İBNU'L-ESÎR el-CEZERÎ

Câmiu'l Usûl

Tercüme ve Şerh

Prof. Dr. Kemal Sandıkçı

Prof. Dr. Muhsin Koçak

18

ensar

İBNU'L-ESÎR EL-CEZERÎ

جامع الأصول

من أحاديث الرسول

CÂMİU'L-USÛL

C.18

ENSAR NEŞRİYAT
Ticaret Anonim Şirketi

ISBN : 978-9944-704-60-1
Sertifika No: 0107-34-007151

Kitabın Adı
Câmiu'l-Usûl 18

Yazarı
İbnu'l-Esîr El-CEZERÎ

Yayına Hazırlayan
Hüseyin KADER

Tercüme
Prof. Dr. S. Kemal SANDIKÇI

Kapak Düzeni
Erhan Akçaoğlu

Baskı
Acar Basım ve Cilt Sanayi TİC. A. Ş.
0212 422 18 34

1. Basım
Mart 2008

İsteme Adresi
Kıztaşı Cad. No: 10 Fatih-İstanbul
Tel : (0212) 491 19 03-04
Faks : (0212) 491 19 30
www.ensarnesriyat.com.tr ensar@ensarnesriyat.com.tr

İBNU'L-ESÎR EL-CEZERÎ

جامع الأصول

من أحاديث الرسول

CÂMİU'L-USÛL

Tercüme ve Şerh:
Prof. Dr. S. Kemal SANDIKÇI

C.18

İstanbul 2008

İÇİNDEKİLER

الفصل الخامس

في الدفن

و فيه فرعان:

الفرع الأول

في دفن الشهداء

V- DEFİN

1- ŞEHÎTLERİN DEFNİ

٨٦٣٣- (ت د س- هشام بن عامر رضي الله عنه) قال: « جاءت الأنصارُ إلى رسول الله صلى الله عليه وسلم يومَ أُحُد ، فقالت: أصابنا قَرْح وَجَهْد ، فكيف تأمرنا ؟ قال : **أوسعُوا القَبْر ، وأعْمِقُوا ، واجعلوا الرجلين والثلاثة في القبر.** قيل : فأيُّهم يُقَدَّم ؟ قال: **أكثرُهم قرآنا».** قال: «أصيب أبي يومئذ عامرٌ بين اثنين أو قال: واحد». أخرجه أبو داود.
وفي رواية الترمذي قال : « شُكِيَ إلى رسول الله صلى الله عليه وسلم الجراحات يوم أحد ، فقال : **احفروا ، وأَوْسعوا ، وأحسنوا ، وادفنوا الاثنين والثلاثة في قبر واحد ، وقدِّموا أكثرَهم قرآنا** ، فمات أبي ، فقُدِّم بين يدي رجلين ».

وفي رواية النسائي قال : « شَكَوْنا إلى رسول الله صلى الله عليه وسلم يوم أحد ، فقلنا : يارسول الله، الحفر علينا لكل إنسان شديد ، فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : **احفروا ، وأعمقوا، وأحسنوا ، وادفنوا الاثنين والثلاثة في قبر واحد** ، قالوا : فمن نقدم يا رسول الله ؟ قال : **قَدِّموا أكثرَهم قرآنا »** . فكان أبي ثالث ثلاثة في قبر واحد. وفي أخرى له قال : «اشتد الجراح يوم أحد ، فشُكِيَ إلى رسول الله صلى الله عليه وسلم فقال: **احفروا ، وأوسعوا ، وأحسنوا ، وادفنوا »**.

وفي أخرى قال : لما كان يوم أُحد ، أصاب الناسَ جَهْدٌ شديد ، فقال النبيُّ صلى الله عليه وسلم: «**احفروا...**» وذكر الحديث إلى قوله : « **أكثرهم قرآنا** ».

8.633- Hişâm b. Âmir'den rivâyet edilmiştir:

"Uhud günü Ensâr Rasûlullah'a (as.) geldi ve;

"- Yara bere ve meşakkat içindeyiz; ne emredersiniz?" diye sordu. Hz. Peygamber;

"- Mezarları derin ve geniş kazın; bir kabre ikişer üçer kişi defnedin!" buyurdu.

"- Hangi cenâze önce konsun?" diye sorulunca da;

"- Kur'ân'ı daha çok bilen" dedi.

Hişâm dedi ki:

"Babam Âmir (b. Ümeyye b. Zeyd el-Ensârî) de o gün şehîd edilmişti ve iki kişinin arasına –veya tek başına dedi- gömülmüştü."[1]

RİVÂYETLER

Bunu **Ebû Davud** tahric etti.

Tirmizî'nin rivâyeti ise şöyledir:

"Uhud günü (gazilerin) yara-bere içinde kalmaları Rasûlullah'a (as.) şikâyet edilmişti. Bunun üzerine Hz. Peygamber;

"- Mezarları geniş ve güzel kazın; bir mezara da ikişer üçer kişi defnedin! Kur'ân'ı daha çok bilenleri de öne geçirin!" buyurdu. Babam da o gün ölmüştü ve (bir mezarda) iki kişinin önüne geçirilmişti."

Nesaî'nin rivâyeti de şöyledir:

"Uhud günü Rasûlullah'a (as.) şikâyette bulunduk:

"- Ey Allah'ın Rasûlü; her bir kişi için ayrı bir mezar kazmak bize zor geliyor" dedik. Bunun üzerine;

"- Mezarları geniş ve güzel kazın; bir mezara da ikişer üçer kişi defnedin!" buyurdu. Ashâb;

"- Kimi öne geçirelim, ey Allah'ın Rasûlü?" diye sorduklarında da;

"- Kur'ân'ı daha çok bileni öne geçirin!" buyurdu.

Babam da o gün, aynı mezarda üç kişinin üçüncüsü olarak defnedilmişti."

---

[1] **Tirmizî**, Cihâd, 33/1713; **Ebû Davud**, Cenâiz, 71/3215; **Nesaî**, Cenâiz, 85.

Nesaî'nin diğer bir rivâyetinde; "Uhud günü yaraların şiddetinden Rasûlullah'a (as.) şikâyet edildi. Bunun üzerine Hz. Peygamber; **'Mezarları geniş ve güzel kazın ve ölüleri defnedin!'** dedi."

Nihayet başka bir rivâyet de; "Uhud günü insanlar ağır sıkıntılara uğrayınca, Hz. Peygamber; **'mezarları ...kazın!...'** buyurdu" diyerek **"Kur'ân'ı daha çok bileni öne geçirin!"** cümlesine kadar aynı hadîsi zikreder.

İZAH

Hadîs, zarûret halinde bir mezara birden fazla kişinin defnedilebileceğini ifâde etmektedir. Bunun için de kabrin, yeterince geniş ve derin kazılması gerekir. Yukarıda sözü edilen zorluk da, ashâbın **Uhud** savaşında yaralanmasıdır. Savaştan zaten yaralı çıkan insanlar, ölen her kişi için de ayrı bir mezar kazmak zorunda bırakılacak olsaydı, bundan ciddi bir sıkıntıya sokulmuş olurlardı. İşte Hz. Peygamber **"bir kabre ikişer üçer kişi defnedin!"** diyerek ashâbın sıkıntısını asgarî düzeye indirmişti.

İbn Hacer, Vâsile b. el-Eska'dan gelen bir rivâyete dayanarak, zarûret varsa bir kadınla bir erkeğin bile aynı mezara defnedilebileceğine işaret eder. Kadın ve erkek mahrem olmasalar bile, aralarına bir engel konulmak suretiyle defin gerçekleştirilir.[2]

Zarûret olmadan birden fazla kişiyi aynı mezara gömmek ise, mekrûh görülmüştür.

Ebû Davud'daki **"babam iki kişi arasına veya tek başına gömüldü"** diye tereddütlü rivâyet ile, **Tirmizî**'deki **"iki kişinin önüne geçirilmişti"** rivâyeti ve nihâyet **Nesaî**'deki **"üç kişinin üçüncüsü olarak defnedilmişti"** rivâyeti, birbiriyle tam olarak uyuşmamaktadır. Bununla birlikte **Tirmizî**'deki **"iki kişinin önüne geçirilmişti"** cümlesi, aynı mezara üç kişinin defnedildiği anlamına gelir. **Ebû Davud**'daki **"babam iki kişi arasına defnedilmişti"** şeklindeki ilk ifâde esas alınırsa, yine aynı mezara üç kişinin

---

[2] Bkz., **İbn Hacer**, III, 573-74.

defnedildiği anlaşılır. Fakat 8635 numaralı **Buharî** hadîsinde ise, sadece iki kişinin aynı mezara defnedildiği açıkça belirtilmektedir. Hatta **Câbir** bilâhare babasının mezarını açıp başka yere naklettiğini anlattığında da üçüncü bie cenâzeden hiç söz etmemektedir. Bu durumda izahına çalıştığımız hadîsteki üç kişinin aynı kabre konduğu ifâdesi doğru gözükmemektedir.

٨٦٣٤- (خ د ت س- **جابر بن عبد الله** رضي الله عنهما) « أنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم كان يجمع بين الرجلين من قتلى أُحُد في ثوب واحد ، ثم يقول: **أيُّهما أكثرُ أخذاً للقرآن** ؟ فإذا أُشير إلى أحدهما قدَّمه في اللَّحْد ، وقال : أنا شهيد على هؤلاء ، وأمرَ بدَفْنِهم بدمائهم ، ولم يصلِّ عليهم ، ولم يُغَسِّلْهُم ». وفي أخرى قال : « إنَّ النبيَّ صلى الله عليه وسلم كان يجمع بين الرجلين والثلاثة من قتلى أُحد ، وقال : **ادفنوهم في دمائهم ، ولم يُغَسِّلْهُم** ».

أخرجه البخاري.

وأخرج الترمذي وأبو داود والنسائي الأولى ، وليس عند أبي داود « ولم يصلِّ عليهم ».

وله في أخرى مثلها ، ولم يذكر « في ثوب واحد » والثانية ذكرها رزين.

8.634- Câbir b. Abdullah'dan rivâyet edilmiştir:

"Rasûlullah (as.), Uhud şehîtlerinden ikisini tek bir kefen içine koyuyor, sonra da;

"- Bunlardan hangisi Kur'ân'ı daha çok biliyordu?" diye soruyordu. Şehîtlerden hangisine işaret edilirse, lahitte onu öne geçiriyordu." Câbir dedi ki:

"Ben onları gördüm; Hz. Peygamber kanlarıyla defnedilmelerini emretmiş, ne namazlarını kılmış ve ne de cenâzelerini yıkamıştı!"[3]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyette Câbir şöyle dedi:

"Hz. Peygamber Uhud şehîtlerini ikişer üçer kişi olarak birleştiriyor ve;

---

[3] **Buharî**, Cenâiz, 72, 73, 74, 75, 78; Megâzî, 26; **Ebû Davud**, Cenâiz,31/3138; **Tirmizî**, Cenâiz, 45/1034; **Nesaî**, Cenâiz, 62.

"- Onları kanlarıyla defnedin, cenâzelerini de yıkamayın!" diyordu.

Bunları **Buharî** tahric etti.

Tirmizî, Ebû Davud ve **Nesaî** de ilk rivâyeti tahric ettiler. Yalnız **Ebû Davud**'un rivâyetinde; "Hz. Peygamber onların namazlarını kılmadı" cümlesi yoktur.

Ebû Davud'un buna benzer bir rivâyetinde de; **"tek bir kefen"** ibaresi de yoktur.

İkinci rivâyeti **Rezîn** de kaydetti.

İZAH

Şehîtlerin yıkanmadan ve kanlı elbiseleriyle defnedilmeleri, fukahanın büyük çoğunluğu tarafından da kabul edilen bir husustur. Hatta bazı **Şâfiîler**, cünüp ve hayız hâlinde bile olsa şehîdin yıkanmasına gerek olmadığını söylerler. Delil olarak da cünüp iken şehîd edilen **Hanzala**'nın yıkanmaması gösterilir.[4]

Ancak namaz konusunda **Hanefîler** farklı düşünürler. Diğer mezhepler namazlarının da kılınmasına gerek olmadığını söylerken, **Hanefîler** namazlarının kılınması gerektiği kanâatindedirler. **Hanefîler**, cünüpken şehîd olanın da yıkanması gerektiği görüşündedirler.

٨٦٣٥- (خ د س- جابر بن عبد الله رضي الله عنهما) قال : « لَمَّا حَضَرَ أُحُد دعاني أبي من الليل ، فقال : ما أُراني إلا مقتولا في أول من يُقتَل من أصحاب رسول الله صلى الله عليه وسلم ، وإني لا أترك بعدي أعزَّ عليَّ منكَ ، غير نَفْسِ رسولِ الله صلى الله عليه وسلم ، وإن عَلَيَّ دَيْنا ، فاقْض ، واستوصِ بأخواتكَ خيرا ، فأصبحنا ، فكان أولَ قتيل ، فدفنتُ معه آخرَ في قبره ، ثم لم تطبْ نفسي أن أتركه مع آخر ، فاستخرجته بعد ستةِ أشهر ، فإذا هو كيوم وضعتُه ، غيرَ أُذُنِه ».

وفي رواية : « فجعلته في قبر على حِدَةٍ ». أخرجه البخاري.

---

[4] Bkz., **İbn Hacer**, III, 574.

وفي رواية أبي داود قال :« دُفنَ مع أبي رجل ، وكان في نفسي من ذلك حاجة، فأخرجتُه بعد ستة أشهر ، فما أنكرتُ منه شيئا إلا شُعيرات كُنَّ في لحيته مما يلي الأرض ».

وفي رواية النسائي قال: « دفن رجل مع أبي في القبر ، فلم يَطبْ قلبي حتى أخرجته ، ودفنته على حدَةَ ». وفي رواية ذكرها رزين قال: «جَرَفَ السيلُ على قَبْر أبي وآخر كان إلى جنبه ، فأخرجناهما ، فوجدناهما على هيئتهما يوم وضعناهما، ويدُ أبي قد وضعها على جرحه، فنحَّيناها عن موضعها، وأرسلناها، فعادت كما كانت إلى موضعها، وكان بين يوم أُحد ويوم جرْف السيل على قبره: أربعون سنة».

8.635- Câbir b. Abdullah'dan rivâyet edilmiştir:

"Uhud savaşı çıkınca, babam beni geceleyin çağırdı ve dedi ki:

"- Rasûlullah'ın (as.) ashâbından ilk şehîd edilen kişinin ben olacağımı zannediyorum. Arkamda da Rasûlullah'ın (as.) şahsından sonra senden daha azîz birini bırakmıyorum; benim bir borcum var, onu öde! Kızkardeşlerine de hayırla muâmele etmeni vasiyet ediyorum."

Sabahleyin savaş başlayınca, gerçekten ilk olarak babam şehîd oldu. Onu, başka biriyle birlikte aynı mezara defnettim. Ama bilâhare, onu başka biriyle aynı mezarda bırakmaya gönlüm razı olmadı ve altı ay sonra onu mezardan çıkardım; kulakları hariç, aynı defnettiğim gündeki gibi duruyordu."[5]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyette; "...gönlüm rahat olmadı, babamı çıkarıp tek başına bir kabre koydum" dedi.

Bunları **Buharî** rivâyet etti.

Ebû Davud'un rivâyeti şöyledir:

"Babamla birlikte başka bir adam da aynı mezara defnedilmişti. Bu yüzden içimde bir rahatsızlık hâsıl oldu. Altı ay sonra babamı

---

[5] **Buharî**, Cenâiz, 77; **Ebû Davud**, Cenâiz, 79/3232; **Nesaî**, Cenâiz, 93.

oradan çıkardım. Sakalının yere gelen birkaç kılından başka onun bozulan bir uzvunu görmedim."

Nesaî'nin rivâyeti de şöyledir:

"Babamla birlikte başka bir adam da aynı mezara konulmuştu. Gönlüm buna razı olmadı ve babamı oradan çıkarıp tek başına ayrı bir kabre defnettim."

Rezîn'in kaydettiği rivâyet ise şöyledir:

"Sel babamın mezarını ve onun yanındaki başka bir mezarı da götürmüştü. Her ikisini de çıkardık; onları aynen mezara koyduğumuz zamandaki şekilleriyle bulduk. Babam elini yarasına koymuştu, elini oradan kaldırdık, sonra bıraktığımızda eli tekrar bulunduğu yere gitti. **Uhud** ile selin kabirleri götürmesi arasında kırk yıllık bir süre vardı."

İZAH

Rezîn'in kaydettiği rivâyetin bir benzerini **Muvatta,** bundan sonra gelecek olan **Abdurrahman b. Ebî Sa'saa** hadîsinde belâğat tarîkıyla rivâyet etmektedir. Yalnız orada; **"Uhud'la sel baskını arasında 46 yıl vardı"** denilmektedir. Ayrıca **İbn Hacer, İbn Sa'd**'dan naklen şu rivâyeti zikreder:

"**Muâviye,** şehîdlerin kabirlerine gittiğinde bir kaynak patlayıp mezarı götürmüş, bunun üzerine **Amr** ve **Abdullah**'ın cesedi dışarı çıkarılmış, sanki dün gömülmüş gibi bozulmadığı, cesetlerin üstünde bir örtü, ayaklarında da otlar bulunduğu görülmüş.[6]

Bilindiği üzere **Muâviye**'nin hilâfeti de hicrî 40 yılında başlamıştı.

Bu rivâyetler ile yukarıda geçen **Câbir**'in sözleri çelişmektedir. Eğer her iki rivâyet de doğru kabul edilecek olursa, tenakuzu gidermek zordur. İbn Abdülberr, mezar naklinin birkaç kez tekrarlandığını söyleyerek bu rivâyetleri te'lîfe çalışır. Ancak **İbn Hacer** buna karşı çıkar, gerekçe olarak da **Câbir**'in **"altı ay sonra babamı tek başına bir kabre naklettim"** sözünü gösterir ve

[6] Bkz., **İbn Hacer**, III, 580.

Muvatta'nın rivâyetindeki; **"bir mezarda"** lafı ile mezarların birbirine yakınlığının kastedilmiş olabileceğini veya sel iki mezardan birini düzeltip tek mezar haline getirmiş olduğu için böyle söylemiş olabileceğini belirterek bu tenakuzu gidermeye çalışır. **Aynî** ise, **Muvatta**'daki rivâyetin zayıf olduğunu belirterek bu konuda delil olamayacağını söyler.

Ancak bu mezarın daha sonraki dönemlerde açıldığını belirten başka rivâyetler de vardır.[7] Hatta bu mezarın iki değil, üç defa açıldığı da rivâyet edilmektedir. Buna göre ilki, **Câbir**'in, babasının başka biri ile aynı mezarda gömülmesine gönlünün razı olmaması üzerine altı ay sonra mezarını değiştirmesi; ikincisi **Muâviye**'nin halifeliğinin ilk yılında bir kanal açmak istemesi üzerine zarureten mezarın değiştirilmesi; üçüncüsü de **Uhud**'dan 46 yıl sonra sel tahribatı üzerine tekrar mezarın değiştirilmesidir.[8]

Cabir'in babası **Abdullah b. Amr b. Harâm el-Ensârî**'dir. **Uhud**'da İslâm ordusunun ilk şehîdi odur; onu **Süfyan b. Abdişems es-Selemî** şehîd etmişti. Hz. Peygamber, babasının şehîd olması ve geride de bir sürü çocuk ile borç yükü bırakmasından dolayı büyük bir sıkıntı içinde gördüğü oğlu **Câbir**'e şöyle demişti:

"- Ya Câbir! Yüce Allah, arada perde olmadan asla kimse ile konuşmamıştır; ama babanla yüz yüze konuşmuş ve ona;

***"- Ey kulum! İste, istediğini vereyim"* demiştir. Baban da;**

***"- Ya Rabbi, beni tekrar dirilt de senin uğruna bir kez daha öleyim"* diye cevap verdi. Yüce Allah;**

***"- İnsanların dünyaya bir daha asla dönmeyecekleri hükmünü ezelde verdim"* buyrunca, baban;**

"- Öyleyse geride bıraktıklarıma benim durumumu haber ver!"* diye ricâ etmiş ve Yüce Allah da bunun üzerine; *'Allah yolunda öldürülenleri sakın ölü sanmayın! Onlar Rableri katında diridirler

---

[7] Bu rivâyetler için bkz., **Evcezu'l-Mesâlik**, VIII, 416-17.

[8] Bkz., **Evcezu'l-Mesâlik**, VIII, 420-21.

ve cennet meyvelerinden rızıklandırılmaktadırlar'[9] âyetini **indirmiştir."**[10]

Beraber gömüldüğü kişi de; **Amr b. el-Cemûh b. Zeyd b. Harâm el-Ensârî**'dir. **Amr, Abdullah**'ın akrabası, yakın dostu ve kızkardeşi **Hind**'in de kocası idi. **Ensâr**'ın ve **Benû Seleme** kabilesinin önde gelenlerindendi. Kendisi topaldı. **Uhud** savaşına karar verilince, savaşa katılmak istemiş, ama çocukları ona mani olmuşlardı. Bunun üzerine Hz. Peygamber'e gidip çocuklarını şikâyet etmiş ve; **"şu topal halimle cennette gezinmek istiyorum"** demişti. Hz. Peygamber de; **"savaşa gitmesen de Allah seni mazûr görür"** buyurmuş, ama sonra çocuklarını çağırıp onlara da; **"Ona mani olmayın, belki Allah ona şehîtlik nasip edecektir"** buyurmuştu. Nitekim onun şehîtlik arzusu da **Uhud**'da gerçekleşmişti.

Cabir'in 6 veya 9 kızkardeşinin bulunduğu rivâyet edilir.[11] Babasının da bir yahudiye on vesak hurma borcu varmış; Hz. Peygamber'in bütün ricalarına rağmen yahudi alacağından hiç indirim yapmamış ve neticede Hz. Peygamber'in de yardımıyla borç ödenmiş.

٨٦٣٦- (ط- عبد الرحمن بن عبد الله بن أبي صعصعة رحمه الله) بلغه « أن عمرَو بنَ الجَموح ، وعبد الله بنَ عمرو الأنصاريَّين ، ثم السَّلَميَّيْن رضي الله عنهما دُفنا يوم أحد معا ، فَجَرَفَ السيلُ قبرهما فَحُفِرَ عنهما ليغيَّرا من مكانهما ، فوجدا كأنما ماتا بالأمس ، وكان في أحدهما جَرْح قد وضَع يده عليه ، فأميطت يَدُه عن جَرحه ، ثم أُرْسِلَتْ ، فرجعت كما كانت ، وكان بين يوم أحد ويوم حُفِرَ عنهما ست وأربعون سنة ». أخرجه الموطأ.

8.636- Abdurrahman b. Abdullah b. Ebî Sa'saa'ya ulaşan bir habere göre; "Amr b. el-Cemûh el-Ensârî es-Selemî[12] ve Abdullah b.

---

[9] Âli İmrân, 169.

[10] **Tirmizî**, Tefsîr, 4; **İbn Mâce**, Mukaddime, 13/190; Cihâd, 16/2800.

[11] Bkz., **Buharî**, Megâzî, 18.

[12] **Amr b. el-Cemûh b. Zeyd el-Ensârî es-Selemî:** 3/625. Medîneli sahabîlerdendir. Seleme kabilesinin reisi idi. Câhiliye döneminde putlara aşırı bağlı biri idi.

Amr el-Ensârî es-Selemî, Uhud günü birlikte defnedilmişlerdi. Ama zamanla sel kabirlerini götürdü. Bunun üzerine yerleri değiştirilmek üzere başka bir mezar kazıldı; bulundukları mezar açılınca da, sanki dün ölmüşler gibi cesetlerinin hiç bozulmadığı görüldü. Birinin (Abdullah b. Amr'ın) vücûdunda yarası vardı ve elini yarasının üzerine koymuştu. Eli oradan kaldırılıp (yana) bırakılınca, el tekrar bulunduğu yere gitti. Uhud günü ile mezarının kazıldığı gün arasında da 46 yıl geçmişti."[13]

٨٦٣٧- (ت د س- جابر بن عبد الله رضي الله عنهما) قال : « لَمّا كان يومُ أحد جاءت عَمَّتي بأبي لِتَدْفِنَهُ في مقابرنا ، فنادى مناديِ رسول الله صلى الله عليه وسلم : **رُدُّوا القتلى إلى مضاجعهم** ». أخرجه الترمذي.

وفي رواية أبي داود قال: « كُنَّا حملنا القتلى يوم أُحد لِنَدفنَهم ، فجاء مناديِ رسول الله صلى الله عليه وسلم فقال: إنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم يأمركم أن تدفِنوا القتلى في مضاجعهم فرددناهم».

وفي رواية النسائي : « أن النبيَّ صلى الله عليه وسلم أمرَ بقتلى أُحد أن يُرَدُّوا إلى مصارعهم، وكانوا نقلوا إلى المدينة ». وفي أخرى قال : « **ادفنوا القتلى في مصارعهم** ».

8.637- Câbir b. Abdullah'dan rivâyet edilmiştir:

"Uhud günü halam, kabristanımıza gömmek için babamı (Uhud'dan Medîne'ye) götürünce, Rasûlullah'ın (as.) münâdisi; '

"- Ölüleri (öldükleri) **yerlerine geri götürün!"** diye nidâ etti.[14]

Hicretten hemen sonra müslüman olmuştu. Çok arzu etmesine rağmen topal olduğu için **Bedir** savaşına katılamamıştı. **Uhud** savaşına ise, çocuklarının bütün engellemelerine rağmen katılmış ve cesaretle savaşmıştı. Hatta bir ara müslümanların dağıldığı bir sırada bile o sebat etti ve oğluyla birlikte şehîd oldu. Kendisi için kefen bulunamadığından dostu ve kayınbiraderi **Abdullah b. Amr b. Haram** ile aynı kefene sarılmış ve aynı kabre konulmuştu. Hz. Peygamber onun cennette sağlam ayaklarla yürüdüğünü söylemişti. Şairdi, son derece cömert biriydi.

[13] **Muvatta,** Cihâd, 21/49. Belâğat yoluyla nakledilen bu rivâyetin isnâdı munkatı'dır.

[14] **Tirmizî,** Cihâd, 37/1717; **Ebû Davud,** Cenâiz, 42/3165; **Nesaî,** Cenâiz, 83.

RİVÂYETLER

Bunu **Tirmizî** tahric etti. **Ebû Davud**'un rivâyeti de şöyledir:

"Uhud günü şehîtleri defnetmek üzere taşıyorduk. Bunun üzerine Rasûlullah'ın (as.) münâdisi geldi ve;

"- Rasûlullah (as.) size, şehîtleri öldükleri yerde defnetmenizi emrediyor" dedi. Biz de onları geri götürdük."

Nesaî'nin rivâyeti ise şu şekildedir:

"Hz. Peygamber, Uhud şehîtlerinin savaş alanına getirilmelerini emretti; onlar **Medîne**'ye götürülmüşlerdi."

Diğer bir rivâyete göre de Hz. Peygamber; **"Şehîtleri savaştıkları yerde defnedin!"** dedi.

İZAH

Şehîtlerin, şehîd edildikleri yerde defnedilmesi esastır. Zaruret yoksa başka yere götürülmemelidir. Hatta bazı âlimlere göre öldükleri yerde defnedilmesi farz, başka yere nakli ise haramdır.

Genelde bütün ölülerin zaruret halinde nakli câiz görülmüştür. Ancak her şeye rağmen insanın öldüğü yere defnedilmesi daha uygundur. Zira nakilde hem defni geciktirmek, hem ölüye eziyet söz konusudur. Ayrıca mezarların, bulundukları yerin manevî havasına etkisi olabileceği de göz önünde bulundurulmalıdır.

٨٦٣٨- (د- جابر بن عبد الله رضي الله عنهما) قال : « رُميَ رجل بسهم في صدره - أو في حَلْقه - فمات ، فأُدرِجَ في ثيابه كما هو ، قال: ونحنُ مع رسولِ الله صلى الله عليه وسلم». أخرجه أبو داود.

8.638- Câbir b. Abdullah şöyle dedi:

"Bir adam (bir savaşta) göğsünden –veya boğazından- yediği bir okla yaralanmış ve ölmüştü. Adam o halde, olduğu gibi kendi elbisesi ile gömüldü. O sırada biz, Rasûlullah (as.) ile beraber idik."[15]

[15] **Ebû Davud**, Cenâiz, 31/3133.

٨٦٣٩- (د- عبد الله بن عباس رضي الله عنهما) قال: « أمرَ رسولُ الله صلى الله عليه وسلم بقتلى أُحد أن يُنزَعَ عنهم الحديدُ والجلودُ ، وأن يُدفَنوا بثيابهم ودمائهم ». أخرجه أبو داود.

8.639- Abdullah b. Abbas'dan rivâyet edilmiştir:

"Rasûlullah (as.) Uhud şehîtlerinin üzerindeki deri giysilerin ve demirin (zırhın) çıkarılarak kanları ve elbiseleriyle defnedilmelerini emretti."[16]

٨٦٤٠- (س- عبد الله بن ثعلبة رضي الله عنه) قال: قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: «زَمِّلوهم بدمائهم ، فإنه ليس يُكْلَمُ أحد في سبيل الله إلا أتى يوم القيامة جُرحُه يَدْمى ، لونه لون الدم ، وريحه ريح المسك ». أخرجه النسائي.

8.640- Abdullah b. Sa'lebe'den rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle dedi:

"Şehîtleri kanlarıyla örtün! Çünkü Allah yolunda yaralanan herkes, kıyâmet günü yarası kan damlatır halde (mahşere) **gelir; o damlanın rengi aynen kan gibi, ama kokusu misk gibidir."**[17]

٨٦٤١- (س- عبد الله بن معية رحمه الله) قال : « أُصيبَ رجلان من المسلمين يوم الطائف، فحملا إلى رسول الله صلى الله عليه وسلم ، فأمر أن يُدْفنا حيث أصيبا ، وكان ابن مُعَيَّة ولد على عهد النبي صلى الله عليه وسلم ». أخرجه النسائي.

8.641- Abdullah b. Muayye'den[18] rivâyet edilmiştir:

---

[16] **Ebû Davud,** Cenâiz, 31/3134.

[17] **Nesaî,** Cenâiz, 82.

[18] **Ubeydullah (Abdullah) b. Muayye b. Âmir b. Sa'saa es-Süvâî:** Sahabî olup olmadığı ihtilaflıdır. Câhiliye dönemine yetiştiği rivâyet edilmiştir. Hz. Peygamber döneminde dünyaya geldiği de söylenmiştir. Hz. Peygamber'den sonra **Tâif**'te ikamet etti. Kendisinden Saîd b. es-Sâib ve İbrahim b. Meysere rivâyet etti. İlim dünyasında meşhur biri değildir. Hadîsi **Nesaî**'de tahric edilmiştir. Hz. Peygamber'den bu rivâyeti mürseldir.

"Tâif gazâsında müslümanlardan iki kişi şehîd düşmüştü. Bunlar Rasûlullah'a (as.) götürüldüler, Hz. Peygamber de onların şehîd edildikleri yerde defnedilmelerini emretti. "

Râvî der ki: **"İbn Muayye,** Hz. Peygamber döneminde küçük çocuktu."[19]

٨٦٤٢– (د ت– **محمد بن شهاب** رحمه الله) أن أنساً حدَّثهم : « أن شُهداء أُحد لم يُغَسَّلوا ، ودفنوا بدمائهم ، ولم يُصَلَّ عليهم ».

وفي رواية قال أنس : « إنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم مرَّ على حمزة وقد مُثِّل به ، فقال : لولا أن تجد صَفيَّةُ في نفسها لتركْتُه حتى تأكلَهُ العافيةُ ويُحْشَر من بطونها ، وقلَّت الثياب ، وكثرت القتلى ، فكان الرجل والرجلان والثلاثة يُكفَّنون في الثوب الواحد ». زاد في رواية: « ثم يدفنون في قبر واحد ، وكان رسول الله صلى الله عليه وسلم يسأل : أيُّهم أكثر قرآناً ؟ فيقدِّمه إلى القبلة ».

وفي أخرى قال : « مَرَّ النبيُّ صلى الله عليه وسلم بحمزة وقد مُثِّل به ، ولم يصلِّ على أحد من الشهداء غيره ». أخرجه أبو داود.

وفي رواية الترمذي: أن أنسا قال: « أتى رسولُ الله صلى الله عليه وسلم على حمزة يوم أحد ، فوقف عليه ، فرآه قد مُثِّل به. قال : **لولا أن تجد صفيَّةُ في نفسها لتركْتُه حتى تأكله العافيةُ ، حتى يُحْشَر يوم القيامة من بطونها** ، قال: ثم دعا بنمرة فكفَّنه فيها، فكانت إذا مدت على رجليه بدا رأسه ، قال: فكثر القتلى وقلَّت الثياب ، فكفن الرجل والرجلان والثلاثة في الثوب الواحد ، ثم يدفنون في قبر واحد، قال : فجعل رسولُ الله صلى الله عليه وسلم يسأل عنهم : أيُّهم أكثرُ قرآناً ؟ فيقدِّمه إلى القبلة ، قال: فدفنهم ، ولم يصلِّ عليهم ».

8.642- Muhammed b. Şihâb'dan rivâyet edildiğine göre Enes, onlara şöyle demiş:

"Uhud şehîtleri yıkanmadılar, kanlarıyla defnedildiler, namazları da kılınmadı."[20]

---

[19] **Nesaî**, Cenâiz, 82. Rivâyet mürseldir.

[20] **Ebû Davud**, Cenâiz, 31/3135-37; **Tirmizî**, Cenâiz, 31/1016.

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyette Enes şöyle dedi: "Rasûlullah (as.), bazı organları kesilen Hz. Hamza'nın cesedinin yanına geldi ve;

"- **Eğer** (Hamza'nın kızkardeşi) **Safiyye üzülmeseydi, Hamza'yı kurtlar-kuşlar yesin ve sonra da kıyâmet günü onların karınlarından haşredîlsin diye** (böylece) **bırakırdım"** dedi. O gün elbise az, ölüler ise çoktu. Bu yüzden bir, iki veya üç kişi bir elbise içinde kefenlendi."

Bir rivâyette de; "Sonra onlar aynı mezara defnedildiler. Hz. Peygamber;

"- **Kur'ân'ı en iyi bileni hangisidir?'** diye soruyor ve onu kıble cihetinde en öne koyduruyordu" cümlesi ilâve edilir.

Başka bir rivâyet de şöyledir:

"Hz. Peygamber, bazı organları doğranan Hamza'nın başına geldi. Uhud şehîtlerinden, ondan başka hiç kimsenin namazını kılmadı."

Bunları **Ebû Davud** tahric etti.

Tirmizî'nin rivâyetine göre de Enes şöyle dedi:

"Uhud günü Hz. Peygamber, Hamza'nın başına gelip durdu; Hamza'ya işkence edilmiş, uzuvları kesilmişti. Bunu görünce;

"- **Eğer** (Hamza'nın kızkardeşi) **Safiyye üzülmeseydi, Hamza'yı kurtlar-kuşlar yesin ve sonra da kıyâmet günü onların karınlarından haşredilsin diye** (böylece) **bırakırdım"** dedi. Sonra çubuklu bir kumaş, istedi ve Hamza'yı onunla kefenledi. Kefen başına çekilince, ayakları açıkta kalıyordu. O gün ölüler çok, kefenleyecek kumaş ise azdı. Bu yüzden bir, iki veya üç kişi bir elbise içinde kefenlendi ve sonra da aynı mezara defnedildi. Rasûlullah; ***'Kur'ân'ı en iyi bileni hangisidir?'*** diye soruyor ve onu kıble cihetinde en öne koyduruyordu. Hz. Peygamber Uhud şehîtlerini, cenâze namazlarını kılmadan defnetti."

İZAH

Bu hadîs, şehîtlerin yıkanmadan ve namazları da kılınmadan defnedileceğini söyleyenlerin delillerinden biridir. Bu konuda **Hanefîler** ile diğer bazı fukaha farklı düşünürler ve şehîtlerin namazlarının kılınması gerektiğini söylerler.

Ebû Davud'un; **"Hz. Peygamber Uhud şehîtlerinden sadece Hamza'nın namazını kıldı"** şeklindeki rivâyeti zayıftır. **Buharî**, bu hadîsin râvîlerinden **Üsâme**'nin hata ettiğini söylemektedir. Ayrıca bu konudaki diğer bütün rivâyetler de, bunun aksini ifâde etmektedirler.

Hz. Peygamber'in; **"Eğer Safiyye üzülmeseydi, Hamza'yı kurtlar-kuşlar yesin ve sonra da kıyâmet günü onların karınlarından haşredilsîn diye bırakırdım"** sözünü neden söylediğini anlamak zordur. Kaynaklarda bu konuda tatminkâr bir açıklama bulmak da mümkün olmamıştır.

الفرع الثاني

في دفن الموتى ، و هيئته القبور

تعجيل الدفن

2- ÖLÜNÜN DEFNİ VE MEZARIN ŞEKLİ

1*- ÖLÜYÜ ÇABUK DEFNETMEK

٨٦٤٣- (د- الحصين بن وحوح) « أن طلحة بن البراء لَمَّا مَرِضَ أتاه رسولُ الله صلى الله عليه وسلم يعودُه، فقال: إني لا أُراه إلا قد حَدَثَ به الموتُ ، فآذِنوني به ، وعَجِّلُوا ، فإنه لا ينبغي لجيفة مسلم أن تُحْبَس بين ظَهْرانَيْ أهله ». أخرجه أبو داود.

8.643- Husayn b. Vahvah'dan[1] rivâyet edilmiştir:

"Talha b. Berâ[2] hastalanınca, Rasûlullah (as.) onu ziyarete gitmiş ve (ayrılırken hasta yakınlarına) şöyle demişti:

"- Onda ölüm alâmetleri görüyorum; binâenaleyh (ölürse) **bana haber verin! Ayrıca** (teçhîz ve tekfinde) **acele edin, çünkü müslümanın leşini âilesi arasında bekletmek doğru değildir."**[3]

İZAH

Cenâzenin defninde acele edilmesinin sebebi olarak ilk akla gelen şey, sağlık endişesidir. Çünkü ceset çok çabuk bozulur ve çürümeye başlar. Bu da sağlık açısından ciddi bir tehdit oluşturur.

---

[1] **Husayn b. Vahvah el-Ensârî el-Medenî el-Evsî**: Sahabîdir. Kendisinden Urve b. Saîd el-Ensârî rivâyet etti. Bilinen tek hadîsi **Ebû Davud**'da tahric edilmiştir. **Kadisiye**'de şehîd edildi.

[2] **Talha b. el-Berâ b. Umeyr el-Ensârî**: Genç sahabîlerdendir. Hz. Peygamber ona rastladığında hemen kendisine sarılmış, ayaklarını öpmüş ve "**ey Allah'ın Rasûlü; bana istediğin her şeyi emret, sana asla karşı çıkmayacağım**" demişti. Sonra hastalanmış, Rasûlullah (as.) da onun ziyaretine gitmişti. Hz. Peygamber döneminde vefat etmiş, cenazesini Hz. Peygamber kıldırmış ve "**Allah'ım onu güler yüzle karşıla!**" diye dua etmişti.

[3] **Ebû Davud**, Cenâiz, 38/3159. Senedi zayıf bir rivâyettir.

Müslümanın cesedi için hadîste **"cîfe"**, yani **"leş"** sözcüğünün kullanılması manidardır.

Ayrıca bekletildiği için kokan ve çürüyen cesetten en yakınları bile iğrenirler. Bu da insanların ona karşı nefretine yol açabilir.

Kaldı ki, cesedi bekletmenin bir anlamı da yoktur; binâenaleyh bir an önce ait olduğu yere götürülmesi gerekir. Eğer sâlih biri ise, bir an önce yerine gidip mutluluğa ersin! Şayet hayırsız biri ise, o zaman da aramızda tutmanın hiçbir anlamı yoktur, bir an önce gideceği yere gitmesi uygundur.

الدفن في الليل

2*- ÖLÜYÜ GECELEYİN DEFNETMEK

٨٦٤٤– (م د س– **جابر بن عبد الله** رضي الله عنهما) « أن النبيَّ صلى الله عليه وسلم خطب يوما ، فذكر رجلا من أصحابه قُبض ، وكفِّن في كفن غير طائل ، وقُبرَ ليلا ، فزجر رسولُ الله صلى الله عليه وسلم أن يُقْبَرَ الرجل بالليل حتى يُصَلَّى عليه ، إلا أن يضْطر إنسان إلى ذلك ، وقال في خطبته: إذا كَفَّنَ أحدكم أخاه فَلْيُحْسِن كَفَنَهُ ». أخرجه مسلم وأبو داود والنسائي

8.644- Câbir b. Abdullah'dan rivâyet edilmiştir:

"Bir gün Hz. Peygamber halka hutbe okudu; ashâbından birinin vefat ettiğini, kötü bir bezle kefenlenip geceleyin defnedildiğini söyledi. Sonra Rasûlullah (as.), bir insanın geceleyin, namazı kılınmadan defnedilmesini men etti, yalnız buna mecbur kalınmasını istisnâ etti. Ayrıca; **"Biriniz kardeşini kefenleyince, kefenini güzel yapsın!"** dedi.[4]

---

[4] **Müslim**, Cenâiz, 15/49; **Ebû Davud**, Cenâiz, 34/3148; **Nesaî**, Cenâiz, 37.

İZAH

Şüphesiz cenâzenin gündüz defnedilmesi esastır. Çünkü hem teçhîz-tekfîn gibi hizmetler gün ışığında daha rahat yapılır, hem de cenâzesine daha çok insanın katılması mümkün olur. Bununla birlikte, bazı durumlarda gece defnetmek de gerekebilir. İşte yukarıdaki hadîs de bunu ifâde etmektedir.

"Geceleyin ve namazı kılınmadan defnedilmesini men etti" cümlesi, muhtemelen sözü edilen cenâzenin durumu ile ilgilidir. Her şeyden önce kefen olarak uygun olmayan, kötü bir bez kullanılmıştı. Muhtemelen fakirlikten veya gece karanlığında acele hareketten böyle yapılmıştı.

Ayrıca hadîsteki ifâdeden, sanki cenâze namazının da kılınmadığı manası çıkmaktadır. Sahâbenin, namazını kılmadan bir cenâzeyi defnetmelerini anlamak ise zordur; bu itibarla belki de namazını ancak âilesinden sınırlı birkaç kişi kıldığı ve müslümanlar haberdar edilmediği için böyle söylenmiş olabilir.

إدخال الميت القبر

3*- ÖLÜYÜ KABRE KOYMAK

٨٦٤٥- (ت- عبد الله بن عباس رضي الله عنهما) « أنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم دخل قبراً ليلاً ، فأسْرِجَ له بسراج فأخذه من قِبَل القِبْلَة مُعْتَرِضا وقال: **رحمك الله إن كنتَ لأوّاهاً ، تلاّءاً للقرآن**، وكَبَّر عليه أربعا».

أخرجه الترمذي ، وقال : إنَّما كان هذا من العُذْرِ ، لأنه رُوِيَ عن رسول الله صلى الله عليه وسلم « **الأمرُ بأن يُسَلَّ منْ قِبَل رجليه سَلاًّ** ».

8.645- Abdullah b. Abbas'dan rivâyet edilmiştir:

"Rasûlullah (as.) geceleyin kabre girdi; kendisi için bir kandil yakılmıştı. Cenazeyi kıble cihetinden enlemesine alıp kabre indirdi ve;

"Allah sana merhamet buyursun! Sen çok duâ eden (yumuşak kalpli) **ve çok Kur'ân okuyan biri idin"** dedi ve ölünün üzerine dört kez tekbir getirdi."[5]

RİVÂYETLER

Bunu **Tirmizî** tahric etti ve dedi ki:

"Bu ancak bir mazeretten dolayı idi; çünkü Rasûlullah'ın (as.), **'cenâze kabre ayak tarafından çekilir'** dediği rivâyet edilmiştir."

İZAH

Hadîs, cenâzeyi geceleyin defnetmenin câiz olduğunu ve ayrıca ölünün kabre nasıl indirileceğini göstermektedir. Bu rivâyette mezarın kıble cihetine ve enlemesine konulan cenâzeyi, kabrin içindeki biri, olduğu gibi enlemesine alarak defneder. **Ebû Hanîfe** bu rivâyete dayanarak cenâzenin kabre bu şekilde indirilmesini uygun bulur.

Ancak yukarıdaki rivâyetin sonunda **Tirmizî**, Hz. Peygamber'in cenâzeyi kıble cihetinden enlemesine kabre indirmesini, bir mazerete bağlamaktadır. **Tirmizî**'nin, bu konuda başka rivâyetlerin varlığına dayanarak bu kanâate vardığı anlaşılmaktadır.

Hanefîler'in uygun bulduğu yukarıdaki şeklin dışında, cenâzenin kabre nasıl indirileceği konusunda fukaha arasında iki görüş daha vardır:

Bunlardan biri; yukarıdaki rivâyetin sonunda **Tirmizî**'nin belirttiği gibi, cenâze ayakları mezarın ucuna gelecek şekilde uzunlamasına yere konulur, sonra da durduğu gibi ayak tarafından kabrin içine doğru çekilir.

Diğeri ise; cenâzenin başının kabrin ayak tarafına gelecek şekilde yere konulması ve sonra da o taraftan uzunlamasına kabre indirilmesidir. **İmam Mâlik, Şâfiî** ve **Ahmed b. Hanbel**'in bu kanâatte oldukları rivâyet edilir.

Bu farklı görüşler, bu konudaki rivâyetlerin farklılığından kaynaklanmaktadır. Rivâyetlerin farklılığı da, her seferinde farklı bir

---

[5] **Tirmizî**, Cenâiz, 62/1057.

uygulamanın yapılabildiğini gösterir. Bu konuda ölçü; cenâzenin hırpalanmadan kabre en kolay ve en pratik şekilde indirilmesidir. Onu hırpalamadan kabre herhangi bir şekilde indirilmesinde bir sakınca bulunmadığına şüphe yoktur.

Burada geceleyin defnedildiği söylenen kişinin **Abdullah Zû'l-Bicâdeyn** olduğu rivâyet edilir.

٨٦٤٦- (د- **جابر بن عبد الله** رضي الله عنهما) قال : « رأينا نارا بالبقيع ، فأتينا ؛ فإذا رسول الله صلى الله عليه وسلم في القبر ، و هو يقول: **ناولوني الرجل** ، فناولوه من قبل رجلي القبر، فنظرت ، فإذا هو الذي كان يرفع صوته بالذكر ».

و في رواية قال: « رأى ناس نارا في المقبرة ، فأتوها ، فإذا رسول الله صلى الله عليه وسلم في القبر ، ، و إذا هو يقول: **ناولوني صاحبكم** ، و إذا هو الرجل الذي كان يرفع صوته بالذكر ». أخرج أبو داود الثانية ، والأولى ذكرها رزين.

8.646- Câbir b. Abdullah'dan rivâyet edilmiştir:

"Bakî' mezarlığında bir meşale görmüştük; hemen gidip baktık ki Rasûlullah (as.) bir mezarın içine girmiş, yukarıdakilere de; **'Bana cenâzeyi verin!'** diyordu. İnsanlar cenâzeyi kendisine, mezarın ayak tarafından verdiler. Baktım ki o, Kur'ân okurken sesini yükselten adammış!"[6]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyet şöyledir:

"İnsanlar mezarlıkta bir meşale gördüler. Yanına gittiklerinde Hz. Peygamber'i bir mezarın içinde buldular. Hz. Peygamber; **'Arkadaşınızı bana verin!'** diyordu. Meğer o, Kur'ân okurken sesini yükselten adammış!"

Bu rivâyetlerden ikincisini **Ebû Davud**, ilkini **Rezîn** tahric etti.

---

[6] **Ebû Davud**, Cenâiz, 41/3164.

٨٦٤٧- (د- **أبو إسحاق السبيعي** رحمه الله) قال : « أوصاني الحارث أن يصلي عليه عبد الله بن يزيد [الخطمي] ، فصلى عليه ، ثم أدخله القبر من قبل رجلي القبر ، و قال: هذا من السنة ». أخرجه أبو داود.

8.647- Ebû İshak es-Sebîî'den rivâyet edilmiştir:

"Hâris bana, cenâzesini Abdullah b. Yezîd el-Hatmî'nin kıldırmasını vasiyet etmişti. Bunun üzerine o vefat edince, namazını Abdullah kıldırdı. Sonra onu mezarın ayak tarafından kabre indirdi ve; 'Bu, sünnettendir' dedi."[7]

٨٦٤٨- (خ- **أنس بن مالك** رضي الله عنه) قال : « شهدنا بنتاً لرسول الله صلى الله عليه وسلم تُدْفن، و رسول الله صلى الله عليه وسلم جالس على القبر، فرأيت عينيه تدمعان ، فقال: **هل فيكم أحد لم يقارف الليلة؟** قال أبو طلحة: أنا، قال: **فانزل في قبرها**، فنزل في قبرها». أخرجه البخاري.

8.648- Enes b. Mâlik'ten rivâyet edilmiştir:

"Rasûlullah'ın (as.) kızının cenâzesinin defninde bulunmuştuk. Hz. Peygamber mezarın kenarına oturmuştu. Gözlerinden yaşlar döküldüğünü gördüm. O sırada:

"- İçinizde bu gece günah işlemeyen kimse var mı?" diye sordu. Ebû Talha;

"- Ben varım" dedi. Hz. Peygamber;

"- Öyleyse mezara in!" dedi ve o da indi.[8]

İZAH

Hz. Peygamber'in bahsedilen kızı, **Hz. Osman**'ın karısı **Ümmü Gülsüm**'dür. **"Günah işlemeyen"** cümlesi ile de; karısı ile temasta bulunmayan kastedilmiştir.

---

[7] **Ebû Davud**, 67/3211.

[8] **Buharî**, Cenâiz, 32, 71.

Bu rivâyet, kadınların cenâzelerini erkeklerin kabre indirmelerinin câiz olduğunu göstermektedir. Hz. Peygamber'in cenâzeyi kabre indirmesi için neden akşam karısı ile temasta bulunmayan birini tercih ettiğini izah sadedinde **İbn Hacer** bazı sebepler gösterirse de[9], bunu anlamak zordur.

اللحد والشق

4*- LAHİD VE ŞAK

٨٦٤٩- (د ت س- عبد الله بن عباس رضي الله عنهما) أنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال: «**اللحدُ لنا ، والشَّقُّ لغيرنا** ». آخرجه أبو داود والترمذي والنسائي. وقد تقدَّم في الباب الأول ذِكْر اللَّحْد والشَّقِّ ، فلم نُعدْهُ.

8.649- Abdullah b. Abbas'dan rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Lahid bizim için, şak da başkaları içindir."[10]

İZAH

Bu konu daha önce 8.544 numaralı hadîs münasebetiyle izah edilmişti. Kısaca tekrar edecek olursak **Lahid;** mezar tabanının kıble duvarında ölünün yerleşebileceği kadar bir yer açılmasıdır. Ceset bu oyuğa, yüzü kıbleye gelecek şekilde yerleştirilir. Sonra arkasına tahtalar konur ve üstüne de toprak atılır. Daha çok **Medîneliler** tarafından uygulandığı rivâyet edilen bu usûlün ustası olarak **Ebû Talha** gösterilir.

Şak (veya şık) ise; genişçe kazılan bir mezarın tabanında, uzunluğuna doğru her iki taraftan 30-40 santim yüksekliğinde bir duvar örülmesidir. Ceset, bu iki duvarın arasındaki boşluğa, yüzü kıbleye gelecek şekilde konulur, sonra duvarın üstü örtülür, sonra da üzerine toprak atılır. Bazen duvar yerine, topraktan duvar gibi bir

---

[9] Bkz., **İbn Hacer**, III, 505-596.

[10] **Ebû Davud**, Cenâiz, 65/3208; **Tirmizî**, Cenâiz, 53/1045; **Nesaî**, Cenâiz, 85.

kertik bırakılması şeklinde de yapılan ve daha çok **Mekkeliler**'in âdeti olduğu rivâyet edilen bu usûlün ustası olarak da **Ebû Ubeyde b. el-Cerrâh** gösterilir.

تسوية القبور

5*- MEZARI TESVİYE

٨٦٥٠- (م د س- ثمامة بن شُفي رحمه الله) قال : « كُنَّا مع فَضالَة بن عُبَيد رضي الله عنه بأرض الروم فتُوفِّيَ صاحب لنا ، فأمر فَضَالَةُ بقبره فسُوِّيَ، ثم قال: سمعتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم يأمر بتَسْوِيتها». أخرجه مسلم وأبو داود والنسائي.

8.650- Sümâme b. Şufeyy'den[11] rivâyet edilmiştir:

"Fedâle b. Ubeyd'le birlikte Rum diyarında idik; orada bir arkadaşımız vefat etti, Fedâle'nin emriyle kabri tesviye edildi. Sonra Fedâle; 'Ben Rasûlullah'ın (as.) kabirleri tesviye etmeyi emrettiğini işittim' dedi."[12]

İZAH

Tesviye; mezarın üstünün düzeltilmesi, yerle aynı seviyeye getirilmesi veya yerden fark edilecek derecede bir karış kadar yükseltilmesidir. Bu bölümde geçen iki rivâyet, bunu tavsiye etmektedir.

Bundan sonraki rivâyette görüleceği üzere Hz. Peygamber, gereğinden fazla yükseltilmiş olan kabirleri yer seviyesine indirmekle **Hz. Ali**'yi görevlendirmiş ve o da bu görevi yerine getirmişti. Ama öte yandan Hz. Peygamber'in, oğlu **İbrahim**'in mezarını yerden bir karış kadar yükselttiği de rivâyet edilmektedir. Şüphesiz ki mezarın,

---

[11] **Ebû Ali, Sümâme b. Şufeyy el-Hemdânî el-Ahrucî el-Mısrî**: ö. 120/738 dö. Mısırlı tâbiîlerdendir. **İskenderiye**'de ikamet etti. Fedâle b. Ubeyd ve Ukbe b. Âmir'den rivâyeti vardır. Kendisinden Abdurrahman b. Harmele ve İbn İshak rivâyet etti. Sikadır; hadîsi **Müslim, Ebû Davud, Nesaî** ve **İbn Mâce**'de tahric edilmiştir.

[12] **Müslim**, Cenâiz, 31/92; **Ebû Davud**, Cenâiz, 72/3219; **Nesaî**, Cenâiz, 99.

diğer zeminden farklı bir şekil ve yükseklikte olması, en azından mezarın kaybolmamasına ve ziyaretçilerin gelmesine imkân vermesi açısından önemlidir.

Bazı fukaha da, küfür diyarındaki müslüman mezarlarını kâfirlerin tecavüzünden korumak için yer seviyesinde tutmayı uygun görür. Anlaşılacağı üzere bunun gerekçesi, tecavüz endişesidir. Hadîste bahsedilen **Rum** diyarından maksadın da **Rodos** adası olduğu, **Ebû Davud**'un rivâyetinde belirtilmektedir. Bilindiği üzere **Rodos** adası hicrî 53'de **Muâviye** döneminde fethedilmiş, ama kısa zaman sonra tekrar **Rumlar**'ın eline geçmişti.

Hanefîler'e ve **Mâlikîler**'e göre, mezarın üstünün deve hörgücü gibi kamburlaştırılması da müstahaptır. Çünkü Hz. Peygamber'in kabri öyle idi. Ekseri ulema da bu görüştedirler.

Şâfiîler'e göre ise mezarın üstünün kambur değil, düz yapılması müstahaptır.

Mezarların bu derece basit ve yer seviyesinde yapılmasındaki ana gaye, tevhîdi korumak konusundaki hassâsiyet olmalıdır. Muhtemelen bununla câhiliye döneminin âdet ve geleneklerinden yeni çıkmış olan insanları korumak amaçlanmıştır. Bu endişenin ortadan kalktığı durumlarda, kalıcı ve sağlam mezarların yapılmasında dinî bir sakıncadan söz edilmesi uygun olmasa gerektir, hatta aksine mezarların muhafazasının dinen de daha uygun olması gerekir. Belki burada israf derecesine varan lüzumsuz ve çok aşırı masrafların meşrûiyeti tartışılabilir, zamanla insanların bu ihtişamlı mezarlar yüzünden bazı bâtıl inançlara sapabilecekleri endişesi düşünülebilir.

٨٦٥١- (م د ت- أبو الهياج الأسدي رحمه الله) قال : قال لي عليُّ بنُ أبي طالب رضي الله عنه: « أَلا أَبعثُكَ على ما بعثني عليه رسولَ الله صلى الله عليه وسلم ؟ اذهب ، فلا تَدَعْ تمثالا إلا طَمستَه ، ولا قبرا مُشْرِفا إلا سوَّيتَهُ ». أخرجه مسلم وأبو داود والترمذي.

8.651- Ebû'l-Heyyâc el-Esedî'den rivâyet edilmiştir:
"Ali b. Ebî Tâlib bana;

"- Rasûlullah'ın (as.) beni, yıkmadık bir heykel ve yer seviyesine indirip düzeltmedik yüksek bir mezar bırakmamak üzere gönderdiği bir işe ben de seni göndereyim mi?" dedi.[13]

تجصيصها و إعلامها

6*- MEZARI BADANALAMAK VE İŞARET KOYMAK

٨٦٥٢- (م ت د س- **جابر بن عبد الله** رضي الله عنهما) «أنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم نهى أن يُجَصَّص القبر، وأن يُبْنَى عليه، وأن يُقعَد عليه».

وفي رواية زيادة « وأن يُكتبَ عليه، وأن يوطأ».

وفي أخرى « نهى عن تجصيص القبور ، وهو تقصيصها ». أخرجه مسلم.

وأخرج النسائي الأولى والثالثة. وأخرج الترمذي الثانية. وللنسائي : « نهى النبيُّ صلى الله عليه وسلم أن يُبْنَى على القبر ، أو يزادَ عليه ، أو يُجَصَّص ». زاد في رواية « أو يكتبَ عليه ».

وفي رواية أبي داود « أن النبيَّ صلى الله عليه وسلم نهى أن يُقعَد على القبر ، وأن يُقَصَّص، وأن يبنى عليه ». زاد في رواية : « أو يزاد عليه » ، وزاد في الأخرى :« وأن يُكتَب عليه».

8.652- Câbir b. Abdullah'dan rivâyet edilmiştir:

"Rasûlullah (as.) kireçle boyanmasını, üstüne bina yapılmasını ve üzerine oturulmasını yasakladı."[14]

RİVÂYETLER

Bir rivâyette **"...üzerine yazı yazılmasını ve çiğnenmesini..."** ibaresi de ilave edilir.

---

[13] **Müslim**, Cenâiz, 31/93; **Ebû Davud**, Cenâiz, 72/3218; **Tirmizî**, Cenâiz, 56/1049.
[14] **Müslim**, Cenâiz, 32/94; **Ebû Davud**, Cenâiz, 76/3225-26; **Tirmizî**, Cenâiz, 58/1052.

Başka bir rivâyete göre; "Hz. Peygamber mezarları kireçlemeyi yasakladı" dedi. Buradaki "***tecsîs***" (kireçlemek) kelimesi "***taksîs***" (kireç sürmek) anlamındadır."

Bunları **Müslim** tahric etti.

Nesaî birinci ve ikinci rivâyetleri, **Tirmizî** de ikinci rivâyeti tahric etti.

Nesaî'nin başka bir rivâyeti de şöyledir:

"Hz. Peygamber mezarın üzerine bina veya ona ilave yapılmasını ve kireçlenmesini yasakladı."

Diğer bir rivâyetinde; **"yazı yazılmasını da..."** kelimesi de ilave edilir.

Ebû Davud'un rivâyeti de şöyledir:

"Hz. Peygamber mezarın üzerine oturulmasını, kireçlenmesini ve bina yapılmasını yasakladı."

Ebû Davud'un diğer bir rivâyetinde; **"veya ilave yapılmasını"**, bir başka rivâyetinde de; **"yazı yazılmasını..."** kelimeleri de zikredilir.

İZAH

Bu rivâyetlerde mezar üzerinde yapılması yasaklanan bazı hususlar zikredilmektedir. Öncelikle buradaki yasağın harama değil, kerahete hamledilmesi gerektiği konusunda fukahanın ekseriyetinin görüş birliği içinde olduklarını belirtmemiz gerekir. Buna mukabil başta **Zâhirîler** olmak üzere bazı âlimler bu yasağı harama hamletmişlerdir. Gerekçeleri de kerâhete hamledilmesine dair bir delilin bulunmaması, ölülerin mezarda bâki kalmaları için konulmaması ve mezardakilerin de bina, boya, badana gibi şeylere hiç ihtiyaçları olmamasıdır.

Burada zikredilen yasakların tevhîdi korumak, câhiliye anlayışının tekrar dirilmesine imkân vermemek ve israfın önüne geçmekle ilgili olması muhtemeldir.

Hadîste zikredilen yasakları tekrar edecek olursak;

1- Mezarın üzerine bina yapmak: Zâhirîler'e göre haram, diğer fukahaya göre ise mekruhtur. Bazı âlimler de, eğer mezarlık şahsın kendi malı ise mekruh, umuma ait bir kabristan ise haram olduğu kanâatindedirler. Bazı **Hanefî** âlimleri de mezarı süslemek için yapılmışsa haramdır, derler. Bundan önceki hadîste geçen **Hz. Ali**'nin uygulaması da bina yapılmasının yasak olduğuna delil sayılmıştır.

2- Mezarı badanalamak: Bunun hükmü de bina yapmak gibidir. Çünkü badana, ancak bir binaya yapılır. Bununla yapılan mezarın süslenip tezyin edilmesi kastedilmiştir. **Tirmizî**, bu hadîsin devamında; "Bazı âlimler, kabirlere çamur sıva yapılmasına ruhsat verdiler. **İmâm Şâfiî** ve **Hasan-ı Basrî** bunlardandır" der.

3- Mezar taşına yazı yazmak: Bu yazıdan maksat, ölünün doğum ve ölüm tarihleri, ismi ve faziletine dair bazı övücü sözler ile Kur'ân âyetleri olabilir. Mezar taşlarına âyet gibi kutsal metinlerin yazılması, zamanla bunların ayaklar altında çiğnenebileceği ihtimâline binâen bazı âlimler tarafından haram görülmüştür. **Şevkânî** bunun haram olduğunu, **Zehebî** ise bid'at olduğunu söyler. Cumhur, sadece ismin yazılmasında hiçbir mahzur görmez. Ancak **Hâkim;** "Ulemanın bu hadîse göre amel etmediğini, çünkü doğuda ve batıda müslüman âlimlerin kabir taşlarına yazı yazılmasını câiz gördüklerini ve bu uygulamanın da seleften geldiğini" söyler.

Zamanla âyetlerin ayaklar altında çiğnenmesi muhtemel olmakla birlikte, bunun sadece mezar taşlarına mahsus olmadığı, diğer bütün kutsal değerler ve metinler için muhtemel olduğu inkâr edilemez.

4- Mezara oturmak veya çiğnemek: Kabir üzerine oturmak **Zâhirîler**'e göre haram; **Hanefî, Şâfiî** ve ekseri ulemaya göre mekruh; **Mâlikîler**'e göre ise câizdir.[15]

5- Mezara ilave yapmak: Bundan maksat, mezarın kendi sınırlarını genişletip dışardan toprak katmaktır.

---

[15] Bu konudaki tartışmalar için bkz., **İbn Hacer**, III, 589-90.

٨٦٥٣- (د- **المطلب بن عبد الله بن حنطب** رحمه الله) قال: «لما مات عثمان بن مظعون- وهو أول من مات بالمدينة من المهاجرين - فلما دُفن أمر رسول الله صلى الله عليه وسلم رجلا أن يأتيه بحجر فيعلم قبره به فأخذ حجرا ضعُف عن حمله فقام إليه رسول الله صلى الله عليه وسلم فحسر عن ذراعيه ثم حمله فوضعه عند رأسه وقال: **أُعلم به قبر أخي وأدفنُ عنده من مات من أهلي**».

وفي رواية أبي داود قال : « لما مات عثمان بن مظعون أُخرج بجنازته ، فدُفن ، فأمر النبيُّ صلى الله عليه وسلم رجلا أن يأتيه بحجر ، فلم يستطع حمله ، فقام إليه رسولُ الله صلى الله عليه وسلم ، وحسر عن ذراعيه - [قال كثير ، وهو ابن زيد] ، قال المطلب : قال الذي يخبرني عن رسول الله صلى الله عليه وسلم : كأني أنظر إلى بياض ذراعي رسول الله صلى الله عليه وسلم حين حسر عنهما - ثم حمله ، فوضعه عند رأسه... » وذكر الحديث. الرواية الأولى ذكرها رزين.

8.653- Muttalib b. Abdullah b. Hanteb anlatıyor:

"Osman b. Maz'ûn vefat edip, -ki o muhâcirlerden Medîne'de ilk vefat edendir- defnedilince, Hz. Peygamber bir adama taş getirmesini ve Osman'ın mezarının başına dikmesini emretti. Adam taşı aldı, ama getirmeye gücü yetmedi. Bunun üzerine Rasûlullah (as.) kalkıp yanına gitti, kollarını sıvadı, sonra taşı alıp getirdi ve mezarın başına dikti. Sonra da;

"Kardeşimin kabrini bu taşla tanırım ve âilemden ölenleri oraya (onun yanında) **defnederim"** dedi.[16]

RİVÂYETLER

Ebû Davud'un rivâyeti şöyledir:

"Osman b. Maz'ûn vefat edince, cenâzesi evinden alınıp defnedildi. Hz. Peygamber bir adama taş getirmesini emretti, ama adamın taşı getirmeye gücü yetmedi. Bunun üzerine Rasûlullah (as.)

---

[16] **Ebû Davud**, Cenâiz, 63/3206.

kalkıp adamın yanına gitti, kollarını sıvadı. (Râvî Kesîr b. Zeyd[17] dedi ki: Muttalib şöyle dedi: 'Bu hadîsi bana Hz. Peygamber'den nakleden kişi, Hz. Peygamber'in kollarını sıvadığı sırada gördüğü kollarının beyazlığını sanki hâla görüyor gibiyim' dedi.) Sonra Hz. Peygamber taşı alıp getirdi ve mezarın başına dikti...." Hadîsin bundan sonraki kısmı yukarıda geçtiği gibidir.

İlk rivâyeti **Rezîn** tahric etmiştir.

İZAH

Rivâyette de belirtildiği üzere muhacirlerden **Medîne**'de ilk vefat eden **Osman b. Maz'ûn**'dur. Hz. Peygamber onu **Bakî** mezarlığına defnetmiş ve ondan sonra da burası artık müslümanların kabristanı olmuştur. Ondan sonra ölen muhâcirler oraya defnedilmişlerdir. Nitekim Rasûlullah'ın (as.) oğlu **İbrahim** de onun yanına defnedilmiş ve bu sırada Hz. Peygamber; **"Sen de hayırlı selefimiz Osman'ın yanına git!"** demişti. Ashâbın en faziletlilerinden biri olan **Osman**'ın, Hz. Peygamber'in süt kardeşi olduğu rivâyet edilir.

Ayrıca Hz. Peygamber, **Osman**'ın mezarını ayırdetmek ve kaybolmasını önlemek amacıyla başına bir de taş dikmiştir. Benzer bir taşı Hz. Peygamber'in, oğlu **İbrahim** için de diktiği rivâyet edilir. Bu rivâyet, daha önceki hadîste geçen bazı yasakların en azından haram olmadığını göstermektedir.

٨٦٥٤- (خ- خارجة بن زيد) قال: « رأيتُني - ونحن شُبان في زمن عثمان - وإن أشدَّنا وَثْبة: الذي يَثِبُ قبر عثمانَ بنِ مظعون حتى يجاوزَه ». أخرجه البخاري في ترجمة باب.

---

[17] **Ebû Muhammed, Kesîr b. Zeyd el-Eslemî el-Medenî**: ö. 158/775. Medîneli râvîlerdendir. Sâlim b. Abdullah ve Muttalib b. Abdullah b. Hantab'dan rivâyetleri vardır. Kendisinden Vekî' ve Hammâd b. Zeyd rivâyet etti. Dürüst ve doğru sözlü biri olmasına rağmen rivâyetlerinde çok hata ederdi. Bu yüzden hakkında çok laf edilmiştir. Ebû Hâtim; "**hadîsi yazılır ama kavî değildir**" derken, Ebû Zur'a; "**doğru sözlüdür, ama gevşektir**" diye söyler. Nesaî de zayıf olduğunu kaydeder. Rivâyetleri **Ebû Davud, Tirmizî** ve **Nesaî**'de tahric edilmiştir.

8.654- Hârice b. Zeyd şöyle dedi:

"Bizler Hz. Osman döneminde genç delikanlılardık. Bizim en uzun sıçrayanımız, Osman b. Maz'ûn'un mezarını bir baştan öbür başa atlayandı."[18]

İZAH

Buharî'nin muallak olarak tahric ettiği bu rivâyeti **İbn Hacer** *Fethu'l-Bârî*'sinde, ayrıca bizzat **Buharî** de *Tarîhu's-Sağîr*'inde vasletmiştir.

Rivâyeti nakleden **Hârice b. Zeyd b. Sâbit**, tâbiîlerden ve Medîneli fukaha-i seb'adandır.

نقل الميت

7*- MEZAR NAKLİ

٨٦٥٥- (ت- [عبد الله] بن أبي مليكة رضي الله عنه) قال : « لما توفي عبد الرحمن بن أبي بكر بالحُبْشِي - وهو موضع - فحُمِل إلى مكة ، فدفن بها ، فلما قدمت عائشة ، أتت قبر عبد الرحمن بن أبي بكر ، فقالت:

وكُنّا كَنَدْمَانَيْ جَذِيمَةَ حِقْبَةً من الدّهر ، حتى قيل : لن يَتَصَدّعَا

فلما تفرّقنا كأنّي ومالكا لطول اجتماع لم نبت لَيْلة معا

ثم قالت : والله لو حضرتُك ما دُفِنْتَ إلا حيثُ مُتَّ ، ولو شهدتُك مازُرْتك » أخرجه الترمذي.

8.655- Abdullah b. Ebî Müleyke anlatıyor:

"Abdurrahman b. Ebî Bekr, Hubşî mevkiinde ölünce, Mekke'ye götürüldü ve orada defnedildi. Hz. Âişe (Mekke'ye) geldiğinde, (kardeşi) Abdurrahman b. Ebî Bekr'in mezarına gitti ve şu beyitleri söyledi:

---

[18] **Buharî**, Cenâiz, 81.

"Bir zamanlar Cezîme'nin iki nedîmi gibi idik,

Dostluğumuz uzun yıllar sürmüş, hatta 'bunlar hiç ayrılmayacaklar' denmişti.

Fakat birbirimizden ayrılınca, sanki ben ve (kardeşim) Mâlik,

Uzun süren beraberliğimize rağmen hiçbir gece bir arada kalmış değiliz."

Sonra Hz. Âişe şöyle dedi:

"Vallahi vefatında bulunabilseydim, öldüğün yerden başka bir yere asla defnedilmezdin ve ölürken yanında olsaydım, seni ziyarete gelmezdim."[19]

İZAH

Hz. Âişe ölünün bir yerden başka bir yere naklini uygun görmemektedir; bundan dolayı "**eğer cenâzende bulunabilseydim, Mekke'ye nakline izin vermezdim**" demektedir. Ulemanın genel kanâati de cenâze naklinin doğru olmadığı, ancak kerâhetle câiz olduğu şeklindedir.

Hz. Âişe burada ayrıca kardeşini ölürken görseydi, ziyaret için mezarına gelmeyeceğini de söylemektedir. Çünkü **Hz. Âişe** kadınların sık sık mezar ziyaretinde bulunmalarını doğru bulmamaktadır. Muhtemelen orada bağırmak, ağlamak, dövünmek gibi doğru olmayan bazı davranışlarda bulunabileceklerinden dolayı bu kanâate sahipti.

Yukarıdaki iki beyit, şâir **Temîm b. Nüveyre**'ye aittir. **Temîm** bunu, **Halid b. Velîd** tarafından öldürülen kardeşi **Mâlik** için söylemişti. Beyitte adı geçen **Cezîme** de, **Irak** ve **el-Cezîre** kıralının adıdır. **Mâlik** ve kardeşi, kırk yıl müddetle bu kırala nedîmlik, yani sohbet ve sofra arkadaşlığı yapmışlardı.

Hubşî, Mekke'ye yaklaşık on iki mil uzakta bir yerin adıdır.

---

[19] **Tirmizî**, Cenâiz, 60/1055.

٨٦٥٦- (ط- مالك بن أنس رحمه الله) عن غير واحد ممن يثق به « أن سعد بن أبي وقاص، وسعيد [بن زيد] بن عمرو بن نُفيل: تُوُفِّيا بالعقيق، وحُمِلا إلى المدينة ، ودُفنا بها ».

أخرجه الموطأ.

8.656- Mâlik b. Enes, gücvendiği pek çok kişiden şöyle rivâyet eder:

"Sa'd b. Ebî Vakkas ve Saîd b. Zeyd b. Amr b. Nüfeyl Akîk'de vefat etmişler, sonra oradan Medîne'ye götürülmüşler ve orada defnedilmişlerdi."[20]

الدعاء عند الدفن

8*- DEFİN SIRASINDA DUA YAPMAK

٨٦٥٧- (د ت- عبد الله بن عمر رضي الله عنهما) أنّ رسول الله صلى الله عليه وسلم «كان إذا أُدخل الميتُ القبر قال: - وقال مرة: إذا وضعَ الميِّتُ في لحده -قال مرة: بسم الله، وبالله، وعلى ملّة رسول الله، وقال مرة: بسم الله، وبالله ، وعلى سُنَّة رسول الله »

أخرجه الترمذي.

وعند أبي داود « باسم الله وعلى سُنَّة رسول الله ».

8.657- Abdullah b. Ömer'den rivâyet edilmiştir:

"Rasûlullah (as.), cenâze kabre yerleştirildiğinde –veya lahde konulduğunda- bir defasında; *'Bismillâhi ve billâhi ve alâ milleti Rasûlillâhi'* dedi. Bir seferinde de; *'Bismillâhi ve billâhi ve alâ sünneti Rasûlillâhi'* dedi."[21]

RİVÂYETLER

Bunu **Tirmizî** tahric etti. **Ebû Davud**'un rivâyeti ise sadece; *"Bismillâhi ve alâ sünneti Rasûlillâhi"* dedi, şeklindedir.

---

[20] **Muvatta**, Cenâiz, 10/31.

[21] **Ebû Davud**, Cenâiz, 69/3213; **Tirmizî**, Cenâiz, 54/1046.

İZAH

Cenâze kabre indirildiği sırada Hz. Peygamber'in söylediği söz hakkında yukarıda **Tirmizî**'nin iki farklı rivâyeti görülmekte ise de, burada mana açısından önemli bir farklılık yoktur. İlk rivâyetteki "**millet**" kelimesi yerine, ikinci rivâyette "**sünnet**" kelimesi kullanılmaktadır. "**Millet**" kelimesinin "**din**" anlamına geldiği düşünülürse, arada önemli bir fark olmadığı anlaşılır. Buna göre ilk cümle; **"Allah'ın adı ve Allah'ın emri ile ve Allah Rasûlünün dini üzere** (seni kabre koyuyoruz)", ikinci cümle de; **"Allah'ın adı ve Allah'ın emri ile ve Allah Rasûlünün sünneti üzere** (seni kabre koyuyoruz)" demektir.

Ebû Davud'da ise bu cümle; **"Allah'ın adı ile ve Allah Rasûlünün sünneti üzere** (seni kabre koyuyoruz)" şeklindedir.

٨٦٥٨- (د- عثمان بن عفان رضي الله عنه) قال : « كان رسولُ الله صلى الله عليه وسلم إذا فرَغ من دفن الميت وقَفَ عليه ، وقال: **استغفروا لأخيكم ، واسألوا له التثبيت ، فإنه الآن يُسأل**». أخرجه أبو داود.

8.658- Osman b. Affân'dan rivâyet edilmiştir:

"Cenâzenin defin işi tamamlanınca, Rasûlullah (as.) kabrin başında durdu ve şöyle dedi:

"Kardeşiniz için mağfiret dileyin, onun için sebât temenni edin; çünkü o şu anda hesaba çekilmektedir."[22]

İZAH

"Sebat temenni edin!" cümlesi, kabirde **Münker-Nekir**'in sorularına başarı ile cevap vermesini dileyin, anlamına gelir. Çünkü cenâze kabre konup üstü kapatıldığında, **Münker-Nekir** adlı melekler gelip kendisini sorguya çekerler; eğer bu sırada uygun cevaplar verebilirse, kıyâmete kadar cennet misâli rahat bir berzah âlemi geçirir. Tersi olursa da cehennem misâli meşakkatli bir dönem başlar. Hadîslerden öğrendiğimize göre buradaki sorular, din, Allah,

---

[22] **Ebû Davud**, Cenâiz, 73/3221.

Peygamber, Kur'ân gibi daha çok insanın imanı ile ilgili temel hususlardır.

٨٦٥٩- (علي بن أبي طالب رضي الله عنه) كان يقول بعد ما يَفْرُغُ من دفن الميت: «اللّهم هذا عَبْدُكَ ، نزل بك ، وأنت خيرُ مَنْزُولٍ به ، فاغفر له ، ووسِّعْ مدخله ». أخرجه...

8.659- Ali b. Ebî Tâlib, cenâzeyi defin işini bitirdikten sonra şöyle derdi:

"Allah'ım! Bu senin kulundur, sana geldi; şüphesiz sen, kendisine gelinenlerin en hayırlısısın. Onu bağışla ve mekânını genişlet!"[23]

احاديث مفردة

9*- MÜNFERİD HADÎSLER

٨٦٦٠- (خ- بريدة رضي الله عنه) «أوصى أن يُجعل في قبره جريدتان». أخرجه البخاري في ترجمة باب.

8.660- Büreyde, "mezarına iki taze dal dikilmesini vasiyet etti."[24]

İZAH

Büreyde b. el-Husayb el-Eslemî, meşhur sahâbîlerdendir ve **Horasan**'da vefat etmiştir. Hz. Peygamber'den gördüğü bir uygulamaya dayanarak mezarına taze fidan dikilmesini vasiyet etmişti. Nebatatın da canlı olduğu ve kendilerine göre Allah'ı zikrettikleri gerekçesiyle bunun kendisine fayda verebileceğini düşünmüş olmalıdır.

---

[23] Musannıfın kaynağına işaret etmediği bu rivâyet; **Beyhakî**, *Sünen*, IV, 37, h., 6741; IV, 56, h., 6855; **Abdürrezzak**, *Musannaf*, III, 510, h., 6506; **İbn Ebî Şeybe**, *Musannaf*, VI, 107, h., 29852; **Bezzâr**, II, 124; **Ebû Nuaym**, *Hilye*, V, 201; *Mecmau'z-Zevâid*, III, 44'de zikredilmektedir.

[24] **Buharî**, Cenâiz, 81, ta'lîkan.

٨٦٦١- (خ- عروة بن الزبير رضي الله عنهما) أنَّ عائشةَ قالت لعبد الله بن الزبير: «ادْفنِّي مع صواحبي، ولا تدفني مع رسول الله صلى الله عليه وسلم في البيت، فإني أكرهُ أن أُزَكّى به» أخرجه البخاري.

وفي رواية قال: سمعتُ عائشة توصي عبد الله بنَ الزبير تقول: « لا تدفنّي معهم في الحجرة، ادفنّي مع صواحبي بالبقيع، لا أُزكَّى بهم أبدا ».

8.661- Urve b. Zübeyr'den rivâyet edildiğine göre, Hz. Âişe, Abdullah b. Zübeyr'e şöyle dedi:

"- Beni arkadaşlarımın yanına defnet, Rasûlullah'ın (as.) yanına, aynı odaya defnetme; çünkü ben Hz. Peygamber'le tezkiye edilmekten hoşlanmam."[25]

RİVÂYETLER

Bunu **Buharî** rivâyet etti.

Diğer bir rivâyet şöyledir:

"Hz. Âişe'nin, (kardeşim) Abdullah b. Zübeyr'e şöyle vasiyet ettiğini işittim:

"- Beni onlarla (Hz. Peygamber, Ebû Bekir ve Ömer'le) birlikte aynı hücreye defnetme! Beni, diğer arkadaşlarımla birlikte Bakî'e defnet! Çünkü ben asla onlarla tezkiye edilmek istemem."

İZAH

Hz. Âişe'nin, Rasûlullah'la (as.) tezkiye edilmekten hoşlanmaması, onunla övülmesini ve onun sayesinde kendisine meziyet izafe edilmesini istememesindendir. Çünkü kendisinin asla ne Hz. Peygamber ve ne de ilk iki Halife gibi olmadığını bilmektedir. Onların yanına defnedilmenin, Allah katında kendisine bir şey kazandırmayacağını şüphesiz biliyordu.

Ancak bu ifâde, **Hz. Ömer** Rasûlullah'ın (as.) yanına defnedilmek üzere kendisinden izin istediğinde, **Hz. Âişe**'nin; **"orayı**

---

[25] **Buharî**, Cenâiz, 96; İ'tisâm, 16.

kendim için düşünüyordum" sözüyle uyuşmamaktadır. Muhtemelen **Hz. Âişe**, daha sonra bu kanâatini değiştirmişti.

٨٦٦٢- (خ) عروة بن الزبير رضي الله عنهما) أنّ عمر أرسل إلى عائشة : « ائذني [لي] أن أُدْفَنَ مع صاحبيَّ ، فقالت : إي والله ، قال : وكان الرجل إذا أرسل إليها من الصحابة ، قالت: لا والله ، لا أُوثرهم بأحد أبدا». أخرجه البخاري.

8.662- Urve b. Zübeyr'den rivâyet edilmiştir:

"Halife Ömer, Hz. Âişe'ye;

"- İki dostumla yanyana defnedilmem için bana izin verir misin?" diye haber gönderdi. Hz. Âişe de;

"- Olur vallahi!" dedi."

Urve dedi ki:

"Hz. Âişe'ye sahâbelerden biri tarafından bu konuda bir talep geldiğinde; 'vallahi olmaz! Onların yanına asla başka birinin gömülmesini istemem' diyordu."[26]

---

[26] **Buharî**, İ'tisâm, 16.

الفصل السادس
في زيارة القبور
و فيه أربعة فروع:
الفرع الأول
في النهي عنها

VI- KABİR ZİYARETİ

1- KABİR ZİYARETİNİN YASAKLANMASI

٨٦٦٣- (د ت س- **عبد الله بن عباس** رضي الله عنهما) « أنَّ رسول الله صلى الله عليه وسلم لَعَنَ زائرات القبور، والمتخذين عليها المساجد والسُّرُج ». أخرجه أبو داود والترمذي والنسائي.

8.663- Abdullah b. Abbas'dan rivâyet edilmiştir:

"Rasûlullah (as.), kabirleri çok ziyâret eden kadınlarla mezarın üzerine mescid yapan ve kandil yakanları lanetledi."[1]

İZAH

Kadınların sık sık mezar ziyaretine gitmelerinin yasaklanması, onların dinen uygun olmayan bazı davranışlar sergileyebileceği ihtimaline binâen olmalıdır. Çünkü kadınlar daha duygusaldırlar; bu yüzden de kendilerini daha zor kontrol edebilirler. Ancak bu yasağın, İslâm'ın ilk dönemlerine mahsus olması daha makul gözükmektedir. Bilindiği üzere tevhîdi korumak amacıyla başlangıçta kabir ziyareti de yasaktı. Fakat bilâhare bu yasak, herkes için kaldırılmıştır; dolayısıyla kabir ziyaretinden dolayı kadınlara lanet edilmesi de söz konusu olmaz. Şayet ziyaret sırasında uygun olmayan bazı davranışlarda bulunulmuşsa, ziyaretin kendisi değil, bu davranış

---

[1] **Ebû Davud**, Cenâiz, 82/3236; **Tirmizî**, Salât, 238/320; **Nesaî**, Cenâiz, 104.

lanete müstahaktır. Bu uygun olmayan davranışı da kadın veya erkek kim yaparsa yapsın, hüküm itibariyle aynıdır.

Burada şunu da kaydetmekte fayda vardır: Kabir ziyareti herkes için meşru olmakla birlikte, bu ziyaret sırasında dövünmek, bağırıp çağırmak, ölüye aşırı tazim göstermek, ona ihtiyaçlarını arz etmek de dinen doğru değildir.

Hadîste yasaklanan hususlardan biri de, mezarın üzerine mescid yapmak veya içinde defnedilmek üzere önceden oraya bir mescid yaptırmaktır. Buradaki yasağın sebebi de, mezarda yatan kişiye zamanla bir kutsiyet izafe edilebileceği ve bunun da tevhîd akîdesini zedeleyeceği ihtimalidir.

Üçüncü yasak da mezarların başında kandil ve mum yakılmasıdır. Bunun hiçbir anlamı olmadığı gibi, kimseye bir faydası da yoktur. Bu davranış her şeyden önce israftır, ayrıca zamanla mezara ve orada yatana karşı zihinlerde bir kutsiyet inancı da belirir.

٨٦٦٤- (ت- أبو هريرة رضي الله عنه) « أنّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم لعنَ زوّارات القبور». أخرجه الترمذي.

8.664- Ebû Hureyre'den rivâyet edilmiştir:

"Rasûlullah (as.) mezarları çok sık ziyaret eden kadınları lanetledi."[2]

٨٦٦٥- (د س- عبد الله بن عمرو بن العاص رضي الله عنهما) قال : « قَبَرْنا مع رسولِ الله صلى الله عليه وسلم ميّتا ، فلما فرغنا انصرف رسولُ الله صلى الله عليه وسلم ، وانصرفنا معه ، فلما حاذَى رسولُ الله بابَه وقف ، فإذا نحن بامرأة مُقبلَة – قال: أظُنّه عرفها – فلما ذهبت ، فإذا هي فاطمةُ ، فقال لها رسول الله صلى الله عليه وسلم : **ما أخرجَك ، يا فاطمةُ من بيتك** ؟ قالت : أتيتُ يا رسولَ الله أهل هذا البيت ، فرحّمْتُ إليهم ميّتهم – أو عزّيتهم به – فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : **لعلّكِ بلغْت معهم الكُدَى**؟ فقالت :

---

[2] **Tirmizî**, Cenâiz, 61/1056.

معاذ الله ، وقد سمعتك تذكر فيها ما تذكر ، قال : **لو بلغت معهم الكُدى** - فذكر تشديدا في ذلك - قال : فسألتُ ربيعة بن سيف عن الكدى ؟ فقال : القبور ، فيما أحسب ».
أخرجه أبو داود ، وأخرجه النسائي بنحوه ، وقال في آخره « فقال : **لو بلغْتها معهم ما رأيت الجنة حتى يراها جَدُّ أبيك** ».

8.665- Abdullah b. Amr b. el-Âs anlatıyor:

"Rasûlullah'la (as.) birlikte bir cenâzeyi defnetmiştik. Defin işini tamamlayınca Hz. Peygamber oradan ayrıldı, biz de O'nunla birlikte ayrıldık. Hz. Peygamber, (cenâze evinin) kapısının hizasına gelince durdu. Orada bir kadınla karşılaştık. Ben, Hz. Peygamber'in onu tanıdığını zannettim. Kadın yürüyünce, onun Fâtıma olduğunu anladı. Hz. Peygamber ona;

"- Evinden niye çıktın, ey Fâtıma?" dedi. Fâtıma şu cevabı verdi:

"- Ey Allah'ın Rasûlü! Şu evin sahiplerine gelmiştim; onlara, ölüleri için rahmet diledim –veya taziyede bulundum-."

Bunun üzerine Rasûlullah (as.);

"- Yoksa sen de onlarla birlikte mezarlığa kadar gittin mi?" diye sordu. Fâtıma da;

"- Allah korusun! Kabir ziyareti konusunda senin söylediğin sözleri ben duymuştum!.." dedi. O zaman Hz. Peygamber;

"- Eğer onlarla birlikte mezarlığa gitseydin..." diyerek, bu konuda ağır sözler söyledi.

Râvî dedi ki:

"Ben, Rabîa b. Seyf'e[3], (hadîste geçen) ***el-küdâ***'nın ne olduğunu sordum. *'Zannediyorum, mezarlardır'* dedi."[4]

RİVÂYETLER

Bunu **Ebû Davud** tahric etti.

---

[3] **Rabîa b. Seyf el-Meâfirî el-İskenderânî**: ö. 120/738. Mısırlı tâbiîlerdendir. Ebû Abdurrahman el-Hublî'den rivâyeti vardır. Ondan da Muhammed b. Fedâle rivâyet etmiştir. Rivâyette çok hata eden biri olarak bilinir, bazı münker rivâyetleri de vardır. Hadîsi **Ebû Davud, Tirmizî** ve **Nesaî**'de tahric edilmiştir.

[4] **Ebû Davud**, Cenâiz, 26/3123; **Nesaî**, Cenâiz, 27.

Nesaî'nin rivâyeti de bunun gibidir. Yalnız sonunda Hz. Peygamber'in şöyle dediği kaydedilir:

"Eğer onlarla birlikte oraya gitseydin, babanın dedesi cenneti görmeden sen de cenneti göremezdin."

İZAH

Bu rivâyetin senedinde yer alan **Rabîa b. Seyf el-Meâfirî**'nin güvenilirliği hakkında bazı tereddütler vardır.

Yukarıdaki son cümle eğer doğru ise, **"asla cennete giremezdin"** demektir. Bu ifâdenin sakındırmakta tehdit manası içerdiğine ve mübalağa anlamına geldiğine şüphe yoktur. Çünkü kabir ziyareti ne küfürdür, ne büyük günahlardandır, hatta ne de küçük günah olduğu iddia edilebilir. Bu hususta fukahadan nakledilen en kuvvetli ictihâd da, olsa olsa tenzihen mekruh olacağıdır.

الفرع الثاني

في جواز ذلك

2- KABİR ZİYARETİNE CEVÂZ VERİLMESİ

٨٦٦٦- (م د ت س- **بريدة** رضي الله عنه) قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : **«قَدْ كُنْتُ نَهيتكم عن زيارة القبور، فقد أُذِنَ لمحمد في زيارة قبر أمّه، فزوروها ، فإنّها تُذَكِّركم الآخرة».**

هذه رواية الترمذي. وفي رواية مسلم وأبي داود والنسائي قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : « **نَهَيْتُكم عن زيارة القبور، فزوروها ، ونَهَيْتُكم عن لحوم الأضاحي فوق ثلاث ، فأمسكوا ما بدا لكم، ونَهَيْتُكم عن النبيذ إلا في سقاء ، فاشربوا في الأسقية كلّها ، ولا تشربوا مُسْكرا** ».

وللنسائي في رواية ذكر المعنيين دون « **زيارة القبور** ».

8.666- Bureyde'nin rivâyetine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Ben sizleri kabir ziyaretinden men etmiştim. Şimdi ise Muhammed'e, annesinin kabrini ziyaret etmesine izin verilmiştir, binâenaleyh siz de kabirleri ziyaret ediniz; çünkü o, size âhireti hatırlatır."[5]

RİVÂYETLER

Bu, **Tirmizî**'nin rivâyetidir.

Müslim, Ebû Davud ve **Nesaî**'nin rivâyeti ise şöyledir:

"Ben sizleri kabir ziyaretinden men etmiştim; artık ziyaret edebilirsiniz. Size, kurban etlerini üç günden fazla saklamanızı da men etmiştim; ama şimdi istediğinîz kadar saklayabilirsiniz. Deriden mamul kapların dışındaki kaplardan şıra içmenizi de yasaklamıştım; şimdi ise her türlü kaptan içebilirsiniz, yalnız sarhoşluk veren içecekleri içmeyiniz!"

Nesaî'nin kabir ziyareti ile ilgili cümlenin bulunmadığı, yalnız diğer iki konuyu ihtivâ eden başka bir rivâyeti daha vardır.

İZAH

Hz. Peygamber'in annesi **Âmine bint Vehb, Mekke** ile **Medîne** arasında **Ebvâ** denilen bir yerde medfûndur. **Âmine**, akrabalarını ziyaret maksadıyla oğlu **Muhammed**'le birlikte **Mekke**'den **Medîne**'ye gitmiş, dönüşte **Ebvâ**'da vefat etmişti. O sırada Rasûlullah (as.), henüz altı yaşında bulunuyordu.

Bu rivâyette Hz. Peygamber'in, başlangıçta yasakladığı halde bilâhare bu yasağı kaldırdığı üç şeyden söz etmektedir. Bunlardan ilki kabir ziyaretidir. Başlangıçtaki yasağın amacı, tevhidi korumak ve mezarlıklarda dinen meşru olmayan bazı davranışların önüne geçmekti. Bilâhare İslâmî değerler kalplere yerleştikten ve mezkür endişeler zâil olduktan sonra bu yasak kaldırıldı.

İkincisi, kurban etlerinin üç günden fazla saklanmasıdır. Bu yasağın amacı da, ilk dönemlerde müslümanların çok yoksul olmalarıdır. Kurban etlerinin üç günden fazla elde tutulmasının

---

[5] **Müslim**, Cenâiz, 36/106; **Ebû Davud**, Cenâiz, 81/3235; **Tirmizî**, Cenâiz, 60/1054; **Nesaî**, Cenâiz, 100.

yasaklanması ile, bu etlerin fakirlere dağıtılması temin edilmek istenmişti.

Üçüncüsü de rasgele kaplardan su içilmemesidir. Bunun sebebi de şudur: Araplar, tahtadan ve kabaktan şarap koymak için kaplar yaparlardı. Hatta bazen içi ziftle kaplanmış kaplara da koyarlardı. Şarap haram kılındıktan sonra bu kaplar kullanılacak olsaydı, önceden şarabı emmiş olan bu kaplar, içine konulan sıvılara bu şarabı kısmen de olsa kusardı. İnsanlar bu kaplardan su-şıra gibi şeyler içecek olsalardı, şaraba bulanmış şeyler içmiş olurlardı. İşte yasağın sebebi budur. Ama bilâhare bu kaplar elden çıkarıldıktan sonra, aynı maddeden bile olsa yeni yapılan kaplar, daha önce içine şarap konulmadığı için temiz idi. Bu durumda da yasağı devam ettirmenin anlamı yoktu.

٨٦٦٧- (م د س- أبو هريرة رضي الله عنه) قال: قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: «**استأذنتُ ربي أن استغفرَ لأمي، فلم يأذن لي، واستأذنته أن أزورَ قبرها، فأذن لي**».

أخرجه مسلم.

وفي رواية أبي داود والنسائي قال: « أتى رسولُ الله صلى الله عليه وسلم قبر أمّه، فبكى، وأبكى مَنْ حوله، فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: **استأذنتُ ربِّي عز وجل أن استغفرَ لها، فلم يأذن لي، فاستأذنتُه أن أزورَ قبرها، فأذن لي، فزوروا القبور** ».

وزاد رزين في رواية « أنّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم أتى قبر أمه بالأبواد في ألف مُقنّع، فبكى، وأبكى من حوله... » الحديث.

8.667- Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle dedi:

"Rabbimden, annem için istiğfarda bulunmama izin vermesini istedim, ama bana izin vermedi. Sonra mezarını ziyaret etmeme izin vermesini istedim, ziyaret için izin verdi."[6]

---

[6] **Müslim**, Cenâiz, 36/105; **Ebû Davud**, Cenâiz, 81/3234; **Nesaî**, Cenâiz, 100.

RİVÂYETLER

Bunu **Müslim** tahric etti.

Ebû Davud ve **Nesaî**'nin rivâyeti ise şöyledir:

"Hz. Peygamber annesinin kabrine gitti, ağladı, yanındakileri de ağlattı. Sonra; '**Azîz ve Celîl olan Rabbimden, onun için istiğfarda bulunmama izin vermesini istedim, ama bana izin vermedi. Sonra mezarını ziyaret etmeme izin vermesini istedim, ziyaret için izin verdi; binâenaleyh siz de kabirleri ziyaret edebilirsiniz!**' dedi."

Rezîn de şu ilaveyi yaptı:

"Hz. Peygamber, bin silahlı süvari ile Ebvâ'da annesinin (mezarını) ziyaret etti; hem ağladı, hem de yanındakileri ağlattı..."

İZAH

Bu hadîste, annesine istiğfar etmesi için Hz. Peygamber'e izin verilmediği, ama mezarını ziyaret etmesine izin verildiği ifâde edilmektedir. Burada iki soru akla gelmektedir: Acaba Hz. Peygamber'in istiğfar etmesine niçin izin verilmedi? Hz. Peygamber babası için de istiğfarda bulunmayı neden istemedi de sadece annesine istiğfar etmek istedi?

İlk soruya, annesi mü'min olmadığı için istiğfara izin verilmedi şeklinde cevap verilebilirse de, fetret dönemlerinde yaşayanların sorumluluklarının çok sınırlı bir düzeyde olduğu bilinmektedir. Bu itibarla bu cevap da tatmin edici olmaktan uzaktır. Kaldı ki, Hz. Peygamber'in anne babasının müşrik ve cehennemlik olduğu da kabul edilen bir görüş değildir. Şirk döneminde öldükleri için, haklarında istiğfar izni verilecek olursa, müşrikler için de istiğfar edilebileceği anlayışının doğacağı ve işte bu anlayışın önünü kesmek düşüncesiyle izin verilmemiş olması, bir ihtimal olarak akla gelmektedir.

٨٦٦٨- (**أم عطية** رضي الله عنها) أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال : « **نهيْتُكم عن زيارة القبور ، فزوروها ، ولا تقولوا فُحْشا** ». أخرجه...

8.668- Ümmü Atıyye'den rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle dedi:

"Sizleri kabir ziyaretinden men etmiştim; bundan sonra ziyaret edebilirsiniz, yalnız kötü söz söylemeyiniz!"[7]

٨٦٦٩- (د- **طلحة بن عبيد الله** رضي الله عنه) قال : « خرجنا مع رسول الله صلى الله عليه وسلم نريد قبور الشهداء ، حتى إذا أشرفنا على حَرَّة واقم ، فلما تدلَّينا منها ، فإذا قبور بمَحْنِيَة ، فقلنا: يا رسول الله ، أقبورُ إخواننا هذه ؟ قال : **هذه قبورُ أصحابنا** ، فلما جئنا قبور الشهداء ، قال : **هذه قبورُ إخواننا** » أخرجه أبو داود.

8.669- Talha b. Ubeydullah anlatıyor:

"Şehitlerin mezarlarını ziyaret düşüncesiyle Rasûlullah'la (as.) birlikte yola çıkmıştık. Vâkım taşlığına çıkıp sonra oradan indiğimizde, yolun dönemecinde mezarlar gördük:

"- Ey Allah'ın Rasûlü! Kardeşlerimizin mezarları bunlar mı?" diye sorduk.

"- Bunlar, dostlarımızın mezarlarıdır" dedi. Sonra şehitlerin mezarlarına vardığımızda;

"- İşte kardeşlerimizin mezarları bunlardır" buyurdu.[8]

İZAH

Vâkım taşlığı, **Medîne**'de bir yerdir. Rivâyete göre **Vâkım, Medîne**'ye ilk yerleşen adamın ismidir.

İlk görülen mezarlar, anlaşıldığı kadarıyla ziyaret etmek istedikleri şehitlerin mezarları değildi. Bu yüzden Hz. Peygamber; **"Bunlar, ashâbımızın mezarlarıdır"** demişti.

---

[7] Musannıfın, kaynağına işaret etmediği bu rivâyet, daha önce geçen hadîslerle aynı manadadır.

[8] **Ebû Davud**, Menâsik, 97/2043.

الفرع الثالث

فيما يقوله زائر القبور

3- KABİR ZİYARETİNDE SÖYLENECEK SÖZLER

٨٦٧٠- (م ط س- محمد بن قيس بن مخرمة) قال يوما : ألا أُحدِّثكم عنّي وعن أمّي ؟ فظننا أنّه يريد أمّه التي ولدتْه ، قال : قالت عائشةُ أُمُّ المؤمنين : « ألا أُحدِّثكم عني وعن رسول الله صلى الله عليه وسلم ؟ قلنا : بلى ، قال : قالت : لما كانت ليلتي التي [كان] النبيُّ صلى الله عليه وسلم فيها عندي ، انقلب فوضع رداءه ، وخلع نعليه فوضعهما عند رجليه ، وبسط طَرَف إزاره على فراشه فاضطجع ، فلم يلبث إلا رَيثما ظنَّ أني قد رقدْتُ ، فأخذ رداءه رُوَيدا ، وانتعل رويدا ، وفتح الباب رويدا ، فخرج ، ثم أجافه رُويدا ، وجعلتُ دِرْعي في رأسي ، واختمرتُ ، وتقنَّعْتُ إزاري ، ثم انطلقت على إثْره ، حتى جاء البقيع ، فقام فأطال القيام ، ثم رفع يديه - ثلاث مرات - ثم انحرف فانحرَفْتُ ، فأسْرَع ، فأسرعْتُ ، فهرول ، فهرولتُ ، فأحضر ، فأحضَرْتُ ، فسبقته فدخلتُ ، فليس إلا أن اضطجعتُ ، فدخل فقال : **مالك يا عائشةُ ؟ حشيا رابية** ، قالت : قلت: لا شيء ، قال : **لَتُخبِرِيني أو لَيُخبِرَنّي اللطيف الخبير** ، قالت : قلت : يا رسول الله ، بأبي أنت وأُمي ، فأخبرتُه ، فقال : **فأنت السَّوادُ الذي رأيتُ أمامي** ؟ قلت : نعم ، فلَهَزَني في صدري لَهْزَة أوجعتني ، ثم قال : **أظننت أن يَحيفَ الله عليك ورسولُه** ؟ قلتُ : مهما يكتم الناس يعلمه الله ، نعم ، قال : **فإن جبريل عليه السلام أتاني حين رأيت ، فناداني ، فأخفاه منك ، فأجبته ، فأخفيته منك ، ولم يكن يدخل عليك وقد وضعت ثيابك ، فظننتُ أن قد رقدت ، وكرهتُ أن أُوقظَك ، وخشيتُ أن تستوحشي** ، فقال : **إنَّ ربك يأمركَ أن تأتيَ أهل البقيع ، فتستغفر لهم** ، قالت : قلتُ : فكيف أقول يارسول الله ؟ قال : **قولي : السلام على أهل الديار من المؤمنين والمسلمين ، ويرحم الله المستقدمين منا والمستأخرين ، وإنّا إن شاء الله [بكم] للاحقون** » أخرجه مسلم والنسائي.

وفي رواية الموطأ مختصرا ، قالت : « قام رسولُ الله صلى الله عليه وسلم ذات ليلة ، فلبس ثيابه ، ثم خرج ، فأمرتُ جاريتي بريرة تتبعه ، فتبعته حتى جاء البقيع ، فوقف في أدناه ما شاء الله أن يقف ، ثم انصرف فسبقته فأخبرتني فلم أذكر له شيئا حتى أصبح ثم ذكرتُ ذلك له ، فقال : **إني بُعثت إلى أهل البقيع لأُصلّي عليهم**».

وأخرج النسائي رواية الموطأ. ولمسلم والنسائي أيضا قالت: « كان رسولُ الله صلى الله عليه وسلم كلّما كان ليلتي منه يخرج من آخر الليل إلى البقيع ، ويقول: **السلام عليكم دار قوم مؤمنين، وأتاكم ما توعدون ، غدا مُؤجّلون ، وإنا إن شاء الله بكم لاحقون ، اللهم اغفر لأهل بقيع الغرقد** ».

هذه الرواية الآخرة : قد أفردها الحميديُّ عن الأولى ، وجعلها حديثين ، وهما حديث واحد ، إلا أن الأولى فيها زيادة بَسْط ، وإن كان قد اجتمعا في معنى زيارة البقيع.

وعند النسائي فيها «**السلام عليكم دار قوم مؤمنين ، وإنّا وإياكم متواعدون غدا ومواكلون**».

8.670- Muhammed b. Kays b. Mahreme[9] bir gün;

"- Size kendimden ve annemden bahsedeyim mi?" dedi. Bizler onun, kendisini doğuran annesinden söz ettiğini düşündük. Sonra;

"- Mü'minlerin annesi Hz. Âişe şöyle dedi" diye devam etti:

"- Size kendimden ve Allah'ın Rasûlünden bahsedeyim mi?"

"- Evet" dedik.

Bunun üzerine Hz. Âişe'nin şunları söylediğini anlattı:

"Hz. Peygamber, benim evimde kalacağı günün akşamında eve geldi, Ridasını çıkarıp yanına koydu. Sonra ayakkabılarını çıkardı, onları da ayak ucuna koydu. Sonra peştamalının bir ucunu yatağa serdi ve uzandı. Benim uyuduğumu zannettiği kısa bir süre bekledikten sonra yavaşça ridasını aldı, ayakkabılarını da usulca

---

[9] **Muhammed b. Kays b. Mahreme b. el-Muttalib el-Kuraşî el-Hicâzî:** Tâbiîlerdendir. Hz. Âişe ve Ebû Hureyre'den rivâyetleri vardır. Kendisinden Muhammed b. İshak rivâyet eder. Sikadır; hadîsi **Müslim, Tirmizî** ve **Nesaî**'de tahric edilmiştir.

giydi ve sessizce kapıyı açıp dışarı çıktı. Sonra da kapıyı dışardan yavaşça kapattı. Ben de hemen entârimi başımdan geçirdim, başımı örttüm ve eteğimi giydim, sonra da onu takip etmeye başladım. Hz. Peygamber Bakî' mezarlığına gitti, mezarlıkta uzun süre ayakta durdu. Sonra üç defa ellerini kaldırdı. Sonra geri döndü. Ben de hemen döndüm. O hızlı yürüyor, ben de hızlı yürüyordum. O daha da hızlanıyor, ben de hızlanıyordum. O koşuyor, ben de koşuyordum. Sonunda ben ondan önce eve geldim. Ben yatağa girer girmez, o da geldi. Bana;

"- **Neyin var ya Âişe, niye böyle nefes nefese kaldın?"** dedi. Ben;

"- Bir şey yok!" dedim ise de, Hz. Peygamber;

"- **Ya sen söylersin, ya da Latîf ve Habîr olan Allah bana haber verir"** dedi. O zaman;

"- Anam babam sana fedâ olsun, ey Allah'ın Rasûlü!" diyerek durumu kendisine anlattım. Bunun üzerine;

"- **Demek önümde gördüğüm karaltı sendin, öyle mi?"** diye sordu.

"- Evet" deyince, göğsümden öyle bir dürttü ki canımı acıttı. Sonra da;

"- **Allah ve Rasûlünün sana haksızlık edeceğini mi sandın?"** dedi. Ben de;

"- Şüphesiz Allah, insanların gizledikleri şeyleri de bilir; evet öyle zannettim" dedim. Bunun üzerine şunları söyledi:

"- (Gittiğimi) **gördüğün sırada Cibrîl bana gelmiş, beni çağırmıştı. Ama o, bunu sana duyurmadı. Hemen onun çağrısına uydum, ama ben de seni haberdar etmedim. Sen çıplak olduğun için Cebrâil içeri girmemişti. Ben de senin uyuduğunu zannetmiştim ve uyandırmak istemedim. Endişeye kapılmandan korktum. Cebrâîl bana; *'Rabbin sana, Bakî' mezarlığına gitmeni ve oradaki ölüler için mağfiret dilemeni emrediyor'* dedi."**

Ben kendisine;

"- Mezarlığa gittiğimde ne söylemeliyim, ey Allah'ın Rasûlü?" diye sordum.

"- **Şöyle söyle!"** buyurdu

"Bu diyarın mü'min ve müslüman sâkinlerine selâm olsun! Daha önce âhirete gidenlerimize de, sonradan gelecek olanlarımıza da Allah rahmet eylesin! Bizler de inşâllâh size kavuşacağız."[10]

RİVÂYETLER

Bunu **Müslim** ve **Nesaî** tahric etti.

Muvatta'nın rivâyeti ise daha muhtasardır:

"Bir gece Rasûlullah (as.) kalktı, elbisesini giydi, sonra dışarı çıktı. Ben, câriyem Berîre'ye onu takip etmesini söyledim. O da kendisini takip etti: Hz. Peygamber Bakî'e gitmiş, mezarlığın alt tarafında Allah'ın dilediği kadar durmuş, sonra geri dönmüş. Berîre de hızlı davranarak onu geçmiş. Berîre bunu bana anlattı. Ama sabaha kadar ben Hz. Peygamber'e bir şey demedim. Sonra sabahleyin bunu kendisine sordum:

"- Bakî' ehline duâ etmek için gönderilmiştim" dedi.

Muvatta'nın bu rivâyetini **Nesaî** de tahric etti.

Müslim ve **Nesaî**'nin başka bir rivâyeti de şöyledir:

"Rasûlullah (as.) benim yanımda bulunduğu gecenin sonunda Bakî' mezarlığına gider ve şöyle derdi:

"Ey mü'minler yurdunun sâkinleri, sizlere selâm olsun! *(Dünyada iken)* ***sizlere, yarın verileceği vadedilen şeylere ulaştınız. Bizler de inşâllâh size kavuşacağız. Allah'ım; Bakîu'l-Ğarkad'da yatanlara mağfiret buyur!"***

Bu son rivâyeti **Humeydî,** ilk rivâyetten ayrıca müstakil olarak kaydetti ve bunların iki ayrı hadîs olduğunu düşündü. Halbuki ikisi aynı hadîstir. Her ne kadar bu rivâyetler Bakî' mezarlığını ziyaret konusunda aynı iseler de, ilk rivâyette daha geniş malumat vardır.

Nesaî'nin bir rivâyetinde Hz. Peygamber'in duası şöyle zikredilir:

---

[10] **Müslim**, Cenâiz, 35/102-103; **Muvatta**, Cenâiz, 16/55; **Nesaî**, Cenâiz, 103.

"Ey mü'minler yurdunun sâkinleri, sizlere selâm olsun! Bizler ve sizler yarın buluşacak ve birbirimize yardım edeceğiz."

İZAH

Rasûlullah (as.); **"Allah ve Rasûlünün sana haksızlık edeceğini mi sandın?"** cümlesini, **Hz. Âişe**'nin bir kuşkusunu gidermek için söylemişti. Çünkü **Hz. Âişe**, Rasûlullah'ın (as.), diğer zevcelerinden birine gitmiş olabileceğinden kuşkulanmıştı.

Hz. Peygamber'in, çağıran **Cebrâîl** bile olsa eşini uyandırmamak için gösterdiği hassasiyet, O'nun kadınlara bakışı açısından üzerinde durulması gereken çok çarpıcı bir örnektir.

Bu rivâyette kabir ziyaretinde ne söylenmesi gerektiği belirtilmektedir. Dinen meşrû olan kabir ziyareti, mezarlıkta yatanlara duâ etmek ve onların bağışlanmasını dilemektir. Aynı zamanda kendisinin de mezara gireceğini düşünerek ibret almaktır. Bunun dışında herhangi bir iş veya söz meşru olmaz.

Hadîsin **Müslim**'deki rivâyetinde **Hz. Âişe**, Rasûlullah'ı (as.) bizzat kendisinin takip ettiğini söylerken, **Muvatta**'daki rivâyette câriyesi **Berîre**'ye takip ettirdiğini söylemektedir. Ayrıca **Müslim**'e göre **Hz. Âişe**; eve döner dönmez Hz. Peygamber'in sorması ile meselenin ortaya çıktığını söylüyor, ama **Muvatta**'ya göre sabahleyin kendisi Hz. Peygamber'e soruyor. Şüphesiz bu durum, aynı hadîsin iki rivâyeti arasında bir çelişki bulunduğunu ortaya koymaktadır. **Müslim**'in rivâyette lafızlara daha çok dikkat eden biri olması ve ayrıca **Muvatta**'da hadîsin muhtasar olarak rivâyet edildiğinin özellikle belirtilmesi göz önüne alındığında, **Müslim**'in rivâyetini tercih etmenin daha doğru olacağı anlaşılır.

٨٦٧١- (ت- **عبد الله بن عباس** رضي الله عنهما) قا : «مَرَّ رسولُ الله صلى الله عليه وسلم بقبور أهل المدينة ، فأقبل عليهم بوجهه ، فقال: **السلام عليكم يا أهل القبور ، ويغفر الله لنا ولكم ، أنتم لنا سلف ، ونحن بالأثر**». أخرجه الترمذي

8.671- Abdullah b. Abbas'dan rivâyet edilmiştir:

"Rasûlullah (as.), Medînelilerin mezarlarına gitti, yüzünü onlara doğru çevirdi ve şöyle dedi:

"Selâm olsun sizlere, ey kabir halkı! Allah bizleri de, sizleri de mağfiret buyursun! Sizler bizim selefimizsiniz, biz de arkanızdan geleceğiz."[11]

٨٦٧٢- (د- أبو هريرة رضي الله عنه) « أن رسول الله صلى الله عليه وسلم خرج إلى المقبرة ، فقال: **السلام عليكم دار قوم مؤمنين ، وإنا إن شاء الله بكم لاحقون** » أخرجه أبو داود.

8.672- Ebû Hureyre'den rivâyet edilmiştir:

"Rasûlullah (as.) mezarlığa gitti ve şöyle dedi:

"Ey mü'minler diyarı, selâm olsun sizlere! Bizler de inşâllâh size kavuşacağız."[12]

٨٦٧٣- (م س- بريدة رضي الله عنه) قال : « كان رسولُ الله صلى الله عليه وسلم يُعَلِّمهم - إذا خرجوا إلى المقابر - أن يقول قائلهم: **السلام عليكم أهل الديار من المؤمنين والمسلمين ، وإنا إن شاء الله بكم لاحقون ، أسأل الله لنا ولكم العافية** ». أخرجه مسلم والنسائي.

8.673- Bureyde'den rivâyet edildiğine göre; Rasûlullah (as.) onlara, mezarlığa gittiklerinde şöyle söylemelerini öğretiyordu:

"Ey bu diyarın mü'min ve müslüman sâkinleri, selâm olsun sizlere! Bizler de inşâllâh size kavuşacağız. Allah'tan hem bizim için, hem de sizin için âfiyetler dilerim."[13]

---

[11] **Tirmizî,** Cenâiz, 59/1053.

[12] **Ebû Davud,** Cenâiz, 83/3237.

[13] **Müslim,** Cenâiz, 35/104; **Nesaî,** Cenâiz, 103.

الفرع الرابع

في الجلوس على القبور والمشي عليها

4- KABRE OTURMAK VE ÜZERİNDE YÜRÜMEK

٨٦٧٤- (م د س- أبو هريرة رضي الله عنه) قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : «لأَنْ يجلس أحدكم على جمْرة ، فتُحْرِق ثيابَهُ فتَخْلُص إلى جلده ، خير له من أن يجلس على قبر». أخرجه مسلم وأبو داود والنسائي.

8.674- Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Birinizin ateş üzerine oturup elbisesini yakması ve ateşin cildine kadar ulaşması, mezar üzerine oturmasından daha hayırlıdır."[14]

İZAH

Bu bölümdeki rivâyetler, gereksiz yere mezarlara oturmanın ve üzerinde yürümenin doğru olmadığını ifâde etmektedir. Yasağın mübalağa ifâde eden cümlelerle bildirilmesi, bazı âlimleri bunun haram olduğu kanâatine sevketmiştir. Nitekim **İmâm Şâfiî** bu kanâattedir. **Hanefîler**'e göre ise oturmak, yatmak, yürümek tenzihen mekruh, üzerinde abdest bozmak ise tahrimen mekruhtur. İslâm âlimlerinin ekserisi de bu kanâattedir. **Mâlikîler**'e göre de oturmak câiz, abdest bozmak haramdır.

٨٦٧٥- (م د ت س- أبو مرثد الغنوي رضي الله عنه) قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم « لا تجلسوا على القبور ، ولا تُصلّوا إليها ». أخرجه مسلم وأبو داود والترمذي والنسائي.

---

[14] **Müslim**, Cenâiz, 33/96; **Ebû Davud**, Cenâiz, 77/3228; **Nesaî**, Cenâiz, 105.

8.675- Ebû Mersed el-Ğanevî'den rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle dedi:

"Mezarlara oturmayınız ve onlara karşı namaz da kılmayınız!"[15]

İZAH

Mezarlara karşı namaz kılmak da ulemanın ekserisine göre mekruhtur. Şüphesiz ki bu yasağın temelinde, ölüye karşı tazîm duygusunu önlemek yatmaktadır. Çünkü başlangıçta masum gibi görünen ölüye tazim işi, zamanla bazı sapıklıkların ortaya çıkmasına yol açabilir. Tazîm kastı olmadan kıble cihetinde mezarın bulunmasında ise bir sakınca yoktur.

٨٦٧٦- (س- عمرو بن حزم رضي الله عنه) أنّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال : «**لا تقعُدوا على القبور** ». أخرجه النسائي.

8.676- Amr b. Hazm'dan rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle dedi:

"Mezarların üzerine oturmayınız!"[16]

٨٦٧٧- (د س- بشير [بن معبد] مولى رسول الله صلى الله عليه وسلم [وهو بشير بن الخصاصية] رضي الله عنه) كان اسمه في الجاهلية زَحْم بن مَعْبَدْ ، فهاجر إلى رسول الله صلى الله عليه وسلم ، فقال : « **ما اسمك ؟** قال زحم ، فقال : **بل أنت بَشير** ». قال : بَيْنا أنا أُماشي رسول الله صلى الله عليه وسلم مرَّ بقبور المشركين ، قال : **لقد سبق هؤلاء خيرا كثيرا** -ثلاثا- ثم مر بقبور المسلمين ، فقال : **لقد أدرك هؤلاء خيرا كثيرا** قال : ثم حانَتْ من رسول الله صلى الله عليه وسلم نظرةٌ ، فإذا رجل يمشي في القبور عليه نَعْلان ، فقال له : **يا**

---

[15] **Müslim**, Cenâiz, 33/97; **Ebû Davud**, Cenâiz, 77/3229; **Tirmizî**, Cenâiz, 57/1050; **Nesaî**, Kıble, 11.

[16] **Nesaî**, Cenâiz, 105.

صاحب السِّبْتِيَّتَيْنِ ، وَيْحَكَ أَلْقِ سِبْتِيَّتَيْكَ، فنظر الرجل ، فلما عرف رسول الله صلى الله عليه وسلم خلعهما ، فرمى بهما ».

أخرجه أبو داود. وفي رواية النسائي قال : « كنتُ أمشي مع النبيِّ صلى الله عليه وسلم ، فمرَّ على قبور المسلمين ، فقال : **لقد سبق هؤلاء شرا كثيرا** ، ثم مرَّ على قبور المشركين ، فقال : **لقد سبق هؤلاء خيرا كثيرا** ، فحانت منه التفاتة ، فرأى رجلا يمشي بين القبور في نعليه ، فقال : **يا صاحب السِّبْتِيَّتَيْنِ ألقهما** ».

8.677- Hz. Peygamber'in âzâdlısı Beşîr b. Ma'bed, -ki o Beşîr b. el-Hassâsıye (diye bilinir) ve câhiliyetteki adı da Zahm b. Ma'bed idi- Hz. Peygamber'in bulunduğu (Medîne'ye) hicret etmişti. Rasûlullah (as.) ona;

"- Adın ne?" diye sordu.

"- Zahm" dedi. Hz. Peygamber;

"- Hayır, sen Beşîr'sin!" buyurdu.

Beşîr şu olayı rivâyet etti:

"Hz. Peygamber'le birlikte yürüyordum. Rasûlullah (as.), müşriklerin mezarlarına rastlamıştı. Üç defa;

"- Bu adamlara pek çok hayır gelmişti, (ama bu hayırlar geldi) **geçti"** dedi. Sonra müslümanların mezarlarına uğradı, o sırada da;

"- Bunlara da pek çok hayır nasîp oldu" dedi. Sonra bir süre daha Rasûlullah (as.) tarafından onlara doğru nazar edildi. O sırada çarığı ile kabirler arasında dolaşan bir adam göründü. Hz. Peygamber;

"- Ey çarıklı adam! Yazık sana, çarıklarını çıkar!" dedi. Adam Hz. Peygamber'e baktı, kendisini tanıyınca da çarıklarını çıkarıp attı."[17]

RİVÂYETLER

Bunu **Ebû Davud** tahric etti.

Nesaî'nin rivâyeti de şöyledir:

---

[17] **Ebû Davud**, Cenâiz, 78/3230; **Nesaî**, Cenâiz, 107.

"Hz. Peygamber'le birlikte yürüyordum. Bir ara Rasûlullah (as.), müslümanların mezarlığına uğradı ve;

"- **Bunlar pek çok kötülükle karşılaştılar** (ama bu kötülükler gelip) **geçti"** dedi. Sonra müşriklerin mezarlarına uğradı;

"- **Bu adamlara da pek çok hayır gelmişti,** (ama bu hayırlar geldi) **geçti"** dedi. Hz. Peygamber bir süre daha mezarlığa baktı. O sırada çarığı ile kabirler arasında dolaşan bir adam gördü. Ona;

"- **Ey çarıklı adam; çarıklarını çıkar!"** dedi.

İZAH

Bu rivâyette ayakkabı ile mezarlar arasında dolaşmanın uygun olmadığı belirtilmekte ise de, İslâm ulemasının büyük çoğunluğu bunda hiçbir sakınca olmadığı kanâatindedirler ve yukarıdaki yasağı da, adamın tekebbürünü önleme amacına bağlarlar. Çünkü adamın giydiği çarık, tabaklanmış deriden yapılan güzel bir ayakkabı idi. Bu gerekçeyi çok inandırıcı bulmak zordur. Ama bununla birlikte böyle bir yasağın izahı da mümkün değildir.

٨٦٧٨- (ط- علي بن أبي طالب رضي الله عنه) « كان يتوسّد القبور ويضطجع عليها »، أخرجه الموطأ.

8.678- Hz. Ali'nin mezarlara yaslanarak oturduğu ve mezarların üzerinde uzanıp yattığı rivâyet edilmiştir.[18]

٨٦٧٩- (خ- نافع مولى عبد الله بن عمر رضي الله عنهما) قال « كان ابن عمر يجلس على القبور ». أخرجه البخاري في ترجمة باب.

8.679- Abdullah b. Ömer'in âzâdlısı Nâfi şöyle dedi:

"İbn Ömer, kabirlerin üzerine otururdu."[19]

---

[18] **Muvatta,** Cenâiz, 11/34. Senedi munkatı' bir rivâyettir.

[19] **Buharî,** Cenâiz, 81, ta'lîkan.

٨٦٨٠- (خ- **عثمان بن حكيم** رحمه الله) قال : « أخذ خارجة بن زيد رضي الله عنه بيدي فأجلسني على قبر وأخبرني عن عمه يزيد بن ثابت أنه قال: إنما كُرِهَ ذلك لمن أحدث عليها». أخرجه البخاري في ترجمة باب.

8.680- Osman b. Hakîm'den rivâyet edilmiştir:

"Hârice b. Zeyd elimi tuttu ve beni bir mezarın üzerine oturttu. Sonra bana, amcası Yezîd b. Sâbit'in şöyle söylediğini haber verdi:

"Mezara oturmanın mekruh görülmesi, ancak orada abdest bozanlar içindi."[20]

---

[20] **Buharî**, Cenâiz, 81, ta'lîkan.

الفصل السابع

في أحاديث متفرقة

VII- MÜTEFERRİK HADÎSLER

٨٦٨١- (ت- أبو برزة الأسلمي رضي الله عنه) أنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال : «من عَزَّى ثَكْلَى كُسِيَ بُرْدًا في الجنة ». أخرجه الترمذي.

8.681- Ebû Berze el-Eslemî'den rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle dedi:

"Kim, çocuğunu kaybeden bir kadına ta'ziyede bulunursa, kendisine cennette kıymetli bir kaftan verilir."[1]

İZAH

Ölüm gibi bir felakete maruz kalanlara taziyede bulunmak, her şeyden önce medenî ve insanî bir görevdir. Burada da bu anlamda iki rivâyet yer almaktadır. Yukarıdaki hadîsi rivâyet eden **Tirmizî**, bunun garîb olduğunu ve isnâdının kuvvetli olmadığını söylemektedir. Hadîsin râvîlerinden **Münye bint Ubeyd**, durumu bilinmeyen, meçhûl bir râvîdir. Bu itibarla sahîh bir hadîs değildir.

٨٦٨٢- (ت- عبد الله بن مسعود رضي الله عنه) أنّ رسول الله صلى الله عليه وسلم قال : «من عزّى مصابا فله مثلُ أجره ». أخرجه الترمذي.

8.682- Abdullah b. Mes'ûd'dan rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Kim, felâkete uğrayan birine ta'ziyede bulunursa, onun gibi ecir alır."[2]

İZAH

Bu da isnâdı zayıf bir rivâyettir. Zayıf oluşunun sebebi de, râvîlerden **Ali b. Âsım** gösterilmektedir.

---

[1] **Tirmizî**, Cenâiz, 74/1076.

[2] **Tirmizî**, Cenâiz, 71/1073.

Yukarıdaki rivâyette geçen; "**onun gibi ecir alır**" cümlesi, felâketzedenin ecir aldığını ifâde etmektedir. Dünyada hastalık, sıkıntı, keder, belâ gibi dertlere marûz kalan mü'minlerin, maruz kaldıkları bu belaların, günahlarının affına vesile olacağı âyet ve hadîsle sâbittir.[3] Ancak bununla birlikte bu rivâyet zayıftır.

٨٦٨٣- (**د ت- عبد الله بن جعفر** رضي الله عنه) قال: « لَمَّا جاء نعيُ جعفر قال النبيُّ صلى الله عليه وسلم: **اصنعوا لأهل جعفرٍ طعاما، فإنه قد جاءهم ما يشغلهم**». أخرجه أبو داود والترمذي.

8.683- Abdullah b. Cafer'den rivâyet edilmiştir:

"(Babam) Cafer (b. Ebî Tâlib'in) vefat haberi gelince, Hz. Peygamber şöyle dedi:

"Cafer'in âilesi için yemek yapın! Çünkü onlara, (kendilerini yemek yapmaktan) **alıkoyacak bir felaket gelmiştir."**[4]

İZAH

Cafer b. Ebî Tâlib, hicretin sekizinci yılında **Mûte** savaşında şehîd edilmişti. Onun şehâdet haberi gelince, Hz. Peygamber **Cafer**'in âilesi için komşularının yemek hazırlamalarını emretti. Şüphesiz bu uygulama, medenî ve insanî bir alâkayı ifâde eder. Müslümanlar arasında yerleşen bu gelenek, bugün de büyük ölçüde varlığını sürdürmektedir.

Bazı bölgelerde ise, ta'ziye için gelenlere, bizzat cenâze sahipleri tarafından yiyecek verildiği görülmektedir. Bunun doğru olmadığı açıktır. Komşuların, böyle zamanlarda komşuluk görevlerini yerine getirmekte ihmalkâr davranmamaları, cenâze sahibinin de komşuların bu ilgisini bir onur meselesi haline getirmemesi gerekir.

---

[3] Bkz., Tevbe, 120-121; **Buharî**, Merdâ, 1; **Müslim**, Birr, 52; **Tirmizî**, Cenâiz, 1.

[4] **Ebû Davud**, Cenâiz, 30/3132; **Tirmizî**, Cenâiz, 21/998.

٨٦٨٤- (د- **عبد الرزاق** رحمه الله) قال: « كانوا في الجاهلية يَعْقِرون عند القبر بقرة ، أو ناقة ، أو شاة ، وكانوا يسمُّون العقيرةَ: البَلِيَّةَ، فلما جاء الإسلام قال رسول الله صلى الله عليه وسلم : **لا عقر في الإسلام** ».

وفي رواية عن أنس قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم « **لا عَقر في الإسلام** ».

قال عبد الرزاق : «كانوا يعقدون عند القبر - يعني بقرة أو شاة ».

أخرج أبو داود الرواية الثانية ، والأولى ذكرها رزين.

8.684- Abdurrezzak'dan rivâyet edilmiştir:

"(Câhiliye döneminde) insanlar, mezarın yanında sığır, deve veya koyun keserler ve buna da *Akîra,* yani ***Beliyye*** adını verirlerdi. Ama İslâm gelince, Hz. Peygamber; **"İslâm'da *Akr* meşrû değildir"** dedi.[5]

RİVÂYETLER

Enes'den gelen bir rivâyete göre, Rasûlullah'ın (as.) şöyle söyledi:

"İslâm'da *Akr* yoktur!"

Bunu nakleden Abdurrezzak da; "(Câhiliye döneminde) insanlar, mezarın yanında deve veya koyun keserlerdi" dedi.

Bu ikinci rivâyeti **Ebû Davud**, ilkini de **Rezîn** tahric etti.

İZAH

Akr; hayvan ayakta iken bacaklarını kesmek demektir. Daha sonra bu kelime, kurban kesmek anlamında kullanılmış, bu şekilde kesilen hayvana da **Akîra** denmiştir. Câhiliye âdetlerinden olan bu uygulama, ölünün cömertliğini teşhir amacıyla yapılırdı. Bunu yapan insanlar; **"Bu adam sağlığında da cömertti ve gelen misafirlere ikrâmda bulunurdu. Biz de şimdi, onun sağlığında yaptığının aynısını öldüğünde de yapıyoruz"** diyerek yaptıklarına meşrûiyet kazandırmaya çalışırlardı.

---

[5] **Ebû Davud**, Cenâiz, 74/3222.

Câhiliyet âdeti olan bu uygulamayı Hz. Peygamber yasaklamıştır. Bu iş, riya ve gösteriş olduğu kadar, israftır ve ölünün âilesini gereksiz bir külfete sokmaktır. Hatta bu rivâyet, bazı türbelerde kesilen kurbanlar için de ölçü olmalıdır.

Beliyye kelimesi ise çok farklı manalara gelen bir sözcüktür. Burada maksat şudur: Câhiliye döneminde saygı duyulan biri öldüğünde, kendi devesi mezarının başında bağlanır ve ölünceye kadar hayvana ne ot, ne de su verilirdi. Yahut mezarın yanında bir çukur açılır ve hayvan ölünceye kadar orada bırakılırdı. Çünkü âhirete inanan Araplar, insan öldüğü zaman geride bıraktığı hayvanına bu muamele yapılacak olursa, kıyâmet günü o insanın binitli olarak haşredileceğine inanırlardı. Eğer devesi bu şekilde kurban edilmezse, insan yaya olarak haşredilecekti.

٨٦٨٥- (**ت- عائشة** رضي الله عنها) قالت : « إنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم لَمَّا دُعِيَ إلى جنازة عثمانَ بنِ مَظْعون قَبَّلَهُ ». أخرجه الترمذي.

8.685- Hz. Âişe'den rivâyet edilmiştir:

"Rasûlullah (as.), Osman b. Maz'ûn'un cenâzesine çağrılıp gittiğinde, onu öptü."[6]

İZAH

Bu rivâyet, ölüyü öpmenin câiz olduğunu göstermektedir.

Burada adı geçen **Osman b. Maz'ûn,** ilk müslümanlardandır; **Mekke**'de müslüman olanların on dördüncüsüdür. Son derece dindar biri idi; geceyi kaim, gündüzü sâim geçirirdi. Hatta dindarlığından, evlenmemek ve kendini hadım etmek için Hz. Peygamber'den izin istemişti. Câhiliyet döneminde de şarap içmezdi. **Habeşistan** ve **Medîne** hicretlerine katılmış, **Bedir** savaşından sonra, hicretin üçüncü yılı Şaban ayında vefat etmişti. Muhâcirlerden **Bakî'** mezarlığına ilk defnedilen kişidir. Hatta Hz. Peygamber; **"âilemden**

---

[6] **Tirmizî**, Cenâiz, 14/989.

ölenleri bu kardeşimin yanına defnedeyim" diyerek mezarını tanıması için yanına bir kaya parçası koyduğu rivâyet edilir.

٨٦٨٦- (ط- أبو النضر مولى عمر بن عبيد الله) قال : « قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم، لما مات عثمان بن مظعون، وَمُرَّ بجنازته: ذَهَبْتَ ، ولم تَلَبَّس منها بشيء ».

أخرجه الموطأ.

8.686- Ömer b. Ubeydullah'ın âzâdlısı Ebû'n-Nadr'dan rivâyet edilmiştir:

"Osman b. Maz'ûn ölünce, Hz. Peygamber cenâzesine gitti ve ona;

"Bu dünyadan sana hiçbir şey bulaşmadan göçüp gittin"[7] dedi.

٨٦٨٧- (ط د- عائشة رضي الله عنها) أنها كانت تقول : « كَسْرُ عَظْمِ المسلم ميْتًا كَكسره وهو حيّ » تعني في الإثم. أخرجه الموطأ. وفي رواية أبي داود « كَسْرُ عظم الميِّت كَكسره حيًا ».

8.687- Hz. Âişe şöyle diyordu:

"Ölen bir müslümanın kemiklerini kırmak, yaşarken kemiklerini kırmak gibidir."

Bu sözle Hz. Âişe günah olarak aynıdır demek istiyordu.[8]

İZAH

İslâmî gelenekte ölüye eziyet, diriye eziyet gibi kabul edilmiştir. Gereksiz yere ne diri, ne de ölü eziyet görmelidir. Bu itibarla mezarlıklarda görülen ölüye ait kemiklerin de kırılmaması gerekir.

---

[7] **Muvatta**, Cenâiz, 16/54. **Muvatta**'da munkatı bir senetle zikredilen bu rivâyeti, **İbn Abdülberr**, Yahya b. Saîd + Kasım + Hz. Âişe tarîkıyla mevsûl olarak tahric etmiştir.

[8] **Muvatta**, Cenâiz, 15/45; **Ebû Davud**, Cenâiz, 64/3207.

٨٦٨٨- (خ م ط س- أبو قتادة رضي الله عنه) «أنّ رسول الله صلى الله عليه وسلم مُرّ عليه بجنازة فقال: مستريح أو مُستراح منه فقالوا: يا رسول الله ما المستريحُ وما المستراح منه؟ فقال: العبد المؤمنُ يستريح من نصب الدنيا والعبد الفاجرُ: يستريح منه العبادُ والبلادُ، والشجر والدواب». أخرجه البخاري ومسلم والموطأ والنسائي. وزاد الموطأ - بعد قوله: «الدنيا» - «وأذاها إلى رحمة الله». وزاد النسائي «وأذاها» لا غير.

8.688- Ebû Katâde'den rivâyet edilmiştir:

"Hz. Peygamber bir cenâzeye rastladı ve;

"- Kurtuldu veya kendisinden kurtulundu" dedi. İnsanlar;

"- Ey Allah'ın Rasûlü; kurtulan ve kendisinden kurtulunan nedir?" diye sordular.

"- Mü'min kul, (ölmekle) **dünyanın meşakkatinden kurtulur. Fâcir kul da** (ölmekle) **insanlar, ülkeler, ağaçlar ve hayvanlar kendisinden kurtulmaktadırlar"** buyurdu.[9]

RİVÂYETLER

Hadîsi **Buharî, Müslim, Muvatta** ve **Nesaî** tahric etti.

Muvatta; "...dünya meşakkatinden" sözünden sonra; **"dünyanın eziyetinden kurtulmuş ve Allah'ın rahmetine kavuşmuştur"** cümlesini ekledi.

Nesaî'nin rivâyetinde sadece; **"dünyanın eziyetinden"** ibaresi ziyade edilmiştir.

٨٦٨٩- (س- عبد الله بن عمرو بن العاص رضي الله عنهما) قال: «مات رجل بالمدينة ممن وُلد بها، فصلَّى عليه رسول الله صلى الله عليه وسلم، ثم قال: ياليته مات بغير مولده، قالوا: ولم ذاك يا رسول الله؟ قال: إن الرجل إذا مات بغير مولده قيس بين مولده إلى مُنقطع أثره في الجنة». أخرجه النسائي.

---

[9] **Buharî**, Rikak, 42; **Müslim**, Cenâiz, 21/61; **Muvatta**, Cenâiz, 11/54; **Nesaî**, Cenâiz, 48, 49.

8.689- Abdullah b. Amr b. el-Âs'dan rivâyet edilmiştir:

"Medîne'de doğan bir adam, orada vefat etmişti. Hz. Peygamber onun namazını kıldı, sonra da;

"Keşke doğduğu yerden başka bir tarafta ölseydi!" dedi.

"- Niçin, ey Allah'ın Rasûlü?" diye sorduklarında;

"- Çünkü insan doğduğu yerden başka bir tarafta ölürse, doğduğu yerle ecelinin son bulduğu yer arası ölçülerek cennette kendisine verilir" dedi.[10]

İZAH

Gurbet hayatı, meşakkat ve sıkıntı doludur. Az önce de belirtildiği üzere mü'minin başına gelen her sıkıntı, onun günahlarına kefârettir. Bu itibarla gurbetin sıkıntısını çekenler de, karşılığında ecir alırlar. Buradaki gurbetten maksadın, tamamen meşrû amaçlar için çekilen gurbet sıkıntısı olduğunu söylemeye bile gerek yoktur.

Burada hakka hizmet yolunda başka diyarlara gitmek için bir teşvik anlamı da söz konusudur.

---

[10] **Nesaî**, Cenâiz, 8.

الباب الثالث

فيما بعد الموت

و فيه ثلاثة فصول:

الفصل الأول

في عذاب القبر

C- ÖLÜMDEN SONRAKİ HAYAT

I- KABİR AZABI

٨٦٩٠- (ت- هانئ - مولى عثمان بن عفان) قال : « كان عثمان رضي الله عنه إذا وقف على قبر بكى ، حتى يَبُلَّ لحيته ، فقيل له: تذكُرُ الجنة والنار فلا تبكي ، وتذكر القبر فتبكي ؟ فقال : إني سمعتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم يقول : **القبرُ أولُ منزلٍ من منازل الآخرة ، فإن نجا منه فما بعده أيسر منه ، وإن لم ينج منه فما بعده أشدُّ منه** ، قال : وسمعتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم يقول : **ما رأيت مَنْظَرا قطّ إلا القبر أفظع منه** ».

أخرجه الترمذي. وزاد رزين : قال هانئ : « وسمعتُ عثمانَ ينشد على قبر :

فإن تَنْجُ منها تَنْجُ مِنْ ذي عظيمة　　　وإلا فإني لا إخَالُكَ ناجيا »

8.690- Hz. Osman'ın âzâdlısı Hânî[1] anlatıyor:

"Hz. Osman bir mezarın başında durduğu zaman, göz yaşları sakalını ıslatıncaya kadar ağlardı. Kendisine;

"- Cennet ve cehennem anılınca ağlamıyorsun da, mezar anılınca mı ağlıyorsun!?" dendi. Bunun üzerine Hz. Osman, ben Rasûlullah'ın (as.) şöyle söylediğini işittim, dedi:

---

[1] **Ebû Saîd, Hâni' Mevlâ Osman b. Affân el-Kureşî el-Berberî ed-Dımaşkî**: Şamlı tâbiîlerdendir. Berberî asıllıdır. Hz. Osman'ın âzâdlısıdır. Hz. Osman'dan rivâyeti vardır. Kendisinden Abdullah b. buhayr ve Süleyman b. Yesribî rivâyet etti. Hadîsi **Tirmizî** ve **İbn Mâce**'de tahric edildi.

"Kabir, âhirete giden konak yerlerinin ilkidir. İnsan eğer orada kendini kurtarırsa, ondan sonrası daha kolaydır. Şayet orada kendini kurtaramazsa, ondan sonrası şüphesiz daha zordur."

Hz. Osman devamla, ben Rasûlullah'ın (as.); **"kabir hayatından daha korkunç bir manzara asla görmedim"** dediğini de duydum, diye ekledi.[2]

RİVÂYETLER

Bunu **Tirmizî** tahric etti.

Rezîn şunu ekledi:

Hânî'; "Ben, Hz. Osman'ın, bir kabrin başında şu beyti okuduğunu işittim" dedi:

"Sen eğer buradan kurtulursan, daha büyük olanından da kurtulursun; aksi halde senin kurtulacağını hiç ümit etmiyorum."

٨٦٩١- (ت- **علي بن أبي طالب** رضي الله عنه) قال : « ما زلنا نَشُكُّ في عذاب القبر ، حتى نزل {**ألهاكُم التَّكاثُر. حَتّى زُرْتُم المقابر**} [التكاثر : ١] ». أخرجه الترمذي.

8.691- Hz. Ali şöyle dedi:

"Bizler; *'Mezarlara girinceye kadar mal sevdası sizi oyaladı durdu...'*[3] âyeti nâzil olana kadar kabir azabından şüphe ediyorduk."[4]

İZAH

Kabir azabının varlığı konusunda çeşitli hadîsler rivâyet edilmiştir. Bunlardan bazıları bu bölümde görülecektir. Bu konuda ayrıca bazı âyetler de delil gösterilmektedir. Büyük ölçüde yoruma dayalı olarak kabir azabına delil gösterilen âyetler şunlardır:

1- İzahına çalıştığımız hadîste zikredilen **Tekâsür** sûresi, bazı müfessirler tarafından kabir azabının varlığına delil kabul

---

[2] **Tirmizî**, Zühd, 5/2308. **Tirmizî** bu rivâyetin garîb olduğunu söylemiştir. Hadîsin râvîlerinden **el-Haccâc b. Ertât**, çok hata eden ve tedlis yapan biri olarak bilinmektedir.

[3] Tekâsür, 1-2.

[4] **Tirmizî**, Tefsîr, 88/3355.

edilmektedir. Yukarıda görüldüğü üzere **Hz. Ali** de bu kanâattedir. Çünkü Yüce Allah bu sûrede, dünyada ihtirasının peşinden koşan insanların, mezara girdikleri zaman karşılaşacakları şeyi haber vermekte ve onları bununla tehdit etmektedir. Sûrenin devamında da; *"Ama zamanı gelince anlayacaksınız! Evet, zamanı gelince anlayacaksınız!.."* buyurmaktadır. Bu tehdit ifâdesi, kabir azabının varlığına delâlet etmektedir.

2- *"Onlar kıyâmete kadar sabah ve akşam ateşe arz olunurlar. Kıyâmet günü gelince ise;* **'Firavun ehlini azabın en şiddetlisine sokun!'** *denir."*[5]

Görüldüğü üzere bu âyette, kıyâmetten önce her sabah ve akşam tekrarlanan bir azaptan söz edilmektedir. Bu da muhtemelen kabir azabıdır. Nitekim **Buharî, Gazzâlî, Nesefî, Taftazânî, Seyyid Şerîf Cürcânî** ve **Ebû'l-Hasan el-Eş'arî** gibi âlimler de, bu âyetin kabir azabına delâlet ettiği kanâatindedirler.

3- *"O zâlimleri can çekişirlerken ve melekler de ellerini uzatarak;* **'Hadi canlarınızı teslim edin! Bugün, Allah'a karşı söylediğiniz gerçek dışı sözlerden ve O'nun âyetlerine karşı böbürlenmenizden dolayı alçaltıcı bir azapla cezalandıracaksınız'** *diye seslendiklerinde, o zâlimlerin hâlini bir görseydin!"*[6]

Bu âyetteki *"bugün alçaltıcı azapla cezalandırılacağınız gündür"* ifâdesi ile muhtemelen kabir azabı kastedilmiştir. Çünkü can veren insanın o gün maruz kalabileceği başka bir azap âlemi yoktur.

4- Buna benzer diğer bir âyette de; *"O kâfirler öldükleri zaman, melekler onların yüzlerine ve sırtlarına vurarak;* **'yakıp kavuran azabı tadın bakalım!'** *dediklerinde bir görseydin!.."*[7] buyurulmaktadır.

5- *"Onlara iki kez azap vereceğiz. Daha sonra ise onları büyük bir azaba uğratacağız."*[8]

---

[5] Ğâfir, 46.

[6] En'âm, 93.

[7] Enfâl, 50.

[8] Tevbe, 101.

Burada sözü edilen *"iki azap"*tan biri, muhtemelen savaşta kaybetmelerinin acısı, diğeri de kabir azabıdır. ***"Daha sonra ise onları büyük bir azaba uğratacağız"*** cümlesi ise, kıyâmet gününe işaret etmektedir. **Ebû Hanîfe, Mâtüridî, Eş'arî** gibi âlimler de bu âyetin kabir azabına delâlet ettiğini belirtirler.

6- ***"Allah, iman edenlere dünya hayatında da âhirette de o sâbit sözde sebât ihsân eder. Zalimleri ise sapıklık içinde bırakır."***[9]

Bu âyet de bazı müfessirler tarafından, insanların kabirde sorguya çekileceğine delâlet ettiği şeklinde yorumlanmıştır. Âyette geçen **"sâbit söz"** ile kelime-i tevhîd, **"âhiret"** ile de kabir kastedilmiştir; dolayısıyla âyet, "**kabir âleminde onlara kelime-i tevhîdi şaşırmadan söylemeyi nasip eder**" anlamına hamledilmiştir. Âyetin bu anlama geldiği **Berâ b. Âzib** vasıtasıyla nakledilen bir rivâyette de te'yîd edilmektedir.[10]

7- "(Cehennemde kâfirler); ***'Ey Rabbimiz; bizi iki defa öldürdün, iki defa da diriltin...'*** **diyecekler."**[11]

Müfessirlerin ekserisine göre buradaki *"iki ölüm"*den biri dünyadaki ölüm, diğeri de kabir suâli için diriltildikten sonraki ölümdür. *"İki diriltilme"*den biri de kabirde suâl için diriltilme, diğeri de mahşerdeki diriltilmedir. Ancak bu âyet bazı müfessirler tarafından, "**ilk ölüm**" dünyaya gelmeden önceki durumu, "**ikinci ölüm**" de dünya hayatının sonundaki durumu ifâde ettiği ve "**ilk dirilme**"nin dünyaya gelmeye, "**ikinci dirilme**"nin de mahşerdeki dirilmeye delâlet ettiği şeklinde de yorumlanmıştır.

8- Hz. Nûh'un kavmi hakkında gelen; ***"Onlar tufanda boğuldular ve hemen ateşe atıldılar"***[12] âyetinin de kabir azabına delalet ettiği kabul edilmiştir. Çünkü ölümden sonra hemen ateşe atılmaları, ancak kabir azabı ile izah edilebilir.

---

[9] İbrahim, 27.

[10] Bkz., **Buharî**, Tefsir, 14/2; Cenâiz, 86; **Müslim**, Cennet, 17/74; **Nesaî**, Cenâiz, 114.

[11] Gâfir, 11.

[12] Nûh, 25.

9- *"Onlara, o en büyük azaptan önce yakın bir azaptan da tattıracağız"*[13] âyeti de bazı âlimlere göre kabir azabına delâlet etmektedir. *"En büyük azap"* mahşerdeki durumu, *"yakın azap"* da kabir azabını ifade etmektedir. **İbn Abbas, Ebû Hanîfe** ve **Mâtüridî** de bu kanâattedir.

10- *"O zâlimleri, o en büyük azaptan daha yakın bir azap beklemektedir"*[14] âyeti de, **İbn Abbas, İkrime, Mâtüridî** ve bir kısım âlimlere göre kabir azabına işaret etmektedir.

11- *"Kim benim zikrimden yüz çevirirse, ona dar bir hayat vardır ve kıyâmet günü de onu kör olarak haşredeceğiz"*[15] âyetinde, kıyâmetten önce sözü edilen **"dar hayat"**tan maksat, kabir azabıdır. **İbn Abbas, İbn Mes'ûd** ve **Hasan- Basrî** de bu kanâattedir.

12- **Hz. Yahya**'dan bahsedilirken *"Ona hem doğduğu gün, hem öleceği gün, hem de canlı olarak kaldırılacağı gün selâmet olsun!"*[16] âyetindeki, *"doğduğu günün selâmeti"* ile dünyada şeytandan sâlim olması, *"öldüğü günün selâmeti"* ile kabir azabından selâmette olması, *"tekrar diriltileceği günün selâmeti"* ile de cehennemden sâlim olması kastedilmiş olmalıdır.

13- *"Kötülük işleyenler, kendilerini iman edip salih amel işleyenler gibi yapacağımızı, hayatlarında ve ölümlerinde onları bir tutacağımızı mı sandılar"*[17] âyetinde de, bu iki gurubun ölümde ve berzahta eşit olmayacakları ifade edilmektedir. Ölümde ve sonrasında eşit durumda olmamaları, kabir azabının varlığına delil sayılmıştır.

14- *"Allah yolunda öldürülenlere ölü demeyin Onlar diridirler... Neşe içindedirler... Rableri katında rızıklanmaktadırlar"*[18] âyetleri de, kabirde hayatın varlığına delil sayılmaktadır.

---

[13] Secde, 21.
[14] Tûr, 47.
[15] Tâhâ, 124.
[16] Meryem, 15.
[17] Câsiye, 21.
[18] Bakara, 154; Âli İmrân, 169-170.

Kabirde hayatın, dolayısıyla azap veya nimetin varlığına doğrudan veya dolaylı olarak delâlet eden bu âyetlerden başka, aynı konuya delâlet eden pek çok hadîs de vardır. Bu hadîslerden bir kısmı, bu ve bundan sonra gelecek olan bölümde görülecektir. Burada şu rivâyetleri de hatırlatalım:

Hendek savaşında ikindi namazını kılamadığı için Hz. Peygamber müşriklere; **"Allah onların kabirlerini ateşle doldursun"** diye beddua etmişti.[19]

Bedir'de bir çukura doldurulan müşrik ölülerine; **"Rabbinizin size vadettiği azabı gerçek olarak buldunuz mu?"** diye hitap etmişti. Hatta;

"- Onlar duyarlar mı ki?" sorusu üzerine de;

"- Onlar sizden daha iyi duyarlar" demişti.[20]

Daha önce 8658 numara ile geçen ve **Hz. Osman** tarafından rivâyet edilen **Ebû Davud** hadîsinde de; Rasûlullah (as.) defin işini tamamladığı bir mezarın başında durmuş ve; **"Kardeşiniz için mağfiret dileyin, onun için sebât temenni edin; çünkü o şu anda hesaba çekilmektedir"** demişti.

Hz. Peygamber azap gören günahkârlardan pek çoğunu görmüş ve onların ahvâlini ashabına da anlatmıştı.[21]

Mi'rac gecesinde berzahta çeşitli şekillerde azap çekenleri de görmüştü.[22]

Bütün bunlar da kabirde belli bir hayatın, azap veya nimetin varlığına delâlet etmektedir. Bu manada daha pek çok rivâyet de bulunmaktadır. Kabir azabı hakkında yirmiyi aşkın sahâbeden, değişik lafızlarla hadîsler rivâyet edilmiştir. Tek tek ele alındığında âhâd olan bu rivâyetlerin bir bütün olarak düşünüldüğünde tevâtür derecesine ulaştığı kabul edilir. İslâm âlimlerinin büyük çoğunluğunun da bu konuda icmâı vardır. Hatta kabir azabını inkâr edenleri kâfir saymışlardır.

---

[19] **Müslim**, Mesâcid, 35/202.

[20] **Buharî**, Cenâiz, 86.

[21] **Buharî**, Ta'bîr, 47.

[22] **Ahmed b. Hanbel,** *Müsned,* III, 224.

KABİR SUALİNİN ŞEKLİ

Her şeyden önce kabir hayatı; ölüye nasıl soru sorulacağı, nasıl cevap vereceği, nelerden sorguya çekileceği ve bu sırada ölünün ne durumda olacağı gayba âit konulardandır. Bunlar akıl yoluyla izah edilemez. Ayrıca berzah hayatının dünya ile kıyas edilerek neticeye varılması da doğru olmaz. Çünkü artık orada başka bir âlem başlamıştır ve dünya şartları geçerli değildir. İslâm âlimleri, kabir hayatının varlığını kabul etmekle birlikte, bunun şekli konusunda çeşitli fikirler ileri sürmüşlerdir. Bunları özetleyecek olursak:

1- Bir görüşe göre **kabir hayatı sadece ruhîdir**. Ruh bedenden ayrıldıktan sonra bir daha bedene dönmez. Zaten beden çürüyüp yok olmaktadır. Bu görüşü savunan **İbn Hazm,** yanıp kül olan insanın ruhunun cesedine girmesinin imkânsız olduğunu söylemektedir.

2- Diğer bir görüşe göre de, ruh cesede girmeyecek, dolayısıyla **sual ruhsuz cesede olacaktır.** Allah, ruhsuz cesette sorulara cevap verme kudreti yaratacaktır. Hayat, azabın gerçekleşmesi için mutlak şart değildir. **Kerrâmiye** fırkasına mensup olanlar bu görüşü savunurlar.

3- Cumhura göre ise; kabir hayatı ruh ve bedenle olur. İnsan soruyu anlayacak ve cevap verebilecek, kabir azabının acısını veya nimetin zevkini hissedecek kadar bir hayatla diriltilir. Allah ona, bunları hissedecek kadar bir hayat verir.

Görüldüğü üzere ihtilafın ana noktası, ruhun bedene iâde edilip edilmeyeceğidir. İkinci görüşü savunanları ayıracak olursak, bu konuda görüş belirtenlerin hepsi de kabir hayatında ruhun varlığını kabul etmektedirler. Yalnız ilk görüşü savunanlar, bedenin varlığını kabul etmiyorlar.

Bazı rivâyetlerde ruhun cesede iâde edileceği açıkça zikredilmektedir. **Ebû Davud**'un rivâyet ettiği bir hadîste **"ruhun bedene iâde edileceği"** açıkça belirtilmektedir.[23] Ayrıca ölünün iki melek tarafından oturtulacağı, mezar başından ayrılan dostlarının ayak seslerini işiteceği de muhtelif rivâyetlerde belirtilmektedir.

---

[23] **Ebû Davud**, Sünnet, 27/4753.

Ölünün, insanların ayak seslerini işitmesi, bağırması, konuşması ve verilen selâmı almasına dair rivâyetler de bulunmaktadır. Bu rivâyetlerde, ancak cesetle yapılabilecek olan şeylerden söz edilmektedir. Bütün bunlar, onun aklı, şuûru ve duyuları sâlim bir şekilde diriltileceğine delâlet etmektedir. Dolayısıyla ruhun bedenle bir şekilde ilişki içinde olduğunu düşünmek gerekmektedir. **İmamu'l-Harameyn** de; **"Kabir azabının varlığında, ölülerin ruhlarıyla birlikte diriltilmesinde selefin ittifak ettiğini"** söylemektedir.

Bunların sadece ruh ile olacağını kabul etmek, oldukça zor görünmektedir. Bazı âlimler, suali anlayacak ve cevap verebilecek kadar ruhun cesede iade edileceğini söylerler. Ruhun bedenle ilişkisi dünyadaki gibi olmaz; sadece beden, ruhun kendisiyle ilgisi sebebiyle zevk alır veya acı duyar. Nitekim insan, rüyada gördükleriyle de haz ve elem duymaktadır.

Netice olarak kabir hayatını, dünyadaki hayat gibi düşünmek zordur. Selefin yaptığı gibi keyfiyetin Allah'a havâle edilmesi, daha doğru gibi gözükmektedir.[24]

٨٦٩٢- (خ م س- **عائشة** رضي الله عنها) « أن يهوديَّة دخلت عليها ، فذكرت عذاب القبر، فقالت لها: أعاذكِ الله من عذاب القبر ، قالت عائشةُ: فسألتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم عن عذاب القبر ؟ فقال : **نعم** ، **عذابُ القبر حقّ** ، قالت : فما رأيتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم بعدُ صَلى صلاة إلا تعوّذ من عذاب القبر ». أخرجه البخاري ومسلم.

وفي رواية لمسلم قالت : « دخل عليَّ رسولُ الله صلى الله عليه وسلم ، وعندي امرأةَ من يهود ، وهي تقول : هَلْ شَعَرت أنكم تُفتنون في القبر ؟ قالت : فارتاع لذلك رسولُ الله صلى الله عليه وسلم ، وقال : **إنما تُفْتَنُ يهود** ، قالت عائشةُ : فَلَبِثْتُ لَيَاليَ ، ثم قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : **هل شَعَرتِ أنه أُوحِيَ إليّ : أنّكم تفتنون في القبر** ؟ قالت : فسمعته بعدُ يستعيذ من عذاب القبر ».

[24] Bu konuda daha geniş bilgi için bkz., **Süleyman Toprak**, *Ölümden Sonraki Hayat*, Konya, 1991.

وفي رواية لهما قالت : « دخلت عليّ عجوزان من عُجُز يهود المدينة ، فقالتا : إنّ أهل القبور يعذّبون في قبورهم ، قالت : فكذّبتُهما ، ولم أُنعِمْ أن أصدّقهما ، فخرجتا ، ودخل عليّ رسولُ الله صلى الله عليه وسلم ، فقلت له : يا رسولَ الله إن عجوزين من عُجُز يهود المدينة دخلتا عليّ فزعمتا أن أهل القبور يعذّبون في قبورهم ، فقال : **صدقَتا ، إنهم يُعذّبون عذابا تَسْمَعُهُ البهائم** ، ثم ما رأيتُه بعدُ في صلاته إلا يتعوّذُ من عذاب القبر».

وفي رواية النسائي « أنها سألتْ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم عن عذاب القبر ، فقال : **نعم ، عذابُ القبر حقّ** ، قالت عائشةُ : فما رأيتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم يصلّي صلاة بعدُ إلا تعوّذ من عذاب القبر ».

وفي أخرى له قالت: « دَخلَت عليّ امرأة من اليهود ، فقالت : إن عذاب القبر من البول ، فقلت: كذبت ، فقالت : بلى، إنا لنَقرضُ منه الجلد والثوب، فخرج رسول الله صلى الله عليه وسلم إلى الصلاة وقد ارتفعت أصواتنا، فقال: **ما هذا** ؟ فأخبرتُهُ بما قالت، فقال: **صدقتْ**، قالت: فما صلّى بعدُ يومئذ إلا قال في دبر الصلاة: **رَبَّ جبريل وميكائيل وإسرافيل، أعذْني من حَرّ النار، وعذاب القبر**».

وفي أخرى قالت: «دخلت يهوديّة عليها، فاستَوْهَبَتْها شيئا، فوهبت لها عائشةُ، فقالت: أجارَكِ الله من عذاب القبر، قالت عائشةُ: فوقع في نفسي من ذلك، حتى جاء رسولُ الله صلى الله عليه وسلم، فذكرتُ ذلك له، فقال: **إنهم ليعذّبون في قبورهم عذابا تسمعه البهائم**».

وأخرج أيضا الرواية الثانية والثالثة.

8.692- Hz. Âişe'den rivâyet edildiğine göre; bir Yahudi kadını onun yanına gelmiş ve kabir azabından söz ederek ona;

"- Allah seni kabir azabından korusun!" demişti.

Hz. Âişe de şunları söyledi

"Ben Rasûlullah'a (as.) kabir azabının olup olmadığını sormuştum ve bana; **'Evet, kabir azabı haktır'** demişti. Ondan sonra

da Rasûlullah'ın (as.), istisnâsız her namazda kabir azabından Allah'a sığındığını gördüm."[25]

RİVÂYETLER

Hadîsi **Buharî** ve **Müslim** tahric etti.

Müslim'in rivâyetine göre Hz. Âişe şöyle dedi

"Yanımda bir yahudi kadının bulunduğu sırada Hz. Peygamber benim evime gelmişti. Kadın o sırada bana;

"- Biliyor musun, sizler kabirde imtihan edileceksiniz?" dedi. Bunu duyan Rasûlullah (as.) irkildi ve;

"- **Ancak yahudiler imtihan edilir"** dedi. Aradan birkaç gün geçtikten sonra Rasûlullah (as.);

"- **Biliyor musun; bana, sizin kabirde imtihan edileceğiniz vahyedildi?"** dedi. Ondan sonra da Hz. Peygamber'in, kabir azabından Allah'a sığındığını işittim."

Buharî ve **Müslim**'in diğer bir rivâyeti de şöyledir:

"Medîne Yahudilerinden iki yaşlı kadın benim yanıma gelmişler ve; *'Kabir ehli, mezarlarında azap görürler'* demişlerdi. Ben ise onları tasdik etmeyi kabul edememiş ve kendilerini yalanlamıştım. Sonra kadınlar çıktılar, Hz. Peygamber içeri girdi. Ona;

"- Ey Allah'ın Rasûlü; Medîne yahudilerinden iki yaşlı kadın yanıma geldiler ve; *'Kabir ehlinin, mezarlarında azap gördüklerini'* iddia ettiler" dedim. Hz. Peygamber;

"- **Doğru söylemişler; insanlar kabirde azap görürler ve onların** (feryatlarını) **hayvanlar işitirler"** buyurdu. Ondan sonra da Hz. Peygamber'in, kıldığı her namazda kabir azabından Allah'a sığındığını gördüm."

Nesaî'nin rivâyetine göre; Hz. Âişe, Rasûlullah'a (as.) kabir azabını sormuş, Hz. Peygamber de;

"- **Evet, kabir azabı haktır"** demişti. Sonra Hz. Âişe;

"Rasûlullah'ın (as.), kıldığı her namazda kabir azabından Allah'a sığındığını gördüm" dedi.

---

[25] **Buharî**, Cenâiz, 89; **Müslim**, Mesâcid, 24/123-126; **Nesaî**, Cenâiz, 115.

Nesaî'nin başka bir rivâyeti de şöyledir:

"Bir Yahudi kadını yanıma geldi ve; *'Kabir azabının sebebi, küçük abdest (ten sakınmamak)dır"* dedi. Ben, kendisine;

"- Yalan söylüyorsun!" dedim, ama o;

"- Doğru söylüyorum; biz vücudumuzu ve elbisemizi ondan koruyoruz" dedi. Rasûlullah (as.) namazda idi. Bizim seslerimiz yükselince;

"- Bu nedir?" diye sordu. Ben de kadının söylediklerini anlattım. Hz. Peygamber;

"- Kadın doğru söyledi" dedi ve o günden sonra kıldığı her namazın arkasından;

"Ey Cibrîl'in, Mîkâîl'in ve İsrâfîl'in Rabbi olan Allah'ım; beni cehennem ateşinden ve kabir azabından koru!" diye duâ etti.

Nihayet **Nesaî**'nin başka bir rivâyeti de şöyledir:

"Bir yahudi kadını Hz. Âişe'nin yanıma gelmiş ve ondan kendisine bir şey vermesini istemişti. Hz. Âişe de ona bazı şeyler verdi. Bunun üzerine kadın;

"- Allah seni kabir azabından korusun!" diye duâ etti.

Âişe dedi ki: "Kadının bu sözü, içime bir korku ve tereddüt düşürdü. Sonra Rasûlullah (as.) gelince, bunu ona sordum:

"- Evet, insanlar kabirlerinde azap görürler ve onların (feryatlarını) **hayvanlar duyar"** dedi.

Nesaî, yukarıdaki ikinci ve üçüncü rivâyeti de tahric etti.

İZAH

Bu rivâyet, müslümanların başlangıçta kabir azabı hakkında hiçbir bilgiye sahip olmadıklarını ve bunu ilk olarak yahudilerden duyduklarını göstermektedir. Hatta rivâyetlerden birine göre Hz. Peygamber'in de başlangıçta haberi yoktu, bilâhare vahiy yoluyla bu bilginin doğru olduğunu anladı.

Buradaki bilgilerin yahudi kaynaklı olması, zihinlerde bu rivâyetin de isrâiliyattan olduğu şüphesini uyandırabilir. Ancak kitap ehline ait bütün bilgilerin yanlış ve uydurma olduğunu iddia etmek

mümkün değildir. Hele kitap veya sünnet tarafından da doğrulandıktan sonra, yine de bunların uydurma olduğunu ileri sürmek, hiç de makûl olmaz. Hiç şüphesiz ehl-i kitabın bazı sözleri bizzat insanlar tarafından uydurulmuş, ama pek çok bilgi de Peygamberlerinden intikal eden doğru sözlerdir. Semavî dinlerin pek çok konuda birbirlerini te'yîd ettikleri ve aynı esasları tekrarladıkları da unutulmamalıdır. İşte yukarıdaki rivâyette kabir azabı konusundaki bilgi de bu kapsamda anlaşılmalıdır.

٨٦٩٣- (خ م د ت س- عبد الله بن عباس رضي الله عنهما) قال : « مَرَّ رسولُ الله صلى الله عليه وسلم على قبرين ، فقال: أما إنّهما ليعذّبان ، وما يعذّبان في كبير ، ثم قال: بلى ، أمَّا أحدهما: فكان يمشي بالنميمة ، وأما الآخر: فكان لا يستتر من بوله ، قال: فدعا بَعسيب رَطْب ، فشقّه باثنين، ثم غرس على هذا واحدا، وعلى هذا واحدا، ثم قال: لعله أن يُخفف عنهما ما لم يَيْبَسا».

وفي رواية « لا يستبرئ من البول ». وفي أخرى « لا يستنزه عن البول ».

وفي أخرى قال : مَرَّ بحائط من حيطان المدينة ، فسمع صوتَ إنسانين يُعَذَّبان في قبورهما، وذكر الحديث ، وفيه : فدعا « بجريد ».بدل « عسيب ».

أخرجه الجماعة إلا الموطأ ، وانتهت رواية الترمذي عند قوله : « من بوله ».

8.693- Abdullah b. Abbas'dan rivâyet edilmiştir:

"Hz. Peygamber, iki mezarın yanına gitmiş ve;

"- Bunlar azap ediliyorlar, ama öyle büyük bir şeyden dolayı azap ediliyor değiller" demiş, sonra da şöyle söylemişti:

"Evet, onlardan biri laf taşıyordu, diğeri de küçük abdestte örtünmüyordu."

Sonra Hz. Peygamber, taze bir hurma dalı istedi, onu ikiye böldü ve bir parçasını mezarın birine, diğerini de ötekine dikti. Sonra da;

"Bunlar kurumadıkça, belki onların azaplarını hafifletir" buyurdu.[26]

RİVÂYETLER

Bir rivâyete göre Hz. Peygamber; **"küçük abdestten temizlenmiyordu"** dedi.

Başka bir rivâyete göre de; "**küçük abdestten sakınmıyordu**" dedi.

Diğer bir rivâyet de şöyledir:

"Hz. Peygamber **Medîne**'deki bostanlardan birine gitmişti. Orada iken, kabirlerinde azap edilen iki insanın sesini duymuştu..." diye başlar ve sonra yukarıdaki gibi devam eder. Yalnız "**asîb**" kelimesi yerine "**cerîd**" kelimesi kullanılır (ki bu iki kelime de aynı manadadır).

Bu hadîs, **Muvatta** hariç **Kütüb-ü Sitte**'de rivâyet edilmiştir. Yalnız **Tirmizî**'nin rivâyeti; **"küçük abdestten korunmuyordu"** cümlesinde bitmektedir.

İZAH

Küçük abdestten sakınmamanın, neden kabir azabına sebep olduğu açık değildir. Bu konuda tatmin edici bir bilgiye de ulaşamadık. Belki önemsiz sayılan her konuda da mutlaka hesap sorulacağı ve bunun cezasının da çekileceği vurgulanmak istenmiştir. Veya insanlar idrar bulaşığını önemsemedikleri ve temiz iken yapılması gereken her şeyi bu şekilde de yapmakta sakınca görmedikleri için, onların bu anlayışını düzeltmek ve temizliğe gereken özenin gösterilmesini temin etmek amaçlanmıştır.

Yukarıdaki hadîsin bir rivâyetinde "يستنزه" ***"yestenzihu"* fiili, diğerinde de**"يستتر" *"yestetiru"* fiili kullanılmıştır. ***Yestetiru*** örtünmek; ***yestenzihu*** da korunmak, pislikten sakınmak anlamına

[26] **Buharî**, Vudû', 55, 56; Cenâiz, 81, 88; Edeb, 46, 49; **Müslim**, Tahâret, 34/111; **Ebû Davud**, Tahâret, 11/20-21; **Tirmizî**, Tahâret, 53/70; **Nesaî**, Tahâret, 27.

gelir. Bu farklılık herhalde bir yazım hatasından kaynaklanmıştır. ***Yestenzihu*** lafzının daha doğru olması gerekir. Hatta **Buharî**'nin **İbn Asâkir** nüshasında ***yestetiru*** yerine benzer karakterde bir kelime olan ***yestebriu*** kullanılmaktadır. ***İstibrâ*** da bilindiği üzere küçük abdestten iyice temizlenmek anlamına gelir. Abdest bozarken örtünmemek ve avret mahallerini açmak ise, ayrı bir suçtur ve ilave bir cezayı gerektirir.

Hadîs, ağaç ve benzeri yeşil nebatatın varlığından, ölünün faydalanabileceğini de ifade etmektedir. Çünkü yeşil otlar ve ağaçlar canlıdırlar ve Allah'ı tesbih ederler.

٨٦٩٤- (خ م ط ت س- **عبد الله بن عمر** رضي الله عنهما) « أنَّ رسول الله صلى الله عليه وسلم قال: **إنَّ أحدكم إذا مات عُرِضَ عليه مقعَدُه بالغَداة والعَشيِّ ، إنْ كان من أهل الجنة فمن أهل الجنة ، وإن كان من أهل النار فمن أهل النار ، فيقال: هذا مقعدك حتى يبعثك الله يوم القيامة**». أخرجه الجماعة إلا أبا داود.

8.694- Abdullah b. Ömer'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Sizden biri ölünce, sabah ve akşam gideceği makamı kendisine gösterilir. Eğer cennetlikse cennet ehlinden (makamı), **cehennemlik ise de cehennem ehlinden** (makamı) **gösterilir. *'Allah seni kıyâmet günü dirilttiğinde gideceğin yer burasıdır'* denilir."**[27]

٨٦٩٥- (**أبو سعيد الخدري** رضي الله عنه) مثله إلى قوله: « **فمن أهل النار**» ولم يذكر ما بعده. أخرجه...

---

[27] **Buharî**, Cenâiz, 89; Bed'u'l-Halk, 8; Rikak, 42; **Müslim**, Cennet, 17/65; **Muvatta**, Cenâiz, 16/47; **Tirmizî**, Cenâiz, 70/1072; **Nesaî**, Cenâiz, 116.

8.695- Ebû Saîd el-Hudrî'den de bu hadîsin bir benzeri rivâyet edilmiştir. Yalnız onun rivâyeti; "**...cehennemlik ise de cehennem ehlinden** (makamı) **gösterilir**" cümlesine kadardır.[28]

٨٦٩٦– (ت– أبو سعيد الخدري رضي الله عنه) قال : « دَخَلَ رسولُ الله صلى الله عليه وسلم يوما مُصَلاّه ، فرأى أُناسا كأنَّهم يُكْثِرون ، فقال : أمَا إنَّكم لو أكثرتم ذِكْر هادِمِ اللَّذَات لَشَغَلَكم عما أرى ، أكثروا ذِكْر هَادمَ اللّذات ، فإنه لم يأتِ على القبر يوم إلا تكلَّم فيه ، يقول : أنا بيتُ الغُرْبة ، أنا بيتُ الوَحدة ، أنا بيت التراب ، أنا بيتُ الدود والهوامّ ، فإذا دُفِنَ العبد المؤمن قال له القبر : مرحبا وأهلا ، أمَا إنْ كنتَ لمن أحبّ من يمشي على ظهري إليَّ ، فإذ وَلِيتُكَ اليوم ، وصِرْتَ إليَّ ، فسترى صنيعي بك ، قال : فيتَّسع له مَدُّ بصره ، ويُفتَح له باب إلى الجنة ، وإذا دُفِنَ العبد الفاجر – أو الكافر – يقول له القبر: لا مرحبا ولا أهلا ، أما إنْ كنتَ لَمِنْ أبغض من يمشي على ظهري إليّ ، فإذ وَلِيتُكَ اليومَ ، وصِرْتَ إليْ، فستري صنيعي بك ، فالتأم عليه حتي تلتقي وتختلف أضلاعه ، قال: وقال رسولُ الله – بأصابع يديه فشبَّكها – ثم يُقَيَّض له تسعون تنِّينا – أو قال : تسعة وتسعون تنِّينا – ولو أنَّ واحدا منها نفخ في الأرض ما أنبتتْ شيا ما بقيت الدنيا ، فَتَنْهَشُه وتَخْدِشه حتى يُبعث إلى الحساب ، قال: وقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : إنما القبرُ رَوضَةٌ من رياض الجنة ، أو حُفرة من حفر النار ». أخرجه الترمذي ، إلا أنه قال : « سبعون ». والذي ذكره رزين هكذا.

8.696- Ebû Saîd el-Hudrî'den rivâyet edilmiştir:

"Bir gün Hz. Peygamber namazgâhına girdi ve insanların sanki gülüştüklerini[29] fark etti. Bunun üzerine şunları söyledi:

---

[28] Musannıf bu rivâyetin kaynağına işaret etmedi.

[29] **Câmiu'l-Usûl**'de *"yuksirûne"*, yani **"çok idiler"** diye zaptedilen bu kelime **Tirmizî**'de *"yekteşirûne"*, yani **"gülüyorlar, sırıtıyorlar"** şeklinde tespit edilmiştir. Hem metnin aslına ve hem de ibarenin siyak ve sibakına daha uygun düştüğü için tercümeyi **Tirmizî**'ye göre yaptık.

"Eğer lezzetleri bitireni (ölümü) **sık sık hatırlasaydınız, şu gördüğüm halde olmazdınız. Lezzetleri bitireni sık sık hatırlayın! Çünkü her doğan günde mezar, konuşur ve;**

"Ben gurbet eviyim! Ben yalnızlık eviyim! Ben toprak eviyim! Ben kurt ve yılan yuvasıyım!" **der. Mü'min kul kabre konunca, mezar ona;**

"- Merhaba, hoş geldin! Sen, sırtımda yürüyenlerin bana en sevgili olanı idin. Bugün seni velâyetime alıyorum. Şimdi bana geldin, sana nasıl muamele edeceğimi göreceksin" **der. Sonra kabir insan için, gözünün görebildiği kadar genişler ve cennet tarafından bir kapı açılır.**

Fâcir –veya kâfir- **kul toprağa verildiğinde ise, mezar ona;**

"- Merhaba yok! Hoş geldin de yok! Sen, sırtımda yürüyenlerin en nefret ettiklerimden idin, Bugün elime düştün, bana geldin, sana ne yapacağımı göreceksin!" **der. Sonra kabir daralarak onu sıkar, kemiklerini birbirine geçirir."**

Ebû Saîd dedi ki: "Bu sırada Rasûlullah (as.) parmaklarını birbirine geçirdi. Sonra şöyle devam etti:

"Sonra ona doksan –bir rivâyette doksan dokuz- **dev yılan musallat edilir. Bu yılanlardan biri şayet yeryüzüne üfleyecek olsa, dünya durdukça orada hiçbir şey bitmezdi. Hesap günü tekrar diriltilene kadar bu yılanlar onu sokar ve ısırırlar."**

Ebû Saîd; "Sonra Rasûlullah (as.) şunu ekledi" dedi:

"Kabir, ya cennet bahçelerinden bir bahçe, ya da cehennem çukurlarından bir çukurdur."[30]

RİVÂYETLER

Bunu **Tirmizî** tahric etti. Yalnız **Tirmizî**'nin rivâyetinde **"yetmiş yılan"** denilmektedir. Yukarıdaki metni ise **Rezîn** kaydetti.

٨٦٩٧- (عبد الله بن مسعود رضي الله عنه) قال : « قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : **القبرُ حفْرَة من حُفَرِ النار ، أو رَوْضَة من رياض الجنة** ». أخرجه...

[30] **Tirmizî**, Kıyâmet, 26/2460. Bu rivâyetin senedi zayıftır.

8.697- Abdullah b. Mes'ûd'dan rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle dedi:

"Kabir ya cehennem çukurlarından bir çukur, ya da cennet bahçelerinden bir bahçedir."[31]

٨٦٩٨- (خ س- أسماء بنت أبي بكر رضي الله عنهما) قالت : « قامَ رسولُ الله صلى الله عليه وسلم خطيبا ، فذكر فتنة القبر التي يفتن فيها المرءُ ، فلما ذكر ذلك ضجَّ المسلمون ضَجَّةً ». أخرجه البخاري هكذا.

وزاد النسائي « حالت بيني وبين أن أفهمَ كلامَ رسول الله صلى الله عليه وسلم ، فلما سكَنَتْ ضَجَّتهم ، قلتُ لرجل قريب مني : أيْ باركَ الله لكَ ، ماذا قال رسول الله صلى الله عليه وسلم آخر قوله ؟ قال : **قد أُوحِيَ إليَّ : أنَّكم تفتنون في القبور قريبا من فتنة الدجال** ».

8.698- Esmâ bint Ebî Bekr anlatıyor:

"Rasûlullah (as.) hutbe okumak üzere ayağa kalktı. Hutbesinde, insanın, içinde imtihan edileceği kabir fitnesinden söz etti. O bunu söyleyince, müslümanlar şiddetle sarsıldılar, inlemeye başladılar."[32]

RİVÂYETLER

Bu rivâyeti **Buharî** bu şekilde tahric etti. **Nesaî** ise şu ilaveyi yaptı:

"Müslümanların inlemeleri, benim, Hz. Peygamber'in sözünü anlamama engel oldu. Onların inlemesi durunca, yakınımdaki adama sordum;

"- Hey! Allah sana bereket versin! Hz. Peygamber sözünün sonunda ne dedi?"

"- Bana, sizlerin kabirde, Deccâl fitnesine yakın bir şekilde imtihan edileceğiniz vahyedildi" dedi.

---

[31] Bir önceki rivâyette de geçen bu hadîsin kaynağına da işaret edilmemiştir.

[32] **Buharî**, Cenâiz, 86; **Nesaî**, Cenâiz, 115.

٨٦٩٩- (خ- أم خالد [بنت سعيد بن العاص] رضي الله عنها) « أنها سَمِعَتْ رسول الله صلى الله عليه وسلم : يتعوّذ من عذابِ القبر ». أخرجه البخاري.

8.699- Ümmü Hâlid bint Saîd b. el-Âs, Rasûlullah'ın (as.); **"Kabir azâbından Allah'a sığındığını"** duyduğunu söyledi.[33]

٨٧٠٠- (م- زيد بن ثابت رضي الله عنه) قال: « بينا رسولُ الله صلى الله عليه وسلم في حائط لبني النّجار على بغلة له ، ونحن معه ، إذ حادَتْ به ، فكادت تُلقيه ، وإذا أقبُر ستة ، أو خمسة، فقال: **مَنْ يعرفُ أصحاب هذه الأقبر** ؟ قال رجل : أنا ، قال : **فمتى ماتوا** ؟ قال : في الشرك ، فقال : **إنَّ هذه الأمةَ تُبْتلى في قبورها ، فلولا أنْ لا تدافَنُوا لدعوتُ الله أنْ يُسْمِعَكم من عذابِ القبر الذي أسمعُ منه** ، ثم أقبل علينا بوجهه ، فقال : **تعوّذوا باللّه من عذاب القبر** ، قالوا : نعوذُ باللّه من عذاب القبر ، قال : **تعوَّذوا باللّه من عذاب النار** ، قالوا : نعوذُ [باللّه] من عذاب النار ، قال : **تعوَّذوا باللّه من الفتن ما ظهر منها وما بطن** ، قالوا : نعوذ باللّه من الفتن ما ظهر منها وما بطن ، قال: **تعوذوا باللّه من فتنة الدجال** ، قالوا : نعوذ الله من فتنة الدجال ». أخرجه مسلم.

8.700- Zeyd b. Sâbit anlatıyor:

"Rasûlullah (as.) katırının üzerinde, Benû Neccâr'ın bostanında bulunduğu sırada, biz de O'nunla idik. Birden katır huysuzlandı, nerdeyse Hz. Peygamber'i sırtından atacaktı. Orada altı veya beş tane mezarla karşılaştık. Hz. Peygamber;

"- Bu kabirlerin sahiplerini kim tanıyor?" diye sordu. Adamın biri;

"- Ben tanıyorum" deyince, Hz. Peygamber;

"- Bunlar ne zaman öldüler?" diye sordu. Adam;

"- Şirk döneminde" dedi. Bunun üzerine Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

---

[33] **Buharî**, Cenâiz, 87; Daavât, 37.

"- Şüphe yok ki bu ümmet, kabirlerinde imtihana tabi tutuluyorlar. Eğer ölülerinizi gömmeyi terk etmek endişesi olmasaydı, burada duyduğum kabir azabını size de duyurması için Allah'a duâ ederdim."

Sonra Hz. Peygamber yüzünü bize doğru çevirdi ve;

"- Kabir azabından Allah'a sığınınız!" buyurdu. Ashâb da;

"- Kabir azabından Allah'a sığınıyoruz" dediler. Hz. Peygamber tekrar;

"- Kabir azabından Allah'a sığınınız!" buyurdu. Ashâb yine;

"- Kabir azabından Allah'a sığınırız" dediler. Hz. Peygamber bu sefer;

"- Kabrin zâhir ve bâtın fitnelerinden Allah'a sığınınız!" buyurdu. Ashâb da;

"- Onun zâhir ve bâtın fitnelerinden Allah'a sığınırız" dediler. Tekrar;

"- Deccâl fitnesinden de Allah'a sığınınız!" buyurunca da;

"- Deccâl fitnesinden Allah'a sığınırız" dediler.[34]

٨٧٠١- (خ م س- **أبو أيوب الأنصاري** رضي الله عنه) قال : « خرج رسولُ الله صلى الله عليه وسلم بعد ما غَرَبت الشمس ، فسمع صوتا ، فقال: **يهودُ تُعَذَّبُ في قبورها** ».

أخرجه البخاري ومسلم والنسائي.

8.701- Ebû Eyyub el-Ensârî'den rivâyet edilmiştir:

"Güneş battıktan sonra Hz. Peygamber dışarı çıkmıştı. Bir ses duydu ve;

"- Bu, kabirlerinde azap edilen Yahudilerin sesidir" dedi.[35]

٨٧٠٢- (م س- **أنس بن مالك** رضي الله عنه) أنّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال : «**لولا أن لا تدافَنوا لدعوتُ الله أن يُسمِعَكم عذاب القبر** ». أخرجه مسلم.

---

[34] **Müslim**, Cennet, 17/67.

[35] **Buharî**, Cenâiz, 87; **Müslim**, Cennet, 17/69; **Nesaî**, Cenâiz, 114.

وفي رواية النسائي «أن النبيَّ صلى الله عليه وسلم سَمِعَ صوتا من قبر، فقال: متى مات هذا؟ قالوا: مات في الجاهلية، فَسُرَّ بذلك، وقال: لولا أن لا تدفنوا لَدَعَوْتُ الله أن يُسْمِعَكم عذابَ القبر».

8.702- Enes b. Mâlik'ten rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Eğer ölülerinizi gömmeyi terk etmenizden endişe etmeseydim, kabir azabını size de duyurması için Allah'a duâ ederdim."[36]

RİVÂYETLER

Bunu **Müslim** tahric etti.

Nesaî'nin rivâyetine göre ise; Hz. Peygamber mezardan bir ses işitmişti.

"- Bu, ne zaman öldü?" diye sordu.

"- Câhiliye döneminde" dediler. Rasûlullah (as.) sevindi ve;

"- Eğer ölülerinizi gömmeyi terk etmenizden endişe etmeseydim, kabir azabını size de duyurması için Allah'a duâ ederdim" dedi.

٨٧٠٣- (س- عبد الله بن عمر رضي الله عنهما) أنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال: «هذا الذي تَحرّكَ له العرشُ، وفُتحتْ أبوابُ السماء، وشهده سبعون ألفا من الملائكة، لقد ضُمَّ ضمةً، ثم فُرِجَ عنه». أخرجه النسائي.

8.703- Abdullah b. Ömer'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Bu, (Sa'd b. Muâz) **ölümüyle Arş'ın sallandığı, gök kapılarının açıldığı ve** (cenâzesine) **yetmiş bin meleğin katıldığı adamdır. O, mezarda önce sımsıkı sıkıldı, sonra rahat bırakıldı."**[37]

---

[36] **Müslim**, Cennet, 17/68; **Nesaî**, Cenâiz, 114.

[37] **Nesaî**, Cenâiz, 113.

İZAH

Hasan-ı Basrî, Arş'ın titremesini, **Sa'd b. Muâz**'ın rûhunun gelişine duyduğu sevinçle izah eder.

Kabrin ölüyü sıkıştırması ise, mü'min olsun kâfir olsun mezara konan herkes için yapılan bir şey olduğu, ama bilâhare mü'minin rahatlatıldığı rivâyet edilmiştir. **Beyhakî**'nin **Hz. Âişe**'den rivâyet ettiği bir hadîse göre Rasûlullah (as.); **"Kabrin mutlaka bir sıkıştırması vardır; eğer biri ondan kurtulacak olsaydı, Sa'd b. Muâz kurtulurdu"** dedi.

Buradaki sıkıştırmaktan maksat da, kabrin daralmasıdır.

Hakîm-i Tirmizî buna, ölünün günahını, özellikle de idrardan sakınmamasını sebep gösterir. **İbn Sa'd** da, **Sa'd b. Muâz**'ın idrardan dolayı sıkıştırıldığını rivâyet eder.[38]

٨٧٠٤- (ت س- عبد الله بن دينار) قال : كنتُ جالسا وسليمان بن صرَد وخالد بن عُرْفُطَة ، فذكروا « أنَّ رجلا تُوفِّيَ ، مات ببطنه ، فإذا هما يشتهيان أن يكونا شَهِدا جنازته ، فقال أحدُهما للآخر: ألم يَقُلْ رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : **مَن يَقْتُلْه بَطْنُهُ لم يعذَّب في قبره** ؟ فقال الآخر : بلى». أخرجه النسائي.

واختصره الترمذي « أنَّ سليمانَ بنَ صُرد قال لخالد بن عرفطة - أو خالد لسليمان - أما سمعتَ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم يقول : **مَنْ قتله بطنه لم يعذَّب في قبره** ؟ فقال أحدُهما لصاحبه : نعم ».

8.704- Abdullah b. Dînâr anlatıyor:

"Ben, Süleyman b. Surad ve Halid b. Urfuta[39] oturuyorduk. Bir adamın karın ağrısından öldüğünü söylediler. Süleyman ve Halid'in,

---

[38] Bkz., **Nesaî**, *Suyutî Haşiyesi*, IV, 101.

[39] **Halid b. Urfuta b. Ebrehe b. Sinan el-Leysî el-Bekrî el-Kudâî**: ö. 64/684. Sahabîdir. Hz. Peygamber'den sonra **Kûfe**'de oturdu. Bir müddet **Kûfe**'de valilik yaptı. Sa'd b. Ebî Vakkas **Kadisiye** savaşında onu birlik komutanı yapmıştı. Kendisinden Abdullah b. Yesâr ve Ebû İshak en-Nehdî rivâyet etti. Bilinen tek hadîsi **Tirmizî** ve **Nesaî**'de tahric edildi.

onun cenâzesine katılmak istediklerini gördüm. Onlardan biri, diğerine;

"- Rasûlullah (as.) **'karın ağrısından ölene kabrinde azap edilmez'** demedi mi?" diye sordu. Öbürü de;

"- Evet" dedi.[40]

RİVÂYETLER

Bunu **Nesaî** tahric etti.

Hadîsi **Tirmizî** muhtasar olarak şöyle rivâyet etti:

"Süleyman b. Surad, Halid b. Urfuta'ya –veya Halid, Süleyman'a- şöyle dedi:

"- Rasûlullah'ın (as.) **'karın ağrısından ölene kabrinde azap edilmez'** dediğini duymadın mı?" diye sordu. Öbürü de;

"- Evet" diye karşılık verdi.

[40] **Tirmizî**, Cenâiz, 65/1064; **Nesaî**, Cenâiz, 111.

الفصل الثاني

في سؤال منكر و نكير

II- MÜNKER VE NEKÎR'İN SORGUSU

٨٧٠٥- (خ م د س- أنس بن مالك رضي الله عنه) أنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال: «إنَّ العبدَ إذا وُضع في قبره ، وتولّى عنه أصحابُه ، إنَّه لَيَسْمَعُ قَرْعَ نِعَالهم ، إذا انصرفوا: أتاه الملكان ، فيُقعدانه ، فيقولان له: ما كنتَ تقولُ في هذا الرجل ، محمد ؟ فأمَّا المؤمن ، فيقول : أشهدُ أنَّه عبد الله ورسولُه ، فيقال له : انظُر إلى مقعدك من النار ، أبدلَك الله به مقعدا من الجنة ، قال النبيُّ صلى الله عليه وسلم : فيراهما جميعا ، قال قتادة : وذُكر لنا أنه يُفْسَحُ له في قبره - ثم رجع إلى حديث أنس: وأما الكافر أو المنافق وفي رواية : وأما الكافر والمنافق - فيقول : لا أدري ، كنتُ أقول ما يقول الناس فيه ، فيقال : لا دَريتَ ، ولا تَليتَ ، ثم يُضْرَبُ بمطْرَقَة من حديد ضربة بين أُذنيه ، فيصيح صيحة يسمعها مَنْ يليه إلا الثقلين ».

أخرجه البخاري ومسلم ، ولفظ الحديث للبخاري. ولمسلم أنَّ النبيَّ صلى الله عليه وسلم قال : «إنَّ العبدَ إذا وُضع في قبره ، ثم ذكر نحو ما تقدَّم إلى قوله : وذكر لنا : أنه يفسح له في قبره سبعون ذراعا ، ويملأ عليه خضرا إلى يوم يبعثون ». لم يزد على هذا.

وفي رواية أبي داود : أنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال : « إنَّ المؤمن إذا وُضع في قبره أتاه ملك ، فيقول له : ما كنتَ تعبد ؟ فإن الله هداه ، قال : كنت أعبد الله ، فيقول : ما كنت تقولُ في هذا الرجل ؟ فيقول : هو عبد الله ورسولُه ، فما يُسأل عن شيء بعدها ، فيُنْطَلَقُ به إلى بيت كان له في النار ، فيقال له: هذا كان لك ، ولكنَّ الله عصَمَكَ فأبدلك به بيتا في الجنة ، فيراه ، فيقول : دَعُوني حتى أذهبَ فأبشرَ أهلي ، فيقال له : اسْكُن.

قال: وإنَّ الكافر، أو المنافق إذا وُضع في قبره: أتاه ملك فيَنْهضه، فيقول له: ما كنت تعبدُ ؟ فيقول لا أدري، فيقال [له]: لا دَريتَ ولا تليْتَ ، فيقال له : ما كنتَ تقولُ في

هذا الرجل ؟ فيقول : كنتُ أقولُ ما يقول الناس، فيضربه بمطراق بين أذنيه، فيصيح صيحة يسمعها الخلق غير الثقلين ».

وفي رواية أبي داود « أنّ نبيَّ الله صلى الله عليه وسلم دخل نخلا لبني النجار فسمع صوتا ، ففزِعَ ، فقال: مَنْ أصحابُ هذه ؟ قالوا : يا رسول الله ، ناس ماتوا في الجاهلية ، قال : تعوَّذوا بالله من عذاب القبر ، ومن فتنة الدجال ، قالوا : ومِمَّ ذاك يا رسول الله ؟ : قال : إنّ المؤمن إذا وُضع في قبره... » وذكر نحو ما تقدَّم أولا.

وأخرجه النسائي إلى قوله: «فيراهما جميعا» ولم يذكر ما بعده ، وأخرجه في أخرى بتمامه.

8.705- Enes b. Mâlik'ten rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Kul kabre konulduğunda, dostlarının oradan ayrılırken çıkardıkları ayak seslerini duyar. Onlar gidince iki melek gelip kendisini oturturlar. Ona;

***"- Şu Muhammed hakkında ne diyordun?"* diye sorarlar. Eğer o mü'min ise;**

***"- O'nun, Allah'ın kulu ve Rasûlü olduğuna şehâdet ederim"* der. Bunun üzerine ona;**

***"- Senin cehennemdeki şu yerine bir bak! Ama Allah senin için onu, cennetteki şu makamla değiştirdi"* derler. Böylece o her iki makamını da görür."**

Râvî **Katâde** dedi ki:

"Bize, o mü'min için kabrin genişletileceği rivâyet edildi." Sonra tekrar Enes'in rivâyetine dönerek şöyle söyledi:

"Şayet ölü kâfir veya münâfık -bir rivâyette kâfir ve münafık- ise;

***"- Onu bilmiyorum; Ama O'nun hakkında ben de insanların söyledikleri şeyi söylüyordum"* der. Bunun üzerine de ona;**

"- Ne tanıdın, ne de uydun!" **denilir ve sonra kulaklarının arasına demir bir tokmakla vurulur. Adam öyle bir bağırır ki, onun feryâdını insanlardan ve cinlerden başka bütün canlılar duyar."**[1]

RİVÂYETLER

Bunu **Buharî** ve **Müslim** tahric etti. Hadîsin bu lafzı, **Buharî**'nindir.

Müslim'in rivâyeti; **"Kul kabre konulunca..."** diye başlar ve; "Bize, onun için kabrin yetmiş zira' genişletileceği ve tekrar diriltileceği güne kadar yeşillikle doldurulacağı rivâyet edildi" cümlesine kadar devam eder ve başka bir ilavede bulunmaz.

Ebû Davud'un rivâyeti de şöyledir:

"Mü'min kabre konulduğunda, kendisine bir melek gelir ve;

"- Kime kulluk ediyordun?" **diye sorar. Yüce Allah ona hidâyet verir ve o da;**

"- Ben Allah'a kulluk ediyordum" **der. Melek tekrar;**

"- Şu adam hakkında ne dersin?" **diye sorar.**

"- O, Allah'ın kulu ve Rasûlü'dür" **der. Bundan sonra artık ona bir şey sorulmaz. Hemen cehennemdeki evine götürülür ve ona;**

"- Bu senin evindi, ama Allah seni korudu ve bunu cennetteki bir evle değiştirdi" **denir. Adam cennetteki evini görünce;**

"- Bırakın beni, gideyim de âileme müjde vereyim!" **der. Kendisine;**

"- Sâkin ol!" **denir.**

Hz. Peygamber şöyle devam etti:

"Kâfir veya münafık kabre konunca, melek gelip onu kaldırır ve;

"- Kime kulluk ediyordun?" **diye sorar. O da;**

"- Bilmiyorum" **der. Bunun üzerine;**

"- Ne bildin, ne de okudun!" **denilir. Sonra ona;**

"- Şu adam hakkında ne dersin?" **diye sorulur.**

---

[1] **Buharî**, Cenâiz, 67, 86; **Müslim**, Cennet, 17/70; **Ebû Davud**, Cenâiz, 78/3231; Sünnet, 27/4751-52; **Nesaî**, Cenâiz, 110.

"- *O'nun hakkında ben de insanların söyledikleri şeyi söylüyordum"* **der. Bunun üzerine melek, onun kulaklarının arasına demir bir tokmakla vurur. Adam öyle bir bağırır ki, onun feryâdını insanlardan ve cinlerden başka bütün mahlûkat duyar."**

Ebû Davud'un diğer bir rivâyeti de şöyledir:

"Hz. Peygamber Benû Neccâr'ın hurmalığına girmişti. Bir ses duydu ve korktu, sonra da;

"- **Bu** (mezarın) **sahibi kimdir?"** diye sordu.

"- Ey Allah'ın Rasûlü; onlar câhiliyette ölmüş kişilerdir" dediler. Bunun üzerine Hz. Peygamber;

"- **Kabir azabından ve Deccâl fitnesinden Allah'a sığının!"** buyurdu.

"- Neden ey Allah'ın Rasûlü?" diye sorduklarında da;

"- **Kul kabre konulunca..."** dedi. Sonra **Ebû Davud**, hadîsi ilk rivâyetteki gibi tahric etti.

Nesaî de bu ilk rivâyet; **"Ölü her ikisini de görür"** cümlesine kadar olan kısmı tahric etti, ondan sonrasını zikretmedi.

Nesaî hadîsin tamamını başka bir rivâyette ayrıca verdi.

İZAH

Bu bölümde de daha çok kabir suâli ile ilgili rivâyetler yer almaktadır. Yukarıdaki rivâyette, ölüyü sorgulama işine hemen defnedildiği anda başlandığı belirtilmektedir. Bunun için önce ölüye iki melek gelir. Her ne kadar yukarıda geçen **Ebû Davud**'un rivâyetinde mutlak olarak **"ona melek gelir"** denilmekte ise de diğer rivâyetlerde iki meleğin geldiği açıkça belirtilmektedir. İki hadîs sonra gelecek olan **Ebû Davud**'un **Berâ b. Âzib**'den naklettiği rivâyette de **"iki melek"** denilmektedir. Bundan sonra gelecek olan **Tirmizî** hadîsinde, gelen iki meleğin adı da verilmekte ve onların siyah tenli, mavi gözlü **Münker** ve **Nekîr** oldukları belirtilmektedir.

Bu konudaki rivâyetlerin bütünü dikkate alındığında **Münker** ve **Nekîr** ölüye Allah'ını, Peygamberini, dinini, kitabını ve kıblesini soracaktır. Görüldüğü üzere bunlar, iman ve itikatla alâkalı

sorulardır. Bu soruların, herkesin kendi dilinde olacağı tahmin edilmektedir.

Mü'minler, sorulara uygun cevap vermeyi başaracaklar ve bunun üzerine önce, cevap veremeseydi gideceği yer olan cehennemdeki makamı kendisine gösterilir, sonra da kendisine verilen cennetteki makamı gösterilir. Sonra da kabirde bir genişlik halk edilir ve ölü, kıyâmete kadar gelin-güvey uykusu gibi tatlı bir uykuya yatırılır.

Kâfirlere de önce mü'min olsaydı cennette kazanacağı yeri gösterilir, sonra da cehennemdeki makamı gösterilir. Sonra da kabri sıkıştırılır ve kıyâmete kadar cehennemin dehşeti ile ümitsizlik ve azap içinde kıvrandırılır.

٨٧٠٦- (ت- أبو هريرة رضي الله عنه) أنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال: « إذا قُبِرَ الميتُ - أو قال: أحدُكم -أتاه ملكان أسودان أزرقان ، يقال لأحدهما: المنكر ، وللآخر: النكير ، فيقولان: ما كنتَ تقولُ في هذا الرجل ؟ فيقول: ما كان يقول : هو عبد الله ورسولُه ، أشهد أنْ لا إله إلا الله ، وأنَّ محمدا عبده ورسوله ، فيقولان : قد كُنَّا نعلم أنَّك تقول هذا ، ثم يُفْسَحُ له في قبره سبعون ذراعا في سبعين ، ثم يُنوَّرُ له فيه ، ثم يقال له : نَمْ فيقول : أرجع إلى أهلي فأخبرهم ، فيقولان : نَمْ كنومة العروس الذي لا يوقظه إلا أحبُّ أهله إليه ، حتى يبعثه الله من مضجعه ذلك ، وإن كان منافقا قال : سمعتُ الناسَ يقولون قولا ، فقلت مثله ، لا أدري ، فيقولان : قد كُنَّا نعلم أنَّكَ تقول ذلك ، فيقال للأرض : التئمي عليه ، فتلتئم عليه ، فتختلف أضلاعه ، فلا يزال فيها معذَّبا حتى يبعثه الله من مضجعه ذلك ». أخرجه الترمذي.

8.706- Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Ölü –veya sizden biri- **kabre konulduğunda, siyah tenli ve mavi gözlü iki melek gelir; bunlardan birine *Münker,* diğerine *Nekîr* denir. Onlar;**

"- Şu adam hakkında ne diyordun?" **diye sorarlar. O da;**

"- O, Allah'ın kulu ve Rasûlü'dür. Şehâdet ederim ki Allah'tan başka ilâh yoktur. Yine şehâdet ederim ki, Muhammed O'nun kulu ve Rasûlü'dür" dediğini söyler. Bunun üzerine melekler;

"- Böyle dediğini biz zaten biliyorduk" derler. Sonra da kabri yetmişe yetmiş zira' olarak genişletilir. Sonra kabri aydınlatılır. Sonra ona;

"- Uyu!" denilir. Adam;

"- Âileme dönüp onlara durumumu haber verebilir miyim?" deyince, kendisine;

"- Gelin-güvey uykusu gibi uyu! Bu uyku ile uyuyanı, âilesinden ancak en çok sevdiği biri uyandırır" derler. Nihayet Allah onu, o yatağından diriltir.

Ama ölen kişi şayet münâfıksa;

"- İnsanların ona bir şey (Peygamber) dediklerini duydum, ben de aynı şeyi söyledim, ama bilmiyorum" der. Bunun üzerine melekler de;

"- Biz zaten senin böyle söylediğini biliyorduk" derler. Sonra toprağa;

"- Aban ona!" denilir. Toprak da onu öyle bir sıkar ki, kemiklerini birbirine geçirir. Sonra o insan, Allah kendisini oradan mahşere kaldırıncaya kadar devamlı azap içinde kalır."[2]

٨٧٠٧- (خ م د ت- البراء بن عازب رضي الله عنه) « أنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قرأ: {يثبّت الله الذين آمنوا بالقول الثّابت} [إبراهيم: ٢٧] قال: نزلَتْ في عذاب القبر ».

وفي رواية : أنّ النبيَّ صلى الله عليه وسلم قال : « المسلمُ إذا سُئل في القبر يشهد أنْ لا إله إلا الله ، وأنّ محمدا رسول الله ، فذلك قوله : (يُثَبِّتُ الله الذين آمنوا بالقول الثابت) ».

[2] Tirmizî, Cenâiz, 70/1071.

وفي أخرى قال: «(يُثَبِّتُ الله الذين آمنوا بالقول الثابت) نزلت في عذاب القبر ، يقال له : مَنْ ربُّك ؟ فيقول : ربّيَ الله ، ونبيي محمد —صلى الله عليه وسلم ». أخرجه البخاري ومسلم وأبو داود والترمذي.

8.707- Berâ b. Âzib'den rivâyet edilmiştir:

"Rasûlullah (as.); *'Allah, iman edenlere sâbit sözde sebât ihsân eder'*[3] âyetini okudu ve;

"Bu âyet, kabir azâbı hakkında inmiştir" dedi.[4]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyete göre Hz. Peygamber şöyle dedi:

"Müslümana kabirde sorguya çekildiğinde, Allah'tan başka ilâh olmadığına ve Muhammed'in de Allah'ın Rasûlü olduğuna şehâdet eder. İşte bu, Yüce Allah'ın; *'Allah, iman edenlere sâbit sözde sebât ihsân eder'* âyetinde belirttiği şeydir."

Başka bir rivâyete göre de şöyle dedi:

"*'Allah iman edenleri sâbit sözde sebât ihsân eder'* âyeti, kabir azabı hakkında nâzil olmuştur. (Mü'min kabirde) ***'Rabbim Allah, Peygamberim Muhammed'* der."**

Hadîsi **Buharî, Müslim, Ebû Davud** ve **Tirmizî** tahric ettiler.

٨٧٠٨- (د س- البراء بن عازب رضي الله عنه) قال : « خرجنا مع رسول الله صلى الله عليه وسلم في جنازة رجل من الأنصار ، فانتهينا إلى القبر ولما يُلْحَدْ بعدُ ، فجلس رسولُ الله صلى الله عليه وسلم وجلسنا حوله كأنما على رؤوسنا الطيرُ ، وبيده عُود يَنكُتُ به في الأرض ، فرفع رأسه فقال: تَعَوَّذوا بالله من عذاب القبر - مرتين ، أو ثلاثا ». زاد في رواية : وقال : « إن الميتَ ليسمع خَفْقَ نعالهم إذا ولَّوْا مدبرين حين يقال له : يا هذا ، مَنْ ربُّك ؟ وما دينُك ؟ ومن نبيُّكَ ؟ ».

---

[3] İbrahim, 27.

[4] **Buharî**, Cenâiz, 86; Tefsîr, 14/2; **Müslim**, Cennet, 17/73; **Ebû Davud**, Sünnet, 27/4750; **Timrizî**, Tefsîr, 15/3120.

وفي رواية : « ويأتيه مَلَكان ، فيجلسانه ، فيقولان له : مَنْ ربُّكَ ؟ فيقول : ربي الله ، فيقولان له : ما دينُك ؟ فيقول : ديني الإسلام ، فيقولان له : ما هذا الرجل الذي بُعث فيكم ؟ فيقول: هو رسولُ الله ، فيقولان له : وما يُدريك ؟ فيقول:قرأتُ كتاب الله ، وآمنتُ به ، وصدَّقتُ ».

زاد في رواية « فذلك قوله :{ يُثَبِّتُ اللهُ الذين آمنوا بالقول الثابت في الحياة الدنيا وفي الآخرة} ثم اتفقا : فينادي مناد من السماء : أن صَدَقَ عبدي ، فأفرشوه من الجنة ، وألبسوه من الجنة ، وافتحوا له بابا إلى الجنة ، فيأتيه من رَوْحها وطيبها ، ويُفسح له في قبره مَدَّ بصره ، وإن الكافر... فذكر موته ، قال : فتعاد روحه في جسده ، ويأتيه ملكان ، فيجلسانه ، فيقولان له : مَنْ ربُّك ؟ فيقول : هاه هاه ، لا أدري ، فيقولان : مادينُك ؟ فيقول : هاه هاه ، لا أدري ، فيقولان له : ما هذا الرجل الذي بعث فيكم ؟ فيقول : هاه هاه لا أدري ، فينادي مناد من السماء : أنْ كَذَبَ ، فأفرشوه من النار ، وألبسوه من النار ، وافتحوا له بابا إلى النار ، فيأتيه من حَرِّها وسَمومها ، ويُضيَّق عليه قبرُه حتى تختلف فيه أضلاعه ».

زاد في رواية : « ثم يُقيَّض له أعمى أبكم ، معه مرْزبة من حديد لو ضُرِبَ بها جَبَل لصار ترابا ، فيضربه بها ضربة يسمعها مَنْ بين المشرق والمغرب ، إلا الثقلين ، فيصير ترابا ، ثم تعاد فيه الروح ». أخرجه أبو داود.

8.708- Berâ b. Âzib anlatıyor:

"Hz. Peygamber'le birlikte Ensâr'dan bir adamın cenâzesine gitmiştik. Kabre vardığımızda, henüz kazılması bitmemişti. Bunun üzerine Rasûlullah (as.) oturdu, biz de; sanki başımızın üzerinde kuşlar tünemiş gibi bir halde O'nun etrafında oturduk. Hz. Peygamber'in elinde bir değnek vardı, onunla yeri eşeliyordu. Bir ara başını kaldırdı ve iki veya üç defa;

"- Kabir azabından Allah'a sığının!" dedi.[5]

---

[5] **Ebû Davud**, Cenâiz, 68/3212; Sünnet, 27/4753-54; **Nesaî**, Cenâiz, 81.

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyette şöyle bir ilave vardır:

"Şüphesiz ölü, dostlarının oradan ayrılırken çıkardıkları ayak seslerini işitir. O vakit kendisine;

"- Ey adam! Rabbin kimdir? Dinin nedir? Peygamber'in kimdir?" **diye sorulur."**

Başka bir rivâyet de şöyledir:

"Ona iki melek gelir ve kendisini oturturlar:

"- Rabbin kimdir?" **diye sorarlar.**

"- Rabbim Allah'tır" **diye cevap verir.**

"- Dinin nedir?" **dediklerinde de;**

"- Dinim İslâm'dır" **der.**

"- Şu size gönderilen adam hakkında ne dersin?" **diye sorarlar.**

"- O Allah'ın Rasûlüdür" **diye karşılık verir.**

"- Bunu nereden biliyorsun?" **dediklerinde ise;**

"- Allah'ın kitabında okudum, ona inandım ve onu tasdik ettim" **der.**

Diğer bir rivâyette de şu ilave vardır:

"Bu, Yüce Mevlâ'nın; *'Allah iman edenlere, dünyada da âhirette de sâbit sözde sebât ihsân eder'* **âyetinde belirttiği husustur"** dedi.

Sonra bu iki rivâyetin râvîsi birleşerek hadîsi rivâyete şöyle devam ederler:

"Sonra gökten bir münâdî;

"- Kulum doğru söyledi, ona cennetten bir döşek yapın, kendisini cennetten giydirin ve ona cennete bakan bir kapı açın!" **diye seslenir. Müteâkiben ona cennetten bir rahatlık ve güzel kokular gelir. Ayrıca kabri de gözünün alabildiği kadar genişletilir.**

Kâfire gelince..." Hz. Peygamber onun ölümünü anlattıktan sonra şöyle dedi:

"Sonra ruhu bedenine iâde edilir. Kendisine iki melek gelir, onu oturturlar ve;

"- Rabbin kimdir?" **diye sorarlar.**

"- Hah, hah! Bilmiyorum" **der.**

"- Dinin nedir?" **diye sorarlar, yine;**

"- *Hah, hah! Bilmiyorum*" **der.**

"- *Şu size gönderilen adam hakkında ne dersin?*" **diye sorarlar, yine;**

"- *Hah, hah! Bilmiyorum*" **der. Bunun üzerine gökten bir münâdî;**

"- *Yalan söyledi... Ona ateşten bir döşek yapın, kendisini cehennemden giydirin ve ona cehenneme bakan bir kapı açın!*" **diye seslenir. Artık ona sürekli olarak ateşin harareti ve yakıcılığı çarpar durur. Sonra da kabri, kemiklerini birbirine geçirecek derecede daraltılır."**

Bir rivâyette de şu ilâve vardır:

"Sonra ona, görmeyen ve konuşmayan, elinde de demirden kocaman bir balyoz bulunan biri gelir; o kadar ki eğer bu balyoz bir dağa vurulacak olsaydı, dağı toz-toprak haline getirirdi. O, bu balyozla adama vurur; adam öyle bir nâra atar ki, doğudan batıya kadar, insanlardan ve cinlerden başka bütün canlılar bu feryadı duyar. Sonra adam toprak hâline gelir. Sonra tekrar ruh verilir (ve bu azap hâli devam eder durur)."

Bunları **Ebû Davud** tahric etti.

الفصل الثالث
في أحاديث متفرقة

III- MÜTEFERRİK HADÎSLER

٨٧٠٩- (خ م ت- **أنس بن مالك** رضي الله عنه) قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم «**يَتْبَعُ الميتَ ثلاثٌ: أهلُه ، ومالُه ، وَعَمَلُه ، فيرجع اثنان ، ويبقى واحد ، يرجع أهلُه ومالُه ، ويبقى عَمَلُه** ».أخرجه البخاري ومسلم والترمذي.

8.709- Enes b. Mâlik'ten rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Ölüyü üç şey takip eder; âilesi, malı ve ameli. İkisi geri döner, biri yanında kalır; âilesi ile malı geri döner, ameli yanında kalır."[1]

٨٧١٠- (د س- **أنس بن مالك** رضي الله عنه) أن النبيَّ صلى الله عليه وسلم قال : « **إنَّ العبدَ إذا وُضعَ في قبره ، وتولّى عنه أصحابُه ، إنَّه لَيَسمع قرع نعالهم** ». أخرجه أبو داود والنسائي. وهو طرف من حديث أنس الذي تقدّم في الفصل الثاني.

8.710- Enes b. Mâlik'ten rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle dedi:

"Kul kabre konulup dostları oradan ayrılırken, onların ayak seslerini işitir."[2]

٨٧١١- (ت- **أبو هريرة** رضي الله عنه) قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم « **ما من أحد يموتُ إلا ندمَ ، إن كان مُحْسناً ، ندم أن لا يكون ازداد ، وإن كان مسيئاً ، ندم أن لا يكون نزع**». أخرجه الترمذي.

---

[1] **Buharî**, Rikak, 42; **Müslim**, Zühd, 5; **Tirmizî**, Zühd, 46/2379.

[2] **Ebû Davud**, Sünnet, 27/4752; **Nesaî**, Cenâiz, 110.

8.711- Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Ölüp de pişman olmayacak kimse yoktur! İnsan eğer iyi biri idiyse, niçin daha çok iyilik yapmadı diye pişmanlık duyar. Şayet kötü biri ise, kötülükten elini çekmediği için nâdim olur."[3]

٨٧١٢- (م د ت س- أبو هريرة رضي الله عنه) أنّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال : «إذا مات الإنسان انقطع عمله إلا من ثلاثة: صدقةٍ جاريةٍ ، أو علمٍ يُنْتَفعُ به ، أو ولدٍ صالحٍ يدعو له». أخرجه مسلم وأبو داود والترمذي والنسائي.

8.712- Ebû Hureyre, Hz. Peygamber'in şöyle buyurduğunu rivâyet etti:

"İnsan ölünce, şu üç şey müstesnâ amel (defterine sevap yazma işi) **son bulur:**

1- Sadaka-i câriye,

2- Veya istifâde edilen bir ilmî (ürün),

3- Veya kendisine duâ eden sâlih bir evlat."[4]

٨٧١٣- (ت- أبو هريرة رضي الله عنه) أن رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال : « نفس المؤمن مُعلَّقة بِدَيْنه حتى يقضى عنه ». أخرجه الترمذي.

8.713- Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle dedi:

"Mü'minin ruhu, borcu yüzünden muallak kalır, tâ ki borcu ödeninceye kadar."[5]

---

[3] **Tirmizî**, Zühd, 58/2403. İsnâdı zayıf bir rivâyettir.

[4] **Müslim**, Vasıyyet, 3/14; **Ebû Davud**, Vesâyâ, 10/2880; **Tirmizî**, Ahkâm, 36/1376; **Nesaî**, Vesâyâ, 8.

[5] **Tirmizî**, Cenâiz, 76/1078-79.

٨٧١٤- (د- أبو هريرة رضي الله عنه) قال: « مَرُّوا على رسول الله صلى الله عليه وسلم بجنازة ، فأثْنَوْا عليها خيرا ، فقال: وَجَبَتْ ، ثم مرُّوا بأخرى ، فأثْنَوْا عليها شرا ، فقال: وَجَبَتْ ، ثم قال: إنَّ بعضَكم على بعض شهداءُ». أخرجه أبو داود.

8.714- Yine Ebû Hureyre rivâyet ediyor:

"İnsanlar Rasûlullah'ın (as.) yanından bir cenâze geçirmişlerdi. (Yanındakiler) ölüyü hayırla yâd ettiler. Bunun üzerine Hz. Peygamber;

"**- Vâcib oldu**" dedi. Sonra başka bir cenâze geçti, onun hakkında da kötü konuştular. Hz. Peygamber bu sefer de;

"**- Vâcib oldu**" dedi ve şöyle devam etti:

"**Sizler, birbirinizin şâhitlerisiniz.**"[6]

İZAH

"**Vâcib oldu**" ifâdesi, dediğiniz kesinleşti anlamına gelir. Yani o insanın iyilerden veya kötülerden olduğu kesinlik kazandı demektir. Çünkü âyet-i kerîmede bu ümmetin ***"insanlara şahitlik etmesi için âdil bir ümmet olarak yaratıldığı"***[7] beyan edilmektedir. Bu itibarla onların şahitliği, keyfî duyguların ifâdesi değil, adâletin dile getirilmesidir. Bir anlamda Yüce Mevlâ, onların diliyle gerçeği ortaya koymaktadır. Yoksa sadece müslümanların şahitliği ile cehennemlik birinin cennete veya cennetlik birinin cehenneme sokulması söz konusu değildir. Aksine onların şahitliği, kulun âhiretteki haline tercüman olmaları anlamındadır.

Bu meselede şahitliği yapan insanın durumu da önemlidir. Eğer sahâbe gibi gerçekten âdil davranan insanlar şahitlikte bulunurlarsa, bu şahitliğin gerçeği yansıttığı kabul edilebilir. Sâlih ve fâzıl insanların şahitliği de bu anlamda düşünülebilir. Helal-haram bilmeyen insanların şahitliğini ise bu bağlamda düşünmek herhalde uygun değildir.

---

[6] **Ebû Davud**, Cenâiz, 80/3233.

[7] Bakara, 143.

(م) "mîm" harfi:

الكتاب السادس

في المساجد وما يتعلق بها ، و بناء مسجد رسول الله صلى الله عليه وسلم

6. KİTÂB: MESCİDLER: *8.715-8.766*

الكتاب السادس

في المساجد وما يتعلق بها ، و بناء مسجد رسول الله صلى الله عليه وسلم

و فيه فصلان:

الفصل الأول

في بناء مسجد رسول الله صلى الله عليه وسلم و منبره

115- MESCİDLER

I- MESCİD-İ NEBÎNİN YAPIMI VE MİNBERİ

٨٧١٥- (خ م د س- **أنس بن مالك** رضي الله عنه) قال : « قَدِمَ رسولُ الله صلى الله عليه وسلم المدينةَ ، فنزل في عُلْوِ المدينة ، في حَيٍّ يقال لهم : [بنو] عمرو بن عوف فأقام فيهم أربعَ عشرةَ ليلة ، ثم إنَّه أرسل إلى ملأ بني النجار ، فجاؤوا مُتقلِّدين بسيوفهم ، قال : فكأني أنظرُ إلى رسول الله صلى الله عليه وسلم على راحلته وأبو بكر رِدْفُهُ ، ومَلأُ بني النجار حوله ، حتى أَلْقَى بفناء أبي أيوب ، قال : وكان يصلي حيث أدركته الصلاة ، ويصلِّي في مرابض الغنم ، ثم إنه أمر بالمسجد، قال : فأرسل إلى ملأ بني النجار ، فجاؤوا ، فقال : يا بني النجار ، ثامنوني بحائطكم هذا ، قالوا : لا واللّه ، ما نطلب ثمنه إلا إلى الله ، قال أنس : فكان فيه ما أقول ، كان فيه نخل ، وقبورُ المشركين، وخرِب ، فأمر رسولُ الله صلى الله عليه وسلم بالنخل فقطع ، وبقبور المشركين فنُبشت ، والخِرَب فسوِّيت ، قال: وصفُّوا النَّخل قبْلَة ، وجعلوا عضادتيه حجارة ، قال : فكانوا يَرْتجزون ورسولُ الله صلى الله عليه وسلم وهم يقولون

اللهم لا خَيْرَ إلا خيرُ الآخره فانْصر الأنصار والمهاجره ».

أخرجه البخاري ومسلم وأبو داود والنسائي.وعند أبي داود «حَرْث» قال: وكان عبد الوارث يقول«خرِب».

وفي رواية للبخاري وأبي داود نحوه ، وفيه : « فجعلوا ينقلون الصَّخْر وهم يرتجزون:

اللهم إنّ الخير خيرُ الآخره فاغفر للأنصار والمهاجره ».

8.715- Enes b. Mâlik'ten rivâyet edilmiştir:

Hz. Peygamber Medîne'ye geldi ve şehrin yukarı kısmında Amr b. Avf oğulları denilen bir kabilenin yanına yerleşti. Orada on dört gün kaldı. Sonra Neccâr oğullarına haber gönderdi ve onlar da kılıçlarını kuşanıp geldiler. Ben, Allah'ın Rasûlünü devesinin üzerinde, Hz. Ebû Bekir'i terkisinde ve etrafında da Neccâr oğullarının ileri gelenlerini hâla görür gibiyim. Rasûlullah (as.) eşyasını Ebû Eyyub el-Ensârî'nin avlusuna indirdi. Hz. Peygamber, nerede namaz vakti olursa, namazını orada kılardı; hatta koyun ağılında bile namazını kılardı.

Bilâhare Rasûlullah (as.) bir mescid yapılmasını emretti ve yine Neccâr oğullarının ileri gelenlerine haber gönderdi. Geldiklerinde onlara;

"- Ey Neccâr oğulları; şu tarlanızın değerini bana söyleyin!" buyurdu. Onlar;

"- Vallahi olmaz! Biz onun kıymetini ancak Allah'tan isteriz" dediler.

Enes şöyle söyledi:

"Bu bahçenin içinde bir hurmalık ile müşriklere ait mezarlar vardı ve bir kısmı da harabe halde idi. Rasûlullah'ın (as.) emriyle hurmalar kesildi, müşriklerin mezarları nakledildi, harabe olan kısım da tesviye edildi. Kesilen hurma ağaçlarını kıble tarafına doğru dizdiler, kapının iki tarafını da taşla ördüler. Ashâb ve Rasûlullah (as.) binayı yaparken;

"Allah'ım! Âhiret hayrından başka hayır yoktur. Ensâr ve Muhâcirlere yardımını lütfeyle!" diye şiirler okuyorlardı."[1]

RİVÂYETLER

Hadîsi **Buharî, Müslim, Ebû Davud** ve **Nesaî** tahric etti.

---

[1] **Buharî**, Salât, 48; Fedâilu'l-Medîne, 1;Buyû', 41; Vesâyâ, 27, 30, 34; Menâkıbu'l-Ensâr, 46; **Müslim**, Mesâcid, 1/9-10; **Ebû Davud**, Salât, 12/453-54; **Nesaî**, Mesâcid, 12.

Ebû Davud'un bir rivâyetinde; **"bahçede ekin vardı"** denir. Aynı rivâyette râvî Abdülvâris'in ise; **"harâbe idi"** dediği de kaydedilir.

Buharî ve **Ebû Davud**'un bir rivâyetinde de; **"taş taşırken;** ***'Allah'ım! Şüphesiz esas hayır, âhiret hayrıdır. Ensâr ve Muhâcirleri mağfiret eyle!'*** diye şiirler okudukları kaydedilir.

İZAH

"Medîne'nin yukarı kısmı" ifâdesinden maksat, **Medîne**'nin **Mekke** istikametinde bulunan **Kubâ** köyüdür. **Kubâ**, **Medîne**'ye iki-üç mil mesafede bir yerdi. O dönemde **Kubâ**'da **Amr b. Avf** oğulları ikamet etmekte idiler. Hz. Peygamber umuma açık ilk mescidi orada yaptırdı ve cemâatle namazı alenî olarak ilk defa orada kıldırdı.

Hz. Peygamber **Kubâ**'da, **Gülsüm b. Hidm**'in evinde misafir kaldı. Ashabın diğer kesimi **Sa'd b. Hayseme**'ye misafir olmuş, Hz. Peygamber de gündüzleri oraya giderdi.

Rasûlullah'ın (as.) **Kuba**'da kalış süresi konusunda farklı rivâyetler vardır. İzahına çalıştığımız hadîste orada 14 gün kaldığı belirtilmektedir. Muhaddislerin ekserisi bu kanaattedirler. **Buharî**'nin **Müstemlî** ve **Hamevî** rivâyetlerine göre ise orada 24 gün kalmıştı.[2] **Zührî**'nin rivâyetine göre on küsür gün, **Uveymir b. Sa'de**'nin rivâyetine göre de 18 gün kalmıştı.[3]

Hz. Peygamber'in büyük dedesi **Hâşim b. Abdimenâf,** Medîneli **Neccâr** kabilesinden **Amr b. Zeyd**'in kızı **Selmâ** ile evlenmiş ve bu evlilikten **Abdülmuttalib** dünyaya gelmişti. Bu itibarla **Neccâr** kabilesi, Hz. Peygamber'in dayıları olurlar. İşte Rasûlullah (as.) **Kubâ**'dan hareket edeceği sırada, akrabası ve dayıları olan **Neccâr** kabilesine haber göndermiş, onlar da silahlarını kuşanarak gelmişler ve;

"- Buyurun; düşmanlarınızdan emîn olarak ve dostlarınızın da size itâatkâr olduğunu bilerek develerinize binin!" demişlerdi. Bir

---

[2] **İbn Hacer**, II, 91.

[3] **Tecrîd Tercemesi**, II, 372.

Cuma sabahı kuşluk vaktinde hep birlikte **Kuba**'dan hareket ettiler, **Rânûnâ** vâdisindeki **Sâlim b. Avf** mahallesine geldiler. Hz. Peygamber orada ilk Cuma namazını kıldırdı. Burada yapılan mescidin adı, **Mescid-i Cuma**'dır.

Namazdan sonra **Medîne**'ye doğru yola çıktılar. Hz. Peygamber **Kasvâ** adlı devesine binmişti. **Medîne**'ye geldiklerinde halkın coşkun tezahüratlarıyla karşılandılar. **Medîne**'nin iki büyük kabilesi olan **Evs** ve **Hazrec**'e mensup insanlar, **Kasvâ**'nın yularına sarılarak;

"- Bize buyurun! Size yabancı olmayan, saygı değer ve düşmanlarınızı yenmeğe muktedir olan bizim âilemizde misafir kalın!" diye bağırıyorlardı. Hz. Peygamber ise;

"- Deveyi kendi hâline bırakın, çünkü o memurdur, emrolunduğu yere gidecektir" diyordu.

Nihayet **Kasvâ, Mâlik b. Neccâr** oğullarının mahallesine gelince, **Mescid-i Nebî**'nin bulunduğu arsaya çöktü. Burası **Sehl** ve **Süheyl** adlı iki yetim çocuğun arsası idi. Rasûlullah (as.) artık hayvanın yularını da bırakmıştı. Hz. Peygamber devesinden inmeden hayvan kalktı, ve gidip **Ebû Eyyub el-Ensârî**'nin evinin önüne çöktü. Sonra oradan da kalkıp tekrar gidip ilk çöktüğü yere çöktü ve boynunu yere koyup bağırmaya, inlemeye başladı. O zaman Hz. Peygamber indi ve anne cihetiyle dayıları olan kişileri kastederek;

"- Akrabamızdan en yakın ev kimindir?" diye sordu. **Neccâr** kabilesinden olan ve bugün bizim **Eyüp Sultan** olarak andığımız **Ebû Eyyub el-Ensârî;**

"- Benimdir, ey Allah'ın Rasûlü! İşte evim şu!" dedi. Hz. Peygamber de;

"- Öyleyse git de bizi misafir edecek bir yer hazırla!" buyurdu.

Ebû Eyyub gidip gerekli hazırlığı yaptıktan sonra geldi ve Rasûlullah (as.) ile **Hz. Ebû Bekir**'i evine davet etti.

Ebû Eyyub, Hz. Peygamber'in eşyasını da evine taşıdı. **Kasvâ**'yı ise **Es'ad b. Zürâre** evine götürdü.[4]

Hz. Peygamber **Ebû Eyyûb el-Ensârî**'nin evine yerleştikten sonra bir cami yapmaya karar verdi. Bunun için de devesinin ilk çöktüğü

---

[4] Bkz., **Tecrîd Tercemesi**, II, 373-74; X, 110-114.

yeri uygun gördü. Burası **Neccâr** kabilesinden **Sehl** ve **Süheyl** adlı iki yetimin yeri idi. Kabile her ne kadar arsa için para almak istemedilerse de, Hz. Peygamber bunu kabul etmedi ve arsayı on miskal altına satın aldı, parasını da **Hz. Ebû Bekir** ödedi.

Hadîste de belirtildiği üzere arsada bulunan hurma ağaçları kesilip kıble tarafına dizildi. Kıble tarafından maksat, Mescid-i Aksâ tarafıdır; çünkü o sırada kıble henüz değişmemişti. Sonra arsanın içinde bulunan müşriklere ait mezarlar nakledildi ve arsa tesviye edilip düzeltildi.

Mescidin inşâsı bitince, Hz. Peygamber oraya taşındı. Hemen akabinde de **Zeyd b. Hârise** ile **Ebû Râfi'**i **Mekke**'ye göndererek, kendi âile efrâdı ile **Ebû Bekir**'in âilesini getirtti. Kendi âilesi; **Sevde bint Zem'a** ile kızları **Fatıma** ve **Ümmü Gülsüm**'dü. **Hz. Ebû Bekir**'in âilesi de kızları **Hz. Âişe, Esmâ** ve annesi **Ümmü Rûmân** idi. Bunlarla birlikte **Zeyd**'in oğlu **Üsâme** ile **Ümmü Eymen** de gelmişlerdi.[5]

Mescidin ilk yapıldığı arsada müşriklerin mezarlarının bulunması, fukaha arasında mezarlığın mescid veya bir başka şey için kullanılıp kullanılamayacağı konusunda tartışmaya yol açmıştır:

Hanefîler'e göre; mezarlık harap olup kabirlerin izleri kaybolursa, arsa eski sahiplerinin mülküne döner. Bu durumda arsa artık mülk olduğuna göre üzerine bina, mescid veya başka bir şey yapılması caizdir.

Mâlikîler de; mezarların izi silinirse mescid yapılabilir kanaatindedirler. Bazı **Mâlikî** fakıhleri bunun için yirmi yıl gibi bir kayıt koyarlar.

Hanbelîler'e göre de; ölü çürümüşse, mezarlığa ekin ekmek, ağaç dikmek ve üstüne bina yapmak caizdir.

Şafiîler'e göre ise; vakfedilmiş mezarlıkta mescid yapmak mekruhtur, vakfedilmeyen yerlerde ise haramdır.

---

[5] **Tecrîd Tercemesi**, X, 114-15.

MESCİD-İ NEBÎ'NİN İNŞASI

Hz. Peygamber tarafından temeli atılan Mescid-i Nebî'nin ilk binası, taş temel üzerine tek sıra kerpiçten yapılmış, bir adam boyu kadar yükseklikteki çevre duvarı ile kuşatılmış 60X70 zirâ genişliğinde (1022 m2) bir yapıdır. Mescide üç kapı konulmuştu; bunlardan biri umuma mahsus olup geri tarafta idi. Diğeri Hz. Peygamber'in evden mescide girmesine mahsustu. Üçüncüsü de Bâb-ı rahmet denilen kapı idi. Mescidin kapı duvarları taştan örülmüştü. Direkleri hurma ağacındandı. Kıblesi de Beytu'l-Makdis'e doğru idi. Mescidin tavanı örtülmemiş, hurma dalları konularak güneşten muhafazaya çalışılmıştı.

Mescidin güney tarafına Hz. Peygamber'in zevcelerine mahsus odalar yapılmış ve onların da üzerleri hurma dallarıyla örtülmüştü. Bu odaların kapıları da mescide açılıyordu. Bugün kabr-i saâdetin bulunduğu yerdeki oda, **Hz. Âişe**'ye âitti.

Müslüman nüfusun artması üzerine Hz. Peygamber 7/628 yılı **Hayber** dönüşünde mescidi kıble tarafı hariç üç taraftan genişleterek 100X100 zirâ, yani yaklaşık 2433 m2 kadar genişletti.

Başlangıçta Hz. Peygamber'in namaz kıldırdığı kıble tarafındaki yer de, kıblenin değişmesi üzerine suffe ehlinin barındığı yer haline getirilmişti.

Hz. Ebû Bekir döneminde Mescid-i Nebî'de herhangi bir değişiklik yapılmadı. **Hz. Ömer** ise 17/638 yılında çevredeki bazı evleri istimlak ederek mescidi genişletti; güneyden kuzeye 140 zirâ', doğudan batıya 120 zirâ' olmak üzere yaklaşık 4088 m2'lik bir alana çıkarıldı. Çevre duvarları yükseltildi. Tavan yüksekliği 11 zirâ', yaklaşık 5,5 m. yapıldı. Zemini akîk vâdisinden getirilen küçük taşlarla kaplandı.

Hz. Osman döneminde de tekrar genişletme ihtiyacı duyuldu ve mescid yeniden inşa edildi. 29-30/649-650 yılları arasında süren inşaat sonunda mescidin boyutu 170X130 zirâ'a, yaklaşık 5378 m2'ye ulaştı. Yontma taş ve kireç kullanılan inşaatın masraflarını **Hz. Osman** bizzat kendisi karşılamış ve bunun için 10,000 dirhem harcamıştı.

Sonra Emevî halifesi **Velîd b. Abdülmelik**, 87/706 yılında **Medîne** valisi olan **Ömer b. Abdülaziz**'den mescidin tekrar genişletilmesini istedi. Ayrıca Bizans İmparatoruna da mektup yazarak ustalar göndermesini istemişti. İmparator da yüklü miktarda para ile 100 usta ve birtakım inşaat malzemesi göndermişti. Bu yenilenme sırasında mescid kuzey duvarı 135 zirâ' (yaklaşık 66,6 m.), güney duvarı 167,5 zirâ' /yaklaşık 82,60 m.), batı duvarı da 200 zirâ' (yaklaşık 98, 60 m.) olmak üzere üç taraftan genişletilmiş ve toplam 7500 m2'lik bir alana ulaşmıştı. Bütün duvarlarda kesme taş kullanılmış, ayrıca minare, mihrap ve şerefe eklenerek binaya bir ihtişam kazandırılmış ve çeşitli tezyinatlar yapılarak süslenmişti. İnşaatı 91/710 yılında tamamlanan bu işin teknik ve malî denetimini Salih b. Keysân üstlenmişti.

Sonra Abbasî halifesi **Mehdî Billâh**, mescidi tekrar genişletti. 161-165/178-182 yılları arasında gerçekleştirilen bu inşaat sırasında mescid sadece kuzey yönünde genişletilerek alanı 9309 m2'ye çıkarıldı ve yine çeşitli tezyinatlarla süslendi.

Memlüklüler döneminde de bazı yenileme faaliyetlerinin görüldüğü Mescid-i Nebî, **Kanunî** tarafından da 938-947/1532-1540 yılları arasında yeniden imarı gerçekleştirildi. Diğer Osmanlı sultanları tarafından da zaman zaman yenilenip onarılan Mescid-i Nebî, **Sultan II. Mahmut** zamanında 1817-1837 yılları arasında yeniden elden geçirildi ve bugün mescidin simgesi haline gelen **Kubbetu'l-hadrâ** o zaman yapıldı. Sultan **Abdülmecid** döneminde 1267-1277/1851-1861 yılları arasında da önemli bir onarım gerçekleştirildi ve mescidin hemen hemen tamamı yenilendi. Kıble duvarı 86,25 m, kuzay duvarı 66m, kuzeyden güneye uzanan duvarı 116,25 m. olmak üzere mescidin alanı 10,939 m2'ye ulaştı. Revaklara da 327 sütun konuldu. Zemini mermerle kaplandı ve beş kapı konuldu.

Suûdîler'in 1949-1955 yılları arasında yaptıkları genişletme sırasında mescidin alanı 16,326 m2'ye çıkarıldı. 1973 yılında mescidin batı tarafında namaz kılmak için 35,000 m2 büyüklüğünde gölgelik bir alan oluşturuldu. Bir süre sonra buna 43,000 m2 daha eklendi.

1984-94 yılları arasında yapılan en büyük genişletme sırasında 82,000 m2'lik bir ilaveyle 98,326 m2'ye çıkarıldı. Ayrıca mescidin damında namaz kılınabilecek 67,000 m2'lik bir alan daha meydana getirildi, böylece toplam alan 165, 326 m2'ye ulaştı. Dışında da mescidi kuşatan 235,000 m2'lik mermer döşemeli bir avlu yapıldı. Böylece yaklaşık olarak toplam 400,000 m2'lik bir alan tesis edilerek 650,000 kişinin namaz kılabileceği bir hale getirildi. Mescidin içi 95 kareye bölündü ve minarelerinin sayısı da ona çıkarıldı.

Hz. Peygamber döneminde üç kapı konulan bulunan Mescid-i Nebî'de bugün 41 ana giriş bulunmaktadır.

Ömer b. Abdülaziz'in genişletme çalışması sırasında Mescid-i Nebî'nin dört köşesine 26 m. yükseklikte birer minare ilave edilmişti. **Süleyman b. Abdülmelik** 97/716 yılında güneybatı köşesindeki minareyi mesken mahremiyetine zarar verdiği gerekçesiyle yıktırmış ve uzun yıllar üç minareli şekli muhafaza edilmiştir. Bilahare Memlüklüler döneminde 886/1481 yılında ve Osmanlılar döneminde 947/1540 yılında minareler yeniden elden geçirilmiş, boyu yükseltilmiş ve şerefeler ilave edilmişti. 1994 yılında Suûdîler tarafından genişletme çalışmaları sırasında altı minare daha eklenerek minarelerin sayısı ona çıkarılmıştır; bu minareler dörder şerefeli olup boyları da 104 metredir.[6]

٨٧١٦- (خ- **عكرمة مولى ابن عباس**) قال : قال لي ابن عباس -رضي الله عنهما- ، ولابنه عليّ : « انطلقا إلى أبي سعيد ، فاسمعا من حديثه ، فانطلقنا ، فإذا هو في حائط يُصلحه ، فأخذ رداءه فاحْتَبى ، ثم أنشأ يحدِّثنا حتى أتى على ذكر بناء المسجد ، فقال : كُنَّا نَحْمِل لَبِنَة لَبِنَة ، وعمار لَبِنتين لبنتين ، فرآه النبيُّ صلى الله عليه وسلم ، فجعل ينفُضُ التراب عنه ، ويقول : **وَيْحَ عمار ، يَدعُوهم إلى الجنة ، ويَدْعُونَه إلى النار** ، قال : ويقول عَمَّار : أعوذُ باللَّه من الفتن ». أخرجه البخاري.

---

[6] Bkz., **DİA**, XXIX, 281-290; **Tecrîd Tercemesi**, IV, 202-203.

وقد تقدم في «**كتاب الفضائل**» من «**حرف الفاء**» ذكر هذا الحديث ، والزيادة التي فيه فلا حاجة إلى إعادته.

وزاد رزين « وكانَ رسولُ الله صلى الله عليه وسلم يَنْقُلُ اللَّبِنَ معهم ويقول :

هذا الحمالُ لا حمالُ خيبر هذا أبرُّ ربّنا وأطْهرُ

ولقيه رجل وهو ينْقُلُ التراب ، فقال : يا رسول الله ، ناولني لَبنتك احملها عنك ، فقال : **اذهب ، فخذْ غير هذا ، فلست بأفقرَ مني إلى الله** ، قال : وجاء رجل كان يحسن عَجْن الطين ، وكان من حضْرموت ، فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : **رحم الله امرءا أحسن صنعته** ، وقال له : **الزم أنت هذا الشغل ، فإني أراك تُحسنه** ».

8.716- İbn Abbas'ın âzâdlısı İkrime anlatıyor:

"İbn Abbas bana ve oğlu Ali'ye;

"- Ebû Saîd'e gidin, onun rivâyet ettiği hadîslerden dinleyin!" dedi.

Bunun üzerine biz de Ebû Saîd'e gittik. Onu bahçesinde çalışırken bulduk. Hemen hırkasını aldı ve oturup bize hadîs rivâyet etmeğe başladı. Mescid-i Nebî'nin inşası konusuna gelince, şunları söyledi:

"Biz kerpiçleri tek tek taşıyorduk, Ammâr ise, ikişer ikişer götürüyordu. Hz. Peygamber Ammâr'ı gördü, yaklaşıp yüzündeki toprağı silkeledi ve;

"- Vah Ammâr!... Onu isyankâr bir gurup öldürecektir.[7] **Halbuki Ammâr onları cennete, onlar ise Ammâr'ı cehenneme çağırıyorlar"** dedi.

Ammâr bunu duyunca; *"fitnelerden Allah'a sığınırım"* dedi.[8]

---

[7] **"Onu isyankâr bir gurup öldürecektir"** cümlesi, **Câmiu'l-Usûl**'de bulunmamaktadır. Hadîsin kaynağı **Buharî**'de bu cümle yer aldığı için tercümede bunu da kaydettik.

[8] **Buharî**, Salât, 63; Cihâd, 17.

RİVÂYETLER

Bu rivâyet, bazı ilaveleriyle birlikte **Kitâbu'l-Fedâil**'de geçmişti, burada onların tekrarına gerek yoktur. Yalnız **Rezîn**'in şöyle bir ilavesini kaydedelim:

"Rasûlullah (as.) ashâbıyla birlikte kerpiç taşıyor ve; *'bu hamallık, Hayber hamallığı gibi değildir; bu Rabbimize karşı en temiz ve en itâatkâr hamallıktır'* şeklinde beyitler okuyordu. O sırada toprak taşıyan bir adam kendisine rastlıyor ve;

"- Ey Allah'ın Rasûlü; sendeki kerpici de bana ver, senin adına ben taşıyayım" dedi. Hz. Peygamber de;

"- Git, başkasını al! Sen Allah'a benden daha muhtaç değilsin" buyurdu.

Hadramutlu ve iyi çamur yoğuran bir adam geldi, Hz. Peygamber;

"Sanatını güzel yapan adama Allah merhamet buyursun" diye dua etti. Sonra da adama;

"- Sen bu işe devam et, çünkü görüyorum ki onu güzel yapıyorsun" dedi.

İZAH

Ammâr b. Yâsir, Hz. Peygamber'in iltifatına mazhar olmuş sahabîlerden biridir. Mescid-i Nebî'nin yapımı sırasında yüzündeki tozların bizzat Hz. Peygamber tarafından silinecek derecede bir yakınlık görmüştür. İlk müslümanlardan ve dini yüzünden **Mekke**'de âilece işkenceye maruz kalanlardandır.

Ammâr'ın **Sıffîn** savaşında **Hz. Ali**'nin ordusunda yer aldığı ve **Muâviye b. Ebî Süfyan**'ın askerleri tarafından öldürüldüğü tarihen bilinmektedir. Yukarıdaki hadîste; **"onu isyankâr bir gurubun öldüreceği"** ifâdesi göz önüne alındığında, **Hz. Ali**'ye karşı çıkan **Muâviye** ve taraftarlarının, meşrû idareye başkaldıran âsîler olduğu anlaşılır. Buradaki **"isyankâr"** ifâdesini, meşrû idareye karşı çıkmak şeklinde anlamak gerekir. **Hz. Ali**'nin meşrû olarak yönetime geçtiği ve **Muâviye**'nin de kendince haklı dahi olsa meşrû yönetime karşı çıktığı tarihî açıdan da bilinen bir hakikattir. Nitekim daha sonra **Hz.**

Hasan kendi arzusuyla yönetimi **Muâviye**'ye bırakmıştır, ancak ondan sonra **Muâviye**'nin yönetiminin meşrûiyetinden söz edilebilir.

"Ammâr'ın âsi bir gurup tarafından öldürüleceği" rivâyeti **Buharî**'de **Ebû Saîd el-Hudrî** ve **Katâde b. Numan**'dan, **Müslim**'de **Ümmü Seleme**'den, **Tirmizî**'de **Ebû Hureyre**'den, **Nesaî**'de **Abdullah b. Amr b. el-Âs**'dan, **Taberânî** ve diğer kaynaklarda da **Hz. Osman, Huzeyfe b. el-Yemân, Ebû Eyyub el-Ensârî, Ebû Râfi', Huzeyme b. Sâbit, Muâviye, Amr b. el-Âs, Ebû'l-Yeser** gibi muhtelif ashâbdan ve bizzat **Ammar** tarafından da rivâyet edilmiştir. Ayrıca başka pek çok kişi tarafından da rivayet edilmiştir. Bu rivâyetlerin büyük çoğunluğu da sahih ve hasen seviyesindedir.[9] Bu hadîsi **Muâviye** ve **Amr b. el-Âs** gibi muhâlif cephenin iki lideri tarafından da rivâyet edilmiş olması, sahihliğinin en güçlü kanıtıdır.

Hadîsin devamındaki; **"Ammâr onları cennete, onlar ise Ammâr'ı cehenneme çağırıyorlar"** cümlesini izahta şârihler hayli zorlanmışlardır. **"İsyankâr gurup"**tan maksadın kimler olduğunu tayin konusunda çeşitli tevîller yapılmıştır. Buna da gerçekten ihtiyaç vardı; çünkü **Muâviye**'nin ordusunda bulunanların en azından bir kısmı, Hz. Peygamber'i görme bahtiyarlığına ermiş sahâbe idi. Cümleyi zâhirî manasıyla ele alacak olursak, bir kısım ashâbın **Ammâr**'ı cehenneme çağırdığını kabul etmek gerekecektir. Haklarında genel bir ifâdeyle; **"Allah onlardan razı, onlar da Allah'tan razıdırlar"**[10] âyeti nâzil olan ve **"siz, insanlar arasına çıkarılmış en hayırlı ümmetsiniz"**[11] buyurulan ashâbın, cehennem yolunu tutmuş ve bilerek insanları cehenneme davet etmiş olabilecekleri, kabulü ve izahı mümkün olmayan bir durumdur. Bu itibarla bu cümlenin makûl bir şekilde tevîline çalışılmıştır.

İbn Hacer *"cennete çağırmak"* cümlesini, **"cennete götürecek vesileye çağırmaktır, ki o da meşrû Emîr'e itaattir"** diye, *"cehenneme çağırmak"* cümlesini de, **"cennete götüren vesilenin aksine çağırmaktır"** diye izah eder. Ama ona göre ashab bunda

---

[9] **İbn Hacer**, II, 113.
[10] Tevbe, 100; Fetih, 18.
[11] Âli İmrân, 110.

mazurdurlar; çünkü onlar müçtehid idiler ve kendi kanaatlerine göre doğru olanı yapıyorlardı.[12]

İbn Hacer, Buharî şârihlerinden **Mühelleb b. Ebî Sufra, İbn Battâl** ve başka bazılarının; **"bu hüküm ashâb için değil, ancak Hariciler için doğrudur; çünkü Hz. Ali, Ammâr'ı cemaate uymaları için Hâricîlere göndermişti"** dediklerini kaydeder ve onların bu iddialarına üç gerekçe ile karşı çıkar:

1- Hâricîler, **Ammâr**'ın katlinden sonra **Hz. Ali**'ye karşı çıktılar. Zira Hâricîlerin ortaya çıkması, hakem olayından sonradır. Hakem olayı da **Sıffîn** savaşından sonradır. **Ammâr Sıffîn**'de öldürüldüğüne göre, **Hz. Ali, Ammâr**'ı ölümünden sonra onlara nasıl gönderebilir?

2- Hz. Ali, Ammâr'ı Hâricîler'e değil, Küfelilere göndermiştir. **Cemel** savaşından önce **Hz. Aişe**'ye karşı savaşa hazırlanmaları için onlara göndermişti.[13]

Bu konuda yapılan tevîllerin hiç birini beğenmeyen **Ahmed Naim** özetle şunları söyler:

"Cennet yolundan maksat, hakka itâat ve bunun gereklerini yerine getirmek; cehennem yolundan maksat da hakka isabet edememek ve itâatin gereklerini yerine getirmekten kaçınmaktır. Biz hak ehliyiz ve cennet yolundayız inancıyla yanlış yola davet, farkına varmayarak cehenneme davet demektir. Bilmeyerek böyle isabetsiz bir yola girmek ise, fazilet eksikliğini gerektirirse de cehennem cezasını gerektirmez. Nitekim Hz. Ali, kendileriyle savaşanlar hakkında; *'bunlar bize isyan eden kardeşlerimizdir'* demiştir."[14]

Görüldüğü üzere **Ahmed Naim**'e göre; **"cennet yolu"**ndan maksat, **Emîr**'e itâat vecibesini yerine getirmek, **"cehennem yolu"**ndan maksat da bu vecibeyi yerine getirmemektir.

Cümleyi tarihî bağlamı içinde düşündüğümüz zaman, bunu Emîr'le irtibatlandırmak şüphesiz yanlış değildir. Ama daha genel bir

---

[12] Bkz., **İbn Hacer**, II, 112.

[13] Bkz., **İbn Hacer**, II, 112-113.

[14] Bkz., **Tecrîd Tercemesi**, II, 392.

ifâde kullanmak gerekirse, ibareyi; **"doğru yol"** ve **"yanlış yol"** diye yorumlamak da mümkün olsa gerektir.

Ahmed Naim, her iki tarafta yer alan ashâb hakkında da şu değerlendirmeyi yapar:

"Her iki tarafta olan ashâb, müctehid idiler ve kendi zan ve itikatlarına göre amel ederlerdi. Şu kadar var ki, hem kendi zan ve itikatlarında ve hem de nefsu'l-emirde doğru olan ve Allah'ın rızası tarafında bulunanlar, Hz. Ali ile arkadaşları idiler. Diğerleri ise kendilerinin doğru yolda olduğuna inanmalarına rağmen nefsu'l-emirde ve Allah katında hata ediyorlardı."

Bu hadis Rasûlullah'ın (as.) vefatından otuz sene sonra meydana gelecek bir olayı önceden haber vermesi itibariyle nübüvvet alâmetini gösterdiği gibi, **Hz. Ali ve Ammâr**'ın faziletine delâlet etmekte, aynı zamanda **Hz. Ali**'nin yaptığı savaşlarda isabetli olmadığını iddia eden Nâsıbîlere karşı da önemli bir delil olarak gözükmektedir.

٨٧١٧- (خ- **أبو سعيد الخدري** رضي الله عنه) قال: « كان سَقْفُ المسجد من جريد النخيل، فأمر عُمَرُ في خلافته ببناء المسجد وقال: أكِنَّ الناسَ من المطر وإياك أن تُحَمِّرَ أو تُصَفِّرَ فتفتن الناس». أخرجه البخاري في ترجمة باب.

8.717- Ebû Saîd el-Hudrî anlatıyor:

"Mescid-i Nebî'nin tavanı hurma dallarıyla örtülmüştü. Hz. Ömer, halifeliği sırasında mescidin yeniden yapılmasını emretti ve (ustaya) da;

"- İnsanları yağmurdan koru! Ama sakın kırmızılı veya sarılı (tezyinat kullanarak) insanları fitneye uğratma!" talimatını verdi.[15]

İZAH

Hz. Ömer'in, mescidlerde tezyinat kullanmak ile fitne arasında bir bağ kurması, sadece namaz sırasında insanların dikkatlerinin

---

[15] **Buharî**, Salât, 62, ta'lîkan.

tezyinat üzerinde yoğunlaşacağı ve dolayısıyla namazın huşûunu kaybedecekleri düşüncesine dayanmaktadır.

İbn Hacer, Hz. Ömer'in neden böyle bir emir verdiği konusunda, **İbn Mâce**'de **Hz. Ömer**'den merfû olarak rivâyet edilen; **"Hiçbir millet yoktur ki, amelleri kötüleşince mescidlerini süslemeye kalkmasınlar!"**[16] hadîsi, gerekçe göstermekte ve **Cubâre b. el-Müğellis** hariç senedinin de sika olduğunu söylemektedir.[17] Ancak **Zevâid**'de **Cubâre b. el-Müğellis**'in "**kezzâb**" olması dışında, diğer râvî **Ebû İshak**'ın da tedlis yapan biri olduğunun belirtilmesi, bu rivâyetin gerekçe olarak kullanılmasını zayıflatmaktadır. Namazdaki huşûu haleldâr etmesi ihtimâli daha ağır basmaktadır.

Mescidlerde ilk defa tezyinat kullanan kişi, sahâbe asrının son döneminde yaşayan ve 86-96/705-715 yılları arasında halifelik yapan **Velid b. Abdülmelik**'tir. Daha önce **Hz. Osman**'ın mescidi yeniden yaptırıp genişletirken tezyinat kullanmamakla birlikte görüntüsünü hayli güzel yapmış olmasını hayli yadırgayan bazı ashâbın nesli, **Velid** döneminde büyük ölçüde tükenmiş, diğer ulema da fitne çıkar korkusuyla sessiz kalmışlardı. Başlangıçta camilerde süsleme yapmak genelde güzel görülmemiş, ama bunun dinî bir delili de ileri sürülmemiş, sadece ibâdetteki huşûa zarar vereceği söylenmiştir. Bununla birlikte, süslemeyi câiz görenler de vardır. Meselâ **Ebû Hanîfe**'nin; mescidlere ta'zîm amacıyla tezyinat kullanılmasının câiz olduğunu söylediği rivâyet edilir. **Buharî** şârihi **İbnu'l-Müneyyir**, insanlar evlerini sağlam ve güzel yaptıklarında, camilerin küçümsenmesini ve önemsiz telakki edilmesini önlemek amacıyla tezyinat ve ihtişama önem verilmesi gerektiğini söylemektedir.[18]

٨٧١٨- (خ د- **عبد الله بن عمر** رضي الله عنهما) قال : « كان المسجد على عهد رسول الله صلى الله عليه وسلم مبنيًا باللَّبِن ، وسَقْفُه بالجريد ، وعُمُده خَشَبُ النخل ، فلم يزد

---

[16] **İbn Mâce**, Mesâcid, 2/741. Bu rivâyetin râvîlerinden **Ebû İshak** müdellis, **Cubâre b. el-Müğellis** de yalancı diye cerh edilmişlerdir.

[17] **İbn Hacer**, II, 109.

[18] Bkz., **İbn Hacer**, II, 110.

فيه أبو بكر شيئا، وزاد فيه عمر ، وبناه على بنائه في عهد رسول الله صلى الله عليه وسلم باللبن والجريد ، وأعاد عُمُدَه خشبا ، ثم غيّره عثمان وزاد فيه زيادة كثيرة ، وبنى جُدُره بالحجارة المنقوشة والقَصَّة ، وجعل عُمُده من حجارة منقوشة ، وسقفه ساجا ». أخرجه البخاري وأبو داود.

وفي رواية لأبي داود أيضا « أنّ مسجدَ النبيّ صلى الله عليه وسلم كان سواريه على عهد رسول الله صلى الله عليه وسلم من جُذُوع النخل ، وأعلاه مُظَلَّل بجريد النخل ، ثم إنها نَخِرَتْ في خلافة أبي بكر ، فبناها بجذوع النخل وجريد النخل ، ثم إنها نَخِرت في خلافة عثمان ، فبناها بالآجُرّ، فلم تزل ثابتة حتى الآن ».

8.718- Abdullah b. Ömer anlatıyor:

"Rasûlullah (as.) döneminde mescid kerpiçten yapılmış, tavanı da hurma dallarıyla örtülmüştü. Direkleri hurma kütüklerinden yapılmıştı. Hz. Ebû Bekir buna hiçbir ilave yapmadı. Hz. Ömer ise mescidi büyüttü, ama Hz. Peygamber dönemindeki gibi kerpiç ve hurma dallarıyla yeniden bina etti, direklerini de aynı şekilde ağaçtan yaptı. Sonra Hz. Osman hem mescidin yapısını değiştirdi, hem de onu çok daha genişletti; duvarlarını nakışlı taşlarla ve kireçle ördü. Direklerini nakışlı taşlardan, tavanını da sâc ağacından yaptı."[19]

RİVÂYETLER

Hadîsi **Buharî** ve **Ebû Davud** tahric etti.

Ebû Davud'un diğer bir rivâyeti de şöyledir:

"Rasûlullah (as.) döneminde Mescid-i Nebî'nin direkleri hurma ağacındandı, tavanı da hurma dallarıyla örtülmüştü. Sonra ağaç aksamı çürüyünce, Hz. Ebû Bekir döneminde (direkler ve tavan kısmı) yine hurma ağacı ve dallarıyla yenilendi. Sonra Hz. Osman döneminde yine çürüdü, bu sefer Hz. Osman direkleri ve binayı tuğladan yaptırdı. Mescid şu ana kadar o şekliyle devam etti."

---

[19] **Buharî**, Salât, 63; **Ebû Davud**, Salât, 12/451-52.

İZAH

Hadiste görüldüğü üzere Mescid-i Nebî ilk üç halife döneminde yıkılıp her seferinde yeniden yapılmıştır. **Hz. Ebû Bekir** binada hiçbir değişiklik yapmadan sadece çürüyen aksamını aynı malzeme ile değiştirmiş, **Hz. Ömer** de aynı malzemeyi kullanarak binayı yeniden yaptırmış, sadece mescidi biraz daha genişletmişti. **Hz. Ömer,** mescidin kıble tarafındaki evleri istimlak ederek genişletmişti. Orada Rasûlullah'ın (as.) amcası **Abbas**'ın da evi vardı ve **Hz. Ömer** ona ya para ile satmasını, ya bağışlamasını, ya da karşılığında bir ev verilerek değiştirmeye razı olmasını teklif etmiş, **Abbas** bunların hiç birini kabul etmemişti. Bunun üzerine **Ubeyy b. Kâ'b**'ın hakemliğine başvurdular. **Ubeyy** de Rasûlullah'dan (as.) duyduğu bir hadisi naklederek meseleyi hükme bağlamıştı.

Bu hadîse göre **Hz. Davud Mescid-i Aksa**'yı yapmak istemişti, ama arsanın bir bölümü İsrâil oğullarından birine aitti. **Hz. Davud** onu para ile satın almak istedi ise de adam razı olmadı. Bunun üzerine zorla almayı düşündü, ama Yüce Allah bunu uygun görmedi ve mescidi yapmamasını vahyetti.

Buna çok sinirlenen **Hz. Ömer, Ubeyy**'den bu rivâyete şahit getirmesini istedi ve birlikte mescide gittiler. Orada bulunan ashâba bu rivâyeti :Hz. Peygamber'den işiten olup olmadığı sorulunca **Ebû Zerr** ile başka bir sahabe işittiklerini söylediler. Müteâkiben **Hz. Ömer, Ubeyy**'e dönerek;

"- Ben seni itham etmiş değilim. Ben sadece Rasûlullah'dan (as.) nakledilen bir hadis için destek aradım" dedi. Sonra da **Abbas**'a;

"- Artık gidebilirsin, evine dokunmayacağım" dedi. O zaman **Abbas** da;

"- Öyleyse ben de evimi müslümanlara vakfettim" karşılığını verdi. Bunun üzerine Mescid-i Nebî genişletildi.[20]

Hz. Osman döneminde ise hem malzeme değiştirmiş, hem de mescid büyütülmüştü. Direkleri ve duvarları civar bölgelerden temin edilen süslü taşlardan yaptırmıştı.

---

[20] Bkz., **İbn Sa'd**, IV, 21-22.

٨٧١٩- (خ م ت- عثمان بن عفان رضي الله عنه) قال عند قول الناس فيه حين بنى مسجد رسول الله صلى الله عليه وسلم : « إنكم أكثرتم ، وإني سمعت رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول : من بنى مسجدا يبتغي به وجه الله بنى الله له بيتا في الجنة ».

وفي أخرى « بنى الله له في الجنة مثله». أخرجه البخاري ومسلم. وأخرج الترمذي المسند من الثانية فقط.

8.719- Hz. Osman, Mescid-i Nebî'yi yeniden yaptırırken insanların kendisi hakkında (çok laf etmeleri) üzerine şöyle dedi:

"- Sizler (benim hakkımda) çok (dedikodu) yaptınız. Ama ben Rasûlullah'ın (as.) şöyle buyurduğunu işitmiştim:

"Allah'ın rızasını düşünerek bir mescid yapanın kişiye Allah da cennette bir saray yapar."[21]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyette **"Allah da onun için cennette onun bir benzerini yapar"** şeklindedir.

Hadîsi **Buharî** ve **Müslim** tahric etti.

Tirmizî de ikinci rivâyetin sadece müsned olan kısmını tahric etti.

İZAH

İnsanların **Hz. Osman** hakkında dedikodu yapmalarının sebebi, **Hz. Osman**'ın mescidi Rasûlullah (as.) dönemindeki malzeme ile yapmayıp duvarını ve direklerini nakışlı taşlardan yapmasıdır. Bir kısım sahâbe, Mescid-i Nebî'nin Hz. Peygamber döneminde yapılan malzeme ile yapılmasını, böylece O'nun hatırasına saygı gösterilmesini arzu ediyordu. Bu tavır, ashabın, Rasûlullah'ın (as.) hatırasına verdiği değeri ve O'nun yaptıklarını aynen muhafaza etmek konusundaki hassasiyetlerini göstermesi açısından son derece önemli bir göstergedir. Aynı hassasiyete sahip olduğundan asla şüphe edilmemesi gereken **Hz. Osman** ise, kerpiçten yapılan

---

[21] **Buharî**, Salât, 65; **Müslim**, Mesâcid, 4/24; **Tirmizî**, Salât, 237/318.

duvarların uzun ömürlü olmaması, ağaç direklerin çabuk çürümesi ve tavanda kullanılan hurma dallarının da hem çabuk çürümesi ve hem de cemâati yağmurdan ve güneşten yeterince koruyamaması sebebiyle daha sağlıklı bir malzeme kullanmayı uygun görmüştü.

٨٧٢٠- (ت- **أنس بن مالك** رضي الله عنه) أنَّ النبيَّ صلى الله عليه وسلم قال : « مَنْ بنى مسجدا - صغيرا كان أو كبيرا - بنى الله له بيتا في الجنة ». أخرجه الترمذي.

8.720- Enes b. Mâlik'ten rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle dedi:

"Küçük olsun büyük olsun kim bir mescid bina ederse, Allah da onun için cennette bir saray bina eder."[22]

٨٧٢١- (س- **عمرو بن عبسة** رضي الله عنه) أنَّ رسول الله صلى الله عليه وسلم قال : «مَنْ بَنَى للّه مسجدا ، ليُذكر الله فيه ، بنى الله له بيتا في الجنة ». أخرجه النسائي.

8.721- Amr b. Abese'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"İçinde Allah zikredilsin diye kim Allah rızası için bir mescid bina ederse, Allah da onun için cennette bir saray bina eder."[23]

٨٧٢٢- (د- **أبو الوليد** رحمه الله) قال: سألتُ ابنَ عُمَرَ عن الحصا الذي كان في المسجد ، فقال: « إنّا مُطِرْنا ذات ليلة ، فأصبحت الأرضُ مُبْتَلّة ، فجعل الرجل يجيء بالحصا في ثوبه ، فيبسطه تحته ، فلما قضى رسولُ الله صلى الله عليه وسلم صلاته قال: **ما أحسن هذا!** ».

8.722- Ebû'l-Velîd[24] şöyle dedi:

---

22 **Tirmizî**, Salât, 237/319.

23 **Nesaî**, Mesâcid, 1.

"İbn Ömer'e mescidin tabanındaki çakıl taşlarını sormuştum. Bana şöyle dedi:
"- Bir gece yağmur yağmış ve yer ıslanmıştı. Bunun üzerine bir adam, eteğinde çakıl taşları getirip altına döşemeye başladı Rasûlullah (as.) namazını bitirince;
"Bu ne kadar güzel!" buyurmuştu."[25]

٨٧٢٣- (د- أبو هريرة رضي الله عنه) قال أبو بدر - وهو شجاع بن الوليد- أراه قد رفعه إلى النبيِّ صلى الله عليه وسلم « إن الحصاة لَتَناشد الله الذي يخرجها من المسجد ليدَعها ». أخرجه أبو داود.

8.723- Ebû Hureyre'den rivâyet edilmiştir –râvî Ebû Bedr Şucâ' b. el-Velîd[26] "zannediyorum Ebû Hureyre bu rivâyeti Hz. Peygamber'e ref' etti" dedi-:
"Çakıl taşları, kendilerini mescidden çıkarmak isteyenlerin, Allah aşkına bundan vazgeçmelerini istediler."[27]

İZAH

Bu hadîsin râvîlerinden **Şucâ' b. el-Velîd** hakkında **Yahya b. Maîn, İbn Hibbân** ve **İbn Nümeyr**; **"sika"**, **İclî** ve **Ebû Zur'a**; **"onda beis yoktur"** derler. **Ebû Hâtim** ise; **"sağlam olmayan bir şeyhtir, hadisi delil olarak kullanılmaz"** der. Bu hadîsi **Şucâ'**, bizzat **Ebû**

---

[24] **Ebû'l-Velîd**: Tâbiîlerdendir, Abdullah b. Ömer'den rivâyeti vardır. Kendisinden Ömer b. Süleym el-Bâhilî rivâyet etti. Ma'rûf biri değildir, mescidin çakıl taşları hakkındaki bir rivâyeti **Ebû Davud**'da tahric edilmiştir.

[25] **Ebû Davud**, Salât, 15/458. Hadîsin isnâdı zayıftır.

[26] **Ebû Bedr, Şuca' b. el-Velid b. Kays es-Sekûnî el-Kûfî**: ö. 205/820. Kûfeli hafız muhaddislerdendir. A'meş ve Atâ b. es-Sâib'den rivâyeti vardır. Kendisinden Yahya b. Maîn ve Ahmed b. Hanbel gibi büyük muhaddisler rivâyet etti. İbadetine son derece düşkündü. Süfyan Sevrî; "**Kûfe'de ibadetine ondan daha düşkün birinin olmadığını**" söyler. Hayatının sonlarına doğru **Bağdad**'a göçmüş ve orada vefat etmişti. Hadîsi kütüb-ü sittede tahric edilmiştir. Ancak güvenilirliği konusunda bazı tereddütler vardır.

[27] **Ebû Davud**, Salât, 15/460.

Hureyre'den almamış, **Şerîk, Ebû Hasîn** ve **Ebû Sâlih** vasıtasıyla rivâyet etmiştir. Yani **Ebû Hureyre** ile kendi arasında üç râvi bulunmaktadır. **Şerîk**'ten maksadın, **Şerîk b. Abdullah b. Ebî Şerîk en-Nemerî** olduğu tahmin edilmektedir. **İbn Sa'd, Ebû Davud** ve **İbn Hibbân** bu zatın sika olduğunu söylemelerine mukabil, **Nesaî** ve **Yahya b. Maîn "beis yoktur", İbnu'l-Cârûd "beis yok, ama kavi değil", Yahya b. Saîd** de **"ondan hadîs rivâyet edilmez"** derler.

Çakıl taşlarının mescidden dışarı çıkarılmamaları için yalvarmalarının aklen izahı mümkün değildir. Bu itibarla mevkûf gibi görünen yukarıdaki rivâyetin, hükmen merfû olması gerektiği ileri sürülmüştür. Zaten râvi de merfû olduğunu zannettiğini söylemektedir. Bu rivâyet eğer sahihse, ibadet ve zikir mahalli olması sebebiyle mescidden ayrılmak istememiş olmalıdırlar. Bu da ya hayvanların ve cemâdâtın Allah'ı tesbih ettikleri gibi kendi dilleriyle yaptıkları bir ibâdet halini ifade etmekte, ya da onların lisan-ı hâllerine dair mecazî bir anlam taşımaktadır.

٨٧٢٤- (د- عبد الله بن عمر رضي الله عنهما) « أنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم لَمَّا بَدَّن، قال له تميم الداريُّ: ألا أتَّخِذُ لك مِنْبَرا يجمع - أو يحمل - **عظامك** ؟ قال : **بلى** ، قال : فاتخذ له منبرا ، مرقاتين ». أخرجه أبو داود.

8.724- Abdullah b. Ömer şöyle dedi:

"Rasûlullah (as.) yaşlanınca, Temîm ed-Dârî kendisine;

"- Senin için, kemiklerini (vücudunu) toplayacak –veya taşıyacak- bir minber temin edeyim mi?" diye sordu. Hz. Peygamber de;

"- Evet" buyurdu. Bunun üzerine Temîm, Rasûlullah (as.) için iki basamaklı bir minber temin etti."[28]

---

[28] **Ebû Davud**, Salât, 215/1081.

İZAH

Bu rivâyette Hz. Peygamber'e minber yapmayı teklif edenin **Temîm ed-Dârî** olduğu belirtilmektedir. Bu konuda daha önce geçen bir hadîste ise minberi, Ensâr'dan bir kadının marangoz olan kölesinin yaptığı belirtilmekte idi. Bu manada başka bir rivâyet, hemen aşağıda da gelecektir. Bu rivâyetler arasındaki tenakuzu telif sadedinde şöyle söylenmiştir: Bu rivâyette minberi **Temîm**'in yaptığı söylenmemekte, sadece minber yapılmasını teklif edenlerden biri olduğu ifade edilmektedir. Bu itibarla aralarında mutlak anlamda bir tenakuz söz konusu değildir.

Ancak bu iki rivâyet arasındaki farklılık sadece bundan ibaret de değildir. Burada minberin iki basamaklı olduğu ifade edilmektedir. Halbuki diğer rivâyette üç basamaklı olduğu belirtilmekte idi. Bunun izahı için de, minberin hakikatte üç basamaklı olduğu, bu rivâyette ise Hz. Peygamber'in oturduğu basamağın dışında kalan iki basamağın kastedildiği söylenmiştir. Bunu te'yîd eden başka rivâyetler de vardır.

MESCİD-İ NEBÎ'NİN MİNBERİ

Mescid-i Nebî'ye ilk minber hicretin 7 veya 8. yılında konuldu. Ilgın ağacından yapılan bu ilk minber 50 cm. eninde, 1,25 m. uzunluğunda ve 1 m. yüksekliğinde idi. Üç basamaklı yapılan bu minberin üçüncü basamağını ilk halifeler Hz. Peygamber'e saygılarından dolayı kullanmamışlardır. **Muâviye** halife olunca, **Medîne Valisi Mervan**'dan minberi **Şam**'a getirmesini istemiş, ancak rivâyete göre minber yerinden kaldırılınca güneş tutulması vuku bulmuş, ortalık gece karanlığına dönmüş, gökyüzünde yıldızlar görünmüş ve çok şiddetli bir rüzgar esmişti. Bunun üzerine minberin naklinden vazgeçilmiş, ama **Muâviye** minbere üç basamak daha ilave etmiş. 654/1256 yılına kadar minber, Hz. Peygamber'in koymuş olduğu yerde kalmış, o yıl çıkan bir yangında Mescid-i Nebî ile birlikte minber de yanmış. Sonra Yemen Sultanı **Melik Muzaffer** 656/1258 yılında yeniden bir minber yaptırıp Mescid-i Nebî'ye koydu. Bu minber Memlük Sultanı **I. Baybars** tarafından 666/1268'de

yenilendi. Arkasından Memlük sultanı **Berkuk** 797/1395 yılında yeni bir minber yaptırdı, bunu da 820/1417'de Memlük sultanı **Şeyh Mahmûdî** değiştirdi. 886/1481'de çıkan bir yangında hasar gören bu minber yerine de 888/1483 yılında **Kayıtbay** mermerden bir minber yaptırdı. Bilâhare bu minber **Kuba** mescidine götürüldü ve yerine **III. Murad**'ın yaptırdığı mermer minber kondu. Yaklaşık 7 m. yüksekliğinde olan ve altın tezyinatlı zarif bir kubbenin yer aldığı bu minber, süsleme ve tezyinat açısından bir şaheserdir. Halen Hz. Peygamber'in mihrabının yanında durmaktadır.[29]

٨٧٢٥- (خ- **جابر بن عبد الله** رضي الله عنهما) أن امرأة قالت : « يا رسول الله ألا أجعلُ لك شيئا تَقْعُدُ عليه ؟ فإن لي غلاما نجّارا ، قال : **إن شئت** ، **فعملت المنبر** »... وذكر الحديث ، وقد تقدم ذكر المنبر في كتاب الصلاة. أخرجه البخاري.

8.725- Câbir b. Abdullah'dan rivâyet edilmiştir:

"Bir kadın Hz. Peygamber'e;

"- Ey Allah'ın Rasûlü, üzerine oturman için sana bir minber yaptırayım mı? Benim marangoz bir kölem var" dedi. Hz. Peygamber de;

"- Arzu edersen yaptır!" buyurdu. Bunun üzerine kadın minberi yaptırdı..."[30]

RİVÂYETLER

Buharî, bu hadisin yukarıda zikredilmeyen kısmını da zikretti. Minberle ilgili rivâyet, daha önce **Kitabu's-Salât**'ta geçmişti.[31] Hadîsi **Buharî** tahric etti.

٨٧٢٦- (خ م د- **سلمة بن الأكوع** رضي الله عنه) قال : « كان بين منبر رسول الله صلى الله عليه وسلم وبين الحائط كقدْر ممَرّ الشاة ». أخرجه أبو داود.

---

[29] Bkz., DİA, XXIX, 285; Mahmud Muhammed Hattâb, *Menhel*, VI, 237-39.

[30] **Buharî**, Salât, 64.

[31] Bkz., hadîs no; 3901.

وعند البخاري ومسلم قال: « كان جدارُ المسجد عند المِنْبَر ما كادت الشاة تجوزه».

وفي أخرى لمسلم « أنَّ سلمة كان يتحرى مَوْضعَ المُصحَف يُسبِّح فيه ، وذَكَر : أنَّ النبيَّ صلى الله عليه وسلم كان يتحرى ذلك المكان ، وكان بين المنبر والقبلة قَدْرُ مَمَرِّ الشاة ».

وفي رواية لهما « كان سلمةُ يتحرَّى الصلاة عند الأُسطوانة التي عند المصحف ، فقلت له : يا أبا مسلم ، أراكَ تتحرَّى الصلاة عند الأسطوانة ؟ قال : رأيتُ النبيَّ صلى الله عليه وسلم يتحرَّى الصلاة عندها ». وقد جعل الحميديُّ هذا والذي قبله حديثين، وذكر أنَّ أبا مسعود جعلهما كذلك، وهما حديث واحد.

8.726- Seleme b. el-Ekva' şöyle dedi:

"Rasûlullah'ın (as.) minberi ile duvar arasında, bir koyunun geçebileceği kadar bir aralık vardı."[32]

RİVÂYETLER

Bunu **Ebû Davud** rivâyet etti.

Buharî ve **Müslim**'de bu rivâyet; "Mescidin duvarı minberin hemen yanında idi, bir koyun ancak geçebiliyordu" şeklindedir.

Müslim'in diğer bir rivâyeti şöyledir:

"Seleme, mushafın konduğu yeri araştırır, orada namaz kılardı. Hz. Peygamber'in de o yeri araştırdığını söyledi. Orası, minber ile kıble arasında ve ancak bir koyunun geçebileceği kadar bir yerdi."

Buharî ve **Müslim**'in müşterek bir rivâyeti de şöyledir:

"Seleme, mushafın bulunduğu yerdeki direğin yanında namaz kılmaya çalışırdı. Ben kendisine;

"- Ya Ebâ Müslim! Bakıyorum da direğin yanında namaz kılmaya çalışıyorsun, neden?" diye sordum

"- Çünkü Hz. Peygamber'in de orada namaz kılmaya çalıştığını gördüm" dedi.

---

[32] **Buharî**, Salât, 91, 95; Müslim, Salât, 49/263; **Ebû Davud**, Salât, 2156/1082.

Humeydî, bu rivâyetle önceki rivâyeti ayrı ayrı iki hadîs olarak gösterdi ve Ebû Mes'ûd ed-Dımaşkî'nin böyle yaptığını söyledi. Ama her iki rivâyet de aynı hadîstir.

İZAH

Hz. Peygamber döneminde bugün olduğu gibi bir mihrap yoktu. Rasûlullah (as.) minberin yakınında ve onu sağına alarak cemaate namaz kıldırırdı. Ayrıca minberle kıble duvarı arasında da bir koyun geçebilecek kadar bir mesafe vardı. Bu durum, bugün de aynen tatbik edilmektedir.

"Mushafın konduğu yer" ifadesi ile, minberin yakınındaki direğin yanında mushafın konulması için hazırlanan bir yer veya sandık kastedilmiştir.

٨٧٢٧- (خ- **السائب بن يزيد** رحمه الله) « أنّه سمع عثمان بن عفّان رضي الله عنه على منبر النبيّ صلى الله عليه وسلم». أخرجه البخاري هكذا.

8.727- Sâib b. Yezîd, "Hz. Osman'ı, Rasûlullah'ın (as.) minberinde hutbe okurken işitti."[33]

---

[33] **Buharî**, İ'tisâm, 16.

الفصل الثاني

في أحكام تتعلق بالمساجد

و فيه أربعة فروع:

الفرع الأول

في البصاق

II- MESCİDLERLE İLGİLİ HÜKÜMLER

1- MESCİDLERDE TÜKÜRMEK

٨٧٢٨- (خ م س- **أنس بن مالك** رضي الله عنه) « أنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم رأى نُخامة في القِبْلة ، فشقَّ ذلك عليه ، حتى رُئي [في وجهه] ، فقام فحكَّه بيده ، فقال: **إنَّ أحدكم إذا قام في الصلاة فإنَّما يُناجي ربَّه، فإن ربَّه بينه وبين القبلة ، فلا يَبْزُقَنَّ أحدُكم قبل قِبْلته ، ولكنْ عن يساره أو تحت قدمه** ثم أخذ طرَف ردائه ، فبصق فيه ثم رد بعضه على بعض فقال: أو يفعل هكذا».

هذه رواية البخاري. وفي رواية له ولمسلم قال : « **إنَّ المؤمن إذا كان في الصلاة ، فإنَّما يناجي ربَّه ، فلا يَبْزُقنَّ بين يديه ، ولا عن يمينه ، ولكنْ عن يساره ، تحت قدمه** ».

وللبخاري طرف منه قال : « بزَق النبيُّ صلى الله عليه وسلم في ثوب ». لم يزد عليه.

وفي رواية النسائي « أنَّ النبيَّ صلى الله عليه وسلم أخذ طرف ردائه فبزَق فيه ، فردَّ بعضه على بعض ».

وله في أخرى قال: «رأى رسولُ الله صلى الله عليه وسلم نُخامة في قِبْلة المسجد ، فغضب ، حتى احمرَّ وجهه فقامت امرأة من الأنصار فحكَّتْها وجعلت مكانه خَلُوقا قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: **ما أحسنَ هذا!**».

8.728- Enes b. Mâlik'ten rivâyet edilmiştir:

"Rasûlullah (as.) mescidin kıble duvarında balgam görmüştü; bu O'nun o kadar ağırına gitmişti ki memnuniyetsizliği yüzünden anlaşılıyordu. Hemen kalktı ve eliyle orayı kazıdı. Sonra şöyle dedi:

"- **Biriniz namaza kalktığında, Rabbi ile gizli bir sohbet yapmaktadır. Rabbi de, kendisiyle kıblesi arasında bulunmaktadır. Binâenaleyh hiç kimse kıble tarafına tükürmesin, sol tarafına veya ayağının altına tükürsün!"**

Sonra Hz. Peygamber elbisenin eteğini tuttu ve içine tükürerek kumaşı katladı, sonra da;

"- **Yahut böyle yapsın!"** dedi.[1]

RİVÂYETLER

Bu, **Buharî**'nin rivâyetidir.

Buharî'nin diğer bir rivâyeti ile **Müslim**'in rivâyeti şöyledir:

"Mü'min namaza durduğunda, ancak Rabbi ile özel konuşmaktadır. Binâenaleyh önüne ve sağına doğru tükürmesin, soluna ve ayağının altına tükürsün!"

Buharî hadîsin sadece "Hz. Peygamber elbisesine tükürdü" kısmını da ayrıca rivâyet eder.

Nesaî'nin rivâyeti de şöyledir:

"Hz. Peygamber ridasının ucunu tuttu, içine tükürdü, sonra da onu katladı."

Nesaî'nin başka bir rivâyeti de şöyledir:

"Rasûlullah (as.) mescidin kıble duvarında balgam görmüş ve kızmıştı; o kadar ki yüzü kıpkırmızı olmuştu. Bunun üzerine hemen Ensâr'dan bir kadın kalkıp orayı kazıdı ve balgamın bulunduğu yere güzel koku sürdü. Bunu gören Hz. Peygamber;

"- **Bu ne güzel!"** buyurdu.

---

[1] **Buharî**, Salât, 33, 35, 36, 39; Mevâkît, 8; Amel fi's-Salât, 12; **Müslim**, Mesâcid, 13/54; **Nesaî**, Tahâret, 193; Mesâcid, 35.

İZAH

Bilindiği üzere sadece mescidde değil, sokaklarda bile tükürmek doğru değildir. Çünkü tükürüğün pis ve iğrendirici olması bir tarafa mikrop ihtiva etmesi ve başkalarına hastalık bulaştırması da söz konusudur. Hatta bugün öksürmek bile iğrendirici olmaktadır. Ancak insanlığın bugün ulaşmış olduğu insanî ve medenî seviyeyi câhiliye Arabından beklemek realist bir düşünce değildir. Nitekim o dönemde insanların caminin içinde bile tükürdükleri görülmekte idi ve bu durum hiç de yadırganmıyordu. O dönemde camilerin bugünkü gibi halı serili olmadığını, tamamen çıplak zeminden ibaret olduğunu da belirtmek gerekir.

İşte Hz. Peygamber Arapların bu geleneğini bir ölçüde de olsa düzeltmeye çalışmıştır. Rasûlullah'ın (as.) yaptığı bu düzeltmenin de bugünkü anlayışa göre yeterli olmadığı inkâr edilemez. O dönemin örf ve âdeti yanında şartların da gözden ırak tutulmaması gerekir. Hz. Peygamber'in eteğinin ucuna tükürüp katlaması, günümüzde kullanılan mendilin ilk adımı olarak görülmelidir. Kaldı ki bugün mendil bile kullanılmamakta, bir defa kullanılınca atılan kâğıt peçeler tercih edilmektedir.

"İnsan namaza durduğunda, Rabbi, kendisiyle kıblesi arasında olur" cümlesi, mecazî bir ifadedir, insana Allah'ın huzuruna durduğu, binâenaleyh ölçülü ve edepli olması gerektiği şuûrunu vermek amacı ile söylenmiştir.

Rivayetlerden birinde balgamı Hz. Peygamber'in sildiği, diğerinde ise Ensâr'dan bir kadının sildiği ifade edilmektedir. Muhtemelen aynı olay birkaç kez tekrarlanmış olmalıdır. Bundan sonraki rivâyette de Hz. Peygamber'in balgamı hutbe okuduğu sırada gördüğü belirtilmektedir. Bu da aynı şeyin birkaç kez olduğu ihtimalini güçlendirmektedir.

٨٧٢٩- (خ م ط د س- **عبد الله بن عمر** رضي الله عنهما) « أنَّ رسول الله صلى الله عليه وسلم رأى بُصاقا في جدار القبلة ، فحكَّه ، ثم أقبل على الناس ، فقال: **إذا كان أحدُكم يصلِّي فلا يبصق قِبَل وجهه ، فإنَّ الله قِبَلَ وجهه [إذا صلَّى]** ».

وفي رواية قال: «رأى رسولُ الله صلى الله عليه وسلم نُخامة في قِبْلَةِ المسجد فحكَّها بيده، وتغيَّظ ». أخرجه البخاري ومسلم والموطأ والنسائي.

وفي رواية أبي داود قال : « بينما رسولُ الله صلى الله عليه وسلم يخطُب يوما ، إذ رأى نخامة في قِبْلَة المسجد ، فتغيَّظ على الناس ، ثم حكَّها – قال : وأحسبه قال : ودعا بزَعْفران فلطَّخه به – ثم قال : **إنَّ الله تعالى قِبَلَ وجهِ أحدكم إذا صلى فلا يَبْصُقْ بين يديه** ».

8.729- Abdullah b. Ömer'den rivâyet edilmiştir:

"Rasûlullah (as.) kıble duvarında bir tükürük görmüştü; onu kazıdı, sonra insanlara dönerek;

"- Biriniz namaza durunca, önüne doğru tükürmesin; zira Yüce Allah namaz esnasında ön tarafındadır" dedi.[2]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyet şöyledir:

"Rasûlullah (as.) mescidin kıble duvarında balgam gördü, onu eliyle kazıdı, ama kızdı."

Bunları **Buharî, Müslim, Muvatta** ve **Nesaî** tahric ettiler.

Ebû Davud'un rivâyeti de şöyledir:

"Bir gün Hz. Peygamber cemaate hutbe okurken mescidin kıble duvarında bir tükürük gördü ve bundan dolayı insanlara çok kızdı. Sonra orayı kazıdı. –Ravi; zannediyorum zaferan istedi ve oraya sürdü, diye ekledi-. Sonra şöyle buyurdu:

"Şüphesiz Yüce Allah, yüzünüzün döndüğü kıble tarafındadır; binâenaleyh kimse ön tarafına tükürmesin!"

İZAH

Her ne kadar hadiste Hz. Peygamber'in hutbe sırasında duvardaki balgamı gördüğü ifade ediliyorsa da, muhtemelen hutbeyi bitirip namaza duracağı sırada görmüş olmalıdır. Çünkü hutbe

---

[2] **Buharî**, Salât, 33; Ezân, 94; Amel fî's-Salât, 12; Edeb, 75; **Müslim**, Mesâcid, 13/50; **Muvatta**, Kıble, 3/4; **Ebû Davud**, Salât, 22/479; **Nesaî**, Mesâcid, 31.

sırasında Hz. Peygamber'in yüzü cemaate, sırtı duvara dönük olduğu için duvardaki balgamı görme imkânı yoktur.

٨٧٣٠- (خ م د س- **أبو سعيد الخدري وأبو هريرة** رضي الله عنهما) : « أنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم رأى نُخامة في جدار المسجد ، فتناول حَصاة فحتها ، فقال: **إذا تَنَخَّم أحدُكم فلا يَتنخَّمَنَّ قِبَل وجهه ولا عن يمينه ، وليَبْصُق عن يساره ، أو تحت قدمه اليسرى** ».

أخرجه البخاري ومسلم عنهما ولهما من رواية ابن عُيينة عن أبي سعيد وحدَه. وقال : « فحكَّها بحصاة ، ونهى أن يبصقَ الرجل بين يديه أو عن يمينه ، ولكنْ عن يساره ، أو تحت قدمه اليسرى ». وأخرجه النسائي عن [أبي سعيد] الخدري وحدَه.

وأخرجه أبو داود عن [أبي سعيد] الخدريِّ : أنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم كان يُحبُّ العَراجينَ ، ولا يزال في يده منها ، وإنه دخل المسجد ، فرأى نُخامة في قبلة المسجد ، فحكَّها ، ثم أقبل على الناس مُغْضَبا ، فقال : **أيَسُرُّ أحدَكم أن يُبْصَقَ في وجهه ؟ فإن أحدَكم إذا استقبل القِبْلَة ، فإنما يستقبلُ ربَّه عزَّ وجلَّ ، والملك عن يمينه ، فلا يَتْفُلْ عن يمينه ولا في قِبلته ، وليَبْصُقْ عن يساره ، أو تحت قدمه ، فإن عَجِلَ به أمْر ، فلْيَتْفُلْ هكذا** ــ ووصف لنا ابنُ عجلان ذلك : أنْ يَتْفُلَ في ثوبه ثم يردَّ بعضَهُ على بَعْض ــ.

8.730- Ebû Saîd el-Hudrî ve Ebû Hureyre'den rivâyet edilmiştir:

"Rasûlullah (as.) mescidin duvarında balgam gördü, bir çakıl taşı alıp hemen onu sildi ve sonra şöyle dedi:

"- Biriniz tüküreceği zaman, önüne ve sağ tarafına tükürmesin, sol tarafına veya sol ayağının altına tükürsün!"[3]

RİVÂYETLER

Bunu Ebû Saîd ve Ebû Hureyre'den **Buharî** ve **Müslim** tahric etti. **Buharî** ve **Müslim**'in İbn Uyeyne vasıtasıyla sadece Ebû Saîd'den rivâyetleri de şöyledir:

---

[3] **Buharî**, Salât, 34, 35; **Müslim**, Mesâcid, 13/52; **Ebû Davud**, Salât, 22/480; **Nesaî**, Mesâcid, 32.

"Hz. Peygamber çakıl taşı ile onu kazıdı ve insanın önüne veya sağ tarafına tükürmesini yasakladı, sol tarafına veya sol ayağının altına tükürmesine izin verdi."

Nesaî de bunu sadece Ebû Saîd'den tahric etti.

Ebû Davud'un Ebû Saîd el-Hudrî'den rivâyeti de şöyledir:

"Hz. Peygamber hurma salkımının çubuğunu sever ve onu devamlı elinde bulundururdu. Bir gün mescide girdi, mescidin kıble duvarında balgam gördü, hemen onu kazıdı, sonra kızgın bir şekilde cemâate dönerek şunları söyledi:

"- Birinizin ön tarafına doğru tükürülmesi hoşuna gider mi? Sizden biri kıbleye döndüğünde, ancak Azîz ve Celîl olan Rabbine dönmüş olur. Sağ tarafında da melek bulunmaktadır. Binâenaleyh sakın sağ tarafına ve kıble cihetine doğru tükürmesin, ama sol tarafına veya ayağının altına tükürsün! Eğer öksürük onu zorlarsa, şöyle yapsın!"

(Râvî Halid b. el-Hâris dedi ki): "İbn Aclân[4] bize onu; *'elbiseye tükürmek, sonra da onu dürmek'* diye tarif etti."

٨٧٣١- (خ م د س- **أبوهريرة** رضي الله عنه) أنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال : **«إذا قام أحدُكم إلى الصلاة ، فلا يبصق أمامَه ، فإنما يناجي الله ، ما دام في مُصلَّاه ، ولا عن يمينه ، فإنَّ عن يمينه مَلَكا ، ولْيَبْصُقْ عن يساره أو تحت قدمه ، فيدفنها »**. أخرجه البخاري ومسلم.

ولمسلم « أنَّه رأى نُخامة في قبلة المسجد ، فأقبل على الناس ، فقال : **ما بالُ أحدكم يقوم مستقبلَ ربِّه ، فيتنخَّعُ أمامَهُ ؟ أيُحبُّ أن يُستَقْبَلَ ، فيتنخَّعَ في وجهه ؟ فإذا تنخَّعَ**

---

[4] **Ebû Abdullah, Muhammed b. Aclân el-Kuraşî el-Medenî**: ö. 148/765. Medîneli tâbiîlerdendir. Enes b. Mâlik, Amr b. Şuayb'dan ve İkrime'den rivâyetleri vardır. Kendisinden Mâlik, Süfyan Sevrî ve Yahya'l-Kattân gibi büyük muhaddisler rivâyet ettiler. **Medîne**'de doğmuş ve orada ikamet etmiştir. Sika muhaddislerdendi. Rivâyetleri kütüb-ü sittede tahric edildi. Mescid-i Nebî'de büyük bir ders halkası vardı. Aynı zamanda fakîh, âbid ve zâhid bir şahsiyetti. **Medîne**'de vefat etti.

أحدُكم ، فليتنخّع عن يساره ، أو تحت قدمه ، فإن لم يجد فليتفلْ هكذا - ووصف الرواي - فتفل في ثوبه ، ثم مسح بعضه ببعض ».

وفي رواية: «كأنّي انظرُ إلى رسولِ الله صلى الله عليه وسلم يَرُدُّ ثوبه بعضَه على بعض».

وفي رواية أبي داود قال : « مَنْ دَخَلَ هذا المسجد فبزق فيه أو تنخّم ، فَلْيَحْفِر فليدفنه ، فإن لم يفعلْ فليبزقْ في ثوبه ، ثم ليخرجْ به ».

وفي رواية النسائي : أنَّ النبيَّ صلى الله عليه وسلم قال : « إذا صلّى أحدُكم فلا يَبْصُقْ بين يديه ، ولا عن يمينه ، ولكنْ عن يساره أو تحت قدمه...». وذكر الحديث.

8.731- Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle dedi:

"Biriniz namaza kalktığı zaman, önüne doğru tükürmesin! Çünkü namazda olduğu müddetçe, Allah ile özel bir görüşme halinde bulunmaktadır. Sağ tarafına da tükürmesin; çünkü melek onun sağında durmaktadır. Ama sol tarafına veya ayağının altına tükürsün ve ayağıyla da onu gömsün!"[5]

RİVÂYETLER

Bunu **Buharî** ve **Müslim** tahric etti.

Müslim'in diğer bir rivâyeti şöyledir:

"Hz. Peygamber mescidin kıblesinde balgam görmüştü. Hemen insanlara dönüp;

"- Size ne oluyor ki, Rabbinizin huzuruna duruyor, sonra da önünüze doğru tükürüyorsunuz? Herhangi biriniz, yüzünüze karşı tükürülmesinden hoşlanır mı? O halde tüküreceğiniz zaman solunuza veya ayağınızın altına tükürün! Bu mümkün olmazsa, şöyle yapsın!" buyurdu.

Ravî Kasım b. Mihrân, elbisesinin eteğine tükürdü, sonra onlara dürüp ovuşturarak nasıl yapılacağını gösterdi.

[5] **Buharî**, Salât, 38; **Müslim**, Mesâcid, 13/53; **Ebû Davud**, Salât, 22/477; **Nesaî**, Tahâret, 192.

Başka bir rivâyette de Ebû Hureyre; "Sanki Hz. Peygamber'in elbisesinin eteğini dürmesini hala görür gibiyim" dedi.

Ebû Davud'un rivâyeti ise şöyledir:
"Kim mescide girer de orada tükürmek veya balgam çıkarmak zorunda kalırsa, toprağı eşeleyip tükürüğünü gömsün! Bu mümkün olmazsa elbisesinin eteğine tükürsün, sonra da onu dışarı çıkarsın!"

Nesaî'nin rivâyeti ise şu şekildedir:
"Biriniz namaz kılarken önüne ve sağ tarafına doğru tükürmesin! Soluna veya ayağının altına tükürsün!.."

٨٧٣٢- (خ م د ت س- أنس بن مالك رضي الله عنه) أنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال: «**البصاقُ في المسجد خطيئة ، وكفّارتُها دفْنُها** ». أخرجه الجماعة إلا الموطأ.

وفي أخرى لأبي دواد قال: « **التّفْلُ في المسجد خطيئة، وكفّارتُه أن يُواريَه** ». وفي أخرى له «**النخاعةُ**».

8.732- Enes b. Mâlik'ten rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:
"Mescidde tükürmek hatadır; kefâreti de onun toprağa gömülmesidir."[6]

RİVÂYETLER
Bu hadis, **Muvatta** hariç **Kütüb-ü Sitte**'de rivâyet edilmiştir.
Ebû Davud'un diğer bir rivâyeti; **"Mescidde tükürmek hatadır, kefâreti de onun izâle edilmesidir"** şeklindedir.
Başka bir rivâyetinde de (tükürük anlamına gelen ***et-teflu*** kelimesi yerine, balgam anlamına gelen) ***"en-nuhâa"*** kelimesi kullanılmıştır.

---

[6] **Buharî**, Salât, 37; **Müslim**, Mesâcid, 13/55; **Ebû Davud**, Salât, 22/474-76; **Tirmizî**, Salât, 401/572; **Nesaî**, Mesâcid, 30.

٨٧٣٣- (خ م ط- عائشة رضي الله عنها) أنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم « رأى في جدار القبلة مُخاطا ، أو بُزاقا ، أو نُخامة ، فحكَّه ». أخرجه البخاري ومسلم والموطأ.

8.733- Hz. Âişe şöyle dedi:

"Rasûlullah (as.) mescidin duvarında bir sümük veya tükürük veya balgam gördü ve onu kazıdı."[7]

٨٧٣٤- (د- السائب بن خلاد رضي الله عنه) هو رجلٌ من أصحاب رسول الله صلى الله عليه وسلم قال : « إنَّ رجُلا أمّ قوما ، فبصق في القبلة ، ورسولُ الله صلى الله عليه وسلم ينظر ، فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم لقومه حين فرغ : **لا يُصلّي لكم** ، فأراد بعد ذلك أن يصلِّي لهم ، فمنعوه ، وأخبروه بقول رسول الله صلى الله عليه وسلم ، فذكر ذلك لرسول الله صلى الله عليه وسلم ، فقال : **نعم** - أحْسبُ أنه قال - : **إنك آذيتَ الله ورسولَه**» أخرجه أبو داود.

8.734- Rasûlullah'ın (as.) ashâbından biri olan es-Sâib b. Hallâd anlatıyor:

"Bir adam cemâate imam olmuştu; adam kıble tarafına doğru tükürdü, Hz. Peygamber de onu gördü. Namazı bitirince Rasûlullah (as.) cemâate;

"- Bu adam bir daha size namaz kıldırmasın!" buyurdu.

Bilâhare aynı kişi yine onlara namaz kıldırmak istedi, ama cemâat kendisine engel oldular ve Hz. Peygamber'in sözünü haber verdiler. Bunun üzerine adam durumu Rasûlullah'a (as.) sordu. Hz. Peygamber de;

"- Evet" dedi.

(Râvî Sâib); "zannediyorum Hz. Peygamber; **'çünkü sen Allah'a ve Rasûlüne eziyet ettin'** dedi" diye ilave etti.[8]

---

[7] **Buharî**, Salât, 33; **Müslim**, Mesâcid, 13/52; **Muvatta**, Kıble, 3/5.

[8] **Ebû Davud**, Salât, 22/481.

İZAH

Hz. Peygamber'in hazır bulunduğu her yerde cemâate daima kendisi imamlık yapmıştır. Bu itibarla burada sözü edilen cemâat, muhtemelen Hz. Peygamber namazını kıldıktan sonra gelen bir heyetle ilgilidir.

Hz. Peygamber'in cemâate; **"bu adam bir daha size imamlık yapmasın"** sözünü, adam oradan ayrıldıktan sonra söylediği anlaşılmaktadır. Bilâhare yine imam olmak istediğinde cemâatin razı olmaması ve adamın da durumu Rasûlullah'a (as.) sorması, bunu göstermektedir

"Allah'a ve Rasûlüne eziyet ettin" cümlesi, fiilî anlamda bir eziyeti ifade etmez, belki Allah ve Rasûlünün hoşlanmadığı bir şey yaptın anlamına gelir. Ancak bir hatanın imamlık yapmaya engel olması söz konusu olamaz. Bu itibarla buradaki yasağın izahında zorluk vardır. Gerçi Allah ve Rasûlüne eziyet edenlerin dünya ve âhirette lanetleneceği şeklinde bir âyet **Ahzâb** sûresinde de geçmektedir.[9] Ama âyette buna müstahak olanlarla yukarıdaki fiil aynı şey değildir. Her şeye rağmen maksadın, o fiilden vazgeçirmek olduğunda şüphe yoktur.

٨٧٣٥- (د ت س- **طارق بن عبد الله المحاربي** رضي الله عنه) قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : « **إذا كنتَ في الصلاة فلا تَبْزُقْ عن يمينك ، ولكنْ خَلْفَك ، أو تلقاءَ شمالك ، أو تحتَ قدمك اليُسرى** ». أخرجه الترمذي. وفي رواية أبي داود قال : « **إذا قام الرجل إلى الصلاة – أو صلّى أحدُكم – فلا يبزقْ أمامَهُ ، ولا عن يمينه ، ولكن تلقاء يَساره ، إن كان فارغا ، أو تحت قدمه اليسرى ، ثم ليقل به هكذا** ».

وفي رواية النسائي مثل الترمذي إلى قوله : « **شمالك إنْ كان فارغا ، وإلا هكذا** ».

وبزق يحيى تحت رجله ودلَكه.

8.735- Tarık b. Abdullah el-Muhâribî'den rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle dedi:

---

[9] Ahzâb, 57.

"Namazı durunca sakın sağ tarafına tükürme! Soluna veya arka tarafına yahut sol ayağının altına tükürebilirsin."[10]

RİVÂYETLER

Bunu **Tirmizî** tahric etti.

Ebû Davud'un rivâyeti şöyledir:

"Bir kimse namaza durduğunda –veya namaz kılarken- **önüne ve sağına tükürmesin! Ama eğer kimse yoksa sol tarafına veya sol ayağının altına tükürsün, sonra da onu şöyle yapsın!"**

Nesaî'nin rivâyeti de **Tirmizî**'nin rivâyeti gibidir. Yalnız son cümlesi; **"...veya kimse yoksa sol tarafına tükürebilirsin. Aksi halde şöyle yapsın!"** şeklindedir. Bu sırada râvî **Yahya**, tükürüğü ayağıyla sürterek nasıl yapılacağını gösterdi.

٨٧٣٦– (د– أبو **سعيد** رضي الله عنه) قال: « رأيتُ واثلة بن الأسقع رحمه الله في مسجد دمشق بَصَقَ على البُوريِّ ، ثم مسحه برجله فقيل له: لم فعلتَ هذا ؟ قال: لأني رأيتُ النبيَّ صلى الله عليه وسلم يفعله ». أخرجه أبو داود.

8.736- Ebû Saîd (el-Himyerî el-Humsî)[11] anlatıyor:

"Vâsile b. el-Eska'ın Dımaşk câmisinde hasırın üstüne tükürdüğünü, sonra da onu ayağıyla sürttüğünü gördüm. Kendisine;

"- Neden böyle yaptın?" diye soruldu.

"- Çünkü Hz. Peygamber'in böyle yaptığını gördüm" dedi.[12]

İZAH

Bu hadîs sened itibariyle zayıftır; çünkü râvîlerden **Ferac b. Fedâle,** muhaddislerin ekserisine göre zayıftır. Üstelik mana açısından bu rivâyet, daha önce geçen hadislere de aykırı gözükmektedir. Çünkü daha önceki rivâyetlerde, tükürüğün toprağa

---

[10] **Ebû Davud**, Salât, 22/478; **Tirmizî**, Salât, 401/571; **Nesaî**, Mesâcid, .33

[11] **Ebû Saîd (veya Sa'd) el-Himyerî el-Humsî**: Humuslu tâbiîlerdendir. Ebû Hureyre ve Vâsile b. el-Eska'dan rivâyeti vardır. Kendisinden sadece Ferac b. Fedâle rivâyet etti. Hadîsi **Ebû Davud**'da tahric edilmiştir. Ma'rûf biri değildir.

[12] **Ebû Davud**, Salât, 22/484.

gömülmesi tavsiye edilmekte idi, burada ise hasırın üzerine tükürüldüğü, üstelik ayakla sürterek pisliğin yayıldığı belirtilmektedir. Bu durumda ya bu rivâyet yanlıştır, ya da Hz. Peygamber'in tavsiyesi ve maksadı tam olarak anlaşılamamıştır. Zaten bu rivâyetin zayıf olması, öncekilere aykırılık arz edecek gücünü de yok etmiştir.

٨٧٣٧- (م د- جابر بن عبد الله رضي الله عنهما) قال : « أتى رسولُ الله صلى الله عليه وسلم في مسجدنا هذا ، وفي يده عُرْجون بن طاب ، فرأى في قبلة المسجد نُخامة ، فحكَّها بالعُرجون، ثم أقبل علينا ، فقال: **أيُّكم يحبُّ أنْ يُعرِضَ الله عنه ؟** فخشِعْنا ، ثم قال: **أيُّكم يحبُّ أن يُعْرِضَ الله عنه؟** قلنا : لا أيُّنا يا رسول الله ، قال : **فإنَّ أحدَكم إذا قام يصلِّي ، فإن الله قِبَل وجهه ، فلا يبصقْ قِبَل وجهه ، ولا عن يمينه ، وليبصقَنَّ عن يساره ، أو تحت رجله اليسرى ، فإن عَجِلَت به بادرةٌ ، فليقل بثوبه هكذا** - ثم لوى ثوبه بعضه على بعض - وقال : **أروني عَبِيرا** ، فثارَ فتىً من الحيِّ يشتد إلى أهله ، فجاء بخَلوق في راحته ، فأخذه رسولُ الله صلى الله عليه وسلم ، فجعله على رأس العرجون ، ثم لَطَخ به على أثر النخامة ، قال جابر : فمن هناك جعلتم الخَلُوق في مساجدكم ».

هذا طرف من حديث عبادة بن الوليد عن جابر ، وقد ذكر الحديث بطوله في المعجزات من «**كتاب النبوة**» في حرف النون. وأخرج أبو داود منه هذا القدر في « **باب كراهة البزاق في المساجد**». ولفظ مسلم فيه أتم.

8.737- Câbir b. Abdullah anlatıyor:

"Rasûlullah (as.) bizim şu mescidimize geldi. Elinde, İbn Tâb'ın hurma ağacının dallarından bir çubuk vardı. Mescidin kıble duvarında bir balgam gördü ve hemen elindeki çubukla o balgamı kazıdı. Sonra bize döndü ve;

"- Hanginiz, Allah'ın kendisinden yüz çevirmesini ister?" diye sordu. Bizler çok korktuk. Sonra tekrar;

"- Hanginiz, Allah'ın kendisinden yüz çevirmesini ister?" diye sordu. Bu sefer;

"- Hiç birimiz istemeyiz ey Allah'ın Rasûlü" dedik. Bunun üzerine şunları söyledi:

"- **Öyleyse bilin ki, sizden biri namaza kalkınca, Yüce Allah, onun yüzünün döndüğü taraftadır; binâenaleyh önüne ve sağına doğru tükürmesin, sol tarafına veya sol ayağının altına tükürsün! Eğer balgam kendisini zorlarsa, elbisesine şöyle tükürsün!"**

Sonra Hz. Peygamber elbisesinin eteğini dürerek (bunu gösterdi) ve arkasından da;

"- **Bana abîr** (parfümünü) **getirin!"** buyurdu.

Kabileden bir genç fırlayıp evine gitti ve avucunda bir miktar halûk (parfümü) ile geldi. Hz. Peygamber parfümü aldı, elindeki çubuğun başına koydu, sonra da balgamın olduğu yere sürdü."

Câbir (yanındakilere) şöyle dedi:

"- İşte bundan dolayı sizler, câmilerinizde halûk (parfümü) kullanıyorsunuz."

RİVÂYETLER

Bu, Ubâde b. el-Velîd'in Câbir'den rivâyet ettiği hadîsin bir kısmıdır. Hadîs uzun hâliyle Kitabu'n-Nübüvvet'te gelecektir.[13]

Ebû Davud "Mescide tükürmenin kerâheti" bâbında bu uzun rivâyetin sadece bu kadarını tahric etti. **Müslim**'in lafzı ise daha tamdır.

İZAH

İbn Tâb, Medîneli bir adamdır. Kendisinin geliştirip ürettiği bir hurma çeşidi, onun adına izafe edilerek isimlendirilmişti. Hz. Peygamber'in elindeki çubuk da, o hurma ağacının salkımından yapılmıştı.

Abîr; muhtelif kokulardan hazırlanmış bir terkibin adıdır. Zaferandan yapılan kokuya da denir.

Câbir'in **"bizim şu mescidimiz"** diye bahsettiği mescid, **Benû Seleme** mescididir.

---

[13] Bkz., hadîs no, 8931.

الفرع الثاني
في دخول المرأة المسجد

2- KADINLARIN MESCİDE GİRMELERİ

٨٧٣٨- (خ م ط د ت- **عبد الله بن عمر** رضي الله عنهما) قال: إنَّ النبيَّ صلى الله عليه وسلم قال: « **إذا استأذن أحدكم امرأته إلى المسجد فلا يمنعُها** ».

وفي رواية قال : فقال بلال بن عبد الله : « والله لنمنعهُنَّ ، قال : فَأَقْبَلَ عليه عبد الله ، فسبَّه سبّا سيئا ، ما سمعتُ سبَّهُ مثله قطُّ ، وقال : أُخْبِرُكَ عن رسول الله صلى الله عليه وسلم ، وتقول : والله لنمنعهنَّ ؟ » وفي أخرى : أنَّ النبيَّ صلى الله عليه وسلم قال : « **إذا استأذنكم نساؤكم بالليل إلى المسجد فائذنوا لهن** » وفي أخرى أنه قال : « **لا تمنعوا إماء الله مساجد الله** ».

وفي أخرى قال : « كانت امرأة لعمر تشهدُ صلاة الصبح والعشاء في الجماعة في المسجد ، فقيل لها : لِمَ تخْرُجين وقد تعلَمين أنّه يَكْرَه ذلك ويغار ؟ قالت : فما يمنعه أن ينهاني ؟ قالوا : يمنعه قول رسول الله صلى الله عليه وسلم : **لا تمنعوا إماء الله مساجد الله** ».

وفي أخرى قال: قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: « **لا تمنعوا النساء من الخروج إلى المساجد بالليل** ».

وفي أخرى « **ائْذَنوا للنساء بالليل إلى المساجد** ، فقال ابن له، يقال له واقد : إذنْ يتّخذْنَه دَغَلا، قال: فضرب في صدره ، وقال : أُحَدِّثك عن رسول الله صلى الله عليه وسلم، وتقول: لا ؟».

وفي أخرى « **لا تمنعوا النساء حُظُوظهن من المساجد إذا استأذَنكم** ، فقال بلال : والله لنمنعهنَّ ، فقال عبد الله : أقولُ : قال رسول الله صلى الله عليه وسلم ، وتقول أنتَ : لنمنعهنَّ؟». أخرجه البخاري ومسلم ، والرواية الآخرة لمسلم. وفي رواية الموطأ وأبي داود أنه قال : « **لا تمنعوا إماءَ الله مَساجدَ الله** ». وأخرج أبو داود أيضا والترمذي الرواية التي فيها ذِكْر « **واقد** ».

ولأبي داود : « **لا تمنعوا نساءكم المساجد ، ودورهُنَّ خير لهن** ».

وفي رواية ذكرها رزين زيادة على هذه : « **وبيوتُهنَّ خير من دورهن ، وصلاة المرأة في مَخْدَعها خير لها من صلاتها في بيتها** ».

8.738- Abdullah b. Ömer'den rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle dedi:

"Birinizin hanımı camiye gitmek için izin isterse, ona engel olmayın!"[14]

RİVÂYETLER

Başka bir rivâyette (bunu duyan İbn Ömer'in oğlu) Bilâl b. Abdullah[15]; "vallahi biz onlara mani olacağız!" demiş. Bunun üzerine Abdullah b. Ömer kendisine yaklaşıp öyle kötü şekilde bir hakaret etti ki, ben onun böyle bir hakaret lafını kullandığını hiç duymamıştım. Sonra İbn Ömer ona;

"- Ben sana Allah'ın Rasûlü'nün (emrinden) bahsediyorum, sen ise hâla; *'vallahi onlara mani olacağız'* diyorsun!" dedi.

Diğer bir rivâyete göre Hz. Peygamber; **"Kadınlarınız geceleyin camiye gitmek için izin isterse, onlara izin verin!"** buyurdu.

Bir diğer rivâyete göre de; **"Allah'ın kadın kullarını Allah'ın mescidlerinden engellemeyin!"** dedi.

Bir başka rivâyet de şöyledir:

"Hz. Ömer'in karısı, sabah ve yatsı namazlarında câmiye gelip cemâate katılırdı. Kendisine;

"- Kocanın bundan hoşlanmadığını ve seni kıskandığını bildiğin halde neden geceleyin dışarı çıkıyorsun?" denince;

---

[14] **Buharî**, Cuma, 12; Ezan, 162, 166; Nikâh, 116; **Müslim**, Salât, 30/134-140; **Muvatta**, Kıble, 6/12; **Ebû Davud**, Salât, 53/566-68; **Tirmizî** Salât, 400/570.

[15] **Bilâl b. Abdullah b. Ömer b. el-Hattâb el-Kuraşî el-Adevî el-Medenî**: Medîneli tâbiîlerdendir. Hz. Ömer'in torunudur. Babası Abdullah b. Ömer'den rivâyeti vardır. Kendisinden Kâ'b b. Alkame ve Abdullah b. Hübeyre rivâyet etti. Sikadır; bilinen tek hadîsi **Müslim**'de tahric edilmiştir.

"- Öyleyse beni bundan men etmekten ona engel olan ne?" diye sordu.

"- Rasûlullah'ın (as.); ***'Allah'ın kadın kullarını Allah'ın mescidlerinden engellemeyin!'*** buyurması (onun sana mani olmasına) engel oluyor" dediler.

Başka bir rivâyette de Hz. Peygamber; **"kadınların geceleyin camiye gitmelerine engel olmayın!"** buyurdu.

Diğer bir rivâyete göre de; **"kadınların geceleyin câmiye gitmelerine izin verin!"** dedi. (Bunu rivâyet eden) İbn Ömer'in Vâkıd[16] adlı bir oğlu vardı ve o;

"- O zaman kadınlar bunu kötüye kullanırlar" deyince, İbn Ömer göğsüne bir yumruk attı ve;

"- Ben sana Rasûlullah'ın (as.) sözünü naklediyorum, sen ise; *'hayır!'* diyorsun!" diye azarladı.

Başka bir rivâyette de; **"kadınlar câmiye gitmek için sizden izin isterlerse, onların câmilerden nasiplerine mani olmayın!"** buyurdu. Bunu duyan Bilâl b. Abdullah;

"- Vallahi onlara mani olacağız!" dedi. Bunun üzerine (babası) Abdullah;

"- Ben sana, *'Rasûlullah (as.) buyurdu'* diyorum, sen ise hâla; *'mutlaka onlara mani olacağız!'* diyorsun" diye azarladı.

Bunları **Buharî** ve **Müslim** rivâyet ettiler. Son rivâyeti **Müslim** tahric etti.

Muvatta ve **Ebû Davud**'un rivâyetleri de; **"Allah'ın kadın kullarını Allah'ın mescidlerinden engellemeyin!"** şeklindedir.

Ebû Davud ve **Tirmizî**, içinde **Vâkıd**'ın isminin geçtiği rivâyeti de tahric ettiler.

---

[16] **Vâkıd b. Abdullah b. Ömer b. el-Hattâb el-Kuraşî el-Adevî**: Meşhur sahabî Abdullah b. Ömer'in oğlu ve Hz. Ömer'in torunudur. Hadîsi **Ebû Davud**'da tahric edilmiştir.

Ebû Davud'un diğer bir rivâyeti de; **"kadınlarınızın câmiye gitmelerine mâni olmayın! Bununla birlikte evleri onlar için daha hayırlıdır"** şeklindedir.

Rezîn'in buna ilave olarak zikrettiği; **"evleri, dışarıda dolaşmalarından daha hayırlıdır; hatta kadının kendi yatak odasında kıldığı namaz, evin salonunda kıldığı namazdan daha hayırlıdır"** şeklinde bir rivâyet de vardır.

İZAH

Hz. Peygamber döneminde kadınların gece ve gündüz câmiye gittikleri bilinen bir durumdur. Hatta kadınların Cuma ve bayram namazlarına katıldıkları da bilinmektedir. Yukarıdaki hadîste de erkeklerin onlara engel olmamaları özellikle vurgulanmaktadır.

Buna rağmen bu konu tarih boyunca İslâm uleması arasında tartışılmıştır. Hatta bu tartışma, hadîste de görüldüğü gibi sahâbe döneminde başlamıştır. Fitne ve fesada yol açacağı gerekçesiyle kadınların camiye gitmeleri genelde mekruh telakki edilmiştir. Biraz sonra görüleceği üzere **Hz. Âişe**'nin; **"Rasûlullah (as.) kadınların bugün neler yaptıklarını görseydi, onların camiye gitmelerine de mani olurdu"** demiş olması da bu kanâate gerekçe teşkil etmektedir.

Fitne ve fesada yol açan bir davranışın hangi zaman ve mekânda ve kimden gelirse gelsin haram olduğuna şüphe yoktur. Ama Allah'ın kullarını Allah'ın evlerinden mahrum bırakmaya da kimsenin hakkı ve yetkisi yoktur. Öyleyse dikkat edilmesi gereken şey, hiçbir zaman ve mekânda fitne ve fesada yol açacak bir davranış sergilememektir.

٨٧٣٩- (د- **عبد الله بن مسعود** رضي الله عنه) قال : قال النبيُّ صلى الله عليه وسلم : «**صلاةُ المرأةِ في بيتها أفضلُ من صلاتها في حُجرتها ، وصلاتُها في مَخْدَعها أفضل من صلاتها في بيتها** ». أخرجه أبو داود.

8.739- Abdullah b. Mes'ûd'dan rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle dedi:

"Kadının, özel odasında kıldığı namaz, evin umumi salonunda kıldığı namazdan, yatak odasında kıldığı namaz da kendi odasında kıldığı namazdan daha faziletlidir."[17]

İZAH

Burada kadının yatak odası, kendi özel odası ve evin salonu gibi çeşitli yerler zikredilmekte ve bunlardan en mahrem, gözlerden en uzak olan yerin kadın için daha uygun mekânlar olduğu ifade edilmektedir. Daha uygundan maksat da, kötü gözlerden daha emin ve kadının kendini daha rahat hissettiği yerdir.

٨٧٤٠- (د- أبو هريرة رضي الله عنه) أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال: « لا تمنعوا إماء الله مساجد الله ، ولكن ليخرجن وهن تفلات ». أخرجه أبو داود.

8.740- Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Allah'ın kadın kullarını Allah'ın mescidlerinden menetmeyin! Ama onlar da süslenmeden ve kokular sürünmeden gelsinler!"[18]

٨٧٤١- (س- عبد الله بن عمر رضي الله عنهما) قال : قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: «إذا استأذنت امرأة أحدكم إلى المسجد فلا يمنعها ». أخرجه النسائي.

8.741- Abdullah b. Ömer'den rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle dedi:

"Birinizin karısı camiye gitmek için izin isterse, ona mani olmayın!"[19]

---

[17] **Ebû Davud**, Salât, 53/570.
[18] **Ebû Davud**, Salât, 52/565.
[19] **Nesaî**, Mesâcid, 15.

٨٧٤٢ – (ط- عاتكة بنت زيد بن عمرو بن نفيل رضي الله عنها) وهي زوجةُ عمر بن الخطاب رضي الله عنه « أنها كانت تستأذن عمر بن الخطاب إلى المسجد ، فيسكت ، فتقول: والله لأخرُجَنَّ إلا أن تمنعَني ، فلا يمنعها». أخرجه الموطأ.

8.742- Hz. Ömer'in karısı Âtike bint Zeyd b. Amr b. Nüfeyl, kocası Hz. Ömer'den camiye gitmek için izin istedi. Hz. Ömer cevap vermedi. Bunun üzerine Hz. Ömer;

"- Vallahi sen mani olmazsan, ben mutlaka câmiye gideceğim" dedi. Hz. Ömer de mani olmadı.[20]

İZAH

Hz. Ömer, çok kıskanç bir adamdı. Yukarıdaki rivâyetten de anlaşılacağı üzere karısının camiye gitmek için dahi olsa tek başına dışarı çıkmasını arzu etmiyordu. İzin isteyince sessiz kalması, isteksizliğini gösterir. Ama bu konuda Hz. Peygamber'in talimatı bulunduğu için ona engel de olamıyordu.

Âtike, cennetle müjdelenen sahâbelerden **Saîd b. Zeyd**'in kızkardeşidir. Çok güzel ve ahlâken de mükemmel bir kadındı. Aynı zamanda şâirdi; vefat eden kocaları hakkında mersiyeler söylemişti ve şiirleri örnek gösteriliyordu. Önce **Hz. Ebû Bekir**'in oğlu :**Abdullah**'la evlenmişti. **Abdullah** onu çok büyük bir aşkla sevmiş ve onun hakkında şiirler terennüm etmişti. **Abdullah**'ın onu aşırı şekilde sevmesi, zaman zaman kendisinin cihâddan geri kalmasına yol açmış ve bu yüzden **Hz. Ebû Bekir** onu boşamasını istemişti. Ama **Abdullah**'ın yemekten içmekten kesilmesi, kendini dağıtması üzerine kendisine acımış ve karısının yanına dönmesini sağlamıştı. **Abdullah Tâif** seferinde şehid edilince, **Hz. Ömer**'in kardeşi **Zeyd**'le evlendi. Onun da **Yemâme**'de şehid edilmesi üzerine **Hz. Ömer**'le evlenmişti. Evlenirken **Hz. Ömer**'den camiye gitmesine mani olmayacağına dair söz aldığı rivâyet edilir. **Hz. Ömer** de şehid edilince **Zübeyir b. Avvâm**'la evlendi. **Zübeyr**'in de şehid edilmesi üzerine **Hz. Ali**'nin kendisine talip olduğu, ama evlendiği bütün

---

[20] **Muvatta**, Kıble, 6/14.

erkeklerin şehid edildiğini düşünen **Âtike**'nin; **"senin de ölümüne yol açmak istemiyorum"** diyerek kabul etmediği rivâyet edilmektedir. Hatta **Hz. Ali** ve **Abdullah b. Ömer; "şehid olmak isteyen Âtike ile evlensin!"** demişlerdi. Sonra **Hz. Hüseyin**'le evlendi ve bilindiği üzere o da şehid edildi. Kendisi hicrî 40 yılında vefat etti.

٨٧٤٣- (خ م ط د- عمرة [بنت عبد الرحمن] رحمها الله) قالت : قالت عائشة رضي الله عنها: « لو رأى رسولُ الله صلى الله عليه وسلم ما أحدَثَ النساءُ ، لمنعهنَّ المسجدَ ، كما مُنِعَتْ نساء بني إسرائيل ، قيل لعَمْرَة: أوَمُنِعْنَ ؟ قالت : نعم ». أخرجه البخاري ومسلم والموطأ وأبو داود.

8.743- Amra bint Abdurrahman'dan rivâyet edildiğine göre Hz. Âişe şöyle dedi:

"Eğer Rasûlullah (as.) kadınların neler ihdâs ettiklerini görmüş olsaydı, Benû İsrâil kadınlarının men edildiği gibi onları da câmilerden men ederdi."

(Bu hadîsi râvîsi Yahya b. Saîd tarafından) Amra'ya;

"- Benû İsrâil kadınları mabede gitmekten men edildiler mi?" diye soruldu.

"- Evet" diye cevap verdi.[21]

İZAH

Kadınların ihdâs ettikleri şeylerden maksat, muhtemelen kokular sürünerek ve alımlı elbiseler giyerek sokağa çıkmaları, sokakta da kırıtarak yürümeleri ve kötü niyetli insanların kötü emellerine zemin hazırlamalarıdır. Ayrıca bizzat kendilerinin yaptığı bazı nahoş davranışlar da olabilir.

Amra bint Abdurrahman'ın, **"Benû İsrâil kadınlarının mabede gitmekten men edildikleri"** bilgisini nereden aldığı belli değildir. Bunu **Hz. Âişe**'den veya başka birinden duymuş olabileceği gibi, **Hz.**

---

[21] **Buharî**, Ezân, 162; **Müslim**, Salât, 30/144; **Muvatta**, Kıble, 6/15; **Ebû Davud**, Salât, 53/569.

Âişe'nin sözünden bu manayı çıkarmış olması da mümkündür. Bu konuda **Hz. Âîşe**'den nakledilen bir rivâyeti **Abdurrezzak** sahih bir senedle tahric eder. Aynı meâlde bir söz **İbn Mes'ûd**'dan da rivâyet edilir.[22]

İbn Hacer'in de işaret ettiği gibi **Hz. Âişe**'nin **"şayet görseydi..."** sözünün menfi anlamda mutlak bir hüküm olarak benimsenmesi doğru olmasa gerektir. Çünkü bu bir faraziyedir; Hz. Peygamber bu durumu görmedi ve böyle bir yasak da getirmedi. Görseydi bile mutlaka yasak getireceği de kesin değildir. Binâenaleyh Rasûlullah'ın (as.) koyduğu ruhsat, nihaî hüküm olarak devam etmektedir.

٨٧٤٤- (د- نافع عن ابنِ عمر رضي الله عنهما) أنّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال : «**لو تركنا هذا الباب للنساء ؟ قال نافع : فلم يدخل منه ابنُ عمر حتى مات** ».

أخرجه أبو داود. وفي رواية عن نافع قال : قال عمرُ ، وهو أصح.

8.744- Nâfi'nin İbn Ömer'den rivâyet ettiğine göre Hz. Peygamber;

"- Şu kapıyı kadınlara tahsis etsek!" dedi.

Nâfi; "İbn Ömer, ölünceye kadar o kapıdan mescide girmedi" dedi.[23]

RİVÂYETLER

Hadîsi **Ebû Davud** tahric etti.

Nâfi'den gelen başka bir rivâyette de; "Ömer dedi" şeklinde mevkûf olarak nakledilmektedir ve bu daha sahîhtir.

İZAH

Rasûlullah'ın (as.) veya **Hz. Ömer**'in; **"şu kapıyı kadınlara tahsis etsek!"** dediği ve kadınlar kapısı diye anılan kapı, **Mescid-i Nebî**'nin **Mescid-i Aksâ** tarafına açılan kapısıdır.

---

[22] Bkz., **Zürkanî**, ***Şerhu'l-Muvatta***, II, 173.

[23] **Ebû Davud**, Salât, 17/462; 53/571.

٨٧٤٥- (د- نافع مولى ابن عمر رضي الله عنه) قال : « كان عمر بن الخطاب رضي الله عنه ينهى أن يُدْخَلَ المسجدُ من باب النساء ». أخرجه أبو داود.

8.745- İbn Ömer'in âzâdlısı Nâfi şöyle dedi:

"Hz. Ömer, mescide kadınlar kapısından girilmesini yasaklamıştı."[24]

الفرع الثالث
في أفعال متفرقة

3- ÇEŞİTLİ DAVRANIŞLAR

٨٧٤٦- (م د ت- أبو هريرة رضي الله عنه) أنَّه سمع رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول: «من سمع رجلا يَنْشُد ضالّة في المسجد ، فليقل: لا ردَّها الله عليك ، فإن المساجد لم تُبْنَ لهذا »

أخرجه مسلم وأبو داود. وعند الترمذي قال : « إذا رأيتم من يبيع أو يبتاع في المسجد ، فقولوا : لا أربحَ الله تجارتك، وإذا رأيتم من يَنْشُد ضالّة ، فقولوا : لا ردّ الله عليك ».

8.746- Ebû Hureyre, Rasûlullah'ın (as.) şöyle söylediğini işitmiş:

"Kim, kaybettiği şeyi câmide ilan eden birini duyarsa, ona; *'Allah sana kaybettiğini buldurmasın!'* desin!. Zira câmiler bu işler için yapılmamıştır."[25]

RİVÂYETLER

Bunu **Müslim** ve **Ebû Davud** tahric etti.

Tirmizî'nin rivâyeti de şöyledir:

"Birinin câmide bir şey sattığını veya aldığını görürseniz, kendisine; ***'Allah ticaretine bereket vermesin!'*** deyin! Kaybettiği şeyi

---

[24] **Ebû :Davud**, Salât, 17/464. Rivâyetin isnâdı munkatı'dır.

[25] **Müslim**, Mesâcid, 18/79; **Ebû Davud**, Salât, 21/473; **Tirmizî**, Buyû', 75/1321/

câmide ilan eden birini gördüğünüzde de, ona; *'Allah sana yitiğini buldurmasın!'* deyin!

٨٧٤٧- (م- **بريدة** رضي الله عنه) « أنَّ رجلا نَشَد في المسجد ، فقال: من دعا إلى الجمل الأحمر ؟ فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : **لا وجدتَ ، إنما بُنِيَت المساجد لما بُنيت له** ».

وفي رواية قال : « **الواجدُ غيرك**...» وذكره. أخرجه مسلم.

8.747- Bureyde şöyle dedi:

"Bir adam kaybettiği devesini mescidde ilan etmiş;

"- Kırmızı deveyi gören yok mu?" demişti. Bunun üzerine Rasûlullah (as.);

"- Bulamayasıca!.. Câmiler ne için kullanılıyorsa, sadece onun için yapılmışlardır" dedi.[26]

٨٧٤٨- (س- **جابر بن عبد الله** رضي الله عنه) قال : « جاء رجل يَنْشُدُ ضالَّة في المسجد، فقال له رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : **لاوجدت** ». أخرجه النسائي.

8.748- Câbir b. Abdullah şöyle dedi:

"Bir adam geldi, kaybettiği malını câmide ilan etti. Hz. Peygamber de ona;

"- Bulamayasıca!.." dedi.[27]

٨٧٤٩- (د ت س- **عمرو بن شعيب**) عن أبيه عن جده «أنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم نهى عن الشراء والبيع في المسجد ، وأن تُنشَد فيه ضالة ، وأن يُنشَد فيه شِعْر ، ونهى عن الحِلَق قبل الصلاة يوم الجمعة ». أخرجه أبو داود والترمذي ، وفرّقَهُ النسائي في موضعين.

---

[26] **Müslim**, Mesâcid, 18/80.

[27] **Nesaî**, Mesâcid, 25.

8.749- Amr b. Şuayb, babası vasıtasıyla dedesinden rivâyet ediyor:

"Hz. Peygamber câmide alış-veriş yapmayı, kayıpların ilan edilmesini, şiir okunmasını yasakladı. Cuma günleri namazdan önce halka kurulmasını da yasakladı."[28]

İZAH

Burada dört yasaktan söz edilmektedir; alış-veriş, kayıp ilanı, şiir okumak ve halka kurmak. Alış-veriş ve kayıp ilanını yasaklayan rivâyetler yukarıda da geçmişti. Bu hadîste okunması yasaklanan şiirler, daha çok câmi âdâbına uygun düşmeyen menhiyatla ilgili şiirlerdir. Meşrû sözler ihtivâ eden ve câmi âdâbına uygun şiirler okunmasında herhangi bir sakınca yoktur. Zira Hz. Peygamber'in şâiri Hassân'ın mescidde bir kürsüsü olduğu bilinmektedir. Bu itibarla mutlak anlamda şiir yasak değildir. Tabi câmiler şiir yarışmaları yapılacak yerler de değildir.

Dördüncü yasak da insanların namazdan önce câmide guruplar halinde oturup sohbet etmeleridir. Buradaki yasağın Cuma günü ve namazdan önce diye kayıtlanması, câmiye gelen cemâatin saf tutmakta zorlanabileceği ve câmide olması gereken düzenin sağlanamayacağı yüzündendir.

Bütün bu yasakların haram anlamında olmayıp mekrûh ve câmi âdâbıyla uyuşmayan şeyler olduğunu da ilave etmek gerekir.

٨٧٥٠- (ط- مالك بن أنس رحمه الله) قال : « بنى عمر رضي الله عنه رَحْبَة في ناحية المسجد ، تسمى البُطَيحاء ، فقال: من كان يريد أن يَلْغَط أو يُنْشِدَ شِعْرا أو يرفع صوته ، فليخرج إلى هذه الرحبة». أخرجه الموطأ.

8.750- Mâlik b. Enes şöyle dedi:

"Hz. Ömer mescidin yakınında Butayhâ denilen genişçe bir yer yaptırmış ve;

---

[28] **Ebû Davud**, Salât, 220/1079; **Tirmizî**, Salât, 240/322; **Nesaî**, Mesâcid, 22, 23.

"- Gevezelik etmek, şiir okumak veya yüksek sesle konuşmak isteyen, oraya gitsin!" dedi.[29]

٨٧٥١- (خ- **السائب بن يزيد** رضي الله عنه) قال : « كنتُ قائما في المسجد ، فحصبني رجل ، فنظرت ، فإذا عمر بن الخطاب رضي الله عنه ، فقال: اذهب فائتني بهذين ، فجئته بهما ، فقال: مَنْ أنتما ؟ -أو من أين أنتما ؟- قالا : من أهل الطائف ، قال : لو كنتما من أهل البلد لأوجعتكما ، ترفعان أصواتكما في مسجد رسول الله صلى الله عليه وسلم ؟ ». أخرجه البخاري.

8.751- es-Sâib b. Yezîd anlatıyor:

"Mescidde duruyordum, adamın biri bana bir çakıl taşı attı, dönüp baktım ki, Hz. Ömer! Bana;

"- Git şu iki adamı bana getir!" dedi. Adamları kendisine götürdüm. Hz. Ömer;

"- Siz kimsiniz –veya nerelisiniz-?" diye sordu.

"- Tâifliyiz" dediler. Hz. Ömer;

"- Eğer buralı olsaydınız, muhakkak canınızı yakardım; çünkü Allah Rasûlü'nün mescidinde yüksek sesle konuşuyorsunuz" dedi.[30]

٨٧٥٢- (د- **عائشة** رضي الله عنها) قالت : « جاء رسولُ الله صلى الله عليه وسلم ووجوه بيوت أصحابه شارعة في المسجد ، فقال: **وجِّهُوا هذه البيوت عن المسجد** ، ثم دخل رسولُ الله صلى الله عليه وسلم ، ولم يصنع القوم شيئا رجاء أن تَنْزل فيهم رخصة ، فخرج إليهم بعدُ ، فقال: **وَجِّهُوا هذه البيوت عن المسجد ، فإني لا أُحلُّ المسجدَ لحائض ولا جُنب** ». أخرجه أبو داود.

8.752- Hz. Âişe anlatıyor:

"Ashâb-ı kirâmın evlerinin kapıları mescide bakıyorken Hz. Peygamber geldi;

---

[29] **Muvatta**, Kasru's-Salât, 24/93. İsnâdı munkatı' bir rivâyettir.

[30] **Buharî**, Salât, 83.

"- Bu evlerin kapılarını mescidden çevirin!" buyurdu. Sonra içeri girdi. Ashâb, kendileri hakkında bir ruhsat iner ümidiyle herhangi bir şey yapmadı. Sonra Hz. Peygamber tekrar onların yanına çıktı ve;

"- Bu evlerin kapılarını mescidden çevirin! Çünkü ben, mescidi cünübe ve hayızlıya helâl kılmıyorum" buyurdu.[31]

İZAH

Mescid-i Nebî'nin civarında bulunan evlerin kapıları, doğrudan mescide açılıyordu. İnsanlar evden mescide geçiyor, oradan da dışarı çıkabiliyorlardı. Cünüp veya hayızlı olanlar da mescidin içinden geçip dışarı çıkıyorlardı. Bundan dolayı Hz. Peygamber, evlerin mescide bakan kapıların iptal edilmesini istedi.

Bu rivâyeti delil kabul eden bazı fukaha, hayızlı ve cünüp kimsenin mescide girmesinin haram olduğunu söylemişler, ancak bu haramlığı da sadece mescidden geçmeye tahsis etmemişler, içinde bir müddet kalmakla sınırlamışlardır. Temel gerekçeleri de müslüman'ın pis olmadığıdır. Âyet-i kerîmede de; *"sarhoşken namaza yaklaşmayın; ne dediğinizi bilinceye kadar (bekleyin)! Cünüp iken de namaza yaklaşmayın! Yalnız geçip gitmeniz müstesnâ"*[32] buyurulmaktadır. Hanefîler dışındaki üç mezhep imamına göre mescidden geçmek veya bir şey alıp-bırakmak için girmek câizdir. Hanefîler de zarûret halinde câiz görürler.

٨٧٥٣- (د- عبد الله بن عمر رضي الله عنهما) قال: سمعتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم يقول: «إذا نَعَسَ أحدكم وهو في المسجد، فليتحوَّل من مجلسه ذلك إلى غيره».

أخرجه أبو داود.

8.753- Abdullah b. Ömer'den rivâyet edilmiştir:

"Rasûlullah'ın (as.) şöyle buyurduğunu işittim:

---

[31] **Ebû Davud**, Tahâret, 93/232.

[32] Nisâ, 43.

"Birinize mescidde iken uyku bastırırsa, yerini değiştirsin!"[33]

٨٧٥٤- (د- **عبد الرحمن بن أبي بكر** رضي الله عنهما) قال : قال رسول الله صلى الله عليه وسلم : «**هل منكم أحد أطعم اليوم مسكينا ؟** فقال أبو بكر : دخلتُ المسجد ، فإذا أنا بسائل يسأل، فوجدتُ كِسْرَة خبز في يد عبد الرحمن ، فأخذتُها فدفعتُها إليه ». أخرجه أبو داود.

8.754- Abdurrahman b. Ebî Bekr'den rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber;

"- Bugün aranızda bir yoksulu doyuran kimse var mı?" diye sordu.

(Babam) Ebû Bekir dedi ki:

"Bu söz üzerine mescide girdim, baktım ki bir adam dilencilik yapıyor. (Oğlum) Abdurrahman'ın elinde bir ekmek parçası gördüm, onu alıp kendisine verdim."[34]

İZAH

Bu rivâyetten, câmide dilenciliğin câiz olduğu anlamı çıkmaktadır. Ancak **Hanefîler**'e göre, câmide dilenmek haram, dilenene sadaka vermek de mekruhtur. İzahına çalıştığımız hadîsin senedindeki râvîlerden **Mübârek b. Fadâle** zayıf biridir, dolayısıyla bu hadîs de zayıftır, delil olmaya elverişli değildir.

٨٧٥٥- (خ ت س- **عبد الله بن عمر** رضي الله عنهما) « أنه كان ينام وهو شاب عَزَب لا أهل له في مسجد رسول الله صلى الله عليه وسلم ». أخرجه البخاري والترمذي والنسائي.

وعند الترمذي «كُنَّا ننام على عهد رسول الله صلى الله عليه وسلم في المسجد ونحن شباب».

---

[33] **Ebû Davud**, Salât, 239/1119.

[34] Ebû Davud, Zekât, /1670.

8.755- Abdullah b. Ömer'den rivâyet edildiğine göre; "o genç, bekâr ve âilesi olmayan bir delikanlı iken mescidde uyuyordu."[35]

RİVÂYETLER

Hadîsi **Buharî, Tirmizî** ve **Nesaî** tahric ettiler.

Tirmizî'deki rivâyet; *"Biz gençler, Rasûlullah (as.) döneminde mescidde uyurduk"* şeklindedir.

٨٧٥٦- (خ م- **عائشة** رضي الله عنها) قالت : « لقد رأيتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم يوما على باب حُجْرتي والحَبشة يلعبون في المسجد ، ورسول الله صلى الله عليه وسلم يَسْتُرني بردائه أنظر إليهم ».

وفي رواية « واللّه لقد رأيتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم يقوم على باب حجرتي ، والحبشةُ يلعبون بحرابهم في مسجد رسول الله صلى الله عليه وسلم ورسولُ الله صلى الله عليه وسلم يسترني بردائه لكي أنظرَ إلى لعبهم، ثم يقوم من أجلي حتى أكون أنا التي أنصرفُ».

أخرجه البخاري ومسلم.

8.756- Hz. Âişe şöyle dedi:

"Bir gün Rasûlullah'ı (as.) odamın kapısında gördüm; o sırada Habeşliler mescidde oynuyorlar, Hz. Peygamber de oynayanları seyredebilmem için elbisesiyle beni perdeliyordu."[36]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyet şöyledir:

"Vallahi ben Rasûlullah'ın (as.), odamın kapısında durduğunu gördüm; o sırada Habeşliler Peygamber mescidinde harbeleriyle oyun oynuyorlar ve Rasûlullah (as.) da oyunlarını seyredebilmem

---

[35] **Buharî**, Salât 58; Teheccüd, 2; Fedâilu'l-Ashâb, 19; Ta'bîr, 25, 35, 36; **Müslim**, Fedâilu's-Sahâbe, 31/140; **Tirmizî**, Salât, 239/321; **Nesaî**, Mesâcid, 29.

[36] **Buharî**, Salât, 69; Îdeyn, 2, 3, 25; Cihâd, 81; Enbiyâ, 15; Menâkıbu'l-Ensâr, 46; Nikâh, 83, 125; **Müslim**, Salâtu'l-Îdeyn, 4/16-18.

için elbisesiyle beni perdeliyordu. Sonra da ben seyretmekten bıkıncaya kadar benim için ayakta durdu."

Hadisi **Buharî** ve **Müslim** tahric etti.

İZAH

İslâm inancına göre mescid, hayattan tamamen kopmuş bir mekân değildir; aksine hayatın bir parçasıdır. Bir müslümanın câmi hayatı ile câmi dışı hayatı farklı değildir. İnsan daima Allah'ın huzurundadır; dolayısıyla onun Allah ile olan hayatı ve Allah'tan ayrı olan hayatı diye bir ayırım yapması doğru değildir. Binâenaleyh bir müslüman işe giderken **"şimdi kendim için çalışacağım"**, câmiye giderken de **"şimdi de Allah için çalışacağım"** diye düşünemez. Bütün çalışmaları kendisi içindir, ama her yaptığı işte mutlaka Allah'ın rızasını gözetmek zorundadır.

Bu durumda bir müslümanın dışarıda yapması câiz olan davranışlar, ancak câmide yapılması meşrû olan hareketlerdir. Öyleyse meşrû olmak kaydıyla câmide, ibâdet dışında bazı davranışların yapılmasında bir sakınca yoktur.

٨٧٥٧- (خ م د س- **أبو هريرة** رضي الله عنه) قال: «بَعَثَ رسولُ الله صلى الله عليه وسلم خَيْلاً قِبَلَ نجد، فجاءت بِرَجُل من بني حنيفة يقال له: ثمامة بن أثال فربطه بسارية من سواري المسجد». أخرجه النسائي. وهو طرف من حديث طويل قد أخرجه البخاري ومسلم ، وأبو داود أخرج بعضه ، وهو مذكور في إسلام ثمامة بن أثال.

8.757- Ebû Hureyre'den rivâyet edilmiştir:

"Rasûlullah (as.) Necid taraflarına bir süvari birliği göndermişti. Bu birlik gidip Benû Hanîfe kabilesinden Sümâme b. Üsâl adında birini getirdi ve mescidin direklerinden birine bağladı."[37]

---

[37] **Buharî**, ;.Salât, 76, 82; Husûmât, 7, 8; Megâzî, 71; **Müslim**, Cihâd, 19/59; **Ebû Davud**, Cihâd, 114/2679; **Nesaî**, Mesâcid, 20.

RİVÂYETLER

Bunu **Nesaî** tahric etti.

Bu rivâyet, **Buharî, Müslim** ve **Ebû Davud** tarafından da tahric edilen uzun bir hadîsin bir kısmıdır, ki hadîsin o uzun şekli **"Sümâme b. Üsâl'ın Müslüman Olması"** bâbında geçmişti.[38]

İZAH

İbnu'l-Esîr bu uzun rivâyetin küçük bir bölümünü burada, getirilen esîrin mescide bağlanması sebebiyle zikretti. Bununla musannıf, müşriklerin de mescide girmelerinin câiz olduğunu göstermek istedi. Rivâyetin tamamı ve izahı için 6664 nolu hadîse bakılmalıdır.

الفرع الرابع

في أحاديث متفرقة

4- MÜTEFERRİK HADÎSLER

٨٧٥٨- (د ت- أبو ثمامة الحناط) أن كعب بن عُجْرة أدركه وهو يريد المسجد - أدرك أحدُهما صاحبه - قال: فوجدني وأنا مُشَبِّك يَدَيَّ ، فنهاني عن ذلك ، وقال: سمعتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم : « **إذا توضأ أحدُكم ، فأحسنَ وُضوءه ، ثم خرج عامدا إلى المسجد ، فلا يُشَبِّكَنَّ يديه ، فإنه في صلاة** ». أخرجه أبو داود ، وأخرج الترمذي المسند منه فقط..

8.758- Ebû Sümâme el-Hannât'tan[39] rivâyet edilmiştir:

"Kendisi mescide giderken Kâ'b b. Ucre ona –veya ikisinden biri arkadaşına- yetişti. Beni, parmaklarımı birbirine geçirmiş halde

---

[38] Bkz., hadîs no, 6664.

[39] **Ebû Sümâme el-Hannât el-Kammâh el-Hicâzî**: Tâbiîlerdendir. Kâ'b b. Ucre'den rivâyeti vardır. Ancak onun bu rivâyeti münker görülmüştür. **İbn Hibbân** onu *Sikat*'ına almışsa da, muhaddislerin ekserisi nazarında sika değildir.

buldu, böyle yapmaktan beni men etti Rasûlullah'ın (as.) şöyle söylediğini işittim, dedi:

"Biriniz güzelce abdestini aldıktan sonra câmiye gitmek niyetiyle yola çıktığında, parmaklarını birbirine geçirmesin! Çünkü o sırada o, namazda demektir."[40]

İZAH

Bu rivâyette parmaklarını birbirine geçirmek yasaklanmaktadır. Şüphesiz bu yasağın dinî bir anlamı yoktur. Daha çok âdâb-ı muâşeret ve yanlış görüntülere karşı tedbirli olmakla alâkalıdır. Çünkü câmide parmakların kenetlenmesi, ancak oturuş sırasında olur; bunun daha çok görünen şekli de dizlerini dikmek ve ellerini dizlerinin üzerinde birleştirerek oturmaktır. Böyle bir oturuş şekli hem tesettür açısından ve hem de âdâb-ı muâşeret açısından çok uygun değildir. Namaz sırasında böyle bir şeyin yapılması ise, câiz değildir.

Yukarıdaki rivâyette olayın sanki yolda geçtiği anlaşılmaktadır. Ancak muhtemelen burada bir rivâyet hatası vardır; zirâ parmakları kenetlemenin câmide olması daha kuvvetli bir ihtimal olarak gözükmektedir.

٨٧٥٩- (د ت- **عائشة** رضي الله عنها) قالت : « أمَرَ رسولُ الله صلى الله عليه وسلم ببناءِ المساجد في الدور ، وأن تُنظَّفَ وتُطيَّبَ ». أخرجه أبو داود والترمذي. قال سفيان «بناء المساجد في الدور، يعني: في القبائل».

8.759- Hz. Âişe şöyle dedi:

"Rasûlullah (as.) mahallelerde mescidler yapılmasını, onların temiz tutulmasını ve güzel kokular sürülmesini emretti."[41]

RİVÂYETLER

Bunu **Ebû Davud** ve **Tirmizî** tahric etti.

---

[40] **Ebû Davud**, Salât, 57/562; **Tirmizî**, Salât, 284/386.

[41] **Ebû Davud**, Salât, 13/455; **Tirmizî**, Salât, 417/594.

Süfyan; "Mahallelerde mescid yapmaktan maksat, kabilelerin oturdukları yerlerde mescid yapmaktır" dedi.

İZAH

"Mahalle" diye tercüme ettiğimiz ***"dûr"*** kelimesi, aynı zamanda ev, mesken, yurt, kabile anlamına da gelir. Burada bir kabilenin oturduğu bölge kastedildiği için mahalle diye tercüme ettik.

٨٧٦٠- (د- **سمرة بن جندب** رضي الله عنه) كَتَبَ إلى بنيه « أما بعدُ : فإنَّ رسول الله صلى الله عليه وسلم كان يأمرنا أن نَصْنَعَ المساجدَ في ديارنا، ونصلح صنعتها ونُطهرها».

أخرجه أبو داود.

8.760- Semüre b. Cündüb, çocuklarına şu mektubu yazdı:

"Rasûlullah (as.) bize, mahallelerimizde mescidler yapmamızı, onları sağlam ve güzel yapmamızı ve güzel kokular sürmemizi emrediyordu."[42]

٨٧٦١- (د خ- **عبد الله بن عباس** رضي الله عنهما) قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : « **ما أُمِرْتُ بتشييد** المساجد ». قال ابن عباس : «**لَتُزَخْرِفُنَّها كما زَخْرَفت اليهود والنصارى**».

أخرجه أبو داود ، وأخرج البخاري كلام ابن عباس في ترجمة باب.

8.761- Abdullah b. Abbas'dan rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Ben, câmileri yükseltmekle emrolunmadım."

İbn Abbas da şöyle dedi:

"Vallahi, Yahudilerin ve hıristiyanların yaptıkları gibi siz de câmileri süsleyeceksiniz."[43]

---

[42] **Ebû Davud**, Salât, 13/456.

[43] **Buharî**, Mesâcid, 62, ta'lîkan; **Ebû Davud**, Salât, 12/448.

İZAH

İbn Abbas câmileri süsleyip tezyin etmeyi doğru bulmamaktadır. Bir kısım âlimler, **İbn Abbas**'ın bu sözünü merfû bir hüküm kabul ederler. İslâm tarihinde ilk defa câmileri tezyin edenin **Velid b. Abdülmelik** olduğu, o dönemde insanların da fitne korkusuyla buna karşı çıkmadıkları rivâyet edilir.

Bu konuda vârid olan benzer rivâyetler de dikkate alınarak câmileri süslemenin mekruh olduğuna hükmedilmiştir. **Şevkânî** bunun bid'at olduğunu söyler. **Ebû Hanîfe** ise, câmiye ta'zîm gayesiyle süslenmesinin câiz olduğu kanâatindedir. Câmileri süslemenin mekruh olduğu hükmünün aklî dayanağı, gösteriş amacıyla süslenmesi ve süslemenin namaz kılanı meşgul edecek şekilde olmasıdır.

٨٧٦٢- (د س- **أنس بن مالك** رضي الله عنه) قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : «**لا تقوم الساعة حتى يتباهى الناسُ في المساجد**». أخرجه أبو داود.

وعند النسائي قال : « **من أشراط الساعة : أن يتباهى الناس في المساجد** ».

8.762- Enes b. Mâlik'ten rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle dedi:

"İnsanlar câmilerle övünmeden kıyâmet kopmaz."[44]

RİVÂYETLER

Bunu **Ebû Davud** tahric etti.

Nesaî'nin rivâyeti; **"İnsanların câmilerle övünmesi, kıyâmet alâmetlerindendir"** şeklindendir.

İZAH

Dinî hizmetlerde gösteriş ve övünmenin, asla öne çıkmaması gerekir. Ana gaye hiçbir zaman gösteriş olmamalıdır. Allah'ın evinini bile gösteriş ve övünme vesilesi ittihaz etmek, dinin esası olan ihlâs

---

[44] **Ebû Davud**, Salât, 12/449; **Nesaî**, Mesâcid, 2.

ve Allah rızası ilkesi ile uyuşmaz. Bu itibarla câmilerin yapımında böyle bir gaye olmamalıdır.

٨٧٦٣- (س- **طلق بن علي** رضي الله عنه) قال : « خرجنا وفدا إلى رسول الله صلى الله عليه وسلم ، فبايعناه ، وصلّينا معه ، وأخبرناه أنّ بأرضنا بِيْعة لنا ، فاستوهبناه من فَضْل طَهُوره ، فدعا بماء ، فتوضأ وتمضمض ، ثم صبّه لنا في إداوة وأمرنا ، فقال : **اخْرُجوا ، فإذا أتيتم أرضكم فاكسروا بيْعتكم ، وانضحوا مكانها بهذا الماء ، واتّخذوها مسجدا** ، قلنا : إنّ البلدَ بعيد ،والحرّ شديد، والماء يَنْشَفُ ، فقال : **مُدّوه من الماء ، لا يزيده إلا طيبا** ، فخرجنا حتى قَدِمْنا بلدَنا ، فكسرنا بِيْعتنا ، ثم نضحنا مكانها ، واتخذناها مسجدا ، فنادينا فيه بالأذان ، قال : والراهب رجل من طيء ، فلما سمع الأذان ، قال: دعوةُ حقّ ، ثم استقبل تَلْعة من تلاعنا فلم نَرَهُ بعد». أخرجه النسائي.

8.763- Talk b. Ali anlatıyor:

"Bir heyet halinde Rasûlullah'a (as.) gittik, kendisine bîat ettik ve O'nunla birlikte namaz kıldık. Kendisine, memleketimizde bir mabedimizin olduğunu söyledik ve abdest suyunun artanını bize vermesini istedik. Bunun üzerine Hz. Peygamber abdest için su istedi; ağzını çalkaladı. Sonra (artan) suyu bizim için bir kaba döktü ve bize;

"- Haydi gidin! Memleketinize vardığınızda mevcut mabedinizi yıkın, bu suyu onun yerine dökün ve orayı mescid yapın!" diye emretti. Biz;

"- Memleketimiz uzaktır, hava da çok sıcaktır; bu durumda bu su uçar-gider" deyince;

"- Bir müdd temiz su, ilave edilenin sadece temizliğini arttırır" dedi.

Yola çıktık, memleketimize vardık, mabedimizi yıktık, sonra onun arsasına bu suyu döktük ve orayı mescid yapıp ezan okuduk. O mabedin rahibi Tayy kabilesinden bir adamdı; ezanı duyunca;

"- Bu, hak bir davettir" diye konuştu ve sonra da vâdimizin sırtındaki yollardan birini tuttu, bir daha da kendisini göremedik."[45]

İZAH

Nesaî'nin hasen bir senedle rivâyet ettiği bu hadîs, elfazı itibariyle anlaşılır ise de, gerçek maksadı açık değildir. Neden abdest suyunun artanını istedikleri, Hz. Peygamber'in bir miktar su verip mabedin arsasına dökmeyi neden tavsiye ettiği ve bunun ne fayda getireceği bilinmemektedir. Taylı râhibin kim olduğu ve âkıbeti de bilinmemektedir.

٨٧٦٤- (د- عثمان بن [أبي] العاص رضي الله عنه) «أنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم أمَرَهُ: أن يجعلَ مسجدَ أهلِ الطائف حيث كانت طواغيتهم». أخرجه أبو داود.

8.764- Osman b. Ebî'l-Âs'tan rivâyet edildiğine göre; "Hz. Peygamber ona, Tâiflilerin mescidini, putlarının dikildiği yere yapmasını emretmişti."[46]

٨٧٦٥- (د- أبو هريرة رضي الله عنه) قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : « مَنْ أتى المسجدَ لشيء ، فهو حظُّه ». أخرجه أبو داود.

8.765- Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle dedi:

"Kim mescide (belli) **bir şey için gelirse, onun nasibi sadece o şeydir."**[47]

٨٧٦٦- (خ م- عائشة رضي الله عنها) أنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال في مرضه الذي لم يَقُمْ منه: «لَعَنَ اللهُ اليَهُودَ والنصارى اتَّخذوا قبورَ أنبيائهم مساجدَ» قالت: ولولا ذلك لأبرز قبره خشي أن يُتَّخذ مسجدا».

---

[45] **Nesaî**, Mesâcid, 11.

[46] **Ebû Davud**, Salât, 12/450.

[47] **Ebû Davud**, Salât, 21/472.

و في رواية: «ولولا ذلك لأبرز قبْره، غير أني أخشى أن يُتّخذ مسجدا»، ولم يذكر «**قالت**».

أخرجه البخاري ومسلم. وقد ذكر عن عائشة وابن عباس وغيرهما نحو ذلك في موضع آخر من الكتاب ، فلم نعدْ ذكرَهُ.

8.766- Hz. Âişe'den rivâyet edilmiştir:

"Rasûlullah (as.) bir daha ayağa kalkamadığı son hastalığında şöyle demişti:

"Allah yahudilere ve hıristiyanlara lanet eylesin! Çünkü onlar, Peygamberlerinin kabirlerini mescid haline getirdiler."

Sonra Hz. Âişe; "eğer bu endişe olmasaydı Rasûlullah'ın (as.) kabri açıkta yapılırdı; ama oranın mescid haline getirilmesinden korkuldu" dedi.[48]

RİVÂYETLER

Bir rivâyette Hz. Âişe; "eğer bu endişe olmasaydı Rasûlullah'ın (as.) kabri açıkta yapılırdı; ama ben oranın mescid haline getirilmesinden korktum" dedi.

Hadîsi **Buharî** ve **Müslim** tahric etti.

Bu konuda Hz. Âişe, İbn Abbas ve diğer sahâbelerden benzer rivâyetler nakledilmiştir ve bu rivâyetler kitabın muhtelif yerlerinde geçmiştir. Bu itibarla onları burada tekrar etmeyeceğiz.

İZAH

Hz. Peygamber'in vefatı sırasında ve bir anlamda ümmetine vasiyet olarak söylediği bu söz, vukûu muhtemel fitnelerin ve hurâfelerin önüne geçmek amacını taşımaktadır. Çünkü insanlar Peygamberlerinin ve sâlih atalarının mezarlarına başlangıçta belki de iyi niyetlerle saygı gösterirler, ama zamanla bu saygı aslî hüviyetini kaybedip taabbüde dönüşür. Bu konuda öyle aşırılıklar baş gösterir ki, neticede insanlar küfre düşebilirler. İşte Hz. Peygamber'in

---

[48] **Buharî**, Cenâiz, 61, 96; Megâzî, 84; **Müslim**, Mesâcid, 3/19.

yasakladığı bu aşırılıklardır. Bunların önüne geçmek için de Hz. Peygamber'in mübârek nâşı da mescidin bitişiğindeki **Hz. Âişe**'nin odasında defnedilmiştir. **Nevevî**'nin bildirdiğine göre; müslümanlar çoğalıp Mescid-i Nebî'nin büyütülmesine karar verilince, Rasûlullah (as.) ile **Hz. Ebû Bekir** ve **Hz. Ömer**'in mezarları da mescidin içinde kaldılar, ama ashâb mezarların çevresine yüksek duvarlar örerek câhil kişilerin onlara karşı durup namaz kılmalarının önüne geçmişlerdir.

Mezar ve türbe ziyareti konusunda günümüzde cereyan eden yanlışlıklar karşısında Hz. Peygamber'in ve ashâbın bu tavrı mutlaka göz önünde bulundurulmalı ve kabir ziyâreti bu ölçü çerçevesinde değerlendirilmelidir.

ترجمة الأبواب التي أولها ميم ، ولم ترد في حرف الميم:

(**المحاقلة والمزابنة**) : في كتاب البيع.

(**المِراء**) : في كتاب الجدال.

(**ماء زمزم**) : في كتاب الحج.

(**المجالسة**) : في كتاب الصحبة.

(**المحبة**) : في كتاب الصحبة.

(**المصافحة**) : في كتاب الصحبة.

(**المخنَّثون**) : في كتاب الصحبة.

(**المياه**) : في كتاب الطهارة.

(**المني**) : في كتاب الطهارة.

(**المسح على الخفين**) : في كتاب الصحبة.

(**المرض**) : في كتاب الفضائل.

(**موت الأولاد الصغار**) : في كتاب الفضائل.

(**ميراث النبي صلى الله عليه وسلم**) : في كتاب الفرائض.

(**المسألة**) : في كتاب القناعة.

(**الميزان**) : في كتاب القيامة.

(**المعجزات**) : في كتاب النبوة.

"MÎM" HARFİ İLE BAŞLADIĞI HALDE BU BÖLÜMDE YER ALMAYAN KONULAR VE BULUNDUKLARI YERLER:

Konunun Adı:	Bulunduğu Bölüm:	Hadis No:
Muhâkala (Ekini yetişmeden satmak):	**Bey'**	**297-304**
Müzâbene (Kabala ölçü):	**Bey'**	**297-304**
Mirâ' (Münakaşa):	**Cedel**	**1.256-1.264**
Mâ-i Zemzem:	**Hac**	**1.772-1.774**
Mücâlese:	**Sohbet**	**4.739-4.766**
Muhabbet:	**Sohbet**	**4.770-4.791**
Musâfaha:	**Sohbet**	**4.875-4.880**
Muhannesler:	**Sohbet**	**4.956-4.958**
Miyâh (Sular):	**Tahâret**	**5.027-5.047**
Menî:	**Tahâret**	**5.064-5.066**
Mesh:	**Tahâret**	**5.269-5.287**
Maraz (Hastalık):	**Fedâil**	**7.340-7.358**
Mevtu's-Sığar (Küçüklerin Ölümü):	**Fedâil**	**7.359-7.365**
Mirasu'n-Nebî:	**Ferâiz**	**7.437-7.452**
Mes'ele (Dilencilik):	**Kanâat**	**7.623-7.645**
Mîzân:	**Kıyâmet**	**8.006-8.008**
Mucizeler:	**Nübüvvet**	**8.874-8.940**

بسم الله الرحمن الرحيم

حرف النون

و يشتمل على ثمانية كتب:

كتاب النبوة ، كتاب النكاح ، كتاب النذر ، كتاب النية ، كتاب النصح ، كتاب النوم ، كتاب النفاق ، كتاب النجوم

(ن) "nûn" harfi:

(ن) "nûn" harfi:

الكتاب الأول

في النبوة

الكتاب الأول

في النبوة

و فيه خمسة أبواب:

الباب الأول

في أحكام تخص ذاته صلى الله عليه وسلم

و فيه أربعة فصول:

الفصل الأول

في إسمه و نسبه

ذكر البخاري رحمه الله في ترجمة باب مبعث النبي صلى الله عليه وسلم، فقال :

«هو محمد رسول الله صلى الله عليه وسلم ، بن عبد الله ، بن عبد المطلب ، بن هاشم ، بن عبد مناف ، بن قصي ، بن كلاب ، بن مُرة ، ابن كعب ، بن لؤي ، بن غالب ، بن فهْر ، بن مالك ، بن النضر ، بن كنانة ، بن خزيمة ، بن مدركة ، بن إلياس ، بن مُضر ، بن نزار ، بن معد ، بن عدنان» . و ذكر رزين : أنه عن إبن عباس.

116- NÜBÜVVET

A- HZ. PEYGAMBER'İN ŞAHSI İLE İLGİLİ HUSUSLAR

I- HZ. PEYGAMBER'İN İSMİ VE NESEBİ

Buharî, 'Meb'asu'n-Nebî' *bâbında Hz. Peygamber'in isimlerini şöyle kaydetti:*

O; Muhammed Rasûlullah (as.) b. Abdullah b. Abdülmuttalib b. Hâşim b. Abdimenâf b. Kusayy b. Kilâb b. Murre b. Kâ'b b. Lüeyy b. Ğâlib b. Fihr b. Mâlik b. en-Nadr b. Kinâne b. Huzeyme b. Müdrike b. İlyâs b.Mudar b. Nizâr b.Maad b.Adnân'dır.[1]

٨٧٦٧– (خ- **كليب** بن وائل رضي الله عنه) قال : قلت لزينب بنت أبي سلمة : « هل كان رسول الله صلى الله عليه وسلم من مُضَر؟ قالت: ممن كان، إلا من مُضَر؟ من بني النضر بن كنانة».

وفي رواية قال : « حدثتني رَبيبةُ رسول الله صلى الله عليه وسلم وأظنها زينب - قالت : نَهى رسول الله صلى الله عليه وسلم عن الدُّبَّاء ، والحَنْتَم ، والمُقَيَّر والمُزَفَّت ، فقلت لها : أخبريني ، النبيُّ صلى الله عليه وسلم ممن كان ؟ قالت... » وذكر الحديث أخرجه البخاري.

8.767- Küleyb b. Vâil'den[2] rivâyet edilmiştir:

"Zeyneb bint Ebî Seleme'ye;

"- Rasûlullah (as.) Mudar kabilesinden midir?" diye sordum.

"- Başka kimden olabilir ki? O, Mudar'dan (ve onun da aslı olan) Nadr b. Kinâne oğullarındandır" dedi.[3]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyet şöyledir:

"Bana Hz. Peygamber'in üvey kızı, -zannediyorum o Zeyneb'dir- şöyle rivâyet etti:

---

[1] **Buharî**, Menâkıbu'l-Ensâr, 28. **Rezîn**, bunun **İbn Abbas**'dan rivâyet edildiğini söyledi.

[2] **Küleyb b. Vâil b. Gassân et-Teymî el-Bekrî el-Yeşkürî el-Medenî el-Kûfî:** Tâiûndandır. Aslen Medînelidir, ama **Kûfe**'de ikamet etmiştir. Abdullah b. Ömer'den rivâyeti vardır. Kendisinden Süfyan Sevrî ve Züheyr b. Muâviye rivâyet etti. Ebû Zur'a onun zayıf olduğunu söylemişse de, muhaddislerin ekserisine göre sikadır. Hadîsi **Buharî, Ebû Davud** ve **Tirmizî**'de tahric edilmiştir.

[3] **Buharî**, Menâkıb, 1.

"Rasûlullah (as.) *dübbâ', hantem, mukayr* ve *müzeffet* (adlı kapları) kullanmayı yasakladı."

Ben kendisine;

"- Hz. Peygamber kimlerdendi?" diye sordum. O, aynı cevabı vererek yukarıdaki hadîsi zikretti.

İZAH

Buharî'de Hz. Peygamber'in atalarından yirmi tanesinin ismi zikredilmektedir. Bunlar da yukarıdan aşağıya doğru şöyledir:

1- Adnân,
2- Maad,
3- Nizâr,
4- Mudar,
5- İlyâs,
6- Müdrike,
7- Huzeyme,
8- Kinâne,
9- Nadr,
9- Mâlik,
10- Fihr (Kureyş),
11- Ğâlib,
12- Lüeyy,
13- Kâ'b,
14- Murre,
15- Kilâb,
16- Kusayy[4],
17- Abdimenâf,
18- Hâşim[5],

---

[4] **Kusayy b. Kilâb b. Mürre b. Kâ'b el-Kuraşî**: Hz. Peygamber'in babası Abdullah'ın dedesinin dedesidir. Asıl ismi Zeyd idi. Kusayy denmesinin sebebi, **Mekke**'den çok uzak bir bâdiyede yetişmesidir. Kelb kabilesine mensup dayılarıyla bâdiyede kalmış, bu yüzden "**çok uzak**" anlamına gelen Kusayy denmişti. **Mekke**'ye döndüğünde darmadağın olmuş bir vaziyette bulduğu Kureyş kabilesini derleyip toparladığı için ona **Mücemmi'** yani toplayan lakabı verilmişti.

19- Abdülmuttalib[6],

---

[5] **Ebû Nadle, Hâşim b. Abdimenâf b. Kusayy b. Kilâb el-Kuraşî:** ö. 524. Hz. Peygamber'in büyük dedesidir, Abdülmuttalib'in babasıdır. İsminin Amr olduğu rivâyet edilir. Ona ilk Amr anlamında Amr el-ûlâ denir. Hâşim lakabıdır. Kureyş kabilesinin reisi idi. Kışın **Yemen** ve **Habeşistan**'a, yazın **Suriye** ve **Anadolu**'ya gidip ticaret yapardı. Önemli Kâbe görevlerinden sayılan **Rifâde** ve **Sikaye** görevini üstlenmişti. Kardeşinin oğlu Ümeyye, onun halk nezdindeki saygınlığını kıskanırdı. Bu kıskançlık, Hâşimî-Emevî rekabetinin başlangıcı oldu. Ticaret için gittiği **Yesrib**'de Neccâr kabilesinden Amr b. Zeyd b. Lebîd'in kızı Selmâ ile evlenmiş, bu evlilikten Abdülmuttalib dünyaya gelmişti. Selmâ, oğlunu kendi babasının evinde doğurmuştu. Hâşim ticaret için **Suriye**'ye gittiğinde **Gazze**'de öldü. Oğlu Abdülmuttalib de sekiz yaşına kadar **Medîne**'de kaldı, sonra amcası Muttalib onu **Mekke**'ye götürdü.

[6] **Ebû'l-Hâris, Abdülmuttalib b. Hâşim b. Abdimenâf b. Kusayy b. Kilâb b. Mürre b. Kâ'b b. Lüeyy b. Ğâlib b. Fihr b. Mâlik b. Nadr b. Kinâne b. Huzeyme b. Müdrike b. İlyas b. Mudar b. Nizâr b. Maad b. Adnan**: ö. 577. Hz. Peygamber'in Adnan'a kadar uzanan soyunu burada topluca zikretmiş olduk. Abdülmuttalib, Hz. Peygamber'in dedesidir. **Medîne**'de dünyaya geldi. Babası Hâşim, annesi Benû Neccâr kabilesinden Selmâ'dır. İsminin Şeybe olduğu rivâyet edilmiştir. Sekiz yaşına kadar **Medîne**'de annesiyle birlikte kalmıştı. Bu sırada babası öldü. Abdülmuttalib diye meşhurdur. Abdülmuttalib denmesinin sebebi şudur: Babası **Hâşim**, vefatına yakın bir dönemde **Mekke**'de kardeşi Muttalib'e, çocuğunu kastederek; **"Yesrib'de kölene yetiş!"** demiş, bu yüzden ona Muttalib'in kölesi anlamına gelen Abdülmuttalib denmiştir. Başka bir rivâyete göre de, amcası Muttalib onu hayvanının terkisine almış, üstü-başı perişan bir vaziyette **Mekke**'ye getirirken, kendisine onun kim olduğu sorulmuş, o da; **"kardeşimin oğludur"** demekten utandığı için, **"kölemdir"** demiş ve bundan dolayı ona Abdülmuttalib denmiştir. Amcası Muttalib ölürken, Kureyş kabilesinin reisliğini ona bıraktı. Abdülmuttalib gördüğü rüya üzerine Cürhümlülerin **Mekke**'yi terk ederken kapattıkları Zemzem kuyusunu buldu. Hacılara su dağıtma anlamına gelen **Sikaye** görevini üstlendi. Kendisinin Hâris'ten başka oğlu yoktu. Gördüğü baskılar karşısında kendisine destek için, eğer on oğlu olursa birini kurban edeceğini adamıştı. Son derece âdil, üstün karakterli ve iyi kalpli biriydi. İçki içmez, putlara ilgi duymazdı. Allah'a ve ahirete inandığı rivâyet edilir. Kâbeyi çıplak olarak tavaf etmeyi yasaklamıştı. Fil vakasında hayvanlarını gaspeden düşmandan hayvanlarını istemeye gittiğinde, Kâbeyi yıkmaya geldikleri halde buna aldırmayıp hayvanlarını istemesini ayıplayan düşmanlara; "hayvanlar benim malımdır, Kâbe ise Allah'ın evidir, Allah kendi evini mutlaka koruyacaktır" şeklindeki cevabı, onun karakter yapısını göstermesi bakımından ilginçtir. Babasını anne karnında iken kaybeden torunu küçük **Muhammed**'i himâyesine almış, ölürken de onu en güvendiği oğlu Ebû Tâlib'e vasiyet etmişti.

20- Abdullah[7],

21- Hz. Muhammed (as.).

Hz. Peygamber, Abdullah ile Âmine'nin[8] evliliğinden doğmuştur. Dünyaya geldiğinde dedesi **Abdülmuttalib** bir ziyafet vermişti. Kendisine, torununa ne ad verdiğini sorduklarında;

"- Muhammed" demişti.

---

82 yaşında iken **Mekke**'de vefat etti. Onun ölümü üzerine Mekkeliler günlerce matem tuttular.

[7] **Ebû Kusem, Abdullah b. Abdülmuttalib el-Hâşimî el-Kuraşî**: ö. 570. Hz. Peygamber'in babasıdır. Babası Abdülmuttalib, on erkek çocuğu olursa birini kurban etmeyi adamış, sonra bu arzusu gerçekleştiğinde çocuklarından hangisini kurban edeceğini belirlemek için aralarında kura çekmiş ve kura Abdullah'a çıkmıştı. Araya girenlerin müdahalesiyle örfe göre bir insan için diyet olarak kabul edilen on deve getirilmiş, Abdullah ile develer arasında kura çekilmiş, kura her seferinde Abdullah'a çıkmış, sonra develer onar onar arttırılarak kura çekimine devam edilmiş, nihayet develerin sayısı yüze ulaştığında ancak kura develere çıkmıştı. Böylece Abdullah da kurban edilmekten kurtulmuş oluyordu. Daha sonra Rasûlullah (as.) Hz. İsmail'i ve babasını kastederek "**ben iki kurbanlığın oğluyum**" buyurmuştu. Abdullah, son derece yakışıklı, ahlâken de çok mazbut birydi. Kendisiyle evlenmek için yapılan pek çok teklifi geriğ çevirmiş, nihayet babasının girişimiyle Âmine ile evlenmiş ve evlendiktan kısa bir zaman sonra da vefat etmişti. Ticaret amacıyla gittiği **Şam** seyahatinden dönerken hastalanmış, **Medîne**'de babasının dayıları olan Neccâr oğullarının yanında bir ay kadar kaldıktan sonra orada son nefesini vermiş ve Mescid-i Nebî'nin 500 metre yakınında bir yere defnedilmişti. Rivâyetler farklı olmakla birlikte Hz. Peygamber henüz dünyaya gelmeden Abdullah'ın vefat ettiği görüşü daha çok kabule şayan görülür. Rivâyete göre vefatı sırasında Abdullah 18 yaşlarında bulunuyordu.

[8] **Âmine bint Vehb b. Abdimenâf b. Zühre b. Kilâb b. Mürre b. Kâ'b b. Lüeyy b. Gâlib el-Kuraşiyye ez-Zühriyye:** ö. 577. Hz. Peygamber'in annesidir. Kureyş'in Zühre koluna mensuptur. Abdülmuttalib'in oğlu Abdullah ile evlenmiş, bu evlilikten kısa bir süre sonra Abdullah vefat etmişti. Oğlu Muhammed'i doğurduktan sonra bir süre yanında tuttu, sonra süt anneye verdi. Dört yaşına geldiğinde oğlunu tekrar yanına aldı, iki yıl birlikte kaldıktan sonra Ümmü Eymen adlı câriyesini de yanına alarak birlikte **Medîne**'ye giderler. Maksatları hem Abdullah'ın kabrini ve hem de Abdülmuttalib'in annesi cihetinden dayıları olan Benû Neccâr kabilesini ziyaretti. Âmine **Medîne**'de bir ay kaldıktan sonra **Mekke**'ye dönerken **Ebvâ** denilen yerde genç yaşta vefat etti. Hz. Peygamber hicrî 6. yılda **Ebvâ**'da annesinin kabrini ziyarete gittiğinde gözleri yaşarmıştı.

"- Neden âile geçmişlerinin isimlerinden yüz çevirdin?" diye sorduklarında da;

"- Allah onu gökte, Allah'ın mahlûkatı da yeryüzünde onu övsün diye!" cevabını vermişti.

Hz. Peygamber'in, **Adnân**'dan **Hz. İsmail**'e kadar olan soyu konusunda farklı isimler zikredilmektedir. **Adnân**'dan **Hz. İsmail**'e yedi veya dokuz vasıta ile ulaşıldığı rivâyet edilir.[9]

Dübbâ'; içi boşaltılarak su, şıra vb. şeyler için kullanılan kabaktır. **Hantem;** topraktan mamul saksıya benzer bir kaptır. **Mukayr;** içi oyulmuş ağaçtan yapılan kaptır. **Müzeffet;** içine zift sürülmüş kaptır. Bunlar câhiliye döneminde şarap kabı olarak kullanılırdı. Bu bakımdan bu kaplar, belli ölçüde şarabı emmişlerdi, bilahare içine başka bir sıvı konulduğunda az da olsa o şarabı kabın içine kusup o mayi ile karışırdı. Yasağın sebebi budur. Bilâhare şarap için kullanılan eski kaplar ortadan kalktıktan sonra bu yasak da son bulmuştur.

Hadîsin râvisi olan **Zeyneb, Ümmü Seleme**'nin kızıdır. **Ümmü Seleme** de Hz. Peygamber'in zevcesidir. **Mekke**'de gördüğü eziyet üzerine **Habeşistan**'a hicret etmiş, kızı **Zeyneb** orada dünyaya gelmişti. Kocası orada vefat edince kızıyla birlikte geri dönmüş, Hz. Peygamber de onu nikâhına alarak İslâm yolundaki mücadelesini mükâfatlandırmıştı.

PEYGAMBERLİK VE ÖNEMİ

Hiç şüphesiz ki insan cinsi için en büyük kazanç, dünya ve âhirette mutluluğa giden yolu göstermek için Allah tarafından kendilerine Peygamberler gönderilmesidir. İnsan, yeryüzünde aklı olan yegâne varlıktır. Bununla birlikte aklı, her zaman doğruyu bulması için kendisine yeterli olmamaktadır. Mutlaka bir rehbere, bir yol göstericiye ihtiyacı vardır. İşte bu rehber, Peygamberdir. Peygamberler, hiç şüphesiz Allah'ın insanlığa büyük bir lütfudur.

---

[9] Bkz., **İbn Hacer**, VII, 225-26, 553.

Terim olarak Peygamber; **Allah'ın emir ve yasaklarını insanlara tebliğ etmek için seçip görevlendirdiği** kimseye denir. Dinî terminolojide Peygamber anlamında iki kelime kullanılır: **Nebî** ve **Rasûl**. **Nebî; Yüce Allah'ın, kendisine yeni bir şerîat vermeden buyruklarını insanlara tebliğ etmek üzere seçip görevlendirdiği** kimsedir. **Rasûl** ise; **Allah'ın buyruklarını insanlara tebliğ etmekle yükümlü olan ve kendisine kitap ve şerîat verilen** kimsedir. Aralarındaki en önemli fark, **Rasûl**'e yeni bir şerîat vahyedilmiş olması, **Nebî**'nin ise daha önceki bir şerîat çerçevesinde görevlendirilmiş olmasıdır. Buna göre **Rasûl**, kendisinden önceki şerîatları nesh ederken, **Nebî** onları devam ettirir. **İbn Teymiyye; "Rasûl, Allah'ın emirlerine karşı çıkanlara, Nebî ise sadece Allah'a iman edenlere gönderilir"** der.

Ehl-i sünnet itikadına göre peygamberlik, çalışmakla elde edilecek bir makam değildir, vehbîdir. Buna delil olarak; **"Allah hikmeti dilediğine verir"**[10], **"O, kullarından dilediğine** (nübüvveti) **bahşeder"**[11] ve **"Allah risâletini kime vereceğini daha iyi bîlir"**[12] âyetleri gösterilebilir.

Mü'minler, **Hz. Âdem**'den son Peygamber'e kadar gelip geçen bütün Peygamberlere iman etmek zorundadırlar.[13] Yüce Allah da, kendilerine Peygamber göndermediği bir milleti sorumlu tutmaz.[14] İlk Peygamber **Hz. Âdem**, son Peygamber de **Hz. Muhammed**'dir. Peygamberlerin gerçek sayısını Allah'tan başka kimse bilemez.

Peygamberlerin en önemli görevleri, insanlara Allah'ın buyruklarını tebliğ etmektir. İnsanlara Rablerini tanıtmak, O'na karşı olan görevlerini öğretmek, yeryüzünde âdil ve ahlâka uygun bir hayatı gerçekleştirmeye çalışmak ve vicdanlara uhrevî sorumluluk duygusunu yerleştirmektir.

---

[10] Bakara, 269.

[11] Nahl, 2.

[12] En'âm, 124.

[13] Bkz., Bakara, 285; Âli İmrân, 84; Nisâ, 136, 150.

[14] Mülk, 8; İsrâ, 15; Bakara, 213; Nahl, 36.

٨٧٦٨- (م- واثلة بن الأسقع رضي الله عنه) قال: سمعتُ رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول: «إن الله اصطفى كنانة من ولد إسماعيل ، واصطفى قريشا من كنانة ، واصطفى من قريش بني هاشم ، واصطفاني من بني هاشم». أخرجه مسلم. وقد تقدم نحو هذا في باب فضل النبي صلى الله عليه وسلم في كتاب الفضائل من حرف الفاء.

8.768- Vâsile b. el-Eska'dan rivâyet edilmiştir:

Hz. Peygamber'in şöyle söylediğini işittim:

"Yüce Allah, İsmail'in çocuklarından Kinâne'yi, Kinâne'den Kureyş'i, Kureyş'den Hâşim oğullarını, Hâşim oğullarından da beni seçti."[15]

٨٧٦٩- (خ م ط ت- جبير بن مطعم رضي الله عنه) قال : قال رسول الله صلى الله عليه وسلم : « لي خمسة أسماء: أنا محمد ، وأنا أحمد ، وأنا الماحي الذي يمحو الله بي الكفر ، وأنا الحاشر الذي يُحشَر الناسُ على قدَمَيَّ ، وأنا العاقب . والعاقب : الذي ليس بعده نبيّ ، وقد سماه الله رؤوفا رحيما ». أخرجه البخاري ، ومسلم. وأخرجه الموطأ عن محمد بن جبير بن مطعم مرسَلا. وانتهى حديثه عند قوله : « وأنا العاقب ». وأخرجه الترمذي إلى قوله : « ليس بعده نبي ».

8.769- Cübeyr b. Mut'ım'den rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle dedi:

"Benim beş ismim var:

1- Ben *Ahmed*'im.

2- Ben *Muhammed*'im.

3- Ben *Mâhî*'yim (mahvediciyim); **Allah benimle küfrü mahvedip silecek.**

4- Ben *Hâşir*'im (toplayıcıyım); **insanlar benim peşimden haşrolacaklar.**

---

[15] **Müslim**, Fedâil, 1/1.

5- Ben *Âkıb*'im. Âkıb, kendisinden sonra Peygamber gelmeyecek olandır."

(Râvî der ki): **"Allah onu Raûf ve Rahîm sıfatlarıyla da isimlendirmiştir."**[16]

RİVÂYETLER

Bunu **Buharî** ve **Müslim** tahric etti.

Muvatta da hadîsi Muhammed b. Cübeyr b. Mut'ım[17] kanalıyla mürsel olarak rivâyet eder. Onun rivâyeti **"Ben Âkıb'im"** cümlesinde biter.

Tirmizî'nin rivâyeti de; **"kendisinden sonra Peygamber olmayandır"** cümlesine kadardır.

İZAH

Ahmed ve **Muhammed** kelimeleri, övmek anlamına gelen ***"hamd"*** kökünden türetilmiş isimlerdir. **Muhammed** üstün ahlâkî meziyetleriyle övülmüş, **Ahmed** de sürekli Rabbini öven, hamd eden anlamına gelir. **Ahmed** ismi Kur'ân-ı Kerîm'de sadece **"Meryem oğlu İsa; *'Ey İsrâil oğulları! Şüphesiz ben size, benden önce gelen Tevrat'ı tasdik edici ve benden sonra gelecek olan Ahmed adındaki Rasûlü de müjdeleyici olarak gönderilen Allah'ın elçisiyim'* dedi"**[18] âyetinde zikredilirken, **Muhammed** ismi dört ayrı yerde geçmektedir:

"Muhammed yalnızca bir Peygamberdir. Ondan önce de başka Peygamberler gelip geçtiler."[19]

"Muhammed sizden birinizin babası değildir, fakat o Allah'ın Rasûlüdür."[20]

---

[16] **Buharî**, Menâkıb, 17; Tefsir, 61/1; **Müslim**, Fedâil, 34/124-25; **Muvatta**, Esmâu'n-Nebî, 1/1; **Tirmizî**, Edeb, 67/2840.

[17] **Ebû Saîd, Muhammed b. Cübeyr b. Mut'im el-Kuraşî el-Medenî**: ö. 100/718. Medîneli tâbiîlerdendir. Abdullah b. Abbas'tan rivâyeti vardır. Ondan Zührî, Amr b. Dînâr ve Medîneliler rivâyet etti. Fıkhı bilgisi de olan sika muhaddislerdendi. Ancak hadîsi azdı. **Medîne**'de vefat etti. Sikadır; hadîsi kütüb-ü sittede tahric edilmiştir.

[18] Saff, 6.

[19] Âli İmrân, 144.

"Muhammed Allah'ın Rasûlüdür..."[21]

"İman edip sâlih amel işleyen ve Rableri tarafından Muhammed'e indirilen hakikate inananların (geçmişte yaptıkları) kötülükleri Allah silecek ve kalplerini sükûna kavuşturacaktır."[22]

Mâhî; Arapça *"mehâ"* kökünden gelen bir kelimedir ve silen, mahveden, yok eden, ortadan kaldıran demektir. Burada ise küfrü, şirki ve kötülükleri yok eden, perişan eden kişi anlamına gelmektedir.

Hâşir; toplayan demektir. Kıyâmet günü önce Hz. Peygamber, arkasından diğer insanlar diriltilecekler ve Hz. Peygamber'in ardından mahşer meydanına gidecekler. İşte burada da sanki insanları mahşer meydanında toplayan kişi manası vardır.

Âkıb; Her şeyin sonu anlamına gelen bu kelime burada Peygamberlerin sonuncusu manasına gelmektedir. **"Ondan sonra Peygamber olmayan kişi"** vasfı, **"O, bütün Peygamberlerin sonuncusudur"**[23] âyetiyle de te'yîd edilmektedir.

İbnu'l-Kayyim, Hz. Peygamber'in isimlerinin, sadece bir şahsın isminden ibaret olmadığını, aksine O'nun övgüye değer sıfatlarından türetilen isimler olduğunu söyler. Yani O'nun bir vasfı, aynı zamanda ismi olmuştur. Bir şeyin isminin çok olması da, onun şerefine ve faziletine delâlet eder.

Bazı âlimler, hadîste geçen **"benim beş ismim var"** cümlesinin, hadîsin manasından hareketle râvîlerden biri tarafından eklenmiş müdrec bir ibare olduğunu ileri sürerler. Eğer bu iddia doğru değil ve bu cümle de merfû ise, burada Hz. Peygamber daha önce kendisinden başka kimsenin kullanmadığı isimlerine dikkat çekmek istemiştir.

İbn Hacer, zikredilenlerden ayrı olarak Hz. Peygamber'in; *Şâhid, Mübeşşir, Nezîr, Mübeyyin, Dâî, Sirâcu'l-Münîr, Müzekkir, Rahmet,*

---

[20] Ahzâb, 40.

[21] Fetih, 29.

[22] Muhammed, 2.

[23] Ahzâb, 40.

Nimet, Hâdî, Şehîd, Emîn, Müzzemmil, Müddessir, Mütevekkil, Muhtar, Mustafa, Şefî', Müşeffi', Sâdık, Masdûk gibi isimlerini de zikreder.[24]

İbnu'l-Esîr, Câmiu'l-Usûl'un ricâle tahsis ettiği son bölümünde **"Hz. Peygamber'in İsimleri"** diye özel bir başlık altında yukarıdakilerden ayrı olarak şu isimleri de zikreder: *Ümmî, Hâtim, Rasûl, Dahûk, Fâtih, Kattâl, Kusem, Nebî, Nebiyyu'l-Melâhim.* Bu isimlerin çoğunun da O'nun vasıflarından türetilmiş olduklarını kaydeder.[25]

İzahına çalıştığımız hadîste **Raûf** ve **Rahîm** isimlerine de işaret edilmektedir. **Raûf**, çok şefkatli anlamına gelen bir kelimedir ve Hz. Peygamber'e ait bir vasıf olarak Tevbe 128'de geçmektedir. Çok merhametli anlamına gelen **Rahîm** kelimesi de aynı âyette zikredilmektedir.

Bundan sonra gelecek olan hadîste de O'nun; **Mukaffî, Nebiyyu't-Tevbe** ve **Nebiyyu'r-Rahmet** isimlerine de işaret edilmektedir.

٨٧٧٠- (م- **أبو موسى الأشعري** رضي الله عنه) قال : « كان رسول الله صلى الله عليه وسلم يُسَمِّي لنا نفسَه أسماء ، فقال : **أنا محمد** ، **وأنا أحمد** ، **وأنا المقفّي** ، **ونبيُّ التوبة** ، **ونبي الرحمة** ». أخرجه مسلم.

8.770- Ebû Musa'l-Eş'arî'den rivâyet edilmiştir:

"Hz. Peygamber bize kendi isimlerini söylerdi: **'Ben Muhammed'im, ben Ahmed'im, ben Mukaffî'yim, ben Nebiyyu't-Tevbe'yim, ben Nebiyyu'r-Rahmet'im'** derdi."[26]

İZAH

Mukaffî; arkadan giden demektir. Bununla Rasûlullah'ın (as.), Peygamberlerin sonuncusu olduğu kastedilir. Çünkü dünyaya Peygamberlerin en arkasında O gelmiştir. Dolayısıyla O'ndan sonra Peygamber gelmeyecektir manasındadır.

---

[24] **İbn Hacer**, VII, 250.

[25] Bkz., **Câmiu'l-Usûl**, XII, 223-226.

[26] **Müslim**, Fedâil, 34/126.

Nebiyyu't-Tevbe; tövbe Peygamberi anlamına gelir.

Nebiyyu'r-Rahmet de; rahmet Peygamberi demektir.

٨٧٧١- (خ م- أبو هريرة رضي الله عنه) قال : قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: «ألا تعجبون، كيف يصرف الله عني شتم قريش ولعنهم؟ يشتمون مذمما، ويلعنون مذمما، وأنا محمد». أخرجه البخاري ، والنسائي.

8.771- Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle dedi:

"Yüce Allah'ın, Kureyşlilerin hakaretlerini ve lanetlerini benden nasıl çevirdiğine hayret etmiyor musunuz? Onlar ***müzemmem*** **olan** (zemmedilen) **birine hakaret ediyor ve** ***müzemmem*** **birine lanet okuyorlar. Ben ise Muhammed'im** (övülmüşüm).**"**[27]

---

[27] **Buharî,** Menâkıb, 17; **Nesaî,** Talâk, 25.

الفصل الثاني
في مولده و عمره

II- HZ. PEYGAMBER'İN DOĞUMU VE YAŞI

٨٧٧٢- (ت- **المطلب بن عبد الله بن قيس بن مخرمة**) عن أبيه عن جده قال : « وُلِدْتُ أنا ورسولُ الله صلى الله عليه وسلم عامَ الفيل. قال ، وسأل عثمانُ بن عفان قباثَ بن أشيم ، أخا بني يَعْمَر بن ليث ، أنت أكبرُ أم رسول الله ؟ فقال : رسولُ الله صلى الله عليه وسلم أكبرُ مني ، وأنا أقدم منه في الميلاد ، وأنا رأيتُ خَذْقَ الطير أخضر مُحيلا ». أخرجه الترمذي.

8.772- el-Muttalib b. Abdullah b. Kays b. Mahreme[1], babası vasıtasıyla dedesinin;

"Rasûlullah (as.) ve ben, Fîl yılında doğduk" dediğini rivâyet ediyor. (Dedesi Kays) sonra şöyle demiş:

"Osman b. Affân, Ya'mer b. Leys oğullarının kardeşi Kubâs b. Eşyem'e[2];

"- Sen mi daha büyüksün, yoksa Rasûlullah mı?" diye sordu. Kubâs da;

"- Rasûlullah (as.) benden daha büyüktür, ama ben doğumda ondan eskiyim. Ben, kuşların tersini yeşil ve değişmiş olarak gördüm" dedi.[3]

---

[1] **el-Muttalib b. Abdullah b. Kays b. Mahreme b. el-Muttalib el-Kuraşî el-Medenî**: Babasından ve Saîd b. Ebî Hind'den rivâyeti vardır. Ondan İbn İshak rivâyet etti. Medînelilerin en saygın kişilerindendi. Sikadır; bilinen tek hadîsi **Tirmizî**'de tahric edilmiştir.

[2] **Kubâs b. Eşyem b. Âmir b. el-Mulevvih el-Kinânî el-Leysî**: Sahabîdir. Bedir'de müşrikler safında idi, bilâhare müslüman oldu ve bazı savaşlarda Hz. Peygamber'in yanında yer aldı. Hz. Peygamber'den sonra **Şam**'da ikamet etti. Yermük savaşına katıldı. Kendisinden Kays b. Mahreme ve Ebû'l-Huveyris rivâyet etti. Abdülmelik b. Mervân zamanında vefat etti. Hadîsi **Ebû Davud** ve **Tirmizî**'de tahric edildi.

[3] **Tirmizî**, Menâkıb, 2/3619.

İZAH

Fîl yılı, **Habeşistan**'ın **Yemen Valisi Ebrehe**'nin **Kâbe**'yi yıkmak üzere **Mekke**'ye saldırdığı yıldır. Hıristiyan olan **Ebrehe**, **San'a**'da büyük bir mabed yaptırmış ve insanları oraya çekmek için **Kâbe**'yi yıkmaya karar vermişti. Büyük bir ordu hazırlamış, topladığı fillerle de ordusunu güçlendirmişti. **Ebrehe Mekke**'ye gelip şehri kuşatmış ve önce **Mekke**'nin reisi **Abdülmuttalib**'in 200 devesini gasp etmişti. Develerini istemeye gelen **Abdülmuttalib**'e, **Ebrehe**;

"- **Ben sana değer vermiştim, ama konuşunca gözümden düştün. Çünkü ben senin dinin ve ecdadının dini olan Kâbe'yi yıkmaya geldim, sen onu korumayı değil de develerini kurtarmayı düşünüyorsun!**" demişti. **Abdülmuttalib** de ona;

"- **Ben ancak develerin sahibiyim. Kâbe'nin de elbette bir sahibi var; onu koruyacak olan da odur!**" karşılığını vermişti. Bunun üzerine o da develerini kendisine vermişti.

Neticede **Ebrehe Kâbe**'ye saldırdı ise de, Yüce Allah tarafından gönderilen kuşların bombardımanına maruz kalıp perişan oldular.

İşte bu olayın gerçekleştiği seneye **Fîl** yılı adı verilmiştir. Mîlâdî olarak bu olay, 570 yılının sonunda veya 571 yılının başında meydana gelmişti.

Bir rivâyete göre Hz. Peygamber bu olaydan bir müddet sonra, başka bir rivâyete göre de ondan kısa bir süre önce 12 Rebîulevvel Pazartesi günü dünyaya gelmişti. **İbnu'l-Cevzî**, Hz. Peygamber'in **Fîl** yılında, Rebîulevvel ayında ve Pazartesi gününde doğduğu konusunda ittifak olmakla birlikte, ayın kaçında doğduğunda ihtilaf bulunduğunu söyler. Bu konuda ayın 2'si, 8'i, 10'u ve 12'si olmak üzere dört rivâyet bulunduğunu kaydeder.

İzahına çalıştığımız hadîste **Kubâs b. Eşyem**'in; **"Rasûlullah (as.) benden daha büyüktür, ama ben doğumda ondan eskiyim"** sözünün izahı zordur. Muhtemelen bundan dolayı **Tirmizî**, bu hadîsin hasen-garib olduğunu söylemektedir.

"Ben, kuşların tersini yeşil ve değişmiş olarak gördüm" cümlesi de bazı nüshalarda **"fillerin tersini..."** şeklindedir. Bu cümle, **Kubâs**'ın fîl olayından önce doğduğu ve onların bıraktıkları

gübrelerin rengini bile hatırlayacak yaşta olduğu intibâını vermektedir.

Bu konuda daha geniş ve detaylı malûmat için siyer ve tarih kitaplarına başvurulmalıdır.

Kubâs b. Eşyem'in; **"Rasûlullah (as.) benden daha büyüktür, ama ben ondan önce doğdum"** cümlesinde bir saygı ve edep manası vardır. Yani **Kubâs**, ben Hz. Peygamber'den daha önce dünyaya geldim, bu itibarla O'ndan daha eski, daha yaşlıyım, ama hiç şüphe yok ki O benden çok daha büyük bir şahsiyettir diyerek kendisinin Rasûlullah'dan (as.) büyük olduğunu söylemeyi bile edebe uygun bulmamaktadır. Bu cümleyi espri manasında söylemiş olması da muhtemeldir; şayet cümle espri manasında kullanılmışsa, bunun aynı zamanda gerçeği ifâde eden bir espri olduğu kuşkusuzdur.

٨٧٧٣- (العباس بن عبد المطلب رضي الله عنه) قال: « وُلِدَ رسولُ الله صلى الله عليه وسلم عام الفيل». أخرجه ...

8.773- Abbas b. Abdülmuttalib şöyle dedi:
"Rasûlullah (as.) Fîl yılında doğdu."[4]

٨٧٧٤- (خ م ت- عائشة رضي الله عنها) «أن رسول الله صلى الله عليه وسلم تُوُفِّيَ وهو ابنُ ثلاث وستين». قال ابن شهاب: وأخبرني سعيد بن المسيَّب بمثله. أخرجه البخاري، ومسلم، والترمذي.

8.774- Hz. Âişe şöyle dedi:
"Rasûlullah (as.) 63 yaşında iken vefat etti."
İbn Şihâb dedi ki:
"Saîd b. el-Müseyyeb de bana aynısını haber verdi."[5]

---

[4] Bunu **Rezîn** tahric etti.
[5] **Buharî**, Menâkıb, 19; **Müslim**, Fedâil, 32/115; **Tirmizî**, Menâkıb, 13/3652.

٨٧٧٥- (خ م ت- **عبد الله بن عباس** رضي الله عنهما) « أَنَّ رسول الله صلى الله عليه وسلم أقام بمكة ثلاث عَشْرة سنة يُوحَى إليه ، وتُوُفِّي وهو ابن ثلاث وستين ».

وفي رواية: «أن النبي صلى الله عليه وسلم أقام بمكة خمس عشرة سنة يسمع الصوت، ويرى الضوء، ولا يرى شيئا سبع سنين، وثمان سنين يوحى إليه، وأقام بالمدينة عشرا، وتوفي وهو ابن خمس وستين سنة».

وفي أخرى قال : « أُنزلَ على النبي صلى الله عليه وسلم وهو ابن أربعين. فمكث ثلاث عشرة. ثم أُمِرَ بالهجرة ، فهاجر إلى المدينة ، فمكث بها عشرَ سنين. ثم توفي صلى الله عليه وسلم ».

أخرجه البخاري ، ومسلم . وأخرج الترمذي الرواية الأولى. وله في رواية قال : « أنزل عليه وهو ابن أربعين. وأقام بمكة ثلاث عشرة ، وبالمدينة عشرا. وتوفي وهو ابن ثلاث وستين ».

وفي رواية لمسلم عن عمار بن أبي عمار – مولى بني هاشم – قال : سألت ابن عباس : « كم أتى لرسول الله صلى الله عليه وسلم يوم مات ؟ قال : ما كنتُ أحْسبُ مثلك يخفى عليه ذلك ، قلت: إني قد سألتُ الناس ، فاختلفوا عليّ ، فأحببتُ أن أعلم قولَك فيه ، قال : أتحسب؟ قلت: نعم ، قال : أمسك ، أربعين بُعث بها ، وخمس عشرة بمكة يأمن ويخاف ، وعشرا مهاجرا إلى المدينة ».

وفي أخرى له عن عمرو بن دينار ، قال : قلت لعروة : « كم لَبِث رسول الله صلى الله عليه وسلم بمكة ؟ قال : عشرا ، قال : قلتُ : فابنُ عباس يقول : بضْعَ عشرة ؟ قال : فغفره ، وقال : إنما أخذه من قول الشاعر :

ثوَى في قريش بِضْعَ عشرةَ حَجَّة.

وله في أخرى عن ابن حمزة قال : قال ابن عباس : « أقام رسول الله صلى الله عليه وسلم بمكة ثلاث عشرة سنة يُوحَى إليه ، وبالمدينة عشرا ، ومات وهو ابن ثلاث وستين سنة ».

8.775- Abdullah b. Abbas'dan rivâyet edilmiştir:

"Rasûlullah (as.), kendisine vahiy geldiği halde Mekke'de on üç yıl kaldı. Altmış üç yaşında iken de vefat etti."[6]

RİVÂYETLER

Başka bir rivâyet şöyledir:

"Hz. Peygamber Mekke'de on beş yıl kaldı; yedi yıl boyunca ses duyuyor, ışık görüyor, ama başka bir şey göremiyordu. Sekiz yıl boyunca da kendisine vahiy geldi. Medîne'de ise on yıl kaldı. Altmış beş yaşında iken vefat etti."

İbn Abbas diğer bir rivâyette şöyle dedi:

"Hz. Peygamber'e kırk yaşında iken (vahiy) indirildi. (Mekke'de) on üç yıl kaldı. Sonra hicret etmesi emredildi, Medîne'ye hicret etti, orada da on yıl kaldı. Sonra vefat etti."

Hadîsi **Buharî** ve **Müslim** tahric etti.

İlk rivâyeti **Tirmizî** de tahric etti.

Tirmizî'nin diğer bir rivâyeti şöyledir:

"Hz. Peygamber'e, kırk yaşında iken (vahiy) indirildi. Mekke'de on üç, Medîne'de on yıl kaldı. Altmış üç yaşında iken de vefat etti."

Müslim'in, Benû Hâşim'in âzâdlısı Ammâr b. Ebî Ammâr'dan[7] rivâyeti de şöyledir:

"İbn Abbas'a sordum:

"- Hz. Peygamber öldüğünde kaç yaşında idi?"

"- Senin gibi birinin bunu bilemeyeceğini sanmıyorum."

"- Ben halka sordum, bana muhtelif cevaplar verdiler. Bu konuda senin fikrini öğrenmek istedim."

"- Hesap bilir misin?"

"- Evet."

---

6 **Buharî**, Megazî, 86; Fedâilu'l-Kur'ân, 1; **Müslim**, Fedâil, 33/117, 118, 121-23; **Tirmizî**, Menâkıb, 13/3650-51.

7 **Ebû Amr, Ammâr b. Ebî Ammâr el-Mekkî**: ö. 120/738 ds. Mekkeli tâbiîlerdendir. Ebû Hureyre ve İbn Abbas'tan rivâyeti vardır. Kendisinden Atâ b. Ebî Rebâh ve Şu'be rivâyet etti. Sikadır; hadîsi **Müslim**'de tahric edilmiştir.

"- Kırk yılı (aklında) tut! Hz. Peygamber o yaşta iken Peygamber olarak gönderildi. On beş yıl boyunca Mekke'de, kimi güvenle, kimi de korku ile yaşadı. On yıl da Medîne'de muhâcir olarak yaşadı."

Müslim'in Amr b. Dînâr'dan gelen bir rivâyeti de şöyledir:

"Urve'ye sordum:

"- Rasûlullah (as.) Mekke'de kaç yıl kaldı?"

"- On yıl."

"- Ama İbn Abbas on küsür yıl kaldığını söylüyor."

Bunun üzerine Urve, İbn Abbas'a mağfiret diledi ve;

"- O bunu, ancak şâirin; *'O, Kureyş arasında on küsür yıl oturdu'* beytinden almıştır" dedi.

Yine **Müslim**'in İbn Hamza'dan[8] rivâyetine göre de İbn Abbas şöyle dedi:

"Rasûlullah (as.) Mekke'de, kendisine vahiy geldiği halde on üç sene, Medîne'de de on sene kaldı. Altmış üç yaşında iken de vefat etti."

İZAH

Hz. Peygamber'in nübüvveti, hicreti ve vefatı konusunda verilen rakamlar tarihçilerin ekseriyetine göre şöyledir: Kırk yaşında iken Peygamber olmuş, on üç yıl **Mekke**'de Peygamber olarak kalmış, sonra **Medîne**'ye hicret etmiş, orada da on yıl kalmış ve nihayet altmış üç yaşında iken de vefat etmiştir. Henüz kendisine melek gelmezden önce rüyay-ı sâdıkaya muhatap olmuş, sonra melek gelmiş, sonra bir müddet vahiy kesintiye uğramış, ondan sonra da hiç kesilmeden belli periyotlarla vahiy gelmeye devam etmiştir. Bazı

---

[8] *Câmiu'l-Usûl*'de **İbn Hamza** diye zaptedilen bu isim *Müslim*'de **Ebû Cemre ed-Dubbeî** diye geçmektedir. Bu zatın kısa biyopgrafisi de 1407 numaralı hadîsle birlikte kaydedilmişti. El-*Mu'cemu'l-Kebîr* (XII, 220, h, 12944) ile İbn Sa'd'ın *Tabakat*'ında (II, 310) da **Ebû Cemre** diye geçmektedir. *Tabakat*'ın başka bir yerinde ise (I, 225) **Ebû Hamza** şeklinde zaptedilmiştir. Bu ismin doğrusu **Ebû Cemre**'dir. Bu karışıklığa ise muhtemelen İbn ile Ebû kelimeleri ile Hamza ile Cemre kelimelerinin Arapça yazılışı itibariyle birbirlerine çok yakın olmaları sebep olmuştur.

rivâyetlerde **Mekke**'deki vahiy süresi konusunda verilen farklı rakamlar, muhtemelen bu fetret dönemi ve rüyay-ı sâdıka dönemi ile ilgidir. Hz. Peygamber'e **Mekke**'de, hiç kesintiye uğramadan sürekli vahiy geldiği süre, tam on yıldır.

Yukarıdaki rivâyetlerin bir kısmında bazı farklı rakamlar veriliyorsa da, bunlar meşhur rivâyetlere aykırı görülmüş ve itibar edilmemiştir.

٨٧٧٦- (م) - **أنس بن مالك** رضي الله عنه) قال : « توفي رسول الله صلى الله عليه وسلم وهو ابن ثلاث وستين ، وتوفي أبو بكر وهو ابن ثلاث وستين ، وتوفي عمر ، وهو ابن ثلاث وستين». أخرجه مسلم.

8.776- Enes b. Mâlik'ten rivâyet edilmiştir:

"Rasûlullah (as.) altmış üç yaşında iken vefat etti. Hz. Ebû Bekir de altmış üç yaşında, Hz. Ömer de altmış üç yaşında vefat ettiler."[9]

٨٧٧٧- (م ت) - **عامر بن سعد** رضي الله عنهما) قال : « كنا قعودا عند معاوية فذكروا سِنِي رسول الله صلى الله عليه وسلم ، فقال معاوية: قُبِضَ رسول الله صلى الله عليه وسلم وهو ابن ثلاث وستين ، ومات أبو بكر ، وهو ابن ثلاث وستين ، وقُتِلَ عمر وهو ابن ثلاث وستين ».

وفي رواية : أنه سمع معاوية يخطب ، فقال : « مات رسولُ الله صلى الله عليه وسلم وهو ابن ثلاث وستين سنة ، وأبو بكر ، وعمر ، وأنا ابن ثلاث وستين ».

أخرجه مسلم. وأخرج الترمذي الثانية. وعنده عن عامر بن سعد عن جرير.

8.777- Âmir b. Sa'd şöyle dedi:

"Bizler, Muâviye'nin huzurunda oturuyorduk. Bir ara Rasûlullah'ın (as.) yaşından söz ettiler. Muâviye;

---

[9] **Müslim**, Fedâil, 32/114.

"- Rasûlullah (as.) altmış üç yaşında vefat etti. Hz. Ebû Bekir de altmış üç yaşında öldü. Hz. Ömer de altmış üç yaşında öldürüldü" dedi.[10]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyete göre Âmir b. Sa'd, Muâviye'nin hutbede şöyle söylediğini işitmiş:

"Rasûlullah (as.), Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer altmış üç yaşında iken vefat ettiler. Ben de altmış üç yaşındayım."

Bunları **Müslim** tahric etti.

İkinci rivâyeti **Tirmizî** de tahric etti. **Tirmizî**'de hadîs, Âmir b. Sa'd'ın Cerîr'den rivâyeti şeklindedir.

[10] **Müslim**, Fedâil, 33/119; **Tirmizî**, Menâkıb, 13/3653..

الفصل الثالث

في أولاده

III- HZ. PEYGAMBER'İN ÇOCUKLARI

٨٧٧٨- (عبد الله بن عباس رضي الله عنهما) قال: «إن قريشا تواصتْ بينها بالتمادي في الغيّ والكفر فقال بعضهم: الذي نحن عليه أحق مما عليه هذا الصُّنبور المُنْبَترُ، فأنزل الله: **{إنا أعطيناك الكوثر...}** إلى آخرها، وأتاه بعد ذلك خمسة أولاد ذكورٌ، أربعة من خديجة: عبد الله - وهو أكبرهم -، والطاهر - وقيل: إن الطاهر هو عبد الله فهم ثلاثة - والطيِّب، والقاسم وإبراهيم منْ مَارية.

وكان له صلى الله عليه وسلم أربع بنات منها: زينب - التي كانت تحت أبي العاص بن الربيع - ورُقية وأم كُلْثوم - كانتا تحت عُتْبة وعتيبة ابْنيْ أبي لهب فلما نزلت: **{تبّتْ يدا أبي لهب}** أمرهما بفراقهما - وتزوج عثمان أولا رقية وهاجرت معه إلى الحبشة وولدت هناك ابنه عبد الله وبه كان يكنى ، ثم ماتت وتزوج بعدها أم كلثوم وفاطمة وكانت تحت علي وولدت له حسنا وحسينا ومحسنا وزينب وكانت تحت عبد الله بن جعفر وأم كلثوم وزوجها عليٌّ من عمر بن الخطاب». أخرجه رزين.

8.778- Abdullah b. Abbas'dan rivâyet edilmiştir:

"Kureyşliler birbirlerine küfür ve sapıklığı devam ettirmeyi vasiyet edip şöyle dediler:

"Bizim üzerinde bulunduğumuz (yol), şu köksüz ve nesli kesik adamın (yolun)dan daha doğrudur."

Bunun üzerine Yüce Allah; ***'Muhakkak biz sana Kevser'i verdik...'*** sûresini sonuna kadar indirdi.

Ondan sonra Hz. Peygamber'in beş erkek evlâdı oldu, ki bunların dördü Hz. Hadîce'dendir[1]. Onlar da; Abdullah[2] –ki o,

---

[1] **Ümmü'l-Kasım, Hatice bint Huveylid b. Esed b. Abdüluzzâ b. Kusayy el-Kureşiyye:** ö. 620. İlk müslüman ve Hz. Peygamber'in ilk eşidir. Soyu, Kusayy'da Hz. Peygamber'in soyu ile birleşir. 556 yılında **Mekke**'de dünyaya geldi. Babası

onların en büyüğü idi-, Tâhir[3] –Tâhir'in Abdullah olduğu, böylece Hz. Hadîce'den olma erkek çocuklarının dört değil üç olduğu da söylenmiştir-, Tayyib, Kasım[4] ve Mâriye'den olma İbrahim'dir[5].

O'nun dört kızı vardı: Biri Ebû'l-Âs b. er-Rabî'in karısı olan Zeyneb. Diğeri Rukıyye, üçüncüsü de Ümmü Gülsüm. Bu ikisi, Ebû Leheb'in çocukları Utbe ve Uteybe'nin karısı idiler. ***'Ebû Leheb'in elleri kurusun!'*** âyeti nâzil olunca, Hz. Peygamber onlara ayrılmalarını emretmişti. Sonra Hz. Osman, önce Rukıyye ile evlendi, birlikte Habeşistan'a hicret ettiler. Oğlu Abdullah orada dünyaya geldi. Hz. Osman'a Ebû Abdullah künyesi bundan dolayı verildi. Sonra Rukıyye öldü. Onun ölümünden sonra Hz. Osman Ümmü

Kureyş'in eşrâfındandı. Hz. Peygamber'den önce Ebû Hâle Hind b. Zürâre et-Temîmî ile evlendi. Bu evlilikten Hind adlı bir erkekle bir kız çocuk dünyaya getirdi. Sonra Atik b. Abid el-Mahzûmî ile evlendi, ondan da Hind adlı bir kızı oldu. ***Tâhire*** ve ***Kübrâ*** lakabına sahip Hz. Hatice soylu, güzel ve zengin bir kadındı. Ticaretle geçinirdi. Hz. Peygamber'le de ortak ticaret yaptı, onun dürüstlüğünü ve güzel ahlâkını görüp kendisine evlenme teklif etti. Evlendiğinde kendisi 40, Hz. Peygamber 25 yaşlarında idi. Bu evlilikten yedi çocuğu oldu. Çocukları sırasıyla Kasım, Zeynep, Rukıyye, Ümmü Gülsüm, Fatıma, Tayyib (Abdullah?) ve Tahir. Tayyib ve Tahir'in, Abdullah'ın lakabı olduğu, dolayısıyla bu üçünün aynı kişi olduğu da rivâyet edilmiştir. Bu durumda Hz. Hatice'nin altı çocuğu olduğu anlaşılır. Hz. Hatice'yi Rasûlullah (as.) hayatı boyunca minnet ve sevgiyle andı. Ona cennette inciden bir köşk verileceğini söyledi. Cebrâil gelip Allah ve kendisi adına Hz. Hatice'ye selam eyledi. Peygamberliğin onuncu yılında vefat eden Hz. Hatice, ***Hacûn*** kabristanında defnedildi. Osmanlı sultanı **Kanuni** ona bir türbe yaptırdı, ama **Suûd** iktidarı bu türbeyi 1926 yılında yıktı.

[2] **Abdullah b. Muhammed**: Rasûlullah'ın (as.) Hz. Hatice'den olma oğludur. Peygamberlikten sonra dünyaya gelmiş ve doğumundan kısa süre sonra ölmüştü. Abdullah'ın, Tahir ile aynı çocuk olduğu da rivâyet edilmiştir.

[3] **Tahir b. Muhammed**: Rasûlullah'ın (as.) Hz. Hatice'den olma oğludur. Tahir ve Tayyib adlarında varlıklarından bahsedilen çocukların Abdullah ile aynı kişi olduğu da rivâyet edilmiştir. Tahir ve Tayyib isimlerinin, Abdullah'ın lakabı olduğu söylenmiştir.

[4] **Kasım b. Muhammed**: Hz. Peygamber'in en büyük çocuğudur. Rasûlullah (as.) ona izafeten Ebû'l-Kasım diye künyelenmişti. Annesi Hz. Hatice'dir. İki yıl kadar yaşadı. **Mekke**'de Hz. Peygamber'e vahiy gelmeden önce vefat etti.

[5] **İbrahim b. Muhammed**: ö. 9/631. Rasûlullah'ın (as.) Mısırlı câriyesi Mâriye'den olma oğludur. **Medîne**'de hicrî 7 yılı Zilhicce ayında doğdu. 16 veya 18 ay yaşadığı rivâyet edilir. Bakî mezarlığına defnedildi.

Gülsüm ile evlendi. Dördüncüsü de Hz. Ali'nin zevcesi ve Hasan, Hüseyin, Muhsin, Zeyneb –Abdullah b. Cafer'in zevcesi idi- ile Ümmü Gülsüm'ün –Hz. Ömer'in oğlu Ali'nin karısı idi- anneleri olan Fâtıma'dır."[6]

İZAH

İbnu'l-Esîr, Câmiu'l-Usûl'ün ricâle tahsis ettiği son dört cildinde, Hz. Peygamber ve âilesi ile ilgili bilgiler verir. Burada da belirtildiği üzere Hz. Peygamber'in kız çocukları hakkında değil ama erkek çocuklarının sayısı konusunda farklı rivâyetler vardır. Ekseri tarihçiler, dördü kız dördü erkek olmak üzere sekiz çocuğu olduğunu, bazıları ise üçü erkek dördü kız olmak üzere yedi çocuğu olduğunu kaydederler.

Bu konuda ihtilaf edilen diğer bir husus da, en büyük çocuğunun kim olduğu ve çocuklar arasındaki sıralamanın nasıl olduğudur. **İbnu'l-Esîr**, Hz. Peygamber'in çocuklarını büyüklük sırasına göre şöyle kaydeder: **Kasım, Zeyneb, Rukıyye, Abdullah, Ümmü Gülsüm, Fâtıma, İbrahim.** Ancak bu konuda farklı rivâyetlerin de bulunduğunu, meselâ en büyüklerinin **Zeyneb** sonra olduğunu, **Kasım**'ın ondan sonra dünyaya geldiğini; **Fâtıma**'nın da **Ümmü Gülsüm**'den büyük olduğunu; başka bir rivâyete göre de sıralamanın **Zeyneb, Kasım, Ümmü Gülsüm, Fâtıma, Abdullah** –ki o Tayyib ve Tahir'dir- ve **İbrahim** şeklinde olduğunu zikreder.

İbrahim dışında Rasûlullah'ın (as.) bütün çocukları **Hz. Hadîce**'dendir. **İbnu'l-Esîr**, çocukları önce erkekler, sonra kızlar olmak üzere şöyle kaydeder:

1- Kasım: Hz. Peygamber, ona izâfeten **Ebû'l-Kasım** diye künyelenmiştir. İki yıl yaşamış, **Mekke**'de nübüvvetten önce vefat etmiştir.

2- Abdullah: Onun **Tâhir** olduğu da söylenmiştir. Hz. Peygamber'e vahiy gelmeye başladıktan sonra doğmuştur.

3- Tâhir: O da nübüvvetten sonra doğmuştur. **Tâhir** ile **Tayyib**'in, **Abdullah**'ın lakabı olduğu da söylenmiştir.

---

[6] Hadîsi **Rezîn** tahric etti.

4- İbrahim: Hz. Peygamber'in **Mısırlı** câriyesi **Mâriye**'den doğmadır. **Medîne**'de hicrî 8. yılda Zilhicce ayında doğmuştu. Bundan sonraki hadîste de görüleceği üzere Hz. Peygamber onu demirci olan **Ebû Seyf Berâ b. Evs**'in karısı **Havle bint Münzir**'in süt anneliğine vermişti. Süt müddetini bile tam olarak dolduramadan hicrî 10'da vefat etmiş, **Bakî** mezarlığına defnedilmiştir. 16 veya 18 ay yaşadığı rivâyet edilir.

5- Fâtıma: Peygamberlikten beş yıl önce, Kureyşliler **Kâbe**'yi yeniden yaptıkları yıl dünyaya gelmiştir. Fîl olayından 41 sene sonra dünyaya geldiği de söylenmiştir. Bir rivâyete göre Hz. Peygamber'in en küçük kızıdır. **Fâtıma**, âlemdeki kadınların hanım efendisidir. Rasûlullah (as.); **"Fâtıma benden bir parçadır"** derdi. Konuşması ve yürümesi de Hz. Peygamber'e benzerdi.

Hz. Fâtıma hicretin ikinci yılında **Bedir** savaşından sonra **Hz. Ali** ile evlendi. Bu evlilikten **Hasan, Hüseyin, Muhsin, Zeyneb, Ümmü Gülsüm** ve **Rukıyye** adlı altı çocuğu oldu. Hz. Peygamber'in soyu, **Fâtıma** yoluyla devam etmiştir.

Hz. Peygamber'in vefatından altı ay sonra **Medîne**'de vefat etti. O sırada 28 veya 29 yaşında idi. Cenazesini **Hz. Ali** yıkadı, namazını da o kıldırdı, geceleyin defnedildi. Ondan **Hz. Ali** ve oğulları **Hasan** ve **Hüseyin** ile **İbn Abbas, İbn Mes'ûd, Hz. Âişe, Ümmü Seleme, Enes b. Mâlik** ve **Esmâ bint Umeys** hadîs rivâyet ettiler. Kendisinden 18 hadîs hadîs rivâyet edilmiştir, bunlardan yalnız bir tanesi muttefekun aleyhtir.

6- Zeyneb: Fîl olayından otuz yıl sonra dünyaya gelmiştir. Hz. Peygamber'in en büyük kızıdır. Hatta bir rivâyete göre bütün çocuklarının en büyüğüdür. **Hz. Hadîce**'nin sağlığında teyzesinin oğlu **Ebû'l-Âs b. er-Rebî'** ile evlenmişti. **Bedir** savaşında kocası müşrikler safında idi, esir alınmış, fidye olarak **Zeyneb** annesinin hediyesi olan gerdanlığını göndermişti. Hz. Peygamber gerdanlığı görünce tanıdı, son derece duygulandı ve arkadaşlarına onu **Zeyneb** için serbest bırakmalarını rica etti. Onların da uygun görmeleri üzerine Hz. Peygamber ondan, **Mekke**'ye dönünce kızı **Zeyneb**'i kendisine göndereceğine dair söz alarak serbest bırakmış, o da

sözünde durmuştu. Hatta bundan dolayı Rasûlullah (as.) onu; **"sözüne sâdık hısım"** diye övmüştü. Sonra **Ebû'l-Âs** da Müslüman olup **Medîne**'ye hicret edince, Hz. Peygamber **Zeyneb**'i tekrar kendisine nikâhlamıştı. **Zeyneb**'in **Ebû'l-Âs**'dan **Ali** ve **Ümâme** adlı iki çocuğu olmuştu. **Ümâme, Hz. Fâtıma**'nın vefatından sonra **Hz. Ali** ile evlenmişti. Erkek çocuğu **Ali**'yi de Hz. Peygamber **Mekke** fethinde terkisinde taşımış, küçük yaşta vefat etmişti. **Zeyneb**, hicretin 8. yılında **Medîne**'de vefat etmiş, kendisini mezarına Hz. Peygamber indirmişti.

7- Rukıyye: Fîl olayından 33 yıl sonra ve **Zeyneb**'in peşinden dünyaya gelmişti. Kendisi önce **Ebû Leheb**'in oğlu **Utbe** ile evlenmişti. Kızkardeşi **Ümmü Gülsüm** de **Ebû Leheb**'in diğer oğlu **Uteybe** ile evlenmişti. Ancak ikisi de henüz gerdeğe girmeden ***"Ebû Leheb'in elleri kurusun!"*** âyeti nâzil olunca, **Ebû Leheb** çocuklarından, onları boşamalarını istedi. Bunun üzerine ikisi de ayrıldılar. **Rukıyye Mekke**'de **Hz. Osman**'la evlendi ve birlikte **Habeşistan**'a hicret ettiler. Çocukları **Abdullah** orada dünyaya geldi. **Hz. Osman** ona izâfeten **Ebû Abdullah** diye künyelenir. **Abdullah** altı yaşına gelince vefat etti. Bilâhare **Rukıyye Medîne**'ye hicret etti ve Hz. Peygamber'in **Bedir** savaşında bulunduğu sırada **Medîne**'de vefat etti. **Hz. Osman Bedir** savaşına onun hastalığı yüzünden katılamamıştı.

8- Ümmü Gülsüm: Hz. Fâtıma'dan önce dünyaya gelmiştir. Hatta bazıları **Rukıyye**'den de önce doğduğunu söyler. Az önce ifâde edildiği üzere **Ümmü Gülsüm, Ebû Leheb**'in oğlu **Uteybe** ile evlenmiş, ama henüz gerdeğe girmeden ***"Ebû Leheb'in elleri kurusun!"*** âyeti nâzil olunca, ondan boşanmıştı. Sonra ablası **Rukıyye** ölünce, hicretin üçüncü yılında **Hz. Osman**'la evlendi. Bu evlilikten çocuğu olmadı. Hicrî 9'da vefat etti.

٨٧٧٩- (م- **أنس بن مالك** رضي الله عنه) قال : قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: «**وُلِدَ لِي الليلة غُلامٌ، فسمَّيتُهُ باسم أبي إبراهيم،** ثم دفعه إلى أُمِّ سَيف – امرأة قَين، يقال له: أبو سَيْف – فانطلق يأتيه، واتبعته، فانتهينا إلى أبي سيف – وهو ينفخ بكيره، وقد

امتلأ البيت دخانا - فأسرعتُ المشي بين يدي رسول الله صلى الله عليه وسلم فقلت: يا أبا سيف أمْسِكْ جاء رسولُ الله فأمسك، فدعا النبيُّ صلى الله عليه وسلم بالصبي فضمه إليه وقال: ما شاء الله أن يقول فقال أنس: لقد رأيته وهو يَكيد بنفسه بين يديْ رسول الله صلى الله عليه وسلم. فدمعتْ عينا رسول الله صلى الله عليه وسلم فقال: **تدمع العين، ويَحزن القلب ولا نقول إلا ما يرضي ربنا والله يا إبراهيم إنا بك لمحزونون**». أخرجه مسلم.

8.779- Enes b. Mâlik'den rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber;

"Akşam bir oğlum dünyaya geldi ve ona (büyük) **babam İbrahim'in adını verdim"** dedi.

Hz. Peygamber sonra çocuğu, Ebû Seyf adındaki demircinin karısı Ümmü Seyf'e verdi. Sonra çocuğuna gitti, ben de onun peşinden gittim. Ebû Seyf'in yanına vardığımızda, kendisi körük üflüyordu, ev dumanla dolmuştu. Ben Hz. Peygamber'i geçerek sür'atle Ebû Seyf'in yanına gittim ve ona;

"- Dur, ya Ebû Seyf! Rasûlullah (as.) geldi" dedim. Ebû Seyf durdu. Hz. Peygamber çocuğu istedi, onu bağrına bastı ve Allah ne söylemesini dilediyse söyledi."

Enes şöyle devam etti:

"Vallahi çocuğun, Hz. Peygamber'in kucağında can çekiştiğini gördüm. Bunun üzerine Rasûlullah'ın (as.) da gözleri yaşardı ve;

"Göz yaşarır, kalp üzülür, ama biz ancak Rabbimizin razı olacağı sözü söyleriz. Vallahi ya İbrahim, biz senin için çok üzülüyoruz" dedi.[7]

٨٧٨٠- (م- **عمرو بن سعيد عن أنس** رضي الله عنه) قال: إنه لما توفي إبراهيم قال رسول الله: «**إن إبراهيم مات في الثدي، وإن له لظئرين يكملان رضاعه في الجنة وإنه ابني**» أخرجه مسلم.

8.780- Amr b. Saîd, Enes'den şöyle rivâyet ediyor:

---

[7] **Müslim**, Fedâil, 15/62.

"İbrahim vefat edince Hz. Peygamber;

"İbrahim memede iken öldü; onun iki tane süt annesi vardır ve onlar süt müddetini cennette tamamlayacaklardır. Şüphesiz o, benim oğlumdur" dedi.[8]

٨٧٨١- (خ- **البراء بن عازب** رضي الله عنه) قال : « لما توفي إبراهيم قال رسول الله صلى الله عليه وسلم : **إن له مرضعا في الجنة** ». أخرجه البخاري.

8.781- Berâ b. Âzib şöyle dedi:

"İbrahim vefat edince Hz. Peygamber; **'Onun cennette bir süt annesi vardır'** dedi."[9]

٨٧٨٢- (خ- **إسماعيل بن أبي خالد**) قال : قلت لابن أبي أوفى رضي الله عنه : « أرأيت إبراهيم ابنَ النبي صلى الله عليه وسلم ؟ قال : نعم ، مات صغيرا ، ولو قضي أن يكون بعد محمد صلى الله عليه وسلم نبي عاش ابنه ، ولكن لا نبيَّ بعده ». أخرجه البخاري.

8.782- İsmail b. Ebî Hâlid'den rivâyet edilmiştir:

"İbn Ebî Evfâ'ya sordum:

"- Hz. Peygamber'in oğlu İbrahim'i gördün mü?"

"- Evet. Küçükken ölmüştü. Eğer Hz. Muhammed'den (as.) sonra bir Peygamber'in gelmesi hükmolunsaydı, oğlu yaşardı. Ama O'ndan sonra Peygamber yoktur."[10]

٨٧٨٣- (**وائل بن عبيد الله**) قال : « لما مات إبراهيم ابنُ رسول الله صلى الله عليه وسلم صلّى عليه عند باب المقاعد وهو موضع عند باب الجنائز، ودفنه عند رجْليْ ابن مظعون». أخرجه...

8.783- Vâil b. Ubeydullâh[11] şöyle dedi:

---

[8] **Müslim**, Fedâil, 15/63.

[9] **Buharî**, Cenâiz, 91; Bed'u'l-Halk, 8; Edeb, 109.

[10] **Buharî**, Edeb, 109.

"Rasûlullah'ın (as.) oğlu İbrahim ölünce, Hz. Peygamber namazı oturakların bulunduğu kapı tarafında kıldı. O, cenazeler kapısının yanına konmuştu. Sonra onu Osman b. Maz'un'un ayakları dibine defnetti."[12]

---

[11] Metinde **Vâil b. Ubeydullâh** diye kaydedilen bu ismi ricâle dair kaynaklarda bulamadık. İbnu'l-Esîr de eserinin ricâle tahsis ettiği kısmında sadece bu ismi zirederek rivâyet ettiği hadîse işaretle yetinmektedir. Rivâyetin **"Rasûlullah'ın (as.) oğlu İbrahim ölünce, Hz. Peygamber namazı oturakların bulunduğu kapı tarafında kıldı"** şeklindeki ilk cümlesi **Ebû Davud**'da da tahric edilmiştir. Ama orada râvînin ismi **Vâil b. Davud** diye kaydedilmiştir. Bu zat da Bekr b. Vâil'in babası olan ve rivâyeti **Nesaî** ile **İbn Mâce**'de tahric edilmiş olan sika râvîlerdendir.

[12] Musannıfın kaynağına işaret etmediği bu rivâyetin ilk cümlesi **Ebû Davud**'da geçmektedir; Cenâiz, 53/3188.

الفصل الرابع
في صفاته و أخلاقه

و قد تقدم فيما مضى من الكتاب شيئ كثير من صفاته و أخلاقه متفرقا في الأبواب التي أوجب ذكره فيها. و نذكر في هذا الفصل ما لم يختص بباب من تلك الأبواب المتقدمة و ينقسم هذا الفصل إلى ثمانية أنواع:

النوع الأول
في أحاديث جامعة لأوصاف عدة

IV- HZ. PEYGAMBER'İN VASIFLARI VE AHLÂKI

Hz. Peygamber'in vasıfları ve ahlâkı konusunda bundan önceki bölümlerde zikredilmesi gereken bâblarda, müteferrik olarak pek çok şey geçmişti. Bu bölümde ise daha önceki bâblarda geçmeyen hususları zikredeceğiz. Bu bölüm de sekiz nev'e ayrılmıştır:

a) MÜTEADDİT VASIFLARINI TOPLAYAN HADÎSLER

٨٧٨٤- (ت- **إبراهيم بن محمد** من ولد علي) قال : « كان عَليّ يَصفُ رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول: لم يكن بالطويل الممغّط ، ولا بالقصير المتردد ، كان رَبْعة من القوم ، ولم يكن بالجَعْد القَطط ، ولا بالسَّبط ، كان جَعدا رَجلا ، ولم يكن بالمُطَهَّم ، ولا بالمكَلْثم ، كان أسيلَ الخَدّ ، وكان أبيض مُشْرَبا بحمره ، أدْعَجَ ، أهْدَب الأشفار، ذا مَسْرُبة ، شَثْن الكف والقدمين ، جليل المُشاش والكَتَد ، إذا التفت التَفتَ معا ، وإذا مشى يتكفأ تَكفُّؤا ، كأنّما يَنْحَطّ من صَبَب ، بين كتفيه خاتم النبوة ، وهو خاتم النبيين ، أجودُ الناس صدرا ، وأشجعهم

قلبا ، وأصدقهم لهجة ، وألينهم عريكة ، وأكرمهم عشرة ، من رآه بديهة هابه ، ومن خالطه فعرفه أحبه ، يقول ناعته : لم أر قبله ولا بعده مثله ، ولا يسرد الحديث سردا ، يتكلم بكلام فصل ، يفهمه من سمعه » هذه الرواية ذكرها رزين.

والذي جاء في كتاب الترمذي : هذا لفظه قال : « لم يكن بالطويل الممغط ولا بالقصير المتردد، كان ربعة من القوم ، ولم يكن بالجعد القطط ، ولا بالسبط ، كان جعدا رجلا ، لم يكن بالمطهم ولا بالمكلثم ، وكان في وجهه تدوير، أبيض مشرب بحمرة ، أدعج العينين ، أهدب الأشفار ، جليل المشاش والكتد ، أجرد ، ذو مسربة ، شثن الكفين والقدمين ، إذا مشى تقلّع ، كأنما يمشي في صبب ، وإذا التفت التفت معا ، بين كتفيه خاتم النبوة – وهو خاتم النبيين – أجود الناس صدرا ، وأصدق الناس لهجة ، وألينهم عريكة ، وأكرمهم عشرة ، من رآه بديهة هابه ، ومن خالطه معرفة أحبه ، يقول ناعته : لم أر قبله ولا بعده مثله ».

وللترمذي في رواية أخرى عن علي قال : « لم يكن النبي صلى الله عليه وسلم بالطويل ولا بالقصير ، شثن الكفين ، والقدمين ، ضخم الكراديس ، طويل المسربة ، إذا مشى تكفأ تكفّيا ، كأنما انحطّ من صبب ، لم أر قبله ولا بعده مثله صلى الله عليه وسلم ».

8.784- Hz. Ali'nin torunlarından İbrahim b. Muhammed (b. el-Hanefiyye)[1] anlatıyor:

"Hz. Ali, Rasûlullah'ı (as.) şöyle tavsif ediyordu:

"O, aşırı uzun ve fazla kısa boylu biri değildi; halkın orta boylusu idi. Saçları da ne fazla kıvırcık, ne de düzdü; dalgalı idi. Göbekli ve yuvarlak yüzlü değildi, yanakları uzuncaydı. Teninin rengi, kırmızı ile beyaz karışımı idi. Gözleri siyah, kirpikleri uzundu. Göğsünden göbeğine kadar inen kıldan bir çizgi vardı. Elleri ve ayakları büyükçe idi. Kemikleri kalın, omuzlarının arası genişti. Bir tarafa dönünce, (sadece başını çevirmez) bütün vücuduyla dönerdi. Yürürken, sanki yukarıdan aşağıya iniyormuş gibi öne doğru

---

[1] **İbrahim b. Muhammed b. Ali b. Ebî Tâlib el-Hâşimî**: Hz. Ali'nin torunudur. Muhammed b. el-Hanefiye'nin oğludur. Hanefiye, Muhammed'in annesi idi. Babasından ve Enes b. Mâlik'ten rivâyeti vardır. Kendisinden İbn İshak ve Yâsîn el-Iclî rivâyet etti. Sikadır; hadîsi **Tirmizî ve İbn Mâce**'de tahric edilmiştir.

meylederek yürürdü. İki omuzu arasında peygamberlik mührü vardı; O, Peygamberlerin sonuncusu (mühürleyicisi) idi.

O, insanların gönlü en cömert olanı, en cesuru, en doğru sözlüsü, en yumuşak huylusu ve en iyi geçimlisi idi. Onu ilk defa gören heybetinden korkar, ama onunla beraber olan kendisini tanır ve gönülden severdi. Onu tavsif eden; 'ne ondan önce ve ne de ondan sonra onun bir benzerini görmedim' *derdi.*

O, hızlı konuşmazdı; her işitenin anlayabileceği şekilde kelimeleri teker teker telaffuz ederdi."[2]

RİVÂYETLER

Bu rivâyeti **Rezîn** kaydetti.

Tirmizî'nin kitabında ise, şu lafızlarla zikredilmektedir:

"O, aşırı uzun ve fazla kısa boylu biri değildi; halkın orta boylusu idi. Saçları da ne fazla kıvırcık, ne de düzdü; dalgalı idi. Göbekli ve yuvarlak yüzlü değildi; ancak yüzünde bir parça yuvarlaklık vardı. Teninin rengi, kırmızı ile beyaz karışımı idi. Gözleri siyah, kirpikleri uzundu. Kemikleri kalın, omuzlarının arası genişti. Vücudu kılsızdı, yalnız göğsünden göbeğine kadar inen kıldan bir çizgi vardı. Elleri ve ayakları büyükçe idi. Yürürken, sanki bir yamaçta yürüyormuş gibi adımlarını sert atardı. Bir tarafa dönünce, (sadece başını çevirmez) bütün vücuduyla dönerdi. İki omuzu arasında peygamberlik mührü vardı; O, Peygamberlerin sonuncusu (mühürleyicisi) idi.

O, insanların gönlü en cömert olanı, insanların en doğru sözlüsü, en yumuşak huylusu ve en iyi geçimlisi idi. Onu ilk defa gören heybetinden korkar, ama bilerek onunla beraber olan kendisini gönülden severdi. Onu tavsif eden; 'ne ondan önce ve ne de ondan sonra onun bir benzerini görmedim' *derdi."*

Tirmizî'nin, Hz. Ali'den naklettiği diğer bir rivâyeti de şöyledir:

"Hz. Peygamber ne uzun, ne de kısa boylu idi. Elleri ve ayakları büyükçe idi. Mafsal kemikleri kalındı. Göğsünden göbeğine inen kıl çizgisi uzundu. Yürürken, sanki bir yamaçtan aşağıya iniyormuş gibi öne doğru

---

[2] **Tirmizî**, Menâkıb, 8/3637-38.

abanarak yürürdü. Ne ondan önce ve ne de ondan sonra asla onun bir benzerini görmedim."

٨٧٨٥- (خ م ط ت- ربيعة بن أبي عبد الرحمن) قال سمعت أنس بن مالك يصف رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول: «كان رَبعة من القوم، ليس بالطويل البائن، ولا بالقصير، أزهر اللون، ليس بالأبيض الأَمْهَق، ولا بالآدم، ليس بجَعْد قطط، ولا سبط رجل، أُنزل عليه وهو ابن أربعين سنة، فلبث بمكة عشر سنين ينزلُ عليه الوحي، وبالمدينة عشرا، وتوفاه الله على رأس ستين، وليس في رأسه ولحيته عشرون شعرة بيْضاء، قال ربيعة: فرأيتُ شعرَه، فإذا هو أحمر، فسألتُ؟ فقيل: احْمَرَّ من الطيب». أخرجه البخاري، ومسلم.

وأخرج الموطأ إلى قوله: «شعرة بيضاء». وأخرجه الترمذي كذلك. وفي ألفاظه نقص.

وللبخاري عن أنس، أو عن أبي هريرة قال: «كان رسول الله صلى الله عليه وسلم ضَخْم القدمين، حسن الوجه، لم أر بعده مثله». وفي رواية عن أنس: «ضخم اليدين، لم أر بعده مثله، وكان شعر النبي صلى الله عليه وسلم رَجلا، لا جَعدا ولا سَبْطا».

وفي أخرى: «كان ضخم الرأس والقدمين، لم أر بعده ولا قبله مثله، وكان سبط الكفين». وفي أخرى: «شثن الكفين والقدمين». وفي رواية عن أنس - أو عن جابر بن عبد الله - قال: «كان رسولُ الله صلى الله عليه وسلم ضخم الكفين والقدمين، لم أر بعده شَبَهًا له».

وللترمذي أيضا قال: «كان رسول الله صلى الله عليه وسلم رَبْعة، ليس بالطويل، ولا بالقصير، حَسَنَ الجسم، أسمر اللون، وكان شعره ليس بجعد ولا سبط، إذا مشى يتكفأ».

8.785- Rabîa b. Ebî Abdurrahman'dan rivâyet edilmiştir:

Enes b. Mâlik'in, Rasûlullah'ı (as.) şöyle tavsîf ettiğini işittim:

"Hz. Peygamber halkın orta boylusu idi; fazla uzun boylu değildi, kısa da değildi. Parlak renkli idi; ne (kireç gibi) aşırı beyaz, ne de fazla esmerdi. Saçları da ne aşırı kıvırcıktı, ne de düzdü. Kırk yaşında iken kendisine vahiy indirildi. Kendisine vahiy indiği halde on yıl Mekke'de, on yıl da Medîne'de kaldı. Altmışlı yılların başında iken Allah onun rûhunu kabzetti; o sırada saçında ve sakalında henüz yirmi tane beyaz kıl bile yoktu."

Rabîa dedi ki:

"Ben O'nun saçını gördüm, kırmızı idi. Bunun sebebini sordum. Bana, *'koku sürmekten kırmızılaştı'* denildi."[3]

RİVÂYETLER

Bunu **Buharî** ve **Müslim** tahric ettiler.

Muvatta hadîsi; *"...yirmi tane beyaz kıl bile yoktu"* cümlesine kadar tahric etti. **Tirmizî**'nin rivâyeti de bu şekildedir, yalnız onun lafızlarında bazı eksiklikler vardır.

Buharî'nin Enes'den veya Ebû Hureyre'den bir rivâyeti de şöyledir:

"Rasûlullah'ın (as.) ayakları büyükçe, yüzü de güzeldi. O'ndan sonra O'nun bir benzerini daha görmedim."

Enes'den gelen diğer bir rivâyet de şöyledir:

"O'nun elleri büyükçe idi. O'ndan sonra O'nun bir benzerini daha görmedim. Saçları da dalgalı idi; ne fazla kıvırcık, ne de tam düzdü."

Diğer bir rivâyet de şöyledir:

"Hz. Peygamber'in başı ve ayakları büyükçe idi. Ne O'ndan sonra ve ne de O'ndan önce asla O'nun bir benzerini görmüş değilim. O'nun iki eli de açıktı."

Başka bir rivâyette de; *"O'nun elleri ve ayakları iri ve kalınca idi"* dedi.

Enes'den veya Câbir b. Abdullah'dan gelen diğer bir rivâyet de şöyledir:

"Rasûlullah'ın (as.) elleri ve ayakları iri ve kalınca idi. O'ndan sonra O'na benzeyen birini asla görmedim."

Tirmizî'nin bir rivâyeti de şöyledir:

---

[3] **Buharî**, Menâkıb, 23; Libâs, 68; **Müslim**, Fedâil, 31/113; **Muvatta**, Sıfatu'n-Nebî, 1/1; **Tirmizî**, Menâkıb, 4/3623.

"Rasûlullah (as.) orta boylu biriydi; ne uzun, ne de kısa idi. Vücudu mütenâsip, teninin rengi de esmerdi. Saçları da ne düz, ne de kıvırcıktı. Yürürken öne doğru abanırdı."

٨٧٨٦– (م ت– جابر بن سمرة رضي الله عنه) قال : « كان رسول الله صلى الله عليه وسلم ضَليع الفم ، أشْكَل العينين ، منهوس العقبين ، ضخم القدمين ».

قيل لِسِمَاك : ما ضليع الفم ؟ قال: عظيم الفم. قيل: ما أشكل العينين ؟ قال : طويل شق العين. قيل: ما منهوس العقب ؟ قال: قليل لحم العقب. أخرجه مسلم. وفي رواية الترمذي قال : « ضليع الفم ، أشكل العينين ، منهوس العقب ». ولم يذكر : ما ضليع الفم... إلخ.

8.786- Câbir b. Semüre şöyle dedi:

"Rasûlullah (as.) ***dalîu'l-fem, eşkelu'l-ayneyn, menhûsu'l-akıbeyn* ve *dahmu'l-kademeyn*** idi."

Râvî Simâk (b. Harb)'a;

"- *Dalîu'l-fem* ne demektir?" diye soruldu.

"- Geniş ağızlı demektir" dedi.

"- *Eşkelu'l-ayneyn* ne demektir?" diye soruldu.

"- Gözünün yarığı uzun demektir" dedi.

"- *Menhûsu'l-akıb* ne demektir?" diye sorulunca;

"- Ökçesi az etli demektir" karşılığını verdi.[4]

RİVÂYETLER

Bunu **Müslim** tahric etti.

Tirmizî'nin rivâyeti de şöyledir:

"O, geniş ağızlı, gözlerinin beyazı kırmızılı ve topuğunun eti azdı." **Tirmizî;** *"Dalîu'l-fem* ne demektir?..." şeklindeki cümleleri zikretmedi.[5]

---

[4] **Müslim**, Fedâil, 27/97; **Tirmizî**, Menâkıb, 12/3647.

[5] Musannıfın bu beyanına rağmen **Tirmizî**'nin matbu nüshasında yukarıdaki hadîsten sonra, aynen **Müslim**'deki soru ve cevapları da içeren ikinci bir rivâyet de yer almaktadır.

İZAH

Hadîsi **Câbir**'den rivâyet eden **Simâk b. Harb;** ***"eşkelu'l-ayneyn"*** ibâresini **"gözünün yarığı uzun"** diye açıklamış ise de, ulemanın büyük çoğunluğu bunu hatalı görmüş ve ***"şükle"*, gözün beyazına karışan kırmızılıktır** demişlerdir. Buna göre ***"eşkelu'l-ayneyn"*, gözlerinin beyazına kırmızılık karışmış** demektir.

Dahmu'l-kademeyn de; ayakları kalın anlamına gelir.

٨٧٨٧- (م ت- **أبو سعيد الخدري** رضي الله عنه) قال : قلتُ لأبي الطفيل : « رأيتَ رسول الله صلى الله عليه وسلم ؟ قال : نعم ، كان أبيض مليح الوجه ».

وفي رواية قال: «رأيتُ رسول الله صلى الله عليه وسلم، وما على وجه الأرض اليوم رجل رآه غيري قال: قلتُ: فكيف رأيتَه؟ قال: كان رسول الله صلى الله عليه وسلم مليحا مُقَصَّدا» أخرجه مسلم.

وفي رواية أبي داود مثله ، وقال : « كان أبيض مليحا ، إذا مشى كأنه يهوي في صَبُوبٍ ».

8.787- Ebû Saîd el-Hudrî'den rivâyet edilmiştir:

Ebû't-Tufeyl'e;

"- Rasûlullah'ı (as.) gördün mü?" diye sordum.

"- Evet; beyaz tenli, güzel yüzlü idi" dedi.[6]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyette **Ebû't-Tufeyl;**

"Rasûlullah'ı (as.) gördüm; bugün yeryüzünde benden başka O'nu gören kimse kalmadı" dedi. (Râvî Cüreyrî);

"- O'nu nasıl gördün?" diye sorunca;

"- Rasûlullah (as.) güzel yüzlü ve orta boylu idi" dedi.

Bunları **Müslim** tahric etti.

---

[6] **Müslim**, Fedâil, 28/98; **Ebû Davud**, Edeb, 35/4864.

Ebû Davud'un rivâyeti de bunun gibidir: *"O beyaz tenli, güzel yüzlü idi. Yürüdüğü zaman, bir yamaçtan inermiş gibi (heybetli ve hızlı) yürürdü."*

٨٧٨٨- (خ م د ت س- البراء بن عازب رضي الله عنه) قال : « كان رسول الله صلى الله عليه وسلم أحسنَ الناس وجها ، وأحْسَنَه خَلْقا ، ليس بالطويل البائن ، ولا بالقصير».

وفي رواية قال : « كان مَرْبُوعا ، بعيد ما بين المنكِبَين ، له شَعر يبلغ شَحْمة أذنيه ، رأيْتُهُ في حُلَّة حمراء ، لم أر شيئا قطّ أحسنَ منه ».

وفي رواية « ما رأيتُ أحدا أحسنَ في حلة حمراء من النبي صلى الله عليه وسلم ».

قال البخاري : وقال بعض أصحابي عن مالك بن إسماعيل : « إنَّ جُمَّتَهُ لتضربُ قريبا من مَنْكِبيه ». قال أبو إسحاق : سمعته يحدِّثُهُ غير مرة ، ما حدَّث به قط إلا ضَحِكَ.

وفي أخرى : « عظيم الجمَّة ، إلى شحمة أذنيه». أخرجه البخاري، ومسلم. وأخرج أبو داود الرواية الثانية. وله في أخرى قال : « ما رأيت من ذي لِمّة سوداء أحسنَ في حلّة حمراء من رسول الله صلى الله عليه وسلم ، قال : ورأيت لِمّتَهُ تضرب قريبا من مَنكِبَيْه ».

وله في أخرى قال : « كان رسول الله صلى الله عليه وسلم مَرْبُوعا ، عريضَ ما بين المنكبين ، كَثَّ اللحية ، تعلوه حمرة ، جُمّته إلى شَحْمة أذنيه ، لقد رأيته في حلة حمراء ، ما رأيتُ أحسن منه».

وأخرج الترمذي : « ما رأيتُ أحسن في حلة حمراء من رسول الله صلى الله عليه وسلم ، وإن جمته لتضرب ما بين منكبيه ، لم يكن بالقصير ، ولا بالطويل ، بعيد ما بين المنكبين ».

8.788- Berâ b. Âzib'den rivâyet edilmiştir:

"Hz. Peygamber yüzü itibariyle insanların en güzeli idi. Yaratılışı itibariyle de en güzeli idi. Ne aşırı uzun boylu idi, ne de kısa!"[7]

---

[7] **Buharî**, Menâkıb, 23; **Müslim**, Fedâil, 25/91; **Ebû Davud**, Tereccül, 9/4183-86; **Tirmizî**, Menâkıb, 8/3635; **Nesaî**, Zînet, 60.

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyet şöyledir:

"Hz. Peygamber orta boylu, geniş omuzlu idi. Kulaklarının yumuşaklarına kadar inen saçları vardı. Bir gün O'nu kırmızı bir elbise ile görmüştüm; hayatımda ondan daha güzel bir şey görmedim."

Diğer bir rivâyette de; *"Kırmızı elbise içerisinde Hz. Peygamber'den daha güzel birini asla görmedim"* dedi.

Buharî şöyle söyledi:

"Bazı hocalarım, Mâlik b. İsmail'den naklen şöyle dediler:

"O'nun saçları, omuzlarına yakın yerlere çarpıyordu."

Ebû İshak; "(Berâ b. Âzib'in) bunu söylediğini pek çok defa işittim; her seferinde de mutlaka gülerdi" dedi.

Başka bir rivâyette de; *"O'nun, kulak memelerine kadar inen gür saçları vardı"* dedi.

Bunları **Buharî** ve **Müslim** tahric etti.

İkinci rivâyeti **Ebû Davud** tahric etti.

Ebû Davud'un başka bir rivâyetine göre de Berâ şöyle dedi:

"Kırmızı elbise içinde siyah saçları kulak memelerine kadar inen Hz. Peygamber kadar güzel birini asla görmedim. Saçları omuzlarına yakın bir yere vuruyordu."

Yine **Ebû Davud**'un diğer bir rivâyetine göre de şöyle dedi:

"Hz. Peygamber orta boylu idi. Omuzlarının arası geniş, sakalı sıktı, kırmızıya çalıyordu. Saçları kulaklarının yumuşağına kadar uzanıyordu. O'nu kırmızı bir elbise içinde görmüştüm; asla O'ndan daha güzel bir şey görmedim."

Tirmizî'nin rivâyeti de şöyledir:

"Kırmızı elbise içinde Hz. Peygamber'den daha güzel birini görmedim. Saçları omuzlarına vuruyordu. O, ne kısa ve ne de uzun boylu idi! Omuzlarının arası da genişti."

٨٧٨٩- (خ ت- البراء بن عازب رضي الله عنه) سُئل : « أكان وَجْهُ رسول الله صلى الله عليه وسلم مثل السيف ؟ قال : لا ، بل مثل القمر ». أخرجه البخاري والترمذي.

8.789- Berâ b. Âzib'e;
"- Rasûlullah'ın (as.) yüzü kılıç gibi mi idi?" diye soruldu.
"- Hayır, ay gibi idi" diye cevap verdi.[8]

İZAH

"Rasûlullah'ın (as.) yüzü kılıç gibi mi idi?" sorusu ile ya kılıç gibi uzun veya parlak olup olmadığı sorulmak istenmiş olmalıdır. Buna da ay gibi parlak ve yuvarlak olduğu cevabı verilmiştir.

٨٧٩٠- (ت- جابر بن سمرة رضي الله عنه) قال : « كان في سَاقَيْ رسول الله صلى الله عليه وسلم حُمُوشة ، وكان لا يضحك إلا تَبَسُّما ، وكنتُ إذا نظرتُ إليه قلتُ: أكحل العينين ، وليس بأكحل ، صلى الله عليه وسلم ». أخرجه الترمذي.

8.790- Câbir b. Semüre'den rivâyet edilmiştir:
"Rasûlullah (as.) ince ve düzgün bacaklı idi. Gülüşü sadece tebessüm şeklinde idi. Yüzüne baktığımda; 'gözleri de sürmeli' *derdim. Halbuki gözlerine sürme çekmiş değildi."*[9]

٨٧٩١- (خ م ت- أنس بن مالك رضي الله عنه) قال: «كان رسول الله صلى الله عليه وسلم أزْهَرَ اللون، كأنّ عَرَقَهُ اللؤلؤُ، إذا مشى تَكَفّأ، وما مَسِسْتُ ديباجة ولا حريرة ألين من كَفّ رسول الله صلى الله عليه وسلم، ولا شَمِمْتُ مِسْكَة، ولا عَنْبَرة أطيب من رائحة النبي صلى الله عليه وسلم».

---

[8] **Buharî**, Menâkıb, 23; **Tirmizî**, Menâkıb, 8/3636.
[9] **Tirmizî**, Menâkıb, 12/3645.

وفي أخرى قال : « ما شممتُ عنبرا قط ولا مسكا ولا شيئا أطيب من ريح النبي صلى الله عليه وسلم، ولا مسستُ قط ديباجة، ولا حريرا ألين مسًا من رسول الله صلى الله عليه وسلم».أخرجه مسلم.

وفي رواية البخاري قال : « ما مسستُ حريرا ولا ديباجا ألين من كفّ رسول الله صلى الله عليه وسلم ، ولا شممتُ ريحا قط ، ولا عَرْفا أطيبَ من ريح أو عَرْف النبي صلى الله عليه وسلم ».

وفي رواية الترمذي قال: «خدمتُ رسول الله صلى الله عليه وسلم عشر سنين، فما قال لي: أفّ قطّ، وما قال لشيء صنعتُه: لمَ صنعته؟ ولا لشيء تركته: لمَ تركته؟ وكان رسول الله صلى الله عليه وسلم من أحسن الناس خُلقا، وما مسستُ خزًّا قط، ولا حريرا ولا شيئا كان ألينَ من كفّ رسول الله صلى الله عليه وسلم، ولا شممت مسكا قط ولا عنبرا أطيب من عرق رسول الله صلى الله عليه وسلم».

8.791- Enes b. Mâlik'den rivâyet edilmiştir:

"Rasûlullah (as.) parlak tenli idi. Teri de inci gibiydi. Yürürken öne doğru abanarak yürürdü. Hz. Peygamber'in elinden daha yumuşak ne bir ipeğe ve ne de bir atlasa dokundum! O'nun kokusundan daha güzel ne misk, ne de amber kokladım!"[10]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyet şöyledir:

"Hz. Peygamber'in kokusundan daha güzel ne misk, ne amber ve ne de başka bir şey kokladım! O'nun (teninden) daha yumuşak ne bir ipeğe ve ne de bir atlasa dokundum!"

Bunları **Müslim** tahric etti.

Buharî'nin rivâyeti şöyledir:

"Hz. Peygamber'in elinden daha yumuşak ne bir ipeğe ve ne de bir atlasa dokundum! O'nun kokusundan daha güzel bir koku da asla koklamadım."

---

[10] **Buharî**, Menâkıb, 23; **Müslim**, Fedâil, 21/81-82; **Tirmizî**, Birr, 69/2015.

Tirmizî'nin rivâyeti de şöyledir:

"On yıl Rasûlullah'a (as.) hizmet ettim; bana asla 'öf!' bile demedi. Yaptığım bir hata için; 'neden yaptın bunu?', veya yapmadığım bir iş için de; 'niye onu yapmadın?' diye azarlamadı. Rasûlullah (as.) ahlâken insanların en güzeli idi. O'nun elinden daha yumuşak ne atlasa, ne ipeğe ve ne de başka bir şeye dokunmuş değilim. O'nun terinden daha güzel kokan bir misk ve amber de koklamadım."

النوع الثاني
في صفة شعره

b) SAÇLARI

٨٧٩٢- (خ م د س- **قتادة** رحمه الله) قال : « سألتُ أنَساً رضي الله عنه عن شَعَر رسول الله صلى الله عليه وسلم ؟ فقال : شعر بين شَعْرين ، لا رَجِلٌ، ولا جَعد قَطِط، كان بين أذنيه وعاتقه».

وفي رواية قال: « كان رَجلا ، ليس بالسَّبِط ، ولا الجعد ، بين أذنيه وعاتقه ».

وفي أخرى قال : « كان يضرب شعره منكبيه ».

وفي أخرى : « إلى أنصاف أذنيه ». أخرجه البخاري ومسلم والنسائي.

وفي رواية أبي داود : « كان شعر رسول الله صلى الله عليه وسلم إلى شَحْمَة أذنيه ».

وفي رواية : « إلى أنصاف أذنيه ».

8.792- Katâde anlatıyor:

"Enes'e, Rasûlullah'ın (as.) saçlarını sordum:

"- Ortalama saçları vardı; yani ne düz[11]*, ne de aşırı kıvırcıktı. Saçları, kulakları ile omuzları arasına kadar uzanıyordu" dedi.*[12]

---

[11] **Câmiu'l-Usûl**'de ibâre ***"lâ racilun"*** şeklinde zaptedilmiştir. ***Racil;*** fazla kıvırcık ve fazla da düz olmayan dalgalı saç demektir. Bütün rivâyetlerde Hz. Peygamber'in saçlarının dalgalı olduğu, aşırı kıvırcık ve düz olmadığı belirtilmektedir. Burada ise **"lâ racilun"** diye, yani dalgalı değildi ibâresi yer almaktadır. **Câmiu'l-**

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyette Enes şöyle dedi:

"Hz. Peygamber'in saçları orta yollu idi; yani düz ve kıvırcık değildi. Kulakları ile omuzları arasına kadar uzanıyordu."

Bir rivâyette de; *"saçları omuzlarına vuruyordu"* dedi.

Başka bir rivâyette de; *"kulaklarının ortasına kadar uzanıyordu"* dedi.

Bunları **Buharî**, **Müslim** ve **Nesaî** tahric etti.

Ebû Davud'un rivâyeti de şöyledir:

"Rasûlullah'ın (as.) saçları kulak yumuşaklarına kadar iniyordu."

Bir rivâyette de; *"kulaklarının ortasına kadar uzanıyordu"* dedi.

٨٧٩٣- (ت د- عائشة رضي الله عنها) قالت : « كنتُ أغتسلُ أنا ورسول الله صلى الله عليه وسلم من إناء ، وكان له شعر فوق الجُمة ودون الوفْرة ».

وفي رواية أبي داود قال: «كان شعر رسول الله صلى الله عليه وسلم فوق الوَفْرة ودون الجُمة»

8.793- Hz. Âişe anlatıyor:

"Ben ve Rasûlullah (as.) aynı kaptan yıkanıyorduk. Hz. Peygamber'in saçları kulak yumuşağını geçiyor, ama omuzuna kadar inmiyordu."[13]

٨٧٩٤- (د ت- أم هانئ رضي الله عنها) قالت : « قدم رسولُ الله صلى الله عليه وسلم مكة وله أربع عدائر ». أخرجه الترمذي وأبو داود.

Usûl'deki bu ibâre **Buharî** ve **Müslim**'de bulunmamaktadır. Oradaki ibâre; " كان شعر النبي رجلا لا جعد و لا سبط ", yani; **"Hz. Peygamber'in saçları dalgalı idi; kıvırcık ve düz değildi"** şeklindedir. Biz de tercümeyi buna göre yaptık. Muhtemelen **Câmiu'l-Usûl**'de bir istinsah veya matbaba hatası vardır.

[12] **Buharî**, Libâs, 68; Menâkıb, 23; **Müslim**, Fedâil, 26/94; **Ebû Davud**, Tereccül, 9/4185-86; **Nesaî**, Zînet, 60.

[13] **Ebû Davud**, Tereccül, 9/4187; **Tirmizî**, Libâs, 21/1755.

8.794- Ümmü Hânî şöyle dedi:

"Rasûlullah (as.) Mekke'ye geldiğinde saçı dört örgü halindeydi."[14]

٨٧٩٥- (خ م د- عبد الله بن عباس رضي الله عنهما) قال: «كان أهل الكتاب يَسْدُلون أشعارهم، وكان المشركون يفرقون، وكان رسولُ الله صلى الله عليه وسلم يعجبه موافقة أهل الكتاب فيما لم يُؤمَر به، فسَدَلَ رسولُ الله صلى الله عليه وسلم ناصيته، ثم فرق بعد». أخرجه البخاري ومسلم وأبو داود.

8.795- Abdullah b. Abbas anlatıyor:

"Kitab ehli saçlarını düz bırakırlar, müşrikler ise ayırırlardı. Rasûlullah (as.) da, kendisine ilahî bir emir gönderilmediği konularda kitap ehline uymaktan hoşlanırdı. Bu sebeple Hz. Peygamber de (önceleri) saçını (ayırmadan) alnında serbest bırakmıştı. Ama bilâhare saçlarını ayırdı."[15]

٨٧٩٦- (ط- محمد بن شهاب رضي الله عنه) قال: «سَدَلَ رسول الله صلى الله عليه وسلم ناصيته ما شاء الله أن يَسْدُل، ثم فرَق بعد ذلك». أخرجه الموطأ.

8.796- Muhammed b. Şihâb'dan rivâyet edilmiştir:

"Hz. Peygamber saçlarını alnında, Allah'ın serbest bırakmasını dilediği kadar serbest bıraktı, ama daha sonra onları ayırdı."[16]

٨٧٩٧- (د- عائشة رضي الله عنها) قالت: «كنتُ إذا أردتُ أن أفْرُق شعر رسول الله صلى الله عليه وسلم صَدَعْتُ الفَرْقَ من يافوخه، وأرسلتُ ناصيتَهُ بين عينيه» أخرجه أبو داود.

---

[14] **Ebû Davud,** Tereccül, 12/4191; **Tirmizî**, Libâs, 39/1781.

[15] **Buharî**, Libâs, 70; Menâkıb, 23; Menâkıbu'l-Ensâr, 52; **Müslim**, Fedâil, 24/90; **Ebû Davud**, Tereccül, 10/4188.

[16] **Muvatta**, Şaar,1/3.

8.797- Hz. Âişe şöyle dedi:

"Ben, Rasûlullah'ın (as.) saçlarını ayırmak istediğimde, tam tepesinden saçları ikiye ayırırdım. Perçemini de iki gözü arasında sarkıtırdım."[17]

٨٧٩٨- (م) **أنس بن مالك** رضي الله عنه) سُئِلَ عن شَيْبِ رسول الله صلى الله عليه وسلم؟ فقال : « ما شَانَهُ الله ببيضاء ».

وفي رواية قال: « يكره أن يَنْتِفَ الرجل الشعرة البيضاء من رأسه ، أو لحيته ، قال: ولم يَخْضِبْ رسول الله صلى الله عليه وسلم ، إنما كان البياض في عَنْفَقَته ، وفي الصُّدْغين ، وفي الرأس نَبْذ». أخرجه مسلم.

8.798- Enes b. Mâlik'e, Rasûlullah'ın (as.) saç ve sakalının ağarmasından soruldu:

"Allah onu beyazlıkla lekelemedi" dedi.[18]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyet şöyledir:

"Enes, bir insanın başındaki veya sakalındaki beyaz kılları yolmasını hoş görmez ve şöyle derdi:

"Hz. Peygamber boya kullanmadı; beyazlık onun ancak alt dudağında, şakaklarında ve başındaki birkaç telden ibaretti."

Bunları **Müslim** tahric etti.

İZAH

Burada **Enes b. Mâlik**, Hz. Peygamber'in saç ve sakalının fazla ağarmadığını söylemektedir. Daha önce geçen 8785 numaralı hadîste Hz. Peygamber'in saçında ve sakalında yirmi tane beyaz kıl bile olmadığı belirtiliyordu. Anlaşılacağı üzere Hz. Peygamber'in saçlarına ak düşmüştü, ancak bunlar sayılı birkaç telden ibaretti.

Yukarıdaki ikinci rivâyette **Enes**, Hz. Peygamber'in boya kullanmadığını söylemektedir. 8785 numara ile geçen hadîste ise,

---

[17] **Ebû Davud**, Tereccül, 10/4189.

[18] **Müslim**, Fedâil, 29/104-5.

kullandığı koku sebebiyle saçlarının kırmızılaştığı belirtilmekte idi. Şüphesiz o gün kullanılan kokular bugünküler gibi değildi, koku özelliğinin yanında aynı zamanda insanda belli oranda bir renk de bırakıyorlardı.

Bunun dışında Rasûlullah'ın (as.) sürekli olarak boya kullandığı gayet tabii söylenemez. Ama zaman zaman saçını boyadığı da olmuştur. **Nevevî** bunun, tercihe şayan olan rivâyet olduğunu söyler.

٨٧٩٩- (خ م- **أبو جحيفة** رضي الله عنه) قال : « رأيتُ رسول الله صلى الله عليه وسلم، فرأيتُ بياضا تحت شفته السفلى - العنفقة ».

وفي أخرى: «رأيتُ رسول الله صلى الله عليه وسلم هذه منه بيضاء - ووضع بعض أصابعه على عنفقته - قيل له: مثلُ مَن أنت يومئذ؟ قال: أبْري النَّبل وأريشها» أخرجه البخاري ومسلم.

8.799- Ebû Cuhayfe şöyle dedi:

"Rasûlullah'ı (as.) gördüm; alt dudağının altında beyaz kılları vardı."[19]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyette Ebû Cuhayfe;

"Rasûlullah'ın (as.) şurasında beyaz kıl gördüm" diyerek parmaklarını alt dudağı ile çenesi arasına koydu. Kendisine;

"- Sen o günlerde kim gibi idin?" diye sorulunca;

"- O gün ben okları sivriltiyor ve onlara tüy geçiriyordum" dedi.

Hadîsi **Buharî** ve **Müslim** tahric etti.

٨٨٠٠- (خ م ت- **أبو جحيفة** رضي الله عنه) قال : « رأيتُ رسول الله صلى الله عليه وسلم وكان الحسن بن علي يشبهه ». وزاد البخاري في رواية : « وأمر لنا النبي صلى الله عليه وسلم بثلاثة عشر قَلُوصا ، فَقُبِضَ النبي صلى الله عليه وسلم قبل أن نقبضها ».

[19] **Buharî**, Menâkıb, 23; **Müslim**, Fedâil, 29/107.

قال الحميدي : وزاد البرقاني - وذكره أبو مسعود الدمشقي - قال : « فأبوا أن يعطونا شيئا، فأتينا أبا بكر فأعطاناها ».

قال الحميدي : و لم أجد ذلك فيما عندنا من أصل كتاب البخاري ، وعند البخاري فيه : « فقلتُ لأبي جحيفة : صفْهُ لي ، قال : كان أبيض قد شمطَ ».

وعند مسلم فيه : « رأيتُ رسول الله صلى الله عليه وسلم أبيض قد شاب ».

وفي رواية الترمذي مثله. وزاد زيادة قد أوجب ذكرها في « كتاب الوعد »من حرف الواو.

وذكر الحميدي هذا الحديث مفردا عن الذي قبله ، وهما بمعنى واحد ، فاقتدينا به ، وأفردناهما.

8.800- Ebû Cuhayfe şöyle dedi:

"Rasûlullah'ı (as.) gördüm; Hz. Ali'nin oğlu Hasan, O'na benziyordu."[20]

RİVÂYETLER

Bir rivâyette **Buharî** şunu ilave etti:

"Hz. Peygamber, bize on üç genç ve dişi deve verilmesini emretmişti, ama biz henüz o develeri teslim almadan kendisi vefat etti."

Humeydî dedi ki:

"Berkanî şunu da ekledi. Ebû Mes'ûd ed-Dımaşkî de aynı şeyi zikretti:

"Ashâb bize bir şey verilmesine karşı çıkmıştı. Bunun üzerine biz de Ebû Bekir'e gittik, o da bize develeri verdi."

Humeydî şöyle dedi:

"Buharî'nin kitabının elimizde bulunan asıl nüshasında bu ilaveyi bulamadım. **Buharî**'de bu konuda şu ifade yer almaktadır:

(Râvî İsmail b. Ebî Hâlid dedi ki:)

"Ebû Cuhayfe'ye;

[20] **Buharî**, Menâkıb, 23; **Müslim**, Fedâil, 29/107; **Tirmizî**, Menâkıb, 31/3777.

"- Hz. Peygamber'i bize tavsif et!" dedim. O da;

"- Hz. Peygamber beyaz tenliydi, siyah saçına bir miktar beyaz karışmıştı" dedi.

Müslim'de ise; "Rasûlullah'ı (as.) beyaz tenli olarak gördüm; bazı saçları ağarmıştı" şeklindedir.

Tirmizî'nin rivâyeti de bu şekildedir. Yalnız onun bir ilavesi vardır, bu ilaveyi de Kitabu'l-Va'd bölümünde zikretmeyi uygun buldum.

Humeydî bu hadîsi, önceki rivâyetten ayrı müstakil bir hadîs olarak zikretti. Halbuki her ikisi de aynı manadadır. Ama biz de ona uyarak bu iki rivâyeti ayrı ayrı zikrettik.

İZAH

Ebû Cuhayfe, Suvâe b. Âmir kabilesindendir. Asıl adı **Vehb b. Abdullah es-Suvâî el-Âmirî**'dir. Küçük sahâbelerdendir. Henüz rüşd çağına gelmeden Hz. Peygamber vefat etmişti. **Hz. Ali** onu **Küfe**'de **Beytülmal** âmiri yapmıştı. **Küfe**'de hicrî 74'de vefat etti.

Ebû Cuhayfe, kabile heyeti ile birlikte Hz. Peygamber'e gelmiş, birlikte Vedâ haccına katılmışlardı. Hz. Peygamber onlara bir miktar mal verilmesini emretmiş, ama heyet onları almaya geldiklerinde Rasûlullah (as.) vefat etmişti. **Hz. Ebû Bekir** hilafet makamına gelince Rasûlullah'ın (as.) vadettiği develeri onlara verdi.

٨٨٠١- (خ- **جرير بن عثمان** رحمه الله) قال : إنه سأل عبد الله بنَ بُسْرٍ قال : « أرأيتَ رسول الله صلى الله عليه وسلم كان شيخا ؟ قال : كان في عنفقته شَعَراتٌ بيضٌ ».

أخرجه البخاري.

8.801- Cerîr b. Osman[21], Abdullah b. Büsr'e;

---

[21] **Câmiu'l-Usûl**'de bu hadîsin râvîsi olarak **Cerîr b. Osman** ismi verilmektedir. **Buharî**'de ise **Harîz b. Osman** diye geçmektedir. **Müstedrek**'te (II, 663, hadîs no 4200) ve **Abd b. Humeyd**'in *Müsned*'inde (I, 181, hadîs no 506) de Harîz diye geçmektedir. **İbn Ebî Şeybe**'nin *Musannaf*ında da (V, 178, hadîs no 25063) Cerîr diye kaydedilmektedir. **Ahmed b. Hanbel**'in *Müsned*'inde ise her iki şekli de yer

"- Yaşlandığı sırada Rasûlullah'ı (as.) gördün mü?" diye sordu.

"- Evet, alt dudağı ile çenesi arasında birkaç beyaz kıl vardı" dedi.[22]

٨٨٠٢- (م س- **جابر بن سمرة** رضي الله عنه) قال: «كان رسول الله صلى الله عليه وسلم قد شَمِطَ مُقَدَّمُ رأسه ولحيته ، فكان إذا ادّهن لم يتبين ، فإذا شَعِثَ رأسه تبين ، وكان كثير شعر اللحية، فقال رجل: وجهه مثل السيف ؟ قال: لا ، بل مثل الشمس والقمر ، وكان مستديرا ، قال : ورأيتُ الخاتم عند كتفيه مثل بيضة الحمام ، يشبه جسدَه». أخرجه مسلم.

وفي رواية النسائي قال : « سُئل جابر بن سمرة عن شيب رسول الله صلى الله عليه وسلم ؟ فقال: كان إذا دَهَنَ رأسَهُ لم يُرَ منه ، وإذا لم يدهن رُؤيَ منه ».

8.802- Câbir b. Semüre'den rivâyet edilmiştir:

"Hz. Peygamber'in saçlarının ve sakalının ön kısımlarına beyazlık karışmıştı. Yağ sürdüğü zaman bu beyazlık belli olmuyordu. Başı karışık ve dağınık olduğunda ise belli oluyordu. Onun sakalları sıktı."

Bir adam;

"- O'nun yüzü kılıç gibi miydi?" diye sordu. Câbir;

"- Hayır! Bilâkis güneş gibiydi, ay gibiydi; yuvarlak yüzlü idi. Ben, O'nun kürek kemikleri yanında bulunan güvercin yumurtası büyüklüğündeki Peygamberlik mührünü de gördüm. Mührü, tenine benziyordu" dedi.[23]

RİVÂYETLER

Bunu **Müslim** tahric etti. **Nesaî**'nin rivâyeti de şöyledir:

---

almaktadır; bir yerde Cerîr (IV, 187, hadîs no 17708) denirken, diğer yerlerde (IV, 188, hadîs no 17717 ve IV, 190, hadîs no 17735) Harîz diye zikredilmektedir. Bu zatların her ikisi de Humuslu küçük tâbiîlerdendir, her ikisi de Abdullah b. Büsr'den rivâyet etmişlerdir ve her ikisi de sikadır. Cerîr ve Hazîm isminin Arapça yazılışı itibariyle karıştırılmaya son derece müsait olduğunu, aralarında sadece nokta farkının bulunduğunu da hatırlatmak gerekir.

[22] **Buharî**, Menâkıb, 23.

[23] **Müslim**, Fedâil, 29/108-9; **Nesaî**, Zînet, 29.

"Câbir b. Semüre'ye, Hz. Peygamber'in kırlaşan saçları soruldu. Câbir;

"- Başını yağladığı zaman kırlık görünmez, yağlamayınca görünürdü" dedi.

٨٨٠٣- (خ- محمد بن سيرين رحمه الله) قال : « قلتُ لعبيد: عندنا من شعر النبي صلى الله عليه وسلم ، أصبناه من قِبَل أنس - أو من قِبَل أهل أنس - قال: لأن يكون عندي شعرة منه أحبّ إليّ من الدنيا وما فيها ». أخرجه البخاري.

8.803- Muhammed b. Sîrîn'den rivâyet edilmiştir:

"Abîde'ye[24];

"- Bizde Hz. Peygamber'in saçı var; onu Enes vasıtasıyla –veya Enes'in âilesi vasıtasıyla- elde ettik" dedim. Bana;

"- Yanımda O'nun bir tel saçının bulunması, benim için dünyadan ve içindekilerden çok daha sevimlidir" dedi.[25]

İZAH

Muhammed b. Sîrîn, Enes b. Mâlik'in talebesi ve âzâdlısıdır. **Enes** de **Ebû Talha**'nın üvey oğludur. **Ebû Talha** da, Hz. Peygamber traş olduğunda O'nun saçlarını ilk defa toplayan sahabedir.

٨٨٠٤- (م- أنس بن مالك رضي الله عنه) قال : « رأيتُ رسول الله صلى الله عليه وسلم والحلاق يحلقه ، وأطاف به أصحابه ، فما يريدون أن تقع شعرة إلا في يد رجل ». أخرجه مسلم.

8.804- Enes b. Mâlik şöyle dedi:

---

[24] **Câmiu'l-Usûl**'de bu kelime **Ubeyd** diye zaptedilmiş ise de **Buharî**'de **Abîde** diye tespit edilmiştir. Biz de tercümeyi **Buharî**'deki aslına göre yaptık. Burada zikredilen **Abîde b. Amr es-Selmânî**, muhadramûndan ve büyük tâbiîlerdendir. Hz. Peygamber'in vefatından iki yıl önce Müslüman olduğu, ama kendisini görmek bahtiyarlığına eremediği rivâyet edilir.

[25] **Buharî**, Vudû', 33.

"Rasûlullah'ı (as.) traş olurken gördüm; berber onu traş ederken ashâbı da etrafını kuşatmıştı. Saçının kesilen her telinin, yere değil, içlerinden birisinin eline düşmesini arzu ediyorlardı."[26]

النوع الثالث

خاتم النبوة

c) PEYGAMBERLİK MÜHRÜ

٨٨٠٥– (م– عبد الله بن سَرْجِس رضي الله عنه) قال : « رأيتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم ، وأكلتُ معه خُبْزا ولحما – أو قال: ثريدا – فقلت: يا رسول الله ، غفر الله لك ، قال : **ولك** – قال الراوي عنه ، فقلت: استغفرَ لك رسول الله؟ قال : نعم ، **ولك** ، ثم تلا هذه الآية : **{ واستغفر لذنبك وللمؤمنين والمؤمنات } [محمد –١٩]** – ثم قال : دُرتُ خَلْفه ، فنظرت إلى خاتم النبوة بين كتفيه ، عند ناغض كَتِفه اليُسْرَى جُمْعا ، عليه خيلانٌ ، كأمثال الثآليل » أخرجه مسلم.

8.805- Abdullah b. Sercis anlatıyor:

"Rasûlullah'ı (as.) gördüm, O'nunla birlikte ekmek ve et –veya tirit- yedim. Kendisine;

"- Ey Allah'ın Rasûlü, Allah seni mağfiret buyursun!" dedim.

"- Seni de!" diye karşılık verdi.[27]

Râvî der ki: Abdullah b. Sercis'e;

"- Rasûlullah (as.) senin için istiğfâr mı etti?" diye sordum.

"- Evet, senin için de!" dedi ve sonra da; ***'kendi günahın için, mü'min erkekler ve mü'min kadınlar için de istiğfâr et!'***[28] âyetini okudu.

Sonra Abdullah şöyle devam etti:

---

[26] **Müslim**, Fedâil, 19/75.

[27] Bu iki cümle **Müslim**'in matbu nüshasında yer almamaktadır.

[28] Muhammed, 19.

"Müteâkiben Hz. Peygamber'in arka tarafına geçtim, iki omuzu arasındaki Peygamberlik mührüne baktım; mühür O'nun sol kürek kemiğinin geniş tarafında bulunuyordu, parmakları yumulmuş el gibi idi ve üzerinde de siğil gibi benler vardı."[29]

İZAH

Peygamberlik mührü, Peygamberlik müessesesinin tamamlandığını, sona erdiğini gösteren bir işarettir. Ondan sonra Peygamber gelmeyeceğinin delilidir. Nübüvvet mührü ile ilgili pek çok rivâyet bulunmaktadır. Bu konuda Kur'ân-ı Kerîm'de de; **"...O, Allah'ın Rasûlü ve bütün Peygamberlerin sonuncusudur"**[30] buyurulmaktadır. Hz. Peygamber'in sırtında bulunan bu mührün şekli hakkındaki bazı rivâyetler bu bölümde görülmektedir. Buna göre Nübüvvet mührü, güvercin yumurtası büyüklüğünde, üzerinde siğil gibi küçük benler bulunan ve rengi de kırmızıya çalan yumru şeklinde bir kabarcıktı.

Hz. Âişe, Rasûlullah'ın (as.) vefatı sırasında bu mühre baktığını, fakat onu yerinde göremediğini, mührün kaldırılmış olduğunu söylemektedir. Mührün doğuştan geldiği, Hz. Peygamber'in göğsü yarıldığı sırada konduğu veya kendisine Peygamberlik verildiği zaman konmuş olduğu şeklinde farklı rivâyetler bulunmaktadır.

٨٨٠٦- (ت- جابر بن سمرة رضي الله عنه) قال : « كان خاتم رسول الله صلى الله عليه وسلم - الذي بين كتفيه - غُدَّة حمراء مثل بيضة الحمام » أخرجه الترمذي.

وقد تقدم في النوع الثاني في حديث جابر بن سمرة أيضا لمسلم ذكر « الخاتم ».

8.806- Câbir b. Semüre şöyle dedi:

"Rasûlullah'ın (as.) iki omuzu arasında bulunan mührü, güvercin yumurtası büyüklüğünde kırmızı bir yumru idi."[31]

---

[29] **Müslim,** Fedâil, 30/112.

[30] Ahzâb, 40.

[31] **Tirmizî,** Menâkıb, 11/3644.

RİVÂYETLER

Bunu **Tirmizî** tahric etti.

Bundan önceki bölümde Peygamberlik mühründen de söz edilen yine **Câbir b. Semüre**'den gelen bir rivâyet **Müslim** hadîsi olarak geçmişti.[32]

٨٨٠٧- (السائب بن يزيد) قال : « كان الخاتم مثل زرّ الحجلة ، وكان أشهل العينين ، منهوس العقب ، ضليع الفم ». أخرجه...

8.807- Sâib b. Yezîd şöyle dedi:

"Peygamberlik mührü, çadır düğmesi gibi idi. Hz. Peygamber'in gözlerinin beyazı kırmızılı, ökçeleri az etli ve geniş ağızlı idi."[33]

النوع الرابع

في مشيه

d) Hz. PEYGAMBER'İN YÜRÜYÜŞÜ

٨٨٠٨- (ت- أبو هريرة رضي الله عنه) قال : « ما رأيتُ أحسنَ من رسول الله صلى الله عليه وسلم ، كأن الشمسَ تجري في وجهه ، قال: وما رأيتُ أحدا أسرع في مَشْيه من رسول الله صلى الله عليه وسلم ، لكأنما الأرضُ تُطْوَى له ، كنا إذا مَشينا معه نُجْهِدُ أنفسَنا ، وإنه لغير مُكْتَرِث ». أخرجه الترمذي.

8.808- Ebû Hureyre'den rivâyet edilmiştir:

"Hz. Peygamber'den daha güzelini görmedim. Güneş sanki O'nun yüzünde doğuyor gibiydi. Rasûlullah'dan (as.) daha hızlı yürüyen birini de görmedim. Sanki yeryüzü O'nun için dürülüyor

---

[32] Bkz., hadîs no; 8802.

[33] Kaynağına işaret edilmeyen bu hadîsin son kısmı, daha önce geçen 8786 numaralı hadîsle aynı manadadır. İlk cümlesi de **Müslim**, Fedâil, 30/111 ve Tirmizî, Menâkıb, 11/3643'de **Sâib b. Yezîd**'in sözü olarak zikredilmektedir.

gibiydi. Bizler O'nunla birlikte yürürken, kendimizi çok zorlardık, O ise hiç zorlanmazdı."[34]

٨٨٠٩- (د- أنس بن مالك رضي الله عنه) قال: « كان النبي صلى الله عليه وسلم إذا مشى كأنه يتوكأ ». أخرجه أبو داود.

8.809- Enes b. Mâlik şöyle dedi:

"Hz. Peygamber yürürken, sanki bir şeye dayanıyormuş gibi yürürdü."[35]

٨٨١٠- (علي بن أبي طالب رضي الله عنه) قال : « كان رسول الله صلى الله عليه وسلم إذا مشى تكفّأ تكفؤاً ، كأنما ينحط من صبب ». أخرجه...

8.810- Ali b. Ebî Tâlib şöyle dedi:

"Rasûlullah (as.) yürürken öne doğru abanırdı, sanki bir yamaçtan aşağıya iner gibi yürürdü."[36]

---

[34] **Tirmizî**, Menâkıb, 12/3648. Bu hadîsin râvîlerinden **İbn Lehîa** zayıftır.

[35] **Ebû Davud**, Edeb, 35/4863.

[36] Kaynağına işaret edilmeyen bu rivâyet de daha önce geçen 8784 numaralı hadîsle aynı manadadır.

النوع الخامس

في كلامه

e) Hz. PEYGAMBER'İN KONUŞMASI

٨٨١١- (خ م د ت- **عائشة** رضي الله عنها) « أنَّ النبي صلى الله عليه وسلم كان يحدِّث حديثا لو عدَّهُ العادّ لأحصاه ».

وفي رواية عن عروة قالت: «ألا يعجبك أبو فلان؟ فجلس إلى جانب حُجرتي يحدِّث عن رسول الله صلى الله عليه وسلم يُسمعني ذلك، وكنت أُسَبِّحُ ، فقام قبل أن أقضي سُبحتي، فلو أدركته لرددت عليه، إن رسول الله صلى الله عليه وسلم لم يكن يَسْرُد الحديث كسردكم».
هذا لفظ البخاري، وأخرج مسلم الأولى. ولمسلم قال: «كان أبو هريرة يحدث ، ويقول : اسمعي يا رَبَّةَ الحُجرة ، اسمعي يا رَبة الحجرة - وعائشة تُصَلِّي - فلما قضت صلاتها، قالت لعروة: ألا تسمع إلى هذا ومقالته آنفا؟ إنما كان النبي صلى الله عليه وسلم يُحدِّث حديثا لو عدَّه العادّ لأحصاه» وأخرج أبو داود الرواية الثانية.

وله في أخرى قال عروة : « جلس أبو هريرة إلى جنب حجرة عائشة ، وهي تُصلي، فجعل يقول : اسمعي يا ربة الحجرة - مرتين » وذكر نحو رواية مسلم ،

وفي رواية الترمذي قالت : « ما كان رسولُ الله صلى الله عليه وسلم يسرد كسَرْدِكم هذا ، ولكنه كان يتكلم بكلام يُبينه ، فصلٍ ، يحفظهُ مَنْ جلسَ إليه ».

8.811- Hz. Âişe'den rivâyet edilmiştir:

"Hz. Peygamber konuşurken kelimeleri öyle telaffuz ederdi ki, biri saymak istese onları sayabilirdi."[37]

RİVÂYETLER

Urve'den gelen diğer bir rivâyete göre de Hz. Âişe şöyle dedi:

---

[37] **Buharî**, Menâkıb, 23; **Müslim**, Fedâilu's-Sahâbe, 35/160; Zühd, 16/71; **Ebû Davud**, İlim, 7/3654-55; **Tirmizî**, Menâkıb, 9/3639.

"Ebû fulânın hâli seni hayrete düşürmüyor mu? Benim odamın kenarına gelip oturmuş, Rasûlullah'dan (as.) hadîs naklediyor ve bunu bana işittiriyordu. Ben de o sırada nâfile namaz kılıyordum. Ben namazımı bitirmeden de kalkıp gitti. Eğer ona yetişseydim, kendisine karşı çıkardım. Çünkü Hz. Peygamber sözü, sizin gibi peşpeşe sıralamazdı."

Bu, **Buharî**'nin lafzıdır. İlk rivâyeti **Müslim** de tahric etti.

Müslim'in bir rivâyeti de şöyledir:

"Ebû Hureyre hadîs rivâyet ediyor ve;

"- İşit, ey hücrenin sahibi! İşit ey hücrenin sahibi!" diyordu.

Hz. Âişe namaz kılıyordu. Namazını bitirince Urve'ye şöyle dedi:

"- Az önce konuşan şu adamı duydun mu? Hz. Peygamber tane tane konuşurdu; o kadar ki, eğer biri kelimeleri saymak istese onları sayabilirdi."

İkinci rivâyeti **Ebû Davud** da tahric etti.

Ebû Davud'un diğer bir rivâyetine göre Urve şöyle dedi:

"Ebû Hureyre, Hz. Âişe'nin odasının köşesine oturmuştu. Hz. Âişe namaz kılıyordu. Ebû Hureyre şöyle söylemeye başladı:

"- İşit ey hücrenin sahibi!" Ebû Hureyre bu sözü iki defa söyledi."

Sonra **Ebû Davud** hadîsi **Müslim** gibi tahric etti.

Tirmizî'nin rivâyetinde de Hz. Âişe şöyle dedi:

"Rasûlullah (as.), sizin yaptığınız gibi kelimeleri böyle ardarda sıralamazdı. O, kelimeleri net ve açık olarak telaffuz eder ve yavaş konuşurdu. O kadar ki, yanında oturan kişi, O'nun sözlerini ezberleyebilirdi."

٨٨١٢- (ت- **أنس بن مالك** رضي الله عنه) قال : « كان رسولُ الله صلى الله عليه وسلم يعيد الكلمة ثلاثا ، لتُعقل عنه ». أخرجه الترمذي.

8.812- Enes b. Mâlik şöyle dedi:

"Hz. Peygamber, iyi anlaşılsın diye kelimeleri üç kez tekrarlardı."[38]

٨٨١٣- (د- رجل من الصحابة) خَدَمَ النبيَّ صلى الله عليه وسلم : « أنَّ النبي صلى الله عليه وسلم كان إذا حدَّث حديثا أعاده - ثلاث مرات». أخرجه أبو داود وقال: رواه أبو سلام عن رجل خدم النبي صلى الله عليه وسلم.

8.813- Hz. Peygamber'e hizmet eden ashâbdan biri şöyle dedi:

"Hz. Peygamber bir söz söylediğinde, onu üç defa tekrar ederdi."[39]

RİVÂYETLER

Bunu **Ebû Davud** tahric etti ve dedi ki:

"Bu rivâyeti **Ebû Sellâm**, Hz. Peygamber'e hizmet eden birinden rivâyet etti."

İZAH

Bu rivâyet, hadîs tekniği açısından zayıftır, çünkü senedi meçhuldür. Ancak bunu te'yîd eden başka rivâyetler vardır.

Hz. Peygamber'in konuştuğu her cümleyi üç defa tekrarlaması söz konusu değildir. Ya özellikle vurgulamak istediği, veya anlaşılması zor olan sözleri tekrar ederdi. Bunun dışında Rasûlullah (as.) zaten kelimeleri sayılabilecek derecede yavaş konuşur ve böylece söylediği şeyin herkes tarafından anlaşılması mümkün olurdu.

٨٨١٤- (د- جابر بن عبد الله رضي الله عنهما) قال : « كان في كلام رسول الله صلى الله عليه وسلم ترتيلٌ ، أو ترسيلٌ ». أخرجه أبو داود.

8.814- Câbir b. Abdullah şöyle dedi:

"Rasûlullah'ın (as.) konuşması, tertîl veya tersîl şeklinde idi."[40]

---

[38] **Tirmizî**, Menâkıb, 9/3640.

[39] **Ebû Davud**, İlim, /3653.

İZAH

Tertîl, harfleri mahreçlerine göre tam çıkararak yavaş yavaş konuşmaktır.

Tersîl de, kelimelere ara vererek konuşmaktır. Her iki kelime de, Hz. Peygamber'in kelimeleri gayet açık, net ve herkesin anlayacağı şekilde telaffuz ettiğini ve ayrıca sözleri birbirine ulamayıp tane tane konuştuğunu ifâde etmektedir.

٨٨١٥- (د- **عائشة** رضي الله عنها) قالت : « كان كلام رسول الله صلى الله عليه وسلم كلامَ فصْلٍ ، يفهمه كل مَنْ سمعه ». أخرجه أبو داود.

8.815- Hz. Âişe şöyle dedi:

"Rasûlullah'ın (as.) konuşması, fâsılalı idi; her işiten kişi onu anlardı."[41]

٨٨١٦- (د- **عبد الله بن سلام** رضي الله عنه) قال : « كان رسولُ الله صلى الله عليه وسلم إذا جَلَسَ يتحدث ، يُكثِرُ أن يرفع طَرْفَهُ إلى السماء ». أخرجه أبو داود.

8.816- Abdullah b. Selâm şöyle dedi:

"Hz. Peygamber oturup konuşmaya başladığında, çoğu kere gözlerini göğe doğru kaldırırdı."[42]

---

[40] **Ebû Davud**, Edeb, 21/4838. Sened açısından zayıf bir rivâyettir.

[41] **Ebû Davud**, Edeb, 21/4839.

[42] **Ebû Davud**, Edeb, 21/4837.

النوع السادس
في عرقه

f) Hz. PEYGAMBER'İN TERİ

٨٨١٧ - (خ م س- **أنس بن مالك** رضي الله عنه) « أنَّ أمَّ سُليم كانت تَبْسُطُ للنبي صلى الله عليه وسلم نَطْعا ، فيقيل عندها على ذلك النطع ، فإذا قام النبي صلى الله عليه وسلم أخَذَتْ من عَرَقه وشَعره ، فجمعته في قارورة ، ثم جعلت في سُكّ ، قال: فلما حضرتْ أنسَ ابن مالك الوفاة أوصَى أن يُجعل في حَنوطه من ذلك السّكّ ، قال:فجعل في حنوطه ». هذه رواية البخاري.

ولمسلم قال : « كان النبي صلى الله عليه وسلم يدخُلُ بيت أم سُلَيم ، فينام على فراشها ، وليست فيه ، قال : فجاء ذاتَ يوم ، فنام على فراشها ، فأُتيتْ ، فقيل لها : هذا النبيُّ صلى الله عليه وسلم نائم في بيتك على فراشك ؟ قال: فجاءت وقد عَرِق ، واسْتنقَع عرقُهُ على قطعة أديم على الفراش ، ففتحت عَتيدتها ، فجعلت تُنشّفُ ذلك العرق فتعصره في قواريرها، ففزع النبي صلى الله عليه وسلم، فقال: **ما تصنعين يا أمّ سُليم؟** فقالت: يا رسول الله صلى الله عليه وسلم، نرجو بركته لصبياننا، قال: **أصبت**».

ولمسلم أيضا قال : « دَخَلَ علينا النبي صلى الله عليه وسلم ، فقَالَ عندنا ، فعَرِقَ وجاءت أُمّي بقارورة فجعلت تَسْلُتُ العَرَقَ فيها، فاستيقظ النبي صلى الله عليه وسلم فقال: **يا أم سليم، ما هذا الذي تصنعين؟** قالت: هذا عَرَقُكَ نجعله في طيبنا وهو أطيب الطيب» . وقد روى مسلم هذا عن أنس عن أم سليم نحوه.

وفي رواية النسائي: « أن النبيَّ صلى الله عليه وسلم اضطجع على نَطع فعرق ، فقامت أم سليم إلى عرقه ، فنشّفَتْهُ ، فجعلته في قارورة ، فرآها النبي صلى الله عليه وسلم ، فقال : **ما هذا الذي تصنعين يا أم سليم** ؟ فقالت: أجْعَلُ عرقَكَ في طيبي ، فضحك رسولُ الله صلى الله عليه وسلم ».

8.817- Enes b. Mâlik anlatıyor:

"(Annem) Ümmü Süleym, Rasûlullah (as.) için yere bir post serer ve Hz. Peygamber de onun üzerinde öğle uykusuna yatardı. Uyanınca da annem O'nun terini ve (yere düşen) kıllarını toplar, onları bir şişeye koyar, sonra da onu koku olarak kullanırdı."

Râvî der ki:

"Enes b. Mâlik vefat ederken, kefenine sürülecek olan kokuya bundan katılmasını vasiyet etmişti. Bunun üzerine ona sürülen kokuya bundan bir miktar katılmıştı."[43]

RİVÂYETLER

Bu, **Buharî**'nin rivâyetidir.

Müslim'in rivâyeti de şöyledir:

"Hz. Peygamber, (annem) Ümmü Süleym evde yokken onun evine girer ve Ümmü Süleym'in yatağında (öğle uykusuna) yatardı. Bir gün yine eve gitti ve Ümmü Süleym'in döşeğinde yatıp uyudu. Hemen Ümmü Süleym'e gidildi ve ona;

"- Hz. Peygamber senin evinde, senin yatağında uyuyor" dendi. Ümmü Süleym hemen evine gitti. Hz. Peygamber terlemiş ve teri de döşeğin üzerinde bulunan bir deri parçası üzerinde birikmiş halde idi. Ümmü Süleym hemen kıymetli eşyalarını koyduğu küçük sandığını açtı, sonra da bir bez parçasına bu birikmiş teri emdirip almaya ve onu cam kavanozunun içersine sıkmaya başladı. Bu sırada Hz. Peygamber uyandı:

"- Ne yapıyorsun, ya Ümmü Süleym?" diye sordu.

"- Ey Allah'ın Rasûlü; biz, çocuklarımız için bunun bereket getireceğini umuyoruz" dedi. Hz. Peygamber de;

"- İsabet ettin" buyurdu.

Müslim'in diğer bir rivâyeti de şöyledir:

"Hz. Peygamber bize geldi. Bizde (uyudu) ve terledi. Annem hemen bir cam kap getirdi ve terleri onun içine akıtmaya başladı. Derken Hz. Peygamber uyandı;

---

[43] **Buharî**, İsti'zân, 41; **Müslim**, Fedâil, 22/83-84; **Nesaî**, Zînet, 119.

"- Bu yaptığın nedir, ya Ümmü Süleym?" diye sordu. Annem de;

"- Bu senin terindir, onu bizim kokumuzun içine katıyoruz; çünkü o, kokuların en güzelidir" dedi.

Müslim bunu Enes ve Ümmü Süleym tarîkıyla da rivâyet eder.

Nesaî'nin rivâyeti de şöyledir:

"Hz. Peygamber bir sergi üzerinde yatıp uyudu ve terledi. **Ümmü Süleym** hemen kalkıp onun terini bir beze emdirdi, sonra da onu bir cam kavanoza sıktı. Hz. Peygamber uyanıp onu görünce;

"- Bu yaptığın nedir, ya Ümmü Süleym?" diye sordu.

"- Senin terini, benim koku kabıma koyuyorum" deyince, Rasûlullah (as.) güldü."

النوع السابع

في شجاعته

g) HZ. PEYGAMBER'İN CESARETİ

٨٨١٨- (خ م د ت- أنس بن مالك رضي الله عنه) قال : « كان فزع بالمدينة ، فاستعار النبيُّ صلى الله عليه وسلم فرسا من أبي طلحة ، يقال له: المندوب فركب فلما رجع ، قال: ما رأينا من شيء ، وإن وجدناه لبحرا».

وفي رواية قال : « كان رسولُ الله صلى الله عليه وسلم أحسنَ الناس وَجْها ، وكان أجودَ الناس، وكان أشجع الناس ، ولقد فزع أهلُ المدينة ذات ليلة ، فانطلق ناس من قِبَل الصَّوْت ، فتلقاهم رسولُ الله صلى الله عليه وسلم راجعا ، وقد سبقهم إلى الصوت - وفي رواية : وقد استبرأ الخبر - وهو على فرس لأبي طلحة عُرْي ، في عُنُقه السَّيفُ ، وهو يقول : **لن تراعوا** ، قال : **وجدناه بحرا** - أو إنه لبحر - قال : وكان فرسه يُبطَّأ ».

وفي أخرى مختصرا قال: «استقبلهم النبي صلى الله عليه وسلم على فرس عُرْي ما عليه سَرْج في عنقه سيف». أخرجه البخاري ومسلم. وللبخاري : « أَنَّ أهل المدينة فزعوا مرة ، فركب النبي صلى الله عليه وسلم فرسا لأبي طلحة كان يقطفُ - أو كان فيه قطاف - فلما

رجع قال : **وجدنا هذا فرسكم بحرا** ، وكان بعدُ لا يجارَى ». وله في أخرى قال : « فزِعَ الناس ، فركب رسول الله صلى الله عليه وسلم فرسا لأبي طلحة بطيئا ، ثم خرج يركُض وحده ، فركب الناس يركضون خلفه ، فقال : **لم تُراعوا** ، **إنه لبحر** ، فما سُبِقَ بعد ذلك اليوم ».

وأخرج الترمذي الرواية الثانية ، ونحو الأولى. وله في أخرى قال : « ركب النبي صلى الله عليه وسلم فرسا لأبي طلحة يقال له : مندوب ، فقال : **ما كان من فَزَع ، وإن وجدناه لبحرا** ».

وأخرج أبو داود نحو الرواية الأولى ، ولم يذكر لفظة : « **مندوب** ».

8.818- Enes b. Mâlik anlatıyor:

"Medîne'de (insanları) korkutan (şiddetli bir gürültü) olmuştu. Hz. Peygamber hemen Ebû Talha'dan *Mendûb* isimli atını aldı ve (o tarafa doğru) gitti. Dönüşünde;

"- Herhangi bir şey görmedik. Fakat bu at, deniz gibi akıyordu" dedi.[44]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyet şöyledir:

"Rasûlullah (as.) insanların en güzel yüzlüsü, en cömerdi ve en cesuru idi. Bir gece Medîneliler (şiddetli bir gürültü yüzünden) büyük bir korkuya kapılmışlar ve gürültünün geldiği tarafa doğru yönelmişlerdi. Rasûlullah (as.) ise o taraftan dönerken insanlarla karşılaşmıştı; Ebû Talha'nın atına eğerini vurmadan atlamış, boynuna da kılıcını asmış ve gürültünün geldiği tarafa (tek başına) herkesten önce gitmiş –bir rivâyette olayı araştırmış- idi.. İnsanları;

"- Korkmayın!" diye teskin ediyor ve;

"- Bu atı deniz gibi akıyor bulduk –veya o deniz gibi idi-" diyordu.

---

[44] **Buharî**, Hibe, 33; Cihâd, 24, 46, 50, 54, 55, 82, 116, 117, 165; Edeb, 39, 116; **Müslim**, Fedâil, 11/48-49; **Ebû Davud**, Edeb, 87/4988; **Tirmizî**, Cihâd, 14/1685-87.

(Enes); "Halbuki o at, tembel ve durgun bir hayvandı" dedi.

Başka bir muhtasar rivâyet de şöyledir:

"Hz. Peygamber, çıplak bir atın üzerinde iken insanlarla karşılaştı Atın üzerinde eğeri yoktu. Boynunda ise kılıç vardı."

Bunlar **Buharî** ve **Müslim**'in rivâyetleridir.

Buharî'nin diğer bir rivâyeti de şu şekildedir:

"Bir gün Medîneliler (düşman baskınından) korkmuşlardı. Hz. Peygamber hemen Ebû Talha'nın tembel bir atına –veya kendisinde tembellik bulunan atına- binip (gürültünün geldiği tarafa doğru) gitti. Döndüğünde;

"- Bu atınızı deniz gibi akar bulduk" dedi. Bu olaydan sonra o atla (başka hiçbir at) yarış yapamaz oldu.

Yine **Buharî**'nin diğer bir rivâyeti de şöyledir:

"İnsanlar (düşman baskınından) korkmuşlardı. Hz. Peygamber hemen Ebû Talha'nın tembel atına atladı, atı mahmuzlayıp tek başına yola çıktı. İnsanlar da O'nun arkasından yola koyuldular. Hz. Peygamber onlara;

"- Korkmayın! Bu at deniz gibi idi" dedi. O günden sonra o atı geçen olmadı.

Tirmizî de ikinci rivâyeti ve ilk rivâyetin benzerini tahric etti. Onun başka bir rivâyeti de şöyledir:

"Hz. Peygamber, Ebû Talha'nın *Mendûb* denen atına bindi ve (sonra dönüşünde) dedi ki:

"Korkulacak bir şey yok! Bu atı, deniz gibi akar bulduk."

Ebû Davud da ilk rivâyetin benzerini tahric etti, yalnız "Mendûb" lafzını zikretmedi.

النوع الثامن

في شيء من أخلاقه

h) HZ. PEYGAMBER'İN BAZI AHLÂKÎ VASIFLARI

٨٨١٩- (خ م ط د - عائشة رضي الله عنها) قالت : « ما خُيِّر رسول الله صلى الله عليه وسلم بين أمرين قط ، إلا أخذ أيسرهما ، ما لم يكن إثماً ، فإن كان إثماً كان أبعد الناس منه ، وما انتقم رسولُ الله صلى الله عليه وسلم لنفسه في شيء قط إلا أن تُنتهكَ حرمة الله فينتقم ». أخرجه البخاري ومسلم والموطأ وأبو داود.

8.819- Hz. Âişe şöyle dedi:

"Rasûlullah (as.) iki şey arasında muhayyer bırakıldığında, günah olmadığı müddetçe daima onların en kolay olayını tercih ederdi. Şayet o şey günah ise, ondan insanların en uzak duranı olurdu. Hz. Peygamber hiçbir konuda kendi nefsi için asla intikam almadı; yalnız Allah'ın haramları ihlâl edilince intikam alırdı."[45]

İZAH

Burada Hz. Peygamber'in, bütün Müslümanlar için de ölçü olması gereken iki önemli özelliğine dikkat çekilmektedir:

1- Harama ve günaha götürmemesi kaydıyla her konuda daima kolay olanını tercih etmek, insanlara kolay yolu göstermek ve zorluktan kaçınmak. Kolaylık dini olan İslâm'ın en açık tezahürü, Hz. Peygamber'in bu vasfında açıkça görülmektedir.

2- Kendi şahsı ile alakalı hiçbir konuda kimseden intikam almak sevdasına kapılmamak. Hz. Peygamber'in sadece bu özelliği bile, O'nun büyüklüğünü göstermeğe yeterlidir. Çünkü kendi şahsı ve menfaati ile alakalı olarak kimseden intikam almayı düşünmemek, ancak gerçek kahramanların kârıdır.

---

[45] **Buharî**, Menâkıb, 23; Edeb, 80; Hudûd, 10, 42; **Müslim**, Fedâil, 20/77; **Muvatta**, Hüsnu'l-Huluk, ½; **Ebû Davud**, Edeb, 5/4785.

٨٨٢٠- (م د- عائشة رضي الله عنها) قالت : « ما ضَرَبَ رسولُ الله صلى الله عليه وسلم شيئا قط بيده ، ولا امرأة ، ولا خادما ، إلا أن يجاهد في سبيل الله ، وما نيل منه شيء قط فينتقم من صاحبه ، إلا أن ينتهك شيء من محارم الله فينتقم ». أخرجه مسلم. هذا الحديث أخرجه الحميدي في أفراد مسلم. فالأول : في المتفق بين مسلم وبين البخاري ، فلو جمعناهما لجاز ، إلا أنا اقتدينا به.

وأخرج أبو داود طرفا من هذا الحديث « ما ضرب رسولُ الله صلى الله عليه وسلم خادما ، ولا امرأة قط » لم يزد على هذا.

8.820- Hz. Âişe şöyle dedi:

"Hz. Peygamber, Allah yolunda cihâd hâli müstesnâ hiçbir şeye vurmamıştır; ne bir kadına, ne de bir hizmetçiye asla el uzatmamıştır. Allah'ın haramlarını çiğnediği için birinden intikam alması dışında, kendisine yapılan bir şeyden dolayı kimseden intikam almamıştır.[46]

RİVÂYETLER

Bunu **Müslim** tahric etti.

Bu hadîsi **Humeydî, Müslim**'in müfred rivâyetleri arasında zikretti. Halbuki bir bölümü, **Buharî** ile **Müslim**'in müşterek rivâyetlerindendir. Bu itibarla önceki hadîsle birlikte zikretmek de mümkündü, fakat Biz de **Humeydî**'ye uyarak onları ayırdık.

Ebû Davud da hadîsin sadece; "Hz. Peygamber, ne bir kadına ve ne de bir hizmetçiye asla vurmamıştır" kısmını tahric etti.

٨٨٢١- (د ت- أنس بن مالك رضي الله عنه) قال: «ما رأيتُ رجُلا التقم أُذن النبي صلى الله عليه وسلم فَيُنحِّي رأسه، وما رأيت رجلا أخذ بيده فترك يده، حتى يكون الرجل هو الذي يَدَعُ يده».

[46] **Müslim**, Fedâil, 20/79; **Ebû Davud**, Edeb, 5/4786.

أخرجه أبو داود. وفي رواية الترمذي قال : « كان النبي صلى الله عليه وسلم إذا استقبله الرجل فصافحه لا ينزع يده من يده ، حتى يكون الرجل ينزع يده ، ولا يصرف وجهه عن وجهه ، حتى يكون الرجل هو يصرفه ، ولم يُرَ مُقَدِّماً ركبتيه بين يدي جليس له ».

8.821- Enes b. Mâlik şöyle dedi:

"Rasûlullah'ın (as.) kulağına eğilip de bir şey söyleyen insan, (kendiliğinden başını kaldırmadıkça)[47] Hz. Peygamber'in başını çektiğini görmedim. Rasûlullah'ın (as.) elini tutan bir kimse, kendisi elini çekmeden Hz. Peygamber'in elini çektiğini de görmedim."[48]

RİVÂYETLER

Bunu **Ebû Davud** tahric etti.

Tirmizî'nin rivâyeti de şöyledir:

"Bir adam Rasûlullah'la (as.) karşılaşıp kendisiyle musafaha ettiğinde, adam elini çekmedikçe Hz. Peygamber elini çekmez ve adam yüzünü çevirmeden de Hz. Peygamber yüzünü ondan çevirmezdi. Hz. Peygamber'in, beraber oturduğu birinin yanında ayaklarını uzattığı görülmemiştir."

٨٨٢٢- (خ- أنس بن مالك رضي الله عنه) قال : « إن كانت الأَمَة لتَأخذ بيد رسول الله صلى الله عليه وسلم والعبد ، ويجيب إذا دُعِي ». وفي رواية قال : « كانت الأمة من إماء المدينة لتأخذ بيد رسول الله صلى الله عليه وسلم ، فتَنْطَلِقُ به حيث شاءت ». أخرجه البخاري.

8.822- Enes b. Mâlik şöyle dedi:

"Bir câriye ve köle, Hz. Peygamber'in elini tutabilirdi. Rasûlullah (as.) davet edildiğinde de mutlaka icâbet ederdi."[49]

---

[47] Parantez içindeki ibâre **Câmiu'l-Usûl**'de yer almamaktadır. Ancak bu ifâde **Ebû Davud**'un matbû nüshasında bulunmaktadır.

[48] **Ebû Davud**, Edeb, 6/4794; **Tirmizî**, Kıyâmet, 46/2490.

[49] **Buharî**, Edeb, 61.

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyet şöyledir:

"Medîne'deki câriyelerden biri Hz. Peygamber'in elini tutar ve O'nu istediği yere doğru götürürdü."[50]

Bunları **Buharî** tahric etti.

٨٨٢٣- (م)- أنس بن مالك رضي الله عنه قال : « ما رأيتُ أحداً كان أرحم بالعيال من رسول الله صلى الله عليه وسلم ، كان إبراهيم مُسْتَرْضَعاً في عوالي المدينة ، وكان ينطلق ونحن معه، فيدخل البيت ، وإنه لَيُدَّخَن ، وكان ظئْرُه قَيْناً ، فيأخذه فيقبّله ، ثم يرجع ، قال عمرو: فلمّا تُوفي إبراهيم ، قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : **إنَّ إبراهيم ابني ، وإنه مات في الثدي ، وإنه له لظئرين تكملان رضاعه في الجنة** ». أخرجه مسلم.

8.823- Enes b. Mâlik şöyle dedi:

"Âilesine karşı Rasûlullah'dan (as.) daha merhametli birini asla görmedim. (Oğlu) İbrahim, Medîne'nin yukarı mahallesinde süt annede bulunuyordu, bizim de yanında bulunduğumuz sırada Hz. Peygamber onu görmeye giderdi; içini duman kaplamış olan eve girer, çünkü İbrahim'in süt babası demirci idi, çocuğunu kucağına alıp öper, sonra da geri dönerdi. İbrahim vefat edince de Hz. Peygamber;

"İbrahim benim oğlumdur, o memede iken can vermiştir; binâenaleyh cennette onun süt emmesini tamamlayan iki tane süt annesi vardır" dedi.[51]

İZAH

Araplar arasında yeni doğan çocukları süt anneye vermek bir gelenekti. Maksat da hem bebeğin yayla havasından yararlanmasını ve hem de fasîh konuşmayı öğrenmesini sağlamaktı. Hz. Peygamber de bu geleneğe uyarak oğlu **İbrahim**'i süt anneye vermişti.

---

[50] Bu ikinci rivâyet **Buharî**'de yer almaktadır. Ancak ilk rivâyeti **Buharî**'de bulamadık.

[51] **Müslim**, Fedâil, 15/63.

İbrahim'in süt annesi, **Havle bint Münzir**'di. **Havle, Berâ b. Evs**'in karısı idi. **İbrahim** de 17 aylıkken vefat etmiş ve henüz süt müddetini tamamlamamıştı.

Günümüz dünyasında bir insanın çocuğunu kucağına almasından ve onu öpüp okşamasından daha tabii bir şey yoktur. Anca câhiliye dönemine baktığımızda, Araplar arasında böyle bir anlayışın pek yaygın olmadığını görürüz. Hatta Hz. Peygamber'in torunlarını öptüğünü gören bir bedevî, **"siz çocukları öper misiniz? Benim on bir tane çocuğum var, bir tekini bile öpmüş değilim"** demişti. Hz. Peygamber de ona; **"Allah senin kalbinden merhamet duygusunu söküp almışsa, ben sana ne yapabilirim?"** karşılığını vermişti. İşte yukarıdaki rivâyette yer alan; **"âilesine karşı Rasûlullah'dan (as.) daha merhametli birini asla görmedim"** cümlesini ve buna gerekçe olarak zikredilen; **"Hz. Peygamber çocuğunu kucağına alıp öperdi..."** ifâdesini, mezkür bedevînin; **"ben çocuklarımın bir tekini bile öpmüş değilim"** bağlamında değerlendirmek gerekir.

٨٨٢٤– (م– جابر بن سمرة رضي الله عنه) قال: «صليتُ مع رسول الله صلى الله عليه وسلم صلاة الأولى ثم خرج إلى أهله وخرجت معه فاستقبله ولدان، فجعل يمسح خَدّي أحدهم واحدا واحدا، قال: وأما أنا فمسح خَدّي، فوجدت لِيَده بردا وريحا، كأنما أخرجها من جُؤنة عطار». أخرجه مسلم.

8.824- Câbir b. Semüre şöyle dedi:

"Rasûlullah'la (as.) birlikte ilk (öğle) namazını kılmıştım. Namazdan sonra Hz. Peygamber âilesinin yanına gitti, ben de O'nunla birlikte gittim. Kendisini birtakım çocuklar karşıladılar; Hz. Peygamber tek tek onların yanaklarını okşadı. Bana gelince, benim de yanağımı okşamıştı ve ben, O'nun elinin serinliğini ve güzel kokusunu hissetmiştim; eli, sanki attâr sepetinden çıkmış gibiydi."[52]

---

[52] **Müslim**, Fedâil, 21/80.

İZAH

Hz. Peygamber'in güzel kokuya olan düşkünlüğü malumdur. İmkân bulduğu ölçüde sürekli güzel koku kullanırdı. Çünkü bir taraftan insanlarla, diğer taraftan meleklerle sürekli temas hâlinde idi ve onlardan Allah'ın kelâmını alıyordu. Hz. Peygamber'in koku sürünmese dahi, fıtrat olarak güzel kokan biri olduğu da unutulmamalıdır.

٨٨٢٥- (س- ابن أبي أوفى رضي الله عنه) قال : « كان رسولُ الله صلى الله عليه وسلم يُكثِر الذكر ، ويُقلّ اللغو ، ويطيل الصلاة ، ويقصر الخطبة ، ولا يأنفُ أن يمشي مع الأرملة ، والمسكين فيقضي له الحاجة ». أخرجه النسائي.

8.825- İbn Ebî Evfâ şöyle dedi:

"Hz. Peygamber zikri çok, lağvi (lüzumsuz konuşmayı) az yapardı. Namazı uzatır, hutbeyi kısa keserdi. Dul ve yetimlerle beraber yürümekten çekinmezdi, onların ihtiyaçlarını karşılardı."[53]

٨٨٢٦- (خ ت- الأسود بن يزيد النخعي رضي الله عنه) قال : سألتُ عائشة رضي الله عنها : «ما كان رسولُ الله صلى الله عليه وسلم يصنع في بيته ؟ قالت: يكون في مهنة أهله ، فإذا حضرت الصلاة يتوضأ ويخرج إلى الصلاة ». أخرجه البخاري والترمذي.

8.826- el-Esved b. Yezîd en-Nehaî'den rivâyet edilmiştir:

"Hz. Âişe'ye sordum:

"- Rasûlullah (as.) evinde ne yapardı?"

"- Âilesinin ihtiyacını giderirdi, sonra namaz vakti gelince de abdest alıp namaza giderdi" dedi.[54]

---

[53] **Nesaî**, Cuma, 31.

[54] **Buharî**, Ezân, 44; **Tirmizî**, Kıyâmet, 45/2489.

٨٨٢٧- (ت- عبد الله بن الحارث بن جزء رضي الله عنه) قال : « ما رأيتُ أحدا أكثر تبسُّما منْ رسول الله صلى الله عليه وسلم». وفي رواية قال: «ما ضحك رسول الله صلى الله عليه وسلم إلا تَبَسُّما». أخرجه الترمذي.

8.827- Abdullah b. el-Hâris b. Cez' şöyle dedi:

"Rasûlullah'dan (as.) daha çok tebessüm eden hiç kimseyi görmedim."[55]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyet şöyledir:

"Rasûlullah (as.) sadece tebessüm ederek gülerdi."

Bunları **Tirmizî** tahric etti.

٨٨٢٨- (خ م د ت س- عائشة رضي الله عنها) قالت : « كان النبي صلى الله عليه وسلم يعجبه التيمُّن في تنعله وترجُّله وطهوره وفي شأنه كله ».

وفي رواية : « كان يحب التيمن ما استطاع ». أخرجه البخاري ومسلم وأبو داود.

وفي رواية الترمذي : «كان يحب التيمن في طهوره إذا تطهر ، وفي ترجله إذا ترجَّل ، وفي انتعاله إذا انتعل» وأخرج النسائي نحوه. وله في أخرى : « كان رسول الله صلى الله عليه وسلم يحب التيمن يأخذ بيمينه ويحب التيمن في جميع أموره ».

8.828- Hz. Âişe şöyle dedi:

"Hz. Peygamber ayakkabı giymekte, yürümekte, temizlenmekte, hâsılı bütün işlerinde sağdan başlamayı severdi."[56]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyette; "Hz. Peygamber, mümkün olduğu ölçüde (her işe) sağdan başlamayı severdi" dedi.

Hadîsi **Buharî, Müslim** ve **Ebû Davud** tahric etti.

---

[55] **Tirmizî**, Menâkıb, 10/3641-42.

[56] **Buharî**, Vudû', 31; Salât, 47; Et'ıme, 5; Libâs, 38, 77; **Müslim**, Tahâret, 19/66; **Ebû Davud**, Libâs, 44/4140; **Tirmizî**, Salât, 428/608; **Nesaî**, Tahâret, 89.

Tirmizî'nin rivâyeti de şöyledir:

"Hz. Peygamber temizlenmek istediğinde temizliğe, yürümek istediğinde yola, ayakkabısını giymek istediğinde de giyinmeye sağdan başlamayı severdi."

Nesaî de bunun gibi tahric etti.

Diğer bir rivâyeti de şöyledir:

"Rasûlullah (as.) sağdan başlamayı severdi, sağı ile alırdı, hâsılı bütün işlerinde sağdan başlamaktan hoşlanırdı."

İZAH

Genelde insanın sağ tarafı, soluna göre daha güçlüdür. Sağ eli ve sağ ayağı, sola göre daha sağlam, daha mukavimdir; binâenaleyh daha hayırlı görülür. İnsan da her önemli iş için ilk hareketi sağdan başlatmanın daha hayırlı olduğu ümit ve temennisini taşır. Bu itibarla Hz. Peygamber de daha hayırlı olana ulaşmak için her işe genellikle sağdan başlamayı severdi.

"Yürümek" diye tercüme ettiğimiz ***"tereccül"*** kelimesi aynı zamanda **"taranmak"** anlamına da gelir. Ancak hadîste taranmaktan ziyâde yürümenin kastedilmiş olacağını düşünerek bu şekilde tercüme ettik.

٨٨٢٩- (د س- أبو هريرة رضي الله عنه) قال : « كان رسولُ الله صلى الله عليه وسلم يجلس معنا في المسجد يُحدّثنا ، فإذا قام قمنا قياما حتى نراه قد دَخَلَ بعضَ بيوت أزواجه ، فحدَّثنا يوما ، فقمنا حين قام ، فنظرنا إلى أعرابي قد أدركه فجَبَذه بردائه ، فحمَّر رقبته ، وكان رداء خشنا فالتفت إليه ، فقال الأعرابي : احملني على بعيريَّ هذين ، فإنك لا تحملني من مالك ، ولا من مال أبيك ، فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : **لا ، وأستغفرُ الله ، لا ، وأستغفر الله ، لا ، وأستغفر الله ، لا أحملك حتى تُقيدَني من جَبْذتكَ التي جبذتني**، فكل ذلك يقول الأعرابي : والله لا أقيدكها ... فذكر الحديث . قال : ثم دعا رجلا فقال له : **احمل له بعيريه هذين ، على بعير شعيرا ، وعلى الآخر تمرا** ، ثم التفت إلينا ، فقال : **انصرفوا على بركة الله عز وجل** ». أخرجه أبو داود.

وعند النسائي مثله إلى قوله : « لا أقيدكها ، ثم قال : فقال ذلك ثلاث مرات ، كل ذلك يقول: لا والله لا أقيدك ، فلما سمعنا قول الأعرابي ، أقبلنا إليه سراعا ، فالتفت إلينا رسول الله صلى الله عليه وسلم ، فقال : **عزمتُ على مَنْ سَمعَ كلامي أن لا يبرح مقامه حتى آذن له** ، فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم لرجل من القوم : **يا فلان ، احمل له على بعير شعيرا ، وعلى بعير تمرا** ، ثم قال رسول الله صلى الله عليه وسلم : **انصرفوا** ».

وقال في رواية: « فقمنا معه حتى لما بلغ وسْط المسجد أدركه رجل... » وذكره.

8.829- Ebû Hureyre anlatıyor:

"Rasûlullah (as.) mescidde bizimle oturur ve konuşurdu. O kalkınca biz de kalkar ve hanımlarından birinin evine girinceye kadar O'nu takip ederdik. Bir gün yine bizimle konuştu, sonra kalktı, biz de kalktık. Derken bir bedevînin gelip cübbesinden (kuvvetle) çektiğini gördük. Hz. Peygamber'in omuzu kıpkırmızı olmuştu, çünkü cübbesi kalın ve sert bir kumaştandı. Hz. Peygamber dönüp bedevîye baktı, adam;

"- Şu iki deveme benim için mal yükle! Şüphesiz sen bana ne kendi malını ve ne de babanın malını verecek değilsin!" dedi. Hz. Peygamber;

"- Hayır (şüphesiz kendi malım değildir), **estağfirullah! Hayır** (şüphesiz kendi malım değildir), **estağfirullah! Hayır** (şüphesiz kendi malım değildir), **estağfirullah!.. Ama cübbemden çekerek boynumu acıttığının karşılığını vermeden sana mal vermem!"** dedi. Bunun üzerine bedevî sadece;

"- Vallahi sana bunun karşılığını veremem" diyebildi.

Sonra râvî hadîsin devamını zikretti. Ebû Hureyre şöyle demiş:

"Sonra Hz. Peygamber birini çağırdı ve;

"- Şunun iki devesinden birine arpa, öbürüne de hurma yükle!" buyurdu. Sonra bize dönüp;

"- Azîz ve Celîl olan Allah'ın bereketiyle dağılın!" buyurdu.[57]

---

[57] **Ebû Davud**, Edeb, 1/4775; **Nesaî**, Kasâme, 22.

RİVÂYETLER

Bunu **Ebû Davud** tahric etti.

Nesaî'nin rivâyeti de "...sana bunun karşılığını veremem" cümlesine kadar aynen yukarıdaki gibidir. Sonra şöyle devam eder:

"Adam bunu üç defa tekrar etti. Her seferinde;

"- Hayır, vallahi sana onun cezasını ödeyemem!" diyordu. Bizler bedevînin sözünü duyunca, hemen ona doğru davrandık. Hz. Peygamber bize doğru dönerek;

"- Sözümü duyan hiç kimse, ben kendisine izin vermeden yerinden oynamasın!" dedi. Sonra da cemâatten birine;

"- Ya fulân! Onun bir devesine arpa, diğerine de hurma yükle!" diye emretti. Müteâkiben de;

"- Hadi dağılın!" buyurdu.

Diğer bir rivâyette de;

"...Biz de O'nunla birlikte kalktık. Mescidin ortasına gelince, bir adam geldi..." diyerek aynı hadîsi zikreder.

٨٨٣٠- (خ- **أنس بن مالك** رضي الله عنه) قال : « كنتُ أمشي مع النبي صلى الله عليه وسلم وعليه بُرْد نَجْرَانِي غليظ الحاشية ، فأدركه أعرابي ، فجبذه جبذة شديدة ، حتى نظرت إلى صفحة عاتق رسول الله صلى الله عليه وسلم قد أثَّرتْ بها حاشية البرد ، من شدة جَبْذته ، قال: يا محمد ، مُرْ لي من مال الله الذي عندك ، فالتفت رسول الله صلى الله عليه وسلم ، ثم أمر له بعطاء ».

وفي رواية نحوه ، وفيه : « حتى إذا انشق البرد ، وحتى بقيت حاشيته في عنق رسول الله صلى الله عليه وسلم » أخرجه البخاري.

8.830- Enes b. Mâlik anlatıyor:

"Hz. Peygamber'le birlikte yürüyordum. O'nun üzerinde kenarları kalın ve sert bir Necrân hırkası vardı. Bir bedevî gelip onu kuvvetli bir şekilde çekti. Rasûlullah'ın (as.) yanağının kenarına baktım, adamın kuvvetle çekmesinden dolayı boynunda hırkanın izi çıkmıştı. Adam;

"- Ey Muhammed! Yanında bulunan maldan bana da verilmesini emret!" dedi.

Hz. Peygamber ona doğru dönüp baktı, sonra kendisine bir miktar malın verilmesini emretti."[58]

RİVÂYETLER

Buna benzer başka bir rivâyette şu ifâdeler yer alır:

"Adam hırkayı o kadar kuvvetli çekti ki, hırka yırtılmış ve Rasûlullah'ın (as.) boynunda iz bırakmıştı."

Hadîsi **Buharî** tahric etti.

٨٨٣١- (خ م د- أنس بن مالك رضي الله عنه) قال : « خدمت النبي صلى الله عليه وسلم عشر سنين ، والله ما قال لي أفّ قط ، ولا قال لشيء: **لم فعلت كذا ، وهلا فعلت كذا ؟** ».

وفي رواية قال : « لمَّا قدم رسولُ الله صلى الله عليه وسلم المدينة أخذ أبو طلحة بيدي ، فانطلق بي إلى رسول الله صلى الله عليه وسلم ، فقال: يا رسول الله ، إنّ أنساً غلام كيِّس ، فليخدُمْكَ، قال: فخدمته في السفر والحضر ، والله ما قال لي لشيء صنعتُهُ : **لِمَ صَنَعْتَ هذا هكذا ؟**، ولا لشيء لم أصنعه: **لِمَ لَمْ تصنع هذا هكذا ؟** ».

وفي أخرى: « قدم رسول الله صلى الله عليه وسلم المدينة ليس له خادم ، فأخذ أبو طلحة بيدي، فانطلق بي إلى رسول الله صلى الله عليه وسلم » ثم ذكره. أخرجه البخاري ومسلم. ولمسلم قال : «خدمتُ رسول الله صلى الله عليه وسلم تسع سنين ، فما أعلمه قال لي قط : **لِمَ فعلت كذا وكذا ؟** ولا عاب عليَّ شيئا قط ».

وفي أخرى له : « كان رسولُ الله صلى الله عليه وسلم من أحسن الناس خُلُقا ، فأرسلني يوما لحاجة ، فقلتُ: والله لا أذهب ، وفي نفسي أن أذهب لما أمرني به نبي الله صلى الله عليه وسلم ، فخرجتُ حتى أمُرَّ على صبيان ، وهم يلعبون في السوق ، فإذا برسول الله صلى الله عليه وسلم بقفاي من ورائي ، فنظرت إليه وهو يضحك ، فقال : **يا أُنيس ، ذهبتَ حيث**

[58] **Buharî**, Libâs, 18; Humus, 19; Edeb, 68.

أمرتُك ؟ قال : قلتُ : نعم ، أنا أذهبُ يا رسول الله ، قال أنس : والله لقد خدمته تسع سنين ، ما علمته قال لشيءٍ صنعته: **لِمَ صنعت كذا وكذا** ؟ أو لشيءٍ تركته : **هَلا فعلت كذا وكذا** ؟ ».

وأخرج أبو داود الرواية التي أولها : « خدمتُ رسول الله » وزاد فيها معنى آخر، وقد ذكرت في النوع الأول من هذا الفصل.

8.831- Enes b. Mâlik şöyle dedi:

"Hz. Peygamber'e on yıl hizmet ettim; vallahi bana asla *'öf!'* bile demedi. (Yaptığım bir hatadan dolayı da) ***'neden yaptın bunu? Şöyle yapsaydın ya!'*** şeklinde (azarlayıcı bir söz) kullanmadı."[59]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyet şöyledir:

"Hz. Peygamber Medîne'ye geldiğinde, (üvey babam) Ebû Talha elimden tuttu ve beni kendisine götürerek;

"- Ey Allah'ın Rasûlü; Enes akıllı bir çocuktur, sana hizmet etsin!" dedi. Ben de hazarda ve seferde kendisine hizmet ettim. Vallahi, yaptığım herhangi bir şey için bana asla ;

"- Bunu neden böyle yaptın?", veya yapmadığım bir iş için de;

"- Neden bunu yapmadın?" diye bir söz söylemedi.

Başka bir rivâyet de şöyledir:

"Hz. Peygamber Medîne'ye geldiğinde hizmetçisi yoktu. Ebû Talha elimden tuttu ve beni Rasûlullah'a (as.) götürdü..." Sonra aynı hadîsi yukarıdaki gibi rivâyet eder.

Bunları **Buharî** ve **Müslim** tahric etti.

Müslim'in diğer bir rivâyeti şöyledir:

"Dokuz yıl Hz. Peygamber'e hizmet ettim. Bana asla;

"- Neden şöyle şöyle yaptın?" demedi. Hiçbir zaman da beni ayıplamadı."

---

[59] **Buharî**, Edeb, 39; **Müslim**, Fedâil, 13/51-54; **Ebû Davud**, Edeb, 1/4773-74.

Yine **Müslim**'in diğer bir rivâyeti de şöyledir:

"Rasûlullah (as.) ahlâken insanların en güzeli idi. Bir gün beni bir işe yollamak istedi. Ben;

"- Vallahi gitmem!" dedim. Halbuki gönlümde Allah Rasûlü'nün gönderdiği işe gitmek düşüncesi vardı. Yola çıktım, sokakta oynamakta olan çocukların yanına gittim. Bir ara Rasûlullah (as.) gelip ensemden tuttu. Dönüp baktım, Hz. Peygamber gülüyordu. Bana;

"- Ey Enescik! Sana emrettiğim yere gittin mi?" diye sordu.

"- Evet gidiyorum, ey Allah'ın Rasûlü" dedim.

Enes şöyle devam etti:

"Vallahi, ben Allah'ın Rasûlü'ne dokuz yıl hizmet ettim. Yapmış olduğum bir hatadan dolayı bana;

"- Neden böyle böyle yaptın?" dediğini, veyahut yapmadığım bir iş yüzünden;

"- Şöyle şöyle yapsaydın ya!" dediğini hiç hatırlamıyorum."

Ebû Davud da; "Dokuz yıl Hz. Peygamber'e hizmet ettim" diye başlayan rivâyeti tahric etti. Yalnız onun başka manaya gelen bir ziyâdesi de vardır. Ben **Ebû Davud**'un rivâyetini bu **Fasl**'ın ilk kısmında zikrettim.[60]

İZAH

Bu rivâyette belirtildiğine göre Hz. Peygamber **Enes**'i bir yere göndermek istemiş, ama **Enes** oraya gitmeyi düşünmesine rağmen **"Vallahi gitmem!"** diye yemin etmiş. Hz. Peygamber'in emrine onun bu şekilde karşılık vermesini anlamak mümkün değildir. Yalnız o sırada **Enes**'in henüz on yaşlarında bir çocuk olduğu ve bu yaştaki her çocuk gibi oynamaya düşkün olduğu dikkate alınırsa, bu sözü ağız alışkanlığı sonucu olarak söylemiş olduğu düşünülebilir.

---

[60] Musannıfın belirtmemesine rağmen **Müslim**'in yukarıda geçen son rivâyeti, **Ebû Davud**'da da aynen zikredilmektedir.

Burada asıl önemli olan ve ders alınması gereken husus, Hz. Peygamber'in tavrıdır. O, **Enes**'i asla azarlamadı, aksine gönül alıcı bir tebessümle yaklaşarak yapması gereken işe gitmesini sağladı.

٨٨٣٢- (م- **أنس بن مالك** رضي الله عنه) قال : « كان رسولُ الله صلى الله عليه وسلم إذا صلّى الغداة: جاء خدم المدينة بآنيتهم فيها الماء ، فما يأتونه بإناء إلا غَمَس يده فيه ، فربما جاؤوه في الغداة الباردة فيغمس يده فيه ». أخرجه مسلم.

8.832- Enes b. Mâlik'den rivâyet edilmiştir:

"Hz. Peygamber sabah namazını kıldığında, Medîne'deki hizmetçiler, içlerinde su bulunan kaplarını getirirler ve Rasûlullah (as.) da bu kapların her birine elini batırırdı. Bazen havanın soğuk olduğu vakitlerde kaplarını getirirler, yine elini suya batırırdı."[61]

İZAH

Hadîste her ne kadar hizmetçilerin Hz. Peygamber'e geldikleri söyleniyorsa da, anlaşılacağı üzere onları gönderen efendileri idi. Şüphesiz ashâb-ı kirâmın bu davranışı, Allah Rasûlü'nün elinin değdiği şey ile teberrük amacına matuftu. Nitekim **Müslim** de bu hadîsi **"Rasûlullah'ın (as.) insanlara yakınlığı ve insanların Hz. Peygamber'le teberrükte bulunmaları"** bâb başlığı altında vermektedir. Bu rivâyette ayrıca Hz. Peygamber'in küçük-büyük, efendi-köle herkesle oturup konuştuğu ve arzularını yerine getirmeye çalıştığı görülmektedir.

٨٨٣٣- (د س- **أبو سعيد الخدري** رضي الله عنه) قال: « بينا رسولُ الله صلى الله عليه وسلم يقسم قسما ، أقبل رجُل ، فأكَبَّ عليه ، فَطَعَنَهُ رسولُ الله صلى الله عليه وسلم بعرجون كَان معه، فجرح وجهه ، فقال له رسول الله صلى الله عليه وسلم : **تعال فاستَقِدْ** ، قال : بل عَفَوْتُ يا رسول الله ». أخرجه أبو داود والنسائي.

---

[61] **Müslim**, Fedâil, 19/74.

8.833- Ebû Saîd el-Hudrî'den rivâyet edilmiştir:

"Hz. Peygamber mal taksim ederken bir adam gelip üzerine abandı. Rasûlullah (as.) da yanındaki hurma dalı ile ona dürttü. Adam, yüzünden yaralandı. Hz. Peygamber hemen;

"- Gel, kısas yap!" buyurdu. Adam ise;

"- Hayır, affettim ey Allah'ın Rasûlü" dedi."[62]

٨٨٣٤- (خ م ت د- أنس بن مالك رضي الله عنه) قال : « كان رسولُ الله صلى الله عليه وسلم أحسن الناس خُلُقا ، وكان لي أخ يقال له: أبو عمير - وهو فَطِيم - كان إذا جاءنا ، قال: **يا أبا عمير، ما فعل النُّغير** ، لنُغر كان يلعب به ، وربما حضرت الصلاة وهو في بيتنا ، فيأمر بالبساط الذي تحته، فيكنس، ثم يُنضح، ثم يقوم ونقوم خلفه ، فيصلي بنا ».

أخرجه البخاري ومسلم والترمذي.

وعند أبي داود قال : « كان رسولُ الله صلى الله عليه وسلم يدخل علينا ، ولي أخ صغير يُكَنّى أبا عُمير ، وكان له نُغر يلعب به ، فمات ، فدخل النبي صلى الله عليه وسلم ذات يوم ، فرآه حزينا ، فقال : **ما شأنه** ؟ قالوا: مات نُغَرُه ، فقال : **أبا عمير ، ما فعل النغير** ؟ ».

وللترمذي قال : « إن كان رسولُ الله صلى الله عليه وسلم ليخالطُنا ، حتى يقول لأخ لي صغير: **يا أبا عمير: ما فعل النُّغَيْر** ؟».

8.834- Enes b. Mâlik'den rivâyet edilmiştir:

"Rasûlullah (as.) ahlâken insanların en güzeli idi. Benim Ebû Umeyr[63] adında küçük bir kardeşim vardı. O, sütten kesilmişti. Hz. Peygamber bize geldiğinde, kardeşimin oynadığı serçeyi kastederek;

---

[62] Nesaî, Kasâme, 20.

[63] **Ebû Umeyr, Hafs b. Ebî Talha (Zeyd) b. Sehl el-Ensârî**: Enes b. Mâlik'in anne bir kardeşidir. Ebû Talha Zeyd b. Sehl el-Ensârî'nin oğludur. Hz. Peygamber onunla şakalaşırdı. Devamlı oynadığı bir kuşu vardı ve bir gün bu kuşu ölmüş, sonra Hz. Peygamber onlara gittiğinde kendisine; **"ya ebû Umeyr, kuşçağız ne yapıyor?"** diye takılırdı. Küçük yaşta vefat etmişti. Vefatından önce bir süre hastalanmış ve babasının evde olmadığı bir günde ruhunu teslim etmişti. Akşam babası eve gelince oğlunun durumunu sormuş, son derece zeki, akıllı ve anlayışlı bir kadın olan annesi Ümmü Süleym, kocasından onun vefatını gizlemiş, kinâyeli bir ifade ile "**o şimdi rahatladı**" demişti. Sonra gece kocasıyla ilişkide bulunup kendisini

"- **Ya Ebâ Umeyr, serçecik ne yapıyor?"** diye şakalaşırdı. Bazen bizde iken namaz vakti gelirdi de, hemen altındaki serginin serilmesini isterdi. Yaygı süpürülür, sonra üzerine bir miktar su atılırdı. Sonra namaza durur, biz de arkasında dururduk ve bize namaz kıldırırdı."[64]

RİVÂYETLER

Bunu **Buharî, Müslim** ve **Tirmizî** tahric etti.

Ebû Davud'un rivâyeti şöyledir:

"Hz. Peygamber bize gelirdi. Benim, künyesi Ebû Umeyr olan küçük bir kardeşim vardı. Onun serçeye benzer bir kuşu vardı ve onunla oynardı. Bir gün yine Hz. Peygamber geldi, kardeşimin üzgün olduğunu görünce;

"- **Onun nesi var?"** diye sordu.

"- Serçesi öldü" dediler. Bunun üzerine;

"- **Ya Ebâ Umeyr, serçecik ne yapıyor?"** diye şakalaştı."

Tirmizî'nin bir rivâyeti de şöyledir:

"Rasûlullah (as.) bizimle konuşurdu; hatta benim küçük kardeşime; **'Ya Ebâ Umeyr, serçecik ne yapıyor?'** demişti."

İZAH

Ebû Umeyr, Ebû Talha ve **Ümmü Süleym**'in oğlu, **Enes b. Mâlik**'in anne bir kardeşidir. Bilindiği üzere Araplar, genelde büyük oğlunun adına izafeten **"falanın babası"** anlamına gelen bir künye alırlardı. **Ebû Umeyr**'e de bu künyeyi Hz. Peygamber vermişti. Henüz üç-dört yaşında olan bir çocuğa babalık izâfesi ise, şüphesiz bir latifeden ibarettir. Bu çocuk, Hz. Peygamber'in sağlığında vefat etmişti.

---

sükûnete kavuşturduktan sonra durumu anlatmıştı. Sabahleyin Hz. Peygamber onlara hayır ve bereketle duâ etmiş ve o geceki ilişkiden Abdullah dünyaya gelmişti.

[64] **Buharî**, Edeb, 81, 112; **Müslim**, Âdâb, 5/30; **Ebû Davud**, Edeb, 77/4969; **Tirmizî**, Salât, 248/333.

٨٨٣٥- (م- **أنس بن مالك** رضي الله عنه) «أنّ رسول الله صلى الله عليه وسلم قال لي: يابُنيَّ». أخرجه مسلم.

8.835- Enes b. Mâlik'den rivâyet edilmiştir:
"Rasûlullah (as.) bana; **'Yavrucuğum'** diye hitap etti."[65]

[65] **Müslim**, Âdâb, 6/31.

الباب الثاني

في علاماته صلى الله عليه وسلم

و فيه فصلان:

الفصل الأول

فيما كان منها قبل مبعثه صلى الله عليه وسلم

A- HZ. PEYGAMBER'İN PEYGAMBERLİK ALÂMETLERİ

I- PEYGAMBERLİKTEN ÖNCEKİ ALÂMETLERİ

٨٨٣٦- (ت- **علي بن أبي طالب** رضي الله عنه) عن أبيه أنه حدثه قال : « خرجنا إلى الشام في أشياخ من قريش ، وكان معي محمد صلى الله عليه وسلم ، فأشرفنا على راهب في الطريق، فنزلنا فحللنا رواحلنا ، فخرج إلينا الراهب - وكان قبل ذلك لا يخرج إلينا - فجعل يتخلَّلُنا ، حتى جاء فأخذ بيد محمد صلى الله عليه وسلم وقال: هذا سيد العالمين ، قال: فقال له أشياخ من قريش: وما علمك بما تقول ؟ قال : أجد صفته ونَعْته في الكتاب المنزل ، وإنكم حين أشرفتم لم يبق شجرٌ ولا حجرٌ إلا خرَّ له ساجدا ، ولا تسجد الجمادات إلا لنبي ، وأعرفه بخاتم النبوة ، أسفل من غُضْروف كتفه مثل التفاحة ، ثم رجع فصنع طعاما فأتانا به ، وكان محمد في رِعْيَةِ الإبل ، فجاء وعليه غَمامَة تُظله ، فلما دنا وجد القوم قد سبقوه إلى شجرة ، فجلس في الشمس ، فَمَالَ فَيْء الشجرة عليه ، وضَحَوا هم في الشمس ، فبينا هو قائم عليهم يناشدهم الله أن لا يذهبوا به إلى الروم ، ويقول : إن رأوه عَرَفُوهُ بالصِّفَة ، وآذوه ، فبينا هو يناشدهم الله في ذلك الْتَفَتَ ، فإذا تسعة منَ الروم مقبلين نحو دَيْره ، فاستقبلهم ، وقال : ما جاء بكم ؟ قالوا: بلَغَنا عن أحْبَارِنَا أن نَبيّا من العرب خارج نحو بلادنا في هذا الشهر ، فلم يبق طريق إلا بُعثَ إليه بأُناس ، وبُعِثْنَا إلى طريقك هذا ، قال : فهل خَلْفَكُمْ أحد خير منكم ؟ قالوا : إنما اخترْنا لطريقك هذه خيرة ، قال لهم : أرأيتم أمرا أراد الله تبارك وتعالى أن يقضيه ، هل يستطيع أحد منَ الناس أن يَرُدَّهُ ؟ قالوا : لا ، قال : فبايعوا هذا النبيَّ

فإنه حق ، فبايعوه، وأقاموا مع الراهب ، ثم رجع إلينا ، فقال : أنشدكم أيكم وليّه ؟ قالوا : هذا - يعنوني - فما زال يناشدني حتى رددته مع رجال ، فكان فيهم بلال ، وزوّده الراهب كعكا وزيتا ».

هذه الرواية ذكرها رزين هكذا عن علي عن أبيه ، وأخرج الترمذي عن أبي موسى الأشعري ، قال: « خرج أبو طالب إلى الشام ، وخرج معه النبي صلى الله عليه وسلم في أشياخ من قريش » وذكر نحوه هذه الرواية ، وليس بين الألفاظ كبير اختلاف.

8.836- Ali b. Ebî Tâlib, babası (Ebû Tâlib)'den şöyle rivâyet ediyor:

"Kureyş'in ileri gelenlerinden bir gurup insanla birlikte Şam'a doğru yola çıkmıştık. Yanımda Muhammed (as.) da vardı. Yolda bir râhibin yakınlarına geldiğimizde mola verip konakladık ve hayvanlarımızın yüklerini çözdük. Râhip yanımıza geldi, halbuki daha önceleri bize gelmezdi. Aramızda dolaşmaya başladı. Nihayet (yeğenim) Muhammed'in (as.) yanına gitti, onun elini tuttu ve;

"- Bu, âlemlerin efendisidir!" dedi. Bunun üzerine Kureyş'in yaşlıları ona;

"- Bunu nerden biliyorsun?" diye sordular.Râhip;

"- O'nun evsafını, (Allah tarafından) indirilen kitapta gördüm. Sizler tepeye çıktığınızda, eğilip secdeye kapanmayan ne bir taş, ne de bir ağaç kaldı! Cansız varlıklar, ancak bir Peygamber için secdeye kapanırlar. Ben onun, kürek kemiğinin ucunda bulunan Peygamberlik mührünü tanırım" dedi.

Müteâkiben râhip döndü ve yemek hazırlayıp bize getirdi. O sırada Hz. Peygamber develerin başında bulunuyordu, üzerinde kendisini gölgelen bir bulut olduğu halde geldi; kafileye yaklaştığında herkesin ağacın gölgesine sığınmakta kendisini geçtiklerini gördü. Bunun üzerine o da güneşte oturdu, ama oturur oturmaz ağacın gölgesi hemen onun üzerine eğilmişti. İnsanlar da güneşin altında kalmışlardı. Bu durumda iken rahip, Allah rızası için onu Rûm diyarına götürmemelerini ricâ etti;

"- Eğer Rûmlar onu görüp sıfatından tanırlarsa, kendisine eziyet ederler"[1] dedi.

Rahip, O'nu Rûm diyarına götürmemelerini *"Allah aşkına!"* diye ısrarla kendilerinden istediği sırada, birden Rûm diyarından kilisesine doğru gelmekte olan dokuz kişi[2] gördü. Hemen onları karşıladı ve kendilerine;

"- Gelişinizin sebebi nedir?" diye sordu. Onlar da;

"- Âlimlerimizden duyduğumuza göre, Araplardan gönderilecek olan Peygamber, bu ayda bizim memleketimize doğru gelecekmiş. Bunun için adam gönderilmedik hiçbir yol bırakılmadı. İşte bu maksatla biz de senin tarafına gönderildik" dediler. Rahip;

"- Arkanızda sizden daha iyi biri var mı?" diye sordu.

"- Biz senin tarafını ancak hayırlı olduğun için seçtik" dediler. Bunun üzerine rahip onlara;

"- Yüce Allah'ın yapmayı murad ettiği bir şeyi önlemeye insanların gücü yeter mi?" diye sorunca;

"- Hayır!" dediler. O zaman rahip;

"- Öyleyse bu Peygamber'e bîat edin, çünkü o hak Peygamber'dir" dedi. Bunun üzerine ona bîat ettiler ve rahiple beraber orada ikamet ettiler.

Sonra rahip bize döndü ve;

"- Allah için söyleyin, onun velisi hanginizdir?" diye sordu. İnsanlar beni göstererek;

"- İşte budur!" dediler. O zaman rahip *"Allah aşkına!"* diyerek benden onu götürmememi ısrarla rica etti. Neticede ben de, aralarında Bilâl'in de bulunduğu bir gurup insanla birlikte onu geri çevirdim.[3] Rahip de ona azık olarak kuru ekmek ve zeytin verdi."[4]

---

[1] **Câmiu'l-Usûl**'de **"eziyet ederler"** diye zaptedilen kelime, **Tirmizî**'de **"öldürürler"** şeklindedir.

[2] **"Dokuz kişi"** ifâdesi **Tirmizî**'de **"yedi kişi"** diye geçmektedir.

[3] Bu cümle **Tirmizî**'de; **"Ebû Bekir, Bilâl'i de onunla birlikte gönderdi"** şeklindedir.

[4] **Tirmizî**, Menâkıb, 3/3620.

RİVÂYETLER

Bu rivâyeti **Rezîn** bu şekilde, Hz. Ali ve babası vasıtasıyla rivâyet eder. **Tirmizî** ise Ebû Musa'l-Eş'arî'den naklen; "Ebû Tâlib Şam seyahatine çıktı, Hz. Peygamber de Kureyş'in ileri gelenleri arasında onunla birlikte yola çıkmıştı" diye başlar ve yukarıdakine benzer şekilde rivâyet eder. Bu iki rivâyetin lafızları arasında çok önemli bir farklılık yoktur.

İZAH

Bu rivâyet, senedi itibariyle sahîhtir; râvîleri **Sahîhayn** ricâlindendirler. Ancak **Tirmizî**'nin rivâyetinde hadîsin son bölümünde yer alan **"Ebû Bekir, onunla birlikte Bilâl'i de geri gönderdi"** cümlesinden dolayı hadîs zayıf görülmüştür. Çünkü bu cümle, tarihî gerçeklerle uyuşmamaktadır. Rivâyete göre o sırada Hz. Peygamber oniki yaşlarında idi. **Hz. Ebû Bekir** ise Rasûlullah'dan (as.) iki yaş daha küçüktü. **Bilâl**'i de henüz satın almış değildi. Kaldıki o sırada **Bilâl**, büyük ihtimâlle henüz dünyaya gelmiş bile değildi. Bu yüzden rivâyette yer alan bu cümle kesinlikle doğru değildir. Bu cümleden dolayı da muhaddislerin ekserisi bu hadîsi zayıf sayar. **Zehebî**, bu cümle yüzünden hadîsi zayıf görür ve hatta bâtıl olduğunun bile söylendiğini kaydeder. **İbn Hacer** ise, bu cümleden başka bu rivâyetin bir kusuru bulunmadığını belirtir ve bu cümlenin de râvîlerden biri tarafından başka bir rivâyetin bir parçası olarak hatâen idrâc edildiğini kaydeder. **Tirmizî** de hadîsin hasen-garib olduğunu ve yalnız bu vecihten bilindiğini söyler.

RAHİP BAHÎRÂ

Bahîrâ kelimesi, Ârâmî dilinde **"seçilmiş kişi"** anlamına gelir ve isim değil, sıfattır. Rahibin asıl adı **Sergius**'tur ve **Abdulkays** kabilesine mensup olduğu rivâyet edilir.

Yukarıdaki rivâyette zikredilen olay, **Suriye**'ye yakın **Busra** kasabasında meydana gelmiştir. Oradaki bir manastırda **Bahîrâ** adında münzevî bir rahip yaşamakta idi. Bu zat, bilgili bir rahipti. **Busra**, özellikle **Hicaz**'dan gelen kervanların konaklama yeri idi. Rahip, münzevî bir hayat yaşadığı için gelen-gidenle pek

ilgilenmezdi. Nitekim daha önce gelip giden **Kureyş** kervanlarıyla da hiç ilgilenmemişti. Ancak bu defa manastırdan dışarı bakarken kervanda birtakım fevkalâdelikler görmüştü. Bir bulutun, kervandakilerden birini sürekli gölgelediğini, ağaçların yerlere eğildiğini görmüştü. Bunun üzerine rahip bu kervanla ilgilenmek ihtiyacını duymuş, hatta onları yemeğe davet etmişti. Daha önce kendileriyle hiç ilgilenmeyen rahibin bu tavrına Kureyşliler de şaşırmışlardı. Neticede rahip, gördükleri ve sorduğu bazı sorulara aldığı cevaplar neticesinde küçük **Muhammed**'in beklenen son Peygamber olacağı kanâatine varmış ve amcası **Ebû Tâlib**'e, onu Yahudilerden korumasını tavsiye etmişti. Çünkü bütün ehl-i kitap âlimleri, son Peygamber'in geleceğini biliyorlar ve zamanının da yaklaşmış olduğunu düşünüyorlardı. Binâenaleyh Yahudiler de ondaki bazı fevkalâdelikleri fark ederlerse, beklenen Peygamber olduğunu anlarlar ve kendi milletlerinden olmadığı için de ona zarar verebilirlerdi. Bu tavsiye üzerine **Ebû Tâlib** de onu geri göndermiş veya işlerini hemen bitirerek fazla oyalanmadan birlikte **Mekke**'ye dönmüşlerdi.

Kureyş'ten ileri gelen bazı kişilerin de bulunduğu bu seyahat sırasında Hz. Peygamber oniki, veya başka bir rivâyete göre dokuz yaşlarında bulunuyordu.

Hz. Peygamber yirmi beş yaşlarında iken, zevcesi **Hz. Hadîce**'nin ticaret kervanıyla **Suriye**'ye bir seyahat daha yapmıştı. Tarihçi **Halebî**, bu seyahatte **Hz. Ebû Bekir** ve **Bilâl**'in de bulunduğunu kaydeder. Eğer **Halebî**'nin bu beyanı doğru ise, yukarıdaki rivâyette **Ebû Bekir** ve **Bilâl**'in isimlerinin geçtiği ve tarihen doğru olmayan pasajın, bu olayla karıştırılmasından kaynaklandığını düşünmek mümkündür. Zira bu seyahat sırasında da Hz. Peygamber, yine **Busra**'da **Nastura** adlı başka bir rahiple daha karşılaşmış ve **Nastura** da onun beklenen Peygamber olduğunu anlamıştı.

Bu olay İslâm âlimleri arasında olduğu kadar oryantalistler arasında da çok tartışılmaktadır. Oryantalistlerin bir kısmı bunun tamamen efsaneden ibaret olduğunu iddia ederken, diğer bir kısmı

da **Hz. Muhammed**'in İslâm dinini bir Hıristiyan papazından öğrenmiş olduğunu, dolayısıyla İslâm'ın, Hıristiyanlığın bir fraksiyonu olduğunu, asıl dinin de Hıristiyanlık olduğunu iddia ederler. Bir kısım İslâm âlimleri de, hıristiyanların bu son iddiasını çürütmek için bu rivâyetin aslının olmadığını ileri sürer, diğer bir kısmı da olayın gerçek olduğunu iddia ederler. Görüldüğü üzere rivâyetin kabul veya reddinde karşılıklı bir tepkisellik söz konusudur.

٨٨٣٧- (خ- **عطاء بن يسار** رضي الله عنه) قال : « لقيتُ عبدَ الله بن عمرو بن العاص ، فقلت: أخبرني عن صفة رسول الله صلى الله عليه وسلم في التوراة ، [فقال : أجلْ ،[والله] إنّهُ لموصوف في التوراة ببعض صفته في القرآن : { **يا أيها النبي إنا أرسلناك شاهدا ومُبشرا ونذيرا** } [الآحزاب :٤٥] وحِرْزا للأميين ، أنت عبدي ورسولي ، سميتك المتوكل ، ليس بفظّ ولا غليظ ، ولا سَخّاب في الأسواق ، ولا يدفع بالسيئة السيئة ، ولكن يعفو ويصفح ، ولن يقبضه الله حتى يُقيم به الملة العوجاء بأن يقولوا : لا إله إلا الله، ويفتح به أعينا عُميا، وآذانا صُمّا، وقلوبا غُلْفا». أخرجه البخاري.

8.837- Atâ b. Yesâr anlatıyor:

"Abdullah b. Amr b. el-Âs'a rastladım, kendisine;

"- Bana Rasûlullah'ın (as.) Tevrat'taki vasfından haber ver!" dedim. Şu karşılığı verdi:

"- Evet, vallahi O'nun Kur'ân'daki bazı vasıfları Tevrât'ta da zikredilmiştir: ***'Ey Peygamber! Biz senin bir şahit, müjdeleyici ve korkutucu'***[5] **ve câhiller için bir koruyucu olarak gönderdik. Sen benim kulum ve Rasûlümsün. Ben sana *'Mütevekkil'* adını verdim. O Peygamber, kaba ve katı kalpli, sokaklarda bağırıp-çağıran biri değildir. O, kötülüğe kötülükle karşılık vermez, bilâkis affeder ve bağışlar. Allah, şu yolunu şaşırmış insanları O'nun irşâdıyla *'Lâ ilâhe illallâh'* diyerek düzlüğe çıkarmadıkça; körelmiş gözleri,**

---

[5] Ahzâb, 45.

sağırlaşmış kulakları ve paslanmış kalpleri O'nunla açmadan rûhunu kabzetmez."[6]

İZAH

Abdullah b. Amr b. el-Âs, Tevrât'ı okuyan sahâbelerden biriydi. Zaten bu yüzden kendisine yukarıdaki soru sorulmuştu.

Abdullah, Hz. Peygamber'in Kur'ân'da geçen bazı vasıflarının **Tevrât**'ta da zikredildiğini söylemekte ve buna bazı örnekler de vermektedir. Bu örnekler de şunlardır:

Ahzâb sûresinde geçen ***"şahit, müjdeleyici ve korkutucu"***[7] vasıfları; **Âli İmrân** sûresinin ***"Allah'ın rahmeti ile sen onlara yumuşak davrandın; eğer kaba ve katı kalpli biri olsaydın, insanlar etrafından dağılıp giderlerdi. Onları bağışla ve affedilmeleri için dua et!.. Ve Allah'a tevekkül et!..."***[8] âyetinde geçen vasıfları ve nihayet **Fussılet** sûresinde; ***"İyilikle kötülük bir değildir; sen kötülüğe iyilikle karşılık ver!"***[9] âyetinde geçen vasfı, **Tevrat**'ta da zikredilmektedir.

٨٨٣٨- (ت- **عبد الله بن سلام** رضي الله عنه) قال: «مكتوب في التوراة صفة محمد صلى الله عليه وسلم وعيسى بن مريم عليه السلام يُدفن معه». فقال أبو مودود المدني: قد بَقِيَ في البيت موضعُ قبر. أخرجه الترمذي.

8.838- Abdullah b. Selâm'dan rivâyet edilmiştir:

"Tevrat'ta Hz. Muhammed'in vasfı ve Meryem oğlu İsa'nın da O'nun yanına defnedileceği yazılıdır."

(Râvîlerden) Ebû Mevdûd el-Medenî[10] dedi ki:

---

[6] **Buharî**, Buyû', 50; Tefsîr, 48/3.

[7] Ahzâb, 45.

[8] Âli İmrân, 159.

[9] Fussılet, 34.

[10] **Ebû Mevdûd, Abdülaziz b. Ebî Süleyman el-Hüzelî el-Medenî**: Medîneli tâbi3ilerdendir. Enes b. Mâlik, Ebû Saîd el-Hudrî ve Cabir b. Abdullah'ı gördüğü rivâyet edilir. Kendisinden Abdurrahman b. Mehdî Vekî' ve Abdullah b. Mesleme rivâyet etti. el-Berkî onu zayıf görmüş ise de, Ahmed b. Hanbel ve Yahya b. Maîn sika 0olduğunu kaydederler. Bununla birlikte zaman zaman rivâyetlerinde hata ederdi. Medînelilerin kıssacısı olarak tanınır. Halife Mehdî

"(Hz. Peygamber'in mezarının bulunduğu) hücrede, bir mezarlık daha boş yer vardır."[11]

İZAH

Bu hadîsin isnâdı zayıftır. Bununla birlikte **Tirmizî** onun hasen-garîb olduğunu söylemektedir. Bilindiği üzere **Hz. Ömer**, Rasûlullah (as.) ile **Hz. Ebû Bekir**'in yanına defnedilmek için **Hz. Âişe**'den izin isteyince, **Hz. Âişe; "orada kalan bir mezarlık yeri kendim için ayırmıştım, ama seni kendime tercih ederim"** diyerek oraya defnine izin vermişti. Bu durumda orada dördüncü bir mezar için boş bir yerin kalmaması gerekir. Ancak yukarıdaki rivâyetin doğru olduğu kabul edilecek olursa, **Hz. Âişe**'nin odasının içi değil belki ama, bugün mevcut durumu itibariyle kabr-i saâdetin yanında yerin bir mezarın daha yapılmasının mümkün olduğu düşünülebilir.

Hz. İsâ'nın kıyâmete yakın yeryüzüne ineceği, belli bir süre yaşadıktan sonra vefat edeceği ve Hz. Peygamber'in yanına defnedileceğine dair bazı zayıf rivâyetler bulunmakta ise de, bunlar kesin bilgi ifâde etmezler.[12]

٨٨٣٩- (م س- **أنس بن مالك** رضي الله عنه) « أنَّ رسول الله صلى الله عليه وسلم أتاه جبريل عليه السلام - وهو يلعب مع الغلمان - فأخذه فصرعه فشق عن قلبه فاستخرجهُ ، فاستخرج منه علَقة ، فقال : **هذا حَظُّ الشيطان منك** ، ثم غَسَلَهُ في طَسْت من ذهبٍ بماء زمزم ، ثم لأمَه ، ثم أعاده في مكانه ، وجاء الغلمان يسعون إلى أمه - يعني ظئره- فقالوا: إن محمدا قد قُتِلَ ، فاستقبلوه وهو منتقع اللون ، قال أنس : وقد كنت أرى ذلك المخيط في صدره ». أخرجه مسلم.

---

döneminde (159-169/775-785) **Medîne**'de vefat etti. Rivâyetleri **Tirmîzî, Ebû Davud** ve **Nesaî**'de tahric edildi.

[11] **Tirmizî**, Menâkıb, 1/3617.

[12] Bu konuda daha geniş bilgi için bkz., **Tuhfetu'l-Ahvezî**, X, 86-87; **Semhûdî**, ***Vefâu'l-Vefâ***, (thk., Muhammed Muhyiddin Abdülhamîd, Beyrut, I-IV, 1404/1984) II, 557-59

واختصره النسائي قال : « إنَّ الصلاة فُرِضَتْ بمكة ، وإن ملكين أتيا رسول الله صلى الله عليه وسلم فذهبا به إلى زمزم ، فشَقَّا بطنه ، فأخرجا حشوه في طَسْت من ذهب، فغسلاه بماء زمزم ، ثم كبسا جوفه حكمة وعلما ».

8.839- Enes b. Mâlik'ten rivâyet edilmiştir:

"Hz. Peygamber çocuklarla oynarken Cebrâil (as.) gelip kendisini aldı, yere yatırdı, göğsünü açıp kalbini çıkardı, sonra kalbini yarıp içinden pıhtılaşmış bir parça kanı çıkardı ve;

"- İşte bu, şeytanın sendeki nasibi idi" dedi. Sonra kalbini altın bir tasta zemzem suyu ile yıkadı, sonra kalbini kapattı, sonra da yerine koydu. Bu sırada çocuklar, onun annesine –süt annesini kastediyor- koştular;

"- Muhammed (as.) öldürüldü!" dediler. Sonra onun, rengi değişmiş bir halde geldiğini gördüler."

Enes dedi ki:

"Ben, O'nun göğsündeki dikiş yerini görmüştüm."[13]

RİVÂYETLER

Bunu **Müslim** tahric etti.

Nesaî de muhtasar olarak şöyle rivâyet etti:

"Namaz **Mekke**'de farz kılındı. İki melek Rasûlullah'a (as.) geldiler, onu Zemzem kuyusunun yanına götürdüler. Orada karnını yardılar, karnındakileri dışarı çıkardılar, altın bir tasa koydular ve zemzemle yıkadılar, sonra da karnını hikmet ve ilimle doldurdular."

İZAH

Hz. Peygamber'in göğsünün yarılması olayının iki defa gerçekleştiği rivâyet edilmektedir. Biri yukarıdaki rivâyette ifâde edildiği üzere süt annesi **Halime**'nin yanında bulunduğu sırada, ikincisi de **Mirac** gecesinde olmuştur.

---

[13] **Müslim**, İman, 74/261; **Nesaî**, Salât, 23.

Göğsün yarılması olayının gerçek sebep ve hikmetini ancak Allah bilir. Bu olayın mâhiyeti ve gerçekten olup olmadığı konusunda farklı görüşler ileri sürülmüştür. Bazı âlimler gerçek anlamda böyle bir şeyin olmadığını, bunun sadece bir temsilden ibaret olduğunu, binâenaleyh hadîsteki lafızların da hakiki manalarında kullanılmadığını iddia ederler; onlara göre bu olay, sadece berzah âlemine temsilden ibarettir. **Şah Veliyyullah** da bunun anlamı, Hz. Peygamber'deki beşerî sâiklerin sönmesi ve onun göklerden gelen tecellilere tâbi olacak bir hâle getirilmesidir, der.

Tîbî ise rivâyetleri hiç tevîl etmeden olduğu gibi kabul edip inanmak gerektiği kanâatindedir. İzahına çalıştığımız rivâyetteki ifâdeler de **Tîbî**'yi doğrular mahiyettedir. Zira olayı gören çocukların korku ile süt annesine koşarak; **"Muhammed öldürüldü!"** diye haber vermeleri, sonra da Hz. Peygamber'in beti-benzi sararmış olarak yanlarına gelmesi ve bilâhare **Enes**'in de; **"ben, O'nun göğsündeki dikiş yerini görmüştüm**" demesi, göğsünün yarılması olayının hakikat olduğunu gösterir.

٨٨٤٠- (د- **أبو موسى الأشعري** رضي الله عنه) قال : « أمر رسول الله صلى الله عليه وسلم أصحابه أن يأتوا النجاشي – قال... و دكر حديثه و موته و صلاة رسول الله صلى الله عليه وسلم على النجاشي – قال أبو موسى: فوجدناهم فأقمنا معهم ، قال: و سمعت النجاشي يقول: أشهد أن محمدا رسول الله ، و أنه الذي بشّر به عيسى ، ولولا ما أنا فيه من الملك ، و ما تحمّلت من أمر الناس ، لأتيته حتى أحمل نعليه » أخرجه أبو داود. وأول روايته قال: « أمرنا رسول الله صلى الله عليه وسلم أن ننطلق إلى أرض النجاشي... و ذكر حديثه – فقال النجاشي: أشهد انه رسول الله... » و ذكر الحديث.

8.840- Ebû Musa'l-Eş'arî;

"Rasûlullah (as.), ashâbına, Necâşî'ye gitmelerini emretmişti..." diyerek Necâşî'nin ölümünü ve Hz. Peygamber'in, onun namazını kılması ile ilgili hadîsini zikreder, sonra şöyle devam eder:

"Biz de diğer kişilerle birlikte oraya gitmiş ve onlarla beraber orada kalmıştık. Orada Necâşî'nin şöyle söylediğini işittim:

"Ben şehâdet ederim ki, Muhammed Allah'ın Rasûlü'dür. O, Hz. İsa'nın müjdelediği Peygamberdir. Eğer üzerimde şu kırallık görevi bulunmasaydı ve insanların yükünü omuzlamış olmasaydım, mutlaka O'na gider, ayakkabılarını taşırdım."[14]

RİVÂYETLER

Bunu **Ebû Davud** tahric etti.

Bu rivâyetin başında Ebû Musa "Rasûlullah (as.) bize Necâşî'nin yurduna gitmemizi emretti..." dedi ve sonra Necâşî de; *"Ben şehâdet ederim ki..."* dedi, diyerek hadîsini zikretti.

İZAH

Mekke döneminde müşriklerin işkencelerinden bunalan bir kısım Müslümanlar, Hz. Peygamber'in tavsiyesine uyarak **Habeşistan**'a gitmişlerdi. Bilindiği üzere Habeş Kıralı, onlara iyi muâmele etmiş ve onları müşriklerden korumuştu. korumuştu. İşte oraya gidenlerden biri de, yukarıdaki rivâyetin râvîsi **Ebû Musa'l-Eş'arî**'dir.

Bu rivâyet, **Necâşî**'nin İslâm'ı kabul ettiğini göstermektedir. Nitekim **Necâşî** vefat ettiğinde Hz. Peygamber'in, onun gıyabî cenaze namazını kıldığına dair olan rivâyet de, **Necâşî**'nin Müslümanlığını te'yîd etmektedir.

٨٨٤١- (خ- عبد الله بن عمر رضى الله عنهما) قال: « ما سمعت عمر يقول لشيئ قط: إني لأظنه كذا إلا كان كما يظن ، بينما عمر جالس: إذ مر به رجل جميل ، فقال: لقد أخطأ ظني ، و إن هذا على دينه في الجاهلية – أو لقد كان كاهنهم- عليّ الرجل ، فدعي له ، فقال له عمر: لقد أخطأ ظني أو إنك على دينك في الجاهلية ، أو لقد كنت كاهنهم ، فقال: ما رأيت كاليوم استُقبل به رجل مسلم ، قال: فإني أعظم عليك إلا ما أخبرتني ، قال: كنت

[14] **Ebû Davud**, Cenâiz, 62/3205.

كاهنهم في الجاهلية ، قال: فما أعجب ما جاءتك به جنيتك ؟ قال: بينما أنا يوما في السوق جاءتني أعرف فيها الفزع ، قالت:

ألم تر الجنّ وإبلاسها ويأسها من بعد إنكاسها

ولحوقها بالقلاص وأحلاسها

قال عمر: صدق ، بينا أنا نائم عند آلهتهم ، إذ جاء رجل بعجل فذبحه ، فصرخ به صارخ لم أسمع صارخا أشد صوتا منه ، يقول: يا جليح أمر نجيح ، رجل فصيح ، يقول: لا إله إلا الله ، فوثب القوم ، قلت: لا أبرح حتى أعلم ما وراء هذا ، ثم نادى: يا جليح ، أمر نجيح ، رجل فصيح ، يقول: لا إله إلا الله ، فقمت ، فما نشبنا أن قيل: هذا نبي » أخرجه البخاري.

8.841- Abdullah b. Ömer anlatıyor:

"Ben (babam) Ömer'in bir şey için *'ben onun şöyle olacağını zannediyorum'* deyip de, o şeyin onun zannettiği gibi olmadığını hiç duymadım. Bir gün Ömer otururken, oraya güzel bir adam geldi, onun için;

"- Ya benim bu adam hakkındaki zannım yanlıştır, yahut[15] o câhiliyetteki dini üzeredir, veyahut da o câhiliyette kavminin kâhini idi. Onu bana çağırın!" dedi. Bunun üzerine adam çağırıldı. Geldiğinde Ömer kendisine;

"- Ya benim, senin hakkındaki zannım yanlıştır, yahut sen halen câhiliyetteki dinin üzeresin, veyahut da câhiliyette kavminin kâhini idin" dedi. Adam;

"- Müslüman bir adamın karşılandığı böyle bir gün görmedim" deyince, Hz. Ömer;

"- Benim söylediğim şeyin içyüzünü bana mutlaka anlatmalısın!" diye ısrar etti. Bunun üzerine adam;

"- Ben onların kâhini idim" dedi. O zaman Hz Ömer;

---

[15] **Câmiu'l-Usûl**'de burada **"yahut"** anlamına gelen *"ev"* bağlacı değil, *"ve"* bağlacı kullanılmaktadır. Ancak **Buharî**'de *"ev"* bağlacı kullanıldığı için, biz de tercümede **"yahut"** kelimesini kullandık. Nitekim bundan sonra gelen aynı cümlede de *"ve"* bağlacı değil, *"ev"* bağlacı zikredilmektedir.

"- Cinlerinin sana getirdiği en acâip haber ne idi?" diye sordu. Adam şunları söyledi:

"- Bir gün çarşıda bulunuyordum; kendisindeki korku ve dehşeti tanıdığım bir cin bana geldi ve bana;

"- *Sen, durumunun tersyüz edilmesinden sonra cinleri, onlardaki dehşeti, ümitsizliği ve eyerlenmiş genç develerle onlara yetişilip yakalandığını görmedin mi?"* dedi.

Hz. Ömer;

"- Adam doğru söyledi. Ben de bir gün müşriklerin putlarının yanında uyurken, bir adam bir buzağıyı getirip boğazladı. Bu esnada öyle bir haykırdı ki, ben ondan daha yüksek bir ses duymuş değildim. O;

"- *Ya Celîh!.. Zafer kazanan bir dâva!.. Fasîh konuşan bir adam!... 'Allah'tan başka ilâh yoktur' diye sesleniyor!.."* dedi.

Bu ses üzerine oradakiler fırladılar. Ben ise kendi kendime; "bunun arkasında ne olduğunu anlamadan buradan ayrılmayacağım" dedim. Sonra yine;

"- *Ya Celîh!.. Zafer kazanan bir dâva!.. Fasîh konuşan bir adam!... 'Allah'tan başka ilâh yoktur' diye sesleniyor!.."* dedi. Bunun üzerine ben de kalktım. Çok geçmeden;

"- Bu, Peygamberdir" denildi.[16]

İZAH

Hz. Ömer'e gelen kişinin, **Sevâd b. Kârib es-Sudûsî** olduğu rivâyet edilir. **Hz. Ömer**'in onun hakkında bir kanâate sahip olduğu, ancak bunun doğruluğundan şüphe ettiği anlaşılıyor. Şayet bu kanâati doğru ise, o adamın halen küfründe devam etmiş olması, yahut da kâhin olması gerekir. Neticede adamın kâhin olduğu anlaşılıyor. Bu durumda **Hz. Ömer**'in zannının da doğru olduğu ortaya çıkıyor.

Kâhin, gaybdan haber veren adam demektir. Kâhinlik faaliyeti, câhiliye döneminde toplumun her kesiminde son derece yaygın olarak görülmekteydi.

---

[16] **Buharî**, Menâkıbu'l-Ensâr, 35.

"Cinlerin durumlarının tersyüz edilmesi"nden maksat, meleklerin kendi aralarında gayb âlemiyle ilgili konuşmalarına cinlerin kulak verip öğrenme imkânlarını kaybetmeleridir. Böyle onlar, gaybdan haber almaktan ümitlerini kesmek zorunda kalıyorlardı.

Yukarıdaki rivâyette **Hz. Ömer**'den nakledilen putların yanında buzağı kesilirken meydana gelen olayı, bazı rivâyetlerde **Hz. Ömer**'in görmediği belirtilmekte ve bizzat kâhinin anlattığı ikinci acâip olay olarak nakledilmektedir. Bazı kaynaklarda ise bu olaya bizzat **Hz. Ömer**'in şâhit olduğu ve bunun da onun Müslüman olmasına vesile olduğu kaydedilir. Buna göre **Ebû Cehil, Hz. Muhammed**'i öldürene yüz deve vereceğini vadedince, **Hz. Ömer** kılıcını kuşanarak yola çıkmış, yolda buzağı kesme olayına şahit olmuş, sonra eniştesi **Saîd b. Zeyd**'e uğramış ve sonra da bilindiği üzere Müslüman olmaya karar vermişti.[17] Ancak yukarıda geçen rivâyetteki **"çok geçmeden Peygamber ortaya çıktı"** ifâdesi, bu rivâyetle çelişmektedir. Çünkü burada **Hz. Ömer**'in Rasûlullah'ı (as.) öldürmek için yola çıktığında buzağı olayına şahit olduğu belirtilirken, yukarıdaki rivâyette önce mezkür olayı gördüğü, çok geçmeden de Hz. Peygamber'in ortaya çıktığı ifâde edilmektedir ki, bu açık bir çelişkidir. Bu durumda bu rivâyetler konusunda karşımıza şöyle bir ihtimal tablosu çıkmaktadır:

1- Buzağı olayına **Hz. Ömer** değil, kâhin **Sevâd** şahit olmuş ve bundan kısa zaman sonra da Hz. Peygamber ortaya çıkmıştı.

2- Buzağı olayını **Hz. Ömer** müşahede etmiş, ancak bu olay nübüvvetten az önce meydana gelmişti.

3- **Hz. Ömer** buzağı olayını nübüvvetten sonra ve Hz. Peygamber'i öldürmeye giderken görmüş ve bu olay onun Müslüman olmasına vesile olmuştu.

İlk ihtimal imkân dahilinde olmakla birlikte, ikinci ihtimal **Buharî**'nin rivâyetine uygun düşmektedir. Üçüncü ihtimal ise son derece zayıf gözükmektedir.

---

[17] Bkz., **İbn Hacer**, VII, 575.

Ahmed b. Hanbel'in rivâyetine göre buzağıyı kesen kişi **İbn Abes** adında biriymiş.[18]

"Celîh", muhtemelen hitap edilen kişinin veya kabilenin adıdır.

"Zafer kazanan dâva" cümlesi ile İslâm dini, **"Fasîh konuşan adam"** cümlesi ile de Hz. Peygamber kastedilmiştir.

"Çok geçmeden *'bu, Peygamberdir'* denildi" cümlesi de, bu olayın nübüvvetin hemen başlangıcında meydana geldiğini ifâde etmektedir.

---

[18] Bkz., **İbn Hacer**, VII, 575.

الفصل الثاني

فيما كان منها بعد مبعثه

II- PEYGAMBERLİKTEN SONRAKİ ALÂMETLERİ

٨٨٤٢- (خ م- **عبد الله بن عباس** رضي الله عنهما) قال : حدثني أبو سفيان بن حرب من فيه إلى فيَّ ، قال: « انطلقت في المدَّة التي كانت بيني وبين رسول الله صلى الله عليه وسلم ، قال: فبينا أنا بالشام ، إذ جيء بكتاب من النبي إلى هِرَقل ، قال: وكان دحْيَة الكلبي جاء به ، فدفعه إلى عظيم بُصْرى ، فدفعه عظيم بُصرى إلى هرَقل ، فقال هرقل: هل هاهنا أحد من قوم هذا الرجل الذي يزعم أنه نبي ؟ قالوا : نعم ، فدُعيتُ في نفر من قريش ، فدخلنا على هرقل ، فأجْلسنا بين يديه ، فقال: أيُّكم أقربُ نسبا من هذا الرجل الذي يزعم أنه نبي ؟ قال أبو سفيان : فقلت: أنا ، فأجلسوني بين يديه ، وأجلسوا أصحابي خَلْفي ، ثم دعا بترجُمانه ، فقال: قل لهؤلاء : إني سائل هذا عن هذا الرجل الذي يزعم أنه نبي ، فإن كَذَبني فَكَذِّبوه ، قال أبو سفيان : وايْمُ الله ، لولا أن يُؤثَرَ عَلَيَّ الكَذِبُ لكَذَبْتُه، ثم قال لتَرجمانه ، سَلْهُ : كيف حَسَبه فيكم ؟ قال : قلتُ : هو فينا ذو حَسَب ، قال : فَهَلْ كان من آبائه من مَلِك ؟ قلت : لا ، قال : فهل كنتم تتهمونَهُ بالكذب قبل أن يقول ما قال ؟ قلت: لا ، قال : فهل يَتْبعه أشراف الناس أو ضعفاؤهم ؟ قال: قلتُ :لا ، بل ضعفاؤهم ، قال : أ يزيدون أم ينقصون ؟ قلت: لا ، بل يزيدون ، قال : هل يَرْتَد أحد منهم عن دينه بعد أن يدخل فيه سَخْطة له ؟ قال : قلت: لا، قال : فهل قاتلتموه ؟ قلتُ : نعم ، قال : فكيف كان قتالكم إياه ؟ قال : قلتُ: يكون الحربُ بيننا وبينه سجالا، يُصيب منَّا ونُصيب منه ، قال : فهل يَغْدر ؟ قال : قلتُ : لا ، ونحن منه في هذه المدة، لا ندري ما هو صانع فيها ؟ - قال : والله ما أمكنني من كلمة أُدخل فيها شيئا غير هذه- قال : فهل قال هذا القولَ أحد قبله ؟ قلت: لا ، ثم قال لترجمانه : قل له : إني سألتك عن حسبه فيكم ، فزعمت أنه فيكم ذو حسب ، وكذلك الرُّسل تُبْعَثُ في أحساب قومها ، وسألتك : هل كان من آبائه مَلِك ؟ فزعمت أن لا ، فقلتُ : لو كان من آبائه مَلِك ، قلتُ : رجل يطلب مُلك آبائه ، وسألتك عن أتباعه : أضعفاؤهم أم أشرافهم ؟ فقلت : بل ضعفاؤهم ، وهم أتباع الرسل ، وسألتك : هل كنتم

تتهمونه بالكذب قبل أن يقول ما قال ، فزعمت: أن لا ، فعرفتُ أنه لم يكن ليدَعَ الكذب على الناس ، ثم يذهبَ فيكذبَ على الله ، وسألتك : هل يرتد أحد منهم عن دينه بعد أن يدخل فيه ، سَخطة له ؟ فزعمت : أن لا ، وكذلك الإيمان إذا خالط بشاشة القلوب ، وسألتك : هل يزيدون أو ينقصون ؟ فزعمت أنهم يزيدون وكذلك الإيمان حتى يتم ، وسألتك : هل قاتلتموه ؟ فزعمت: أنكم قاتلتموه ، فتكون الحرب بينكم وبينه سجالاً، ينال منكم وتنالون منه ، وكذلك الرسل تُبتَلى ، ثم تكون لها العاقبة ، وسألتك : هل يغدر؟ فزعمت : أنه لا يغدر ، وكذلك الرسل لا تَغْدِرُ ، وسألتك : هل قال هذا القول أحد قبله ؟ فزعمت: أن لا ، فقلتُ: لو كان قال هذا القول أحد قبله ، قلتُ : رجل ائتَمَّ بقول قيل قبله ، قال: ثم قال : بما يأمركم ؟ قلنا : يأمرنا بالصلاة ، والزكاة ، والصلة، والعفاف ، قال : إن يَكُ ما تقول حقًا : فإنه نبي ، وقد كنتُ أعلم أنه خارج ، ولم أكُ أظنه منكم ، ولو أني أعلم أني أخْلُصُ إليه لأَحْبَبْتُ لقاءهُ ، ولو كنت عنده لغسلتُ عن قدميه ، وليبلُغَنَّ ملكُه ما تحت قدَميَّ ، ثم دعا بكتاب رسول الله صلى الله عليه وسلم، فقرأه ، فإذا فيه: **بسم الله الرحمن الرحيم، من محمد رسول الله، إلى هرقل عظيم الروم، سلام على من اتبع الهدى، أما بعد: فإني أدعوك بدعاية الإسلام، أسْلِمْ تسْلَم، وأسْلِمْ يُؤتِكَ الله أجرك مرتين، فإن توليت فإن عليك إثم الإريسيِّين، و {يا أهل الكتاب تعالَوا إلى كلمة سواء بيننا وبينكم: أن لا نعبد إلا الله، ولا نُشرك به شيئا، ولا يتخذ بعضُنا بعضا أربابا من دون الله، فإن تولَّوا، فقولوا: اشهدوا بأنا مُسلمون}** [آل عمران :٦٤] فلما فرغ من قراءة الكتاب ارتفعت الأصوات عنده، وكَثُرَ اللَّغَط، وأمرَ بنا فأُخرجنا، قال: فقلتُ لأصحابي حين خرجنا: لقد أمِرَ أمرُ ابن أبي كَبْشة، إنه ليخافهُ مَلِكُ بني الأصفر ، فما زلتُ مُوقنا بأمر رسول الله صلى الله عليه وسلم أنه سيظهر، حتى أدخل الله عَلَيَّ الإسلام.

قال الزهري : فدعا هِرَقْلُ عظماء الروم ، فجمعهم في دار له ، فقال: يا معشر الروم ، هل لكم في الفلاح والرشد آخرَ الأبد ، وأن يثبت لكم مُلككم ؟ قال : فحاصُوا حَيْصة حُمُر الوحش إلى الأبواب فوجدوها قد أُغْلِقتْ ، قال : عَلَيَّ بِهم ، فدعا بهم ، فقال: إني اختبرتُ

شدَّتكم على دينكم ، فقد رأيتُ منكم الذي أحببتُ ، فسجدوا له ورضوا عنه ». هذا لفظ حديث البخاري من رواية هشام بن يوسف وعبد الرزاق عن مَعْمَر.

وعند مسلم من حديث محمد بن رافع وغيره عن عبد الرزاق عن معمر نحوه من أوله إلى قوله: «حتى أدخل الله عَليَّ الإسلام» وطرف من حديث صالح عن ابن شهاب بهذا الإسناد، قال فيه: وزاد في الحديث «وكانَ قيْصرُ لمّا كَشفَ الله عنه جنود فارس مَشى من حِمْصَ إلى إيلياء، شكرا لما أبلاه الله». قال مسلم: وقال في الحديث : « **من محمد عبد الله ورسوله** » وقال : « **إثم اليريسيين** » وقال «بداعية الإسلام » هذا القدر ذكره مسلم من رواية صالح.

قال الحميدي : وتمامها في كتاب البَرْقاني متصلا بقوله : « شكرا لما أبلاه الله » : « فلما جاء قيصرَ كتابُ رسول الله صلى الله عليه وسلم ، قال حين قرأه : التمسوا هاهنا أحدا من قومه ، فسألهم عن رسول الله ؟ قال ابن عباس : فأخبرني أبو سفيان بن حرب : أنه كان بالشام ، قدمُوا تُجّارا في المدة التي كانت بين رسول الله صلى الله عليه وسلم وبين كفار قريش ، قال أبو سفيان : فوجدنا رسول قيصرَ ببعض الشام ، فانطلق بي وبأصحابي حتى قدمنا إيلياء ، فأُدْخلنا عليه ، فإذا هو جالس في مجلس ملكه ، عليه التاج ، وإذا حوله عظماء الروم ، فقال لترجمانه : سَلْهم: أيُّهم أقرب نسبا إلى هذا الرجل الذي يزعم أنه نبي؟ » وذكر نحو ما تقدم من حديث معمر، وفي حديثه « **فإن عليك إثم الأريسيين** » يعني الحرّانين ، وفي رواية « **إثم الركوسيين** ».

وللبخاري في رواية أخرى نحو حديث معمر ، وفيه « قال: ماذا يأمركم ؟ قلت: يقول : اعبدوا الله وحده ، ولا تشركوا به شيئا ، واتركوا ما يقول آباؤكم ، ويأمرنا بالصلاة ، والصدق ، والعفاف ، والصلة ». وقال في الجواب أيضا إعادة هذا الحديث ، وقال في آخرى « فما زلتُ ذليلا مستيقنا بأن أمره سيظهر حتى أدخل على قلبي الإسلام، وأنا كاره، قال: وكان ابن الناطور صاحبَ إيلياء، وهرقل أسقفه على نصارى الشام - يُحدِّث: أن هرقل حين قدمَ إيليا أصبحَ يوما خبيث النفس، فقال بعضُ بطارقته: قد استنكرنا هيئتك، قال ابن الناطور: وكان هرقل حزّاء ، ينظر في النجوم، فقال لهم حين سألوه: إني رأيتُ الليلةَ حين نظرت في النجوم ملكَ الختان قد ظهر، فمن يختتن من هذه الأمة؟ قالوا: ليس يختتن إلا اليهود، فلا

يهمّنّك شأنهم، واكتب إلى مدائن ملكك فليقتلوا من فيها من اليهود، فبينما هم على أمرهم أُتي هرقلُ برجل أرسل به ملك غسّان يخبر عن خبر رسول الله صلى الله عليه وسلم، فلما استخبره هرقل، قال: اذهبوا، فانظروا: أمختتن هو؟ فنظروا إليه، فحدّثوه أنه مختتن، وسأله عن العرب؟ فقال: هم يختتنون، فقال هرقل: هذا مَلِكُ هذه الأمة قد ظهر، ثم كتب هرقل إلى صاحب له برومية - وكان نظيره في العلم - وسار هرقل إلى حمص، فلم يرم حمص حتى أتاه كتاب من صاحبه، يُوافِقُ رأيَ هرقل على خروج النبي صلى الله عليه وسلم، وأنه نبي، فأذن هرقلُ لعظماء الروم في دَسْكَرة له بحمص ثم أمر بأبوابها فغلقت، ثم قال: يا معشر الروم، هل لكم في الصلاح والرشد، وأن يثبت ملككم، فتبايعوا هذا النبي؟ فحاصوا حَيْصة حُمُر الوحش إلى الأبواب، فوجدوها قد غلقت... ثم ذكر نحو ما في حديث معمَر إلى آخر هذا الفصل - ثم قال: فكان ذلك آخرُ شأن هرقل».

وفي رواية الترمذي عن ابن عباس « أن أبا سفيان أخبره : أن هرقل أرسل إليه في نفر من قريش ، وكانوا تجارا بالشام ، فأتوه... فذكر الحديث قال : ثم دعا بكتاب رسول الله صلى الله عليه وسلم ، فقُرئ ، فإذا فيه : **بسم الله الرحمن الرحيم ، من محمد عبد الله ورسوله إلى هرقل عظيم الروم ، السلام على من اتبع الهدى ، أما بعد** ». هذا القدر أخرجه الترمذي في باب: كيف يكتب إلى أهل الشرك لحاجته إليه، وهو فصل من الحديث بطوله، ولم نثبت للترمذي علامة لقلة ما أخرج منه.

8.842- Abdullah b. Abbas anlatıyor:

"Bana Ebû Süfyan b. Harb, kendi ağzından benim ağzıma (kulağıma) şöyle anlattı:

"Benimle Rasûlullah (as.) arasında aktedilen (Hudeybiye) sulhu müddeti içinde Şam'a gitmiştim. Şam'da bulunduğum sırada, Hz. Peygamber'den Herakliyus'a[1] bir mektup getirilmişti. Mektubu

[1] **Herakliyus**: ö. 641. İslam kaynaklarında *Hirakl, Rum büyüğü, Kayser* gibi lakaplarla zikredilen Bizans İmparatorudur. Hz. Peygamber Dıhye b. Halife ile bir mektup göndererek kendisini İslâm'a davet etmişti. O sırada Sâsânîler'e karşı büyük bir zafer kazanmış olan İmparator **Kudüs**'te bulunuyordu. Dıhye'yi kabul ederek Hz. Peygamber'in mektubunu almış, ayrıca o sırada ticaret amacıyla **Suriye**

Dıhyetu'l-Kelbî getirip Busrâ'nın liderine vermiş, Busra lideri de onu Herakliyus'a göndermişti. Herakliyus;

"- Şu Peygamber olduğunu iddia eden adamın kavminden kimse var mı burada?" diye sormuş, adamları da;

"- Evet var" demişlerdi. Bunun üzerine Kureyş'ten bir gurupla birlikte ben de çağırıldım. Herakliyus'un huzuruna girdik, bizi önüne oturttu. Bize;

"- Peygamber olduğunu iddia eden şu adama nesep itibariyle en yakın olanınız hanginizdir?" diye sordu.

"- Benim" dedim. Bunun üzerine beni hemen kendi önüne, arkadaşlarımı da benim arkama oturttu. Sonra tercümanını çağırdı ve arkadaşlarımı kastederek;

"- Şunlara söyle! Ben buna (Ebû Süfyan'a), Peygamber olduğunu iddia eden o adam hakkında bazı şeyler soracağım; eğer (Ebû Süfyan) bana yalan söylerse, sizler de onu yalanlayınız!" diye emretti.

Ebû Süfyan der ki:

"Vallahi, yalanımın her tarafa yayılıp (rezil olacağımdan korkmasaydım), Peygamber hakkında muhakkak yalan söylerdim."

Ebû Süfyan şöyle devam eder:

"Sonra Herakliyus, tercümanına şöyle dedi:

"- Ona, *'içinizde O'nun şeref ve asâleti nasıldır?'* diye sor!"

Bu soruya ben;

"- O, bizde şeref ve asâlet sahibi biridir" diye cevap verdim. Sonra şöyle devam etti:

"- Atalarından kıral olan biri var mıydı?"

---

bölgesinde bulunan Ebû Süfyan ve arkadaşlarından da Hz. Peygamber hakkında bilgi almıştı. İmparator, Dıhye'yi bir mektupla **Rûmiye**'deki yakın dostu patrik Dagâtır'a göndermiş ve ondan görüşünü almak istemişti. Rivâyete göre Dagâtır İslâm'ı kabul etmiş ve İmparator'a, Hz. Muhammed'in beklenen peygamber olduğunu cevabî mektubunda haber vermişti. Ama kısa süre sonra Dagâtır, çevresindeki Bizanslılar tarafından öldürüldü. İmparator, Dıhye'ye güzel muamele etmiş ve onu hediyelerle **Medîne**'ye göndermişti. Bu iyi ilişkilere rağmen siyaset, tabiî mecrasında yoluna devam etmiş ve İslâm ordusu ile Bizans ordusu Hz. Peygamber'in sağlığında **Mûte** ve **Tebük**'te iki defa karşı karşıya gelmişlerdi. Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer dönemlerinde de aralarındaki savaş hâli çeşitli kereler tekrarlandı.

"- Hayır!"

"- İddiasını ortaya atmadan önce kendisini hiç yalancılıkla ithâm ettiğiniz olmuş muydu?"

"- Hayır!"

"- O'na insanların eşraf takımı mı, yoksa zayıfları mı tâbi oluyor?"

"- Zayıfları."

"- O'na uyanlar artıyor mu, eksiliyor mu?"

"- Eksilmiyor, artıyorlar."

"- O dine girdikten sonra, beğenmeyip geri dönen oluyor mu?"

"- Hayır!"

"- Onlarla hiç savaştınız mı?"

"- Evet."

"- Nasıl oldu savaşınız?"

"- Aramızdaki savaş nöbetleşe oldu; yâni bazen O bizi yendi, bazen de biz O'nu."

"- Hiç ahdini bozduğu oldu mu?"

"- Hayır! Ama şu anda belli bir müddet için O'nunla sulh yaptık, bu süre içinde nasıl davranacağını bilmiyoruz."

Ebû Süfyan; "Vallahi, bu sözden başka ilave edebilecek bir şey bulamadım" dedi. Kayzer şöyle devam etti:

"- O'ndan önce böyle bir iddiayı ileri süren biri çıkmış mıydı?"

"- Hayır!"

Bunu müteâkip Kayzer, tercümanına; "Ona şöyle söyle!" diye emretti:

"- Sana O'nun şeref ve asâlet durumunu sordum, sen de O'nun asâlet sahibi biri olduğunu söyledin; Peygamberler de zaten milletinin en asîl insanlarından gönderilirler.

Sana; *'O'nun atalarından kıral var mıydı?'* diye sordum, sen; *'Hayır!'* dedin. Şayet atalarından biri kıral olsaydı, ecdadının saltanatını arayan adamdır, derdim.

Sana; *'O'na eşraf mı, yoksa zayıf insanlar mı tâbi oluyor?'* diye sordum, sen; *'Zayıflar tâbi oluyor'* dedin; Peygamberlerin tâbileri hep böyle olmuştur.

Sana; *'iddiasını ortaya atmadan önce kendisini hiç yalancılıkla itham ettiğiniz olmuş muydu?'* diye sordum, sen yine; *'Hayır!'* dedin. Ben, insanlara karşı yalan söylemeyen o adamın, gidip Allah'a yalan isnâd etmeyeceğini kesin olarak anladım.

Sonra sana; *'o dine girdikten sonra, beğenmeyip dönen oluyor mu?'* diye sordum, sen yine; *'hayır!'* dedin. Gerçekten iman kalbe işledikten sonra, başka türlüsü olmaz.

Sana; *'O'na uyanlar artıyor mu, eksiliyor mu?'* diye sordum, sen de; *'onlar sürekli artıyorlar'* dedin. İman da tamam oluncaya kadar hep böyle devam eder.

Sana; *'O'nunla savaştınız mı?'* diye sordum, sen de savaştığınızı ve nöbetleşe olarak bazen O'nun, bazen de sizin galip geldiğinizi söyledin. Bütün Peygamberler böyledirler; önce belâlarla imtihan edilirler, ama sonra nihaî zafer onların olur.

Ben sana; *'O'nun hiç ahdini bozduğu oldu mu?'* diye sordum, sen de; *'hiç ahdine ihânet etmemiştir'* dedin. Peygamberler böyledirler, ahitlerine ihânet etmezler.

Sana; *'O'ndan önce böyle bir iddiayı ileri süren olmuş muydu?'* diye sordum, sen de *'hayır!'* dedin. Eğer O'ndan önce bu iddiayı ileri süren biri olsaydı, *'kendisinden önce söylenmiş olan bir söze uyan bir adamdır'* derdim."

Sonra Kayzer şöyle sordu:

"- O, size ne emrediyor?"

"- Bize namaz kılmamızı, zekât vermemizi, sıla yapmamızı ve iffetli olmamızı emrediyor" dedim. Bunun üzerine Kayzer;

"- Eğer dediklerin doğru ise, O gerçekten Peygamberdir. Bir Peygamberin çıkacağını ben zaten biliyordum, ama O'nun, sizin aranızdan çıkacağını zannetmiyordum. O'na ulaşacağımı bilsem, kendisiyle görüşebilmeyi çok arzu ederim. Yanına gidebilseydim, O'nun ayaklarını kendim yıkardım. Hiç şüphe yok ki O'nun hâkimiyeti, şu ayaklarımın bastığı yere kadar uzanacak."

Sonra Kayzer, Rasûlullah'ın (as.) mektubunun getirilmesini istedi, mektup getirildi, o da okudu. Mektupta şöyle yazıyordu:

"Rahman ve Rahîm olan Allah'ın adıyla... Allah'ın Rasûlü Muhammed'den, Rum lideri Herakliyus'a. Doğru yola uyanlara selâm olsun. Sadede gelecek olursak;

Ben seni İslâm davetine çağırıyorum. Müslüman ol ki, selâmete eresin. Müslüman ol ki, Allah sana ecrini iki kat versin. Eğer yüz çevirecek olursan, idaren altındaki çiftçilerin de günahı senin boynunadır. 'Ey Kitab ehli! Sizinle bizim aramızdaki şu ortak ilkeye gelin: Allah'tan başkasına kulluk etmeyelim, O'na hiçbir şeyi ortak koşmayalım ve Allah'ı bırakıp birbirimizi Rab edinmeyelim! Eğer yüz çevirirlerse, de ki; sizler şâhit olun ki biz kendimizi Allah'a teslim etmişiz!'[2]"

Kayzer mektubu okumayı bitirince, yanında sesler yükseldi ve gürültü çoğaldı. Bizim de dışarı çıkarılmamızı emretti ve çıkarıldık. Dışarı çıktığımızda ben arkadaşlarıma;

"- Artık İbn Ebî Kebşe'nin davası tutmuştur; Benû Asfar kıralı bile O'ndan korkmaktadır" dedim.

Artık Rasûlullah'ın muzaffer olacağına kesin olarak inanmıştım, Allah bana İslâm'ı nasip edinceye kadar da bu inancım devam etti."

Zührî şöyle dedi:

"Herakliyus, Rumların ileri gelenlerini çağırıp Saray'ında topladı. Onlara;

"- Ey Rumların büyükleri! (Bu Peygamber'e uyarak) ebedî kurtuluşa ve mutluluğa ermeyi ve saltanatınızın da devamlı olmasını ister misiniz?" diye sordu. Bu söz üzerine oradakiler vahşi eşekler gibi kapılara doğru kaçtılar, ama kapıların kapalı olduğunu gördüler. Herakliyus;

"- Onları huzuruma getirin!" diye emretti. Bunun üzerine onlar tekrar getirildiler. Herakliyus, (onların bu hâlini görüp iman etmelerinden ümidini kesince) kendilerine;

---

[2] Âli İmrân, 64.

"- Ben, sizin dindeki sebatınızı denemek istemiştim, sizde tam arzu ettiğim şeyi gördüm" dedi. Bunun üzerine insanlar kıralın huzurunda secdeye kapandılar ve kendisinden hoşnut kaldılar."[3]

RİVÂYETLER

Bu, Buharî'nin, Hişâm b. Yusuf[4], Abdurrezzak, Ma'mer tarîkıyla tahrîc ettiği hadîsin lafzıdır.

Müslim'de ise Muhammed b. Râfi'[5] ve diğerlerinin Abdurrezzak'tan, onun da Ma'mer'den rivâyeti şeklinde, hadîsin başından; *"Allah bana İslâm'ı nasip edinceye kadar da bu inancım devam etti"* cümlesine kadar olan kısmı yukarıdaki gibidir.

Bu hadîs **Müslim**'de, aynı isnâdla, fakat Sâlih (b. Keysân) ve İbn Şihâb tarîkıyla da rivâyet edilmiştir. Bu rivâyette şu ziyâde görülür:

"Yüce Allah, kendisini Fars ordularından kurtarınca Kayzer, Allah'ın bu lütfuna şükür için Humus'tan Beytu'l-Makdis'e gidiyordu."

Müslim şöyle dedi:

"Hz. Peygamber mektupta **'Allah'ın kulu ve Rasûlü Muhammed'den'** ibâresini kullandı. Ayrıca hadîste geçen ***'erîsiyyîn'*** kelimesi yerine ***'yerîsiyyîn'*** ve ***'diâyetu'l-İslâm'*** yerine de ***'dâiyetu'l-İslâm'*** dedi.

Humeydî ise şunları söyledi:

---

[3] **Buharî**, Bed'u'l-Vahy, 1; İman, 37; Şehâdât, 28; Cihâd, 11, 99, 102, 122; Cizye, 13; Tefsîr, 4/4; Edeb, 8; İsti'zân, 24; Ahkâm, 40; Ahbâru'l-Âhâd, 4; Megâzî, 82; **Müslim**, Cihâd, 26/74.

[4] **Ebû Abdurrahman, Hişâm b. Yusuf el-Ebnâvî es-San'ânî**: ö. 197/813. San'alı sika muhaddislerdendir. San'a kadısı idi. Ma'mer ve İbn Cüreyc'den rivâyet etti, kendisinden de Yahya b. Main ve Ali b. el-Medînî rivâyette bulundu. **Yemen**'in en güvenilir muhaddislerindendi. Aynı zamanda fakihti.

[5] **Ebû Abdullah, Muhammed b. Râfi' b. Ebî Yezîd (Sâbûr) el-Kuşeyrî en-Nisâbûrî**: ö. 245/859. Nisaburlu muhaddislerdendir. Vekî', Abdürrezzak ve İbn Uyeyne'yi dinledi. Kendisinden Buharî, Müslim ve Tirmizî gibi büyük muhaddisler rivâyet etti. Asrının güvenilir **Horasan** muhaddislerindendi. Sika ve huccetti.

"Bu rivâyetin; *'Kayzer, Allah'ın lütfuna şükür için Humus'tan Beytu'l-Makdis'e gidiyordu'* cümlesine kadar olan tam metni, **Berkanî**'nin kitabında muttasıl olarak rivâyet edilmiştir. Bu rivâyet de şöyledir:

"Kayzer, Rasûlullah'ın (as.) mektubunu alıp okuyunca, hemen;

"- Burada O'nun kavminden kimseler var mı? Onlara Allah'ın Rasûlü hakkında bazı şeyler soralım" dedi.

İbn Abbas dedi ki:

"Bana Ebû Süfyan b. Harb haber verdi ki, kendisi Şam'da bulunuyordu; Rasûlullah (as.) ile Kureyş kâfirleri arasında aktedilen barış süresi içinde ticâret amacıyla oraya gitmişlerdi. Ebû Süfyan şunları söyledi:

"Şam'a bağlı bir yerde bulunduğumuz sırada Kayzer'in elçisi gelip beni ve arkadaşlarımı aldı; birlikte Beytu'l-Makdis'e gittik. Kayzer'in huzuruna kabul edildik. Kayzer, başındaki tâcıyla saltanat meclisinde oturuyordu, yanında da Rumların ileri gelenleri vardı. Tercümanına;

"- Onlara, Peygamber olduğunu iddia eden şu adama soy itibariyle en yakın olanının kim olduğunu sor!" dedi.

Sonra hadîsi, yukarıda geçen Ma'mer rivâyetindeki gibi zikretti. Bu rivâyette; "Erîsîlerin –yani çiftçileri kastediyor- günahı boynunadır" dedi cümlesi vardır. Bir rivâyette de; "Rekûsîlerin günahı" dedi.

Buharî'de, Ma'mer'in hadîsine benzer başka bir rivâyet daha vardır. Bu rivâyet de şöyledir:

"Herakliyus sordu:

"- O, size ne emrediyor?"

"- Bize; **'sadece Allah'a kulluk yapın, O'na hiçbir şeyi ortak koşmayın, atalarınızın söylediklerini terk edin!'** diyor ve bize namaz kılmamızı, zekât vermemizi, iffetli olmamızı ve sıla yapmamızı emrediyor" dedim.

Ebû Süfyan, bu hadîsin tekrarında da aynı cevabı verdiğini söyledi.

Diğer bir rivâyete göre Ebû Süfyan şöyle demiş:

"Vallahi, kendim istemediğim halde Allah kalbime İslâm'ı koyuncaya kadar, kendimi zillette hissederek de olsa Rasûlullah'ın davasının mutlaka galip geleceğine kesin olarak inanmaya devam ettim."

Başka bir rivâyette de şu ifâdeler yer alır:

"Beytu'l-Makdis Emîri olan ve Herakliyus tarafından Şam Hıristiyanlarına piskopos tayin edilen İbnu'n-Nâtûr, şöyle diyordu:

"Herakliyus Beytu'l-Makdis'e geldiği zaman, bir sabah çok keyifsiz ve tedirgin bir hâlde kalkmıştı. Komutanlarından biri kendisine;

"- Durumunu iyi görmüyoruz" dedi. Herakliyus, yıldızlara bakan ve gelecekle ilgili tahminlerde bulunan biriydi. Durumunu sorduklarında, onlara şöyle söyledi:

"- Bu gece yıldızlara baktığımda, sünnetliler sultanının muzaffer olduğunu gördüm. Bu milletin içinde kimler sünnet oluyor?"

"- Yahudilerden başka sünnet olan yoktur; onlardan da endişe etmenize gerek yok. Ülkenin diğer şehirlerindeki yöneticilere yaz, orada yaşayan Yahudileri öldürsünler!" dediler.

O sırada Herakliyus'un huzuruna, Gassân Meliki tarafından gönderilen ve Rasûlullah'ın (as.) durumunu haber veren bir adam getirildi. Herakliyus o adamdan haberi alınca;

"- Gidin, bu adam sünnetli midir, bakın!" diye emretti. Adama baktılar, sünnetli olduğunu gördüler. Bunun üzerine adama, Arapların sünnet olup olmadıklarını sordu. Adam;

"- Araplar sünnet olurlar" dedi. O zaman Herakliyus;

"- İşte o, bu ümmetin melikidir ve muzaffer olacaktır!" dedi, sonra ilmî seviye itibariyle kendisine denk olan Rûmiye Valisine bir mektup yazdı ve kendisi de Humus'a gitti. Humus'tan ayrılmadan, arkadaşının cevabî mektubu geldi; mektup Herakliyus'un, Hz. Peygamber'in ortaya çıktığına ve O'nun gerçekten Peygamber olduğuna dair görüşünü te'yîd ediyordu. Bunun üzerine Herakliyus, Humus'taki Sarayına Rumların ileri gelenlerini davet etti, insanlar geldikten sonra da Saray kapılarının kapanmasını emretti. Sonra da gelenlere;

"- Ey Rum milleti! Ebedî kurtuluşa ve mutluluğa ermeyi ve saltanatınızın da elinizde kalmasını ister misiniz? Öyleyse bu Peygamber'e tâbi olun!" dedi. Bu söz üzerine oradakiler vahşi eşekler gibi kapılara doğru kaçtılar, ama kapıların kapalı olduğunu gördüler..."

Sonra hadîsi, aynen yukarıda geçen Ma'mer rivâyetine benzer şekilde sonuna kadar rivâyet etti. Sonunda da; *"Herakliyus konusunun sonu bundan ibârettir"* dedi.

Tirmizî'nin İbn Abbas'tan rivâyetine göre, Ebû Süfyân ona; "Herakliyus'un, Kureyş'ten birkaç kişi ile birlikte kendisini de çağırdığını, o sırada kendilerinin ticaret amacıyla Şam'da bulunduklarını" söylemiş, sonra da şöyle devam etmiş:

"Herakliyus, Rasûlullah'ın (as.) mektubunu istedi; mektup okundu. Mektupta; ***'Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla... Allah'ın kulu ve Rasûlü Muhammed'den, Rum lideri Herakliyus'a. Hidâyete uyanlara selâm olsun! Sadede gelecek olursak...'*** deniyordu."

Tirmizî, "Müşriklere Nasıl Mektup Yazılır?" bâb başlığı altında, bu hadîsin sadece bu kadarını tahric etti. O uzun rivâyetin sadece çok küçük bir parçasını tahric ettiği için, hadîsin baş tarafına **Tirmizî**'ye ait olan işareti koymadık.

İZAH

Bu rivâyet, **Herakliyus**'a gönderilen mektup münasebetiyle Hıristiyanların, **Hz. Muhammed**'in Peygamberliğine ait bazı alametleri önceden bildiklerini göstermesi itibariyle buraya alınmıştır. **Buharî,** bu **Herakliyus** hadîsini ayrı ayrı senedlerle tam on dört yerde zikretmiştir.

Bilindiği üzere Hz. Peygamber, **Hudeybiye** barışından sonra çeşitli ülkelerin yöneticilerine İslâm'a davet mektupları göndermişti. **Hudeybiye** antlaşması, görünen şekliyle başlangıçta müşrikler için önemli bir kolaylık sağlamıştı. Çünkü anlaşmanın bütün maddeleri sanki müşriklerin amacına uygun düşüyor gibiydi. Bu antlaşmanın müşriklere sağladığı büyük faydalardan biri de, onların **Suriye**'ye

ticâret kervanlarını korkusuzca gönderebilecek olmalarıydı. İşte aralarında **Ebû Süfyan**'ın da bulunduğu yaklaşık otuz kişilik bir ticaret kervanı, bu antlaşmayı müteâkip ticaret amacıyla **Suriye**'ye gitmişlerdi. Tam o sırada da Hz. Peygamber, **Herakliyus**'a, İslâm'a davet mektubunu göndermişti.

Hz. Peygamber, İslâm'a davet mektubu ile **Dıhye**'yi hicretin altıncı yılı Zilhicce ayında **Herakliyus**'a göndermiş, yedinci yılı Muharrem ayında da mektup **Herakliyus**'a ulaşmıştı. Rasûlullah'ın (as.) talimatı üzerine **Dıhye**, mektubu **Herakliyus**'a sunması için önce **Busrâ Emîri Hâris b. Ebî Şemir**'e götürdü. **Dıhye**'nin **Busrâ**'ya hareket ettiği sırada **Herakliyus** da **Humus**'tan **Kudüs**'e doğru yürümeye başlamıştı. Çünkü **Herakliyus**; **"İranlıları yenmeyi Allah nasip ederse, Humus'tan Kudüs'e kadar yaya gideceğini"** adamış ve kazandığı zafer üzerine de bu adağını yerine getirmişti. Rumların İranlılara galibiyeti de **Hudeybiye**'nin akabinde gerçekleşmiş ve bundan dolayı Müslümanlar da çok sevinmişlerdi. Çünkü Rumlar ehl-i kitap, İranlılar ise Mecûsî idiler. Nitekim Rumların galibiyetinden bahseden âyet-i kerîmede; **"o gün mü'minler sevinecekler"**[6] buyurulmaktadır.

İşte **Dıhye** de tam o sırada, mektubu **Kayzer**'e sunmak üzere **Busrâ**'daki **Gassân Emîri Hâris**'e götürmüştü. **Hâris** de, **Dıhye**'yi **Herakliyus**'a götürmesi için, o sırada Hıristiyan olan **Adiyy b. Hâtim**'i görevlendirmişti. **Adiyy** de **Dıhye**'yi alıp **Kudüs**'e götürmüştü.

O günlerde **Herakliyus** bir sabah son derece kederli ve hüzünlü bir halde görünmüş, sebebi sorulduğunda da **"Sünnetlilerin sultanının galip geldiğini gördüğünü"** söylemişti. Kendisi yıldız falına bakan ve kâhinlikten anlayan biriydi.

Adiyy ve **Dıhye, Kayzer**'in huzuruna girip mektubu verdiklerinde **Kayzer** kehânetinin doğruluğunu anlamak için **Dıhye**'nin sünnetli olup olmadığını kontrol ettirmiş, sünnetli olduğunu anlayınca da kehânetinin doğruluğuna kani olmuştu. Sonra bu kanâatini daha da te'yîd için, ticaret amacıyla **Şam**'a gelen

---

[6] Rûm, 4.

Hicazlı tüccarlardan birkaçının bulunup getirilmesini emretmişti. **Kayzer**'in askerleri de, **Gazze** yakınlarında buldukları Kureyş kervanını yakalayıp **Kudüs**'e götürürler. **Kayzer**'le **Ebû Süfyan** arasında yukarıda anlatılan konuşma geçer. Bu konuşma neticesinde **Hz. Muhammed**'in beklenen son Peygamber olduğu kanaati **Kayzer**'de iyice kuvvet kazanır.

Daha sonra **Herakliyus, Roma**'da oturan **Dağatır** adındaki bilgin bir dostuna bu mektuptan söz ederek Hz. Peygamber hakkındaki kanaatini sormuş, o da **Kayzer**'in kanaatini te'yîd etmişti.

Bütün bunların neticesinde **Herakliyus**, Hıristiyanların ileri gelenlerine; **"Ebedî kurtuluşa ve mutluluğa ermeyi ve saltanatınızın da elinizde kalmasını istiyorsanız, bu Peygamber'e tâbi olun!"** demiş, ama onların şiddetle karşı koymalarından korkarak, **"ben sizlerin kendi dininize olan bağlılığınızı denemek istemiştim"** diyerek çark etmişti.

Rivâyete göre müteakıben **Herakliyus**, Hz. Peygamber'in mektubunu itina ile katlayıp beline koymuş, sonra atlas bir ipeğe sararak altın bir borunun içinde saklamıştı. Bu mektubun **Kayzer**'den **Kayzer**'e aktarıldığı, nitekim mektubun hicrî beşinci asırda **Tuleytula**'ya saldıran **Ferdinand**'ın oğlu **Alfons**'un eline, ondan da torununa ulaştığı ve her Kıral'ın bu mektuba büyük bir saygı ile sahip çıkıp koruduğu rivâyet edilmektedir. Hatta onların, ellerinde bu mektup bulunduğu müddetçe saltanatlarına zarar gelmeyecek inancına sahip oldukları da rivâyet edilir. **Süheylî**'nin (öl. 581/1185) kaydettiğine göre, meşhur İslâm komutanlarından **Abdülmelik b. Saîd,** bu Kıral'ın huzurunda toplandıklarını belirterek şunları söylemiş: **"Kıral mektubu bana gösterdi. Ben onu öpmek ve okumak isteyince de, mektubu korumak amacıyla buna izin vermedi."** **İbn Hacer** de, **Kadı Nureddin b. es-Sâiğ ed-Dımaşkî**'den naklen **Seyfuddîn Kılıç el-Mansûrî**'nin şöyle dediğini kaydeder: "**Melik Mansur Kalavun es-Sâlihî** (öl. 689/1290), beni bazı hediyelerle **Mağrib** Sultanına gönderdi. O da beni arabuluculuk için **Fransa** Kıralına yolladı. Kıral, benim arabuluculuğumu kabul etti ve bana da yanında kalmamı önerdi. Ben bunu kabul etmeyince de;

"sana çok kıymetli bir hediye vereceğim" diyerek, bir sandığı açtı ve altın kaplamalı bir kutu, kutunun içinden altın bir boru, borunun içinden de bir mektup çıkardı. Mektup ipek bir beze sarılmıştı ve birçok harfleri de silinmişti. Kıral dedi ki:

"- Bu, sizin Peygamber'inizin benim büyük ceddim Herakliyus'a gönderdiği mektuptur. Bizler bugüne kadar onu birbirimizden tevarüs ettik. Babalarımız bize, bu mektup yanımızda olduğu müddetçe saltanatımızın devam edeceğini vasiyet ettiler. Bu yüzden biz de onu çok sıkı muhafaza eder, ona büyük saygı gösterir ve onu Hıristiyanlardan gizleriz."

Ebû Ubeyd de *Kitabu'l-Emval*'inde **Umeyr b. İshak**'tan mürsel olarak şunu rivâyet eder:

"Rasûlullah **Kisra**'ya ve **Kayzer**'e birer mektup yazdı. **Kisra** mektubu okuyunca, kâğıdı yırttı. **Kayzer** ise mektubu katladı, başına koydu. Bunun üzerine Hz. Peygamber;

"Şunların mülkleri parçalanacak. Ötekilerin ise devam edecek" dedi.

Kisra'nın cevabı geldiğinde Hz. Peygamber'in; **'Allah da onun mülkünü parçalasın!'** diye beddua etmesi, **Herakliyus**'un cevabı geldiğinde de; **'Allah da onun mülküne sebât versin!'** diye dua etmesi de bu rivâyeti te'yîd eder."

Rivâyete göre **Herakliyus, Dıhye**'yi çeşitli kıymetli hediyelerle Hz. Peygamber'e göndermişti.[7]

Herakliyus'un, **Ebû Süfyan**'a sorduğu sorular, son derece bilinçli sorulardır. Bu soruların rasgele seçilmediği, bunların meselenin esasını anlamayı sağladığı, bunun da muhtemelen kendi ilahî kitaplarından elde ettiği bilgilere dayandığı anlaşılmaktadır.

"Peygamberlere önce zayıf kişilerin uyması"; muhtemelen güçlülerin onu kıskanmaları, güçlerini, imkânlarını ve iktidarlarını

[7] Daha fazla bilgi için bkz., **Taberî**, III, 238-244; **İbnu'l-Cevzî,** *el-Muntazam*, III, 275-281; **İbn Hacer**, I, 49-65; **Aynî**, I, 79-100; **Kastalânî**, I, 125-143; **Kirmânî**, I, 53-68; **Şenkıtî**, *Kevseru'l-Meânî*, I, 327-373; **Süheylî**, *Ravdu'l-Unuf*, VII, 365, 516-17; *Sîretu'l-Halebiyye*, III, 283-291; **Ebû Ubeyd**, *Kitabu'l-Emvâl*, 34; **Yakubî**, *Tarih*, II, 77-78; **Kettânî**, *Terâtib*, I, 156-168; **Suyutî**, *Hasâis*, II, 117-132

kaybetmek istememeleri sebebiyledir. Zayıf halk çoğunluğunun ise zaten kaybedecek bir şeyleri yoktur.

"Dinden dönen olup olmadığı" sorusu; bir insanın doğruluğunu bilerek ve aklını kullanarak yaptığı tercihten asla dönmeyeceği, atalarından tevârüs ettiği kendi inancını terk edip daha doğru bulduğu bir şeye inandıktan sonra tekrar eski inancına dönmeyeceği, buna karşılık bâtıla saplanan birinin ise doğruyu gördüğünde ondan kolaylıkla vazgeçebileceği bilindiğinden sorulmuştur.

"Vefâ ve ihânet" ile ilgili soru da, Peygamberlerin asla vefasız ve hâin olmadıklarını, hiçbir zaman insanları aldatmayacaklarını bildiği içindir. İhânet ve aldatma, ancak dünyevî menfaatler peşinden koşan insanların kârıdır.

"Şeref ve asâlet" sorusunu da, Peygamberlerin ancak temiz, asîl ve şerefli bir soydan geleceğini bildiği için sormuştur.

Bu soru-cevap faslı bittikten sonra **Herakliyus**'un **"Peygamberler de zaten böyle olurlar"** demesi, bu konuda sahip olduğu bilginin ifadesidir. Bu bilgi de şüphesiz kendi ilâhî kitaplarına dayanmakta idi.

Yukarıdaki rivâyetten anlaşıldığına göre **Herakliyus** Hz. Peygamber'e iman etmeyi arzulamış, ama kendisini öldüreceklerinden korkarak bunu açıklayamamıştı. **Herakliyus**'un imanla ilgili ifâdelerini farklı şekillerde yorumlamak mümkündür:

"Ben sizi denemek için öyle söylemiştim" sözünün zâhirine bakılır ve bunun gerçek olduğu kabul edilirse, **Herakliyus**'un İslâm'ı kalben tasdîk etmediği anlaşılır. Ama olayın genel seyrine bakıldığında ve hele; **"O'nu görmeyi çok isterdim, O'na ulaşabilseydim, ayaklarını kendi ellerimle yıkardım"** gibi ifadelerine bakıldığında, gerçekten iman ettiği, ama Rumların kendisini öldürmelerinden korktuğu için bunu açıklayamadığı anlaşılır. İslâm'a girmeyi arzu etse bile tâcını-tahtını terk etmeyi göze alamadığı da düşünülebilir. Nitekim bu olaydan sonra meydana gelen **Mûte** savaşına **Herakliyus**'un yüz bin kişilik bir ordu göndermiş olması, onun İslâm'ı kabul ettiği ihtimâlini

zayıflatmaktadır. Müslümanlar bu olaydan sadece iki yıl sonra, yani hicrî 8. yılda **Mûte**'de onlarla savaşmışlardı. **İbn Hibbân** *Sahîh*'inde **Enes**'ten rivâyet ettiğine göre Hz. Peygamber **Herakliyus**'a **Tebük**'ten bir davet mektubu daha yazmış, ama **Herakliyus** kabul etmemişti. **Ahmed b. Hanbel**'in *Müsned*'inde rivâyet ettiğine göre de; **Herakliyus Tebük**'ten Hz. Peygamber'e gönderdiği mektupta Müslüman olduğunu yazmış, ama Rasûlullah (as.); **"yalan söylüyor, o yine Hıristiyanlığına devam ediyor"** demişti. Aynı rivâyeti **Ebû Ubeyd** de *Kitabu'l-Emvâl*'inde de kaydeder.[8]

Herakliyus'un yıldızlara bakarak **"sünnetlilerin sultanı galip geldi"** kehânetinde bulunması, şüphesiz gerçeği yansıtmaktadır. Çünkü o sırada Hz. Peygamber **Hudeybiye** sulhunu imzalamıştı. **Hudeybiye** sulhu için Yüce Mevlâ da; **"açık bir fetih"**[9] ifadesini kullanmaktadır. Nitekim **Mekke**'nin fethi ve İslâm'ın yeryüzüne yayılması, bu anlaşmadan sonra gerçekleşmiştir.

Hz. Peygamber'in mektubunda geçen; **"Allah sana iki kat mükâfat verecektir"** cümlesinin bir benzeri, Kur'ân-ı Kerîm'de; **"işte onlara iki kat ecir verilecektir"**[10] âyetinde geçmektedir. Bu iki kat ecir, ya önce **Hz. İsa**'ya, sonra da **Hz. Muhammed**'e iman ettiği için, ya da hem kendisi Müslüman olduğu ve hem de halkının Müslüman olmasına vesile olduğu içindir.

"Herakliyus konusunun sonu bundan ibârettir" cümlesi, Hz. Peygamber'in **Herakliyus**'u İslâm'a davet etmesi ile ilgili olarak meydana gelen gelişmeler bundan ibarettir anlamına gelebileceği gibi, râvînin onun hakkındaki bilgisinin bundan ibaret olduğu manasına da gelebilir. **İbn Hacer**, bu ikinci ihtimali daha uygun bulur, gerekçe olarak da ondan sonra **Herakliyus** ile Müslümanlar arasında meydana gelen **Mûte** ve **Tebük** gibi olayları ve Hz.

---

[8] Bkz., **İbn Hacer**, I, 55.

[9] Fetih, 1.

[10] Kasas, 54.

Peygamber'in ona ikinci defa yazdığı bir mektubu ve onun da Hz. Peygamber'e gönderdiği bir miktar altın külçesini gösterir.[11]

Ebû Süfyan'ın, adının yalancıya çıkacağı korkusuyla, çok istemesine rağmen Hz. Peygamber hakkında yalan söyleyememesi son derece manidardır. Kendisiyle birlikte orada bulunan Kureyş heyeti de, kendisi gibi Hz. Peygamber'e düşman idiler; dolayısıyla onun yalanını etrafa yaymaları ve bundan dolayı kendisini aşağılamaları beklenmezdi. Ama **Ebû Süfyan** yine de adının yalancıya çıkacağından utandığı için yalan söylemeye cesaret edememişti. Bu durum, câhiliye insanında, bazı ahlâkî ve insanî değerlerin ayakta kalmış olduğunu gösterir.

Kaldı ki **Ebû Süfyan** sıradan biri de değildi, Kureyş'in ileri gelenlerindendi; bu itibarla isminin yalancılıkla lekelenmemesine özen gösteriyordu. Nitekim **İbn İshak**'n rivâyetine göre **Ebû Süfyan**; **"Vallahi ben yalan söylemiş olsaydım, arkadaşlarım bana karşı çıkmazlardı. Ama ben sıradan biri değildim, kavmimin seyyidi idim. Şimdi bana karşı çıkmasalar bile ileride bunu açıklayabilirlerdi"** demişti.

Ebû Süfyan, Hz. Peygamber'in dedesi **Abdulmuttalib**'in dedesi olan **Abdimenâf**'ın torunudur. Bu itibarla Rasûlullah'ın (as.) amca çocuğu sayılır.

Herakliyus'a elçi olarak gönderilen **Dıhye b. Halîfe el-Kelbî**, zaman zaman **Cebrâil**'in, onun sûretine girerek Hz. Peygamber'e vahiy getirdiği meşhur sahabîdir. Son derece yakışıklı ve kibar biriydi. Hz. Peygamber onu, **Hudeybiye** barışından sonra hicrî 6. yılın sonunda **Herakliyus**'a göndermişti. **Dıhye**'nin **Herakliyus**'a ulaşması, hicrî 7. yılı **Muharrem** ayında gerçekleşmişti. **Dıhye**, **Muâviye**'nin halifeliği döneminde vefat etmişti.

Rivâyette zikredilen **Busrâ Emîri**'nin ismi, **Hâris b. Ebî Şemir el-Ğassânî**'dir. "**Gassân Meliki**" ifadesiyle kastedilen de, **Busrâ Emîri** olan bu zattır. Kendisi **Mekke**'nin fethi yılında vefat etmiştir.

---

[11] Bkz., **İbn Hacer**, I, 63.

Zührî'nin kendisinden rivâyette bulunduğu **İbnu'n-Nâtûr, Abdülmelik'in** halifeliği döneminde hayatta idi. Muhtemelen Müslüman olduktan sonra, **Zührî** kendisinden bu kıssayı dinlemişti. **İbn Hacer, Ebû Nuaym**'ın **Delâilu'n-Nübüvve**'sinden naklen **Zührî**'nin şöyle dediğini kaydeder: **"Ben, Halife Abdülmelk b. Mervân zamanında İbnu'n-Nâtûr'a Dımaşk'ta rastladım."** Muhtemelen **Zührî**, bu rivâyeti **İbnu'n-Nâtûr** Müslüman olduktan sonra kendisinden almıştır.[12]

"Benû Asfar"; Araplar tarafından Romalılara verilen isimdir. **Sarı benizliler** anlamına gelir. Sarışın insanlar çok olduğu için onlara böyle denmiştir.

"İbn Ebî Kebşe"; Hz. Peygamber'e müşrikler tarafından verilen bir lakaptır. **Ebû Kebşe**'nin oğlu anlamına gelir. Meşhur olan rivâyete göre **Ebû Kebşe, Huzaa** kabilesine mensuptu ve putlara ibadet konusunda Kureyş'e muhalefet ederek **Şi'ra'l-abûr** adında bir yıldıza tapıyormuş. **İbnu'l-Esîr**, bu adamın isminin **Vecz** olduğunu kaydeder. İşte Hz. Peygamber de putlara ibadet konusunda Kureyş'e muhalefet ettiği için kendisini **Ebû Kebşe**'ye benzeterek bu adı vermişlerdi. Bu konuda başka rivâyetler de vardır. Bu rivâyetlere göre **Ebû Kebşe, Abdulmuttalib**'in anne tarafından dedesi, veya Hz. Peygamber'in anne tarafından dedelerinden biri imiş. Hatta Hz. Peygamber'in süt babalarından biri olduğu da söylenmiştir. **İbn Kuteybe, Hattâbî** ve **Dârekutnî** ilk rivâyeti kabul ederler.

Rivâyette geçen **"erîsiyyîn"**, **"yerîsiyyîn"**, **"ekkârîn"** veya **"rekûsiyyîn"** kelimeleri aynı anlama gelen bir kelimenin farklı telaffuzundan ibarettir. Çiftçi, fellah, ırgat anlamına gelir. Bununla da yönetimi altında bulunan halk, avam kastedilmiştir. Zira halk tabakası, hem ülkenin büyük çoğunluğunu teşkil ederler, hem de daima yöneticilerine tâbi olurlar. Bu yüzden mektupta **"onların vebâli de senin boynunadır"** denmiştir. Onların vebâlini de İmparatorun yüklenmesi ise, **"kimse başkasının günahını taşımaz"**[13]

---

[12] **İbn Hacer**, I, 59.
[13] İsrâ, 15.

âyetine aykırı düşmektedir. Bu aykırılığı **İbn Hacer, "hem kendi fiili cihetinden ve hem de sebep olması cihetinden"** diye te'lîfe çalışır. Yani **Herakliyus**, kendisinin İslâm'ı kabul etmemesi bir tarafa, tebâasının İslâm'ı kabul etmemelerine sebep olduğu için onların da vebâlini yüklenmiş olmaktadır.[14]

٨٨٤٣- (ت- عبد الله بن عباس رضي الله عنهما) قال : « كان الجن يصعدون إلى السماء، يستمعون الوحي ، فإذا سمعوا الكلمة زادوا عليها تسعا ، فأما الكلمة: فتكون حقا ، وأما ما زادوا: فيكون باطلا ، فلما بُعث رسول الله صلى الله عليه وسلم مُنعت الجن مقاعدها من السماء بالشُّهُب ، قال : و لم تكن النجوم يُرمى بها قبل ذلك ، فقال لهم إبليس : ما هذا إلا لأمر حدث ، فبعث جنوده ، فوجدوا رسول الله صلى الله عليه وسلم قائما يصلي بين جبلين بمكة ، فأتوه فأخبروه فقال : هذا الحدث الذي حَدَث في الأرض ». أخرجه الترمذي.

8.843- Abdullah b. Abbas'tan rivâyet edilmiştir:

"Cinler gökyüzüne çıkar, vahye kulak verirlerdi. Bir kelime işittiklerinde de, ona dokuz kelime daha ilave ederlerdi. İşittikleri kelime hak, ama onların ilave ettiği kelimeler bâtıl idi. Rasûlullah (as.), Peygamber olarak gönderilince, artık cinler gökyüzündeki yerlerine çıkmalarına şihâblarla engel olundu. Halbuki daha önce onların gelmesini engellemek için kendilerine şihâb atılmazdı. Bunun üzerine İblîs, onlara;

"- Bu, mutlaka yeryüzünde meydana gelen önemli bir hâdise yüzündendir" dedi ve bunu araştırmak üzere ordularını etrafa gönderdi. Neticede Rasûlullah'ı (as.), Mekke'deki iki dağ arasında namaz kılarken buldular. Hemen İblîs'e gidip durumu haber verdiler. O da;

"- Demek ki yeryüzünde meydana gelen önemli olay bu imiş!" dedi.[15]

---

[14] **İbn Hacer**, I, 57.

[15] **Tirmizî**, Tefsîr, 69/3324.

İZAH

Şihâb; parlak alev demektir. Gökte yıldız kayar gibi kayan parıltılara **şihâb** denir. Mâhiyeti itibariyle **şihâb**'da hem yıldız, hem taş, hem de ateş manâsı vardır. **Taberî**, **şihâb**'ı; şeytan taşlamak için kullanılan yıldızlar, diye tarif eder.[16] **Kurtubî**; yakıcı yıldız der.[17] Muhtemelen günümüzde yıldız kayması veya gök taşı diye bilinen şeylerdir. Bunlar, göklere çıkmak isteyen şeytanlara atılan semavî mermilerdir.

Taberî, Hz. Peygamberden önceki fetret döneminde gökyüzünün şeytanlardan korunmadığını kaydeder.[18] Rasûlullah (as.), peygamber olarak gönderilince, gökyüzü korunmaya başlandı ve şeytanlara **şihâblar** atıldı. Hadiste de ifâde edildiği üzere **İblis**, daha önce olmayan bu yeni durum üzerine, mutlaka yeryüzünde fevkalâde bir durum olduğuna hükmederek askerlerini etrafı dolaşmaya gönderir. **Ahkaf** suresinde de ifâde edildiği üzere on kişi civarında bir gurup **Nahle** vadisinde Hz. Peygambere rastlıyor, O'nun Kur'ân okuyuşunu dinliyor ve iman ederek geri dönüyorlar.[19] Bu olayı da Cenâb-ı Hak, **Cin** sûresini indirerek Rasûlüne haber vermiştir.[20]

---

[16] **Taberî**, XXIX, 110.
[17] **Kurtubî**, XIX, 12.
[18] **Taberî**, XXIX, 103.
[19] Ahkaf, 29-31.
[20] Bu konu için 861 nolu hadîse ve izahına bakınız.

الباب الثالث

في بدء الوحي و كيفية نزوله

B- VAHYİN BAŞLANGICI VE NUZÛLÜ

٨٨٤٤- (خ م- **عائشة** رضي الله عنها) قالت: « أَولُ ما بدئ به رسول الله صلى الله عليه وسلم من الوحي : الرؤيا الصالحةُ في النوم ، وكان لا يرى رؤيا إلا جاءت مثل فَلَق الصبح ، ثم حُبِّب إليه الخلاء ، وكان يخلو بغار حراء ، فيتحَنَّث فيه ، وهو التعبد الليالي ذوات العدد قبل أن ينْزِع إلى أهله ، ويتزوّد لذلك ، ثم يرجع إلى خديجة ، فيتزود لمثلها ، حتى جاءه الحق - وفي رواية : حتى فجأه الحق - وهو في غار حراء ، فجاءه الملك ، فقال : **اقرأ ، قال : قلت: ما أنا بقارئ ، قال : فأخذني فغطَني ، حتى بلغ مني الجَهْد ، ثم أرسلني فقال: اقرأ ، فقلت: ما أنا بقارئ ، قال: فأخذني فغطني الثانية ، حتى بلغ مني الجَهْد ، ثم أرسلني ، فقال: اقرأ ، فقلتُ : ما أنا بقارئ !؟ فأخذني فغطني الثالثة حتى بلغ مني الجَهْد ، ثم أرسلني ، فقال : { اقرأ باسم ربك الذي خلق ، خلق الإنسانَ من علَق ، اقرأ وربك الأكرم الذي علَّم بالقلم ، علَّم الإنسان ما لم يعلم }** فرجع بها رسولُ الله صلى الله عليه وسلم يَرْجُف فؤاده ، فدخل على خديجة بنت خُويلد ، فقال: **زمّلوني ، زمّلوني** ، فزملوه حتى ذهب عنه الرَّوْع ، فقال لخديجة - وأخبرها الخبر - **لقد خشيتُ على نفسي** ، فقالت له خديجة : كلا، أبشر ، فوالله لا يُخزيك الله أبدا ، إنك لتصلُ الرحم ، وتَصْدُق الحديث ، وتحمل الكَلّ ، وتَكسب المعدوم ، وتَقْري الضيف ، وتُعين على نوائب الحق ، فانطلقت به خديجة ، حتى أتت به ورقة بنَ نوفل بن أسد بن عبد العُزّى بن قصي - وهو ابن عم خديجة ، أخي أبيها - وكان امرءا تنصّر في الجاهلية ، وكان يكتب الكتاب العِبْراني ، فكتب من الإنجيل بالعبرانية ما شاء الله أن يكتب ، وكان شيخا كبيرا قد عمي ، فقالت له خديجة : يا ابن عم ، اسمع من ابن أخيك ، فقال له ورقة : يا ابن أخي ، ماذا ترى ؟ فأخبره رسولُ الله صلى الله عليه وسلم خبر ما رأى ، فقال له ورقة : هذا الناموس الذي نزل الله على موسى ، يا ليتني فيها جذعا ، ليتني أكون حيّا إذ يُخْرِجُكَ قومُك ، فقال له رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : **أَوَ مُخْرِجيّ هم ؟** قال :

نَعم ، لَم يأتِ رجل قط بمثلِ ما جئتَ به إلا عُودِيَ، وإن يُدْرِكْني يومُكَ حيًّا أَنْصُرْكَ نصرا مُؤَزَّرا ، ثم لم يَنْشَبْ ورقة أن تُوُفِّيَ ، وفتَرَ الوحي ».

قال البخاري : وتابعه هلال بن ردّاد عن الزهري ، وقال يونس ومعمر : « **ترجف بوادره**» وفي حديث معمر عن الزهري عند مسلم « **فوالله لا يُحزنُك الله أبدا** » بالحاء والنون.

وزاد البخاري في رواية أخرى قال : « وفتر الوحي فترة ، حتى حزن النبي صلى الله عليه وسلم – فيما بلغنا – حزنا غدا منه مرارا يتردّى من رءوس شواهق الجبال ، فكلما أوفى بذرْوَة جبل لكي يُلْقِيَ نفسه منه : تبدّى له جبريل ، فقال : **يا محمد إنك رسولُ الله حقّا** ، فَيسْكُن لذلك جَأْشُه و تقر نفسه ، فيرجع ، فإذا طالت عليه فترة الوحي غدا لمثل ذلك ، فإذا أوفى بذروة جبل تبدّى له جبريل ، فقال له مثل ذلك ».

وأخرج الترمذي طرَفا من هذا الحديث قالت : « أُول ما ابتُدِئَ به رسول الله صلى الله عليه وسلم من النبوة حين أراد الله كرامتَهُ ورحمة العباد به : أن لا يرى رؤيا إلا جاءت كفلق الصبح ، فمكثَ على ذلك ما شاء الله أن يمكث ، وحُبِّبَ إليه الخلوة ، فلم يكن شيء أحبَّ إليه من أن يخلو ».

هذا القدر أخرجه منه الترمذي ، ولقلة ما أخرج منه لم نثبت له علامة.

8.844- Hz. Âişe anlatıyor:

"Rasûlullah'a (as.) ilk vahiy, uykuda iken rüyay-ı sâliha şeklinde gelmiştir. O'nun her gördüğü rüya, sabah aydınlığı gibi çıkardı. Sonra Hz. Peygamber'e yalnızlık duygusu sevdirildi; bu yüzden tek başına Hirâ mağarasında kalmaya başladı. Orada, âilesine dönmeden birkaç gece kalıp *tahannüs* ediyordu. -*Tahannüs,* geceleyin ibâdet etmektir.- Bunun için de yanına bir miktar azık alıyordu. Sonra Hz. Hatice'nin yanına dönüyor ve yine bir miktar azık alıp mağaraya gidiyordu. Nihayet Hirâ mağarasında bulunduğu sırada kendisine hak geldi; Cebrâîl gelip;

"- Oku!" diye emretti.

Bundan sonrasını Hz. Peygamber şöyle anlatır:

"- **Ben okuma bilmem"** dedim. Bunun üzerine Cebrâîl beni tutup tâkatim kesilinceye kadar sıktı. Sonra serbest bıraktı ve yine;

"- **Oku!"** dedi. Ben yine;

"- **Ben okuma bilmem"** dedim. Cebrâîl ikinci defa beni tuttu ve yine tâkatim kesilinceye kadar sıktı. Sonra serbest bıraktı ve tekrar;

"- **Oku!"** dedi. Ben yine;

"- **Ben okuma bilmem"** dedim. Bunun üzerine Cebrâîl üçüncü defa beni tutup tâkatim kesilinceye kadar sıktı. Sonra serbest bıraktı ve şu âyetleri okudu:

"Yaratan Rabbinin adıyla oku! O, insanı bir kan pıhtısından yarattı. Oku! Rabbin, nihayetsiz kerem sahibidir. Kalem kullanmayı öğretendir. İnsana bilmediğini belletendir."[1]

Hz. Peygamber bu âyetleri alarak Hirâ'dan döndü, kalbi hızlı hızlı çarpıyordu. Hemen zevcesi Hatice bint Huveylid'in yanına gitti ve;

"- **Beni örtün! Beni örtün!"** dedi.

Hz. Hatice de, duyduğu korkunun zâil olması için onun üstünü örttü. Sonra Rasûlullah (as.), Hz. Hatice'ye başından geçen olayı anlattı ve sonunda da;

"- **Hayatımdan endişe ettim"** dedi. Hz. Hatice de O'na;

"- Asla korkma! Sana müjdeler olsun! Vallahi, Yüce Allah seni asla rezil etmeyecektir. Çünkü sen, sıla-i rahim yaparsın, daima doğru konuşursun, zayıfların yükünü taşırsın, yoksula yardım edersin, misafire ikrâm edersin, hak yolda yapılan mücadelelere de destek olursun" dedi.

Sonra Hz. Hatice O'nu alıp amcasının oğlu, yani babasının kardeşinin oğlu olan Varaka b. Nevfel b. Abdüluzzâ b. Kusayy'a götürdü. Varaka, câhiliye döneminde Hıristiyanlığı kabul etmiş ve İbrânice okuyup yazmayı bilen biriydi. İncîl'den Allah'ın dilediği kadarını da İbrânice olarak yazmıştı. Kendisi yaşlı biriydi, gözleri de görmez olmuştu. Hz. Hatice, ona;

"- Ey amcamın oğlu! Kardeşinin oğlunu bir dinle!" dedi. Varaka da Hz. Peygamber'e;

---

[1] Alak, 1-5.

"- Ey kardeşimin oğlu, neler gördün?" diye sordu. Rasûlullah (as.) da gördüklerini ona anlattı. Bunun üzerine Varaka;

"- Bu, Yüce Allah'ın Hz. Musa'ya da göndermiş olduğu Nâmûs'tur. Keşke ben de genç olsaydım da, kavminin senin yurdundan çıkardıkları zaman hayatta olsaydım!.." dedi. Hz. Peygamber hayretle;

"- **Onlar beni yurdumdan çıkaracaklar mı?"** diye sordu. Varaka da;

"- Evet. Senin getirdiğin şeylerin benzerini getiren herkese, mutlaka düşmanlık edilmiştir. Eğer senin davet günlerinde sağ olursam, bütün gücümle sana yardımcı olurum" diye söyledi. Daha sonra çok geçmeden Varaka vefât etti. Bu süre zarfında da vahyin arası kesildi."[2]

RİVÂYETLER

Bu rivâyeti tahric eden **Buharî** şöyle dedi:

"Bu rivâyete Hilâl b. Reddâd[3], yine Zührî'den naklettiği bir rivâyetle, yukarıda geçen Ukayl'in Zührî'den rivâyetine mutâbaat etti. Yunus (b. Yezid) ile Ma'mer (b. Râşid) yukarıdaki rivâyette geçen " يرجف فؤاده ", yani **"kalbi titriyordu"** ifâdesi yerine; " ترجف بوادره ", yani **"omuzu ile boynu arasındaki kısmı titriyordu"** tabirini kullandılar."

Müslim'de geçen **Ma'mer**'in **Zührî**'den rivâyetinde ise **Hz. Hatice** (yukarıdaki ' لا يخزيك ', yani 'seni rezil etmeyecektir' yerine); ' لا يحزنك ', yani **'Vallahi, Yüce Allah asla seni mahzun etmeyecektir'** demiş.

Başka bir rivâyetinde **Buharî**, şunu ilave etti:

---

[2] **Buharî**, Bed'u'l-Vahy, 1; Enbiyâ, 21; Tefsîr, 96; Ta'bîr, 1; **Müslim**, İman, 73/252.

[3] **Hilâl b. Reddâd et-Tâî eş-Şâmî**: Şamlı râvîlerdendir. Zührî'den rivâyeti vardır. Kendisinden oğlu Muhammed rivâyet etti. Ma'rûf biri değildir. Bilinen tek hadîsi **Buharî**'de muallak olarak tahric edilmiştir.

"Sonra bir müddet vahyin arası kesildi. Bize nakledildiğine göre Hz. Peygamber bundan fevkalâde üzüldü; o kadar ki, kendisini dağların tepesinden aşağıya atmak için birkaç defa dağlara çıktı. Dağın zirvesine her çıktığında da, Cebrâîl kendisine geliyor ve;

"- **Ya Muhammed! Şüphe yok ki sen, Allah'ın hak elçisisin**" diyordu. Bunun üzerine Hz. Peygamber'in heyecanı sükünete eriyor, gönlü açılıyor ve geri dönüyordu. Vahyin kesilmesi süresi uzadıkça, Hz. Peygamber yine aynı şekilde dağın tepesine çıkmıştı. Zirveye çıktığında yine Cebrâîl geldi ve yine aynı şeyleri söyledi."[4]

Tirmizî ise bu hadîsin sadece kısa bir bölümünü tahric etti. Onun rivâyetine göre Hz. Âişe şöyle demiş:

"Yüce Allah, Hz. Peygamber'in şânını yüceltmeyi ve O'nun vasıtasıyla kullarına rahmet etmeyi murad ettiği zaman, Peygamberlik alâmeti olarak kendisine ilk verilen şey, gördüğü her rüyanın sabah aydınlığı gibi apaçık tahakkuk etmesi idi. Hz. Peygamber, Allah'ın dilediği kadar bir süre bu hâlde devam etti. Sonra kendisine yalnızlık sevdirildi; o kadar ki, hiçbir şey O'na yalnız kalmaktan daha sevgili gelmiyordu."

Tirmizî, hadîsin sadece bu kadarını tahric etti. Böyle sadece çok küçük bir pasajını aldığı için, hadîsin baş tarafına **Tirmizî**'ye ait işareti koymadık.

İZAH

Vahiy lügatte; gizlice bildirmek, işaret etmek, yazı yazmak ve ilham gibi manalara gelir.

Istılahta ise; ilahî emirlerin Peygamber'e bildirilmesi demektir.

Vahyin mahiyetini Allah'tan ve Peygamberlerden başka kimse bilemez. Vahiy, Allah ile kulu arasındaki bir irtibat şeklidir. Bunun mahiyeti ve şekli konusunda zanna dayalı tahminler yapmak, şüphesiz gerçeği ifade etmez. Fakat vahyin çeşitlerinden ve vahyin nuzûlü sırasında orada bulunanların müşâhedelerinden

---

[4] Bu ilâve mevsûl değildir, **Zührî**'ye ulaşan bir rivâyetin naklidir.

bahsedilebilir. **Süheylî**, vahyin nuzûlünün altı şekilde gerçekleştiğini söyler:

1- Rüya hâlinde: Yukarıdaki rivâyette de belirtildiği üzere Hz. Peygamber'e gelen vahyin başlangıcı rüyay-ı sâlihadır. Bu da, geceleyin rüyada görmüş olduğu şeyin, ertesi gün uyanıkken gerçekleşmiş olmasıdır.

2- Çan sesi şeklinde: Vahiy bazen de çan sesi gibi bir ses halinde gelmiştir. Vahyin bu çeşidi, Hz. Peygamber'e çok ağır gelirdi, bu yüzden şiddetli soğuklarda bile terler içersinde kalırdı.

3- Kalbine bilgi atılması: Hz. Peygamber uyanıkken melek tarafından kalbine ilahî mesajın yerleştirilmesidir.

4- Cebrâil'in kendi aslî sûretinde gelmesi: Bazen Cebrâîl, kendi aslî sûretiyle Hz. Peygamber'e vahiy getirmiştir. Bunun da, biri **Hirâ**'da ilk vahyi getirdiği sırada ve **Ecyâd** mevkiinde, diğeri de **Mi'râc** esnasında **Siderü'l-Müntehâ**'da olmak üzere iki defa vukû bulduğu rivâyet edilir.

5- Cebrâîl'in insan şeklinde gelmesi: Bazen **Cebrâîl** Hz. Peygamber'e, sahâbe-i kirâmdan **Dıhyetu'l-Kelbî** sûretine girerek gelir ve vahyi tebliğ ederdi. **Dıhye**, ashâbın en yakışıklısı idi, hatta kadınların sataşmalarından kurtulmak için peçe taktığı rivâyet edilir.

6- Yüce Allah'ın perde arkasından Peygamber'ine konuşması.

7- Bazen de vahyi Cebrâîl değil, İsrâfil getirmiştir. Ancak bu görüşe itiraz edilmiş ve doğru bulunmamıştır.

Vahyin gelişi sırasında orada bulunan kişilerden gelen bazı rivâyetler, onun şekli ve mahiyeti konusunda bir fikir vermektedir. **Hz. Ömer**'den gelen bir rivâyete göre; **"vahiy sırasında Hz. Peygamber'in başından, arı kovanından işitilen sesler gibi bir uğultu duyulurmuş."** Başka bir rivâyete göre de bir gün **Zeyd b. Sâbit**'in dizi Hz. Peygamber'in dizine değer bir halde otururken vahiy gelmiş, **Zeyd** duyduğu ağırlık yüzünden bacaklarının tamamen ezildiğini, sanki koptuğunu hissetmiş ve artık bir daha yürüyemeyeceğini düşünmüştü. Diğer bir rivâyete göre de, Hz. Peygamber deve üzerinde iken vahiy geldiğinde, deve, karnı yere değecek derecede çökmüş, bacakları da yay gibi ayrılmıştı.

Müzzemmil sûresinde de vahiy için **"ağır bir söz"** ifâdesi kullanılmaktadır.[5] Bazen vahiy geldiğinde Hz. Peygamber'in, en soğuk günde bile buram buram terlediği de rivâyet edilir.

Hz. Peygamber'e ilk vahiy, yukarıdaki rivâyette de belirtildiği üzere salih rüya ile başlamıştır. Salih rüya da, uykuda iken görülen şeylerin, sabahleyin aynen gerçekleşmesidir. **Beyhakî**, bu rüya döneminin yaklaşık altı ay kadar sürdüğünü söyler. **Kadı Iyâd**, ilk vahyin rüya ile başlamasını, daha sonra uyanıkken görülecek olan şeylere bir alıştırma olduğuna hamleder.

Bundan sonra bir süre Hz. Peygamber'in gâipten bazı sesler duyduğu, bazı parıltılar gördüğü, yolda yürürken taşların ve ağaçların kendisine selam verdiği de rivâyet edilmiştir. Sonra kendisine yalnız kalmak sevgisi verilmiş ve bunun için de **Hirâ** dağındaki bir mağaraya çekilmiştir. Bu yalnızlık sevgisi de, her türlü düyevî kayıtlardan âzâde kalmaya ve bunun da tefekküre ve huşûa imkân vereceğine hamledilmiştir. Hadîste geçen ve **"Hz. Peygamber Hirâ'da ibadet ediyordu"** cümlesindeki **"ibâdet"** sözcüğü ile de, daha çok tefekkür, huşû ve ibret almak kastedilmiştir.

Müteâkiben Hz. Peygamber tam kırk yaşını tamamladığı bir Ramazan ayında, **Hirâ** dağındaki mağarada bulunduğu sırada **Cebrâîl** vasıtasıyla kendisine ilk vahiy gelmiştir. **İbn Sa'd**, ilk vahyin Ramazan ayının on yedisinde geldiğini söyler.

Hz. Peygamber'in, vahyi ilk olarak telakki ettiği **Hirâ** mağarasındaki kalış süresinin yaklaşık bir ay kadar olduğu rivâyet edilir. **Cebrâîl** geldiği sırada Hz. Peygamber'in neden korktuğu konusunda oniki ihtimalden söz edilir. Bunların en önemlileri; ölmekten, hastalanmaktan, delirmekten, yalanlanmaktan, ayıplanmaktan veya Peygamberlik yükünü taşıyamamaktan korkmuş olması ihtimâlidir. Bu vahiy sırasında **Cebrâîl** tarafından Hz. Peygamber'in üç derfa sıkılıp bırakılması da, O'nun dikkatini

---

[5] Bkz., Müzzemmil, 5.

toplamasını sağlamak ve vahyi kabûle hazırlamak gayesine hamledilmiştir.

İzahına çalıştığımız rivâyette, ilk vahyin gelişinden sonra bir boşluk dönemi yaşandığı, vahyin peşpeşe gelmeye devam etmediği belirtilmektedir. Bu döneme **fetret dönemi** adı verilir. Fetret dönemi, ilk vahyin gelişi ile Hz. Peygamber'in şahsında meydana gelen korku hâlinin zâil olup sükûna ermesi ve yeni vahyin gelmesine iştiyak duyması için ihtiyaç duyulan bir zamandır. Bunun süresi konusunda altı ayla üç yıl arasında farklı rivâyetler bulunmaktadır. Üç yıl rivâyeti daha çok kabul görmüştür. Fetreti müteâkip ilk nâzil olan âyetler de, **Müddessir** sûresinin baş taraflarıdır.

Hadîste geçen ***"Namus"*** sözcüğünden maksat, **Cebrâîl**'dir. **Namus**, hayırlı bir sırrı taşıyan kimse demektir. Kötü sırrı taşıyana da casus denir.[6] Yüce Allah **Cebrâîl**'i, ilahî vahiy ve gayb işlerine memur ettiği için kendisine ***Namus*** denmiş olması muhtemeldir.

Varaka b. Nevfel, yukarıda da belirtildiği üzere ilahî kitapları okuyan bilgin biriydi. Rasûlullah'a (as.) gelenin **Cebrâîl** olduğunu söyleyip O'nun Peygamberliğini te'yîd etmesi ve kavminin kendisini vatanından çıkaracağını söylemesi, okuduğu kitaplardan elde ettiği bilgilere dayanmaktadır. Bu durum, daha önceki kaynaklarda Hz. Peygamber'e ait bazı bilgilerin yer aldığını göstermektedir. Zaten **İbnu'l-Esîr**'in bu rivâyeti buraya almasının sebebi de budur. **Varaka**'nın iman edip etmediği meselesi ise ayrı bir tartışma konusudur.

Hz. Hatice'nin, Rasûlullah'ın (as.) güzel ahlâkını övücü ve kendisini teselli edici mâhiyette söylediği sözler, güzel ahlâkın ve iyiliğin, insanı kötülüklerden kurtaracağını ve kendisini selâmete ulaştıracağını ifâde etmektedir.

İzahına çalıştığımız rivâyeti nakleden **Hz. Âişe**'dir. Ama **Hz. Âişe** bu döneme yetişmemiştir, çünkü o sırada kendisi henüz dünyaya gelmiş değildi. Dolayısıyla bu olayı müşâhede etmemiştir.

---

[6] Bkz., **İbn Hacer**, I, 38.

Ayrıca yukarıdaki rivâyette, bunu Hz. Peygamber'den duyduğuna dair bir ifâde de yoktur. Bu itibarla hadîsin mürsel olduğu görülmektedir. Ancak rivâyette yer alan ve Hz. Peygamber'e ait olan ***"kultu"***, yani **"ben dedim ki"** ifadesi ve daha sonraki ***"kale feehezenî"***, yani **"beni aldı, dedi"** cümlesi, hadîsin merfû olduğu intibâını vermektedir. Aklen hadîsin merfû olması gerekmektedir. Sonra **Hz. Âişe** bunu Rasûlullah'dan (as.) işitmeseydi, böyle söylememesi gerekirdi. Gayet tabii **Hz. Âişe**'nin bunu başka bir sahabîden duymuş olma ihtimali de vardır. O takdirde de bunun sahabî mürseli olduğu ortaya çıkar. Sahabînin mürseli ise, ulemanın ittifakı ile huccettir.

Hz. Peygamber'e gönderilen İslâm dininin, **"oku!"** emri ile başlaması ve hemen arkasından da yazının emredilmesi, İslâm'ın bir kitap ve medeniyet dini olduğunu gösterir. Çünkü medeniyetin ve bilimsel terakkinin en bâriz göstergesi, okumak ve yazmaktır. Bugün bile ülkelerin medeniyet ve gelişmişlik seviyelerini ölçmek için kullanılan ölçütlerden biri de, ülkedeki okur-yazar oranı, yayınlanan ve satılan kitap ve gazete ile kütüphanelerindeki eser sayısıdır.

٨٨٤٥- (خ م ت- يحيى بن أبي كثير) قال : « سألتُ أبا سلمة بن عبد الرحمن عن أول ما نزلَ من القرآن قال: **{يَا أَيُّها المُدثر}** قلتُ: يقولون: **{اقْرأ باسمِ ربك}** قال أبو سلمة: سألت جابرا عن ذلك، فقلت له مثل ما قلتَ لي، فقال لي جابر: لا أُحدّثك إلا ما حدثنا رسولُ الله صلى الله عليه وسلم ، قال: **جاورت بحراء شهرا ، فلما قضيتُ جواري، هَبطت ، فنوديت، فنظرتُ عن يميني فلم أرَ شيئا ، ونظرتُ عن شمالي فلم أر شيئا ، ونظرتُ خلفي ، فلم أر شيئا ، فرفعت رأسي ، فرأيتُ شيئا ، فأتيت خديجة ، فقلت: دَثّروني ، فدثروني ، وصبوا عليّ ماء باردا ، فنزلت : { يَا أَيُّها المدثر ، قُمْ فأَنذِر ، وربَّك فكَبر ، وثيابَكَ فطهر والرجز فاهجُرْ} [المدثر :١-٥]** وذلك قبل أن تفرض الصلاة».

وفي رواية « **فلما قضيتُ جواري هبطتُ فاستَبْطَنْتُ الوادي ، فنوديت فنظرت أمامي وخلفي وعن يميني وعن شمالي ، فلم أر أحدا ، ثم نوديتُ ، فنظرت فلم أر أحدا ، ثم نوديتُ**

، فرفعتُ رَأسي ، فإذا هو قاعد على عرش في الهواء ، -يعني جبريل - فأخذتني رَجْفة شديدة ، فأتيت خديجة ، فقلت: دَثِّرُوني ، فدثروني ، وصبّوا عليَّ ماء باردا ، فأنزل الله عز وجل { يا أيها المدثر ، قُمْ فأنذر ، وربك فكَبر، وثيابَكَ فطهر } ».

وفي رواية « فإذا هو جالس على العرش بين السماء والأرض ».

وفي رواية عن أبي سلمة عن جابر قال : سمعت النبي صلى الله عليه وسلم يحدّث عن فترة الوحي ، فقال لي في حديثه « فبينا أنا أمشي ، سمعتُ صوتا من السماء ، فرفعتُ رأسي ، فإذا الملك الذي جاءني بحراء جالس على كرسي بين السماء والأرض ، فجئثتُ منه رعبا ، فرجعت ، فقلت: زملوني زملوني ، فدثّروني ، فأنزل الله عز وجل { يا أَيُّها المُدثر ، قُم فأنذر ، وربكَ فكَبر ، وثيابكَ فطهر ، والرجز فاهجر } قبل أن تُفرض الصلاة. والرجز هي الأوثان ».

وفي أخرى «فجُئثت منه حتى هَويتُ إلى الأرض ». وفيه : قال أبو سلمة « والرجز: الأوثان» قال: « ثم حَمي الوحيُ ، وتتابع ».

وأول هذه الرواية : أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال : « ثم فتر الوحي عني فترة ، فبينا أنا أمشي... ثم ذكر نحوه ». أخرجه البخاري ومسلم ، وأخرج الترمذي نحو الرواية الثالثة.

8.845- Yahya b. Ebî Kesîr anlatıyor:

"Ebû Seleme b. Abdurrahman'a, Kur'ân'dan ilk nâzil olan şeyi sordum. Bana;

"- *Müddessir* sûresi" dedi. Ben de;

"- İlk olarak *İkra'* sûresi nâzil oldu diyorlar" deyince, Ebû Seleme;

"- Ben bunu Câbir'e sormuştum ve ona, şu anda senin bana söylediğin gibi söylemiştim. Câbir de bana;

"- Ben sana, Rasûlullah'ın (as.) bize anlattığından başka bir şey söylemiyorum" dedi ve (Hz. Peygamber'in) şöyle söylediğini nakletti:

"Hirâ'da bir ay kaldım. Oradaki kalış sürem bitince, aşağıya indim. Birden bana seslenildiğini duydum; sağıma baktım bir şey

göremedim, soluma baktım bir şey göremedim. Arkama baktım, yine bir şey göremedim. Başımı yukarı doğru kaldırınca, yukarıda bir şey gördüm... Hemen Hatice'nin yanına gidip;

"- *Beni örtün!*" dedim. Hemen beni örttüler ve üstüme de soğuk su döktüler. O sırada;

***"Ey örtülere bürünen! Kalk ve uyar! Rabbinin büyüklüğünü an! Elbiseni temizle ve bütün pisliklerden arın!"*[7] âyetleri nâzil oldu. Bu, namaz farz kılınmadan önce idi."**[8]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyet şöyledir:

"Hirâ'da kalış sürem bitince, oradan aşağıya, vadinin tabanına indim. Orada bana seslenildiğini duydum. Önüme, arkama, sağıma, soluma baktım, kimseyi göremedim. Sonra tekrara bana seslenildi, etrafıma bakındım, yine kimseyi göremedim. Sonra tekrar nida edildi, başımı yukarı kaldırdım, baktım ki o –Cebrâîl'i kastediyor- **havada kürsünün üzerine oturmuş!... Beni şiddetli bir titreme aldı. Hemen Hatice'ye gittim ve;**

"- *Beni örtünüz!*" dedim. Hemen beni örttüler ve üstüme de soğuk su döktüler. İşte o esnada;

***"Ey örtülere bürünen! Kalk ve uyar! Rabbinin büyüklüğünü an! Elbiseni temizle"* âyetleri nâzil oldu."**

Başka bir rivâyette de; **"Baktım ki o, yerle gök arasındaki bir kürsüde oturuyordu"** dedi.

Ebû Seleme'nin Câbir'den naklettiği başka bir rivâyet de şöyledir:

"Rasûlullah'ı (as.) vahyin kesilmesinden bahsederken dinledim. Konuşması sırasında bana şöyle dedi:

"Ben yolda yürürken, ansızın gökten bir ses işittim. Hemen başımı kaldırdım, baktım ki Hirâ'da bana gelen melek, yerle gök

---

[7] Müddessir, 1-5.

[8] **Buharî**, Bed'u'l-Vahy, 1; Bed'u'l-Halk, 6; Tefsîr, 74, 96; Edeb, 118; **Müslim**, İman, 73/255-258; **Tirmizî**, Tefsîr, 70/3325.

arasını (dolduran) **bir kürsüye oturmuş. Korkup kaçtım, hemen eve geldim ve;**

"- Beni örtün! Beni örtün! Beni örtün!" **dedim. O sırada Azîz ve Celîl olan Allah;**

"Ey örtülere bürünen! Kalk ve uyar! Rabbinin büyüklüğünü an! Elbiseni temizle ve bütün pisliklerden arın!" **âyetlerini indirdi. Bu, namaz henüz farz kılınmadan önce idi."**

Ebû Seleme; "(Âyette geçen) *rucz* kelimesi, putlar anlamına gelir" dedi.

Diğer bir rivâyete göre de Hz. Peygamber; **"Ondan korktum ve yere kapandım"** demiş. Yine bu rivâyette de Ebû Seleme; *"rucz,* putlar demektir" dedi. Ayrıca Hz. Peygamber'in; **"sonra vahiy kızıştı ve ard arda gelmeye devam etti"** dediği de ilave edilir.

Bu rivâyetin baş tarafında Hz. Peygamber söze; **"Sonra bir müddet vahye ara verildi. Bir gün ben yürürken..."** diye başlamış ve aynı şeyleri söylemiş.

Bunları **Buharî** ve **Müslim** tahric etti.

Tirmizî de ikinci rivâyetin benzerini tahric etti..

٨٨٤٦- (خ م ط ت س- عائشة رضي الله عنها) أن الحارث بن هشام سأل رسول الله صلى الله عليه وسلم ، فقال : « يا رسول الله ، كيف يأتيك الوحي؟ فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم : **أحيانا يأتيني مثل صَلْصَلة الجرس – وهو أشده عليّ – فيَفْصِم عني وقد وَعَيْتُ ما قال ، وأحيانا يتمثل لي الملك رجلا فيكلمني ، فأعي ما يقول.**

قالت عائشة: ولقد رأيته ينزل عليه الوحي في اليوم الشديد البرد فيفصم عنه ، وإن جبينه ليتفصّد عرقا ». أخرجه البخاري ومسلم والموطأ والترمذي ، واللفظ للبخاري. وفي رواية النسائي إلى قوله : « **فيفصم عني وقد وعيت عنه** » ثم قال : « **وهو أشد عليّ ، وأحيانا يأتيني في مثل صورة الفتى ، فَيَنْبذه إليّ** ».

8.846- Hz. Âişe'den rivâyet edilmiştir:

"Hâris b. Hişâm, Hz. Peygamber'e;

"- Ey Allah'ın Rasûlü; sana vahiy nasıl geliyor?" diye sordu. Hz. Peygamber şu cevabı verdi:

"- Bazen çan sesi şeklinde geliyor, ki bu bana en ağır gelenidir. Bu hal sona erince de, meleğin söylediklerini ezberlemiş olurum. Bazen de melek bana insan şeklinde görünür ve benimle konuşur, ben de onun söylediklerini iyice bellerim."

Hz. Âişe şöyle dedi:

"Ben, Hz. Peygamber'e son derece soğuk günlerde vahiy indiğinde, vahiy hâli geçtikten sonra bile şakaklarından şapır şapır ter aktığını görmüşümdür."[9]

RİVÂYETLER

Hadîsi **Buharî, Müslim, Muvatta** ve **Tirmizî** tahric etti. Yukarıdaki lafız, **Buharî'**nindir.

Nesaî'nin rivâyeti ise; **"Bazen çan sesi şeklinde geliyor. Melek benden ayrılınca, onun söylediklerini ezberlemiş olurum"** cümlesine kadar aynı şekildedir. Sonra da şu ifâde yer alır:

"Bu, bana en ağır geleni idi. Bazen de Cibrîl bana bir genç adam sûretinde gelir ve vahyi bana verirdi."

٨٨٤٧- (ت- عمر بن الخطاب رضي الله عنه) قال : « كان رسولُ الله صلى الله عليه وسلم إذا نزل عليه الوحي: يُسْمَع عند وجهه كدَوِيِّ النحْل ، فأُنْزِل عليه يوما فمكثنا ساعة ، ثم سُرِّي عنه ، فقرأ **{قد أفلَحَ المؤمنون}** إلى عشر آيات منها من أولها [المؤمنون: ١-١٠] وقال: **من أقام هذه العشر آيات دخل الجنة** ، ثم استقبل القبلة ، ورفع يديه وقال: **اللهم زدنا ولا تنقصنا ، وأكرمنا ولا تُهنا ، وأعطنا ولا تحْرِمنا، وآثرنا ولا تؤثر علينا ، اللهم أرْضنا وارضَ عنا**». أخرجه الترمذي.

8.847- Hz. Ömer anlatıyor:

---

[9] **Buharî**, Bed'u'l-Vahy, 1; Bed'u'l-Halk, 6; **Müslim**, Fedâil, 23/87; **Muvatta**, Kur'ân, 4/7; **Tirmizî**, Menâkıb, 7/3634; **Nesaî**, İftitâh, 37.

"Rasûlullah'a (as.) vahiy geldiği zaman, yüzünden arı kovanı uğultusu gibi sesler işitilirdi. Bir gün yine kendisine vahiy gelmişti. Bir müddet sonra bu hâl kendisinde zâil oldu. O zaman Hz. Peygamber hemen; *'Mü'minler kurtulmuştur...'* –Mü'minûn sûresinin ilk on âyetini- okudu. Arkasından da;

"- **Bu âyetlere uyan, cennete girer"** buyurdu. Sonra kıbleye döndü, ellerini kaldırdı ve şöyle duâ etti:

"Allah'ım! Bizim için (lütfunu) **arttır, eksiltme! Bize ikrâm eyle, perişan eyleme! Bize lütfeyle, mahrum eyleme! Bizi** (başkalarına) **tercih et, başkalarını bize tercih etme! Allah'ım; bizi râzı et ve sen de bizden râzı ol!"**[10]

٨٨٤٨- (م- **عبادة بن الصامت** رضي الله عنه) قال : « كان نبي الله صلى الله عليه وسلم إذا أُنزلَ عليه كَرِب لذلك ، وتربَّدَ له وجهه ». وفي رواية : «كان إذا أُنزل عليه الوحي نكَسَ رأسه ونكّس أصحابه رءوسهم فلما أُتليَ رفع رأسه ورفعوا».

وفي رواية : « كان إذا أُنْزل عليه الوحي عرفنا ذلك فيه ، وغَمض عينيه ، وتربّد وجهه ، فنزل عليه يوما فسكتنا ، فلما سُرّي عنه قال : **خذوا عني ، خذوا عني ، قد جعل الله لهُنّ سبيلا ، البِكْر بالبكر جَلْدُ مائة ، ثم نَفْيُ عام ، والثيب بالثيب جلد مائة ثم الرجم** ».

أخرجه مسلم.

8.848- Ubâde b. Sâmit'ten rivâyet edilmiştir:

"Allah'ın Peygamberine vahiy indirildiği zaman, kendisi bundan çok zorlanırdı, yüzü renkten renge girerdi."[11]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyette Ubâde şöyle dedi:

"Kendisine vahiy indirildiği zaman Hz. Peygamber başını eğerdi, Ashâbı da başlarını eğerlerdi. Vahiy kalkınca başını kaldırır, ashâb da başlarını kaldırırlardı."

---

[10] **Tirmizî**, Tefsîr, 24/3173.

[11] **Müslim**, Hudûd, 3/13; Fedâil, 23/88-89.

Başka bir rivâyet de şöyledir:

"Hz. Peygamber'e vahiy geldiğinde, biz bunu O'nun yüz hâlinden anlardık; çünkü gözlerini yumar ve yüzünün rengi değişirdi. Bir gün yine kendisine vahiy gelmişti. Bizler hemen sustuk. Vahiy hâli kendisinden kalkınca dedi ki:

"- Gelin, benden alın! Benden alın! Yüce Allah kadınlar için bir yol tayin etmiştir: Bekâr bekârla zinâ derse yüz değnek, sonra da bir yıl sürgün cezası vardır. Evli evli ile zinâ ettiğinde ise yüz değnek, sonra da recim vardır."

٨٨٤٩- (**أبو هريرة** رضي الله عنه) قال : « كان إذا جاء الوحي لا يخفى علينا ، وإذا جاء ليس أحد يرفع طَرْفَهُ إلى رسول الله صلى الله عليه وسلم حتى ينقضي الوحي ».

أخرجه...

8.849- Ebû Hureyre'den rivâyet edilmiştir:

"Hz. Peygamber'e vahiy geldiği zaman, bunu anlamayanımız olmazdı. Vahiy geldiğinde herkes gözlerini Rasûlullah'a (as.) diker, bitinceye kadar da ayırmazdı."[12]

٨٨٥٠- (خ م س- **يعلى بن أمية** رضي الله عنه) كان يقول لعمر : « ليتني أرى رسول الله صلى الله عليه وسلم حين ينزل عليه الوحي ، فلما كان النبي صلى الله عليه وسلم بالجعرانة وعليه ثوب قد أُظلّ به عليه ، ومعه ناس من أصحابه فيهم عمر ، إذ جاءه رجل مُتَضمِّخ بطيب ، فقال: يا رسول الله ، كيف ترى في رجل أحرم في جُبّة بعد ما تضمّخ بطيب؟ فنظر النبي صلى الله عليه وسلم ساعة ، ثم سكت ، فجاءه الوحيُ ، فأشار عمر إلى يَعْلى : أن تعال ، فجاء يعلى فأدخل رأسه ، فإذا هو مُحمَرّ الوجه ، يَغط لذلك ساعة ، ثم سُرِّي عنه ، قال : **أين الذي سألني عن العمرة آنفا؟** فالتُمِسَ الرجل ، فجيء به إلى النبي صلى الله عليه وسلم ، فقال : **أمّا الطيب الذي بك ، فاغسله ثلاث مرات، وأما الجبة : فانزعها، ثم اصنع في عمرتك كما تصنع في حجك** ».

---

[12] Bu rivâyeti **Rezîn** tahric etmiştir.

وفي رواية قال: « كنتُ مع النبي صلى الله عليه وسلم ، فأتاه رجل عليه أثر صُفرة... بنحوه».

أخرجه البخاري ومسلم. وفي رواية النسائي : قال صفوان بن يعلى : قال أبي : « ليتني أرى رسول الله صلى الله عليه وسلم يُنزَل عليه ، فبينما نحن بالجعرانة والنبي صلى الله عليه وسلم في قُبة فأتاه الوحي ، فأشار إليَّ عمر : أن تعال ، فأدخلتُ رأسي القبة ، فأتاه رجل قد أحرم في جُبَّة بعمرة متضمِّخ بطيب ، فقال: يا رسول الله ، ما تقول في رجل أحرم في جُبَّة ؟ إذ أنزل عليه الوحي ، فجعل النبي صلى الله عليه وسلم يغطُّ لذلك، فسُرِّي عنه ، فقال: **أين الرجل الذي سألني آنفا** ؟ فأتي الرجلُ ، فقال : **أما الجبة فاخلعها ، وأما الطيب : فاغسله ، ثم أحدثْ إحراما** ». قال النسائي قوله: «**ثم أحدثْ إحراما**» ما أعلم أحدا قاله غير نوح بن حبيب ولا أحسبه محفوظا، والله أعلم.

8.850- Ya'lâ b. Ümeyye, Hz. Ömer'e;

"- Keşke vahiy inerken ben de Rasûlullah'ı (as.) bir görseydim!" diyordu.

Hz. Peygamber Ci'râne'de bulunduğu sırada, üzerine bir kumaş parçası ile gölge yapılmıştı. Yanında da, aralarında Hz. Ömer'in de yer aldığı bir gurup insan vardı. O sırada, kokular sürünmüş bir adam geldi ve;

"-Ey Allah'ın Rasûlü (as.); kokular süründükten sonra bir cübbe içinde ihrâma giren bir adam hakkında ne dersin?" diye sordu.

Hz. Peygamber bir müddet adama baktı, sustu, bir şey demedi. Derken kendisine vahiy geldi. Hz. Ömer, Ya'lâ'ya; 'gel!' diye işaret etti. Ya'lâ da hemen geldi, başını gölgeliğin altına soktu; baktı ki Hz. Peygamber'in yüzü kıpkırmızı olmuş!.. Bu olaydan dolayı da bir müddettir horluyordu. Sonra vahiy hâli geçince;

"- Az önce bana umreyi soran adam nerede?" buyurdu. Adam aranıp bulundu ve Hz. Peygamber'e getirildi. Hz. Peygamber de;

"- Üzerindeki kokuyu üç kere yıka, cübbeni de çıkar! Sonra da hac esnasında yaptıklarını umre sırasında da yap!" buyurdu.[13]

---

[13] **Buharî**, Hac, 17, ta'lîkan; **Müslim**, Hac, 1/6-10; **Nesaî**, Hac, 29.

RİVÂYETLER

Başka bir rivâyet şu şekildedir:

"Ben Hz. Peygamber'le birlikte idim; üzerinde safran izleri bulunan bir adam geldi..." Sonra hadîs, yukarıdaki gibi rivâyet edilir.

Bunları **Buharî** ve **Müslim** tahric etti.

Nesaî'nin rivâyeti de şöyledir:

"Safvân b. Ya'lâ[14] anlatıyor

"Babam Ya'lâ şöyle dedi:

"- Keşke vahiy inerken ben de Rasûlullah'ı (as.) bir görseydim!" diye hayıflanıyordum. Sonra bizler Ci'râne'de bulunduğumuz sırada Hz. Peygamber'e vahiy geldi, ki o esnada Hz. Peygamber bir çadırın altında idi. O anda Hz. Ömer bana; *'gel!'* diye işaret etti. Ben de hemen gidip başımı çadırın içine soktum.

Oraya umre yapmak için bir cübbe içinde ihrâma giren ve kokular sürünen bir adam gelmiş ve;

"- Ey Allah'ın Rasûlü (as.); cübbe içinde ihrâma giren bir adam hakkında ne dersin?" diye sormuştu.

Bu soru üzerine Hz. Peygamber'e vahiy gelince, Rasûlullah (as.) vahyin etkisiyle horlamaya başladı. Sonra bu hâl geçince, Hz. Peygamber;

"- Az önce bana soru soran adam nerede?" diye sordu. Adam gelince, kendisine;

"- Cübbeni çıkar, üstündeki kokuyu da yıka! Sonra da ihramlı olarak abdest boz!" dedi.

Nesaî dedi ki: "Buradaki **'sonra ihrâmlı olarak abdest boz!'** sözünü Nûh b. Habîb'den[15] başka birinin rivâyet etmiş olduğunu

---

[14] **Safvân b. Ya'lâ b. Ümeyye et-Teymî el-Kureşî el-Mekkî**: Mekkeli tâbiîlerdendir. Babası sahabî idi. Babasından rivâyeti vardır. Kendisinden Atâ b. Ebî Rebâh ve Muhammed b. Cübeyr b. Mut'im rivâyet etti. Mekkelilerin en saygın ve hayırlı kişilerindendi. Sikadır; hadîsi **İbn Mâce** hariç kütüb-ü sittede tahric edilmiştir.

[15] **Nuh b. Habîb el-Bezeşî el-Kûmisî**: ö. 242/856. Yahya'l-Kattân ve İbn Mehdî'den rivâyeti vardır. Kendisinden Ebû Hâtim, Nesaî ve Ebû Zur'a ed-Dımaşkî rivâyet eder. Sikadır.

bilmiyorum. Bu sözün mahfuz olduğunu sanmıyorum. Doğrusunu Allah bilir."[16]

٨٨٥١- (خ م- عبد الله بن عباس رضي الله عنهما) قال في قوله عز وجل: {لا تُحرك به لسانك لتعجَل به} [القيامة: ١٦] - قال: «كان النبي صلى الله عليه وسلم يُعالج من التنزيل شدة، وكان مما يُحرك به شفتيه - قال لي ابن جبير: فقال لي ابن عباس: أنا أحركهما كما كان رسول الله صلى الله عليه وسلم يحركهما، وقال سعيد: أنا أحركهما كما كان ابن عباس يحركهما، فحرك شفتيه - فأنزل الله عز وجل: { لا تُحَرك به لسانك لتعجلَ به، إن علينا جمعَهُ وقرآنه } قال: جمعَه في صدرك، ثم تقرؤه، (فإذا قرأناه فاتبع قرآنه) قال: فاستمع [له] و أنصت (ثم إن علينا) [ثم إن علينا] أن تقرأه، قال: فكان رسولُ الله صلى الله عليه وسلم إذا أتاه جبريل بعد ذلك استمع، فإذا انطلق جبريل قرأه النبي صلى الله عليه وسلم كما أقرأه».

وفي رواية: «كما وعده الله عز وجل» أخرجه البخاري ومسلم.

8.851- Abdullah b. Abbas, Yüce Allah'ın; *"(gelen vahyi ezberlemek için)* ***dilini hızla oynatıp durma!"***[17] âyeti hakkında şöyle dedi:

"Hz. Peygamber, vahyin gelişi sırasında zorlanır ve (onu hemen ezberlemek için de) dudaklarını oynatırdı."

Râvî Saîd b. Cübeyr diyor ki:

"İbn Abbas bana; 'bak, Rasûlullah (as.) dudaklarını nasıl oynattıysa ben de öyle oynatıyorum' dedi."

Müteâkiben Saîd b. Cübeyr de; "İbn Abbas dudaklarını nasıl oynattı ise, ben de öyle oynatıyorum" dedi ve dudaklarını oynattı. Sonra rivâyetine devam ederek, bunun üzerine Yüce Allah;

"Onu** (ezberleyeyim diye) **acele edip dilini oynatma. Çünkü onu toplamak ve okutmak bize âittir"[18] âyetlerini indirdi.

---

[16] Bu hadîsin bir rivâyeti, daha önce 1300 numara ile geçmişti. İzahı için oraya bakılmalıdır.

[17] Kıyâmet, 16.

[18] Kıyâmet, 16-17.

İbn Abbas bu âyeti; ***"onu senin kalbinde toplamak bize âittir, sonra da sen onu okursun"*** diye tefsir etti. Bundan sonraki; ***"Biz onu okurken, sen onun okunuşunu takip et!"***[19] âyetini de; **"onu dinle ve sus!"** diye tefsir etti. *"Sonra onun beyanı bize âittir"*[20] âyetini de; **"onu sana okutmak bize âittir"** diye mana verdi. Sonra İbn Abbas şöyle dedi:

"Bu âyetlerden sonra Rasûlullah'a (as.) Cebrâîl geldiğinde, sadece onu dinlerdi. Sonra o gidince, vahyi Cibrîl'in okuttuğu –bir rivâyette de Azîz ve Celîl olan Allah'ın vadettiği- gibi okurdu."[21]

٨٨٥٢- (خ م س- **عبد الله بن عباس** رضي الله عنهما) قال : « كان رسول الله صلى الله عليه وسلم أجودَ الناس ، وكان أجودَ ما يكون في رمضان حين يلقاه جبريل ، وكان يلقاه جبريلُ في كل ليلة من رمضان، فيُدارسه القرآن، فلَرَسولُ الله حين يلقاه جبريل أجود بالخير من الريح المرسلة».

وفي رواية نحوه قال : « وكان جبريل يلقاه كل ليلة من رمضان ، حتى ينسلخ ، يعرض عليه النبي صلى الله عليه وسلم القرآن ». أخرجه البخاري ومسلم والنسائي.

وأخرج النسائي عقيب هذا الحديث حديثا عن عائشة رضي الله عنها قالت: «مَا لَعَنَ رسولُ الله صلى الله عليه وسلم من لعنة تُذْكر وكان إذا كان قريبَ عهدٍ بجبريل يدارسه كان أجود بالخير من الريح المرسلة». قال النسائي: هذا خطأ والصواب: حديث يونس بن زيد، أحد رواة حديث ابن عباس.

8.852- Abdullah b. Abbas şöyle dedi:

"Rasûlullah (as.) insanların en cömerti idi. Cömertliğini en çok da Ramazan ayında, Cebrâîl'e mülakî olduğu günlerde gösterirdi. Cebrâîl, Ramazan'ın her gecesinde O'nunla buluşur, kendisiyle Kur'ân'ı mukabele ederdi. İşte Hz. Peygamber Cebrâîl'e mülâkî

---

[19] Kıyâmet, 18.
[20] Kıyâmet, 19.
[21] **Buharî**, Bed'u'l-Vahy, 1; Tefsîr, 75; Tevhîd, 43; **Müslim**, Salât, 32/147-8.

olduğu o günlerde, hayır konusunda esen rüzgardan daha çok cömertlik yapardı"[22]

RİVÂYETLER

Buna benzer başka bir rivâyette de şöyle dedi:

"Cibrîl, Ramazan'ın her gecesinde O'nunla buluşur, Hz. Peygamber kendisine Kur'ân'ı arz ederdi. Bu, Ramazan ayının sonuna kadar sürerdi."

Hadîsi **Buharî, Müslim** ve **Nesaî** tahric etti.

Nesaî, bu hadîsin arkasından Hz. Âişe'den rivâyet edilen şu hadîsi de kaydeder:

"Rasûlullah (as.), bilinen şekliyle hiç lanet okumadı. Cibrîl'e ders okuma zamanı yaklaştığında, hayır konusunda esen rüzgardan daha çok cömertlik sergilerdi."

Nesaî dedi ki: "Bu rivâyet yanlıştır. Doğrusu, İbn Abbas hadîsinin râvîlerden biri olan Yunus b. Yezîd'in hadîsidir."

٨٨٥٣- (خ- **أبو هريرة** رضي الله عنه) قال : « كان يعرض على النبي صلى الله عليه وسلم القرآنَ كل عام مرةً ، فعَرَض [عليه] مرتين في العام الذي قبض فيه ». أخرجه البخاري.

8.853- Ebû Hureyre şöyle dedi:

"Cibrîl (as.), her sene Hz. Peygamber'e Kur'ân'ı bir defa arz ederdi. Rasûlullah'ın (as.) vefat ettiği yılın Ramazan'ında ise iki defa arz etmişti."[23]

٨٨٥٤- (خ م- **أنس بن مالك** رضي الله عنه) قال: «إن الله تابَعَ الوحيَ على رسول الله صلى الله عليه وسلم قبل وفاته حتى توفاه أكثر ما كان الوحي ثم تُوفِّي رسولُ الله صلى الله عليه وسلم بعدُ». أخرجه البخاري ومسلم.

---

[22] **Buharî**, Bed'u'l-Vahy, 1; Savm, 7; Bed'u'l-Halk, 6; Menâkıb, 23; Fedâilu'l-Kur'ân, 7; **Müslim**, Fedâil, 12/50; **Nesaî**, Sıyâm, 2.

[23] **Buharî**, Fedâilu'l-Kur'ân, 7; İ'tikâf, 17.

8.854- Enes b. Mâlik şöyle dedi:

"Yüce Allah Hz. Peygamber'e vefatından öncesine kadar vahyi peşpeşe indirdi. Nihayet O'nun rûhunu, vahyin en çok geldiği günlerde aldı. Ondan sonra da zaten Hz. Peygamber vefat etti."[24]

٨٨٥٥- (خ م- **أبو عثمان النهدي** رحمه الله) أن سلمان قال : « لا تكونن إن استطعت أول من يدخل السوق ، ولا آخر من يخرج منها ، فإنها معركة الشيطان ، وبها ينصب رايته ، قال أبو عثمان: وأنبئت أن جبريل أتى النبي صلى الله عليه وسلم وعنده أم سلمة، قال: فجعل يتحدث ، ثم قام، فقال نبي الله لأم سلمة: **من هذا؟**- أو كما قال- قالت: هذا دحية [الكلبي]، قال: فقالت أم سلمة: أيمُ الله! ما حسبتُه إلا إياه، حتى سمعتُ خطبة النبي صلى الله عليه وسلم يخبر [خبر] جبريل» أو كما قال، قال سليمان التيمي: فقلت لأبي عثمان: ممن سمعت هذا الحديث؟ قال: من أسامة بن زيد» أخرجه مسلم.

وأخرج البخاري منه من قوله : « أُنبئتُ أن جبريل... » إلى آخره. ولم يذكر ما قبله.

8.855- Ebû Osman en-Nehdî'den rivâyet edildiğine göre Selmân şöyle dedi:

"Gücün yeterse, sakın çarşıya ilk giden ve oradan son çıkan kişi olma! Zira çarşı-pazar yerleri, şeytanın savaş alanıdır. Şeytan, bayrağını oraya diker."

Ebû Osman dedi ki:

"Bana haber verildiğine göre Cibrîl, yanında eşi Ümmü Seleme'nin bulunduğu bir sırada Hz. Peygamber'e gelmiş, konuşmaya başlamıştı. Sonra kalktı, gitti. Hz. Peygamber, Ümmü Seleme'ye;

"- Bu adam kimdi?" diye sormuş veya bunun gibi bir şey söylemiş. Ümmü Seleme de;

"- O, Dıhyetu'l-Kelbî idi" diye cevap vermiş.

Ümmü Seleme (bilâhare gerçeği öğrenince); "Allah'a yemin ederim ki, ben onu Dıhye sanmıştım. Tâki Hz. Peygamber, Cibrîl'in

---

[24] **Buharî**, Fedâilu'l-Kur'ân, 1; **Müslim**, Tefsîr, 2.

getirdiği vahyi ashâbına haber vermek üzere îrad ettiği hutbesini duyana kadar..." demiş.

Râvî; "Ümmü Seleme böyle veya bunun gibi bir söz söyledi" dedi.

Hadîsin râvîlerinden Süleyman et-Teymî şöyle dedi:

"Ben Ebû Osman'a;

"- Bu hadîsi kimden duydun?" diye sordum.

"- Üsâme b. Zeyd'den" dedi.[25]

RİVÂYETLER

Bunu **Müslim** tahric etti.

Buharî ise; "Bana haber verildi ki..." diye başlayan cümleden sonra olan kısmı tahric etti, baş tarafını zikretmedi.

٨٨٥٦- (**عبد الله بن عباس** رضي الله عنهما) قال : « دخلتُ مع أبي على رسول الله صلى الله عليه وسلم فلما سلمنا عليه لم يأذن لنا ، فانصرفنا ، فقال لي أبي: أما ترى كيف لم يأذن لنا؟ قلتُ: لعله كان في سرّ مع الذي كان يناجيه ، فقال لي : وكان معه أحد؟ قلت: نعم ، قال : ذاك الذي شغله ، فأخبرتُ رسول الله صلى الله عليه وسلم ، فقال لي : **أنت رأيته** ؟ -أو كما قال- قلتُ : نعم ، قال : **ذاك جبريل**... » وذكر الحديث. أخرجه ...

8.856- Abdullah b. Abbas anlatıyor:

"Babamla birlikte Hz. Peygamber'in yanına gitmiştim. Kendisine selâm verince, huzuruna girmemiz için bize izin vermedi, biz de döndük. Babam;

"- Gördün mü, bizi nasıl huzuruna kabul etmedi?" dedi. Ben de;

"- Belki de gizli konuştuğu kişi ile özel bir şey konuşuyordu" dedim. Bana;

"- Yanında biri var mıydı ki?" diye sordu.

"- Evet" dedim.

"- Öyleyse o, kendisini meşgul etti" dedi.

Sonra bu konuşmayı Hz. Peygamber'e anlattım. Bana;

---

[25] **Buharî**, Fedâilu'l-Kur'ân, 1; Menâkıb, 25; **Müslim**, Fedâilu's-Sahâbe, .16/100.

"- Onu sen de gördün mü?" diye sordu, veya bunun gibi bir şey söyledi.

"- Evet" diye karşılık verince;

"- O, Cibrîl'di" buyurdu.[26]

٨٨٥٧- (خ- **يوسف بن ماهك**) قال : « إني عند عائشة أم المؤمنين رضي الله عنها ، إذ جاءها عراقي ، فقال: أي الكفن خير ؟ قالت: ويحك ! وما يضرك ؟ قال : يا أم المؤمنين ؟ أريني مصحَفَك ، قالت: لم ؟ قال : لَعَلِّي أُوَلِّفُ القرآن عليه ، فإنه يُقرأ غيرَ مؤلف ، قالت: وما يضرك آيَهُ قرأتَ قبلُ ؟ إنما أنزلت أولَ ما نزل سورة المفصّل فيها ذكر الجنة والنار ، حتى إذا ثاب الناس إلى الإسلام نزل الحلال والحرام ، ولو نزل أول شيء : لا تشربوا الخمر ، لقالوا : لا ندع الخمر أبدا ، ولو نزل : لا تزنوا ، لقالوا : لا ندع الزنا أبدا ، لقد نزل بمكة على محمد صلى الله عليه وسلم وإني لجارية ألعبُ **{ بل الساعةُ موعدُهم والساعةُ أدهى وأمرُّ }** [القمر : ٤٦] وما نزلت سورة البقرة والنساء إلا وأنا عنده ، قال : فأخرجتْ له المصحف فأملت عليه آيَ السور ».

وله في أخرى مختصرا قال : قالت عائشة : « لقد أُنزل على محمد صلى الله عليه وسلم وإني لجارية ألعب : **{بل الساعةُ موعدهم والساعة أدهى وأمر }** ». أخرجه البخاري.

8.857- Yusuf b. Mâhek anlatıyor:

"Ben, mü'minlerin annesi Hz. Âişe'nin yanında bulunuyordum. Derken bir Iraklı geldi ve;

"- Hangi çeşit kefen daha hayırlıdır?" diye sordu. Hz. Âişe;

"- Yazık sana! Kefen nasıl olursa olsun, sana ne zarar verebilir ki?" dedi. Adam;

"- Ey mü'minlerin annesi; bana kendi mushafını göster!" deyince, Hz. Âişe;

"- Neden?" diye sordu.

---

[26] Bunu **Rezîn** tahric etti.

"- Belki Kur'ân'ı senin mushafına göre düzenleyebilirim; çünkü Kur'ân, henüz düzenlenmemiş şekliyle okunuyor" dedi. Bunun üzerine Hz. Âişe şunları söyledi:

"- Herhangi bir sûreyi önce okuyacak olsan, sana bir zararı olur mu? Ancak ilk nâzil olanı, Mufassal sûrelerden içinde cennet ve cehennemin zikredildiği sûredir. Sonra insanlar İslâm'a döndükleri zaman, helâller ve haramlar nâzil oldu. Şayet ilk olarak; *'içki içmeyin!'* âyeti nâzil olsaydı, insanlar; *'biz asla içkiyi bırakamayız'* derlerdi. Şayet ilk olarak *'zinâ etmeyin!'* âyeti inseydi, insanlar yine; *'biz asla zinâdan vazgeçemeyiz!'* diye karşı çıkarlardı. Vallahi ben henüz oyun oynayan küçük bir kız çocuğu iken, Mekke'de Hz. Muhammed'e (as.); *'Evet, o saat, onların (acı kaderleriyle) buluşacakları saattir. O, ne korkunç ve ne acı saattir!'*[27] âyeti gelmişti. Bakara ve Nisâ sûreleri ise, ancak ben Hz. Peygamber'in yanında iken nâzil oldular."

Bu sözlerden sonra Hz. Âişe, kendi mushafını çıkardı ve adama sûrelerin âyetlerini imlâ etti."[28]

RİVÂYETLER

Hadîsi **Buharî** tahric etti.

Buharî'nin muhtasar bir rivâyetinde de Hz. Âişe şöyle dedi:

"Ben, oyun oynayan küçük bir çocuk iken Hz. Muhammed'e (as.); ***"Evet, o saat, onların*** *(acı kaderleriyle)* ***buluşacakları saattir. O, ne korkunç ve ne acı saattir!'*** âyeti nâzil oldu."

٨٨٥٨- (د- **عبد الله بن عباس** رضي الله عنهما) قال : « كان رسولُ الله صلى الله عليه وسلم لا يعرف فَصْلَ السورة حتى ينزل عليه: **بسم الله الرحمن الرحيم** ». أخرجه أبو داود.

8.858- Abdullah b. Abbas anlatıyor:

---

[27] Kamer, 46.

[28] **Buharî**, Fedâilu'l-Kur'ân, 6; Tefsîr, 54/6.

"*Besmele* nâzil olana kadar Hz. Peygamber, sûrelerin fâsılalarını bilmiyordu."[29]

İZAH

Bu rivâyete göre Hz. Peygamber, **besmele** nâzil olmadan bir sûrenin nerede başlayıp nerede bittiğini bilmiyormuş. Sonra **besmele** nâzil olup her sûrenin başına konunca, sûrelerin nerede bitip nerede başladığını anlamış. Bu ifâdeden **besmele**'nin müstakil bir âyet olarak nâzil olduğu anlaşılmaktadır. Ancak **besmele**'nin, başında bulunduğu sûrenin bir âyeti olup olmadığı konusu ihtilaflıdır.

٨٨٥٩- (أبو هريرة رضي الله عنه) قال : « لم يكن يعرف كمال السور، ولا نفادها إلا **بسم الله الرحمن الرحيم** ». أخرجه ...

8.859- Ebû Hureyre şöyle dedi:

"Hz. Peygamber, besmele nâzil olmadan bir sûrenin nerede başlayıp nerede bitiğini bilemiyordu."[30]

٨٨٦٠- (**د- الشعبي ، وأبو مالك ، وقتادة ، وثابت بن عمارة**) «أن رسول الله صلى الله عليه وسلم لم يكتب بسم الله الرحمن الرحيم حتى نزلت سورة النمل». أخرجه أبو داود هكذا عن هؤلاء المذكورين.

8.860- Şa'bî, Ebû Mâlik[31], Katâde ve Sâbit b. Umâre'den şöyle rivâyet edilmiştir:

"Neml sûresi nâzil oluncaya kadar, Hz. Peygamber (mektuplarında) *besmele* kelimesini yazmadı."[32]

---

[29] **Ebû Davud**, Salât, 125/788.

[30] Musannıf, bu hadîsin kaynağına işaret etmedi.

[31] **Bezlü'l-Mechûd**'da verilen bilgiye göre burada zikredilen Ebû Mâlik'ten maksat, Ğ3azvân el-Ğifârî'dir. Onun kısa biyografisi de şöyledir: **Ebû Mâlik, Ğazvân el-Ğifârî el-Kûfî:** Kûfeli tâbiîlerdendir. Abdullah b. Abbas ve Berâ b. Àzib'den rivâyetleri vardır. Kemdis,inden Seleme b. Küheyl ve İsmail b. Sümey' rivâyet etti. İbn Hibbân onu *Sikat*'ına aldı, Yahya b. Maîn de sika olduğunu söyledi. Rivâyetleri **Ebû Davud, Tirmizî** ve **Nesaî**'de tahric edildi.

٨٨٦١- (خ م ت- البراء بن عازب رضي الله عنه) قال : « إن آخر سورة أنزلت تامة: سورة التوبة ، وإن آخر آية نزلت: آية الكلالة ». وفي رواية : « آخرُ آية نزلت كاملة » أخرجه البخاري ومسلم. ولمسلم أنه قال: « آخر آية نزلت: يستفتونك ».
وأخرج الترمذي قال:« آخر آية أنزلت ، أو آخر شيء أنزل: { يستفتونك قُل الله يُفتيكم في الكلالة } [النساء: ١٧٦] ».

8.861- Berâ b. Âzib şöyle dedi:

"Tam olarak nâzil olan son sûre, Tevbe sûresidir. Son nâzil olan âyet de *kelâle* âyetidir."[33]

RİVÂYETLER

Bunu **Buharî** ve **Müslim** tahric etti.

Müslim'in diğer bir rivâyetinde; "son nâzil olan âyet, *yesteftûneke* âyetidir" dedi.

Tirmizî'nin rivâyeti de şöyledir:

"Son nâzil olan âyet –veya son nâzil olan şey-, ***'sana fetva soruyorlar. De ki: Kelâle hakkında size Allah fetvâ veriyor...'***[34] âyetidir."

İZAH

Kelâle, birinci derecede mirasçı bırakmadan ölen kimselere denir. Bu konu, **Nisâ** sûresinin son âyetinde hükme bağlanmaktadır. ***Kelâle*** ile ***yesteftûneke,*** aynı âyette geçen iki kelimedir ve her ikisi ile de aynı âyet kastedilmiştir.

---

[32] **Ebû Davud**, Salât, 125/787.

[33] **Buharî**, Tefsîr, 4/23; 9/1; Meğâzî, 67; Ferâiz, 14; **Müslim**, Ferâiz, 3/10-13; **Tirmizî**, Tefsîr, 5/3041.

[34] Nisâ, 176.

٨٨٦٢- (م- عبيد الله بن عبد الله بن عتبة) قال : قال لي ابن عباس: « تدري آخر سورة من القرآن نزلت جميعا ؟ قلت: نعم (إذا جاء نصرُ الله والفتح) قال : صدقت ».
أخرجه مسلم.

8.862- Ubeydullah b. Abdullah b. Utbe şöyle dedi:

"İbn Abbas bana;

"- Bütün olarak en son hangi sûrenin nâzil olduğunu biliyor musun?" diye sordu.

"- Evet, *İzâ Câe nasrullah* sûresi" dedim.

"- Doğru söyledin" karşılığını verdi.[35]

İZAH

Önceki hadîste bütün olarak son nâzil olan sûrenin **Tevbe** sûresi olduğu ifâde edilirken, izahına çalıştığımız rivâyette **Nasr** sûresi olduğu belirtilmektedir. Hakikatte tam olarak son nâzil olan sûre, **Nasr** sûresidir. **Tevbe** sûresi de çok büyük çoğunluğu itibariyle son nâzil olan sûrelerdendir.

٨٨٦٣- (ت- عبد الله بن عمرو بن العاص رضي الله عنهما) قال: «آخر سورة أنزلت سورة المائدة والفتح». أخرجه الترمذي ، وقال: وقد روي عن ابن عباس أنه قال: «آخر سورة أنزلت: {إذا جاء نصرُ الله والفتح}».

8.863- Abdullah b. Amr b. El-Âs şöyle dedi:

"Son nâzil olan sûre, Mâide ve Fetih[36] sûreleridir."[37]

RİVÂYETLER

Bunu **Tirmizî** tahric etti ve dedi ki:

---

[35] **Müslim**, Tefsîr, 21.

[36] **Tirmizî**'nin matbû nüshasında **"Fetih sûresi"** ibaresi yer almamaktadır.

[37] **Tirmizî**, Tefsîr, 6/3063.

"İbn Abbas'ın da; *'son nâzil olan sûre, İzâ Câe nasrullah sûresidir'* dediği rivâyet edilmiştir."

٨٨٦٤- (خ-) **عبد الله بن عباس** رضي الله عنهما) قال : « آخر آية نزلت على النبي صلى الله عليه وسلم : آية الربا ». أخرجه البخاري.

8.864- Abdullah b. Abbas şöyle dedi:
"Hz. Peygamber'e son nâzil olan âyet, ribâ âyetidir."[38]

İZAH

Görüldüğü gibi ilk ve son nâzil olan sûre ve âyetler konusunda farklı rivâyetler vardır. Bu rivâyette işaret edilen son nâzil olan ribâ âyetinden maksat, **Bakara** sûresinin 278. âyetidir. Âyetin meâli şöyledir:

"Ey iman Edenler! Allah'tan korkun ve eğer inanıyorsanız, faizden doğan kazançlarınızın tümünden vazgeçin!"

Bunun dışında son nâzil olan âyetlerle ilgili dört rivâyet daha bulunmaktadır.

Birincisi; **Nesaî**'nin rivâyet ettiği ve; ***"Allah'a döneceğiniz, sonra da herkese kazancının eksiksiz verileceği ve hiç kimsenin haksızlığa uğratılmayacağı günden sakının!"*** meâlindeki **Bakara** sûresinin 281. âyetidir ki, yukarıdaki âyetin devamı mahiyetindedir.

İkincisi; 8861 numara ile geçen **Buharî, Müslim** ve **Tirmizî**'nin rivâyet ettiği **Nisâ** 176'daki *kelâle* âyetidir.

Üçüncüsü; **Hâkim**'in **Müstedrek**'inde rivâyet ettiği ve; ***"size kendi içinizden bir Rasûl gelmiştir..."*** diye başlayan **Tevbe** sûresinin 128-129. âyetleridir.

Dördüncüsü de; ***"bugün sizin dininizi kemâle erdirdim..."*** diye başlayan **Mâide** sûresinin 3. âyetidir.[39]

Bu rivâyetlerin hiçbiri merfû değildir, sahâbelerin kendi zanlarına ve bilgilerine dayalı sözlerdir. Herkes, Hz. Peygamber'den

---

[38] **Buharî**, Tefsîr, 2/53.

[39] Bkz., **Suyûtî,** ***İtkân,*** I,77-81; **Zerkeşî,** ***Burhân,*** I, 209-210.

son olarak duymuş olduğu âyeti son âyet zannetmiş olabilir. Kaldı ki bu konu, dinen bilinmesi de zaruri olmayan bir husustur.

٨٨٦٥- (د ت- جابر بن عبد الله رضي الله عنهما) قال: «كان رسولُ الله صلى الله عليه وسلم يعرض نفسه بالموقف فيقول: **ألا رجل يحملني إلى قومه؟ فإن قريشا منعوني أن أُبَلِّغَ كلام ربي**». أخرجه أبو داود والترمذي.

8.865- Câbir b. Abdullah şöyle dedi:

"Hz. Peygamber (Arafat'taki) Vakfe mahallinde kendini insanlara arz ediyor ve;

"- Beni kavmine götürüp (korunmamı sağlayacak) **kimse yok mu? Çünkü Kureyş benim, Rabbimin kelâmını insanlara tebliğ etmeme mani oluyor"**[40] diyor.

---

[40] **Ebû Davud**, Sünnet, 22/4734; **Tirmizî**, Fedâilu'l-Kur'ân, 24/2925.

الباب الرابع
في الإسراء وما يتعلّق به

C- İSRÂ VE Mİ'RÂC

٨٨٦٦- (خ م ت س- قتادة بن دعامة) عن أنس عن مالك بن صعصعة: أنّ نبي الله صلى الله عليه وسلم حدثهم عن ليلة أُسْرِيَ به ، قال: « **بينما أنا في الحطيم** – وربما قال في الحجْر – **مضطجعا** – ومنهم من قال: بين النائم واليقظان – إذ أتاني آت فقدّ – قال: فسمعته يقول: **فشق ما بين هذه إلى هذه** ، فقلت للجارود ، وهو إلى جنبي: ما يعني به ؟ قال : من ثُغْرة نحره إلى شعْرته ، وسمعته يقول : **مَن قصّه إلى شعْرته ، فاستخرج قلبي ، ثم أُتيتُ بِطَسْت من ذهب مملوءة إيمانا ، فغُسلَ قلبي ، ثم حُشي ، ثم أعيد ، ثم أُتيت بدابّة دون البغل وفوق الحمار ، أبيض** ، فقال له الجارود: هو البراق يا أبا حمزة ؟ فقال أنس : نعم ، **يضَعُ خَطْوَهُ عند أقصى طَرْفه ، فَحُملْتُ عليه ، فانطلق بي جبريل ، حتى أتى السماء الدنيا ، فاستفتح ، فقيل : مَنْ هذا ؟ قال : جبريل ، قيل: ومن معك ؟ قال : محمد ، قيل : وقد أرسل إليه ؟ ، قال : نعم ، قيل: مَرْحبا به ، فنعم المجيء جاء ، [ففتح] ، فلما خَلَصتُ ، فإذا فيها آدم ، فقال : [هذا] أبوكَ آدم ، فسلّم عليه ، فسلمتُ عليه ، فردّ السلامِ ، وقال : مَرْحَبا بالابن الصالح ، والنبي الصالح ، ثم صَعد حتى أتى السماء الثانية ، فاستفتح، قيل: من هذا؟ قال : جبريل ، قال : ومن معك ؟ قال : محمد ، قيل: وقد أرسل إليه ؟ قال : نعم ، قيل: مرحبا به ، ونعم المجيء جاء ، ففتح ، فلما خلصتُ ، فإذا يحيى وعيسى وهما ابنا خالَة، قال : هذا يحيى وعيسى ، فسلّم عليهما ، فسلّمت ، فردّا ، ثم قالا : مرحبا بالأخ الصالح والنبي الصالح ، ثم صعد بي إلى السماء الثالثة فاستفتح ، فقيل : من هذا ؟ قال : جبريل ، قيل: ومن معك؟ قال : محمد ، قيل: وقد أُرسل إليه ؟ قال : نعم ، قيل: مرحبا به ، فنعم المجيء جاء ، فلما خَلَصتُ ، فإذا يوسف ، قال : هذا يوسف فسلم عليه ، فسلمت عليه ، فرد ، ثم قال : مرحبا بالأخ الصالح ، والنبي الصالح ، ثم صعد بي حتى أتى السماء الرابعة ، فاستفتح ، قيل: من هذا؟ قال: جبريل ، فقال: ومن معك ؟ قال : محمد ، قيل:**

وقد أرسل إليه ؟ قال : نعم ، قيل: مرحبا به فنعم المجيء جاء ففتح . فلما خَلَصْت ، فإذا إدريس ، قال : هذا إدريس فسلم عليه ، فسلمت عليه ، فردّ ، ثم قال : مرحبا بالأخ الصالح ، والنبي الصالح ، ثم صعد بي ، حتى أتى السماء الخامسة فاستفتح ، قيل: من هذا ؟ قال : جبريل ، قيل: ومن معك ؟ قال : محمد ، قيل : وقد أرسل إليه ؟ قال: نعم قيل: مرحبا به ، فنعم المجيء جاء ، فلما خلصتُ ، فإذا هارون ، قال : هذا هارون فسلم عليه ، فسلمت عليه ، فردّ ، ثم قال : مرحبا بالأخ الصالح والنبي الصالح ، ثم صَعد حتى أتى السماء السادسة فاستفتح ، قيل: من هذا ؟ قال : جبريل ، قيل: ومن معك ؟ قال : محمد ، قيل: وقد أرسل إليه ؟ قال : نعم قيل: مرحبا به ، فنعم المجيء جاء ، فلما خَلَصْتُ ، فإذا موسى ، قال : هذا موسى فسلم عليه ، فسلمت عليه ، فردّ ، ثم قال : مرحبا بالأخ الصالح والنبي الصالح ، فلما جاوزته بكى ، فقيل: ما يبكيك ؟ قال : أبكي ، لأن غلاما بُعث بعدي يدخل الجنة من أمته أكثر مما يدخلها من أمتي ، ثم صعد بي إلى السماء السابعة : فاستفتح جبريل ، فقيل : من هذا ؟ قال : جبريل ، قيل: ومن معك ؟ قال : محمد ، قيل : وقد بُعثَ إليه ؟ قال : نعم ، قيل: مرحبا به فنعم المجيء جاء ، فلما خَلَصتُ ، فإذا إبراهيم ، قال : هذا أبوك إبراهيم فسلم عليه ، فسلمت عليه ، فردّ السلام ، ثم قال : مرحبا بالابن الصالح والنبي الصالح ، ثم رُفِعْتُ إلى سدْرة ، فإذا نبقُها مثلُ قلال هَجَر ، وإذا وَرَقُها مثل آذان الفِيَلة ، قال : هذه سدْرة المنتهى ، فإذا أربعة أنهار : نهران باطنان ، ونهران ظاهران ، فقلت: ما هذان يا جبريل ؟ قال : أما الباطنان : فنهران في الجنة ، وأما الظاهران، فالنيل والفرات، ثم رُفِعَ لي البيت المعمور، ثم أُتيتُ بإناء من خمر، وإناء من لبن، وإناء من عسل، فأخذت اللبن، فقال: هي الفطرة التي أنت عليها وأمتك، قال: ثم فُرضت عليّ الصلاة، خمسين صلاة كل يوم، فرجعت فمررت على موسى، فقال: بمَ أُمرت؟ قلت: أُمرت بخمسين صلاة كل يوم، قال: إن أمتك لا تستطيع خمسين صلاة كل يوم، وإني والله قد جرّبتُ الناس قبلك، وعالجت بني إسرائيل أشدّ المعالجة، فارجع إلى ربك فاسأله التخفيف لأمتك، فرجعتُ فوضع عني عشرا، فرجعت إلى موسى، فقال مثله، فرجعت، فوضع عني عشرا، فرجعت إلى موسى، فقال مثله، فرجعت فوضع عني عشرا، فرجعت إلى

موسى، فقال مثله، فرجعتُ فأمرت بعشر صلوات كل يوم، فقال مثله، فرجعتُ فأمرتُ بخمس صلوات كل يوم، فرجعت إلى موسى، فقال: بم أمرت؟ قلت: بخمس صلوات كل يوم، قال: إن أمتك لا تستطيع خمسين صلاة كل يوم، وإني قد جرّبتُ الناس قبلك، وعالجت بني إسرائيل أشدّ المعالجة، فارجع إلى ربك، فاسأله التخفيف لأمتك، قال: سألت ربي حتى استحييت، ولكن أرضَى وأسلّم، فلما جاوزت، نادى مناد: أمضيتُ فريضتي ، وخففت عن عبادي ».

وفي رواية : « بينا أنا عند البيت بين النائم واليقظان » ، وفيه : « ثم غُسل البطن بماء زمزم، ثم مُلئ حكمة وإيمانا » ، وفيه : « فرفع لي البيت المعمور، فسألت جبريل؟ فقال : هذا البيت المعمور، يصلّي فيه كل يوم سبعون ألف مَلَك ، إذا خرجوا لم يعودوا آخر ما عليهم ». وفي آخره: «فخففت عن عبادي ، وأجْزي بالحسنة عشرا».

وفي أخرى : « بينا أنا عند البيت ، بين النائم واليقظان ، إذ سمعتُ قائلا يقول: أحَدُ الثلاثة ، بين الرجلين ، فأتيت ، فانطُلق بي ، فأُتيت بطست من ذهب ، فيها من ماء زمزم ، فشُرح صدري إلى كذا وكذا – يعني إلى أسفل بطنه ».

وفي أخرى: « فأُتيتُ بطَسْت من ذهب ممتلئ حكمة وإيمانا ، فَشُقَّ من النحر إلى مَراقّ البطن، فغُسل بماء زمزم ». أخرجه البخاري ومسلم.

وأخرجه النسائي نحوه بمعناه وأحصرَ منه ، وهذا أتم واطول.

وأخرجه الترمذي إلى قوله : « فغسله بماء زمزم ، ثم أعيد مكانه ، ثم حُشيَ إيمانا وحكمة» قال الترمذي : وفي الحديث قصة طويلة ، ولم يذكرها.

8.866- Katâde b. Diâme, Enes vasıtasıyla Mâlik b. Sa'saa'dan[1] rivâyet ediyor:

---

[1] **Malik b. Sa'saa el-Ensârî el-Mâzinî en-Neccârî el-Ensârî el-Medenî**: Sahabîdir. Aslen Medînelidir, ama Hz. Peygamber'den sonra daha çok **Basra**'da oturdu, **Medîne**'de öldü. Rivâyeti azdır. Enes b. Mâlik ondan Mirac hadîsini rivâyet etmişti. Mirac hakkındaki en sahih rivâyet onunkisidir. Hadîsi **Buharî, Müslim, Tirmizî** ve **Nesaî**'de tahric edilmiştir.

"Allah'ın elçisi onlara, geceleyin götürüldüğü seyahatten şöyle bahsetmiş:

"Ben Hatîm mevkiinde –râvî Katâde, Hz. Peygamber belki de Hicr'de iken diye söyledi, dedi- **uzanmış olduğum** –bazı râvîlere göre uyku ile uyanıklık arasında bulunduğum- **sırada, biri** (Cibrîl) **bana geldi.** (Göğsümü) **şuradan şuraya kadar yardı."**

Katâde der ki: Enes'in, "**yardı**" anlamına gelen ***kadde*** fiili yerine bazen, yine aynı manaya gelen ***şakke*** fiilini kullandığını duydum. Yanımda bulunan Cârûd'a[2];

"- Şuradan şuraya kadar yardı sözü ile nereyi kastetmiştir?" diye sordum. Bana;

"- Boğaz çukurundan kıl biten yere kadar olan göğüs boşluğunu kastetti" dedi.

Ben, Enes'in; "Göğsün başından kıl bitimine kadar olan yer" dediğini de işittim. Sonra Hz. Peygamber'in şunları söylediğini anlattı:

"Cibrîl, kalbimi çıkardı. Sonra bana, içi iman dolu altından bir tas getirildi, kalbim yıkandı. Sonra (kalbimin içi iman ve hikmetle) **dolduruldu. Sonra** (yerine konup) **eski haline getirildi. Sonra bana, katırdan küçük, merkepten büyük beyaz bir hayvan getirildi."**

Bu sırada Cârûd, Enes'e;

"- Burak mı, ya Ebâ Hamza?" diye sordu. Enes de;

"- Evet. O adımını, gözün görebildiği ufkun en son noktasına koyar" dedi. Sonra devamla Hz. Peygamber'in sözlerini şöyle nakletti:

"Hayvana bindirildim. Cibrîl (as.) beni aldı, götürdü. Nihayet dünya semâsına geldik. Cibrîl (as.) kapının açılmasını istedi. İçerden soruldu:

"- Kim o?"

"- Ben Cebrâîl."

---

[2] **Ebû Nevfel, el-Cârûd b. Ebî Sebre (Sâlim) el-Hüzelî el-Basrî**: ö. 120/738. Basralı tâbiîlerdendir. Ubeyy b. Kâ'b ve Enes b. Mâlik'ten rivâyette bulunmuş, kendisinden de Katâde ve Sabit el-Bünânî rivâyet etmiştir. Sikadır; hadîsi **Ebû Davud**'da tahric edilmiştir.

"- Yanında kim var?"

"- Muhammed (as.)."

"- Ona davet gönderildi mi?"

"- Evet."

"- Hoş gelmişler. Bu ne güzel geliştir!" dedikten sonra göğün kapısı açıldı. İçeri girince Âdem'i (as.) orada gördüm. Cibrîl (as.) bana;

"- Bu, baban Âdem'dir, kendisine selâm ver!" dedi. Selâm verdim, o da selâmımı aldı ve bana;

"- Merhaba ey sâlih evlat ve sâlih Peygamber!" dedi.

Sonra (Cibrîl) beni ikinci kat göğe çıkardı, kapının açılmasını istedi. İçerden yine soruldu:

"- Kim o?"

"- Ben Cebrâîl."

"- Yanında kim var?"

"- Muhammed (as.)."

"- Ona davet gönderildi mi?"

"- Evet."

"- Hoş gelmişler. Bu ne güzel geliştir!" dedikten sonra göğün kapısı açıldı. İçeri girince, iki teyze oğlu İsa ve Yahya'yı orada gördüm. Cibrîl (as.) bana;

"- Bu Yahya, bu da İsa'dır, onlara selâm ver!" dedi. Selâm verdim, ikisi de selâmımı aldılar. Sonra bana;

"- Hoş geldin ey sâlih kardeş ve ey sâlih Peygamber!" dediler.

Sonra beni üçüncü kat göğe çıkardı, kapının açılmasını istedi. İçerden yine soruldu:

"- Kim o?"

"- Ben Cebrâîl."

"- Yanında kim var?"

"- Muhammed (as.)."

"- Ona davet gönderildi mi?"

"- Evet."

"- Hoş gelmişler. Bu ne güzel geliştir!"

Kapı açılıp içeri girince, Yusuf'u (as.) gördüm. Cibrîl bana;

"- Bu Yusuf'tur, kendisine selâm ver!" dedi. Selâm verdim, o da selâmımı aldı Sonra bana;

"- Hoş geldin ey sâlih kardeş ve ey sâlih Peygamber!" dedi.

Sonra beni dördüncü kat göğe çıkardı, kapının açılmasını istedi. İçerden yine soruldu:

"- Kim o?"

"- Ben Cebrâîl."

"- Yanında kim var?"

"- Muhammed (as.)."

"- Ona davet gönderildi mi?"

"- Evet."

"- Hoş gelmişler. Bu ne güzel geliştir!" dedikten sonra göğün kapısı açıldı. İçeri girince, orada İdris'i (as.) gördüm. Cibrîl (as.) bana;

"- Bu İdris'tir, ona selâm ver!" dedi. Selâm verdim, o da selâmımı aldı. Sonra bana;

"- Hoş geldin ey sâlih kardeş ve ey sâlih Peygamber!" dedi.

Sonra beni beşinci kat göğe çıkardı, kapının açılmasını istedi. İçerden yine soruldu:

"- Kim o?"

"- Ben Cebrâîl."

"- Yanında kim var?"

"- Muhammed (as.)."

"- Ona davet gönderildi mi?"

"- Evet."

"- Hoş gelmişler. Bu ne güzel geliştir!"

İçeri girince, orada Harun'u (as.) gördüm. Cibrîl (as.);

"- Bu Harun'dur, kendisine selâm ver!" dedi. Selâm verdim, o da selâmımı aldı. Sonra bana;

"- Hoş geldin ey sâlih kardeş ve ey sâlih Peygamber!" dedi.

Sonra beni altıncı kat göğe çıkardı, kapının açılmasını istedi. İçerden yine soruldu:

"- Kim o?"

"- Ben Cebrâîl."

"- Yanında kim var?"

"- Muhammed (as.)."

"- Ona davet gönderildi mi?"

"- Evet."

"- Hoş gelmişler. Bu ne güzel geliştir!"

İçeri girince, orada Musa'yı (as.) gördüm. Cibrîl (as.);

"- Bu Musa'dır, ona selâm ver!" dedi. Selâm verdim, o da selâmımı aldı. Sonra bana;

"- Hoş geldin ey sâlih kardeş ve ey sâlih Peygamber!" dedi.

Musa'nın (as.) yanından ayrılınca, ağlamaya başladı. Kendisine;

"- Neden ağlıyorsun?" diye soruldu.

"- Ağlıyorum, çünkü benden sonra gönderilen bu gencin ümmetinden cennete girenler, benim ümmetimden cennete girenlerden daha çok olacak" diye karşılık verdi.

Sonra Cibrîl (as.) beni yedinci kat göğe çıkardı, kapının açılmasını istedi. İçerden yine soruldu:

"- Kim o?"

"- Ben Cebrâîl."

"- Yanında kim var?"

"- Muhammed (as.)."

"- Ona davet gönderildi mi?"

"- Evet."

"- Hoş gelmişler. Bu ne güzel geliştir!"

İçeri girince, Hz. İbrahim'i gördüm. Cibrîl (as.);

"- Bu, baban İbrahim'dir, kendisine selâm ver!" dedi. Selâm verdim, o da selâmımı aldı. Sonra bana;

"- Hoş geldin ey sâlih evlat ve ey sâlih Peygamber!" dedi.

Sonra *Sidretü'l-müntehâ'*ya çıkarıldım. Sidre ağacının meyveleri, Hecer'in testileri gibi iri iri idi. Yaprağı da fillerin kulakları gibi idi. Cibrîl;

"- İşte bu, Sidretü'l-müntehâ'dır" dedi.

Ben orada, ikisi açık, ikisi gizli dört nehir gördüm:

"- Bunlar nedir, ya Cibrîl?" dedim.

"- Bu gizli olanı, cennetteki iki nehirdir. Açık olanı da Nil ve Fırat nehirleridir" dedi.

Sonra *Beytü'l-ma'mûr*'e götürüldüm. Sonra bana şarap dolu bir tas, süt dolu bir tas ve bal dolu bir tas getirildi. Ben süt tasını aldım, Cibrîl;

"- O fıtrattır, sen ve ümmetin, o fıtrat üzerine yaratıldınız" dedi.

Sonra bana, bir günde elli vakit namaz farz kılındı. Sonra döndüm. Dönüşte Hz. Musa'ya uğradım. Musa (as.) bana;

"- Ne ile emrolundun?" diye sordu.

"- Günde elli vakit namazla" dedim. Bunun üzerine Musa (as.);

"- Şüphesiz ümmetinin günde elli vakit namaz kılmaya gücü yetmez. Çünkü vallahi ben, senden önce insanları tecrübe ettim. İsrâil oğullarını ciddi şekilde takip ettim. Binâenaleyh Rabbine dön ve O'ndan ümmetin için hafifletmesini iste!" dedi.

Ben de Rabbime döndüm, benden on vakit indirdi. Tekrar Musa'ya uğradım, yine aynı şeyleri söyledi. Yine döndüm, on vakit daha indirdi. Tekrar Musa'ya uğrayınca, yine aynı şeyleri söyledi. Bir daha döndüm, bu sefer günde on vakit namazla emrolundum. Tekrar Musa'ya uğradığımda yine aynı şeyleri söyledi. Tekrar Rabbime döndüğümde, bir günde beş vakit namazla emrolundum. Tekrar Hz. Musa'ya uğrayınca, bana yine;

"- Ne ile emrolundun?" diye sordu.

"- Günde beş vakit namazla" dedim. Musa (as.);

"- Şüphesiz ümmetinin günde beş vakit namaza da gücü yetmeyecek. Çünkü ben, senden önce insanları tecrübe etmiştim. İsrâil oğullarını çok ciddi bir şekilde takip etmiştim. Binâenaleyh sen yine Rabbine dön ve O'ndan ümmetin için bir miktar daha hafifletmesini iste!" dedi ise de, ben;

"- Rabbimden çok istedim, artık utanıyorum. Artık ben buna razı oluyor ve teslimiyet gösteriyorum" dedim.

Sonra Musa'nın yanından ayrılınca, bir münâdî;

"Farzımı kesinleştirdim ve kullarımdan hafiflettim" **diye nidâ etti."**[3]

RİVÂYETLER

"Kâbe'de uyku ile uyanıklık arasında bulunduğum sırada" diye başlayan diğer bir rivâyette şu ifâde yer alır:

"Sonra karnım Zemzem suyu ile yıkandı. Sonra içi iman ve hikmetle dolduruldu."

Aynı rivâyette şu cümleler de vardır:

"Bana Beytu'l-ma'mûr gösterildi. Cibrîl'e sordum. Cevaben bana;

"- Bu, Beytu'l-ma'mûr'dur. Orada her gün yetmiş bin melek namaz kılar. Oradan çıkınca da, bir daha kendilerine sıra gelmez."

Bu rivâyetin sonunda da; *"Kullarımdan hafiflettim ve her iyiliğe on kat mükâfat vereceği"* cümlesi yer alır.

Başka bir rivâyet de şöyledir:

"Ben Kâbe'nin yanında, uyku ile uyanıklık arasında bulunduğum sırada, birden şöyle bir ses duydum:

"- Şu üç kişiden biri, ikisinin arasındaki..."

Sonra yanıma geldiler, beni alıp götürdüler. Bana, içinde Zemzem suyu bulunan altından bir tas getirdiler. Göğsümü şurdan şuraya kadar –karnının altını kastediyor- **yardılar."**

Bir diğer rivâyette de şu ifâdeler yer alır:

"Bana iman ve hikmet dolu altın bir tas getirildi. Göğsümden karnımın altına kadar olan kısmım yarıldı, Zemzem suyu ile yıkandı."

Bunlar **Buharî** ve **Müslim**'in rivâyetleridir.

Nesaî'nin de bu manada, ama bundan daha muhtasar bir rivâyeti vardır.

Tirmizî de hadîsi, **"...Kalbimi Zemzem suyu ile yıkadı, sonra yerine koydu. sonra iman ve hikmetle dolduruldu"** cümlesine kadar

---

[3] **Buharî**, Bed'u'l-Halk, 6; Enbiyâ, 24, 43; Fedâilu'l-Ashâb, 42; **Müslim**, İman, 74/264; **Tirmizî**, Tefsîr, 82/3346; **Nesaî**, Salât, 1.

olan kısmı tahric etti. Sonunda da **Tirmizî**; **"Bu hadîsin uzun bir hikâyesi vardır"** dedi, ama onu zikretmedi.

İZAH

İsrâ; geceleyin yürümek manasına gelen bir fiildir. İslâmî terminolojide **İsrâ**, Hz. Peygamber'in bir gece **Mekke**'den **Kudüs**'teki **Mescid-i Aksâ**'ya gitmesi olayına denir. **Mi'râc** da; Hz. Peygamber'in aynı gece **Mescid-i Aksâ**'dan göklere yükselmesine denir.

İsrâ ve Mi'râcın aynı şey olduğu da söylenmiştir. Buna göre İsrâ sûresinin ilk âyetinde geçen *"el-mescidu'l-aksâ"* ibaresi ile, Kudüs'teki Mescid-i Aksâ kastedilmemiştir. Çünkü bu ibare, en uzak mescid anlamına gelir. Mescid-i Aksâ'nın ise en uzak mescid olduğu doğru değildir. Bu itibarla maksat Mescid-i Aksâ değil, yedinci kat gökte bulunan ve meleklerin Kâbesi konumunda olan **Beytu'l-Ma'mûr**'dur. Bu görüş doğru kabul edilecek olursa, Hz. Peygamber'in **Beytu'l-Ma'mûr**'e kadar olan seyahatinin âyetle sabit olduğunu söylemek gerekir. Ancak bu iddianın da tartışmaya açık olduğu ortadadır.

Hadîslerde **Mekke**'den **Kudüs**'e kadar olan yolculuğun **Burak** adlı bir binitle yapıldığı, oradan göklere ise **Mi'râc** ile çıkıldığı belirtilmektedir. Kelime olarak **Mi'râc**, yükselme, yukarı çıkma vasıtası, asansör, merdiven gibi manalara gelir.

İsrâ ve **Mi'râc** olayının zamanı, mâhiyeti, yapılış şekli ve bu esnada meydana gelen gelişmeler konusu geçmişte çok tartışılmış ve çok farklı görüşler ortaya atılmıştır. **İsrâ** ve **Mi'râc**'ın ikisinin de bir tek gecede mi olduğu, uykuda mı yoksa uyanıkken mi yapıldığı ve bir defa mı yoksa iki defa mı vukû bulduğu tartışılmıştır. En çok tartışılan konu da, olayın keyfiyetidir, yani bu seyahat sırasında Hz. Peygamber'in ne durumda olduğudur. Bu konuda dört ayrı görüş ortaya çıkmıştır:

1- İSRÂ VE Mİ'RÂC RÜYADAN İBARETTİR

Bu kanâatte olanlar, gerek **Mescid-i Haram**'dan **Mescid-i Aksâ**'ya kadar olan yolculuğun ve gerek **Mescid-i Aksâ**'dan göklere

yapılan seyahatin, bilinen şekliyle maddî anlamda bir seyahat olmayıp tamamen rüyada gerçekleşen bir olay olduğunu iddia ederler. İddialarına delil olarak da bir âyetle bir hadîsi gösterirler:

a) İsrâ sûresinde; *"bizim sana gösterdiğimiz rüya, insanlar için ancak bir fitne ve imtihandır"*[4] meâlindeki âyette geçen *"rüya"* kelimesi, bilinen anlamıyla uykuda görülen rüya demektir. Binâenaleyh **İsrâ** sûresinin ilk âyetinde sözü edilen; **"Hz. Peygamber'e Allah'ın âyetlerini göstermek için yaptırılan yolculuk"** tamamen rüyada cereyan etmiş ve söz konusu **"Allah'ın âyetleri"** de kendisine rüyada gösterilmiştir. Âyette **"görmek"** anlamına gelen *"rü'yet"* lafzının değil de *"rüya"* kelimesinin kullanılmış olmasını da, bu görüşlerinin delili sayarlar.

Bu görüş, çeşitli açılardan eleştirilmiştir. Eleştiri noktalarını da şöylece özetleyebiliriz:

ı- Bu olay, âyette de belirtildiği üzere zaten gece olmuştur. dolayısıyla Hz. Peygamber Allah'ın âyât ve acâibatını geceleyin görmüş olduğu için yukarıdaki âyette **"rüya"** kelimesi kullanılmıştır.

Elmalılı *"rü'yet"* yerine *"rü'yâ"* denmesinde üç nükte bulunduğuna işaret eder:

1- Geceleyin vaki olmuş bir rü'yet olduğu için,

2- Anlatılınca müşrikler, sen bir rüya görmüşsün dedikleri için,

3- Mi'râc hadîslerinde anlatılan rü'yetlerin yanında, rüyadaki gibi misalî olarak gösterilmiş bir kısım da bulunduğu için. Mesela cennet ve cehennemi alenen görürken, içlerindeki cennet ehli ile cehennem ehlini de bütünüyle görmüştü. Halbuki onların bir kısmı henüz dünyaya bile gelmemişlerdi. Onları suret-i misaliyyeleriyle görmüştü.[5]

ıı- Âyette geçen *"rü'ya"* kelimesi *"büşrâ"* vezninde bir mastardır. Örfte uyku halinde görülenlere isim olmuş ise de esas itibariyle manası **"görmek"**tir. Bu âyette de bu aslî manada vârid olmuştur.

---

[4] İsrâ, 60.

[5] **Elmalılı**, IV, 3186.

ııı- Bu âyetteki *"rüya"* kelimesi ile gerçekten rüya kastedilmiş olsaydı, doğrudan doğruya bu seyahatten bahseden **İsrâ** sûresindeki ilk âyette geçen ***"esrâ"***, yani **"yürüttü"** fiili yerine, ***"erâ"*** yani **"gösterdi"** fiilinin kullanılması gerekirdi.

ıv- Müfessirlerin büyük çoğunluğuna göre bu âyet, **İsrâ** sûresinin başında geçen; **"ona âyetlerimizden bazılarını göstermemiz için..."** âyetiyle alakalıdır. Bu âyette sözü edilen **"fitnenin"** zuhuru, gösterilmiş olan bu **"âyetler"**in neticesidir. **"Gösterilen âyetler"**, bazı insanlar için fitne ve imtihan sebebi kılınmıştır. İşte buradaki ***"rüyâ"*** kelimesi, gösterilmiş olan ve insanlar için fitne ve imtihan vesilesi kılınan ***"âyetler"***e ve acâibata işaret etmektedir. Âyette, Hz. Peygamber'e gösterilen şeyleri bazı insanlar için fitneye yol açabileceği belirtilmektedir; halbuki bilinen anlamıyla uykuda görülen rüya, hiçbir zaman fitneye yol açmaz ve kimse de onu inkâr etme ihtiyacı duymaz..

Âyette geçen **"rüya"** kelimesini bilinen şekliyle rüya olarak kabul edenler, Hz. Peygamber'in bu rüyayı ne zaman gördüğü konusunda da ittifak edemezler. Bazılarına göre **İsrâ** ve **Mi'râc** olayı sırasında, bazılarına göre **Hudeybiye Antlaşması**'nın hemen öncesinde, bazılarına göre de **Bedir** savaşına çıkmadan önce görmüştü.

ıv- Hiç şüphesiz ki her insan rüyasında imkân dahilinde olmayan pek çok şeyi görür. Rüyasında bazen göklerde uçmayan, bir aylık mesafeyi bir saniyede almayan kimse yoktur. Ama bu hiçbir zaman ne fitneye ve ne de inkâra yol açar. Fitne ve inkâra yol açabilmesi için, olayın rüyada değil, mutlaka uyanıkken cereyan etmiş olması gerekir. Binâenaleyh müşriklerin onu inkâr etmelerini ve hatta bazı zayıf imanlı kişilerin irtidat etmelerini, görülen bir rüyaya bağlamak ne kadar doğru olabilir?

b) Olayın rüyadan ibaret olduğu konusunda delil olarak gösterilen hadîs de, **Hz. Âişe**'den gelen; **"İsrâ gecesi Hz. Peygamber'in vücûdunu hiç kaybetmedim"** rivâyetidir.

Fakat bu rivâyet tarih itibariyle delil olmaya elverişli değildir; çünkü o sırada **Hz. Âişe** Rasûlullah'la (as.) evli değildi.

2- İSRÂ VE Mİ'RÂC, SADECE RUHÎ BİR SEYAHATTİR

Bir kısım âlimler, bu seyahatin sadece ruhî bir yolculuk olduğunu ve bedenin bu yolculuğa katılmadığını ileri sürerler. Delil olarak da şunları gösterirler:

ı- Hz. Âişe'nin; **"İsrâ gecesi Hz. Peygamber'in vücûdunu hiç kaybetmedim"** sözünden, bu seyahate Rasûlullah'ın (as.) bedenen katılmadığını gösterir. Ancak az önce belirttiğimiz üzere **Hz. Âişe**'nin bu sözü, tarihî açıdan doğru değildir; çünkü o sırada **Hz. Âişe** Rasûlullah'la (as.) evli değildi.

ıı- **İsrâ 60**'ta geçen *"rüya"* kelimesindeki rüya, ruhun cisim kayıtlarından âzâde olarak melekût alemindeki seyridir.

ııı- Allah her yerde hazır ve nazırdır Onun için muayyen bir mekân yoktur. Allah'ı gökte farzedip onunla buluşmak için göklere çıkmak, bu temel akîdeye aykırıdır.

ıv- Hz. Peygamber bu seyahatten bahsederken **"uyku ile uyanıklık arasında bulunduğunu"** söylüyor. Bu hal, Rasûlullah'ın (as.) vücûdunu unutup ruhunun hakim olduğu bir hâle bürünmesidir.

3- İSRÂ RUH VE CESETLE, Mİ'RÂC İSE SADECE RUHLA YAPILMIŞTIR

Bazı âlimler de **İsrâ** âyetinin mutlak sarahatıyla **Mekke**'den **Kudüs**'e kadar olan seyahatin ruh ve bedenle, **Kudüs**'ten göklere yapılan yolculuğu ise sadece ruhla yapıldığı kanâatindedirler. Birincisine **İsrâ** denirken, ikincisine **Mi'râc** denmesini de bu kanâatlerinin delili sayarlar.

Bu iddianın belli bir delili bulunmamaktadır. **Buharî, Beyhakî İbn Kesîr, İbn Hacer** ve **Aynî** gibi âlimler de **İsrâ** ile **Mi'râc**'ı ayrı telakki etmenin doğru olmadığı kanaatindedirler.

4- İSRÂ VE Mİ'RÂC RUH VE BEDENLE BİRLİKTE YAPILMIŞTIR

Ehli sünnetin cumhuru bu kanaattedirler. Onlar bu seyahatin hem ruh ve bedenle yapıldığını söylerler, hem de **İsrâ** ve **Mi'râc**'ı birbirinden ayırmazlar. Delilleri de şunlardır:

a) İsrâ olayını anlatan sûre ***"sübhâne"*** lafzı ile başlamaktadır. Bu lafız sadece Allah'a nispet edilir ve insanların benzerini asla yapamayacakları bir iş için kullanılır. Her insanda görülmesi caiz olan bir olay için kullanılması söz konusu değildir. Çok büyük ve muazzam bir olayın gerçekleştiğini ifâde eder. Kısaca sadece Allah'ın yüce kudretini belirtmek için kullanılır. Bu gerçek göz önüne alındığında, yukarıdaki lafzın, rüyada görülen bir şey için kullanılmış olduğu iddiası ile telifi mümkün olmaz. Çünkü rüyada her insan, hatta kâfir ve müşrik bile, normal hayatta insanlar tarafından yapılması asla mümkün olmayan pek çok fevkalâdelikleri görebilirler veya bunları hayal edebilirler.

Buna rağmen bunun rüya olduğu iddia edilecek olursa, üç ihtimal karşımıza çıkar:

ı- Ya **İsrâ** olayında hiçbir fevkaladeliğin olmadığını söylemek gerekir. Çünkü ruhen yahut rüyada yapılan bir seyahatin her insan tarafından yapılabileceği için bunda bir fevkaladelik aramak anlamsız olur.

Ama Kur'ân, bir fevkaladeliğe işaret ettiğine göre, bu seyahatin rüyada veya ruhen değil, ruh ve bedenin katılımıyla ve uyanıkken yapılmış olması gerekir.

ıı- Yahut âyette kullanılan ***"sübhane"*** lafzının özel bir anlamı yoktur, yersiz ve manasız kullanılmıştır diye düşünmek gerekir.

Şüphesiz Allah'ın kelâmı hakkında kimse böyle bir şeyi aklına bile getirmez.

ııı- Veyahut da **İsrâ** ve **Mi'râc,** ruh ve cesedin müştereken yaptığı fevkalade bir seyahattir. ***"Sübhâne"*** kelimesinin yerli yerince kullanılmış olduğunu ve olayın gerçekten bir fevkaladelik arz ettiğini kabul edebilmek için, seyahatin ruh ve bedenle birlikte yapıldığını düşünmek gerekir.

b) Âyette geçen *"esrâ"* fiili maddî ve hakiki bir yürüyüşü ifade eder. Bu fiil, mecazî bir yürüyüş için kullanılmaz, insanı bir yerden başka bir yere nakleden maddî bir hareket için kullanılır. Eğer bu olay maddî ve hakiki değil de ruhî veya rüyadaki bir seyahat olsaydı bu fiilin kullanılmaması gerekirdi. Ruhen veya rüyada cereyan eden böyle bir olay için maddî ifadeler kullanmak, hadîseyi hakiki mecrasından saptırıp kamufle etmek anlamına gelir. Allah'ın kelâmı böyle şeylerden münezzehtir. Kaldı ki âyetlerde esas olan da hakiki manadır.

c) Âyette geçen *"abdihi"* kelimesi, bütün zatî unsurlarıyla insanı ifade eder. Ruh ve cesetten müteşekkil bir şahsı gösterir. Buna göre bu seyahatin de, Hz. Peygamber'in bütün zatî unsurlarının katılımıyla yapılmış olması gerekir.

d) Ayrıca Hz. Peygamber de **Burak**'a bindiği, sonra onu **Mescid-i Aksâ**'daki bir halkaya bağladığı, **Cibril**'in takdim ettiği sütü içtiği vb. maddî olaylara delâlet eden ifâdeler kullanmaktadır. Kaldı ki rûhun **Burak**'a binmeye ihtiyacı da yoktur; buna ancak ***"abd"***, yani rûh ve bedenden meydana gelen **"kul"** muhtaçtır.

e) Necm sûresinde **"Sîzler, onun gördüğüne karşı mücadele mi ediyorsunuz? Göz ne kaydı, ne de şaştı. O, Rabbinin en büyük âyetlerinden bir kısmını gördü"**[6] buyurulmaktadır. Büyük ölçüde bu seyahatle ilgili olan bu âyetlerin, ruhen veya rüyada yapılan bir seyahat esnasında görülen şeylerle alâkalı olduğunu düşünmek doğru değildir.

f) Hz. Peygamber bu olayı anlattığında, müşriklerin kendisini red ve inkâra yeltenmeleri de seyahatin hakiki anlamda yapıldığını gösterir. Çünkü ruhen veya rüyada meydana gelen bir seyahati, kimsenin red ve inkâr etmemesi gerekirdi. Kaldı ki Hz. Peygamber daha önce de çeşitli rüyalar görmüş ve kimse onları inkâr etme ihtiyacını duymamıştı.

g) Beyhakî'de **Hz. Âişe**'den rivâyet edildiğine göre; **"İsrâ sabahı Hz. Peygamber bu seyahati insanlara anlatınca, daha önce**

---

[6] Necm, 12-18.

kendisine iman eden bazıları irtidat ettiler."[7] İman eden bazı kişilerin bile irtidat etmelerine sebep olan bir hâdisenin, rüyada yapılan bir seyahatten ibaret olduğuna inanmak mümkün değildir.

h) İsrâ 60'daki ***"rüyâ"*** âyetinde, **"bunun insanlar için fitne ve imtihan vesilesi"** olduğundan söz edilmektedir. Halbuki alelâde bir rüyaya inanmakta hiç kimse güçlük çekmez ve bundan fitne de meydana gelmez. Bu da olayın gerçek bir seyahat olduğunu gösterir.

i) Hz. Âişe'nin; **"o asla Rabbini görmedi"** demesi de, bu seyahatin uyanıkken yapıldığına inandığına delildir. Zira uykuda olsaydı, böyle bir iddiada bulunmasına gerek yoktu.

j) 8842 numara ile geçen hadîste Hz. Peygamber'in **Dıhye**'yi **Rûm Kayser**'ine gönderdiği sırada **Ebû Süfyan**'la **Kayser** arasında geçen bir konuşma nakledilmişti. Orada **Ebû Süfyan; "Hz. Peygamber'i yalanlayacak bir şeyler düşündüğünü, aklına gelmediğini"** söylemişti. **İbn Kesîr**'in, **Ebu Nuaym**'ın, ***Delailu'n-Nübüvve***'sinden naklen kaydettiğine göre; o sırada **Ebû Süfyân İsrâ** olayını hatırlamış ve **Kayser**'e;

"- Sana bir şey diyeceğim, onun yalancı olduğunu hemen anlayacaksın: Bir gece içinde Mekke'den kalkıp sizin şu mescidinize geldiğini ve yine aynı gece geri döndüğünü söylüyor" demiş. **Kayser**'in baş ucunda duran **Kudüs Patriği** hemen araya girerek şunları söylemiş:

"- Ben o geceyi biliyorum. Ben geceleri mescidin bütün kapılarını bizzat kapatmadan uyumam. O gece de bütün kapıları kapattım, yalnız bir tanesini bir türlü kapatamadım. Arkadaşları çağırdım, yine yerinden oynatamadık. Sanki dağ gibi çakılmıştı. Sonunda kapıyı açık bıraktık. Sabahleyin gittiğimde, kapının rahat hareket ettiğini ve mescidin köşesinde bulunan kayanın da pırıl pırıl parladığını gördüm. Orada bir hayvanın bağlandığına dair izler vardı. Arkadaşlarıma; ***'dün gece bu kapı, ancak bir Peygamber***

[7] Bkz., **İbn Kesîr**, *Tefsîr*, IV, 275.

***yüzünden kımıldamadı Geceleyin bizim mescidimizde namaz kılmış'* dedim."**[8]

Bu konuyu **İbn Kesîr**'in şu sözüyle bağlayalım:

"Hz. Peygamber ister uykuda görmüş olsun ister uyanık, bunların hepsi haktır. Zira O'nun gözleri uyur, ama kalbi uyumaz. O'nun rüyası da, rüyay-ı sadıkadır ve vahiy gibidir."[9]

SİDRETÜ'L-MÜNTEHÂ

Sidretü'l-müntehâ'nın gerek bulunduğu yer ve gerek onun mâhiyeti konusunda akıl yoluyla bir şey söylemek imkânsızdır. Çünkü bilgi alanımızın tamamen dışında bulunmaktadır. **Necm** sûresinde ondan söz edilmekte ve şöyle buyurulmaktadır:

"(Peygamber) ***onu Sidretü'l-müntehâ'nın yanında bir kez daha gördü. Sidretü'l-müntehâ, Cennetü'l-me'vâ'nın yanındadır. Sidre'yi bürüyen şey bürüdüğünde, göz ne kaydı, ne de şaştı. O, Rabbi'nin en büyük âyetlerinden bir kısmını gördü."***[10]

Bu âyette **Sidretü'l-müntehâ**'nın, müttakîlere vaad edilen **Cennetü'l-me'vâ**'nın yanında bulunduğu belirtilmekte ve onun, hiçbir tasvirin resmedemeyeceği, hiçbir ifadenin anlatamayacağı tasavvur edilemez üstünlük ve ihtişama sahip olduğuna işaret edilmektedir. Bundan sonra gelecek olan hadîste de; **"Allah'ın emrinden her şeyi bürümekte olan şey Sidre'yi bürüyünce, hali değişmiş** (daha güzel) **olmuştu, o kadar ki, Allah'ın yaratıklarından, onun güzelliğinin bir kısmını bile tavsif ve tarif etmeye kadir olabilecek hiç kimse yoktur"** denilmektedir.

Ebû Hureyre ve **Ebû Saîd el-Hudrî**'den gelen zayıf, ama birbirini te'yîd eden bir rivâyet de şöyledir: **"Sidre bir ağaçtır. Onun dibinden *'tadı asla bozulmayan sudan ırmaklar, tadı hiç değişmeyen sütten ırmaklar, içenlere lezzet veren cennet şarabından ırmaklar ve hâlis süzme baldan ırmaklar'*[11] çıkar. Bir atlı onun gölgesinde**

---

[8] Bkz., **İbn Kesîr,** *Tefsîr*, IV, 279.

[9] **İbn Kesîr,** *Tefsîr*, IV, 278.

[10] Necm, 13-18.

[11] Muhammed, 15.

yetmiş yıl yürür de bitiremez. Bir yaprağı bütün bir ümmeti bürür. Sidre'nin her yaprağına bir melek konmuştu. Bir atlı onun gölgesinde yetmiş yıl yürür de bitiremez. Bir yaprağı bütün ümmeti bürür. Orada bir kaynak var, ona Selsebîl denir. Oradan iki kaynak çıkar; birine Kevser, diğerine Rahmet nehri denir."[12]

Kur'ân-ı Kerîm'de **Selsebîl**'den; ***"cennette müttakîlere içirilecek olan bir kaynak"***[13] diye söz edilir.

Sidre bir ağaçtır. Ancak mâhiyeti, büyüklüğü, güzelliği ve ihtişâmı tasavvur dahi edilemeyecek nitelikte bir ağaçtır. Onun meyvesine de **Nebk** adı verilir. Bundan sonra gelecek olan hadîste; **"onun yapraklarının fil kulakları gibi, meyvelerinin de küp büyüklüğünde olduğu"** belirtilmektedir. *Müntehâ* da son nokta anlamına gelir. **İbn Hacer** bu konuda şöyle der:

"Meleklerin ilmi orada bittiği için *Sidretü'l-müntehâ* dendi. Yeryüzünden yükselen her şey orada son bulur. Nevevî'ye göre meleklerin ilmi orada biter. O sınırı Hz. Peygamber'den başka kimse geçemedi."[14]

Ebû's-Suûd Efendi de; **"Sidretü'l-müntehâ, milkin mâlikine izafetiyle Allah'ın sidresi demektir"** der.

Râzî; **"Sidretü'l-müntehâ, akılların hayretten dona kaldığı bir makamda Allah Rasûlü'nün şaşmayıp maksûd olanı görmesidir"** der.

Sidretü'l-müntehâ'nın bulunduğu yer konusunda, göğün altıncı ve yedinci katı şeklinde farklı rivâyetler vardır. **İbn Hacer** bu rivâyetleri; kökleri altıncı katta, dalları ve yaprakları da yedinci kat gökte diyerek te'lîf etmeye çalışır.[15]

8869 numara ile gelecek olan **İbn Mes'ûd** rivâyetinde; **"Sidretu'l-müntehâ yedinci kat göktedir. Yeryüzünden yükseltilen her şey oraya kadar varır ve oradan alınır. Yukarıdan indirilen her şey de oraya varır ve oradan alınır"** denir.

---

[12] **İbn Kesîr**, *Tefsîr*, IV, 258, 271.

[13] İnsan, 18.

[14] **İbn Hacer**, VII, 614-15.

[15] **İbn Hacer**, VII, 615.

8868 numara ile gelecek olan hadîste Hz. Peygamber; **"öyle bir yere çıkarıldım ki, kâinatın mukadderatını tayin eden kalemlerin cızırtılarını işitiyordum"** derken, muhtemelen **Sidretü'l-müntehâ**'yı kastediyordu.

PEYGAMBERLERİN BULUNDUKLARI YERLER

Mi'râc hadîsinde Peygamberlerin gökteki yerleri konusunda da farklı ifâdeler bulunmaktadır. İzahına çalıştığımız hadîsteki birinci kat gökte **Hz. Âdem**, sonra da sırasıyla **Hz. İsa ve Hz. Yahya, Hz. Yusuf, Hz. İdris, Hz. Harun, Hz. Musa** ve **Hz. İbrahim** şeklindeki sıralama, en çok kabul görenidir. Bunun dışında **Hz. İsa** ve **Hz. Yahya**'yı üçüncü katta, **Hz. İdris**'i üçüncü ve beşinci katta, **Hz. Harun**'u da dördüncü katta gösteren rivâyetler vardır. Bu farklılıklar, râvîlerin onu iyi zaptemediklerini, herkesin aklında kaldığını rivâyet ettiğini gösterir.

Peygamberlerden her birinin belli bir katta bulunmasının hikmeti konusu da tartışılmıştır. Bunun sebebi olarak aralarındaki fazilet farklılığını gösterenler vardır. **İbn Ebî Cemre** buna daha farklı bir yorum getirir:

"**Hz. Âdem**'in göğün ilk katında olmasının hikmeti, ilk Peygamber ve ilk insan olmasıdır. O asıldır, aslın en önde olması gerekir. **Hz. İsa**'nın ikinci katta olması, zaman itibariyle Hz. Peygamber'e en yakın olduğu içindir. Onun üstünde **Hz. Yusuf**'un gelmesi, **Muhammed** (as.) ümmeti **Yusuf** güzelliğinde cennete gireceğine işarettir. Sonra dördüncü katta **Hz. İdris**'in bulunması, âyette; ***"biz onu yüce bir mekâna yükselttik"*** buyurulduğu içindir; göğün yedi katına göre dördüncü kat, ortanın üstüdür. Sonra **Hz. Harun**, **Hz. Musa**'nın kardeşi olduğu için ona yakın bir yere konmuştur. Sonra **Hz. Musa**, Allah'ın kelamına mazhar olduğu için diğer Peygamberlerin üstüne getirilmiştir. **Hz. İbrahim**, ***Halîlullah*** olduğu için en üstte yerleştirilmiştir. ***Habîbullah*** makamı ise,

Halîlullah'ın da üstünde olduğu için Hz. Peygamber onu da geçmiştir."[16]

Süheylî, sadece sekiz Peygamber'in zikredilmesini, onlardan her birinin başına gelenin, Hz. Peygamber'in de başına geleceğine işaret ettiği esprisine bağlar. Meselâ **Hz. Âdem** aslî vatanı olan cennetten yeryüzüne çıkarılmış, Rasûlullah (as.) da **Mekke**'den çıkarılmıştır. **Hz. İsa** ve **Hz. Yahya**, Yahudilerden büyük tepki görmüşlerdir; onların Rasûlullah'a (as.) gösterilmesi ile, Hz. Peygamber'in de **Medîne**'de Yahudilerin düşmanlıklarına, taşkınlıklarına ve sürekli zarar vermelerine maruz kalacağına işarettir. **Hz. Yusuf**'un gösterilmesi ise, Rasûlullah (as.) ile Kureyşli kardeşleri arasında vukû bulacak savaşlara işarettir; çünkü **Hz. Yusuf** da kardeşleriyle kavgalı idi. Nitekim **Mekke** fethinde Hz. Peygamber Kureyşlilere; **"ben Yusuf'un dediği gibi diyorum; bugün size hesap sorulmayacak"** buyurmuştu. **Hz. İdris**'in gösterilmesi ise, âyet-i kerîmede; ***"biz İdrîs'i yüce bir makama yükselttik"***[17] buyurulduğu gibi, kendisinin de yüce bir makama ulaştırılacağına işarettir. **Hz. Harun**'un gösterilmesi, kavminin tekrar kendisini sevmeye başlayacağına işarettir. **Hz. Musa**'nın gösterilmesi, kavminin kendisine yapacağı eziyetlere işarettir. Nitekim bir hadîsinde Hz. Peygamber; **"Musa'ya bundan daha çok eziyet edildi, ama sabretti"** buyurmuştur. **Hz. İbrahim**'i, sırtını **Beytü'l-ma'mûr**'e dayamış olarak görmesi de, ömrünü Hac menâsikini yaparak tamamlayacağına işarettir. Ayrıca **Hz. İbrahim**'i yedinci katta görmesi ile, **Mekke**'ye hicrî yedinci yılda girileceği ve tavaf yapılacağı arasında da bir münasebet kurulmuştur.[18]

Mİ'RÂC'IN ZAMANI

Mi'râc'ın hangi tarihte, hangi ayda ve kaç defa vuku bulduğu konusunda farklı görüşler bulunmaktadır. Peygamberlikten önce oldu şeklinde bir görüş varsa da, bu şâz bir rivâyettir. Sahîh

---

[16] Bkz. **İbn Hacer**, VII, 612.

[17] Meryem, 57.

[18] Bkz., **İbn Hacer**, VII, 612.

rivâyetlerin büyük ekseriyeti, onun Peygamberlikten sonra cereyân ettiğini belirtmektedir. Ulemanın büyük çoğunluğu da Peygamberlikten sonra olduğunda hemfikirdir. Ancak hangi tarih ve ayda olduğu konusunda tarihçiler, farklı rakamlar verirler. Bu farklılık da, hicretle iki yıl öncesi arasındaki zaman diliminde yoğunlaşmaktadır. Hicretten 5 ay, 6, 8, 11, 12, 15, 17, 18 ve 20 ay önce vukû bulduğuna dair rivâyetler bulunmaktadır. Üç yıl önce cereyan ettiği de söylenmektedir.

Ay olarak da Rebîulevvel, Rebîulâhir, Receb, Şevvâl, Ramazan aylarından söz edilmektedir. Meşhur olanı, Receb ayının 27'si rivâyetidir.

Gün olarak ise, **İbn Sa'd** Cumartesi derken, **Buharî** şârihi **İbnu'l-Müneyyir; "Hz. Peygamber'in doğumu, Peygamberliği, Mi'râcı, hicreti ve vefatı hep Pazartesi** günü **olmuştur"** der.[19]

İslâm âlimleri büyük ekseriyeti itibariyle **İsrâ** ve **Mi'râc**'ın bir defa, ikisinin de aynı gece ve uyanıklık hâlinde olduğunda hemfikirdirler. Ancak ikisinin de aynı gecede, fakat uykuda cereyan ettiğini; **İsrâ**'nın bir gecede, **Mi'râc**'ın ise başka bir gecede olduğunu; **İsrâ**'nın uyanık, **Mi'râc**'ın uykuda cereyan ettiğini; **İsrâ** ve **Mi'râc**'ın biri uykuda diğeri uyanıkken olmak üzere iki defa vukû bulduğunu ve bundan sonra gelecek olan **Şerîk** hadîsine dayanarak uykudakinin Peygamberlikten önce yapıldığını söyleyenler de vardır. **İbn Hacer, "İsrâ ve Mi'râc'ın taaddüdü kabul edilecek olursa, namazın farz kılınması, her seferinde Peygamberle aynı şeyi konuşması ve her seferinde** ***'ona biset verildi mi?'*** **diye sorulması izah edilemez"** der.

RÜ'YET

Bu münasebetle tartışılan konulardan biri de rü'yet, yâni Hz. Peygamber'in Rabbini görüp görmediğidir. Bazı âlimler bunu mümkün ve vâki görmüş, bazıları ise imkânsız olduğunu söylemiştir. Bu konuda önce Allah'ı görmenin mümkün olup olmadığı üzerinde durulmuş ve bazı deliller muvâcehesinde bunun imkân dahilinde olduğu kanâatine varılmıştır. Bu deliller de şunlardır:

---

[19] Bkz., **İbn Hacer**, VII, 602.

A'râf sûresinde **Hz. Musa**'nın; ***"Rabbim, kendini bana göster"***[20] diye dua ettiği ifâde edilmektedir. Buna göre **Hz. Musa**, Allah'ın görülmesinin caiz olduğuna inanıyordu. Allah'a karşı caiz olmayan bir şeye inanmak, küfürdür. Peygamberler ise, henüz Peygamber olmadan önceki hayatlarında bile küfürden münezzehtirler.

Hz. Musa'nın bu duâsına Allah'ın cevabı da; ***"len terânî"***, yani "(bu gözle ve bu şartlarda) ***beni göremezsin"*** oldu. Bu cevap da Allah'ı görmenin cevazına delil sayılmıştır. Çünkü eğer Allah'ı görmek câiz olmasaydı ***"beni göremezsin"*** değil, ***"ben görülmem"*** denmesi daha mantıkî olurdu.

Müteâkiben Allah; ***"dağa bak! Onu yerinde görürsen, beni de görürsün"*** buyurdu. Bu da O'nun görülebileceğine delildir. Zira Allah, kendisinin görülmesini dağın yerinde kalmasına bağlamıştır. Dağın yerinde kalması ise imkân dahilindedir. Bir şeyin mümkün olan şeye ta'likı, onun da mümkün olduğuna delâlet eder. Devamında da ***"indekke"***, yani ***"dağ yerle bir oldu"*** denmeyip ***"cealehu dekkâ"***, yani ***"dağı yerle bir etti"*** deniyor. Bu da dağın yerinde kalmasının mümkün olduğunu gösterir.

Ayrıca **Hz. Musa**'nın bu isteğinden dolayı Allah kendisini kınamamış ve azarlamamıştır. Eğer O'nu görmek muhal olsaydı, **Hz. Nuh**'u azarladığı gibi onu da azarlardı. **Hz. Nuh** oğlunu tufandan kurtarmak isteyince, Allah; ***"Benden, hakkında bilgi sahibi olmadığın bir şeyi isteme! Cahillerden olmaman için sana öğüt veriyorum"***[21] buyurmuştu.

Âhirette ise Allah'ın görüleceğine dair pek çok sahîh hadîs bulunmaktadır.

Hz. Âişe'nin ***"gözler onu idrâk edemez"***[22] âyetine dayanarak, Allah'ın görülemeyeceğini söylemesi, dünya şartlarında ve dünya gözleri ile diye kayıtlanmıştır. **Kıyâmet** sûresinde; ***"bazı yüzler o gün, Rablerine bakarken mutlulukla parlayacak"***[23] buyurulurken,

---

[20] A'râf, 143.

[21] Hûd, 46.

[22] En'âm, 103.

[23] Kıyâmet, 22.

Mutaffifîn sûresinde de; *"o gün onlar, Rablerini* (*görmekten*) *mahrum bırakılacaklar"*[24] buyurulmaktadır.

Bütün bunlar, Allah'ı görmenin imkân dahilinde olduğunu gösterir. Ancak dünya şartları ve dünya gözü ile Allah'ı görmenin imkânsızlığında şüphe yoktur. Görünür âleme ait kaide ve kanunları gayb alemine de tatbik ve kıyas ise doğru değildir.

Hz. Peygamber'in Allah'ı görüp görmediği konusu etrafında yapılan tartışmalar ise, daha çok bunun mümkün olup olmadığı noktasında odaklaşmıştır. Bunun vukûuna inananlar da, olayın bu dünya şartlarında ve dünya gözü ile gerçekleşmediğinde hemfikirdirler. Ancak eğer Hz. Peygamber Allah'ı görmüş olsaydı, bunun çok daha sahîh ve yaygın rivâyetler hâlinde nakledilmesi gerekirdi. Çünkü herhalde bundan daha büyük bir fevkalâdelik düşünülemez. Ashâb arasında bunun sür'atle yayılması, pek çok sahabî tarafından aynı şeyin rivâyet edilmesi ve nihayet bu konuda Hz. Peygamber'e müteaddit defalar çeşitli soruların sorulması gerekirdi. Nitekim müfessirlerin ekseriyetine göre; ***"O, Rabbinin en büyük âyetlerinden bir kısmını gördü"***[25] âyetinde kastedilen şeyin de, Hz. Peygamber'in **Cebrâîl**'i aslî sûretinde görmüş olduğudur.

DİĞER TEFERRUAT

Mi'râc hadîslerinde geçen teferruata dair diğer bazı ifâdeleri de burada kısaca açıklamak uygun olacaktır:

*- **"Hz. İsa ile Hz. Yahya'nın teyze çocukları"** oldukları ifâdesinin gerçeği şudur: **Hz. Meryem**'in annesi ile **Hz. Yahya**'nın annesi kardeştiler. Yani hakikatte **Yahya** ile **Meryem** teyze çocuklarıdır. Bu itibarla **Hz. İsa** ile **Hz. Yahya** da teyze çocukları sayılmışlardır.

*- Hz. Peygamber'in göğe çıkmadan önce **Beytülmakdis**'e götürülmesindeki hikmetin, müşriklere karşı hakkı izhar olduğu söylenmiştir. Şayet **Mekke**'den göğe çıkmış olsaydı, bunun kâfirlere

---

[24] Mutaffifîn, 15.

[25] Necm, 18.

izahı ve onların da kendisini sorgulamaları mümkün olmayacaktı. **Beytülmakdis**'e götürüldüğünü söyleyince, müşrikler kendisinden onu tarif etmesini istemişler, daha önce hiç oraya gitmediği bilinen Hz. Peygamber de **Beytülmakdis**'in her tarafını doğru olarak anlatmıştı. 8872 numara ile gelecek olan **Câbir** hadîsinde Hz. Peygamber; **"İsrâ olayı yüzünden Kureyş beni yalanlayınca, Hicr'de durdum, Allah Beytülmakdis'i gözlerimin önüne getirdi, ona bakarak sorularına cevap veriyordum"** buyurmuştur.

Bununla beraber iki kıbleyi de cem etmek için oraya gittiği; **Beytülmakdis** peygamberlerin ekserisinin hicret yurdu olduğu için gittiği; orası haşir mahalli olduğu için gittiği de söylenmiştir.

*- **"Burak"** cennet hayvanlarındandır, Peygamberlerin binitidir. Aşırı parlak olduğu veya berk-i hâtıf gibi (göz kamaştıran bir şimşek gibi) sü'atli olduğu için bu isim verilmiştir.

*- **"Hatîm"** ve **"Hicr"** aynı yerdir. Bu konudaki rivâyetlerde Hz. Peygamber'in **"Hatîm'de..., Ümmü Hânî'nin evinde..., Şi'b-i Ebî Talib'de bulunduğu"** ve **"Mekke'de evimin tavanı yarıldı..."** şeklindeki farlı rivâyetleri **İbn Hacer** şöyle cem eder:

"O, Ümmü Hanî'nin evinde yatıyordu. Ümmü Hânî'nin evi de Şi'b-i Ebî Talib'de idi. Orada iken evinin tavanı yarıldı. Hz. Peygamber o evde kaldığı için rivayette ev kendisine nispet edilmiştir. Melek tavandan indi, onu evden alıp mescide götürdü. Uyku sersemliği halen devam ettiği için orada yaslandı. Sonra melek onu mescidin kapısına götürdü, Burak'a bindirdi."[26]

*- Hadîsin râvîsi **Malik b. Sa'saa b. Vehb b. Adiy b. Malik el-Ensarî, Benû Neccâr** kabilesindendir. **Buharî**'de ve diğer kaynaklarda onun bundan başka rivâyeti bilinmemektedir. **Enes b. Mâlik**'ten başka ondan rivâyet eden biri de bilinmemektedir.[27]

*- Hadîsin baş tarafında **Katâde**'nin; **"Cârûd'a sordum"** cümlesinde adı geçen **Cârûd**'un kim olduğu belli değildir. **İbn**

---

[26] Bkz., **İbn Hacer**, VII, 603.

[27] Bkz., **İbn Hacer**, VII, 603.

Hacer'in kaydettiğine göre muhtemelen o, **Enes**'in talebesi **Cârûd b. Ebî Sebre el-Basrî**'dir.[28]

*- **Mi'râc**'da Hz. Peygamber'e şu dört şeyin verildiği söylenir:

1- Beş vakit namaz,

2- Bakara sûresinin sonundaki ***Âmene'r-Rasûlu*** **âyetleri.**

3- Muhammed ümmetinden Allah'a şirk koşmayanların büyük günahları bağışlanmıştır.[29]

4- "Kim bir iyiliğe niyet eder de yapamazsa, ona bir sevap yazılır. Yaparsa on sevap yazılır. Kim bir kötülüğe niyet edip de onu yapmazsa, bir şey yazılmaz. Yaparsa, yalnız bir günah yazılır."[30]

*- **Mi'râc,** insanın tarifini yapmaktan âciz olduğu son derece güzel bir şeydir. İnsanların ruhları o vasıtayla hak katına yükseltilir ve insan ölürken onu görür, çok hoşuna gittiği için gözlerini ona dikermiş.

*- Dönüş sırasında Rasûlullah'ın (as.) **Hz. Musa**'ya uğraması ve namaz emrini hafifletmesi hakkındaki görüşmeleri konusunda **Kurtubî; "muhtemelen Musa'nın ümmeti de diğer ümmetlerin mükellef tutulmadığı oranda namazla mükellef tutulmuştu. Ama bu onlara ağır gelmişti. Bundan dolayı Hz. Musa, Muhammed (as.) ümmetine şefkat göstermek istemiştir"** der.[31]

*- Rasûlullah'ın, (as.) yanından ayrıldığı sırada **Hz. Musa**'nın ağlaması, hiç şüphesiz kıskançlığından değildir. Zira o büyük Peygamber'e kıskançlık gibi mezmûm bir ahlâkî vasıf izafe edilemez. Zaten âhirette kıskançlık da yoktur. Onun ağlaması, ümmetinin isyanı sebebiyle, **Muhammed** (as.) ümmeti gibi gerekli ilâhî mükâfatı alamamasınadır. Yani ümmetinin kaçırdığı şeylere hayıflanmıştır. Bu, onun, ümmetine olan düşkünlüğünün göstergesidir. **İbn Ebî Cemre; "Yüce Allah, başka insanların kalplerine koyduğu merhametten**

---

[28] **İbn Hacer**, VII, 604.

[29] **Müslim**, İman, 76/279.

[30] **Müslim**, İman, 74/259.

[31] Bkz., **İbn Hacer**, VII, 614.

çok daha fazlasını Peygamberlerinin kalplerine koymuştur. Hz. Musa da sahip olduğu bu merhamet duygusundan dolayı ümmeti için ağlamıştır" der.[32]

*- Hz. Peygamber'in, kendisine getirilen içeceklerden sütü alması ve süte **"fıtrat"** denmesi, muhtemelen sütün saf ve tabiî içecek olması ve doğuştan sonra insanın karnına ilk olarak anne sütünün girmesi ile alâkalıdır.

*- Hz. Peygamber'in göğsünün yarılması olayına ve bunun hikmetine, daha önce geçen 8839 numaralı hadîsin izahında temas edilmişti. Hz. Peygamber'in göğsünün, biri küçüklüğünde süt annesi **Halime**'nin yanında iken, diğeri de **Mi'râc**'a götürülürken yarıldığı sahîh rivâyetlerde geçmektedir. **Mi'râc**'a götürülürken yarılmasının hikmeti olarak, kendisini Allah'ın âyetlerini müşâhedeye hazırlamak gösterilir. Bunların dışında biri **Tayâlisî** ve **Hâris b. Ebî Üsâme**'nin *Müsned*'lerinde **Hz. Âişe**'den naklen Cibrîl (as.) ilk vahyi getirdiği sırada **Hira** dağında; diğeri de **Ebû Nuaym**'ın, **Delâilu'n-Nübüvve**'sinde rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber on yaşlarında bulunduğu sırada olmak üzere iki defa daha göğsünün yarıldığı nakledilmekte ise de, bu rivâyetler güvenilir değildir.[33]

*- **İsrâ** ve **Mi'râc** olayını rivâyet eden sahâbelerin çokluğu karşısında bunun tevâtür derecesine ulaştığı söylenmiştir. **İbn Kesîr**, bu olayı rivâyet eden sahâbelerden yirmi beş kişinin ismini tek tek zikreder. Bunlardan bir kısmının olayı muhtasar olarak, bir kısmının ise uzun uzun rivayet ettiğini, rivâyetlerin bazısında ziyade ve noksanlıkların bulunduğunu, bu rivâyetlerin hepsi sıhhat şartlarını taşımasa bile **İsrâ** olayının vukûunda bütün Müslümanların icmâ ettiklerini kaydeder.[34] Ancak şimdiye kadar geçen **Mi'râc**'la ilgili bu hadîsin *Sahîhayn*'daki bütün rivâyetleri, **Enes b. Mâlik**'te odaklanmaktadır. Bilindiği üzere **Enes** Medinelidir, bu olay ise **Mekke** döneminde cereyan etmiştir, bu itibarla **Enes** bunu ancak

---

[32] **İbn Hacer**, VII, 613.

[33] Bkz., **İbn Hacer**, II, 6.

[34] Bkz., **İbn Kesîr**, *Tefsîr*, IV, 279-80.

başka birinden duymuştur. Bu rivâyetlerden birini **Enes,** 8868 numara ile gelecek olan hadîste görüleceği üzere **Ebû Zer** vasıtasıyla; diğerini de izahına çalıştığımız hadîste görüldüğü üzere **Mâlik b. Sa'saa** vasıtasıyla rivâyet etmektedir. Üçüncüsü ise bundan sonra gelecek olan ve **Enes**'in vasıtasız olarak Hz. Peygamber'den naklettiği ve pek çok yanlışı da ihtivâ eden **Şerîk** rivâyetidir.

*- **Mi'râc** hadîsi münasebetiyle Hz. Peygamber'in bazı Peygamberler hakkında yaptığı tavsifler de rivâyet edilmektedir. Buna göre;

1- Hz. İsa, esmer tenli, orta boylu, uzun ve düz saçlı idi; sanki hamamdan yeni çıkmış gibi saçları su damlatır halde idi. Yüzünde de siyah benler vardı. Ashâbdan **Urve b. Mes'ûd**'a benziyordu.

2- Hz. Yusuf, dolunay gibi parlak yüzlü idi, güzelliğin yarısı ona verilmişti.

3- Hz. Yunus, derli toplu idi ve yünden bir cübbe giymişti.

4- Hz. Harun, saçları ağarmış ve gür sakallı biriydi.

5- Hz. Musa, karayağız, uzun boylu, kıvırcık saçlı biriydi, **Şenûe** kabilesi adamlarına benziyordu.

6- Hz. İbrahim, Peygamberimize benziyordu.

*- Bütün Peygamberlerin hayatında insanları acze ve hayrete düşüren, tabiat kanunlarına uymayan fevkalâdelikler görülmüştür. Bunlara bugün dahi inanmakta tereddüt göstermeyiz. Ateşin **Hz. İbrahim**'i yakmaması, bıçağın **Hz. İzmail**'i kesmemesi; **Hz. Musa**'nın elindeki asânın ejderhaya dönüşmesi, denizin yarılıp kendisine yol vermesi; Hz. **Süleyman**'ın kuşlarla konuşması, karıncaların konuşmalarını anlaması; **Hz. İsa**'nın çamurdan kuş yapıp can vermesi, ölüleri diriltmesi, körleri iyileştirmesi, gökten mükellef sofra indirmesi, bu fevkalâdeliklerden bazılarıdır. Bunlara inanmakta tereddüt göstermeyen insanın, Mi'râc olayına inanmakta da tereddüt göstertmemesi gerekir.

*- Peygamberlerin hayatlarında görülen mucizeler, insanları inandırmaya yönelik olaylardır. Asıl amaç, insanların Peygambere inanmasını kolaylaştırmaktır. Bu açıdan bakıldığından Mi'râc olayı,

tam anlamıyla bir mucize değildir. Çünkü herşeyden önce insanların gözleri önünde cereyan etmemiştir. Dolayısıyla insanların inanmalarını kolaylaştıran değil, zorlaştıran bir mahiyet taşımaktadır. Bu itibarla Mi'râc olayını bir mucize olmaktan ziyade, sadece Hz. Peygamber'in şahsına yönelik bir moral ve güç depolama hâdisesi olarak da değerlendirilebilir. Zira Mi'râc olayının öncesinde meydana gelen hâdiseler, böyle bir desteği gerektiriyordu. Hatırlayacak olursak bu olayın hemen öncesinde müslümanlar tam bir sosyal ve ekonomik boykota maruz kalmışlar, yaklaşık üç yıl süren bir bunalım ve kuşatılmışlık hayatı yaşamışlardı. Hz. Peygamber de dahil olmak üzere müslümanlar, otları, ağaç köklerini kemirip durmuşlardı. Bu sıkıntılı dönemde Hz. Peygamber, en büyük iki desteğini de kaybetmişti; amcası **Ebû Tâlib** ve zevcesi **Hz. Hatice** bu dönemde vefat etmişlerdi. Sonra belki bir sığınak bulurum ümidiyle Tâif'e gitmiş, ama orada da büyük hayal kırıklığı yaşamıştı. Reddedilmiş, ayak takımının hakaretlere uğramış, taşa tutulmuştu. Zar zor bir üzüm bağına kendisini atmış ve mübarek gözlerinden akan yaşlar arasında hayatının en dokunaklı duâsını yapmıştı:

"Allah'ım! Zayıflığımı, güçsüzlüğümü, herkes tarafından hor görüldüğümü ancak sana arz ediyorum.

Ey herkesin zayıf görüp dalına bindiği zavallıların Rabbi olan Allah'ım! Her taraftan kuşatıldım, çaresiz ve kimsesiz kaldım; beni kime emanet ediyorsun Rabbim? Bütün mukadderatımı eline verdiğin birine mi bırakıyorsun?.."

İşte bu niyaz üzerine Cibrîl gelmiş ve isterse şu iki dağı birleştirerek kendisine bu muâmeleyi yapan insanları toprağa gömebileceğini söylemişti. Ama O'nun rahmet yüklü yüreği bunu kabul etmemişti. Sonra **Mekke**'ye dönmüş, hemen arkasından da Mi'râc olayı gerçekleşmişti. Böylece Allah onu terk etmediğini göstermiş, moralini tazelemiş ve güç takviyesinde bulunmuş, en çaresiz kaldığı bir zamanda O'na büyük bir enerji yüklemişti. İnsanın, çaresiz kaldığı bir dönemde Yüce Allah'ın, yanında ve desteğinde olduğunu hissetmesinden daha büyük bir güç herhalde olamaz. Bu bakımdan Mi'râc olayını bir mucize gibi görmek yerine, özel olarak

Hz. Peygamber'e mahsus fevkalâde bir hâdise olarak görmenin yanlış olmayacağını zannediyoruz.

٨٨٦٧- (خ م ت س- أنس بن مالك) قال شريك بن عبد الله بن أبي نَمر: إنه سمع أَنَسَ بن مالك يقول ليلة أُسري برسول الله صلى الله عليه وسلم من مسجد الكعبة. « أنه جاءه ثلاثة نفر - قبل أن يُوحَى إليه - وهو نائم في المسجد الحرام ، فقال أولهم : **أيُّهم هو** ؟ فقال أوسطهم : **هو خيرهم** ، فقال آخرهم : **خذوا خيرهم** ، فكانت تلك الليلة ، فلم يرهم حتى أتوْه ليلة أخرى ، فيما يَرى قلبُه وتنام عينه ، ولا ينام قلبه - وكذلك الأنبياء تنام عيونهم ، ولا تنام قلوبهم فلم يكلموه - حتى احتملوه ، فوضعوه عند بئر زمزم ، فتولاه منهم جبريل عليه السلام ، فشق جبريل ما بين نحره إلى لَبَّته حتى فرغ من صدره وجوفه ، وغَسَله من ماء زمزم ، حتى أنْقَى جوفه ، ثم أُتي بطست من ذهب فيه تَوْر من ذهب ، محشوًّا إيمانا وحكمة ، فَحَشَى به صدره ولغاديدَهُ - يعني عروقَ حَلْقه - ثم أطبقه ، ثم عرج به إلى السماء الدنيا ، فضرب بابا من أبوابها فناداه أهل السماء : **مَنْ هذا** ؟ قال : **جبريل** ، قال: **ومن معك؟** قال : **معي محمد** ، قال: **وقد بُعث إليه** ؟ قال: **نعم** ، قالوا : **فمرحبا به وأهلا** ، واستبشر به أهل السماء ، لا يعلم أهلُ السماء ما يريدُ الله به في الأرض حتى يُعلمهم ، فوجد في السماء الدنيا : آدم عليه السلام ، فقال له جبريل : **هذا أبوك [آدم]** ، **فسلِّم عليه** ،[فسلَّم عليه] ، وردَّ عليه ، وقال : **مرحبا وأهلا يا بني** ، **نعم الابن أنت** ، فإذا هو في السماء الدنيا بنهرين يَطَّردان ، فقال : **ما هذان النهران النهران يا جبريل؟** قال: **هذا النيل** ، **و الفرات** - عنصرهما - قال : ثم مضى به في السماء، فإذا هو بنهر آخر عليه قصر من لؤلؤ وزَبَرْجَد ، فضرب بيده ، فإذا هو مسك أذْفر قال : **ما هذا يا جبريل** ؟ قال : **هذا الكوثر الذي خبأ لك ربُّك** ، ثم عرج به إلى السماء الثانية ، فقالت له الملائكة مثل ما قالت الأولى : **مَنْ هذا؟** قال : **جبريل** ، قالوا : **ومن معك** ؟ قال : **محمد** ، قالوا : **وقد بعث إليه** ؟ قال : **نعم** ، قالوا : **مرحبا به وأهلا** ، قال : ثم عرج به إلى السماء الثالثة ، وقالوا مثل ما قالت الأولى والثانية ، ثم عرج به إلى الرابعة ، فقالوا له مثل ذلك ، ثم عرج به إلى الخامسة ، فقالوا مثل ذلك ، ثم عرج به إلى السادسة ، فقالوا مثل ذلك ، ثم عرج به إلى السابعة ، فقالوا له مثل ذلك ، كلُّ سماء فيها أنبياء قد سَمَّاهم ، فأوعيتُ

منهم إدريس في الثانية ، وهارون في الرابعة ، وآخر في الخامسة – ولم أحفظ اسمه – وإبراهيم في السادسة ، وموسى في السابعة ، بتفضيل كلام الله تعالى ، فقال موسى : **ربِّ ، لم أظُنّ أن ترفع عليَّ أحدا** ، ثم علا به فوق ذلك مما لا يعلمه أحد إلا الله ، حتى جاء سدرة المنتهى ، ودنا الجبّار ربُّ العزة ، فتدلى حتى كان منه قابَ قوسين أو أدنى ، فأوحى الله إليه فيما يوحي إليه خمسين صلاة على أمتك كل يوم وليلة ، ثم هبط به حتى بلغ موسى ، فاحتبسه موسى ، فقال : **يا محمد ، ماذا عَهِدَ إليك ربك** ؟ قال : **عَهِدَ إليَّ خمسين صلاة كل يوم وليلة** ، قال : **إن أمتك لا تستطيع ذلك ، فارجع فليخفف عنك ربك وعنهم** ، فالتفت النبي صلى الله عليه وسلم إلى جبريل – كأنه يستشيره في ذلك – فأشار إليه جبريل : أن **نعم** ، **إن شئت** ، فعلا به إلى الجبار تعالى، فقال وهو مكانه : **يا رب خَفِّفْ عنا ، فإن أمتي لا تستطيع هذا** ، فَوضع عنه عشر صلوات ، ثم رجع إلى موسى فاحتبسه ، فلم يزل يردده موسى إلى ربه حتى صارت إلى خمس صلوات ، ثم احتبسه موسى عنه الخمس ، فقال : **يا محمد ، والله لقد راودت بني إسرائيل قومي على أدنى من هذا ، فضعفوا وتركوه ، وأمّتك أضعف أجسادا وقلوبا وأبدانا وأبصارا وأسماعا فارجع فليخفف عنك ربك** ، كُلُّ ذلك يلتفت النبي صلى الله عليه وسلم إلى جبريل لِيُشير عليه ، فلا يكره ذلك جبريل ، فرفعه عند الخامسة ، فقال : **يا رب ، إن أمتي ضعفاء ، أجسادهم وقلوبهم وأسماعهم وأبدانهم ، فخفف عنا** ، فقال الجبار : **يا محمد** ، قال : **لبيك وسعْدَيك** ، قال : **لا يُبدَّلُ القول لديّ ، كما فرضتُ عليك في أمِّ الكتاب ، فكل حسنة بعشر أمثالها ، فهي خمسون في أم الكتاب وهي خمس عليك** ، فرجع إلى موسى ، فقال : **كيف فعلت** ؟ فقال : **خَفَّفَ عنّا ، أعطانا بكل حسنة عشر أمثالها** ، **فقال موسى** : **قد والله راودْتُ بني إسرائيل على أدنى من ذلك ، فتركوه ، فارجع إلى ربك فليخفف عنك أيضا** ، فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم : **يا موسى ، قد والله استحييتُ من ربي مما أختَلِفُ** ، قال: فاهبط بسم الله واستيقظ وهو في المسجد الحرام ». هذا لفظ حديث البخاري .

وأدرج مسلم حديث شريك عن أنس الموقوف عليه على حديث ثابت البُنَاني المسند ، وذكر من أول حديث شريك طرفا ، ثم قال : « وساق الحديث نحو حديث ثابت » قال

مسلم : « وقدم [فيه شيئا] وأخر ، وزاد ونقص ، وليس في حديث ثابت من هذه الألفاظ إلا ما نورده على نصه ».

أخرجه مسلم وحده من حديث حماد بن سَلَمة عن ثابت عن أنس أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال: « **أُتيتُ بالبراق** - وهو دابة أبيضُ طويل ، فوق الحمار ، ودون البغل - يضع حافره عند منتهى طرفه قال : **فركبته حتى أتيتُ بيتَ المقدس ، قال: فربطته بالحلقة التي يَرْبطُ بها الأنبياء ، قال: ثم دخلت المسجد ، فصليت فيه ركعتين ، ثم خرجت ، فجاءني جبريل بإناء من الخمر وإناء من البن ، فاخترت اللبن ، فقال جبريل : اخترت الفطرة ، قال : ثم عرج بنا إلى السماء ، فاستفتح جبريل ، فقيل : مَن أنت؟ قال: جبريل ، قيل: ومَنْ مَعَكَ ؟ قال : محمد ، قيل: وقد بُعث إليه ؟ قال: قد بعث إليه ، ففتح لنا ، فإذا أنا بآدم ، فرحَّب بي ودعا لي بخير ، ثم عرج بنا إلى السماء الثانية ، فاستفتح جبريل ، فقيل : من أنت؟ قال : جبريل ، قيل: ومَنْ معك؟ قال : محمد ، قيل: وقد بُعث إليه؟ قال: قد بعث إليه ، فَفُتحَ لنا ، فإذا أنا بابني الخالة عيسى بن مريم ، ويحيى بن زكريا ، فَرَحَّبا [بي] ودعوا لي خير ، ثم عرج بنا إلى السماء الثالثة ، فاستفتح جبريل ، فقيل: مَن أنت؟ قال: جبريل ، قيل: ومن معك؟ قال: محمد ، قيل: وقد بُعثَ إليه ؟ قال: قد بعث إليه ، ففتح لنا ، فإذا أنا بيوسف ، إذا هو قد أعطي شَطْر الحسن ، قال : فرحّب بي ، ودعا لي بخير، ثم عرج بنا إلى السماء الرابعة ، فاستفتح جبريل ، فقيل : من هذا ؟ قال : جبريل ، قيل: ومن معك؟ قال: محمد ، قيل: وقد بُعث إليه؟ قال: قد بعث إليه ، ففتح لنا ، فإذا أنا بإدريس ، فرحّب ودعا لي بخير ، قال الله - عز وجل - : { ورفعناه مكانا عليّا} [مريم :٥٧] ، ثم عرج بنا إلى السماء الخامسة ، فاستفتح جبريل ، قيل: من هذا ؟ قال : جبريل ، قيل: ومَنْ مَعك؟ ، قال : محمد ، قيل: وقد بعث إليه ؟ قال : قد بعث إليه ، ففتح لنا ، فإذا أنا بهارون ، فرحّب ، ودعا لي بخير ، ثم عرج بنا إلى السماء السادسة ، فاستفتح جبريل ، قيل: مَن هذا ؟ قال: جبريل ، قيل: ومن معك ؟ قال : محمد ، قيل: وقد بعث إليه ؟ قال : قد بعث إليه ، ففتح لنا ، فإذا أنا بموسى عليه السلام ، فرحّب ، ودعا لي بخير ، ثم عرج بنا إلى السماء السابعة فاستفتح جبريل ، فقيل : من هذا ؟ قال : جبريل ، قيل: ومن معك؟ قال : محمد ، قيل:**

وقد بُعث إليه ؟ قال : قد بعث إليه ففتح لنا فإذا أنا بإبراهيم عليه السلام ، مُسْنِدا ظهره إلى البيت المعمور، فإذا هو يدخله كلَّ يوم سبعون ألف ملك لا يعودون إليه ، ثم ذهب بي إلى سدْرة المنتهى، فإذا أوراقها كآذان الفيَلة، وإذا ثَمرُها كالقلال، قال: فلما غشيها من أمر الله عز وجل ما غَشيَ تغيرتْ، فما أحد من خلق الله تعالى يستطيع أن ينعتها من حسنها، فأوحى [الله] إليَّ ما أوحي، ففرض عليَّ خمسين صلاة في كل يوم وليلة، فنزلتُ إلى موسى، فقال: ما فرض ربك على أمتك؟ قلت: خمسين صلاة، قال: ارجع إلى ربك، فاسأله التخفيف، فإن أمتك لا تطيق ذلك، فإني قد بلوتُ بني إسرائيل وخَبرْتُهمْ، قال: فرجعتُ إلى ربيّ، فقلت: يا رب، خَفّف عن أمتي، فحطّ عني خمسا، فرجعت إلى موسى، فقلت: حطَّ عني خمْسا، فقال: إن أمتك لا يطيقون ذلك، فارجع إلى ربك، فاسأله التخفيف، قال: فلم أزل أرجع بين ربي تبارك وتعالى وبين موسى عليه السلام، حتى قال: يا محمد، إنهن خمس صلوات كل يوم وليلة، بكل صلاة عشر، فذلك خمسون صلاة، وَمَنْ هَمَّ بحسنة فلم يعملها كتبت له حسنة. فإن عملها كتبت له عشرا، وَمَن هَمَّ بسيئة ولم يعملها لم تكتب شيئا، فإن عملها كتبت سيئة واحدة، قال: فنزلت فانتهيت إلى موسى، فاخبرته، فقال: ارجع إلى ربك فاسأله التخفيف، فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم: قد رجعت إلى ربي حتى استحييت منه».

وأخرج مسلم طرفا منه ، قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : « أُتيتُ ، فانطلقوا بي إلى زمزم ، فَشُرِح عن صدري، ثم غُسل بماء زمزم، ثم أنزلت ». لم يزد مسلم على هذا من هذه الرواية.

وقد أتمها أبو بكر البرقاني في كتابه قال : « ثم أُنزلَتْ طست من ذهب ممتلئة إيمانا وحكمة، فَحُشي بها صدري ، ثم عرج بي الملك إلى السماء الدنيا... » وذكر الحديث على سياق ما سبق من الروايات ونحوها.

وأخرجه النسائي من رواية سعيد بن عبد العزيز[عن يزيد بن أبي مالك] عن أنس نحو هذا الحديث، إلا أن حديثه أخصر وأقل لفظا، والمعنى واحد، وقال في آخرها: «فرجعتُ إلى ربي فسألته التخفيف، فقال: إني يوم خلقت السموات والأرض فرضت عليك، وعلى

امتك خمسين صلاة، فخمس بخمسين، فقم بها أنت وأمتك، فعرفت انها من الله تبارك وتعالى صرى، - يقول: حتم - فلم أرجع».

وفي رواية الترمذي طرف مختصر : أنَّ رسول الله صلى الله عليه وسلم « أُتي بالبراق ليلة أُسري به مُلْجَما مُسْرَجا ، فاستصعب عليه ، فقال له جبريل : **أ بمُحمَّد نفعل هكذا ؟ ما ركبك أحد أكرم على الله منه ، فارْفَضَّ عرقا** ».

8.867- Enes b. Mâlik'den rivâyet edilmiştir:

Şerîk b. Abdullah b. Ebî Nemir, Rasûlullah'ın (as.) Kâbe'den götürüldüğü gece hakkında Enes b. Mâlik'in şöyle söylediğini işitmiş:

"Hz. Peygamber'e henüz vahiy gelmeden önce, Mescid-i Haram'da uyurken kendisine üç kişi (üç melek) gelmişti. Birincisi;

"- Hangisidir?" diye sormuş. İkincisi;

"- Ortadaki; o, onların en hayırlısıdır" diye cevap vermiş. Sonuncusu da;

"- Onların en hayırlısını alın!" demiş.

Burada zikredilen olay, o gece vukû buldu. Hz. Peygamber bundan sonra onları (bir daha uzun müddet) görmedi. Nihayet onlar başka bir gecede tekrar geldiler. Bu sırada Hz. Peygamber'in kalbi görüyor, gözü uyuyor ama kalbi uyumuyordu. Zaten bütün Peygamberler de böyledirler; onların gözleri uyur, fakat kalpleri uyumaz.

Bu gelenler Hz. Peygamber'le bir şey konuşmadan kendisini alıp Zemzem kuyusunun yanına götürdüler. Hz. Peygamber'le ilgilenme işini Cibrîl (as.) üzerine aldı. Cibrîl (as.), Hz. Peygamber'in göğsü ile gerdanı arasını yardı. Göğsünü ve içini yarma işini bitirince, orayı Zemzem suyu ile yıkadı ve içini temizledi. Sonra Hz. Peygamber'e, içinde altından bir kap bulunan altın bir leğen getirildi, ki onun içi de iman ve hikmetle doluydu. Cibrîl (as.) onu, Hz. Peygamber'in göğsüne ve şah damarlarına –yani boğazındaki damarlara- doldurdu. Sonra göğsünü kapattı. Sonra O'nu dünya semâsına çıkardı. Gök kapılarından birini çaldı. Göktekilerle Cibrîl (as.) arasında şu konuşma geçti:

"- **Kim o?"**

"- **Ben Cebrâîl."**

"- **Yanında kim var?"**

"- **Yanımdaki Muhammed (as.)."**

"- **O'na davet gönderildi mi?."**

"- **Evet."**

Bunun üzerine (kapı açılıp içeri girince) göktekiler;

"- **Merhaba, hoş geldin"** dediler ve gök ehline O'nun gelişini müjdelediler. Çünkü gök ehli, Yüce Allah'ın Hz. Muhammed'le yeryüzünde ne yapmak istediğini, Cebrâîl vasıtasıyla kendilerine haber vermeden önce bilmiyorlardı.

Hz. Peygamber dünya semâsında Âdem'i (as.) gördü. Cibrîl (as.);

"- **Bu, baban Âdem'dir, kendisine selâm ver!"** dedi. Selâm verdi, Âdem (as.) de selâmını aldı ve;

"- **Merhaba, hoş geldin evlâdım. Sen ne hayırlı evlatsın!"** dedi.

Hz. Peygamber dünya semâsında akıp giden iki nehir görmüştü:

"- **Bu iki nehir nedir ya Cibrîl?"** diye sordu. Cebrâîl (as.) cevaben;

"- **Bu Nil'in, o da Fırat'ın kaynağıdır"** dedi.

Sonra gökte dolaşmaya başladılar. Orada Hz. Peygamber başka bir nehir gördü, ki onun üzerinde inci ve zebercedden yapılmış bir saray vardı. Elini nehre soktu, misk gibi idi:

"- **Bu nedir, ey Cibrîl?"** diye sorunca;

"- **Bu, Rabbinin senin için hazırladığı Kevser'dir"** dedi.

Sonra Cibrîl (as.) O'nu ikinci kat göğe çıkardı. Melekler ona, birinci kat gökte sorduklarının aynısını sordular:

"- **Kim o?"**

"- **Ben Cebrâîl."**

"- **Yanında kim var?"**

"- **Yanımdaki Muhammed (as.)."**

"- **O'na davet gönderildi mi?."**

"- **Evet."**

Bunun üzerine (kapı açılıp içeri girince) göktekiler;

"- **Merhaba, hoş geldin"** dediler.

Sonra Cibrîl (as.) O'nu üçüncü kat göğe çıkardı. Yine, birinci ve ikinci kat gökte sorduklarının aynısını sordular. Sonra dördüncü kat göğe çıkardı, yine aynı şeyler söylendi. Sonra beşinci kat göğe çıkardı, yine aynı konuşmalar yapıldı. Sonra altıncı kat göğe çıkardı, yine aynı konuşmalar yapıldı. Sonra yedinci kat göğe çıkardı, yine aynı konuşmalar yapıldı.

Her gök tabakasında Peygamberler bulunmakta idi, ki onların isimlerini de zikretti. Ben onlardan sadece ikinci kattakinin İdrîs, dördüncü kattakinin Harun, beşinci kattakinin bir başkası –onun ismini aklımda tutamadım-, altıncı kattakinin Hz. İbrahim ve yedinci kattakinin de Yüce Allah'ın kelâmıyla üstün tutulması sebebiyle Hz. Musa olduğunu aklımda tuttum.

(Hz. Peygamber, Hz. Musa'nın da üstüne çıkınca) Musa;

"Ey Rabbim! Ben, kimsenin benim üzerime yükseltileceğini zannetmiyordum" demiş.

Sonra Cibrîl (as.) Hz. Peygamber'i, Allah'tan başka kimsenin bilmediği daha yukarılara çıkardı. Sonunda Sidretü'l-müntehâ'ya geldiler. Sonra izzet sahibi olan Cebbâr ***"yaklaştı, yanına geldi, arada iki yay kadar veya daha kısa bir mesafe kaldı."***[35] Böylece Allah, O'na vahyedeceği şeyi vahyetti. O'na, ümmeti için bir gün ve gecede elli vakit namazı da vahyetti. Sonra oradan indi. Dönüşte Musa'ya uğrayınca, Musa O'nu bir müddet alıkoydu. Kendisine;

"- Ya Muhammed! Rabbin sana ne emretti?" diye sordu.

"- Bir gün ve gecede elli vakit namazı emretti" dedi. Bunun üzerine Musa;

"- Hiç şüphe yok ki, ümmetinin buna gücü yetmez; binâenaleyh Rabbine dön de ümmetinden bunu biraz hafifletsin!" dedi.

Bunun üzerine Hz. Peygamber, Cibrîl'e döndü, sanki onun fikrini almak istiyor gibiydi. Cibrîl de; **"Evet, arzu edersen bunu iste!"** diye işaret etti. Sonra O'nu Yüce Cebbâr'ın huzuruna çıkardı; O, yerinde idi, dedi.

---

[35] Necm, 8-9.

"- Ey Rabbim, bizden biraz hafiflet! Çünkü ümmetimin buna gücü yetmez" diye duâ etti. Kendisinden on vakit indirildi. Sonra yine Musa'ya uğradı. Musa yine O'nu bir müddet alıkoydu. Namaz beş vakte inene kadar Musa onu geri çevirmeye devam etti. Sonra beş vakte indiğinde Musa yine O'nu bir müddet alıkoydu ve kendisine;

"- Ya Muhammed! Vallahi ben, kavmim Benû İsrâil'e bundan daha az şeyler götürmüştüm, ama onlar zayıf kaldılar ve onları terk ettiler. Senin ümmetin ise bedenen, kalben, vücutça, gözleri ve kulakları itibariyle daha da zayıftır. Binâenaleyh dön ve Rabbinden hafifletmesini iste!" dedi.

Bütün bu dönüşlerde Hz. Peygamber Cibrîl'e bakıyor ve onun fikrini alıyordu. **Cibrîl** de ona olumsuz yaklaşmadı. Beşincisinde de O'nu yukarı çıkardı. Hz. Peygamber yine;

"- Ey Rabbim! Şüphesiz benim ümmetim; bedenleri, kalpleri, kulakları ve vücutları itibariyle zayıftır. Bizden biraz daha hafiflet!" diye duâ etti. Bunun üzerine Cebbâr;

"- Ya Muhammed!" diye seslendi. Hz. Peygamber de;

"- *Lebbeyk ve sa'deyk* (yani buyurun, emrin başım üstüne)" diye karşılık verdi. O zaman Yüce Allah;

"- Benim katımda söz değişmez; o, ana kitapta sana farz kıldığım gibidir. Ama her iyilik, on misliyle mükâfat görür. Binâenaleyh o, ana kitapta elli vakittir, ama sana beş vakittir" buyurdu.

Hz. Peygamber tekrar Musa'nın yanına döndü. Musa yine;

"- Ne yaptın?" diye sordu.

"- Allah bizden hafifletti ve bir iyiliğe karşı on mükâfat vadetti" dedi. Hz. Musa;

"- Vallahi ben İsrâil oğullarına bundan daha azını getirdiğim halde, onlar yine yapmadılar. Binâenaleyh tekrar Rabbine dön ve senden biraz daha hafifletmesini iste!" dedi ise de, Hz. Peygamber;

"- Ya Musa; Rabbime çok gidip gelmekten utandım" dedi.

Müteâkiben **Cibrîl** (as.);

"- Haydi, *'bismillah'* diyerek in!" dedi.

Hz. Peygamber de Mescid-i Haram'da uyandı."[36]

RİVÂYETLER

Bu rivâyet, **Buharî**'nin lafzıdır.

Müslim ise Şerîk'in Enes'den mevkûf olarak rivâyet ettiği bu hadîsi, Sâbit el-Bünânî'nin müsned rivâyetinin içine dercetti. Şerîk'in rivâyetinin baş tarafından bir cümleyi zikretti ve sonra da "Şerîk bu hadîsi Sâbit'in hadîsi gibi rivâyet etti" dedi. Sonunda da **Müslim;** "Şerîk, hadîste bazı takdim, tehir, ziyade ve noksanlar yaptı. Sâbit'in rivâyetinde ise, nassını kaydettiklerimizden başka bu lafızlar yer almamaktadır" dedi.

Ayrıca **Müslim** bu hadîsi tek başına, Hammâd b. Seleme, Sâbit ve Enes tarîkıyla da rivâyet etti. Bu rivâyete göre Hz. Peygamber şöyle anlatmış:

"Bana Burak getirildi. -O, beyaz ve uzun, eşekten büyük, katırdan küçük bir hayvandır. Adımını ise gözünün görebildiği ufkun en sonuna kor.- **Ben ona bindim, Beytü'l-makdis'e geldim. Hayvanı,** (benden önceki) **Peygamberlerin bağladıkları halkaya bağladım. Sonra mescide girdim ve orada iki rekât namaz kıldım. Sonra çıktım. Cibrîl bana, bir kap şarapla bir kap süt getirdi. Ben sütü seçtim. Bunun üzerine Cibrîl;**

***"- Fıtratı seçmiş oldun"* dedi.**

Sonra göğe çıktık. Cibrîl, gök kapısının açılmasını istedi. Yukarıdan soruldu:

"- Kimsin sen?"

"- Ben Cibrîl."

"- Yanında kim var?"

"- Muhammed."

"-O'na davet gönderildi mi?"

"- Evet gönderildi."

Bunun üzerine bize kapı açıldı. Orada Hz. Âdem'i gördüm; bana hoş geldin dedi ve hayır duâda bulundu.

---

[36] **Buharî**, Tevhîd, 37; Menâkıb, 23; **Müslim**, İman, 74/262; **Tirmizî**, Tefsîr, 18/3131; **Nesaî**, Salât, 1.

Sonra ikinci kat göğe çıktık. Cibrîl yine kapının açılmasını istedi. Yukarıdan soruldu:

"- Sen kimsin?"

"- Ben Cibrîl."

"- Yanında kim var?"

"- Muhammed."

"-O'na davet gönderildi mi?"

"- Evet gönderildi."

Bunun üzerine bize kapı açıldı. Ben orada iki teyze çocuğu Meryem oğlu İsa ile Zekeriya oğlu Yahya'yı gördüm. Bana hoş geldin dediler ve hayır duâda bulundular.

Sonra üçüncü kata çıktık. Cibrîl yine kapının açılmasını istedi. Yine soruldu:

"- Sen kimsin?"

"- Ben Cibrîl."

"- Yanında kim var?"

"- Muhammed."

"-O'na davet gönderildi mi?"

"- Evet gönderildi."

Kapı açıldı. Ben orada Hz. Yusuf'u gördüm; güzelliğin yarısı ona verilmişti. Bana hoş geldin dedi ve hayır duâda bulundu.

Sonra dördüncü kata çıktık. Cibrîl yine kapının açılmasını istedi. Yine soruldu:

"- Sen kimsin?"

"- Ben Cibrîl."

"- Yanında kim var?"

"- Muhammed."

"-O'na davet gönderildi mi?"

"- Evet gönderildi."

Kapı açıldı. Ben orada Hz. İdris'i gördüm; bana hoş geldin dedi ve hayır duâda bulundu. Azîz ve Celîl olan Allah onun için; *"biz onu yüce bir makama yükselttik"*[37] buyurdu.

Sonra beşinci kata çıktık. Cibrîl yine kapının açılmasını istedi. Yine soruldu:

"- Sen kimsin?"

"- Ben Cibrîl."

"- Yanında kim var?"

"- Muhammed."

"-O'na davet gönderildi mi?"

"- Evet gönderildi."

Kapı açıldı. Ben orada Hz. Harun'u gördüm; o da bana hoş geldin dedi ve hayır duâda bulundu.

Sonra altınca kata çıktık. Cibrîl yine kapının açılmasını istedi. Yine soruldu:

"- Sen kimsin?"

"- Ben Cibrîl."

"- Yanında kim var?"

"- Muhammed."

"-O'na davet gönderildi mi?"

"- Evet gönderildi."

Kapı açıldı. Ben orada Hz. Musa'yı gördüm; o da bana hoş geldin dedi ve hayır duâda bulundu.

Sonra yedinci kata çıktık. Cibrîl yine kapının açılmasını istedi. Yine soruldu:

"- Sen kimsin?"

"- Ben Cibrîl."

"- Yanında kim var?"

"- Muhammed."

"-O'na davet gönderildi mi?"

"- Evet gönderildi."

---

[37] Meryem, 57.

Kapı açıldı. Ben orada Hz. İbrahim'i, sırtını Beytü'l-ma'mûr'e dayamış olarak gördüm. Oraya günde yetmiş bin melek giriyor ve bir daha da onlara sıra gelmiyordu.

Sonra Cibrîl beni Sidretü'l-müntehâ'ya götürdü. Onun yaprakları fil kulağı gibi, meyveleri de küpler gibi idi. Azîz ve Celîl olan Allah'ın emrinden, o Sidre'yi kaplayan şey kaplayınca, hâli değişmiş (daha da güzelleşmiş) idi. Allah'ın yaratıkları arasında, onun güzelliğini ve ihtişâmını tavsif edebilecek kimse yoktur. Yüce Allah bana vahyedeceğini vahyetti; bana bir gün ve gecede elli vakit namazı farz kıldı. Sonra Musa'nın yanına indim. Bana;

"- Rabbin ümmetine neyi farz kıldı?" diye sordu.

"- Elli vakit namaz" dedim. Bana;

"- Rabbine dön, hafifletmesini iste; çünkü ümmetinin buna gücü yetmez. Ben, İsrâîl oğullarını denemiş ve imtihan etmiştim" dedi.

Bunun üzerine Rabbime döndüm ve;

"- Ey Rabbim; ümmetimden biraz hafiflet!" diye duâ ettim. Benden beş vakit indirildi. Tekrar Musa'ya döndüm;

"- Benden beş vakit indirdi" dedim. Musa yine;

"- Ümmetinin buna gücü yetmez; binâenaleyh Rabbine dön ve hafifletmesini iste!" dedi.

Ben, Yüce Rabbim ile Musa (as.) arasında gidip gelmeye devam ettim. Nihayet Allah şöyle buyurdu:

"- Ya Muhammed! Bu namazlar, bir gün ve gece için beş vakittir. Her namaz da on katı ile mükâfatlandırılır; böylece yine elli vakit namaz eder. Kim bir iyiliğe niyet eder de onu yapamazsa, kendisine bir sevap yazılır; eğer yaparsa on sevap yazılır. Kim bir kötülüğe niyet eder de onu yapmazsa, kendisine günah yazılmaz; şayet yapacak olursa sadece bir günah yazılır."

Bunun üzerine indim, yine Musa'nın yanına geldim ve durumu ona anlattım. O yine;

"- Rabbine dön ve ondan hafifletmesini iste!" dedi.

Bunun üzerine Rasûlullah (as.);

"- Rabbime çok başvurdum, artık O'ndan utanıyorum" dedi.

Müslim, hadîsin sadece kısa bir bölümünü de ayrıca tahric etti. Buna göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Bana gelindi, Zemzem kuyusuna götürüldüm. Göğsüm yarıldı, sonra Zemzem suyu ile yıkandı. Sonra da bir hayvana bindirildim."

Bu rivâyette **Müslim**, bu uzun hadîsin sadece bu kısmını tahric etti.

Ebû Bekr el-Berkânî, eserinde bu rivâyeti şöyle tamamlar:

"Sonra içi iman ve hikmet dolu altından bir tas indirildi. Göğsüm onunla dolduruldu. Sonra melek beni dünya semâsına çıkardı..." Müteâkiben **Berkânî** hadîsi yukarıda geçen rivâyetlere benzer şekilde kaydetti.

Nesaî de bu hadîsin bir benzerini, Saîd b. Abdülaziz'in Yezîd b. Ebî Mâlik vasıtasıyla Enes'ten rivâyeti olarak tahric etti. Yalnız onun rivâyeti daha muhtasar ve daha kısadır, ama mana itibariyle aynıdır. Rivâyetin sonunda da şunları kaydetti:

"Rabbime döndüm, hafifletmesini istedim. Rabbim şöyle buyurdu:

"Sana ve ümmetine gökleri ve yeri yarattığım günde elli vakit namazı farz kılmıştım. Beş, elliye bedeldir. Sen ve ümmetin o beş vakti kılın!"

O zaman anladım ki bu miktar, Yüce Allah'tan kesin bir emirdir. Hafifletmesi için bir daha başvurmadım."

Tirmizî'nin rivâyeti de yine kısa ve muhtasardır:

"Mi'râc'a çıkarıldığı gece Hz. Peygamber'e, gem vurulmuş ve eyerlenmiş haliyle Burak getirildi. Burak, O'na karşı hırçınlık gösterdi. Cibrîl (as.) Burak'a;

"- Muhammed'e (as.) karşı böyle mi davranıyorsun? Allah katında O'ndan daha değerli biri sana binmiş değildir" dedi. Bunun üzerine Burak ter dökmeye başladı."

İZAH

Buharî, Müslim, Tirmizî ve **Nesaî**'de tahric edilen bu rivâyet, **Mi'râc** konusunda en zayıf ve güvenilmez kabul edilen rivâyetlerden biridir. Sebebi de bir çok çelişkiler ihtivâ etmesi, sahîh rivâyetlere aykırı ifâdeler taşıması ve başka rivâyetlerde bulunmayan farklılıklar bulunmasıdır. **Hattâbî; "burada hiçbir rivayette bulunmayan münker ifâdeler yer almaktadır. Buharî'de bundan daha kötü bir hadîs yoktur"** demektedir. **Nevevî; "Şerîk'in rivâyeti, ulemanın reddettiği vehimlerle doludur"** derken, **Sahîhayn**'ı cem eden **İbnu'l-Harrât Abdulhak el-İşbilî** de; **"Şerîk'in rivayetinde, hiçbir hadîs hâfızının söylemediği şeyler vardır"** demektedir.

Bu rivâyet hakkında yapılan eleştirilerin kaynağı olarak büyük ölçüde hadîsin râvîsi **Şerîk b. Abdullah b. Ebî Nemir** gösterilmektedir. **Şerîk b. Abdullah,** 140 civarında vefat eden Kureyş kabilesine mensup Medineli bir muhaddistir. Dedesi **Bedir** gazvesinde müşrikler tarafında katılmıştır. **Şerîk**'in hafızasının kötü olduğu, ilave, çıkartma ve takdim tehir yaptığı konusunda hemen hemen ittifak vardır. **Nesaî** ve **İbnu'l-Cârûd** onun hakkında **"kavi değildir"** demişlerdir. **Yahya'l-Kattan** da ondan rivayet etmezdi. Yukarıda metnin içinde de geçtiği üzere **Müslim**; **"Şerîk bu rivâyetinde takdim, tehir, ziyâde ve eksiltmede bulunmuştur"** der. **İbn Hazm** da onu hadîs uydurmakla itham etmiş ve meçhul olduğunu söylemiştir. **İbn Kesîr** Tefsîr'inde; **"Şerîk bu hadîsi karıştırmış, hafızası iyi olmadığı için metni iyi kaydedememiştir"** der. Hâsılı **Şerîk** kanalıyla gelen bu **Sahîhayn** rivâyetinin yanlış olduğunda ittifak vardır.

Bu rivâyette tespit edilen yanlış ifâdeler şunlardır:

1- Mi'râc olayının Hz. Peygamber'e vahiy gelmeden önce olduğu ibaresi. Bu ibare kesinlikle yanlıştır ve tasvip edeni de yoktur. Bütün âlimlerin icmâı ile de sabittir ki namaz, **Mi'râc** esnasında farz kılınmıştır. **Mi'râc** eğer Peygamberlikten önce oldu ise, vahiy gelmeden önce nasıl olur da namaz farz olur?

2- Bu seyahatin uykuda cereyan ettiği ifâdesi de diğer rivâyetlere aykırı düşmektedir.

3- *Dünüvv ve tedellî*'nin, yani yaklaşıp yanına gelmenin Allah'a nispet edilmesi. Bu ifâde ile Allah hem cisimleştiriliyor, hem de O'na bir mekân izâfe ediliyor. Buradaki yaklaşma Allah'a değil, **Cebraîl**'e nispet edilmelidir.

4- Peygamberlerin gökteki yerleri konusu da diğer meşhur rivâyetlere muhalif düşmektedir.

5- "Cibrîl O'nu Cebbâr'a çıkardı, O yerinde idi dedi" cümlesi.

6- Hz. Peygamber'e; "içinde altından bir kap bulunan altın bir leğen getirildi" cümlesindeki *"tûr"*, yani **"kap"** sözcüğünün ilave edilmesi.

7- Nil, Fırat ve **Kevser** nehrinin dünya semasında olduğu ifâdesi.

8- Hz. Peygamber'in hafifletme talebinden beşinci seferde vazgeçtiği iddiası. Halbuki diğer rivâyetlerde dokuzuncu seferden sonra vazgeçtiği belirtiliyor.

9- Namaz beşle sınırlandırıldıktan sonra da tekrar Rabbinden daha da hafifletmesini istediği ifâdesi. Diğer rivâyetlere göre ise, **Hz. Musa**, namaz beş vakitle sınırlandıktan sonra da tekrar hafifletme istemesini tavsiye etmiş, ama Hz. Peygamber **"artık utanıyorum"** diyerek buna yanaşmamıştı.

10- Ayrıca **Sidretü'l-müntehâ**'nın yeri konusunda söylenenler de diğer rivâyetlere aykırı düşmektedir. Burada **"Musa'yı geçip Sidretü'l-münteha'ya çıktı"** denilmektedir. Cumhura göre **Sidre,** altıncı değil, yedinci kat göktedir.

11- "Hz. Peygamber bundan sonra onları (bir daha uzun müddet) **görmedi. Nihayet onlar başka bir gecede tekrar geldiler"** ifadesi **Mi'râc**'ın iki defa vukû bulduğunu gösterir. Ama bunun başka delili yoktur.[38]

Hattâbî'nin de işaret ettiği üzere, bu rivâyeti **Enes b. Mâlik** Hz. Peygamber'e ref' etmemektedir. Dolayısıyla bu, **Enes**'in kendiliğinden anlattığı bir hikaye olabileceği gibi, **Şerîk**'in sözleri de olabilir.[39]

---

[38] Bkz., **İbn Hacer**, XV, 457.

[39] **İbn Hacer**, XV, 455.

٨٨٦٨- (خ م- **أنس بن مالك** رضي الله عنه) قال: كان أبو ذرّ يُحدِّث أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال : « **فُرج سَقْف بيتي وأنا بمكة ، فترل جبريل ، ففرج صدري ، ثم غسله من ماء زمزم ، ثم جاء بطست من ذهب ممتلئ حكمة وإيمانا ، فأفرغها في صدري ، ثم أطبقه ، ثم أخذ بيدي ، فعرج بي إلى السماء ، فلما جئنا إلى السماء الدنيا قال جبريل لخازن السماء الدنيا: افتح ، قال: من هذا ؟ قال: هذا جبريل ، قال: هل معك أحد؟ قال: نعم ، معي محمد صلى الله عليه وسلم ، قال : فأرسل إليه ؟ قال : نعم ، ففتح ، قال : فلما علونا السماء الدنيا ، فإذا رجل عن يمينه أسْودة، وعن يساره أسودة ، قال: فإذا نظرَ قِبَلَ يمينه ضَحِكَ ، وإذا نظر قِبَلَ شماله بكى ، قال : فقال: مَرْحَبا بالنبي الصالح ، والابن الصالح ، قال : قلتُ : يا جبريل مَنْ هذا ؟ قال: هذا آدم عليه السلام، وهذه الأسودة عن يمينه وعن شماله نَسَمُ بنيه ، فأهل اليمين أهل الجنة ، والأسودة التي عن شماله أهل النار، فإذا نظر قِبَلَ يمينه ضَحِكَ ، وإذا نظر قِبَلَ شماله بكى ، قال: ثم عرج بي جبريل ، حتى أتى السماء الثانية ، فقال لخازنها: افتح ، قال: فقال له خازنها مثل ما قال خازن السماء الدنيا ، ففتح - فقال أنس بن مالك : فذكر أنه وجد في السموات آدم وإدريس وعيسى وموسى وإبراهيم عليهم السلام ، [ولم] يُثبت كيف منازلهم ، غير أنه ذكر [أنه] قد وجد آدم في السماء الدنيا ، وإبراهيم في السماء السادسة - قال : فلما مَرّ جبريل ورسول الله بإدريس صلوات الله وسلامه عليهم قال: مَرْحَبا بالنبي الصالح والأخ الصّالح ، قال : ثم مَرَّ ، فقلت: مَنْ هذا ؟ قال: هذا إدريس ، قال: ثم مررت بموسى ، فقال: مرحبا بالنبي الصالح والأخ الصالح ، قال : قلت: مَن هذا؟ قال: هذا موسى ، ثم مَرَرْتُ بعيسى ، فقال: مرحبا بالنبي الصالح والأخ الصالح ، قال : قلتُ : من هذا ؟ قال : هذا عيسى بن مريم ، قال: ثم مررت بإبراهيم عليه السلام فقال: مرحبا بالنبي الصالح والابن الصالح قال: قلت: من هذا؟ قال إبراهيم** ».

قال ابن شهاب: وأخبرني ابن حزم ، أن ابن عباس وأبا حبَّة الأنصاري يقولان: قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : « **ثم عرج بي حتى ظَهَرْتُ لِمُستوىً أسمعُ فيه صَريفَ الأقلام** ».

قال ابن حزم وأنس بن مالك : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : ففرض الله على أمتي خمسين صلاة ، قال: فرجعت بذلك ، حتى أمرَّ بموسى ، فقال موسى عليه السلام : ماذا فرَضَ ربك على أمتك ؟ قال: قلتُ : فرض عليهم خمسين صلاة ، قال لي موسى : فراجع ربك ، فإن أمتك لا تطيق ذلك ، فراجعت ربي ، فوضع شَطْرها ، قال : فرجعت إلى موسى فأخبرته ، قال: راجع ربك ، فإن أمتك لا تطيق ذلك ، فراجعت ربي ، فقال: هي خمس ، وهي خمسون لا يُبدَّلُ القول لَدَيَّ ، قال : فرجعت إلى موسى ، فقال: راجع ربك ، فقلت: قد استحييت من ربي ، قال : ثم انطلق بي جبريل حتى نأتيَ سدرة المنتهى ، فغشيها ألوان ، لا أدري ما هي؟ قال: ثم أُدخلت الجنة ، فإذا فيها جنابذ اللؤلؤ ، وإذا ترابها المسك ». أخرجه البخاري ومسلم.

8.868- Enes b. Mâlik'ten rivâyet edilmiştir:

"Ebû Zerr'in anlattığına göre Hz. Peygamber şöyle söylemiş:

"Ben Mekke'de iken evimin tavanı yarıldı, Cibrîl (as.) indi; göğsümü açtı, sonra orayı Zemzem suyu ile yıkadı. Sonra içi hikmet ve iman dolu altın bir tas getirdi, onu göğsüme boşalttı, sonra da göğsümü kapattı. Daha sonra elimden tutarak beni dünya semâsına çıkardı. Dünya semâsına geldiğimizde Cibrîl (as.), dünya semâsının bekçisine;

"- Aç!" diye seslendi. Bekçi sordu:

"- Kim o?"

"- Ben, Cibrîl."

"- Yanında kimse var mı?"

"- Evet, Muhammed (as.) yanımda."

"- O'na (davet) *gönderildi mi?"*

"- Evet."

Bunun üzerine kapıyı açtı. Dünya semâsına çıktığımızda, sağında ve solunda bir takım karaltılar bulunan bir adam gördüm. Adam sağ tarafına bakınmca gülüyor, soluna bakınca da ağlıyordu. Bana;

"- Hoş geldin ey sâlih peygamber ve ey sâlih evlat" **dedi. Ben;**

"- Ya Cibrîl, kim bu adam?" **diye sordum.**

"- Bu, Âdem'dir (as.). Sağında ve solunda gördüğün karaltılar ise çocuklarının ruhlarıdır; sağındakiler cennet ehli, solundaki karaltılar da cehennem ehli olanlardır. Bu yüzden sağına bakınca sevinip gülüyor, soluna bakınca da üzülüp ağlıyor" **dedi.**

Sonra Cibrîl (as.) beni göğün ikinci katına çıkardı. Kapıya gelince yine bekçiye;

"- Aç!" **diye seslendi. Bekçi de, dünya semâsındaki bekçinin söylediklerinin aynısını söyledi, sonra da kapıyı açtı."**

Hadîsin râvîsi **Enes b. Mâlik** dedi ki:

"**Ebû Zerr**, Hz. Peygamber gök tabakalarında **Âdem, İdrîs, İsâ, Musa** ve **İbrahim**'i (as.) gördüğünü söyledi, ama onların bulundukları yerleri tespit etmedi. Sadece **Hz. Âdem**'i dünya semasında, **Hz. İbrahim**'i de altıncı katta gördüğünü söyledi. Sonra dedi ki:

"**Cibrîl** (as.) ve Hz. Peygamber, **İdrîs**'e uğradıklarında, **İdrîs**;

"- Hoş geldin ey sâlih peygamber ve ey sâlih kardeş" dedi ve sonra geçip gitti.

Hz. Peygamber şöyle devam etti:

"- Kim bu adam?" **diye sordum. Cebrâîl (as.);**

"- Bu, İdrîs'tir" **dedi.**

Sonra Musa'ya uğradım. O da;

"- Hoş geldin ey sâlih peygamber ve ey sâlih kardeş" **dedi. Ben yine;**

"- Kim bu adam?" **diye sordum. Cebrâîl (as.);**

"- Bu, Musa'dır" **dedi.**

Sonra İsa'ya uğradım, o da;

"- Hoş geldin ey sâlih peygamber ve ey sâlih kardeş" **dedi. Ben;**

"- Kim bu adam?" **diye sorunca, Cibrîl (as.);**

"- Bu, Meryem oğlu İsa'dır" **dedi.**

Sonra Hz. İbrahim'e uğradım, o da bana;

"- Hoş geldin ey sâlih peygamber ve ey sâlih evlat" **dedi. Ben yine;**

"- *Kim bu adam?*" diye sordum.

"- *Bu, İbrahim'dir*" dedi."

İbn Şihâb şöyle dedi: "Bana İbn Hazm'ın anlattığına göre, İbn Abbâs ve Ebû Habbe el-Ensârî[40], Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu, diyorlarmış:

"Sonra Cibrîl (as.) beni yukarı çıkardı; öyle bir seviyeye çıktım ki, kâinatın mukadderatını tayin eden kalemlerin cızırtılarını işitiyordum."

İbn Hazm ve Enes b. Mâlik, Rasûlullah'ın (as.) şöyle söylediğini de rivâyet ettiler:

"Allah ümmetime elli vakit namaz farz kıldı. Ben bu emri alıp döndüm. Dönüş yolunda Hz. Musa'ya uğradım. Musa, bana;

"- *Rabbin ümmetine neyi farz kıldı?*" diye sordu.

"- *Elli vakit namaz farz kıldı*" dedim. Bunun üzerine Musa, bana;

"- *Rabbine müracaat et; çünkü ümmetinin buna gücü yetmez*" dedi. Ben de Rabbime müracaatta bulundum, o da namazların bir kısmını indirdi. Tekrar Musa'ya uğrayıp durumu anlattım. O yine;

"- *Rabbine tekrar başvur; çünkü ümmetinin buna gücü yetmez*" dedi. Tekrar Rabbime başvurdum ve Rabbim bana;

"- *O beştir, ama* (sevabı) *ellidir! Benim katımda söz değişmez!*" buyurdu.

Tekrar Musa'ya uğradım. Musa yine;

"- *Rabbine tekrar başvur!*" dedi ise de, ben;

"- *Artık Rabbimden utandım*" diyerek başvurmadım.

Sonra Cibrîl (as.) beni daha yukarıya götürdü, nihayet Sidretü'l-müntehâ'ya geldik. Onu öyle bir renk cümbüşü kaplamıştı ki, ben onların ne olduğunu bilmiyorum. Sonra beni

---

[40] **Ebû Habbe el-Ensârî el-Bedrî**: Sahabîdir, Bedir ehlindendir. İsmi konusunda çok farklı rivâyetler bulunmaktadır. İsminin Amr b. Sabit, Âmir b. Amr, Âmir b. Ubeyd b. Amr, Amr, Sabit b. en-Numan ve Zeyd olduğu rivâyetleri vardır. İbn İshak, onu Bedir savaşına katılanlar arasında zikretti. Bilinen rivâyeti, **Buharî** ve **Müslim**'de tahric edilen Mirac hadîsidir. Bunun ondan Ebû Bekir b. Hazm rivâyet etti.

cennete soktular; orada inciden kubbeler gördüm, toprağı da misk idi."[41]

İZAH

Bu rivâyette **İbn Hazm**'ın **Ebû Habbe el-Ensârî**'den, naklettiği; **"...kâinatın mukadderatını tayin eden kalemlerin cızırtılarını işitiyordum"** ifâdesi munkatıdır. Çünkü **Ebû Habbe, Uhud**'da şehid edilmişti ve o sırada **İbn Hazm** henüz dünyaya gelmiş değildi.[42]

Ayrıca hadîsin son bölümünde; **"İbn Hazm ve Enes b. Mâlik, Rasûlullah'ın (as.) şöyle söylediğini de rivâyet ettiler"** diye başlayan kısım da mürseldir. Çünkü **İbn Hazm** Rasûlullah (as.) dönemine yetişmediği gibi, **Enes** de **Mekke**'de cereyan eden bu olayın Hz. Peygamber'in ağzından duymadığı halde kendisinden vasıtasız olarak rivâyet etmektedir. Bununla birlikte diğer rivâyetler, bunu doğrulamaktadır.

Mi'râc konusundaki rivâyetlerin bir kısmında, Hz. Peygamber'in her başvurusunda namazın **"beş vakti düşürüldü"** denirken, bazılarında **"on vakit düşürüldü"**, bazılarında da **"bir kısmı düşürüldü"** denmektedir. **İbn Hacer, "her seferinde beş vakit düşürüldü"** rivâyetini, diğerlerinde olmayan bir ziyâdelik ihtivâ ettiği için, diğer rivâyetleri buna hamletmenin uygun olacağını söylemektedir. **İbnu'l-Müneyyir**: de bu fikre katılır ve beşe kadar indirildiği sırada tekrar **Musa**'ya uğradığında, **Hz. Musa**'nın yine hafifletme talebinde bulunması tavsiyesine karşı; **'artık utandım'** deyip tekrar başvurmaya yanaşmamasını da buna delil gösterir. Çünkü **"aynı minvâl üzere bir indirim yapılacak olsa, kalan beşin de indirilmesi söz konusu olacak ve böylece Allah'ın namaz emri yerine getirilmemiş olacaktı; Hz. Peygamber işte bundan utanmıştır"** der. Zaten her başvuruşta verilen emrin kesin ve uyulması gereken nihaî bir emir olmadığı düşünüldüğü için tekrar tekrar başvurulmuştur. Sonunda ise; **"katımda söz değişmez"**

---

[41] **Buharî**, Salât, 1; **Müslim**, İman, 74/264.

[42] **İbn Hacer**, II, 8.

şeklinde kesin bir ifade kullanılınca, bunun artık kesin bir emir olduğu anlaşılmıştır.[43]

Hz. İbrahim'in altıncı katta bulunduğu rivayeti, daha önce geçen **Şerîk**'in rivayetine de uygun düşmektedir. Ama bu ikisi dışındaki bütün rivâyetlerde onun yedinci katta olduğu belirtilmektedir. Ayrıca **Beytü'l-ma'mûr**'e sırtını dayadığı ifâdesi de yedinci katta olduğuna delâlet etmektedir, zira **Beytü'l-ma'mûr**'un yedinci katta bulunduğunda ihtilaf yoktur.

٨٨٦٩- (م س ت- **عبد الله بن مسعود** رضي الله عنه) قال : « لَمَّا أُسْرِيَ برسول الله صلى الله عليه وسلم انْتُهِيَ به إلى سدرة المنتهى ، وهي في السماء السادسة ، وإليها ينتهي ما يُعرَج به من الأرض فيقبض منها ، وإليها ينتهي ما يهبط من فوقها فيُقْبَض منها - قال: **{إذ يَغشى السدرة ما يغشى}** [النجم :١٦] قال : فراش من ذَهَب ، قال : فأُعْطِي رسولُ الله صلى الله عليه وسلم ثلاثا: **أعطي الصلوات الخمس، وخواتم سورة البقرة، وغُفِرَ لمن لم يُشرك بالله من أمته شيئا المقحمات**».

أخرجه مسلم والنسائي. وفي رواية الترمذي قال : « لَمَّا بلغ رسولُ الله صلى الله عليه وسلم سدرة المنتهى ، قال: **انتهى إليها ما يَعْرُج من الأرض ، وما ينزل من فوق** ، فأعطاه الله [عندها] ثلاثا ، لم يُعْطِهُنَّ نبي قبله: **فُرضت عليه خمس** [صلوات] ، **وأُعْطِي خواتيمَ سورة البقرة ، وغفر لأمته المقحمات ما لم يُشركُوا بالله شيئا**. قال ابن مسعود : **{ إذْ يَغشَى السِّدْرَةَ ما يغشى }** قال : السدرة في السماء السابعة، قال سفيان : فراش من ذهب ، وأشار سفيان بيده فأرعدها ».

وفي رواية « **إليها ينتهي علم الخلائق ، لا علم لهم بما فوق ذلك** ».

8.869- Abdullah b. Mes'ûd'dan rivâyet edilmiştir:

"Hz. Peygamber Mi'râc'a götürüldüğünde Sidretü'l-müntehâ'ya kadar çıkarıldı. Sidretü'l-müntehâ, altıncı kat göktedir; yerden

---

[43] **İbn Hacer**, II, 9.

yükselen her şey oraya kadar varır ve oradan alınır, yukarıdan inen her şey de oraya kadar iner ve oradan alınır."

Sonra İbn Mes'ûd; *"Sidre'yi bürüyen şey bürüyünce"*[44] âyetini okudu ve bunu *"altın pervaneler"* diye tefsir etti. Müteâkiben şöyle dedi:

"Rasûlullah'a (as.) orada üç şey verildi:

1- Beş vakit namaz,

2- Bakara sûresinin son âyetleri,

3- Ümmetinden Allah'a şirk koşmayanların büyük günahlarının affedileceği."[45]

RİVÂYETLER

Bunu **Müslim** ve **Nesaî** tahric etti.

Tirmizî'nin rivâyeti de şöyledir:

"Allah'ın Rasûlü, Sidretü'l-müntehâ'ya ulaşınca, (onunla ilgili olarak); **'yerden yukarıya çıkan ve yukarıdan inen her şey oraya kadar ulaşır'** dedi. Orada Allah kendisine, daha önceki hiçbir Peygamber'e vermediği üç şeyi verdi:

1- O'na beş vakit namaz farz kılındı.

2- Bakara sûresinin son âyetleri verildi.

3- Ümmetinden Allah'a şirk koşmayanların büyük günahlarını bağışladı."

Sonra İbn Mes'ûd; *"Sidre'yi bürüyen şey bürüyünce"*[46] âyetini okudu ve; "Sidre yedinci kat göktedir" dedi. Hadîsin râvîsi Süfyân da bu âyeti; "altın pervaneler" diye tefsir etti ve eliyle işaret ederek elini titretti.

Bir rivâyette de; **"Yaratıkların ilmi Sidretü'l-müntehâ'da nihayet bulur ve onun ötesi hakkında kimsede bilgi yoktur"** dedi.

---

[44] Necm, 16.

[45] **Müslim**, İman, 76/279; **Nesaî**, Salât, 1; **Tirmizî**, Tefsîr, 53/3276.

[46] Necm, 16.

٨٨٧٠- (ت- زر بن حبيش رحمه الله) قال : قلتُ لحذيفة : « أ صَلّى رسولُ الله صلى الله عليه وسلم في بيت المقدس ؟ قال : لا ، فقلت: بلى ، قال : أنت تقول ذلك يا أصلع لي؟ بم تقوله ؟ قلتُ : بالقرآن ، بيني وبينك القرآن ، قال حذيفة : من احتج بالقرآن [فقد أفلح] - قال سفيان : يقول : قد احتج ، وربما قال : قد فلج - وأين هو ؟ فقرأت : **{سبحان الذي أسرى بعبده ليلا من المسجد الحرام إلى المسجد الأقْصَى}** [الإسراء :١] قال: أ فتراه صلَّى فيه ؟ قلت: لا ، قال : أ مَا لو صلَّى فيه لَكُتِبَتْ عليكم الصلاة فيه ، كما كتبت عليكم الصلاة في المسجد الحرام ، ثم قال حذيفة : أُتيَ رسول الله صلى الله عليه وسلم بدابة طويلة الظهر ممدودة - هكذا - خَطْوُهُ مَدَّ بَصره ، فما زايلا ظَهْرَ البُراق حتى رأيا الجنة والنار ، ووعْدَ الآخرة أجمع ، ثم رجعا عودَهما على بدئهما ، قال : ويتحدثون: أنه ربطه ، لِمَ ؟ أيفر منه ؟ إنما سخره له عالِمُ الغيب والشهادة » أخرجه الترمذي.

8.870- Zirr b. Hubeyş anlatıyor:

Huzeyfe'ye sordum:

"- Rasûlullah (as.) Beytülmakdis'de namaz kıldı mı?"

"- Hayır" dedi. Ben;

"- Evet, kıldı" deyince;

"- Bunu bana sen mi söylüyorsun ey kel? Neye dayanarak böyle diyorsun?" diye çıkışınca, ben de;

"- Kur'ân'a dayanarak; seninle benim aramda Kur'ân (hakem) olsun" dedim. Bunun üzerine Huzeyfe;

"- Kur'ân'dan delil gösteren, şüphesiz kazanır. Nerede delilin?" dedi.

Bunun üzerine ben; ***"kulunu geceleyin Mescid-i Haram'dan Mescid-i Aksâ'ya yürüten Allah'ın şânı ne yücedir!..."*** âyetini okudum. Huzeyfe;

"- Peki O'nun Mescid-i Aksâ'da namaz kıldığı kanâatine bu âyete dayanarak mı vardın?" deyince;

"- Hayır" dedim. O zaman Huzeyfe;

"- Eğer Hz. Peygamber Mescid-i Aksâ'da namaz kılmış olsaydı, Mescid-i Haram'da namaz size yazıldığı gibi orada da size namaz yazılırdı" dedi ve sonra şöyle devam etti:

"- Hz. Peygamber'e, sırtı şöyle uzun ve geniş, adımı da gözünün alabildiği kadar uzun olan bir binek getirildi. İkisi (Hz. Peygamber ve Cebrâîl) de Burak'ın sırtından ayrılmadılar. Nihayet cenneti, cehennemi ve âhirete ait diğer bütün vaadleri gördüler. Sonra gittikleri gibi döndüler." Müteâkiben Huzeyfe şunu da ekledi:

"İnsanlar, Rasûlullah'ın (as.) Burak'ı (halkaya) bağladığından söz ediyorlar; acaba kendisinden kaçar diye mi bağlamış? Halbuki Burak, görünen ve görünmeyen dünyaların âlimi tarafından O'nun emrine verilmişti."[47]

İZAH

"Eğer Hz. Peygamber Mescid-i Aksâ'da namaz kılmış olsaydı, Mescid-î Haram'da namaz size yazıldığı gibi orada da size namaz yazılırdı" cümlesi ile ne kastedildiği açık değildir. Bununla **"orada da namaz kılmak farz olurdu"** denmek isteniyorsa, bunun doğru olmadığı açıktır. Zira Mescid-i Haram'ın dışında Hz. Peygamber'in namaz kıldığı pek çok yer vardır, ama oralarda namaz kılmak kimseye farz değildir. Mescid-i Haram'da namaz kılmanın farz olması da, hac farîzası vesilesiyledir.

Huzeyfe'nin **Burak**'ın bağlanması konusunda söyledikleri makûl ve mantıkîdir. Ama bu konuda daha sahîh kabul edilen rivâyetlerde, bağlanma olayı açıkça ifâde edilmektedir.

٨٨٧١- (ت- بريدة بن الحصيب رضي الله عنه) قال: قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: «**انتهيت إِلى بيتِ المقدسِ قال جبريلُ كذا بإِصبعه فخرق به الحَجر وشَدَّ به البراق**»

أخرجه الترمذي.

---

[47] **Tirmizî**, Tefsîr, 18/3147.

8.871- Bureyde b. el-Husayb'den rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle dedi:

"Beytülmakdis'e vardığımız zaman Cibrîl, parmağını koyarak kayayı deldi ve Burak'ı oraya bağladı."[48]

İZAH

Daha önceki hadîslerde **Burak**'ın **Beytülmakdis**'teki bir halkaya bağlandığı ifâde edilmekte idi. Burada ise daha farklı bir şey söylenmektedir. Bu rivâyetin isnâdı zayıftır, **Tirmizî** de bu hadîsin garîb olduğunu söylemektedir.

٨٨٧٢- (خ م ت- **جابر بن عبد الله** رضي الله عنهما) أنه سمع رسول الله صلى الله عليه وسلم يقولُ : « **لما كَذَّبني قريش قُمتُ في الحِجْرِ ، فَجَلَّى الله لِيَ بيتَ المقدس ، فطفقْتُ أخبرهم عن آياته وأنا أنظر إليه** »؟ أخرجه البخاري ومسلم والترمذي. وزاد البخاري في رواية قال : « **لما كَذَّبني قريش حين أُسْرِيَ بي إلى بيت المقدس**... » وذكر الحديث.

8.872- Câbir b. Abdullah, Hz. Peygamber'in şöyle söylediğini işitmiş:

"Kureyş beni yalanlayınca, Hicr'de ayağa kalktım; Yüce Allah Beytülmakdis'i gözlerimin önüne getirdi, ben de ona bakarak müşriklere Beytülmakdis'in alâmetlerini saymaya başladım."[49]

RİVÂYETLER

Hadîsi **Buharî, Müslim** ve **Tirmizî** tahric etti.

Bir rivâyette **Buharî; "Beytülmakdis'e götürüldüğüm gece hakkında Kureyş beni yalanlayınca..."** diye ekledi.

---

[48] **Tirmizî**, Tefsîr, 18/3232.

[49] **Buharî**, Menâkıbu'l-Ensâr, 42; **Müslim**, İman, 75/276; **Tirmizî**, Tefsîr, 18/3133.

٨٨٧٣- (م س- أنس بن مالك رضي الله عنه) أَنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال : « أَتيتُ موسى لَيلةَ أُسْرِيَ بِي عند الكَثيبِ الأحمَرِ وهو قائم يُصلي في قَبْرِه ». أخرجه مسلم والنسائي.

8.873- Enes b. Mâlik'ten rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle dedi:

"İsrâ gecesi Hz. Musa'ya kırmızı bir tepenin yanında rastladım, kabrinde namaz kılıyordu." [50]

[50] **Müslim**, Fedâil, 42/164-65; **Nesaî**, Kıyâmu'l-Leyl, 14.

الباب الخامس

في معجزاته و دلائل نبوته صلى الله عليه وسلم

و فيه سبعة فصول:

الفصل الأول

في إخباره عن المغيبات

D- Hz. PEYGAMBER'İN MU'CİZELERİ VE PEYGAMBERLİĞİNİN DELİLLERİ

I- GÂİBDEN HABER VERMESİ:

٨٨٧٤- (خ م- جابر بن سمرة رضي الله عنه) قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: «إذا هَلَكَ كِسْرَى فلا كِسْرَى بعده ، وإذا هلكَ قَيْصَرُ فلا قَيصرَ بعدَهُ ، والذي نفسي بيده: لَتنفقنَّ كُنوزَهُما في سبيل الله ». أخرجه البخاري ومسلم.

8.874- Câbir b. Semüre'den rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle dedi:

"Kisrâ helâk olunca, artık ondan sonra Kisrâ yoktur. Kayzer helâk olunca da ondan sonra Kayzer yoktur. Hayatım elinde olan Allah'a yemin ederim ki, onların hazineleri Allah yolunda harcanacaktır."[1]

İZAH

Kisrâ, eski **İran** Şahlarının ortak ünvanıdır. Hulefâ-i râşidîn döneminde son **Kisrâ**'nın da öldürülmesiyle **İran** bütünüyle Müslümanların eline geçmişti.

Kayzer de, **Roma** İmparatoruna verilen ünvandır. Ama bununla o dönemde **Suriye**'de hükümran olan devlet kastedilmekte idi. Bu bölgenin tamamı da **Hz. Ömer** döneminde ele geçirilmiştir.

---

[1] **Buharî**, Menâkıb, 25; Humus, 8; Eymân, 3; **Müslim**, Fiten, 18/77.

٨٨٧٥- (خ م ت- أبو هريرة رضي الله عنه) قال : قال رسول الله صلى الله عليه وسلم : «إذا هلكَ كسرى فلا كسرى بعده ، وإذا هلك قيصر فلا قيصرَ بعده ، والذي نفسي بيده ، لتنفقن كنوزهما في سبيل الله ».

وفي رواية أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال : « هلكَ كِسْرَى ثم لا يكون كسرى بعده ، وقيصرٌ ليهلكَنَّ ثم لا يكون قيصر بعده ، ولَتُنْفقنَّ كنوزهما في سبيل الله ».

زاد في رواية في آخره : « وسمّى الحرب خَدْعة ». أخرجه البخاري ومسلم والترمذي.

8.875- Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle dedi:

"Kisrâ helâk olunca, artık ondan sonra Kisrâ yoktur. Kayzer helâk olunca da ondan sonra Kayzer yoktur. Hayatım elinde olan Allah'a yemin ederim ki, onların hazineleri Allah yolunda harcanacaktır."[2]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyet de şöyledir:

"Kisrâ helâk olacak ve ondan sonra başka Kisrâ gelmeyecektir. Kayzer de helâk olacak ve ondan sonra da başka Kayzer gelmeyecektir. Her ikisinin de hazineleri Allah yolunda harcanacaktır."

Başka bir rivâyetin sonunda da; **"Hz. Peygamber savaşa hile adını verdi"** ilavesi vardır.

Hadîsi **Buharî, Müslim** ve **Tirmizî** tahric etti.

İZAH

İbnu'l-Esîr, burada **"hile"** anlamına gelen sözcüğün ***"had'atun"*** şeklinde de rivâyet edildiğini ve bu şekliyle kelimenin mastar-ı binâ-i merre olduğunu söyler. Buna göre hadîs, aldatma işinin ancak bir defa olabileceği anlamına gelir. Aynı kelime ***"hud'atun"*** olarak da

---

[2] **Buharî**, Menâkıb, 25; Cihâd, 157; Humus, 8; Eymân, 3; **Müslim**, Fiten, 18/75; **Tirmizî**, Fiten, 41/2216.

rivâyet edilmiştir; o zaman da bilinen anlamıyla savaşın bir aldatma sanatı olduğunu ifade eder.

٨٨٧٦- (م- جابر بن سمرة رضي الله عنه) قال عامر بن سعد بن أبي وقاص : كتبت إلى جابر بن سَمُرَة مع غُلامي نافع : أن أخبرني بشيء سمعتَه من رسول الله صلى الله عليه وسلم ، فكتب إليّ : سمعتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم يومَ جمعة ، عَشيَّةَ رُجمَ الأسلميُّ ، قال: « لا يزال الدين قائما حتى تقوم الساعة ، أو يكون عليكم اثنا عشر خليفة ؛ كلهم من قريش ، وسمعته يقول : عُصَيْبَةٌ من المسلمين يفتتحون البيت الأبيض : بيتَ كسرى – أو آل كسْرى – وسمعته يقول : إن بين يدي الساعة كذابين ، فاحذروهم ، وسمعته يقول : إذا أعطى الله أحدَكم خيْرا فليبدأ بنفسه وأهل بيته ، وسمعته يقول : أنا الفَرَط على الحوض ».

وفي رواية سماك بن حرب عن جابر بن سمرة : أنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال : «لَتَفْتَحَنَّ عصابة من المسلمين [أو من المؤمنين] كَنْزَ آل كَسْرى الذي في الأبيض ».

وفي رواية أخرى قال : « لَنْ يَبْرَحَ هذا الدين قائما يقاتل عليه عصابة من المسلمين حتى تقوم الساعة » أخرجه مسلم. وقد تقدم بعضُ الحديث في « كتاب الخلافة » من حرف الخاء.

8.876- Câbir b. Semüre'den rivâyet edilmiştir:

Âmir b. Sa'd b. Ebî Vakkas şöyle dedi:

"Bana Rasûlullah'dan (as.) işittiğin bir hadîsi haber ver diye Câbir b. Semüre'ye, kölem Nâfi ile bir mektup göndermiştim. Câbir de cevaben şunu yazdı:

"el-Eslemî'nin recmedildiği Cuma gününün akşamında Rasûlullah'ın (as.) şöyle söylediğini işittim:

"Bu din, kıyâmet kopana kadar, yahut başınıza hepsi de Kureyş'ten on iki halife gelene kadar ayakta kalacaktır."

O'nun şöyle dediğini de işittim:

"Müslümanlardan küçük bir gurup Beyaz Sarayı, (yani) **Kisrâ'nın** –veya Kisrâ sülalesinin- **Sarayını fethedecektir."**

Hz. Peygamber'in; **"Kıyâmetten önce pek çok yalancı çıkacaktır; onlardan sakının!"** dediğini de işittim.

O'nun şöyle dediğini de işittim:

"Allah sizden birine bir hayır verirse, (onu harcamaya) **önce kendisinden ve âilesinden başlasın!"**

Kezâ O'nun; **"Havuz başına ilk olarak ben varacağım"** dediğini de duydum."[3]

RİVÂYETLER

Simâk b. Harb'ın Câbir b. Semüre'den rivâyetine göre de Hz. Peygamber şöyle dedi:

"Müslümanlardan –veya mü'minlerden- **bir gurup, Kisrâ âilesinin Beyaz Saray'daki hazinesini ele geçirecek."**

Diğer bir rivâyet de şöyledir:

"Kıyâmet kopana kadar bu din ayakta kalacak ve Müslümanlardan bir gurup onun uğrunda kıyâmete kadar mücadele edecektir."

Hadîsi **Müslim** tahric etti.

Bu rivâyetin bir bölümü **Kitabu'l-Hilâfet**'te de geçmişti.

İZAH

Bilindiği üzere **İran**'ın fethi, **Hz. Ömer** döneminde gerçekleşmişti.

"Beyaz Saray" ifadesi ile, İranlıların **Sefîd Köşk** adını verdikleri **Medâin** şehrinde bulunan muhkem bir kalenin kastedildiği söylenmektedir. Bugün onun yerinde **Medâin Camii** bulunmaktadır. Bazılarına göre ise bununla **Hemedan**'daki kale kastedilmiştir. **Şehristan** denilen bu kaleyi **Dârâ**'nın yaptırdığı rivâyet edilir.[4]

٨٨٧٧- (خ- **عدي بن حاتم** رضي الله عنه) قال: « بينا أنا عند النبي صلى الله عليه وسلم، إذ أتاهُ رجل فشكا إليه الفاقة ، ثم أتاهُ آخر فشكا إليه قَطْعَ السبيل فقال: **يا عدي** ، هل

---

[3] **Müslim**, İmâret, 1/10; Fiten, 18/78.

[4] Bkz., Ahmed Davudoğlu, *Müslim Şerhi*, XI, 359.

رأيت الحيرَةَ ؟ قلت: لم أرها ، وقد أنبئت عنها ، قال: إن طالت بك حياة لَتَرَيَنَّ الظّعينة ترتحل من الحيرة حتى تطوف بالكعبة ، لا تخاف أحدا إلا الله تعالى- قلت: فيما بيني وبين نفسي : فأين دُعَّارُ طَيِّءٍ الذين سعَّروا البلاد ؟ - ولئن طالت بك حياة لتفتحن كنوز كسرى ، قلت: كسرى بن هُرْمُز ؟ قال : كسرى بن هرمز، ولئن طالت بك حياة لَتَرَيَنَّ الرجل يُخرج ملء كَفّه من ذهب أو فضة يطلب من يَقْبَلُهُ منه، فلا يجد أحدا يقبله منه ، ولَيَلْقَيَنَّ الله أحدُكم يوم يلقاه وليس بينه وبينه حجاب ولا ترْجمان يُترجم له، فيقولن : ألم أبعث إليك رسولاً فيبلغك ؟ فيقول : بلى يا رب ، فيقول : ألم أعطك مالا ، وأُفْضِلْ عليك ؟ فيقول : بلى ، فينظر عن يمينه ، فلا يرى إلا جهنم ، [وينظر عن يساره فلا يرى إلا جهنم] قال عدي : فسمعتُ النبي صلى الله عليه وسلم يقول : اتقوا النار ولو بشق تمرة ، فمن لم يجد شقَّ تمرة فبكلمة طيبة ، قال عدي : فرأيت الظعينة ترتحل من الحيرة حتى تطوف بالكعبة لا تخاف إلا الله ، وكنتُ فيمن افتتح كنوز كسرى بن هرمز ، ولئن طالت بكم حياة لَتَرَوُنَّ ما قال النبي أبو القاسم صلى الله عليه وسلم يُخرج ملء كفه... » أخرجه البخاري.

8.877- Adiyy b. Hâtim anlatıyor:

"Hz. Peygamber'in huzurunda otururken bir adam gelip fakirlikten şikâyette bulundu. Sonra başka biri gelip yolların kesilmesinden şikâyet etti. Bunun üzerine Hz. Peygamber bana;

"- Ya Adiyy, Hîre'yi gördün mü?" diye sordu.

"- Görmedim, ancak bana o şehir hakkında bazı haberler verildi" dedim. O zaman;

"- Eğer ömrün uzun olursa, deve sırtında Hîre'den (tek başına) **yola çıkan bir kadının Kâbe'ye kadar gelip onu tavaf edeceğini görürsün; bu seyahat esnasında o kadın, yüreğinde Allah korkusundan başka hiçbir korku hissetmeyecektir"** dedi.

Bunun üzerine ben kendi kendime; *"ülkelere dehşet saçan Tayy kabilesinin yol kesici eşkıyaları nereye gidecek?"* dedim. Hz. Peygamber sözüne şöyle devam etti:

"- Eğer ömrün uzun olursa, Kisrâ hazinelerinin fethedildiğini de görürsün."

"- Hürmüz'ün oğlu Kisrâ mı?" diye sordum

"- **Evet, Hürmüz'ün oğlu Kisrâ"** dedi ve şöyle devam etti:

"- Eğer ömrün uzun olursa, eli altın ve gümüşle dolu olan bir adamın, bunları kabul edecek bir insan aradığını, ama kimsenin onları kabul etmediğini de göreceksin. Hepiniz mutlaka bir gün Allah'a kavuşacaksınız; hem de aranızda hiçbir perde ve tercüman da olmadan O'na varacaksınız. Allah;

"- Ben sana, *(emirlerimi)* ***tebliğ eden bir Peygamber göndermedim mi?" diye soracak."* İnsan da;**

***"- Evet, ya Rabbi"* diyecek. Allah tekrar;**

***"- Ben sana mal vermedim mi? Sana lütufta bulunmadım mı?"* diye soracak.**

***"- Evet, ya Rabbi"* diyecek. Sağına bakacak, cehennemden başka bir şey göremeyecek. Soluna bakacak, yine cehennemden başka bir şey göremeyecek."**

Adiyy şöyle der:

"Ben, Rasûlullah'ın (as.) şöyle söylediğini de işittim:

"Yarım hurma ile olsa da (onu tasadduk ederek) **cehennemden sakının! Yarım hurmayı bile bulamazsanız, bari güzel bir sözle cehennemden korunun!"**

Adiyy dedi ki:

"Ben, devesi ile Hîre'den (tek başına) yola çıkan bir kadının, içinde Allah korkusundan başka hiçbir korku duymadan Kâbe'ye kadar gelip onu tavaf ettiğini gördüm. Hürmüz'ün oğlu Kisrâ'nın hazinelerini ele geçirenler arasında ben de vardım. Eğer sizlerin ömrü uzun olursa, Peygamber Ebû'l-Kasım'ın **'eli altın ve gümüş dolu bir adam...'** diye söylediği kişiyi de mutlaka görürsünüz."[5]

İZAH

Hîre, o dönemde **İran İmparatorluğu**'na bağlı bir krallıktı. O günün kralı da **İyâs b. Kabîsa et-Tâî** idi.

Tayy, büyük ve meşhur bir kabiledir. **Irak**'la **Hicaz** arasındaki bölgede yaşarlardı. Kabile, insanların yolunu kesip soymakla ünlü

---

[5] **Buharî**, Menâkıb, 25.

idi. Hadîsin râvîsi **Adiyy b. Hâtim** de bu kabileye mensuptur ve cömertliğiyle meşhur **Hatem-i Tâî**'nin oğludur.

Eşkiyalığın, yağmacılığın kol gezdiği, seyahat güvencesinin olmadığı o dönemde bir kadının tek başına bir ülkeden başka bir ülkeye korkusuzca seyahat edebilmesi, hayali bile mümkün olmayan bir şeydi. Ama Hz. Peygamber İslâm'ın yeryüzüne bu güven ve emniyeti getireceğini söylemiş, **Adiyy b. Hâtim** de bunun gerçekleştiğini görmüştür. Esasen dünyada güven ve emniyeti tesis etmek, İslâm'ın ana gayelerinden biridir. İslâm'ın en önemli amaçlarından birinin bunu sağlamak olduğunu da Hz. Peygamber'in bir hadîsinden öğreniyoruz. Ashâb-ı kirâmdan **Habbâb b. Eret, Mekke**'de müşriklerden gördüğü eziyetlerden bunalmış ve Hz. Peygamber'den artık buna bir çare bulmasını, duâ etmesini istemişti. **Kâbe**'ye yaslanıp oturan Allah'ın Rasûlü, onun bu sözünden hayli canı sıkılmış ve doğrularak şu karşılığı vermişti:

"Sizden önceki milletlerin vücutları kemiklerine varıncaya kadar demir taraklarla taranıyor, ama bu bile onları dinlerinden döndürmüyordu. Testere ile vücutları ikiye biçiliyor, fakat bu da onları dinlerinden döndürmüyordu. Yemin ederim ki, Yüce Allah bu dini mutlaka tamamlayacaktır; o kadar ki, bir atlı Allah korkusundan başka bir korku duymadan, Sana'dan Hadramut'a kadar tek başına seyahat edebilecektir."[6]

Hiç şüphesiz ki o dönemde böyle bir şeyin hayâlini etmek bile mümkün değildi. Ama ondan da önemlisi, burada Hz. Peygamber İslâm'ın tanımını yapmakta ve ana gayesini ifâde etmektedir. Bu gaye de yeryüzünde bütün insanlar için adâleti, güven ve emniyeti tesis etmektir.

Altın ve gümüşü kabul edecek kimsenin bulunmaması, dünyada yoksulluğun kalkacağı bir dönemin yaşanacağına işarettir. Halife **Ömer b. Abdülaziz** döneminde **Afrika**'da bile zekât kabul edecek insanların bulunamadığı rivâyetine dayanarak, hadîsteki bu ifâdenin adı geçen halife döneminde gerçekleştiği iddia edilmektedir. Bu

---

[6] **Buharî**, Menâkıbu'l-Ensâr, 29; İkrâh, 1; Menâkıb, 25; **Ebû Davud**, Cihâd, 107.

konudaki diğer bir görüş de, bunun kıyâmete yakın gerçekleşeceğidir.

Bu rivâyette Hz. Peygamber, bir kadının hac farîzasını edâ etmek için tek başına **Mekke**'ye kadar seyahat edeceğini söylemektedir. Bu ifâdeyi bazı fakihler, farz olan haccı edâ etmek için bir kadının tek başına da olsa seyahat edebileceğine delil saymışlardır.

٨٨٧٨- (م- **أبو ذر الغفاري** رضي الله عنه) قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : «**إنَّكُم ستفتحون أرضا يُذكر فيها القيراط** – وفي رواية: **ستفتحون مصر ، وهي أرض يسمّى فيها القيراط – فاستَوْصُوا بأهلها خيرا ، فإن لهم ذمّة ورحما** ».

وفي أخرى : « **فإن فتحتموها فأحسنوا إلى أهلها ، فإن لهم ذمة ورحما – أو قال: ذمة وصهْرا – فإذا رأيتَ رجلين يختصمان [فيها] في موضع لَبِنَة فاخرج منها** ، قال: فمرَّ بربيعة وعبد الرحمن ابني شُرَحبيل بن حَسَنة يتنازعان في موضع لَبِنَة ، فخرج منها ». وفي أخرى: « فرأيتُ ، فخرجتُ ». أخرجه مسلم.

8.878- Ebû Zerr el-Ğifârî'den rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle dedi:

"Şüphesiz sizler, içinde kırat'ın konuşulduğu bir ülkeyi fethedeceksiniz. –Bir rivâyette; **'siz Mısır'ı fethedeceksiniz, orası, kırat konuşulan bir yerdir'** dedi-. **O ülkenin halkına hayrı tavsiye ediniz; çünkü onların zimmet ve akrabalık hakları vardır."**[7]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyette şu ifâdeler vardır:

"Eğer orayı fethederseniz, halkına güzel muamele edin; çünkü onların zimmet ve akrabalık hakları vardır. Orada bir kerpiç yeri hakkında iki kişinin kavga ettiğini görürsen, hemen oradan çık!"

Râvî der ki:

---

[7] **Müslim**, Fedâilu's-Sahâbe, 56/226.

"Ebû Hureyre, Şurahbil b. Hasene'nin oğulları Rabîa ve Abdurrahman'ın bir kerpiç yeri hakkında münakaşa ettiklerini görünce, hemen oradan çıktı."

Başka bir rivâyette bu ifâde bizzat Ebû Hureyre'nin ağzından naklen; **"...gördüm ve çıktım..."** şeklinde kaydedilir.

Hadîsi **Müslim** tahric etti.

İZAH

Kırat, Mısır'da kullanılan para birimidir.

"Akrabalık hakkı" ifâdesi, Hz. Peygamber'in Mısırlı câriyesi **Mâriye**'ye telmihen kullanılmıştır.

"Zimmet hakkı" da; İslâm ülkesinde yaşayan gayri müslimlere tanınması gereken zimmîlere ait hukuktur. Onlarla yapılan anlaşmaya riâyet edilerek haklarının korunması kastedilmektedir.

Hz. Peygamber'in yıllar öncesinden **Mısır**'ın fethedileceğine dair söylediği bu söz, ashâb-ı kirâmdan **Amr b. Âs**'ın komutasındaki bir ordu tarafından 18/639 yılında başlatılan hareketle gerçekleştirilmişti. Ordu 22/643 yılında **Trablusgarb**'a kadar olan **Kuzey Afrika**'yı tamamen fethetmişti.

٨٨٧٩- (م د ت- **ثوبان** رضي الله عنه) قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : **« إنَّ الله زَوَى لي الأرضَ ، فرأيتُ مشارقها ومغاربها ، وإن أُمَّتي سيبلغ ملكُها ما زُوِيَ لي منها ، وأعطيتُ الكنزين الأحمر والأبيض ، وإني سألت ربي لأمتي : أن لا يهلكها بسنة عامّة ، وأن لا يُسلّط عليهم عدوًّا من سوى أنفسهم، فيستبيح بَيْضتهم، وإن ربيَ قال : يا محمد ، إذا قضيتُ قضاء فإنه لا يرد ، وإني أعطيتك لأمتك : أن لا أهلكهم بسنة عامّة ، ولا أسلّط عليهم عدوًّا [من] سوى أنفسهم يستبيح بيضتهم ، ولو اجتمع عليهم مَنْ بأقطارها - أو قال: من بين أقطارها- حتى يكون بعضهم يُهْلك بعضا ، ويَسْبي بعضهم بعضا ».**

وفي رواية : أن النبيَّ صلى الله عليه وسلم قال : **« إنَّ الله زَوَى لي الأرض حتى رأيتُ مشارقها ومغاربها ، وأعطاني الكنزين : الأحمر والأبيض ...»** ثم ذكر نحوه. أخرجه مسلم.

وزاد أبو داود: « وإنما أخاف على أمتي الأئمة المضلّين، وإذا وُضعَ السيف في أمتي لم يَرفع عنها إلى يوم القيامة، ولا تقوم الساعة حتى تلتحق قبائل من أُمتي بالمشركين، وحتى تعبد قبائل من أمتي الأوثان، وإنه سيكون في أمتي كذابون ثلاثون، كلهم يزعم أنه نبي، وأنا خاتم النبيين، لا نبي بعدي ولا تزال طائفة من أمتي على الحق ظاهرين لا يضرهم من خالفهم حتى يأتي أمر الله ».

وقد أخرج مسلم بعض هذه الزيادة عن ثوبان وهي قوله: «لا تزال طائفة من أمتي ظاهرين...» إلى آخرها. و أخرج الترمذي الزيادة كلها مفردة ، وهو مذكور في «كتاب الفتن» من حرف الفاء.

8.879- Sevbân'dan rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle söyledi:

"Yüce Allah yeryüzünü dürüp bana gösterdi; bu sayede dünyanın doğusunu batısını gördüm. Ümmetimin saltanatı, dürülüp bana gösterilen yerlere kadar ulaşacaktır. Ayrıca bana, biri kırmızı, diğeri de beyaz iki hazine verildi. Ben de Rabbimden, ümmetimi umumi bir kıtlıkla helâk etmemesini ve bir de kendilerinden başka bir düşmanı musallat ederek köklerini kurutmamasını istedim. Rabbim de bana şöyle buyurdu:

"Ya Muhammed! Ben bir hüküm verdim mi, o asla geri çevrilemez. Binâenaleyh ümmetini umumi bir kıtlıkla helâk etmemeyi ve onlara kendilerinden başka bir düşmanı musallat ederek köklerini kurutmamayı sana verdim. Hatta bütün dünya insanları bir araya gelseler bile... Ancak onlar, kendileri birbirlerini helâk edecek ve birbirlerini esir alacaklar."[8]

---

[8] **Müslim**, Fiten, 5/19; **Ebû Davud**, Fiten, 1/4252; **Tirmizî**, Fiten, 51/2229.

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyet, Hz. Peygamber;

"Yüce Allah, yeryüzünü benim için dürdü ve ben de onun doğusunu ve batısını gördüm. Ayrıca bana biri kırmızı, diğeri beyaz iki hazine verdi..." buyurdu, diye başlar ve sonra yukarıdaki hadisin aynısını zikreder.

Bunu **Müslim** tahric etti.

Ebû Davud ise şunu ilave etti:

"Ümmetim için ancak sapıklığa düşürücü liderlerden korkarım. Ümmetimin arasına bir kere kılıç girdi mi, kıyâmet gününe kadar bir daha kalkmaz. Ümmetimden bazı kabileler müşriklere iltihak etmedikçe ve ümmetimden bir kısım kabileler putlara tapmadıkça kıyâmet kopmaz. Ümmetim arasında otuz tane yalancı çıkacak, bunların hepsi de Peygamber olduğunu iddia edecek. Ben, Peygamberlerin sonuncusuyum, benden sonra Peygamber yoktur! Ümmetimden bir gurup da daima hak üzere kalacak ve Allah'ın emri gelinceye kadar muhâlifler onlara zarar veremeyecekler."

Müslim, bu ilavenin bir kısmını, yani; **"Ümmetimden bir gurup da daima hak üzere kalacak..."** cümlesini **Sevbân**'dan naklen rivâyet eder.

Bu ilavenin tamamını **Tirmizî** de müstakil bir hadis olarak rivâyet eder.

İZAH

"Kırmızı ve beyaz iki hazine" ile muhtemelen altın ve gümüş kastedilmiştir.

Yeryüzünün dürülüp Hz. Peygamber'e gösterilmesi ve Müslümanların hâkimiyetlerinin gösterilen o yerlere kadar ulaşacağı, gelecekle ilgili haberlerdendir. Hz. Peygamber'in nereleri gördüğü bilinemez, ama bilinen bir şey vardır ki, çok kısa bir zaman sonra Müslümanlar, **Atlas Okyanusu**'ndan **Çin Seddi**'ne kadar uzanan bir alanda egemenlik tesis etmişlerdi.

Bu rivâyete göre Hz. Peygamber Allah'tan iki şey istemiş ve O'nun bu isteği Allah tarafından da kabul edilmiştir. Bunlardan biri umumi bir kıtlıkla ümmetin helâk edilmemesi, diğeri de gayri müslimlerin istilasına uğrayıp köklerinin kazınmamasıdır. Aslında her iki istek de Müslümanların toptan helâk edilmelerini önleyen bir taleptir. Bu istekler kabul ediliyor ama, Müslümanların kendilerinden kaynaklanan fitnelerle sürekli yüz yüze geleceklerine ve devamlı birbirleriyle boğuşacaklarına da işaret ediliyor. Hadîste haber verilen bütün bunların, bugüne kadar gerçekleşen tarihî hakikatler olduğu herhalde inkâr edilemez.

Bu rivâyetin diğer kısımları hakkında 7496 numaralı hadîsin izahında bilgi verilmişti.

٨٨٨٠- (خ م د ت س- جابر بن عبد الله رضي الله عنهما) قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : « **هل لكم من أنماط** ؟ قلت: وأنّى تكون لنا الأنماط؟ قال: **أما إنها ستكون لكم أنماط** ، فكانت ، قال : فأنا أقول لها يعني امرأته أخّري عنا أنماطك ، فتقول: ألم يقل رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: **ستكون لكم الأنماط** ؟ فأدَعُها ».

أخرجه البخاري ومسلم والترمذي، وانتهت رواية أبي داود عنه قوله: «**ستكون لكم الأنماط**».

وفي رواية النسائي قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : « **هل تزوجتَ** ؟ قلتُ : نعم ، قال: **اتخذتم أنماطا** ؟... وذكر الحديث إلى قوله : **ستكون** ».

8.880- Câbir b. Abdullah'dan rivâyet edilmiştir:

Hz. Peygamber;

"- Sizin halılarınız var mı?" diye sordu. Ben;

"- Bizim nasıl halılarımız olabilir ki?" dedim. Bunun üzerine;

"- Bir gün halılarınız da olacak" buyurdu. Nitekim oldu da. Ben buna –karısını kastediyor-;

"- Şu halılarını bizden uzak tut!" dediğimde, bana;

"- Rasûlullah (as.); *'bir gün sizin de halılarınız olacak'* buyurmadı mı?" diye karşılık veriyor. Ben de kendisine bir şey diyemiyorum."[9]

RİVÂYETLER

Bunu **Buharî, Müslim** ve **Tirmizî** tahric etti.

Ebû Davud'un rivâyeti; **"bir gün sizin de halılarınız olacak"** cümlesinde son bulmaktadır.

Nesaî'nin rivâyetinde de Hz. Peygamber, Câbir'e;

"- Evlendin mi?" diye sormuş.

"- Evet" deyince, tekrar;

"- Halı aldınız mı?" demişti... Sonra hadîsi; **"...halılarınız da olacak"** cümlesine kadar aynı şekilde rivâyet eder.

٨٨٨١- (د- أبو هريرة رضي الله عنه) أنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال : « إنَّ الله يبعث هٰذه الأمة على رأس كل مائة سنة من يُجَدِّد لها دينها ». أخرجه أبو داود.

8.881- Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle dedi:

"Şüphesiz Yüce Allah, her yüz yılın başında bu ümmete dinlerini yenileyecek bir kadroyu gönderecektir."[10]

İZAH

"Dini yenileyecek" cümlesi, yeni bir din ortaya koyacak veya dinde reform yapacak anlamına gelmez. Aksine dine canlılık kazandıracak, dinin üzerinde yılların biriktirdiği lekeleri, bid'atleri ve hurafeleri temizleyecek, onu aslî hüviyetine döndürecek, dini tekrar hayatın gündemine sokacak anlamındadır.

"Bir kadro" diye tercüme ettiğimiz *"men"* kelimesi, aslında **"biri, bir kimse"** demektir. Ama mutlaka **"tek bir kişi"** anlamında

---

[9] **Buharî**, Menâkıb, 25; Nikâh, 63; **Müslim**, Libâs, 7/39-40; **Ebû Davud**, Libâs, 45/4145; **Tirmizî**, Edeb, 26/2774; **Nesaî**, Nikâh, 83.

[10] **Ebû Davud**, Melâhim, 1/4291.

değildir. Çünkü bu kelime, hem tekil için, hem çoğul için kullanılır. Bu itibarla bu kelimeyi **"tek bir kişi"** değil **"bir kadro"** olarak anlamanın daha uygun olacağını düşünüyoruz. Nitekim **İbnu'l-Esîr** de böyle düşünmenin daha doğru olacağı kanâatindedir.[11]

Bu hadîs hakkında oryantalistler tarafından müstakil çalışmalar yapılmıştır. Ülkemizde de hayli taraftar bulan ve **"metin tenkidi hakkında örnek bir eser"** diye gösterilen bu çalışmaya göre; *"bu hadîs uydurmadır; İmâm Şâfiî'ye meşrûiyet kazandırmak için uydurulmuştur. Gerekçe olarak da bu hadîsi rivâyet eden râvîlerin tamamının Mısırlı olması, hepsinin Şâfiî mezhebine mensup olması ve tarihte geçen müceddidlerin de yarısının Mısırlı, çoğunun da Şâfiî"* olmaları gösterilmektedir. Bu iddialarla; *"bütün bunlar, bu hadîsin, Şâfiî'nin öğretisini meşrûlaştırma çabasının ürünü olarak uydurulduğunu göstermektedir"* neticesine varılmaktadır.

Aynı neticeyi desteklemek için ileri sürülen diğer bir iddia da şudur: Bu hadîsi **Ebû Davud**, hicrî 253 yılında vefat eden hocası **Süleyman b. Davud el-Mehrî**'den rivâyet etmektedir. Bu zat Mâlikî fakîhidir. İddia sahipleri ise tezlerini güçlendirmek için tarihe yalan söyletmekte bir sakınca görmemekte ve **Mâlikî** olan bu zatın yerine **Şâfiî** olan ve hicrî 215 yılında vefat eden başka bir **Süleyman b. Davud**'u ikame etmektedirler. Bunu yaparken de bütün İslâm âlimlerini ve bütün tarihi suçlamaktan geri kalmamakta; **"bu hadîsi hicri 219 yılında vefat eden ve Şâfiî olan Süleyman b. Davud rivâyet etmişken, Şâfiîliğini kamufle için hicrî 253 yılında vefat eden ve Mâlikî olan Süleyman b. Davud'u rivâyet etmiş gibi gösterdiler"** iddiasını ileri sürmektedirler. Hiçbir kaynak tarafından desteklenmemesine rağmen, belli bir neticeye ulaşmak için kaynaklara yalan isnad etmekte de bir sakınca görülmemekte ve bunun adına da bilimsellik denmektedir. Yalan merkezli bilimsellik!.. Ve metin tenkidini de böyle bir bilimsellik anlayışına dayandırmak!..

Gelelim iddiaların tahliline:

---

[11] Bkz., **Câmiu'l-Usûl**, XI, 320.

"Bu hadîsin, İmâm Şâfiî'ye meşrûiyet kazandırmak için uydurulduğu" iddiasını ciddiye alıp tartışmaya bile gerek olmadığına inanıyoruz. Ama gerekçe olarak ileri sürülen ve oryantalistler tarafından ortaya atılıp müslümanların da gözü kapalı kabul ettikleri iddiaları ciddiye alıp inceleyecek olursak, söylenenlerin aksine çok farklı bir durumla karşılaşırız.

Önce bu hadîsi rivâyet eden râvîlerin hepsinin Mısırlı ve **Şâfiî** oldukları iddiasını ele alalım. Bunun için de **Ebû Davud**'da zikredilen bu hadîsin rivâyet zincirine bakalım ve râvîleri tek tek inceleyelim. Bu hadîsin rivâyet zincirinde yedi kişi yer almaktadır:

1- Ebû Davud: Bu hadîsi tahric eden **Ebû Davud** Mısırlı değil, Sicistanlıdır, ama **Basra**'da ikamet etmiştir. Mezhep itibariyle **Ahmed b. Hanbel**'in talebesidir, ama **Şâfiî** fıkhına da meyyâldir. Bu itibarla hem **Hanbelî** ve hem de **Şâfiî** tabakat kitapları onu zikreder, kendi mezheplerinden olduğunu kaydederler.

2- Ebû Davud'un hocası **Süleyman b. Davud el-Mihrî**[12] ise Mısırlıdır, ama **Şâfiî** değil, aksine **Mâlikî** fakîhidir.

3- Süleyman b. Davud'un hocası **Abdullah b. Vehb**[13] de Mısırlıdır, fakat o da **Şâfiî** değil, **Mâlikî** fakîhidir.

---

[12] **Ebû'r-Rabî', Süleyman b. Davud b. Hammâd b. Sa'd el-Mihrî el-Mısrî**: 178-235/794-849. Mısırlı muhaddis ve fakîhtir. Mâlikî fukahasındandır. Eşheb b. Abdülaziz ve Abdullah b. Vehb'den rivâyetleri vardır. Kendisinden Zekeriya es-Sâcî ve Ebû Davud rivâyet etti. Sika, âbid ve zâhid bir şahsiyetti. Rivâyetleri **Ebû Davud** ve **Nesaî**'de tahric edildi.

[13] **Ebû Muhammed, Abdullah b. Vehb b. Müslim el-Fihrî el-Kuraşî el-Mısrî:** 125-197/743-813. **Mısır**'lıdır, orada doğup büyüdü ve orada vefat etti. Asrının büyük imamlarındandır; muhaddis, hafız, müfessir, kârî, fakih, müctehid, âbid ve zâhid idi. Yirmi yıl **İmam Mâlik**'ten ders almış, **ez-Zührî**'nin yirmiden çok talebesine mülâkî olmuş, ilmî müktesebâtını **Mısır**, **Irak** ve **Hicâz** bölgesinde elde etmiş, toplam 400 civarında şeyhten rivâyette bulunmuştur. Mâlik b. Enes'ten ***el-Muvatta***'ı rivâyet etmiş ve onun en güvenilir talebesi olmuştur. Medîneliler, Mâlik'in herhangi bir rivâyet ve görüşünde ihtilâf ettiklerinde ona sorup doğrusunu öğrenirlerdi. Özellikle **Mısır** ve **Hicâz** bölgesinin hadîslerini toplamaya gayret etmiş, bunların müsned ve maktû'larını cem' etmiş ve ezberleyip tasnif etmiştir. İbnu't-Taberî onun hakkında; **"Hicâzî, Şâmî ve Mısrî hadîsleri ondan çok bilen birini görmedim"** der. Rivâyetlerinin çokluğu sebebiyle zamanının nâdir şahsiyetlerinden biri idi. Yüz bini aşkın şifâhî rivâyeti

4- Abdullah b. Vehb'in hocası **Saîd b. Ebî Eyyub**[14] da Mısırlıdır, ama Şâfiîlikle alakası yoktur. Çünkü **Saîd**, hicrî 160'da vefat etmiştir, ki o sırada **Şâfiî** henüz on yaşında bir çocuktu.

5- Saîd b. Ebû Eyyub'un hocası **Şerâhîl b. Yezîd**[15] de Mısırlıdır, fakat onun da Şâfiîlikle alakası yoktur. Çünkü **Şerâhîl** hicrî 120'da vefat etmiştir; o tarihte **Şâfiî** henüz dünyaya bile gelmemişti.

6- Şerâhîl'in hocası **Ebû Alkame**[16] ise Mısırlı değildir; **İbn Abbas**'ın âzâdlısıdır ve **İfrikıye**'de kadılık yapmıştır. Zaten onun vasıtasıyla bu hadîs **Mısır**'da yayılmıştır. **Ebû Alkame**'nin **Şâfiî** mezhebinden olmadığını söylemeye de herhalde gerek yoktur.

---

dışında eserlerinde de 20.000 civarında hadîs toplamıştı. Abdurrahman b. el-Kasım; **"İlmi, onun gibi kimsenin tedvin etmediğini"**, Ebû Zur'a er-Râzî; **"onun 30.000 hadîsini tetkik ettiği halde mevzû şöyle dursun, münker bir hadîsine bile rastlamadığını"** söyler. İmam Mâlik, ona hürmetle ders verir ve yalnız ona "**fakîh**" diye hitap ederdi. Rivâyetlerinde semâı arzdan ayıracak kadar dikkat gösterirdi. "***Ahberenâ***" ve "***haddesena***" lafızları arasında ilk tefriki o yapmıştır. Sahip olduğu geniş kültürü ona; **"divânu'l-ilm"** ünvanını kazandırmıştı. Hadîslerinin hemen tamamı, talebesi **Harmele** (ö. 243/858) tarafından rivâyet edilmiştir. Tam 36 defa hacca gitmişti. Kendisine kadılık teklif edildiğinde kabul etmeyerek evine kapanmış ve huzurunda "***Kitâbu ehvâli'l-kıyâme***" adlı eseri okununca düşüp bayılmış, tek kelime konuşamamış ve birkaç gün sonra da vefat etmişti. Çeşitli eserler kaleme almıştı. Bunlar arasında ***Kitabu't-Tefsir*** ve ***el-Câmi fî'l-hadîs*** en önemlileridir ve her ikisi de neşredilmiştir. İlk dönemin en önemli yazışlı kaynaklarından olan ***el-Câmi***'in günümüze ulaşan ve yayınlanan bölümünde 717 hadîs bulunmaktadır.

[14] **Ebû Yahya, Saîd b. Ebî Saîd (Miklâs) el-Huzâî el-Mısrî**: 100-161/718-778. Mısırlı râvîlerdendir. Şerâhîl b. Yezîd, Safvân b. Süleym ve Yezîd b. Ebî Habîb'den rivâyetleri vardır. Kendisinden Abdullah b. Vehb, İbn Cüreyc ve Abdullah b. Mübarek rivâyet etti. Sikadır; rivâyetleri kütüb-ü sittede tahric edilmiştir.

[15] **Şerâhîl b. Yezîd el-Meâfirî el-Mısrî**: ö. 120/737 ds. Mısırlı râv3ilerdendir. Ebû alkame ve Müslim b. Yesâr'dan rivâyetleri vardır. Kendisinden Saîd b. Ebî Eyyub ve Hayve b. Şureyh rivâyet etti. Sikadır; rivâyetleri **Müslim** ve **Ebû Davud**'da tahric edilmiştir.

[16] **Ebû Alkame el-Hâşimî el-Mısrî**: Mısırlı tâbiîlerdendir. İbn Abbas'ın âzâdlısıdır. Ebû Hureyre ve İbn Ömer'den rivâyetleri vardır. Kendisinden Şerâhîl b. Yezîd ve Eyyub b. Hasîn et-Temîmî rivâyet etti. Muhaddis ve fakîhtir. **İfrikıye**'de kadılık yapmıştır. İbn Hibbân onu *Sikat*'ında zikreder. Rivâyetleri **Buharî** hariç kütüb-ü sittede tahric edildi.

7- Nihayet bu hadîsi Hz. Peygamber'den rivâyet eden **Ebû Hureyre**, ne Mısırlıdır, ne de **Şâfiî**'dir.

Toparlayacak olursak, bu hadîsi rivâyet eden râvîlerin hepsinin Mısırlı olduğu iddiası doğru değildir, sadece dört tanesi Mısırlıdır. Bu râvîlerin hepsinin **Şâfiî** mezhebine mensup oldukları iddiası ise, hiçbir şekilde doğru değildir; çünkü hiç biri **Şâfiî** değildir. Sadece **Ebû Davud**'un yarım **Şâfiî** olduğu söylenebilir. Buna mukabil yedi râvîden iki tanesi tam anlamıyla **Mâlikî** fakîhidir.

Hiç şüphesiz ki bir iddianın oryantalistler tarafından ortaya atılmış olması, reddedilmesi için yeterli bir gerekçe sayılmaz. Söyleyenin değil, söylenen şeyin doğru olup olmadığına bakılmalıdır. Ama müslümanların, oryantalistler tarafından ortaya atılan iddiaları hiç sorgulamadan gözü kapalı kabul etmeleri de doğru değildir. Onların maksatlı ve kötü niyetli olmadıklarını kabul etsek bile, **lâ yuhtî** olmadıklarını da kabul etmemiz gerekir.

Ayrıca bu hadîsi ilk tahric edenlerden biri de hicrî 303'de vefat eden **Hasan b. Süfyan**'dır. İlginç olanı onun da Mısırlı olmaması, aksine **Mısır**'a en uzak bir mekân olan **Mâverâünnehir**'den olmasıdır. Hatta o da **Şâfiî**'ye değil, **Ebû Sevr**'e bağlıdır. Kaldı ki bu hadîs pek çok önemli kaynakta da rivâyet edilmiştir.[17]

Müceddidlerin çoğunun **Şafiî** olmasına gelince, **İbn Kesîr**'in de işaret ettiği üzere, her mezhep mensubunun müceddidleri kendi mezhebinde aramasından daha tabiî ne olabilir? Bugün bile cemaatler, müceddidleri kendi liderlerinde aramıyorlar mı? Bunu önlemenin yolu, herhalde hadisin mevzu olduğu ve **Şafiî**'nin öğretisini meşrûlaştırmak için uydurulduğu iddiasında bulunmak olmamalıdır. Ayrıca birinin "**Müceddit**" olduğuna hükmeden de

[17] Hadîs için ayrıca bkz., **Taberânî,** *Evsat,* VI, 324, hadis no, 6527; **Hâkim,** *Müstedrek,* IV, 567, hadis no, 8592; IV, 568, hadis no, 8593; **Hatîb,** *Tarihu Bağdad,* II, 62; **Deylemî,** *Firdevs,* I, 148, hadis no, 532; **Osman ed-Dânî,** *Sünenu'l-Vâride fi'l-Fiten,* III, 743, hadis no, 364; **Tehzîbu'l-Kemâl**, XII, 412; XXIV, 364; **Nevevî,** *Tehzîbu'l-Esmâ,* I, 27; II, 496; **Zehebî,** *Siyer,* XIV, 203; XVII, 195; a.mlf., *Tezkire,* III, 813; **Aclûnî,** *Keşfu'l-Hafâ,* I, 282, hadis no, 740; *Feyzu'l-Kadîr,* II, 358. **Suyutî**'nin sadece bu hadîs hakkında kaleme aldığı; *"Tuhfetu'l-mühtedîn bi esmâi'l-müceddidîn"* adlı bir risalesi vardır.

neticede bir insandır, falancıların müceddit olduğunu hadîs söylememektedir. Her insanın kanâati de sadece kendini bağlar.

Kanâatimizce bu hadîste kastedilen müceddidin, belli bir mezhebin mensubu olması bir tarafa, belli bir sınıf, zümre, ilim dalı ve ırka mensup olanlarla da sınırlı değildir. Aksine bu dini aslî hüviyetine kavuşturmak ve onu tekrar dünya gündemine oturtmak heyecanını duyan ve bunun için gayret gösteren her mü'mini içine alır. Bu konuda ilk akla gelen kişilerin ilim adamları olması, tabiî karşılanmalıdır. Ama âlimlerin yanında özellikle âdil yönetimleriyle insanlara huzur getiren ve İslâm'ı yüceltmeye çalışan siyaset adamlarını da göz ardı etmek doğru olmasa gerektir. Nitekim ilk asrın müceddidi olduğunda hemen hemen ittifak edilen **Ömer b. Abdülaziz** (ö. 101/719), bir devlet ve siyaset adamı idi.

MÜCEDDİTLER

Bu hadîs, İslâm'ı yeniden canlandıracak kişileri her asırda Yüce Allah'ın bu ümmete lütfedeceğini ifâde etmektedir. İslâm'ın kıyâmete kadar hiç bozulmadan devamı da bu yolla sağlanacaktır. Bu, Allah'ın bu din için uygun bulduğu bir takdiridir. Esasen diğer dinlerin kısa bir zaman diliminde bozulmalarının ve hurafelere bulanmalarının sebebini, büyük ölçüde her nesilde onu aslî hüviyetiyle muhafaza edecek kişilere sahip olmamalarında aramak gerekir.

İslâm tarihinde bu şerefli görevi edâya çalışan ve yaptığı bu hayırlı hizmetinden dolayı **"müceddit"** olduğu zannedilen insanlar her nesilde fazlasıyla görülmüştür. Pek çok İslâmî kaynakta, her asırda müceddit olduğu zannedilen bu kişilerin isimlerini görmek mümkündür. İnsanların değer yargıları farklı olduğu için, müceddit olarak ismi verilen kişiler de, gayet tabiî farklı olabilmektedir. Burada hicrî 606 yılında vefat eden **İbnu'l-Esîr**'in, kendi dönemine kadar müceddit olduğunu zannettiği kişiler listesini kaydetmek istiyorum. Böylece müceddit mefhumuna nasıl geniş bir perspektiften bakılması gerektiği konusunda da bir fikir edinmek mümkün olacaktır. **İbnu'l-Esîr**, bir ekol olarak Müslümanların, etrafında kümelendiği meşhur mezhepleri ve özellikle dört mezhebi zikrettikten sonra kişi bazında

şu isimleri zikreder. Burada tarih olarak asrın sonunda vefat edenlerin dikkate alındığını da vurgulamak gerekir:

1. Asır:

A- Devlet Başkanı: Halife Ömer b. Abdülaziz (ö. 101/719).

B- Fukaha'dan:

1- **Medîne**'de: Ebû Cafer Muhammed b. Ali el-Bâkır (ö. 114/732), Kasım b. Muhammed b. Ebî Bekr (ö. 107/725) ve Sâlim b. Abdullah b. Ömer (ö. 106/724);

2- **Mekke**'de; Mücâhid b. Cebr (ö. 104/722), İbn Abbas'ın âzâdlısı İkrime (ö. 105/723), Atâ b. Ebî Rebâh (ö. 114/732);

3- **Yemen**'de: Tavus (ö. 106/724);

4- **Suriye**'de: Mekhûl (ö. 112/730);

5- **Kûfe**'de: Âmir b. Şerâhîl eş-Şa'bî (ö. 103/721);

6- **Basra**'da: el-Hasan el-Basrî (ö. 110/728) ve Muhammed b. Sîrîn (ö. 110/729).

C- Kurrâdan: Abdullah b. Kesîr[18];

D- Muhaddislerden: Başta Muhammed b. Şihâb ez-Zührî (ö. 124/742) olmak üzere tâbiîlerin ve tebeu't-tâbiîlerin meşhurlarından pek çok kişinin ismi zikredilebilir.

2. Asır:

A- Devlet Başkanı: Me'mûn b. Harun Reşîd[19];

B- Fukahadan: Sünnî mezheplerden: İmâm Şâfiî[20], Hanefîlerden Hasan b. Ziyâd el-Lü'lüî[21], Mâlikîlerden Eşheb b. Abdülaziz.[22]

---

[18] **Ebû Ma'bed, Abdullah b. Kesîr b. Amr b. Abdullah el-Kinânî ed-Dârî el-Mekkî:** ö. 120/738. Sika tâbiîlerdendir. Abdullah b. Zübeyr ve İkrime'yi dinledi. Kendisinden İbn Cüreyc ve Eyyub es-Sahtiyânî rivâyet etti. Yedi kırâat imamından biridir. Aslen İranlıdır, **Mekke**'de dünyaya geldi ve orada vefat etti. Hadîsi kütüb-ü sittede tahric edilmiştir.

[19] **Ebû'l-Abbas, Me'mûn b. Abdullah b. Harun er-Reşîd b. Muhammed b. Ebî Cafer el-Mansur el-Abbâsî:** 170-218/786-833. Abbasî halifesidir. Akıllı ve dirayetli biri olarak bilinir. Âlim, fasîh biriydi, son derece güzel ve etkili konuşurdu. İnsanları Kur'ân'ın mahluk olduğunu kabule zorlamasıyla meşhurdur. **Tarsus**'ta medfundur.

Hanbelî mezhebinin imamı Ahmed b. Hanbel üçüncü asırda yaşadığı için burada ondan söz edilmemiştir. İmâmiye mezhebinden de Ali b. Musa er-Radî[23];

---

[20] **Ebû Abdullah, Muhammed b. İdris b. el-Abbas b. Osman b. Şâfi' b. es-Sâib el-Kuraşî el-Muttalibî eş-Şâfiî :** 150-204/767-819. Şâfiî mezhebinin bânîsidir. Büyük dedesi Sâib, sahabî idi ve **Bedir** günü Müslüman olmuştu. **Bedir** savaşına müşrikler safında katılmıştı ve Hâşimîlerin sancağını taşıyordu. Savaşta esir alındı, ancak fidye ile kurtuldu, sonra kendi arzusu ile müslüman oldu. İmâm Şâfiî **Gazze**'de dünyaya geldi. İki yaşında iken **Mekke**'ye götürüldü. 195/810 yılında **Bağdat**'a gitti. 198/813 yılında **Mısır**'a göçtü ve ölünceye kadar orada kaldı. İmâm Mâlik ve İbn Uyeyne'den rivâyetleri vardır. Kendisinden Ahmed b. Hanbel, el-Müzenî ve el-Kerâbîsî rivâyet etti. Muhaddis, fakîh ve usûlcü idi. Arap diline, lügate ve nahve tam bir vukûfu vardı. Son derece fasihti. Âbid, zâhid ve müttakî bir zâttı. Ahmed b. Hanbel; "**Şâfiî, gündüzün güneşi gibidir**" der. Hadîse ve fıkha dair çeşitli eserler kaleme almıştır.

[21] **Ebû Ali, el-Hasan b. Ziyâd el-Lü'lüî el-Ensârî el-Kûfî:** ö. 204/820. Meşhur fakîh ve muhaddisti. **Ebû Hanîfe**'nin talebesidir. Aslen Kûfelidir, bilahare oradan **Bağdad**'a göçmüştü. **Kûfe**'de kadılık yaptı, sonra istifa etti. Zâhid ve müttaki biriydi. Müctehid imamlardandı.

[22] **Ebû Amr, Eşheb b. Abdülaziz b. Davud el-Kaysî el-Âmirî el-Ca'dî el-Mısrî:** 150-204/767-820. **Kahire**'de doğdu. Meşhur fakîhlerdendir. İmâm Mâlik'in talebesidir. **Mısır** fakîhi ve müftisi idi. **Mâlikî** mezhebinin **Mısır**'daki en büyük otoritesi idi. **İmâm Şâfiî; "Mısır, Eşheb'den daha fakîh birini yetiştirmemiştir"** der. Doğduğu şehir **Kahire**'de öldü, **Karafe** mezarlığında defnedildi.

[23] **Ebû'l-Hasan, Ali Rıza b. Musa Kâzım b. Cafer Sadık b. Muhammed Bâkır b. Ali b. el-Hüseyin b. Ali b. Ebî Talib el-Hâşimî el-Medenî:** ö. 203/819. Medînelidir. İmam Ali Rıza diye meşhurdur. Annesi Nûbiyeli ümmü veled bir câriye idi. Zamanının Şia imamı idi. İsnâ Aşeriye'ye göre on iki imamın sekizincisidir. Kendisine halifelik teklif edilmiş, ama kabul etmemişti. Faziletine dair pek çok menkıbe rivâyet edilmiştir. İlmi, ibadeti, zühdü ve takvası ile meşhurdu. Mescid-i Nebî'de ders halkası vardı; hayatının eğitim-öğretimle geçirdi. Ölümünden iki yıl önce halife Me'mûn'un daveti üzerine **Merv**'e gitmek üzere yola çıktı. Orada Me'mun, 33,000 kişiyi bulan Abbasoğullarını toplayarak Ali Rıza'yı veliaht tayin etti. Sonra kızkardeşini Ali Rıza'ya, kızını da onun oğluna verdi. Kendisinin ve Ali Rıza'nın ismini taşıyan altın ve gümüş paralar bastırdı. Halifenin, Hz. Ali'nin neslinden birini veliaht tayin etmesi **Bağdad**'daki Abbasîleri ayağa kaldırdı. Hemen Me'mûn'u azledip amcası İbrahim b. Mehdî'ye bîat ettiler. Bunun üzerine halife bir ordu hazırlayarak onların üzerine yürüdü. Bu sırada Ali Rıza zehirlenerek öldürüldü. Halife onu **Tus**'ta defnetti ve orada onun için bir türbe yaptırdı. Hadîs ve fıkıh âlimi olan Ali Rıza'dan gelen rivâyetler umumiyetle

C- Kurrâdan: Yakub b. İshak el-Hadramî[24];
D- Muhaddislerden: Yahya b. Maîn[25];
E- Zâhidlerden: Ma'rûf el-Kerhî[26];

3. Asır:

A- Devlet Başkanı: Muktedir Billâh[27];

---

zayıftır. Ancak onun yalan söylemesi imkânsız görülmüş ve rivâyetlerindeki hataların onun talebelerinden kaynaklandığı ileri sürülmüştür.

[24] **Ebû Muhammed, Yakub b. İshak b. Zeyd b. Abdullah el-Hadramî el-Basrî**: ö. 205/820. Basralıdır, kırâat-ı aşere imamlarındandır. Hadîste de güvenilir biri olarak bilinmektedir. Hammâd b. Seleme ve Zâide b. Kudâme'den rivâyeti vardır. Kendisinden Amr b. Ali el-Fellâs ve Ebû Kılâbe er-Rakaşî rivâyet etti. Sika râvîlerdendir; hadîsi **Buharî** hariç kütüb-ü sittede tahric edilmiştir.

[25] **Ebû Zekeriya, Yahya b. Maîn b. Avn b. Ziyâd b. Bistâm b. Abdurrahman el-Murrî el-Ğatafânî el-Bağdadî**: 158-233/775-848. Aslen Serahslıdır, ama **Bağdat**'ta yaşamıştır. **Rey** şehrinin harac memuru olan babasından kendisine miras kalan bir milyon dirhemin üzerindeki muazzam servetin tamamını hadîs tahsili için harcadı. Hayatının sonlarına doğru giyeceği pabucu bile kalmamıştı. Hadîsleri yazardı; hadîsleri yazmış olduğu defterleri göstererek; **"burada olmayan her hadîs yalandır"** derdi. **Ali b. Medînî**: **"Hz. Âdem'den beri, Yahya b. Maîn kadar Peygamber sözünü yazan birini bilmiyoruz"** derdi. **Ahmed b. Hanbel** de; **"Onu dinlemek gönüldekilere şifâdır. O, yalancıların yalanını ortaya koydu. Onun bilmediği hadîs, hadîs değildir"** demişti. Vefat ettiğinde geriye külliyetli miktarda kitap bırakmıştı. Ezberindeki hadîslerin bolluğu ve geniş bilgisiyle emsâlsiz olması yanında, onu asıl şöhrete ulaştıran, cerh ve ta'dîl ilmindeki üstün mahâretidir. Cerh ve Ta'dîlin mutlak imamıdır. Ricâli en iyi bilen muhaddistir. O kadar ki, Allah'ın onu, sırf bu iş için bu ümmete bir lütuf olarak yarattığına inanılırdı. Bir hadîsin durumunu anlayabilmek için, onu elli defa ayrı vecihleriyle yazdığı rivâyet edilir.Hac farîzasını tamamlayıp **Medîne**'den ayrılırken; **"benim yanımdan ayrılmak mı istiyorsun?"** diye hâtiften bir ses işitmesi üzerine **Medîne**'de kalmış ve üç gün sonra da vefat etmişti. On beş kadar eseri bilinmektedir, ki bunların on kadarı günümüze ulaşmıştır.

[26] **Ebû Mahfûz, el-Ma'rûf b. Fîrûz el-Kerhî el-Bağdadî**: ö. 201/816. Bağdatlı meşhur sofilerdendir. Tasavvufçuların şeyhi kabul edilir. Annesi ve babası hıristiyan idiler. Ma'rûf önce Hıristiyanlık eğitimi almış, teslis inancına karşı çıkarak âilesinden kaçmış, sonra müslüman olmuş, tekrar âilesine dönmüş ve ailesi de müslüman olmuşlardı. Davud et-Tâî'nin talebesi İbnu's-Semmâk'ın delâletiyle zühde yönelen Ma'rûf, tasavvuf tarihinin en büyük şahsiyetleri arasında yer alır. Duası makbul biriydi. Seriy es-Sakatî'nin şeyhi idi. **Bağdat**'ta vefat etti, tarih boyunca kabri ziyaretgâh olarak kullanıldı.

B- Fukahadan: Şâfiîlerden Ebû'l-Abbas b. Süreyc[28], Hanefîlerden Ebû Cafer et-Tahâvî (ö. 321/933), Mâlikîlerden (İbnu'l-Esîr'in burada kaydettiği isim silinmiştir), Hanbelîlerden Ebû Bekr b. Harun el-Hallâl (ö. 311/923), İmâmiye mezhebinden de Ebû Cafer Muhammed b. Yakub er-Râzî el-Kuleynî[29];

C- Kelamcılardan: Ebû'l-Hasan el-Eş'arî[30];

D- Kurrâdan: Ebû Bekr Ahmed b. Musa b. Mücâhid el-Bağdâdî el-Üstâz[31];

---

[27] **el-Muktedir Billâh Ebû'l-Fadl, Cafer b. el-Mu'tadıd Billâh Ahmed b. Ebî Ahmed (Talha) b. el-Mutevekkil Alâllâh el-Hâşimî el-Abbasî el-Bağdadî**: 282-320/895-932. 18. Abbasî halifesidir. 295-320 yılları arasında halifelik yaptı. Kendisine, kardeşi Müktefî Billâh'dan sonra, henüz 13 yaşında iken bîat edildi. En küçük yaşta kendisine bîat edilen Abbasî halifesidir. Üç defa tahttan indirilmiş, ama sonra her seferinde yine kendisine bîat edilmişti. Akıllı, cömert ve isabetli görüşleri olan biri olmakla birlikte israfa ve eğlenceye olan düşkünlüğü ile bilinir. Henüz 38 yaşında iken öldürüldü.

[28] **Ebû'l-Abbas, Ahmed b. Ömer b. Süreyc el-Kadî el-Bağdadî**: ö. 306/918. Bağdatlı meşhur âlimlerdendir. **el-Bâzî el-Eşheb** lakabı ile bilinirdi. Ebû Davud ve Za'ferânî'den rivâyetleri vardır. Kendisinden Taberânî ve Gıtrifî rivâyet etti. Muhaddis, mütekellim ve fakîhtir; Şâfiî fukahasındandır. Döneminin Şâfiî imamı idi. Şâfiî mezhebi büyük ölçüde onunla yayılmıştı. Hatta ona küçük Şâfiî denirdi. Bütün içtihatlarında İmâm Şafiî'yi taklit ederdi. **Bağdat**'ta kadılık yapmıştı. 400 kadar eseri bilinmektedir. Şâfiîler tarafından hicrî üçüncü asrın müceddidi gösterilir.

[29] **Ebû Cafer, Muhammed b. Yakub b. İshak el-Küleynî er-Râzî**: 265-329/879-941. **Rey** ile **Kum** arasında bulunan **Küleyn** kasabasında dünyaya geldi. Şîa'nın İmamiye fukahasındandır. Âlim, fazıl biriydi; İmâmiyye'nin yüz akı olduğu rivâyet edilir. İmâmiyye'nin ilmî reisi kabul edilirdi. Çeşitli eserleri bulunmaktadır. ***el-Kâfî*** adlı eseri, İmâmiyye'nin kabul ettiği dört temel hadîs kitabının birincisidir. 16,199 hadîs ihtiva eden bu eser, günümüze ulaşmış ve basılmıştır (Beyrut, 1401/1980, I-VIII). Onun bu eseri, Buharî'nin Sünnîler arasındaki konumu gibi kabul edilir. **Bağdat**'ta oturmuş ve orada vefat etmişti.

[30] **Ebû'l-Hasan, Ali b. İsmail b. İshak b. Salim el-Eş'arî el-Basrî**: ö. 324/936. Aslen Basralıdır, ama **Bağdad**'da ikamet etmiştir. Kelamcıdır ve usûl âlimlerindendir. İtikatta Eş'arî mezhebinin kurucusudur. Meşhur sahabî Ebû Musa'l-Eş'arî'nin soyundandır. Pek çok eserleri vardır. Mu'tezile, Cehmiye ve Hâriciye'ye karşı reddiyeler kaleme almıştır.

[31] **Ebû Bekir, Ahmed b. Musa b. Mücâhid el-Mukriî el-Bağdadî**: 245-324/859-936. Asrının kırâat-i seb'a imamıdır. Meşhur âlimlerdendir.

E- Hadisçilerden: Ebû Abdurrahman en-Nesaî (ö. 303/915);

4. Asır:

A- Devlet Başkanı: Kadir Billah[32];

B- Fukahadan: Şâfiîlerden Ebû Hâmid el-İsferâyînî[33], Hanefîlerden Ebû Bekr Muhammed b. Musa el-Hıvârizmî[34], Mâlikîlerden Ebû Muhammed Abdülvehhâb b. Ali b. Nasr[35], Hanbelîlerden de Ebû Abdullah el-Hüseyin b. Ali b. Hâmid[36] ve

---

[32] **el-Kadir billâh, Ebû'l-Abbas Ahmed b. İshak b. el-Muktedir Cafer b. Mu'tadıd el-Abbasî el-Bağdadî:** 336-422/947-1031. Abbasî halifesidir. **Bağdad**'da doğdu, iyi bir eğitim gördü. 381/991 yılında hilafet makamına geçmişti. Büveyhîler'in hâkimiyeti döneminde iktidar olmuştu. Dönemi iç karışıklıklarla geçmişti. Yumuşak huylu, ilim dostu, hayırsever biriydi. İbadet ve diyanetiyle meşhurdu. Son derece cömertti. Fıkhî malumatı iyi idi. Çeşitli eserler kaleme almıştı.

[33] **Ebû Hâmid, Ahmed b. Muhammed b. Ahmed el-İsferâyinî:** ö. 406/1016. Meşhur Şâfiî fakîhidir. Döneminde Şâfiîler'in reisi idi. **İsferâyin**'de doğdu, **Bağdad**'da yaşadı. Çeşitli eserler kaleme aldı. Her taraftan talebeler ona akın ederlerdi. Çok saygın biriydi. Dördüncü asrın müceddidi kabul edilirdi.

[34] **Ebû Bekir, Muhammed b. Musa b. Muhammed el-Harizmî el-Bağdadî**: ö. 405/1014. Hanefî fakîhidir. **Bağdad**'da ikamet etti. Döneminde Hanefîler'in en önde gelen âlimlerindendi. Büyük âlimdi. Kendisine defalarca kadılık teklif edilmiş, ama her defasında reddetmişti.

[35] **Ebû Muhammed, Abdülvehhâb b. Ali b. Nasr b. Ahmed el-Mâlikî et-Tağlibî:** ö. 422/1031. Mâlikî fakîhidir. Döneminde Mâlikîler'in en büyük imamı idi. **Bağdad**'da doğdu ve orada ikamet etti. Büyük âlimlerdendi. Muhtelif eserler kaleme almış, çeşitli şehirlerde kadılık yapmıştı. Hayatının sonlarına doğru **Mısır**'a gitti, orada da kadılık yaptı ve orada vefat etti.

[36] **Câmiu'l-Usûl**'de yukarıdaki gibi kaydedilen bu ismin doğrusu ve onun kısa biyografisi şöyledir: **Ebû Abdullah, el-Hasan b. Hâmid b. Ali el-Hanbelî el-Bağdadî el-Varrâk**: ö. 403/1012. Hanbelî fukahasındandır. **Bağdat**'ta dünyaya geldi ve orada yetişti. Dinî eğitimini Ebû Bekir en-Neccâd ve Ğulâmu Hallâl gibi âlimlerden aldı. Özellikle Kur'ân-ı Kerîm'i istinsah ederek geçimini sağlardı, bundan dolayı da kendisine **Varrâk** lakabı verilmişti. Zühd ve takvâsı ile temâyüz etmişti. Bağdat halkı üzerinde büyük nüfuzu vardı. Hac'dan dönerken Vâkısa denilen yerde bedevîlerin hücumuna uğramış ve orada öldürülmüştü. Kaleme aldığı çeşitli eserlerinden günümüze sadece ***Tehzîbu'l-ecvibe*** adlı fıkha dair eseri ulaşmış, bu eser de neşredilmiştir. (Thk., subhi Samarrâî, Beyrut, 1988). Önemli eserlerinden biri de 20 cilt olduğu rivâyet edilen ***Kitâbu'l-Câmi' fî ihtilâfi'l-fukahâ***'dır.

İmâmiye'den de Musa Kâzım'ın torunlarından el-Murtaza el-Mûsevî[37];

C- Kelamcılardan: Kadı Ebû Bekir el-Bâkıllânî[38] ve Ebû Bekir Muhammed b. el-Hasan b. Fûrek[39];

D- Muhaddislerden: Ebû Abdullah el-Hâkim en-Nisabûrî (405/1015);

E- Kurrâdan: Ebû'l-Hasan Ali b. Ahmed el-Hammâmî[40];

F- Zâhidlerden: Ebû Bekir Muhammed b. Ali ed-Dîneverî.[41]

---

[37] **Ebû Tâlib, el-Murteza Ali b. el-Hüseyin b. Musa el-Kuraşî el-Alevî el-Hüseynî el-Mûsevî el-Bağdadî:** 355-436/966-1044. Bağdatlıdır, Murtaza lakabı ile meşhurdur. İmâm Musa Kâzım'ın neslindendir. İmâmiye fukahasındandır; **Nakîbu'l-aleviyye** diye bilinir. Meşhur âlimlerdendir. Fakîh, edîp, şâir ve kelâmcıdır. Daha çok fıkıh, kelâm ve edebiyat alanında olmak üzere çeşitli eserler kaleme almış, *Nehcu'l-Belâğa*'yı da cem etmişti. Ama bunun içinde pek çok mevzû rivâyet yer almaktadır. ***eş-Şâfî, İhtilâfu'l-fukahâ*** ve usûle dair yazdığı **ez-Zahîre** adlı eserleri önemlidir. Dört ciltlik bir de ***Dîvân***'ı vardır.

[38] **Ebû Bekr, Muhammed b. et-Tayyib b. Muhammed el-Bâkıllânî el-Basrî:** 330-403/941-1013. Aslen Basralıdır, ama daha çok Bağdat'ta oturdu. Elçi sıfatıyla **İstanbul**'a gitmiş, **Ukberâ** ve **Bağdat**'ta kadılık yapmıştır. Ebû Bekir el-Katîî ve Dârekutnî'den hadîs öğrendi. Kendisinden kadı Ebû Cafer Muhammed b. Ahmed es-Simnânî ve Ebû Zer el-Herevî rivâyet etti. Mâlikî fukahasındandır. Usûl imamıdır. Daha çok kelam dalındaki büyük şöhretiyle tanınır. Ama tafsir, hadîs, fıkıh, usûl-u fıkıh, edebiyat ve belâğat ilminde de söz sahibidir. Pek çok eseri vardır. Bunlardan en önemlileri kabul edilen ***el-İnsâf, et-Temhîd*** ve ***İ'câzu'l-Kur'ân*** adlı eserleri matbudur. **Bağdat**'ta vefat etti.

[39] **Ebû Bekir, Muhammed b. el-Hasan b. Fûrek el-İsfahanî en-Nisabûrî:** ö. 406/1015. Kelam ve usûl âlimlerindendi. Döneminde kelamcıların en büyük otoritesi idi. Eş'arî idi. Aynı zamanda nahivci idi. 100 kadar eser kaleme almıştı. Fıkıh, usûl, kelâm, tasavvuf, tefsir, tabakat ve nahve dair eserler verdi. **Isfahan**'da doğdu, bir müddet **Irak**'ta kaldı. **Büst** yakınında zehirlenerek öldürüldü. Cesedi **Nisabur**'a götürüldü. Orada türbesi vardır. Kerrâmîler tarafından zehirlenmişti. Mu'tezile'yi eleştirdiği için işkence görmüştü. Müşkilu'l-hadîs'e dair çok önemli ve meşhur bir eseri de vardır.

[40] **Ebû'l-Hasan, Ali b. Ahmed b. Ömer b. Hafs el-Hammâmî el-Mukriî el-Bağdadî:** 328-417/940-1026. Bağdat ulemasındandır. **İbnu'l-Hammâmî** diye meşhurdur. Döneminin kırâat imamlarından ve güvenilir muhaddislerdendi. Âbid ve fazıl biriydi. Bağdat'ta vefat etti, Ahmed b. Hanbel'in yanına defnedildi.

[41] Ricâle dair kaynaklarda **Ebû Bekir Muhammed b. Ali ed-Dîneverî** diye birini bulmak mümkün olmadı. Buna karşılık **Ebû Bekir Muhammed b. Abdullah ed-**

5. Asır:

A- Devlet Başkanı: Mustazhir Billâh[42];

B- Fukahadan: Şâfiîlerden Gazzâlî[43], Hanefîlerden Kadı Fahreddin Muhammed b. Ali (el-Hüseyin b. Muhammed) el-Ersâbendî el-Mervezî (ö. 512/1118), Mâlikîlerden (İbnu'l-Esîr'in burada kaydettiği isim de silinmiştir), Hanbelîlerden Ebû'l-Hasan Ali b. Ubeydullah ez-Zâğûnî[44];

C- Hadîsçilerden: Rezîn b. Muâviye el-Abderî (ö. 535/1141);

D- Kurrâdan: Ebû'l-İzz Muhammed b. el-Hüseyin b. Bündâr el-Kalânisî[45].

İbnu'l-Esîr'in yaptığı bu değerlendirme[46], şüphesiz nihaî bir tespit anlamına gelmemektedir. Zaten müceddidleri belirlemek onun

---

Dîneverî adında kerametleri zâhir bir zahidin **Bağdat**'ta **Resâfe**'de yaşadığı ve 430/1038 yılında vefat ettiği, **Sıfatu's-Safve**'de kaydedilmektedir.

[42] **el-Mustazhir Billâh, Ebû'l-Abbas Ahmed b. el-Muktedî Biemrilllâh Abdullah b. el-Kâim Biemrillâh el-Hâşimî el-Abbasî el-Bağdadî**: 470-512/1077-1118. Abbasî devletinin 28. halifesidir. Babası el-Muktedî Billâh'tan sonra 487/1094 yılında 17 yaşında olduğu halde hilafet makamına geçti. 25 yıl halifelik yaptı. Mazbut, ulemayı sever, cömert biriydi. Aynı zamanda şairdi.

[43] **Huccetü'l-İslâm Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed el-Gazâlî et-Tûsî**; 450-505/1058-1111. **Taberan**'da doğmuş, orada vefat etmiştir. İkiyüz kadar eseri vardır. **Horasan, Bağdat, Sûriye, Hicaz** ve **Mısır**'ı dolaşmış, tekrar memleketine dönmüştür. Filozof, kelamcı, usûlcü ve mutasavvıftır. **Nizâmiye**'de müderrislik yapmıştır. Çok kıymetli kitaplar kaleme almış, birçoğu da günümüze kadar ulaşmıştır. Çeşitli sapık cereyanlara karşı İslâm akidesini müdafaa etmesiyle meşhurdur.

[44] **Ebû'l-Hasan, Ali b. Ubeydullâh b. Nasr b. Ubeydullâh ez-Zâğûnî el-Bağdadî**: 455-527/1063-1133. **Bağdat** ulemasındandır. Hanbelî fakîhidir. Âbid, zâhid ve müttakî bir şahsiyetti. Son derece geniş bir ilme sahipti. Çeşitli eserler kaleme almıştı.

[45] **Ebû'l-İzz Muhammed b. el-Hüseyin b. Bündâr el-Mukriî el-Kalânisî el-Vâsıtî**: 435-521/1043-1127. **Vâsıt**'ta dünyaya geldi. Yaşadığı dönemde bütün **Irak**'ın en büyük kırâat imamı olarak kabul edilirdi. Bir müddet **Bağdat**'ta kalmış, sonra tekrar memleketi **Vâsıt**'a gitmişti. Şâfiî fuklahasındandı. Râfizîlikle itham edilmişti. Kırâat'e dair ***İrşâdu'l-mübtedî ve tezkiretu'l-müntehî*** adlı eseri neşredilmiştir. **Vâsıt**'ta vefat etti.

[46] Bkz., **Câmiu'l-Usûl**, XI, 322-24.

inhisarında da değildir. Bu, tamamen onun kendi kanâatine dayalı bir tespitten ibarettir. Bu isimleri kabul etmeyip başka isimler ileri sürmek hiçbir zaman gayri meşru değildir. Nitekim **Hâkim, Nevevî, Zehebî** ve **Aclûnî**, bu isimlere başkalarını da ilave etmektedirler.

Meselâ; hicrî **birinci** asırda: Ebû Kılâbe el-Cermî el-Basrî[47];

İkinci asırda: Yezîd b. Harun[48] ve Ebû Davud et-Tayalisî (204/819);

---

[47] **Ebû Kılâbe, Abdullah b. Zeyd b. Amr el-Cermî el-Ezdî el-Basrî:** ö. 106/724. Basralı meşhur tâbiûn ulemasından, güvenilir hadîs hafızlarındandır. Enes b. Malik, Hz. Âişe ve İbn Ömer'i dinledi. Kendisinden Yahya b. Ebî Kesîr, Eyyub es-Sahtiyânî ve Halid el-Hazzâ rivâyet etti. Rivâyetleri kütüb-ü sittede tahric edildi. Muaddis, fakîh, âbid ve zâhid bir şahsiyetti. Kendisine **Basra** kadılığı teklif edilmiş, ama kabul etmemişti. Israrlar karşısında **Basra**'dan kaçtı, önce **Yemâme**'ye, arkasından da **Şam** civarındaki **Dâriyâ**'ya yerleşti. Yine ısrarlar devam edince halifeden yardım isteyerek bu sıkıntıdan kurtuldu. Vefatına yakın gözlerini kaybetti ve felç oldu; ama asla şikâyetlenmeden şükre ve hamde devam etti. Ölmeden önce vücuduna felç vurmuş; eli-ayağı tutmaz, gözleri de görmez olmuştu. Buna rağmen şükreder, Allah'a hamdederdi. Sikadır; rivâyetleri kütüb-ü sittede tahric edilmiştir. **Dâriyâ**'da vefat etti.

[48] **Ebû Hâlid, Yezîd b. Harun b. Zâzân es-Sülemî el-Vâsıtî:** 118-206/736-821. Aslen Buharalıdır. Ancak **Vâsıt**'ta doğmuş ve **Vâsıt** muhaddisi olarak şöhret bulmuştur. Yahya'l-Ensârî, Süleyman et-Teymî ve Hişâm ed-Destüvâî'den hadîs dinlemiş, kendisinden Müsedded, Ebû Hayseme ve Ahmed b. Hanbel rivâyet etmişti. Muhaddis, hafız, müfessir, fakîh, ferâizci, âbid ve zâhid biriydi. Hanbelî fukahasındandı. Uzun yıllar hadîs tahsili için seyahat etmiş, çok miktarda hadîs toplamıştı. Devrinin en meşhur hadîs hafızlarından biridir. Sika olduğunda icmâ vardır. Ebû Hâtim; **"onun gibi birisi hakkında soru sorulamayacağını"**, İbnu'l-Medînî de; **"ondan iyi hadîs hıfzeden birini görmediğini"** söyler. Kendisi de senedleriyle birlikte 25,000 hadîs ezberlediğini ifâde eder ve ezberinin son derece kuvvetli olduğunu belirtmek için de; **"isteyen onlara tek harf ilave etsin, göreyim"** der. Bir müddet **Bağdat**'ta da tahdîs etmiştir; oradaki derslerini yaklaşık 70,000 kişi takip ederdi. Ezberinden tahdîs ederdi. Yaşlanınca gözleri görmez olmuştu. **Vâsıt**'ta vefat etti. Kur'ân tefsirine dair olan eseri günümüze ulaşmıştır.

Üçüncü asırda: Hasan b. Süfyan[49], Ebû Abdullah Ahmed b. el-Hasan b. Abdülcebbâr es-Sûfî[50], Ebû Abdullah b. el-Cellâ Ahmed b. Yahya eş-Şamî[51], Hâcib b. Ergin el-Fergânî[52], Abdân b. Ahmed b.

---

[49] **Ebû'l-Abbas, el-Hasan b. Süfyân b. Âmir b. Abdülazîz b. en-Nu'mân eş-Şeybânî el-Bâlûzî en-Nesâî:** 213-303/828-916. **Nesâ**'nın **Bâlûz** köyünde dünyaya gelmiş ve orada ikamet etmiştir. Muhaddis, hafız, fakîh ve edîbdir. Hadîs tahsili için Hicaz, Mısır, Irak ve Horasan'ı dolaşmıştı. Yahya b. Maîn ve Kuteybe b. Saîd'den hadîs öğrenmiş, kendisinden İbn Huzeyme ve İbn Hibbân rivâyet etmişti. Fıkhı Ebû Sevr'den almış ve onun mezhebini benimsemişti. Edebî ilimleri de en-Nadr b. Şümeyl'den almıştı. Hiç itirazsız asrının **Horasan** muhaddisi idi. Çok kuvvetli bir hafızası vardı ve ilerlemiş yaşına rağmen bozulmamıştı. İbn Cerîr et-Taberî gibi birçokları, hadîslerin senedlerini kalbederek onu imtihana tabi tutmuşlar, bu sırada yetmiş yaşında olmasına rağmen yine şaşırmamış, senedleri aslına irca etmişti. **Nesâ**'da vefat etti. *el-Müsnedu'l-kebîr* ve *Kitâbu'l-erbaîn fi'l-hadîs* adlı eserleri vardır.

[50] **Ebû Abdullah, Ahmed b. el-Hasan b. Abdülcebbâr b. Râşid es-Sûfî**: ö. 306/918. Hayatı hakkında fazla bilgi bulunmamaktadır. Ali b. el-Ca'd, Yahya b. Maîn ve Ebû Hayseme'den rivâyetleri vardır. Kendisinden Ebû Hafs b. ez-Zeyyât ve Ebû Sehl b. Ziyâd rivâyet etti. Dârekutnî "**sikadır**" dedi. Hayatının son 25 yılını **Bağdat**'ta geçirdi. **Bağdat**'ta vefat etti.

[51] **Ebû Abdullah b. el-Cellâ', Ahmed b. Yahya el-Bağdâdî eş-Şâmî**: ö. 306/918. Meşhur sofilerdendir. Aslen Bağdatlı idi, ama **Suriye**'ye göçtü, **Şam** ve **Remle**'de oturdu. Babası da sofiyenin önde gelenlerindendi. Babası konuştuğunda mü'minlerin kalplerini cilalayıp parlattığı için kendisine ***el-Cellâ'*** lakabının verildiğini söyler. Birgün anne-babasına; "**beni Allah'a hibe edin**" demiş, onlar da "**seni Allah'a hibe ettik**" deyince, uzun bir süre ortalıktan kaybolmuş. Sonra yağmurlu bir gece eve gelip kapıyı çalmış; "**oğlunuz geldi**" demiş, ama içerden; "**biz oğlumuzu Allah'a hibe etmiştik, hibemizden dönmeyiz**" diyerek kapıyı açmamışlar. Âbid ve zâhid bir şahsiyetti. Yaşadığı dönemde İslâm dünyasının en büyük üç mutasavvıfından biri idi. âbid, zâhid ve muvahhidi şöyle tanımlar: "**Övgü ve yergi, nazarında eşit olan kişi zâhiddir. Farzları ilk vaktinde edâ eden kişi ağabeyddir. Bütün işlerin Allah'tan geldiğine inanan da muvahhittir.**"

[52] **Ebû'l-Abbas, Hâcib b. Mâlik b. Ergin el-Ferğânî**: ö. 306/918. Aslen Ferganalıdır. **Isfahan** ve **Bağdat**'ta kısa süre ikamet ettikten sonra **Şam**'a yerleşti. Ahmed ed-Devrakî, Ebû Hâtim ve Ebû Saîd el-Eşecc'den rivâyetleri vardır. Kendisinden Taberânî ve Ebû Bekir b. el-Mukriî rivâyet etti. Âmâ olduğu rivâyet edilir. Hayatı hakkında fazla bilgi bulunmamaktadır.

Musa el-Ahvâzî[53], Ali b. İshak b. Zâtıyâ el-Muharremî el-Bağdadî[54], Vekî el-Ahbârî lakabıyla tanınan Kadı Muhammed b. Halef b. Hayyân ed-Dabbî el-Bağdadî[55], Kazvin muhaddisi Ebû Abdullah Muhammed b. Mes'ûd b. el-Hâris el-Esedî[56] ve Mısır Müftisi Ebû'l-Hasan Mansur b. İsmail ed-Darîr;[57]

Dördüncü asırda: Ebû't-Tayyib Sehl b. Muhammed b. Süleyman es-Su'lûkî en-Nisabûrî;[58]

---

[53] **Ebû Muhammed, Abdullah b. Ahmed b. Musa el-Askerî el-Ahvâzî el-Cevâlikî**: 216-306/831-919. Ahvazlı muhaddislerdendir. **Abdân el-Ahvâzî** diye meşhurdur. Halîfe b. Hayât, İbn Ebî Şeybe ve hişâm b. ammâr gibi muhaddislerden ders almış, kendisi de İbn Kâni', Ebû Bekir el-İsmailî ve İbnu'l-Mukriî'ye hocalık yapmıştır. Çok güçlü bir hafızaya sahipti. Âlî isnâd elde etmeye büyük gayret gösterirdi. Eyyub es-Sahtiyânî'nin hadîslerini toplamak için 18 defa **Basra**'ya gittiğini söyler. Rivâyette titiz davranırdı. Ancak az da olsa galatı ve vehmi görülmüştür. **Ahvâz** yakınında **Asker Mükrem**'de vefat etti. *el-Fevâid* adıyla bir hadîs mecmûası ile *eş-Şuyûh* adlı bir eseri bilinmektedir.

[54] **Ebû'l-Hasan, Ali b. İshak b. İsa b. Zâtıyâ el-Muharremî el-Bağdadî**: ö. 306/918. Bağdatlıdır. Sika râvîlerdendir. El-Velîd b. Şucâ' ve Osman b. Ebî Şeybe'den rivâyetleri vardır. Kendisinden Ebû Bekir eş-Şâfiî ve Ebû Hafs ez-Zeyyât rivâyet etti. Hayatının sonlarına doğru gözlerini kaybetti.

[55] **Muhammed b. Halef b. Hayyân b. Sadaka b. Ziyâd ed-Dabbî el-Bağdadî**: ö. 306/918. Bağdatlı âlim, fâzıl biriydi. Vekî' el-Ahbârî diye ma'rûftu. Muhaddis, fakîh, edîb, siyerci ve tarihçi idi. Son derece fasîhti. Pek çok eser kaleme almıştı. **Ahvâz** kadısı iken vefat etti.

[56] **Ebû Abdullah, Muhammed b. Mes'ûd b. el-Hâris el-Esedî el-Kazvînî**: ö. 306/918. Kazvinli muhaddislerdendir. Horasan, Irak ve Hicazlılardan rivâyetleri vardır. Kendisindenİbn Mehreveyh ve Süleyman b. Yezîd el-Fâmî rivâyet etti. Sikadır. Hayatı hakkında fazla bilgi bulunmamaktadır.

[57] **Ebû'l-Hasan, Mansur b. İsmail b. Amr et-Temîmî el-Mısrî**: ö. 306/918. Mısır ulemasındandır. Muhaddis, fakîh, şâir ve edib idi. Her ilimde sözüne değer verilirdi. Döneminde benzeri olmayan biri olarak tavsif edilir. Şâfiî fukahasındandı. Şâfiî mezhebine dair eserleri vardır. Son dönemlerinde gözlerini kaybetmişti. **Mısır**'da vefat etti.

[58] **Ebû't-Tayyib, Sehl b. Muhammed b. Süleyman b. Muhammed el-İclî el-Hanefî es-Su'lûkî en-Nisabûrî**: ö. 404/1013. **Horasan** bölgesinin en meşhur âlimlerindendir. Âlim bir âileye mensuptur. Babası da büyük ulemadandı. Kendisi bazı âlimler tarafından dördüncü asrın müceddidi gösterilir. Şâfiî mezhebinin en büyük otoritesi idi. Fıkhı babasından öğrenmişti. Saygın bir kişiliğe sahipti; o kadar ki babası da ona saygı gösterirdi. **Nisabur**'da vefat etti.

Altıncı asırda: Abdülğanî b. Abdülvâhid ed-Dımaşkî el-Cemmâîlî[59], Abdülkerim b. Muhammed er-Râfiî el-Kazvinî[60] ve Fahreddin er-Razî;[61]

Yedinci asırda: İbn Dakîk el-Îd;[62]

---

[59] **Takıyyuddîn Ebû Muhammed, Abdülğanî b. Abdülvahid b. Ali Cemmâîlî el-Makdisî ed-Dımaşkî** : 541-600/1146-1204. Suriye ulemasındandır. Muhaddis ve fakîhtir; Hanbelî fukahasındandır. Hadîsi ve senedi bilen, ibâdetine çok düşkün âlimlerdendir. Ricâli de iyi bilirdi. Çok sevilen biriydi. **Mısır**'da câmiye giderken, onu dinlemek için gelenlerden büyük izdihâm meydana gelirdi. Suyûtî; **"Dakekutnî'den sonra onun gibisi gelmedi"** der. Çok eser te'lif etmiştir. bunlar içersinde özellikle kütüb-ü sitte ricâlinin biyografilerini toplayan ***el-Kemâl fî esmâi'r-ricâl*** adlı eseri, bütün tarih boyunca en önemli kaynaklardan biri olarak kabul görmüştür. **Mısır**'da vefat etti.

[60] **Ebû'l-Kasım İmamu'd-din, Abdülkerîm b. Muhammed b. Abdülkerîm b. el-Fadl er-Râfiî el-Kazvînî**: ö. 623/1226. Kazvinliğ meşhur âlimlerdendir. Müfessir, muhaddis, fakîh ve tarihçidir. Zamanında Şâfiî mezhebinin en önde gelen müctehidlerindendi. Ebû Bekir el-İsferâyinî; **"o, dinî ilimlerde, usûl ve furûda asrının biriciği idi"** der. İbn Salâh da; **"onun benzeri olan birini gördüğümü sanmıyorum"** diye söyler. Çeşitli eserler kaleme almıştı; *el-Emalî* ve *Tarîhu Kazvin*'i yazmış, *el-Vecîz*'i şerh etmişti. **Kazvin**'de vefat etti.

[61] **Ebû Abdullah Fahrüddîn Muhammed b. Ömer b. Hüseyin er-Râzî et-Taberistânî**: 543-606/1149-1210. Meşhur filozof, kelamcı, fakîh ve tefsircidir. Şâfiî fakîhi ve Eş'arî kelamcısıdır. Selçukluların başkenti **Rey**'de dünyaya geldi. Tahsil için bütün İslâm dünyasını dolaştı. Üstün zekâsı, güçlü hafızası ve engin bilgisiyle asrının en büyük âlimlerinde biri olarak temayüz etti. Bâtınîler ve Kerrâmîlerle yaptığı münazaralar büyük ilgi uyandırdı. Çok iyi bir hatipti. Hayatının önemli bir kısmını **Herat**'ta geçirdi, öenmli eserlerini orada yazdı ve bilimsel faaliyetlerini de orada sürdürdü. Dirâyet metoduyla yazdığı ***Mefâtîhu'l-ğayb*** adlı tefsiri son derece önemlidir. Kelam ve felsefe alanında da kaynak niteliğinde eserler kaleme almıştır. Kelama dair ***el-Muhassal*** ve ***Metâlibu'l-âliyye,*** fıkha dair ***el-Mahsûl,*** pozitif bilimlere dair ***Câmiu'l-ulûm*** adlı önemli eserleri matbudur. İbn Sina'nın ***Kanun***'unu da şerh etmiştir. **Herat**'ta vefat etti. Kerrâmîler tarafından zehirlenerek öldürüldüğü de rivâyet edilir.

[62] **Ebû'l-Feth Takıyyuddîn Muhammed b. Ali b. Vehb el-Kuşeyrî el-Kûsî**: 625-702/1228-1302. Mısırlı muhaddis ve müctehid ulemadandır. **İbn Dakîku'l-Îd** diye meşhurdurMüfessir, muhaddis, fakîh, edîb, kelamcı ve usûlcüdür. . Aklî ve naklî ilimlerde temayüz etmiş, ayrıca güzel ahlâkı ve yaşantısı ile de örnek bir kişilik kazanmıştı. Sübkî onun mutlak müctehid ve asrın müceddidi olduğunu söyler. Bir müddet Mâlikî kadılığı yaptı, sonra da Şâfiî kadılkudatı oldu. Pek çok önemli

Sekizinci asırda: Sirâcuddin Ebû Hafs Ömer b. Raslân el-Bulkînî[63] ve Zeynu'l-Irakî[64] isimleri de ilave edilmektedir.

Görüldüğü üzere müceddidler hakkında yapılan isimlendirme, sadece **Şâfiî** mezhebi ile, hatta sadece sünnî mezheplerle sınırlı kalmamaktadır. **İbnu'l-Esîr**'in yaptığı isimlendirmeye dikkat edilirse, **İmâmiyye** gibi ehl-i sünnet dışı kabul edilen mezhep mensupları ve siyâset adamları da görülecektir. Üstelik bu isimlendirmeyi yapan kişinin de bir **Şâfiî** olduğunu kaydedelim. Az önce de söylediğimiz

---

eser kaleme aldı. ***el-İktirâh*** adlı eseri en meşhurlarındandır ve matbudur. **Kahire**'de vefat etti.

[63] **Sirâcüddîn Ebû Hafs, Ömer b. Raslân b. Nusayr b. Sâlih el-Kinânî el-Askalânî el-Bulkînî el-Kâhirî:** 724-805/1324-1403. Mısırlı meşhur muhaddislerdendir. Aslen **Askalân**'lı olup **Mısır**'ın batısında **Bulkîne**'de dünyaya gelmiş, **Kahire**'de yetişmiş, Ezher'de tahsilini yapmış, hicrî 769'da **Suriye** kadısı olmuş, **Haşşâbiye**'de müderrislik yapmış, **Kahire**'de vefat etmiştir. Müfessir, muhaddis, hâfız, fakîh, kıraat imamı, usûlcü, kelâmcı, ferâizci ve nahivci idi. Şâfiî fukahasındandı. Müctehiddi; Suyutî onu, sekizinci asrın müceddidi sayar. Bütün ilimlerde otorite idi. Yedi yaşında Kur'ân'ı hıfzetmiş, onbeş yaşında fetvâ vermesine izin verilmişti. Özellikle fıkıh ve ahkâm hadîslerinde çok mâhirdi. Ricâl'e de vâkıftı. **Buhârî**'ye şerh yazmağa başlamıştı, ancak çok geniş bir ilme sahip olduğu için şerhi çok uzatıyordu. Bu yüzden ancak **Kitabu'l-İmân**'a kadar şerh edebilmiş, bunun için de elli defter harcamıştı; yirmi hadîsi iki ciltte şerh edebilmişti. Çeşitli eserler kaleme almış, bunlardan bir kısmı neşredilmiştir. ***el-Feydu'l-cârî*** adlı Buharî şerhi dışında Tirmizî'yi de şerh etmişti. Ayrıca hadîs usûlüne dair ***Mehâsinu'l-Istılah*** adlı eseri ile, Zemahşerî tefsirine yazdığı şerh de önemlidir.

[64] **Ebû'l-Fadl Zeynüddîn Abdurrahîm b. el-Hüseyin b. Abdurrahman el-Irakî**: 725-806/1325-1404. Aslen **Erbil** Kürtlerindendir. **Kahire**'de dünyaya geldi ve ilmî faaliyetini orada sürdürdü. Müfessir, muhaddis ve fakîhtir. İzzeddin b. Cemâa ve İbn Türkmânî gibi döneminin büyük âlimlerinden ders aldı. Kendisi de İbn Hacer, Sıbt b. el-Acemî ve el-Heysemî gibi büyük âlimlere hocalık yaptı. Önceleri daha çok tefsir ve fıkıhla ilgilenmişse de bilâhare kendini tamamen hadîse verdi. Sahip olduğu geniş ilmi sayesinde bütün İslâm dünyasında büyük bir şöhret, zühdü, takvası ve fazileti ile de büyük saygınlık kazandı. Suyûtî onu hicrî 8. asrın müceddidi sayar. **Mekke** ve **Medîne**'de kadılık yaptı. Mescid-i Nebî'de imam-hatiplik görevini yürüttü. Çok erken yaşlardan itibaren kitap yazmaya başladı. Yirmi yaşında iken Gazâlî'nin *İhyâ'*sındaki hadîslerin tahricini yazdı. Önemli bir kısmı usûl ağırlıklı olmak üzere pek çok eser kaleme almıştır. Eserlerinden bir kısmı da matbudur.

gibi, nihayet bu da **İbnu'l-Esîr**'in kişisel tercihinden ibarettir. Bunları kabul etmek zorunlu olmadığı gibi, müceddidlerin bunlardan ibaret olduğunu düşünmek de zorunlu değildir. Bu konuyu daha geniş düşünmek, her dönemde İslâm'ı hayata geçirmek için samimiyet ve ihlâsla gayret gösteren her şehir ve mesleğin önde gelen kişilerini de bunlara ilave etmek mümkündür. Çünkü zaten böyle ağır ve şerefli bir görevin üstesinden tek kişinin gelmesi mümkün değildir. Tek kişi olarak bunu ancak bir Peygamber başarabilir. Hatta tek başına Peygamber'in bile her şeyin üstesinden gelemediği bilinen tarihî bir gerçektir. Yapılan isimlendirmenin ise, müceddidlerin kimler olabileceğini tespit etmek arzusuna ve merakına dayandığı söylenebilir.

Müceddidlerin hepsinin aynı seviyede kabul edilmesi de herhalde doğru olmasa gerektir. Aralarında hizmet ve etki farklılığına göre bir sınıflandırma da düşünülmelidir.

Müceddit konusunda yapılan isimlendirmelerde, genellikle asrın sonunda vefat edenler esas alınmaktadır. Bu da en azından hayatının en verimli çağını belli bir asrın içinde geçirmiş olması düşüncesinden kaynaklanmaktadır. Bunda hadîste geçen **"her asrın başında"** ifâdesinin de etkili olduğu muhakkaktır. Müceddit olarak zikredilen âlimlerden çok daha güçlü ve üstün oldukları halde, asrın ortasında vefat ettiği için isimlerinden söz edilmeyenlerin sayısı da bir hayli çoktur. Bu konuda onların da dikkate alınması, herhalde daha doğru olur. Belki her asırdan ziyâde her nesil demek, daha uygun düşebilir.

Metin tenkidi şüphesiz gereklidir ve önemlidir. Ama böyle önyargılarla yapıldığı zaman, görüldüğü gibi gerçeklerden ziyade yanlışa pirim vermiş ve sadece kötü niyetli kişilere malzeme hazırlamış oluruz.

Gelelim hadîsin râvîsi olan **Süleyman b. Davud** ile ilgili iddialara: Tabakat kitaplarında **Süleyman b. Davud** maddesini taradığımız zaman, gördüğümüz manzara şudur: **İbn Vehb**'in talebesi ve **Ebû Davud**'un hocası olan **Süleyman b. Davud** adında sadece bir kişi vardır; o da **Mâlikî** fakîhi olan ve hicrî 253'te vefat eden **Süleyman b. Davud el-Mehrî**'dir. Bu zat **İbn Vehb**'in en sadık

talebesi olduğu için kaynaklarda kendisine *"sâhibu İbn Vehb"* denilmektedir. Onun **Ebû Davud**'un *Sünen*'inde 51 tane rivâyeti bulunmaktadır ve bunların hepsini de **İbn Vehb**'den nakletmiştir. **Ebû Davud** da bunların hepsini ondan vasıtasız olarak almıştır.

Şâfiî olan ve hicrî 219'da vefat eden **Süleyman b. Davud**'a gelince, onun **İbn Vehb**'den hiç rivâyeti yoktur. Ama hadisin uydurma olduğunu iddia edenler, hem müceddit hadîsini **İbn Vehb**'den bu zatın rivâyet ettiği yalanını ısrarla ileri sürmekte, hem de İslâm ulemasını sahtekârlıkla suçlamakta sakınca görmemektedir. Böylece kendi sahtekârlıklarını örtbas etmeye çalışmaktadırlar. Burada sözü edilen **Süleyman b. Davud**'un da **Ebû Davud**'un *Sünen*'inde üç rivâyeti bulunmaktadır, ama **Ebû Davud** bunların hiçbirini kendisinden doğrudan rivâyet etmemektedir; birini **Harun el-Hammâl** vasıtasıyla, ikisini de **Hasan b. Ali** vasıtasıyla nakletmektedir.

Bu iddiaların ilk sahibi olan müsteşrik **Tasseron**'a göre; **İbn Hacer**'in müceddit hadîsini savunmuş olması da onun uydurma olduğunu göstermektedir. Acaba bir şeyi **İbn Hacer**'in savunmuş olması, neden onun uydurma olduğunu gösterir? Böyle bir iddianın bilimsel temeli nedir, sorusunun cevabı asla yoktur. Aynı müsteşrik konu ile ilgili makalesinde; Şâfiîliğe meşrûiyet kazandırmak için Müslüman ilim adamlarının Hz. Peygamber'e iftira etmekten çekinmediklerini de söyleyebilmektedir. Acaba bu iddiayı ciddiye alabilecek bir tek müslüman yaşamış mıdır şu koca dünyada? Bu **Şâfiî** ne adammış ki, müslümanlar onun hatırına Hz. Peygamber'i bile feda etmekten çekinmemektedirler?!.. İddia sahibine göre; **İbn Hacer**'in, **Şâfiî** olmadığı halde ilk asrın müceddidi olarak **Ömer b. Abdülaziz**'i kabûl etmesi ise, hadîsin sıhhatini göstermek hatırına idi. Ayrıca Hz. Peygamber'in vefatıyla vahiy kesilince, peygamberlik fonksiyonu müceddid hadîsi uydurularak çözülmüş; yani müceddidin rolü, Peygamber'in rolü yerine ikame edilmişti. Bu uydurmada kıyâmet saâtini geciktirmek arzusu da egemendir; çünkü kıyâmet, din zayıfladığından kopacağına göre, müceddid, dini güçlendirip kıyâmetin kopmasını geciktirecekti.

İddia sahibinin bu hadîsi vesile edip neden **Şâfiî**'yi karalamak istediğini anlamak için de kendi makalesine baktığımızda şu sözleri dikkatimizi çekiyor:

"İkinci asrın ikinci yarısında Peygamber'in sünneti henüz hâkim bir otoriteye sahip değildi. İslam hukuku da henüz sistematik prensipler dizisine dayanmıyordu. Bu iki hedefi gerçekleştiren Şâfiî olmuştur."

Adamın **Şâfiî**'ye neden kızdığı ve onu neden gayri meşrû ilan ettiği, işte bu cümlede ifadesini bulmaktadır. "**Peygamber'in sünnetini, İslam hukuk ve düşüncesinin merkezine yerleştiren Şâfiî olmuştur**" diyor, adam nasıl kızmasın?!.. "**Şâfiî, Peygamber sünnetine bir mevki kazandırmıştır**" diyor, nasıl kızmasın?!.. Onun kızmasını anlamak elbetteki mümkündür; ama bunları hiç eleştiriye tabi tutmadan aynen tercüme etmek ve bu çalışmayı ufuk açıcı bulmak, onu örnek alınması gereken bir metin tenkidi çalışması olarak görmek ve göstermek, doğrusu anlaşılması zor bir durumdur.

İddia sahibi, Ömer b. Abdülaziz için de; **"O, Peygamber hadîslerinin toplanması emrini veren ilk kişidir"** diyerek ona olan duygularını da ele veriyor ve hemen arkasından da "**müceddit hadîsi Ömer'in ilk müceddit sayılmasına katkı sağlıyordu**" diye de ekliyor.

İşte görüldüğü gibi bir hadîsi reddetmek için inanılmaz çarpıtmalar yapılabilmekte, tarihe yalan söyletilebilmekte, İslâm uleması ve İslamî kaynaklar karalanabilmektedir. Burada acı olan, müslüman ilim adamlarının da bunları hiç sorgulamadan benimsemeleridir. Belli bir amaca ulaşmak için tarihe yalan söyleten böyle bir çarpıtmayı ısrarla müslümanlara örnek göstermeyi anlamak cidden zordur.

Her vesile ile İslâm ulemasının bütün söylediklerini sorgulamayı anlayışla karşılamak mümkündür; çünkü onlar da insandırlar ve onlar da hata edebilirler. Ama birazcık olsun şu oryantalistlerin de sorgulanması gerekmez mi? Onların her söylediklerini hiç sorgulamaya gerek görmeden doğru kabul etmek zorunda mıyız?

٨٨٨٢- (خ م د- حذيفة بن اليمان رضي الله عنهما) قال : « قام فينا رسول الله صلى الله عليه وسلم مقاما ، فما ترك شيئا يكون من مقامه ذلك إلى قيام الساعة إلا حدثه ، حفظه من حفظه ، ونسيه من نسيه ، قد علمه أصحابي هؤلاء ، وإنه ليكون منه الشيء قد نسيته ، فأراه فأذكر كما يذكر الرجل وجه الرجل إذا غاب عنه ، ثم إذا رآه عرفه ». أخرجه البخاري ومسلم وأبو داود.

8.882- Huzeyfe b. el-Yemân şöyle dedi:

"Hz. Peygamber aramızda ayağa kalktı ve o andan itibaren kıyâmet kopana kadar meydana gelecek şeylerin hepsini anlattı. Bunları ezberleyen ezberledi, unutan da unuttu. Benim şu arkadaşlarım da bunu bilirler. Benim bunlardan unuttuklarım olmuştur, ama olay meydana geldiğinde onu hatırlıyorum. Tıpkı bir insanın, kendisinden uzakta olan bir adamın yüzünü, tekrar onu görünce hatırlaması gibi."[65]

İZAH

Huzeyfe'nin; **"Hz. Peygamber o andan itibaren kıyâmete kadar meydana gelecek bütün olayları anlattı"** ifâdesi, hiç şüphesiz ki aşırı bir mübalağadır. Böyle bir şey olsaydı, gelecekle ilgili bütün olayların muhtelif sahâbe tarafından rivâyet edilmesi gerekirdi. Üstelik Hz. Peygamber'in bunu, ashabın da bulunduğu bir mecliste söylediği belirtilmektedir.

Bununla birlikte Hz. Peygamber'in gelecekle ilgili bazı işaretlerde bulunmuş olduğu da herhalde inkâr edilemez.

٨٨٨٣- (م- حذيفة بن اليمان رضي الله عنهما) قال : « أخبرني رسول الله صلى الله عليه وسلم بما هو كائن إلى أن تقوم الساعة ، فما منه شيء إلا وقد سألته إلا أني لم أسأله: ما يخرج أهل المدينة من المدينة ؟». أخرجه مسلم.

---

[65] **Buharî**, Kader, 4; **Müslim**, Fiten, 6/23; **Ebû Davud**, Fiten, 1/4240.

8.883- Yine Huzeyfe b. el-Yemân şöyle dedi:

"Hz. Peygamber bana, kıyâmet gününe kadar olacak şeyleri haber verdi. Ben bunların her birini O'na sordum. Yalnız Medinelileri Medîne'den çıkaracak olan şeyin ne olduğunu sormadım."[66]

٨٨٨٤- (م- **عمرو بن أخطب الأنصاري** رضي الله عنه) قال : « صَلَّى رسولُ الله صلى الله عليه وسلم يوما الفجرَ ، وصَعِدَ على المنبر ، فخطبنا حتى حضَرت الظهرُ ، فنزل فصلى ، ثم صعد المنبر ، فخطبنا حتى حضرت العصر ، ثم نزل فصلى ، ثم صعد المنبر حتى غربت الشمس ، فأخبرنا بما [كان ، وبما] هو كائن إلى يوم القيامة ، قال: فأعلَمُنا أحفظنا ».

أخرجه مسلم.

8.884- Amr b. Ahtab el-Ensârî[67] anlatıyor:

"Bir gün Hz. Peygamber sabah namazını kıldırıp minbere çıkmıştı; öğle vaktine kadar bize hitap etti. Sonra inip namaz kıldı. Sonra yine minbere çıktı ve ikindi vaktine kadar bize hutbe okudu. Sonra tekrar inip namaz kıldı. Müteâkiben yine minbere çıktı ve güneş batana kadar bize hitap etti. Bu konuşmalarında Hz. Peygamber bize, olmuş ve kıyâmet gününe kadar olacak şeyleri haber verdi. Bunları en iyi bilenimiz, en iyi ezberleyenimizdir."[68]

٨٨٨٥- (م- **جابر بن عبد الله** رضي الله عنهما) : « أَنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قدم من سفر ، فلما كان قُرْبَ المدينة هَاجَتْ ريح شديدة تكاد أن تدفن الراكب ،

---

[66] **Müslim**, Fiten, 6/24.

[67] **Ebû Zeyd, Amr b. Ahtab b. Rifâa b. Mahmud el-Ensârî el-Medenî el-Basrî el-A'rac**: Genç sahabîlerdendir. Künyesiyle meşhurdur. Rasûlullah'la (as.) birlikte 13 gazaya katılmıştı. Hz. Peygamber'den sonra **Basra**'da ikamet etti. Ondan Enes b. Sîrîn ve Ebû Kılâbe rivâyet etmişti. Yüz küsür yıl yaşamış olmasına rağmen saçında ve sakalında çok az kır saç bulunduğu rivâyet edilir. Abdülmelik b. Mervân'ın hilafeti döneminde vefat etti. Hadîsi **Buharî** hariç kütüb-ü sittede rivâyet edilmiştir.

[68] **Müslim**, Fiten, 6/25.

فزعم أنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال: **بُعِثَتْ هذه الريح لموت منافق** ، فلما قدمنا المدينة إذا عظيم من المنافقين قد مات». أخرجه مسلم.

8.885- Câbir b. Abdullah'dan rivâyet edilmiştir:

"Hz. Peygamber bir seferden geliyordu. Medîne'ye yaklaştığında, neredeyse bir atlıyı (kumlara) gömecek derecede şiddetli bir rüzgar esmişti."

Câbir, Rasûlullah'ın (as.); **"Bu rüzgar, bir münafığın ölümü yüzünden gönderildi"** dediğini iddia etti. Nihayet Medîne'ye geldiğimizde, büyük bir münafığın öldüğünü gördük."[69]

İZAH

Başvurduğumuz kaynaklarda **Câbir**'in yukarıdaki iddiasını doğrulayacak mâhiyette bir bilgiye ulaşmamız mümkün olmadı.

٨٨٨٦- (خ- **أبو هريرة** رضي الله عنه) قال: « لما فُتِحَتْ خيبر أُهْدِيَتْ لرسول الله صلى الله عليه وسلم شاة فيها سم، فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : **اجمعوا لي مَنْ كان ههنا من اليهود** ، فجُمعوا له ، فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : **إني سائلكم عن شيء ، فهل أنتم صادقيَّ عنه؟** قالوا: نعم يا أبا القاسم، فقال لهم رسول صلى الله عليه وسلم : **مَن أبوكم ؟** قالوا: فلان ، قال: **كذبتم ، بل أبوكم فلان** ، قالوا: صَدَقْتَ وبَرَرْتَ ، فقال: **هل أنتم صادقي عن شيء إن سألتكم عنه ؟** قالوا: نعم يا أبا القاسم ، وإن كَذَبْنَاك عرفتَ كما عرفته في أبينا ، قال لهم : **مَنْ أهل النار؟** قالوا: نكون فيها يسيرا ، ثم تخلفونا فيها ، قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : **اخسَئُوا فيها ، والله لا نَخْلُفكم فيها أبدا** ، قال: **هل أنتم صادقي عن شيء إن سألتكم عنه ؟** قالوا: نعم يا أبا القاسم ، قال : **هل جعلتم في هذه الشاة سُمًّا ؟** قالوا: نعم ، قال: **فما حملكم على هذا ؟** قالوا: أردنا إن كنت كاذبا نستريح منك ، وإن كنت صادقا لم يَضُرَّك ». أخرجه البخاري.

---

[69] **Müslim**, Sıfatu'l-Münâfikîn, 15.

8.886- Ebû Hureyre'den rivâyet edilmiştir:

"Hayber fethedildiğinde, Rasûlullah'a (as.) zehirli bir koyun (eti) hediye edilmişti. Hz. Peygamber;

"- Burada bulunan Yahudileri toplayın!" diye emretti. Yahudiler toplanınca, onlara;

"- Size bir şey soracağım, bana doğru cevap verecek misiniz?" diye sordu. Onlar da;

"- Evet, ya Ebâ'l-Kasım" dediler. Bunun üzerine Rasûlullah (as.) onlara sordu:

"- Sizin babanız kim?"

"- Falancı."

"- Yalan söylüyorsunuz, sizin babanız asıl falan kişidir." Bunun üzerine Yahudiler;

"- Doğru söyledin" dediler. Hz. Peygamber tekrar sordu:

"- Size bir şey daha sorarsam, bana doğruyu söyler misiniz?"

"- Evet, ya Ebâ'l-Kasım. Çünkü bu sefer de sana yalan söylersek, babamız konusunda söylediğimiz yalanı bildiğin gibi, bunu da bilirsin."

"- Peki öyleyse, cehennem ehli kimlerdir?"

"- Biz orada az kalacağız, sonra bizim yerimizi orada sizler alacaksınız."

Bunun üzerine Rasûlullah (as.);

"- Hadi oradan! Vallahi bizler orada asla sizin yerinizi almayacağız" buyurdu. Sonra tekrar sordu:

"- Size bir şey daha soracak olsam, bu sefer bana doğruyu söyler misiniz?"

"- Evet, ya Ebâ'l-Kasım."

"- Bu koyuna zehir kattınız mı?"

"- Evet."

"- Peki, bunu neden yaptınız?"

"- Eğer sen yalancı biriysen, senden kurtulmuş oluruz diye. Yok eğer doğru biri isen, nasıl olsa zehir sana zarar vermez."[70]

---

[70] **Buharî**, Cizye, 7; Tıp, 55; Megâzî, 42.

İZAH

Hayber fethi sırasında Hz. Peygamber'in yemeğine zehir koyan, **Zeyneb bint el-Hâris** adında bir Yahudi kadınıdır. Savaşı müteâkip kadın, Hz. Peygamber'in, koyunun neresini daha çok sevdiğini sorar. Kolunu sevdiğini öğrenince, o kısmı zehirleyerek eti kızartır ve Hz. Peygamber'e götürür. Hz. Peygamber de etin bir parçasını ağzına alır, çiğner, ama yutmaz. Çünkü o anda koyunun zehirli olduğu kendisine haber verilmişti. Hz. Peygamber de ashâbına koyunun zehirlendiğini ve yememelerini söyler. Ashâbdan sadece **Bişr b. Berâ** lokmasını yutar ve zehirin tesiriyle ölür.

İşte bu esnada Yahudilerle Hz. Peygamber arasında yukarıda geçen konuşma cereyan eder.

Ete zehiri koyan kadının önce Müslüman olduğu, bundan dolayı kendisine dokunulmadığı, ama **Bişr b. Berâ** ölünce, kadının da kısasen öldürüldüğü rivâyet edilir.[71]

٨٨٨٧- (خ م د- **أنس بن مالك** رضي الله عنه) « أن امرأة يَهُودِيَّة أتَتْ رسول الله صلى الله عليه وسلم بشاة مسمومة ، فجيء بها إلى رسول الله صلى الله عليه وسلم ، فسألها عن ذلك؟ فقالت: أردتُ لأقتلَكَ، فقال: **ما كان الله ليُسَلِّطَكِ على ذلك** – أو قال: **عليَّ** – قالوا: ألا نقتلها؟ [قال: **لا**] قال: فما زلت أعرفها في لَهَوات رسول الله صلى الله عليه وسلم». أخرجه البخاري ومسلم وأبو داود.

8.887- Enes b. Mâlik anlatıyor:

"Bir Yahudi kadını (ismi Zeyneb bint el-Hâris'tir) Hz. Peygamber'e zehirli bir et getirmişti. (Sonra durum anlaşılıp) kadın Rasûlullah'ın (as.) huzuruna getirilince, kendisine bunu neden yaptığını sorar. Kadın;

"- Senin öldürmek istedim" diye karşılık verir. Hz. Peygamber de;

"- Yüce Allah, seni bu işe –bir rivâyette bana- **musallat olmana izin vermez"** buyurur. Bunun üzerine ashâb;

---

[71] Daha geniş bilgi için bkz., **İbn Hacer**, VIII, 282-83; XI, 412-15.

"- Onu öldürelim mi?" dediler.

"- **Hayır**" buyurdu. Enes;

"Ben bunun alâmetini, Rasûlullah'ın dişlerinde görmüştüm" der.[72]

٨٨٨٨- (د- **محمد بن شهاب الزهري**) قال: كان جابر يحدّثُ: « أنَّ يهودية من أهل خيبر سَمَّت، شاة مَصْلِيَّة ، ثم أهْدَتْهَا لرسول الله صلى الله عليه وسلم ، فأخذ [رسولُ الله صلى الله عليه وسلم] الذراع ، وأكل منها ، وأكل رَهْط من أصحابه معه ، ثم قال لهم رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : **ارفعوا أيديكم** ، وأرسل رسول صلى الله عليه وسلم إلى اليهودية ، فدعاها ، فقال لها: **سَمَمْت هذه الشاة** ؟ قالت اليهودية: مَنْ أخبرك؟ ، قال: **أخبرتني هذه الذراعُ التي بيدي** ، قالت: نعم ، قال: **وما أردت إلى ذلك** ؟ قالت: قلت: إن كان نبيا لم تَضُرَّه ، وإن لم يكن نبيا استرحنا منه ، فعفا عنها [رسولُ الله صلى الله عليه وسلم] ولم يعاقبها ، وتُوُفِّي [بعض] أصحابه الذين أكلوا من الشاة ، واحتجم رسول الله صلى الله عليه وسلم على كاهله من أجل الذي أكل من الشاة ، حَجَمه أبو هِنْد بالقَرْن والشَّفْرة ، وهو مولى لبني بَياضة من الأنصار».

وفي رواية أبي سلمة نحوه ، وفيها: « فمات بِشْر بن البراء بن مَعْرور الأنصاري، فأرسل رسول الله صلى الله عليه وسلم إلى اليهودية : **ما حَمَلك على الذي صنعت** ؟... فذكر نحوه ، فأمر بها رسول الله صلى الله عليه وسلم فقُتِلت ». ولم يذكر أمر الحجامة. أخرجه أبو داود.

وهذا الحديث موضعه الفصل الثاني من هذا الباب ، وإنما ذكرناه ههنا ليجيء في جملة أحاديث الشاة المسمومة.

8.888- Muhammed b. Şihâb ez-Zührî anlatıyor:

"Câbir şöyle rivâyet ediyordu:

"Hayberli bir Yahudi kadını (Zeyneb bint el-Hâris), bir koyunun etini zehirleyip kızartmış, sonra onu Rasûlullah'a (as.) ikrâm etmişti. Hz. Peygamber etin kol kısmını aldı ve ondan yedi (ısırdı). Yanında

---

[72] **Buharî**, Hibe, 28; **Müslim**, Selâm, 18/45; **Ebû Davud**, Diyât, 6/4508.

bulunan ashâb da yiyordu (yemek için sofraya oturmuştu). Sonra Rasûlullah (as.) onlara;

"- **Yemekten ellerinizi çekin!"** buyurdu. Müteakiben Yahudi kadını çağırttı ve ona;

"- **Bu koyunu zehirledin mi?"** diye sordu. Kadın;

"- Bunu sana kim haber verdi?" deyince;

"- **Elimde bulunan şu kol haber verdi"** buyurdu. Bunun üzerine kadın;

"- Evet" dedi.

"- **Neden bunu yaptın?"** sorusuna da;

"- Eğer o gerçek Peygamber ise, bunun ona zararı olmaz; şayet Peygamber değilse, o zaman bu sayede ondan kurtulmuş oluruz, diye düşündüm" dedi. Bu cevap üzerine Hz. Peygamber kadını affetti, ona ceza vermedi. Sonra o koyundan yiyen bir sahabe öldü. Hz. Peygamber yediği bu koyun yüzünden omuzları arasından kan aldırdı. O'nu boynuz ve bıçakla Ebû Hind[73] hacamat etmişti. Ebû Hind, Ensâr'dan Benû Beyâde'nin âzâdlısı idi."[74]

RİVÂYETLER

Ebû Seleme'den gelen benzer bir rivâyette şu ifâdeler yer alır:

"Bişr b. Berâ b. Ma'rûr el-Ensârî[75] bundan öldü. Hz. Peygamber Yahudi kadına haber gönderip, bunu neden yaptığını sordu..." Sonra hadîsi aynı şekilde rivâyet etti. Bu rivâyette; *"neticede Rasûlullah'ın*

---

[73] **Ebû Hind el-Haccâm el-Beyâdî el-Ensârî**: Sahabîdir. Benû Beyâde kabilesinin âzâdlısıdır. Hacamat ustası idi. Hz. Peygamber'i de hacamat etmişti. **Uhud** ve sonraki savaşlara katılmıştı. İsminin ne olduğu ihtilaflıdır; Abdullah, Sinan ve Yesâr olduğuna dair farklı rivâyetler bulunmaktadır. Künyesiyle meşhurdu. Ondan Ebû Hureyre, İbn Abbas ve Cabir rivâyet etti.

[74] **Ebû Davud**, Diyât, 6/4510-11. Rivâyetin senedi munkatı'dır, zira **Zührî, Câbir b. Abdullah**'ı dinlememiştir.

[75] **Bişr b. el-Berâ b. Ma'rûr el-Ensârî el-Hazrecî**: ö. 7/628. Medîneli sahabîlerdendir. Benû Seleme kabilesinin reisidir. Babası da sahabî idi. Hicretten önce İslâm'ı kabul etmiş ve babasıyla birlikte ikinci **Akabe** bîatına katılmıştı. Meşhur okçulardandı. **Bedir, Uhud** ve **Hendek** savaşlarına katıldı. **Hayber**'de Hz. Peygamber'le birlikte zehirli koyun etinden yemiş ve bu yüzden orada ölmüştü.

(as.) emriyle kadın öldürüldü" cümlesi de vardır. Ancak Hz. Peygamber'in hacamat yaptırdığı belirtilmemektedir.

Bunları **Ebû Davud** tahric etti.

Aslında bu hadîsin yeri, bu bâbın, bundan sonra gelecek olan ikinci faslıdır. Ancak **"zehirlenen koyun"** hakkındaki rivâyetler bir arada olsun diye bunu da o hadîslerin arasında ve burada zikrettik.

٨٨٨٩- (د- **عاصم بن كليب** عن أبيه عن رجل من الأنصار) قال : « خرجنا مع رسول الله صلى الله عليه وسلم في جنازة، فرأيتُ رسول الله صلى الله عليه وسلم وهو على القبر يُوصي الحافر، يقول: **أوسعْ من قِبَل رجليه ، أوسعْ من قِبَل رأسه** ، فلما رجع استقبله داعي امرأة ، فأجاب ونحن معه، فجيء بالطعام ، فوَضَعَ يده ، ثم وضع القوم ، فأكلوا ، ففطِنَ آباؤنا ورسول الله صلى الله عليه وسلم يلُوكُ لقمة في فمه ، ثم قال : **أجدُ لحم شاة أُخذت بغير إذن أهلها** ، فأرسلت المرأة تقول : يا رسول الله ، إني أرسلت إلى النَّقيع - وهو موضع تُباعُ فيه الغنم - لتُشترى لي شاة ، فلم توجد ، فأرسلت إلى جار لي قد اشترى شاة: أن يرسل بها إليَّ بثمنها، فلم يوجد، فأرسلتُ إلى امرأته، فأرسلتْ إليَّ بها، فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: **أطعمي هذا الطعام الأسْرَى**». أخرجه أبو داود.

8.889- Âsım b. Küleyb, babası vasıtasıyla Ensâr'dan bir adamdan şöyle rivâyet ediyor:

"Hz. Peygamber'le birlikte bir cenazeye gitmiştik. Baktım ki Rasûlullah (as.) kabrin başında durmuş, mezarı kazan kişiye;

"- Ayak tarafını genişlet, baş tarafını genişlet!" diye tarif ediyordu. Oradan dönünce kendisini bir kadının davetçisi karşıladı. Daveti kabul etti. Biz de O'nunla beraberdik. Yemek getirildi, sofraya önce Hz. Peygamber elini uzattı, sonra da diğerleri ellerini uzattılar ve birlikte yemeklerini yemeğe başladılar. Babalarımız, Rasûlullah'a (as.) dikkat ettiler, O'nun lokmayı yutmayıp ağzında dolandırdığını fark ettiler. Sonra Hz. Peygamber;

"- Bu yemekte sahibinin izni olmadan alınmış bir koyun eti hissediyorum" dedi. Hemen kadın çağırıldı. Kadın gelip;

"- Ey Allah'ın Rasûlü, benim için bir koyun satın alması için birini Nakî'a –koyun satılan bir yerin adıdır- göndermiştim. Ama orada koyun bulunamadı. Sonra da bir koyun satın almış olan komşuma; 'onu parasıyla bana göndermesi' için haber yolladım, fakat o da evde bulunamadı. Bunun üzerine adamın karısına haber gönderdim, o da koyunu bana yolladı" dedi. O zaman Hz. Peygamber;

"- Bu yemeği esirlere yedirin!" buyurdu.[76]

İZAH

Bu hadîsin hangi sahâbe tarafından rivâyet edildiği bilinmemektedir. **"Babalarımız, Rasûlullah'a (as.) baktılar, lokmayı yutmayıp ağzında dolandırdığını fark ettiler"** cümlesi göz önüne alınırsa, râvînin çocuk yaşta biri olduğu ve o sırada kendisinin sofrada bulunmadığı anlaşılır. Ziyafet veren kadının ve defnedilen kişinin kim olduğu da bilinmemektedir. Yalnız koyunu alınan komşunun, **Âmir b. Ebî Vakkas** olduğu rivâyet edilmektedir.

Sahibinden habersiz olarak bir malı başka birine satmaya **"bey-i fuzuli"** denir. Bu akdin geçerli olabilmesi için, sahibinin haberdar edilip onun da kabul etmesi gerekir. Aksi halde yapılan akit geçersizdir. İşte yukarıdaki olayda böyle bir durum söz konusudur.

Bu etin Müslümanlara değil de neden esirlere yedirildiği konusu ise fukaha arasında tartışmalıdır.

٨٨٩٠- (خ م س- **عائشة** رضي الله عنها) أن بعض أزواج النبي صلى الله عليه وسلم قلن: «يا رسولَ الله ، أيُّنا أسْرَعُ بِكَ لُحوقا ؟ قال : **أطولكن يدا** ، فأخذوا قَصَبة يذرعونها ، فكانت سَوْدةُ أطولهن يدا ، فعلمنا بعدُ : أنما كان طولُ يدها الصدقة ، وكانت أسرعَنا لحوقا به ، وكانت تحب الصدقة ». أخرجه البخاري ومسلم.

[76] **Ebû Davud**, Buyû', 3/3332.

ولمسلم قالت: قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : « أسرعكن لحوقا بي أطولكن يدا ، قالت: فكنَّ يتطاولن ، أيّتهن أطول يدا ، فكانت أطولنا يدا زينب ، لأنها كانت تعمل بيدها وتتصدق ».

8.890- Hz. Âişe'den rivâyet edilmiştir:

"Hz. Peygamber'in zevcelerinden bazısı, O'na;

"- En erken hangimiz sana kavuşacağız?" diye sordular. Hz. Peygamber de;

"- Kolu en uzun olanınız" buyurdu. Bunun üzerine kadınlar bir kamışla kollarını ölçmeye başladılar. Kolu en uzun olanı Sevde idi. Daha sonra anladık ki, Hz. Peygamber kolun uzunluğu ile çok sadaka vermeyi kastetmişti. Gerçekten Hz. Peygamber'e en önce kavuşanı o idi, çünkü o sadaka dağıtmayı seviyordu."[77]

RİVÂYETLER

Hadîsi **Buharî** ve **Müslim** tahric etti. **Müslim**'in rivâyeti şöyledir:

Hz. Peygamber; **"Bana en erken kavuşacak olanınız, kolu en uzun olanınızdır"** buyurdu. Bunun üzerine zevceleri, kollarını uzatarak en uzun kolun kimde olduğunu ölçmeye başladılar. Kolu en uzun olanımız Zeyneb idi; çünkü o eliyle çalışır ve sadaka verirdi."

İZAH

Buharî'nin rivâyetinde kolu en uzun olanın **Sevde** olduğu belirtilmektedir. Ama hemen arkasından; **"sonra anladık ki, Hz. Peygamber kolun uzunluğu ile çok sadaka vermeyi kastetmişti. Hz. Peygamber'e en önce kavuşanı o idi, çünkü o sadaka dağıtmayı seviyordu"** denmektedir. Buradaki zamirlerin **Sevde**'yi gösterdiği düşünüldüğünde, sadaka dağıtmayı sevenin ve Hz. Peygamber'den sonra hanımlarından ilk ölenin de **Sevde** olduğu anlaşılır. **Müslim**'in rivâyetinde ise; **"kolu en uzun olanı Zeyneb idi; çünkü o eliyle**

---

[77] **Buharî**, Zekât, 11; **Müslim**, Fedâilu's-Sahâbe, 17/101; **Nesaî**, Zekât, 59.

çalışır ve sadaka verirdi" denmektedir. Bu iki rivâyet arasında bir çelişki gözükmektedir.

Hz. Peygamber'in **"uzun kol"** ifadesiyle, çok sadaka veren kişiyi kastettiğinde ve kendisinin vefatından sonra hanımlarından en önce ölenin de **Zeyneb bint Cahş** olduğunda ittifak vardır. **Sevde**'nin 54/674 veya 23/643'de öldüğü, **Zeyneb bint Cahş**'ın ise 13/634 veya 20//641'de öldüğü rivâyet edilmektedir. **Buharî**'nin rivâyetinde **Sevde** adının bir vehim eseri olarak yer aldığı konusunda da ittifak vardır. Hatta **Nevevî**, bunun icmâen bâtıl olduğunu söylemektedir.

Bu hadîs, **Buharî**'nin en çok tenkit edilen rivâyetlerinden biridir. **İbn Cevzi; "Bu hadîs bazı râvîlerin hatasıdır. Buharî'nin, nasıl olur da bunun farkına varamadığına şaşılır. Bu rivâyetin bozukluğunu Hattâbî de bilememiştir"** der. Burada ittifakla hatalı görülen husus, rivâyette **Sevde**'nin adının geçmesidir. Çünkü Hz. Peygamber'den sonra ilk ölen **Zeyneb bint Cahş**'tır ve kendisi çok sadaka vermekle tanınmakta idi.

Hadîste Hz. Peygamber **"kolu uzun olan"** diye mecazî bir ifâde kullanmış, ama hanımları bunu hakiki manaya hamlederek kollarının uzunluğunu ölçmeye başlamışlardı. Bu ölçümde kolu en uzun gelenin **Sevde** olduğu görülmüş ve en önce onun vefat edeceği zannedilmişti. Ama bilâhare Hz. Peygamber'in asıl maksadı anlaşılmış; bununla kolun uzunluğu değil, çok sadaka dağıtma itiyadının kastedildiğine kanâat getirilmişti. Hadîsteki **"sonra anladık ki Hz. Peygamber kolun uzunluğu ile sadaka vermeyi kastetmişti"** cümlesi, bunu ifâde etmektedir. İlk olarak en çok sadaka dağıtan **Zeyneb bint Cahş**'ın ölmesiyle de, Hz. Peygamber'in, sözün hakiki manasını değil mecazî anlamını kastettiği kesinlik kazanmıştı.

Hz. Âişe'den şöyle bir rivâyet de nakledilmektedir: "*Hz. Peygamber'in vefatından sonra bizler birimizin evinde toplanır, ellerimizi uzatır ve ölçerdik. Zeyneb bint Cahş ölene kadar bunu yaptık. Zeyneb kısa*

boylu biri idi. İlk olarak Zeyneb'in ölmesiyle anladık ki Hz. Peygamber bununla sadaka vermek konusunda kolu uzun olanı kastetmişti."[78]

İbn Rüşeyd bu iki rivâyeti şöyle te'lîfe çalışır: "Buharî'nin rivâyetindeki *'fealimna ba'du'*, yani *'sonra anladık ki...'* cümlesi, Hz. Aişe'nin; *'Peygamber'den sonra en önce ölen'* ifâdesiyle Sevde'yi kastetmediğine delâlet etmektedir. Önce hakiki manasıyla Sevde'nin kolunun uzunluğundan söz etti, ama sonra bu hakikatten mecaza döndü."

İbnu'l-Müneyyir de bu iki rivâyeti şu ifâdelerle cem etmeye çalışır: "Buharî'deki; *'fealimna ba'du'* cümlesi, iki rivâyeti te'lîf etmektedir. Bu cümle, onların *'kolu uzun'* sözünü önce hakiki manaya hamlettiklerini göstermektedir. Ama sonra bunun kastedilmediğini, çok sadaka vermekten kinâye olduğunu anladılar. Hadisin ikinci kısmı (sonra anladık ki... ibâresinden sonra gelen kısım) kesin olarak Zeyneb'le alakalıdır. *'Fe kânet'* kelimesinden sonraki müstetir zamir, Zeyneb'e râcidir, ama olay meşhur olduğu için ismini vermeye gerek görmemiştir."[79]

Yukarıdaki **Sevde** rivâyetini kaydeden **Buharî, Tarih-i Sağîr**'inde, **Zeyneb**'in cenaze namazını **Hz. Ömer**'in kıldırdığını naklettikten sonra; *"o, Hz. Peygamber'den sonra hanımlarından ilk vefat edeni idi"* demektedir.[80]

Bu durumda te'lîf cihetine gidecek olursak şöyle dememiz gerekir: **Buharî**'nin rivâyetinden, önce sözün hakiki anlamı düşünülmüş ve yapılan ölçümde kolu en uzun olanın **Sevde** olduğu görülmüş, ama sonra ilk olarak **Zeyneb** vefat edince, bu ifade ile hakikat değil mecaz kastedildiği anlaşılmıştır. Rivâyetin sonundaki **"Hz. Peygamber'e en önce kavuşanı o idi"** cümlesindeki **"o"** zamiri ile de **Sevde** değil, **Zeyneb** kastedilmişti. **"Çünkü o sadaka**

---

[78] Taberânî, *Mu'cemu'l-Kebîr*, XXIV, 50, hadis no, 133; İbn Sa'd, *Tabakatu'l-Kübrâ*, VIII, 108; Nevevî, *Tehzîbu'l-Esmâ*, II, 611; Hâkim, *Müstedrek*, IV, 26, hadis no, 6776; İsâbe, VII, 669.

[79] Bkz., **İbn Hacer**, IV, 37.

[80] Tarihu Sağîr, I, 74.

dağıtmayı seviyordu" şeklindeki son cümle de bunu desteklemektedir.

Eğer kaideye uygun olarak zamir **Sevde**'ye ircâ edilir ve ilk vefat edenin **Sevde** olduğu düşünülürse, bunun yanlış olduğuna hiç şüphe yoktur. **Buharî**'nin rivâyeti de ilk nazarda böyle bir anlam ortaya koymaktadır.

٨٨٩١- (د- **هلال بن عمرو**) قال : سمعت عليا يقول : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: «**يخرجُ رجل من رواء النهر ، يقال له: الحارث ، على مقدّمته رجل يقال له: منصور، يُوطِّئ - أو يُمَكِّنُ - لآل محمد كما مكَّنَتْ قريش لرسول الله صلى الله عليه وسلم ، وجب على كل مؤمن نصره، أو قال: إجابته** ». أخرجه أبو داود.

8.891- Hilâl b. Amr'dan[81] rivâyet edilmiştir:

"Hz. Ali'nin, Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu, dediğini işittim:

"Nehrin ötesinden bir adam çıkacak, ona el-Hâris denecek. Onun (ordusunun) **önünde Mansûr denen bir adam bulunacak. Kureyş Allah'ın Rasûlüne egemenlik sağladığı gibi, o da Muhammed (as.) âilesine egemenlik sağlayacak. Ona yardım etmek** –veya ona icabet etmek-, **her Müslüman için gereklidir."**[82]

İZAH

Bu rivâyetin isnadı zayıftır.

"Nehrin ötesi" ile muhtemelen **Mâverâünnehir** kastedilmiştir. Buna göre günün birinde **Mâverâünnehir**'den çıkacak olan sâlih bir zât, hadîste sözü edilen hayırlı hizmetleri ifâ edecek. Tıpkı Kureyşli Müslümanlar Hz. Peygamber'e destek olup başarısına zemin hazırladıkları gibi, o da Peygamber neslinin başarısına zemin hazırlayacaktır.

---

[81] **Hilâl b. Amr el-Kûfî**: Kûfeli tâbiîlerdendir. Hz. Ali'den rivâyeti vardır. Kendisinden Ebû'l-Hasan adında biri rivâyet etti. Ma'rûf biri değildir. Hadîsi **Ebû Davud**'da tahric edilmiştir.

[82] **Ebû Davud**, Mehdî, 1/2452.

٨٨٩٢- (ابن أبي كثير) قال : قال أبو سهم : « مرّت بي امرأة في المدينة ، فأخذت بكشحها ، ثم أطلقتها ، فأصبح رسول الله صلى الله عليه وسلم في المدينة يبايعُ الناسَ ، فأتيته ، فقال: ألست صاحب الجبْذة بالأمس ؟ قلت: بلى ، فإني لا أعود يا رسول الله ، فبايعني»

أخرجه...

8.892- İbn Ebî Kesîr'den rivâyet edilmiştir:

"Ebû Sehm[83] şöyle dedi:

"Medîne'de bana bir kadın gelmişti. Kadının yakasından tuttum, sonra bıraktım. Sabahleyin Rasûlullah (as.) halktan bîat almaya başlamıştı, bu yüzden ben de oraya gitmiştim. Hz. Peygamber bana;

"- Sen, dün kadının yakasına sarılan adam değil misin?" dedi.

"- Evet, ama asla bir daha böyle bir şey yapmayacağım ey Allah'ın Rasûlü" dedim. Bunun üzerine benim bîatımı da kabul etti."[84]

---

[83] **Câmiu'l-Usûl**'de **Ebû Sehm** diye zaptedilen bu ismin doğrusu **Ebû Şehm**'dir. Tam ismi de şöyledir: **Ebû Şehm, Yezîd (Zeyd?) b. Ebî Şeybe**: Sahabîdir. Künyesiyle meşhurdur. Hz. Peygamber'e gelip kendisiyle bîat etmişti. Hz. Peygamber'den sonra **Kûfe**'de oturdu. Kendisinden Kays b. Ebî Hâzim rivâyet etti. Bilinen tek hadîsi **Nesaî**'de tahric edilmiştir.

[84] **Rezîn**'in ilave ettiği bu rivâyet, **Müsned**, V, 293'de; **İstîâb**, IV, 1690, madde 3038'de ve **Ebû Bekr eş-Şeybanî**'nin *el-Âhâd ve'l-Mesânî*'sinde (thk., Bâsim Faysal Ahmed el-Cevâbire, I-VI, 1411/1991, Riyad) V, 139, no 2677'de zikredilmektedir.

الفصل الثاني

في تكليم الجمادات له ، وإنقيادها إليه صلى الله عليه وسلم

II- CANSIZ VARLIKLARIN O'NUNLA KONUŞMALARI VE BOYUN EĞMELERİ

٨٨٩٣- (ت- **علي بن أبي طالب** رضي الله عنه) قال : « كنتُ مع رسول الله صلى الله عليه وسلم بمكة ، فخرجنا في بعض نواحيها ، فما استقبله شجر ولا جبل إلا وهو يقول : **السلام عليك يا رسول الله** ». أخرجه الترمذي.

8.893- Ali b. Ebî Tâlib şöyle dedi:

"Mekke'de Rasûlullah (as.) ile birlikte civarı dolaşıyordum. Karşımıza çıkan her ağaç ve dağ; *'Allah'ın selâmı üzerine olsun, ey Allah'ın Rasûlü'* diyorlardı."[85]

٨٨٩٤- (م ت- **جابر بن سمرة** رضي الله عنه) أنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال : «**إنَّ بمكة حجرا كانَ يُسلِّم عليَّ ليَاليَ بُعثْتُ ، إني لأعرفه الآن** ». أخرجه مسلم والترمذي.

8.894- Câbir b. Semüre'den rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle dedi:

"Mekke'de bir taş vardı, Peygamber olduğum gecelerde bana selâm verirdi. Ben o taşı şimdi bile tanırım."[86]

٨٨٩٥- (ت- **عبد الله بن عباس** رضي الله عنهما) قال : « جاء أعرابي إلى رسول الله صلى الله عليه وسلم ، فقال: بِمَ أعرِفُ أنَّكَ رسول الله ؟ قال : **إن دعوتُ هذا العذق من النخلة ، تشهد أني رسول الله؟** فدعاه رسول الله صلى الله عليه وسلم ، فجعل العِذْقُ ينزل من

---

[85] **Tirmizî**, Menâkıb, 6/3626. Bu rivâyetin isnâdı zayıftır, **Tirmizî** de onun garib olduğunu söylemektedir.

[86] **Müslim**, Fedâil, ½; **Tirmizî**, Menâkıb, 5/3624.

النخلة ، حتى سقط إلى رسول الله صلى الله عليه وسلم وقال : **السلام عليك يا رسول الله** ، ثم قال له رسول الله صلى الله عليه وسلم : **ارجع إلى مَوْضِعِك** ، فعاد إلى موضعه والتأم ، فأسْلَمَ الأعرابيُّ عند ذلك ». أخرجه الترمذي ولم يذكر « سلام العذق على النبي صلى الله عليه وسلم .

8.895- Abdullah b. Abbas anlatıyor:

"Bir bedevî Hz. Peygamber'e geldi ve;

"- Senin Peygamber olduğunu ben ne ile bileceğim?" diye sordu. Hz. Peygamber de;

"- Şu (yukarıdaki) **hurma ağacının salkımını çağırırsam, o benim Allah'ın Rasûlü olduğuma şahitlik eder"** buyurdu. Sonra onu çağırdı; salkım, hurma ağacından inmeye başladı, Hz. Peygamber'in yanına kadar indi ve;

"- Selâm sana ey Allah'ın Rasûlü" diye seslendi. Sonra Hz. Peygamber ona;

"- Haydi, şimdi yerine git!" buyurdu. Bunun üzerine salkım yerine dönüp dalına kondu. Bedevî de o anda Müslüman oldu."[87]

RİVÂYETLER

Bu hadîsi **Tirmizî** rivâyet etmiştir, ancak **Tirmizî**'nin rivâyetinde salkımın selâmından söz edilmemektedir.

İZAH

Bu hadîsin senedinde yer alan **Şerîk**'in güvenilirliği konusunda söz edilmiştir. Bununla birlikte **Tirmizî**, hadîsin hasen-garib-sahîh olduğunu söylemiştir. **Hâkim** de aynı rivâyeti **Müstedrek**'inde selâm lafzı olmadan zikretmiş ve **Müslim**'in şartına göre sahîh olduğunu söylemiştir.[88]

Bu rivâyet diğer bazı kaynaklarda da zikredilmiştir, ama görebildiğimiz kadarıyla bu rivâyetlerde de selâm lafzı yer

---

[87] **Tirmizî**, Menâkıb, 6/3628.

[88] **Müstedrek**, II, 676, hadis no, 4237.

almamaktadır.[89] **İbnu'l-Esîr** de **Tirmizî**'de selâm lafzının yer almadığını kaydettiğine göre, bu ibâreyi herhalde **Rezîn**'den almış olmalıdır.

٨٨٩٦- (خ م- معن بن عبد الرحمن) قال: سمعتُ أبي ، قال : سألتُ مسروقا : « من آذن النبيَّ صلى الله عليه وسلم بالجن ليلة استمعوا القرآن ؟ فقال: حدثني أبوك - يعني عبد الله بن مسعود - أنه قال : آذنتْ بهم شجرة ». أخرجه البخاري ومسلم.

8.896- Maan b. Abdurrahman'dan[90] rivâyet ediliyor:

"Babamın[91] şöyle dediğini işittim:

"Mesrûk'a sordum:

"- Cinlerin Kur'ân'ı dinledikleri gece, onların geldiğini Hz. Peygamber'e kim haber verdi?"

"- Bana senin baban, yani Abdullah b. Mes'ûd, ***'cinlerin geldiğini Hz. Peygamber'e bir ağaç haber vermişti'*** dedi."[92]

---

[89] Bkz., Müsned, I, 223, hadis no, 1954; Taberânî, *Mu'cemu'l-Kebîr*, XII, 110, hadis no, 12622; Buharî, *Tarihu'l-Kebîr*, III, 3, Hasîn b. Cündüb maddesi; İbn Ebî Hâtim, *İlel*, II, 396, madde 2696; İsmail b. Muhammed el-Isbahânî, *Delâilu'n-Nübüvve*, (thk., Muhammed Muhammed el-Haddâd, Riyad, 1409), 51, hadis no, 32; el-Makdisî, *el-Ahâdîsu'l-Muhtâre*, (thk., Abdülmelik b. Abdullah, I-X, Mekke, 1410), IX, 539, hadis no, 527 ve IX, 555, hadis no, 548; Taberî, *Tarih*, I, 530; Eslem b. Sehl, *Tarihu Vâsıt*, I, 212.

[90] **Ebû'l-Kasım, Maan b. Abdurrahman b. Abdullah b. Mes'ûd el-Mes'ûdî el-Hüzelî el-Kûfî**: Kûfeli râvîlerdendir. Meşhur sahabî Abdullah b. Mes'ûd'un torunudur. Babasından ve **Kûfe** kadısı olan kardeşi Kasım b. Abdurrahman'dan rivâyeti vardır. Kendisinin de bir müddet kadılık yaptığı rivâyet edilir. Ondan Mis'ar ve Süfyan Sevrî rivâyet etti. Sikadır; hadîsi **Buharî** ve **Müslim**'de tahric edilmiştir.

[91] **Abdurrahman b. Abdullah b. Mes'ûd el-Hüzelî el-Kûfî**: ö. 79/698. Kûfeli küçük tâbiîlerdendir. Meşhur sahabî Abdullah b. Mes'ûd'un oğludur. Babasında, Hz. Ali ve Mesrûk'tan rivâyetleri vardır. Kendisinden oğulları Kasım, Maan ve Simâk b. Harb rivâyet ettiler. Sikadır; rivâyetleri kütüb-ü sittede tahric edilmiştir.

[92] **Buharî**, Menâkıbu'l-Ensâr, 32; **Müslim**, Salât, 33/153.

٨٨٩٧- (خ س- **جابر بن عبد الله** رضي الله عنهما) قال : « كان في مسجد رسول الله صلى الله عليه وسلم جذعٌ في قبلته ، يقوم إليه رسول الله صلى الله عليه وسلم في خطبته ، فلما وُضعَ المِنْبَرُ سمعنا للجذْعِ مثل أصوات العشار، حتى نزل رسولُ الله صلى الله عليه وسلم فوضع يده عليه».

قال الحسن : « كانَ والله يَحِنُّ لِمَا كانَ يسمع عندهُ من الذكر ».

وفي رواية قال : « كانَ المسجد مسقوفا على جُذوع من نَخْل ، فكان رسول الله صلى الله عليه وسلم إذا خطبَ يقوم إلى جذع منها »... وذكر نحوه.

وفي رواية : « أن امرأة من الأنصار قالت لرسول الله صلى الله عليه وسلم : ألا أجْعَلُ لك شيئا تَقْعُدُ عليه ؟ فإن لي غلاما نجارا ، قال : **إن شئت** ، قال: فعملَتْ له المنبر ، فلما كان يومُ الجمعة قعد النبيُّ صلى الله عليه وسلم على المنبر الذي صُنع له ، فصاحت النَّخلةُ التي كان يخطب عندها ، حتى كادت تنشق - وفي أخرى : فصاحت النخلة صياح الصبي - فنزل النبي صلى الله عليه وسلم حتى أخذها فضمها إليه ، فجعلت تَئِنُّ أنين الصبيِّ الذي يُسَكَّتُ ، حتى استقرت ». قال : بكت على ما كانت تسمع من الذكر. أخرجه البخاري.

وفي رواية النسائي قال : « كان رسولُ الله صلى الله عليه وسلم إذا خطبَ يَسْتَنِدُ إلى جذع نخلة من سَواري المسجد ، فلما صُنعَ المنبر واستوى عليه اضطربت تلك السارية تَحِنُّ كحنين الناقة ، حتى سمعها أهل المسجد ، حتى نزل إليها رسول الله صلى الله عليه وسلم فاعتنقها».

8.897- Câbir b. Abdullah şöyle dedi:

"Peygamber mescidinin kıble tarafında bir hurma kütüğü vardı, Hz. Peygamber onun üstüne çıkarak hutbesini okurdu. Sonra minber yapılıp (Hz. Peygamber minbere çıkmaya başlayınca) o kütükten on aylık hâmile develerin böğürtüsü gibi sesler işittik. Nihayet Hz. Peygamber minberden inip elini kütüğün üzerine koydu (da kütük sustu)."

Hasan-ı Basrî şöyle dedi:

"Vallahi o, yanında iken işittiği zikrullahtan dolayı inlemişti."[93]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyet şöyledir:

"Mescid-i Nebî'nin tavanı hurma dallarıyla örtülmüştü. Hz. Peygamber hutbe okurken hurma kütüğünün yanında dururdu..." Sonra aynı rivâyeti zikreder.

Diğer bir rivâyete göre Ensâr'dan bir kadın Hz. Peygamber'e;

"- Benim marangoz bir kölem var; senin için üzerine oturacağın bir kürsü yaptırayım mı?" diye sordu. Hz. Peygamber de;

"- İstersen yaptır" buyurdu.

Bunun üzerine kadın Hz. Peygamber için bir minber yaptırdı. Cuma günü Rasûlullah (as.), kendisi için yapılan minbere çıkıp oturunca, daha önce yanında hutbe okuduğu hurma kütüğü, sanki çatlayacakmış gibi şiddetli bir sayha attı. –Başka bir rivâyette kütük sabi çocuğun ağlaması gibi ağladı, denir-. Nihayet Hz. Peygamber minberden indi, kütüğü eliyle tuttu ve onu kucakladı. O zaman kütük, sanki susturulmaya çalışılan bir çocuk gibi hafif hafif inlemeye başladı ve sonunda sükûnet buldu. Hz. Peygamber;

"- O, yanında yapılırken işittiği zikrullah için ağladı" dedi.

Bunları **Buharî** tahric etti.

Nesaî'nin rivâyeti şöyledir:

"Rasûlullah (as.) hutbe okurken Mescidin duvarında bulunan bir hurma kütüğüne yaslanırdı. Sonra minber yapılıp onun üstüne çıkmaya başlayınca, o kütük deve iniltisi gibi inlemeye başladı. Bunu Mescidde bulunan herkes duydu. Sonunda Hz. Peygamber minberden inip ona sarıldı."

İZAH

Yukarıdan beri görüldüğü üzere burada çoğunlukla Hz. Peygamber'le ilgili mucize sayılabilecek fevkalâde mâhiyettebazı olaylara işaret eden rivâyetler yer almaktadır. Az önce geçen hurma

---

[93] **Buharî**, Cuma, 26; Salât, 64; Buyû', 32; Menâkıb, 25; **Nesaî**, Cuma, 17.

kütüğünün inlemesi rivâyeti de bunlardan biridir. Alıştığı Peygamber sadasını ve nefesini yanında hissedemeyen bir kütüğün, bütün ashâbı da göz yaşlarına boğacak derecede feryatlar etmesi, şüphesiz insanlar için ibret alınması gereken önemli bir olaydır. Müslümanların çok düşünmesi gereken bir hâdisedir. Bu hadîsi rivâyet ettikten sonra **Hasan-ı Basrî**'nin Müslümanlara şöyle seslendiği rivâyet edilir:

"Bir odun parçası bile Allah Rasûlüne duyduğu iştiyaktan feryatlar ediyor. Ey Müslümanlar; Rasûlullah'a bağlanmaya sizler odundan daha lâyıksınız!"

Dârimî'de yer alan bir rivâyete göre, o hurma kütüğü bilâhare bir çukur kazılıp defnedilmiş.

Bir odun parçasının his ve idrâk sahibi olduğunu iddia etmek, çok mantıklı görünmeyebilir. Yüce Allah'ın hiçbir şeyi boş yere yaratmadığına şüphe yoktur. İnsana da her şeyi görebilecek bir güç ve kudret vermemiştir. Kur'ân-ı Kerîm'de insanın his ve idrâkine sığmayan bu manada muhtelif âyetler vardır.

Meselâ **İsrâ** sûresinde; ***"Âlemde Allah'ı hamd ile tesbih etmeyen hiçbir nesne yoktur; ne var ki siz onların tesbihlerini anlayamazsınız"***[94] buyurulmaktadır. **Bakara** sûresinde kayaların bile Allah korkusu taşıdığına işaret edilmektedir: ***"Öyle kayalar vardır ki, Allah korkusundan yuvarlanıyorlar."***[95] **Nahl** sûresinde ağaçların ve hayvanların bir şekilde Allah'a secde ettikleri ifâde edilmektedir: ***"İnsanlar Allah'ın yarattığı nesnelere bakmıyorlar mı? O nesnelerin gölgeleri, Allah'a boyun eğerek bir sağa bir sola dönüp Allah için secdeye varıyorlar. Göklerde ve yerde var olan her şey, bütün canlılar/hayvanlar ve melekler Allah'a secde ediyorlar."***[96] **Sebe** sûresinde dağlara ve kuşlara Allah'ın yüceliğini terennüm etmeleri emredilmektedir: ***"Ey dağlar! Davud'la birlikte siz de Allah'ın yüceliğini terennüm edin! Ve kuşlar!.. Siz de..."***[97] **Davud (as.)** Allah'ı

---

[94] İsrâ, 44.
[95] Bakara, 74.
[96] Nahl, 48-49.
[97] Sebe, 10.

zikrederken dağların ve kuşların da ona katıldığı belirtilmektedir.[98] *"Göklerde ve yerde olan bütün yaratıkların, kanatlarını yayarak uçan kuşların Allah'ı tesbih ettiklerini görmüyor musun? Onların hepsi de Allah'a nasıl niyâz edeceğini ve O'na nasıl tesbih getireceğini bilmektedir."*[99]

Rüzgarın, **Hz. Süleyman**'ın emrine verilmesi[100]; cinlerden, insanlardan ve kuşlardan oluşan bir orduya sahip olması[101]; karınca ile konuşması[102]; **Hz. Musa**'nın asâsı vb. gibi örneklerden bir kısmının mucize olması yanında yanında, âlemde insanların his ve idrâk sınırları içine girmeyen pek çok hakikatin bulunduğunu da göstermektedir. Kaldı ki bunlardan bir kısmı mucize olsa da, dağ, ağaç, kaya ve kuşların da tesbih ettikleriyle ilgili âyetlerin, onların tabiî hallerini gösteren ifâdeler şeklinde olduğuna da dikkat edilmelidir. İşte bütün bunlar dikkate alındığında hurma kütüğünün inlemesi yadırganmamalıdır.

٨٨٩٨- (خ ت- **عبد الله بن عمر** رضي الله عنهما) قال : « كان رسولُ الله صلى الله عليه وسلم يخطب إلى جذع ، فلما اُتخذ المنبرُ تحوَّل إليه ، فحنّ الجذع ، فأتاه فمسح بيده عليه ».

وفي رواية : « أن النبيّ صلى الله عليه وسلم لما أسَنَّ وكَبِرَ ، قيل: ألا تتخذ لك منبرا... » وذكر الحديث ، وفيه: « فنزل فاحتضنه ، وسَارّه بشيء ». أخرجه البخاري. وفي رواية الترمذي : «فأتاه فالتزمه ، فسَكَنَ ».

8.898- Abdullah b. Ömer şöyle dedi:

"Hz. Peygamber önceleri bir hurma kütüğünün yanında hutbe okuyordu. Sonra minber yapılıp hutbe sırasında oraya çıkınca, kütük

---

[98] Sâd, 18-19; Enbiyâ, 79.
[99] Nûr, 41.
[100] Sebe, 12.
[101] Neml, 17
[102] Neml, 18-19.

inlemeye başladı. Bunun üzerine Hz. Peygamber kütüğün yanına gidip eliyle onu sıvazladı."[103]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyet şöyledir:

"Hz. Peygamber yaşlanmış, ihtiyarlamıştı. Kendisine;

"- Sana bir minber yapsak?" denildi... Sonra aynı hadîs rivâyet edilir. Bu rivâyette şu cümle de yer alır:

"Hz. Peygamber minberden inip kütüğü kucakladı ve ona bir şeyler fısıldadı."

Bunları **Buharî** tahric etti.

Tirmizî'nin rivâyetinde ise; "Hz. Peygamber kütüğün yanına geldi, onu kucakladı, bunun üzerine kütük sâkinleşti" denir.

İZAH

Dârimî'de **Bureyde**'den nakledilen aşağıdaki rivâyet, zannediyorum **Buharî**'nin rivâyetinde yer alan; **"Hz. Peygamber kütüğe bir şeyler fısıldadı"** cümlesi ile ilgilidir:

"Hz. Peygamber kütüğün yanına gitti ve ona; *'istersen seni daha önce bulunduğun yere dikeyim; istersen cennete dikeyim ve Allah'ın velileri senin dibinden akan kaynaklardan içsinler, meyvelerinden de yesinler; tercih senin'* dedi. Sonra Hz. Peygamber, *'o cennete dikilmeyi tercih etti'* buyurdu."[104]

٨٨٩٩- (ت- **أنس بن مالك** رضي الله عنه) «أَنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم خطب إلى لِزْقِ جِذْعٍ ، واتخذوا له مِنْبرا فخطب عليه فحنَّ الجذع حنين الناقة فنزل النبي صلى الله عليه وسلم فمسه فسكن». أخرجه الترمذي.

8.899- Enes b. Mâlik şöyle dedi:

"Hz. Peygamber bir hurma kütüğünün gövdesine dayanarak hutbe okuyordu. Sonra insanlar O'nun için bir minber yaptılar. Hz.

---

[103] **Buharî**, Menâkıb, 25; **Tirmizî**, Salât, 362/505.

[104] **Dârimî**, Mukaddime, 6.

Peygamber de minbere çıkıp hutbe vermeye başladı. İşte o sırada hurma kütüğü de deve gibi inlemeye başladı. Bunun üzerine Hz. Peygamber minberden indi, kütüğü sıvazladı ve kütük de sâkinleşti."[105]

الفصل الثالث

في زيادة الطعام والشراب

III- YİYECEK VE İÇECEKLERİN ARTMASI:

٨٩٠٠- (خ م- **عمران بن حصين** رضي الله عنه) قال : « كنا في سفر مع النبي صلى الله عليه وسلم ، وإنا أسرَيْنَا ، حتى إذا كنا في آخر الليل وقعنا وقعة ، ولا وقعةَ عند المسافر أحْلَى منها ، فما أيقظنا إلا حَرُّ الشمس ، فكان أولَ من استيقظ فلان ، ثم فلان ، ثم فلان - يسميهم أبو رجاء العُطاردي ، فنسي عوف - ثم عمر بن الخطاب الرابع ، وكان النبيُّ صلى الله عليه وسلم إذا نام لم نُوقظه حتى يكون هو يستيقظ ، لأنا لا ندري ما يحدُثُ له في نومه ، فلما استيقظ عمر ، ورأى ما أصاب الناس ، وكان رجلا جليدا - وعند مسلم : وكان أجوف جليدا - كبَّر ، ورفع صوته بالتكبير ، فما زال يكبر ويرفع صوته بالتكبير حتى استيقظ لصوته النبيُّ صلى الله عليه وسلم ، فلما استيقظ شكوْا إليه الذي أصابهم ، فقال : **لا ضَيْرَ - أو لا يضيرُ - ارتحلوا** ، فارتحل ، فسار غير بعيد ، ثم نزل ، فدعا بالوَضوء ، فتوضأ ، ونُوديَ بالصلاة ، فصلَّى بالنَّاس ، فلما انفَتَل من صلاته إذا هو برجل معتزل لم يُصلِّ مع القوم ، فقال : **ما منعك يا فلان أن تصلي مع القوم** ؟ قال : أصابتني جنابة ولا ماء ، قال : **عليك بالصعيد ، فإنه يكفيك** ، ثم سار النبي صلى الله عليه وسلم ، فاشتكى إليه الناس من العطش ، فنزل ، فدعا فلانا - كان يسميه أبو رجاء ، ونسيه عوف - فقال: ودعا عليًا ، فقال: **اذهبا فابْغيا الماء** ، فانطلقا ، فتلقَّيا امرأة بين مزادتين - أو سطيحتين - من ماء ، على بعير لها ، فقالا لها : أين الماء ؟ فقالت : عَهْدي بالماء أمس هذه الساعة ، ونفَرُنا خُلوف ، قالا لها :

---

[105] **Tirmizî**, Menâkıb, 6/3627.

انطلقي إذا، قالت: إلى أين ؟ قالا : إلى رسول الله صلى الله عليه وسلم ، قالت : الذي يقال له : الصابئ؟ قالا : هو الذي تعنين ، فانطلقي ، فجاءا بها إلى النبي صلى الله عليه وسلم ، وحدثاه الحديث ، قال : فاستنزلوها عن بعيرها ، ودعا النبي صلى الله عليه وسلم بإناء ، فأفرغ فيه من أفواه المزادتين - أو السطيحتين - وأوكأ أفواههما وأطلق العزالي ، ونودي في الناس : اسقوا واستقوا ، فسقى من شاء ، واستقى من شاء ، وكان آخر ذلك : أن أعطى الذي أصابته الجنابة إناءا من ماء ، فقال : **اذهب فأفرغه عليك** ، وهي قائمة تنظر إلى ما يفعل بمائها ، وايم الله لقد أُقْلِع عنها ، وإنه ليخيَّل إلينا أنها أشَدُّ مِلْئَة منها حين ابتدأ فيها ، فقال النبي صلى الله عليه وسلم : **اجمعوا لها** ، فجمعوا لها من بين عَجْوة ودقيقة وسَويقة ، حتى جمعوا لها طعاما ، فجعلوه في ثوب ، وحملوها على بعيرها ، ووضعوا الثوب بين يديها ، وقال لها : **تعلمين ما رزئنا من مائك شيئا ، ولكن الله هو الذي أسقانا** ، فأتت أهلها ، وقد احتُبست عنهم ، وقالوا : ما حَبَسَكِ يا فلانة ؟ قالت : العَجَبُ ، لَقِيَني رجلان ، فذهبا بي إلى هذا الصَّابئ، ففعل كذا وكذا، والله إنه لأسْحَرُ الناس من بين هذه وهذه - وقالت: بإصبعيها السبابة والوسطى، فرفعتهما إلى السماء، وتعني السماء والأرض - أو إنه لرسول الله حقّا، فكان المسلمون بعدُ يُغيرون على من حولها من المشركين، ولا يصيبون الصِّرْم الذي هي منه، فقالت يوما لقومها: ما أرى إلا أن هؤلاء القوم يَدعونكم عمدا، فهل لكم في الإسلام؟ فأطاعوها، فدخلوا في الإسلام».

وفي رواية : « إنَّ أوَّل من استيقظ أبو بكر ، ثم استيقظ عمر ، فقعد أبو بكر عند رأسه ، فجعل يكبر ، ويرفع صوته ، حتى استيقظ النبي صلى الله عليه وسلم ، وإنه عليه الصلاة والسلام قال: **ارتحلوا** ، فسار [بنا] حتى إذا ابْيَضَّت الشمس نزل فصلّى بنا الغداة ، قال عمران : ثم عَجَّلني في ركب بين يديه نطلب الماء ، وقد عَطِشْنَا عَطشا شديدا ، فبينا نحن نسير إذا بامرأة سادلة رجليها بين مزادتين ، فقلنا لها : أين الماء ؟ قالت : هيهات هيهات ، لا ماء لكم ، فقلنا : كم بين أهلك وبين الماء؟ قالت: مسيرة يوم وليلة... وذكره ، قال : فاستقبلنا بها رسول الله صلى الله عليه وسلم ، فسألها فأخبَرتْه بمثل الذي أخبرتنا ، وأخبرتْه أنها مؤتمة ، فأمر براويتها فأنيخت ، فمجَّ في العَزْلاوين العلياوين ، ثم بعث براويتها ، فشربنا ، ونحن

أربعون رجلا عطاشا حتى روينا ، وملأنا كل قربة معنا وإداوة ، وغسّلنا صاحبنا ، غير أنا لم نسق بعيرا ، وهي تكاد تنضرج بالماء - يعني : المزادتين - ثم قال : **هاتوا ما عندكم** ، فجمعنا لها من كسر وتمر ، وصرّ لها صرّة ، فقال لها : **اذهبي فأطعمي هذا عيالك ، واعلمي أنا لم نرزأ من مائك شيئا ، وإنما الله سقانا** ، فلما أتت أهلها قالت: لقد لقيت أسحر البشر ، [أ] و إنه لنبي كما زعم ، وكان من أمره ذيت وذيت ، فهدى الله ذلك الصرم بتلك المرأة ، فأسلمت وأسلموا ». أخرجه البخاري ومسلم.

8.900- İmrân b. Husayn anlatıyor:

"Hz. Peygamber'le birlikte seyahatte idik. Gece boyunca yürüdükten sonra nihayet gecenin sonunda öyle düşüp kalmıştık ki, yolculukta ondan daha tatlı bir uzanıp dinlenme olamaz. Bu yüzden öyle bir uykuya daldık ki, bizi ancak güneşin sıcaklığı uyandırmıştı. İlk uyananlar da falancı, sonra falancı, sonra da falancı idi. –Râvî Ebû Recâ el-Utâridî[106] bunların isimlerini söylemiş, ama Avf (b. Ebî Cemîle) bu isimleri unutmuş-. Sonra dördüncü olarak Hz. Ömer uyandı.

Hz. Peygamber uyuduğu zaman, kendiliğinden uyanmadıkça bizler O'nu uyandırmazdık. Çünkü uykusunda neler cereyân ettiğini bizler bilemezdik.

Güçlü-kuvvetli biri olan Hz. Ömer –Müslim'de yüksek sesli ve güçlü kuvvetli biri denir- uyanıp da insanların başına geleni görünce, tekbir almaya, hem de yüksek sesle tekbir almaya başladı. O yüksek sesle tekbir almayı sürdürdü, nihâyet Hz. Peygamber de uyandı. O uyanınca insanlar, başlarına geleni (sabah namazına uyanamadıklarını) kendisine arz ettiler. Hz. Peygamber;

---

[106] **Ebû Recâ İmrân b. Milhân et-Temîmî el-Utâridî el-Basrî**: ö. 105/724. Muhadramundandır. Hz. Peygamber'in sağlığında müslüman oldu, ama kendisini göremedi. **Mekke**'nin fethinden sonra müslüman olmuştu. Hz. Ömer, Hz. Ali ve İbn Abbas'tan rivâyetleri vardır. Ondan Cerîr b. Hâzim ve Eyyub Sahtiyânî rivâyet etti. Çok uzun yaşadı; 120 yıl yaşadığı rivâyet edilir. **Basra**'da oturdu ve orada vefat etti. Cenazesini Hasan-ı Basrî kıldırdı.

"- **Zararı yok** –veya zarar vermez-. **Haydi hareket edelim"** buyurdu. Hemen yola koyuldu ve pek de uzak olmayan bir yere kadar gitti, sonra konakladı, abdest almak için su istedi, abdestini aldı, sonra namaz için nidâ edildi ve insanlara namaz kıldırdı. Namazını bitirince, bir adamın tek başına bir kenara çekilip cemâate katılmadığını gördü:

"- Ya fulan! Cemâatle birlikte neden namaza katılmadın?" diye sordu. O da;

"- Cenâbet oldum, yıkanmak için de su bulamadım" diye karşılık verdi. Hz. Peygamber;

"- Toprak var ya, o sana yeter" buyurdu.

Müteâkiben Hz. Peygamber yola koyuldu. Sonra insanlar susuzluktan şikâyet ettiler. Bunun üzerine Rasûlullah (as.) bir yerde konakladı. Falan adamı –Ebû Recâ o kişinin ismini söyledi, ama Avf unuttu- ve Hz. Ali'yi çağırdı:

"- İkiniz gidin, etrafta su arayın!" buyurdu. Gittiler, devesinin üzerine ve iki kırba –veya iki tulum- arasına oturmuş bir kadına rastladılar. Kadına;

"- Nerede su var?" diye sordular. Kadın da;

"- Dün bu saatte suyun başında idim, adamlarımız geride bizi bırakarak göçüp gittiler" dedi. O zaman kadına;

"- Öyleyse haydi yürü!" dediler.

"- Nereye?" diye sorunca da;

"- Allah'ın Rasûlüne" dediler. Bu sefer kadın;

"- Şu sâbiî denilen adam mı?" diye sordu.

"- Evet, senin kastettiğin adam" dediler.

Bunun üzerine kadın yola koyuldu. Kadını Hz. Peygamber'e getirdiler, olayı kendisine anlattılar, kadını da devesinden indirdiler. Rasûlullah (as.) bir kap istedi, kırbaların –veya tulumların- ağzından kaba su döktü, sonra da ağızlarını kapatıp kırbanın alt taraftaki ağzını açtı. Sonra da insanlara;

"- Gelin, kendinize de, hayvanlarınıza da su alın!" diye seslenildi. İsteyen herkes gidip hem kendisi için ve hem de hayvanı için su aldı. En sonunda da cenâbet olan kişiye bir kap su verdi ve;

"- **Git, bunu üstüne dök!"** buyurdu.

Bu esnada kadın orada duruyor, yapılanlara bakıyordu. Vallahi su ihtiyacı tamamen karşılandıktan sonra bile kırba, ilk hâlinden daha dolu görünüyordu. Sonunda Hz. Peygamber;

"- **Kadın için bir şeyler toplayın!"** buyurdu. Hemen bir miktar acve hurması, un ve sevîk topladılar. Nihayet kadın için bir miktar yiyecek toplandı, bunların hepsini bir beze koydular. Sonra kadını devesine bindirdiler ve erzak torbasını da önüne koydular. Sonra da Rasûlullah (as.) ona;

"- **Görüyorsun ki biz, senin suyundan bir şey eksiltmedik, bizi asıl sulayan Yüce Allah'tır"** dedi.

Kadın âilesinin yanına biraz gecikmiş olarak vardı. Bu yüzden âilesi;

"- Neden geciktin?" diye sordu. Kadın şu cevabı verdi:

"- Acâip bir şey!.. İki adama rastladım, beni şu Sâbiîye götürdüler. Adam şöyle şöyle yaptı. Vallahi o adam, bununla şunun – bu sırada orta ve şehâdet parmağını göğe doğru kaldırıp yeri ve göğü işaret etti- arasındakilerin en sihirbazıdır. Yahut o, gerçekten Allah'ın Rasûlü'dür."

Bu olaydan sonra Müslümanlar, o kadının yaşadığı yerin civarında bulunan müşriklere baskın yaptıklarında, o kadının mensup olduğu obaya dokunmazlardı. Bir gün kadın, kendi kabilesine;

"- Zannediyorum bu adamlar, bilerek size dokunmuyorlar. İslâm'a girmek ister misiniz?" diye sordu. Onlar da kabul edip İslâm'a girdiler.[107]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyet şöyledir:

"...İlk uyanan Hz. Ebû Bekir oldu. Sonra Hz. Ömer uyandı. Ebû Bekir, Hz. Peygamber'in baş ucunda oturup tekbir getirmeye ve (giderek) sesini yükseltmeye başladı. Nihâyet Hz. Peygamber uyandı ve:

---

[107] **Buharî**, Teyemmüm, 6, 9; Menâkıb, 25; **Müslim**, Mesâcid, 55/312.

"- Yola çıkın!" buyurdu. Bir müddet yürüdük. Sonra güneş kızıldan beyaza dönünce bir yerde konakladı ve sabah namazını kıldırdı."

İmrân şöyle devam etti:

"Sonra Hz. Peygamber beni, önünde oturan birkaç kişi ile birlikte acele su bulmaya gönderdi. Gerçekten çok susamıştık. Giderken, ayaklarını iki kırbanın arasına sarkıtmış bir kadına rastladık. Ona;

"- Nerede su var?" diye sorduk.

"- Heyhât!.. Heyhât!... Sizin bulmanıza imkân yok..." dedi.

"- Senin âilenle su arasında ne kadar mesafe var?" diye sorduğumuzda;

"- Bir gün ve gecelik yol var" dedi... Sonra yukarıdaki rivâyete aynı şekilde devam eder ve şöyle söyler:

"Kadını Rasûlullah'ın (as.) huzuruna götürdük. Hz. Peygamber ona sordu, o da bize söylediklerinin aynısını söyledi. Ayrıca kendisinin yetim çocukları bulunduğunu da ilave etti. Sonra Hz. Peygamber, kadının devesinin çöktürülmesini emretti ve hemen deve çöktürüldü. Rasûlullah (as.) kırbaların üst kısımlarındaki ağızlarına su püskürdü. Sonra kadının devesini kaldırdı. Hepimiz o sudan içtik; bizler tam kırk susamış adam idik. Her birimiz suya kandık, hatta yanımızda bulunan kırbaları ve kapları da doldurduk. Sonra cünüp olan arkadaşımızı da yıkadık. Yalnız develere su vermedik. Buna rağmen kadının kırbaları, yine de sanki patlayacak derecede su dolu idi. Sonra Rasûlullah (as.);

"- Yanınızda ne varsa getirin!" buyurdu. Bunun üzerine kadın için ekmek ve hurma topladık. Hz. Peygamber bunları bir bohçaya sardı ve kadına vererek;

"- Haydi git, bunu çoluk-çocuğuna yedir! Görüyorsun ki biz, senin suyundan bir şey eksiltmiş değiliz, ama bizleri Yüce Allah sulamıştır" dedi. Kadın, âilesinin yanına varınca;

"- Vallahi ben, insanların en sihirbazına rastladım. Yahut o adam, iddia ettiği gibi gerçekten Peygamber'dir; çünkü o şunları şunları yaptı..." dedi.

Yüce Allah, işte bu kadın sebebiyle onun mensup olduğu obaya hidâyet verdi de hem kadın ve hem de kabilesi Müslüman oldular."

Hadîsi **Buharî** ve **Müslim** tahric etti.

İZAH

Bu rivâyette sözü edilen seferin nereden nereye yapıldığı kesin değildir. Bu konuda muhtelif rivâyetlerden hareketle bazı ihtimallerden söz edilmektedir. Buna göre; **Müslim**'de **Ebû Hureyre**'den gelen bir rivâyete göre **Hayber** gazasından dönerken; **Ebû Davud**'da **İbn Mes'ûd**'dan gelen bir rivâyete göre **Hudeybiye**'den dönerken; **Muvatta**'da **Zeyd b. Eslem**'den gelen mürsel bir rivâyete göre **Mekke** yolunda; **Abdurrezzak**'ın **Musannaf**'ında **Ata b. Yesâr**'dan gelen mürsel bir rivâyete göre de **Tebük** yolunda cereyan etmiştir.[108]

Bu olayın, yani sabah namazına uyanamamanın, yukarıdaki **İmrân** rivâyeti ile bundan sonra gelecek olan **Ebû Katâde** rivâyeti göz önüne alındığında, olayın birden çok kez tekrarlandığı anlaşılır. Çünkü **Ebû Katâde** kıssası ile **İmrân b. Husayn** kıssası ayrı ayrı iki olaydır. **Ebû Katâde**'nin rivâyetinde **Ebû Bekir**'le **Ömer** bulunmamakta idi, yine bu rivâyete göre ilk uyanan Hz. Peygamber'di. Halbuki **İmrân**'ın rivâyetinde ise **Ebû Bekir**'le **Ömer** de orada idiler ve bu rivâyete göre ilk uyanan da **Ebû Bekir**'di. Rasûlullah (as.) ise, **Ömer** kendisini uyandırmadan uyanmamıştı.

*- **"İnsanların başına gelen"** cümlesinden maksat, uyudukları için sabah namazını kaçırmalarıdır.

*- Hz. Peygamber'in uyandıkları zaman sabah namazını orada kılmayıp yola çıkmalarının ve sonra başka bir yerde konaklayıp orada namazlarını kılmalarının sebebi konusunda çok farklı şeyler söylenmiştir. Orasının gaflet mekânı olduğu, şeytanın kendilerini etkilediği bir yer olduğu, düşmandan sakınmak için oradan gidildiği vb. çeşitli şeyler söylenmiştir.[109]

---

[108] Bkz., **İbn Hacer**, I, 595.

[109] Diğer görüşler için bkz., **İbn Hacer**, I, 597.

*- Hz. Peygamber'in kaçırmış olduğu sabah namazını bilâhare cemâatle kılması, kaza namazlarının da cemâatle kılınabileceğine delil sayılmıştır.

*- Cünüp olan kişinin, **Rifâa**'nın kardeşi ve **Bedir** ehlinden **Hallâd b. Râfi b. Mâlik el-Ensârî** olduğu rivâyet edilir.

*- **"Falanı ve Hz. Ali'yi çağırdı"** cümlesinde kastedilen kişinin **İmrân b. Husayn** olduğu, **Müslim**'in rivâyetinden anlaşılmaktadır.

*- **"Bir kap istedi, kırbaların ağzından kaba su döktü, sonra da ağızlarını kapatıp kırbanın alt taraftaki ağzını açtı"** cümlesi hakkında **Taberânî** ve **Beyhakî**'de şu ifade yer almaktadır:

"Hz. Peygamber su ile ağzını çalkaladı, sonra o suyu kırbaya döktü ve ağzını kapattı." Bu davranışın sebebi olarak, suda bereket hâsıl olmasını sağlamak gayesi gösterilmektedir.

*- Kadın; **"bile bile size dokunmuyorlar"** cümlesi ile, eskiden onlara su sağladığı için kendilerine saygı duyulduğunu, kendisinin hatırına kabileye dokunmadıklarını anlatmaya çalışmaktadır.

٨٩٠١- (م د- أبو قتادة الأنصاري رضي الله عنه) قال : « خطبنا رسولُ الله صلى الله عليه وسلم ، فقال : **إنكم تسيرون عَشيَّتكم وليلتكم ، وتأتون الماء إن شاء الله غدا** ، فانطلق الناسُ لا يَلْوي أحد على أحد ، قال أبو قتادة : فبينما رسول الله صلى الله عليه وسلم يسير حتى ابْهارّ الليلُ ، وأنا إلى جنبه ، قال: فنعسَ رسول الله صلى الله عليه وسلم ، فمال عن راحلته ، فأتيته فدعَمْتُه من غير أن أُوقظَه ، حتى اعتدل على راحلته ، قال : ثم سار حتى إذا تَهَوَّرَ الليلُ مال عن راحلته ، قال : فدعَمْتُه ، من غير أن أوقظه ، حتى اعتدل على راحلته ، قال : ثم سار حتى إذا كانَ من آخر السحر مال مَيْلة هي أشد من الميلتين الأُولَيين ، حتى كاد يَنْجَفِل فأتيته فدعمتُهُ ، فرفع رأسَهُ ، فقال : **من هذا؟** قال: أبو قتادة ، قال : **متى كان هذا مَسيرُكَ مني ؟** قلت: ما زال هذا مسيري منذُ الليلة ، قال: **حفظَكَ الله بما حفظت به نبيّه** ، ثم قال : **هل ترانا نخفى على الناس؟** ثم قال: **هل ترى من أحد ؟** قلت: هذا راكب ، ثم قلت: هذا راكب آخر ، حتى اجتمعنا ، فكنا سبعةَ رَكْب ، قال : فمال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم عن الطريق ، فوضع رأسه ، ثم قال : **احفظوا علينا صلاتنا** ، فكان أول مَن استيقظ

رسولُ الله صلى الله عليه وسلم ، والشمس في ظهره ، قال: فقمنا فزعين ، ثم قال: **اركبوا** ، فركبنا ، فسرنا حتى إذا ارتفعت الشمس نزل ، ثم دعا بميضأة كانت معي ، فيها شيء من ماء ، قال: فتوضأ منها وضوءا دون وضوء ، قال: وبقي فيها شيء من ماء ، ثم قال لأبي قتادة: **احفظ علينا ميضأتك ، فسيكون لها نبأ** ، ثم أذَّن بلال بالصلاة ، فصلّى رسولُ الله صلى الله عليه وسلم ركعتين ، ثم صلى الغداة ، فصنع كما كان يصنع كلَّ يوم ، قال : وركب رسولُ الله صلى الله عليه وسلم ، وركبنا معه ، قال : فجعل بعضُنا يهمس إلى بعض : ما كفارة ما صنعنا بتفريطنا في صلاتنا ؟ ثم قال: **أَمَا لكم فيَّ أسوة حسنة؟** ثم قال : **أما إنه ليس في النوم تفريط ، إنما التفريط على من لم يُصلِّ الصلاة حتى يجيء وقت الأخرى ، فمن فعل ذلك فليصلها حين يَنْتَبهُ لها ، فإذا كان الغدُ فليُصلها عند وقتها** ، ثم قال : **ما ترون الناس صنعوا؟** قال : ثم قال : **أصبح الناس فقدُوا نبيهم ، فقال أبو بكر وعمر: رسولُ الله صلى الله عليه وسلم بعدكم ، لم يكن ليُخلِّفكم ، وقال الناس : إن رسول الله صلى الله عليه وسلم بين أيديكم ، فإن يطيعوا أبا بكر وعمر يرْشُدُوا** ، قال : فانتهينا إلى الناس حين امتد النهارُ وحَميَ كل شيء ، وهم يقولون : يا رسول الله هلكنا عطشا ، قال : **لا هُلْكَ عليكم** ، ثم قال : **أطلقوا لي غُمري** ، قال : ودعا بالميضأة ، فجعل رسول الله صلى الله عليه وسلم يصبّ ، وأبو قتادة يسقيهم ، فلم يَعْدُ أن رأى الناسُ ماءً في الميضأة ، تكابُّوا عليها ، فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم: **أحسنوا الملأ ، كلّكم سيرْوَى** ، قال: ففعلوا ، فجعل رسولُ الله صلى الله عليه وسلم يصب وأسقيهم ، حتى ما بقي غيري وغيرُ رسول الله صلى الله عليه وسلم ، قال: ثم صَبَّ رسول الله صلى الله عليه وسلم ، فقال لي: **اشرب** ، فقلت: لا أشرب حتى تشربَ يا رسول الله ، قال: **إن ساقي القوم آخرهم** ، قال: فشربت، وشربَ رسول الله صلى الله عليه وسلم، قال: فأتى الناسُ الماء جامّين رِواء».

قال: فقال عبد الله بن رباح : إني لأُحَدِّثُ الناس هذا الحديث في مسجد الجامع ؛ إذ قال عمران بن حُصين : «انظر أيها الفتى كيف تحدّث ؟ فإني أحدُ الركب تلك الليلة ، قال: فقلت : فأنت أعلم بالحديث ، فقال : ممن أنت؟ قلت : من الأنصار ، قال: حدِّث ، فأنت أعلم

بحديثكم ، قال : فحدثت القوم، فقال عمران: شهدتُ تلك الليلة ، وما شعرت أن أحدا حفظه كما حفظتَه » أخرجه مسلم.

وأخرج أبو داود بعض الحديث في « باب : من نام عن صلاة أو نسيها لحاجته إليه » وهذا لفظه قال : « إنَّ النبي صلى الله عليه وسلم كان في سَفَر له ، فمال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم ، وملتُ معه ، فقال: **انظر** ، فقلت: هذا راكب ، هذان راكبان ، هؤلاء ثلاثة ، حتى صرنا سبعة ، فقال: **احفظوا علينا صلاتنا** - يعني الفجر - فضُرِبَ على آذانهم ، فما أيقظهم إلا حَرُّ الشمس ، فقاموا وساروا هُنَيَّة ، ثم نزلوا فتوضئوا ، وأذَّن بلال ، فصلّوا ركعتي الفجر ، ثم صلّوا الفجر وركبوا ، فقال بعضهم لبعض : قد فرّطنا في صلاتنا ، فقال النبي صلى الله عليه وسلم : **إنه لا تفريط في النوم ، إنما التفريط في اليقظة ، فإذا سَهَا أحدكم عن صلاة فليصلها حين يذكرها ، ومن الغد للوقت** ».

8.901- Ebû Katâde el-Ensârî anlatıyor:

"Hz. Peygamber bize hitap etti ve dedi ki:

"- Sizler öğleden sonra ve gece boyu yürüyecek ve yarın da inşâllâh suya kavuşacaksınız" dedi. Bunun üzerine insanlar, birbirlerine bakmadan yola koyuldular."

Ebû Katâde şöyle söyledi:

"Rasûlullah (as.) yürürken, vakit gece yarısı olmuştu. Ben de O'nun yanında idim. Hz. Peygamber bir ara uyukladı ve bineğinin üzerinde yana eğildi. Hemen yaklaşıp kendisini uyandırmadan dik vaziyete gelene kadar doğrulttum. Sonra bir müddet daha yola devam etti; gece yarısını geçince yine bineğinin üstünde yana eğildi. Ben yine onu uyandırmadan dik hale gelene kadar kendisini doğrulttum. Bir müddet daha yol aldı; seher vaktinin sonuna gelince, daha öncekilerden çok daha fazla bir şekilde yana kaydı, neredeyse düşecek hale geldi. Yine gidip kendisini doğrulttum. O zaman başını kaldırdı ve;

"- Kim o?" dedi.

"- Ebû Katâde."

"- Ne kadar zamandır benimle yürüyorsun?"

"- Gece boyunca bu yürüyüşümü devam ettirdim."

"- **Peygamber'ini koruduğundan dolayı Allah da seni korusun!"**

Sonra Hz. Peygamber;

"- **Acaba insanların gözlerinden uzakta mı kaldık?"** diye ilave etti. Arkasından da;

"- **Kimseyi görebiliyor musun?"** diye sordu.

"- İşte bir süvari!" dedim. Hemen peşinden;

"- İşte bir süvari daha!" dedim.

Nihayet yedi kişilik bir gurup olduk. Rasûlullah (as.) bir ara yolun dışına çıktı ve (uyumak için) başını koydu. Sonra;

"- **Namazımızı geçirtmeyin!"** diye tembihledi. Ama ilk uyanan da yine Rasûlullah (as.) oldu; güneş sırtına vurmuştu. Bizler de telaşla kalktık. Sonra Hz. Peygamber;

"- **Binin hayvanlara!"** diye emretti. Hayvanlarımıza bindik ve yola çıktık. Güneş iyice yükselince Hz. Peygamber hayvanından indi ve abdest almak için, içinde bir miktar su bulunan bendeki su kabını istedi. O az su ile abdest aldı, kapta bir miktar daha su kalmıştı. Sonra Ebû Katâde'ye;

"- **Bu abdest kabını bizim için muhafaza et; çünkü az sonra onunla ilgili** (önemli) **bir haber çıkacak"** buyurdu. Sonra Bilâl ezân okudu, Hz. Peygamber de iki rekât namaz (sünnet) kıldı. Sonra da sabah namazını kıldırdı. Yani hergün yaptığının aynısını yaptı.

Müteâkiben Rasûlullah (as.) hayvana bindi, O'nun peşinden biz de bindik. *'Acaba namazı (geciktirme) kusurumuzun kefâreti ne olacak?'* diye birbirimizle fısıldaşmaya başladık. Sonra Hz. Peygamber;

"- **Bende sizin için güzel bir örnek yok mudur?"** buyurdu. Arkasından;

"- **Uyku** (yüzünden namazı geciktirmekte) **kusur yoktur; asıl kusur, namazı, sonraki namazın vakti gelinceye kadar kılmamaktır. Binâenaleyh kim namazını uyku yüzünden geciktirirse, uyanınca kılsın! Ertesi gün ise, vaktinde kılsın!"** diye ekledi. Sonra;

"- **İnsanların ne yaptıklarını düşünüyorsunuz?"** diye sordu. Ebû Katâde; sonra Hz. Peygamber şöyle söyledi, dedi:

"- Cemâat, Peygamberleri yanlarında olmadan sabahladı. Ebû Bekir'le Ömer; *'Rasûlullah (as.) arkanızdadır; çünkü O sizi arkada bırakmaz'* dediler. Diğerleri ise; *'Hayır, Rasûlullah (as.) öndedir'* dediler. Eğer Ebû Bekir'le Ömer'i dinleselerdi, doğru yapmış olurlardı."

Nihayet bizler de diğer insanlara yetiştik. O sırada gündüz vakti epeyce ilerlemiş ve her şey iyice kızışmıştı. Yanlarına vardığımızda insanlar;

"- Ey Allah'ın Rasûlü; susuzluktan helâk olduk!" diye şikâyet ettiler. Hz. Peygamber de;

"- Siz helâk olmayacaksınız" dedi. Sonra;

"- Bana o küçük su kabını getirin!" diyerek, abdest aldığı kabı istedi. Rasûlullah (as.) o kaptan su döküyor, Ebû Katâde de insanlara su veriyordu. İnsanlar kabın içinde su olduğunu görür görmez, oraya saldırdılar. Hz. Peygamber;

"- Nâzik ve terbiyeli olun! Hepiniz suya kanacaksınız" buyurdu. Ashâb da hemen bu emre uydu.

Ebû Katâde der ki:

"Rasûlullah (as.) su döküyor, ben de insanlara dağıtıyordum. Nihayet benden ve Hz. Peygamber'den başka su almayan kalmamıştı. Hz. Peygamber tekrar su döktü ve bana;

"- İç!" buyurdu. Ben ise;

"- Sen içmeden ben asla içmem, ey Allah'ın Rasûlü" dedim.

"- İnsanların sâkîsi, suyu en son içendir" dedi. Bunun üzerine suyu içtim, peşinden de Hz. Peygamber içti. Artık insanlar suya kanmış ve rahatlamış olarak suya yaklaştılar."

Râvî Abdullah b. Rebâh der ki:

"Bu hadîsi ben (Küfe'deki) Câmi'de rivâyet ediyordum. İmrân b. Husayn ileri atılıp;

"- Delikanlı!.. Rivâyetine dikkat et; çünkü o geceki süvarilerden biri de bendim" dedi. Bunun üzerine ben;

"- Öyleyse hadîsi sen benden daha iyi bilirsin" dedim. Bana;

"- Sen kimlerdensin?" diye sordu.

"- Ensâr'danım" deyince;

"- O halde söyle! Sen, sizinle ilgili hadîsi daha iyi bilirsin" dedi. O zaman ben de hadîsi cemâate rivâyet ettim. Sonunda İmrân;

"- O gece ben de oradaydım. Ama bu hadîsi senin gibi iyi belleyen birini duymadım" dedi. [110]

RİVÂYETLER

Bunu **Müslim** tahric etti.

Ebû Davud da; **"Uyuyarak veya bir ihtiyacı yüzünden unutarak namazı geçiren"** adlı bâbında bu rivâyetin bir bölümünü tahric etti. Onun rivâyeti şöyledir:

"Bir yolculuk esnasında Rasûlullah (as) yoldan dışarı çıktı, ben de O'nunla birlikte çıktım. Bana;

"- **Etrafa bak!**" dedi. Ben de baktım ve; *"Bu bir süvari, bunlar iki süvari, bunlar üç süvari..."* diyerek saydım; nihayet yedi kişi olmuştuk. Sabah namazını kastederek;

"- **Bize namazımızı geçirtmeyin!**" buyurdu.

Ama hepsi uyuyakaldı. Ancak güneşin hararetiyle uyanabildiler. Kalktılar ve biraz daha yürüdüler. Sonra bir yerde konaklayıp abdest aldılar. **Bilal** ezan okudu ve sabah namazının iki rekât sünnetini, sonra iki rekât farzını kıldılar, sonra da hayvanlarına bindiler. Birbirlerine;

"- Namazımızda hata ettik." diye söylüyorlardı. Hz. Peygamber şöyle dedi:

"- **Uykuda kusur olmaz, kusur ancak uyanıklık halinde olur. Sizden biri namazı unutursa, hatırladığı zaman hemen kılıversin. Ertesi gün ise, namazı vaktinde kılsın!**"[111]

٨٩٠٢- (خ م ط ت س- أنس بن مالك رضي الله عنه) قال: « رأيتُ رسول الله صلى الله عليه وسلم وحانت صلاةُ العصر، فالتمس الناسُ الوَضوء، فلم يجدوه ، فأُتي رسولُ الله صلى الله عليه وسلم بوَضوء، فوضع رسول الله صلى الله عليه وسلم في ذلك الإناء يَدَهُ،

---

[110] **Müslim**, Mesâcid, 55/311; **Ebû Davud**, Salât, 10/437-441.

[111] Bu hadîsin izahı için 3247 numaralı hadîse ve izahına bakılmalıdır.

وأمر الناس أن يتوضئوا منه، قال: فرأيت الماء ينبع من تحت أصابعه، فتوضأ الناس، حتى توضئوا من عند آخرهم».

وفي رواية قال : « إنَّ النبي صلى الله عليه وسلم دعا بماء ، فأُتِيَ بقَدَح رَحْراح ، فجعل القومُ يتوضئون ، فحزرت ما بين الستين إلى الثمانين ، قال : فجعلت أنظر إلى الماء ينبع من بين أصابعه». أخرجه البخاري ومسلم.

وللبخاري قال: « حضرت الصلاةُ ، فقام من كان قريبَ الدار إلى أهله ، وبقي قوم ، فأُتي رسول الله صلى الله عليه وسلم بمخْضَب من حجارة فيه ماء ، فصغُرَ المخضب عن أن يبسط فيه كفه، فتوضأ القوم كلهم ، فقلنا : كم كنتم ؟ قال: ثمانين وزيادة ».

وله في أخرى قال: « خرج النبي صلى الله عليه وسلم في بعض مخارجه ، ومعه ناس من أصحابه ، فانطلقوا يسيرون ، فحضرت الصلاة ، فلم يجدوا ماء يتوضَّؤون به ، فانطلق رجل من القوم فجاء بقدح من ماء يسير، فأخذه النبي صلى الله عليه وسلم فتوضأ ، ثم مدّ أصابعه الأربعَ على القدح ، ثم قال : **قوموا**، فتوضأ القوم حتى بلغوا فيما يريدون من الوضوء، وكانوا سبعين، أو نحوه».

ولهما في رواية قال : « أُتي النبي صلى الله عليه وسلم بإناء وهو بالزوراء ، فوضع يده في الإناء ، فجعل الماء ينبع من بين أصابعه ، فتوضأ القوم» قال قتادة : قلت لأنس : كم كنتم؟ قال : ثلاثمائة ، أو زُهاء ثلاثمائة.

ولمسلم : « أنَّ نبي الله صلى الله عليه وسلم كان وأصحابه بالزوراء - قال : والزوراء بالمدينة عند السوقوالمسجد فيما ثَمَّةَ- دعا بقدح فيه ماء ، فوضع كَفَّه فيه ، فجعل ينبع من بين أصابعه ، فتوضأ جميع أصحابه ، قال : قلت: كم كانوا يا أبا حمزة ؟ قال : كانوا زُهاء ثلاثمائة ». وأخرج الموطأ والترمذي والنسائي الرواية الأوّلى.

وللنسائي قال : « طلَبَ [بعض] أصحاب رسول الله صلى الله عليه وسلم وضُوءا ، فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم : **هل مع أحد منكم ماء** ؟ فوضع يده في الماء ، ويقول : **توضؤوا بسم الله** ، فرأيتُ الماءَ يخرجُ من بين أصابعه ، حتى توضؤوا من عند آخرهم ، قال [ثابت] : قلتُ لأنس : كم تراهم؟ قال: نحوا من سبعين ».

8.902- Enes b. Mâlik şöyle dedi:

"Hz. Peygamber'i gördüm; ikindi namazı vakti gelmişti, insanlar abdest almak için su arıyor, ama bulamıyorlardı. Rasûlullah'a (as.) abdest alması için bir parça su getirildi, Hz. Peygamber elini o su kabına koydu ve sonra da insanlara oradan abdest almalarını emretti. O'nun parmaklarının altından suyun kaynadığını ve insanların da bu sudan abdest aldıklarını bizzat gördüm; oradaki son kişi de abdestini o sudan almıştı."[112]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyet şöyledir:

"Hz. Peygamber su istemiş ve kendisine geniş bir kapla su getirilmiş, insanlar da (oradan) abdest almaya başlamışlardı. Ben orada altmış ile seksen arasında insan bulunduğunu tahmin ettim. Suyun akışına baktım, Hz. Peygamber'in parmaklarının arasından kaynıyordu."

Bunları **Buharî** ve **Müslim** tahric etti.

Buharî'nin başka bir rivâyeti de şöyledir:

"Namaz vakti gelmişti; evi yakın olan evine gitmiş, diğerleri de orada kalmıştı. Hz. Peygamber'e, taştan mamûl ve içinde su bulunan bir tekne getirilmişti. Tekne, avucunu içine sokup su alacak kadar geniş değildi. Orada bulunan herkes, abdestini ondan aldı."

Râvî;

"- Orada kaç kişi idiniz?" diye sordu. Enes de;

"- Seksenden çok" dedi.

Buharî'nin diğer bir rivâyeti de şöyledir:

"Hz. Peygamber'in Medîne dışına çıktığı günlerden birinde, yanında ashâbından bazı kişiler de vardı. Bir müddet yürüdüler, sonra namaz vakti geldi, ama abdest almak için su bulamadılar. Guruptakilerden biri gidip, içinde biraz su bulunan bir kap getirdi. Hz. Peygamber onunla abdest aldı, sonra kabın üzerine dört parmağını koydu ve;

---

[112] **Buharî**, Vudû', 32; Menâkıb, 25; **Müslim**, Fedâil, 3/4-6; **Muvatta**, Tahâret, 6/32; **Tirmizî**, Menâkıb, 6/3631; **Nesaî**, Tahâret, 61.

"- Haydi, abdeste kalkın!" dedi. Abdest almak isteyenler oradan abdestini aldı; onlar yetmiş veya o civarda kişi idi."

Buharî ve **Müslim**'in müşterek bir rivâyeti de şöyledir:

"Hz. Peygamber Zevrâ'da iken kendisine bir kap getirilmişti; elini kaba koydu, hemen parmaklarının arasından su kaynamaya başladı ve insanlar oradan abdest aldılar."

Râvî Katâde dedi ki: Ben Enes'e;

"- Orada kaç kişi idiniz?" diye sordum

"- Üç yüz kişi veya üç yüze yakın" dedi.

Müslim'in diğer bir rivâyeti de şöyledir:

"Allah'ın elçisi ve ashâbı Zevrâ'da iken –Zevrâ, Medîne'de çarşı ile mescidin yanında bir yerdedir- Hz. Peygamber içinde su bulunan bir kap istedi. Avucunu kaba koydu, hemen parmaklarının arasından su kaynamaya başladı. Bütün ashâbı oradan abdest aldı."

Râvî demiş ki: Ben;

"- Ya Ebâ Hamza, orada kaç kişi idiniz?" diye sordum.

"- Yaklaşık üç yüz kişi" dedi.

Yukarıdaki ilk rivâyeti **Muvatta, Tirmizî** ve **Nesaî** de tahric ettiler.

Nesaî'nin başka bir rivâyeti de şöyledir:

"Rasûlullah'ın (as.) ashâbından bazıları abdest almak istemişlerdi. Hz. Peygamber;

"- Birinizin yanında bir miktar su var mı?" diye sordu ve hemen getirilen suya elini koydu, müteâkiben de;

"- Bismillâh ile abdestinizi alın!" dedi. Ben, suyun, parmaklarının arasından kaynadığını gördüm. Yanında bulunan son kişiye kadar hepsi abdestlerini oradan aldılar."

Râvî Sâbit dedi ki: Enes'e sordum:

"- Orada kaç kişi bulunduğunu tahmin ediyorsun?"

"- Yetmiş kişi kadar" dedi.

İZAH

Zevrâ, Medîne'de pazar yerinin yanında bir yer adıdır.

Bu rivâyette, gerek olayın cereyan ettiği yer ve gerek abdest alan insanların sayısı hakkında verilen bilgiler birbirini tutmamaktadır. Rivâyetlerden birinde olayın **"Medîne çarşısındaki Zevrâ mevkiinde"**, diğerinde ise; **"Medîne dışına çıktığı günlerden birinde"** cereyan ettiği belirtilmektedir. Ayrıca o sudan abdest alan veya o sırada orada bulunan ashâbın sayısı konusunda da; **"altmış ile seksen arasında"**; **"yetmiş veya o civarda"**; **"seksenden çok"** ve **"yaklaşık üç yüz kişi"** gibi farklı rakamlar verilmektedir. Bu farklılıklar, aynı olayın değişik yerlerde tekrarlandığını göstermektedir. Bundan önce geçen **Ebû Katâde** rivâyetinde zikredilen olay da, bunlardan tamamen farklıdır.

Kurtubî, Hz. Peygamber'in parmaklarından su kaynaması olayının, değişik mekânlarda tekrarlanan büyük bir mucize olduğunu ve bu rivâyetin manevî mütevâtir derecesine ulaşan sağlam bir hadîs olduğunu söyler.

٨٩٠٣- (خ م- جابر بن عبد الله رضي الله عنهما) قال : « عَطِشَ الناس يوم الحُديبية ، ورسول الله صلى الله عليه وسلم بين يديه رَكْوَة ، فتوضأ منها ، ثم أقبل الناس نحوه - وفي رواية: جَهِشَ الناس نحوه - فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : **ما لكم** ؟ قالوا : يا رسول الله ، ليس عندنا ماء نتوضأ به ولا نشرب ، إلا ما في رَكْوَتك ، قال: فوضع النبي صلى الله عليه وسلم يده في الركوة، فجعل الماء يفور من بين أصابعه كأمثال العيون ، قال : فشربنا وتوضأنا ، قال: فقلت لجابر : كم كنتم يومئذ؟ قال: لو كنا مائة ألف لكفانا ، كنا خمس عشرة مائة ».

هذا حديث البخاري ، وهو أتم ، ولم يُخَرِّج مسلم منه إلا قوله : « لو كنا مائة ألف لكفانا ، كنا خمس عشرة مائة ». وله أيضا في رواية أخرى عن سالم بن أبي الجَعْد ، قال : قلت لجابر: «**كم كنتم يومئذ ؟ قال: ألفا وأربعمائة**» لم يزد.

وللبخاري أن جابرا قال : « رأيتني مع النبي صلى الله عليه وسلم ، وقد حَضَرت العصرُ ، وليس معنا ماء غير فضْله ، فَجُعِلَ في إناء ، فأتي النبيُّ صلى الله عليه وسلم [به] ، فأدخل يده فيه ، وفَرَّج بين أصابعه ، وقال : حَيَّ عَلَى أهل الوضوء ، والبركةُ من الله ، فلقد رأيتُ

الماء يتفجر من بين أصابعه ، فتوضأ الناس وشربوا ، فجعلتُ لا آلو ما جَعَلْتُ في بطني منه ، وعلمت أنه بركة ، فقلت لجابر : كم كنتم يومئذ ؟ قال : ألف وأربعمائة ».

قال البخاري: وقال حصين وعمرو بن مُرَّة عن سالم عن جابر « خمس عشرة مائة ».

وأخرج مسلم من رواية حُصَين وعمرو بن مرة بالإسناد. وللبخاري من حديث ابن المسيب: أن قتادة قال له: لقد بلغني أن جابر بن عبد الله كان يقول: «كانوا أربع عشرة مائة» فقال سعيد: حدثني جابر بن عبد الله قال: «كانوا خمس عشرة مائة، الذين بايعوا النبي صلى الله عليه وسلم يوم الحديبية».

قال البخاري : وتابعه أبو داود عن قُرَّة عن قتادة ، وقد قال بعض الرواة : عن سعيد بن أبي عَرُوبة عن قتادة عن إبن المسيب قال: «نسي جابر، كانوا خمس عشرة مائة » ولم يقل: حدثني جابر.

8.903- Cabir b. Abdullah anlatıyor:

"Hudeybiye gününde insanlar çok susamıştı, Hz. Peygamber'in önünde de küçük bir su kabı vardı. Rasûlullah (as.) oradan abdestini aldı. Sonra insanlar O'na doğru döndü. –Bir rivâyette; insanlar O'na yalvaran gözlerle baktı-. Hz. Peygamber;

"- Neyiniz var?" diye sordu.

"- Ey Allah'ın Rasûlü; şu senin önündeki kaptan başka ne abdest alacak ve ne de içecek suyumuz var!" dediler.

Bunun üzerine Hz. Peygamber elini o su kabına koydu; birden parmaklarının arasından pınarlar gibi sular fışkırmaya başladı. O sudan hem içtik, hem de abdest aldık."

Râvî Sâlim der ki: Ben Câbir'e sordum:

"- O gün orada kaç kişi idiniz?"

"- Yüz bin kişi bile olsaydık, su hepimize yeterdi; ama bizler o gün bin beş yüz kişi idik."[113]

RİVÂYETLER

Bu, **Buharî**'nin hadîsidir ve (diğer rivâyetlere göre) daha tamdır.

---

[113] **Buharî**, Menâkıb, 25; Megâzî, 36; Tefsîr, 48/5; Eşribe, 31; **Müslim**, İmâret, 18/6774.

Müslim bu hadîsin sadece; *"yüz bin kişi de olsak, su hepimize yeterdi; ama bizler o gün bin beş yüz kişi idik"* cümlesini tahric etti.

Müslim'in Sâlim b. Ebî'l-Ca'd'dan naklen diğer bir rivâyeti de şöyledir:

"Câbir'e sordum:

"- O gün orada kaç kişi idiniz?"

"- Bin dört yüz kişi."

Buharî'nin başka bir rivâyetine göre Câbir şöyle dedi:

"Hz. Peygamber'le beraberdim; ikindi namazı vakti gelmişti, yanımızda fazla bir su yoktu. Bir kap bulunup bu az su Hz. Peygamber'e getirildi. Rasûlullah (as.) elini kabın içine soktu, parmaklarını ayırdı ve;

"- Haydi, abdest alacaklar!... Bereket Allah'tandır" dedi. Ben, parmaklarının arasından suyun kaynadığını gördüm; insanlar ondan hem abdest aldılar, hem de içtiler. Ben de o suyu sürekli karnıma doldurmaya devam ediyordum."

Râvî Sâlim der ki: Câbir'e sordum:

"- O gün orada kaç kişi idiniz?"

"- Bin dört yüz kişi."

Buharî dedi ki: "Husayn ve Amr b. Mürre, Sâlim'den naklen Câbir'in; *' o gün bin beş yüz kişi idik'* dediğini söylediler."

Müslim de Husayn ve Amr b. Mürre rivâyetini senediyle birlikte tahric etti.

Yine **Buharî**'nin İbnu'l-Müseyyeb'den rivâyetine göre; Katâde ona şöyle demiş:

"Bana haber verildiğine göre Câbir b. Abdullah; *'onlar bin dört yüz kişi idiler'* diyordu."

Saîd b. el-Müseyyeb dedi ki:

"Bana Câbir b. Abdullah; *'Hudeybiye günü Hz. Peygamber'e bîat edenlerin bin beşyüz kişi olduklarını'* söyledi."

Buharî şöyle dedi:

"Bu hadîsin Kurra vasıtasıyla Katâde'den naklinde **Ebû Davud** (et-Tayâlisî) de mutâbaat etti. Râvîlerden biri şöyle dedi:

"Saîd b. Ebî Arûbe'nin, Katâde'den rivâyet ettiğine göre Saîd b. el-Müseyyeb şöyle demiş:

"Cabir unuttu, o gün onlar bin beş yüz kişi idiler."

Burada Saîd; "Câbir bana tahdîs etti" demedi, "unuttu" dedi.

٨٩٠٤- (خ- البراء بن عازب رضي الله عنه) قال: «تَعُدُّون أنتم الفتح فتح مكة، وقد كان فتحُ مكة فتحا ونحن نَعُدُّ الفتح بيعة الرضوان يوم الحديبية كنا مع النبي صلى الله عليه وسلم أربع عشرة مائة - والحديبية بئر - فنزحناها فلم نَتْرُكْ فيها قَطْرة فبلغ ذلك النبيَّ صلى الله عليه وسلم فأتاها فجلس على شَفيرها ثم دعا بإناء من ماء فتوضأ فمضمض ودعا ثم صبّه فيها فتركناها غير بعيد ثم إنها أصْدَرَتْنَا ما شئنا نحن وركابنا». وفي رواية نحوه إلا أنه قال: «**ائتوني بدَلْو من مائها** فأُتيَ به فبصق ودعا ثم قال: **دعوها ساعة** قال: فأَرْوَوْا أنفسهم وركابهم حتى ارتحلوا». أخرجه البخاري.

8.904- Berâ b. Âzib şöyle dedi:

"Siz 'fetih' deyince, Mekke'nin fethini anlıyorsunuz. Mekke'nin fethi, şüphesiz gerçek bir fetihtir. Ama biz asıl Hudeybiye günü yapılan Rıdvân bîatını fetih sayardık. O gün bizler, Hz. Peygamber'le bin dört yüz kişi idik. Hudeybiye bir kuyudur; biz onun suyunu tamamen almış, içinde bir damla bile su bırakmamıştık. Bu haber Hz. Peygamber'e ulaşınca, kuyunun yanına gelip kenarına oturdu, sonra bir kap su istedi. Bu sudan abdest aldı, ağzına su aldı ve duâ etti. Sonra o suyu kuyunun içine döktü. Sonra kuyuyu bir müddet terk ettik. Müteâkiben kuyu, hem bizim ve hem de hayvanlarımızın istediği kadar su verdi."[114]

RİVÂYETLER

Buna benzer diğer bir rivâyette şu sözler yer alır:

"Hz. Peygamber;

"- Kuyunun suyundan bana bir kova getirin!" dedi. Kendisine istediği su verilince, onu ağzına alıp püskürttü ve duâ etti. Sonra da;

---

[114] **Buharî**, Menâkıb, 25; Megâzî, 35.

"- Bir müddet kuyunun başından ayrılın!" buyurdu. Biraz sonra insanlar gelip hem kendilerinin ve hem de hayvanlarının su ihtiyacını giderdiler. Oradan ayrılana kadar su ihtiyacını o kuyudan karşıladılar."

Bunları **Buharî** tahric etti.

٨٩٠٥- (ط- معاذ بن جبل رضي الله عنه) قال : « خرجنا مع رسول الله صلى الله عليه وسلم عام غزوة تبوك ، فكنا نجمع لصلاة الظهر والعصر جميعا ، والمغرب والعشاء جميعا ، فلما كان ذات ليلة قال: **إنكم تأتون غدا إن شاء الله عين تبوك ، وإنكم لن تأتوها حتى يُضْحِيَ النهار ، فمن جاء منكم فلا يَمَسَّ من مائها شيئا حتى آتي** ، فجئناها وقد سَبَقنا إليها رجلان ، والعينُ تَبِضُّ بشيء من ماء ، فسألهما رسول الله صلى الله عليه وسلم : **[هل مَسَسْتُما من مائها شيئا** ؟ قالا: نَعَمْ ، فَسَبَّهُما رسولُ الله صلى الله عليه وسلم] وقال لهما ما شاء الله أن يقول ، ثم غَرَفُوا بأيديهم من العين قليلا [قليلا] ، حتى اجتمع شيء ، وغَسَلَ رسول الله صلى الله عليه وسلم فيه يديه ووجهه ، ثم أعادوه فيها ، فَجَرَت العينُ بماء كثير - أو قال : غزير - فاستقى الناسُ ، ثم قال رسول الله صلى الله عليه وسلم : **يا معاذ ، يُوشِكُ إن طالت بك حياة أن ترى ما ههنا قد مُلِئَ جنانا** » أخرجه والموطأ.

وأخرج مسلم وأبو داود والترمذي والنسائي حديث جمع الصلاة وحده ، فلذلك لم نُعْلِمْ عليه علاماتهم ، وقد ذكرناه في كتاب الصلاة.

8.905- Muâz b. Cebel anlatıyor:

"Tebük gazâsı yılında Hz. Peygamber'le birlikte yola çıkmıştık. Bizler öğle ile ikindi, akşam ile de yatsı namazlarını cem ederdik. Bir gece Hz. Peygamber;

"- İnşâllâh sizler yarın Tebük suyuna varacaksınız; ama oraya kuşluk vaktinden önce gitmeyiniz! Sizden kim benden önce oraya varırsa, ben gelmeden sakın suyuna dokunmasın!" dedi.

Bizler suyun yanına gittiğimizde, iki kişinin bizden önce oraya vardığını gördük. Kaynak, pırıl pırıl akıyordu. Hz. Peygamber o iki kişiye;

"- Suya dokundunuz mu?" diye sordu. Onlar da;

"- Evet" dediler. Bunun üzerine Rasûlullah (as.) onları azarladı ve kendilerine Allah'ın söylemesini murad ettiği sözleri söyledi. Sonra insanlar elleriyle azar azar suyu avuçlamaya başladılar. Böylece bir miktar su biriktirildi. Hz. Peygamber o su ile ellerini ve yüzünü yıkadı, sonra da suyu yine aynı yere döktü. Bu sefer su, gürül gürül akmaya başladı ve insanlar su ihtiyacını oradan karşıladılar. Sonra Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"- Ya Muâz! Eğer uzun yaşarsan, buranın bahçelerle dolduğunu görmen yakındır."[115]

RİVÂYETLER

Bunu **Muvatta** tahric etti.

Müslim, Ebû Davud, Tirmizî ve **Nesaî,** hadîsin sadece namazları cem etme ile ilgili kısmını tahric ettiler; bu yüzden hadîsin başında onlara ait işareti koymadık. O rivâyeti **Kitâbu's-Salât**'ta zikretmiştik.

İZAH

Tebük, Hz. Peygamber'in katıldığı son askerî seferdir, hicretin dokuzuncu yılında yapılmıştır. Ancak savaş yapılmadan dönülmüştür.

"Buranın bahçelerle dolduğunu görmen yakındır" cümlesi, Hz. Peygamber'in başka bir mucizesini haber vermektedir. Yahut o küçük suyu çoğaltıp gürül gürül akma mucizesinin devamını haber vermektedir. Çünkü o çöl arazisi kısa zaman sonra yemyeşil ağaçlarla süslü bostanlıklara, sulak ve verimli bir araziye dönüşmüştür.

٨٩٠٦- (خ ت س- **عبد الله بن مسعود** رضي الله عنه) قال : « كُنَّا نعدّ الآيات بركة ، وأنتم تعدّونها تخويفا ، كنا مع رسول الله صلى الله عليه وسلم في سفر ، فقلّ الماء ، فقال: **اطلبوا فضلة من ماء** فجاءوا بإناء فيه ماء قليل وأدخل يده في الإناء ثم قال: **حيَّ على**

---

[115] **Muvatta**, Kasru's-Salât, ½.

الطّهور المبارك ، والبركةُ من الله تعالى فلقد رأيتُ الماء ينبع من بين أصابع رسول الله صلى الله عليه وسلم ولقد كنا نسمع تسبيح الطعام وهو يؤكل». أخرجه البخاري والترمذي. وفي رواية النسائي قال : « كنا مع النبي صلى الله عليه وسلم ، فلم يجدوا ماء فأُتيَ بتَوْر فأدخل يَدَه ، فلقد رأيتُ الماء يتفجر من بين أصابعه ، ويقول : **حيَّ على الطهور ، والبركة من الله تعالى** ». قال الأعمش: فحدثني سالم بن أبي الجعد قال: قلت لجابر: «كم كنتم يومئذ؟ قال: ألف وخمسمائة».

8.906- Abdullah b. Mes'ûd anlatıyor:

"Bizler mucizeleri bereket sayardık, siz ise korkutma sebebi sayıyorsunuz. Rasûlullah'la (as.) birlikte bir seferde idik, suyumuz azalmıştı. Hz. Peygamber;

"- Bana suyunuzun kalan kısmını toplayın!" buyurdu. Kendisine içinde azıcık su bulunan bir kap getirdiler. Hz. Peygamber elini kabın içine soktu, sonra;

"- Haydi, temiz ve mübârek suya gelin! Bereket, Yüce Allah'tandır" buyurdu. Vallahi ben, Rasûlullah'ın (as.) parmaklarının arasından suyun kaynadığını gözlerimle gördüm. Bizler, yenilen yemeğin tesbihini de işitiyorduk."[116]

RİVÂYETLER

Bunu **Buharî** ve **Tirmizî** tahric etti.

Nesaî'nin rivâyeti şöyledir:

"Hz. Peygamber'le birlikte idik. İnsanlar su bulamamışlardı. Hz. Peygamber'e bir tas getirildi, Rasûlullah (as.) elini oraya soktu. Vallahi ben, O'nun parmaklarının arasından suyun kaynadığını gördüm. O;

"- Haydi temiz suya gelin; bereket Yüce Allah'tandır" diyordu.

A'meş dedi ki: "Bana Sâlim b. Ebî'l-Ca'd şöyle rivâyet etti:

"Câbir'e sordum:

"- Sizler o gün kaç kişi idiniz?"

---

[116] **Buharî**, Menâkıb, 25; **Tirmizî**, Menâkıb, 6/3633; **Nesaî**, Taharet, 61.

"- Bin beş yüz kişi" dedi.

İZAH

Mucizelerin bir kısmı hayır ve bereket olarak kabul edilebilirse de, hepsinin hayır ve bereket getireceğini söylemek imkânsızdır. Nitekim bir âyet-i kerîmede; *"biz mucizeleri ancak korkutmak amacıyla göndeririz"*[117] buyurulmaktadır.

Burada sözü edilen seferin, hangi sefer olduğu bilinmemektedir. **Hudeybiye, Tebük** ve **Hayber** seferlerini değerlendiren **İbn Hacer, Hayber** seferi olma ihtimâlinin kuvvetli olduğu kanâatindedir.[118]

Yenilen yemeğin tesbih etmesi ve bunu insanların da işitmesi ise, izahı mümkün olmayan fevkalâde bir olaydır. Kur'ân-ı Kerîm'de de hayvanların, nebâtât ve cemâdâtın tesbih ettiklerine dair muhtelif âyetler yer almaktadır. Dolayısıyla buna benzer olayların hadîslerde rivâyet edilmesini de yadırgamamak gerekir.[119]

٨٩٠٧- (خ م- **سلمة بن الأكوع** رضي الله عنه) قال : « خرجنا مع رسول الله صلى الله عليه وسلم في غزوة ، فأصابنا جَهْد ، حتى هممنا أن نَنْحَرَ بعض ظَهْرنا ، فأمَرَنا نبيُّ الله صلى الله عليه وسلم ، فجمعنا تزاودنا ، فَبَسَطْنَا له نِطعا ، فاجتمع زادُ القوم على النِّطع ، قال: فتطاولْتُ لأحْزِرَهُ كم هو ؟ قال: حزرته ، فإذا هو كرَبْضة العَنْز ، ونحن أربع عشرة مائة ، قال : فأكلنا حتى شَبِعْنا جميعا ، ثم حشونا جُرُبنا ، فقال نبيُّ الله صلى الله عليه وسلم : **فهل من وَضُوء** ؟ قال : فجاء رجل بإداوة فيها نُطْفَة ، فأفرغها في قَدَح ، فتوضأنا كلُّنا نُدغْفِقُهُ دَغْفَقَةً ، أربع عشرة مائة قال: ثم جاء بعدُ ثمانية فقالوا: هل من طَهور؟ فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم: **فرغ الوَضوء** ».

قال الحميدي : ذكره أبو مسعود [الدمشقي] في أفراد مسلم ، وفيه زيادة توجب له ذلك ، وإن كان ما فيه من ذكر « الأزواد » بمعنى ما أخرجه البخاري في معنى « الأزواد ».

---

117 İsrâ, 59.

118 Bkz., **İbn Hacer**, VII, 291.

119 Bkz., **İbn Hacer**, VII, 292-93.

وهذا لفظ البخاري قال سلمة : « خَفَّتْ أزواد القوم وأمْلَقوا ، فأتوا النبي صلى الله عليه وسلم في نحْرِ إبلهم ، فأذن لهم ، فلقيهم عمر [فأخبروه] ، فقال: ما بقاؤكم بعد إبلكم ، فدخل على النبي صلى الله عليه وسلم ، فقال : يا رسول الله ، ما بقاؤهم بعد إبلهم ؟ فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم : **نادِ في الناس : يأتوا بفَضْل أزوادهم** ، فَبُسِطَ لذلك نطَع ، وجعلوه على النطع ، فقام رسول الله صلى الله عليه وسلم فدعا وبرَّك عليه ، ثم دعاهم بأوعيتهم ، فاحْتَثَى الناس حتى فرغوا ، ثم قال رسول الله صلى الله عليه وسلم : **أشهد أن لا إله إلا الله ، وأني رسول الله** ».

وأخرج الحميدي رواية مسلم في أفراده ، ورواية البخاري في أفراد البخاري ، ونبه عليه ، والروايتان مشتركتان في معنى واحد ، وإن انفردت إحداهما بزيادة ، فلذلك جعلناهما حديثا واحدا.

8.907- Seleme b. el-Ekva' anlatıyor:

"Hz. Peygamber'le birlikte bir gazâya çıkmış ve bu sefer esnasında yiyecek konusunda sıkıntıya düşmüştük. O kadar ki, bineklerimizin bir kısmını kesmeyi bile düşündük. Sonra Allah Rasûlü'nün emriyle kalan erzakımızı topladık; bir sergi sererek bütün erzakımızı o sergiye koyduk. Ben, toplanan bu azığın ne kadar olduğunu tahmin etmeye çalıştım, onun bir keçi azığı kadar olduğunu gördüm; halbuki bizler o sırada bin dört yüz kişi idik. Neticede hepimiz, sergideki azıktan doyuncaya kadar yedik, hatta dağarcıklarımızı bile doldurduk. Sonra Hz. Peygamber;

"- Abdest için su var mı?" diye sordu. Bir adam, içinde azıcık su bulunan bir kap getirdi. Hz. Peygamber o suyu bir bardağa boşalttı. Bin dört yüz kişi o suyu şarıl şarıl dökerek abdest aldık. Ondan sonra sekiz kişi daha geldi ve;

"- Abdest suyu var mı?" diye sordular. Hz. Peygamber de;

"- Abdest suyu bitti" dedi.[120]

---

[120] **Buharî**, Şerike, 1; Cihâd, 123; **Müslim**, Lukata, 5/19.

RİVÂYETLER

Humeydî şöyle dedi:

"Bu hadîsi Ebû Mes'ûd ed-Dımaşkî, **Müslim**'in müfred rivâyetleri arasında zikretti. Her ne kadar bu rivâyetteki "*erzak*" ifâdesi, **Buharî**'nin tahric ettiği rivâyetteki "*erzak*" ile aynı manada olsa da, bu rivâyetteki bir ziyâdelik, onun, **Müslim**'in müfred rivâyetlerinden sayılmasını gerektirir."

Buharî'nin lafzı şöyledir:

"Seleme şöyle dedi:

"İnsanların erzakı tükenmiş ve muhtaç hâle gelmişlerdi. Bunun üzerine binek develerini kesmek için Hz. Peygamber'e başvurdular, Hz. Peygamber de izin verdi. Sonra Hz. Ömer'e rastladıklarında bu durumu ona anlattılar. Hz. Ömer;

"- Develerinizi kestikten sonra hiçbiriniz ayakta kalamazsınız!" dedi ve hemen Rasûlullah'a (as.) gidip;

"- Ey Allah'ın Rasûlü, insanlar develerini kestikten sonra hiçbiri ayakta kalamaz!" dedi. O zaman Hz. Peygamber;

"- İnsanlara seslen de, erzaklarının kalanını toplasınlar!" buyurdu. Hemen yere bir yaygı serildi ve insanlar ellerinde kalan erzaklarını oraya koydular. Müteâkiben Hz. Peygamber kalktı, duâ etti ve bereket diledi. Arkasından insanlardan kaplarını getirmelerini istedi. İnsanlar da gelip yiyeceklerini aldılar. Nihayet hepsi yiyeceğini alıp dağılınca, Hz. Peygamber;

"- Şehâdet ederim ki Allah'tan başka ilâh yoktur ve ben Allah'ın Rasûlüyüm" dedi.

Humeydî, Müslim'in rivâyetini onun müfred rivâyetleri arasında, **Buharî**'nin rivâyetini de onun müfred rivâyetleri arasında tahric etti ve bu duruma da işaret etti. Bu iki rivâyetten biri, kendisinde bulunan bir ziyâdelik sebebiyle diğerinden ayrılsa bile mana itibariyle ikisi de aynıdır. Bundan dolayı biz bu iki rivâyeti burada aynı hadîs olarak kaydettik.

٨٩٠٨- (م- أبو هريرة رضي الله عنه) قال : « كُنّا مع النبي صلى الله عليه وسلم قال: في مسير، فنفدَتْ أزواد القوم ، حتى هَمَّ بنحر بعض حمائلهم ، قال: فقال عمر: يا رسول الله ، لو جَمَعت ما بَقِيَ من أزواد القوم ، فدعوت الله عليها ؟ قال : ففعل ، فجاء ذُو البُرِّ بِبُرِّه ، وذو التمر بتمره - قال: وقال مجاهد: وذو النواة بنواه - قلنا: وما كانوا يصنعون بالنوى ؟ قال: يمصّونه ويشربون عليه الماء ، قال: فدعا عليها ، حتى ملأ القومُ أزودتهم ، قال: فقال عند ذلك: **أشهد أن لا إله إلا الله ، وأني رسول الله ، لا يلقى الله بهما عبد غير شاك فيهما إلا دخل الجنة** ».

وفي رواية عنه ، أو عن أبي سعيد - شك الأعمش - قال : « لما كان يومُ غزوة تبوك ، أصاب الناسَ مجاعة ، فقالوا: يا رسول الله ، لو أذنتَ لنا فنحرنا نواضحنا ، فأكلنا وادّهنا ، فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : **افعلوا** ، فجاء عمر فقال : يا رسول الله ، إن فعلتَ قلَّ الظَّهْر ، ولكن ادْعُهُم بفضْل أزوادهم ، ثم ادع الله لهم عليها بالبركة ، لعل الله أن يجعل في ذلك ، فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : **نعم** ، قال : فدعا بنطع ، فبسطه ، ثم دعا بفضل أزوادهم ، فجعل الرجل يجيء بكفِّ ذرة ، قال : ويجيء الآخر بكف تمر ، ويجيء الآخر بكسْرَة ، حتى اجتمع على النطع من ذلك شيء يسير ، قال: فدعا رسول الله صلى الله عليه وسلم بالبركة ، ثم قال: **خذوا في أوعيتكم** ، قال: فأخذوا في أوعيتهم ، حتى ما تركوا في العسكر وعاء إلا ملؤوه ، قال: فأكلوا حتى شبعوا ، وفضلتْ فضلة ، فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : **أشهد أن لا إله إلا الله ، وأني رسول الله ، لا يلقَى الله بهما عبد غير شاك فيُحجَبَ عن الجنة** ». أخرجه مسلم.

8.908- Ebû Hureyre'den rivâyet edilmiştir:

"Hz. Peygamber'le birlikte yolculuk yapıyorduk; insanların erzakları tükenmişti. O kadar ki, Hz. Peygamber yük develerinden bir kısmını kesmeyi düşünmüştü. Hz. Ömer;

"- Ey Allah'ın Rasûlü; insanların kalan erzakını toplasan ve sonra da Allah'a duâ etsen?.." dedi. Hz. Peygamber de bunu uygun gördü. Bunun üzerine insanlardan buğdayı olan buğdayını, hurması olan

hurmasını –Mücâhid, çekirdeği olan çekirdeğini, dedi- alıp getirdi. Biz;

"- Bu çekirdekleri ne yapıyorlar?" dedik.

"- Onları emiyor, sonra da üzerine su içiyorlar" diye karşılık verdi.

Sonra Hz. Peygamber toplanan bu erzak üzerine duâ etti. Bunun sonucunda insanlar kaplarını doldurdular. İşte o sırada Hz. Peygamber;

"- Şehâdet ederim ki Allah'tan başka ilâh yoktur ve ben de Allah'ın Rasûlüyüm. Bu iki şehâdet konusunda hiç şüphe etmeden Allah'a kavuşan, mutlaka cennete girer" buyurdu.[121]

RİVÂYETLER

Ebû Hureyre veya Ebû Saîd'den –bu konuda râvî A'meş şüpheye düştü- gelen başka bir rivâyet de şöyledir:

"Tebük gazâsı sırasında insanlar aç kalınca;

"- Ey Allah'ın Rasûlü; bize izin verseniz de develerimizi kessek ve onları hem yesek, hem de yağlarını kullansak..." dediler. Rasûlullah (as.) da;

"- Olur, kesebilirsiniz" diyerek izin verdi. Sonra Hz. Ömer geldi ve;

"- Ey Allah'ın Rasûlü; eğer onlara izin verirsen, binek hayvanı azalır. Ama bu insanları, yiyeceklerinin kalan kısmını getirmeye davet etsen, sonra da bu erzaka bereket vermesi için Allah'a duâ etsen nasıl olur?.. Böylece belki Allah ona bereket ihsan eder" dedi. Bunun üzerine Rasûlullah (as.);

"- Peki" dedi. Hemen bir sergi istedi ve onu yere serdi. Sonra insanlardan, kalan erzaklarını getirmelerini istedi. Bunun üzerine insanlardan kimisi bir avuç buğday, kimisi bir avuç hurma getiriyor, kimisi de bir parçacık bir şey getiriyordu. Nihayet serginin üzerinde az bir miktar erzak toplandı. Sonra Rasûlullah (as.) bereket talebiyle duâ etti, sonra da;

---

[121] **Müslim**, İman, 10/44-45.

"- Haydi, kaplarınızı alın, doldurun!" buyurdu. Herkes oradan yiyeceğini alıp kabını doldurdu; o kadar ki orduda doldurmadık kap bırakmadılar. Sonra insanlar doyuncaya kadar yediler ve bir hayli yiyecek de arttı. Müteâkiben Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"- Şehâdet ederim ki Allah'tan başka ilâh yoktur ve ben de Allah'ın Rasûlüyüm. Bu iki şehâdet konusunda hiç şüphe etmeden Allah'a kavuşan kişinin cennete girmesine engel olunmaz" dedi.

Hadîsi **Müslim** tahric etti.

٨٩٠٩- (خ م- **جابر بن عبد الله** رضي الله عنهما) قال : « لمّا حُفِرَ الخَنْدق رأيتُ برسول الله صلى الله عليه وسلم خمصا ، فانكفأتُ إلى امرأتي ، فقلت: هل عندك شيء ؟ فإني رأيتُ برسول الله صلى الله عليه وسلم خمصا شديدا ، فأخرجَتْ إليَّ جرابا فيه صاع من شعير ، ولنا بُهَيمَة دَاجِن ، فذَبَحتُها ، وطَحَنَتْ ، ففرغَتْ إلى فراغي ، وقَطَّعتها في بُرْمَتها ، ثم ولّيْتُ إلى رسول الله صلى الله عليه وسلم ، فقالت: لا تفضحني برسول الله صلى الله عليه وسلم ، ومَنْ معهُ ، فجئته فساررته ، فقلت: يا رسول الله ، ذبحنا بهيمة لنا ، وطحنت صاعا من شعير كان عندنا ، فتعال أنت ونَفر معك ، فصاح النبي صلى الله عليه وسلم ، وقال : **يا أهل الخندق ، إن جابرا قد صنع سُؤرا فحَيَّهلا بكم** ، فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم : **لا تُنْزِلَنَّ بُرْمتكم ، ولا تخبزن عجينتكم حتى أجيء** ، فجئت ، وجاء رسول الله صلى الله عليه وسلم يَقْدُم الناس ، حتى جئت امرأتي ، فقالت: بكَ ، وبكَ ، فقلت: قد فعلتُ الذي قلتِ ، فأخرجت عجينا ، فبصق فيه وبارك ، ثم عمد إلى برمتنا ، فبصق وبارك ، ثم قال: **ادعي خابزة فلتخبز معك ، واقْدَحي من برمتكم ، ولا تنزلوها** ، وهم ألف ، فأُقسمُ بالله لأكلو حتى تركوا وانحرفوا ، وإن برمتنا لتَغطُّ كما هي ، وإن عجيننا لَتُخْبَزُ كما هو ». أخرجه البخاري ومسلم.

وللبخاري من حديث عبد الواحد بن أيمن عن أبيه ، قال : أتيت جابرا فقال: « إنا يوم الخندق نَحفر ، فعرضَتْ كُدْية شديدة ، فجاؤوا النبيَّ صلى الله عليه وسلم ، فقالوا: هذه كُدْية عَرَضَت في الخندق ، فقال : **أنا نازل** ، ثم قام وبَطْنُه معصوب - ولبثنا ثلاثة أيام لا نَذُوقُ ذواقا - فأخذ النبي صلى الله عليه وسلم المِعْوَلَ ، فعاد كثيبا أهْيَلَ - أو أهْيَم - فقلت: يا

رسول الله ، ائذن لي إلى البيت ، فقلت لامرأتي :إني رأيتُ بالنبي صلى الله عليه وسلم شيئا ، ما في ذلك صَبْر . فعندك شيء ؟ قالت: عندي شعير وعَناق ، فذبحتُ العناق ، وطحَنَت الشعير ، حتى جعلنا اللحم في البُرمة ، ثم جئت النبي صلى الله عليه وسلم ، والعجينُ قد انكسر ، والبرمة بين الأثافيِّ ، قد كادت أن تنضج ، فقلت: طُعَيِّم لي ، فَقُمْ أنت يا رسولَ الله ورجل أو رجلان ، قال: **كم هو** ؟ فذكرت له ، قال: **كثير طيِّب** ، **قل لها : لا تنْزِع البرمة ، ولا الخبز من التنور حتى آتيَ** ، فقال: **قوموا** ، فقام المهاجرون والأنصار ، فلما دخل على امرأته قال : ويحك ، جاء النبي صلى الله عليه وسلم بالمهاجرين والأنصار ومَنْ معهم ، قالت: هل سألك ؟ قلت: نعم ، فقال: **ادخلوا** ، **ولا تُضَاغطوا** ، فجعل يكسر الخبز ، ويجعل عليه اللحم، ويُخمِّر البُرمة والتنور إذا أخذ منه ، ويقرِّب إلى أصحابه ، ثم ينزع ، فلم يزل يَكْسر ويغرف حتى شبعوا ، وبقي منه [بقية] ، فقال : **كلي هذا وأهْدي** ، **فإن الناس أصابتهم مجاعة** ».

8.909- Câbir b. Abdullah anlatıyor:

"Hendek kazıldığı günlerden birinde Rasûlullah'ın (as.) çok acıktığını gördüm. Hemen karıma gidip;

"- Yiyecek bir şeylerin var mı? Rasûlullah'ın (as.) çok acıktığını gördüm" dedim. Bana, içinde bir sa' arpa bulunan bir dağarcık çıkardı. Ayrıca bizim, evde beslediğimiz bir kuzumuz vardı; hemen onu kestim. Bu arada karım da arpayı öğüttü ve ben işimi bitinceye kadar o da (öğütme) işini bitirdi. Sonra kuzuyu, karımın verdiği bir çömleğin içine doğradım. Müteâkiben Rasûlullah'ın (as.) yanına döndüm. Giderken karım;

"- Rasûlullah'a (as.) ve arkadaşlarına karşı beni mahcup etme!" diye tenbih etti.

Rasûlullah'ın (as.) yanına geldiğimde durumu kendisine gizlice haber verdim:

"- Ey Allah'ın Rasûlü; bizim bir kuzumuz vardı, onu kestik, karım da elinde bulunan bir miktar arpayı öğüttü. Şimdi siz ve yanınızdaki birkaç kişi ile birlikte bize buyursanız..." dedim. Hz. Peygamber hemen;

"- Ey Hendek halkı! Câbir size bir ziyafet hazırlamış, haydi gidelim" diye seslendi. Bana da;

"- Ben gelmeden tencereyi ocaktan indirmeyin ve hamurunuzu da ekmek yapmayın!" diye tembih etti. Müteâkiben ben eve döndüm. Biraz sonra da Hz. Peygamber arkasında arkadaşları olduğu halde geldi. Karımın yanıma vardığımda, bana;

"- Seni gidi seni!" diye sitemkâr bir ifade kullandı. Ben de;

"- Senin dediğini yaptım" diye karşılık verdim. Sonra hamuru alıp Hz. Peygamber'e götürdüm, Hz. Peygamber tükürüğünü hamura sürdü ve bereket diledi. Sonra çömleğin yanına gitti, ona da tükürdü ve bereket diledi. Sonra karıma;

"- Ekmek yapacak birini çağır da, seninle birlikte ekmek yapsın! Çömlekten de yemeği kepçe ile al; çömleği ateşten indirme!" dedi.

Yemeğe gelenler bin kişi kadar vardı; Allah'a yemin ederim ki, hepsi doyuncaya kadar yedi, sonra dağıldılar, çömleğimiz hala olduğu gibi kaynıyordu, hamurumuz da ekmek yapıldığı halde aynen duruyordu."[122]

RİVÂYETLER

Hadîsi **Buharî** ve **Müslim** tahric etti.

Buharî'de yer alan, Abdurrahman b. Eymen'in babasından naklettiği bir rivâyet de şöyledir:

"Câbir'e gittim, o şöyle anlattı:

"Hendek günü biz hendeği kazmaya devam ediyorduk. Bir ara çok sert bir kayaya rastladık. İnsanlar Hz. Peygamber'e gidip;

"- Hendek kazısında çok sert bir kayaya çattık" dediler. Hz. Peygamber de;

"- Hendeğe ben ineyim" dedi ve sonra açlıktan karnına taş bağlamış vaziyette ayağa kalktı. Bizler üç gün boyunca hiçbir şey tatmadan orada bulunuyorduk. Hz. Peygamber balyozu eline aldı, kayaya vurdu, kaya kum zerrecikleri haline gelmişti.

Bilâhare ben;

---

[122] **Buharî**, Megâzî, 30; Cihâd, 188; **Müslim**, Eşribe, 20/141.

"- Ey Allah'ın Rasûlü; izin verirsen eve gideyim" diyerek izin istedim. Eve gidince karıma;

"- Hz. Peygamber'de öyle bir açlık hâli gördüm ki, dayanılacak gibi değil! Yiyecek bir şeyler var mı?" diye sordum.

"- Biraz arpa ile bir keçi oğlağı var" dedi. Hemen oğlağı kestim. Bu sırada karım da arpayı öğüttü. Nihayet eti çömleğe koyduk. Hamur mayalanıp (fırına verilmiş), çömlek ocağa konmuş ve bunlar pişmeye başlamıştı. Sonra ben Hz. Peygamber'e gittim:

"- Ey Allah'ın Rasûlü; az bir yemek hazırladım, yanına bir veya iki kişi alarak bize buyurun!" dedim.

"- Ne kadar bir yemek?" diye sordu. Ben de durumu anlattım. Hz. Peygamber;

"- Hem çokmuş, hem de güzel!" dedi. Sonra;

"- Karına söyle; ben gelmeden çömleği ocaktan indirmesin, ekmeği de fırından çıkarmasın!" buyurdu. Sonra da arkadaşlarına;

"- Hadi kalkın!" dedi. Muhâcirler ve Ensâr hemen kalktılar.

Câbir karısının yanına dönünce, telaşla;

"- Vay başına! Hz. Peygamber, Ensârı, Muhâcirleri ve yanında bulunan diğer adamları da getiriyor" deyince, kadın;

"- Sana yemeğin miktarını sordu mu?" dedi.

"- Evet" dedim.

Hz. Peygamber ve yanındakiler eve gelince, Câbir onları;

"- Buyurun, sıkışmayın, serbest oturun!" diyerek karşıladı. Sonra ekmeği parçalamaya ve üzerine et koymaya başladı; bunları aldıktan sonra çömleğin ve fırının kapağını kapatıyordu. Arkasından bunları ashâbına veriyordu. Sonra Hz. Peygamber çömlekten eti almaya ve onu kestiği ekmeğin üzerine koymaya, arkasından da her seferinde kapaklarını kapamaya devam etti. Nihâyet herkes doymuş, bir miktar yemek de artmıştı. O zaman kadına;

"- Kalan yemekten hem kendin ye, hem de başkalarına hediye et; çünkü insanlar açtırlar" buyurdu.

İZAH

Câbir'in karısı, Ensâr'dan **Süheyle bint Mes'ûd el-Ensâriye** idi. Zeki ve akıllı bir kadındı. İlk rivâyette kocasına; **"seni gidi seni!"** diye sitem etmesi, yemeğin miktarını Hz. Peygamber'e söylemediğini zannettiği içindir. Çünkü giderken kendisine **"Rasûlullah'a (as.) ve arkadaşlarına karşı beni mahcup etme!"** diye tembih etmiş olmasına rağmen, karşısına büyük bir kalabalık çıkmıştı; işte bu kalabalığı doyuramayacağım düşünerek mahcup olacağını zannetmişti. Ama **Câbir** durumu anlatınca kadın rahatlamıştı; çünkü biz elimizde olanı kendisine haber verdiğimize göre gerisini Allah'ın Rasûlü bilir diye düşünmüştü.

Hadîsin başka bir rivâyetine göre; **Câbir** bu kalabalığın gelmesinden büyük endişe duymuş, ama karısı;

"- Hz. Peygamber yemeğin miktarını sordu mu?" sorusuna;

"- Evet" cevabını alınca;

"- Öyleyse Allah ve Rasûlü daha iyi bilir. Nasıl olsa biz elimizde olanı kendisine haber verdik" demişti. Karısının bu sözü üzerine **Câbir** rahatlamış, endişesi zâil olmuştu.

٨٩١٠- (خ م ط ت- أنس بن مالك رضي الله عنه) قال : قال أبو طلحة لأم سُليم : « قد سَمِعْتُ صوتَ رسول الله صلى الله عليه وسلم ضعيفا ، أعرِفُ فيه الجوع ، فهل عندك من شيء ؟ فقالت: نعم ، فأخرجَتْ أقراصا من شعير ، ثم أخَذَتْ خمارا لها ، فلفَّت الخبز ببعضه ، ثم دسّتْهُ تحت ثوبي ، وردَّتني ببعضه ، ثم أرسلَتْني إلى رسول الله صلى الله عليه وسلم ، قال: فذهبتُ به ، فوجدت رسول الله صلى الله عليه وسلم جالسا في المسجد ، ومعه الناس ، فقمت عليهم ، فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم : **أرسلك أبو طلحة** ؟ قلت: نعم ، قال: **أَلِطَعَام** ؟ قلت: نعم ، فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم لمن معه : **قوموا** ، قال : فانطلقوا ، وانطلقتُ بين أيديهم ، حتى جئتُ أبا طلحة ، فأخبرته ، فقال أبو طلحة : يا أم سُليم ، قد جاء رسول الله صلى الله عليه وسلم بالناس ، وليس عندنا ما نُطْعِمهم ، فقالت: الله ورسوله أعلم ، فانطلق أبو طلحة حتى لَقِيَ رسول الله صلى الله عليه وسلم ، فأقبل رسول الله صلى الله عليه وسلم معه ، حتى دخلا ، فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم : **هَلُمِّي** ما

عِنْدَكِ يا أم سليم ، فأتت بذلك الخبز ، فأمَرَ به رسولُ الله فَفُتَّ ، وعَصَرَتْ عليه أم سليم عُكَّةً لها ، فأدمَتْه ، ثم قال فيه رسول الله صلى الله عليه وسلم **ما شاء الله أن يقول** ، **ثم قال** : **ائذن لعشرة** ، فأذن لهم ، فأكلوا حتى شبعوا ، ثم خرجوا ، ثم قال: **ائذن لعشرة** ، فأذن لهم ، فأكلوا حتى شبعوا ، ثم خرجوا ، ثم قال : **ائذن لعشرة** ، حتى أكل القوم كلهم وشبعوا ، والقوم سبعون رجلا - أو ثمانون ». أخرجه البخاري ومسلم.

وللبخاري نحوه : « أن أم سُليم عَمَدت إلى مُدٍّ من شعير ، جَشَّتْهُ وجعلت منه خَطِيفَة ، وعصرت عليه عُكَّة ، ثم بعثتني إلى رسول الله صلى الله عليه وسلم ، فأتيته وهو في أصحابه ، فدعوتُه ، فقال: ومن معي؟ فجئت ، فقلت: إنه يقول : وَمَنْ معي ، فخرج إليه أبو طلحة ، فقال : يا رسول الله ، إنما هو شيء صَنَعَتْهُ لك أم سليم ، فدخل ، فجيء به ، وقال: **أدخلْ عليَّ عشرة** - حتى عدَّ أربعين - ثم أكل النبي صلى الله عليه وسلم ، ثم قام ، فجعلت أنظر : هل نقص منها شيء ؟ ».

ولمسلم قال: « بعثني أبو طلحة إلى رسول الله صلى الله عليه وسلم لأدعوه ، وقد جعل طعاما ، قال: فأقبلتورسول الله صلى الله عليه وسلم مع الناس ، فنظر إليَّ ، فاستحييت ، فقلت: أجبْ أبا طلحة، فقال للناس : قوموا ، فقال أبو طلحة : يا رسول الله إنما صنعت لك شيئا ، فمسَّها رسول الله صلى الله عليه وسلم ، ودعا فيها بالبركة ، ثم قال : أدخل نفرا من أصحابي عشرة ، وقال: كلوا ، وأخرج لهم شيئا من بين أصابعه ، فأكلوا حتى شبعوا ، فخرجوا ، فقال: **أدخل عشرة** ، فأكلوا حتى خرجوا ، فما زال يُدْخِلُ عشرة ، ويخرج عشرة ، حتى لم يبق منهم أحد إلا دخل فأكل ، حتى شبع ، ثم هيأها ، فإذا هي مثلها حين أكلوا منها ».

وفي أخرى نحوه ، وفي آخره : « ثم أخذ ما بقي ، فجمعه ثم دعا فيه بالبركة قال: فعاد كما كان ، فقال: **دونكم هذا** ». وفي أخرى قال: « أمر أبو طلحة أمَّ سليم أن تصنع للنبي صلى الله عليه وسلم طعاما لنفسه خاصة ، ثم أرسلتني إليه... وقال فيه: فوضع النبي صلى الله عليه وسلم يده ، وسمَّى عليه ، ثم قال : **ائذن لعشرة** ، فأذن لهم ، فدخلوا ، فقال: **كلوا**

وسمُّوا الله ، فأكلوا حتى فعل ذلك بثمانين رجلا ، ثم أكل النبي صلى الله عليه وسلم بعد ذلك وأهلُ البيت ، وتركوا سُؤرا ».

وفي أخرى بهذه القصة ، وفيه : « فقام أبو طلحة على الباب ، حتى أتى رسول الله صلى الله عليه وسلم ، فقال : يا رسول الله ، إنما كان شيئا يسيرا، فقال: **هلُمَّه فإن الله سيجعل فيه البركة**».

وفي أخرى بنحو هذا ، وفيه : « ثم أكل رسول الله صلى الله عليه وسلم وأكل أهل البيت ، ثم أفضلوا ما بلغوا جيرانهم ».

وفي أخرى قال : « رأى أبو طلحة رسولَ الله صلى الله عليه وسلم مضطجعا في المسجد ، يَتَقَلَّب ظَهْرا لبطن ، فظنه جائعا... وساق الحديث ، وقال فيه : ثم أكل رسول الله صلى الله عليه وسلم وأبو طلحة ، وأمُّ سُلَيم ، وأنس ، وفَضَلَتْ فَضْلة فأهْدَوْا منها لجيراننا ».

وفي أخرى : أنه سمع أنس بن مالك يقول: « جئتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم يوما ، فوجدته جالسا مع أصحابه قد عَصَّبَ بطنه بعصابة - قال أسامة بن زيد : وأنا أشُكُّ: على حجر - قال: فقلت لبعض أصحابه : لِمَ عَصَّبَ رسول الله بطنه؟ فقالوا: من الجوع ، فذهبت إلى أبي طلحة - وهو زوج أم سليم بنت ملْحان - فقلت: يا أبتاه ، قد رأيتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم عَصَّبَ بطنه بعصابة ، فسألتُ بعض أصحابه ؟ فقالوا: من الجوع ، فدخل أبو طلحة على أمّي ، فقال: هل من شيء ؟ فقالت: نعم ، عندي كِسَر من خبز وتمرات ، فإن جاءنا رسول الله صلى الله عليه وسلم وحده أشبعناه ، وإن جاءنا آخر معه قَلَّ عنهم... ». ثم ذكر سائر الحديث.

وأخرج الموطأ والترمذي الرواية الأولى، إلا أن الموطأ قال: « ائذن لعشرة - ست مرات».

8.910- Enes b. Mâlik anlatıyor:

"(Üvey babam) Ebû Talha, (annem) Ümmü Süleym'e;

"- Rasûlullah'ın (as.) sesi çok zayıftı, ben onda açlık hissettim, yanında yiyecek bir şeyler var mı?" diye sordu. Ümmü Süleym;

"- Evet var" diyerek birkaç parça arpa ekmeği çıkardı. Sonra baş örtüsünü alarak, onun bir kısmıyla ekmeği sardı. Sonra o paketi

benim elbisemin altına soktu, baş örtüsünün kalan kısmını da başıma sardı. Sonra beni Rasûlullah'a (as.) gönderdi. Gittiğimde Rasûlullah (as.) mescidde oturuyordu, yanında da insanlar vardı. Gidip başlarında dikildim. Bana;

"- Seni Ebû Talha mı gönderdi?" diye sordu.

"- Evet" dedim.

"- Yemek için mi?" dedi. Yine;

"- Evet" dedim. O zaman yanındakilere;

"- Haydi kalkın!" buyurdu. Hepsi kalktılar ve yürümeye başladılar. Ben de önlerinde gidiyordum. Hızlıca Ebû Talha'ya gidip durumu haber verdim. Ebû Talha da telaşla;

"- Ya Ümmü Süleym! Rasûlullah (as.) insanları (yemeğe) getiriyor, ama bizde onları doyuracak bir şey yok" diye şikâyetlendi. Ümmü Süleym de;

"- Her şeyi Allah ve Rasûlü daha iyi bilir" diye karşılık verdi. Sonra Ebû Talha çıkıp Rasûlullah'ı (as.) karşıladı. Hz. Peygamber Ebû Talha ile birlikte eve geldi ve hemen;

"- Neyin varsa getir ya Ümmü Süleym!" diye emretti. Annem de ekmeği verdi. Rasûlullah (as.) ekmeğin küçük küçük parçalanmasını emretti. Sonra Ümmü Süleym tulumdan bir miktar yağ koyup katık yaptı. Sonra Rasûlullah (as.) o yemek hakkında Allah'ın istediği şeyleri söyledi. Arkasından;

"- On kişinin içeri gelmesine izin ver!" buyurdu. On kişi gelip doyuncaya kadar yediler, sonra çıktılar. Peşinden Hz. Peygamber yine;

"- On kişinin daha içeri gelmesine izin ver!" buyurdu. On kişi daha geldi ve onlar da doyuncaya kadar yediler, sonra çıktılar. Müteâkiben yine;

"- On kişinin daha içeri gelmesine izin ver!" diye emretti. Böylece hepsi doyuncaya kadar yediler. Onlar yetmiş veya seksen kişi idiler."[123]

---

[123] **Buharî**, Et'ıme, 6, 48; Salât, 43; Menâkıb, 25; Eymân,22; **Müslim**, Eşribe, 20/142-143; **Muvatta**, Sıfatu'n-Nebî, 10/19; **Tirmizî**, Menâkıb, 6/3630.

RİVÂYETLER

Bunu **Buharî** ve **Müslim** tahric etti.

Buharî'nin buna benzer başka bir rivâyeti de şöyledir:

"Ümmü Süleym bir miktar arpa alıp öğüttü, sonra onu yoğurdu, bir kısmıyla da süt bulamacı yaptı. Sonra üzerine bir miktar yağ sürdü. Sonra beni Rasûlullah'a (as.) gönderdi. Gittiğimde Hz. Peygamber ashâbı ile oturuyordu. Kendisini davet ettim:

"- **Yanımdakilerle birlikte mi?"** diye sordu. Ben hemen eve gidip, anneme;

"- Rasûlullah; **'yanımdakilerle birlikte mi?'** diye soruyor" dedim. Bunun üzerine Ebû Talha gitti ve;

"- Ey Allah'ın Rasûlü; Ümmü Süleym ancak senin için bir şey yapmıştı" dedi. Hz. Peygamber eve geldi. Hazırlanan yemek önüne konunca;

"- **Bana on kişiyi çağır!"** dedi. Böyle onar onar kırk kişi yedi. Sonra Hz. Peygamber yedi ve kalktı. Ben, kaba bakıyor ve acaba yemekten bir şey eksildi mi diye düşünüyordum."

Müslim'in bir rivâyeti de şöyledir:

"Ebû Talha yemek hazırladı ve davet etmem için beni Rasûlullah'a (as.) gönderdi. Yanına gittiğimde Hz. Peygamber insanlarla beraberdi. Bana baktı. Ben utanarak;

"- Ebû Talha'nın davetine buyur!" dedim. Hz. Peygamber yanındakilere;

"- **Haydi kalkın!"** buyurdu.

Sonra Ebû Talha (Hz. Peygamber'i karşıladığında);

"- Ancak senin için bir şey hazırlamıştım, ey Allah'ın Rasûlü" dedi. Hz. Peygamber hazırlanan yemeğe elini sürdü ve bereket diledi. Sonra;

"- **Ashâbımdan on kişiyi çağır!"** buyurdu. Onlar gelince de;

"- **Yeyiniz!"** dedi ve onlar için parmaklarının arasından bir şey çıkardı. Onlar da doyuncaya kadar yediler ve çıktılar. Hz. Peygamber tekrar;

"- **On kişiyi daha çağır!"** dedi. Onlar da yeyip çıktılar. Böyle onarlı gurup halinde gelip yemeklerini yemeye ve sonra da çıkmaya

devam ettiler. Gelip karnını doyurmayan kimse kalmamıştı. Sonra tekrar sofra hazırlanınca, yemeğin aynen başlangıçtaki gibi durduğunu gördüm."

Buna benzer diğer bir rivâyetin sonunda şu ifade yer alır:

"Sonra Hz. Peygamber yemeğin kalan kısmını alıp topladı ve bereket diledi. Yemek aynen ilk hâline döndü. Rasûlullah (as.) da;

"- Bunu da siz yeyin!" buyurdu.

Başka bir rivâyet de şöyledir:

"Ebû Talha, Ümmü Süleym'den sadece Hz. Peygamber'e mahsus bir yemek yapmasını istedi. Sonra da beni Rasûlullah'a (as.) gönderdi..."

Bu rivâyetin devamında şöyle der:

"Hz. Peygamber elini yemeğin üzerine koydu, besmele çekti, sonra da;

"- On kişinin gelmesine izin ver!" dedi. Ebû Talha on kişiyi çağırdı. Onlar içeri girince Hz. Peygamber;

"- Yeyin ve besmele çekin!" buyurdu. Onlar da yediler. Bu minval üzere seksen kişi yemek yedi. Sonra da Hz. Peygamber ve ev sahipleri yediler. Sonunda bir miktar yiyecek de bıraktılar."

Bu kıssanın başka bir rivâyetinde de şu ifâde vardır:

"Ebû Talha kapıda durdu, Hz. Peygamber gelince, O'na;

"- Ancak az bir şey hazırlamıştık, ey Allah'ın Rasûlü" dedi. Hz. Peygamber;

"- Getir onu, muhakkak Allah ona bereket verecektir" dedi.

Yine buna benzer başka bir rivâyette; "Sonra Rasûlullah (as.) yedi, ev halkı da yedi ve geride komşularına yetecek kadar da arttırdılar" cümlesi de yer alır.

Diğer bir rivâyet de şöyledir:

"Ebû Talha Rasûlullah'ı (as.) mescidde kıvranırken gördü; bazen sırt üstü, bazen de yüzü koyun dönüyordu. Bunun açlıktan olduğunu düşündü..."

Bu minval üzere hadîsi rivâyet ettikten sonra şöyle dedi:

"Sonra Rasûlullah (as.), Ebû Talha, Ümmü Süleym ve Enes de yemeklerini yediler. Hatta bir miktar yemek de artmıştı, onu da komşularına hediye ettiler."

Nihayet bir başka rivâyete göre de Enes şöyle demiş:

"Bir gün Rasûlullah'a (as.) gittim, ashâbıyla birlikte oturuyordu; karnına bir kuşak bağlamıştı. –Üsâme b. Zeyd, ben bu kuşağı taşın üzerinden bağladığı konusunda şüpheliyim, dedi-. Enes şöyle devam eder:

"Ashâbından birine;

"- Rasûlullah (as.) neden karnına kuşak bağladı?" diye sordum.

"- Açlıktan!" dediler. Hemen (annem) Ümmü Süleym bint Milhân'ın kocası Ebû Talha'ya gittim:

"- Babacığım! Rasûlullah'ın (as.) karnına bir kuşak sardığını gördüm. Bunun sebebini ashâbına sorunca; *'açlıktan bağladı'* dediler" dedim.

Ebû Talha hemen annemin yanına gitti ve;

"- Yiyecek bir şeyin var mı?" diye sordu. Annem;

"- Evet, bir parça ekmekle bir miktar hurma var; eğer Hz. Peygamber tek başına gelirse, O'nu doyurabiliriz. Ama yanında başka biri daha gelirse, az gelir" dedi... "

Sonra hadîsin kalan kısmını aynen zikretti.

İlk rivâyeti **Muvatta** ve **Tirmizî** de tahric ettiler. Yalnız **Muvatta**'da; **"on kişinin girmesine izin ver!"** cümlesi altı defa tekrarlanır.

İZAH

Bu rivâyetler arasında bir çelişki göze çarpmaktadır. İlk rivâyette **Enes**'in bir parça ekmekle Hz. Peygamber'e gönderildiği, diğerlerinde ise Rasûlullah'ı (as.) davet için gönderildiği söyleniyor. Ayrıca ilk rivâyette **Ebû Talha**, Hz. Peygamber'in sesinin zayıflığından açlık çektiğini anladığı belirtiliyor; son rivâyette ise **Enes**'in Hz. Peygamber'i karnına açlıktan kuşak bağladığını görüp **Ebû Talha**'ya haber verdiği ifade ediliyor. Sondan bir önceki rivâyete

göre de bizzat **Ebû Talha**, Hz. Peygamber'i açlıktan kıvranırken görmüş.

Bu farklılıkları göz önüne alan **Aynî**, bu olayın iki defa cereyan ettiğini söyleyerek aradaki çelişkiyi te'lîfe çalışır. Yukarıdaki rivâyete benzer bir olay da, Hz. Peygamber'in **Zeyneb bint Cahş**'la evlendiği sırada meydana gelmişti. O zaman da **Ümmü Süleym** bir yemek hazırlayıp, Rasûlullah'a (as.) ikrâm etmişti.

Enes'in yanında götürdüğü ekmeği Hz. Peygamber'e vermeyip eve dönmesinin sebebi olarak, ekmeğin mesciddeki kalabalığa yetmeyeceği düşüncesi gösterilir. **Enes** sadece Hz. Peygamber'e yetecek kadar ekmek götürmüş, ama kalabalığı görünce vermekten vazgeçmiş. Zaten Hz. Peygamber de ekmeği vermesine fırsat vermemiş ve arkadaşlarına; **"haydi kalkın, gidelim"** demişti.

٨٩١١- (خ ت- أبو هريرة رضي الله عنه) كان يقول : « الله الذي لا إله إلا هو ، إنْ كُنْتُ لأعْتَمِدُ بكَبدي على الأرض من الجوع ، وإن كنت لأُشدّ الحجرَ على بطْني من الجوع ، ولقد قعدتُ يوما على طريقهم الذي يخرجون منه ، فَمَرّ أبو بكر ، فسألته عن آية من كتاب الله ؟ ما سألته إلا ليَسْتَتْبِعني ، فمرّ فلم يفعل ، ثم مر عُمر ، فسألته عن آية من كتاب الله ؟ ما سألته إلا ليستتبعني ، فمرّ فلم يفعل ، ثم مرّ [بي] أبو القاسم صلى الله عليه وسلم ، فتبسَّمَ حين رآني وعرف ما في وجهي وما في نفسي ، ثم قال : **يا أبا هر** ، قلتُ : لبيك يا رسول الله ، قال : **الحَقْ** ، ومضى فاتّبعته ، فدخل ، فاستأذن ، فأذنَ لي ، فدخل فوجد لبنا في قدح ، فقال: من أين هذا اللبن ؟ قالوا : أهداه لك فلان ، أو فلانة ، قال : **أبا هرّ** ، قلتُ : لبيك يا رسول الله ، قال: **الحَقْ إلى أهل الصفة ، فادْعُهُمْ لي** – قال : وأهل الصُّفة أضياف الإسلام ، لا يأوون على أهل ولا مال ، ولا إلى أحد ، إذا أتته صدقة بعث بها إليهم ، ولم يتناول منها شيئا ، وإذا أتته هدية أرسل إليهم ، وأصاب منها وأشركهم فيها – فساءني ذلك، وقلت: وما هذا اللبن في أهل الصفة ؟ كنتُ أحقّ أن أصيب من هذا اللبن شَرْبة أتقوّى بها ، فإذا جاؤوا أمرني ، فكنت أنا أعطيهم ، وما عسى أن يبلغني من هذا اللبن ؟ ولم يكن من طاعة الله ، وطاعة رسوله بُدّ ، فأتيتهم فدعوتهم ، فأقبلوا واستأذنوا ، فأذن لهم ، وأخذوا مجالسهم

من البيت ، فقال: **يا أبا هرّ** ، قلت: لبيك يا رسول الله ، قال: **خذ فأعطهم** ، قال : فأخذت القدح ، فجعلتُ أعطيه الرجل ، فيشرب حتى يروى ، ثم يرد عليّ القدح ، فأعطيه الآخر ، فيشرب حتى يروى ، ثم يردّ عليّ القدح ، فأعطيه الآخر ، فيشرب حتى يروى ، ثم يرد عليّ القدح ، حتى انتهيتُ إلى النبي صلى الله عليه وسلم ، وقد رَوِيَ القوم كلهم ، فأخذ القدح ، فوضعه على يده ، فنظر إليّ ، فتبسّم ، فقال: **يا أبا هرّ**، قلتُ: لبيك يا رسول الله، قال: **بقيتُ أنا وأنت**، قلت: صدقت يا رسول الله، قال: **فاقعد فاشرب**، فقعدت فشربت، فقال: **اشرب**، فشربت، فما زال يقول [اشرب] حتى قلت: لا، والذي بعثك بالحق، ما أجدُ له مَسْلَكا، قال: فأرني فأعطيته [القدح] فحمد الله وسمى، وشرب الفضلة». أخرجه البخاري.

وأخرجه الترمذي ، وأول حديثه : قال أبو هريرة : « كان أهل الصفة أضياف الإسلام لا يأوون إلى أهل ولا مال ، والله الذي لا إله إلا هو... » وذكر الحديث.

8.911- Ebû Hureyre anlatıyor:

"Kendisinden başka ilâh olmayan Allah'a yemin ederim ki, bazen açlıktan karnımı yere yapıştırırdım, bazen de açlıktan karnıma taş bağlardım. Bir gün insanların gelip-geçtiği yolda oturmuştum. Hz. Ebû Bekir geçti; ona Allah'ın kitabından bir âyet sordum. Bunu sadece kendisini izlememi söylemesi için sormuştum, ama o geçti-gitti ve bu ümidimi yerine getirmedi. Sonra Hz. Ömer oradan geçti; ona da Allah'ın kitabından bir âyet sordum. Ona da sadece beni (evine) götürmesi için sormuştum, ama o da geçti-gitti ve bunu yapmadı. Sonra Ebû'l-Kasım oradan geçiyordu; beni görünce hâlsizliğimi ve yüzümdeki açlık alâmetini gördü ve gülümsedi. Sonra;

"- Ya Ebâ Hirr!" dedi.

"- Buyur ey Allah'ın Rasûlü" dedim.

"- Takıl bana!" buyurdu. Ben de kendisini takip ettim. Hz. Peygamber evine girdi, ben de girmek için izin istedim, bana da izin verildi. Hz. Peygamber içerde bir bardak süt buldu:

"- Bu süt nereden geldi?" diye sordu.

"- Falan adam veya falan kadın hediye olarak sana gönderdi" dediler. Bunun üzerine bana yine;

"- Ya Ebâ Hirr!" diye seslendi. Ben de;

"- Buyur ey Allah'ın Rasûlü" dedim.

"- Suffa ehline git de, onları çağır!" buyurdu.

Ebû Hureyre der ki:

"Suffa ehli, İslâm'ın misafirleri idiler. Sığınacak bir âileleri, geçinecek malları ve dayanacak kimseleri yoktu. Bir sadaka gelince, Hz. Peygamber onlara gönderirdi, kendisi sadaka malından yemezdi. Bir hediye gelince onu da suffa ehline gönderirdi. Hediyeden kendisi de alır, ama ona Suffa ehlini de ortak ederdi. Hz. Peygamber'in onları çağırmasından hiç hoşlanmamıştım. Kendi kendime; *'Suffa ehline bu bir bardak süt ne yapar ki? Bu sütten bana da bir yudum düşmeliydi ki, kuvvet kazansaydım!.. Onlar geldiklerinde sütü onlara dağıtacağım, belki de bana hiçbir şey kalmayacak!'* dedim. Ama Allah'a ve Rasûlü'ne itâatten başka çare de yoktu. Gidip onları davet ettim, onlar da geldiler ve içeri girmek için izin istediler. Hz. Peygamber izin verince içeri girdiler ve evde sırayla oturdular. Hz. Peygamber bana yine;

"- Ya Ebâ Hirr!" diye seslendi. Ben;

"- Buyur ey Allah'ın Rasûlü" dedim.

"- Şu sütü al ve onlara ver!" buyurdu.

Bardağı aldım, birine vermeye başladım. O kanıncaya kadar içiyor, sonra bardağı yine bana veriyor ve ben de diğer kişiye veriyordum. O da doyana kadar içiyor, sonra bardağı bana veriyor ve ben de öbür kişiye veriyordum. O da doyana kadar içiyor, sonra bardağı geri veriyordu. Nihayet herkes doyana kadar içmiş ve sıra Rasûlullah'a (as.) gelmişti. Hz. Peygamber bardağı aldı, onu elinin üzerine koydu, sonra bana bakıp gülümsedi ve;

"- Ya Ebâ Hirr!" dedi.

"- Buyur ey Allah'ın Rasûlü" deyince;

"- Sadece benle sen kaldık" dedi. Ben;

"- Doğru söyledin ey Allah'ın Rasûlü" dedim. Bunun üzerine bana;

"- Otur ve iç!" buyurdu. Ben de oturup içtim. Tekrar;

"- **İç!"** buyurdu. Yine içtim. Hz. Peygamber ısrarla **'iç!'** demeye devam etti. Sonunda ben;

"- Hayır! Seni hakla gönderene yemin ederim ki, sütü gönderecek yerim kalmadı" dedim.

"- **Öyleyse bana ver!"** buyurdu. Ben de bardağı kendisine verdim. Allah'a hamd etti, besmele çekti ve kalan sütü içti."[124]

RİVÂYETLER

Bunu **Buharî** tahric etti.

Hadîsi **Tirmizî** de tahric etti. **Tirmizî**'nin rivâyeti, **Ebû** Hureyre'nin; "Suffa ehli, İslâm'ın misafirleri idiler. Sığınacak bir âileleri ve geçinecek malları yoktu. Kendisinden başka ilâh olmayan Allah'a yemin ederim ki..." cümlesiyle başlar.

٨٩١٢- (خ م- **عبد الرحمن بن أبي بكر الصديق** رضي الله عنهما) قال : « كُنَّا مع النبي صلى الله عليه وسلم ثلاثين ومائة ، فقال النبي صلى الله عليه وسلم : **هل مع أحد منكم طعامٌ** ؟ فإذا مع رجل صاع من طعام ، أو نحوه ، فعُجن ، ثم جاء رجل مُشْعان طويل بغنم يسوقها ، فقال النبي صلى الله عليه وسلم : **أَبَيْعا أم عَطيَّة** ؟ أو قال : **هبة** ؟ قال : لا ، بل بيع ، فاشترى منها شاة ، فَصُنِعَتْ ، وأمر النبي صلى الله عليه وسلم بسَوَاد البطن أن يُشوى ، وايْمُ الله ما في الثلاثين والمائة إلا قد حَزَّ له النبي صلى الله عليه وسلم حزَّةً من سواد بطنها ، إن كان شاهدا أعطاها إياه ، وإن كان غائبا خَبَأَ له، فجعل منها قَصْعَتين، فأكلوا أجمعون، وشبعنا، ففضلت القصعتان، فحملناه على البعير». وفي رواية: «ففضل في القصعتين، فحملته على البعير - أو كما قال». أخرجه البخاري ومسلم.

8.912- Abdurrahman b. Ebî Bekr es-Sıddîk anlatıyor:

"Bizler, Hz. Peygamber'le birlikte 130 kişilik bir gurup olarak (seferde) idik. Bir ara Hz. Peygamber;

"- **Birinizin yanında yiyecek bir şey var mı?"** diye sordu. Bir adamda bir sa' kadar veya ona yakın miktarda bir erzak vardı; hemen

---

[124] **Buharî**, Rikak, 17; İsti'zân, 14; **Tirmizî**, Kıyâmet, 36/2477.

yoğrulup hamur yapıldı. Sonra saçı-başı darmadağınık, uzun boylu bir adam bir koyun sürüsü ile geldi. Hz. Peygamber ona;

"- **Bu koyunlar satılık mı, yoksa hediye** –veya hibe dedi- **mi?"** diye sordu. Adam;

"- Hediye değil, satılıktır" dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber ondan bir koyun satın aldı. Koyun kesilip pişirmeye hazır hâle getirilince, Hz. Peygamber önce ciğer takımının kızartılmasını emretti. Allah'a yemin ederim ki, bu yüz otuz kişi içersinde, kendisine bu ciğerden vermediği hiç kimse kalmadı; o anda orada bulunanlara bizzat verdi, yanında olmayanların hissesini de ayırdı. Sonra koyunun eti (pişirilip) iki kaba kondu ve hepimiz yeyip doyduk. Hatta her iki kapta bir miktar yiyecek de artmıştı, onu da develere yükledik."[125]

RİVÂYETLER

Bir rivâyette son cümle şöyledir:

"Kaplardaki yemek artmıştı, ben de onu deveye yükledim."

Hadîsi **Buharî** ve **Müslim** tahric ettiler.

٨٩١٣- (ت- سمرة بن جندب رضي الله عنه) قال : « كُنَّا مع النبي صلى الله عليه وسلم نتداول من قَصْعة من غدوة حتى الليل ، يقوم عشرة ، ويقعد عشرة ، فقلتُ: فما كانت تُمَدّ ؟ قال: من أيِّ شيء تَعْجَبُ ؟ ما كانت تُمَدُّ إلا من هاهنا – وأشار بيده إلى السماء ».

أخرجه الترمذي.

8.913- Semüre b. Cündüb'den rivâyet edilmiştir:

"Hz. Peygamber'le beraberdik, sabahtan geceye kadar hepimiz tek bir kap yemeği yiyorduk; on kişi sofradan kalkıyor, diğer on kişi oturuyordu.

(Râvî Ebû'l-Alâ' hayretle, Semüre'ye);

"- Tencereye nereden dolduruluyordu?" diye sorunca, (Semüre);

---

[125] **Buharî**, Hibe, 6; Buyû', 99; Et'ıme, 6; **Müslim**, Eşribe, 32/175.

"- Neden hayret ediyorsun? O, -eliyle göğü işaret ederek- işte oradan dolduruluyordu" dedi.[126]

٨٩١٤- (م- جابر بن عبد الله رضي الله عنهما) : « أَنَّ رسول الله صلى الله عليه وسلم جاءه رجل يستطعمه ، فأطعمه شَطْرَ وَسْقِ شعير ، فما زال الرجل يأكل منه وامرأته وضيفهما حتى كالَهُ ففني ، فأتى النبيَّ صلى الله عليه وسلم ، فقال: **لو لم تكلْهُ لأكلتم منه ، ولقام لكم**» أخرجه مسلم.

8.914- Câbir b. Abdullah'dan rivâyet edilmiştir:

"Bir adam Hz. Peygamber'e geldi ve bir miktar yiyecek istedi. Hz. Peygamber de ona yarım ***vesak*** arpa verdi. Adam, kendisi, karısı ve misafiri bir müddet bundan yemeğe devam etmişler. Sonra adam arpayı ölçtü. (Ölçünce arpa tükendi ve adam) tekrar Hz. Peygamber'e geldi, Rasûlullah (as.) da;

"- Eğer onu ölçmeseydin, ondan yemeğe devam ederdiniz ve o sizin rızkınız olarak duracaktı" buyurdu.[127]

---

[126] **Tirmizî**, Menâkıb, 5/3625.

[127] **Müslim**, Fedâil, 3/9.

İZAH

Vesak, altmış **sa'** miktarında bir ağrılık birimidir. Bir **sa'** da, örfî dirheme göre 3.333 kg geldiğine göre, yarım **vesak** yaklaşık 100 kg eder.

٨٩١٥- (م- **جابر بن عبد الله** رضي الله عنهما) : « أنّ أمرأة كانت تُهدي للنبي صلى الله عليه وسلم في عُكّة لها سَمْنا ، فيأتيها بنوها ، فيسألون الأدم ، وليس عندهم شيء ، فتعمد إلى العكة التي كانت تُهدي منها للنبي صلى الله عليه وسلم فتجد فيها سمنا ، فما زالت تُقيم لها أُدم بيتها حتى عَصَرَتْها ، فأتت النبي صلى الله عليه وسلم ، فقال: **عصرتيها** ؟ قالت: نعم ، قال : **لو تركتيها ما زال قائما** ». أخرجه مسلم.

8.915- Câbir b. Abdullah anlatıyor:

"Bir kadın, küçük bir yağ tulumundan Hz. Peygamber'e yağ hediye ederdi. Ardından kadının çocukları gelip kendisinden katık isterlerdi. Halbuki evde yiyecek bir şey yoktu. Bunun üzerine kadın, Hz. Peygamber'e hediye ettiği yağın kabı olan tuluma gider ve onda yağ bulurdu. Böylece o tulum, evin katığını sağlıyordu. Nihayet kadın tulumu sıktı. Sonra Hz. Peygamber'e gitti. Rasûlullah (as.);

"- Tulumu sıktın mı?" diye sordu.

"- Evet" deyince;

"- Eğer ona dokunmasaydın, sizin katığınızı karşılamaya devam edecekti" buyurdu.[128]

٨٩١٦- (ت- **أبو هريرة** رضي الله عنه) قال : « أتيتُ رسول الله صلى الله عليه وسلم يوما بتُمَيرات ، فقلت: يا رسول الله ، ادع فيهن بالبركة ، فضَمَّهُنّ ، ثم دعا لي فيهن [بالبركة] ، ثم قال: **خذهُنّ ، فاجعلهن في مِزْوَدك هذا** - أو في هذا المزود - **فكلما أردت أن تأخذ منه شيئا أدخل يدك فيه ، خُذْ ، ولا تَنْثُره نثرا** ، قال: ففعلت ، فلقد حَمَلْتُ من

[128] **Müslim**, Fedâil, 3/8.

ذلك التمر كذا وكذا منْ وَسْقٍ في سبيل الله ، فكنا نأكل منه ونُطعم، وكان لا يفارق حقوي، حتى كان يومُ قتل عثمان انقطع» أخرجه الترمذي.

وزاد رزين : « من حقوي ، فسقط فحزنت عليه حزنا شديدا ».

8.916- Ebû Hureyre anlatıyor:

"Bir gün Hz. Peygamber'e birkaç tane hurma götürdüm ve;

"- Ey Allah'ın Rasûlü, şu hurmalara bereket dileseniz" dedim. Hz. Peygamber onları avucuna aldı ve bereket diledi. Sonra da;

"- Al bunları, şu erzak torbana –veya şu torbaya dedi- **koy! O torbadan bir şey almak istediğinde, elini daldır ve al! Sakın torbayı silkeleyip dağıtma!"** buyurdu.

Ebû Hureyre dedi ki:

"Ben de öyle yaptım. Vallahi ondan şu kadar ve şu kadar vesak Allah yolunda harcadım. Ayrıca biz de ondan yiyor ve başkalarına da yediriyorduk. O yiyecek torbasını belimden hiç ayırmadım. Nihayet Hz. Osman şehîd edildiği gün (belimdeki ip) koptu."[129]

RİVÂYETLER

Bunu **Tirmizî** tahric etti.

Rezîn şunu ilave etti:

"...İp koptu ve torba düştü. Bundan dolayı son derece üzüldüm."

الفصل الرابع

في إجابة دعائه صلى الله عليه وسلم

IV- DUÂSININ MAKBUL OLMASI

٨٩١٧- (خ م س- **عبد الله بن مسعود** رضي الله عنه) قال: « بينما رسول الله صلى الله عليه وسلم يُصَلّي عند البيت ، وأبو جهل وأصحاب له جلوس ، وقد نُحرت جزور بالأمس ، فقال أبو جهل: أيكم يقومُ إلى سَلا جزور بني فلان ، فيأخذه فيضعه بين كتفي محمد

[129] **Tirmizî**, Menâkıb, 47/3839.

إذا سجد ؟ فانبعث أشقى القوم فأخذه ، فلما سجد النبي صلى الله عليه وسلم وضعَهُ بين كتفيه ، فاستضحكوا ، وجعل بعضهم يميل على بعض ، وأنا قائم أنظر ، فلو كانت لي مَنعة طَرَحْتُهُ عن ظهر رسول الله صلى الله عليه وسلم ، والنبي صلى الله عليه وسلم ساجد ما يرفع رأسه ، حتى انطلق إنسان فأخبر فاطمة فجاءت - وهي جُوَيْرِيَة - فطرحته عنه ، ثم أقبلت تشتُمهم ، فلما قضى النبي صلاته رفع صوته ، ثم دعا عليهم - وكان إذا دعا دعا ثلاثا ، وإذا سأل سأل ثلاثا - ثم قال : **اللهم عليك بقريش** - ثلاث مرات - فلما سمعوا صوته ذهب عنهم الضحك ، وخافوا دعوته ، ثم قال : **اللهم عليك بأبي جهل بن هشام ، وعُتْبة بن ربيعة ، وشيبة بن ربيعة ، والوليد بن عتبة ، وأمية بن خلف ، وعُقْبة بن أبي مُعَيْط** ، وذكر السابع - ولم أحفظه - قال : فوالذي بعث محمدا بالحق ، لقد رأيتُ الذين سَمَّى صَرْعَى ، ثم سُحِبُوا إلى القليب ، قليب بدْر ».

وفي رواية « فأشهدُ بالله لقد رأيتُهم صرعى ، قد غيَّرَتْهم الشمس ، وكان يوما حارًّا »

وقال بعض الرواة : « الوليد بن عتبة » غلط في هذا الحديث. وفي رواية: « ذكر السابع، وهو عمارة بن الوليد » وفيها : « فيَعْمد إلى فَرْثها ودَمِها وسلاها ، فيجيء به ، ثم يُمهله حتى إذا سجد وضعه بين كتفيه ». أخرجه البخاري ومسلم ، وأخرجه الترمذي مختصرا.

8.917- Abdullah b. Mes'ûd anlatıyor:

"Rasûlullah (as.) Kâbe'de namaz kılıyordu, Ebû Cehil ve arkadaşları da orada oturuyorlardı. Bir gün önce de bir deve kesilmişti. Ebû Cehil, arkadaşlarına;

"- Hanginiz falancıların kestiği devenin işkembesini getirir de, Muhammed secdeye gittiğinde onu ensesine koyar?" diye sordu. Yanındakilerin en bahtsızı fırladı, işkembeyi alıp getirdi ve Hz. Peygamber secdeye varınca gidip ensesine koydu. Oradakiler katıla katıla güldüler ve birbirlerinin üzerine abandılar. Ben de ayakta onlara bakıyordum. Eğer onlara karşı koyacak gücüm olsaydı, onu Rasûlullah'ın (as.) sırtından atardım. Hz. Peygamber secdede duruyor, başını kaldırmıyordu. Nihayet biri gidip Fâtıma'ya haber

verdi. Genç bir kız olan Hz. Fatıma hemen geldi ve işkembeyi kaldırıp attı. Sonra müşriklere döndü, bağırıp çağırmaya başladı.

Hz. Peygamber namazını bitirince sesini yükseltti ve onlara beddua etti. Rasûlullah (as.) bir duâ ettiği zaman, onu üç defa tekrar ederdi. Bir şey isteyince de üç kez isterdi. Sonra üç kere;

"- **Allah'ım, Kureyş'i sana havâle ediyorum!"** dedi. Müşrikler O'nun sesini duyunca gülmeleri kesildi, bedduasından korkuya kapıldılar. Sonra Hz. Peygamber tekrar;

"- **Allah'ım! Ebû Cehil b. Hişâm, Utbe b. Rabîa, Şeybe b. Rabîa, Velîd b. Utbe, Ümeyye b. Halef ve Ukbe b. Ebî Muayt'ı sana havâle ediyorum"** diye beddua etti. Bu sırada yedinci olarak bir adamın daha ismini söyledi, ama ben aklımda tutamadım.

Muhammed'i hakla gönderen Allah'a yemin ederim ki, Hz. Peygamber'in isimlerini söylediği kişilerin (ekserisini Bedir harbinde) yerlere serilmiş olarak gördüm. Sonra sürüklenerek çukura, **Bedir** çukuruna atıldılar."[130]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyette son cümle şöyledir:

"Allah'a şehâdet ederim ki, ben onları (Bedir'de) yerlere serilmiş olarak gördüm. Güneş de şekillerini değiştirmişti. O gün çok sıcak bir gündü."

Başka bir rivâyette, yedinci kişinin adının "Umâre b. el-Velîd" olduğu zikredilir. Bu rivâyette şu ifâde vardır:

"Müşrik adam, devenin barsağını, kanını ve pisliğini alıp geldi, sonra bir müddet bekledi, Hz. Peygamber secdeye varınca, gidip onları ensesine koydu."

Bunları **Buharî** ve **Müslim** tahric etti. **Nesaî** de muhtasar olarak rivâyet etti.

---

[130] **Buharî**, Vudû, 70; Salât, 109; Cihâd, 98; Cizye, 21; Menâkıbu'l-Ensâr, 29; Megâzî, 7; **Müslim**, Cihâd, 39/107-110; **Nesaî**, Tahâret, 191.

İZAH

Deve pisliğini getirip Hz. Peygamber'in ensesine koyan kişi, **Ukbe b. Ebî Muayt** idi.

Bütün peygamberlere çeşitli eziyetler yapılmıştır. İnsanlar, kendilerine dünya ve âhiret mutluluğunu kazandırmaya çalışan Allah elçilerine insanlık dışı muâmelede bulunmaktan çekinmediler. Sadece peygamberler değil, **"Rabbim Allah'tır"** davasının yolcularından pek çokları da benzer muâmelelere maruz kaldılar. Ama neticede kaybeden yine kendileri oldular. Bu tutumlarının karşılığını bazen dünyada iken de gördüler, fakat ebedî âlemde yaptıklarının cezasını mutlaka çekeceklerdir.

٨٩١٨- (خ م- **أنس بن مالك** رضي الله عنه) قال : « كان رجل نصراني أسلم ، فقرأ البقرة وآل عمران ، وكان يكتب الوحي للنبي صلى الله عليه وسلم فعاد نصرانيا ، فكان يقول: ما يدري محمد إلا ما كتبت له ، فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : **اللهم اجعله آية** ، فأماته الله ، فدفنوه ، فأصبح وقد لفظته الأرض ، فقالوا : هذا فعل محمد وأصحابه ، لما هَرَبَ منهم نبشوا عن صاحبنا ، فألقوه ، فحفروا له وأعمقوا ما استطاعوا ، فأصبحوا وقد لفظته الأرض ، فقالوا مثل الأول، فحفروا له وأعمقوا ، فلفظته الثالثة ، فعلموا أنه ليس من الناس ، فألقوه بين حجرين ، ورضموا عليه الحجارة ». أخرجه البخاري ، ومسلم إلى قوله : « فألقوه».

وفي رواية قال : « كان منا من بني النجار رجل قد قرأ البقرة وآل عمران ، وكان يكتب لرسول الله صلى الله عليه وسلم ، فانطلق هاربا حتى لحق بأهل الكتاب ، فأُعجبوا به ، فرفعوه ، فما لبث أن قصَم الله عُنقه فيهم ، فحفروا له فوارَوْهُ ، فأصبحت الأرض قد نَبَذته على وجهها ، ثم عادوا ، فعادت - ثلاث مرات - فتركوه منبوذا».

8.918- Enes b. Mâlik anlatıyor:

"Bir Hıristiyan Müslüman olmuştu. Bakara ve Âli İmrân sûrelerini okurdu. Hz. Peygamber'e vahiy kâtipliği yapıyordu. Ama sonra tekrar Hıristiyanlığa döndü ve;

"Muhammed, benim kendisi için yazdıklarımdan başka bir şey bilmez!" dedi. Hz. Peygamber de;

"- **Allah'ım, onu bir alâmet yap!"** diye dua etti.

Bir müddet sonra Allah onun canını aldı. Adamları onu gömdüler. Fakat sabah olunca, mezar onu kabul etmemiş, dışarıya atmıştı. İnsanlar;

"- Bu, mutlaka Muhammed ve arkadaşlarının işidir; onların yanından kaçtığı için arkadaşımızın kefenini soydular ve onu dışarı çıkarıp attılar" dediler. Sonra güçleri yettiği kadar derin bir çukur kazıp oraya defnettiler. Fakat ertesi sabah mezar yine onu dışarı atmıştı. İnsanlar yine ilk söyledikleri gibi konuştular. Tekrar derin bir çukur kazıp defnettiler. Mezar onu üçüncü sefer dışarı atınca, anladılar ki, bu iş insanlardan gelmiyormuş! O zaman onun cesedini iki taşın arasına koydular ve üzerine de taş yığdılar."[131]

RİVÂYETLER

Bunu **Buharî** ve **Müslim**; "bu işin insanlardan gelmediğini anladılar ve onu orada bıraktılar" cümlesine kadar tahric ettiler.

Diğer bir rivâyet şöyledir:

"Bizden, yani Neccâr oğullarından bir adam vardı, Bakara ve Âli İmrân sûrelerini okumuştu. Hz. Peygamber'e de kâtiplik yapardı. Adam bir gün kaçıp ehl-i kitâba katıldı. Onlar da kendisinden hoşlandılar ve onun şânını yücelttiler. Fakat çok geçmeden Allah onun canını aldı. Bir çukur kazıp adamı gömdüler. Ama yer onu kabul etmedi, dışarı attı. Sonra tekrar gömdüler, yer yine dışarı attı. Bu iş üç defa tekrarlandı. Sonunda onu atılmış halde bıraktılar."

٨٩١٩- (خ د س- جابر بن عبد الله رضي الله عنهما) « أَنَّ أباه تُوفِّي وترك عليه ثلاثين وَسْقا لرجل من اليهود ، فاستنظره جابر ، فأبى أن يُنْظِره ، فكلّم جابر رسول الله صلى الله عليه وسلم ليشفع إليه ، فجاءه رسول الله ، فكلم اليهودي ليأخذ ثمر نخله بالذي له ، فأبى ، فدخل رسول الله صلى الله عليه وسلم النخل ، فمشى فيها ، ثم قال لجابر : **جُدَّ له ، فأوف**

---

[131] **Buharî**, Menâkıb, 25; **Müslim**, Münâfıkîn, 14.

الذي له ، فجدّه بعدما رجع رسول الله صلى الله عليه وسلم ، فأوفاه ثلاثين وسْقا ، وفضَلَتْ له سبعة عشر وسقا ، فجاء جابر رسول الله صلى الله عليه وسلم ليخبره بالذي كان ، فوجده يصلّي العصر ، فلما انصرف أخبره بالفضْل ، فقال: **أخبر بذلك ابنَ الخطاب** ، فذهب جابر إلى عمر فأخبره ، فقال عمر : لقد علمْتُ حين مشى فيها رسول الله صلى الله عليه وسلم لَيُبَاركَنّ فيها ».

وفي رواية قال : « تُوُفِّي أبي وعليه دَيْن ، فعرضتُ على غُرمائه أن يأخذوا التمر بما عليه ، فأبَوْا ، ولم يَرَوْا أن فيه وَفاء ، فأتيت النبي صلى الله عليه وسلم ، فذكرت ذلك له ، فقال : **إذا جَدَدْتَه فوضعته في المِرْبَد آذنِّي** ، فلما جددته ووضعته في المربد ، آذنْتُ رسول الله ، فجاء ومعه أبو بكر وعمر ، فجلس عليه ودعا بالبركة فيه ، ثم قال : **ادعُ غرماءك** ، **فأوفِهم** ، فما تركت أحدا له دين على أبي إلا قضيته ، وفضَلَ ثلاثة عشر وسقا : سبعة عجوة ، وستة لون - أو ستة وسبعة - فوافيتُ رسول الله صلى الله عليه وسلم المغرب ، فذكرت ذلك له ، فضحك ، وقال : **ائت أبا بكر وعمر فأخبرهما** ، فأخبرتهما ، فقالا : لقد علمنا إذْ صَنَعَ رسول الله صلى الله عليه وسلم ما صنع أن سيكون». وقال في رواية : « صلاة العصر » ، وفي رواية : « صلاة الظهر».

وفي أخرى قال : « تُوُفِّي عبد الله بن عمرو بن حَرام وعليه دين ، فاستعنتُ بالنبي صلى الله عليه وسلم على غرمائه أن يَضَعُوا من دينه ، فطلب إليهم ، فلم يفعلوا ، فقال لي النبي : **اذهب ، فَصَنِّف تمرك أصنافا : العجوة على حدة ، وعَذْق زيد على حدة ، ثم أرسِلْ إليَّ** ، ففعلت ، ثم أرسلتُ إليه ، فجلس على أعلاه - أو في وسطه - ثم قال : **كِلْ للقوم** ، فكلتُ لهم ، حتى أوفيتهم الذي لهم ، وبقي تمري كأنه لم ينقص منه شيء »

وفي رواية « فما زال يَكيلُ لهم حتى أدَّى ».

وفي أخرى نحوه ، وفيه زيادة ، قال جابر : « أُصيبَ عبد الله ، وترك عيالا ودينا ، فطلبتُ إلى أصحاب الدين أن يَضَعوا بعضا ، فأبَوْا ، فأتيتُ النبي صلى الله عليه وسلم فاستشفعت به عليهم ، فأبوا، فقال : **صَنِّف تمرك ، كلَّ شيء على حدة ، ثم أحضرهم ، حتى آتيك** ، ففعلت ، ثم جاء فقعد عليه ، وكال لكل رجل حتى استوفى ، وبقي التمر مكانه

، كأنه لم يُمَسّ ، وغزوت مع النبي صلى الله عليه وسلم على ناضح لنا ، فأزحَفَ الجمل ، فتخلَّف عليّ ، فوكَزَهُ... ثم ذكر نحو ما تقدم من أمر الجمل وبيعه وسؤاله عَمَّا تزوّج ، وجوابه وإتيانه أهلَهُ ولوم خاله له... وفي آخره: فلما قدم النبي صلى الله عليه وسلم غدوْتُ إليه بالجمل فأعطاني بثمن الجمل والجمل وسَهْمي مع القوم».

وفي أخرى « أن أباه استُشْهد يوم أحد ، وترك ستَّ بنات ، وترك عليه دينا ، فلما حضر جداد النخل أتيت فقلت: يا رسول الله ، قد علمتَ أنَّ والدي استشهد يوم أحد وترك دينا كثيرا ، وأُحبُّ أن يراك الغرماء ، فقال: **اذهب فَبَيْدر كل تمر على ناحية** ، ففعلت ، ثم دعوته ، فلما رأوه أُغروا بي تلك الساعة ، فلما رأى ما يصنعون طاف حول أعظمها بَيْدرا ، ثلاث مرات ، ثم جلس عليه ، ثم قال: **ادعُ أصحابك** ، فما زال يكيل لهم ، حتى أدى الله أمانة والدي ، وأنا والله راض أن يؤديَ الله أمانة والدي ولا أرجع إلى أخواتي بتمرة ، فسلَّم الله البيادر كلها ، حتى إني أنظر إلى البيدر الذي عليه رسول الله صلى الله عليه وسلم كأنه لم ينقص تمرة واحدة ».

وفي أخرى : « أن أباه توفي وعليه دَين ، قال: فأتيت النبي صلى الله عليه وسلم فقلت : إن أبي ترك عليه دينا ، وليس عندي إلا ما يُخرج نخلُه ، ولا يبلغ ما يخرج سنتين ما عليه ، فانطلقْ معي لكيلا يُفحشَ عليّ الغرماء ، فمشى حول بَيْدر من بيادر التمر فدعا ثم آخر ثم جلس عليه فقال: **تمزّعوه** فأوفاهم الذي لهم وبقي مثل ما أعطاهم».

وفي أخرى : « أنَّ أباه قتل يوم أُحُد شهيدا ، فاشتد الغرماء في حقوقهم ، فأتيتُ رسول الله صلى الله عليه وسلم فكلَّمته ، فسألهم أن يقبلوا تمر حائطي ، ويُحلِّلوا أبي ، فأبوْا ، فلم يعطهم رسول الله صلى الله عليه وسلم حائطي ، ولم يكسره لهم ، ولكن قال : **سأغدوا عليك** ، فغدا علينا حين أصبح، وطاف في النخل ، ودعا في ثمرها بالبركة ، فجددْتُها ، فقضيتهم حقوقهم ، وبقي لنا من ثمرها بقية ، ثم جئت رسولَ الله صلى الله عليه وسلم فأخبرته بذلك ، فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم لعمر وهو جالس : **اسمَعْ يا عمر** ، فقال عمر : ألا يكون قد علمنا أنك رسول الله ، والله إنك لرسول الله ». هذه روايات البخاري.

وفي رواية أبي داود « أنَّ أباه توفي وترك عليه ثلاثين وَسْقا لرجل من اليهود ، فاستنظره جابر فأبى ، فكلّم جابر رسولَ الله صلى الله عليه وسلم ليشفع له إليه ، فجاء رسول الله صلى الله عليه وسلم ، فكلم اليهودي ليأخذ تمر نخله بالذي له عليه ، فأبى عليه ، فكلمه رسول الله صلى الله عليه وسلم أن يُنظِرَه...» وساق الحديث. كذا ذكره أبو داود ، وأخرج النسائي معظم روايات البخاري.

وله في أخرى قال : « كان ليهودي على أبي تمر ، فقتل يوم أحد ، وترك حديقتين ، وتمرُ اليهودي يستوعب ما في الحديقتين ، فقال النبي صلى الله عليه وسلم : **هل لك أن تأخذ العام نصفه ، وتؤخر نصفه ؟** فأبى اليهودي ، فقال النبي صلى الله عليه وسلم : **هل لك أن تأخذ الجداد؟** فأبى ، قال: فآذِنّي ، فآذنته ، فجاء هو وأبو بكر ، فجعل يُجَدّ ويُكال من أسفل النخل ، ورسول الله صلى الله عليه وسلم يدعو بالبركة ، حتى وَفَيْنا جميع حقه من أصغر الحديقتين ، ثم أتيتهم برطب وماء ، فأكلوا وشربوا ثم قال : **هذا من النعيم الذي تُسألون عنه** ».

8.919- Câbir b. Abdullah'dan rivâyet edildiğine göre; babası ölmüş, geriye de bir Yahudi'ye otuz vesak borç bırakmıştı. Câbir Yahudi'den biraz süre istedi ise de Yahudi kabul etmedi. Sonra Hz. Peygamber'e gidip Yahudi'den ricâ etmesini istedi. Hz. Peygamber de gitti ve alacağına karşılık olarak Câbir'in hurma ağaçlarının meyvesini almasını teklif etti, ama Yahudi kabul etmedi. Sonra Hz. Peygamber hurma bahçesine girip bir süre dolaştı, sonra da Câbir'e;

"- Hurmaları topla ve Yahudi'ye olan borcunu öde!" buyurdu. Hz. Peygamber oradan döndükten sonra Câbir hurmaları topladı, Yahudi'ye otuz vesak hurma borcunu verdi, ayrıca kendisine de on yedi vesak hurma arttı. Sonra durumu haber vermek için Rasûlullah'a (as.) gitti. Hz. Peygamber'i ikindi namazını kılarken buldu. Namazı bitirince, borcundan fazla olarak kendisine de hurma kaldığını söyledi. Hz. Peygamber;

"- Bunu Hattâb'ın oğlu (Ömer'e) **anlat!"** deyince, Câbir hemen Hz. Ömer'e gidip olayı anlatır. Hz. Ömer de;

"- Rasûlullah (as.) senin hurmalığını dolaştığı zaman, mutlaka hurmalığına bereket verileceğini kesin olarak anlamıştım" dedi.[132]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyet şöyledir:

"Babam, borçlu olarak ölmüştü. Alacaklılarına, bu yılın hurma mahsûlünü almalarını teklif ettim, ama mahsûlün alacaklarını karşılamayacağını düşünerek bunu kabul etmediler. Bunun üzerine Hz. Peygamber'e gidip durumu anlattım. Rasûlullah (as.) bana;

"- **Mahsûlü toplayıp harmana koyduğun zaman bana haber ver!"** buyurdu. Ben de mahsûlü toplayıp harmana koydum, sonra gidip Rasûlullah'a (as.) haber verdim. Hz. Peygamber, Ebû Bekir ve Ömer'le birlikte geldi, harmanın üzerine oturdu ve bereket diledi. Sonra da;

"- **Alacaklılarını çağır ve borcunu öde!"** buyurdu. Babamdan alacağı olan herkese borcunu tek tek ödedim. Geriye de yedi vesak acve cinsinden, altı vesak levn cinsinden –veya ilkini altı, ikincisini yedi vesak dedi- olmak üzere on üç vesak hurma arttı. Müteâkiben akşam namazı sırasında Hz. Peygamber'e gittim ve durumu anlattım. Rasûlullah (as.) gülümsedi ve;

"- **Ebû Bekir'le Ömer'e git, bu durumu onlara da anlat!"** buyurdu. Hemen gidip durumu anlattım. Her ikisi de;

"- Rasûlullah'ın (as.) hurmalıkta yaptıklarını yapınca, vallahi bunun böyle olacağını anlamıştık" dediler.

Bu hadîsin başka bir rivâyetinde Câbir'in Hz. Peygamber'e ikindi vaktinde gittiği, diğer bir rivâyette de öğle namazı vaktinde gittiği belirtilir.

Bir başka rivâyet de şöyledir:

"(Babam) Abdullah b. Amr b. Harâm borçlu ölmüştü. Alacaklıların bir miktar indirim yapmaları konusunda Rasûlullah'dan (as.) yardım istedim. Hz. Peygamber de bunu onlara

---

[132] **Buharî**, Buyû', 51; İstikrâz, 8, 9, 18; Sulh, 13; Vesâyâ, 36; Menâkıb, 25; Megâzî, 18; **Ebû Davud**, Vesâyâ, 17/2884; **Nesaî**, Vesâyâ, 4.

teklif etti, ama onlar kabul etmediler. Bunun üzerine Rasûlullah (as.) bana;

"- Git, hurmanı çeşitlerine göre ayır; ***acve*** **hurmasını bir bölüm,** ***azku zeyd*** **hurmasını başka bir bölüm yap! Sonra da bana haber ver!"** buyurdu. Ben de söyleneni yaparak Hz. Peygamber'e gittim. Rasûlullah (as.) gelip harmanın üzerine –veya ortasına- oturdu. Sonra;

"- Alacaklılar için bunları tart!" buyurdu. Ben de tartmaya başladım. Bütün alacaklıları bitirdim, ama hurma harmanım, sanki hiç el sürülmemiş gibi aynen duruyordu."

Başka bir rivâyette; **"alacaklılar için bunları tart!"** cümlesi yerine, "Hz. Peygamber alacaklılar için hurmayı tartmaya başladı, nihayet bütün borçları ödedi" denir.

Buna benzer diğer bir rivâyette de Câbir'in şöyle söylediği ilave edilir:

"(Babam) Abdullah ölmüş, geriye de evlâd u iyâl ve bir miktar da borç bırakmıştı. Alacaklılardan, borcun bir miktarını indirmelerini talep ettim, ama kabul etmediler. Bunun üzerine Hz. Peygamber'e gidip bu konuda aracı olmasını istedim. Ama alacaklılar yine kabul etmediler. O zaman Rasûlullah (as.) bana;

"- Hurmanı tasnif et, her cinsi bir tarafa koy! Sonra ben gelinceye kadar alacaklıları çağır!" buyurdu. Hemen bunları yaptım. Sonra Hz. Peygamber geldi, harmanın üzerine oturdu ve her alacaklıya alacağını tam olarak ölçüp verdi. Sonunda yine harman sanki hiç el sürülmemiş gibi olduğu gibi duruyordu.

Ben, Hz. Peygamber'le birlikte bir saka devemizle gazâya gitmiştim. Deve yorulmuş ve beni geri bırakmıştı. Hz. Peygamber deveye değnekle dürttü..."

Sonra Câbir, daha önce yerinde geçtiği üzere, Hz. Peygamber'in devenin kendisine satılması isteği ile evliliğini sorduğunu, buna verdiği cevabı, âilesinin yanına gelmesini, dayısının kendisini kınamasını anlatır. Sonunda da şöyle der:

"Hz. Peygamber gelince, ben deveyi teslim etmek üzere kendisine götürdüm. Bana hem devenin bedelini, hem devenin kendisini ve hem de diğerleriyle birlikte ganimetteki payımı verdi."

Başka bir rivâyete göre; "Câbir'in babası Uhud'da şehîd edilmiş, geride altı kız ve bir miktar da borç bırakmıştı." Câbir şöyle devam eder:

"Hurma toplama zamanı gelince, Hz. Peygamber'e gidip;

"- Ey Allah'ın Rasûlü; biliyorsunuz babam Uhud'da şehîd düştü. Geride bir sürü borç bıraktı. Mümkünse alacaklılarla bir görüşmenizi arzu ediyorum" dedim. Bana;

"- **Git, hurmaları cins cins ayır!"** buyurdu. Hemen söyleneni yaptım, sonra kendisini davet ettim. Alacaklılar, Rasûlullah'ı (as.) o saatte orada görünce, ısrarlarını arttırdılar. Hz. Peygamber onların yaptıklarını görünce, hurma harmanının en büyüğünün etrafında üç kez dolaştı, sonra üstüne oturdu. Sonra da;

"- **Alacaklı arkadaşlarını çağır!"** buyurdu.

Müteâkiben onlara, hurmayı ölçüp ölçüp vermeye başladı. Nihayet Allah, babamın borçlarının tamamını ödedi. Vallahi ben, yeter ki Allah babamın borçlarını ödesin de kız kardeşlerime tek bir hurma bile götürmemeye râzı idim. Ama Yüce Allah hurma harmanının hepsini kurtardı. O kadar ki, Rasûlullah'ın (as.) üstüne oturduğu hurma harmanına bakıyordum, sanki tek bir hurma bile eksilmemişti."

Diğer bir rivâyette Câbir, babasının borçlu olarak öldüğünü söyledikten sonra şöyle devam eder:

"Hz. Peygamber'e gittim;

"- Babam çok borç bıraktı, bende ise onun hurma mahsûlünden başka bir şey yok; ama birkaç yıllık[133] mahsûl bile onun borçlarını ödemez. Alacaklıların bana hakaret etmemeleri için siz de benimle gelseniz" dedim.

---

[133] **Câmiu'l-Usûl**'de *"seneteyni"* diye, yani **"iki yıllık mahsûl"** şeklinde zaptedilen bu ibare **Buharî**'de **"sinîne"** diye, yani **"birkaç senelik mahsûl"** şeklindedir. Biz de tercümede **Buharî**'deki aslını esas aldık.

Hz. Peygamber geldi, hurma harmanlarının en büyüğünün etrafında dolaştı, duâ etti. Sonra başka bir yığının etrafında dolaşıp dua etti.[134] Sonra harmanın üzerine oturdu ve;

"- Borcunu buradan alın!" buyurdu.

Alacaklıların hepsinin borçlarını ödedi, geride de yine onlara verdiği kadarı kaldı."

Bir başka rivâyete göre de; "Câbir'in babası Uhud günü şehîd edilmişti. Alacaklılar alacaklarını almak için sıkıştırdılar. Ben de Rasûlullah'a (as.) gidip durumu anlattım. Hz. Peygamber onlardan, bahçemdeki hurmaları kabul etmelerini ve kalanını da babama helâl etmelerini istedi, ama kabul etmediler. Rasûlullah (as.) da bahçemi onlara vermedi, ama bana;

"- Yarın kuşluk vakti sana geleceğim" buyurdu. Sabahleyin Hz. Peygamber geldi, hurmalıkta dolaştı ve mahsûl için bereket diledi. Sonra ben hurma mahsûlünü topladım ve alacaklıların hepsinin haklarını tamamen ödedim. Bize de (önemli) bir miktar hurma kalmıştı.

Sonra Hz. Peygamber'e gidip durumu anlattım. Rasûlullah (as.), yanında oturan Hz. Ömer'e;

"- Dinle ya Ömer!" buyurdu. Hz. Ömer de;

"- Nasıl olmasın ki?! Biz senin Allah'ın Rasûlü olduğunu biliyoruz. Vallahi sen Allah'ın Rasûlüsün" dedi.

Bunlar **Buharî**'nin rivâyetleridir.

Ebû Davud'un rivâyeti de şöyledir:

"Câbir'in babası, bir Yahudi'ye otuz vesak borcu olduğu halde ölmüş. Câbir Yahudi'den borcu biraz ertelemesini istedi ise de Yahudi kabul etmedi. Bunun üzerine Câbir Rasûlullah'a (as.) gidip bu konuda Yahudi'ye aracılık etmesini ricâ etti. Hz. Peygamber de Yahudi'ye, alacağına karşılık Câbir'in hurma mahsûlünü almasını teklif etmiş, ama Yahudi yine kabul etmemişti. Bu sefer Hz.

---

[134] **Câmiu'l-Usûl**'de *"ehhera"* diye zaptedilen bu kelime, **Buharî**'de *"âhera"* şeklindedir. Tercümeyi **Buharî**'deki aslına göre yaptık.

Peygamber biraz zaman tanımasını istedi, Yahudi yine kabul etmedi..." Râvî bu minval üzere hadîsin tamamını rivâyet etti.

Ebû Davud hadîsi bu şekilde tahric etti.

Nesaî de **Buharî**'nin rivâyetlerinden büyük kısmını tahric etti. Onun başka bir rivâyeti de şöyledir:

"Bir Yahudi'nin babamdan bir miktar hurma alacağı vardı. Babam **Uhud** günü öldürülmüş, geride de iki bahçe ile bu iki bahçedeki mahsûlün tamamına denk düşecek miktarda Yahudi'ye olan hurma borcu bırakmıştı. Hz. Peygamber Yahudi'ye;

"- **Bu sene alacağının yarısını alsan, kalanını da gelecek seneye ertelesen olur mu?**" diye sordu, Yahudi kabul etmedi. Hz. Peygamber tekrar;

"- **Mahsûlün tamamını alsan ve alacağını kapatsan olur mu?**" diye sordu, yine kabul etmedi. O zaman Hz. Peygamber bana (gerekli tembihatı yaptıktan sonra);

"- (Yarın) **bana haber verirsin**" dedi. Ben de söyleneni yapıp kendisine haber verdim. Hz. Peygamber ve Ebû Bekir birlikte geldiler. Bir taraftan hurma toplanıyor, diğer taraftan hurma ağacının altında tartılıyor, Rasûlullah (as.) da bereket diliyordu. Bahçelerin en küçük bölümünün mahsûlü ile adamın bütün alacaklarını ödedik. Sonra onlara taze hurma ile su getirdim, onlar da yediler, içtiler, sonra Hz. Peygamber;

"- **Bu, size sorulacak olan nimetlerdendir**" buyurdu.

İZAH

Acve, levn, lîne ve ***azku zeyd***;.kalitesine göre hurmaya verilen muhtelif isimlerdir. En kalitelisine ***acve*** denirdi.

Daha önce de ifade edildiği üzere bir ***vesak*** 60 ***sa'***dır. Bir ***sa'*** da örfî dirheme göre 3.333 kilodur. Buna göre otuz vesak hurma, altı ton eder.

Hadîsin bir rivâyetinde **Câbir**'in Hz. Peygamber'e ikindi vaktinde gittiği, diğerinde öğle namazı vaktinde, öbüründe de akşam

vaktinde gittiği belirtilmektedir. Birbirine aykırı olan bu farklı rivâyetlerin hepsi de, **Câbir**'den gelen senedlerde görülmektedir. Ancak farklılık **Câbir**'den değil, muhtemelen diğer râvîlerin zaptından kaynaklanmaktadır. Kaldı ki asıl maksat da, hangi namaz olduğunu tayin değildir, Hz. Peygamber'in duasıyla hasıl olan berekete işarettir. Bu yüzden hangi vakit olduğunu tayinde özel bir dikkat gösterilmemiştir.

٨٩٢٠- (خ- **جابر بن عبد الله** رضي الله عنهما) قال : « كان بالمدينة يهودي ، وكان يُسلفني في تمري إلى الجداد ، وكانت لجابر الأرض التي بطريق رُومة ، فخَنَسَت النخلُ عاما ، فجاءني يهودي عند الجداد ، ولم أجدّ منها شيئا ؛ فجعلت أستنظره إلى قابل ، فيأبى ، فأُخْبِر بذلك رسول الله صلى الله عليه وسلم ، فقال لأصحابه: **امشوا نستنظر لجابر من اليهودي** ، فجاؤوني في نخلي ، فجعل رسول الله صلى الله عليه وسلم يكلم اليهوديّ ، ويقول: لا أُنظر ، فقام رسول الله صلى الله عليه وسلم ، فطاف بالنخل ، ثم جاءه فكلمه فأبى ، فقمت ، فجئت بقليل رطب ؛ فوضعته بين يدي رسول الله صلى الله عليه وسلم ، فأكل ، ثم قال: **أين عريشك يا جابر** ؟ فأخبرته ، فقال: افرش لي فيه ، ففرشته ، فدخل فرقد ، ثم استيقظ ، فجئته بقبضة أخرى ، فأكل منها ، ثم قام فكلم اليهودي ، فأبى عليه، فقام في الرِّطاب، وطاف في النخل الثانية، ثم قال : **يا جابر** ، **جُدَّ واقض** ، فوقعتْ في الجداد ، فجددت منها ما قضيته ، وفضَل مثله ، فخرجت حتى جئت رسول الله صلى الله عليه وسلم فبشرته ، فقال: **أشهد أني رسول الله**». أخرجه البخاري.

8.920- Câbir b. Abdullah anlatıyor:

"Medîne'de bir Yahudi vardı, bana her sene hurma toplama zamanına kadar borç verirdi. Câbir'in Rûme yolunda bir arazisi vardı. Bir sene bu hurmalık, mutat şekilde mahsûl vermedi. Mahsûl toplama vaktinde Yahudi bana geldi, ama ona bir şey veremedim, gelecek seneye kadar mühlet vermesini istedim, ama kabul etmedi. Bu durum Hz. Peygamber'e haber verildi. Rasûlullah (as.) ashâbına;

"- Haydi gidelim de, Yahudi'den Câbir'in borcunu ertelemesini isteyelim!" dedi. Hep birlikte bahçeme geldiler. Rasûlullah (as.) Yahudi ile konuşmaya başladı, Yahudi inatla;

"- Ertelemem!" diyordu. O zaman Hz. Peygamber kalktı, hurmalığı dolaştı, sonra tekrar Yahudi'nin yanına geldi, kendisiyle konuştu, Yahudi yine kabul etmedi. Bunun üzerine ben kalktım ve az bir miktar yaş hurma götürüp Rasûlullah'ın (as.) önüne koydum. Hz. Peygamber yedi, sonra da;

"- Ya Câbir, çardağın nerede?" diye sordu. Gösterdim. Sonra;

"- Orada bana bir şey ser!" buyurdu. Hemen serdim. Hz. Peygamber çardağa girip bir müddet uyudu, sonra uyandı. Uyanınca, ben bir avuç daha hurma götürdüm, onu da yedi. Sonra kalktı, tekrar Yahudi ile konuştu, Yahudi yine razı olmadı. Tekrar kalktı ve ikinci defa hurmalığı dolaştı. Sonra bana;

"- Ya Câbir, ağaçlardaki hurmayı topla ve borcunu öde!" buyurdu. Ben de toplamaya başladım. Topladıklarımdan Yahudi'ye olan borcumu ödedim, geriye de bir o kadarı daha kalmıştı. Bostandan çıkıp Rasûlullah'ın (as.) yanına gittim ve durumu O'na müjdeledim. Hz. Peygamber sadece;

"- Şehâdet ederim ki, ben Allah'ın Rasûlüyüm" dedi.[135]

٨٩٢١- (م- **أبو هريرة** رضي الله عنه) قال : « كنتُ أدعو أمّي إلى الإسلام وهي مشركة، فدعوتُها يوما ، فأسْمَعَتْني في رسول الله صلى الله عليه وسلم ما أكره ، فأتيتُ رسول الله صلى الله عليه وسلم وأنا أبكي ، فقلتُ : يا رسول الله ، إني كنت أدعو أمي إلى الإسلام ، فتأبى علي ، فدعوتها اليوم فأسمعتني فيك ما أكره ، فادع الله تعالى أن يهدي أم أبي هريرة ، فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم : **اللهم اهدِ أمَّ أبي هريرة** ، فخرجتُ مُستبشرا بدعوة النبي ، فلما جئت فصرتُ إلى الباب وقَرُبْتُ منه ، فإذا هو مُجاف ، فسَمِعَتْ أُمِّي خَشْفَ قَدَميَّ ، فقالت: مكانك يا أبا هريرة ، وسمعتُ خَضْخَضة الماء ، فاغْتَسَلتْ ولبسَتْ درعها ، وعجلتْ عن خمارها ، ففتحت الباب ، ثم قالت: يا أبا هريرة ، أشهد أن لا إله إلا الله ،

[135] **Buharî**, Et'ıme, 41.

وأشهد ان محمدا عبده ورسوله ، قال : فرجعتُ إلى رسول الله صلى الله عليه وسلم فأتيته وأنا أبكي من الفرح ، فقلت: يا رسول الله ، أبشر فقد استجاب الله دعوتك ، وهدى أم أبي هريرة ، فحمد الله وقال خيرا ، قال : فقلت: يا رسول الله ، ادع الله أن يُحبِّبني [أنا] وأمي إلى عباده المؤمنين ، ويحببهم إلينا ، فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : **اللهم حبِّبْ عُبيدك هذا** - يعني أبا هريرة- **وأمه إلى عبادك المؤمنين** ، **وحبِّبْ إليهما المؤمنين** ، فما خَلَق من مؤمن يسمع بي ولا يراني إلا أحبَّني ». أخرجه مسلم.

8.921- Ebû Hureyre'den rivâyet edilmiştir:

"Benim annem müşrikti, bu yüzden kendisini İslâm'a davet ediyordum. Bir gün yine İslâm'a davet ettim, ama bana Rasûlullah (as.) hakkında hoşuma gitmeyen bir şey söyledi. Ağlayarak Hz. Peygamber'e gittim:

"- Ey Allah'ın Rasûlü; ben annemi İslâm'a davet ediyordum, ama kabul etmiyordu. Bugün yine davet ettim, ama bana senin hakkında hiç de hoşlanmadığım bir şey söyledi. Allah'a dua etseniz de, Yüce Allah Ebû Hureyre'nin annesine hidâyet buyursa..." dedim. Bunun üzerine Rasûlullah (as.);

"- Allah'ım! Ebû Hureyre'nin annesine hidâyet buyur!" dedi. Hz. Peygamber'in duasından dolayı oradan sevinçle çıktım. Eve gelip kapıya yanaştım, kapı kapalıydı. Annem ayak seslerimi duydu, bana;

"- Yerinde kal ya Ebû Hureyre!" diye seslendi. Bu esnada içerde su sesleri işittim. Annem yıkanıp elbisesini giydi, alelacele başını örttü ve kapıyı açtı. Sonra da;

"- Ya Ebâ Hureyre! Şehâdet ederim ki Allah'tan başka ilâh yoktur. Yine şehâdet ederim ki Muhammed O'nun kulu ve Rasûlüdür" dedi.

Bunun üzerine ben hemen Rasûlullah'ın (as.) yanına döndüm, bu sefer sevinçten ağlıyordum:

"- Müjde, ey Allah'ın Rasûlü! Yüce Allah duânı kabul buyurdu ve Ebû Hureyre'nin annesine hidâyet verdi" dedim. Hz. Peygamber de Allah'a hamd etti ve hayırlı sözler söyledi. Ben tekrar;

"- Ey Allah'ın Rasûlü; beni ve annemi mü'min kullarına, onları bize sevdirmesi için Allah'a duâ etseniz..." diye rica ettim. Hz. Peygamber de;

"- **Allah'ım; şu kulcağızını ve annesini mü'min kullarına, mü'minleri de bunlara sevdir!"** diye duâ etti. Artık beni duyan veya gören her mü'min, mutlaka beni severdi."[136]

٨٩٢٢- (خ م ت- السائب بن يزيد رضي الله عنه) قال: «ذهبتْ بي خالتي إلى رسول الله صلى الله عليه وسلم فقالت: يا رسول الله إنّ ابنَ أختي وجِع فمسح رأسي ودعا لي بالبركة فتوضأ فشربتُ من وَضوئه ثم قمت خلف ظهره فنظرت إلى خاتم النبوة بين كتفيه مثل زرِّ الحجَلة». وقال الجعيد: رأيتُ السائب بن يزيد سنة أربع وتسعين جَلْدا معتدلا فقال: «قد علمت ما مُتِّعْتُ به سمعي وبصري إلا بدعاء رسول الله صلى الله عليه وسلم». أخرجه البخاري ومسلم وأخرجه الترمذي إلى قوله: «زرّ الحجلة ».

8.922- Sâib b. Yezîd anlatıyor:

"Teyzem beni Rasûlullah'a (as.) götürmüş ve;

"- Ey Allah'ın Rasûlü; kız kardeşimin oğlu hastadır" demişti. Hz. Peygamber başımı okşadı ve bana bereket duâsında bulundu. Sonra abdest aldı. Ben o sudan içtim, sonra O'nun sırtına dolandım, iki omuzu arasındaki çadır düğmesi gibi olan Peygamberlik mührüne baktım."[137]

RİVÂYETLER

Cuayd (b. Abdurrahman)[138] şöyle dedi:

"Sâib b. Yezîd'i doksan dört yaşında iken bünyesi sağlam ve boyu-posu dimdik gördüm. Sâib şöyle dedi:

---

136 **Müslim**, Fedâilu's-Sahâbe, 35/158.

137 **Buharî**, Vudû', 41; Menâkıb, 20, 22; Merdâ, 18; Daavât, 31; **Müslim**, Fedâil, 30/111; **Tirmizî**, Menâkıb, 11/3643.

138 **Cuayd (Ca'd?) b. Abdurrahman b. Evs el-Kindî el-Medenî**: Medîneli tâbiîlerdendir. Sâib b. Yezîd'den rivâyeti vardır. Kendisinden Yahya'l-Kattân ve Süleyman b. Bilal rivâyet etti. Sika râvîlerdendir; hadîsi **İbn Mâce** hariç kütüb-ü sittede tahric edilmiştir.

"- İyi biliyorum ki, bu yaşımda bile kulağımın ve gözümün sağlam olması, sadece Rasûlullah'ın (as.) duâsı bereketiyledir."

Hadîsi **Buharî** ve **Müslim** tahric etti. **Tirmizî** ilk rivâyeti tahric etti.

٨٩٢٣- (ت- أبو زيد بن أخطب رضي الله عنه) قال : « مسح رسولُ الله صلى الله عليه وسلم بيده على وجهي ، ودعا لي » قال عزرة: فلقد رأيته بعد ما عاش عشرين ومائة سنة ، وليس في لحيته إلا شُعيرات تُعد بيض. أخرجه الترمذي.

8.923- Ebû Zeyd b. Ahtab şöyle dedi:

"Rasûlullah (as.) eliyle yüzümü okşadı ve bana duâ etti."

(Torunu) Azra (b. Sâbit)[139] dedi ki:

"Ben onu yüz yirmi yaşında iken gördüm, yüzünde sayılabilecek kadar birkaç beyaz kıl vardı."[140]

٨٩٢٤- (د- يزيد بن عبد الرحمن رحمه الله) قال : « رأيتُ أثَرَ ضَرْبة في ساق سلمة ، فقلت: ما هذه ؟ قال: أصابتني يوم خيبر ، فقال الناس : أصيب سلمة ، فأُتي بي النبي صلى الله عليه وسلم ، فنفث في ثلاث نفثات ، فما اشتكيتها حتى الساعة ». أخرجه أبو داود.

8.924- Yezîd b. Abdurrahman[141] şöyle dedi:

"Seleme'nin baldırında bir darbe izi gördüm ve;

"- Bu nedir?" diye sordum. Şu cevabı verdi:

---

139 **Azra b. Sabit b. Ebî Zeyd b. Ahtab el-Ensârî el-Basrî**: Basralı sika râvîlerdendir. Katâde ve Sümâme b. Abdullah'tan rivâyeti vardır. Kendisinden Abdullah b. Mübarek ve İbn Mehdî rivâyet etti. Sikadır; hadîsi kütüb-ü sittede tahric edilmiştir.

140 **Tirmizî**, Menâkıb, 6/3629.

141 **Câmiu'l-Usûl**'de **Yezîd b. Abdurrahman** diye zaptedilen bu kişinin ismi kaynaklarda Yezîd b. Ebû Ubeyd diye geçmektedir. Muhtemelen Ebû Ubeyd'in ismi Abdurrahman idi. Onun tam ismi ve kısa biyografisi şöyledir: **Ebû Halid, Yezîd b. Ebî Ubeyd el-Eslemî el-Medenî**: ö. 147/764. Medîneli tâbiîlerdendir. Seleme b. el-Ekvâ'ın âzâdlısıdır. Seleme'den rivâyetleri vardır. Kendisinden Mekkî b. İbrahim ve Dahhâk b. Mahled rivâyet etti. sikadır; rivâyetleri kütüb-ü sittede tahric edilmiştir.

"- Bu, Hayber günü oldu. İnsanlar; *'Seleme vuruldu'* diye bağırmışlardı. Hz. Peygamber yanıma gelip bana üç defa üfledi. Şu ana kadar hiçbir ağrı duymadım."[142]

الفصل الخامس

في كفّ الأعداء عنه صلى الله عليه وسلم

V- DÜŞMANLARIN O'NA ZARAR VEREMEMELERİ

٨٩٢٥- (م- **أبو هريرة** رضي الله عنه) قال : قال أبو جهل : « هل يُعفِّرُ محمد وجهه بين أظهركم ؟ قيل: نعم ، قال: واللات والعزى لئن رأيته يفعل ذلك ، لأطأنّ على رقبته ، أو لأعفّرن وجهه في التراب ، قال: فأتى رسولَ الله صلى الله عليه وسلم وهو يصلّي ، [زعم] ليطأ على رقبته ، قال: فما فجأهم منه إلا وهو ينكص على عقبيه ، ويتّقي بيديه ، فقيل له: ما لك ؟ فقال: إن بيني وبينه لخندقا من نار وهوْلا وأجنحة ، فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : **لو دنا منّي لاختطفتْهُ الملائكة عُضْوا عُضْوا ، فأنزل الله - لا ندري أفي حديث أبي هريرة أو شيء بلغه -{ كلا إن الإنسان ليطغى}**- إلى قوله - **{كلا لا تُطعْهُ}** [العلق :٦-١٩] قال : وأمره بما أمره به » زاد في رواية « **{ فَلْيَدْعُ ناديه }** يعني : قومه ». أخرجه مسلم.

وفي رواية: قال : « قال أبو جهل : لئن رأيت محمدا يصلّي عند الكعبة ، لأطأن على رقبته، فبلغ النبيَّ صلى الله عليه وسلم ، فقال: **لو فعله لأخذتْهُ الملائكة** ».

8.925- Ebû Hureyre anlatıyor:

Ebû Cehil şöyle demişti:

"- Muhammed hâla yüzünü toprağa sürtüyor mu?"

"- Evet" diye cevap verilince;

"- Lâ ve Uzzâ'ya yemin olsun ki, bunu yaptığını görürsem, ayaklarımla boynuna basacağım veya yüzünü iyice yere sürteceğim!" dedi.

[142] **Ebû Davud**, Tıp, 19/3894.

Sonra Hz. Peygamber namaz kılarken Ebû Cehil çıkageldi, Hz. Peygamber'in boynuna basmaya yeltendi. Ama birden geri döndü ve elleriyle kendisini korumaya çalıştı. Kendisine;

"- Neyin var?" diye sorulunca;

"- O'nunla benim aramda ateşten bir hendek, korkunç bir manzara ve birtakım kanatlar vardı" dedi.

Bilâhare Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"- **Eğer bana yaklaşsaydı, melekler onu lime lime parçalayacaklardı.**"

Sonra Yüce Allah;

"Gerçek şu ki insan, kendisini yeterli görünce fütursuzca azgınlaşır. Oysa herkes eninde sonunda Rabbine dönecektir. Şu, Allah'ın kulunu namazdan alıkoymaya çalışanı gördün mü? Eğer o doğru yolda olsa, yahut kötülükten sakınmayı tavsiye etse daha iyi olmaz mıydı? Gördün mü o yalanlayan ve sırtını döneni... Bilmez mi ki Allah her şeyi görür? Yemin olsun ki, eğer vazgeçmezse, onu altından tutup sürükleyeceğiz; o yalancı ve isyankâr alnından!.. Bırak onu, yardımcılarını çağırsın; biz de zebânileri çağıracağız. Hayır, ona kulak verme!"[143] âyetlerini indirdi.

Râvî diyor ki: "Âyetle ilgili bu son kısım, Ebû Hureyre hadîsinin devamı mıdır, yoksa ona ulaşan başka bir haber midir, bilmiyoruz."

Ubeydullah b. Muâz şunu ilave etti:

"Rabbi O'na ne emretti ise etti."

Bir rivâyette de; *"yardımcılarını çağırsın!* sözü, kavmini çağırsın demektir" ziyadesi vardır."[144]

RİVÂYETLER

Bunu **Müslim** tahric etti.

Diğer bir rivâyete göre Ebû Cehil şöyle demiş:

"- Eğer bir daha Muhammed'in Kâbe'de namaz kıldığını görürsem, mutlaka boynuna çıkıp bastıracağım!"

Onun bu sözü Hz. Peygamber'e ulaşınca, Rasûlullah (as.);

---

[143] Alak, 6-19.

[144] **Müslim**, Münâfikîn, 6/38.

"- Eğer böyle bir şey yapacak olursa, melekler onu kapıverirler" dedi.

٨٩٢٦- (خ ت- عبد الله بن عباس رضي الله عنهما) قال : « قال أبو جهل: لئن رأيتُ محمدا يصلّي عند البيت لأطأن على عنقه ، فبلغ ذلك رسول الله صلى الله عليه وسلم فقال: **لو فعله لأخذته الملائكة عيانا** ». أخرجه الترمذي ، وأخرجه البخاري إلى قوله : « **الملائكة** ».

8.926- Abdullah b. Abbas'dan rivâyet edilmiştir:

"Ebû Cehil;

"- Eğer Muhammed'in, Kâbe'de namaz kıldığını görürsem, ayaklarımla onun ensesine çıkacağım" demişti. Onun bu sözü Hz. Peygamber'e ulaşınca;

"- Eğer böyle bir şey yapacak olsa, mutlaka melekler onu herkesin gözü önünde yakalarlar" dedi.[145]

٨٩٢٧- (خ م- جابر بن عبد الله رضي الله عنهما) قال : « غزونا مع رسول الله صلى الله عليه وسلم غَزاةً قِبَلَ نَجْد ، فأدركنا رسولُ الله صلى الله عليه وسلم في القائلة في واد كثير العضاه ، فنزل رسولُ الله صلى الله عليه وسلم تحت شجرة فعلّق سيفه بغُصْنٍ مِنْ أغصانها ، وتفرّق الناس في الوادي يستظلون بالشجر، فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : **إنَّ رجلا أتاني وأنا نائم ، فأخذ السيف فاستيقظت وهو قائم على رأسي ، والسيف صَلْتا في يديه ، فقال: من يمنعك مني؟ قلت: الله. فشامَ السيفَ ، فها هو ذا جالس** ثم لم يعرض له رسول الله صلى الله عليه وسلم وكان ملكَ قومه فانصرفَ حين عفا عنه فقال: **لا أكون في قوم هُمْ حرْب لك**». أخرجه البخاري ومسلم.

8.927- Câbir b. Abdullah anlatıyor:

---

[145] **Buharî**, Tefsîr, 96/5; **Tirmizî**, Tefsîr, 84/3348..

"Rasûlullah'la (as.) birlikte **Necid** cihetinde gazâya çıkmıştık. Rasûlullah (as.) bize öğle vaktinde dikenleri çok olan vâdide yetişti. Bir ağacın altında atından indi ve kılıcını ağacın dalına astı. İnsanlar da vâdiye dağılıp ağaçların gölgesinde istirahata çekildiler. Hz. Peygamber (bu esnada başından geçen bir olayı bize) şöyle anlattı:

"Ben uyurken bir adam geldi ve kılıcı aldı. Uyandım ki, adam kılıcını çekmiş olduğu halde başıma dikilmişti. Bana;

***"- Şimdi seni elimden kim kurtaracak?"* dedi. Ben sadece;**

***"- Allah!"* dedim. Bunun üzerine adam kılıcı kınına soktu. İşte adam, orada oturuyor."**

Sonra Hz. Peygamber adama hiç dokunmadı. Adam, kabilesinin reisi idi. Rasûlullah (as.) onu bağışlayınca, adam;

"- Asla sana karşı savaşan bir ordu ile beraber olmayacağım" diyerek ayrılıp gitti.[146]

İZAH

Burada sözü edilen gazâ, **Zâtu'r-Rika'** gazâsıdır.

İbn İshak'ın rivâyetine göre; Hz. Peygamber ***"Allah!"*** dedikten sonra Cibrîl adamı göğsünden itmiş, bunun üzerine kılıç elinden düşmüş. Sonra Hz. Peygamber kılıcı alıp;

"- Peki şimdi seni benden kim kurtaracak?" demiş, adam da;

"- Hiç kimse!" diye cevap vermiş, o zaman Hz. Peygamber;

"- Kalk, git işine!" demiş. Adam kalkıp giderken;

"- Sen benden daha hayırlısın" demiş.

Vâkıdî'nin rivâyetine göre adam Müslüman olmuş ve sonra kabilesine giderek pek çok kişinin de Müslüman olmasını sağlamış.

Burada sözü edilen adamın adının **Gavres** veya **Dü'sûr** olduğu rivâyet edilir.

---

[146] **Buharî**, Cihâd, 84, 87; Megâzî, 32, 33; **Müslim**, Fedâil, 4/13

الفصل السادس

فيما سئل عنه صلى الله عليه وسلم

VI- HZ. PEYGAMBER'E SORULAN SORULAR

٨٩٢٨- (م- ثوبان رضي الله عنه) قال : « كنتُ قائما عند رسول الله صلى الله عليه وسلم، فجاء حَبر من أحبار اليهود ، فقال: السلام عليك يا محمد ، فدفعته دَفعة كاد يُصرَع منها ، فقال: لم تدفعني ؟ فقلت: ألا تقول : يا رسولَ الله؟ فقال اليهودي: إنما ندعوه باسمه الذي سماه به أهله، فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : **إن اسمي محمد الذي سمّاني به أهلي** ، فقال اليهودي : جئت أسألك، فقال رسول الله : **أينفعك شيء إن حدثتك** ؟ قال : أسمع بأذني ، فنكتَ رسول الله صلى الله عليه وسلم بعود معه ، فقال : **سَلْ** ، فقال اليهودي : أين يكون الناس يوم تُبدَّل الأرض غير الأرض والسموات ؟ فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم : **في الظلمة ، دون الجسْر** ، قال : فمن أولُ الناس إجازة ؟ قال : **فقراء المهاجرين** ، قال اليهودي : فما تُحفتهم حين يدخلون الجنة ؟ قال : **زيادة كَبد النون** ، قال: فما غذاؤهم على إثرها ؟ قال : **يُنحر لهم ثور الجنة الذي كان يأكل من أطرافها** ، قال : فما شرابهم؟ قال : **من عين فيها تُسَمّى سلسبيلا** ، قال : صدقت ، قال : و جئت أسألك عن شيء لا يعلمه أحد إلا نبيّ ، أو رجل أو رجلان ، قال : **ينفعك إن حدثتك** ؟ قال : أسمع بأُذني ، قال : جئت أسألك عن الولد؟ قال : **ماء الرجل أبيض ، وماء المرأة أصفر، فإذا اجتمعا ، فعلا مَنيّ الرجل مَنيَّ المرأة أذكرا بإذن الله ، وإذا علا مني المرأة مني الرجل آنثا بإذن الله** ، قال اليهودي : لقد صدقت ، وإنك لنبي ، ثم انصرف فذهب ، فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : **لقد سألني هذا عن الذي سألني عنه ، وما لي علم بشيء منه ، حتى آتاني الله عز وجل به** ».

وفي رواية مثله ، غير أنه قال : « كنتُ قاعدا عند رسول الله صلى الله عليه وسلم» وقال : « **زائدة كبد النون**» وقال : « أذكر ، وآنث » ولم يقل : « أذكرا وآنثا ». أخرجه مسلم.

8.928- Sevbân anlatıyor:

"Rasûlullah'ın (as.) yanında duruyordum. Yahudi âlimlerinden biri gelip;

"- Selâm sana ya Muhammed!" dedi. Böyle deyince onu öyle bir ittim ki, nerdeyse yere düşecekti. Adam;

"- Niye ittin beni?" diye sordu. Ben;

"- Ya Rasûlallah diyemiyor musun?" dedim. Bunun üzerine Yahudi;

"- Biz onu ancak âilesinin kendisine verdiği isimle çağırırız" dedi. O zaman Hz. Peygamber de;

"- Şüphesiz benim adım, âilemin bana verdiği isim olan Muhammed'dir" dedi.

Sonra Yahudi Hz. Peygamber'e şöyle dedi:

"- Sana bazı şeyler sormak için geldim."

"- Cevap verirsem sana bir faydası olacak mı?"

"- Kulaklarımla dinlerim."

Hz. Peygamber elindeki değnekle yerde çizgiler çiziyordu. Buyurdu ki:

"- Sor!"

"- (Kıyâmet günü) göklerin ve yerin şekli değiştirildiğinde insanlar nerede olacaklar?"

"- Köprünün (Sırat'ın) **önünde, karanlıkta."**

"- İlk olarak insanlardan hangi gurup geçecek?"

"- Muhâcirlerin fakirleri."

"- Cennete girdiklerinde onlara ne ikrâm edilecek?"

"- Balık ciğerinin uç kısmı."

"- Onun peşinden ne yiyecekler?"

"- Onlar için cennetin etrafında otlayan cennet tosunu kesilecek."

"- Peki onlar ne içecekler?"

"- Cennette Selsebîl denilen bir kaynaktan içecekler."

Bunun üzerine Yahudi;

"- Doğru söyledin" dedi ve sonra şunu ilave etti:

"- Sana Peygamber'den veya sadece bir veya iki kişiden başka hiç kimsenin bilemeyeceği bir şey soracağım."

"- Cevap verirsem, sana faydası olacak mı?"

"- Kulaklarımla dinlerim."

"- Sana çocuk konusunu soracağım."

"- Erkeğin suyu beyaz, kadının suyu ise sarıdır. İkisi birleştiğinde erkeğin menisi kadının menisinden üstün gelirse, Allah'ın izniyle o çocuk erkek olur. Kadının menisi erkeğin menisinden üstün gelirse, Allah'ın izniyle kız olur.

Bu cevap üzerine Yahudi yine;

"- Vallahi doğru söyledin. Şüphe yok ki sen peygambersin" dedi, sonra ayrılıp gitti. O zaman Rasûlullah (as.) şöyle söyledi:

"- Azîz ve Celîl olan Allah bu bilgileri bana ulaştırmadan önce, bu adamın sorduğu şeyler konusunda hiçbir bilgim yoktu."[147]

RİVÂYETLER

Buna benzer başka bir rivâyette Sevbân; "Hz. Peygamber'in yanında oturuyordum" dedi.

Ayrıca hadîste geçen; ***"ziyâde"*** yerine, ***"zâide"*** kelimesi; ***"ezkerâ ve ânesâ"*** yerine de ***"ezkere ve ânese"*** kelimeleri kullanılır.

Bunları **Müslim** tahric etti.

İZAH

"Kulaklarımla dinlerim" ifâdesi; söylediklerinin doğru olup olmadığına bakarım anlamındadır.

Hadîs, kıyâmet günü göklerin ve yerin sadece şeklinin değil, bizzat varlıklarının değişeceğini ve insanların tamamen başka bir âlemde muhâsebe edileceğini ifâde etmektedir.

İlk olarak **Sırat**'ı fakir muhâcirlerin geçeceği cümlesi, mutlak manada bir ifâde değildir. Hiç şüphesiz ki fakir muhâcirlerden çok daha müttaki ve faziletli kişiler de vardır ve bunların önceliğinin bulunması tabiîdir. Belki aynı seviyede olan insanlar içersinde dürüst fakirlerin, dünyada iken çektikleri sıkıntıların karşılığı olarak bir öncelikleri düşünülebilir.

---

[147] **Müslim**, Hayız, 8/34.

Ayrıca bu cümle, fakirliğin zenginlikten daha hayırlı olduğu manasında da anlaşılmamalıdır. Zengin olup zenginliğinden bütün insanların istifade ettiği birinin, hiçbir işe yaramayan bir fakirden daha üstün olduğu tartışma götürmez. Yoksulluğuna rağmen isyan etmeyip sabreden, mücadelesini meşrûiyet içersinde sürdüren ve bütün hayırlarda yine de en önde olmaya çalışan fakirlerin bu davranışları da her türlü takdirin üstündedir.

٨٩٢٩- (ت س- **صفوان بن عسال** رضي الله عنه) قال: قال بعض اليهود لصاحبه: «اذهب بنا إلى هذا النبي ، فقال صاحبه: لا تقل: نبي ، إنه لو سمعك كان له أربعة أعين ، فأتيا رسول الله صلى الله عليه وسلم ، فسألاه عن تسع آيات بينات ، فقال لهم : **لا تشركوا بالله شيئا ، ولا تسرقوا ، ولا تزنوا ، ولا تقتلوا النفس التي حرم الله إلا بالحق ، ولا تمشوا ببريء إلى ذي سلطان ليقتله ، ولا تسحروا ، ولا تأكلوا الربا ، ولا تقذفوا محصنة ، ولا تولوا الأدبار يوم الزحف ، وعليكم خاصة اليهود: أن لا تعدوا في السبت** ، فقبلا يده ورجله ، وقالا: نشهد أنك نبي ، فقال: **ما يمنعكما أن تتبعاني؟** قالا: إن داود دعا ربه أن لا يزال من ذريته نبيّ ، وإنا نخاف إن اتبعناك أن تقتلنا اليهود». أخرجه الترمذي والنسائي.

8.929- Safvân b. Assâl anlatıyor:

"Bir Yahudi, arkadaşına;

"- Bizi şu Peygamber'e götürsene!" dedi. Arkadaşı da;

"- Ona Peygamber deme! Çünkü seni duyarsa, gözleri parlar!" dedi.

Sonra Hz. Peygamber'e gelerek *"dokuz açık âyeti"* sordular.

Hz. Peygamber onlara şunları söyledi:

"Allah'a hiçbir şeyi ortak koşmayın! Hırsızlık etmeyin! Zinâ yapmayın! Hak ile olması müstesnâ, Allah'ın haram kıldığı cana kıymayın! Suçsuz bir insanı, öldürmesi için devlet başkanına kötülemeyin! Büyücülük yapmayın! Fâiz yemeyin! İffetli kadınlara iftirâ atmayın! Savaş günü (cepheden) **kaçmayın! Özellikle siz ey Yahudiler, Cumartesi gününün** (hukukuna) **tecavüz etmeyin!"**

Bunun üzerine onlar, Hz. Peygamber'in ellerini ve ayaklarını öptüler ve;

"- Şehâdet ederiz ki, sen gerçek Peygambersin!" dediler. O zaman Rasûlullah (as.);

"- O halde bana uymanıza mani olan nedir?" diye sordu.

"- Hz. Davud, kendi zürriyetinden devamlı olarak bir peygamberin gelmesi için Rabbine duâ etmişti; şayet sana uyacak olursak, Yahudilerin bizi öldürmelerinden korkarız" dediler.[148]

İZAH

"Gözleri parlar" diye tercüme ettiğimiz cümlenin tam karşılığı **"dört gözlü olur"** şeklindedir. Bundan maksat şudur: Sen ona Peygamber der ve o da senin bu sözünü duyarsa, kendisinin Peygamberliğine senin de inandığını düşünerek sevinçten gözleri parlar.

Hadîste sözü edilen **"dokuz açık âyet"** konusunda iki farklı ihtimalden söz edilmektedir:

1- Bir ihtimâle göre bundan maksat; yukarıdaki hadîste zikredilen başta tevhîd akîdesi olmak üzere **Hz. Musa**'ya verilen dokuz özel emir veya ahlâkî prensiptir. Hadîste hem Yahudiler ve hem de Müslümanlar için geçerli olan dokuz hüküm dile getirilmekte, ayrıca Yahudiler için de özel olarak Cumartesi gününe saygı konusuna vurgu yapılmaktadır.

2- Diğer bir ihtimâl de, **Hz. Musa**'nın eliyle gerçekleştirilen mucizelerdir. Ama hadîste bu mucizelerden söz edilmemektedir. Bu ikinci ihtimâl kabul edilecek olursa, hadîste onlardan söz edilmemesini makûl şekilde izah etmek gerekecektir. Bu durumu **Nesaî** ve **Tirmizî** şârihleri, Hz. Peygamber'in bu dokuz mucize ile ilgili verdiği cevabı râvînin söyleme gereğini duymamasıyla açıklamaktadırlar. Hadîsteki ifâdeleri Hz. Peygamber'in, dokuz mucize ile ilgili cevabına ilave olarak ikaz anlamında söyledikleridir ve râvî de onlara dikkat çekmek istemiştir.[149]

---

[148] **Tirmizî**, İsti'zân, 33/2733; **Nesaî**, Tahrîmu'd-Dem, 18.

[149] Bkz., **Sindî Hâşiyesi**, VII, 111; **Ârızatu'l-Ahvezî**, VII, 525.

Hz. Musa'nın dokuz mucizesine; **"gerçek şu ki, biz Musa'ya dokuz açık âyet verdik"**[150] âyetinde işaret edilmektedir. Bu dokuz mucizenin neler olduğu, bu âyette sayılmamaktadır. Ancak diğer âyetlerden öğrendiğimize göre bunlar; **Hz. Musa**'nın asâsının yılana dönüşmesi[151]; elini çıkardığında bembeyaz, ışıl ışıl parlaması[152]; sel, çekirge, haşere, kurbağa ve kan mucizeleri[153]; kuraklık yılları ve ürün kıtlığıdır.[154]

"Hz. Davud, kendi zürriyetinden devamlı olarak bir peygamberin gelmesi için Rabbine duâ etmişti" cümlesi, biz o Peygamberin gelmesini bekliyoruz anlamındadır. O gelince ona tabi olacağız demek istiyorlar. Bu durumda da; **"şehâdet ederiz ki, sen gerçek Peygambersin!"** cümlesinin yalan olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü Rasûlullah'tan sonra başka bir peygamber gelmeyeceğine göre, **Davud**'un neslinden yeni bir peygamberi beklemek abestir. Kaldı ki **Hz. Davud**'un böyle bir duâ yapmış olabileceği de hiç ihtimal dahilinde değildir. Çünkü kimin Peygamber olacağına dair kararı Allah'tan başka kimsenin veremeyeceğini **Hz. Davud** da hiç şüphesiz bilirdi. Buna rağmen böyle bir duâyı yapmış olması, hiçbir peygamber için söz konusu edilemez.

Onların **"sen Peygambersin"** sözünü; **"sen Arab'ın Peygamberisin"** manasında söylemiş olmaları da muhtemeldir.

٨٩٣٠- (خ- **أنس بن مالك** رضي الله عنه) قال : « بلغ عبد الله بن سلام مقدمُ رسول الله صلى الله عليه وسلم المدينة - قال: وفي رواية: وهو في أرض يَخترِف - فأتاه وقال : إني سائلك عن ثلاث لا يعلمهن إلا نبيّ : ما أولُ أشراط الساعة ؟ وما أول طعام يأكله أهل الجنة ؟ ومن أيِّ شيء يَنْزِع الولد إلى أبيه ؟ ومن أي شيء ينزع إلى أخواله ؟ فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : **خبّرني بهنّ آنفا جبريل** ، قال : فقال عبد الله : ذاك عدوّ اليهود من

---

[150] İsrâ, 101.
[151] A'râf, 107.
[152] A'râf, 108.
[153] A'râf, 133.
[154] A'râf, 130.

الملائكة - زاد في رواية: فقرأ هذه الآية { **من كان عدوا لجبريل فإنه نزّله على قلبك** } [البقرة :٩٧] - فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : **أما أولُ أشراط الساعة : فنار تَحْشُرُ الناسَ من المشرق إلى المغرب ، وأما أول طعام يأكله أهل الجنة: فزيادة كَبد حوت ، وأما الشَّبه في الولد : فإن الرجل إذا غشيَ المرأة ، فسبَقها ماؤه كان الشبه له ، وإذا سبقت كان الشبه لها** ، قال : أشهد أنك رسول الله ، ثم قال : يا رسول الله ، إن اليهود قوم بُهْت ، فإن علموا بإسلامي قبل أن تسألهم بَهتوني عندك ، فجاءت اليهود ، ودخل عبد الله البيتَ ، فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : **أيُّ رجل فيكم عبد الله بن سلام** ؟ قالوا : أعلمُنا ، وابنُ أعلمنا، وأخيرنا، وابن أخيرنا ، فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : **أفرأيتم إن أسلَمَ عبد الله؟** قالوا: أعاذه الله من ذلك - زاد في رواية: فأعاد عليهم، فقالوا مثل ذلك - قال: فخرج عبد الله إليهم فقال: أشهد أن لا إله إلا الله ، وأشهدُ أن محمدا رسول الله ، فقالوا: شرُّنا وابن شرنا، ووقعوا فيه».

زاد في رواية: قال - يعني ابنَ سلام - «هذا الذي كنت أخافه يا رسول الله». أخرجه البخاري.

8.930- Enes b. Mâlik anlatıyor:

"Rasûlullah'ın (as.) Medîne'ye geldiği haberi Abdullah b. Selâm'a –bir rivâyette tarlasında çalışırken- ulaştı. Hemen Hz. Peygamber'e gidip şöyle dedi:

"- Sana, Peygamber'den başka hiç kimsenin bilemeyeceği üç şey soracağım:

1- Kıyâmetin ilk alâmeti nedir?

2- Cennet ehlinin yiyeceği ilk yemek nedir?

3- Neden dolayı çocuk, babasına çeker ve neden dayılarına çeker?"

Rasûlullah (as.) cevaben;

"- Bana bunların cevabını Cebrâîl az önce getirdi" deyince, Abdullah b. Selâm;

"- O, meleklerin Yahudilere düşman olanıdır" dedi.

(Bir rivâyete göre bu sırada; *"Bu kitabı senin kalbine indirdiği için Cibrîl'e düşmanlık besleyen..."*[155] âyetini okudu.)

Hz. Peygamber sorulara şu cevabı verdi:

"- Kıyâmetin ilk alâmeti, insanları doğudan batıya doğru sürecek olan bir ateştir. Cennet ehlinin ilk yiyeceği yemek, balık ciğerinin sarkan ucudur. Çocuğun (baba veya ana tarafına) **benzemesine gelince; insan karısıyla ilişkide bulunduğunda erkeğin suyu kadının suyunu geçerse, çocuk erkek** (tarafına) **benzer. Şayet kadının suyu erkeğinkini geçerse, çocuk ana** (tarafına) **benzer."**

Bunun üzerine Abdullah;

"- Şehâdet ederim ki, sen Allah'ın Rasûlüsün" dedi. Sonra da şunu ilave etti:

"- Ey Allah'ın Rasûlü; Yahudiler çok yalan söyleyen ve iftira eden bir millettir. Eğer sen benim seviyemi onlara sormadan önce Müslüman olduğumu öğrenirlerse, senin yanında mutlaka bana iftirâ edeceklerdir."

Tam o sırada bir gurup Yahudi geldi. Abdullah hemen eve girip saklandı. Rasûlullah (as.) onlara;

"- Abdullah b. Selâm sizce nasıl bir adamdır?" diye sordu.

"- O bizim en âlimimiz ve en âlimimizin oğludur. Aynı zamanda en hayırlımız ve en hayırlımızın oğludur" dediler.

O zaman Hz. Peygamber;

"- Abdullah müslüman olsa ne düşünürsünüz?" diye sordu.

"- Böyle bir şeyden Allah onu korusun!" dediler.

(Bir rivâyete göre; Hz. Peygamber aynı soruyu onlara tekrar sordu, onlar da aynı cevabı verdiler.)

Akabinde Abdullah dışarı çıktı ve;

"- Şehâdet ederim ki Allah'tan başka ilâh yoktur. Yine şehâdet ederim ki Muhammed Allah'ın Rasûlüdür" dedi. Bunun üzerine Yahudiler;

"- O bizim en kötümüzdür ve en kötümüzün oğludur!" diyerek hakkında ileri-geri konuşmaya başladılar.

---

[155] Bakara, 97.

(Bir rivâyette bunun üzerine Abdullah'ın;

"- İşte benim korktuğum şey bu idi, ey Allah'ın Rasûlü!" dediği ilave edilir.)[156]

الفصل السابع

في معجزاته متفرقة

VII- MÜTEFERRİK MU'CİZELERİ

٨٩٣١- (م- عبادة بن الوليد [بن عبادة بن الصامت] رحمه الله) هذا حديث عبادة بن الوليد عن أبي اليَسَر وجابر: قد مرّ أوّله في « كتاب الدَّين والقَرْض » من حرف الدال ، وبعضه في «كتاب فضيلة المسجد » وبعضه في « كتاب السّبّ واللعن » وبعضه في « كتاب الصلاة » لأن كل واحد من أحاديثه حديث منفرد مستقل بنفسه ، وقد جاءت في بعض الصحاح متفرقة ، قد ذكرناها كذلك ، وسردها مسلم حديثا واحدا ، وأوردها الحميدي في مسند أبي اليَسَر ، وكان معظم معاني الحديث يتضمن ذكر المعجزات ، فأوردناه بطوله في هذا الباب ، لئلا يخلو الكتاب من ذكر الحديث مسرودا على حالته ، وإن كان قد جاء مفرّقا في أبوابه.

قال عبادة بن الوليد بن عبادة الصامت : « خرجتُ أنا وأبي نطلب العلم في هذا الحيّ من الأنصار قبل أن يَهْلكوا ، فكان أولُ من لقينا أبا اليَسَر صاحبَ رسول الله صلى الله عليه وسلم ، ومعه غلام له ، معه ضِمامة من صُحُف ، وعلى أبي اليَسر بُرْدة ومَعافريّ ، وعلى غلامه بردة ومعافري ، فقال له أبي : يا عَمّ ، إني أرى في وجهك سَفْعَة من غضب ، قال: أجل ، كان لي على فلان بن فلان الحَرَاميّ مال ، فأتيت أهْلَهُ ، فسلّمتُ ، فقلتُ: أَثَمّ هو ؟ قالوا: لا ، فخرج عليّ ابن له جَفْر ، فقلتُ : أين أبوك ؟ قال : سَمِعَ صوتك فدخل أريكة أمّي ، فقلت: اخرج إليّ ، فقد علمتُ أين أنت ، فخرج ، فقلت: ما حملك على أن اختبأت مني؟ فقال: أنا والله أحدّثك ، ثم لا أكْذِبك ، خشيتُ والله أن أحدثك فأكذبك ، وأن أعدك

[156] **Buharî**, Enbiyâ, 1.

فأخلفك ، وكنت صاحب رسول الله صلى الله عليه وسلم ، وكنتُ والله مُعْسرا ، قال : قلت: آلله ؟ قال : آلله ، قال : قلت: آلله ؟ قال : آلله ، [قال: قلتُ : آلله؟ قال : آلله] ، قال: فأتى بصحيفته ، فمحاها بيده ، وقال : فإن وجدت قضاء فاقضني ، وإلا فأنت في حلّ ، فأشهدُ بَصر عينيَّ هاتين – ووضع إصبعيه على عينيه – وسَمْعُ أذني هاتين ، ووعاه قلبي هذا – وأشار إلى نياط قلبه – رسولَ الله صلى الله عليه وسلم وهو يقول : **من أنظر معسرا ، أو وضع عنه ، أظلَّه الله في ظله**. قال: فقلت له أنا: يا عَمِّ ، لو أنك أخذتَ بردة غلامك وأعطيته مَعافريَّك ، وأخذت معافريه وأعطيته بردتك ، فكانت عليك حلة ، وعليه حلة؟ فمسح رأسي ، وقال : اللهم بارك فيه ، يا ابن أخي ، بَصرُ عَيْنَيَّ هاتين ، وسَمْعُ أذني هاتين ، ووعاه قلبي هذا – وأشار إلى نياط قلبه – رسولَ الله صلى الله عليه وسلم ، وهو يقول : **أطعموهم مما تأكلون ، وألبسوهم مما تلبَسون** ، وكان أنْ أُعطيتُه من متاع الدنيا أهونَ عليَّ من أن يأخذ من حسناتي يوم القيامة.

ثم مضينا حتى أتينا جابر بن عبد الله في مسجده وهو يصلّي في ثوب واحد مشتملا [به] ، فتخطيتُ القومَ ، حتى جلستُ بينه وبين القبلة ، فقلت: يرحمك الله ، أتصلّي في ثوب واحد ، ورداؤك إلى جنبك ؟ قال: فقال بيده في صدري هكذا – وفرّق بين أصابعه وقوّسها – و قال: أردتُ أن يَدْخُلَ عليَّ الأحمق مثلُك ، فيراني كيف أصنع ، فيصنع مثله ، أتانا رسولُ الله صلى الله عليه وسلم في مسجدنا هذا وفي يده عُرْجون بن طاب ، فرأى في قبلة المسجد نُخامة ، فحكَّها بالعرجون ،ثم أقبل علينا ، فقال : **أيكم يُحب أن يُعْرِض الله عنه** ؟ قال : فجشعْنا ، ثم قال : **أيكم يحب أن يعرض الله عنه؟** قلنا : لا أيّنا يا رسول الله ، قال : **فإن أحدَكم إذا قام يصلي ، فإن الله تبارك وتعالى قِبَلَ وجهه، فلا يَبْصُقَنَّ قِبَلَ وجهه ، ولا عن يمينه ، ولْيَبْصُق عن يساره ، تحت رجله اليسرى ، فإن عَجلَتْ به بادرة فلْيَقُلْ بثوبه هكذا** – ثم طوى ثوبه بعضه على بعض – فقال : **أروني عَبيرا** ، فقام فتى من الحيِّ يشتد إلى أهله ، فجاء بخَلُوق في راحته ، فأخذه رسول الله صلى الله عليه وسلم ، فجعله على رأس العرجون ثم لَطَخ به على أثر النُّخامة ، فقال جابر : فمن أجل ذلك جعلتم الخَلوق في مساجدكم.

سرْنا مع رسول الله صلى الله عليه وسلم في غزوة بَطْن بُواط ، وهو يطلب المَجْديَّ بن عمرو الجُهني ، وكان الناضحُ يعتقبه منا الخمسة ، والستة ، والسبعة ، فدارت عُقْبة رجل من الأنصار على ناضح له ، فأناخه فركبه ، ثم بعثه ، فتلدّن عليه بعض التلدّن ، فقال له : شأْ ، لَعنَكَ الله، فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم : **من هذا اللاعنُ بعيره** ؟ قال : أنا يا رسول الله ، قال : **انزلْ عنه ، فلا تَصْحبنا بملعون ، لا تَدْعوا على أنفسكم ، ولا تدعوا على أولادكم ، ولا تدعوا على أموالكم ، لا تُوافقوا من الله ساعة يُسأل فيها عطاء ، فيستجيبُ لكم.**

سرْنا مع رسول الله صلى الله عليه وسلم ، حتى إذا كُنّا عُشَيشية ، ودنونا ماء من مياه العرب، قال رسول الله صلى الله عليه وسلم : **من رجل يتقدمنا فيَمْدُرُ الحوض ، فيَشرب ويسقينا**؟ قال جابر : فقمت ، فقلت: هذا رجل يا رسول الله ، فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم : **أيّ رجل مع جابر** ؟ فقام جَبّار بن صَخْر ، فانطلقنا إلى البئر ، فنزعنا في الحوض سَجْلا أو سجلين ، ثم مَدَرْناه، ثم نزعنا فيه حتى أَفْهَقْناه ، فكان أولَ طالع علينا رسولُ الله صلى الله عليه وسلم ، فقال: **أتأذنان؟** قلنا : نعم يا رسول الله ، فأشرع ناقته ، فَشَرِبَتْ ، شَنَقَ لها ، فَشَجَتْ ، فبالت ، ثم عَدَلَ بها فأناخها ، ثم جاء رسول الله صلى الله عليه وسلم إلى الحوض فتوضأ منه ، ثم قمتُ فتوضأت من مُتَوَضَّأ رسول الله صلى الله عليه وسلم ، فذهب جَبَّار بن صخر يقضي حاجته فقام رسول الله صلى الله عليه وسلم ليصلي وكانت عليّ بُردة ، ذَهبت أن أخالفَ بين طرَفيها فلم تبلغ لي ، وكانت لها ذباذب فَنكَسْتُها ، ثم خالفت بين طَرَفيها ، ثم تواقصْتُ عليها ، ثم جئت حتى قمت عن يسار رسول الله صلى الله عليه وسلم، فأخذ بيدي فأدارني حتى أقامني عن يمينه، ثم جاء جبار بن صخر فتوضأ ، ثم جاء فقامَ عن يسار رسول الله صلى الله عليه وسلم ، فأخذ [رسولُ الله صلى الله عليه وسلم] بأيدينا جميعا، فدفَعَنا حتى أقامنا خلفه، فجعل رسولُ الله صلى الله عليه وسلم يَرْمُقُني وأنا لا أشعر، ثم فَطِنْتُ [به] ، فقال: هكذا بيده — يعني: شُدَّ وَسَطَكَ - فلما فرغ رسول الله صلى الله عليه وسلم قال: **يا جابر**، قلت: لبيك يا رسول الله، قال: **إذا كان واسعا فخالفْ بين طرفيه، وإذا كان ضيقا فاشْدُده على حقوك.**

سِرْنا مع رسول الله صلى الله عليه وسلم ، وكان قُوتُ كلِّ رجل منَّا في كلِّ يوم تمرة فكان يَمُصُّهَا ، ثم يصرُّها في ثوبه ، وكُنَّا نَخْتَبط بقسيِّنا ونأكل ، حتى قرحتْ أشداقنا ، فأُقْسِمُ : أُخطئها رجل منا يوما ، فانطلقنا به نَنْعَشه ، فشهدنا له : أنه لم يُعْطَهَا ، فأعطيَها ، فقام فأخذها.

سِرْنا مع رسول الله صلى الله عليه وسلم ، حتى نزلنا وَاديا أَفْيَح ، فذهب رسولُ الله صلى الله عليه وسلم يقضي حاجته ، فاتَّبَعْتُهُ بإداوة من ماء ، فنظر رسول الله صلى الله عليه وسلم فلم يَرَ شيئا يستتر به ، فإذا شجرتان بشاطئ الوادي ، فانطلق رسولُ الله صلى الله عليه وسلم إلى إحداهما ، فأخذ بغصن من أغصانها ، فقال : **انقادي عَلَيَّ بإذن الله** ، فانقادت معه كالبعير المخشوش الذي يُصانع قائده ، حتى أتى الشجرةَ الأخرى ، فأخذ بغصن من أغصانها ، فقال : **انقادي عليَّ بإذن الله** ، فانقادت معه كذلك ، حتى إذا كان بالْمَنْصَف مما بينهما لأَمَ بينهما - يعني جمعهما - فقال : **التئما عليَّ بإذن الله** ، فالتأمتا ، قال جابر : فخرجت أُحْضِر ، مخافة أن يحسَّ رسولُ الله صلى الله عليه وسلم بقُربي فيبتعد [وقال محمد بن عباد : فيتبعد] فجلست أحدث نفسي ، فحانت مني لَفْتة ، فإذا أنا برسول الله صلى الله عليه وسلم [مُقبلا] ، وإذا الشجرتان قد افترقتا ، فقامت كل واحدة منهما على ساق ، فرأيتُ رسول الله صلى الله عليه وسلم وقف وقفة ، فقال برأسه هكذا - وأشار [أبو إسماعيل] الراوي برأسه يمينا وشمالا - ثم أقبل ، فلما انتهى إليَّ قال : **يا جابر** ، **هل رأيتَ مقامي** ؟ قلت : نعم يا رسول الله ، قال : **فانطلقْ إلى الشجرتين فاقْطَعْ من كل واحدة منهما غُصْنا ، فأقبلْ بهما ، حتى إذا قمت مقامي ، فأرسل غصنا عن يمينك ، وغصنا عن يسارك** ، قال جابر : فقمتُ فأخذتُ حجرا فكسرته ، وحَسَرْتُهُ فانْذَلَقَ لي ، فأتيتُ الشجرتين فقطعت من كل واحدة منهما غُصْنا ، ثم أقبلت أجُرُّهُما ، حتى قمت مقام رسول الله صلى الله عليه وسلم ، أرسلْتُ غُصْنا عن يميني ، وغصنا عن يساري ، ثم لحقته ، فقلت : قد فعلتُ يا رسول الله فعَمَّ ذاك ؟ قال:**إني مررت بقبرين يُعذَّبان ، فأحببت بشفاعتي أن يُرفَّه عنهما ما دام هذان الغصنان رَطْبين** ، قال : فأتينا العكسر ، فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : **يا جابر** ، **ناد بوَضوء** ، فقلت: ألا وَضوء ؟ ألا وَضوء ؟ ألا وَضوء ؟ قال : قلت: يا رسول الله ، ما وجدتُ في الرَّكْب من قَطْرة ، وكان

رجل من الأنصار يُبرِّد لرسول الله صلى الله عليه وسلم الماء في أشجاب له على حمارة من جريد ، قال : فقال لي : **انطلق إلى فلان [بن فلان] الأنصاري ، فانْظُر : هل في أشجابه من شيء** ؟ قال : فانطلقت إليه ، فنظرت فيها ، فلم أجد [فيها] إلا قَطْرة في عَزْلاء شَجْب منها ، لو أني أُفرغه لشَرِبَهُ يابسُهُ ، فأتيتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم، فقلتُ : يا رسول الله ، [إني] لم أجد فيها إلا قطرة في عَزْلاء شَجْب منها لو أني أفرغه لشربه يابسه ، قال : **اذهب فائتني به** ، فأتيته به ، فأخذه بيده فجعل يتكلم بشيء لا أدري ما هو ، ويَغْمز بيديه ، ثم أعطانيه ، فقال : **يا جابر ، ناد بجفنة** ، فقلتُ : يا جفنة الركب ، فأتيتُ بها تُحْمَلُ ، فوضعتها بين يديه فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم بيده في الجفنة هكذا - فبسطها وفرق بين أصابعه - ثم وضعها في قَعْر الجفنة ، وقال : **خذ يا جابر ، فَصُبَّ عليّ ، وقل: بسم الله** ، فصببت عليه ، وقلت: بسم الله ، فرأيتُ الماء يفورُ من بين أصابع رسول الله صلى الله عليه وسلم ، فارتْ الجفنة ودارت حتى امتلأت، فقال : **يا جابر ، ناد : مَنْ كان له حاجة بماء** ؟ قال : فأتى الناسُ ، فاستقوْا حتى رووْا ، قال: فقلتُ : هل بقي أحد له حاجة ؟ فرفع رسولُ الله صلى الله عليه وسلم يده من الجفنة وهي ملأى .

وشكى الناسُ إلى رسول الله صلى الله عليه وسلم الجوعَ ، فقال : **عسى الله أن يُطعمكم** ، فأتينا سيفَ البحر ، فزخر البحر زَخْرة فألقى دابة ، فأوْرَينا على شقها النار ، فاطَّبخنا واشتوينا ، وأكلنا حتى شبعنا ، قال جابر : فدخلت أنا وفلان وفلان - حتى عدَّ خمسة - في حجاج عينها ، ما يرانا أحد حتى خرجنا ، فأخذنا ضِلْعا من أضلاعه فقوّسناه ، ثم دعونا بأعظم رجل في الركب ، وأعظم جمل في الركب ، وأعظم كفْل في الركب ، فدخل تحته ، ما يُطأطئ رأسَهُ ». أخرجه مسلم.

8.931- Ubâde b. el-Velîd b. Ubâde b. Sâmit'ten rivâyet edilmiştir:

(Bu, Ubâde b. el-Velîd'in Ebû'l-Yeser ve Câbir'den rivâyet ettiği bir hadîstir; bu hadîsin baş tarafı "Kitabu'd-Deyn ve'l-Karz"da; diğer bir bölümü "Kitabu Fazileti'l-Mescid"de; bir kısmı "Kitabu's-Sebb ve'l-La'n"da; bir kısmı da "Kitabu's-Salât"da geçmişti.[157] Çünkü onun

---

[157] Bkz., hadis no, 2544, 3636, 8737, 8451.

hadîslerinden her biri, başlı başına müstakil bir hadîstir. Nitekim bazı sahîh kaynaklarda ayrı ayrı zikredilmiştir. Biz de o şekilde kaydettik. **Müslim** ise tek bir hadîs olarak rivâyet etti. **Humeydî** de onu Ebû'l-Yeser'in müsnedi bölümünde zikretti.

Hadîsin büyük bölümü, mucizeleri ihtiva etmektedir. Her ne kadar âit olduğu yerlerde parça parça kaydettikse de, hadîsin esas şekliyle zikredilmesinden kitabımız hâli kalmasın diye burada onu bütün olarak da kaydettik.)

Ubâde b. el-Velîd b. Ubâde b. Sâmit şöyle anlatıyor:

"Ben ve babam bilgi almak üzere Ensâr'dan şu kabileye – vefatlarından önce- gitmiştik. İlk olarak Rasûlullah'ın (as.) sahâbesi Ebû'l-Yeser ile karşılaştık. Yanında hizmetçisi ve elinde de bir tomar sahife vardı. Üzerinde çizgili bir bürde ile meâfir kumaşı, hizmetçisinin üzerinde de çizgili bir bürde ile meâfir kumaşı vardı. Babam ona şöyle dedi:

"- Amcacığım! Yüzünde bir kızgınlık alâmeti görüyorum."

"- Evet. Harâm kabilesinden falan oğlu falandan alacağım vardı. Âilesine gidip selâm verdim ve;

"- O burada mı?" diye sordum.

"- Hayır!" dediler. Biraz sonra yanıma onun genç oğlu geldi. Ona;

"- Baban nerede?" diye sordum.

"- Senin sesini duyunca hemen annemin yatak odasına girdi" dedi. Bunun üzerine ona;

"- Nerede olduğunu biliyorum, çık dışarı!" diye seslendim. Bunun üzerine dışarı çıktı. Kendisine;

"- Neden benden gizlenmek ihtiyacı duydun?" diye sordum. Şu cevabı verdi:

"- Vallahi sana anlatacağım ve asla yalan söylemeyeceğim. Vallahi sana yalan söylemekten ve söz verip sözümde duramamaktan korktum. Sen Allah Rasûlü'nün sahâbesisin. Ben ise vallahi çok dardayım."

"- Vallahi mi?"

"- Vallahi."

"- Vallahi mi?"

"- Vallahi."

"- Vallahi mi?"

"- Vallahi."

Bunun üzerine borç defterini getirdi, Ebû'l-Yeser eliyle onu yırttıktan sonra şöyle dedi:

"- İmkân bulursan borcunu ödersin, bulamazsan da helâl olsun! Ben, kendisini şu iki gözümle –bu sırada parmaklarını gözlerine götürdü- gördüğüme, sözlerini şu iki kulağımla duyduğuma ve –kalbinin damarına işaret ederek- şu kalbimin de onu anlayıp ezberlediğine şehâdet ederim ki, Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Kim borçlu fakire mühlet verir veya alacağını bağışlarsa, Allah onu kendi gölgesi altında gölgelendirir."

Bu esnada ben Ebû'l-Yeser'e şöyle dedim:

"- Amcacığım! Sen hizmetçinin bürdesini alsan ve kendi meâfirî kumaşını ona versen; yahut onun meâfirini alıp kendi bürdeni ona versen, böylece senin üzerinde tam takım bir elbise, onun üzerinde de tam takım bir elbise olurdu!"

Bunun üzerine başımı okşadı ve; "Allah'ım; bu çocuğa bereket ihsân eyle!" diye duâ etti, sonra da şöyle dedi:

"- Ey kardeşimin oğlu! Kendisini şu iki gözümle gördüğüme, sözlerini şu iki kulağımla duyduğuma ve –kalbinin damarına işaret ederek- şu kalbimin de onu anlayıp ezberlediğine şehâdet ederim ki, Rasûlullah (as.);

"Onlara kendi yediklerinizden yedirin ve kendi giydiklerinizden giydirin!" buyurmuştu. Ona bugün dünya malından vermem, bana, kıyâmet günü onun benim sevâbımı almasından daha kolay geliyor."

Sonra yolumuza devam edip Câbir b. Abdullah'ın yanına geldik; Câbir tek kat bir elbiseye bürünerek mescidde namaz kılıyordu. Ben, cemâatin omuzlarından atlayarak öne geçtim, Câbir ile kıble arasına oturdum ve;

"- Allah sana merhamet buyursun! Ridân yanında dururken sen tek kat bir elbiseye bürünerek mi namaz kılıyorsun?" dedim.

Parmaklarını açarak yay gibi büktü ve eliyle göğsüme şöyle dürttü, sonra da;

"- Arzu ettim ki yanıma senin gibi bir ahmak gelsin, benim nasıl yaptığımı görsün ve o da aynı şeyi yapsın! Çünkü Allah'ın Rasûlü, elinde *İbn Tâb* hurması dalı olduğu halde bu mescidimize gelmiş, mescidin kıble tarafında bir balgam görmüş, onu elindeki hurma dalı ile kazımış, sonra bize dönerek;

"- **Hanginiz, Allah'ın kendisinden yüz çevirmesini ister?"** diye sormuştu. Bizler bu sorudan korkmuştuk. Sonra tekrar;

"- **Hanginiz, Allah'ın kendisinden yüz çevirmesini ister?"** diye sormuştu. Bu sefer;

"- Hiç birimiz, ey Allah'ın Rasûlü!" diye cevap vermiştik. Bunun üzerine şunları söylemişti:

"- **Sizden biriniz namaza durduğu zaman, şüphesiz Yüce Allah, onun yüzünün baktığı cihettedir; binâenaleyh sakın yüzünüz istikametinde tükürmeyiniz! Sağ tarafınıza da tükürmeyiniz, ama sol tarafınıza, sol ayağınızın altına tükürebilirsiniz! Eğer çok sıkışırsanız, elbisenizin ucuyla** –elbisesini büküp katlayarak- **şöyle yapınız!"**

Müteâkiben Hz. Peygamber;

"- **Bana abîr kokusu gösterin!"** demişti. Bunun üzerine cemâatten bir genç kalkıp evine koşmuş ve avucu ile halûk denilen bir koku getirmişti. Rasûlullah (as.) onu alıp elindeki hurma dalının tepesine koymuş, sonra da onu balgam yerindeki izlerin üzerine sürmüştü."

Sonra Câbir;

"- İşte mescidlerinizde halûk kokusu bulundurma âdeti buradan kalmadır" dedi.

"Sonra Rasûlullah'la (as.) birlikte Batn-ı Buvât gazâsına çıktık. Hz. Peygamber, Mecdî b. Amr el-Cühenî'yi arıyordu. Bir saka deveye bizler beş, altı veya yedi kişi nöbetleşe biniyorduk. Derken Ensâr'dan bir adamın binme sırası, kendi devesine geldi. Deveyi çökertip üstüne bindi, sonra kaldırıp sürdü. Ama deve bir parça durakladı. Adam;

"- Deh! Allah sana lanet etsin!" dedi. Hz. Peygamber bu sözü duyunca;

"- **Kim o devesine lanet okuyan?"** diye sordu. Adam;

"- Benim ey Allah'ın Rasûlü" dedi. Hz. Peygamber de;

"- **İn aşağı! Lanetlenmiş bir deve ile bize arkadaşlık etme!"** dedi ve sonra da bize;

"- **Kendinize bedduâ etmeyiniz! Çocuklarınıza bedduâ etmeyiniz! Mallarınıza bedduâ etmeyiniz! Çünkü Allah'tan bir şey istendiğinde kabul edildiği zamana tesadüf edebilirsiniz"** buyurdu.

Sonra Hz. Peygamber'le birlikte yaklaşık yatsı vaktine kadar yürüdük; Arabın sularından birine yaklaşınca, Rasûlullah (as.);

"- **Kim önceden gidip şu havuzu düzeltir de hem kendisi içer, hem de bize içirir?"** diye sordu.

Câbir der ki: "Ben hemen kalktım ve;

"- İşte onu yapacak adam, ey Allah'ın Rasûlü!" dedim. Sonra;

"- **Câbir'le beraber kim gider?"** diye sordu. Bu sefer Cebbâr b. Sahr[158] kalktı.

Birlikte kuyuya gittik; havuza bir veya iki kova dolusu su çektik. Sonra havuzun deliklerini kapatıp taşlarını düzelttik. Sonra havuz tamamen dolana kadar su çektik. Yanımıza ilk olarak Rasûlullah (as.) geldi, bize;

"- **İzin verir misiniz?"** dedi.

"- Elbette ey Allah'ın Rasûlü" dedik. Bunun üzerine Hz. Peygamber devesini saldı, deve de su içti. Sonra devenin yularını çekti, hayvan bacaklarını ayırıp işedi. Sonra deveyi bir kenara çekip ıhtırdı. Sonra havuza gidip abdest aldı. Sonra ben kalktım, Hz. Peygamber'in abdest aldığı yerden abdest aldım. Sonra Cebbâr b. Sahr, ihtiyacını gidermek için bir kenara gitti. Hz. Peygamber de namaza durdu. Benim üzerimde bir hırka vardı; onun iki ucunu

---

[158] **Ebû Abdullah Cebbâr b. Sahr b. Ümeyye b. Hansâ el-Ensârî es-Selemî**: ö. 30/651. Sahabîdir, ikinci Akabe bîatına katılmıştı. **Bedir** dahil Hz. Peygamber döneminde yapılan bütün savaşlara iştirak etmişti. Kendisinden Şurahbil b. Sa'd rivâyet etti. Hz. Peygamber onu mikdâd b. el-Esved ile kardeş yapmıştı.

önden ve arkadan bağlamaya çalıştım, ama yetişmedi. Onun saçakları da vardı; onu ters çevirdim, sonra iki ucu arasına sarındım, sonra da düşmesin diye uçlarını boynumun üzerine çekip çenemle kıstırdım. Sonra gidip Rasûlullah'ın (as.) sol tarafında durdum. Hz. Peygamber beni tuttu ve sağ tarafına çevirdi. Sonra Cebbâr b. Sahr geldi, abdest aldı, sonra da gelip Rasûlullah'ın (as.) sol tarafında durdu. Bu sefer Hz. Peygamber ikimizin ellerinden tutarak arkasında durduruncaya kadar geriye doğru itti. Bu sırada Rasûlullah (as.) bana bakıyordu, ama ben fark etmedim. Sonra fark ettim ve maksadını anladım; eliyle şöyle yapıyor, yani belini bağla diye işaret ediyordu. Sonra namazını bitirince;

"- Ya Câbir!" buyurdu. Ben;

"- Buyur, ey Allah'ın Rasûlü!" dedim.

"- Elbise geniş olunca, iki ucu arasına gir, dar olunca ise onu beline bağla!" buyurdu.

"Sonra Rasûlullah'la (as.) birlikte yürüdük. Bizden her birimizin bir günlük azığı, sadece bir tek hurma idi. Herkes o bir tek hurmayı emer, sonra da elbisesine sarardı. Yaylarımızla ağaçların yapraklarını silkeler ve onları yerdik. Hatta bu yüzden dilimiz ve dudaklarımız yarılmıştı. Yemin ederim ki bir gün bizden birine yanlışlıkla hurma verilmemişti de, onu kaldırıp (hurmayı dağıtan kişiye) götürmüş, ona hurma verilmediğine dair şahitlik yapmıştık ve bunun üzerine ona hurma verilmiş, o da kalkıp hurmayı almıştı."

"Yine Hz. Peygamber'le birlikte yürüdük ve geniş bir vâdide konakladık. Rasûlullah (as.) ihtiyacını gidermek üzere gitti. Ben de bir matara ile kendisini takip ettim. Hz. Peygamber etrafına bakındı, fakat kendisini gizleyecek bir şey göremedi. Derken vâdinin kenarında iki ağaç gözüne ilişti. Onlardan birinin yanına giderek dallarından birini tuttu ve;

"- Allah'ın izniyle beni takip et!" dedi. Bunun üzerine dal, burnuna gem takılmış uslu bir deve gibi Rasûlullah'ı (as.) takip etti. Hz. Peygamber diğer ağacın yanına gitti ve onun da dallarından birini tutarak;

"- **Allah'ın izniyle beni takip et!"** dedi. O da aynı şekilde kendisine itâat etti. Nihayet ikisinin ortasına varınca onları birleştirdi ve;

"- **Allah'ın izniyle beni örtmek üzere birleşin!"** dedi. Bunun üzerine hemen birleştiler."

Câbir şöyle devam etti:

"Ben, Rasûlullah'ın (as.) yakınında olduğumu hissederse oradan da uzaklaşır düşüncesiyle hızla oradan ayrıldım. (Râvî Muhammed b. Abbâd burada iftiâl bâbından gelen '*yebteide*' kelimesi yerine aynı kökten, ama tefe'ul bâbından gelen '*yetebe'ade*' kelimesini kullandı). Bir yere oturdum, kendi kendime konuşuyordum. Bir ara yan tarafıma doğru baktım ki, Rasûlullah'ın (as.) bana doğru geldiğini gördüm. O iki ağaç da birbirlerinden ayrılmış ve her biri kendi gövdesine gitmişti. Hz. Peygamber'in bir ara durakladığını gördüm; kafasıyla şöyle –râvî Ebû İsmail[159] başıyla sağa ve sola işaret etti- yaptı. Sonra yürümeye devam etti, yanıma gelince;

"- **Ya Câbir! Benim durduğum yeri gördün mü?"** diye sordu.

"- Evet, ey Allah'ın Rasûlü" dedim.

"- **Öyleyse git o iki ağaca ve her birinden birer dal keserek getir! Sonra da benim durduğum yere geldiğinde, o dallardan birini sağ tarafına diğerini sol tarafına dik!"** buyurdu.

Ben hemen kalkıp bir taş aldım, onu kırıp keskinleştirdim ve o iki ağacın yanına giderek her birinden birer dal kestim. Sonra onları sürükleyerek geldim, Rasûlullah'ın (as.) durduğu yerde durdum ve dallardan birini sağ tarafa, diğerini sol tarafa diktim. Sonra Hz. Peygamber'e yetiştim ve;

"- Emrinizi yerine getirdim, ey Allah'ın Rasûlü! Ama neden böyle bir şey yaptırdın?" diye sordum. Hz. Peygamber;

---

[159] **Ebû İsmail, Hâtîm b. İsmail el-Hârisî el-Kûfî el-Medenî**: ö. 187/803. Hafız muhaddislerdendir. Aslen Kûfelidir, ama **Medîne**'de oturmuştur. Hişâm b. Urve ve Yahya'l-Ensârî'den rivâyetleri vardır. Kendisinden İbn Mehdî ve İshak b. Râhûye rivâyet etti. Muhaddislerin geneline göre sikadır, yalnız Nesaî'nin kavî olmadığını söylediği rivâyet edilir. Rivâyetleri kütüb-ü sittede tahric edilmiştir.

"- Azap edilmekte olan iki mezarın yanından geçtim, onlara şefâat etmek istedim ve bu dallar canlı kaldıkça, onlardan azabın hafifletilmesini diledim" dedi.

Nihayet ordugâha geldik. Rasûlullah (as.);

"- Ya Câbir, abdest için bir parça su bul!" dedi. Ben de hemen;

"- Abdest almak için suyu olan var mı? Abdest almak için suyu olan var mı? Abdest almak için suyu olan var mı?" diye seslendim. Bulamayınca Rasûlullah'a (as.) gidip;

"- Kafilede bir damla su bulamadım" dedim.

Ensâr'dan bir adam vardı; semerin üzerinde, su kaplarının asıldığı bir tahta üstünde eski bir tulumda Hz. Peygamber için su soğuturdu. Rasûlullah (as.) bana;

"- Ensâr'dan falan oğlu falana git de, tulumunda bir şey var mı, bak!" buyurdu. Hemen gidip su tulumuna baktım, tulumun ağzında kalmış bir damla sudan başka bir şey bulamadım. Onu boşaltacak olsam, tulumun kuru olan tarafı suyu içiverecekti. Hz. Peygamber'e gidip;

"- Ey Allah'ın Rasûlü! Onda tulumun ağzında kalmış bir damladan başka su bulamadım; onu boşaltacak olsam, tulumun kuru olan tarafı suyu içip bitirecek" dedim. Hz. Peygamber;

"- Git, onu bana getir!" buyurdu. Hemen gidip getirdim. Hz. Peygamber onu aldı ve ne olduğunu anlayamadığım bir şeyler söylemeye başladı. Bir taraftan da tulumu elleriyle sıkıyordu. Sonra tulumu bana verdi ve;

"- Ya Câbir, büyük kap iste!" buyurdu. Ben de;

"- Ey kafilenin kazancısı, kazanı getir!" diye seslendim. Hemen kazanı bana getirdiler. Onu alıp Hz. Peygamber'in önüne koydum. Rasûlullah (as.) kazanın içine doğru eliyle şöyle yaptı; elini yaydı ve parmaklarını ayırdı. Sonra elini kazanın dibine koydu ve;

"- Ya Câbir, tulumu al ve *'Bismillâh'* diyerek suyu bana dök!" buyurdu. Ben de ***'Bismillâh'*** diyerek suyu O'na döktüm. Vallahi, Rasûlullah'ın (as.) parmaklarının arasından suyun kaynayıp fışkırdığını gördüm. Sonra kazan fışkırdı, su deveran etti ve kazan doldu. Bu sefer Hz. Peygamber;

"- **Ya Câbir! Suya ihtiyacı olanlara seslen!"** buyurdu. Hemen seslendim, insanlar geldiler ve doyuncaya kadar su içtiler. Ben tekrar;

"- Suya ihtiyacı olan kimse kaldı mı?" diye seslendim. Sonra Rasûlullah (as.) elini kazandan kaldırdı, kazan hâla dolu idi."

Bir defasında insanlar Rasûlullah'a (as.) açlıktan şikâyet etmişlerdi.Hz. Peygamber;

"- **Yakında Allah sizi doyuracak"** buyurdu.

Sonra deniz sahiline vardık. Deniz dalgalandı, kabardı ve sâhile bir balık attı. Biz hemen bir ateş yaktık, o balığın yarısını pişirdik, kızarttık ve doyuncaya kadar yedik."

Câbir şöyle dedi:

"Ben ve falan, falan kişiler (beş kişinin ismini saydı) birlikte o balığın göz çukurunun içine girdik, kimse bizi göremedi. Sonra çıktık ve kaburga kemiklerinden birini alıp yay gibi büktük (ve yere diktik). Sonra kafiledeki en iri-yarı adamı, en büyük deveyi ve en büyük örtüyü getirttik; adam o yayın altından başını bile eğmeden geçti."[160]

İZAH

Ebû'l-Yeser'in asıl adı **Kâ'b b. Amr**'dır. **Akabe** bîatına katıldı. Yirmi yaşında **Bedir** savaşına katıldı. **Bedir** ehlinin en son vefat edenidir. **Medîne**'de hicrî 55'de vefat etti.

İbnu'l-Esîr'in verdiği bilgiye göre borçlu adamın ismi de **el-Hâris b. Yezîd el-Cühenî**'dir.[161]

İbn Tâb hurması; bir hurma çeşidinin adıdır.

Abîr; muhtelif kokulardan hazırlanmış bir terkibin adıdır. Zaferandan yapılan kokuya da denir.

Meâfir; kumaş dokumacılığı ile marûf **Yemen**'de bir yerdir.

Batn-ı Buvât; Cüheyne kabilesinin dağlarından birinin adıdır.

Ensâr'dan helâk olan kabilenin hangi kabile olduğu belli değildir. Ne hadîste ve ne de diğer kaynaklarda bu konuda bir sarahat bulamadık.

---

[160] **Müslim**, Zühd, 18/74.

[161] Bkz., **Câmiu'l-Usûl**, XV, 613.

Bu uzun rivâyet, **Câbir**'in muhtelif dönemlerde Hz. Peygamber'in şahsında müşâhede ettiği mucizevî olayları göstermektedir. Ancak bu rivâyette izaha muhtaç pek çok husus vardır. Bu olayların geçtiği yer, zaman ve katılanlarla ilgili daha geniş bilgi elde edilememiştir. Yalnız **Buvât** seferinin hicretin ikinci yılında **Bedir** gazâsından önce yapıldığı bilinmektedir.

Yukarıdaki uzun rivâyetin son bölümünde geçen deniz sahilindeki balıkla ilgili rivâyete benzer bazı rivâyetler, **Buharî**'de de yer almaktadır. **Câbir b. Abdullah**'dan rivâyet edildiğine göre **Ebû Ubeyde** komutasında üç yüz kişilik bir ordu, **Ceyşu'l-habat** seferine çıkmış, askerler şiddetli açlık çekmişler, günde sadece bir hurma ile yetinmek zorunda kalmışlar, sonra deniz sahiline geldiklerinde **Anber** denilen küçük bir dağ büyüklüğünde bir balığın sahile vurduğunu görmüşler ve on sekiz gün boyunca o balıktan yemişler. Bu rivâyetlerde balığın kaburgasının dikilip altından bir süvarinin geçmesi olayı da zikredilir.[162]

Benzer olmakla birlikte bu iki rivâyetin te'lifi de zordur. Çünkü birinde Rasûlullah'ın (as.) da bulunduğu bir kafile, diğerinde ise Hz. Peygamber'in bulunmadığı, ama O'nun tarafından gönderilen **Ebû Ubeyde** komutasındaki üç yüz kişilik bir ordu söz konusudur. Bu itibarla ikisi farklı olaylar gibi gözükmektedir. Ama hikâyenin diğer unsurları hemen hemen uyuşmaktadır.

٨٩٣٢- (س- **أبو سكينة** [رجل من المحررين]): عن رجل من أصحاب النبي صلى الله عليه وسلم قال : «لما أمر النبيُّ صلى الله عليه وسلم بحَفْر الخندق عرضَتْ لهم صخرة حالت بينهم وبين الحفر فقام رسولُ الله صلى الله عليه وسلم، وأخذ المِعوَلَ، ووضع رداءه ناحية الخندق، وقال: **(وتمّت كلمات ربك صدقا وعدلا لا مبدّل لكلماته وهو السميع العليم)** [الأنعام ١١٥] فندَرَ ثلث الحَجَرِ، وسلمان الفارسي قائم ينظر فبرق مع ضربة رسول الله صلى الله عليه وسلم بَرْقَة ثم ضرب الثانية وقال: **(وتمت كلمات ربك صدقا وعدلا لا مبدّل لكلماته وهو السميع العليم)** فندَرَ الثلث الآخر، فبرقت [بَرْقَة] ، فرآها سلمان ، ثم ضرب

[162] **Buharî**, Cihâd, 124; Megâzî, 66; Şerike, 1; Zebâih, 12.

الثالثة ، وقال : (وتمت كلمات ربك صدقا وعدلا لا مبدل لكلماته وهو السميع العليم) فندر الثلث الباقي ، وخرج رسول الله صلى الله عليه وسلم، فأخذ رداءه وجلس، قال سلمان: يا رسول الله رأيتك حين ضربت ما تضربُ به ضربة إلا كانت معها برقة قال له رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: **يا سلمان رأيت ذلك؟** قال: إي، والذي بعثك بالحق يا رسول الله، قال: **فإني حين ضربتُ الضربة الأولى: رُفعتْ لي مدائن كسرى وما حولها، ومدائن كثيرة حتى رأيتها بعينيْ،** فقال [له]: مَنْ حضره من أصحابه: يا رسول الله، ادع الله أن يفتحها علينا، ويُغنِّمنا ديارهم ويخرِّب بأيدينا بلادهم، قال: فدعا رسول الله صلى الله عليه وسلم بذلك؛ **ثم ضربت الضربة الثانية، فرُفعت لي مداين قَيْصَر وما حولها، حتى رأيتها بعينيَّ،** قالوا: يا رسول الله، ادع الله أن يفتحها علينا ويغنمنا ديارهم ويخرب بأيدينا بلادهم، فدعا رسول الله صلى الله عليه وسلم [بذلك]؛ **ثم ضربتُ الثالثة فرُفعَتْ لي مدائن الحبشة وما حولها من القُرَى حتى رأيتها بعينيّ** قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم عند ذلك: **دعوا الحبشة ما ودَعُوكم، واتركوا الترك ما تركوكم».** أخرجه النسائي.

8.932- Âzâdlı kölelerden biri olan Ebû Sükeyne, Hz. Peygamber'in sahâbelerinden birinden şöyle rivâyet ediyor:

"Hz. Peygamber hendeğin kazılmasını emredince, ashâb büyük bir kaya engeli ile karşılaştı. Hz. Peygamber kalktı, balyozu aldı, ridâsını da hendeğin kenarına koydu ve; ***"Rabbinin vaadleri doğru ve âdil olarak gerçekleşti. Zaten O'nun vaadlerini değiştirecek hiçbir güç yoktur. O, her şeyi duyan ve bilendir"***[163] âyetini okuyarak kayaya vurdu. Kayanın üçte biri koptu. O sırada **Selmân-ı Fârisî**, ayakta ona bakıyordu. Hz. Peygamber'in darbesiyle bir kıvılcım çakmıştı. Sonra ikinci defa yine; ***"Rabbinin vaadleri doğru ve âdil olarak gerçekleşti. Zaten O'nun vaadlerini değiştirecek hiçbir güç yoktur. O, her şeyi duyan ve bilendir"*** diyerek tekrar vurdu ve kayanın diğer üçte biri koptu. Yine kıvılcım çakmış ve Selmân o kıvılcımı görmüştü. Yine ***"Rabbinin vaadleri doğru ve âdil olarak gerçekleşti. Zaten O'nun vaadlerini değiştirecek hiçbir güç yoktur. O, her şeyi duyan ve***

[163] En'âm, 115.

bilendir" âyetini okuyarak üçüncü defa vurdu ve kalan üçte bir parçası da koptu. Sonra Hz. Peygamber hendekten çıktı, ridâsını aldı ve oturdu. **Selmân;**

"- Ey Allah'ın Rasûlü; balyozu indirirken sana bakıyordum, her vurduğunda bir kıvılcım çaktı" dedi. Hz. Peygamber;

"- Onu gerçekten gördün mü, ya Selmân?" diye sordu.

"- Seni hakla gönderene yemin ederim ki, evet ey Allah'ın Rasûlü!" diye cevap verince, Rasûlullah (as.);

"- İlk darbeyi vurduğum zaman, Kisrâ'nın şehirleri, onların civarı ve daha pek çok şehir önüme çıkarıldı ve ben onları gözlerimle gördüm" buyurdu. Orada bulunan ashâbdan biri;

"- Ey Allah'ın Rasûlü! Allah'a duâ et de, oraları bize açsın, onların ülkelerini bize ganimet olarak versin ve memleketlerini bizim ellerimizle harap eylesin!" dedi. Rasûlullah (as.) da bu şekilde duâ etti, sonra dedi ki:

"- İkinci darbeyi vurunca, Kayser'in şehirleri ve civarı bana gösterildi ve ben onları gözlerimle gördüm."

Ashâb yine;

"- Ey Allah'ın Rasûlü! Allah'a duâ et de, oraları bize açsın, onların ülkelerini bize ganimet olarak versin ve memleketlerini bizim ellerimizle harap eylesin!" dedi. Hz. Peygamber yine duâ etti ve şöyle devam etti:

"- Üçüncü darbeyi vurduğumda ise, Habeşistan'ın şehirleri ve civar köyleri bana gösterildi ve ben oraları gözlerimle gördüm."

Müteâkiben Rasûlullah (as.);

"Habeşliler size dokunmadığı müddetçe siz de onlara dokunmayın! Türkler size dokunmadıkça, siz de onlara dokunmayın!" buyurdu.[164]

İZAH

Bu hadîs, sened açısından zayıftır; çünkü hadîsin râvisi olan sahâbe meçhûldür. Hadîsin son cümlesi aynı isnâdla **Ebû Davud**'da

---

[164] **Nesaî**, Cihâd, 42.

da rivâyet edilmektedir.[165] Bunu **Taberânî,** ***Mu'cemu'l-Kebîr*** ve *Evsat*'ında **İbn Mes'ûd** tarîkıyla rivâyet etmektedir. **Taberânî**'nin **Muâviye**'den naklettiği ve bunu destekleyen başka bir rivâyeti da vardır. Bu rivâyetler birbirini desteklediği için yukarıdaki zayıf rivâyet kuvvet kazanmıştır.[166]

٨٩٣٣- (خ م ت- عبد الله بن مسعود رضي الله عنه) قال : « انشق القمر على عهد رسول الله صلى الله عليه وسلم بشقين ، فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : **اشهدوا** ».

وفي أخرى : « ونحن معه ، فقال : **اشهدوا** ، **اشهدوا** ».

وفي أخرى قال : « بينما نحن مع رسول الله صلى الله عليه وسلم بمنى، إذ انْفَلَق القمر فِلْقتين : فِلْقة وراء الجبل ، وفلقة دونه ، فقال لنا رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : **اشهدوا** »

أخرجه البخاري ومسلم. وللبخاري قال: وقال مسروق عن عبد الله : «**بمكة**» وأخرج الترمذي مثله.

8.933- Abdullah b. Mes'ûd şöyle dedi:
"Rasûlullah (as.) döneminde ay ikiye ayrılmıştı, Hz. Peygamber;
"- Şahit olunuz!" buyurdu.[167]

RİVÂYETLER

Bir rivâyette şu ilave vardır:
"...O sırada biz O'nunla beraberdik ve O;
"- Şâhit olunuz! Şâhit olunuz!" buyurdu.

Başka bir rivâyet de şöyledir:

---

[165] **Ebû Davud**, Melâhim, 8/4302.
[166] Bkz., **Mekasıdu'l-Hasene**, 40, hadîs no, 18; **Keşfu'l-Hafâ**, I, 38, hadis no, 72.
[167] **Buharî**, Menâkıb, 27; Menâkıbu'l-Ensâr, 36; Tefsîr, 54; **Müslim**, Sıfatu'l-Kıyâme, 8/43; **Tirmizî**, Tefsîr, 54/3287.

"Rasûlullah (as.) ile beraber Mina'da bulunduğumuz sırada birden ay ikiye yarıldı ve bir parçası dağın bir tarafında, diğeri öbür tarafında göründü. Hz. Peygamber bize;

"- **Şâhit olunuz!**" buyurdu.

Bunları **Buharî** ve **Müslim** tahric etti.

Buharî'deki bir rivâyette, Mesrûk b. Abdullah'ın; "Mekke'de" dediği ilave edilir.

Tirmizî de bunun gibi tahric etti.

İZAH

Ayın ikiye bölünmesi olayı, Kur:'ân-ı Kerîm'de şöyle ifâde edilmektedir:

"Kıyâmet yaklaştı, ay yarıldı. Ama onlar bir mucize görürlerse yüz çevirirler ve; *'bu olagelen bir sihirdir'* derler. Onlar yalanladılar ve kendi hevâlarına uydular."[168]

İslâm âlimlerinin cumhuruna göre ayın yarılması olayı, Hz. Peygamber döneminde görülen en büyük mucizelerdendir. Bu konuyu dile getiren pek çok sahîh hadîs bulunmaktadır. Rivâyetlerin çokluğu sebebiyle bu, meşhur bir hadîs sayılmıştır.[169]

Ancak bu konuda farklı düşünenler de vardır. Özellikle çağdaş âlimlerden bazıları, bunun bir ay tutulmasından ibaret bir göz

---

[168] Kamer, 1-3.

[169] **Kütüb-ü Sitte** dışında bu olayı rivâyet edenler: **İbn Hibbân,** ***Sahîh,*** XIV, 420-422, h., 6495-97; ***Müstedrek,*** II, 512-513, h., 3756-3761; ***Mevâridu'z-Zem'ân,*** I, 519, h., 2108; **Nesaî,** ***Sünenu'l-Kübrâ,*** VI, 476, h., 11551-54; **Ebû'l-Mehâsin,** ***el-Mu'tasar mine'l-Muhtasar,*** I, 6-7; **Bezzâr,** V, 202-203, h., 1801-1802; VIII, 357-358, h., 3435-3436; **Heysem b. Küleyb,** ***Müsned,*** I, 402, h., 404; II, 188-190, h., 754-758; **Ahmed b. Hanbel,** I, 377, 413, 447, 456, h., 3583, 3924, 4270, 4360; III, 275, 278, h., 13947, 13948, 13990; IV, 81; **Tayâlisî,** I, 37-38, 257, 265, h., 280, 295, 1891, 1960; **Ebû Ya'lâ,** ***Müsned,*** V, 306-307, 440, h., 2929-2930, 3141; VI, 22, h., 3254; VIII, 378, h., 4968; ***Mu'cemu'l-Kebîr,*** II, 132, h., 1559-1561; X, 74, 303, h., 9996, 10734; XII, 399, h., 13473; ***İsâbe,*** II, 532; **Dârekutnî,** ***İlel,*** V, 169, h., 802; **İbn Hacer,** ***Tağlîku't-Ta'lîk,*** IV, 88-89; ***Tuhfetu't-tahsîl,*** I, 180; **el-İsbahânî,** ***Delâilu'n-Nübüvve,*** I, 32, 163, h., 4, 199; **Suyûtî,** ***Dîbâc,*** VI, 158, h., 2803; **Hatîb,** ***Tarihu Bağdâd,*** I, 202; XIII, 95; **Beyhakî,** ***el-İ'tikad,*** I, 269; **Nuaym b. Hammâd,** ***Fiten,*** II, 163, h., 1682-86; ***Sıfatu's-Safve,*** I, 91.

yanılması olduğunu iddia etmektedirler. Ay tutulması hâdisesini Arapların da bildiği göz önüne alınırsa, bu iddianın pek tutarlı olmadığı görülecektir. Kaldı ki ay tutulması olduğuna dair hiçbir ifade ve delil de bulunmamaktadır.

Bu konuda hadîslerin verdiği bilgiye inanmayan ve sadece âyetteki ifâdeyi izaha çalışanlar da vardır. Onlara göre ise âyetteki ayın yarılması ifâdesi gelecekle alakalıdır, Hz. Peygamber dönemindeki bir olaya değil, kıyâmetten hemen önce meydana gelecek olan kozmik felâkete işaret etmektedir. Bir kısım müfessirler âyeti bu şekilde açıklamışlardır. Âyette ayın yarılması ile kıyâmetin yaklaşması arasında ilgi kurulması da, âyeti böyle anlamayı destekleyen bir unsur olarak görülmüştür.

Bilindiği gibi kıyâmet günü sadece ay yarılmayacak, gökyüzü çatlayacak ve yıldızlar gökyüzünden sapır sapır dökülecektir. Yâni ayın yarılmasından daha başka pek çok olay cereyan edecektir. Bu itibarla âyetteki ifadenin sadece kıyâmet gününe tahsisi mutlak değildir. Kaldı ki âyet-i kerîme kıyâmet gününe işaret etse bile, bu yarılma olayının bir mucize olarak Hz. Peygamber döneminde de meydana gelmesine mani bir hâl de yoktur. Ayrıca âyetin devamında; **"onlar bir mucize görürlerse yüz çevirirler ve; *'bu olagelen bir sihirdir'* derler. Onlar yalanladılar ve kendi hevâlarına uydular"** ifâdesi, bu yarılma olayının Hz. Peygamber döneminde vukû bulduğunu göstermektedir. Çünkü kıyâmet koparken insanların hâla bu bir sihirdir deyip yalanlamaları ve hevâlarına uymaya devam etmeleri makûl gözükmemektedir. Üstelik bunun için ***"âyet"***, yani **"mucize"** kelimesi kullanılmaktadır. Mucizeyi sadece peygamberler eliyle gerçekleştiği düşünülürse, bununla kıyâmetin kastedilmediği anlaşılır.[170]

٨٩٣٤– (م ت– **عبد الله بن عمر** رضي الله عنهما) مثل حديث قبله قال : « انشق القمر على عهد رسول الله صلى الله عليه وسلم فلقتين ، فستر الجبلُ فلقة ، وكانت فلْقَة فوق الجبل ، فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : **اللهم اشهد** ». أخرجه مسلم والترمذي.

---

[170] Bkz., **İbn Hacer**, VII, 579-582.

8.934- Abdullah b. Ömer de, önceki hadîsin benzerini rivâyet etti ve şöyle dedi:

"Hz. Peygamber döneminde ay iki parçaya ayrıldı; bir parçayı dağ örttü, diğer parça dağın üstünde idi. Rasûlullah (as.);

"- Allah'ım, şâhit ol!" buyurdu.[171]

٨٩٣٥- (خ م- **عبد الله بن عباس** رضي الله عنهما) قال : « إن القمر انشق في زمن رسول الله صلى الله عليه وسلم ». أخرجه البخاري ومسلم.

8.935- Abdullah b. Abbas şöyle dedi:

"Rasûlullah (as.) zamanında ay ikiye bölündü."[172]

٨٩٣٦- (خ م ت- **أنس بن مالك** رضي الله عنه) قال : « إنّ أهل مكة سألوا رسول الله صلى الله عليه وسلم : أن يُريَهم آية ، فأراهم انشقاق القمر ».

وفي أخرى : « فأراهم القمر شقتين ». أخرجه البخاري ومسلم. وزاد الترمذي : « فنزلت { **اقتربت الساعة وانشق القمر** } إلى { **سحر مستمر** } [القمر: ١ و ٢] يقول : ذاهب ».

8.936- Enes b. Mâlik şöyle dedi:

"Mekkeliler, Rasûlullah'dan (as.), kendilerine bir mucize göstermesini istemişlerdi. Hz. Peygamber de onlara ayın yarılmasını gösterdi."[173]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyet; "ayın ikiye ayrılmasını gösterdi" şeklindedir.

Bunları **Buharî** ve **Müslim** tahric etti. **Tirmizî** şu ilaveyi yaptı:

---

[171] **Müslim**, Sıfatu'l-Kıyâme, 8/45; **Tirmizî**, Tefsîr, 54/3288-89.

[172] **Buharî**, Tefsîr, 54; Menâkıb, 27; Menâkıbu'l-Ensâr, 36; **Müslim**, Sıfatu'l-Kıyâme, 8/48.

[173] **Buharî**, Tefsîr, 54; Menâkıb, 27; Menâkıbu'l-Ensâr, 36; **Müslim**, Sıfatu'l-Kıyâme, 8/46; **Tirmizî**, Tefsîr, 54/3286.

"Kıyâmet yaklaştı, ay yarıldı. Ama onlar bir mucize görürlerse yüz çevirirler ve; 'bu olagelen bir sihirdir' derler" âyeti nâzil oldu. Âyetteki ***"müstemirr"*** kelimesini **"geçici"** diye tefsir etti.

İZAH

"Müstemirr" kelimesini biz, **"olagelen bir sihir"**, yani daha önce kendisinden benzerlerini çok gördüğümüz sihirlerden biridir diye tercüme ettik. Hadîste ise buna **"geçici"** manası verilmektedir. Bu ifâde, daha ziyade âyetteki ***"müstemirr"*** kelimesinin lügat anlamını göstermektedir. Çünkü bu kelime ***"istimrâr"*** mastarından geldiği kabul edilirse, devam etmek manasına gelir. ***"Murûr"*** mastarından ise geçip gitmek manasına gelmektedir. Hadîs, kelimenin ***murûr*** mastarından geldiğini ifade etmektedir.

Hadîsin râvîsi **Enes b. Mâlik**'in bu olaya şahit olmadığı bilinmektedir. Çünkü kendisi Medinelidir, olay ise Mekke döneminde cereyan etmiştir. Ancak bunu ya Hz. Peygamber'den, ya da diğer sahabelerden duymuş olması gerekir.

٨٩٣٧- (ت- جبير بن مطعم رضي الله عنه) قال : « انشق القمر على عهد رسول الله صلى الله عليه وسلم ، فصار فرقتين ، فقالت قريش: سَحَرَ محمد أعيننا ، فقال بعضهم: لئن كان سَحَرَنا ما يستطيع أن يسحر الناسَ كلهم». أخرجه الترمذي. وزاد رزين « فكانوا يتلقون الرُّكبان ، فيخبرونهم بأنهم قد رأوْهُ فيكذبونهم ».

8.937- Cübeyr b. Mut'ım'den rivâyet edilmiştir:

"Rasûlullah (as.) döneminde ay yarıldı, iki parçaya ayrıldı. Bunun üzerine Kureyş, *'Muhammed bizim gözlerimizi büyüledi'* dedi. Bazıları da; *'Bizi büyüledi ise, bütün insanları da büyüleyemez ya!'* dediler."[174]

RİVÂYETLER

Bunu **Tirmizî** tahric etti.

Rezîn şunu ilâve etti:

---

174 **Tirmizî**, Tefsir, 54/3289.

"Onlar Mekke dışından gelen kervanlarını karşılıyorlar; kervandakiler de bu olayı gördüklerini söylediklerinde, onları da yalanlıyorlardı."

٨٩٣٨- (خ م- عائشة رضي الله عنها) قالت : قلت للنبي صلى الله عليه وسلم : « هل أتى عليك يوم كان أشدَّ من يوم أُحُد ؟ قال : لقد لقيتُ من قومك ، وكان أشدَّ ما لقيت منهم يوم العقبة ، إذ عرضْتُ نفسي على ابن عبد ياليل بن عبد كلال ، فلم يُجبني إلى ما أردتُ ، فانطلقت وأنا مهموم على وجهي ، فلم أستفق إلا وأنا بقَرْن الثعالب ، فرفعت رأسي ، فإذا أنا بسحابة قد أظلّتني ، فنظرت فإذا فيها جبريل ، فناداني ، فقال: إنَّ الله قد سمع قول قومك لك ، وما ردُّوا عليك ، وقد بعث إليك مَلَكَ الجبال لتأمر بما شئت فيهم ، فناداني ملك الجبال ، فسلَّم عليّ ، ثم قال : يا محمد ، إن الله قد سمع قول قومك لك ، وأنا مَلَكُ الجبال ، وقد بعثني ربُّك إليك لتأمرني بأمرك فما شئت ، إنْ شئتَ أطبقتُ عليهم الأخشبين ، قال رسول الله صلى الله عليه وسلم : بل أرجو أن يخرجَ الله من أصلابهم مَنْ يَعبد الله وحده لا يُشْرِكُ به شيئا ». أخرجه البخاري ومسلم.

8.938- Hz. Âişe'den rivâyet edilmiştir:

"Hz. Peygamber'e sordum:

"- Uhud gününden daha sıkıntılı bir gün yaşadın mı?"

Buyurdu ki:

"- Senin kavminden neler çektim neler?!. Onlardan gördüğüm en büyük kötülüğü, Akabe günü yaşadım. O gün İbn Abdi Yâleyl b. Abdi Külâl'in[175] himâyesine sığınmak istedim, ama o bu isteğime olumlu cevap vermedi. Son derece üzgün bir halde kararsız dolaşıyordum. Karn-ı Seâlib mevkiine geldiğimde başımı yukarı

---

[175] **Kinâne b. Abdi Yâleyl es-Sekafî**: Tâiflidir, Sakîf kabilesinin reisi idi. Hz. Peygamber'in Tâif muhasarasından sonra Sakîf kabilesinden bir heyetle birlikte gelip İslâm'ı kabul ettiği rivâyet edilmiş, ama bu rivâyet sahîh görülmemiştir. Aksine "**Kureyşli biri bana vâris olamaz**" diyerek önce Necrân'a, sonra Bizans'a kaçtığı ve orada kâfir olarak öldüğü rivâyeti daha sahîh bulunmuştur.

doğru kaldırdım; bir bulutun beni gölgelediğini gördüm. Bulutun içinde de Cebrâîl vardı. Bana;

***"- Yüce Allah, milletinin sana neler söylediğini ve seni nasıl reddettiklerini işitti. Şu anda sana, milletine ne yapılmasını istiyorsan kendisine emretmen için dağların meleğini gönderdi"* dedi. Müteâkiben de dağların meleği bana seslendi, selâm verdi ve sonra da;**

"- Ya Muhammed! Yüce Allah, milletinin sana söylediklerini işitti. Ben, dağların meleğiyim ve Allah beni sana istediğin emri vermen için gönderdi. Ne emredersin? İstersen şu iki Ahşeb'i (dağı) birleştireyim ve onları toprağa gömeyim!" dedi.

Rasûlullah (as.) ise;

"- Hayır! Bilâkis Yüce Allah'ın, onların soyundan sadece Allah'a kulluk eden ve O'na hiçbir şeyi ortak koşmayan bir nesil getirmesini ümit ederim" karşılığını verdi.[176]

İZAH

Burada hicretin onuncu yılı Şevvâl ayında meydana gelen ve Tâif seyahati diye biline olay anlatılmaktadır. **Ebû Tâlib** vefat edince, Hz. Peygamber korumasız kalmıştı. Bu yüzden kendisini koruyacak birini bulmak ümidiyle **Tâif**'e gitmişti. Ancak umduğunu bulamadığı gibi ağır hakaretlere, kölelerin ve ayak takımının saldırısına uğradı. Öpülesi ayakları, atılan taşlardan kan-revân içinde kalmış, canını zorlukla kurtarmış, bir üzüm bağına sığınarak göz yaşları içinde hayatının en dokunaklı duâsını yapmıştı:

"Allah'ım! Zayıflığımı, güçsüzlüğümü, herkes tarafından hor görüldüğümü ancak sana arz ederim.

Ey herkesin zayıf görüp dalına bindiği zavallıların Rabbi olan Allah'ım! Her taraftan kuşatıldım, çaresiz ve kimsesiz kaldım. Beni kime emânet ediyorsun Rabbim?! Bütün mukadderatımı eline verdiğin birine mi bırakıyorsun?!.."

İşte bu duâ üzerine yukarıdaki hadîste ifâde edilen dağlar meleği geliyor ve emrederse şu iki dağı birileştirip kendisine bu muâmeleyi

---

[176] **Buharî**, Bed'u'l-Halk, 7; Tevhîd, 9; **Müslim**,Cihâd, 39/111.

revâ gören insanları canlı canlı toprağa gömeceğini söylüyor. Şüphesiz bu durum, Rasûlullah'ın (as.) Allah katındaki değerini göstermektedir. Hz. Peygamber'in dağlar meleğine verdiği yukarıdaki cevap ise, tam anlamıyla kendi karakterini aksettirmekte, kendi değerini ortaya koymaktadır. Gerçekten bütün âlemlere rahmet olarak gönderildiğini doğrulamaktadır.

Kinâne b. Abdi Yâleyl, Sakîf kabilesinden ve **Tâif**'in reislerindendi. **İbn Abdülberr**, hicrî 10'da bir heyetle gelip Müslüman olduklarını söyler. Heyetin Müslüman olduğu, ama **Kinâne**'nin Müslüman olmadığı da rivâyet edilir.

"İki ahşeb" ifâdesi ile **Ebû Kubeys** ve **Kuaykıân** dağlarının kastedildiği rivâyet edilmektedir.

٨٩٣٩- (خ م- أبو هريرة رضي الله عنه) أنّ رسول الله صلى الله عليه وسلم قال : « إن عفريتاً من الجن تفلّت [عليّ] البارحة ليقطع عليّ صلاتي ، فأمكنني الله منه ، فذعتّه ، فأردت أن أربطه بسارية من سواري المسجد ، حتى تصبحوا وتنظروا إليه كلكم ، فذكرت قولَ أخي سليمان: (ربِّ هب لي مُلكا لا ينبغي لأحد من بعدي) [ص: ٣٥] فرده الله خاسئا ».

وفي رواية : « فأخذته » بدل « فذعته ». أخرجه البخاري ومسلم.

8.939- Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle dedi:

"Dün gece cinlerden bir ifrit, namazımı bozmak için başıma musallat oldu. Ama Allah bana imkân verdi ve onu boğazından yakaladım. Sabah olunca sizlerin de onu görmesi için mescidin direklerinden birine bağlamayı düşündüm, ama kardeşim Süleyman'ın; *'Rabbim! Bana, benden sonra kimseye nasip*

olmayacak bir mülk ihsân eyle!'[177] **şeklindeki duâsını hatırladım** (ve vazgeçtim). **Allah da onu hor ve hakîr olarak geri gönderdi."**[178]

İZAH

İfrit; habis, şirret anlamına gelir.

Burada Hz. Peygamber'in cinleri gördüğü, namazını bozdurmak için başına musallat olduğu, sonra onu yakaladığı ifâde edilmektedir. Bu münasebetle cinler hakkında kısa bir malûmat vermek uygun olacaktır.

CİNLER

Cin; kelime olarak görünmeyen varlık demektir. Terim olarak ise; duyu organlarıyla algılanamayan, çeşitli şekillere girebilen, ateşten yaratılmış, ruhanî varlıklar anlamına gelir.

Cinler, duyu organlarıyla algılanamadıkları için, haklarında vahiyden başka bir bilgi kaynağı yoktur. Kur'ân-ı Kerîm'de **"cinlerin ateşin alevinden yaratıldığı"**[179] ifade edilmektedir. Hatta **Hicr** sûresinde **"zehirli bir ateşten ve insan cinsinden önce yaratıldığı"**[180] söylenmektedir.

Cinler, yeryüzünde bizimle beraber yaşayan varlıklardır. Mü'mini, kâfiri vardır. Kâfirlerin, çoğunluğu teşkil ettikleri zannedilmektedir. Cinler de insanlar gibi imanla ve ilahî emirlere itâatle yükümlüdürler. Onların sorumlu olduklarını, sevap ve ceza göreceklerini gösteren pek çok âyet vardır:

"İnsanları ve cinleri sadece bana kulluk etsinler diye yarattım."[181]

"Ey cinler ve insanlar! Size benim mesajımı ileten ve böyle bir güne geleceğiniz konusunda sizi uyaran kendinizden peygamberler gelmedi mi?"[182]

---

[177] Sâd, 35.

[178] **Buharî**, Salât, 75; Amel fî's-Salât, 10; Bed'u'l-Halk, 11; Enbiyâ, 40; Tefsîr, 38; **Müslim**, Mesâcid, 8/39.

[179] Rahman, 15.

[180] Hicr, 27.

[181] Zâriyât, 56.

"Cin ve insan toplulukları içinde azabı hak edenler vardır."[183]

"Cinler, (hesap günü) Allah'ın huzurunda (yargılanacaklarını) kesinlikle bilmektedirler."[184]

"Öyleyse sizden öncekilerden ateşe giren cinler ve insanlar güruhuna siz de katılın!"[185]

"Muhakkak ki ben, cehennemi hep cinler ve insanlarla dolduracağım."[186]

Ahkaf sûresinde cinlerin, Hz. Peygamber'in okuduğu Kur'ân'ı sessizce dinledikleri, sonra kendi toplumlarına uyarıcı olarak gittikleri ve onlara; ***"ey halkımız! Bizler, daha önce geçen bütün ilahî kitapları tasdik eden, Musa'dan sonra indirilen bir vahiy dinledik. Bu vahiy, hakikati ve doğru yolu gösteriyor. Ey halkımız! Allah'ın çağrısına uyun ve O'na inanın ki, günahlarınızı bağışlasın ve sizi acıklı bir azaptan korusun!"*** dedikleri ifâde edilmekte, âyetin devamında da; ***"Allah'ın çağrısına uymayanın asla kurtulamayacağını, kendisini Allah'tan koruyacak bir güç bulamayacağını ve sapıklık içinde kaybolup gideceğini"*** söyledikleri belirtilmektedir.[187]

Cin sûresinde de, Kur'ân'ı dinledikten sonra; ***"biz ona iman ettik, Rabbimize asla ortak koşmayacağız"*** dedikleri, ***"aramızda bazı beyinsiz kişiler Allah hakkında asılsız şeyler söylüyorlar"*** diye hayıflandıkları, ***"içimizden bazıları sâlih, ama bazıları bunun çok aşağısında kaldı... İçimizde Müslüman olanlar ve kendilerini zulme kaptıranlar da vardır..."*** diye itiraf ettikleri, ***"kendilerini zulme kaptıranlar, yalnızca cehennem yakıtı oldular"*** dedikleri dile getirilmektedir.[188]

Bütün bu âyetler, cinlerin de sorumlu varlıklar olduğunu ve yaptıkları iyiliklerin mükâfatını alacaklarını, kötülüklerin de cezasını

---

[182] En'âm, 130.

[183] Ahkaf, 18.

[184] Sâffât, 158.

[185] A'râf, 38.

[186] Hûd, 119; Secde, 13.

[187] Ahkaf, 29-32.

[188] Bkz., Cin, 1-15.

çekeceklerini göstermektedir. Yalnız sorumluluklarının sınırı konusunda da sağlam bir bilgiye sahip değiliz. **İbn Hacer**, cinlerin sadece tevhid ve temel islâmî rükünlerle mükellef olduklarını, teferruata ait ahkâm konusundaki sorumluluklarının tartışmalı olduğunu söyler.

Cinlere kendilerinden peygamber gönderilip gönderilmediği konusunda elimizde sağlam bir delil yoktur. Bu yüzden bu konuda çok farklı görüşler ortaya atılmıştır. Ancak Rasûlullah'ın (as.) risâletinin bütün insanları kapsadığı gibi, cinlere de şâmil olduğunda ittifak vardır.

Cinler insan ve hayvan gibi çeşitli şekillere girebilecek ve son derece ağır işlerin üstesinden gelebilecek yetenekte yaratılmışlardır. **Hz. Süleyman**'ın onları ağır ve meşakkatli işlerde çalıştırdığı muhtelif âyetlerde belirtilmektedir.[189] Ayrıca çok sür'atli hareket edebilme kabiliyetine de sahiptirler. Nitekim **Saba** melikesinin tahtını göz açıp kapayıncaya kadar **Hz. Süleyman**'a getirmişlerdi.[190]

Cinler, biyolojik açıdan insana benzerler. Doğar, büyür ve ölürler. Yerler, içerler. Erkeklik ve dişilikleri vardır, evlenir ve çoğalırlar. ***"Onlara daha önce ne insan ve ne de cinlerin dokunmadığı eşler vardır"***[191] âyetiyle, ***"düşmanınız olduğu halde onu ve zürriyetini dost mu ediniyorsunuz?"***[192] âyetindeki **"zürriyetini"** kelimesi evlenip çoğaldıklarına delil sayılmaktadır.

Cinlerin gaybı bilmeleri söz konusu değildir. Yalnız meleklerin kendi aralarındaki konuşmalarına kulak vermek ve onlardan duyduklarına bire yüz ilave etmek suretiyle bazı bilgiler üretmeleri mümkündür. Bu bir doğruya yüz yalan ilave edilen bilgileri de etkileyebildikleri bazı kişilerin zihinlerine zerk edebilirler.

---

[189] Sebe', 12-13; Enbiyâ, 82.
[190] Neml, 39.
[191] Rahman, 56.
[192] Kehf, 50.

٨٩٤٠- (خ م- **أبو حميد الساعدي** رضي الله عنه) قال : « خرجنا مع رسول الله صلى الله عليه وسلم في غزوة تَبُوك ، فأتينا واديَ القُرى على حديقة لامرأة ، فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : **اخْرُصوها** ، فخرصناها ، وخرصها رسولُ الله صلى الله عليه وسلم عَشرة أوسُق ، وقال : **أحْصِيها ، حتى نرجع إليك إن شاء الله** ، وانطلقنا حتى قدمنا تبوكَ ، فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : **سَتَهُبُّ عليكم الليلة ريح شديدة ، فلا يَقُمْ فيها أحد منكم ، فمن كان له بعير فليشدّ عقاله** ، فهبت ريح شديدة. فقام رجل. فحملته الريح حتى ألْقَتْهُ بجبل طَيِّئ ، وجاء رسول ابن العَلْماء صاحب أَيْلة إلى رسول الله صلى الله عليه وسلم بكتاب ، وأهدى له بغلة بيضاء ، فكتب إليه رسول الله صلى الله عليه وسلم ، وأهدى له بُردا ، ثم أقبلنا حتى قدمنا وادي القرى ، فسأل رسولُ الله صلى الله عليه وسلم المرأة عن حديقتها: **كم بلغ ثمرها؟** فقالت : عشرة أوسق ، فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: **إني مُسْرِع ، فمن شاء منكم فليُسرع معي ، ومن شاء فليمكث** ، فخرجنا حتى أشرفنا على المدينة ، فقال : **هذه طابة ، وهذا أحد ، وهو جبل يحبنا ونحبه** ، ثم قال : **إن خير دور الأنصار : دار بني النَجار، ثم دارُ بني عبد الأشهل، ثم دار بني الحارث بن الخزرج ، ثم دار بني ساعدة ، وفي كل دور الأنصار خير**، فلحقنا سعد بن عُبادة، فقال أبو أسيد: ألم تر أن رسول الله صلى الله عليه وسلم خَيَّر دور الأنصار، فجَعَلَنا آخرا؟ فأدرك سعد رسول الله صلى الله عليه وسلم، فقال: يا رسول الله، خيَّرْت دور الأنصار، فجعلتنا آخرا؟ فقال: **أو ليس بحسْبكم أن تكونوا من الخيار؟**» أخرجه البخاري ومسلم.

وأخرج بعضه ، ولم يذكر فيه حديث الريح ، وانتهى حديثه عند قوله : « **إنّي مسرع ، فمن شاء منكم فليسرع ، ومن شاء منكم فليمكث** » إلا أنه قال : « **إني مُتَعَجِّل إلى المدينة ، فمن أراد منكم أن يتعجّل معي فليتعجّل** ».

8.940- Ebû Humeyd es-Sâidî anlatıyor:

"Rasûlullah'la (as.) birlikte Tebük gazâsına çıkmıştık. Vâdi'l-Kurâ'da bir kadının arazisine geldiğimizde Hz. Peygamber;

"- **Bu bahçenin** (ürününü) **tahmin edin bakalım!**" dedi. Bizler bir tahminde bulunduk, Hz. Peygamber de on vesak olarak tahmin etti. Kadına da;

"- **Buradan çıkacak ürünün miktarını iyi belle! İnşâllâh döndüğümüzde sana yine uğrayacağız**" dedi.

Yolumuza devam ederek Tebük'e vardık. Rasûlullah (as.);

"- **Bu gece çok şiddetli bir rüzgâr esecek; binâenaleyh hiç biriniz o sırada ayağa kalkmasın, ayrıca devesi olan da yularını sağlam bağlasın!**" buyurdu. Gerçekten gece şiddetli bir rüzgâr çıktı. O sırada bir adam ayağa kalkmıştı, rüzgâr onu götürüp Tayy dağlarına attı.

Daha sonra Eyle hükümdarı İbnu'l-Almâ'ın[193] elçisi Rasûlullah'a (as.) bir mektup getirdi ve bir de beyaz katır hediye etti. Hz. Peygamber de ona bir bürde hediye etti.

Sonra dönüp Vâdi'l-Kurâ'ya geldik. Rasûlullah (as.) kadına;

"- **Bahçe ne kadar ürün verdi?**" diye sordu. Kadın;

"- On vesak" dedi.

Sonra Hz. Peygamber;

"- **Ben biraz hızlı gideceğim; benimle birlikte hızlı gitmek isteyen varsa gelsin, arzu eden de geride kalsın!**" dedi. Bizler de O'nunla birlikte yola çıktık. Medîne'ye yaklaştığımızda, Rasûlullah (as.);

"- **İşte Tâbe! İşte Uhud! O, bizi seven ve bizim de kendisini sevdiğimiz bir dağdır**" dedi. Sonra şunları söyledi:

"- **Şüphesiz Ensâr oymaklarının en hayırlısı Neccâr oğullarıdır. Sonra Abdüleşhel oğulları, sonra Hâris b. Hazrec oğulları, sonra da Sâide oğullarıdır. Bununla birlikte Ensâr'ın bütün oymakları hayırlıdır.**"

Müteâkiben Sa'd b. Ubâde'ye rastladık. Ebû Üseyd, ona;

---

[193] **İbnu'l-Almâ'**: Eyle kıralıdır. İsminin Yuhanna b. Ru'be olduğu rivâyet edilir. Hz. Peygamber'e bir katır hediye etmişti, kendisine elçi ve mektup göndermişti. Hz. Peygamber de ona hediye olarak bürde yollamıştı.

"- Duydun mu, Rasûlullah (as.) Ensâr oymaklarının en hayırlılarını saydı ve bizi en sona bıraktı" dedi. Bunun üzerine Sa'd, Hz. Peygamber'e yetişti ve;

"- Ey Allah'ın Rasûlü! Ensâr oymaklarının en hayırlılarını saydığınızda bizi en sona mı bıraktınız?" diye sordu. Hz. Peygamber de;

"- Hayırlılardan olmak size yetmiyor mu?" buyurdu.[194]

RİVÂYETLER

Bunu **Buharî** ve **Müslim** tahric etti.

(Ebû Davud) da hadîsin bir bölümünü tahric etti, rüzgârın esmesini zikretmedi. Ayrıca onun rivâyeti; "Ben biraz hızlı gideceğim; benimle birlikte hızlı gitmek isteyen varsa gelsin, arzu eden de geride kalsın!" cümlesinde sona ermektedir. Yalnız bu cümle orada; "Ben Medîne'ye acele gideceğim, benimle birlikte acele gitmek isteyen acele etsin!" şeklindedir.

İZAH

Tâbe ve **Taybe, Medîne**'nin sıfatıdır. Hz. Peygamber bazen **Medîne**'yi bu isimle anardı. Her iki kelime de ***tayyib***, yani **temiz** kökünden gelmektedir.

Neccâr oğulları, muhtemelen İslâm'ı ilk kabul eden kabile olduğu için **Ensâr**'ın en hayırlısı olarak gösterilmiştir.

Bu sefer esnasında Hz. Peygamber, **Eyle** hükümdarı **Yuhanna b. Ru'be** ile cizye mukabilinde sulh akdetmişti. **Eyle** halkının erkekleri, adam başına yılda bir dinar ödeyecek, buna mukabil Eyleliler de Müslümanların korumasında olacaklardı.

Bu hadîsin **İbn İshak**'taki rivâyetinde rüzgârın iki adamı sürüklediği belirtilmektedir. İkisi de **Benû Sâide** kabilesinden olan bu kişilerden biri ihtiyaç gidermek için çıkmış ve gittiği yerde tıkanmış kalmış. Öbürü de devesini aramaya çıkmış ve rüzgâr onu **Tayy** dağlarına atmış. Durum Hz. Peygamber'e haber verilince, Rasûlullah (as.);

---

194 **Buharî**, Zekât, 54; **Müslim**, Fedâil, 3/11-12; **Ebû Davud**, Harâc, 37/3079.

"- **Ben size, kimse yalnız başına dışarı çıkmasın demedim mi?"** buyurmuş, ihtiyaç için çıkana duâ etmiş ve adam kurtulmuş, öbürü ise ancak **Tebük** dönüşünde **Medîne**'ye gelebilmiş.

Tayy dağlarından maksat, bu kabilenin oturduğu yerde bulunan **Ece** ve **Selmâ** adıyla bilinen iki dağdır.[195]

---

[195] Bkz., **İbn Hacer**, IV, 110.

(ن) *"nun" harfi:*

الكتاب الثاني

من حرف النون:

في النكاح

2. KİTÂB: **NİKÂH:** 8,941-9,129

الكتاب الثاني

من حرف النون:

في النكاح

وفيه أربعة أبواب:

الباب الأول

في المقدّمات

وفيه أربعة فصول:

الفصل الأول

في زواج رسول الله صلى الله عليه وسلم وأزواجه رضي الله عنهن

عائشة

117- NİKÂH

A- GİRİŞ

I- HZ. PEYGAMBER'İN EVLİLİĞİ VE ZEVCELERİ

1* HZ. ÂİŞE

٨٩٤١- (**خ م ت**- **عروة** عن عائشة رضي الله عنها) قالت : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : «**أُريتك في المنام ثلاث ليال ، جاءني بك الملكُ في سَرَقة من حرير، فيقول: هذه امرأتك، فأكشفُ عن وجهك فإذا أنت هي ، فأقول: إن يَكُ من عند الله يُمضه**». وفي رواية: «**أُريتُك في المنام مرتين...**». وذكر نحوه. أخرجه البخاري ومسلم. وفي رواية الترمذي: «**أن جبريل جاء بصورتها في خرقة حرير خضراء إلى النبي صلى الله عليه وسلم فقال: هذه زوجتَك في الدنيا والآخرة**».

8,941- Urve'nin Hz. Âişe'den rivâyet ettiğine göre Hz. Peygamber şöyle dedi:

"Sen bana üç gece rüyamda gösterildin. Melek, ipek bir mendilde senin (resmini) **bana getirdi ve;** ***'Bu senin karındır'*** **dedi. Yüzünü açtım, baktım ki sen!.. Ben de;** ***'eğer bu rüya Allah'tan ise, bu iş mutlaka gerçekleşir'*** **dedim."**[1]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyette Hz. Peygamber; **"sen bana rüyamda iki defa gösterildin"** dedi ve aynı şeyleri söyledi.

Bunları **Buharî** ve **Müslim** tahric etti.

Tirmizî'nin rivâyeti şöyledir:

"Cibrîl Âişe'nin resmini Hz. Peygamber'e yeşil ipekten bir hırka içinde getirdi ve; **'Bu senin dünya ve âhirette zevcendir'** dedi."

İZAH

Bu rivâyet münasebetiyle iki noktaya dikkat çekmek istiyoruz: Biri, burada belirtildiği üzere evlenecek olan çiftlerin birbirlerini görmeleri gerekir. Nitekim Cebrâîl (as.) Hz. Peygamber'e, zaten tanıdığı **Hz. Âişe**'yi göstermiştir.

Diğer bir husus da Rasûlullah'ın (as.) **Hz. Âişe** ile evliliği, vahiy yoluyla gerçekleştirilmiştir. Hz. Peygamber'in; **"eğer bu rüya Allah'tan ise, bu iş mutlaka gerçekleşir"** demiş olması da bunu göstermektedir. Dolayısıyla **Hz. Âişe**'nin yaşının küçük olması münasebetiyle bu evlilik hakkında ileri-geri konuşulması doğru değildir. Kaldı ki, Hz. Peygamber'e her vesile ile çamur atmaya çalışan müşriklerin, bu evlilik konusunda hiçbir eleştiride bulunmamaları da, o günün şartlarında bu evliliğin normal olduğunu göstermektedir.

Bu vesile ile burada **Hz. Âişe**'nin kısa biyografisini vermeyi faydalı gördük.

---

[1] **Buharî**, Menâkıbul'l-Ensâr, 44; Nikâh, 9, 36; Tab'ir, 20, 21; **Müslim**, Fedâilu's-Sahâbe, 13/79; **Tirmizî**, Menâkıb, 63/3880.

HZ. ÂİŞE

Hz. Ebû Bekir'in kızı olan **Hz. Âişe, Mekke**'de bir rivâyete göre nübüvvetten dört yıl sonra doğdu. Hz. Peygamber'le hicretten önce nikâhlandı, hicretin birinci –veya ikinci- yılında evlendi. Rasûlullah'ın (as.) üçüncü eşidir; Hz. Peygamber daha önce **Hz. Hatice** ve **Sevde** ile evlilik akdetmişti.

Hz. Âişe, Uhud ve sonraki çeşitli seferlere katıldı. **Uhud**'da yaralılara baktı, sırtında su taşıdı. **Benû Mustalik** seferinin dönüşünde gerdanlığını kaybetmesi üzerine meşhur *İfk* olayı ortaya çıktı. Onun masûmiyeti Allah tarafından (bkz., Nûr, 11-21) belgelendi. **Zâtürrika** seferinde de ablası **Esmâ**'nın gerdanlığını kaybetmiş, susuz bir yerde beklemek zorunda kalan müslümanların homurdanmalarına yol açmış, o sırada da teyemmüm âyeti nâzil olmuştu. Bunun üzerine müslümanlar, bir hayra vesile olduğu için kendisine duâ etmişlerdi.

Hz. Peygamber, hanımları arasında en çok **Âişe**'yi severdi. Sadece onun yanında iken kendisine vahiy gelirdi. Buradan hareketle O'nun **Âişe**'ye olan sevgisinin ilahî kaynaklı olduğu görüşü hâkimdir. Zaten evlilikleri de **Cebrâil**'in emri ile olmuştu. Hz. Peygamber onun evinde iken vefat etti ve onun odasına defnedildi. Vefatı sırasında mübarek başı da, **Âişe**'nin kucağında bulunuyordu. Rasûlullah'tan (as.) sonra **Hz. Ebû Bekir** ve **Hz. Ömer** de onun odasına defnedilmişlerdi.

Müslüman hanımların en âlim ve fakîhi idi. **İbn Hacer**, ahkâm-ı şer'iyyenin dörtte üçünün ondan rivâyet edildiğini söyler. Zekâsı, anlayışı ve üstün kabiliyetleri sebebiyle Rasûlullah (as.) onu çok severdi. Nesep ilmi, eski Arap tarihi, feraiz, şiir ve tıp dalında geniş bilgisi vardı. **Ebû Musa'l-Eş'arî; "bize müşkil gelen hangi meseleyi Hz. Âişe'den sorduksa, onda bu konuda bir ilim bulduk"** der. **Urve** de; **"Tıp, şiir ve fıkıhta ondan âlim birini görmedim"** der. Fesahat ve belâğatı ile ünlü bir hatipti. **Muâviye; "Âişe'den daha belîğ ve daha fasîh konuşan bir hatip, ondan daha zeki bir kimse görmedim"** der. Son derece cömertti, fukara dostu idi. İbâdetine çok düşkün bir hanımdı. Namaz kılarken kadınlara imamlık yapardı.

Hz. Âişe, ilmin yayılmasına da büyük hizmette bulunmuştur. En çok hadîs rivâyet eden sahabîlerdendir; 2,210 hadîs rivâyet etmiştir. Bunlardan 174'ü muttefekun aleyh, 54'ü yalnız **Buharî**'de, 69'u da yalnız **Müslim**'dedir. Kur'ân'ı ve sünneti en iyi bilenlerdendi. İlmî bir tenkit zihniyetine sahipti. Birçok konuda istinbât ve ictihatta bulunmuş, birçok âlim sahabînin hatâsını düzeltmiştir. Sadece bu konuda **Bedreddin ez-Zerkeşî** ***"el-İcâbe li îrâdi mâ istedrekethu Âişe ala's-sahâbe"*** adlı bir eser yazmıştır. Kendisinden 200'den fazla kişi rivâyet etmiştir. Evi, ilim ve irfan ocağı hüviyetinde idi.

Hz. Âişe, siyasî hayatta da faal idi. Onun siyasî faaliyeti, **Hz. Osman**'ın halifeliğinin ikinci yarısından itibaren başlar. Yapılan idarî yanlışlıklara şiddetli tepki gösterir ve muhalefet hareketini başlatır. **Hz. Osman**'ın şehid edildiği ve yerine **Hz. Ali**'nin halife seçildiği sırada hac farîzasını ifâ etmek üzere **Mekke**'de bulunuyordu. **Hz. Osman**'ın katillerini cezalandırmak ve müslümanları fitneden kurtarmak amacıyla, yanındakilerin de teşvikiyle **Medîne**'ye dönmeyip **Basra**'ya gider. **Hz. Ali**'nin **Basra Valisi Osman b. Huneyf**'i bertaraf edip şehre hâkim olur. Sonra **Hz. Ali** ile aralarında hicrî 36'da **Cemel** savaşı vukû bulur ve **Hz. Âişe** savaşı kaybeder. Ondan sonra da **Medîne**'ye yerleşir ve orada sâkin bir hayat sürer.

Medîne'de 58/678'de bir Ramazan gecesinde vefat etti, cenâzesini **Medîne** Vali Vekili **Ebû Hureyre** kıldırdı. **Bakî** mezarlığına defnedildi.

٨٩٤٢- (خ- عروة بن زبير رضي الله عنهما) أن النبيَّ صلى الله عليه وسلم «خطب عائشة إلى أبي بكر فقال له أبو بكر: إنما أنا أخوك، فقال: أنت أخي في الله وكتابه، وهي لي حلال». أخرجه البخاري هكذا مرسلا.

8,942- Urve b. ez-Zübeyr anlatıyor:

"Hz. Peygamber Âişe'yi Ebû Bekir'den istedi. Ebû Bekir;

"- Ancak ben senin kardeşinim" diyerek mazeret gösterdi ise de, Hz. Peygamber;

"- Sen, Allah'ın dininde ve kitabında benim kardeşimsin; Âişe ise bana helâldir" dedi.[2]

٨٩٤٣- (خ- **عائشة** رضي الله عنها) قالت : « قلتُ: يا رسول الله أرأيتَ لو نزلت واديا فيه شجر قد أُكل منها ، ووجدتَ شجرا لم يؤكل منها ؛ في أيها كنت ترتع بعيرك ؟ قال : **في التي لم يرتع منها** » يعني : أن النبي صلى الله عليه وسلم لم يتزوج بكرا غيرها. أخرجه البخاري.

وقد أخرج الحميدي هذه الأحاديث الثلاثة حديثا واحدا في المتفق عليه بين البخاري ومسلم ، وكل واحد منهما منفرد برأسه مستقل بمعناه ، ثم الثاني والثالث من أفراد البخاري.

8,943- Hz. Âişe'den rivâyet edilmiştir:

Dedim ki:

"- Ey Allah'ın Rasûlü; bir vâdiye gitsen ve orada meyvesinden yenmiş bir ağaçla hiç dokunulmamış bir ağaç görsen, deveni bunlardan hangisinde otlatırdın?"

"- Tabi yenmemiş olanda" dedi.

Hz. Âişe bu sözle, Rasûlullah'ın (as.) kendisinden başka bâkire biriyle evlenmediğini söylemek istiyordu."[3]

RİVÂYETLER

Bunu **Buharî** tahric etti.

Humeydî bu üç hadîsi, **Buharî** ve **Müslim**'in müştereken rivâyet ettikleri tek bir hadîs olarak tahric etti. Halbuki bunların her biri mana itibariyle ayrı bir hadîstir. Kaldı ki ikinci ve üçüncü hadîsi **Buharî** tek başına rivâyet etmiştir.

٨٩٤٤- (خ م د س- **عائشة** رضي الله عنها) قالت : « تزوّجني رسول الله صلى الله عليه وسلم وأنا بنت ست سنين ، فقدمنا المدينة ، فنزلنا في بني الحرث بن الخزرج ، فوُعكْتُ ،

---

[2] **Buharî**, Nikâh, 11.

[3] **Buharî**, Nikâh, 9.

فتمرّق شعري ، فوفّى جُميمة ، فأتتني أُمّي - أم رومان - وإني لفي أُرجوحة ، ومعي صواحب لي ، فأتيتها لا أدري ما تريد مني ؟ فأخذتْ بيدي حتى وأوقفتني على باب الدار ، وإني لأنْهَجُ حتى سكَنَ بَعْضُ نَفَسِي ثم أخذتْ شيئا من ماء فَمَسَحَتْ به وجهي ورأسي ثم أدخلتني الدار فإذا نسوة من الأنصار في البيت فَقُلْنَ: على الخير والبركة وعلى خير طائر فأسلمتني إليهن فأصلحْنَ من شأني ، فلم يَرُعْني إلا رسولُ الله صلى الله عليه وسلم [ضحى] فأسلمنني إليه ، وأنا يومئذ بنتُ تسع سنين ».

وفي رواية نحوه ، إلا أن فيه « فأخذت بيدي ، فأوقَفتْني على الباب ، فقلت: هَهْ ، هَهْ ، حتى ذهب نَفَسي » وفيه : « فغسلنَ رأسي ، وأصلحنني ، فلم يَرُعْني إلا رسول الله صلى الله عليه وسلم ، فأسلمنني إليه ».

وفي أخرى « أن النبيَّ صلى الله عليه وسلم تزوجها وهي بنت ست سنين ، وأُدْخلَتْ عليه وهي بنت تسع ، ومكثت عنده تسعا ».

وفي أخرى « عن عروة » ولم يقل : « عن عائشة » مثله.

وفي أخرى عن عروة قال : « توفيت خديجة قبلَ مَخرج النبي صلى الله عليه وسلم إلى المدينة بثلاث سنين ، فلبث سنتين - أو قريبا من ذلك - ونكح عائشة وهي بنت ست سنين ، وبنى بها وهي بنت تسع سنين ».

وهذا أيضا موقوف على عرو. أخرجه البخاري ومسلم. ولمسلم عن عائشة: « أن النبيَّ صلى الله عليه وسلم تزوجها وهي بنت سبع سنين وَزُفّتْ إليه وهي بنت تسع سنين ولُعَبُها معها ومات عنها وهي بنت ثماني عشرة».

وفي أخرى: « تزوجها وهي بنت ست سنين وبنى بها وهي بنت تسع ومات عنها وهي بنت ثماني عشرة».

وفي رواية أبي داود قالت : « تزوجني رسول الله صلى الله عليه وسلم وأنا ابنة سبع - زاد في رواية : أو ست - ودخل بي وأنا ابنة تسع ».

وفي أخرى له قالت : « لما قدمنا المدينة جاءني نسوة وأنا ألعب على أرجوحة ، وأنا مُخَمَّمة ، فذهبن بي ، وهيأنني وَصَنَّعْنني ، ثم أتين بي رسول اله صلى الله عليه وسلم وأنا بنت تسع سنين ».

وفي رواية بهذا الحديث ، قالت : « وأنا على أرجوحة ، ومعي صواحبي ، فأدخلنني بيتا ، فإذا نسوة من الأنصار ، فقلن: على الخير والبركة ».

وفي أخرى قالت : « فقدمنا المدينة ، فنزلنا في بني الحارث بن الخزرج فوالله إني لعلى أرجوحة بين عَذْقين ، فجاءتني أمي ، فأنزلتني ولي جُميمة ». وساق الحديث.

وفي رواية النسائي قالت: « تزوّج بي النبي صلى الله عليه وسلم وأنا بنت ست ، وبنى بي وأنا بنت تسع».

وفي أخرى : « تزوجني لتسع سنين ، وصحبتُه تسعا ».

وفي أخرى : « تزوجها وهي بنت تسع ، ومات عنها وهي بنت ثماني عشرة ».

وفي أخرى : « تزوجني وأنا ابنة تسع سنين وأنا ألعب بالبنات ».

وفي رواية ذكرها رزين نحوا من ذلك ، وفيه : « فلم أنشبْ أن جاء رسول الله صلى الله عليه وسلم ودخل ، وذلك ضحى ، ثم أُهدي إلى رسول الله صلى الله عليه وسلم لَبَن ، فقال للنسوة : اشربنَ منه ، واسقين صاحبتكم - يعنيني - فقلن: ما نريده ، واستحيين ، فقال: لا تجمعن جُوعا وكذبا، اشربنَ ، فشربْنَ ».

8,944- Hz. Âişe anlatıyor:

"Rasûlullah (as.) benimle, altı yaşımda iken nişanlandı. Medîne'ye geldik, Hâris b. Hazrec oğullarına misafir olduk. Ben hummaya yakalanmış, bu yüzden saçlarım dökülmüştü, ama sonra yine saçım çıktı. Bir gün ben arkadaşlarımla salıncakta oynarken annem Ümmü Rûman geldi. Yanına gittim, benden ne istediğini bilmiyordum. Elimden tuttu, evin kapısında durdurdu. Ben (heyecandan) nefes nefese kalmıştım. Nihayet biraz sakinleştim. Sonra (annem) yüzüme ve başıma bir miktar su serpti, sonra da beni eve soktu. Evde Ensâr'dan bir gurup kadın toplanmıştı ve;

"- Hayırlı ve mübarek olsun!.. Hayırlı ve uğurlu olsun!.." diyorlardı.

Annem beni onlara teslim etti. Onlar da benim üstümü-başımı düzelttiler. Sonra kuşluk vaktinde Rasûlullah (as.) çıkagelince, irkildim. Kadınlar beni O'na teslim ettiler. O sırada ben dokuz yaşında idim."[4]

RİVÂYETLER

Buna benzer başka bir rivâyette Hz. Âişe'nin şu sözleri yer alır:

"Annem elimi tuttu ve beni kapının önünde durdurdu. Ben **'heh, heh'** diye soluyordum. Nihayet sakinleştim."

Bu rivâyette; "Ensâr kadınları başımı yıkadılar, üstümü-başımı düzelttiler. Kuşluk vaktinde Hz. Peygamber gelince, beni O'na teslim ettiler. O gün ben dokuz yaşında idim" cümleleri de yer alır.

Başka bir rivâyete göre; "Rasûlullah (as.) Hz. Âişe ile altı yaşında iken nişanlandı, dokuz yaşına gelince de evlendi. Birlikte dokuz sene yaşadılar."

Buna benzer diğer bir rivâyet de Hz. Âişe'den değil, Urve'den nakledilmektedir.

Urve'den gelen bir başka rivâyet de şöyledir:

"Rasûlullah (as.) Medîne'ye gitmeden üç yıl önce Hz. Hatice vefat etti. Hz. Peygamber iki yıl –veya ona yakın bir zaman- öyle (dul) kaldı. Sonra Hz. Âişe ile nişanlandı, o sırada Âişe altı yaşında idi. Dokuz yaşına gelince de evlendiler."

Bu rivâyet de Urve'den mevkûf olarak nakledilmektedir.

Bunlar **Buharî** ve **Müslim**'in rivâyetleridir.

Müslim'in Hz. Âişe'den diğer bir rivâyetine göre de; "Hz. Peygamber onunla yedi yaşında iken nişanlandı, dokuz yaşına gelince de gerdeğe girdi. O sırada Âişe'nin oyuncakları hala yanında idi. Âişe on sekiz yaşına geldiğinde Hz. Peygamber vefat etti."

---

[4] **Buharî**, Menâkıbu'l-Ensâr, 44; Nikâh, 39, 40, 58, 60, 62; **Müslim**, Nikâh, 10/69-72; **Ebû Davud**, Nikâh, 34/2121; Edeb, 63/4933-37; **Nesaî**, Nikâh, 29.

Başka bir rivâyete göre; "Hz. Peygamber Âişe ile altı yaşında iken nişanlandı, dokuz yaşına gelince evlendi. Âişe on sekiz yaşma geldiğinde Hz. Peygamber vefat etti."

Ebû Davud'un rivâyetine göre Hz. Âişe şöyle dedi:

"Yedi yaşına geldiğimde –bir rivâyette veya altı yaşına diye ilave edilir- Rasûlullah (as.) beni nişanladı. Dokuz yaşında iken de benimle evlendi."

Ebû Davud'un diğer bir rivâyetine göre de Hz. Âişe şöyle dedi:

"Medîne'ye geldiğimizde kadınlar yanıma geldiler. O sırada ben salıncakta oynuyordum ve saçlarımı da toplamıştım. Beni alıp götürdüler, hazırladılar, üstümü-başımı düzelttiler. Sonra beni alıp Rasûlullah'a (as.) götürdüler. O sırada ben dokuz yaşında idim."

Bunun diğer bir rivâyetine göre de; "Ben arkadaşlarımla birlikte salıncakta oynuyordum. Annem beni eve soktu, içerde Ensâr kadınları vardı, onlar; *'hayırlı ve mübârek olsun!..'* dediler."

Başka bir rivâyet de şöyledir:

"Medîne'ye geldik, Hâris b. Hazrec oğullarına misafir olduk. Vallahi ben, iki hurma ağacı arasındaki salıncakta oynarken annem geldi, beni salıncaktan indirdi. O sırada saçlarım toplanmıştı..."

Sonra hadîsi yukarıdaki gibi tahric eder.

Nesaî'nin rivâyetine göre de; "Altı yaşına geldiğimde Hz. Peygamber beni nişanladı, dokuz yaşına gelince de evlendi" dedi.

Başka bir rivâyetine göre; "dokuz yaşına geldiğimde benimle evlendi. Kendisiyle dokuz yıl birlikte oldum" dedi.

Bir başka rivâyete göre; "Dokuz yaşında onunla evlendi, Âişe on sekiz yaşına geldiğinde Rasûlullah (as.) vefat etti."

Diğer bir rivâyetine göre de; "Dokuz yaşına geldiğimde Hz. Peygamber benimle evlendi; o sırada ben hala kızlarla oyun oynuyordum" dedi.

Rezîn'in zikrettiği buna benzer başka bir rivâyette de şu cümleler yer alır:

"Kuşluk vaktinde Rasûlullah (as.) gelip eve girinceye kadar bu hal devam etti. Sonra Hz. Peygamber'e süt ikram edildi. Hz. Peygamber, kadınlara;

"- **Buyurun için,** -beni kastederek- **arkadaşınıza da içirin!"** dedi. Kadınlar ise;

"- Biz istemiyoruz" dediler ve utandılar. Hz. Peygamber ise;

"- Yalan ile açlığı birleştirmeyin; için!" buyurdu. Bunun üzerine kadınlar da içtiler.

İZAH

Burada Rasûlullah'ın (as.) **Hz. Âişe** ile henüz çocuk denecek bir çağda, dokuz yaşında iken evlendiği belirtilmektedir. Böyle küçük bir yaşta bu evliliğin yapılmış olması, ilk nazarda garipsenebilir. İyi beslenen ve sıcak ülkelerde yetişen kızların erken yaşta olgunlaştıkları bilinmekle birlikte, bu konuda yukarıda da temas ettiğimiz iki noktaya dikkat çekmek istiyoruz:

1- Her şeyden önce Hz. Peygamber bu evliliği vahiy yoluyla gerçekleştirmiştir. Yukarıda geçen ilk rivâyet bunun delilidir. Vahyin bu evliliğe izin vermiş olması, ortada garipsenecek bir durumun olmadığını gösterir.

2- Bilindiği üzere müşrikler, Hz. Peygamber'i aşağılamak ve gözden düşürmek için doğru-yanlış her vesileyi kullanıyorlardı. Eğer bu evlilik, dönemin örfüne göre garipsenecek bir durum olsaydı, hiç şüphesiz Peygamber olduğunu söyleyen ve 53 yaşına gelen bu adam, dokuz yaşındaki bir çocukla evleniyor diyerek ayıplayacaklar, böylece onu kamu oyunda küçük düşürmeye çalışacaklardı. Ama müşriklerden bu konuda Hz. Peygamber'e hiçbir eleştiri gelmemiştir. Bu da söz konusu evliliğin, dönemin örfüne göre son derece normal olduğunu göstermektedir.[5]

---

[5] Bu konuda yapılan detaylı bir araştırma için bkz., **Selçuk Coşkun,** ***Hadîslerin Tarihe Arzının Uygulamadaki Bazı Problemleri (Hz. Âişe'nin Evlilik Yaşı Örnekleminde Bir İnceleme)*** adlı makale, EKEV Akademik Dergisi, yıl, 8, sayı, 20, (yaz, 2004), s., 177-196.

حفصة

2* HAFSA

٨٩٤٥- (خ س- عبد الله بن عمر رضي الله عنهما) قال : « إنَّ عمر حين تأيَّمتْ حفصةُ من خُنَيْس بن حذافة السَّهميِّ – وكان من أصحاب رسول الله صلى الله عليه وسلم قد شهد بدرا ، توفي بالمدينة – قال عمر: فلقيت عثمان بن عفان فعرضتُ عليه حفصةَ ، فقلت: إن شئت أنكحتك حفصة ابنة عمر ، فقال: سأنظر في أمري ، فلبثت ليالي ، ثم لقيني ، فقال: قد بدا لي أن لا أتزوج يومي هذا، قال عمر : فلقيتُ أبا بكر الصديق ، فقلت: إن شئت أنكحتك حفصة ابنة عمر ، فصمتَ أبو بكر، فلم يَرْجع إليَّ شيئا ، فكنتُ أوجَدَ عليه مني على عثمان ، فلبثْت ليالِيَ ، ثم خطبها رسولُ الله صلى الله عليه وسلم ، فأنكحتها إياه ، فلقيني أبو بكر ، فقال: لعلّك وجدت عليَّ حين عرضتَ عليَّ حفصة فلم أرجع إليك شيئا ، قال: فإنه لم يمنعني أن أرجع إليك فيما عرضتَ عليَّ إلا أني كنت علمت، أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قد ذكرها ، فلم أكن لأُفْشِيَ سرَّ رسول الله صلى الله عليه وسلم ، ولو تركَها رسولُ الله صلى الله عليه وسلم لقَبِلْتُها ». يقال : انفرد معمر بقوله فيه : « إلا أني سمعتُ رسول الله صلى الله عليه وسلم يذكرها » وسائر الرواة يقول : « علمت ».

قال فيه الراوي عن معمر: حبيش – بالحاء المهملة والشين المعجمة والباء – وهو تصحيف، وإنما هو بالخاء المعجمة والنون والسين المهملة.

واختصر البخاري رواية معمر ، احترازا مما وقع للراوي فيه ، فقال: « إنَّ عمر حين تأيمت حفصة من ابن حذافة السهمي » ولم يسمّه ، وقطعه عند قوله : « قال عمر: فلقيتُ أبا بكر ، فقلتُ : إن شئت أنكحتك حفصة » لم يزد ، أخرجه البخاري والنسائي.

8,945- Abdullah b. Ömer anlatıyor:

"Hz. Ömer, kızı Hafsa'nın, Rasûlullah'ın (as.) ashâbından ve Bedir ehlinden olup Medîne'de vefat eden Huneys b. Huzâfe es-Sehmî'den dul kalması üzerine meydana gelen gelişmeleri Hz. Ömer şöyle anlatır:

"Hz. Osman'a uğradım ve Hafsa'yı ona teklif ettim:

"- Eğer istersen, Ömer'in kızı Hafsa'yı sana verebilirim" dedim. Hz. Osman;

"- Bir düşüneyim, durumuma bakayım" diye cevap verdi. Birkaç gün bekledim, sonra tekrar kendisine rastladığımda;

"- Bugün için evlenmemek bana daha uygun görünüyor" dedi.

Sonra Ebû Bekir es-Sıddîk'a uğradım, ona da;

"- İstersen, Ömer'in kızı Hafsa'yı sana verebilirim" dedim. Hz. Ebû Bekir sustu, cevap vermedi. Onun bu tavrına, Osman'ın tavrından daha çok rahatsız olmuştum.

Aradan birkaç gün geçtikten sonra Rasûlullah (as.) Hafsa'yı istedi ve kızımı O'nunla evlendirdim.

Sonra Ebû Bekir'le karşılaştığımda bana;

"- Bana Hafsa'yı teklif ettiğinde sana cevap vermediğim için belki de bana kızdın!.. Vallahi kızını bana teklif ettiğinde sana cevap vermeme mani olan şey, Rasûlullah'ın (as.) Hafsa'dan söz ettiğini bilmemdir. O gün ben sana Rasûlullah'ın (as.) sırrını ifşa edemedim. Eğer Hz. Peygamber onunla evlenmekten vazgeçseydi, mutlaka onu kabul ederdim" dedi.[6]

RİVÂYETLER

Bu hadîsin râvîlerinden sadece Ma'mer, "Rasûlullah'ın (as.) Hafsa'dan söz ettiğini işittim" derken, diğer râvîler; "...söz ettiğini biliyordum" derler.

Hadîsi Ma'mer'den rivâyet eden râvî, Hafsa'nın kocasının ismini "*ha*" harfi ile Hubeyş şeklinde zaptetti. Bu yanlıştır, doğrusu "*hı*" harfi ile Huneys'tir.

Buharî, râvînin bu hatasından sakınmak gayesiyle Ma'mer'in rivâyetini, Hafsa'nın kocasının ismini vermeyerek; "Hafsa, İbn Huzâfe es-Sehmî'den dul kalınca..." diye ihtisar etti. Ayrıca rivâyeti de, Hz. Ömer'in; "Ebû Bekir'e rastladım;

"- İstersen Hafsa'yı sana verebilirim" dedim, cümlesinde kesti.

Hadîsi **Buharî** ve **Nesaî** tahric etti.

---

[6] **Buharî**, Nikâh, 34, 37, 47; Megâzî, 11; **Nesaî**, Nikâh, 29.

İZAH

Hafsa, Hz. Peygamber'in dördüncü zevcesidir. Rasûlullah (as.) ile evlenme macerası yukarıda anlatılmaktadır. **Hz. Hafsa**'nın kısa biyografisi de aşağıda sunulmuştur.

HAFSA

Adı ve nesebi; **Hafsa bint Ömer b. el-Hattâb el-Adeviyye'**dir. Nübüvvetten beş yıl önce **Mekke'**de dünyaya geldi. Rasûlullah'ın (as.) zevcesi, **Hz. Ömer**'in kızıdır. Annesi **Zeynep bint Maz'ûn,** dayıları **Osman b. Maz'ûn** ve **Kudâme b. Maz'ûn** da sahabî idiler. **Abdullah b. Ömer**'in ana baba bir kardeşidir.

Hafsa, önce **Huneys b. Huzâfe** ile evli idi, birlikte hicret etmişlerdi. **Bedir** savaşından sonra kocası ölünce, **Hz. Ömer** onu, **Hz. Osman** ve **Hz. Ebû Bekir**'e teklif etmiş, ama onlar kabul etmemişlerdi. **Hz. Ömer** de fevkalâde üzülmüştü. Bunun üzerine hicrî 3. yılda Hz. Peygamber ona talip olmuş ve kendisiyle dördüncü izdivacını yapmıştı. Bir ara Rasûlullah (as.) onu bir talakla boşamış, sonra **Cibrîl** gelerek; **"...O senin cennette de karındır"** diyerek dönmesini emretmişti.

Hz. Âişe ile anlaşarak Rasûlullah'ın (as.) sırrını ifşâ ettikleri için haklarında **Tahrîm** sûresinin ilk âyetleri nâzil olmuştu. Okur yazar olan **Hafsa, Hz. Ebû Bekir**'in cem ettiği **Mushaf'**ı muhafaza etmiş, bilâhare **Hz. Osman** tarafından çoğaltılmak istenince bu ana nüsha kendisinden rica edilmiş ve yine ona iade edilmişti. Babasının hilâfeti döneminde bir kadının kocasından en çok üç veya dört ay ayrı kalabileceğini söylemesi üzerine, **Hz. Ömer** komutanlara emir göndererek buna göre hareket edilmesini istemişti.

Hafsa, güzel konuşan ve okur yazar bir kadındı. Kendisinden 60 hadis rivâyet edilmiştir; bunlardan 4 tanesi muttefekun aleyh, 6 tanesi de sadece **Müslim'**dedir.

45/665 yılında **Medine**'de vefat eden **Hafsa'**nın cenâzesini **Medîne Valisi Mervân** kıldırdı.

٨٩٤٦- (د س- عمر بن الخطاب رضي الله عنه) « أن النبيّ صلى الله عليه وسلم طلّق حفصة ، ثم راجعها ». أخرجه أبو داود والنسائي.

8,946- Hz. Ömer şöyle dedi:

"Rasûlullah (as.) Hafsa'yı boşadı, sonra ona geri döndü."[7]

أمّ سلمة

3* ÜMMÜ SELEME

٨٩٤٧- (س- عمر بن أبي سلمة) عن أم سلمة : « لما انقضت عدّتها بعث إليها أبو بكر يخطبها ، فلم تزوّجه ، فبعث رسولُ الله صلى الله عليه وسلم عمر بن الخطاب يخطبها عليه ، فقالت: أخبرْ رسول الله صلى الله عليه وسلم أني امرأة غَيْرَى ، وأني امرأة مُصْبِيَة ، وليس أحد من أوليائي شاهد ، فأتى رسول الله صلى الله عليه وسلم فذكر ذلك له ، فقال : **ارجع إليها ، وقل لها : أما قولك: إني امرأة غَيْرَى ، فسأدعو الله عز وجل فَيُذْهِبَ غَيْرَتَكِ ، وأما قولك : إني امرأة مصبية ، فَسَتُكْفَيْنَ صبيانك ، وأما قولك : ليس أحد من أوليائي شاهد ، فليس أحد من أوليائك شاهد ولا غائب يَكْرَهُ ذلك**، فقالت لابنها: يا عمر، قُمْ فزوّج رسول الله صلى الله عليه وسلم، فزوّجه». أخرجه النسائي.

8,947- Ömer b. Ebî Seleme, Ümmü Seleme'den rivâyet ediyor:

"Ümmü Seleme'nin iddeti tamamlanınca, Hz. Ebû Bekir, adam gönderip kendisine talip olur, ama o kabul etmez. Sonra Rasûlullah (as.), Hz. Ömer'i gönderip kendisine talip olur. Ümmü Seleme cevaben;

"- Rasûlullah'a (as.) söyle: Ben kıskanç bir kadınım. Ayrıca ben çocuklu bir kadınım. Sonra velilerimden hiç biri de burada değil" dedi. Hz. Ömer bu cevabı getirince, Rasûlullah (as.) şunları söyledi:

"- Git ona de kî: Kıskanç bir kadın olduğunu söylüyorsun; ben Azîz ve Celîl olan Allah'a duâ edeceğim ve O da senin

---

[7] **Ebû Davud**, Talak, 38/2283; **Nesaî**,Talâk, 76.

kıskançlığını giderecek. (Başının tatlı) **belaları olduğunu söylüyorsun; çocukların mutlaka himâye edilecektir. Velilerînden hiç birinin burada olmadığını söylüyorsun; ister burada olsun ister olmasınlar, velilerinden hiçbiri bu evliliği yadırgamayacaktır."**

Bu cevap üzerine Ümmü Seleme, oğlu Ömer'e;

"- Kalk, ya Ömer; beni Hz. Peygamber'e nikâhla!" dedi. Bunun üzerine o da annesi Ümmü Seleme'yi Hz. Peygamber'e nikâhladı."[8]

İZAH

Bu rivâyette de Hz. Peygamber'in **Ümmü Seleme** ile olan evliliği anlatılmaktadır. **Ümmü Seleme,** Rasûlullah'ın (as.) altıncı zevcesidir. Bu evlilik, **Ümmü Seleme**'nin dindeki ihlâs ve sebâtını mükâfatlandırmak kadar, kocası ve Hz. Peygamber'in süt kardeşi olan **Ebû Seleme**'nin hatırasına ve çocuklarına sahip çıkmak amacına da matuftu.

ÜMMÜ SELEME

Adı ve nesebi; **Ümmü Seleme, Hind bint Ebî Ümeyye (Süheyl) b. el-Muğîre el-Mahzûmiyye**'dir. Annesi **Âmir b. Rabîa**'nın kızı **Âtike**'dir. Hicretten 28 yıl önce 696 yılında dünyaya geldi. Son derece güzel ve soylu bir kadındı. **Halid b. Velid** ve **Ebû Cehil**'in halalarının kızıdır. İlk müslümanlardan ve ilk muhâcirlerdendir. Önce Hz. Peygamber'in süt kardeşi **Ebû Seleme** ile evlendi. Müslüman olduktan sonra gördüğü eziyet üzerine kocasıyla birlikte **Habeşistan**'a hicret etti. Sonra tekrar **Mekke**'ye döndü. Kocası ve küçük çocuğu ile birlikte **Medîne**'ye hicret ederlerken müşrikler yollarını kesmişler, sadece **Ebû Seleme**'nin gitmesine müsaade etmişler ve **Ümmü Seleme** ile küçük yavrusunu da birbirinden ayırarak **Mekke**'de alıkoymuşlardı. **Ümmü Seleme** bir yıl boyunca hâline ağlamıştı. Her gün **Kâbe**'ye gider ve **Medîne**'ye gitmesine engel olan âilesine lânet okurdu. Sonunda o da **Medîne**'ye hicreti başardı. **Seleme, Ömer, Dürre** ve **Zeynep** adında dört çocuğu vardı ve bunların hepsi de ilk kocası **Ebû Seleme**'den idi.

---

[8] **Nesaî,** Nikâh, 28.

Ebû Seleme Uhud'da aldığı bir yara sonucu vefat edince, **Ümmü Seleme** çocuklarıyla kimsesiz kalmıştı. **Ümmü Seleme**, kocası **Ebû Seleme**'ye sağlığında;

"- Bir kadının kocası ölür de cennete giderse, sonra karısı tekrar evlenmediği takdirde Allah onları cennette birleştirecektir diye duydum" der. Kocası da;

"- Gel bir anlaşma yapalım; benden sonra sen evlenmeyeceksin, senden sonra da ben evlenmeyeceğim" karşılığını verir. Ama sonra;

"- Ben ölürsem, sen evlen!" dedi ve; ***'Allah'ım; benden sonra Ümmü Seleme'ye, kendisini üzmeyecek ve ona eziyet etmeyecek benden daha hayırlı birini nasip et!'*** diye duâ etti. Kocası ölünce **Ümmü Seleme**'ye sahâbelerden bazıları talip oldu, hatta talipler arasında **Hz. Ebû Bekir**'le **Hz. Ömer** de vardır, ama o hiç birini kabul etmedi. Neticede Rasûlullah (as.) da kendisine tâlip oldu. Ama **Ümmü Seleme**, yaşlı ve kıskanç bir kadın olduğunu, aynı zamanda küçük çocukları bulunduğunu söyleyerek Hz. Peygamber'in teklifini de geri çevirdi. Hz. Peygamber de; **"Ben ondan daha yaşlıyım, kıskançlığını ise Allah giderecek. Yetimleri de Allah'a ve Rasûlüne emânettir"** diyerek, tekrar **Hz. Ömer**'i göndermiş ve böylece hicrî 4'de bu evlilik gerçekleşmişti. Hz. Peygamber, onunla evlenerek hem kendisini teselli etmiş, hem de onun bu yoldaki mücadelesini ve ihlâsını mükâfatlandırmıştı. Bu Rasûlullah'ın (as.) altıncı evliliği idi.

Hz. **Âişe; "Rasûlullah (as.) Ümmü Seleme ile evlendiğinde buna çok üzüldüm. Çünkü o çok güzel bir kadındı"** der.

Ümmü Seleme zeki ve akıllı bir hanımdı. Bilgin sahâbîlerdendi, okur-yazardı. Kendisinden 387 hadis rivâyet edilmişti, ki bunlardan 13 tanesi muttefekun aleyh, 3 tanesi yalnız **Buharî**'de, 13 tanesi de yalnız **Müslim**'dedir.

Son derece dirayetli biriydi ve isabetli görüşlere sahipti. **Hudeybiye**'de Hz. Peygamber'e, kimse ile konuşmadan kurbanını kesmesini, traş olup ihramdan çıkmasını, böylece yapılan anlaşmadan hoşnut olmayan ashâbın da yatışacağını tavsiye etmiş, Hz. Peygamber de onun tavsiyesine uymuştu. Halife **Hz. Osman**'a ve

Cemel savaşı öncesi **Hz. Âişe**'ye de yatıştırıcı tavsiyeleri olmuştu. Halife **Muâviye**, minberde **Hz. Ali**'ye lanet okuyunca, kendisine bir mektup yazarak bu yaptığına şiddetle karşı çıkmıştı. Kendisi **Hayber** fethine katılmış; **"Keşke bize de cihâd farz olsaydı da, biz de erkekler gibi sevap kazansaydık"** temennisi üzerine; ***"Allah'ın bazınızı bazınıza üstün tuttuğu şeyleri temenni etmeyin!"***[9] âyeti nâzil olmuştu.

Medîne'de 59/679 yılında vefat eden **Ümmü Seleme**'nin cenazesini **Ebû Hureyre** kıldırdı ve **Bakî** mezarlığına defnedildi. Hz. Peygamber'in zevcelerinden en son vefat edenidir.

زينب بنت جحش

4* ZEYNEP BİNT CAHŞ

٨٩٤٨- (م س- **أنس بن مالك** رضي الله عنه) قال : « لما انقضت عدة زينبَ قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم لزيد: اذهب فاذكرها عليّ ، قال : فانطلق زيد حتى أتاها وهي تُخَمِّرُ عجينها، قال: فلما رأيتها عَظُمَتْ في صدري ، حتى ما أستطيع أن أنظر إليها : أنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم ذكرها ، فولّيتها ظهري ، ونكصْتُ على عَقِبي ، فقلت: يا زينب ، أرسلني رسولُ الله صلى الله عليه وسلم يَذكُرك ، قالت: ما أنا بصانعة شيئا حتى أُؤامرَ رَبِّي ، فقامت إلى مسجدها ، ونزل القرآن، وجاء رسولُ الله صلى الله عليه وسلم ، فدخل عليها بغير إذن ، قال: فلقد رأيتُنا أن رسولَ الله صلى الله عليه وسلم أطعَمَنا الخبزَ واللحم ، حين امتدّ النهار ، فخرج الناس ، وبقي رجال يتحدثون في البيت بعد الطعام ، فخرج رسولُ الله صلى الله عليه وسلم واتّبعتُه ، فجعل يتتبع حُجَر نسائه ، ويُسلّم عليهن ويقُلْنَ : يا رسول الله ، كيف وجدت أهلك ؟ قال: فما أدري ، أنا أخبرته : أن القوم قد خرجوا ، أو غيري ، قال: فانطلق حتى دخل البيتَ ، فذهبتُ أدخل معه ، فألقى الستر بيني وبينه ، ونزل الحجاب، قال: ووُعظ القوم بما وُعظوا به ».

---

[9] Nisâ, 32.

زاد في رواية : «ذكر الآية: {لا تدخلوا بيوت النبي إلى قوله لا يستحي من الحق} [الأحزاب: ٣٣- ٥٣].

وفي رواية أبي كامل ، قال : سمعتُ أنسا يقولُ : « ما رأيتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم أوْلَمَ على امرأة ما أوْلَم على زينب ، فإنه ذبح شاة » أخرجه مسلم.

وقد أخرج هذا المعنى في ذكر الوليمة ، وتحدُّث القوم ، ونزولَ الآية البخاري والترمذي والنسائي ، وقد تقدم ذكر ذلك في تفسير سورة الأحزاب من « كتاب تفسير القرآن » ، من حرف التاء، ولم تثبت ههنا إلا علامة مسلم حيث انفرد بالزيادة التي في أول الحديث وأضفنا إليه علامة النسائي فإنه أخرج الزيادة التي في أول الحديث.

وهذا لفظه ، قال : « لما انقضت عدَّة زينب قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم لزيد : اذكرها عليَّ ، قال زيد: فانطلقت ، فقلت: يا زينب ، أبشري ، أرسلني رسولُ الله صلى الله عليه وسلم يذكرك، فقالت: ما أنا بصانعة شيئا حتى أؤامر ربِّي ، فقامت إلى مسجدها ونزل القرآن وجاء رسولُ الله صلى الله عليه وسلم ، فدخل بغير إذن ».

8,948- Enes b. Mâlik anlatıyor:

"Zeyneb'in iddeti sona erince, Hz. Peygamber Zeyd'e;

"- Git, Zeyneb'e benden söz et!" dedi. Zeyd gidip Zeyneb'in yanına vardı. O sırada Zeynep, hamur yoğuruyordu.

Zeyd şöyle anlatır:

"Zeyneb'i görünce içimde bir ağırlık hissettim. Onun yüzüne bakarak Rasûlullah'ın (as.) kendisini istediğini söyleyemedim. Sırtımı dönerek geri geri ona yaklaştım ve;

"- Ey Zeynep! Beni Rasûlullah (as.) gönderdi, seni istiyor" dedim. Zeynep;

"- Ben Rabbimle istişare etmeden bir şey diyemem" dedi ve kalkıp namazgâhına gitti.

Derken Hz. Peygamber'e vahiy geldi ve izin almadan Zeyneb'in evine girdi. Günün ilerleyen saatlerinde Rasûlullah (as.) bize ekmek ve et yedirdi."

(Enes) şöyle devam eder:

"Yemekten sonra kalabalık dağılmıştı, ama bazı kişiler yemekten sonra da evde kalıp konuşmaya devam ediyorlardı. Bunun üzerine Hz. Peygamber evden çıktı, ben de arkasından çıktım. Hz. Peygamber zevcelerinin odalarına birer birer uğrayıp selâm verdi. Onlar da;

"- Ey Allah'ın Rasûlü; (yeni) hanımını nasıl buldun?" diyorlardı.

Evde konuşmaya dalanların çıktıklarını ben mi kendisine haber verdim, yoksa başka biri mi söyledi hatırlamıyorum, Hz. Peygamber nihayet eve döndü. Ben de O'nunla birlikte eve girmek istedim, ama Hz. Peygamber aramıza perde çekti. Örtünme ile ilgili âyet nâzil olmuştu. İnsanlara, kendileri için nelerin nâzil olduğu anlatıldı."[10]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyette bu olayla ilgili olarak; ***"Ey iman edenler! İzin verilmedikçe Peygamber'in evine girmeyin!.. Allah doğruyu söylemekten çekinmez***[11]*"* âyetini de zikretti.

Ebû Kâmil'in[12] rivâyetine göre de Enes şöyle demiş:

"Ben Rasûlullah'ın (as.), Zeyneb'in düğününde verdiği ziyafet gibisini, başka bir kadınla evliliğinde verdiğini görmedim; o gün Hz. Peygamber koyun kesmişti."

Bunlar **Müslim**'in rivâyetleridir.

Buharî, Tirmizî ve **Nesaî**, düğün ziyafeti, insanların konuşmaya dalmaları ve âyetin nüzûlu konusunu içeren bu manada başka bir rivâyeti daha tahric ettiler. Bu rivâyet, Kitabu't-Tefsîr'de geçmişti.[13] Ama biz burada, hadîsin baş tarafındaki ilaveyi yalnız **Müslim** kaydettiği için, bu rivâyeti sadece **Müslim**'in tahric ettiğine dair

---

[10] **Müslim**, Nikâh, 15/89-95; **Nesaî**, Nikâh, 26.

[11] Ahzâb, 53.

[12] **Ebû Kâmil, Fudayl b. Hüseyin b. Talha el-Cahderî el-Basrî**: 145-237/762-851. Basralı muhaddislerdendir. Ebû Avâne, Hammâd b. Zeyd ve Hammâd b. Seleme'den rivâyetleri vardır. Kendisinden Ebû Zur'a, Bakî b. Mahled ve Müslim rivâyet etti. Sikadır; rivâyetleri **Buharî, Müslim, Ebû Davud** ve **Nesaî**'de tahric edilmiştir.

[13] Bkz., hadîs no; 764.

işareti koyduk. Buna **Nesaî**'ye ait işareti de ilave ettik, çünkü o da baş taraftaki ilaveyi tahric etti. Onun lafzı da şöyledir:

"Zeyneb'in iddeti sona erince, Hz. Peygamber Zeyd'e;

"- Zeyneb'e benden söz et!" dedi.

Zeyd şöyle anlatır:

"- Müjde ya Zeynep! Beni Rasûlullah (as.), seni istemeye gönderdi" dedim. Zeynep;

"- Ben Rabbimle istişare etmeden bir şey diyemem" dedi ve kalkıp namazgâhına gitti. Derken Hz. Peygamber'e vahiy geldi ve izin almadan Zeyneb'in evine girdi."

İZAH

Zeyneb'in; **"Rabbimle istişare edeceğim"** sözü, düşüneceğim, Rabbimin bu konuda gönlümde nasıl bir kanâat uyandıracağına bakacağım anlamındadır.

Hz. Peygamber'in, **Zeyd**'e; **"Zeyneb'e benden söz et!"** şeklindeki talimatı da, onu bana iste anlamındadır.

Bilindiği üzere **Zeyd b. Hârise, Zeynep bint Cahş**'ın ilk kocasıdır. Bundan dolayıdır ki, **Zeyd, Zeyneb**'i görünce içinde bir ağırlık hissettiğini, onun yüzüne bakamadığını söylemektedir. Burada Hz. Peygamber'in **Zeyneb**'i istemek için özellikle eski kocası **Zeyd**'i göndermesi de câlib-i dikkattir. Bilindiği üzere **Zeyneb**'in hem **Zeyd**'le ve hem de Hz. Peygamber'le olan evliliği Allah'ın emri ve rızası ile gerçekleşmişti. **Zeyd**, aynı zamanda Kur'ân-ı Kerîm'de ismi geçen tek sahabîdir.

ZEYNEP BİNT CAHŞ

Adı ve nesebi; **Zeyneb bint Cahş b. Riâb el-Mahzûmiye**'dir. Hz. Peygamber'in halası **Ümeyme bint Abdülmuttalib**'in kızıdır. Önce Hz. Peygamber'in âzâdlı kölesi **Zeyd b. Hârise** ile evlendi. Onun boşaması üzerine, hicrî 5. yılda Allah'ın emri ile[14] Hz. Peygamber'le evlendi. Bu, Hz. Peygamber'in yedinci evliliğidir. Bu evlilik sırasında

---

[14] Bkz., Ahzâb, 37.

tesettürle ilgili âyetler nâzil oldu. **Zeynep**, Rasûlullah'ın (as.) diğer hanımlarına karşı;

"- **Sizi babalarınız, beni ise Arş'ın üstünden Allah evlendirdi"** diye övünürdü. Hz. Peygamber'le evlendiğinde 38 yaşında idi. Evlatlık kurumunun yıkılması ve hür biri ile köle arasında hukukî ve sosyal bir statü farkı olmadığı, bu evlilik sayesinde tescil edildi.

Zeyneb'in ismi önceleri **Berre** idi, ama Hz. Peygamber bu ismi **Zeynep** diye değiştirdi. Son derece faziletli, doğru sözlü, cömert bir hanımdı. **Hz. Âişe "dünyada ondan daha hayırlı, daha müttakî, daha doğru sözlü, akrabayı daha çok gözeten, daha fedakâr ve daha çok sadaka veren bir kadının olmadığını"** söyler. **"Dünyada onun ulaştığı şerefe hiç kimse ulaşamamıştır. Kur'ân ondan söz etmiştir. Onu Allah evlendirmiştir. Rasûlullah (as.) kendisine en erken onun kavuşacağını müjdelemiştir. O, Cennette de Hz. Peygamber'in karısıdır"** der.

Zeynep çok oruç tutar, çok namaz kılar, çok hayır yapardı; "**Ümmü'l-mesâkîn**", yani **"yoksulların anası"** diye anılırdı. Hatta Hz. Peygamber onun hakkında **"eli en uzun olan"** diyerek cömertliğine işaret etmişti. Hakkında **Tahrîm** sûresinin ilk âyetleri nâzil olan hanımlardandı. Kendisinden 11 hadis rivâyet edilmişti; bunlardan da iki tanesi muttefekun aleyhtir.

Medîne'de 20/641 yılında vefat eden **Zeyneb**'in cenazesini **Hz. Ömer** kıldırdı. Hz. Peygamber'in vefatından sonra zevcelerinden en önce vefat edenidir. Cenazesi tabutla defnedilmişti. Hz. Peygamber; zevcelerine; **"sizin bana en erken kavuşacak olanınız, eli en uzun olanınızdır"** demiş ve gerçekten en önce **Zeynep** vefat etmişti.

أم حبيبة بنت أبي سفيان

5* ÜMMÜ HABÎBE

٨٩٤٩- (د س- **أم حبيبة بنت أبي سفيان** رضي الله عنها) من حديثها : « أنها كانت تحت عبد الله بن جَحْش ، فمات بأرض الحبشة ، فزوجها النجاشيُّ النبيَّ صلى الله عليه وسلم ، وأمهرها عنه أربعة آلاف ، وبعث بها إلى رسول الله صلى الله عليه وسلم مع شُرَحْبِيل بن حَسَنَة ».

وفي رواية « أَنَّ النجاشي زوّج أم حبيبة بنت أبي سفيان من رسول الله صلى الله عليه وسلم على صداق أربعة آلاف درهم ، وكتب بذلك إلى رسول الله صلى الله عليه وسلم ، فقبل ».

أخرجه أبو داود. وفي رواية له « أنها كانت تحت عبد الله بن جحش ، فهلك عنها - وكان فيمن خرج إلى أرض الحبشة - فزوجها النجاشي رسولَ الله صلى الله عليه وسلم وهي عندهم ».

وفي رواية النسائي : « أنَّ رسول الله صلى الله عليه وسلم تزوجها وهي بأرض الحبشة ، زوّجها النجاشي ، وأمهرها أربعة آلاف ، وجهّزها من عنده ، وبعث بها مع شرحبيل بن حسنة ، ولم يبعث إليها رسولُ الله صلى الله عليه وسلم بشيء ، وكان مهورُ نسائه أربَعمائة درهم ».

8,949- Ebû Süfyan'ın kızı Ümmü Habîbe'den rivâyet edildiğine göre;

"O, Ubeydullah b. Cahş'ın[15] zevcesi idi. Kocası Habeşistan'da vefat etmişti. Kendisini Hz. Peygamber'le Habeş Kralı Necâşî

[15] **Ubeydullah b. Cahş b. Riâb el-Esedî**: Hz. Peygamber'in halası Ümeyme'nin oğludur. Aynı zamanda Rasûlullah'ın (as.) zevcesi Zeyneb bint Cahş'ın da kardeşidir. Kardeşleri Abd ve Abdullah ile birlikte İslâm'ı ilk kabul edenlerden ve **Habeşistan**'a hicret edenlerdendir. Ama Ubeydullah diğer kardeşlerinin aksine Hıristiyan oldu, geri dönmeyip **Habeşistan**'da kaldı ve orada öldü.

nikâhlamış, ona dört bin dirhem mehir vermiş ve kendisini Şurahbîl b. Hasene ile Hz. Peygamber'e göndermişti."[16]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyet şöyledir:

"Necâşî, Ebû Süfyan'ın kızı Ümmü Habîbe'yi Hz. Peygamber'le nikâhladı ve ona dört bin dirhem mehir verdi. Bunu Rasûlullah'a (as.) bir mektupla birdirdi, Hz. Peygamber de kabul etti."

Bunları **Ebû Davud** tahric etti.

Ebû Davud'un başka bir rivâyeti de şu şekildedir:

"Ümmü Habîbe, Ubeydullah b. Cahş'ın zevcesi idi. Ubeydullah, Habeşistan'a hicret eden müslümanlardandı ve orada vefat etmişti. Ümmü Habîbe henüz Habeşistan'da iken Necâşî onu Rasûlullah'a (as.) nikâhladı."

Nesaî'nin rivâyeti de şöyledir:

"Ümmü Habîbe Habeşistan'da iken Rasûlullah (as.) kendisiyle nikâhlanmıştı. Nikâhını Necâşî kıymış, kendisine dört bin dirhem mehir ile çeyizini vermiş ve sonra da Şurahbîl b. Hasene ile Hz. Peygamber'e göndermişti. Hz. Peygamber **Ümmü Habîbe**'ye mehir ve çeyiz olarak hiçbir şey yollamamıştı. O günlerde kadınların mehirleri dört yüz dirhem idi."

İZAH

Yukarıda geçen **Ebû Davud**'un iki rivâyetinde de **Ubeydullah b. Cahş**'ın ismi **Abdullah b. Cahş** diye kaydedilmektedir. **Câmiu'l-Usûl**'de bu ismin **Abdullah** diye kaydedilmesinin matbaa hatası olabileceğini düşünüyoruz. Muhtemelen burada Arapça hattı ile yazılışı aynı olan bu iki ismin, sadece nokta farklılığından kaynaklanan bir hata söz konusudur. **Ebû Davud**'un matbu nüshasında ise **Ubeydullah** diye zikredilmektedir. Biz de tercümede **Ebû Davud**'daki aslını esas aldık, zaten doğrusu da budur. Zira **Ubeydullah**'ın kardeşi **Abdullah b. Cahş**, Hz. Peygamber'in ilk seriye komutanıdır, **Bedir** ehlindendir ve **Bedir** savaşından sonra

---

[16] **Ebû Davud**, Nikâh, 29/2107-8; **Nesaî**, Nikâh, 66.

vefat etmiştir. **Ubeydullah** ise **Habeşistan**'da Hıristiyanlığa dönmüş ve Hıristiyan olarak ölmüştür. Bunların her ikisi de Hz. Peygamber'in halasının oğlu ve zevcesi **Zeynep bint Cahş**'ın kardeşidirler.

ÜMMÜ HABÎBE

Adı ve nesebi; **Ümmü Habîbe, Remle bint Ebî Süfyan b. Harb el-Kureşiyye**'dir. **Ebû Süfyan**'ın kızıdır. Annesi, **Hz. Osman**'ın halası **Safiyye bint Ebî'l-Âs**'tır. Nesebi itibariyle Hz. Peygamber'in zevceleri arasında kendisine en yakın olanıdır. **Mekke**'de müslüman olmuştu. Önce **Ubeydullah b. Cahş** ile evlendi. Kocasıyla birlikte **Habeşistan**'a hicret etti. Kızı **Habîbe** orada dünyaya geldi. **Ubeydullah** orada Hıristiyan oldu ve **Ümmü Habîbe**'yi de Hıristiyan olması için zorladı. **Ümmü Habîbe** buna karşı koydu. Sonra **Ubeydullah** öldü. **Ümmü Habîbe Habeşistan**'da iken Hz. Peygamber'le söz kesti, 400 dirhemlik (bir rivâyete göre 4000) mehrini ve çeyizini de **Habeş Kıralı Necaşî** ödedi ve onu **Şurahbîl b. Hasene** ile yola çıkardı.

Hz. Peygamber'in kendisine tâlip olduğu haberini getiren elçiye **Ümmü Habîbe**, üzerindeki bütün zinetlerini hediye etmişti. Hz. Peygamber'le hicretin altıncı yılında evlendi, o sırada 30 yaşlarında bulunuyordu. Kızının Hz. Peygamber'le evlendiğini duyan **Ebû Süfyan**, bu evlilikten kızı adına son derece mutlu olmuştu. Hz. Peygamber **Ümmü Habîbe** ile dokuzuncu evliliğini yapmıştı.

Ümmü Habîbe, son derece dindar, müttakî ve güçlü imana sahip bir kadındı. Hicretin sekizinci yılında babası **Ebû Süfyan Medîne**'ye gelip kızına uğramış ve Hz. Peygamber'in oturduğu yastığa oturmak istemişti. **Ümmü Habîbe** hemen müdahale ederek; **"Bu, Allah Rasûlü'nün oturduğu yastıktır; sen ise müşrik ve necis bir adamsın, binâenaleyh oraya oturamazsın!"** diyerek yastığı altından çekmişti.

Son derece cömert bir kadın olan **Ümmü Habîbe**'den 65 hadîs rivâyet edilmiştir; bunlardan 2 tanesi muttefekun aleyh, 2 tanesi de sadece **Müslim**'dedir. **Medîne**'de 44/664 yılında vefât etti.

صفيَّة رضي الله عنها

6* SAFİYYE

٨٩٥٠- (خ م د س- **أنس بن مالك** رضي الله عنه) قال : « قَدِمَ رسولُ الله صلى الله عليه وسلم خيبر ، فَلَمّا فتح الله عليه الْحِصْنَ ذُكِر له جمال صفية بنت حُيَيٍّ بن أخْطَب ، وقد قُتِلَ زوجها ، وكانت عروسا ، فاصطفاها رسولُ الله صلى الله عليه وسلم لنفسه ، فخرج بها حتى بَلَغْنَا سَدّ الرَّوْحاء، فبَنَى بها ، ثم صنع حَيْسا في نِطَع صغير ، ثم قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : **آذِنْ من حَوْلَكَ** ، فكانت تلك وليمة رسول الله صلى الله عليه وسلم على صفية ، ثم خرجنا إلى المدينة ، قال: فرأيتُ رسول الله صلى الله عليه وسلم يُحَوِّي لها وراءه بعَباءة ، ثم يَجْلِسُ عند بعيره فيضع ركبته ، فتضع صفية رجلها على ركبته حتى تركب ».

وفي رواية : « أنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم صلّى الصبح [قريبا من خيبر] بغَلَس ، ثم ركب ، فقال : **الله أكبر ، خَرِبَت خيبر ، إنا إذا نزلنا بساحة قوم فساء صباحُ المنذرين** ، فخرجوا يسعون في السكك ، ويقولون : محمد والخميس - قال : والخميس : الجيش - فظهر رسولُ الله صلى الله عليه وسلم عليهم ، فقتل المقاتلة ، وسبى الذراريَّ ، فصارت صفية لدحْية الكَلْبي ، وصارت لرسول الله صلى الله عليه وسلم ، ثم تزوجها ، وجعل عتْقَها صداقها ، فقال عبد العزيز لثابت : يا أبا محمد ، أنت سألت أنسا ما مَهَرَها ؟ قال : أمهرها نفْسَها ، فتبسم ».

زاد في رواية : « فحرك ثابت رأسه ، تصديقا له ». أخرجه البخاري ومسلم.

وللبخاري قال : « سَبَى النبي صلى الله عليه وسلم صفية ، فأعتقها وتزوجها ، فقال ثابت لأنس: ما أصدقها ؟ قال: نفسها ، فأعتقها ». وفي أخرى له: «أنَّ صفية كانت في السبي فصارت إلى دحْية ، ثم صارت إلى النبي صلى الله عليه وسلم».

وفي أخرى له : « أن النبيَّ صلى الله عليه وسلم أقامَ على صفية بنت حُيَيّ بطريق خيبر ثلاثة أيام ، حتى أعْرَس بها ، وكانت فيمن ضُرِبَ عليها الحجاب ». زاد في رواية « فأصبنا من لحوم الْحمر ، فنادى منادي رسول الله صلى الله عليه وسلم : إنَّ الله ورسولَه يَنْهيانكم عن

لحوم الحمر. فإنها رِجْس ». ومنهم من قال عنه: « فإنه رجس، أو نَجَس» وأن المنادي «كان أبو طلحة».

وفي رواية لمسلم عن أنس : « كنتُ رِدْفَ أبي طلحة يوم خيبر ، وقَدَمي تَمسّ قدم النبي صلى الله عليه وسلم ، قال : فأتينا حين بَزَغَت الشمس ، وقد أخرجوا مواشيهم ، وخرجوا بفُؤوسهم ومكاتلهم ومرورهم ، فقالوا: هذا محمد والخميس ، قال : فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : **خربت خيبر** ، **إنا إذا نزلنا بساحة قوم فساء صباحُ المنذرين** ، وقال : وهزمهم الله ، ووقعت في سهم دحية جارية جميلة، فاشتراها رسولُ الله صلى الله عليه وسلم بسبعة أرؤس، ثم دفعها إلى أم سُلَيم تُصَنِّعها وتُهيئها ، قال: وأحسبه قال : وتعتدّ في بيتها ، وهي صفية بنت حيي ، قال : فجعل رسولُ الله صلى الله عليه وسلم وليمتها التمر والأقطَ والسمن ، فحُصِت الأرض أفاحيص ، وجيء بالأنطاع ، فوضعت فيها ، وجيء بالأقط والسمن ، فشبع الناس ، قال : وقال الناسُ : لا ندري : أتزوجها ، أم اتخذها أم ولد ؟ فقالوا: إن حَجَبها فهي امرأته ، وإن لم يحجُبْها فهي أم ولد ، فلما أراد أن يركب حَجَبَها ، فقعدت على عَجُز البعير، فعرفوا أنه قد تزوجها، فلما دَنَوْا من المدينة دفع رسولُ الله صلى الله عليه وسلم ودفعنا ، قال: فعُثِرت الناقة العَضْباء ، ونَدَر رسولُ الله صلى الله عليه وسلم وندرتْ ، فقام فسَتَرها ، وقد أشرفت النساءُ، فقلن: أبعدَ الله اليهودية، قال: قلت: يا أبا حمزة، أوقَع رسولُ الله صلى الله عليه وسلم؟ قال: إي والله لقد وقع، قال أنس: وشهدت وليمة زينب، فأشبع الناسَ خبزا ولحما، وكان يبعثني فأدعو الناس، فلما فرغ قام وتبعته، وتخلف رجلان استأنس بهما الحديث لم يخرُجَا، قال: فجعل يمر على نسائه، فيسلّم على كل واحدة منهن: **سلام عليكم، كيف أنتم يا أهل البيت** ؟ فيقولون: بخير يا رسول الله، كيف وجَدْت أهلك؟ فيقول: **بخير**، فلما فرغ رجع، ورجعتُ معه، فلما بلغ الباب إذا هو بالرجلين قد استأنس بهما الحديث، فلما رأياه قد رجع قاما فخرجا ، فوالله ما أدري: أنا أخبرته، أم أُنزل عليه الوحي بأنهما قد خرجا؟ فرجع ورجعتُ معه، فلما وضع رجله في أُسْكُفَّة الباب أرخَى الحجاب بيني وبينه وأنزل الله عز وجل (**لا تدخلوا بيوتَ النبي إلا أن يُؤذَن لكم**...) الآية [الأحزاب: ٥٣].

وفي أخرى له قال : « صارت صفية لدحية في مَقْسَمِه ، وجعلوا يمدحونها عند رسول الله صلى الله عليه وسلم ، ويقولون : ما رأينا في السبي مثلها ، قال: فبعث إلى دحية ، فأعطاه بها ما أراد ، ثم دفعها إلى أمي ، فقال: **أصلحيها** ، ثم خرج رسول الله صلى الله عليه وسلم من خيبر ، حتى إذا جعلها في ظهره نزل ، ثم ضرب عليها القُبة ، فلما [أصبح رسولُ الله صلى الله عليه وسلم] قال : **مَن كان عنده فَضْل زاد فليأتنا به** ، قال : فجعل الرجلُ يجيء بفضل التمر وفَضْل السَّويق ، حتى جعلوا من ذلك سوادا حَيْسا ، فجعلوا يأكلون من ذلك الحيس ، ويشربون من حياض إلى جنبهم من ماء السماء ، قال: فقال أنس : فكانت تلك وليمة رسول الله صلى الله عليه وسلم عليها ، قال: فانطلقنا حتى إذا رأينا جُدُرَ المدينة هَشِشْنا إليها ، ورفَّعنا مَطِيَّنا ، ورفع رسول الله مطيَّته ، قال : وصفية خَلْفه قد أردفها ، قال : فعثرتْ مطية رسول الله صلى الله عليه وسلم ، فصُرِع وصُرِعَتْ ، قال : فليس أحد من الناس ينظر إليه ولا إليها ، حتى قام رسولُ الله صلى الله عليه وسلم فَسَتَرها ، قال : فأتيناه ، فقال: **لم نُضَرَّ** ، قال : فدخلنا المدينة ، فخرج جواري نسائه يتراءينها ويُشَمِّتْنَ بصَرْعتها ».

وأخرج أبو داود طرَفا من ذلك قال: «صارت صفية لدحية الكلبي ثم صارت لرسول الله صلى الله عليه وسلم».

وفي رواية قال : « وقع في سَهْم دحية جارية جميلة ، فاشتراها رسولُ الله صلى الله عليه وسلم بسبعة أرؤس ، ثم دفعها إلى أم سُليم تُصنِّعها وتُهيئها – قال حماد: وأحسبه قال: وتعتد في بيتها – وهي صفية بنت حُيَيّ».

وأخرج النسائي الرواية الثالثة من أفراد البخاري. وله في أخرى قال : « أقام النبي صلى الله عليه وسلم بين خيبر والمدينة ثلاثا يُبْنى بصفية بنت حُيَيّ ، فدعوتُ المسلمين إلى وليمته ، فما كان فيها من خبز ولا لحم ، أمر بالأنطاع ، فألقيَ عليها من التمر والأقط والسَّمن ، فكانت وليمته ، فقال المسلمون: إحدى أمهات المؤمنين ، أو ما ملكت يمينه؟ فقالوا: إن حجبها فهي من أمهات المؤمنين ، وإن لم يحجبها فهي مما ملكت يمينه ، فلما ارتحل وطأ لها خلفه ، ومدّ الحجاب بينها وبين الناس». وهذه الرواية قد أخرجها البخاري أيضا ، وقد ذُكرت في « كتاب الطعام » من حرف الطاء.

8,950- Enes b. Mâlik anlatıyor:

"Hz. Peygamber Hayber seferine çıkmıştı. Yüce Allah, Hayber kalesinin fethini nasip edince, Rasûlullah'a (as.) Safiyye b. Huyey b. Ahtab'ın güzelliğinden söz edildi. Safiyye'nin kocası bu savaşta öldürülmüştü, kendi de yeni gelindi. Rasûlullah (as.) onu kendisine ayırdı. Sonra birlikte Seddu'r-Ravhâ'ya kadar gittik. Hz. Peygamber orada gerdeğe girdi. Sonra küçük bir sofra bezinde *hays* yemeği hazırlandı. Sonra bana;

"- Civardaki adamları çağır!" dedi. Bu, Allah Rasûlü'nün Safiyye ile yaptığı düğünün ziyafeti idi.

Sonra Medîne'ye döndük. Ben Rasûlullah'ın (as.) hırkasını Safiyye için bineğinin terkisine serdiğini, sonra devesinin yanına diz çöküp oturduğunu ve Safiyye'nin de ayağıyla Rasûlullah'ın (as.) dizlerine basarak deveye bindiğini gördüm."[17]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyet şöyledir:

"Hz. Peygamber sabah namazını Hayber yakınlarında ve alaca karanlıkta kıldı. Sonra Hz. Peygamber devesine bindi ve; ***"Allahü ekber!.. Harap olacak Hayber!.. Biz bir milletin yurduna girdik mi, korkutulanların sabâhı kararır!.."*** dedi. Sonra Hayberliler işlerine gitmek sokağa çıktıklarında;

"- Muhammed!.. Ve ordu!.." diye haykırmaya başladılar.

Neticede Hz. Peygamber onlara galip geldi. Savaşçılar öldürüldü, çocukları esir edildi. Esirler arasında bulunan Safiyye, sahabîlerden Dıhyetü'l-Kelbî'ye düşmüştü. Sonra Safiyye'yi Hz. Peygamber aldı. Sonra kendisiyle evlendi. Onu âzâd etti ve âzâd edişini de mehir yerine saydı."

(Hadîsin râvîlerinden) Abdülaziz, Sâbit (el-Bünânî'ye);

"- Ya Ebâ Muhammed! Safiyye'nin mehrinin ne kadar olduğunu Enes'e sordun mu?" diye sordu. O da gülerek;

---

[17] **Buharî**, Salât, 12; Ezân, 6; Salâtu'l-Havf, 6; Cihâd, 102, 130; Menâkıb, 27; Megâzî, 39; **Müslim**, Nikâh, 14/84-88; Megâzî, 43/120-122; **Ebû Davud**, Harâc, 21/2996-98; **Nesaî**, Nikâh, 79.

"- Ona kendi canını mehir verdi" dedi.

Başka bir rivâyete göre de Abdülaziz'in sorusuna Sâbit onu doğrularcasına başını salladı.

Bunları **Buharî** ve **Müslim** tahric etti.

Buharî'nin diğer bir rivâyetine göre; "Hz. Peygamber Safiyye'yi esir olarak aldı, sonra onu âzâd etti ve kendisiyle evlendi." Hadîsin râvîlerinden Sâbit (el-Bünânî), Enes (b. Mâlik'e);

"- Safiyye'ye ne mehir verdi?" diye sordu. Enes de cevaben;

"- Onun kendi canını... Çünkü kendisini âzâd etmişti" dedi.

Buharî'nin başka bir rivâyetine göre de; "Safiyye esir alınmış ve Dıhye'ye düşmüştü. Sonra Hz. Peygamber'e verildi."

Bir başka rivâyetine göre de; "Hz. Peygamber Safiyye bint Huyey ile gelin-güvey olmaları için Hayber yolunda üç gün kalmıştı. Safiyye, tesettüre bürünen mü'minlerin annelerinden olmuştu."

Diğer bir rivâyetine göre ise; "Bizler eşek etleri elde etmiştik. Rasûlullah'ın (as.) münâdîsi; '**Allah ve Rasûlü sizi eşek etinden men ediyor, çünkü o pistir**' diye ilan etti."

Burada "**pistir**" anlamına gelen "***rics***" kelimesi mutlak olarak kullanılırken bazıları "***rics*** veya ***necis***" diye tereddütlü bir ifâde kullanmaktadırlar. Necis de yine pis anlamına gelir. Hadîste sözü edilen münâdî de, Ebû Talha idi.

Müslim'in Enes'ten rivâyeti de şöyledir:

"Hayber günü ben, Ebû Talha'nın terkisinde idim. Ayaklarım da Hz. Peygamber'in ayaklarına değecek durumda idi. Güneş doğarken Hayber'e vardık. İnsanlar hayvanlarını çıkarmışlar, baltalarını, zembillerini ve küreklerini almışlar, işlerine gidiyorlardı. Birden bizi gördüklerinde;

"- Bu Muhammed ve ordusu!.." diye haykırdılar.

Allah'ın Rasûlü; ***"Harap olacak Hayber!.. Biz bir milletin yurduna girdik mi, korkutulanların sabâhı kararır!.."*** dedi.

Yüce Allah onları hezimete uğrattı. Ashabdan Dıhye'nin hissesine güzel bir câriye düşmüştü. Hz. Peygamber onu yedi baş

(esir) mukabilinde satın aldı. Sonra onu hazırlayıp üstüne-başına çeki düzen vermesi için Ümmü Süleym'e teslim etti. –Râvî der ki: Zannederim Enes, onu Ümmü Süleym'e, kendi evinde iddetini (istibrasını) tamamlaması için verdi, de dedi-. O câriye, Safiyye bint Huyey idi. Hz. Peygamber onun düğün yemeğinde hurma, keş peynir ve yağ verdi. Sofra için yer düzeltildi, sergiler getirip yere serildi, keş peyniri ve yağ getirildi. İnsanlar karınlarını doyurdular. Halk, *'acaba Rasûlullah (as.) onunla evlendi mi, yoksa onu ümm-ü veled olarak mı aldı?'* diye tartışıyorlardı. *'Şayet tesettüre sokarsa karısıdır, yoksa ümm-ü veled olarak almıştır'* dediler.

Hz. Peygamber hareket için devesine binmeye başlayınca, Safiyye'yi de örttü. Safiyye, devenin arka tarafına oturmuştu. İnsanlar o zaman Safiyye'nin, Hz. Peygamber'in zevcesi olduğunu anladılar.

Rasûlullah (as.) Medîne'ye yaklaşınca devesini hızlandırdı, biz de hızlandırdık. O sırada Hz. Peygamber'in Adbâ adlı devesi sürçtü ve hem Rasûlullah (as.), hem de Safiyye yere düştüler. Hz. Peygamber hemen kalkıp Safiyye'yi örttü. Bu sırada kadınlar Safiyye'yi görmüşler ve;

"- Allah bu Yahudi kadınını bizden uzak eylesin!.." demişlerdi.

(Hadîsin râvîsi Sâbit) şöyle der: Ben (Enes'e) dedim ki:

"- Gerçekten Rasûlullah (as.) düştü mü, ya Ebâ Hamza?"

"- Evet, vallahi düştü" dedi.

Enes şöyle devam eder:

"Ben Zeyneb'in düğün yemeğini gördüm; o gün insanlar et ve ekmekle doymuşlardı. Hz. Peygamber beni insanları düğüne davet için göndermişti. Yemek sona erince Rasûlullah (as.) kalkıp dışarı çıkmış, ben de kendisini izlemiştim. Ancak evde iki kişi muhabbete dalmış, evden çıkmamışlardı. Hz. Peygamber hanımlarının yanına gidip; **'selâmun aleyküm'** diyerek her birine tek tek selâm veriyor; **'nasılsınız ey hane halkı?'** diyerek hallerini soruyordu. Onlar da;

"- İyiyiz ey Allah'ın Rasûlü. Yeni eşini nasıl buldun?" diyorlardı. Hz. Peygamber de;

"- İyi" diyordu.

Sonra Hz. Peygamber (Zeyneb'in evine) geri döndü, ben de birlikte döndüm. Kapıya yaklaşınca, o iki adamın yine muhabbet ettiklerini gördü. Adamlar Rasûlullah'ın (as.) geldiğini görünce hemen evden çıktılar. Vallahi bu adamların evden çıktıklarını kendisine ben mi haber verdim, yoksa bu konuda O'na vahiy mi geldi bilmiyorum. Hâsılı Hz. Peygamber eve dönmüş, ben de O'nunla birlikte dönmüştüm. Rasûlullah (as.) ayağını kapının eşiğine koyunca, hemen aramıza bir perde koydu. Azîz ve Celîl olan Allah; ***'...izin verilmeden Peygamber'in evlerine girmeyin!..'***[18] âyetini indirdi."

Müslim'in diğer bir rivâyetinde Enes şöyle anlatır:

"Safiyye, sahâbeden Dıhye'nin hissesine düşmüştü. İnsanlar Rasûlullah'ın (as.) huzurunda Safiyye'den övgü ile söz ediyorlar; *'esirler arasında onun bir benzerini görmedik'* diyorlardı. Bunun üzerine Hz. Peygamber Dıhye'ye haber gönderir ve Safiyye'ye karşılık Dıhye'ye istediğini verir. Sonra Safiyye'yi anneme (Ümmü Süleym'e) teslim eder;

"- Bunun üstünü-başını düzelt!" der. Sonra Hz. Peygamber Hayber'den yola çıkar, Hayber'i geride bırakınca devesinden inip konaklar. Sonra Safiyye için bir mahfe yapar. Sabah olunca;

"- Kimin elinde fazla bir azık varsa, bize getirsin!" buyurdu. Bunun üzerine insanlar hurmanın ve sevik'in fazlasını getirmeye başladılar. O kadar ki bunları karıştırıp *hays* yemeği yaptılar, sonra da bu yemekten yemeye ve yanlarında toplanan yağmur sularından içmeye başladılar. İşte Hz. Peygamber'in Safiyye ile yaptığı düğünün ziyafeti bu idi."

Enes şöyle devam eder:

"Sonra yola devam ettik, Medîne'nin mahalleleri görününce sevindik, hepimiz hayvanlarımızı hızlandırdık, Hz. Peygamber de hızlandırdı. Rasûlullah (as.) Safiyye'yi terkisine almıştı; hayvanı sürçtü, hem kendisi ve hem de Safiyye yere düştüler. Hiç kimse ne Hz. Peygamber'e ve ne de Safiyye'ye dönüp bakmadı. Hz.

---

[18] Ahzâb, 53.

Peygamber hemen kalkıp Safiyye'yi örttü. Sonra yanına geldik, Hz. Peygamber;

"- **Bir şey yok"** dedi. Sonra Medîne'ye girdik. Medîneli kızlar dışarı çıkmışlar, birbirlerine Safiyye'yi gösteriyorlar ve onun yere düşmesine seviniyorlardı."

Ebû Davud bu hadîsin; "Safiyye, Dıhye'ye düşmüştü, sonra Hz. Peygamber'e verildi" şeklinde sadece bir bölümünü tahric etti.

Onun başka bir rivâyeti de şöyledir:

"Dıhye'nin hissesine çok güzel bir câriye düşmüştü. Rasûlullah (as.) onu yedi baş (esir) karşılığında ondan satın aldı. Sonra onu süslemesi ve hazırlaması için Ümmü Süleym'e teslim etti."

Râvî Hammâd dedi ki: "Zannediyorum (hocam Sâbit el-Bünânî), 'onun evinde iddetini (istibrasını) tamamlaması için verdi' diye de söyledi. Bu câriye Safiyye bint Huyey'dir."

Nesaî, Buharî'nin müfred rivâyetlerinden ikincisini tahric etti. Onun diğer bir rivâyeti de şöyledir:

"Hz. Peygamber Hayber ile Medîne arasında üç gün kalıp Safiyye bint Huyey ile gerdeğe girdi. Ben Müslümanları onun düğün ziyafetine çağırmıştım. O ziyafette ne ekmek, ne de et vardı. Hz. Peygamber'in yere sergi serilmesini emretti; sergiye hurma, peynir ve yağ konuldu. İşte onun düğün ziyafeti bu idi. Müslümanlar; *'Acaba Safiyye'yi mü'minlerin annelerinden biri olarak mı aldı, yoksa câriye olarak mı?'* diye konuşuyorlardı. *'Eğer onu örterse, mü'minlerin annelerinden biri olarak almış demektir. Şayet örtmezse câriyedir'* dediler. Hz. Peygamber hareket edince, Safiyye'yi arkasına oturttu ve perdeyi çekti."

Bu rivâyeti **Buharî** de tahric etti. Onun bu rivâyeti Kitabu't-Taâm'da geçmişti.

İZAH

Bu rivâyet daha önce muhtelif vesilelerle farklı şekillerde geçmişti.[19]

Hayber, **Medîne**'nin kuzey doğusunda Yahudilerin yaşadığı ve hurmalıkları ile meşhur bir yerdi. Orada **Nadîr** ve **Kurayza** adlı Yahudi kabileleri yaşardı.

Hayber gazası, hicrî yedinci yılda vuku buldu.

Safiyye bint Huyey, bu savaşta alınan esirler arasında idi. **Safiyye**, kabile reisinin kızı idi ve kocası **Kinâne b. Ebî'l-Hukayk** da bu savaşta öldürülmüştü.

Hz. Peygamber **Safiyye'**yi âzâd ederek, kendisiyle **Hayber** dönüşünde **Sedd-i Ravhâ** denilen ve **Medîne'**ye takriben kırk mil mesafede bir yerde veya **Sedd-i Sahbâ** denilen yerde evlenerek gerdeğe girdi. Savaşta alınan câriyelerin iddeti, normal kadınlardan farklı olarak bir adet görmesidir. Rivâyetlerden anlaşıldığına göre **Safiyye**, bu süreyi **Ümmü Süleym'**in yanında geçirmişti.

Rivâyete göre **Safiyye**'nin asıl ismi **Zeynep** idi. Hz. Peygamber onu ***safiyy*** hissesi olarak kendisine aldığı için **Safiyye** adı verilmiş. ***Safiyy*** hissesi, Hz. Peygamber'in ganimetler taksim edilmeden herhangi bir şeyi veya esiri seçip alması demektir; ***seçilmiş*** anlamına gelen bir kelimedir.

Medîneli kadınların, **Safiyye**'nin deveden düşmesine sevinmeleri, ya Yahudileri sevmemelerinden, yahut da Hz. Peygamber'le evlenmiş olduğu için **Safiyye**'yi kıskandıklarından dolayıdır.

"Korkutulanların sabahı kararır" cümlesi, Peygamber'in davetine uymayanların âkıbeti kötü olur anlamındadır. Bilindiği üzere Rasûlullah'ın (as.) bir vasfı da korkutucu olmasıdır. Bu ifâde aynı zamanda Kur'ân-ı Kerîm'in de bir âyetidir.[20]

---

[19] Bkz., hadîs no; 1085, 4910, 4986, 5548, 5598, 6126, 6913, 8950.

[20] Bkz., Saffât, 177

SAFİYYE

Adı ve nesebi; **Safiyye bint Huyey b. Ahtab el-Hazrecî**'dir. Medîneli Yahudilerin önde gelen âilelerinden birine mensuptu. Önce **Selâm b. Müşkim el-Kurazî** ile evlenmiş, sonra ondan ayrılıp **Kinâne b. er-Rabî' en-Nadrî** ile evlenmişti. **Hayber** savaşında kocası öldürülmüş, kendisi de esir edilmişti. Önce **Dıhye b. Halîfe**'nin eline düşmüş, sonra kabilesinin ileri gelenlerinden biri olması hasebiyle Hz. Peygamber'e verilmişti. Hz. Peygamber de onu âzâd etmiş ve kendisiyle evlenmişti. Hz. Peygamber **Safiyye** ile onuncu evliliğini yapmıştı. Başka bir rivâyete göre ise, **Dıhye** Hz. Peygamber'den, alınan esirlerden birini kendisine câriye olarak vermesini istemiş, Hz. Peygamber de "**git birini al!**" buyurmuş, o da gidip **Safiyye'**yi almış. Ama ashâb; "**Kureyza ve Nadîr kabilelerinin kıraliçesini Dıhye'ye verdin, bu doğru olmaz**" diye ikaz etmişler, Hz. Peygamber de **Dıhye**'yi çağırmış ve kendisinden başka birini seçmesini istemiş.

Rivâyete göre **Safiyye**, kocası **Kinâne** ile zifafa girdiği gece rüyasında **Medîne** tarafından bir ayın gelip kucağına düştüğünü görmüş, kocasına rüyasını anlatınca **Kinâne** kızmış ve **"sen Medîne'deki Muhammed'e varmak istiyorsun"** diyerek kendisini yumruklamıştı. Hz. Peygamber'in yanına getirildiğinde yüzünde hala bu yumruğun morluğu vardı.

Safiyye, akıllı ve dirayetli bir hanımdı. Soyu **Hz. Harun**'a kadar uzanır. Hz. Peygamber'in diğer hanımları bir gün **Safiyye**'ye; **"Yahudi kızı!"** diye alay edip hakaret etmişler, o da bundan dolayı ağlamıştı. Onu bu halde gören Hz. Peygamber; **"Sen Peygamber** (Hz. Harun) **kızısın; senin amcan** (Hz. Musa) **da Peygamber'dir ve kocan da Peygamber'dir. Kim sana karşı övünebilir ki?"** diye teselli etmişti.

Kendisinden 10 hadîs rivâyet edilmişti. 50/670 yılında **Medîne'**de vefat etti..

جويرية رضي الله عنها

7* CÜVEYRİYE

٨٩٥١- (د- عائشة رضي الله عنها) قالت : « وقعت جويرية بنت الحارث بن المصطلق في سهم ثابت بن قيس بن شماس –أو إبن عم [له]– فكاتبت على نفسها ، و كانت إمرأة ملاحة ، لها في العين حظ ، فجاءت تسأل رسول الله صلى الله عليه وسلم في كتابتها ، فلما قامت على الباب فرأيتها كرهت مكانها ، وعرفت أن رسول الله صلى الله عليه وسلم سيرى منها مثل الذي رأيت ، فقالت: يا رسول الله، أنا جويرية بنت الحارث ، وإنه كان من أمري مالا يخفي عليك ، وإني وقعت في سهم ثابت بن قيس بن شماس، وإني كاتبت على نفسي، وجئتك تعينني، فقال لها رسول الله صلى الله عليه وسلم: **فهل لك إلى ما هو خير منه** ؟ قالت: وما هو يا رسول الله؟ قال: **أؤدي عنك كتابتك وأتزوجك**، قالت: قد فعلت ، فلما تسامع الناس أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قد تزوج جويرية أرسلوا ما في أيديهم من السبي فأعتقوهم وقالوا: أصهار رسول الله صلى الله عليه وسلم، قالت: فما رأينا إمرأة كانت أعظم بركة على قومها منها، أعتق في سببها أكثر من مائة أهل بيت من بني المصطلق». أخرجه أبو داود.

8,951- Hz. Âişe anlatıyor:

"Cüveyriye bint el-Hâris b. el-Mustalik, Sabit b. Kays b. Şemmâs'ın –veya onun amca oğlunun- hissesine düşmüştü. Cüveyriye, (özgürlüğüne kavuşmak için) efendisiyle mükâtebe akdi yapmıştı. O çok hoş bir kadındı. Göze hoş gelen bir hâli vardı. Mükâtebe bedelini ödemek için yardım istemek üzere Hz. Peygamber'e geldi. Cüveyriye kapıya geldi, kedisini gördüğüm zaman, orada durması hoşuma gitmedi. Rasûlullah'ın (as.) da benim onda gördüğüm (güzelliği) göreceğini anlamıştım. Kadın;

"- Ey Allah'ın Rasûlü; ben Hâris'in kızı Cüveyriye'yim. Durumum size meçhûl değildir; ben Sâbit b. Kays b. Şemmâs'ın

hissesine düştüm. (Özgürlüğüme kavuşmak için) onunla mükâtebe akdi yaptım, bu konuda bana yardım etmeniz için size geldim" dedi. Hz. Peygamber;

"- Sana bundan daha hayırlı bir şey söylesem ne dersin?" deyince, Cüveyriye;"

"- Nedir o ey Allah'ın Rasûlü?" diye sordu.

"- Senin mükâtebe bedelini ben ödeyeyim, sen de benimle evlen!" buyurdu. O da hemen;

"- Kabul!" dedi.

İnsanlar Hz. Peygamber'in Cüveyriye ile evlendiğini duyduklarında, aldıkları esirleri;

"- Bunlar artık Allah Rasûlü'nün hısımı oldular" diyerek serbest bıraktılar.

Vallahi biz, kendi kabilesine Cüveyriye'den daha büyük bereket kazandıran hiç kimseyi görmedik. Onun sayesinde Benû Mustalik kabilesinden yüzden çok âile âzâd edilmiş oldu."[21]

İZAH

Hicretin beşinci yılı sonunda vuku bulan Benû Mustalik seferinde Hz. Peygamber, müslümanlara karşı gizlice savaş hazırlığı yapan Benû Mustalik kabilesini ani bir baskınla gafil avlamış, yediyüz kadar insanı esir almıştı. Bu esirler arasında kabile reisinin kızı **Cüveyriye** de bulunmakta idi.

CÜVEYRİYE

Adı ve nesebi; **Cüveyriye binti'l-Hâris b. Ebî Dırâr el-Mustalikıyye'**dir. 607 yılında dünyaya geldi. Çok güzel ve soylu bir kadındı. **Huzâa** kabilesinin **Benû Mustalik** kolunun reisi **Hâris b. Ebî Dırâr**'ın kızıdır. Hz. Peygamber'in sekizinci hanımıdır. Hicretin 6. yılında **Benû Mustalik** gazvesinde kocası **Müsâfi' b. Sayvân** öldürülmüş, kendisi de **Sâbit b. Kays**'a esir düşmüştü. Fidye ödeyerek esaretten kurtulmak için Rasûlullah'dan (as.) yardım istemiş, Hz. Peygamber de daha hayırlı bir şey vereceğini söyleyerek

---

[21] **Ebû Davud**, Itk, 2/3931.

kendisini satın almış, sonra âzâd etmiş ve kendisiyle sekizinci evliliğini yapmıştı. Bunu gören ashab da;

"- **Rasûlullah'ın (as.) hısımlarını nasıl esir tutarız?"** diyerek ellerindeki esirleri serbest bırakmışlardı. Bu evlilikten sonra da **Benû Mustalik** kabilesi İslâm'a girmişti. Böylece bu evlilik hem bir kabilenin müslüman olmasını sağlamış ve hem de birçok esiri esâretten kurtarmıştı.

Hz. Peygamber'le evlendiğinde 20 yaşlarında olan **Cüveyriye**'nin ismi önce **Berre** iken, Hz. Peygamber tarafından **Cüveyriye** diye değiştirildi. Kaynaklarda onun 7 hadisi bulunmaktadır; bunlardan biri **Buharî'**de, ikisi **Müslim'**dedir.

Medîne'de 56/676 yılında ve 65 yaşında iken vefat etti, cenazesini **Medîne Valisi Mervan b. Hakem** kıldırdı.

HZ. PEYGAMBER'İN DİĞER ZEVCELERİ

Hz. Peygamber'in tâlip olduğu ve evlendiği kadınların isimlerini **İbnu'l-Esîr** kaydeder. Bunlardan bir kısmına tâlip olmuş, ama evlilik mümkün olmamış, bir kısmıyla da evlilik gerçekleşmiştir. Evlendiği kadınların sayısı 11'dir, birlikte yaşadığı eşlerinin sayısı da dokuz'dur. Bütün bu hanımların isimleri, evlilik sırasıyla şöyledir:

1- Hz. Hatice
2- Sevde
3- Hz. Âişe
4- Hafsa
5- Zeynep bint Huzeyme
6- Ümmü Seleme
7- Zeynep bint Cahş
8- Cüveyriye
9- Ümmü Habîbe
10- Safiyye
11- Meymûne

Hz. Hatice ile **Zeynep bint Huzeyme**, Rasûlullah'ın (as.) sağlığında vefat etmişlerdi. Diğerleri ise daha sonra öldüler. Hz. Peygamber'in evlilik akdettiği bu onbir hanımdan, sadece **Hz. Âişe**

bâkire idi, diğerleri dul kadınlardı. Rasûlullah (as.) en son evliliğini hicretin 7. yılında yapmıştı. Zevce sayısını dört ile sınırlayan âyet geldiğinde ise, Hz. Peygamber son evliliğini yapmış bulunuyordu. Dört ile sınırlayan âyetin, hicrî 8, veya 9. yılda nâzil olduğu rivâyet edilir. Hz. Peygamber'in hanımları, aynı zamanda mü'minlerin anneleri mesabesinde idiler; bu durumu da Kur'ân-ı Kerîm belirlemişti.[22] Bu itibarla zevce sayısını dört ile sınırlayan âyet nâzil olduğunda bu hanımlardan bir kısmının boşanıp sayısının dörde indirilmesi de uygun değildi. Kaldı ki Hz. Peygamber bunu denedi ise de hanımlarından hiç biri buna râzı olmadı, çünkü her biri âhirette Rasûlullah'ın (as.) zevcesi olarak dirilmeyi arzu ediyordu. Zaten bir kısmı iyice yaşını başını almış, zevcî hayatla da alâkası büyük ölçüde kalmamıştı. İşte bu durumda Hz. Peygamber, Kur'ân'ın emrini de dikkate alarak[23] zevcî hayatı sadece dört hanım ile sınırladı, diğerleri ile ise sadece hukûken evli kaldı.

Dikkate değer bir husus da şudur: Hz. Peygamber'in evlilik hayatı, 38 yıl sürdü. Bunun 28 yılını tek hanımla geçirdi; 25 yıl **Hz. Hatice** ile, 3 yıl da **Sevde** ile tek başına yaşadı. Çok evliliğe başladığı zaman ise yaşı, 54'e ulaşmıştı. Evlendiği kadınların hemen hepsinin dul ve yaşlı kimseler olması, bu evliliklerin ihtiyaçtan ziyâde, sosyal, siyasî, hukukî ve İslâm'ı yaymak arzusu gibi başka gâyeler taşıdığını gösterir.

Hz. Peygamber'in evlendiği kadınlardan 5'i kocalarını savaş ve benzeri âfetlerde kaybetmiş dullardı. **Safiyye, Cüveyriye** ve **Ümmü Habîbe** gibi 3'ü de siyasi dostluk, İslâm'ı yaymak ve iyi komşuluk gayesine yönelikti ve onlar da duldu. **Hz. Âişe** ile evliliğinin, dinî hükümleri insan varlığının yarısını teşkil eden kadınlara aktarmak gibi ilmî ve dinî bir amacı vardı. **Zeynep**'le evliliğinin de tarih boyunca her yerde görülen evlatlık kurumunu düzenlemek gibi hukukî bir sebebi vardı.

---

[22] Bkz., Ahzâb,6, 53.

[23] Bkz., Ahzâb, 51.

Yukarıda Hz. Peygamber'in hanımlarından bir kısmının kısa biyografileri verilmişti. Burada da diğer hanımlarının kısa biyografilerini kaydedeceğiz:

1- Hz. HATİCE

Adı ve nesebi; **Hatîce bint Huveylid b. Esed b. Abdüluzza b. Kusay el-Kuraşiyye**'dir. **Kureyş**'in soylu bir âilesine mensuptur. Soyu **Kusay**'da Hz. Peygamber'le birleşir. Babası da **Kureyş**'in eşrâfındandı. İslâmiyet'ten önce üstün iffeti sebebiyle **"Tâhire"** lakabıyla tanınırdı. "**Kübrâ**" sıfatı da, Hz. Peygamber'in en büyük zevcesi olması sebebiyle verilmişti.

Hz. Peygamber'den önce **Ebû Hâle Hind b. Zürâre et-Temîmî** ile evlendi ve ondan **Hind** ve **Hâle** adlı iki çocuğu oldu. Sonra **Atîk b. Âbid el-Mahzûmî** ile evlendi ve ondan da **Hind** adlı bir kızı oldu. İkinci kocasının da ölümü üzerine bir daha evlenmeyip ticaretle uğraştı. Bu arada Hz. Peygamber'le de ticarî ortaklık yaptı. O'nun dürüstlüğünü ve üstün ahlâkını görünce, kendisine evlenme teklif etti. Hz. Peygamber'le evlendiğinde 40, 37 veya 28 yaşında olduğuna dair farklı rivâyetler vardır. O sırada Hz. Peygamber'in de 25, 30 veya 21 yaşında bulunduğu rivâyet edilir. Hz. Peygamber'le 25 yıl evli kaldı ve Rasûlullah (as.) **Hatice**'nin sağlığında başka bir kadın almadı. 38 yıllık evlilik hayatının 25 yılını sadece **Hz. Hatice** ile geçirdi. **İbrahim** dışındaki bütün çocukları da **Hatice**'den oldu. **Zeynep, Rukıyye, Ümmü Gülsüm** ve **Fâtıma** adlı dört kızları oldu. **Kasım, Tâhir ve Tayyib** (Abdullah) adında da üç oğlu olduğu rivâyet edilir. Ancak bazı kaynaklarda bu üç ismin de aynı çocuğa ait olduğu belirtilir.

Hz. Hatice; güzel, soylu, akıllı, son derece dürüst ve zengin bir hanımdı. Her konuda Hz. Peygamber'e destek oldu. Herkes O'na karşı iken o kendisine inandı. Kendisine ilk iman eden insan oldu. **İbn Hacer, "Kim bir güzellik ihdâs ederse, kendisine bunun sevabı verilir. Ayrıca ondan sonra kıyâmete kadar aynı işi yapanların alacağı kadar sevap da ilave edilir"** hadîsini delil göstererek, **Hz.**

Hatice'den sonra iman eden bütün kadınların aldığı sevabın aynısını **Hatice**'nin de almış olabileceğini söyler.[24]

Hz. Peygamber'in en ümitsiz zamanlarında kendisine destek ve moral kaynağı oldu. İlk vahiy aldığında;

"-Bana kim inanır ki?" diye endişeye kapılınca;

"- Yemin ederim ki Allah asla seni utandırmaz ve üzmez. Çünkü sen akrabayı gözetir, doğru konuşur, âcizlerin elinden tutar, yoksulları kayırır, misafire ikrâm eder ve mazlumlara yardım edersin" diyerek teselli etmiş ve O'na güç vermişti.

Hz. Hatice, varını yoğunu Rasûlullah (as.) için harcadı. İslâm'ın başarısında onun çok büyük katkısı oldu. Nitekim Hz. Peygamber; **"Kimse bana inanmazken Hatice inandı. Herkes beni yalanlarken Hatice tasdik etti. Kimse bana bir şey vermezken Hatice bütün malını verdi. Üstelik Allah beni, onun doğurduğu çocuklarla rızıklandırdı"** diye onu minnet ve vefâ ile yâd ederdi. **"Bu ümmetin kadınlarının en hayırlısı"** olduğunu söylerdi. **Cebrâil** ona Allah'tan selâm getirdi ve kendisi de selâm söyledi. Ona cennette inciden yapılmış köşkler müjdeledi.

Rasûlullah (as.), **Hatice**'nin vefatından sonra da onu hiç unutmadı. Hatta onun dost ve arkadaşlarını da daima gözetti. Onun herhangi bir hatırasını duyunca veya görünce büyük bir heyecana kapılırdı. Nitekim **Hz. Âişe, Hatice**'yi hiç görnediği halde en çok onu kıskandığını söyler. Sebebi de Hz. Peygamber'in onun hatırasını devamlı canlı tutmasıdır. **Hatice**'nin öldüğü yıla da "**hüzün yılı**" adı verilmişti.

Hicretten üç sene önce 620 yılı Ramazan ayında vefat eden **Hz. Hatice, Hacûn** mezarlığına defnedildi. **Kanuni Sultan Süleyman** tarafından kabrine bir kubbe yaptırıldı, ama **Mekke Suûd** yönetimine geçince, 1926 yılında diğer bütün türbelerle birlikte onun türbesi de yıktırıldı.

---

[24] Bkz., **İbn Hacer**, VII, 517.

2- SEVDE

Adı ve nesebi; **Sevde bint Zem'a b. Kays b. Abdişems el-Âmiriyye el-Kuraşiyye'**dir. İlk müslümanlardandır. Hz. Peygamber'in ikinci zevcesidir. **Hz. Hatice** vefat edince, Rasûlullah (as.) ikinci evliliğini yaşlı ve dul bir kadın olan **Sevde** ile yaptı ve üç yıl boyunca sadece onunla yaşadı. Hz. Peygamber'le evlendiğinde **Sevde** 50 yaşlarında idi ve altı çocuk annesi idi. Câhiliyet döneminde amcasının oğlu **Sekrân b. Amr b. Abdişems** ile evlenmişti. Önce kendisi, sonra kocası müslüman olmuş, birlikte ikinci **Habeşistan** hicretine katılmışlardı. Döndüklerinde kocası ölmüş, yaşlı haliyle çocukları elinde dul kalmıştı.

Sevde Medîne döneminde bilahare Hz. Peygamber'e;

"- Benim zevcî hayatla alakam yok. Yalnız kıyâmette senin karın olarak dirilmek istiyorum" diyerek kendisini boşamamasını rica etmiş ve nöbetini **Hz. Âişe**'ye vermişti.

Kendisinden 5 hadîs rivâyet edilen **Sevde, Medîne'**de 24/645 yılında vefat etti. 54/674'de vefat ettiği de rivâyet edilir. **Sevde** vefat edince **İbn Abbas** secdeye kapanmış, sebebini soranlara da; **"Rasûlullah (as.)** ***'Bir âyet gördüğünüzde secde edin!'*** **demişti. Allah Rasûlü'nün zevcesinin ölümünden daha büyük âyet mi olur?"** diye açıklamıştı.

3- ZEYNEP BİNT HUZEYME

Adı ve nesebi; **Zeynep bint Huzeyme b. el-Hâris b. Abdullah b. Amr b. Abdimenâf el-Âmiriyye'**dir. **Mekke'**de dünyaya geldi. Çok cömert olduğu ve daima yoksulları gözettiği için câhiliye döneminde de **"Ümmü'l-mesâkîn"**, yani **"yoksulların anası"** ismini almıştı. Önce **Abdullah b. Cahş**'ın karısı idi, **Abdullah** da **Uhud**'da şehid edilmişti. **Abîde b. el-Hâris b. el-Muttalib**'in karısı olduğu da söylenmiştir, **Abîde** de **Bedir'**de şehid edilmişti. Hz. Peygamber onunla hicretin üçüncü yılında beşinci evliliğini yaptı, ama bu evlilik çok kısa sürdü, çünkü **Zeynep** kısa zaman sonra vefat etti. Hz. Peygamber'in sağlığında vefat eden ikinci zevcesidir. Bir rivâyete

göre evlendikten sekiz ay sonra, diğer bir rivâyete göre de iki veya üç ay sonra vefat etmişti.

4- MEYMÛME

Adı ve nesebi; **Meymûne bint el-Hâris b. Hazn b. Büceyr el-Âmiriyye el-Hilâliyye**'dir. Hz. Peygamber'in on birinci eşidir. Rasûlullah'la (as.) evlenmeden önce iki kocadan dul kalmıştı. Önce **Mes'ûd b. Amr es-Sekafî** ile evlenmiş, sonra ondan ayrılarak **Ebû Ruhm b. Abdüluzzâ** ile evlenmişti ve ikinci kocası da kısa zaman sonra ölmüştü. Hz. Peygamber'le evlendiğinde 36 yaşında idi. **Ümmehâtul'-mü'minîn**'den **Zeynep bint Huzeyme**'nin üvey kızkardeşidir. **Abbas**'ın karısı **Ümmü'l-Fadl**'ın da kızkardeşidir. **Halid b. Velid** ve **İbn Abbas**'ın teyzesidir. **Meymûne**'nin dokuz kızkardeşi vardı ve her biri de büyük kabile başkanları ile evli idiler. Hz. Peygamber **Meymûne** ile evlenmekle, hem **Meymûne**'nin kabilesi ile ve hem de baldızlarının evli olduğu diğer kabilelerle iyi münasebetler tesis etme imkânını bulmuştu. Hz. Peygamber'le hicrî 7. yılda **Umretu'l-kazâ** dönüşü **Mekke**'ye on mil mesafedeki **Serif** mevkiinde evlendi. Bu, Hz. Peygamber'in yaptığı son evlilik idi ve Hz. Peygamber ona 500 dirhem mehir vermişti.

Kur'ân-ı Kerîm'deki; *"...Eğer mü'min bir kadın kendisini Peygamber'e hibe eder ve Peygamber de onu nikâhlamak isterse..."*[25] âyetinin **Meymûne** hakkında nâzil olduğu rivâyet edilir. Buna göre o, kendisini Hz. Peygamber'e hibe eden kadınlardandı.

Kendisinden 76 hadîs rivâyet edilmiştir; bunlardan 7 tanesi muttefekun aleyh, bir tanesi sadece **Buharî**'de, 5 tanesi de yalnız **Müslim**'dedir.

Meymûne'nin ismi önceleri **Berre** iken Hz. Peygamber **Meymûne** diye değiştirmişti. 51/671 yılında **Mekke** yakınındaki **Serif** mevkiinde, Hz. Peygamber'le gerdeğe girdiği çardakta vefat etti ve orada defnedildi. Cenazesini **İbn Abbas** kıldırdı.

---

[25] Ahzâb, 50.

ابنة الجون

5* (ÜMEYME) BİNTU'L-CEVN

٨٩٥٢- (خ س- عائشة رضي الله عنها) قالت : « إن ابنةَ الْجَوْن لما أُدخلَتْ على رسول الله صلى الله عليه وسلم [ودنا منها] قالت: أعوذ بالله منك فقال: **لقد عُذْتِ بعظيم، الْحقي بأهلك**». أخرجه البخاري. وفي رواية النسائي «أنّ الكلابية لما دَخلَتْ على النبي صلى الله عليه وسلم...» الحديث.

8,952- Hz. Âişe'den rivâyet edilmiştir:

"Cevn'in kızı Rasûlullah'ın (as.) yanına konulunca ve Hz. Peygamber de ona doğru yaklaşınca, kadın;

"- Senden Allah'a sığınırım" dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber;

"- Çok yüce bir makama sığındın!" buyurdu, sonra da yanındakilere;

"- Bunu götürüp âilesine verin!" dedi.[26]

RİVÂYETLER

Bunu **Buharî** tahric etti.

Nesaî'nin rivâyeti; "Kilâb kabilesine mensup olan kadın Hz. Peygamber'in yanına konulunca..." diye başlar.

İZAH

Hicretin dokuzuncu yılında meydana geldiği rivâyet edilen bu evlilik olayı hakkında verilen bilgilerde ciddi anlamda farklılıklar görülmektedir. Gerek kadının ismi ve kimliği konusunda, gerek Hz. Peygamber'in onu âilesine geri gönderme sebebi hakkında ve gerekse kadının Hz. Peygamber'i istememesi ile ilgili rivâyetlerde önemli farklılıklar bulunmaktadır.[27]

---

[26] **Buharî**, Talak, 3; **Nesaî**, Talak, 14.

[27] Bkz., **İbn Hacer**, X, 448-454.

(ÜMEYME) BİNTU'L-CEVN

İsmi; **Ümeyme bint en-Numan b. Şerâhîl b. el-Esved b. el-Cevn el-Kindiyye**'dir. İsminin **Esmâ** olduğu rivâyet edildiği gibi; isminin **Esmâ** lakabının **Ümeyme** olduğu da rivâyet edilmiştir. **Cevn** kabilesine mensuptur. Aslen Yemenlidir. Döneminin en güzel kadınlarındandı. Yukarıdaki rivâyette görüldüğü üzere Rasûlullah (as.) ona elini uzattığında, kadın; **"senden Allah'a sığınırım"** demiş ve Hz. Peygamber de elini sürmeden onu âilesine geri göndermiştir. Hz. Peygamber'in onunla evlendiği, sonra kendisine; **"yanıma gel!"** deyince de, kadının; **"Sen gel!"** diye karşılık verdiği, bunun üzerine kendisini bazı hediyelerle âilesine geri gönderdiği de rivâyet edilir. Bu hanım hakkında kaynaklarda fazla bilgi bulunmamaktadır.

٨٩٥٣- (خ- **أبو أسيد** رضي الله عنه) قال : « خرجنا مع النبي صلى الله عليه وسلم ، حتى انطلقنا إلى حائط يقال له: الشوط ، حتى انتهينا إلى حائطين جلسنا بينهما ، فقال النبيُّ صلى الله عليه وسلم : **اجلسوا ههنا** ، ودخل ، وقد أُتيَ بالْجَوْنيَّة فأنزلت في بيت في نخل ، في بيت [أميمة بنت النعمان بن شراحيل]، ومعها دايتها حاضنة [لها]، فلما دخل عليها النبي صلى الله عليه وسلم قال: **هبي نفسك لي**، قالت: وهل تهب الملكَةُ نفسها للسُّوقَة؟ فأهوى بيده يضع يده عليها لتسكُن، فقالت: أعوذ بالله منك، قال: **لقد عُذت بمَعاذ**، ثم خرج علينا. وقال: **يا أبا أسيد اكْسها رازقيين، وألْحقها بأهلها**».

وفي رواية عن أبي أسيد ، وعن سهل بن سعد قالا « تزوج النبي صلى الله عليه وسلم أميمة بنت شراحيل ، فلما أُدخلَتْ عليه بَسَطَ يده إليها ، فكأنها كَرهَتْ ذلك ، فأمر أبا أُسَيْد أن يجهزها ويكسوها ثوبين رازقيين ». أخرجه البخاري.

8,953- Ebû Useyd anlatıyor:

"Hz. Peygamber'le birlikte dışarı çıktık, *Şavt* denilen bostana doğru yürüdük. İki bostana vardığımızda aralarında oturduk. Hz. Peygamber bize;

"- Şuraya oturun!" buyurdu ve kendisi bahçeye girdi. Oraya, hurmalıktaki bir eve Cevn kabilesinden Numan b. Şerâhîl'in kızı

Ümeyme getirilmişti. Yanında da kadının ebesi, yani dadısı vardı. Hz. Peygamber kadının yanına gidince;

"- Kendini bana teslim et!" dedi. Kadın;

"- Bir kraliçe kendisini tebâadan birine teslim eder mi?" diye cevap verdi. Bunun üzerine Hz. Peygamber kadını teskin etmek amacıyla elini omzuna koymak istedi. Ama kadın;

"- Senden Allah'a sığınırım" diye karşıladı. O zaman Hz. Peygamber;

"- Çok yüce bir makama sığındın" diyerek dışarı çıktı, yanımıza geldi ve bana;

"- Ya Ebâ Useyd; bu kadına *râzikıyye* kumaşından iki kat elbise ver ve onu âilesine götür!" buyurdu.[28]

RİVÂYETLER

Ebû Useyd ve Sehl b. Sa'd'dan gelen başka bir rivâyet de şöyledir:

"Hz. Peygamber Ümeyme bint Şerâhîl ile evlenmişti. Kadın, Rasûlullah'ın (as.) yanına getirildiğinde, Hz. Peygamber elini uzattı. Kadın, bundan hoşlanmamış gibi davrandı. Bunun üzerine Hz. Peygamber, Ebû Useyd'e, kadını hazırlamasını ve ona râzikıyye kumaşından iki elbise vermesini emretti."

Bunları **Buharî** tahric etti.

İZAH

Burada Hz. Peygamber'in evlendiği, ama gerdeğe girmeden ayrıldığı kadının **Ümeyme** olduğu açıkça belirtilmektedir. İlk rivâyetin başındaki metin; **"hurmalıktaki bir eve, Numan b. Şerâhîl'in kızı Ümeyme'nin evine Cevn kabilesinden bir kadın getirilmişti"** diye tercüme edilmeye daha uygun düşmektedir. Ancak hadîsin devamında Hz. Peygamber'in evlendiği kadının **Ümeyme** olduğu açıkça belirtildiğinden, bu metni; **"hurmalıktaki bir eve Cevn kabilesinden Numan b. Şerâhîl'in kızı Ümeyme getirilmişti"** diye tercüme ettik. Nitekim **İbn Hacer** de metnin bu şekilde anlaşılması

---

[28] **Buharî**, Talâk, 3.

gerektiğine işaret etmekte, yanılmanın *"beyt"* kelimesinin iki defa tekrarından kaynaklandığını söylemektedir.[29]

Rivâyete göre **Cevn** kabilesi, **Kinde**'nin önemli bir kolu idi. **Numan** bu kabilenin reisi idi. Hz. Peygamber'le hısımlık kurmak istemiş ve dul kızı **Ümeyme**'yi kendisine teklif etmiş ve o da kabul etmişti. Ancak rivâyete göre **Hz. Âişe** ile **Hafsa**, çok güzel bir kadın olan **Ümeyme**'yi kıskanmışlardı. Kendisini tarayıp süsledikten ve böylece onun güvenini kazandıktan sonra;

"- Peygamber'in yanına gittiğinde; ***'senden Allah'a sığınırım!'*** **dersen bundan memnun olur"** diye tembihlemişler ve böylece ona bir tuzak hazırlamışlardı. Saflığı sebebiyle bu oyuna gelen **Ümeyme,** bilâhare; **"ben çok bahtsız bir kadınım"** diye hayıflanırmış!

Bu rivâyet kaynaklarda zikredilmekle birlikte, **Hz. Âişe** ve **Hafsa** gibi dindar kadınların kıskançlık sâikiyle bir müslümanın evliliğine mani olmalarını veya en azından daha sonra ondan helâllik almamalarını izah etmek zordur.

٨٩٥٤- (خ م- **سهل بن سعد** رضي الله عنهما) قال : « ذُكر لرسول الله صلى الله عليه وسلم امرأة من العرب، فأمر أبا أسيد أن يُرسل إليها، فأرسل إليها فقدمَتْ، فنزلت في أُجُم بني ساعدة، فخرج رسولُ الله صلى الله عليه وسلم حتى جاءها، فدخل عليها، فإذا امرأة مُنَكّسة رأسها ، فلما كلمها رسولُ الله صلى الله عليه وسلم قالت: أعوذُ بالله منك ، قال : **قد أعذتك مني** ، فقالوا لها : أتدرين من هذا ؟ قالت: لا ، قالوا : هذا رسول الله ، جاءك ليخطبَك ، قالت: أنا كنتُ أشقى من ذلك ، قال سهل : فأقبل رسولُ الله صلى الله عليه وسلم يومئذ حتى جلس في سَقيفة بني ساعدة هو وأصحابه، ثم قال : اسْقنا - لسَهْل- قال : فأخرجت لهم هذا القدح ، فأسقيتهم فيه ، قال أبو حازم : فأخرج لنا سَهْل ذلك القدح فشربنا فيه ، ثم استوهبه بعد ذلك عمر بن عبد العزيز ، فوهبه [له] ». أخرجه البخاري ومسلم.

8,954- Sehl b. Sa'd anlatıyor:

---

[29] Bkz., **İbn Hacer**, X, 450.

"Hz. Peygamber'e bir Arap kadınından sitayişle söz edilmişti. Rasûlullah (as.) da Ebû Useyd'e, o kadına birini göndermesini emretti. O da birini gönderip kadını çağırdı ve kadın da gelip Benû Sâide kalesine misafir oldu. Arkasından Hz. Peygamber oraya gitti. İçeri girince kadın başını çevirdi. Rasûlullah (as.) kadınla konuşmak isteyince, kadın;

"- Senden Allah'a sığınırım" dedi. Hz. Peygamber de;

"- Benden sana zarar gelmez" buyurdu.

Sonra yanındakiler kadına;

"- O'nun kim olduğunu biliyor musun?" diye sordular. Kadın;

"- Hayır!" dedi.

"- O, Allah'ın Rasûlü'dür; seni istemek için gelmişti" dediklerinde, kadın;

"- Ben çok bahtsız bir kadınım" diye hayıflandı.

Sehl şöyle devam eder:

"O gün Hz. Peygamber geldi, kendisi ve arkadaşları Benû Sâide çardağında oturdular. Sonra Sehl'e;

"- Bize su ver!" buyurdu.

Sehl der ki: "Hemen dışarı çıktım, işte şu kadehi alıp bununla onlara su verdim."

Hadîsin râvîsi Ebû Hâzim; "Sehl o kadehi çıkarıp bize de gösterdi ve biz de onunla su içtik. Sonra Ömer b. Abdülaziz o kadehi kendisine vermesini rica etti, o da bunu ona hediye etti" der.[30]

İZAH

Bu rivâyet de, daha önceki iki rivâyetle alâkalıdır ve muhtemelen aynı kadından söz edilmektedir. Zaten bu hadîsle bundan önceki hadîsin râvîsi de aynı kişidir; sahabîlerden Ebû Useyd Sehl b. Sa'd es-Sâidî'dir.

---

[30] **Buharî**, Talâk, 3; **Müslim**, Eşribe, 9/88.

EVLENME TEKLİF EDİLEN DİĞER HANIMLAR

Hz. Peygamber'in evlilik akdettiği onbir hanımın dışında, bazı kadınların kendilerini Rasûlullah'a (as.) arzettikleri, bazılarına da bizzat Rasûlullah'ın (as.) teklif yaptığı kaynaklarda zikredilmektedir. **İbnu'l-Esîr**'in isimlerini zikrettiği bu kadınlar da şunlardır:

1- (ÜMEYME) BİNTU'L-CEVN

Kısa biyografisi az önce geçmişti.

2- REYHÂNE

Biraz sonra Hz. Peygamber'in câriyeleri arasında da zikredilecek olan **Reyhâne**'nin adı; **Reyhâne bint Zeyd b. Amr el-Kuraziyye**'dir. **Benû Kureyza** Yahudilerindendir. Önce **Benû Kureyza**'dan **Hakem** adlı biriyle evli idi. Hicretin 6. yılında esir alındı. Bir rivâyete göre Hz. Peygamber onu âzâd etmiş ve sonra kendisiyle evlenmişti. Ancak diğer bir rivâyete göre ise, başını örtmek istemediği için Hz. Peygamber'in evlenme teklifi sonuçsuz kalmıştı. Hz. Peygamber Veda haccından döndüğü sırada **Medîne**'de vefat etti ve **Bakî** mezarlığına defnedildi.

3- KİLÂBİYYE

İsmi; **Amra bint Yezîd b. Ubeyd el-Kilâbiyye**'dir. Adının **Fatıma bint ed-Dahhâk b. Süfyan** ve **Âliye bint Zebyân b. Amr** olduğu da rivâyet edilir. Hz. Peygamber onunla evlenmiş, ancak yanına varınca kadının; **"Senden Allah'a sığınırım! Bir kıraliçe, tebaadan birine teslim olur mu?"** demesi üzerine; **"Çok büyük bir makama sığındın"** diyerek kendisine yaklaşmamış ve bazı hediyelerle birlikte âilesine geri göndermişti. Bu kadının, yukarıda zikredilen **Bintu'l-Cevn** ile aynı kadın olması muhtemeldir.

4- KUTEYLE

İsmi; **Kuteyle bint Kays b. Ma'dîkerib el-Kindiyye**'dir. **Eş'as b. Kays**'ın kızkardeşidir. Kardeşi onu hicrî 10 senesinde Hz. Peygamber'e nikâhlamış, sonra **Hadramut**'a gidip kendisini getirmiş,

ama bu arada Hz. Peygamber vefat etmişti. Bunun üzerine hem **Kays,** hem de **Kuteyle** irtidat etmişti. **Kuteyle** daha sonra **Ebû Cehil**'in oğlu **İkrime** ile evlenmişti.

5- MÜLEYKE

Adı; **Müleyke bint Kâ'b** (Davud?) **el-Leysiyye**'dir. Hz. Peygamber'le hicrî 8'de nikâhlandığı, ama Rasûlullah'dan (as.) Allah'a sığındığı için geri gönderildiği, veya nikâh akdinin hemen arkasından vefat ettiği, yahut Hz. Peygamber'in onunla hiç evlenmediği şeklinde farklı rivâyetler vardır. Diğer bir rivâyete göre de; çok güzel bir kadın olduğu için Rasûlullah'ın (as.) zevceleri onu kıskanmışlar ve;

"- Babanı öldüren adamla nasıl evlenirsin?" diye kendisini tahrik edip vazgeçmesine sebep olmuşlardı. Babası **Mekke** fethi sırasında **Halid b. Velid** tarafından öldürülmüştü.

6- ESMÂ es-SÜLEMİYYE

İsmi; **Esmâ bint es-Salt es-Sülemiyye**'dir. İsminin **Sebâ** veya **Senâ** olduğu da söylenmiştir. Hz. Peygamber'le evlendiği, ama zifaftan önce vefat ettiği rivâyet edilir.

7- ÜMMÜ ŞERÎK

İsmi; **Ümmü Şerîk, Ğuzeyye (Ğuzeyle?) bint Câbir b. Hakem el-Ezdiyye**'dir. Künyesiyle meşhurdur. İsminin Ğuzeyle bint Dûdân b. Amr b. Âmir el-Âmiriyye olduğu da rivâyet edilmiştir. Ensâr'dandır. Kendisini Hz. Peygamber'e hibe eden hanımlardandır. Hz. Peygamber zifaftan önce onu boşamıştı.

8- HAVLE

İsmi; **Havle bint Hüzeyl b. Hubeyre**'dir. Hz. Peygamber onu nikâhlamış, ama bir araya gelemeden kadın ölmüştü. Bu kadının annesinin, **Dıhyetu'l-Kelbî**'nin kızkardeşi olduğu ve **Şam**'dan Hz. Peygamber'e getirilirken yolda öldüğü rivâyet edilir.

9- ŞERÂF

İsmi; **Şerâf bint Halîfe el-Kelbiyye**'dir. **Dıhyetu'l-Kelbî**'nin kızkardeşidir. Hz. Peygamber onu nikâhlamış, ama kendisiyle zifafa girmemişti. Az önce adıgeçen **Havle**'nin teyzesidir. **Havle**'nin ölümü üzerine Hz. Peygamber'le nikâhlanmış, ama **Medîne**'ye getirilirken o da yolda ölmüştü.

10- LEYLÂ

İsmi; **Leylâ bint Hatîm**'dir. **Kays**'ın kızkardeşidir. Asrının fazilet sahibi kadınlarındandı. Rasûlullah (as.) **Medîne**'ye geldiğinde kendisine ilk bîat eden kadındı. Kendisini Hz. Peygamber'e arz etmiş, ama çok kıskanç biri olduğu için Hz. Peygamber'den bu nikâhı bozmasını talep etmiş ve bu talebi Rasûlullah (as.) tarafından da uygun bulunmuştu. Daha sonra **Mes'ûd b. Evs b. Sevâd** ile evlenmişti.

11- AMRA

İsmi; **Amra bint Muâviye el-Kindiyye**'dir. Hz. Peygamber'le nikâhlanmış, ama hemen arkasından ölmüştü.

12- CUNDUİYYE

İsmi bilinmeyen bu hanım, **Cündüb b. Damra**'nın kızıdır. **Cundu'** kabilesine mensuptu. Hz. Peygamber'le evlendikleri, ama zifafa girmedikleri rivâyet edilir.

13- ĞİFÂRİYYE

İsmi **Sinâ** olduğu rivâyet edilen ve **Ğifâr** kabilesine mensup olan bu hanım Hz. Peygamber'e getirildiğinde, Rasûlullah (as.) vücudunda gördüğü bir kusur yüzünden onu âilesine geri göndermişti.

14- ÜMMÜ HÂNÎ

İsmi; **Ümmü Hâni, Fâhite bint Ebî Tâlib**'dir. **Hz. Ali**'nin kızkardeşidir. Asrının faziletli kadınlarındandı. Hz. Peygamber

henüz Peygamber olmadan önce ona talip olmuş, ama o yetim ve küçük çocuklarını öne sürerek mazur görülmesni rica etmiş ve Hz. Peygamber de ona hak vermişti. Aynı anda onu **Hübeyre b. Ebî Vehb** de istemiş ve onunla evlenmişti. **Ümmü Hâni, Mekke** fethinde müslüman olmuş bu sırada müşriklerden **Hâris b. Hişâm, Ümmü Hâni**'nin evine sığınmış, **Ümmü Hâni** de onu koruma altına almış; ancak kardeşi **Hz. Ali** gelip onu öldürmek istemişti. Hz. Peygamber de;

"- **Senin koruduğunu biz de koruruz"** diyerek **Ümmü Hâni**'ye hak vermişti. Kocasının **Necran**'a kaçması üzerine ondan ayrılan **Ümmü Hâni**'ye Hz. Peygamber'in tekrar talip olduğu rivâyet edilir. **Ümmü Hâni** de;

"- **Ben seni câhiliyette de seviyordum, İslâm'da nasıl sevmem? Ama sabilerimle sana eziyet vermek istemem"** diyerek kabul etmemişti. Başka bir rivâyete göre **Ümmü Hânî; "ben seni kendi gözümden ve kulağımdan daha çok seviyorum. Ama kocanın hakkı büyüktür; eğer kocamla ilgilenirsem çocuklarımı ihmal etmekten, çocuklarımla ilgilenecek olursam kocamın hakkını ihmal etmekten korkarım"** demişti. Bunun üzerine Hz. Peygamber de; **"kadınların en hayırlısının Kureyş kadınları olduğunu, çünkü onların çocuklarına son derece şefkatli, kocalarının hukukuna da son derece riayetkâr"** olduklarını söylemişti.

Ümmü Hâni, Rasûlullah'dan (as.) 46 hadîs rivâyet etti.

15- DUBÂA

İsmi; **Dubâa bint Âmir b. Kurt b. Seleme**'dir. Ahlâken mazbut ve güzel bir hanımdı. Döneminin şairlerindendi. **Mekke** döneminde müslüman olmuştu. **Hişâm b. el-Muğîre**'nin karısı idi. Kocası öldürülünce Hz. Peygamber onu, oğlu **Seleme b. Hişâm**'dan istemiş, ama bu arada kendisine onun yaşlı bir kadın olduğu haber verilmişti. **Seleme**, annesinin razı olduğunu haber verince, Hz. Peygamber susmuş, hiç cevap vermemiş ve böylece bu evlilik gerçekleşmemişti.

16- SAFİYYE BİNT BEŞŞÂME

İsmi; **Safiyye bint Beşşâme b. Nadle'**dir. Savaşta esir alınmış, câriye statüsüne geçmişti. Ama Hz. Peygamber ona ikramda bulunarak kocasını veya kendisini seçmek konusunda muhayyer bırakmıştı; o ise kocasını seçmişti. **Temîm** kabilesi bu tercihinden dolayı onu lanetlemişlerdi.

17- CEMRE

Adı; **Cemre bint el-Hâris b. Avf el-Müzenî**'dir. Şair **Şebîb b. el-Bersâ'**nın annesidir. Hz. Peygamber onu babasından istemiş, ama babası; **"o kötü bir kadındır, onda hayır yok"** karşılığını vermişti.

18- SEVDE

Hz. Peygamber, **Sevdetu'l-Kureşiyye** diye bilinen bu yaşlı, dul ve çocuklu hanıma da talip olmuş, ama kadın; **"çocuklarımın dırıltısı seni rahatsız eder"** diye mazeret beyan etmiş, Hz. Peygamber de kendisine duâ etmişti.

19- HAVLE BİNT HAKÎM

İsmi; **Havle bint Hakîm b. Ümeyye b. Hârise es-Sülemiyye'**dir. Kendisini Rasûlullah'a (as.) arz etmiş, ama Hz. Peygamber cevap vermeyince **Osman b. Maz'ûn** ile evlenmişti. Ondan sonra da Hz. Peygamber'e hizmete devam etti ve O'ndan 15 hadîs rivâyet etti. Rivâyetleri **Müslim, Tirmizî, Nesaî** ve **İbn Mâce'**dedir.

20- ÜMÂME

İsmi; **Ümâme bint Hamza b. Abdülmuttalib'**dir. Rasûlullah'ın (as.) amcası **Hz. Hamza'**nın kızıdır. Hz. Peygamber'e teklif edilmiş, ama Rasûlullah (as.); **"O benim süt kardeşimin kızıdır"** diyerek kabul etmemişti. **Hz. Hamza** ile Rasûlullah (as.) süt kardeş idiler. Bilahare Hz. Peygamber onu **Seleme b. Ümmi Seleme** ile evlendirdi.

21- AZZE

İsmi; **Azze bint Ebî Süfyan b. Harb**'dır. **Ebû Süfyan**'ın kızıdır. Ablası ve Hz. Peygamber'in zevcesi **Ümmü Habîbe**, onu Rasûlullah'a (as.) teklif etmişti. Hz. Peygamber'in;

"- Sen böyle bir şeyi nasıl istersin?" sorusu üzerine **Ümmü Habîbe**;

"- Ben sana tek başıma sahip değilim ki... Nasıl olsa başka ortaklarım da var. Kızkardeşimin de bir hayra benimle birlikte ortak olmasını arzu ederim" cevabını vermişti. Rasûlullah (as.); iki kızkardeşin bir erkeğin nikâhında birleşmesinin helâl olmadığını söyleyerek bu teklifi kabul etmedi.

Bunların dışında **İbnu'l-Esîr**, Hz. Peygamber'in, ismi kaynaklarda zikredilmeyen bir kadına daha tâlip olduğunu, ama sonra bu evlilikten vazgeçtiğini kaydeder.[31]

Bunlara ilave olarak **Aynî** de **Fâtıma bint Dahhâk, Esmâ bint Nu'man, Fâtıma bint Kays, Hind bint Yezîd, Ümmü Şebîb Hazme bint Avn el-Müzenî, Küleybe, Ümeyme bint Şerâhîl, Habîbe bint Sehl el-Ensâriye, Fâtıma bint Şureyh** ve Hz. Peygamber'in zevcesi **Ümmü Seleme**'nin kızı **Dürre**'nin isimlerini de zikreder.[32] Dikkat edildiğinde kaynakların, bir şekilde Hz. Peygamber'le ismi geçen her kadını bu kategoride ele aldıkları görülmektedir.

HZ. PEYGAMBER'İN CÂRİYELERİ

Bilindiği üzere İslâm'ın geldiği dönemde kölelik ve câriyelik bütün dünyanın değişmez bir gerçeği idi. İslâm dini, mütekabiliyet ilkesini de göz önüne alarak bu yapıyı bir kalemde bütünüyle ortadan kaldırmamış, zamanın tabiî seyrine ve insanlığın tekâmülüne havâle etmişti. Ancak bununla birlikte yaptığı çok önemli bir düzenleme de, temel insan hakları açısından köleleri özgür insanlar gibi eşit haklara sahip kılmasıdır. Hiç kimsenin kölesine eziyet edemeyeceği, dayak atamayacağı, ağır işler yükleyemeyeceği, küfür

---

[31] Bkz., **Câmiu'l-Usûl**, XII, 261-269,

[32] Bkz., **Aynî**, III, 216-17.

ve hakaret edemeyeceği bir sistemi getirmesidir. Herkesin yediğinden kölesine de yedirmesi, giydiğinden ona da giydirmesi anlayışını oturtmasıdır.

Hz. Peygamber'in, yaşadığı dönemin şartlarına uyarak bazı câriyeler edindiği de bilinen tarihî gerçeklerdendir. **İbnu'l-Esîr**, Hz. Peygamber'in câriyesi olarak kaynaklarda adı geçen 4 kişiden bahseder, ama bunlardan sadece ikisinin ismini verir. Üçüncüsünü **Zeynep bint Cahş**'ın kendisine hediye ettiğini, dördüncüsünün de bir savaş esiri olarak hissesine düştüğünü söyler. Hz. Peygamber'in isimleri bilinen iki câriyesi şunlardır:

1- MÂRİYE

Adı; **Mâriye bint Şem'ûn el-Kıbtıyye**'dir. **Mısır Kıralı Mukavkıs** tarafından hicretin 7. yılında Hz. Peygamber'e hediye edilmişti. **Mukavkıs** ayrıca bin miskal altın, yirmi kat elbise, **Düldül** adlı bir katır ve **Ufeyr** adındaki bir merkep ile **Mâriye'**nin kızkardeşi **Sîrîn**'i de hediye olarak göndermişti. Hz. Peygamber de **Sîrîn**'i **Hassân b. Sâbit**'e hediye etmişti ve **Hassân'**dan da **Abdurrahman** adlı bir çocuğu olmuştu. **Mâriye'**nin annesi Bizanslı idi ve kendisi Hz. Peygamber'den hicretin 8. yılında **İbrahim** adlı bir çocuk dünyaya getirmişti. Bu doğumla **Mâriye, Ümmü Veled** statüsüne kavuşmuş ve Rasûlullah'ın (as.) vefâtı ile özgür olmuştu. **Hz. Ebû Bekir** ve **Hz. Ömer**, halifelikleri döneminde onun maîşetini karşılamışlardı.

Mâriye'nin Rasûlullah'tan (as.) bir çocuk dünyaya getirmesi, diğer hanımları ciddi şekilde rahatsız etmiş, kıskançlık duygularını kabartmıştı. Hatta **Hz. Âişe;**

"- Kimseyi Mâriye kadar kıskanmadım; çünkü o çok güzel bir kadındı ve Hz. Peygamber de ona çok ilgi gösterirdi. Ayrıca Allah ona bir de erkek çocuk vermişti" der.

Medîne'de 16/637'de vefat eden **Mâriye'**nin cenâzesini **Hz. Ömer** kıldırdı ve **Bakî** mezarlığına defnedildi.

2- REYHÂNE BİNT ZEYD

Adı; **Reyhâne bint Zeyd b. Amr el-Kuraziyye**'dir. **Benû Kureyza** Yahudilerindendir. Önce **Benû Kureyza**'dan **Hakem** adlı biriyle evli idi. Hicretin 6. yılında esir alındı.

Reyhâne'nin durumu hakkında farklı rivâyetler vardır. Bir rivâyete göre Hz. Peygamber onu âzâd etmiş ve sonra kendisiyle evlenmişti. Bu durumda **Reyhâne**'nin câriye sayılmaması gerekir. Ancak diğer bir rivâyete göre ise, başını örtmek istemediği için Hz. Peygamber'in evlenme teklifi sonuçsuz kalmıştı.

Reyhâne, Hz. Peygamber Veda haccından döndüğü sırada **Medîne**'de vefat etti ve **Bakî** mezarlığına defnedildi.

احاديث متفرقة

9* MÜTEFERRİK HADÎSLER

٨٩٥٥– (س– أم **شريك** رضي الله عنها) « أنها كانت ممن وهبت نفسها للنبي صلى الله عليه وسلم ». أخرجه النسائي.

8,955- Ümmü Şerîk'ten rivâyet edildiğine göre; "o, kendisini Hz. Peygamber'e hibe eden kadınlardandı."[33]

İZAH

Ashâb içersinde kendisini Hz. Peygamber'e hibe eden pek çok kadının var olduğu rivâyet edilmektedir. Bunlardan biri de, yukarıdaki rivâyette görüldüğü üzere **Ümmü Şerîk** adındaki hanımdır.

---

[33] Musannıf bu hadîsi **Nesaî**'nin rivâyet ettiğine işaret etmiş, ama **Nesaî**'nin matbu nüshasında bu rivâyet bulunamamıştır. Muhtemelen **Nesaî**'nin ***Sünenu'l-kübrâ***'sından rivâyet edilmiştir.

ÜMMÜ ŞERÎK

İsmi; **Ümmü Şerîk, Ğuzeyye bint Câbir b. Hakem el-Ezdiyye**'dir. Ensâr'dandır, Ezd kabilesine mensuptur. Evlenme teklif edilen kadınlar arasında da zikredilen **Ümmü Şerîk**, son derece hayırsever, misafirperver ve cömert bir kadındı. Allah rızası için infak etmekten büyük zevk alırdı. Kendisini Hz. Peygamber'e hibe eden hanımlardandır. Ancak Hz. Peygamber zifaftan önce onu boşamıştı.

٨٩٥٦- (خ س- ثابت البناني رحمه الله) قال : كنت عند أنس وعنده بنت له ، فقال أنس : «جاءت امرأة إلى النبي صلى الله عليه وسلم تعرضُ عليه نفسها ، فقالت: يا رسول الله ، أ لكَ بي حاجة ؟ فقالت بنت أنس : ما أقلَّ حياءها! ، واسَوْأتاهْ ، واسَوْأتاهْ ، فقال أنس : هي خير منك ، رَغبَتْ في النبي صلى الله عليه وسلم ، فعرضت نفسها عليه ». أخرجه البخاري ومسلم.

8,956- Sâbit el-Bünânî anlatıyor:

"Enes b. Mâlik'in yanında oturuyordum. Enes'in kızı da orada idi. Bir ara Enes şöyle dedi:

"Bir kadın Hz. Peygamber'e geldi ve;

"- Ey Allah'ın Rasûlü; acaba bana ihtiyacın olur mu?" diyerek kendisini O'na arz etti. Bu sırada Enes'in kızı söze karışarak;

"- Ne utanmaz kadınmış! Ne kadar ayıp!.. Ne kadar ayıp!.." diye hayretini ifade etti. O zaman Enes;

"- Vallahi o senden daha hayırlısı bir kadındı; çünkü o Rasûlullah'ı (as.) arzu etmiş ve kendisini O'na arz etmişti" dedi.[34]

٨٩٥٧- (م- جابر بن عبد الله رضي الله عنهما) قال : « إن أبا بكر جاء يستأذن على رسول الله صلى الله عليه وسلم ، فوجد الناس ببابه جلوسا ، لم يؤذن لهم ، فأذن له

[34] **Buharî**, Nikâh, 33; Edeb, 79; **Nesaî**, Nikâh, 25.

فدخل ، ثم أقبل عمر، فاستأذن فأذن له ، فوجد رسول الله صلى الله عليه وسلم جالسا حوله نساؤه ، واجما ساكتا، فقال أبو بكر: لأقولنّ شيئا أُضحك به رسول اللهصلى الله عليه وسلم، فقال: يا رسول الله، لو رأيت بنت خارجة تسألني النفقة، فقمت إليها فوجأت عنقها ؟ فضحك رسول الله صلى الله عليه وسلم، وقال: **هن حولي كما ترى يسألنني النفقة،** فقام عمر إلى حفصة يجأ عنقها، وقام أبو بكر إلى عائشة يجأ عنقها، كلاهما يقول: تسألن رسول الله صلى الله عليه وسلم ما ليس عنده؟ فقلن: والله لا نسأل رسول الله أبدا شيئا ليس عنده، قال: ثم اعتزلهم شهرا، أو تسعا وعشرين، ثم نزلت [عليه] هذه الآية **(يا أيها النبي قل لأزواجك)** – حتى بلغ – **(للمحسنات منكن أجرا عظيما)** [الأحزاب: ٢٨-٢٩] قال: فبدأ بعائشة، فقال: **يا عائشة، إني أريدُ أن أعرض عليك أمرا أُحبُّ أن لا تعجَلي فيه حتى تستشيري أبويك،** قالت: وما هو يا رسول الله؟ فتلا عليها الآية، قالت: أفيك يا رسول الله أستشير أبوي؟ بل أختار الله ورسوله والدار الآخرة، وأسألك أن لا تُخبِرَ امرأة من نسائك بالذي قلت، قال: **لا تسألُني امرأة منهُنَّ إلا أخبرتُها، [إن الله] لم يبعثني مُعنتا ولا مُتَعَنِّتا، ولكن بعثني مُعَلِّما مُيَسّرا».** أخرجه مسلم.

8,957- Câbir b. Abdullah anlatıyor:

"Hz. Ebû Bekir, Rasûlullah'ın (as.) evine geldi, içeri girmek için izin istedi. Hz. Peygamber'in kapısında bir gurup insan oturuyordu ve onlara girmek için izin verilmemişti. Ama Hz. Ebû Bekir'e izin verildi ve o da içeri girdi. Sonra Hz. Ömer geldi, o da girmek için izin istedi, ona da izin verildi. Hz. Ömer, Rasûlullah'ın (as.) ortada, zevcelerinin de etrafında sessiz ve düşünceli bir hâlde oturmuş olduklarını gördü. Hz. Ebû Bekir;[35]

"- Mutlaka bir şey söyleyip Rasûlullah'ı (as.) güldürmeliyim" dedi. Sonra da;

---

[35] **Müslim**'in matbu nüshasında "**Hz. Ebû Bekir**" kelimesi geçmemekte, doğrudan doğruya; **"bir şey söyleyip Rasûlullah'ı (as.) güldürmeliyim"** cümlesi zikredilmektedir. İbarenin siyak ve sibakından bu sözü **Hz. Ömer**'in söylediği kendi kendine anlaşılmaktadır.

"- Ey Allah'ın Rasûlü; Hârice'nin[36] kızını bir görseydiniz!.. Benden nafaka istedi, ben de onun boğazını sıktım" dedi.

Bunun üzerine Rasûlullah (as.) güldü ve;

"- Şu etrafımda gördüğün kadınlar da benden nafaka istiyorlar" dedi. O zaman Hz. Ömer hemen kalktı ve kızı Hafsa'nın boğazına sarıldı. Hz. Ebû Bekir de Âişe'nin boğazına sarıldı. Her ikisi de;

"- Allah'ın Rasûlü'nden, onda olmayan bir şeyi istiyorsunuz, öyle mi?" diyerek kızlarını azarlıyorlardı. Onlar da;

"- Vallahi Rasûlullah'tan (as.), kendisinde olmayan bir şeyi asla istemeyeceğiz" diye konuştular.

Sonra Hz. Peygamber, bir ay veya yirmi dokuz gün süreyle zevcelerinden uzaklaştı. Sonra kendisine; ***"Ey Peygamber! Zevcelerine söyle: Eğer siz bu dünya hayatını ve onun zinetini istiyorsanız, gelin size istediğinizi vereyim ve uygun bir şekilde sizi serbest bırakayım. Yok eğer Allah'ı, Rasûlü'nü ve âhiret yurdunu istiyorsanız, bilin ki Allah güzel işler yapanlar için büyük bir mükâfat hazırlamıştır"*** âyetleri[37] nâzil oldu.

Rasûlullah (as.) söze Hz. Âişe ile başladı, buyurdu ki:

"- Ya Âişe! Sana bir şey söylemek istiyorum; ama anne-babana danışmadan hemen cevap vermeni arzu etmiyorum"

Hz. Âişe;

"- Nedir o, ey Allah'ın Rasûlü?" diye sordu. Hz. Peygamber de nâzil olan bu âyetleri okudu. O zaman Hz. Âişe şöyle söyledi:

"- Ey Allah'ın Rasûlü! Senin hakkında bir tercih yapmak için mi anne-babama danışacakmışım?!.. Hayır, ben Allah'ı, Rasûlü'nü ve âhiret yurdunu seçiyorum. Ayrıca senden, benim bu söylediklerimi diğer zevcelerine haber vermemeni rica ediyorum."

Hz. Peygamber ise şunları söyledi:

---

[36] **Habîbe bint Hârice b. Zeyd el-Hazreciyye:** Hanım sahabîlerdendir. İsminin Müleyke olduğu da söylenmiştir. Hz. Ebû Bekir'in zevcesidir. Kızı Ümmü Gülsüm'e hâmile iken Hz. Ebû Bekir vefat etmişti.

[37] Ahzâb, 28-29.

"- Şayet zevcelerimden biri bana soracak olursa, ben senin söylediklerini ona mutlaka anlatırım. Çünkü Yüce Allah beni zorlaştırıcı ve yanıltıcı olarak değil, öğretici ve kolaylaştırıcı olarak gönderdi."[38]

٨٩٥٨- (خ م ت س- أبو سلمة بن عبد الرحمن) أن عائشة رضي الله عنها أخبرته : «أن رسول الله صلى الله عليه وسلم جاءها حين أمره الله أن يُخيِّر أزواجه ، قالت: فبدأ بي ، فقال : **إني ذاكر لك أمرا ، فلا عليك أن تستعجلي حتى تَسْتأمري أبويك** ، وقد علم أن أبويَّ لم يكونا يأمراني بفراقه ، قالت: ثم قال : إن الله قال : (**يا أيها النبي قل لأزواجك**) – إلى تمام الآيتين- فقلت له : ففي هذا أستأمر أبوي ؟ فإني أريدُ الله ورسوله والدار الآخرة».
زاد في رواية « ثم فعل أزواج النبي صلى الله عليه وسلم مثل ما فعلت ». أخرجه البخاري ومسلم والترمذي. وزاد النسائي : « ولم يكن ذلك - حين قاله لهن رسول الله صلى الله عليه وسلم واخترنه — طلاقا ، من أجل أنهن اخترنه ».

8,958- Ebû Seleme b. Abdurrahman'dan rivâyet edildiğine göre, Hz. Âişe ona şöyle haber vermiş:

"Yüce Allah, kendisine zevcelerini muhayyer bırakmasını emredince, Rasûlullah (as.) önce Âişe'ye gitmiş. Hz. Âişe; *'önce bana teklifte bulundu'* dedi:

"- Sana bir hususu hatırlatacağım; ama bu konuda anne-babanın fikrini almadan hemen cevap vermemelisin" dedi. Şüphesiz Hz. Peygamber de biliyordu ki, ebeveynim bana, kendisinden ayrılmamı tavsiye etmeyeceklerdi. Sonra Rasûlullah (as.) bana; ***"Ey Peygamber! Hanımlarına söyle ki..."*** diye başlayan iki âyeti okudu ve;

"- Yüce Allah böyle buyuruyor" dedi. Ben de;

"- Bunun için mi anne-babamın fikrini alacakmışım?!.. Ben Allah'ı, Rasûlü'nü ve âhiret yurdunu istiyorum" dedim.[39]

---

[38] **Müslim**, Talâk, 4/29.

[39] **Buharî**, Tefsîr, 33/7; **Müslim**, Talâk, 4/22; **Tirmizî**, Tefsîr, 34/3204; **Nesaî**, Talâk, 26.

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyette; "Sonra Hz. Peygamber'in diğer hanımları da benim yaptığım gibi yaptılar" dediği ilave edilir.

Hadîsi **Buharî, Müslim** ve **Tirmizî** tahric etti.

Nesaî'nin rivâyetinde ise; "Hz. Peygamber'in, hanımlarına bu teklifi yapıp onları muhayyer bırakması, talak değildi, çünkü zevceleri yine O'nu tercih etmişlerdi" ilavesi vardır.

الفصل الثاني
في الحث على النكاح والترغيب فيه

II- EVLENMEYE TEŞVİK

٨٩٥٩- (خ م د ت س- علقمة بن قيس) قال : « كنتُ أمشي مع عبد الله بن مسعود بمنى، فلقيه عثمان ، فقام معه يحدثه ، فقال له عثمان: يا أبا عبد الله ، ألا نزوجك جارية شابة ، لعلها تذكّرك بعض ما مضى من زمانك ؟ قال: فقال عبد الله : لئن قلت ذاك ، لقد قال لنا رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : **يا معشر الشباب ، من استطاع منكم الباءة فليتزوج ، فإنه أغض للبصر ، وأحصن للفرج ، ومن لم يستطع فعليه بالصوم ، فإنه له وجَاء** ». وفي رواية نحوه ، وأوله « **يا معشر الشباب** ». أخرجه البخاري ومسلم. وفي رواية الترمذي قال : « كنا مع رسول الله شبابا لا نجد شيئا ، فقال لنا النبي صلى الله عليه وسلم : **يا معشر الشباب ، من استطاع منكم الباءة فليتزوج**...» الحديث.

وفي رواية أبي داود ، قال : « إني لأمشي مع عبد الله بن مسعود بمنى ؛ إذ لقيه عثمان ، فاستخلاه ، فلما رأى عبد الله أن ليست له حاجة ، قال [لي] : تعال يا علقمة ، فجئت ، فقال له عثمان: ألا نزوجك يا أبا عبد الرحمن جارية بكرا لعله يرجع إليك من نفسك بعض ما كنت تعهد ؟ فقال: لئن قلت ذلك...» وذكر الحديث. وأخرج النسائي الرواية الأولى.

وله في أخرى قال : « خرجنا مع رسول الله صلى الله عليه وسلم ونحن شباب. فقال: **يا معشر الشباب، عليكم بالباءة ، فإنه أغض للبصر ، ومن لم يستطع فعليه بالصوم ، فإنه له وجاء**».

وله في أخرى قال: «إن ابن مسعود لقي عثمان بعرفات فخلا به...» وذكر الحديث كما سبق أولا. وفي أخرى نحوه ، وفيه : « **مَن كانَ منكم ذا طَوْل فليتزوج ، فإنه أغض للطرف ، وأحصن للفرج ، ومَنْ لا فالصوم له وجاء** ».

8,959- Alkame b. Kays anlatıyor:

"Mina'da Abdullah b. Mes'ûd'la birlikte yürüyordum. Derken Hz. Osman da geldi ve onunla konuşmaya başladı. Hz. Osman, Abdullah'a;

"- Ya Ebâ Abdurrahman; seni genç bir kızla evlendirsek ne dersin? Belki o kız sana, geçmiş günlerinden bazısını hatırlatır" dedi. Abdullah da;

"- Sen böyle diyorsun. Rasûlullah (as.) da bize şöyle demişti:

"Gençler! Sizden kimin evlenmeye gücü yeterse, evlensin! Çünkü evlilik, gözü (haramdan) **daha iyi saklar ve namusu daha iyi korur. Evlenmeye gücü yetmeyen de oruç tutsun; çünkü oruç şehveti kırar."**[1]

RİVÂYETLER

Buna benzer başka rivâyet de doğrudan doğruya **"Gençler!.."** diye başlar.

Bunu **Buharî** ve **Müslim** tahric etti. **Tirmizî**'nin rivâyeti şöyledir:

"Biz gençler, Hz. Peygamber'le beraber idik ve evlenecek bir imkân bulamıyorduk. Hz. Peygamber bize;

"Gençler!.. Sizden kimin evlenmeye gücü yeterse, evlensin!.." buyurdu, diye devam eder.

Ebû Davud'un rivâyeti de şöyledir:

"Mina'da Abdullah b. Mes'ûd'la dolaşıyordum. Derken Hz. Osman geldi ve Abdullah'la özel olarak konuşmak istedi. Abdullah, Hz. Osman'ın kendisine özel bir ihtiyacı olmadığını anlayınca, bana;

"- Alkame, sen de gel!" diye seslendi. Ben de hemen yanlarına gittim. Hz. Osman ona;

"- Seni genç ve bekâr bir kızla evlendirelim, ya Ebâ Abdurrahman! Böylece belki, nefsinden kaybettiğin bazı şeyleri tekrar kazanırsın..." dedi. Abdullah da;

"- Sen böyle diyorsun..." diyerek aynı hadîsi nakleder.

---

[1] **Buharî**, Savm, 10; Nikâh, 2, 3; **Müslim**, Nikâh, 1/1-4; **Ebû Davud**, Nikâh, 1/2046; **Nesaî**, Nikâh, 3; Savm, 43.

Nesaî de ilk rivâyeti tahric etti. Onun diğer bir rivâyeti de şöyledir:

"Biz gençler, Hz. Peygamber'le birlikte dışarı çıkmıştık. Rasûlullah (as.) bize;

"- **Gençler!.. Evlenmelisiniz! Çünkü evlilik, gözü** (haramdan) **daha iyi saklar. Evlenmeye gücü yetmeyen de oruç tutsun; çünkü oruç şehveti kırar"** dedi.

Nesaî'nin diğer bir rivâyeti de; "İbn Mes'ûd Arafat'ta Hz. Osman'a rastladı. Hz. Osman onunla özel olarak konuştu..." diyerek ilk rivâyetteki gibi devam eder.

Buna benzer başka bir rivâyetinde de; **"Sizden kimin imkânı olursa hemen evlensin! Çünkü evlilik, gözü** (haramdan) **daha iyi saklar ve namusu daha iyi korur. Evlenemeyen de oruç tutsun; çünkü oruç şehveti kırar"** cümlesi yer alır.

İZAH

Bu rivâyetten **Hz. Osman**'ın, **Abdullah b. Mes'ûd**'u, eşini kaybettiği için bakımsız ve pejmürde bir vaziyette gördüğü ve bu yüzden onu evlendirmek istediği anlaşılmaktadır. Nitekim **Hz. Osman**'ın; **"böylece kaybettiğin şeyleri tekrar kazanırsın"** demesi, bunu göstermektedir. Yani tekrar eski neşene ve canlılığına dönersin, dağınıklıktan kurtulursun demektir. Zira **Hz. Osman**'ın o sırada eşi olmadığı için bu hale düştüğünü düşünüyordu.

Bu bölümde evlenmekle ilgili hadîsler görülecektir. İslâm'a göre nikâh, bir yönüyle sadece bir akit, ama diğer yönüyle de bir ibadettir. İslâm âlimlerinin büyük çoğunluğu, evlenmeyi, kendini tamamen ibadete vermekten daha faziletli bir iş görürler. Hatta **Zâhirîler**, evlenmeyi farz sayarlar.

Evlenmenin şer'î hükmü, şüphesiz insanın içinde bulunduğu şartlara göre değişiklik arz eder. Bu değişiklik yelpazesi farzdan harama kadar genişleyebilir. İnsanın şehevî gücü fazla olur ve evlenmediği takdirde zinaya düşme ihtimali kesin olursa, böyle birinin evlenmesi farz olur. Ama evlendiği takdirde âile hukukuna

riâyet etmeyeceği, kocalık görevini yerine getirmeyeceği, karısına zulmedeceği kesin olan birinin de evlenmesi haramdır. İnsanların geneli itibariyle olaya bakıldığında ise evlenmek müekked sünnettir.

ÂİLE KURUMU VE ÖNEMİ

Bilindiği üzere evrendeki bütün varlıklar, erkek ve dişi olmak üzere çift yaratılmışlardır. İnsanlarda, hayvanlarda, hatta nebatlarda bile bu özellik vardır. Üstelik cinsler arasında da bir "**cinsî câzibe**" kanunu, karşı cinse meyil ve arzu duygusu konmuştur. Dünya üzerinde hayatın ve cinsin devamı da "**eşlilik kanunu**"na bağlanmıştır.

Cinsiyet açısından insan, hayvan ve nebatta benzer bazı özellikler bulunmakla birlikte, varlıklar içersinde bunu en kâmil seviyede ve insan onuruna uygun tarzda gerçekleştiren sadece insandır. Bunun için hiçbir canlıda olmayan bir kurum vücuda getirilmiştir. O da, nikâh yoluyla kurulan âile kurumudur. Âile, varlıklar içersinde sadece insana mahsus en kâmil kurumdur. İnsan, mahlûkatın en şerefli varlığıdır. En şerefli varlık olan insana da, cinsler arası ilişkiler konusunda, hiç şüphesiz en şerefli kurum yakışır. İşte âile budur.

Yüce yaratıcı insanı erkek ve kadın olarak çift yaratmasında; hem neslin devamı, hem insanlar arasında ülfet ve muhabbet ve hem de ruhî huzur ve sükûn gibi tamamen insanlığın faydasına bir takım gerekçeler öngörmüş olmalıdır. Âile, milletleri ayakta tutan en temel kurum ve üstün insanî niteliklerin kazanıldığı en önemli kaynaktır. Gerek fert ve gerek toplum açısından faydaları göz ardı edilemeyecek bir kurumdur:

1- Her şeyden önce âile, toplumun temelidir. Çünkü hem erkek ve kadının huzur ve âhengini, hem de gelecek neslin sağlıklı yetiştirilmesini sağlamaktadır. Hem erkeğe ve kadına, hem çocuklara ve hem de topluma ait menfaatlerin en önemlilerini gerçekleştirmektedir.

2- Her insanda mevcut olan cinsî ihtiyaç açısından bakıldığında da âile, bu ihtiyacın en temiz, en meşrû, en sağlıklı ve en şerefli yolla

karşılanmasına vesiledir. Âile, kapağının açılmasıyla serbest kalan hayalî devi, yani cinsel baskıyı yakalayıp şişesine tıkan en müessir güçtür. Fuhşun önünü kesen, ahlakî dejenerasyonu engelleyen en önemli kurumdur.

Erkek ve kadın cinsi arasında cinsî câzibe kanunu yaratılışta vardır. Hayvanlar da bu kanuna tabidirler. Ama insan hayvan değildir. İki cinsin münasebeti konusunda insanı hayvandan ayıran yegâne unsur, meşrû âiledir. Cinsî arzunun tatmini konusunda hayvanı bağlayan hiçbir kayıt yoktur. Ama âile, insanı kayıt altına almaktadır. Dolayısıyla cinslerin ilişkisi konusunda insan, sadece meşrû evlilik yoluyla hayvandan ayrılmaktadır.

3- Âile, sadece cinsî ihtiyacı tatmin eden bir kurumdan ibaret değildir. Aynı zamanda, iki cins arasında sevgi ve dostluk bağlarının kurulmasıdır. İki cinsin birbirine bağlanmasıdır. Ruhların sevişmesidir. Dayanışmadır. Tasada ve kıvançta beraberliktir. Âdeta iki vücûdun tek vücût haline gelmesidir. Nitekim Yüce Allah, karı-kocayı, birbirleri için bir elbise gibi görmektedir. Kaldı ki insanlık seviyesi, cinsî ve şehevî alâkalardan ziyâde, insanı eve ve âilesine bağlayan alâkalarla yükselir. Çünkü hayatın mal ve cesetten, yemek ve içmekten çok daha ulvî hedefleri vardır.

4- Âile aynı zamanda ruhî bir ihtiyaçtır. İnsan ruh dünyasındaki boşluğunu, âile kurumundan daha iyi hiçbir şeyle dolduramaz. Çünkü insan, âile yuvasındaki istikrarı hiçbir yerde bulamaz. Âile dışı ilişkiler, insanı şiddetli bir ruhî anarşiye ve doyumsuzluğa götürür. İnsan; azgın şehveti, geçici arzuları ve şaşkın içgüdüleriyle başıboş bırakıldığında, gereken huzur ve mutluluğu yakalaması asla mümkün olmaz.

5- Erkek ve kadın meşrû bir evlilikle bir araya geldiklerinde, aralarında bir takım ulvî duygular ve insanî değerler de kazanılır. Ülfet ve muhabbet, sevgi ve şefkat, arzu ve hasret, feragat ve sorumluluk gibi başka yerde kolay kolay kazanılamayan duygular canlanır. Üstelik bu duygular, hayat boyu devam eder. Böyle sağlıklı ve asîl duygular, erkek ve kadının bir anlık beraberliği ile asla elde edilemez.

6- Âile; ahlâk, iffet, şeref, namus, haysiyet ve fazilet gibi yüce değerlerin de kaynağıdır. Ruhun derinliklerinden gelen bu duygular, âile ocağının huzur ve istikrar ortamından başka bir yerde asla yeşeremez. Bu yüce değerler kazanılamayınca da devamlı bir açlık, bir doyumsuzluk, dinmeyen bir arzu ve ihtiras insanı kemirir durur. Duyguların istikrarı, erkek için de kadın için de son derece önemlidir. İnsan; ruhunu, duygularını, fikirlerini açacağı, sırlarını emanet edeceği, konuşup dertleşeceği, hayata ve zorluklara birlikte karşı koyacağı bir hayat arkadaşına mutlaka ihtiyaç duyar.

7- Âile, hem sosyal ve hem de medenî bir ihtiyaçtır. Evlilik bağı insanı ferdiyetçilikten sosyal hayata geçirir. İnsanı yalnızlıktan, âvârelikten, başıboşluktan kurtarır. Onu medenî ve sosyal bir varlık haline getirir. Ona toplumun bir elemanı olduğu şuurunu verir. Sorumluluk duygusu kazandırır. Muntazam ve mazbut bir hayat yaşamaya, kanun ve nizamlara uymaya, herkesle iyi ilişkiler kurmaya sevk eder. **"Viran olası hânede evlad ü iyâl var"** tekerlemesinin zihinlerde kökleşmesi, bu iddianın kanıtıdır. Bunun aksi ise bencillik ve egoizmdir. Kayıt ve nizam tanımamaktır. Bu da bütün topluma zarar verir.

8- Âile, gelecek neslin yetiştirilmesi, hayata hazırlanması, eğitimi ve insanlığa faydalı bir eleman haline getirilmesi açısından da zorunlu bir kurumdur. Çocuk âilenin gülüdür; insan gönlünün, vücûdunun ve kanının bir parçasıdır. Çocuk için âile ihtiyacı, hiç de basit bir ihtiyaç değildir. Çünkü âile, çocuğun sadece vücûdunu değil, duygularını da besler. Ruhuna fazilet tohumlarını eker. Çalışmak, feragat, fedakârlık, sevgi, dayanışma, karşılık beklemeden iş yapma, sorumluluk duygusu, yurt ve insan sevgisi gibi faziletler, ancak sıcak bir âile ortamında kazanılabilir.

İnsan yavrusu, diğer bütün canlıların yavrularından çok daha uzun süreli ve çok daha büyük bir ihtimâm ve alâka ister. Sevgi, şefkat, bakım ve terbiye ister. Bütün bunlar da ancak sıcak bir âile ortamında verilebilir. Böyle bir ortamda yetişen çocuklar, insanlığa karşı üstlenecekleri hizmetler açısından, âile ortamından ve ana-baba şefkatinden mahrum yetişen çocuklarla mukayese bile edilemez.

Âileden mahrum yetişen küçücük yavruların ruhlarında ne büyük savaşların cereyan ettiğini anlatmak mümkün değildir.

Âile kurumunun zayıflaması, en çok gelecek nesle zarar verir. Âileden mahrum yetişen sokak çocukları, maalesef insanî değerleri hiç tanımadan büyümektedirler. Hayatın en masum çiçeği olan çocukların önemli bir kesimi, sıcak bir âile yuvasına hasret, sokakları mekân tutmuş, fırsatçılık ve çıkarcılık ihtirasıyla yanan bir ateş topu halinde büyüyorlar. Bunun acı sonuçlarını uzun vadede bütün insanlık çekecektir.

1995 yılında yapılan bir araştırmaya göre; **ABD**'de ırza tecavüz suçlarının üçte ikisini, cinayetlerin üçte birini, değişik suçlardan hapishaneleri dolduranların üçte birini sokak çocukları teşkil ediyor. Alkol ve uyuşturucu müptelası olanlar, saldırgan ve dengesiz tipler, hep âilesiz çocuklar.[2] Sokak çocuklarının, bütün toplum için son derece ciddi ve büyük bir tehlike haline gelmesinde temel etken, hiç şüphesiz âile kurumunun zayıflatılmasıdır. **Prof. İlber Ortaylı,** âile kurumunun miletimizin kaderiyle ne derece doğrudan ilgili olduğunu şu sözlerle dile getiriyor:

"100 sene var ki Türk toplumu âile sayesinde ayakta duruyor ve 100 senedir ki gene âilenin geçirdiği değişmeler, bu toplumda hem mutluluk hem de mutsuzluk ifade eden sancılar yaratıyor"[3]

9- Çocuk için anne-baba ihtiyaç olduğu gibi, anne-baba için de çocuk bir ihtiyaçtır. Hem ruhî, hem de fizikî bir ihtiyaçtır. Tam doğumla birlikte anne memesinde sütün toplanması neyin ifâdesidir? Yeni doğan çocuğa, karnını doyurmak için annesinin memesini emmesi gerektiğini hangi okulda öğrettiler?

Hiç kimse dünyada karşılıksız iş yapmaz. Ama anne-babaya baktığımızda, çocukları için gönüllü bir amele, fedakâr bir hizmetçi gibi çalıştıklarını görüyoruz. Her anne-baba çocuk için gençliğini, rahatını ve sağlığını feda edebilmektedir. Bunların karşılığında da beklenen hiçbir şey yoktur. Bu hizmette menfaat ve çıkar düşüncesi yoktur. Burada sadece feragat ve fedakârlık vardır. Böylece çocuk da

---

[2] **Türkiye Gazetesi**, 03.02. 1995.

[3] **Hürriyet Gazetesi**, 19.04.2001, Perşembe, s., 6.

önce egoizm ve çıkarcılıkla değil, feragat ve fedakârlıkla tanışmış olur. Çocuk yetiştirmek hususu, insana, özellikle de kadına verilen enteresan bir kudrettir. Bu kudret ve o ihtiyaç olmasaydı, o küçük yaramazın her şeyi kırıp dökmesine, evin altını üstüne getirmesine, her tarafı dağıtıp pisletmesine nasıl tahammül edilirdi? Bütün gün yorgunluktan bîtap düşen insan, geceleri de tatlı uykusunu nasıl feda edebilirdi? O tatlı belânın dırıltıları, sızlanmaları nasıl sineye çekilirdi? Hâsılı anne-baba için de çocuk en hayatî ihtiyaçlardandır.

10- Âile, yaşlılar için de önemli bir ihtiyaçtır. Hatta belki gençlerden daha önemli bir ihtiyaçtır. Birlikte yaşamanın biyolojik ve cinsellik yönü sona ermiş olsa bile, evlilik hayatı yaşlılarda daha büyük bir arzu ve istekle devam eder. Yaşlı eşler arasında dayanışma ihtiyacı daha çok ortaya çıkar. Çünkü onlar birbirleriyle sohbete, ünsiyete ve birbirlerinin tesellisine daha çok muhtaçtırlar.

Netice olarak söylemek gerekirse âile; hem toplum için, hem erkek ve kadın için, hem yaşlılar için, hem de çocuklar için vazgeçilemez ihtiyaçların en başında gelenidir. Öyleyse böyle hayatî bir kurumu koruyup yüceltmek de, devlet ve millet olarak en hayatî görevlerimizden sayılmalıdır.

٨٩٦٠- (د س- معقل بن يسار رضي الله عنه) قال: جاء رجل إلى رسول الله صلى الله عليه وسلم فقال: «إني أصبتُ امرأة ذات حَسَب وجمال، وإنها لا تلد، أفأتزوجها؟ قال: **لا**، ثم أتاه الثانية، فنهاه، ثم أتاه الثالثة، فقال: **تزوجوا الودود الولود، فإني مكاثر بكم الأمم**».

أخرجه أبو داود والنسائي.

8,960- Ma'kıl b. Yesâr anlatıyor:

"Bir adam Hz. Peygamber'e geldi ve;

"- Ben güzel ve soylu bir kadın buldum; ama kadın kısır, onunla evleneyim mi?" diye sordu. Hz. Peygamber;

"- Hayır!" dedi. Sonra adam ikinci defa gelip aynı talebini dile getirdi. Hz. Peygamber yine uygun bulmadı. Adam üçüncü defa geldiğinde, Rasûlullah (as.);

"- Seven-sevilen ve doğurgan olan kadınlarla evlenin; çünkü ben sizin çokluğunuzla diğer ümmetlere karşı övüneceğim" buyurdu.[4]

İZAH

Hadîste geçen ***"vedûd"*** kelimesi; seven ve sevilen kişi anlamına gelir. Bu kelime aynı zamanda Allah'ın isimlerinden birdir. Sevgi ve muhabbet kökünden gelmektedir; ya ism-i fail olarak seven, yahut da ism-i mef'ûl olarak sevilen kişi demektir. Muhtemelen burada da her iki manada kullanılmıştır. Bundan dolayı biz de "**seven ve sevilen**" diye tercüme ettik. Maksat, hem kocasını seven ve hem de kocası tarafından sevilen kadındır. Âiledeki huzur ve âhengin de, ancak eşlerin birbirlerini sevmeleri ile mümkün olacağı, herkesin bildiği bir husustur.

Hadîsteki ***"velûd"*** kelimesi ise, çocuk doğurabilen, kısır olmayan kadın demektir. Bilindiği üzere evlenmenin ana gayelerinden biri, neslin devamıdır. Bu da ancak çocuk doğurmakla mümkün olur. Kısır olan bir kadın ise, bu gâyeyi gerçekleştiremez.

Burada zikredilen bu iki vasıf, normal bir âilede olması gereken iki temel özelliktir. Biri karşılıklı sevgi, diğeri de çocuk sahibi olmaktır.

٨٩٦١- (خ- سعيد بن جبير) قال : قال لي ابن عباس رضي الله عنهما : « هل تزوجت؟ قلت: لا ، قال : تزوج ، فإن خير هذه الأمة كان أكثرهم نساء » يعني رسول الله صلى الله عليه وسلم. أخرجه البخاري.

8,961- Saîd b. Cübeyr şöyle dedi:

"Abdullah b. Abbas bana;

"- Evlendin mi?" diye sordu. Ben;

"- Hayır!" deyince;

"- Evlen! Çünkü bu ümmetin hayırlısı, çok karısı olandır" dedi. O bu sözü ile Rasûlullah'ı (as.) kastediyordu."[5]

---

[4] **Ebû Davud**, Nikâh, 4/2050; **Nesaî**, Nikâh, 11.

٨٩٦٢- (م س- عبد الله بن عمرو بن العاص رضي الله عنهما) أنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال: «الدنيا متاع، وخير متاعها المرأة الصالحة». أخرجه مسلم والنسائي.

وفي رواية ذكرها رزين قال: «إن الدنيا متاع، ومن خير متاعها: امرأة تعين زوجها على الآخرة، مسكين مسكين رجل لا امرأة له، مسكينة مسكينة امرأة لا زوج لها».

8,962- Abdullah b. Amr b. el-Âs'tan rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle buyurdu:

"Dünya hayatı geçici bir zevktir; dünya zevklerinin en hayırlısı da sâliha bir kadındır."[6]

RİVÂYETLER

Bunu **Müslim** ve **Nesaî** tahric etti.

Rezîn'in kaydettiği rivâyet de şöyledir:

"Dünya hayatı geçici bir zevktir; dünya zevklerinin en hayırlısı, âhiret için kocasına yardım eden kadındır. Karısı olmayan adam zavallıdır, hem de ne zavallı!.. Kocası olmayan kadın da zavallıdır, hem de ne zavallı!.."

İZAH

"Geçici bir zevk" diye tercüme ettiğimiz kelimenin aslı *metâ'*dır. *Metâ';* kendisinden belli bir süre yararlanılan, ama çabuk bitip tükenen bir mal demektir. Fâni ve aldatıcı bir zevktir. Bu kelime aynı manada âyet-i kerîmede de kullanılmaktadır:

"Dünya hayatı, aldatıcı ve geçici bir zevkten başka bir şey değildir."[7]

İslâm anlayışına göre dünya fâni ve geçici olduğu için dünyanın bütün zevk ve lezzetleri de geçicidir. Ebedî hayata nispetle, ancak çok kısa bir süre bu zevklerden yararlanılabilir. Öyle ise bu geçici ve fâni olanı değil, kalıcı ve bâkî olanı kazanmak gâye olmalıdır. Ama geçici de olsa dünya hayatı da bir realitedir. Bu hayatın da mutlaka

---

[5] **Buharî**, Nikâh, 4.

[6] **Müslim**, Radâ', 17/64; **Nesaî**, Nikâh, 15.

[7] Âli İmrân, 185.

yaşanması gerekmektedir. Bu yaşantının da güzel, zevkli, âhenkli ve huzurlu geçmesi arzu edilir. İşte dünyada bu huzur ve âhengi sağlayabilecek yegâne varlık, dürüst ve anlayışlı bir kadındır.

İnsan böyle bir kadına sahip olursa, varlıklı olmasa da mutlu ve huzurlu olur. Çünkü dünyada en büyük mutluluk, âile huzurudur. Âile huzuru olmayan ve yuvasında âdeta bir cehennem hayatı yaşayan insan, dünyanın varlığına sahip olsa bile huzursuzdur. İşte yukarıdaki hadîs, dünyada en büyük mutluluk vesilesinin anlayışlı ve olgun bir kadınla yuva kurabilmek olduğunu ifâde etmektedir.

٨٩٦٣- (ابن أبي نجيح رحمه الله) أنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال: «**مسكين مسكين مسكين رجل ليس له امرأة**، قالوا: فإن كان كثير المال؟ قال: **وإن كان كثير المال مسكينة مسكينة مسكينة امرأة ليس لها زوج**، قالوا: وإن كانت كثيرة المال؟ قال: **وإن كانت كثيرة المال**». أخرجه...

8,963- İbn Ebî Necîh'den rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle buyurdu:

"Karısı olmayan adam zavallıdır, zavallıdır, zavallıdır!.."

Dinleyenler kendisine;

"- Peki adam çok zengin olursa?" diye sordular. Hz. Peygamber;

"- Çok zengin de olsa!.." buyurdu ve sonra da şöyle devam etti:

"Kocası olmayan kadın da zavallıdır, zavallıdır, zavallıdır!.."

Dinleyenler yine;

"- Kadın çok zengin olsa da mı?" diye sordular. Hz. Peygamber yine;

"- Çok zengin de olsa!.." buyurdu.[8]

٨٩٦٤- (خ م د س- أبو هريرة رضي الله عنه) أنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال: «**تُنكح المرأة لأربع: لمالها، ولحسبها، ولجمالها، ولدينها، فاظفر بذات الدين تربَتْ يداك**». أخرجه البخاري ومسلم وأبو داود والنسائي.

[8] Musannıf bu rivâyetin kaynağına işaret etmedi. Bu da **Rezîn**'in ilavesidir.

8,964- Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle buyurdu:

"Bir kadınla dört şeyi için evlenilir: Malı, asâleti, güzelliği ve dindarlığı! Bunlardan dindar olanını seçersen, mutlu olursun."[9]

İZAH

Burada gelin adayında bulunması gereken hususlardan en önemli dört tanesine işaret edilmektedir. Gerçekten insan evlenirken bu dört şeyi mutlaka düşünür. Kadının varlıklı, güzel ve asîl bir âileye mensup olup olmadığı mutlaka değerlendirilir. Bu üç vasıf, hiç şüphesiz o kadın için en önemli tercih sebepleridir. Ama burada dördüncü bir vasıf olarak da "**dindarlık**"tan söz edilmektedir. Bu kelimenin akıllı, anlayışlı, ahlâklı, sorumluluğunu müdrik ve eğitimli gibi daha geniş anlamda düşünülmesi herhalde yanlış olmaz. Çünkü dindarlık, bütün bunları gerektirmektedir. Bununla körü körüne bir dindarlık murad edilmemiştir. Eğer öyle olsaydı bundan, dinî yaşantısı iyi olduğu halde ahlâkı, anlayışı ve eğitimi iyi olmayan birinin tercih edilmesi anlamı çıkar, ki bu asla doğru değildir.

Kadının servetinin her zaman mutluluk getirmediği, güzelliğin geçici olduğu, asâletin de çoğu kere eşler arasında huzursuzluğa yol açtığı, zira denklik problemini doğurduğu göz önüne alınırsa, bu hadîsin ne kadar gerçekçi olduğu daha kolay anlaşılır. Dindarlık, yani akıl, ahlâk ve anlayış, insanda hiç kaybolmayan, aksine günden güne gelişen ve daima da mutluluğa vesile olan vasıflardır.

İdeal olanı, hiç şüphesiz bu dört vasfa birden sahip olanı bulabilmektir. Hem güzel, hem varlıklı, hem asîl ve hem de ahlâklı birini bulabilmek, dünyanın en büyük mutluluğudur. Ama böylesi dünyada çok az kişiye nasip olur. Öyleyse hiç değilse kadının din ve ahlâkının güzel olması, önemli bir kazanç olarak görülmelidir.

---

[9] **Buharî**, Nikâh, 16; **Müslim**, Radâ', 15/53; **Ebû Davud**, Nikâh, 2/2047; **Nesaî**, Nikâh, 13.

٨٩٦٥- (خ م د ت س- جابر بن عبد الله رضي الله عنهما) قال : « تزوجت ، فقال لي رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : **ما تزوجت** ؟ قلت: ثَيِّبا ، فقال: **مالَكَ وللعذارَى ولعابها؟** » وفي حديث مسلم : « **فأين أنت من العذارى ولعابها** ؟ ». قال شعبة: فذكرته لعمرو بن دينار ، فقال: قد سمعته من جابر، وإنما قال: « **فَهلا جارية تلاعبها وتلاعبك؟**».

وفي رواية قال : « هَلَكَ أبي وترك سَبْعَ - أو تسعَ - بنات ، فتزوجت امرأة ، فقال النبي صلى الله عليه وسلم : **تزوجت يا جابر** ؟ قلت: نعم... وذكر الحديث واعتذاره من نكاحه الثيب ، قال: **فبارك الله عليك** ».

وعند مسلم قال : « **أصبت** » ولم يذكر الدعاء. ولمسلم قال : « تزوجتُ امرأة في عهد رسول الله صلى الله عليه وسلم ، فلقيت النبيَّ صلى الله عليه وسلم ، فقال: **يا جابر ، تزوجتَ** ؟ قلت : نعم ، قال : **بكرا أم ثيبا** ؟ قلت: ثيبا، قال: **فهلا بكرا تلاعبها** ؟ قال : قلتُ : يا رسول الله ، إن لي أخوات ، فخشيتُ أن تُدخِلَ بيني وبينهن ، فقال: **ذاك إذا ، إن المرأة تُنكح على دينها ومالها وجمالها، فعليك بذات الدين تربت يداك** ».

وفي رواية للبخاري : « **فهلا جارية تلاعبك** ؟ قلت: يا رسول الله ، إن أبي قُتِلَ يوم أحد ، وترك تسع بنات ، كُنَّ لي تسع أخوات فكرهت أن أجمع إليهن جارية خَرْقاء مثلهن ولكن امرأة تَمْشُطهن وتقوم عليهن قال: **أصبت**».

وفي رواية الترمذي: أن النبيَّ صلى الله عليه وسلم قال له: «**تزوجت يا جابر؟** فقلت: نعم، قال: **بكرا أم ثيبا؟** فقلت: لا، بل ثيبا فقال: **هلا جارية تلاعبها وتلاعبك؟** فقلت: يا رسول الله إن عبد الله مات وترك سبع بنات أو تسعا فجئت بمن تقوم عليهن فدعا لي ». وله في أخرى مختصرا : أن النبيَّ صلى الله عليه وسلم قال: «**المرأة تُنكح على دينها ومالها وجمالها ، فعليك بذات الدين تربت يداك**».

وأخرج أبو داود والنسائي قال : قال لي رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: « **ما تزوجت : بكرا ، أم ثيبا** ؟ قلت: ثيبا ، قال: **فهلا جارية تلاعبها و تلاعبك** ؟ ».

وفي أخرى للنسائي قال : « لقيني رسولُ الله صلى الله عليه وسلم ، فقال: **يا جابر ، هل أصبت امرأة بعدي؟** قلت: نعم يا رسول الله صلى الله عليك ، قال : **بكر أم أيِّم ؟** قلت: أيِّم ، قال: **فهلاّ بكرا تلاعبك؟** » وله في أخرى بنحو رواية مسلم.

8,965- Câbir b. Abdullah anlatıyor:

"Ben evlenmiştim. Hz. Peygamber bana;

"- Nasıl bir kadınla evlendin?" diye sordu. Ben de;

"- Dul bir kadınla" dedim.

"- Neden bâkire bir kızı ve onunla oynaşmayı düşünmedin?" diye sordu.[10]

RİVÂYETLER

Müslim'in rivâyetinde son cümle; **"Bâkireler ve onların cilveleri dururken, sen neredesin?"** şeklindedir.

Hadîsin râvîlerinden Şu'be der ki:

"Ben bunu (hocam) Amr b. Dînâr'a sordum. O şöyle söyledi:

"Bu hadîsi Câbir'den ben de işittim, ama o; **'kız alsaydın ya!.. Birbirinizle oynaşırdınız'** diye söyledi."

Başka bir rivâyet şöyledir:

"Babam ölmüş, geride de yedi –veya dokuz- kız çocuğu bırakmıştı. Sonra ben evlendim. Hz. Peygamber bana;

"- Evlendin mi, ya Câbir?" diye sordu.

"- Evet" dedim... Sonra hadîsi aynı şekilde nakleder. Bu rivâyette Câbir'in neden dul bir kadınla evlendiği de açıklanır. Bu açıklama üzerine Hz. Peygamber;

"- Allah mübârek etsin!" demiş.

Müslim'in bir rivâyetinde ise, **"Allah mübârek etsin!"** duâsı yerine, Hz. Peygamber'in; **"isabet ettin"** dediği kayıtlıdır.

Yine **Müslim**'in diğer bir rivâyeti de şöyledir:

---

[10] **Buharî**, Nikâh, 10; **Müslim**, Radâ', 15/54-58; **Ebû Davud**, Nikâh, 3/2048; **Tirmizî**, Nikâh, 4/1086; 13/1100; **Nesaî**, 6, 10.

"Rasûlullah (as.) döneminde bir kadınla evlenmiştim. Hz. Peygamber'e rastladığımda, bana şöyle sordu:

"- Ya Câbir, evlendin mi?"

"- Evet."

"- Bekâr kız mı, dul kadın mı aldın?"

"- Dul kadın."

"- Bekâr kız alsaydın ya, kendisiyle oynaşırdın..."

"- Ey Allah'ın Rasûlü; benim (yetim) kız kardeşlerim var. (Bekâr bir kız alarak) onun kız kardeşlerimle arama girmesinden korktum."

"- Öyleyse iyi. Bir kadınla dini, malı ve güzelliği için evlenilir. Sen dindar olanını seç, mutlu olursun!"

Buharî'nin rivâyetine göre Hz. Peygamber;

"- Bekâr kız alsaydın ya, seninle cilveleşirdi..." dedi. Bunun üzerine ben;

"- Ey Allah'ın Rasûlü; babam Uhud'da şehid edildi. Geriye de dokuz kız çocuk bıraktı. Yani benim dokuz kız kardeşim var. Kız kardeşlerime, kendileri gibi câhil ve beceriksiz bir kızı da katmayı doğru bulmadım; onları tarayacak ve gözetip koruyacak tecrübeli bir kadın almayı uygun gördüm" dedim. Hz. Peygamber de;

"- İsabet ettin" buyurdu.

Tirmizî'nin rivâyetine göre Hz. Peygamber;

"- Evlendin mi, ya Câbir?" diye sordu. Ben;

"- Evet" dedim.

"- Bekâr kız mı, dul kadın mı aldın?" buyurdu.

"- Kız değil, dul kadın aldım" dedim.

"- Kız alsaydın ya! Birbirinizle oynaşırdınız" deyince, ben;

"- Ey Allah'ın Rasûlü; (babam) Abdullah öldü, geride de yedi –veya dokuz- kız (yetim) bıraktı. Bu yüzden ben de onlara bakabilecek bir kadını tercih ettim" dedim. Bunun üzerine Hz. Peygamber bana duâ etti.

Tirmizî'nin muhtasar bir rivâyetine göre de Hz. Peygamber; **"Bir kadınla dini, malı ve güzelliği için evlenilir. Sen dindar olanını seç, mutlu olursun!"** dedi.

Ebû Davud ve **Nesaî**'nin rivâyetleri ise şöyledir:

"Rasûlullah (as.) bana;

"- Nasıl bir kadınla evlendin; bekâr kızla mı, dul kadınla mı?" diye sordu.

"- Dul kadınla" dedim.

"- Bekâr kız alsaydın ya!.. Birbirinizle oynaşırdınız" buyurdu.

Nesaî'nin başka bir rivâyeti de şu şekildedir:

"Rasûlullah (as.) bana rastladı ve;

"- Ya Câbir, benden sonra bir kadın bulabildin mi?" diye sordu.

"- Buldum, ey Allah'ın Rasûlü" dedijm.

"- Bekâr kız mı, dul kadın mı?" diye sorunca;

"- Dul kadın" dedim.

"- Bekâr kız alsaydın ya!.. Seninle cilveleşirdi" buyurdu.

Nesaî'nin de, **Müslim**'in rivâyetine benzer başka bir rivâyeti daha vardır.

İZAH

Câbir b. Abdullah, sahabîlerin önde gelenlerindendir. Kendisi **Tebük** veya bir rivâyete göre **Zâtü'r-Rika** seferinden dönerken **Medîne**'ye yaklaştığında, bir an önce evine varmak için acele edince, bu durum Hz. Peygamber'in dikatini çeker. Sebebini soduğunda, **Câbir** yeni evlendiğini söyler ve sonra aralarında yukarıda geçen konuşma cereyan eder.

Hadîste de görüldüğü üzere **Câbir**'in babası **Abdullah, Uhud**'da şehîd edilmişti. Geride de yedi veya bir rivâyete göre dokuz kız çocuğu bırakmıştı. **Câbir**, kız kardeşlerinin durumunu düşünerek genç bir kızla değil, kız kardeşlerine bakacak, onları koruyup gözetecek ve yetiştirecek olgun ve tecrübeli bir kadınla evlenmeyi uygun bulur. Onun bu davranışını Hz. Peygamber de tasvip eder. **Câbir**'in evlendiği kadının Ensâr'dan, **Sehle bint Mes'ûd b. Evs b. Mâlik**'tir.

Bu rivâyet muhtelif varyantlarıyla 340 numarada geçmiş ve orada izahı da yapılmıştı.

٨٩٦٦- (م د ت - **جابر بن عبد الله** رضي الله عنهما) « أنَّ رسول الله صلى الله عليه وسلم رأى امرأة ، فأتى امرأته زينب ، وهي تَمْعَس مَنيئة [له] ، فقضى حاجته منها ، ثم خرج إلى أصحابه، فقال : **إن المرأة تُقبل في صورة شيطان ، وتدبر في صورة شيطان ، فإذا أبصر أحدكم امرأة فليأت أهله ، فإن ذلك يَرُدُّ ما في نفسه** ».

أخرجه مسلم. وفي رواية الترمذي « **فليأت أهله ، فإن معها مثل الذي معها** ».

وفي رواية أبي داود : « أنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم رأى امرأة ، فدخل على زينب بنت جحش ، فقضى حاجته منها ، ثم خرج إلى أصحابه ، فقال لهم : **إن المرأة تقبل في صورة شيطان ، فمن وجد ذلك فليأت أهله ، فإنه يُضْمر ما في نفسه** ».

وفي رواية لمسلم: أَنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال: «**إذا أحدُكُم أعجبته المرأة فوقعت في قلبه، فليعْمَد إلى امرأته فليُواقعها، فإن ذلك يرد ما في نفسه**». هكذا في كتاب الحميدي، والذي في كتاب مسلم: «**فإن ذلك يردّ نفسه**».

وفي أخرى مثل الأولى، ولم يذكر «**وتدبر في صورة شيطان**».

8,966- Câbir b. Abdullah'tan rivâyet edilmiştir:

"Hz. Peygamber dışarıda bir kadın görmüştü. Hemen zevcesi Zeyneb'in yanına gitti. O sırada Zeynep, bir hayvan derisini temizliyordu. Rasûlullah (as.) Zeynep'le ihtiyacını giderdikten sonra ashâbının yanına gitti ve onlara;

"Kadın bazen şeytan sûretinde gelir, şeytan sûretinde gider. Sizden biri (dışarıda) **bir kadın görür** (ve ona arzu duyar) **ise, hemen karısının yanına gitsin! Çünkü o, nefsinde hissettiği duyguyu teskin eder."**[11]

RİVÂYETLER

Bunu **Müslim** tahric etti.

Tirmizî'nin rivâyetinde ise son cümle; **"...âilesinin yanına gitsin! Çünkü öbüründe olan şey, bunda da vardır"** şeklindedir.

---

[11] **Müslim**, Nikâh, 2/9; **Ebû Davud**, Nikâh, 44/2151; **Tirmizî**, Nikâh, 9/1158.

Ebû Davud'un rivâyeti de şöyledir:

"Hz. Peygamber bir kadın gördü ve hemen Zeynep bint Cahş'ın yanına gitti. Onunla ihtiyacını giderdikten sonra ashâbının yanına döndü ve onlara;

"Kadın bazen şeytan kılığında görünebilir. Kim böyle bir şeyle karşılaşırsa, hemen âilesine gitsin! Çünkü bu, onun nefsinde olan şeyi teskin eder."

Müslim'in diğer bir rivâyetine göre Hz. Peygamber şöyle dedi:

"Biriniz hoşuna giden bir kadını görür de içinde arzu uyanırsa, hemen karısına gitsin ve onunla ilişkide bulunsun! Çünkü bu, onun nefsindeki arzuyu teskin eder."

Humeydî de bunu, kitabında bu şekilde kaydetti.

İlk rivâyete benzer başka bir rivâyet daha vardır, ancak bu rivâyette; **"şeytan sûretinde gider"** ibaresi yer almamaktadır.

İZAH

Kadının şeytan sûretinde görüneceği cümlesi, hakikî değil mecâzî manada bir ifâdedir. Haram bir fiil, şeytan motifi kullanılarak anlatılmaktadır. Hoşuna giden bir kadını görünce erkeğin gönlünde uyanan arzu, onu haram bir işe sevk edebilir. Şeytanın istediği de budur. Erkekte haram duygular uyandıran bir kadın ile, insanı harama teşvik eden şeytanın işi arasında bir benzerlik söz konusudur. Bundan dolayı **"kadın bazen şeytan kılığında görünür"** denmektedir. Ancak bu benzerliğin, kadına ait bir kusur olarak değil, kadının câzibe ve çekiciliğinin erkeğin başını döndürdüğü manasında anlaşılması gerekir.

الفصل الثالث
في الخِطْبة والخُطْبة والنَّظر

III- KIZA TÂLİP OLMAK, NİKÂH DUÂSI VE KADINA BAKMAK

٨٩٦٧- (ط د س- عبد الله بن عمر رضي الله عنهما) قال : « نهى رسولُ الله صلى الله عليه وسلم أن يَخطُبَ الرجل على خطبة أخيه، حتى يترك الخاطب قبله أو يأذن له ».

أخرجه الموطأ.

وفي رواية أبي داود: «**لا يخطبُ أحدكم على خطبة أخيه، ولا يبيع على بيع أخيه إلا بإذنه**».

وفي رواية النسائي « **لا يخطب بعضكم على خطبة بعض** ». وأخرج الرواية الأولى ، وزاد في أولها : « نهى رسولُ الله صلى الله عليه وسلم أن يبيع بعضكم على بيع بعض... » الحديث.

وأخرج هذا المعنى البخاري ومسلم والترمذي في جملة حديث يتضمن ذكر البيع ، وهو مذكور في « كتاب البيع » من حرف الباء.

8,967- Abdullah b. Ömer şöyle dedi:

"Rasûlullah (as.), bir insanın din kardeşinin talip olduğu kıza, kendisi vazgeçmedikçe veya izin vermedikçe talip olmasını yasakladı."[1]

RİVÂYETLER

Bunu **Muvatta** tahric etti. **Ebû Davud**'un rivâyeti şöyledir:

"Sizden biri, kardeşinin talip olduğu kıza, onun izni olmadıkça talip olamaz ve onun satışı üzerine satış yapamaz!"

---

[1] **Muvatta**, Nikâh, ½; **Ebû Davud**, Nikâh, 18/2081; **Nesaî**, Nikâh, 19.

Nesaî'nin rivâyeti; **"biriniz, başka birinin talip olduğu kıza talip olmasın!"** şeklindedir.

Nesaî yukarıdaki ilk rivâyeti de tahric etti, yalnız baş tarafına; "Hz. Peygamber, birinizin, başka birinin satışı üzerine satış yapmasını yasakladı" cümlesini de ekledi.

Bu manada bir hadîsi **Buharî, Müslim** ve **Tirmizî,** alış-veriş konusunu içeren bir hadîsin içinde tahric ettiler. Bu rivâyet de Kitâbu'l-Buyû'da geçmişti.[2]

İZAH

Başkasının talip olduğu bir kıza talip olmak, insanlar arasında kavga ve düşmanlıklara sebep olabilir. Hadîsteki yasağın ana gerekçesi budur; insanlar arasında bu yüzden bir husumetin meydana gelmesini engellemektir.

Bir kadına hangi aşamada başka birinin talip olamayacağı konusu tartışmalıdır. Konunun detayına inilecek olursa;

1- Kadın, ilk talibine olumlu cevap vermişse, artık başka birinin ona talip olması haramdır. Ancak buna rağmen yine de ikinci taliple evlilik gerçekleşirse, ulemanın çoğunluğuna göre, yapılan iş haram olmakla birlikte evlilik câizdir, nikâhın feshine gerek yoktur. Yalnız **İmâm Mâlik**'e göre gerdeğe girilmemişse nikâhın feshi gerekir. **Zâhirîler** ise, zifaftan sonra dahi olsa nikâhın feshedilmesi gerektiği kanâatindedirler.

2- Kadın, yapılan teklifi reddeder, istekli görünmez veya henüz bir karar vermemişse, başka bir erkeğin kendisine talip olmasında sakınca yoktur. Nitekim hanım sahabîlerden **Fatıma bint Kays**, Hz. Peygamber'e gelerek kendisine **Muâviye b. Ebî Süfyan** ile **Ebû Cehm**'in talip olduğunu söylemiş ve bu konuda Rasûlullah'ın (as.) fikrini almak istemişti. Hz. Peygamber de ona, bu ikisinin dışında üçüncü birini önermiş, **Üsâme b. Zeyd** ile evlenmesini tavsiye etmişti.[3]

---

[2] Bkz., hadîs, no; 359.

[3] **Müslim**, Talâk, 6/36-51.

3- Kadının ilk talibine evet dememesi, ancak ima yolu ile gönüllü olduğunu belli etmesi halidir. Bu durumda başka birinin aynı kadına talip olması, fukahadan bazılarına göre câiz, ama bazılarına göre câiz değidir. Ekseriyet, bunun câiz olduğu görüşündedir.

Evlenme teklifinin erkekten gelmesi halinde söz konusu olan bu durumlar, teklifin kadından gelmesi halinde de dikkate alınmalıdır.[4]

٨٩٦٨- (ط د ت س- أبو هريرة رضي الله عنه) قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: «**لا يخطب الرجل على خطبة أخيه**». أخرجه أبو داود والنسائي.

وزاد النسائي في رواية أخرى: «**حتى ينكح الأول أو يترك**».

وفي رواية الموطأ عن ابن عمر، وأبي هريرة: «**لا يخطب أحدكم على خطبة أخيه**».

وفي رواية الترمذي عن أبي هريرة: «**لا يبيع الرجل على بيع أخيه، ولا يخطب على خطبة أخيه**». وأخرج البخاري ومسلم هذا الفصل مضافا إلى ذكر البيع مثل الترمذي وقد ذكرتُ طرقه في كتاب البيع.

8,968- Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle buyurdu:

"Bir erkek, kardeşinin talip olduğu kıza talip olmasın!"[5]

RİVÂYETLER

Bunu **Ebû Davud** ve **Nesaî** tahric etti.

Nesaî'nin diğer bir rivâyetinde; **"...ilk talip, onunla evleninceye veya talebinden vazgeçinceye kadar..."** cümlesi yer almaktadır.

Muvatta'nın İbn Ömer ve Ebû Hureyre'den rivâyeti de; **"biriniz kardeşinin talip olduğu kıza talip olmasın!"** şeklindedir.

Tirmizî'nin Ebû Hureyre'den rivâyeti de şöyledir:

---

[4] Geniş bilgi için bkz., **İbn Hacer**, X, 250-252.

[5] **Muvatta**, Buyû, 45/96; **Ebû Dâvûd**, Nikâh, 16/2080, 17/2081; **Tirmizî**, Nikâh, 38/1134; **Nesaî**, Buyû, 19.

"İnsan, kardeşinin satışı üzerine satış yapamaz ve kardeşinin talip olduğu kıza talip olamaz!"

Buharî ve **Müslim** de bu kısmı, **Tirmizî** gibi satış meselesine ekleyerek tahric ettiler. Bu rivâyetin diğer turûkunu Kitabu'l-Buyû'da zikrettim.[6]

٨٩٦٩– (د ت س– **عبد الله بن مسعود** رضي الله عنه) قال : « علّمنا رسولُ الله صلى الله عليه وسلم خُطبةَ الحاجة: **إنَّ الحمدَ لله ، نستعينه ونستغفره ، ونعوذ به من شرور أنفسنا ، مَنْ يهد الله فلا مُضلّ له ، ومن يُضْلِلْ فلا هادي له ، وأشهد أن لا إله إلا الله ، وأشهد أن محمدا عبده ورسوله** (**يا أيها الذين آمنوا اتقوا ربكم الذي خلقكم من نفس واحدة ، وخلق منها زوجها ، وبث منها رجالا كثيرا ونساء ، واتقوا الله الذي تساءلون به والأرحام ، إن الله كان عليكم رقيبا**) [النساء:١] (**يا أيها الذين آمنوا اتقوا الله حق تُقاته ولا تموتُنَّ إلا وأنتم مسلمون**) [آل عمران ١٠٢] (**يا أيها الذين آمنوا اتقوا الله وقولوا قولا سديدا ، يُصلح لكم أعمالكم ويغفر لكم ذنوبكم ومن يُطع الله ورسوله فقد فاز فوزا عظيما**) [الأحزاب: ٧٠ –٧١] ». لم يقل في رواية : « **إن** ».

وفي رواية « أنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم كان إذا تشهد ذكر نحوه قال – بعد قوله : **ورسوله** – **أرسله بالحق بشيرا ونذيرا بين يدي الساعة ، مَنْ يُطعِ الله ورسوله فقد رَشَد ، ومن يَعْصِهما ، فإنه لا يَضُرُّ إلا نفسه ، ولا يضر الله شيئا** ». أخرجه أبو داود.

وفي رواية النسائي قال : « علَّمنا رسولُ الله صلى الله عليه وسلم التشهد في الصلاة ، والتشهد في الحاجة : **إن الحمدَ لله ، نستعينه ونستغفره ، ونعوذ بالله من شرور أنفسنا ، مَنْ يهد الله فلا مُضلّ له ، ومن يُضْلِلْ فلا هادي له ، وأشهد أن لا إله إلا لاله وأشهد أن محمدا عبده ورسوله** – ويقرأ ثلاث آيات ».

وفي رواية الترمذي قال : « علَّمنا رسولُ الله صلى الله عليه وسلم التشهد في الصلاة : **التحيّات لله، والصلوات ، والطيبات ، السلام عليك أيها النبي ورحمة الله وبركاته ، السلام**

[6] Bkz., hadîs no; 360.

علينا وعلى عباد الله الصالحين ، أشهد أن لا إله إلا الله ، وأشهد أن محمدا عبده ورسوله »
. والتشهد في الحاجة : إن الحمد لله... وذكر الحديث.

8,969- Abdullah b. Mes'ûd'dan rivâyet edilmiştir:

"Rasûlullah (as.) bize hâcet duâsını şöyle öğretti:

"Şüphesiz hamd Allah içindir; O'ndan yardım ister ve O'na istiğfâr ederiz. Nefislerimizin kötülüklerinden O'na sığınırız. Allah kimi doğru yola iletmişse, artık kimse onu saptıramaz. Allah'ın şaşırtığını da kimse doğru yola iletemez. Şehâdet ederim ki Allah'tan başka ilâh yoktur. Yine şehâdet ederim ki Muhammed, O'nun kulu ve Rasûlü'dür. *'Ey insanlar! Sizi tek bir canlıdan yaratan, ondan eşini var eden ve her ikisinden de pek çok erkek ve kadın vücûda getiren Rabbinizden korkun! Kendisi adına birbirinizden talepte bulunduğunuz Allah'a ve akrabalık bağlarına saygılı olun! Şüphesiz Allah, üzerinizde daimî bir gözetleyicidir.'*[7] *'Ey iman edenler! Allah'tan hakkıyla sakının ve ancak müslüman olarak can verin!'*[8] *'Ey iman edenler! Allah'tan korkun ve daima doğruyu söyleyin! O zaman Allah sizin işlerinizi ıslah eder, ve günahlarınızı bağışlar. Kim Allah'a ve Rasûlü'ne itâat ederse, hiç şüphesiz o çok büyük zafere ulaşmış olur.'*[9]

RİVÂYETLER

Bir rivâyette râvî, yukarıdaki duânın başında geçen "***inne***" edâtını zikretmedi.

Başka bir rivâyette İbn Mes'ûd; "Rasûlullah (as.) teşehhüde oturduğu zaman..." diyerek yukarıdaki rivâyetin benzerini zikreder. Yalnız bu rivâyette, yukarıdaki; **"Yine şehâdet ederim ki Muhammed O'nun Rasûlü'dür"** cümlesinden sonra şunları zikreder:

---

[7] Nisâ, 1.

[8] Âli İmrân, 102.

[9] Ahzâb, 70-71. Hadîs; **Ebû Davud**, Nikâh, 33/2118-19; **Tirmizî**, Nikâh, 16/1105; **Nesaî**, Cuma, 4'te rivâyet edilmiştir.

"...Allah onu hakla ve kıyâmetin hemen öncesinde korkutucu ve müjdeleyici olarak göndermiştir. Kim Allah'a ve Rasûlü'ne uyarsa, şüphesiz doğru yolu bulmuştur. Allah ve Rasûlü'ne isyan eden ise, kendisinden başka kimseye zarar veremez. Allah'a hiçbir şekilde zarar veremez."

Bunları **Ebû Davud** tahric etti.

Nesaî'nin rivâyeti de şöyledir:

"Rasûlullah (as.) bize namaz teşehhüdünü ve ihtiyaç teşehhüdünü şöyle öğretti:

"Şüphesiz hamd Allah içindir; O'ndan yardım ister ve O'na istiğfâr ederiz. Nefislerimizin kötülüklerinden Allah'a sığınırız. Allah kimi doğru yola iletmişse, artık kimse onu saptıramaz. Allah'ın şaşırttığını da kimse doğru yola iletemez. Şehâdet ederim ki Allah'tan başka ilâh yoktur. Yine şehâdet ederim ki Muhammed, O'nun kulu ve Rasûlü'dür."

Sonra (yukarıdaki) üç âyeti okur.

Tirmizî'nin rivâyeti ise şöyledir:

"Rasûlullah (as.) bize namaz teşehhüdünü şöyle öğretti:

***"Tahiyyât, salavât* ve *tayyibât* Allah içindir. Selâm ve Allah'ın rahmeti ve bereketleri sana olsun ey Nebî! Selâm bize ve Allah'ın sâlih kulları üzerine olsun! Şehâdet ederim ki Allah'tan başka ilâh yoktur. Yine şehâdet ederim ki Muhammed O'nun kulu ve Rasûlü'dür."**

İbn Mes'ûd devamla; "Hz. Peygamber bize ihtiyaç teşehhüdünü de şöyle öğretti" diyerek, yukarıda geçen ve; **"Hamd Allah içindir..."** diye başlayan sözleri zikretti.

İZAH

Tahiyyat ile ilgili rivâyetler ve konu hakkındaki gerekli açıklama, Kitabu's-Salât bölümünde 3544 nolu hadîste yapılmıştı.

Hadîste geçen hâcet duâsından maksat, nikâh akdinde yapılan konuşma ve duâdır. Nikâh ve benzeri önemli işlerde, yapılan işe uygun bir konuşma yapmak ve bu konuşmada aynı zamanda Allah'tan hayır talebinde bulunmak sünnettir, İslâmî bir gelenektir.

Nikâh, netice itibariyle bir akit olmakla birlikte, aynı zamanda bir ibâdettir ve son derece önemli bir iştir. İnsan hayatının en önemli dönüm noktasıdır. Bu itibarla bunun güzel sözler ve hayırlı taleplerle yapılması, önemli görülmelidir.

٨٩٧٠- (ت- أبو هريرة رضي الله عنه) أنّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال : « كُل خطبة ليس فيها تشهد فهي كاليد الجَذْماء ». أخرجه الترمذي.

8,970- Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle buyurdu:

"İçinde kelime-i şehâdetin bulunmadığı her hutbe, kesilmiş el gibidir."[10]

٨٩٧١- (د- رجل من بني سليم) قال : « خطبتُ إلى النبي صلى الله عليه وسلم أُمامَة بنت عبد المطلب ، فأنكحني من غير أن يتشهد ». أخرجه أبو داود.

8,971- Benû Süleym kabilesinden bir adam şöyle dedi:

"Ben, Abdülmuttalib'in kızı Ümâme'yi Hz. Peygamber'den istedim. O da bana onu teşehhütsüz (nikâh hutbesi okumadan) nikâhladı."[11]

٨٩٧٢- (د- جابر بن عبد الله رضي الله عنهما) أنّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال : «إذا خطب أحدكم المرأة ، فإن استطاع أن ينظر منها إلى ما يدعوه إلى نكاحها فليفعل ، قال: فخطبت امرأة ، فكنت أتخبأ لها حتى رأيت منها ما دعاني إلى نكاحها، فتزوجتها». أخرجه أبو داود.

8,972- Câbir b. Abdullah'tan rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle buyurdu:

---

[10] **Tirmizî**, Nikâh, 16/1106. Musannıf işaret etmemekle birlikte hadîsi **Ebû Davud** da (Edeb, 22/4841) tahric etmiştir.

[11] **Ebû Davud**, Nikâh, 33/2120. Bu rivâyet, sened açısından zayıftır.

"Sizden biri bir kadına talip olduğunda, kendisini onunla evlenmeye sevk eden taraflarına bakma imkânı bulursa, baksın!"

(Câbir) dedi ki:

"Ben bir kadınla evlenmek istemiş ve onu gizlice gözetlemeye başlamıştım. Sonunda onun, beni kendisiyle evlenmeye sevk eden taraflarını (organlarını) gördüm ve onunla evlendim."[12]

İZAH

Hadîs, evlenecek olan çiftlerin birbirlerini görmeleri gerektiğini ifâde etmektedir. **"Evlenmeye sevk eden tarafları"** ifâdesinden maksat, kadının yüzü, elleri, boyu-posu gibi şer'an bakılması câiz olan uzuvlarıdır. Kadının vücûdunun mahrem olan taraflarına bakması için başka bir kadını görevlendirmek de câizdir. **Evzâî,** kadının etli yerlerine de bakılabileceğini söyler.

٨٩٧٣- (م س- **أبو هريرة** رضي الله عنه) قال : « كنتُ عند رسول الله صلى الله عليه وسلم، فأتاه رجل ، فأخبره: أنه تزوج امرأة من الأنصار ، فقال له صلى الله عليه وسلم : **أ نظرت إليها ؟** قال : لا ، قال : **فاذهب فانظر إليها ؟ فإن في أعين الأنصار شيئا** ». أخرجه مسلم والنسائي.

وللنسائي قال : « خطب رجل امرأة من الأنصار ، فقال له رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : **هل نظرت إليها ؟**... » الحديث.

8,973- Ebû Hureyre anlatıyor:

"Hz. Peygamber'in yanında bulunuyordum. Bir adam geldi ve Hz. Peygamber'e, Ensâr'dan bir kadınla evlendiğini söyledi. Rasûlullah (as.);

"- Onu gördün mü?" diye sordu. Adam;

"- Hayır!" deyince;

"- Git onu gör, çünkü Ensâr'ın gözlerinde bir şey (kusur) **vardır"** buyurdu.[13]

---

[12] **Ebû Davud**, Nikâh, 19/2082.

[13] **Müslim**, Nikâh, 12/74; **Nesaî**, Nikâh, 22.

RİVÂYETLER

Hadîsi **Müslim** ve **Nesaî** tahric etti.

Nesaî'nin rivâyetinde şöyle söyledi:

"Bir adam Ensâr'dan bir kadına talip olmuştu. Hz. Peygamber kendisine;

"- Onu gördün mü?" diye sordu... Sonra **Nesaî** hadîsi yukarıdaki gibi sevk etti.

İZAH

Hadîste işaret edilen Ensâr'ın gözlerindeki kusurdan maksat, bazılarına göre mavi gözlü olmaları, bazılarına göre de gözlerinin küçüklüğüdür.

٨٩٧٤- (ت س- **المغيرة بن شعبة** رضي الله عنه) : « أنه خطب امرأة ، فقال له النبي صلى الله عليه وسلم : **انظُرْ إليها ، فإنه أحْرَى أن يُؤْدَمَ بينكما** ». أخرجه الترمذي والنسائي ، وعند النسائي: « **فإنه أجدر** ».

8,974- el-Muğîre b. Şu'be'den rivâyet edildiğine göre; kendisi bir kadına talip olmuştu. Hz. Peygamber ona;

"- Kadını gör! Zira onu görmen, aranızdaki uyum için daha uygun olur" dedi.[14]

RİVÂYETLER

Hadîsi **Tirmizî** ve **Nesaî** tahric etti. Yalnız *"ahrâ"* kelimesi yerine **Nesaî**'de aynı anlama gelen *"ecder"* kelimesi kullanılmıştır.

[14] **Tirmizî**, Nikâh, 5/1087; **Nesaî**, Nikâh, 17.

الفصل الرابع

في آداب النكاح

IV- DÜĞÜN ÂDÂBI

٨٩٧٥- (ت- عائشة رضي الله عنها) قالت : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : «**أعلنوا هذا النكاح ، واجعلوه في المساجد ، واضربوا عليه بالدفوف** ». أخرجه الترمذي

وزاد رزين : « **فإن فَصْلَ ما بين الحلال والحرام : الإعلان** ».

8,975- Hz. Âişe'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Nikâhı ilan edin ve onu mescitlerde yapın! Ayrıca düğünde def çalın!"[1]

RİVÂYETLER

Bunu **Tirmizî** tahric etti.

Rezîn şu ilaveyi yaptı:

"Çünkü (ilişkinin) **helâl olanı ile haram olanı arasındaki fark, onu ilan etmektir."**

٨٩٧٦- (خ- عائشة رضي الله عنها) قالت : « زَفَفْنَا امرأة إلى رجل من الأنصار ، فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : **يا عائشة ، أما يكون معكم لَهْو ؟ فإن الأنصار يعجبهم اللهو** ». أخرجه البخاري.

8,976- Hz. Âişe şöyle dedi:

"Bir kadını Ensâr'dan bir adamla evlendirmiştik. Hz. Peygamber;

"- Ya Âişe! Yanınızda sizi eğlendirecek kimse yok mu? Çünkü Ensâr (düğünde) **eğlenmeyi sever."**[2]

---

[1] **Tirmizî**, Nikâh, 6/1089.

[2] **Buharî**, Nikâh, 64.

İZAH

Evlendirilen kız, **Es'ad b. Zürâre**'nin yetim kızı **Fâriğa**'dır. O, Ensâr'dan **Nebt b. Câbir**'le evlendirilmişti. Burada Hz. Peygamber'in, düğünlerin eğlence eşliğinde icrâ edilmesi gerektiğini emrettiği açıkça görülmektedir.

٨٩٧٧- (ت س- **محمد بن حاطب الجمحي** رضي الله عنه) قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : «**فصلُ ما بين الحلال والحرام: الدُّفُّ والصوت** ». أخرجه الترمذي.

وزاد النسائي : « **في النكاح** ». وله في أخرى بإسقط « **الدف** ».

8,977- Muhammed b. Hâtıb el-Cumehî, Hz. Peygamber'in şöyle söylediğini rivâyet eder:

"(Erkek-kadın birlikteliğinin) **helâli ile haramı arasındaki fark, def çalmak ve ses** (şarkı söylemek)**tir.**"[3]

RİVÂYETLER

Bunu **Tirmizî** tahric etti.

Nesaî de buna "**düğünde**" kelimesini ilave etti. **Nesaî**'nin diğer bir rivâyetinde "**def**" kelimesi yer almaz.

٨٩٧٨- (س- **عامر بن سعد** رضي الله عنهما) قال : « دخلتُ على قَرَظة بن كعب ، وأبي مسعود الأنصاري في عُرس ، وإذا جوار يُغنِّين ، فقلتُ: أيْ صاحبَيْ رسول الله وأهل بدر ، يُفعَل هذا عندكم ؟ فقالا: اجلس إن شئت فاسمع معَنا ، وإن شئت فاذهب ، فإنه قد رُخِّص لنا في اللهو عند العروس ». أخرجه النسائي.

8,978- Âmir b. Sa'd anlatıyor:

"Bir düğünde Kuraza b. Kâ'b ve Ebû Mes'ûd el-Ensârî'nin yanına gittim. Düğünde genç kızlar şarkı söylüyorlardı. Ben;

---

[3] **Tirmizî**, Nikâh, 6/1088; **Nesaî**, Nikâh, 72.

"- Ey Allah Rasûlü'nün iki sahabîsi ve Bedir'in yiğitleri! Huzurunuzda bu işler yapılıyor (ve siz buna karşı çıkmıyorsunuz)?" dedim. Onlar da cevaben;

"- Canın istiyorsa bizimle otur ve dinle, istemiyorsa da git! Düğünde eğlenmek konusunda bize ruhsat verilmiştir" dediler.[4]

İZAH

Bu bölümde yer alan bu dört rivâyette, Hz. Peygamber'in düğünlerde eğlenmeye ruhsat verdiği, hatta bunu tavsiye ettiği görülmektedir. Az önceki rivâyette, **Bedir** ehli sahabîlerden olan **Kuraza b. Kâ'b** ile **Ebû Mes'ûd el-Ensârî**'nin sergiledikleri tavır da fevkalâde dikkat çekicidir.

DÜĞÜN EĞLENCESİ

Bu rivâyetler münasebetiyle Hz. Peygamber döneminde yapılan düğünlerdeki eğlence ve müzik konusuna temas etmek uygun olacaktır. Gerçi bu konuya daha önce 6223 numaralı hadîsin izahında bilgi verilmişti. Burada kısaca tekrar etmek gerekirse:

Rivâyetlerden, Hz. Peygamber'in bayram ve düğün gibi sevinç günlerinde yapılan eğlencelere karşı müsamahalı bir tavır sergilediği anlaşılmaktadır. Hatta bu konuda **Hz. Ebû Bekir** gibi ileri gelen bazı sahabîlerin müdahalelerine de engel olmuştur. Sahabîlerin bazı oyunlarını mescitte oynadıkları da rivâyetlerde belirtilmektedir. **Hayber** seferine giderken **Âmir b. el-Ekvâ'**ın, kafileyi nağmeli şiirlerle sevk ettiğini öğrenen Rasûlullah'ın (as.); **"Allah ona merhamet buyursun!"** şeklinde duâ ettiği[5], **Hz. Ömer**'in evde şarkı mırıldandığı[6], **Üsâme b. Zeyd**'in mescitte bacak bacak üstüne atarak bir taraftan şarkı mırıldandığı ve diğer taraftan da bacağını sallayarak

---

[4] **Nesaî**, Nikâh, 80.

[5] **Buharî**, Meğâzî, 38.

[6] **Neylu'l-Evtâr**, II, 110.

tempo tuttuğu[7], **Abdullah b. Zübeyr**'in; **"Muhâcirlerden terennüm etmeyeni görmedim"**[8] dediği rivâyet edilmektedir.

Mutlak manada eğlence ve şarkı ile ilgili bu rivâyetlerin dışında, özellikle düğün eğlencesi konusunda daha detaylı rivâyetler vardır. **Buharî**'de rivâyet edilen bir hadîse göre; Hz. Peygamber düğünden gelen kadınları ve çocukları görünce hemen ayağa kalkmış ve; **"Allah biliyor ki siz bana insanların en sevgili olanısınız"** demişti.[9] Hz. Peygamber **Rubeyyi' bint Muavviz**'in düğün eğlencesine bizzat katılmış, hatta gelinin yatağına oturmuş ve def çalıp şarkı söyleyen kızları dinlemişti. Kızlar, **"Aramızda yarın ne olacağını bilen Peygamber vardır"** şeklindeki bir mısraı terennüm ettiklerinde ise hemen müdahale etmiş ve; **"Demin söylediklerinizden söyleyin!"** buyurmuştu. Anlaşılacağı üzere burada müdahale şarkıya değil, sözün anlamına idi. Çünkü yarın ne olacağını sadece Allah bilir, Peygamber dahil hiç kimsenin gaybı bilmesi söz konusu değildir.

Hemen hemen bütün hadîs kitaplarında düğünlerde def çalıp eğlenmek ile ilgili müstakil bâblar bulunmaktadır. Bazı İslâm hukukçularına göre başka zamanlarda haram telakki edilen eğlence çeşitleri, düğünlere mahsus olmak üzere mubahtır. Düğünlerin sessiz yapılmaması, mutlaka def çalıp şarkı söylenmesi gerektiği ısrarla vurgulanır.[10] **Hz. Ömer**'in bir şarkı veya def sesi duyduğunda, **"Nedir bu?"** diye sorduğu, **"Düğün veya sünnet"** olduğu söylenince de hiç müdahalede bulunmadığı rivâyet edilir.[11] Özellikle düğünlerde def vb. çalgılar çalmak ile makamla şarkılar söylemenin câiz olduğu konusunda ulema arasında hemen hemen ittifak vardır. Başka zamanlarda ise kadınların ve çocukların âile içinde çalıp eğlenmelerini **Ebû Yusuf** câiz görür.[12]

---

[7] **Abdurrezzâk**, *Musannaf*, XI, 5.

[8] **Abdurrezzâk**, *Musannaf*, XI, 5.

[9] **Buharî**, Nikâh, 76.

[10] Bkz., **Nesaî**, Nikâh, 72, 80; **Tirmizî**, Nikâh, 6/1088; **Kenzu'l-Ummâl**, XVI, 300; **Neylu'l-Evtâr**, VI, 211-12.

[11] Bkz., **Abdurrezzâk**, *Musannaf*, XI, 5; **Metâlibu'l-Âliye**, II, 53.

[12] Bkz., **Tecrid Tercemesi**, XI, 302.

Müzik dinlemek konusunda ise, bunun câiz olduğunu ve hatta bizzat Hz. Peygamber'in de dinlediğini ifâde eden rivâyetler bulunmaktadır. Başka bir rivâyette siyahî bir câriyenin Hz. Peygamber'in yanında def çalıp şarkı söylediği, bu sırada **Ebû Bekir, Osman** ve **Ali**'nin de oraya geldiği, bu esnada kadının şarkısına devam ettiği, ama **Hz. Ömer** gelince kadının derhal sesini kestiği de kaydedilir.[13]

Nevevî, bir bayram eğlencesine mani olmak isteyen **Hz. Ebû Bekir**'e, Rasûlullah'ın (as.); **"Bu bizim bayramımızdır"** diyerek müdahale etmesini, neşe ve sevinç günlerinde def çalıp eğlenmenin mubahlığına delil sayar.[14]

6225 numaralı hadîste **İbn Ömer**'in müziğe karşı kulağını tıkadığı belirtilmektedir, ama yine **İbn Ömer** ve **Abdullah b. Cafer**'in muğanniyeyi dinledikleri ve "**bunda beis yoktur**" dedikleri de rivâyet edilir.[15] **Hz. Ömer, Hz. Osman, Abdurrahman b. Avf, Ebû Ubeyde b. el-Cerrâh, Sa'd b. Ebî Vakkas, Abdullah b. Zübeyr** ve **Bilâl** gibi birçok meşhur sahabînin müzik dinledikleri rivâyet edilmiştir.[16]

Hâsılı müziği câiz görenler, ne kitapta, ne sahîh sünnette ve ne de sâlih kıyasta, âlet eşliğinde icrâ edilen müziği dinlemenin haram olduğunu gösteren sağlam bir delilin bulunmadığını ileri sürerler.[17]

Bu meseleyi genişçe ele alan **Gazâlî** şu değerlendirmeyi yapar:

"1- Şehvet hisleriyle dolu gençler için yalnızca bu duyguyu tahrik eden müzik haramdır.

2- Müzikle iştigâli meslek edinmek mekruhtur.

3- Güzel sesten zevk almak dışında başka bir duyguya kapılmayan insanlar için mubahtır.

4- Allah aşkı ile dolup taşan, duyduğu güzel ses kendisinde yalnızca güzel duyguları çağrıştıran insanlar için de müstahaptır."

---

[13] **Neylu'l-Evtâr**, IV, 71; VIII, 109.

[14] Bkz., **Neylu'l-Evtâr**, IV, 72.

[15] Bkz., **Neylu'l-Evtâr**, VIII, 104.

[16] Bkz., **Terâtibu'l-İdâriye**, II, 120.

[17] Bkz., **Neylu'l-Evtâr**, VIII, 106.

Gazâlî, müziği haram kılan şeylerin, ona dıştan ârız olan hususlar olduğunu söyler ve bunları da şöyle sıralar:

"1- Söyleyen kadın olur ve dinleyeni de kadın sesi tahrik ederse haramdır. Hatta bu şekilde Kur'ân dinlemek de haramdır.

2- Güfte ahlâka ve inançlara aykırı ise haramdır.

3- İnsanın bütün vakitlerini müzik alırsa haramdır.

4- Sadece şehevî duyguları tahrik ederse de haramdır."[18]

Bu konuda mezheplerin görüşünü de özetleyecek olursak:

1- **Hanefî** ve **Hanbelî** mezhebine göre kös ve def hariç, müziğin icrâsı ve dinlemesi haramdır.

2- **Şâfiî** ve **Mâlikî** mezhebinde ise, bir görüşe göre mekruhtur, diğer görüşe göre de yanında haram işlenmediği ve harama alet edilmediği müddetçe mubahtır.

3- **Zâhirîler**'e ve tasavvufçulara göre ise, bütün çeşitleriyle mubahtır.

Müziğin haram olduğunu söyleyen fukahanın, şehveti tahrik eden kötü müziği kastettikleri de rivâyet edilmiştir.

Netice itibariyle, insan bütün tarihi boyunca müzik ve eğlenceye ihtiyaç duymuş, hiçbir dönemde bütünüyle ondan uzak duramamıştır. Dolayısıyla müzik ve eğlence, insanın en güçlü talepleri arasında yer alır. Hatta insan için bunun bir ihtiyaç olduğunu söylemek de herhalde yanlış olmaz. Eğlencenin çok çeşitlendiği günümüzde genel bir ölçü olarak; söz ve fiil cinsinden haram bir şey yapılıp söylenmediği, ahlâka ve temel İslâmî değerlere muhâlif hareket edilmediği müddetçe, her nevi eğlencenin câiz olduğu söylenebilir. Özellikle düğün ve bayram gibi günlerde bu tür eğlenceler, Rasûlullah'ın (as.) sünnetine de aykırı değildir, bilâkis sünnetin gereğidir. Müslümanların düğün ve bayram gibi günlerde de mahzûn ve mükedder olmak gibi bir zorunlulukları yoktur. Hüzün hâli, ancak cenâzelerde meşrudur; dolayısıyla cenâze ile düğün-bayramı birbirinden ayırmak gerekir.

---

[18] Bkz., **İhyâ**, II, 279.

٨٩٧٩- (ط- زيد بن أسلم رحمه الله) أنّ رسول الله صلى الله عليه وسلم قال : « إذا تزوج المرأة ، أو اشترى الجارية ، فليأخذ بناصيتها ، وليَدْعُ بالبركة ، وإذا اشترى البعير فليأخذ بذروة سنامه ، وليستعذ بالله من الشيطان الرجيم ». أخرجه الموطأ.

8,979- Zeyd b. Eslem'den rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle buyurdu:

"İnsan bir kadınla evlendiği veya bir câriye satın aldığı zaman, onun kâkülünden tutsun ve bereket duâsında bulunsun! Bir deve satın aldığında da elini hörgücüne koysun ve taşlanmış olan şeytandan Allah'a sığınsın!"[19]

٨٩٨٠- (د- عمرو بن شعيب عن أبيه عن جده) أنّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال : «إذا تزوج أحدكم امرأة ، أو اشترى خادما ، فليقل : اللهم إني أسألك خيرها وخير ما جبلتها عليه، وأعوذ بك من شرها وشر ما جبلتها عليه ، وإن اشترى بعيرا ، فليأخذ بذروة سنامه ، وليقل مثل ذلك ». أخرجه أبو داود.

و في رواية « فليأخذ بناصيتها ، وليَدْعُ بالبركة في المرأة والخادم ».

8,980- Amr b. Şuayb'ın, babası vasıtasıyla dedesinden rivâyet ettiğine göre Hz. Peygamber şöyle söyledi:

"Sizden biri, bir kadınla evlendiği veya bir hizmetçi satın aldığı zaman; *'Allah'ım; senden bunun hayrını ve onda yaratmış olduğun (huyların) hayırlısını diliyorum. Onun kötülüğünden ve yaratılışındaki huyların kötülüğünden sana sığınıyorum!'* diye duâ etsin! Bir deve satın aldığında da, devenin hörgücünden tutsun ve aynı şeyi söylesin!"[20]

---

[19] **Muvatta**, Nikâh, 22/52. Munkatı bir senedle rivâyet edilen bu hadîs zayıftır. Ancak bundan sonra gelen rivâyet bunu teyîd etmektedir. Her ne kadar bazıları onu da zayıf görmüşlerse de, **Hâkim** ve **Zehebî** sahîh olduğunu söylemişlerdir.

[20] **Ebû Davud**, Nikâh, 46/2160.

RİVÂYETLER

Bunu **Ebû Davud** tahric etti.

Diğer bir rivâyette; **"câriyenin kâkülünden tutsun ve bereket duâsında bulunsun!"** dediği zikredilir.

İZAH

Bu iki rivâyetin sıhhati konusunda bazı tereddütler varsa da, sahîh olduğu da iddia edilmiştir. Eğer sahihse, buradaki duâdan maksat, Allah'tan hayır dilemektir. Yapılan evliliğin mutlu ve huzurlu geçmesini temenni etmektir. Şayet bir mal veya köle alınmışsa, ondan da hayır görmeyi dilemektir. Her şeyin neticesinden hayır ve bereket temenni edilmesi, son derece insanî bir tavırdır.

٨٩٨١- (ت د- **أبو هريرة** رضي الله عنه) : «أنَّ رسول الله صلى الله عليه وسلم كان إذا رَفَّأَ الإنسان إذا تزوج، قال: **بارك الله لك، وبارك عليك، وجمع بينكما في خير**». أخرجه أبو داود والترمذي.

8,981- Ebû Hureyre'den rivâyet edilmiştir:

"Hz. Peygamber, yeni evlenen birini tebrik etmek istediğinde; **'Allah mübarek etsin! Allah sana bereketler ihsan etsin! Her ikinizi de hayırda birleştirsin!'** diye duâ derdi."[21]

٨٩٨٢- (س- **الحسن البصري** رحمه الله) قال: تزوج عقيل بن أبي طالب امرأة من بني جُشَم، فقالوا : بالرفاء والبنين ، فقال: قولوا كما قالُ رسول الله صلى الله عليه وسلم : «**بارك الله فيكم، وبارك لكم**». أخرجه النسائي.

8,982- el-Hasan el-Basrî anlatıyor:

"Ebû Tâlib'in oğlu Akîl, Benû Cuşem kabilesinden bir kadınla evlenmişti. Kendisini, mutluluk ve çocuklar dileyerek tebrik ettiklerinde;

---

[21] **Tirmizî**, Nikâh, 7/1091; **Ebû Davud**, Nikâh, 37/2130.

"- Rasûlullah'ın (as.) söylediği gibi söyleyin: *'Allah size bereketler lütfeylesin ve sizin için mübarek kılsın!'* deyin!"[22]

٨٩٨٣- (خ م ط د ت س- **أنس بن مالك** رضي الله عنه) : « أنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم رأى على عبد الرحمن بن عوف أثَرَ صُفْرة ، فقال: **مَهْيَمْ ؟ ما هذا ؟** قال: تزوجت ، قال: **بارك الله لك ، أَوْلِمْ ولو بشاة**». أخرجه الجماعة.

8,983- Enes b. Mâlik'ten rivâyet edilmiştir:

"Hz. Peygamber, Abdurrahman b. Avf'ın yüzünde (evlilik alâmeti olan) safran izini görünce;

"- **Hayrola, bu nedir?"** diye sormuş, o da;

"- Evlendim" karşılığını vermişti. Bunun üzerine Rasûlullah (as.);

"- Allah senin için mübârek kılsın! Bari bir koyun da olsa ziyafet çek!" buyurdu.[23]

İZAH

Safran, zaferan gibi bir parfüm çeşididir. Yüze sürüldüğünde izi kalırdı ve özellikle de yeni evlenenler kullanırdı. Hz. Peygamber de, **Abdurrahman**'ın yüzünde safran izini görünce bunun sebebini öğrenmek istemişti.

Bu rivâyet, düğünlerde davetlilere ziyafet çekilmesi gerektiğini ifâde etmektedir. Bu konu 5596 numaralı hadîsin izahında da ele alınmıştı. Burada kısaca özetleyecek olursak:

DÜĞÜN ZİYAFETİ

Bütün hadîs ve fıkıh kitaplarında, düğünde ziyâfet çekmenin gerekliliği konusunda özel bâblar açılmıştır. Hatta Hz. Peygamber, ziyafet vermek için imkânı olmayanlara komşularının yardım etmesini tavsiye etmiştir. Rasûlullah (as.), ısrarla evlenmesini tavsiye ettiği **Rabîatü'l-Eslemî**'nin mehir verecek parası olmadığını

---

[22] **Nesaî**, Nikâh, 73.

[23] **Buharî**, Buyû', 1; Menâkıbu'l-Ensâr, 3; **Müslim**, Nikâh, 13/79-83; **Muvatta**, Nikâh, 21/47; **Ebû Davud**, Nikâh, 30/2109; **Tirmizî**, Nikâh, 10/1094; **Nesaî**, Nikâh, 84.

öğrenince, bizzat kendisi onu temin ediyor. Velîme yapacak parası olmadığını öğrenince de, **Bureyde**'ye, bir koyun almak için komşulardan yardım almasını emrediyor.[24] Hz. Peygamber'in kendi düğününde, **Ümmü Süleym**'in O'na yemek götürdüğü de bilinmektedir.[25] Rasûlullah (as.), **Safiyye** ile evlendiğinde, savaşta olduğu halde ziyafet vermişti. **Hz. Ali, Hz. Fatıma**'ya talip olunca Rasûlullah (as.); **"Ama düğünde ziyafet çekmek gerekir"** buyurmuş, **Hz. Ali** de **Bedir** ganimetinden aldığı bir deve ile **izhir** otu ticareti yapmış, ayrıca zırhını da 480 dirheme **Hz. Osman**'a satarak düğün ziyafeti için para temin etmişti.[26]

Düğünde ziyafet çekmek konusundaki bu ısrarlı emirleri değerlendiren fukaha, bunun hükmü hakkında farklı kanâatler ileri sürmüşlerdir. Buna göre;

1- Bu konudaki hadîslerin zâhirini esas alan **Zâhirî** fukahası, düğün ziyafetinin **farz olduğu** kanâatindedir. **Şafiî, Hanbelî** ve **Mâlikî** fukahasının önemli bir bölümü de bu kanâattedir.

2- Bazı **Şafiîler**'e göre **vâcibdir**.

3- **Hanefîler**'e göre ise vâcib kuvvetinde **müekked bir sünnettir**.[27]

Düğün ziyafetinin ölçüsü konusunda ise, izahına çalıştığımız hadîste, hiç değilse bir koyun kesilmesi emredilmektedir. Sanki bu ifâde, ziyafetin asgarî sınırını gösterir gibidir. Üst sınırı için bir tahdit söz konusu değildir. Çünkü düğün, insan hayatının en önemli dönüm noktasıdır. **Kadı İyaz**; **"İmkânı olan için azamîsinin sınırı yoktur, bu konuda icmâ vardır"** der.[28] Hz. Peygamber'in **"hiç değilse..."** anlamındaki ifâdesi de, imkânı olanın ziyafette geniş davranmasını tavsiye amacını gütmektedir. Ancak elbette ki, her meselede olduğu gibi bu konuda da israf ve gösterişten uzak durmak

---

[24] **Müsned**, IV, 58.

[25] **Buharî**, Nikâh, 65.

[26] **Müsned**, V, 359; **Neylu'l-Evtar**, VI, 198; **Kenzu'l-Ummâl**, XVI, 305; **Tecrid Tercemesi**, VII, 251.

[27] Bkz., **Neylu'l-Evtar**, VI, 198; **Mezâhibu'l-Erbaa**, II, 32; **Tecrid Tercemesi**, VI, 344.

[28] Bkz., **Neylu'l-Evtâr**, VI, 199.

gerekir. Netice olarak bu konuda bir sınırlama getirmekten ziyâde, imkânların ve örfün göz önünde bulundurulması daha uygun olsa gerektir.[29]

Düğünlerde ziyafet vermek gerekli olduğu gibi, düğün davetine gitmek de gereklidir. 5588 numaralı hadîste Hz. Peygamber, davete icabet etmek gerektiğini emretmekte idi. Hz. Peygamber'in bu emrinden dolayı, bir kısım fukaha, davete icâbetin farz olduğunu söylemişlerdir. Hadîslerde geçen; **"...davete icâbet etmeyen Allah'a ve Rasûlüne âsî olmuştur"** ifâdesi de, bu kanâati teyid etmektedir. Fukahanın bir kısmı ise, özellikle düğün davetine gitmenin farz, diğer davetlere gitmenin ise sünnet olduğunu söylemişlerdir. **Hanefî** fukahası da; mutlak olarak her davete gitmenin müekked sünnet, ama düğün davetine gitmenin vâcibe yakın bir sünnet olduğu kanâatindedir. Hatta bazı **Hanefî** fukahası, düğün davetine gitmenin vâcib olduğunu, gitmemenin asla helâl ve câiz olmadığını söylerler. Anlaşılacağı üzere fukaha, özellikle düğün davetine gitmeye ayrı bir önem verirler. Bunun sebebi de bu konuda vârid olan ısrarlı hadîslerdir.[30]

٨٩٨٤- (م ت س- عائشة رضي الله عنها) قالت : « تزوجني رسولُ الله صلى الله عليه وسلم في شوال ، ودخل بي في شوال ، فأيُّ نسائه كان أحظى عنده منّي ؟ قال: وكانت عائشة تستحبُّ أن تُدْخِل نساءها في شوال». أخرجه مسلم والترمذي والنسائي.

8,984- Hz. Âişe anlatıyor:

"Rasûlullah (as.) beni Şevvâl ayında nikâhladı ve yine Şevvâl ayında benimle gerdeğe girdi. Zevcelerinden hangisi, O'nun nazarında benden daha kıymetli olabilir?"

(Hadîsin râvîsi Urve) dedi ki:

---

[29] Bkz., **Zürkanî**, IV, 57; **İbn Hacer**, IX, 210; **Neylu'l-Evtar**, VI, 206; **Beyhakî**, VII, 260; **Tirmizî**, Nikâh, 10/1097; **Ebû Davud**, Et'ime, 3/3745; **Müsned**, V, 28, 371; **Buharî**, Nikâh, 72; **Metâlib**, II, 42.

[30] Bu konuda ayrıca bkz., **Neylu'l-Evtâr**, VI, 202; **Tekmiletu'l-Menhel**, III, 288; IV, 58.

"Hz. Âişe, yakını olan kadınları Şevvâl ayında gerdeğe sokmayı arzu ederdi."[31]

İZAH

Hz. Âişe'nin bu ifâdesinin asıl amacı, Araplar arasında yaygın olan Şevvâl ayında düğün yapılmaz şeklindeki câhiliye telakkisini yıkmaktır. Her dönemde insanlar arasında böyle aslı olmayan bazı inanışlar görülebilir. Günümüzde bazı kesimlerde görülen iki bayram arasında düğün yapılmaz şeklindeki anlayış da bunun başka bir örneğidir.

٨٩٨٥- (خ م د ت- **عبد الله بن عباس** رضي الله عنهما) قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: « **أمَا لو أن أحدكم قال: إذا اراد ان يأتِيَ أهله ، أو قال: حين يأتِيَ أهله بسم الله ، اللهم جَنِّبنا الشيطان ، وجنب الشيطان ما رزقتنا ثم قُدِّر بينهما في ذلك ولد لم يضره شيطان أبدا**». أخرجه البخاري ومسلم وأبو داود والترمذي.

8,985- Abdullah b. Abbas'tan rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle dedi:

"Sizden biri karısı ile ilşkide bulunmak istediği zaman –veya ona yaklaşınca dedi-; ***'Bismillâh... Allah'ım; şeytanı bizden uzaklaştır! Bize lütfedeceğin çocuktan da şeytanı uzaklaştır!'* diye duâ eder ve sonra da onlara bu ilişkiden bir çocuk takdir edilirse, şeytan ona asla zarar veremez."**[32]

İZAH

Burada eşlerin ilişkiye besmele ile başlamalarının emredilmesi, fevkalâde câlib-i dikkattir. Eşler arasında ilişki, hiç şüphesiz meşrûdur, hayırlı bir iştir. Her meşrû işe başlarken besmele çekilmesi de meşrûdur. Bu rivâyetten, çocuğun geleceği ve eğitimi konusunda

---

[31] **Müslim**, Nikâh, 11/73; **Tirmizî**, Nikâh, 9/1093; **Nesaî**, Nikâh, 77.

[32] **Buharî**, Bed'u'l-Halk, 11; **Müslim**, Nikâh, 18/116; **Ebû Davud**, Nikâh, 46/2161; **Tirmizî**, Nikâh, 8/1092.

anne-babanın daha ilişki esnasında dikkatli olmaları ve bu dikkati bütün hayatları boyunca sürdürmeleri gerektiği de anlaşılmaktadır.

İlişki sırasında yukarıdaki duâ yapılacak olursa, şeytanın artık o çocuğa asla zarar veremeyeceği ifâdesi, şüphesiz tartışmaya açıktır. Hangi konularda çocuğa zarar veremeyeceği hususunda çok farklı görüşler ileri sürülmüştür. Çocuğun bedenine zarar veremez, dinine zarar veremez, küfre düşüremez, hiçbir şeyine zarar veremez gibi çok farklı yorumlar yapılmıştır.

Kanâatimizce bu konuda şöyle bir yorum da yapılabilir:

Daha ilişki sırasında çocuğunun geleceğini düşünen ve bunun için bir davranış sergileyen anne-baba, her aşamada çocuğunu iyi yetiştirip iyi terbiye etmeye de büyük dikkat gösterir. Bu da o çocuğa, iyi bir insan olması için gerekli tabiati kazandırır. Dolayısıyla şeytanın âleti olmaz.

الباب الثاني

في أركان النكاح

و فيه فصلان:

الفصل الأول

في العقد

و فيه فرعان:

الفرع الأول

في نكاح المتعة

B- NİKÂHIN RÜKÜNLERİ

I- NİKÂH ÇEŞİTLERİ

1- MUT'A NİKÂHI

٨٩٨٦- (خ م - **عبد الله بن مسعود** رضي الله عنه) قال : « كنا نغزو مع رسول الله صلى الله عليه وسلم ، ليس معَنَا نساء ، فقلنا: ألا نَخْتَصِي؟ فنهانا عن ذلك ، ثم رَخَّص لنا أن نَستمتع ، فكان أحدنا ينكح المرأة بالثوب إلى أجل ، ثم قرأ عبد الله: (**يا أيها الذين آمنوا لا تحرموا طيبات ما أحل الله لكم**) [المائدة: ٨٧] ». أخرجه البخاري ومسلم.

8,986- Abdullah b. Mes'ûd anlatıyor:

"Bizler Rasûlullah'la (as.) birlikte savaşıyorduk. Yanımızda kadınlar bulunmuyordu. *'Kendimizi buralım mı?'* diye söyledik. Hz. Peygamber bizi bundan men etti. Ama sonra mut'a yapmamıza izin verdi. Bizden biri, bir elbise karşılığında bir kadınla belli bir süre için evleniyordu."

Sonra Abdullah; ***"Ey iman edenler! Allah'ın sizin için helâl kıldığı temiz şeyleri haram saymayın!"*** âyetini okudu.[1]

---

[1] **Buharî**, Tefsîr, 5/9; Nikâh, 6, 8; **Müslîm**, Nikâh, 3/11-12.

İZAH

Buradaki âyetin nüzûl sebebi hakkında farklı rivâyetler bulunmaktadır. Bir rivâyete göre bu âyet, ashabdan bazılarının **"cinsel organlarımızı kessek ve dünya şehvetlerinden vazgeçsek..."** şeklinde konuşmaları üzerine nâzil olmuştur.

Bu bölümde mut'a nikâhı denilen, geçici bir süre için yapılan evlilikle ilgili rivâyetler görülecektir.

Mut'a, anlamı itibariyle faydalanmak ve zevklenmek demektir. Belli bir ücret karşılığında ve muvakkat bir süre için yapılan evliliğin adıdır. Bu evlilikten maksat da, sadece faydalanmaktır, yani cinsel tatmindir. Bir kadın ve erkeğin bilgisi ve mutabakatı ile belli bir müddet için yapılan evliliktir. Bu müddet sona erince, boşanmaya gerek kalmadan evlilik de kendiliğinden sona erer. Miras, nafaka, iddet, talak gibi normal bir evlilikte önemli yer tutan hususlar burada söz konusu değildir. Sadece bu faydalanma mukabilinde erkek tarafından kadına ödenmesi kararlaştırılan para vardır.

Mut'a, câhiliye döneminde câri olan bir evlilik şekli idi. İnsanlar buna özellikle evinden uzun süre ayrı kalmayı gerektiren seferler sırasında başvururlardı. **Arabistan**'ın sıcak ikliminde uzun bir süre âilesinden uzak kaldığında insanın cinsel arzuları şüphesiz daha çok artar. İşte mut'ayı insanlar bu arzuların tatmini için uydurmuşlardı. Çok sık başvurulan bir iş olmamakla birlikte zaman zaman mut'a yapıldığı bilinmektedir.

İslâm gelince, bütün diğer konularda olduğu gibi, İslâm'ın bu meselede de aceleci davranmadığı görülmektedir. Zaten çok sık karşılanan bir olay da değildi, uzun süre **Medîne**'den ayrılmak zorunda kalınan bazı savaşlar sırasında uygulanmıştı. İslâm'ın bütün sosyal olaylar konusunda benimsediği tedricîlik ilkesinin, bu konuda da benimsendiğini görmekteyiz.

Mut'a konusunda nakledilen rivâyetler, uzun tartışmaları da beraberinde getirmiştir. Bu rivâyetlerin bir kısmı bu konuda ruhsatı dile getirirken, bir kısmı da bunun yasaklandığını, ruhsatın neshedildiğini ifade etmektedir. Yasaklandığına dair rivâyetler

arasında da farklılıklar bulunmaktadır. Mut'anın **Hayber**'de,[2] **Mekke** fethinde,[3] **Evtas** gazâsında[4] ve veda haccında[5] yasaklandığına dair muhtelif rivâyetler vardır. En son olarak da **Hz. Ömer**'in onu yasakladığı rivâyet edilmektedir. Bütün bunlar tartışmalara yol açmıştır. Netice olarak bu farklı rivâyetler arasında şöyle bir te'life gidilmiştir:

Hz. Peygamber mut'a nikâhını hicretin yedinci yılında **Hayber**'de önce mubah kıldı, bir süre sonra yasakladı. Hicretin sekizinci yılında **Mekke** fethinde tekrar mubah kıldı, bir süre sonra yine yasakladı. Vedâ haccında ise mut'a nikâhının kesin olarak yasaklandığını bütün ümmetine ilan etti. Bu, fetih günü getirdiği yasağın tekrar ilanıdır. Kaldı ki rivâyetlerin sıhhati açısından bakılacak olursa, **Mekke** fethinde yasaklandığını belirten rivâyet, fetih günü yasaklandığını ifâde eden rivâyetten daha sahîh ve daha meşhurdur. **Evtas** gazasında yasaklandığı rivâyeti ile de **Mekke** fethi günleri kastedilmiştir. Çünkü bu iki olay birbirine çok yakın idiler.

İslâm ulemasının önemli bir kısmı, mut'anın iki defa serbest bırakılıp iki defa yasaklandığı kanâatindedir. **İbn Hazm** ve **Nevevî** bunu açıkça dile getirirler. Hatta **Nevevî** bunu **Müslim**'de bâb başlığı olarak kaydeder.[6] Bu konudaki rivâyetler de bu kanâati te'yîd etmektedir.

Mut'anın birkaç kez yasaklandığı şeklindeki rivâyetlere dikkat edilecek olursa, bunların hep sefer halinde iken cereyan ettiği görülür. Yani askerlerin âilelerinden uzak kaldıkları sefer günlerinde mut'a yapmalarına izin veriliyor, ama dönüş sırasında bu izin kaldırılıyordu. Bu durum, mut'anın sadece sefer halinde uygulandığını göstermektedir.

Bilâhare mut'ayı **Hz. Ömer**'in yasaklaması rivâyeti ise, bu, mut'anın Hz. Peygamber tarafından yasaklandığını duymayanlara

---

[2] Bkz., hadîs no; 8992.
[3] Bkz., hadîs no; 8990.
[4] Bkz., hadîs no; 8987.
[5] Bkz., **Ebû Davud**, nikâh, 13/2072.
[6] Bkz., **Müslim**, Nikâh, 3.

duyurmaktan ibarettir. Muhtemelen Rasûlullah'ın (as.) mut'ayı yasakladığını duymayan bazı sahabîler nâdir de olsa mut'a yapıyorlardı. Nitekim **Hz. Ömer** döneminde **Amr b. Hureys** bir câriye ile mut'a yapar, câriye hamile kalır ve durumu **Hz. Ömer**'e haber verir. **Hz. Ömer** de mut'a yasağının herkes tarafından bilinmediğini düşünerek, bu konuyu kesin bir dille halka duyurur ve onun Hz. Peygamber tarafından yasaklandığını ilan eder.[7] Burada **Hz. Ömer**'e ashabdan hiç kimsenin itiraz etmemesi, bu yasağın Rasûlullah (as.) tarafından konulmuş olduğunu ve sahabîlerin büyük çoğunluğunun da bundan haberdar olduklarını gösterir. Aksi halde onların mutlaka itiraz etmeleri gerekirdi.

Genel kanâat, mut'a konusunda ruhsatı ifâde eden rivâyetlerin, sonradan neshedildiği şeklindedir. Bu konuda bazı sahabîlerin farklı görüş belirtmeleri ise, onların, mut'anın yasaklandığından haberdar olamamalarına hamledilir.

Özellikle bazı **Şiîler, Nisâ** sûresindeki; ***"faydalandığınız kadınlara ücretlerini verin!"***[8] âyetini, mut'anın cevâzına delil gösterirler. Ancak âyetteki "**faydalanma**"dan maksat, nikâh yoluyla evlenilen kadından faydalanmadır. Çünkü âyetin başında ve sonunda hep meşrû nikâhtan söz edilmektedir. Âyetteki "**ücret**" kelimesi ise, mehir anlamındadır. Yani, eğer nikah akdinde mehir belirtmişseniz, akitten sonra zifaf yaptığınız takdirde hemen arkasından boşanacak bile olursanız, mehrin tamamını ödeyin; zifaf yapmadıysanız yarısını ödeyin, demektir. Ayrıca "**ücret**" kelimesi, âyetlerde bazen mehir anlamında da kullanılmıştır. Nitekim aynı âyetin devamında ***"kadınları ailelerinin izniyle nikahlayın ve onlara ücretlerini verin!"***[9] buyurulmaktadır. Buradaki ücretten maksat, hiç şüphesiz mehirdir. **Ahzâb** sûresinde de; ***"Ey Peygamber; ücretlerini***

---

[7] **İbn Mâce**, Nikâh, 44/1963.
[8] Nisâ, 24.
[9] Nisâ, 25.

verdiğin hanımlar..."[10] denmektedir. Buradaki ücret kelimesi de, yine mehir anlamındadır.

Mut'anın cevâzı konusunda Kur'ân'dan delil arayanlar olduğu gibi, bazı âlimler de bir kısım âyetleri onun haram olduğuna delil gösterirler. Meselâ **Nûr** sûresinde; *"evlenmeye gücü yetmeyenlerin iffetlerini korumaları"*[11] emredilmektedir. Eğer mut'a câiz olsaydı, iffetlerini korumaları emredilmez, kendilerine mut'aya başvurmaları önerilirdi. Aynı şekilde **Nisâ** sûresinde de; *"evlenmeye gücü yetmeyen câriye ile evlensin... Bu, evlenmemekle zinaya düşmekten korkanlar içindir"*[12] buyurulmaktadır. Eğer mut'a câiz olsaydı, ne zinaya düşme korkusundan söz edilirdi, ne de câriye ile evlenmeye ihtiyaç olurdu!

Mü'minûn sûresinin 5-7. âyetlerinde mü'minlere cinsel tatmin için sadece iki yol gösterilmektedir: nikâhlı eş veya câriye!.. Kendisiyle mut'a yapılan kadın ise, ne eştir, ne de câriye! Öyleyse bu âyetlere göre mut'a haramdır. Ancak bu âyetlerin bu şekilde yorumlanması da eleştirilmiş, zorlama bir yorum olarak görülmüştür. Çünkü cinsel tatmin vasıtası olarak âyette zikredilen nikâhlı eş veya câriyenin dışında, meselâ istimnânın da tatmin yollarından biri olduğu, bunun ise haram olduğuna dair bir nassın bulunmadığı söylenmiştir.[13]

Mut'anın pek çok zarara yol açtığı inkâr edilemez. her şeyden önce âile hayatının sıcak ortamını ortadan kaldırır. Âile ortamında vücûda gelen üstün insanî duygular yeşeremez. Özellikle çocuklar bundan büyük zarar görürler. Âilesiz büyümek zorunda kalırlar. Bugün dünyanın en ciddi sorunlarından biri haline gelen sokak çocukları problemi, yaygınlaşır. Bundan en büyük zararı da kadının göreceği kuşkusuzdur. Kadını para mukabilinde kullanılan, sonra işi bitince atılan bir mal konumuna, para mukabili erkeğin şehvetini

---

[10] Ahzâb, 50.

[11] Nûr, 33.

[12] Nisâ, 25.

[13] Mut'a konusundaki tartışmalar için bkz., **İbn Hacer**, X, 210-218; **Yavuz Ünal**, Hadîs Verilerine Göre Mut'a Nikâhı, Ondokuz Mayıs Üniv. İlahiyat Fak. Dergisi, yıl, 1993, sayı, VII, s, 155-179.

tatmin eden bir âlet durumuna düşürür. Kadının, eş olmak, anne olmak gibi tabiî ve fıtrî arzuları gerçekleşemez. Mut'a ahlâkî düşüklüğe de yol açar. Çünkü babanın mut'a yoluyla ilişkide bulunduğu kadına, oğlunun da mut'a yoluyla veya normal nikâh yoluyla ilişkide bulunması söz konusudur. Bu ise korkunç bir dejenerasyondur, ahlâkî çürümedir. Selim bir vicdanın kabul edemiyeceği bir düşüklüktür. Çünkü mut'a câiz görülürse bir erkek, sadece kendisi başkalarının kızları ve karısıyla değil, başkaları da onun kızları ve karısıyla mut'a yapacaktır. Ruh sağlıklı yerinde olan bir insanın bunu kabul edebilmesi mümkün değildir.

٨٩٨٧- (خ م- سلمة بن الأكوع رضي الله عنه) قال : « رَخّص رسولُ الله صلى الله عليه وسلم عام أوطاس في المتعة ثلاثا ، ثم نهى عنها ». هذا لفظ حديث مسلم.

وأخرج البخاري معناه تعليقا ، فقال : إن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال : « أيما رجل وامرأة توافقا فعشْرة ما بينهما ثلاث ليال ، فإن أحبّا أن يتزايدا أو يتتاركا ، فما أدري : أشيء كان لنا خاصة ، أم للناس عامة؟»

قال أبو عبد الله - يعني البخاري- وقد بيّنه عليٌّ عن النبي صلى الله عليه وسلم أنه منسوخ.

8,987- Seleme b. el-Ekva' şöyle dedi:

"Evtâs yılında Rasûlullah (as.) mut'aya üç gün için izin verdi, sonra onu yasakladı."[14]

RİVÂYETLER

Bu ibâre **Müslim**'indir.

Buharî aynı rivâyeti manen ve muallak olarak tahric eder. Buna göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Bir erkek ve kadın (mut'a için) **anlaşırlarsa, onların beraberlik süreleri üç gündür. Ondan sonra isterlerse bu evliliği hayat boyu sürdürebilirler, yahut ayrılırlar."**

---

[14] **Buharî**, Nikâh, 32, ta'lîkan; **Müslim**, Nikâh, 3/18.

(Seleme der ki): "Bu sadece bize mahsus bir şey miydi, yoksa bütün insanlar için geçerli miydi, bilmiyorum."

Ebû Abdullah –yani Buharî-; "Hz. Ali, mut'anın neshedildiğini açıklamıştır" dedi.

İZAH

Az önce de söylendiği gibi **Evtâs** gazâsı, **Mekke** fethinin hemen devamında cereyan eden bir olaydır. **Evtâs** yılı denince, fetih yılı anlaşılır; çünkü ikisi de aynı yıl vukû bulmuştu.

Buharî'nin; **"Hz. Ali, mut'anın neshedildiğini açıkladı"** sözünü **İbn Hacer, Hz. Ali** onun neshedildiğini Hz. Peygamber'den naklen açıkladı şeklinde anlar.[15]

٨٩٨٨- (خ م- سلمة بن الأكوع وجابر بن عبد الله رضي الله عنهم) قالا : « كُنَّا في جيش، فخرج علينا منادي رسول الله صلى الله عليه وسلم : فقال: إنَّ رسول الله قد أُذِنَ لكم أن تستمتعوا - يعني متعة النساء ».

وفي رواية «أنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم أتانا فأذن لنا في المتعة».

أخرجه البخاري ومسلم. وقد أخرج الحميدي هذين الحديثين في « مسند سَلَمة » ، وجعلهما حديثين وهما في معنى واحد، ولعله أدرك بينهما تفرقة حَمَلَتْهُ على ذلك، فاقتدينا به، ولم يخرج الحديث الثاني في مسند جابر.

8,988- Seleme b. el-Ekva' ve Câbir b. Abdullah'tan rivâyet edilmiştir:

"Bir orduda bulunuyorduk. Rasûlullah'ın (as.) münadisi çıktı ve;

"- Rasûlullah (as.) size mut'a yapmanıza –yani kadınlarla mut'aya- izin verdi" dedi.[16]

---

[15] **İbn Hacer**, X, 216.

[16] **Buharî**, Nikâh, 33; **Müslim**, Nikâh, 3/13-14.

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyete-göre; "Rasûlullah (as.) bize geldi ve mut'a yapmamıza izin verdi" dedi.

Hadîsi **Buharî** ve **Müslim** tahric etti.

Humeydî yukarıdaki iki hadîsi de Seleme'nin müsnedinde tahric etti ve onları iki ayrı hadîs olarak zikretti. Halbuki ikisinin de manası aynıdır. Belki de onu bu ayırıma sevk eden bir sebep vardır. Bu yüzden biz de ona uyarak bunları ayırdık. Ayrıca o, ikinci hadîsi Câbir'in müsnedine almadı.

İZAH

Burada her ne kadar hangi orduda bulundukları belirtilmiyor ise de, önceki rivâyet de göz önüne alındığında, bunun **Evtâs** gazası olması ihtimali kuvvetlidir.

Seleme ve **Câbir**'in rivâyetlerinde mut'anın serbest bırakıldığı belirtilmesine rağmen, yasaklandığına dair bir ifâde bulunmamaktadır. Nitekim onların daha sonra da mut'a yaptıkları bilinmektedir.[17] Muhtemelen onlar, Hz. Peygamber'in mut'ayı yasakladığını duymamış olmalıdırlar.

٨٩٨٩– (ت– عبد الله بن عباس رضي الله عنهما) قال : « إنما كانت المتعة في أول الإسلام، كان الرجل يقدم البلدة ليس له بها معرفة ، فيتزوج المرأة بقدر ما يرى أنه يقيم ، فتحفظ له متاعه ، وتُصلح له شيأه ، حتى إذا نزلت الآية (**إلا على أزواجهم أو ما ملكت أيمانُهم**) [المؤمنون: ٦] قال ابن عباس: فكلُّ فرج سواهما فهو حرام »أخرجه الترمذي.

وفي رواية ذكرها رزين ، قال أبو حمزة : « سمعتُ ابن عباس يُسألُ عن مُتْعة النساء ؟ فرخّص فيها ، فقال له مولى له : إنما ذلك في الحال الشديد وفي النساء قلة؟ – أو نحوه – قال: نعم».

8,989- Abdullah b. Abbas'tan rivâyet edilmiştir:

[17] Bkz., hadîs no; 8993.

"Mut'a ancak İslâm'ın başlangıcında vardı. İnsan, hiç tanıdığı bulunmayan bir yere gider ve orada kalmayı düşündüğü sürece bir kadınla evlenirdi. Kadın da bu süre içinde onun malını muhafaza eder ve gerekli işlerini görürdü. ***"Mü'minler, sadece nikâhlı eşleri veya câriyeleri müstesnâ, herkese karşı namuslarını korurlar"***[18] âyeti nâzil oluncaya kadar bu iş devam etti. Artık bu ikisinin dışında kalan bütün fercler (cinsel organlar), mü'minlere haramdır."[19]

RİVÂYETLER

Rezîn'in zikrettiği bir rivâyete göre; Ebû Hamza şöyle dedi:

"Kadınlarla mut'a yapmak konusu sorulduğunda, onun mut'aya ruhsat verdiğini işittim. Câriyesi kendisine;

"- Bu ancak zor günlerde ve kadınların az olduğu zamanda câizdi" deyince, o da;

"- Evet, öyledir" dedi.

İZAH

İbn Abbas'ın da mut'aya ruhsat verdiğine dair rivâyetler bulunmaktadır. Hatta bundan dolayı **Hz. Ali**'nin şiddetli bir azarına maruz kalmıştı. Muhtemelen **İbn Abbas** da bunun yasaklandığından haberdar olmamıştı. Zaten yaşı da Hz. Peygamber döneminde oldukça küçüktü. Kaldı ki **Tirmizî, İbn Abbas**'ın bu görüşünden bilâhare rucû ettiğini de aynı bâbda rivâyet etmektedir.

٨٩٩٠- (م د س - **محمد بن شهاب**) قال : « قال عروة بن الزبير: إن أخاه عبد الله: قام بمكة ، فقال: إن ناسا أعمى الله قلوبهم ، كما أعمى أبصارهم ، يُفتون بالمتعة - يعرّض برجل - فناداه ، فقال: إنك لَجِلْف جاف ، فلعمري ، لقد كانت المتعة تُفعل على عهد إمام المتقين - يريدُ به رسول الله صلى الله عليه وسلم - فقال له ابن الزبير: فَجَرِّبْ بنَفْسِك ، فوالله لئن فعلتها لأَرْجُمَنَّكَ بأحجارك ، قال ابن شهاب : فأخبرني خالد بن المهاجر بن سيف الله :

---

[18] Mü'minûn, 6.

[19] **Tirmizî**, Nikâh, 29/1122.

أنه بينا هو جالس عند رجل جاءه رجل فاستفتاه في المتعة ، فأمره بها ، فقال له ابن أبي عَمْرة الأنصاري : مَهْلاً ، قال: ما هي والله ، لقد فُعلَتْ في عهد إمام المتقين. قال ابن أبي عمرة : إنها كانت رخصة في أول الإسلام لمن اضْطُرَّ إليها ، كالميتة والدم ولحم الخنزير ، ثم أحكم الله الدين ، ونهى عنها».

قال ابن شهاب : وأخبرني ربيع بن سَبْرة الجُهني : أن أباه قال : « قد كنتُ استمتعتُ في عهد رسول الله صلى الله عليه وسلم بِبُرْدَيْن أحمرين امرأة من بني عامر ، ثم نهانا رسولُ الله صلى الله عليه وسلم عن المتعة ».

قال ابن شهاب : وسمعتُ الربيع بن سَبْرة : يحدّث ذلك عمر بن عبد العزيز وأنا جالس.

وفي رواية عن عمر بن عبد العزيز قال : حدثني الربيع بن سَبْرَة عن أبيه أن رسول الله صلى الله عليه وسلم نهى عن المتعة ، وقال: « **ألا إنها حرام من يومكم هذا إلى يوم القيامة ، ومن كان أعطى شيئا فلا يأخذه** ».

وفي رواية قال سبرةُ: «أَذنَ لنا رسولُ الله صلى الله عليه وسلم بالمتعة فانطلقتُ أنا ورجل إلى امرأة من بني عامر كأنها بَكْرة عَيطاء فعرضنا عليها أنفسنا فقالت: ما تعطي؟ فقلت: ردائي وقال صاحبي: ردائي، وكان رداء صاحبي أجود من ردائي، وكنتُ أشبَّ منه فإذا نظرتْ إلى رداء صاحبي أعجبتها، وإذا نظرت إليّ أعجَبْتُها ثم قالت: أنت ورداءك يكفيني فمكثتُ معها ثلاثا ثم إنّ رسول الله صلى الله عليه وسلم قال: **مَنْ كان عنده شيء من هذه النساء التي يَتمتع بها فَلْيُخلِّ سبيلها** ».

وفي رواية عن الربيع : « أنّ أباهُ غزا مع رسول الله صلى الله عليه وسلم فتح مكة ، قال : فأقمنا بها خمس عشرة – ثلاثين بين ليلة ويوم– فأذن لنا رسول الله صلى الله عليه وسلم في متعة النساء ، فخرجتُ أنا ورجل من قومي ، ولي عليه فَضْل في الجمال وهو قريب من الدَّمامة ، ومع كل واحد منَّا بُرْدُه ، فبردي خَلَق ، وأما برد ابن عمي : فبرد جديد غَضّ ، حتى إذا كنا بأسفل مكة أو بأعلاها ، فتلقتنا فتاة مثل البَكْرة العَنَطْنَطة – أو كأنها بكرة عيطاء – فقلنا لها : هل لك أن يستمتع منك أحدنا؟ قالت: وماذا تبذلان؟ فنشر كل واحد منا بُرْدَهُ ، فجعلت تنظر إلى الرجلين ، ويراها صاحبيّ تنظر إلى عِطْفها ، فقال : إن برد هذا خَلَق ،

وبردي جديد غضٌّ ، فقالت: بردُ هذا يكفيني ، لا بأس به - مرتين ، أو ثلاثا - ثم استمتعت به منها ، فلم أخرج حتى حرّمها رسول الله صلى الله عليه وسلم ». وفي رواية نحوه ، وزاد : « هل يصلح ذاك ؟ » وفيه قال : « إن برد هذا خَلَق مَحّ ».

وفي أخرى : « أنَّ أباهُ كان مع رسول الله صلى الله عليه وسلم ، فقال : **يا أيها الناس ، إني قد كنت أذنْتُ لكم في الاستمتاع من النساء ، وإن الله قد حرم ذلك إلى يوم القيامة ، فمن كان عنده منهن شيء فليُخَلِّ سبيله ، ولا تأخذوا مما آتيتموهن شيئا**». زاد في رواية: «رأيتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قائما بين الركن والباب وهو يقول... فذكر الحديث، وذكر التحريم إلى يوم القيامة».

وفي أخرى قال : « أمرنا رسولُ الله صلى الله عليه وسلم بالمتعة عام الفتح ، حين دخلنا مكة، ثم لم نخرج منها حتى نهانا عنها ». وفي أخرى نحو ما تقدم ، وفيه : « فآمَرَتْ نفسَها ساعة ، ثم اختارتني على صاحبي ، فكنّ معنا ثلاثا ، ثم أمرنا رسولُ الله صلى الله عليه وسلم بفراقهن ».

وفي أخرى مختصرا «أنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم نهى زمان الفتح عن متعة النساء».

زاد في رواية : « أن أباه كان تمتع ببردين أحمرين ». هذه رواية مسلم.

وفي رواية أبي داود عن الزهري قال: «كنا عند عمر بن عبد العزيز ، فتذاكرنا متعة النساء، فقال له رجل يقال له الربيع بن سبرة: أشهد على أبي أنه حدّث: أنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم نهى عنها في حجة الوداع ». وفي رواية مختصرا عن سبرة : « أَنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم حرَّم متعة النساء » وأخرج النسائي الرواية الثالثة بطولها.

[وفي رواية أبي داود عن الزهري قال: « كنا عند عمر بن عبد العزيز ، فتذاكرنا متعة النساء ، فقال له رجل ، يقال له الربيع بن سَبرة : أشهد على أبي أنه حَدَّث: أَنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم حرم متعة النساء »].

8,990- Muhammed b. Şihâb, Urve b. Zübeyr'den naklediyor: "Kardeşim Abdullah Mekke'de ayağa kalktı ve;

"- Allah bazı insanların gözlerini kör ettiği gibi kalplerini de kör etti; onlar mut'aya fetvâ veriyorlar" dedi. O bu sözüyle bir adama (İbn Abbas'a) ta'rizde bulunuyordu. O adam da;

"- Sen ahmak, rezil bir adamsın!.. Hayatıma yemin ederim ki, müttakîlerin imamı –Rasûlullah'ı (as.) kastediyor- zamanında mut'a yapılıyordu" diye karşılık verdi. Abdullah b. Zübeyr de ona;

"- Öyleyse sen de denesene! Allah'a yemin ederim ki, eğer böyle bir şey yapacak olursan, seni kendi taşlarınla recmederim" dedi.

Hadîsin râvîsi İbn Şihâb şöyle dedi:

"Halid b. el-Muhâcir b. Seyfullah'ın bana haber verdiğine göre; kendisi bir adamın yanında otururken, bir adam gelip mut'a konusunda fetvâ istemiş. O da mut'a yapmasına fetvâ vermiş. Bunun üzerine İbn Ebî Amra el-Ensârî, ona;

"- Ağır ol bakalım!" demiş. O da cevaben;

"- Neden? Vallahi, müttakîlerin imamı zamanında mut'a yapılmıştı" demiş. İbn Ebî Amra da şu karşılığı vermiş:

"- Mut'a, İslâm'ın başlangıç dönemlerinde, tıpkı lâşe, kan ve domuz eti yemek gibi zorda kalan insanlara tanınan bir ruhsattı. Ama sonra Allah dinini sağlamlaştırdı ve mut'ayı yasakladı."

İbn Şihâb şöyle dedi: "Bana Rabî b. Sebre el-Cühenî'nin haber verdiğine göre, babası şöyle demiş:

"Rasûlullah (as.) döneminde ben, Benû Âmir kabilesinden bir kadınla iki kırmızı hırka karşılığında mut'a yapmıştım. Ama bilâhare Rasûlullah (as.) bizi mut'adan men etti."

İbn Şihâb; "Ben Rabî b. Sebre'nin bunu Ömer b. Abdülazîz'e rivâyet ettiğini oturduğum yerden işittim" dedi.[20]

RİVÂYETLER

Ömer b. Abdülaziz'den gelen diğer bir rivâyet şöyledir:

"Rabî b. Sebre bana, babasından naklen Rasûlullah'ın (as.) mut'ayı yasakladığını ve Hz. Peygamber'in şöyle dediğini rivâyet etti

[20] **Müslim**, Nikâh, 3/19-28; **Ebû Davud**, nikâh, 14/2072-73; **Nesaî**, nikâh, 71.

"Şunu iyi bilin ki mut'a, bugünden itibaren kıyâmet gününe kadar haramdır! Binâenaleyh kim (mut'a için) **bir ödeme yapmışsa, artık onu geri almasın!"**

Başka bir rivâyete göre de Sebre şöyle dedi:

"Rasûlullah (as.) mut'a yapmamıza izin vermişti. Bunun üzerine ben, başka bir adamla birlikte Benû Âmir kabilesinden bir kadına gittim. Kadın sanki genç ve uzun boylu bir deve gibi idi. Kendimizi kadına takdim ettik. Kadın;

"- Peki bana ne vereceksiniz?" diye sordu. Ben;

"- Hırkamı veririm" dedim. Arkadaşım da;

"- Ben de hırkamı veririm" dedi.

Arkadaşımın hırkası benimkinden daha yeni idi, ama ben ondan daha gençtim. Kadın arkadaşımın hırkasına bakınca onu beğendi, ama bana bakınca da beni beğendi. Sonra da;

"- Sen ve hırkan bana yeter" dedi.

Ben kadınla üç gün kaldım. Sonra Rasûlullah (as.);

"- Kimin yanında şu mut'a yaptığı kadınlardan biri varsa, ona yol versin!" buyurdu.

Rabî'den gelen başka bir rivâyete göre; "babası, Rasûlullah'la (as.) birlikte Mekke fethine katılmıştı. Sonra babası şöyle anlatmış:

"Mekke'de onbeş –gece gündüz ayrı sayılırsa otuz- gün kaldık. O sırada Rasûlullah (as.) bize, kadınlarla mut'a yapmamıza izin verdi. Ben ve kabilemden bir adam birlikte dışarı çıktık. Ben ondan daha yakışıklı idim, o ise çirkine yakın biriydi. Her ikimiz de hırka giyiyordu; benim hırkam eski, amcamın oğlunun hırkası ise yepyeni idi. Mekke'nin alt tarafına, yahut üst tarafına gittiğimizde, uzun boyunlu dişi deve gibi (boylu-poslu) bir kadınla karşılaştık. Ona;

"- Bizden biri ile mut'a yapar mısın?" dedik. Kadın;

"- Ne vereceksiniz?" diye sorunca, ikimiz de hırkamızı gösterdik.

Bunun üzerine kadın ikimizi de süzmeye başladı. Arkadaşım, kadının (kendisine değil de) yanındakine (yani bana) baktığını farkedince;

"- Onun hırkası eski, ama benimkisi yepyenidir" dedi. Kadın da iki veya üç defa;

"- Onun hırkası bana yeter, beis yok" dedi. Sonra o kadınla mut'a yaptım ve Rasûlullah (as.) mut'ayı haram kılıncaya kadar onun yanından çıkmadım"

Buna benzer başka bir rivâyette kadının;

"- Bunun hırkası işe yarar mı?" diye sorduğu ve ayrıca arkadaşının da;

"- Onun hırkası eski püsküdür" dediği ilavesi vardır.

Başka bir rivâyete göre de; Rabî'in babası Rasûlullah'la (as.) beraber idi. Hz. Peygamber şöyle buyurmuş:

"Ey insanlar!.. Ben, kadınlarla mut'a yapmanız konusunda size izin vermiştim. Ama Yüce Allah mut'ayı kıyâmet gününe kadar haram kılmıştır. Binâenaleyh kimin yanında o kadınlardan biri varsa, ona yol versin! Ayrıca onlara mut'a karşılığı olarak verdiğiniz hiçbir şeyi de geri almayın!"

Başka bir rivâyette; "Rasûlullah'ı (as.) Rükn ile Kâbe kapısı arasında ayakta dururken gördüm" ilavesi vardır. Bu rivâyette daha sonra aynı hadîs zikredilir, mut'anın kıyâmet gününe kadar haram kılındığı ifâdesi de yer alır.

Diğer bir rivâyette ise şöyle dedi:

"Fetih yılında Mekke'ye girdiğimizde Rasûlullah (as.) bize mut'a yapmamızı emretmişti. Sonra mut'ayı bize yasaklamadan Mekke'den çıkmadık."

Yukarıda geçen rivâyete benzer başka bir rivâyette şu ifâdeler de yer alır:

"...Kadın bir müddet düşündü, sonra arkadaşımı değil beni seçti. Üç gün birlikte olduk. Sonra Rasûlullah (as.) bize mut'a yaptığımız kadınlardan ayrılmamızı emretti."

Bir başka muhtasar rivâyet de; "Fetih yılında Rasûlullah (as.) kadınlarla mut'a yapmayı yasakladı" şeklindedir.

Başka bir rivâyette de; "Babası Sebre, iki kırmızı hırka karşılığında mut'a yapmıştı" ilavesi vardır.

Bunlar, **Müslim**'in rivâyetleridir.

Ebû Davud'un Zührî'den rivâyeti ise şöyledir:

"Ömer b. Abdülaziz'in yanında kadınlarla mut'a meselesini konuşuyorduk. Rabî' b. Sebre adında biri, Ömer b. Abdülaziz'e;

"- Ben babamın; *'Rasûlullah (as.) vedâ haccı sırasında mut'ayı yasakladı'* dediğine şehâdet ederim" dedi.

Sebre'den gelen muhtasar bir rivâyet de; "Rasûlullah (as.) kadınlarla mut'a yapmayı yasakladı" şeklindedir.

Nesaî de yukarıdaki üçüncü rivâyeti uzun uzun tahric etti.

İZAH

Bu hadîs, mut'a konusunda en güvenilir kabul edilen rivâyetlerdendir. **Müslim** bu hadîsi on iki ayrı senedle rivâyet etmektedir. Daha da önemlisi bu hadîsin râvîsi, sadece duyduğunu nakletmekle kalmamış, bizzat kendisi mut'a yapmış, olayı bizzat yaşamış olan adamdır. Bu itibarla konuyu en iyi bilen kişidir. Buna göre Hz. Peygamber **Mekke** fethi sırasında önce mut'aya izin vermiş, ama bilâhare onu kesin bir dille ve kıyâmete kadar yasaklamıştı.

٨٩٩١- (ط- **عروة بن الزبير** رحمه الله) قال : « إن خولة بنت حكيم دَخَلَت على عمر بن الخطاب، فقالت: إن ربيعة بن أمية استمتع بامرأة مُوَلَّدَة ، فحملت منه، فخرج عمر يجُرُّ رداءه فزعا ، فقال: هذه المتعة ، ولو كنت تقدمتُ فيها لَرَجَمْتُ ». أخرجه الموطأ.

8,991- Urve b. Zübeyr anlatıyor:

"Havle bint Hakîm, Hz. Ömer'in huzuruna girdi ve;

"- Rabîa b. Ümeyye çocuklu (evli) bir kadınla mut'a yaptı ve kadın hâmile kaldı" dedi. Hz. Ömer cübbesini çekip telaşla;

"- Bu mut'adır! Eğer daha önce bunun yasaklandığını insanlara duyurmuş olsaydım, onu recmederdim" diyerek dışarı çıktı.[21]

---

[21] **Muvatta**, Nikâh, 18/42.

İZAH

Rabîa, Mekke fethinde müslüman olmuş biriydi. **Safvân b. Ümeyye**'nin kardeşidir. Bilâhare irtidat ederek hıristiyan oldu, **Suriye**'ye kaçtı ve **Kayzer**'in yanında hıristiyan olarak öldü. Yukarıda sözü edilen olay ise, **Rabîa** henüz hıristiyan olmadan önce meydana gelmişti.

٨٩٩٢- (خ م ط ت س- محمد بن الحنفية رحمه الله) أن عليّا قال لابن عباس : « إنّ رسول الله صلى الله عليه وسلم نهى عن متعة النساء يوم خيبر ، وعن أكل لحوم الحمر الإنسية ». أخرجه الجماعة إلا أبا داود.

8,992- Muhammed b. el-Hanefiye'den rivâyet edildiğine göre, Hz. Ali, İbn Abbas'a şöyle dedi:

"- Şüphesiz Rasûlullah (as.) Hayber günü, kadınlarla mut'a yapmayı ve ehlî eşek etini yemeyi yasakladı."[22]

٨٩٩٣- (م- جابر بن عبد الله رضي الله عنهما) قال : « كُنا نستمتع بالقُبْضة من التمر والدقيق الأيامَ على عهد رسول الله صلى الله عليه وسلم وأبي بكر ، حتى نهى عنه عمر في شأن عمرو بن حُريث ». أخرجه مسلم.

8,993- Cabir b. Abdullah şöyle dedi:

"Hz. Peygamber ve Hz. Ebû Bekir dönemlerinde bizler, bir avuç hurma ve un mukabilinde birkaç günlüğüne mut'a yapardık. Nihayet Amr b. Hureys olayında Hz. Ömer mut'ayı yasakladı."[23]

İZAH

Cabir'in bu ifâdesi, mut'anın Hz. Peygamber tarafından kesin olarak yasaklandığını duymamış olduğuna hamledilmektedir. Zaten

---

[22] **Buharî**, Megâzî, 38; Nikâh, 31; Zebâih, 28; Hiyel, 3; **Müslim**, Nikâh, 3/29; **Muvatta**, Nikâh, 18/41; **Tirmizî**, Nikâh, 28/1121; **Nesaî**, Nikâh, 71.

[23] **Müslim**, Nikâh, 3/16.

mut'a, öyle çok sık başvurulan bir şey değildi. Eğer sık sık mut'a yapılmış olsaydı, herkes onu öğrenecek ve yasaklamadan haberi olanlar derhal müdahale edeceklerdi. Burada mut'anın ancak sefer halinde yapılan bir iş olduğunu da ilave etmek gerekir.

Yukarıda ismi geçen **Amr b. Hureys** de, Hz. Peygamber'in mut'ayı yasakladığından haberdar olmayanlardandı. Bu yüzden **Hz. Ömer** döneminde bir kadınla mut'a yapmış, kadın hâmile kalmış ve **Hz. Ömer**'e durumunu arz etmiş, **Hz. Ömer** de mut'a yasağının herkes tarafından bilinmediğine kanâat getirerek halkı toplamış ve onlara mut'anın kesin olarak yasak kılındığını tamim etmişti.

الفرع الثاني

في نكاح الشِّغار ، ونكاح الجاهلية

2- ŞİĞÂR NİKÂHI VE CÂHİLİYE NİKÂHLARI

٨٩٩٤- (خ م ط د ت س- عبد الله بن عمر رضي الله عنهما) : « أَنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم نهى عن الشغار ، وهو أن يزوج الرجل ابنته أو أخته الرجلَ على أن يزوجه ابنته أو أخته وليس بينهما صداق». أخرجه البخاري ومسلم والموطأ والنسائي، إلا أن النسائي لم يذكر « **الأخت**».

وفي رواية لمسلم: أَنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال : « **لا شغار في الإسلام** ».

وفي أخرى: «أنه نهى عن الشغار» لم يزد على هذا. وأخرج الترمذي وأبو داود هذه الرواية الأخيرة.

8,994- Abdullah b. Ömer'den rivâyet edilmiştir:

"Rasûlullah (as.) *şiğâr* nikâhını yasakladı. *Şiğâr,* bir erkeğin kızını veya kızkardeşini bir adama vermesi, mukabilinde de adamın

kızını veya kızkardeşini alması, ama hiçbirinin de mehir ödememesi şeklinde yapılan bir evliliktir."[24]

RİVÂYETLER

Bunu **Buharî, Müslim, Muvatta** ve **Nesaî** tahric etti. Ancak **Nesaî**, "kızkardeşi" kelimesini zikretmedi.

Müslim'in başka bir rivâyetine göre ise Rasûlullah (as.); **"İslâm'da şiğâr nikâhı yoktur"** buyurdu.

Başka bir rivâyet de sadece; "Hz. Peygamber şiğâr evliliğini yasakladı" şeklindedir.

Bu son rivâyeti **Tirmizî** ve **Ebû Davud** da tahric ettiler.

İZAH

Şiğâr nikâhının ne olduğu yukarıda anlatılmaktadır; bir erkeğin kızını veya kızkardeşini, başka bir adamın kızı veya kızkardeşi ile değiş-tokuş yapmasıdır. Bu, câhiliye döneminde yaygın olan bir nikâh şekli idi. Bu evliliğin yasaklanmasının sebebi, iki tarafın da kızlara vermeleri gereken mehri ödememeleridir. Her iki taraf da evliliği mehir ödememek şartıyla yapmaktadırlar. Halbuki mehir tamamen kadının hakkıdır, onun ödenmemesi ise kadının mağduriyetine yol açar. Burada ayrıca kadının bir mal gibi değiş-tokuş yapılmak istenmesi de söz konusudur.

Bazı âlimlere göre ***şiğâr*** nikâhının yasaklanmasının sebebi, kadınlara mehir verilmemesi değil, kadınların cinsel organlarının mehir sayılmasıdır. Yani her biri, kendi kızının cinsel organını, diğer kadının mehri saymaktadır. Buna gerekçe olarak da mehrin, nikâhın sıhhat şartı olmadığı gösterilmiştir. Nitekim hiç mehirden söz etmeden iki kişinin birbirlerinin kızıyla evlenmeleri câiz görülmüştür.

Bazıları ise; iki kadından her birinin nikâh akdinin, diğer kadının nikâh akdine bağlanmış olmasını yasak sebebi olarak gösterir. Yani iki veliden her birinin; **"sen kızını bana nikâhlamadan ben de**

---

[24] **Buharî**, Nikâh, 29; Hiyel, 3; **Müslim**, Nikâh, 7/57-60; **Muvatta**, Nikâh, 11/34; **Ebû Davud**, Nikâh, 15/2074; **Tirmizî**, Nikâh, 30/1124; **Nesaî**, Nikâh, 60-61.

kızımı sana nikâhlamam" demesi ve kızları karşılıklı olarak aynı zamanda nikâhlamalarıdır.

Şiğâr evliliğinin haram olduğu konusunda fukaha arasında da icmâ vardır. Buna rağmen yine de ***şiğâr*** yoluyla nikâh yapılacak olursa durumun ne olacağı konusu tartışmalıdır. Fukahanın ekserisi bu nikâhın bâtıl ve fâsit olduğunu söyler. **Hanefîler** ise nikâhın sahîh olduğu, ama mehrin düşmeyeceği ve mehr-i misil ödenmesi gerektiği kanâatindedirler. Bir kısım **Şâfiîler** de bu görüştedirler. **Evzâî**'ye göre ise gerdeğe girilmemişse nikâh bozulur, mehir belirlenerek yeniden nikâh yapılır; şayet gerdeğe girilmişse, mehr-i misil gerekir.

Veliler, kızlara mehirlerini ödedikleri takdirde karşılıklı olarak kız alıp vermelerinde şüphesiz bir mahzur yoktur.[25]

٨٩٩٥- (م س- **أبو هريرة** رضي الله عنه) : « أَنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم نهى عن الشغار ، وهو أن يقول: زوجني ابنتك ، وأزوجك ابنتي ، أو زوجني أختك ، وأزوجك أختي ».

أخرجه مسلم. وفي رواية النسائي « أنه نهى عن الشغار » لم يزد.

8,995- Ebû Hureyre'den rivâyet edilmiştir:

"Hz. Peygamber ***şiğâr*** evliliğini yasakladı. Bu evlilik bir adamın; *'kızını bana ver, ben de kızımı sana vereyim yahut kızkardeşini bana ver, ben de kızkardeşimi sana vereyim'* diyerek yapılan bir evlilik şekli idi."[26]

RİVÂYETLER

Bunu **Müslim** tahric etti.

Nesaî'nin rivâyeti ise sadece; "Hz. Peygamber ***şiğâr*** evliliğini yasakladı" şeklindedir.

---

[25] Bkz., **İbn Hacer**, X, 203-205

[26] **Müslim**, Nikâh, 7/61; **Nesaî**, Nikâh, 61.

٨٩٩٦- (م- جابر بن عبد الله رضي الله عنهما) قال: «نهى رسولُ الله صلى الله عليه وسلم عن الشغار». أخرجه مسلم.

8,996- Câbir b. Abdullah şöyle dedi:

"Rasûlullah (as.) şiğâr evliliğini yasakladı."[27]

٨٩٩٧- (د- عبد الرحمن بن هرمز الأعرج) : « أنَّ العباس بن عبد الله بن العباس أنكح عبد الرحمن بن الحكم ابنته ، وأنكحه عبد الرحمن ابنته ، وكانا جعلا صداقا ، فبلغ ذلك معاوية ، فكتب إلى مروان يأمره بالتفريق بينهما ، وقال في كتابه: هذا هو الشغار الذي نهى عنه رسولُ الله صلى الله عليه وسلم ». أخرجه أبو داود.

8,997- Abdurrahman b. Hürmüz el-A'rac'dan rivâyet edildiğine göre;

"Abdullah b. Abbas'ın oğlu Abbas[28], Abdurrahman b. el-Hakem'e kızını vermiş, Abdurrahman da ona kendi kızını vermiş; her ikisi de mehir tayin etmişlerdi. Halife Muâviye bunu duyunca, hemen (Medîne valisi) Mervân'a bir yazı yazdı ve onları ayırmasını emretti. Yazısında; *'bu, Rasûlullah'ın (as.) yasaklamış olduğu şiğâr evliliğidir'* demişti."[29]

İZAH

Burada **Muâviye**'nin bu evliliği geçersiz saymasının sebebi açık değildir. İlk akla gelen ihtimal şudur: Muhtemelen **Muâviye**, mehirleri verilse bile iki erkeğin kızlarını karşılıklı olarak birbirlerine vermelerini de Rasûlullah'ın (as.) yasaklamış olduğu ***şiğâr*** evliliği olarak görüyordu; o yüzden bu evliliğin feshedilmesini istemişti. Bu

---

[27] **Müslim**, Nikâh, 7/62

[28] **Abbas b. Abdullah b. Abbas b. Abdülmuttalib el-Hâşimî**: Tâbiîlerdendir. Meşhur sahabî İbn Abbas'ın oğludur. Kendisinden Abdurrahman b. Hürmüz rivâyet etti. Hadîsi **Ebû Davud**'da yer almaktadır. Hayatı hakkında fazla bilgi bulunmamaktadır.

[29] **Ebû Davud**, Nikâh, 15/2075.

ise, önceki rivâyetlerle çelişmektedir. Ancak burada başka bir ihtimal daha vardır. **"Her ikisi de mehir tayin etmişti"** diye tercüme ettiğimiz cümle, **"her ikisi de** (kızını nikâhlamayı, kendi alacağı kadının) **mehrine saydılar"** diye de anlaşılmıştır. Yani her biri kendi kızını öbürüne vermeyi, ondan alacağı kızın mehri saydı demektir. Bu durumda bu rivâyetle öncekiler arasında bir çelişki kalmaz.

٨٩٩٨- (خ د- عروة بن الزبير أن عائشة رضي الله عنها) أخبرته : « أن النكاح في الجاهلية كان على أربعة أنحاء: فنكاح منها : نكاح الناس اليوم ، يخطب الرجل إلى الرجل وليته ، أو ابنته ، فيُصْدِقها ، ثم ينكحها ،

ونكاح آخر : كان الرجل يقول لامرأته ، إذا طهُرتْ من طَمْثها : أرسلي إلى فلان فاستبضعي منه، ويعتزلها زوجها، فلا يمسّها حتى يتبين حملها من ذلك الرجل الذي تستبضع منه، فإذا تبين حملها أصابها زوجها إذا أحبّ، وإنما يفعل ذلك رغبة في نجابة الولد، فكان هذا النكاح نكاح الاستبضاع

ونكاح آخر : يجتمع الرهط ما دون العشرة ، فيدخلون على المرأة ، كلهم يُصيبها ، فإذا حملت ووضعت ، ومرّ ليال بعد أن تضع حملها : أرسلت إليهم ، فلم يستطع رجل منهم أن يمتنع ، حتى يجتمعوا عندها ، فتقول لهم : قد عرفتم الذي كان من أمركم ، وقد ولدتُ ، وهو ابنك يا فلان - تسمي من أحبّتْ باسمه - فتُلْحق به ولدها ، لا يستطيع أن يمتنع الرجل ،

ونكاح رابع : يجتمع الناس الكثير ، فيدخلون على المرأة لا تمتنع ممن جاءها - وهن البغايا - كن ينْصبن على أبوابهن الرايات ، وتكون علما ، فمن أرادهن دخل عليهن ، فإذا حملت إحداهن ووضعت، حملها جمعوا لها ودعَوْا لها القافة ، ثم ألحقوا ولدها بالذي يرون ، فالتاطَ به ، ودُعيَ ابنه ، لا يمتنع من ذلك ، فلما بُعث محمد صلى الله عليه وسلم بالحق هدم نكاح الجاهلية كله ، إلا نكاح الناس اليوم ». أخرجه البخاري وأبو داود إلا أن أبا داود قدم النكاح الرابع ، فجعله أولا.

8,998- Urve b. Zübeyr, Hz. Âişe'nin kendisine şöyle söylediğini rivâyet eder:

"Câhiliye döneminde dört çeşit nikâh vardı:

1- Bugünkü gibi normal nikâh; biri, başka birine gidip velisi bulunduğu kadını veya onun kızını kendisinden ister, kadına mehrini verir, sonra onunla evlenir.

2- Diğeri döl alma nikâhıdır: Bir kadın hayızdan temizlendiğinde, kocası kendisiyle ilişkide bulunmadan, ona; *'falan adama git ve ondan döl al (ilişkide bulun)!'* der. Kadın, döl alacağı o adamdan hâmile kaldığı anlaşılıncaya kadar, kocası onunla ilişkide bulunmazdı. Hâmile kaldığı belli olunca da, isterse ilişkiye geçerdi. Böyle bir uygulamayı da asîl, necîp bir çocuk sahibi olmak istedikleri için yaparlardı. Buna ***nikâhu'l-istibdâ'*** (döl alma nikâhı) derlerdi.

3- Üçüncüsü de şudur: On kişiden daha az bir gurup erkek bir araya gelir, aynı kadına giderler ve her biri onunla ilişkide bulunurdu. Şayet bu ilişkiden kadın hâmile kalır ve bir çocuk dünyaya getirecek olursa, doğumdan birkaç gün sonra o adamlara haber gönderirdi. Onlardan hiç biri gelmemezlik yapamazlardı. Hepsi de gelip kadının evinde toplanırlardı. Kadın onlara; *'yaptığınızı biliyorsunuz; ben bu ilişkiden bir çocuk dünyaya getirdim"* der ve sonra da istediği bir erkeğin ismini söyleyerek; *'bu senin çocuğundur, ya falan!'* diye babasını tayin eder ve çocuğu ona ilhak ederdi. Adamın bunu kabul etmemeye hakkı yoktu.

4- Dördüncüsü de şudur: Pek çok kişi bir araya gelip bir kadının yanına giderlerdi. Kadın, bunlardan hiçbirini geri çevirmezdi. Çünkü onlar fâhişe idiler ve bunun göstergesi olarak da kapılarına bayrak dikerlerdi. Arzu eden herkes oraya girebilirdi. Eğer kadın bu tür ilişkiden hâmile kalıp çocuğunu doğuracak olursa, onunla ilişkide bulunan erkeklerin hepsi toplanır, çocuğun babasını tayin etmesi için de ***kâif*** (denilen kâhinleri) çağırırlardı. Onlar da çocuğun kime âit olduğunu söyler ve bebeği ona nispet ederlerdi. Artık o çocuk, o adamın çocuğu olarak görülürdü. Adam da bunu reddedemezdi.

Sonra Yüce Allah Muhammed aleyhisselâmı hakla gönderince, bugünkü meşrû nikâh şekli hariç bütün câhiliye nikâh çeşitlerini ortadan kaldırdı."[30]

---

[30] **Buharî**, Nikâh, 37; **Ebû Davud**, Talak, 33/2272.,

RİVÂYETLER

Hadîsi **Buharî** ve **Ebû Davud** tahric etti. Ancak **Ebû Davud,** yukarıda dördüncü maddede zikredilen nikâh şeklini en başa aldı.

İZAH

Bu rivâyette **Hz. Âişe** câhiliye dönemine ait dört çeşit nikâhtan söz etmektedir. Buna daha önce geçen ***mut'a*** ve ***şiğâr*** evliliğini de katmak gerekir. Bu altı çeşit evliliğin dışında câhiliye döneminde görülen başka evlilik yolları da vardı. Bunlardan biri ***nikâhu'l-hıdn*** denilen metres hayatıdır. Buna Kur'ân-ı Kerîm'de; ***"dost tutmayan kadınlar!"***[31] âyetinde işaret edilmektedir.

Diğeri ***nikâhu'l-bedel*** denilen ve iki erkeğin karılarını değiş-tokuş yapmaları şeklidir. Bir erkek diğerine; **"karını bana ver, ben de benimkini sana vereyim"** der, o da kabul eder ve böylece karılarını değiştirirlerdi.

Bir başkası da üvey annelerle evlenmektir. Bir adam ölür veya karısını boşarsa, adamın büyük oğlu o kadınla evlenmek istediği takdirde elbisesini onun üzerine atardı. Bu davranışıyla onu kendisine nikâhlamış sayılır ve mehir de vermezdi. Ancak kadın çabuk davranıp üzerine elbise atılmadan babasının evine kaçabilirse bu evlilikten kurtulabilirdi. Bu şekilde üvey annesiyle evlenen kimseye ***dayzen*** adı verilirdi. Kur'ân-ı Kerîm; ***"babalarınızın nikâh ettiği kadınlarla evlenmeyin!"***[32] buyurarak bu çirkin âdeti de ortadan kaldırdı.

Ayrıca muâhât yoluyla sun'î kardeş olan iki erkeğin hem malları, hem de karıları ortak olabilirdi. Âilenin serveti dağılmasın diye bazen yalnız büyük kardeş evlenir, diğer kardeşler de ağabeylerinin karısıyla münasebette bulunabilirlerdi. İki kızkardeşle bir anda evlenmek mümkündü. Ayrıca erkek için evlilikte hiçbir sınır yoktu, istediği kadar kadınla evlenebilirdi.

Görüldüğü üzere Hz. Peygamber'in geldiği dönemde, bütün kurumlarda olduğu gibi âile ocağı da değerini kaybetmiş, inanılmaz

---

[31] Nisâ, 25.
[32] Nisâ, 22.

bir tefessühe uğramıştı. İşte böyle bir ortamda Hz. Peygamber, bütün bu pislikleri ve dejenerasyonu ortadan kaldırıp insanın şeref ve haysiyetine uygun yegâne yol olan meşrû evliliği hâkim kılmıştı.

Hadîste sözü edilen **Kâif**, iz takip uzmanı, kâhin anlamına gelen bir kelimedir. İnsanların vücut yapılarına ve renklerine bakarak birbirleriyle olan yakınlığını tespit eden elemandır.

٨٩٩٩- (د- **ميمونة بنت كردم** رضي الله عنها) قالت : « خرجت مع أبي في حجة رسول الله صلى الله عليه وسلم ، فرأيتُ رسول الله صلى الله عليه وسلم ، فدنا إليه أبي ، وهو على ناقة له ، ومع رسول الله صلى الله عليه وسلم درّة كدرة الكُتّاب، فسمعتُ [الأعراب و] الناس يقولون: الطَّبطبية، الطَّبْطَبيَّة ، فدنا إليه أبي ، فأخذ بقدمه ، فأقرّ له ، ووقف عليه ، واستمع منه ، فقال: إني حضرتُ جيش عثْران ، فقال طارق بن المرقع : مَنْ يعطيني رُمحا بثوابه ؟ فقلت: وما ثوابه ؟ قال: أزوجه أول بنت تكون لي ، فأعطيته رمحا على ذلك ثم غبت عنه حتى علمت أن قد وُلد له جارية ، وبلغتْ ، ثم جئته ، وقلتُ : جهّز إليّ أهلي ، فحلف أن لا يفعل حتى أُصْدقها صداقا جديدا ، غير الذي كان بيني وبينه ، وحلفتُ أن لا أصدقها غير الذي كنت أعطيته ، فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : **وبقرْن أيِّ النساء هي اليوم** ؟ قال: قد رأت القتير، قال: **أرى لك أن تتركها**، قال: فراعني ذلك، ونظرتُ إلى رسول الله صلى الله عليه وسلم فلما رأى ذلك مني قال: **لا تأثم، ولا يأثم صاحبك**». أخرجه أبو داود.

8,999- Meymûne bint Kerdem[33] anlatıyor:

"Babamla birlikte ben de Rasûlullah'ın (as.) veda haccına katılmıştım. Hz. Peygamber devesinin üzerinde iken babamın O'na yaklaştığını gördüm. Hz. Peygamber'de sıbyan mektebi hocalarının elindeki çubuk gibi küçük bir çubuk vardı. Bedevîlerin ve halkın; ***'tabtabiyye, tabtabiyye'*** dediklerini işittim. Babam Hz. Peygamber'e

[33] **Meymûne bint Kerdem b. Süfyan es-Sekafiyye**: Mekkeli hanım sahabîlerdendir. Babası da sahabî idi. Kendisinden Yezîd b. Miksem rivâyet etti. Hadîsi Ebû Davud ve İbn Mâce'de tahric edildi.

yaklaşıp ayağına sarıldı. Rasûlullah (as.) ona mani olmadı, durdu ve babamı dinlemeye başladı. Babam şöyle konuştu:

"Ben, ***asrân*** ordusunda bulundum. Tarık b. el-Murakka'[34];

"- Karışılığı ile bana mızrak verecek biri yok mu?" diyordu. Ben de;

"- Onun karşılığı nedir?" diye sordum.

"- Dünyaya gelecek olan ilk kızımı ona vereceğim" dedi. Bunun üzerine ben mızrağımı ona verdim. Sonra ayrıldım. Bilâhare onun bir kızının dünyaya geldiğini ve kızın büyüdüğünü öğrendim. Kendisine gidip;

"- Âilemi (yani karımı) hazırlayıp bana ver!" dedim. Adam ise, aramızdaki anlaşmanın dışında kendisine ayrıca bir mehir vermedikçe kızını vermeyeceğine yemin etti. Ben de ona, daha önceki anlaşmamızın dışında bir mehir vermeyeceğime yemin ettim."

Bunun üzerine Rasûlullah (as.);

"- O kadın hangi yaşlardadır?" diye sordu. (Babam);

"- İhtiyarlık çağını gördü" dedi. O zaman Hz. Peygamber;

"- Öyleyse bence onun peşini bırakmalısın!" dedi.

(Babam Kerdem) der ki: "Rasûlullah'ın (as.) bu sözü beni korkuttu. Kendisine doğru baktım. Bendeki korkuyu anlayınca;

"- Ne sen, ne de arkadaşın günah işlemiş olur!" buyurdu.[35]

İZAH

Sopa yere vurulduğu zaman "***tap***" diye ses çıkardığı için Araplar sopaya ***tabtabiye*** derlerdi. Hz. Peygamber'in yanındakiler de, Rasûlullah'ın (as.) elindeki şeyin ne olduğunu bildirmek için "***tabtabiye, tabtabiye***" diye söylüyorlardı.

Bu rivâyet, dünyaya gelmemiş bir kızı birine nikâhlamanın câiz olmadığını ifâde etmektedir. Böyle bir nikâh kıyılacak olsa bile

---

[34] **Tarık b. el-Murakka' el-Kinânî:** Sahabîliği tartışmalı kişilerdendir. Hayatı hakkında fazla bilgi bulunmamaktadır. Safvân b. Ümeyye'den rivâyeti vardır. Kendisinden Atâ b. Ebî Rebâh rivâyet etmiştir. Bilinen bir hadîsi **Nesaî**'de tahric edilmiştir.

[35] **Ebû Davud**, Nikâh, 28/2103.

fâsittir. Nitekim Hz. Peygamber **Kerdem**'e o kadını boşamasını değil, onunla evlenmekten vazgeçmesini tavsiye etmiştir. Eğer önceki sözleşme nikâh yerine geçmiş olsaydı, Hz. Peygamber'in ondan vazgeçmesini değil, onu boşamasını emretmesi gerekirdi.

٩٠٠٠- (د- إبراهيم بن ميسرة عن خالته عن امرأة) قال : هي مُصَدَّقة ، امرأةُ صِدْق ، قالت: « بينما أبي في غزاة في الجاهلية إذ رُمِضُوا ، فقال رجل: من يعطيني نعْليه وأنكحه أول بنت تولد لي ؟ قال: فخلع أبي نعْليه فألقاهما إليه فوُلدت له جارية فبلغت...». وذكرَتْ كالذي تقدم ، ولم تذكر فيه قصة «القتير». أخرجه أبو داود.

9,000- İbrahim b. Meysere[36], doğruluğu herkesçe kabul edilen dürüst bir kadının şöyle söylediğini rivâyet ediyor:

"Babam câhiliye döneminde bir savaşta bulunuyordu. Sıcaklık bastırınca adamın biri;

"- Kim bana ayakkabılarını verir, ben de kendisine ilk dünyaya gelecek olan kızımı vereyim?" der.

Bunun üzerine babam ayakkabılarını çıkarıp adama verir. Sonra adamın bir kızı dünyaya gelir ve kız büyür..."

Sonra râvî hadîsi yukarıdaki gibi rivâyet eder, yalnız; "ihtiyarlık çağını gördü" cümlesini zikretmez.[37]

---

[36] **İbrahim b. Meysere et-Tâifî**: ö. 132/750. Mekkeli tâbiîlerdendir. Enes b. Mâlik'ten rivâyeti vardır. Kendisinden Şu'be, İbn Uyeyne ve İbn Cüreyc rivâyet etti. Fakîh muhaddislerdendir, sikadır, 60 kadar rivâyeti bilinmektedir. Hadîsi kütüb-ü sittede tahric edilmiştir.

[37] **Ebû Davud**, Nikâh, 28/2104. Zayıf bir rivâyettir, çünkü senedinde meçhûl bir râvî bulunmaktadır.

الفصل الثاني

في الأولياء والشهود

وفيه ثلاثة فروع:

الفرع الأول

في حكم الأولياء والشهود

II- VELİLER VE ŞAHİTLER

1- VELİLER VE ŞAHİTLERLE İLGİLİ HÜKÜMLER

٩٠٠١- (د ت- عائشة رضي الله عنها) أَنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال: « **أيما امرأة نكحت بغير إذن وليها، فنكاحها باطل، فنكاحها باطل، فنكاحها باطل، فإن دخل بها، فالمهر لها بما استحلّ من فرجها، فإن اشتجروا، فالسلطان وليُّ من لا وليَّ له** ».

أخرجه الترمذي.

وفي رواية أبي داود « **فنكاحها باطل** ثلاث مرات... الحديث ».

9,001- Hz. Âişe'den rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle buyurdu:

"Velisinden izinsiz evlenen kadının nikâhı bâtıldır! Nikâhı bâtıldır!.. Nikâhı bâtıldır!.. Eğer kocası onunla ilişkide bulunmuşsa, ilişkide bulunduğu için kadına mehir vermesi gerekir. Eğer veliler (evlendirmek konusunda) **ihtilafa düşerlerse, devlet başkanı, velisi olmayanın velisidir."**[1]

[1] **Ebû Davud**, Nikâh, 20/2083; **Tirmizî**, Nikâh, 14/1102.

RİVÂYETLER

Bunu **Tirmizî** tahric etti. **Ebû Davud** ise; "nikâhı bâtıldır sözünü üç kere söyledi..." diyerek hadîsi zikreder.

İZAH

Nikâhta velinin rolü ve fonksiyonu, İslâm hukukunda çok tartışılan meselelerden biridir. Rivâyetlerin farklılığı, ulemayı da farklı içtihadlara sevk etmiştir. Bu konuda detayda farklılaşmakla birlikte esasta iki görüş vardır:

1- Velinin izni olmadan kıyılan nikâh sahîh değildir, yapılan evliliğin hukukî bir değeri yoktur. Buna rağmen yine de evlenip gerdeğe girmişlerse, kurulan ilişkinin karşılığı olarak kadına mehir vermek gerekir. **İmâm Mâlik, Şâfiî** ve **Ahmed b. Hanbel** bu görüştedirler. Delilleri de bu konuda rivâyet edilen hadîslerdir. Bu hadîslerin bir kısmı bu bölümde görülecektir.

2- Hür, akıllı ve mükellef bir kadının, velisinin izni veya haberi olmadan evlenmesi câizdir. Ama velisinin iznini alması müstahaptır. Böyle bir kadın kendi nikâhını kendisi kıyabilir. Çünkü böyle bir kadın tasarruf sahibidir; bizzat kendisi hakkında istediği tasarrufta bulunması da onun en tabiî hakkıdır. **Hanefî** fukahasının görüşü budur. Delilleri de bundan sonraki bölümde gelecek olan hadîslerdir. Oradaki hadîslerde, kendi evliliği konusunda kadının, velisinden daha çok söz sahibi olduğu vurgulanmaktadır. Ayrıca **Bakara** sûresindeki; ***"...kadınların evlenmelerine mani olmayın!"***[2] âyeti de bu görüşe delil gösterilmiştir. Çünkü bu âyet, söz konusu yetkinin velide değil, bizzat kadının kendisinde olduğunu ifâde etmektedir.

Hanefîler, velinin iznini şart koşan rivâyetlerin ya zayıf olduğunu, yahut bunların küçük kızların nikâhıyla ilgili olduğunu, yahut da bu emrin vâcip değil müstahap anlamına geldiğini söylemektedirler.

Elbetteki yapılan evliliği sadece evlenecek olan kişilerin değil, her iki âilenin de onaylaması, en doğrusudur. Çünkü evlilik yoluyla

[2] Bakara, 232.

iki âile arasında akrabalık tesis edilecektir. Bu akrabalığın daha başlangıçta düşmanlık zeminine oturması, tabiî ki uygun değildir. Dolayısıyla anne-babanın rızası da küçümsenmemelidir. Ama neticede bir evlilik yapılacaksa, bu konuda en çok söz sahibi olması gereken kişi, hiç şüphesiz bizzat o evliliği yapacak olan insandır.

Bu konuda daha detaylı bilgi için fıkıh kitaplarına başvurulmalıdır.

Kadını evlendirmekte ihtilaf etmeleri halinde, sultanın veli olarak gösterilmesi, tamamen kadını korumak amacını taşımaktadır. Çünkü bu ihtilaf, kadının evlenmesini önleyecek bir şekilde tezahür edebilir. Bu durumda velâyet hakkı hâkime intikal eder.

٩٠٠٢- (د ت- أبو موسى الأشعري رضي الله عنه) أَنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال : «لا نكاح إلا بولي». أخرجه الترمذي وأبو داود.

9,002- Ebû Musa'l-Eş'arî'den rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle dedi:

"Velisiz nikâh olmaz."[3]

٩٠٠٣- (د ت س- سمرة بن جندب رضي الله عنه) أَنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال: «أيما امرأة زوّجها وليّان ، فهي للأول منهما ، وأيما رجل باع بيعا من رجلين ، فهو للأول منهما».

أخرجه أبو داود والترمذي والنسائي. وزاد رزين: قبل ذكر البيع «وإن دخل بها فهي لمن دخل».

9,003- Semüre b. Cündüb'den rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle buyurdu:

"Bir kadını iki veli (iki farklı kişi ile) **evlendirecek olsa, kadın o iki veliden hangisi önce evlendirmişse ona âittir. Kim bir malı iki kişiye satarsa, o mal ilk satılan kişiye âittir."**[4]

---

[3] **Ebû Davud**, Nikâh, 20/2085; **Tirmizî**, Nikâh, 14/1101.

RİVÂYETLER

Hadîsi **Ebû Davud, Tirmizî** ve **Nesaî** tahric etti.

Rezîn'in rivâyetinde ise, satış cümlesinden önce; **"...Eğer bu iki erkekten biri kadınla zifafa girmişse, artık kadın ona âittir"** cümlesi vardır.

٩٠٠٤ – (ت– عبد الله بن عباس رضي الله عنهما) أن النبيَّ صلى الله عليه وسلم قال: «البغايا: اللاتي يُنكِحن أنفسهن بغير بيِّنة». أخرجه الترمذي، وقال: وقد روي موقوفا، وهو الصحيح.

9,004- Abdullah b. Abbas'tan rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle buyurdu:

"Kendilerini delilsiz evlendirenler, fâhişe kadınlardır."[5]

İZAH

Bu hadîsi bu şekilde merfû olarak rivâyet eden **Tirmizî**, bunun aynı zamanda mevkûf olarak da rivâyet edildiğini ve mevkûf rivâyetin daha sahîh olduğunu söylemektedir. Doğrusu, bu sözün **İbn Abbas**'ın kendisine âit olduğudur.

"**Delilsiz evlenmek**"ten maksat, gizlice evlenmektir. Nikâhta başka insanların şahitliğine başvurmamaktır. Fukahanın cumhuruna göre de, nikâh ancak şahitler huzurunda kıyılırsa câiz olur, şahitsiz nikâh geçerli değildir. Evlenmek, insan hayatının en önemli olayıdır, dolayısıyla herkes bunun insanlar tarafından duyulup bilinmesini arzu eder. Hatta onları düğününe davet eder. Eğer kimseye haber vermeden bir nikâh kıyılıyorsa, bunun arkasında mutlaka bazı çirkin emeller söz konusudur.

---

[4] **Ebû Davud**, Nikâh, 22/2088; **Tirmizî**, Nikâh, 20/1110; **Nesaî**, Nikâh, 96.

[5] **Tirmizî**, Nikâh, 15/1103.

٩٠٠٥- (د- عبد الله بن عمر رضي الله عنهما) قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: «**إذا نكحَ العبد بغير إذن مواليه فنكاحه باطل**». أخرجه أبو داود وقال: هذا الحديث ضعيف، هو موقوف، وهو قول ابن عمر.

9,005- Abdullah b. Ömer'den rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle buyurdu:

"Efendisinin iznini almadan evlenen kölenin nikâhı bâtıldır."[6]

İZAH

Bu hadîsi rivâyet eden **Ebû Davud**, onun zayıf bir rivâyet olduğunu da belirtmiştir. Çünkü hadîsin râvîlerinden **Abdullah b. Ömer el-Ömerî** zayıf biridir. **Ahmed b. Hanbel** de bu rivâyetin münker olduğunu söylemiştir. **Ebû Davud** ayrıca rivâyetin mevkûf olduğunu, yani **İbn Ömer**'in kendi sözü olduğunu da kaydetmiştir.

İslâm hukukçuları, kölenin evlenirken efendisinin iznini almayı gerekli görürler. Efendisinin iznini almadan evlenecek olsa; efendisi bundan haberdar olunca rıza gösterirse nikâh câiz, razı olmazsa nikâh akdi geçersizdir.[7]

٩٠٠٦- (د ت- جابر بن عبد الله رضي الله عنهما) أَنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال: «**أيما عبد تزوج بغير إذن مواليه فهو عاهر**». أخرجه أبو داود والترمذي.

9,006- Câbir b. Abdullah'tan rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle dedi:

"Efendisinin izni olmadan evlenen köle, zinakârdır."[8]

---

[6] **Ebû Davud**, Nikâh, 17/2079.
[7] Bkz., **Istılahat-ı Fıkhiyye Kamusu**, II, 63.
[8] **Ebû Davud**, Nikâh, 17/2078; **Tirmizî**, Nikâh, 21/1111-12.

İZAH

"Zinakârdır" lafzı, nikâhın sahih olmadığını ifade etmektedir. Efendisinden izinsiz evlenen bir kölenin zina etmiş sayılması, ancak nikâhının bâtıl ve geçersiz olması halinde mümkün olur.

٩٠٠٧- (ط- أبو الزبير المكي) : «أن عمر بن الخطاب رضي الله عنه أُتِيَ بنكاح لم يَشْهد عليه إلا رجل وامرأة، فقال: هذا نكاح السِّرِّ ولا أُجيزه ولو كنتُ تقدمت فيه لَرَجَمْتُ». أخرجه الموطأ.

9,007- Ebû'z-Zübeyr el-Mekkî'den rivâyet edildiğine göre; "Hz. Ömer'e, sadece bir erkek ve bir kadının şahitlik yaptığı nikâhın hükmü soruldu;

"- Bu gizli nikâhtır, buna cevâz veremem. Eğer daha önceden bunu ilan etmiş olsaydım, onu recmederdim" dedi.[9]

الفرع الثاني

في الإستئذان والإجبار

2- EVLENECEK KİŞİNİN İZNİNİ ALMAK VEYA ZORLAMAK

٩٠٠٨- (م ط ت د س- عبد الله بن عباس رضي الله عنهما) أن النبيَّ صلى الله عليه وسلم قال: « **الأيم أحقّ بنفسها من وليها ، والبكر تُستأذن في نفسها ، وإذنها صماتها** ». وفي رواية نحوه قال : « **والبكر يستأذنها أبوها في نفسها ، وإذنها صماتها** ». وربما قال : « **وصمتها إقرارها** » أخرجه مسلم والنسائي. وأخرج الموطأ والترمذي وأبو داود الأولى.

---

[9] **Muvatta**, Nikâh, 11/26. Bu rivâyet zayıftır, senedi munkatı'dır; zira **Ebû'z-Zübeyr, Hz. Ömer**'e yetişmemiştir.

وفي رواية لأبي داود والنسائي ، قال: « ليس للولي مع الثيب أمر ، واليتيمة تُستأمر ، وصمتها إقرارها».

9,008- Abdullah b. Abbas'tan rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle dedi:

"Dul kadın kendisini evlendirmeye, velisinden daha lâyıktır. Bekâr kızın ise izni alınır; onun izni de susmasıdır."[10]

RİVÂYETLER

Buna benzer başka bir rivâyete göre; **"babası bekâr kızdan izin alır; onun izni susmasıdır"** dedi. Bazen de; **"susması ikrardır"** diye rivâyet edildi. Bunları **Müslim** ve **Nesaî** tahric etti.

İlk rivâyeti **Muvatta, Tirmizî** ve **Ebû Davud** da rivâyet ettiler.

Ebû Davud ve **Nesaî**'nin diğer bir rivâyeti de şöyledir:

"Dul kadınla velinin işi yoktur. Yetim kızdan ise görüşü alınır; onun susması ikrardır."

İZAH

Bu bölümde, evlilik konusunda kadınların fikirlerinin esas alınması gerektiğine dair rivâyetler yer almaktadır. Bu konuda da kadınlar iki guruba ayrılmaktadır:

Birinci gurupta daha önce başından bir evlilik geçmiş olan dul kadınlar yer alır. Yukarıda da geçtiği üzere evlenmek kararını vermesi için onun veli ile işi yoktur. Kendi tercihini ve kendi kararını kendisi verebilir. Verdiği kararı da dil ile açıkça ifâde eder. Çünkü daha önce başından bir evlilik geçmiş, dolayısıyla bu konuda yeterli tecrübe sahibi olmuştur. Ayrıca genç bir kız gibi utanıp sıkılma çağlarını da geride bırakmıştır. Dolayısıyla velinin karar yetkisi olmadığı gibi, kadına baskı yapması da câiz değildir. Küçük bir azınlık istisnâ edilirse İslâm âlimleri arasında bu konuda ihtilaf yoktur.

---

[10] **Müslim**, Nikâh, 9/66-68; **Muvatta**, Nikâh, 2/4; **Tirmizî**, Nikâh, 18/1108; **Ebû Davud**, Nikâh, 26/2098; **Nesaî**, Nikâh, 31, 32.

İkinci gurupta ise henüz hiç evlenmemiş olan genç kızlar yer alır. Her şeyden önce genç kızlar, utanıp sıkılma gibi fıtrî ve tabiî bir özelliğe sahiptirler. Bu itibarla bu konuda açıkça insiyatif ortaya koymaktan sıkılırlar. Ayrıca onların hayat ve evlilik tecrübeleri de hiç yoktur. Dolayısıyla yanlış tercihte bulunmaları ve her şeyi etraflı bir şekilde düşünememeleri ihtimali vardır. İşte bundan dolayı anne-babanın, bir taraftan ona her şeyi güzelce anlatması, öte yandan da nihaî olarak yine onun düşüncesini alması gerekir. Yine de onun fikrini söylemekten utanıp sıkılacağı dikkate alınarak susmasının izin sayılacağı düşünülmüştür. Kaldı ki kıza, susmanın izin sayılacağının söylenmesi de gerekir. Bir kısım İslâm hukukçuları, kıza fikrini soran kişinin baba veya dede olması halinde susmasının izin sayılacağını, ama başkaları fikrini soruyorsa, sözle düşüncesini açıklamasının gerekli olduğunu söylemişlerdir. Çünkü bir kızın babasından daha çok utanabileceği hesap edilmiştir.

Bekâr bir kızın evlendirilmesi konusunda velinin devreye sokulması, kolayca tahmin edilebileceği gibi, tecrübeli bir insanın gelecek konusunda daha iyi karar verebileceği düşüncesidir. Yoksa velinin mutlak karar mercii olduğunu göstermek değildir. Her anne-baba da evladının geleceği ile ilgili en iyi tercihi yapmayı gaye edinir.

Hanefîler kadının evlenmesi konusunda genel bir ilke benimsemişler ve âkil, bâliğ, hür bir kadının nikâhı için velinin şart olmadığını, kadın ister dul ister bâkire olsun kendi rızasının yeterli olduğunu söylemişlerdir. Velinin rızasını şart gören fukaha da, dul kadında değil, özellikle bâkire kız konusunda bunu gerekli görmüşlerdir. Sebebi de yukarıda ifâde edilmiştir.

٩٠٠٩- (خ م ت د س- أبو هريرة رضي الله عنه) أَنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال: «**لا تُنكح الأيم حتى تُستأمر ، ولا البكر حتى تُستأذن** ، قالوا: يا رسول الله ، كيف إذنها؟ قال: **أن تَسْكُتَ**». أخرجه الجماعة إلا الموطأ ، إلا أن لفظ الترمذي : « **وإذنها الصَّمت** ».

وفي رواية لأبي داود والترمذي والنسائي : أنَّ رسول الله صلى الله عليه وسلم قال : « **اليتيمة تُستأمر في نفسها ، فإن صمتت فهو إذنها ، وإن أبت فلا جواز عليها** ».

قال أبو داود : زاد بعض الرواة : « **فإن بكت أو سكتت** » قال : و« **بكت** » ليس بمحفوظ.

9,009- Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle buyurdu:

"Dul kadının emri alınmadan, bekâr kızın da izni alınmadan nikâhı yapılamaz."

"- Ey Allah'ın Rasûlü; bekâr kızın izni nasıl alınır?" diye sorduklarında;

"- Onun izni susmasıdır" buyurdu.[11]

RİVÂYETLER

Bunu **Muvatta** hariç Kütüb-ü Sitte müellifleri tahric ettiler.

Ebû Davud, Tirmizî ve **Nesaî**'nin başka bir rivâyeti de şöyledir:

"Yetim kızın evlendirilmesinde kendi izni alınır. Onun sessiz kalması, izin vermesi demektir. Eğer kabul etmezse, artık üzerine gidilmez."

Ebû Davud dedi ki: "Bazı râvîler bunu; **'şayet ağlarsa veya susarsa'** diye rivâyet ettiler. Ama **'ağlarsa'** ifâdesi mahfuz değildir."

٩٠١٠- (خ م س- عائشة رضي الله عنها) قالت : « قلتُ: يا رسول الله تُستأمر النساء في أبضاعهن ؟ قال : **نعم** ، قلت : فإن البكر تُستأمر فتستحي فتسكت ، قال : **سكاتها إذنها** ».

وفي رواية قالت : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : « **البكر تستأذن** ، قلت : إن البكر تستحي ، قال : **إذنها صماتها** ».

[11] **Buharî**, Nikâh, 42; Hiyel, 11; **Müslim**, Nikâh, 9/64; **Tirmizî**, Nikâh, 18/1107; 19/1108; **Ebû Davud**, Nikâh, 24/2092-2094; **Nesaî**, Nikâh, 33.

وفي أخرى قالت : « سألتُ رسول الله صلى الله عليه وسلم عن الجارية يُنكحها أهلها: أتستأمر أم لا ؟ فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : **نعم** ، **تستأمر** ، قالت عائشة : فقلت له : فإنها تستحي ، فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : **فذلك إذنها إذا هي سكتت** »

أخرجه البخاري ومسلم. وأخرج النسائي الرواية الأولى.

9,010- Hz. Âişe'den rivâyet edilmiştir:

"- Ey Allah'ın Rasûlü; kendi evlilikleri konusunda kadınlardan emir alınır mı?" diye sordum.

"- Evet" buyurdu.

"- Peki bekâr kızın emri nasıl alınacak? O utanır, sesini çıkaramaz" deyince;

"- Onun ses çıkarmaması, izin verdiği anlamına gelir" dedi.[12]

RİVÂYETLER

Başka bir rivâyete göre Rasûlullah (as.);

"- Bekâr kızın izni alınır" dedi. Ben;

"- Ama bekâr kız utanır" deyince;

"- Onun izni susmasıdır" buyurdu.

Diğer bir rivâyete göre Hz. Âişe şöyle dedi:

"Rasûlullah'a (as.) âilesi tarafından evlendirilen bir kızın durumunu sordum;

"- Kızın fikri alınır mı, alınmaz mı?" dedim.

"- Evet, alınır" buyurdu. Kendisine;

"- Ama kız utanır" deyince, Rasûlullah (as.);

"- Onun izin vermesi, sustuğu zamandaki hâlidir" buyurdu.

Hadîsi **Buharî** ve **Müslim** tahric etti.

İlk rivâyeti **Nesaî** de tahric etti.

٩٠١١- (ط- **سعيد بن المسيب** رحمه الله) أن عمر بن الخطاب رضي الله عنه قال : « لا تنكح المرأة إلا بإذن وليها ، أو ذي الرأي من أهلها ، أو السلطان ». أخرجه الموطأ.

[12] **Buharî**, Nikâh, 42; İkrâh, 3; Hiyel, 11; **Müslim**, Nikâh, 9/65; **Nesaî**, Nikâh, 34.

9,011- Saîd b. el-Müseyyeb'den rivâyet edildiğine göre Hz. Ömer şöyle dedi:

"Velisinin veya âilesinden fikir sahibi birinin veyahut da sultanın izni olmadan kadın evlendirilmez."[13]

٩٠١٢- (د- عبد الله بن عباس رضي الله عنهما) : « أنّ جارية بكرا أتت رسول الله صلى الله عليه وسلم ، فذكرت أن أباها زوجها وهي كارهة ، فخيَّرها رسولُ الله صلى الله عليه وسلم ». أخرجه أبو داود.

9,012- Abdullah b. Abbas şöyle dedi:

"Bekâr bir kız Hz. Peygamber'e geldi ve babasının kendisini, istemediği biriyle evlendirdiğini söyledi. Rasûlullah (as.) ise onu (bu evliliği kabul edip etmemekte) muhayyer bıraktı."[14]

İZAH

Bu rivâyet, bir babanın kızını, istemediği biriyle zorla evlendirmesinin haram olduğunu gösterir. Bu ve benzeri rivâyetleri delil kabul eden **Hanefîler**, bir babanın, kızını evlenmeye zorlamasının câiz olmadığına hükmederler.

İmâm Mâlik ve **Şâfiî** ise, anne-babanın kızını kendi istedikleri biriyle evlendirmesini câiz görürler. Delilleri de önceki bölümde geçen ve velinin iznini şart gören rivâyetlerdir.

٩٠١٣- (خ ط د س- القاسم بن محمد رحمه الله) «أن امرأة من ولد جعفر تخوّفت أن يزوجها وليها وهي كارهة، فأرسلت إلى شيخين من الأنصار - عبد الرحمن ومجمع ابني جارية - فقالا: فلا تخشين، فإن خنساء بنت خدام أنكحها أبوها وهي كارهة، فردّ النبي صلى الله عليه وسلم ذلك». قال سفيان: « وأما عبد الرحمن - يعني ابن القاسم - فسمعته يقول: عن أبيه « أن خنساء».

[13] **Muvatta**, Nikâh, 2/5. Bu rivâyet zayıftır, çünkü senedi munkatı'dır.
[14] **Ebû Davud**, Nikâh, 25/2096.

وفي رواية عن عبد الرحمن و مجمع ابني يزيد بن جارية الأنصاري عن خنساء بنت خِزام الأنصارية: «أَنّ أباها زوجها وهي ثيب، فكرهت ذلك فأتت رسولَ الله صلى الله عليه وسلم فردّ نكاحه». أخرجه البخاري. وأخرج الموطأ وأبو داود والنسائي الثانية.

9,013- el-Kasım b. Muhammed'den rivâyet edilmiştir:

"Cafer (b. Ebî Tâlib'in) neslinden bir kadın, velisi tarafından istemediği biriyle evlendirileceğinden korkmuş ve Ensâr'dan iki yaşlı adama –Câriye'nin çocukları Abdurrahman ve Mücemmi'e- haber göndermişti. Onlar;

"- Korkma! Çünkü Hansâ bint Hizâm'ı[15] babası, istemediği biriyle evlendirmiş, ama Hz. Peygamber bu nikâhı reddetmişti" dediler.[16]

RİVÂYETLER

Hadîsin râvîlerinden Süfyan dedi ki:

"Abdurrahman'ı –yani b. el-Kasım'ı- babasından naklen; **'Hansâ...'** diye rivâyet ettiğine ben işittim."

Başka bir rivâyet şöyledir:

"Yezîd b. Câriye el-Ensârî'nin iki oğlu Abdurrahman[17] ve Mücemmi'in, Hansâ bint Hizâm el-Ensâriye'den rivâyet ettiklerine

---

[15] **Hansâ bint Hizâm (Hidâm?) b. Halid el-Ensâriyye el-Evsiyye**: Medîneli hanım sahabîlerdendir. Babası onu, istemediği halde Benû Amr'dan birine vermişti. Bunun üzerine Rasûlullah'a (as.) başvurmuş, Hz. Peygamber de nikâhı feshetmişti. Sonra Ebû Lübâbe b. Abdülmünzir'le evlendi. Kendisinden oğlu Sâib b. Ebî Lübâbe rivâyet etti. Hadîsi **Buharî, Ebû Davud** ve **Nesaî**'de tahric edilmiştir.

[16] **Buharî**, Nikâh, 43; İkrâh, 3; Hiyel, 11; **Muvatta**, Nikâh, 11/25; **Ebû Davud**, Nikâh, 26/2101; **Nesaî**, Nikâh, 35.

[17] **Ebû Muhammed, Abdurrahman b. Yezîd b. Câriye el-Ensârî el-Evsî el-Medenî**: ö. 98/716. Medîneli tâbiîlerdendir. Hz. Peygamber döneminde dünyaya geldiği rivâyet edilir. Babası sahabîdir. Meşhur sahabî Mücemmi' b. Câriye'nin yeğenidir. Hz. Ömer'in oğlu Asım'ın anne bir kardeşidir. Amcasından ve Hz. Ömer'den rivâyeti vardır. Kendisinden Kasım b. Muhammed ve Zührî rivâyet etti. Rivâyetleri **Müslim** hariç kütüb-ü sittede tahric edildi. **Medîne**'de vefat etti.

göre; babası onu, dul iken biriyle evlendirmiş, o da bunu istememiş ve Hz. Peygamber'e gidip durumunu arz etmiş, Rasûlullah (as.) da bu nikâhı geçersiz saymış."

Bunları **Buharî** tahric etti.

İkinci rivâyeti **Muvatta, Ebû Davud** ve **Nesaî** de tahric ettiler.

İZAH

Bu rivâyette istemediği biri ile evlendirilmesinden korkan ve **Cafer**'in neslinden olan kadının kim olduğu açık değildir. Bunun, **Kasım b. Muhammed b. Abdullah b. Cafer b. Ebî Tâlib**'in kızı **Ümmü Cafer** olduğu ve velisinin de babasının amcası **Muâviye b. Abdullah b. Cafer** olduğu rivâyet edilmektedir. Rivâyete göre bu kadın, **Hamza b. Abdullah b. Zübeyr**'den dul kalmıştı.[18]

Mücemmi'; meşhur sahabî **Mücemmi' b. Câriye** değil, onun kardeşinin oğlu **Mücemmi' b. Yezîd b. Câriye**'dir ve Hz. Peygamber dönemine yetişmemiştir. Bu zatın **Buharî**'de bundan başka rivâyeti bulunmamaktadır.

Abdurrahman da, **Mücemmi' b. Yezîd**'in kardeşidir, Hz. Peygamber döneminde doğmuştur, **Hz. Ömer**'in oğlu **Âsım**'ın anne bir kardeşidir. **Ömer b. Abdülaziz**'in **Medîne** valiliği döneminde kadılık görevinde bulunmuştu. Onun da **Buharî**'de bundan başka rivâyeti yoktur.

Hansâ bint Hizâm'ın (veya Hidâm) bekâr bir kız olduğuna dair rivâyetler bulunduğu gibi, dul bir kadın olduğuna dair rivâyetler de vardır.[19] Dul veya bekâr bir kız olması bir tarafa, burada önemli olan husus, babası tarafından istemediği biri ile evlendirilmesini, Hz. Peygamber'in geçersiz saymasıdır.

"Hansâ bint Hizâm'ı babası, istemediği biriyle evlendirmiş, ama Hz. Peygamber bu nikâhı reddetmişti" cümlesi, bir kızın velisi tarafından istemediği biriyle evlendirilmesi halinde bu nikâhın geçerli olmadığını ifâde etmektedir.

---

[18] Bkz., **İbn Hacer**, X, 247.

[19] Bkz., **İbn Hacer**, X, 246.

٩٠١٤- (س- عائشة رضي الله عنها) : « أن فتاة دَخَلَتْ عليها ، فقالت: إن أبي زوجني من ابن أخيه ، ليَرفع بي خسيسته ، وأنا كارهة ، قالت: اجلسي حتى يأتي رسول الله صلى الله عليه وسلم، فجاء رسولُ الله صلى الله عليه وسلم ، فأخبرتْه فأرسل إلى أبيها فدعاه ، فجعل الأمرَ إليها ، فقالت : يا رسول الله ، قد أجَزْتُ ما صنع أبي ، ولكن أردتُ أن أعْلَم الناس: أن ليس للآباء من الأمر شيء » وفي نسخة السماع « أردت أن أعْلَم : أللنساء من الأمر شيء ؟ » أخرجه النسائي.

9,014- Hz. Âişe'den rivâyet edilmiştir:

"Genç bir kız Hz. Âişe'nin yanına gelmiş ve;

"- Babam benimle, kendi kardeşinin oğluna itibar kazandırmak için, beni onunla evlendirdi, ama ben istemiyorum" demişti. Hz. Âişe de;

"- Allah'ın Rasûlü gelinceye kadar otur bekle!" dedi.

Nihayet Rasûlullah (as.) geldi, Hz. Âişe durumu kendisine anlattı. Hz. Peygamber kızın babasına haber gönderip kendisini çağırdı ve evlenmek konusunda yetkiyi kıza verdi. Kız;

"- Ey Allah'ın Rasûlü; ben yine de babamın yaptığını kabul ediyorum. Benim maksadım, sadece babaların yetkisi olmadığını insanlara duyurmaktı" dedi.[20]

RİVÂYETLER

Başka bir nüshada kız; "benim maksadım, evlilik kararı konusunda kadınların söz hakkı olup olmadığını göstermekti" dedi.

Bunları **Nesaî** rivâyet etti.

٩٠١٥- (د- عبد الله بن عمر رضي الله عنهما) أنّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال : «آمِرُوا النساء في بناتهن ». أخرجه أبو داود.

---

[20] **Nesaî**, Nikâh, 36.

9,015- Abdullah b. Ömer'den rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle buyurdu:

"Kızları hakkında kadınlarla (anneleriyle) **istişare edin!"**[21]

الفرع الثالث

في الكفاءة

3- DENKLİK

٩٠١٦- (ت- **أبو هريرة** رضي الله عنه) قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم :

« إذا خَطَبَ إليكم من ترضون دينه وخُلُقه فزوجّوه ، إلا تفعلوا تكن فتنة في الأرض وفساد عريض ». أخرجه الترمذي.

9,016- Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle buyurdu:

"Dinini ve ahlâkını beğendiğiniz biri kızınıza talip olduğunda, kızınızı verin! Aksi halde yeryüzünde yaygın bir fitne ve fesada yol açmış olursunuz."[22]

İZAH

Evlenecek kişiler arasındaki denklik konusu, İslâm hukukunda önem verilen hususlardan birdir. Bu konuda önemle vurgulanması gereken husus, bu denkliğin özellikle erkekte aranacağı, kadın için ise bunun şart olmadığıdır. Yani denklik aranan konularda erkeğin durumu, kadının durumundan daha iyi veya en azından ona eşit olmalıdır, daha düşük olmamalıdır.

Hanefî fukahasına göre; soyda, dinde, dindarlıkta, özgürlükte, malda ve görev alanında olmak üzere altı alanda denklik aranır. Soyda denklikten maksat, hem mensup olunan kabile ve millet, hem de asalet ve şereftir. Dinde denklik ile de İslâm dinine mensup olmak

---

[21] **Ebû Davud**, Nikâh, 24/2095.

[22] **Tirmizî**, Nikâh, 3/1084.

kastedilmektedir. Dindarlıkta denklikten maksat da, dinî yaşantısı, zühdü, takvâsı ve ahlâkıdır. Özgürlükte denklik, özgür veya köle statüsünde olmaktaki eşitliktir. Malda denklik ile de varlık konusunda aşırı bir uçurumun olmaması kastedilmektedir. Nihayet görev ve iş alanındaki denklikten maksat da, değer ve itibar açısından yakın meslek gurubunda çalışmaktır. Şehirli-köylü, genç-yaşlı, güzel-çirkin gibi hususların da göz ardı edilmemesi şüphesiz uygun olur.

Şâfiîler'e göre; soyda, özgürlükte, iş ve meslekte, ahlâk ve iffette, ağır hastalıklardan sâlim olmakta şeklinde beş konuda denlik aranır.

Hanbelîler de; dindarlık, iş ve meslek, varlık, özgürlük ve soyda denklik ararlar.

Mâlikîler ise sadece dindarlıkta denkliği gerekli görürler.

Zâhirîler de sadece dinde, yani müslüman olmakta denklik ararlar. Bu konuda daha farklı görüşler de bulunmaktadır.

Hanefî ve **Şâfiî** fukahası denkliği, nikâhın sıhhatinin değil, lüzumunun, devamlılığının şartı sayarlar. Dolayısıyla eşler arasında denklik olmasa da kıyılan nikâh sahihtir.[23]

Bilindiği üzere insanların eşitliği, İslâm'ın temel ilkesidir. İslâm, insanlar arasındaki üstünlük anlayışını yıkmış, onları birbirine denk ve eşit kabul etmiştir. Evlilikte denkliğe gerek görmeyenler, İslâm'ın getirdiği bu eşitlik ilkesini esas alırlar.

Öte yandan evlilik, sadece iki insanın bir araya gelmesinden ibaret basit bir olay değildir, aynı zamanda iki âilenin kaynaşmasıdır. Gelecek neslin yetiştirilmesidir. Dolayısıyla evlilik aynı zamanda sosyal bir olaydır. Bütün hayat boyunca sürecek olan bu birlikteliğin düzenli ve âhenkli olması gerekir. Bunun için de eşlerin birbirine denk olması, fikir, inanç ve mantalitede birbirlerine yakın olmaları gerekir. Uyum ve süreklilik ancak bu şekilde sağlanabilir. Kafası, huyu, kısaca dünyası uyuşmayan biri ile kimse imtizac edemez. Bu bakımdan her açıdan denkliğin gözetilmesi, nikâhın sıhhat şartı olmasa da, göz ardı edilemeyecek derecede önemli bir husustur.

---

[23] Bu konu hakkında bkz., **Istılahat-ı Fıkhiyye Kamusu**, II, 65-75.

٩٠١٧- (ت- أبو حاتم المزني رضي الله عنه) قال: قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: «إذا جاءكم مَن تَرضَون دينه وخُلُقَه فأنكحوه، إلا تفعلوا تكُنْ فتنة في الأرض وفساد، قالوا: يا رسول الله وإن كان فيه؟ قال: إذا جاءكم مَنْ ترضون دينه وخلقه فأنكحوه - ثلاث مرات». أخرجه الترمذي.

9,017- Ebû Hâtim el-Müzenî'den[24] rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber;

"Dinini ve ahlâkını beğendiğiniz biri size geldiğinde, onu (kızınızla) **evlendirin! Aksi halde yeryüzünde fitne ve fesat çıkar"** dedi. İnsanlar;

"- Ey Allah'ın Rasûlü; şayet onda bir eksiklik varsa?" dediklerinde, Hz. Peygamber üç defa;

"- Dinini ve ahlâkını beğendiğiniz biri size geldiğinde, onu evlendirin!" buyurdu.[25]

٩٠١٨- (د- أبو هريرة رضي الله عنه) : « أنَّ أبا هند حَجَمَ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم في يافوخه ، فسمعتُ رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول : يا بني بياضة أنكحوا أبا هند ، وأنكحُوا إليه ، قال: وإن كان في شيء مما تداوون به خير: فالحجامة ». أخرجه أبو داود.

9,018- Ebû Hureyre'den rivâyet edilmiştir:

"Ebû Hind, Rasûlullah'ın (as.) başının üst kısmından kan almıştı. O sırada ben Hz. Peygamber'in;

"- Ey Beyâza oğulları! Ebû Hind'i evlendirin, onunla evlenin!" dediğini işittim. Sonra Rasûlullah (as.) şöyle söyledi:

"Eğer tedavide kullandığınız şeylerin içersinde faydalı olan biri varsa, o da kan aldırmaktır."[26]

---

[24] **Ebû Hâtim el-Müzenî**: Sahabîliği ihtilaflıdır. İsmi ve künyesi aynıdır. Denklerin evlendirilmesi konusunda bir hadîsi vardır. Kendisinden Muhammed b. Ubeyd rivâyet etti. Hadîsi **Tirmizî**'de tahric edildi.

[25] **Tirmizî**, Nikâh, 3/1085.

İZAH

Ebû Hind, âzâtlı bir köledir; Beyâza oğullarının âzâtlısı idi. İsminin **Abdullah** veya **Yesâr** olduğu rivâyet edilir. İnsanlardan kan almakta usta idi. Zaman zaman Hz. Peygamber'den de kan alırdı.

Yukarıdaki rivâyete göre Hz. Peygamber, Beyâza oğullarına **Ebû Hind'**i evlendirmelerini emrediyor. Muhtemelen **Ebû Hind**, âzâtlı bir köle olduğu ve hacamat işiyle uğraştığı için, evlenecek kadın bulmakta zorlanıyordu. Onunla evlenmeye kimse gönüllü değildi. Hem mesleği ve hem de köle olması sebebiyle küçümseniyordu.

Bu rivâyette Rasûlullah (as.) denklik konusuna da telmihte bulunmaktadır. Denklikte meslek ve sosyal statünün çok önemli olmadığını belirtmektedir. Asıl göz önünde bulundurulması gereken husus, insanın dini ve ahlâkıdır. Burada da asıl dikkat edilmesi gereken hususun, erkeğin dini olduğu, başka şeylerin ise ârızî olduğu açıkça görülmektedir. Bütün İslâm hukukçuları, müslüman bir kadının evleneceği erkeğin mutlaka müslüman olması gerektiğinde hemfikirdirler. Müslüman bir kadının gayr-i müslim bir erkekle evlenmesi câiz değildir. **İmâm Mâlik**, bu ve benzeri rivâyetleri delil göstererek, denklikte dikkate alınması gereken şeyin "**Din**" olduğunu söylemektedir.

٩٠١٩ – (س– بريدة بن الخصيب رضي الله عنه) قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: «إن أحساب أهل الدنيا الذي يذهبون إليه : المال ». أخرجه النسائي.

9,019- Bureyde b. el-Husayb'dan rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle buyurdu:

"Dünya ehlinin en çok itibar edip peşinden koştuğu şey, maldır."[27]

[26] **Ebû Davud**, Nikâh, 27/2102.
[27] **Nesaî**, Nikâh, 9.

İZAH

Bu rivâyet, şüphesiz bir gerçeği dile getirmektedir. Mutlak manada mal, en değerli şey olmamakla birlikte, bütün insanların en büyük gayesi mala-mülke sahip olmaktır. Hatta bütün toplumlarda varlıklı insanların herkesten çok itibar gördüğü de, hayatın bir gerçeğidir. İşte buna binâen bir kısım İslâm hukukçuları da, denklik konusunda malın da göz önünde bulundurulması gerektiğini ileri sürerler.

٩٠٢٠- (خ س- عائشة رضي الله عنها) : « أنَّ أبا حذيفة بن عتبة بن ربيعة بن عبد شمس - وكان ممن شهد بدرا مع رسول الله صلى الله عليه وسلم تَبَنَّى سالما وأنكحه بنت أخيه هندَ بنتَ الوليد بن عُتبة بن ربيعة - وهو مولى لامرأة من الأنصار - كما تَبَّنَى رسول الله صلى الله عليه وسلم زيدا- وكان من تبنى رجالا في الجاهلية دعاه الناس لأبيه ، فورث [من] ميراثه ، حتى أنزل الله عز وجل في ذلك **(ادعوهم لآبائهم ، هو أقسط عند الله ، فإن لم تعلموا آباءهم فإخوانكم في الدين ومواليكم)** [الأحزاب: ٥] فمن لم يُعلَم له أب كان مولى وأخا في الدين ».

وفي رواية عن عائشة وأم سلمة «أن أبا حذيفة بن عتبة بن عبد شمس - وكان ممن شهد بدرا -... وذكر نحوه ، وفيه : وكانت هند بنت الوليد بن عتبة من المهاجرات الأُوَل ، وهي يومئذ أفضل أيامَى قريش ، فلما أنزل الله - عز وجل - في زيد بن حارثة: **(ادْعوهم لآبائهم هو أقسط عند الله)** رُدَّ كلُّ أحد ينتمي من أولئك إلى أبيه ، فإن لم يعلم أبوه رُدَّ إلى مواليه ».

أخرجه النسائي والبخاري ، إلا أن البخاري لم يسمها.

وزاد رزين « فأنكرت قريش فعلَ أبي حذيفة ، وقالوا : أ نكَحَ ابنة أخيه مولى؟ فقال : ما أعلم إلا أنه خير منها ، فأعجبوا من قوله أشدّ من عجبهم بفعله ، فجاءت سَهْلَة امرأة أبي حذيفة - وهي بنت سُهيل بن عمرو القرشي ، ثم العامري - رسولَ الله صلى الله عليه وسلم ، فقالت: كُنَّا نرى سالما ولدا ، وقد أنزل الله ما علمت... » فذكر حديث الرضاعة ، وسيجيء في موضعه من الباب الثالث من كتاب النكاح.

9,020- Hz. Âişe anlatıyor:

"Ebû Huzeyfe b. Utbe b. Rabîa b. Abdişems, -kendisi Bedir'de Rasûlullah'ın (as.) yanında bulunanlardandı- Ensâr'dan bir kadının âzâtlısı olan Sâlim'i, tıpkı Hz. Peygamber'in Zeyd'i evlat edindiği gibi evlat edinmiş ve onu kardeşinin kızı Hind bint Velid b. Utbe b. Rabîa[28] ile evlendirmişti. Câhiliye döneminde bir insan başka birini evlat edinirse, artık o kişi o adama nispetle çağrılır ve ona mirasçı olurdu. Tâki Azîz ve Celîl olan Allah, bu konuda; ***"evlatlıklarınızı asıl babalarının isimleriyle çağırın! Bu, Allah katında daha âdildir. Eğer babalarının kim olduğunu bilmiyorsanız, onları din kardeşleriniz ve dostlarınız** (âzâtlılarınız) **olarak görün!"***[29] âyetini indirene kadar... Artık evlatlık alınan kişinin babası bilinmiyorsa, (eski efendisinin) dinde kardeşi ve dostu (âzâtlısı) kabul edildi."[30]

RİVÂYETLER

Hz. Âişe ve Ümmü Seleme'den gelen diğer bir rivâyette; "Ebû Huzeyfe b. Utbe b. Abdişems, Bedir'de hazır bulunanlardandı..." diyerek aynı hadîsin benzeri zikredilir. Bu rivâyette şu ifâdeler de yer alır:

"Hind bint Velid b. Utbe, ilk hicret eden kadınlardandı. Kendisi o gün, Kureyş'in en faziletli dullarından sayılıyordu. Azîz ve Celîl olan Allah, Zeyd b. Hârise hakkındaki; ***"evlatlıklarınızı asıl babalarının isimleriyle çağırın!"*** âyetini inzâl buyurunca, evlatlıkların her biri babalarına nispet edilmeye başlandı. Şayet babası bilinmiyorsa, (eski efendisinin) dostu (âzâtlısı) olarak kabul edildi."

---

[28] **Hind (Fatıma?) bint Velîd b. Utbe b. Rabîa el-Ensâriyye**: Hanım sahabîlerden ve ilk muhacirlerdendir. **Muvatta**'da ve diğer bazı kaynaklarda ismi Fatıma diye geçer. İbnu'l-Esîr, sahabîler arasında Hind bint Velîd adında bir kadın bulamadığını söyler. Ebû Huzeyfe'nin kardeşinin kızıdır, aynı zamanda Ebû Huzeyfe'nin âzâdlısı Sâlim'in karısıdır.

[29] Ahzâb, 5.

[30] **Buharî**, Nikâh, 16; Megâzî, 11; **Nesaî**, Nikâh, 8. Musannıf işaret etmemekle birlikte hadîsi **Ebû Davud** da tahric etti, Nikâh, 10/2061.

Bunları **Nesaî** ve **Buharî** tahric etti. Yalnız **Buharî**, (Zeyd'in) ismini zikretmedi.

Rezîn şu ilaveyi yaptı:

"Kureyş, Ebû Huzeyfe'nin yaptığını yadırgadı ve;

"- Kardeşinin kızını âzâtlısı ile evlendirdi" diye konuştu. O da cevaben;

"- Ben Sâlim'in o kadından daha hayırlı biri olduğunu çok iyi biliyorum" dedi.

Ebû Huzeyfe'nin bu sözü üzerine Kureyş'in şaşkınlığı, onun evlatlığını kardeşinin kızı ile evlendirmesine duydukları şaşkınlıklarından daha fazla oldu. Sonra Ebû Huzeyfe'nin karısı -ki o Süheyl b. Amr el-Kuraşî el-Âmirî'nin kızıdır- Hz. Peygamber'e geldi ve;

"- Biz Sâlim'i öz evlat gibi görüyoruz" dedi. Bunun üzerine Yüce Allah, bildiğin âyeti indirdi."

Sonra **Rezîn**, süt emme ile ilgili olayı zikretti, ki bu rivâyet inşâllâh ilerde ait olduğu yerde gelecektir.[31]

İZAH

Hadîste adı geçen **Sâlim**, Ensâr'dan **Sübeyte bint Yesâr** adında bir kadının âzâtlısıdır. Bazı rivâyetlerde onun **Ebû Huzeyfe**'nin âzâtlısı gibi gösterilmesi ise, tamamen mecâzîdr, devamlı onunla birlikte olduğundan dolayıdır.[32]

Burada âzâtlı bir köle olan **Sâlim**'in, Arap kabilelerinin en şereflisi kabul edilen Kureyş'in en asîl kadınlarından biri olan **Hind bint Velid b. Utbe** ile evlendiği belirtilmektedir. Bu da denklik konusunda asaletin ve sosyal statünün mutlak bir ölçü olmadığını göstermektedir.

٩٠٢١- (د- أبو هريرة رضي الله عنه) قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم :

«لا يَنكح الزاني المجلود إلا مثله ». أخرجه أبو داود.

[31] Bkz., hadîs no; 9048.

[32] Bkz., **İbn Hacer**, VIII, 49.

9,021- Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle buyurdu:

"Kendisine had cezası olarak sopa vurulan zinâkâr bir erkek, ancak kendisi gibi biriyle evlenebilir."[33]

İZAH

Bilindiği üzere dinin öngördüğü dört şahitle zina ettiği belirlenen kişiye ceza olarak yüz değnek vurulur. Ama zina ettiği halde gerekli şahitler bulunmayan ve bu yüzden kendilerine değnek cezası uygulanamayan kişiler de vardır. Yukarıdaki hadîste kastedilenin bu insanlar, yani zina ettiğine dair yeterli şahitler bulunamadığı için değnek cezası uygulanamasa bile bu cezayı hak eden kişiler olduğu kanâati hâkimdir.

Bazı İslâm hukukçuları, dürüst ve iffetli olmayı, denkliğin önemli şartlarından biri olarak görürler. Binâenaleyh iffetli olmayan biri, böyle olan birine denk değildir, dolayısıyla bunların evlenmesi de haramdır. Yukarıdaki hadîs bu görüşün delilidir. Aynı manada olmak üzere **Nûr** sûresinde de; ***"zina eden erkek, ancak zina eden bir kadınla..., zina eden bir kadın da ancak zina eden bir erkekle... evlenir. Bu ise, mü'minler için haramdır"***[34] buyurulmaktadır. İşte bu delillerin zâhirine göre, zina eden birinin, iffetli biriyle evlenmesi haram görülmüştür. Yalnız zinakâr kişinin tövbe etmesi halinde bu evliliğin dinen bir sakıncası yoktur. Nitekim âyette de; ***"bu işten sonra tövbe edip durumlarını düzeltenler müstesnâ"***[35] denilmektedir.

Buna karşılık âyette geçen "**nikâh**" kelimesinin cinsel ilişki anlamına da geldiği düşünülerek, bazı âlimler tarafından âyete; **"zina eden erkek, ancak zinakâr bir kadınla ilişkide bulunur..."** manası da verilmiş, âyette nikâhın hükmünün beyan edilmediği, dolayısıyla haram kılınan şeyin de zinakâr biriyle evlenmek değil, bizzat zinanın kendisi olduğu ileri sürülmüş, ama bu görüş de eleştirilmiştir. Zaten

---

[33] **Ebû Davud**, Nikâh, 5/2052.

[34] Nûr, 3.

[35] Nûr, 5.

zina eden bir erkeğin, yine zina eden bir kadından başkasıyla ilişkide bulunmasının hiçbir şekilde imkânı yoktur.

İslâm âlimlerinin büyük çoğunluğuna göre ise, iffetli birinin, zina eden biriyle evlenmesinde bir sakınca yoktur.

Yasaklığı bildiren ifadelerde belki de insanların tabiî meyline ve arzusuna işaret edilmektedir. Yani iffetli olan kadınlar, zinakâr erkeklerden zaten nefret eder, onunla evlenmezler. Zinakâr bir erkek de, daha çok zinakâr kadınlarla ilgilenir. Çünkü daha çok onlar bunun kafasına uymakta ve şehvetini tatmin etmektedirler. Dolayısıyla zina eden biri evlenmek istediğinde, ancak kendi kafasına ve duygularına uygun biriyle evlenir.

Bu münasebetle şunu da kaydetmek gerekir: Denklik konusuna, huzurlu ve âhenkli bir âile hayatını sürdürmek için önem verilmektedir. Yoksa nikâhın sıhhat şartı değildir. Eşlerin denk olmadığı bilindiği halde rıza gösterilirse, mesele kalmaz. Ama bazı şeyler gizlenir de denk olmadıkları sonradan ortaya çıkarsa, gerek kadının ve gerek velisinin itiraza ve nikâhı feshe hakkı vardır.

الباب الثالث

في موانع النكاح

وفيه ثلاثة فصول:

الفصل الأول

في الحرمة المؤبدة

وفيه فرعان:

الفرع الأول

في النسب والصّهر

C- NİKÂH MANİLERİ

I- EBEDÎYEN HARAM OLANLAR

1- NESEP VE HISIMLIK YOLUYLA HARAM OLANLAR

٩٠٢٢- (خ- **عبد الله بن عباس** رضي الله عنهما) قال : « حَرُم من النسب سبع ، ومن الصهر سبع ، ثم قرأ: (**حُرِّمت عليكم أمهاتكم وبناتكم وأخواتكم وعماتكم وخالاتكم وبناتُ الأخ وبناتُ الأخت وأمهاتكم اللاتي أرضعنكم وأخواتكم من الرضاعة وأمهات نسائكم وربائبكم اللاتي في حُجوركم من نسائكم اللاتي دخلتم بهن ، فإن لم تكونوا دخلتم بهن فلا جناح عليكم ، وحلائل أبنائكم الذين من أصلابكم وأن تجمعوا بين الأختين إلا ما قد سلف ، إن الله كان غفورا رحيما**) [النساء: ٢٣] ». أخرجه البخاري.

9,022- Abdullah b. Abbas;

"Nesep yoluyla haram kılınanlar yedi sınıf, sıhriyet yoluyla haram kılınanlar da yedi sınıftır" dedikten sonra; ***"Size anneleriniz, kızlarınız, kız kardeşleriniz, halalarınız, teyzeleriniz, erkek kardeşlerinizin kızları, kız kardeşlerinizin kızları, sizi emzirmiş olan süt anneleriniz, süt kardeşleriniz, kaynanalarınız, kendileriyle gerdeğe girdiğiniz karılarınızın doğurduğu üvey kızlarınız –şayet*** *(nikâhlandığınız halde)* ***gerdeğe girmemişseniz*** *(onun kızı ile*

evlenmenizde) ***sakınca yoktur-, kendi sulbünüzden doğan oğullarınızın eşleri ve iki kız kardeşi aynı anda birlikte almanız size haram kılınmıştır. Geçmişte yapılanlar, geçmiştir. Şüphesiz Allah çok bağışlayıcıdır, çok merhametlidir***"[1] âyetini okudu."[2]

İZAH

Bu bölümde evlenme manileri ile ilgili rivâyetler yer almaktadır. Evlenme manilerine İslâm hukukunda **muharremat** adı verilir. İslâm'a göre cinsler arasında nikâh, ya müebbeden, ya da muvakkaten haram olur.

I- MÜEBBET HARAMLIK

İki cinsin birbiriyle evlenmesi, bazen ebedî olarak yasaklanmış, haram kılınmıştır. Müebbet olarak nikâhı haram kılan sebepler de; nesep, süt ve sıhriyet (hısımlık) olmak üzere üçtür:

1- Nesep yakınlığı: Evlenme manilerinden biri, cinslerin nesep açısından yakın akraba olmalarıdır. Nesep yakınlığı, ebedî haramlık sebebidir. Bunları da dört gurupta toplamak mümkündür:

a) Erkeğin kendi usûlü; yani anne ve baba cihetinden üstüdür.

b) Furûu; yani kendi kızları, torunları ve neslidir.

c) Kız kardeşleri ile erkek ve kız kardeşlerinin kızları ve torunlarıdır.

d) Halaları ve teyzeleridir.

2- Süt emmek yoluyla haram olanlar: Bunlar da aynen nesep yakınlığında olduğu gibi yine dört ana gurupta toplanır.

3- Sıhriyet yoluyla haram olanlar: Hısımlık sebebiyle nikâhları ebedî olarak haram olan kadınlar da dört guruptur:

a) Üvey anneler ve üvey nineler.

b) Gelinler. Torunların eşleri de gelin hükmündedir.

c) Kaynanalar ve onun usûlü.

d) Üvey kızlar.

---

[1] Nisâ, 23.

[2] **Buharî**, Nikâh, 25.

II- MUVAKKAT HARAMLIK

Cinler arasında evliliği haram kılan sebeplerin bir kısmı geçicidir, şartların değişmesiyle haramlık vasfı da ortadan kalkar. Bu itibarla bunların evlenmelerinin haram olması, mevcut şartların devamıyla kayıtlıdır. Fıkıh kitaplarında muvakkat haram kategorisine giren kadınlarla ilgili muhtelif guruplandırmalar yapılmışsa da, bunlardan dört tanesini hatırlatmayı yeterli görüyoruz:

a) Başka biriyle nikâhlı olan kadınla nikâh kıymak haramdır. Ama kadın ondan boşanırsa, kendisiyle evlenmek câiz olur.

b) İki mahremi, yani bir kadını halası, teyzesi veya kızkardeşi ile aynı anda, birlikte nikâhlamak. Kadından boşandıktan sonra onun halasını, teyzesini veya kız kardeşini almak ise câizdir.

c) Müşrik olan kadınlar. İslâm'a girer veya kitap ehlinden olursa, evlenmek câiz olur.

d) Üç talakla boşanmış olan kadınlar. Bu kadınların yeni bir evlilik yapıp, ondan da tabiî bir şekilde boşanmaları veya kocalarının ölümü halinde ilk kocalarıyla tekrar evlenmeleri câiz olur.

Yukarıdaki rivâyette zikredilen **Nisâ** sûresindeki âyet-i kerîmede nikâhı haram kılınan kadınlardan on üç tanesi sayılmaktadır. **İbn Abbas** bunları nesep ve sıhriyet diye ikiye ayırmakta, süt akrabalığını da sıhriyete dahil etmektedir. Âyette nesep yakınlığından dolayı haram kılınanlar; anneler ve yukarısı, kızlar ve aşağısı, kız kardeşler, halalar, teyzeler,erkek kardeşlerin kızları ve aşağısı, kız kardeşlerin kızları ve aşağısı olmak üzere yedi sınıf sayılmaktadır. Sıhriyet yoluyla haram olanlar da; süt anne ve yukarısı, süt kardeşler (süt kızlar, süt halalar, süt teyzeler ve süt kardeşin kızları da bu yasağa dahildir), kaynanalar, üvey kızlar, gelinler, iki kız kardeşin aynı anda nikâhlanması olmak üzere altı sınıf sayılmaktadır. Bunların dışında ***"babanın nikâhladığı kadın"***[3] ile ***"müşrik kadınlar"***[4] da haram kılınmıştır. Ayrıca evli olan bir kadını almak da haramdır. Böylece

---

[3] Nisâ, 22

[4] Bakara, 221.

evlenilmesi haram olan kadınların sayısı toplam olarak on altıya çıkmaktadır.

٩٠٢٣- (ت- **عمرو بن شعيب** عن أبيه عن جده) أنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال : «**أيّما رجل نكح امرأة ، فدخل بها ، فلا يحل له نكاح ابنتها ، وإن لم يكن دخل بها ، فلينكح ابنتها ، وأيما رجل نكح امرأة فلا يحل له أن ينكح أمها ، دخل بها أو لم يدخل** ».

أخرجه الترمذي.

9,023- Amr b. Şuayb'ın babası vasıtasıyla dedesinden rivâyet ettiğine göre Hz. Peygamber şöyle buyurdu:

"Bir erkek bir kadını nikâhlayıp kendisiyle gerdeğe girerse, bundan sonra o kadının kızı o erkeğe helâl olmaz. Şayet nikâhladığı halde gerdeğe girmemişse, kızıyla evlenmesinde sakınca yoktur. Ama bir erkek bir kadınla nikâhlanırsa, onunla ister gerdeğe girsin ister girmesin, artık o kadının annesiyle evlenmesi helâl değildir."[5]

İZAH

Bu hadîs sened açısından zayıftır. Çünkü hadîsin râvîlerinden **İbn Lehîa** ve **Müsennâ b. el-Sabbâh** zayıftırlar. Ama hadîsin manası sahih görülmüştür ve ulemanın büyük çoğunluğu bununla amel etmiştir. Kaldı ki yukarıdaki âyette geçen *"**kendileriyle gerdeğe girdiğiniz karılarınızın doğurduğu üvey kızlarınız –şayet** (nikâhlandığınız halde) **gerdeğe girmemişseniz** (onun kızı ile evlenmenizde) **sakınca yoktur-**"* cümlesi, bu hadîsin birinci fıkrasını, ***"karılarınızın anneleri"*** ifâdesi de, ikinci fıkrasını te'yîd etmektedir. Bu ifâde mutlaktır, dolayısıyla bir kadınla sadece nikâh kıyılmış olması halinde bile âyetin yasak kapsamına girer.

Âyet ve hadîsten de anlaşılacağı üzere; bir kadınla nikâh kıyılır ve zifafa girilirse, artık onun annesi de, kızı da o adama kesin olarak haramdır. Ama kadınla zifafa girilmeden boşanma meydana gelirse,

[5] **Tirmizî**, Nikâh, 26/1117.

farklı bir durum söz konusudur. O zaman kadının annesiyle evlenmek haram, ama kızıyla evlenmek câizdir. Buna sebep olarak da kadın duygusu ve kıskançlık gösterilmiştir. Bir kadının, boşandığı erkekle kızının evlenmesinden çok büyük bir rahatsızlık duymasa da, annesinin aynı adamla evlenmesinden daha çok incinir. Ama netice itibariyle bu ölçüyü yüce yaratıcı koymuştur.

٩٠٢٤- (ط- زيد بن ثابت رضي الله عنه) : « سئل عن رجل تزوج امرأة ثم فارقها قبل أن يصيبها ، هل تحلّ له أمُّها ؟ فقال زيد بن ثابت: لا ، الأمُّ مبهمة ليس فيها شرط ، وإنما الشرط في الربائب ». أخرجه الموطأ.

9,024- Zeyd b. Sâbit'e; bir kadınla evlenen, ama zifafa girmeden boşanan bir adamın durumu soruldu;

"- Adam, o kadının annesiyle evlenebilir mi?" dendi. Zeyd b. Sâbit cevaben;

"- Hayır! Anneye (âyette) işaret edilmiştir ve bu konuda (zifafa girmek gibi) hiçbir şart yoktur. (Zifafa girmek) şartı, sadece üvey kızlarda vardır" dedi.[6]

İZAH

Bu rivâyet de önceki hadîsle aynı manadadır. Âyette işaret edildiği söylenen ifâde de; ***"kadınlarınızın anneleri"*** şeklinde hiçbir kayda ve şarta bağlanmayan cümledir. Bu âyette kaynananın haram sayılması için, kızı ile mutlaka zifaf yapılması gerektiği kaydı bulunmamaktadır, halbuki aynı kayıt üvey kızlar konusunda vardır. Âyetteki ifâdeye göre üvey kızların haram olması için, annesi ile sadece nikâh kıymak yetmez, mutlaka gerdeğe de girmek gerekir. Müteâkıp âyetteki ***"bunun dışındakiler size helâl kılınmıştır"***[7] ifâdesi de, bu kaydı pekiştirmektedir.

Bir kısım fukaha, âyette üvey kızların haram kılındığını bildiren ifâdenin hemen devamındaki ***"kendisiyle gerdeğe girdiğiniz***

---

[6] **Muvatta**, Nikâh, 9/22.

[7] Nisâ, 24.

kadınlar" kaydını, bir önceki maddede geçen kaynanaya da atfederek, kayınvalidenin de haram olması için kızı ile sadece nikâh kıymış olmak değil, gerdeğe de girmek gerektiğini ileri sürmüşlerdir. Ama bu görüş doğru bulunmamıştır.

٩٠٢٥- (ط- مالك بن أنس رحمه الله) عن غير واحد: «أن عبد الله بن مسعود استُفتِيَ - وهو بالكوفة - عن نكاح الأم بعد الابنة، إذا لم تكن الابنة مُسَّها؟ فأرخص له في ذلك، ثم إن ابن مسعود قدم المدينة، فسأل عن ذلك؟ فأُخبِرَ: أنه ليس كما قال، وإنما الشرط في الربائب، فرجع ابن مسعود إلى الكوفة، فلم يصل إلى منزله حتى أتى الرجل الذي أفتاه بذلك، فأمره أن يفارق امرأته». أخرجه الموطأ.

9,025- Mâlik b. Enes'in pek çok kişiden rivâyet ettiğine göre; "Kûfe'de Abdullah b. Mes'ûd'a, bir adamın nikâhladığı bir kıza hiç dokunmadan onun annesiyle evlenmesinin hükmü soruldu. İbn Mes'ûd önce buna ruhsat verdi. Sonra Medîne'ye gelip bu meseleyi oradakilere sorunca, kendisine bunun doğru olmadığı, (âyetteki zifaf) şartının sadece üvey kızlar için geçerli olduğu söylendi. Bunun üzerine İbn Mes'ûd hemen Kûfe'ye döndü, daha evine uğramadan doğruca fetva verdiği o adama gitti ve ona karısından ayrılmasını emretti."[8]

٩٠٢٦- (علي بن أبي طالب رضي الله عنه) قال : « لا تحرم أمهات النساء إلا بانضمام الوطء إلى العقد في الابنة ، ولا تحرم الابنة إلا بالدخول على الأم » أخرجه...

9,026- Hz. Ali şöyle dedi:

"Bir kızla yapılan nikâh akdinden sonra zifaf gerçekleşmedikçe, annesi haram olmaz. Anne ile gerdeğe girilmedikçe de kızı haram olmaz."[9]

---

[8] **Muvatta**, Nikâh, 9/23.

[9] Bunu **Rezîn** tahric etti.

İZAH

Bu rivâyet, bundan önceki hadîslerle çelişmektedir. Hatta âyetin zâhiri ile de çelişmektedir. Böyle bir rivâyetin sahîh olduğuna dair hiçbir delil de bulunmamaktadır.

٩٠٢٧- (ط- عبيد الله بن عبد الله بن عتبة بن مسعود عن أبيه) : « أن عمر بن الخطاب سُئل عن المرأة وابنتها منْ ملك اليمين ، توطأ إحداهما بعد الأخرى ؟ فقال عمر: ما أحب أن أخبرهما جميعا ، ونهاه عن ذلك». أخرجه الموطأ.

9,027- Ubeydullah b. Abdullah b. Utbe b. Mes'ûd'dan rivâyet edildiğine göre;

"Hz. Ömer'e, bir adamın câriyesi olan kız ile annesinin durumu soruldu;

"- Onlardan biri ile ilişkide bulunduktan sonra diğeri ile de bulunabilir mi?" dendi. Hz. Ömer;

"- Her ikisi ile de ilişkide bulunmayı doğru bulmuyorum" dedi ve bunu yasakladı.[10]

٩٠٢٨- (ط- مالك بن أنس رحمه الله) بلغه : « أن عمر بن الخطاب وهب لابنه جارية ، وقال: لا تَمسَّها ، فإني قد كشفتها ». أخرجه الموطأ.

9,028- Mâlik b. Enes'e haber verildiğine göre;

"Hz. Ömer oğluna bir câriye hediye etmişti. Ama ona;

"- Onunla ilişkide bulunma! Çünkü ben onu soyup (mahrem yerini) görmüştüm" dedi.[11]

İZAH

Bir kısım fukahaya göre bir kadına şehvetle bakmak, dokunmak ve öpmekle de hurmet-i musahare meydana gelir. Dolayısıyla o kadın artık o adamın oğluna haram olur. Yukarıdaki rivâyette de **Hz. Ömer**, avret mahallini görmüş olduğu câriyesini oğluna hediye

---

[10] **Muvatta**, Nikâh, 14/33.

[11] **Muvatta**, Nikâh, 15/36.

ettiğinde, belki biraz da ihtiyat ve ahlâk gereği olarak onunla ilişkide bulunmamasını özellikle öğütlemektedir. Ama az önce de belirttiğimiz gibi bir kısım fukahaya göre, hiç cinsel ilişki olmasa bile şehvetle bakmak, dokunmak ve öpmekle de haramlık meydana gelir. Burada ulemanın ekseriyetinin bu kanâatte olmadığını da kaydetmek gerekir.

٩٠٢٩- (خ- عبد الله بن عباس رضي الله عنهما) قال: «إذا زنى بأخت امرأته لم تحرم عليه امرأته»، وفي رواية « بأم امرأته». قال أبو عبد الله - يعني البخاري - ويذكر عن أبي نصر: أن ابن عباس حرمه، وأبو نصر ليس يُعرف له سماع من ابن عباس. أخرجه البخاري في ترجمة باب.

9,029- Abdullah b. Abbas şöyle dedi:

"Bir adam baldızı ile zina edecek olsa, karısı kendisine haram olmaz."[12]

RİVÂYETLER

Bir rivâyette "baldızı" yerine "kaynanası ile" denir.

Ebû Abdullah, yani **Buharî** şöyle dedi:

"Ebû Nasr'dan[13] rivâyet edildiğine göre İbn Abbas bunu haram saydı. Ama Ebû Nasr'ın İbn Abbas'tan semâı bilinmemektedir."

---

[12] **Buharî**, Nikâh, 25.

[13] **Ebû Nasr el-Esedî el-Basrî**: Basralı tâbiîlerdendir. İbn Abbas'tan rivâyeti vardır; ancak **Buharî**, onun Ibn Abbas'tan semâı olmadığını söyler. Kendisinden Halife b. Husayn el-Minkarî rivâyet etti. **Buharî**'de muallak bir rivâyeti ile **Tirmizî**'de bir rivâyeti bulunmaktadır.

İZAH

Burada da önceki rivâyetlerden farklı bir durum söz konusudur. Bu rivâyete göre insan kaynanası veya baldızı ile zina edecek olsa, karısı kendisine haram olmaz. Çünkü zina haramdır; haram, helâli haram kılmaz. Dolayısıyla baldızı veya kaynanası ile kurduğu haram bir ilişki, helâl olan karısını kendisine haram kılmaz. Önceki rivâyetlerde baldızın veya kaynananın haram olması, meşrû nikâh yoluyla haram olması şeklinde idi. Burada ise zina söz konusudur, zina ise zaten haramdır.

الفرع الثاني

في الرضاع

2- SÜT YOLUYLA HARAM OLANLAR

٩٠٣٠- (ت- علي بن أبي طالب رضي الله عنه) قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: «إنَّ الله حَرَّمَ من الرضاع ما حَرَّمَ من النسب». أخرجه الترمذي.

9,030- Hz. Ali'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Yüce Allah nesep yoluyla haram kıldıklarını süt yoluyla da haram kılmıştır."[14]

İZAH

Süt emmek yoluyla meydana gelen haramlık, sadece İslâm hukukuna mahsustur. Diğer hukuk sistemlerinde evlenme manileri arasında sayılmamaktadır. Bilindiği üzere anne sütü, çocuğun doğal ve en faydalı gıdasıdır. Anne sütü bir taraftan çocuğun büyüyüp serpilmesini sağlamakta, muhtemeldir ki diğer taraftan süt yoluyla çocuğa bir takım ruhî ve manevî özellikler de sirayet etmektedir. Bunlar bir tarafa süt emişmekle cinsler arasında haramlık meydana

---

[14] **Tirmizî,** Radâ', 1/1146.

geleceğini yüce yaratan beyan etmiş, pek çok sahîh hadîs de bunu te'yîd etmiştir.

Süt haramlığı; bir kadının sütünü, bir çocuğun belli vakitte emmesiyle meydana gelir. Belli vakitten maksat, çocuğun süt emme çağıdır. Bu da çocuğun ilk iki yaşıdır. Bu yaştan sonra süt emmekle haramlık meydana gelmez. Süt haramlığının meydana gelmesi için sütün kaç defa ve ne miktarda içilmesi gerektiği konusu, tartışmalı bir meseledir. **Hanefîler**'e göre bir damla süt mideye gidecek olursa süt haramlığı meydana gelir. Doyasıya içmesi gerektiği veya en az beş defa içmesi gerektiği şeklinde görüşler de vardır. Bu konuda detaylı bilgi için fıkıh kitaplarına bakılmalıdır.

Süt haramlığını da aynen nesep ve sıhriyet haramlığında olduğu gibi dört gurupta toplamak mümkündür:

1- Süt cihetinden kendi usûlü; yani süt annesi ile süt ninelerdir.

2- Kendi furûu; yani süt kızları ve süt torunlarıdır.

3- Süt kız kardeşler ve onların kızlarıdır.

4- Süt hala ile süt teyzelerdir.

Süt yoluyla cinsler arasında bir haramlık ve dolayısıyla yakınlık meydana gelirse de, bununla nafaka, miras gibi haklar meydana gelmez. Sütle meydana gelen haramlığı da, erkek çocukla süt annesinin yakın akrabası arasında geçerlidir. Çocukla kadının akrabası arasında meydana gelen süt haramlığı, aynen nesep haramlığı gibidir. Ama çocuğun yakın akrabası ile kadının yakın akrabası arasında haramlık söz konusu değildir. Kadının kendisi ve yakın akrabası çocuğa haram olmasına mukabil, çocuğun yakın akrabasına, mesela babasına haram değildirler. Yalnız çocuğun kendi nesline haram olurlar.

٩٠٣١- (خ م ط ت د س- عائشة رضي الله عنها) قالت : « إن أفلح أخا أبي القُعَيْس استأذن عَلَيّ ، بعدما نزل الحجابُ ، فقلت: والله لا آذَنُ حتى أستأذِنَ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم ، فإن أخا أبي القعيس ليس هو أرضعني ولكن أرضعتني امرأة أبي القعيس ، فدخل عليّ رسول الله صلى الله عليه وسلم ، فقلت: يا رسول الله إن الرجل ليس هو أرضعني

، ولكن أرضعتني إمرأته ، فقال : **ائذني له ، فإنه عمك ، تربت يمينك** ، قال عروة : فبذلك كانت عائشة تقول : حرّموا من الرضاعة ما يَحْرُمُ من النَّسَب ».

وفي رواية نحوه ، وفيه « فدخل عَلَيَّ النبي صلى الله عليه وسلم ، فقلت : يا رسول الله إن أفلح أخا أبي القعيس استأذن ، فأبيتُ أن آذن [له] حتى أستأذنك ، فقال النبي صلى الله عليه وسلم : **وما يمنعك أن تأذني لعمك** ؟ قلت : يا رسول الله ، إن الرجل ليس أرضعني... » وذكر الحديث.

وفي أخرى « إن أفلح أخا أبي القعيس جاء يستأذن عليها - وهو عمها من الرضاعة - بعد أن أنزلَ الحجاب ، فأبيت أن آذن له ، فلما جاء رسول الله صلى الله عليه وسلم أخبرته بالذي صنعتُ، فأمرني أن آذن له ». وفي أخرى نحوه بمعناه ، وفيه : « **إنه عمك ، فَلْيَلِجْ عليك** ».

وفي أخرى : قالت: « استأذن عَلَيّ أفلحُ ، فلم آذن له ، فقال: أتحتجبين مني وأنا عمك ؟ فقلت: كيف ذلك ؟ قال : أرضعتك امرأة أخي بلبن أخي، قالت: فسألتُ رسول الله صلى الله عليه وسلم؟ فقال: **صدق أفلح ، ائذني له**».

وفي أخرى « أنَّ رسول الله صلى الله عليه وسلم كان عندها ، وأنها سمعتْ صوتَ رجل يستأذن في بيت حفصة ، قالت عائشة : فقلت: يا رسول الله ، هذا رجل يستأذن في بيتك ، فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : **أُراه فلانا** لعم حفصة من الرضاعة - فقالت عائشة : يا رسول الله ، لو كان فلان حيًا - لعَمِّها من الرضاعة - دخل عَلَيَّ ؟ فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : **نعمْ ، إن الرضاعة تُحرِّمُ ما تُحرِّمُ الولادة** ».

وفي أخرى مختصرا أنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال : « **يحرم من الرضاعة ما يحرم من الولادة** » أخرجه البخاري ومسلم. ولمسلم «أن عمها من الرضاعة - يسمَّى أفلح - استأذن عليها فحجبته، فأخبرَت رسول الله صلى الله عليه وسلم ، فقال: **لا تحتجي منه ، فإنه يحرم من الرضاعة ما يحرم من النسب**».

وله في أخرى قالت : « استأذن عليّ عمّي من الرضاعة - أبو الجعد – فرددته ، قال هشام بن عروة : إنما هو أبو القعيس ، فلما جاء النبي صلى الله عليه وسلم أخبرته ذلك ، فقال: **فهلا أذنت له ؟ تربت يمينك** ، أو **يدك** ».

وأخرج الموطأ والنسائي نحو الأولى، وأخرج الرواية التي فيها ذكر حفصة والرواية المختصرة التي لهما. وأخرج أبو داود والترمذي الأولى ، والرواية التي فيها ذكر حفصة ، والرواية المختصرة؛ إلا أن الترمذي قال: « **إنَّ الله حَرَّم** ». وفي أخرى للنسائي : « **ما حرّمته الولادة حرّمه الرضاع**».

9,031- Hz. Âişe anlatıyor:

"Ebû'l-Kuays'ın[15] kardeşi Eflah[16], örtünme âyeti nâzil olduktan sonra yanıma girmek için izin istemişti. Ben; *'vallahi Rasûlullah'a (as.) sormadan izin veremem; çünkü beni o emzirmedi, Ebû'l-Kuays'ın karısı emzirdi'* dedim. O sırada Hz. Peygamber de geldi. Ben kendisine;

"- Ey Allah'ın Rasûlü; beni erkek değil, onun karısı emzirdi" dedim. Hz. Peygamber ise;

"- Yanına girmesi için ona izin ver! Allah hayrını versin, çünkü o senin süt amcandır" dedi.

Hadîsin râvîsi Urve dedi ki:

"İşte bundan dolayı Hz. Âişe; *'nesep yoluyla haram olanları süt yoluyla da haram sayın!'* diyordu."[17]

RİVÂYETLER

Buna benzer bir rivâyette şu ifâdeler de vardır:

"Hz. Peygamber yanıma geldi, ben kendisine;

---

[15] **Ebû'l-Kuays**, Hz. Âişe'nin süt babasıdır. İsminin Vâil b. Kuays b. Eflah el-Eş'arî olduğu rivâyet edilir.

[16] **Ebû'l-Ca'd Eflah b. Ebî'l-Kuays**: Sahabîdir. Ebû'l-Kuays'ın kardeşi, oğlu ve kardeşinin oğlu olduğu şeklinde farklı rivâyetler bulunmaktadır. Hz. Âişe'nin süt amcasıdır. Hakkında fazla bir b ilgi bulunmamaktadır.

[17] **Buharî**, Humus, 4; Şehâdât, 7; Nikâh, 21; **Müslim**, Radâ', 1/1-2; 2/3-10; **Muvatta**, Radâ', ½-3; **Tirmizî**, Radâ', 1/1147; **Ebû Davud**, Nikâh, 7/2055; **Nesaî**, Nikâh, 49.

"- Ebû'l-Kuays'ın kardeşi Eflah içeri girmek için izin istedi, ben de sana sormadan izin vermedim" dedim. Hz. Peygamber;

"- Amcana izin vermene engel olan neydi?" diye sordu.

"- Ey Allah'ın Rasûlü; beni bir erkek emzirmedi ki..." dedim diyerek aynı hadîsi rivâyet eder.

Başka bir rivâyet de şöyledir:

"Ebû'l-Kuays'ın kardeşi Eflah, örtünme âyeti geldikten sonra yanıma girmek için izin istedi. O, süt amcamdı. Kendisine izin vermedim. Hz. Peygamber gelince, yaptığımı O'na anlattım. Bana, izin vermemi emretti."

Bu manadaki başka bir rivâyette; **"o senin amcandır, yanına gelsin!"** cümlesi de vardır.

Diğer bir rivâyete göre Hz. Âişe şöyle der:

"Eflah, yanıma girmek için izin istemişti, ama girmesine izin vermedim. Bana;

"- Ben senin amcanım; benden de örtünüyor musun?" dedi.

"- Nasıl amcam oluyorsun?" diye sorunca;

"- Kardeşimin karısı sana kardeşimin sütünü emzirdi" dedi.

Ben bu durumu Hz. Peygamber'e anlatınca;

"- Eflah doğru söylemiş, ona izin ver!" dedi.

Başka bir rivâyete göre; "Rasûlullah (as.) Âişe'nin yanında idi. Âişe, Hafsa'nın evinin kapısında bir erkeğin içeri girmek için izin isteyen sesini duydu. Âişe der ki: Ben;

"- Ey Allah'ın Rasûlü; şurda bir adam var, senin evine girmek için izin istiyor" dedim. Rasûlullah (as.);

"- Ben onun, Hafsa'nın süt amcası falancı olduğunu sanıyorum" dedi. **Âişe** de kendi süt amcasını kastederek;

"- Ey Allah'ın Rasûlü; keşke falancı sağ olsaydı, o da benim yanıma girebilirdi" der. Bunun üzerine Hz. Peygamber;

"- Evet. Doğumun haram kıldığını süt de haram kılar" buyurdu.

Muhtasar bir rivâyete göre de Rasûlullah (as.); **"Doğumun haram kıldığı şeyi süt de haram kılar"** buyurdu.

Bunlar **Buharî** ve **Müslim**'in rivâyetleridir.

Müslim'in başka bir rivâyetine göre; "Âişe'nin süt amcası olan Eflah, Âişe'nin yanına girmek için izin istemiş, ama Âişe perde gerisine çekilmişti. Sonra meseleyi Hz. Peygamber'e anlatınca, Rasûlullah (as.);

"- Ondan gizlenme! Çünkü nesebin haram kıldığını süt de haram kılar" buyurdu.

Müslim'in başka bir rivâyetine göre Hz. Âişe şöyle demiş:

"Süt amcam Ebû'l-Ca'd yanıma girmek için izin istedi, ama ben reddettim."

Hişâm b. Urve; "O, Ebû'l-Kuays'dan başkası değildi" der.

Hz. Âişe şöyle devam eder:

Hz. Peygamber gelince durumu anlattım. Bana;

"- Allah hayrını versin, ona izin verseydin ya!" dedi.

Muvatta ve **Nesaî**, ilk rivâyetin benzerini tahric ettiler. **Nesaî** ayrıca Hafsa'nın isminin geçtiği rivâyet ile **Buharî** ve **Müslim**'in muhtasar rivâyetlerini de tahric etti.

Ebû Davud ve **Tirmizî** de ilk rivâyetle Hafsa'nın isminin geçtiği rivâyeti ve muhtasar rivâyeti tahric ettiler. Yalnız **Tirmizî**; **"haram kılar"** ifâdesini, **"Yüce Allah haram kıldı"** şeklinde kaydeder.

Nesaî'nin başka bir rivâyeti de; **"Doğumun haram kıldığı şeyi süt de haram kılar"** şeklindedir.

٩٠٣٢– (م س– **علي بن أبي طالب** رضي الله عنه) قال : « قلتُ: يا رسولَ الله ، مالك تَتوق في قريش وتدعنا؟ قال : **وعندكم شيء؟** قلت: نعم بنت حمزة ، فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : **إنها لا تحلّ لي ، إنها ابنة أخي من الرضاعة** ». أخرجه مسلم والنسائي.

9,032- Hz. Ali'den rivâyet edilmiştir: Dedim ki:

"- Ey Allah'ın Rasûlü; neden bizi bırakıp Kureyş'e ilgi gösteriyorsun?" diye sordum. O da;

"- Sizde bir şey var mı?" diye sordu.

"- Evet, Hamza'nın kızı var" deyince;

"- O bana helâl değildir, çünkü o benim süt kardeşimin kızıdır" dedi.[18]

İZAH

Burada **Hz. Ali**, Rasûlullah'a (as.) neden kendi kabileleri olan Hâşimîler'den biriyle evlenmediğini sormaktadır. O sırada da **Hz. Hamza**'nın kızı, evlenecek çağdaydı. Sanki onu almasını teklif etmektedir. Ama Hz. Peygamber de süt kardeşinin kızı olduğu için bu evliliğin mümkün olmadığını söylemiştir. Hz. Peygamber'i ve **Hamza**'yı, **Ebû Leheb**'in âzâtlı câriyesi **Süveybe** emzirmişti.

٩٠٣٣- (خ م س- **عبد الله بن عباس** رضي الله عنهما) أن النبيّ صلى الله عليه وسلم: «أُريد على ابنة حمزة ، فقال : **لا تَحلّ لي ، إنها ابنة أخي من الرضاعة ، ويحرم من الرضاعة ما يحرم من النسب**». وفي رواية « **ما يحرم من الرحم** ». أخرجه البخاري ومسلم والنسائي.

9,033- Abdullah b. Abbas'tan rivâyet edilmiştir:

"Hz. Peygamber'e Hamza'nın kızı verilmek istenmiş, ama Rasûlullah (as.);

"- O bana helâl değildir, çünkü o benim süt kardeşimin kızıdır. Nesebin haram kıldığını süt de haram kılar" demişti.[19]

RİVÂYETLER

Başka bir rivâyete göre; **"akrabalığın haram kıldığını süt de haram kılar"** demiş.

Hadîsi **Buharî, Müslim** ve **Nesaî** tahric etti.

---

[18] **Müslim**, Radâ', 3/11; **Nesaî**, Nikâh, 50.

[19] **Buharî**, Nikâh, 21; Şehâdât, 7; **Müslim**, Radâ', 3/12-13; **Nesaî**, Nikâh, 50.

٩٠٣٤- (م- **أم سلمة** رضي الله عنها) قالت: « قيل: يا رسول الله أين أنت عن بنت حمزة - أو قيل: ألا تخطب بنت حمزة بن عبد المطلب ؟ - قال: **إن حمزة أخي من الرضاعة**».

أخرجه مسلم.

9,034- Ümmü Seleme'den rivâyet edilmiştir:

"Hz. Peygamber'e;

"- Ey Allah'ın Rasûlü; neden Hamza'nın kızına ilgi duymuyorsun? –Veya Hazına b. Abdülmuttalib'in kızını alsana!-" dendi. O da cevaben;

"- Hamza benim süt kardeşimdir" buyurdu.[20]

٩٠٣٥- (**أبو هريرة** رضي الله عنه) قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : « **يحرم من الرضاعة ما يحرم من النسب** » أخرجه...

9,035- Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber;

"Nesebin haram kıldığını süt de haram kılar" dedi.[21]

٩٠٣٦- (خ م د س- **أم حبيبة** رضي الله عنها) قالت : « يا رسول الله انكحْ أختي بنت أبي سفيان ؟ قال: **أوَ تحبين ذلك** ؟ فقلت: نعم ، لستُ لك بمُخلية ، وأحبُّ مَنْ شاركني في خير ، أختي ، فقال النبي صلى الله عليه وسلم : **إن هذا لا يحل لي** ، قلت: فإنا نحدث أنك تُريد أن تنكح بنت أبي سلمة ؟ قال : **بنت أم سلمة** ؟ قلت: نعم ، قال : **لو أنها لم تكن رَبيبتي في حجري ما حلّت لي ، لأنها ابنة أخي من الرضاعة ، أرضعتني وأبا سلمة ثُويبة ، فلا تعرضْنَ عليَّ بناتكن ، ولا أخواتكن** ». قال عروة : « وثويبة مولاة أبي لهب كان أبو لهب أعتقها ، فأرضعت النبي صلى الله عليه وسلم ، فلما مات أبو لهب أُريَهُ بعضُ أهله بشرِّ حيبة ، فقال له : ماذا لقيت ؟ قال أبو لهب : لم ألْقَ بعدكم خيرا ، غير أني سُقيت [في هذه] بعتاقتي ثويبة ».

---

[20] **Müslim**, Radâ', 3/14.

[21] Bu rivâyeti **Rezîn** tahric etti.

وفي رواية أن أم حبيبة قالت: «إنا قد حُدِّثنا: أنك ناكح دُرَّة بنت أبي سلمة، فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: **أعلى أم سلمة؟ لو لم أنكح أمَّ سلمة ما حلت لي، إن أباها أخي من الرضاعة**».

وفي أخرى : أن أم حبيبة قالت للنبي صلى الله عليه وسلم : « انكحْ أختي عَزَّة ، فقال: **أتحبين ذلك** ؟... وذكر الحديث بنحوه ». أخرجه البخاري ومسلم.

وزاد رزين في رواية: قال عروة : « وثويبة مولاة أبي لهب ، وكان أعتقها حين بَشَّرته بميلاد رسول الله صلى الله عليه وسلم ، فأرضَعَتْ رسول الله صلى الله عليه وسلم ، فلما مات أبو لهب كافرا ، رآه العباس في المنام بعدما أسلمَ العباسُ بشرٌ حيبة ، فقال له: ماذا لقيت ؟ قال: لم ألق خيرا بعدكم ، غير أني سُقيت – أو قال : أُسقَى في هذه ، يعني : نُقرة إبهاميه – كل ليلة اثنين بعتاقتي ثويبة ، قال : وقال أبو عيسى : وكانت ثويبة حاضنة رسول الله صلى الله عليه وسلم ، وهي أم أيْمن وأم أُسامة بن زيد ، وكانا أخوين لأم ، و[أبو] أيمن رجل من الأنصار ».

وأخرج أبو داود والنسائي الرواية الأولى إلى قوله « **ولا أخواتكن** ».

9,036- Ümmü Habîbe'den rivâyet edilmiştir:

"- Ey Allah'ın Rasûlü; Ebû Süfyan'ın kızını, yani kız kardeşimi almaz mısın?" dedim. Bana şöyle sordu:

"- Sen bunu ister misin?"

"- İsterim; çünkü zaten ben senin bir tanen değilim. (Başka ortaklarımın da bulunduğu) bir hayra kız kardeşimin de ortak olmasını arzu ederim."

"- O, bana helâl değildir."

"- Ama biz senin, Ebû Seleme'nin kızı ile evlenmek istediğini konuşuyoruz."

"- Ebû Seleme'nin kızı mı?"

"- Evet"

"- O benim kucağımda yetişen üvey kızım olmasa bile yine bana helâl değildir; çünkü o benim süt kardeşimin kızıdır. Beni ve

Ebû Seleme'yi Süveybe emzirmişti. Binâenaleyh bir daha bana kızlarınızı ve kız kardeşlerinizi teklif etmeyin!"

(Hadîsin râvîsi) Urve dedi ki:

"Süveybe[22], Ebû Leheb'in câriyesi idi ve onu âzâd etmişti. Sonra da Hz. Peygamber'i emzirmişti. Ebû Leheb ölünce, âilesinden biri onu rüyasında azap içinde görmüş, kendisine;

"- Durumun nedir?" diye sorduğunda, Ebû Leheb;

"- Sizden ayrıldıktan sonra hiç hayır gün görmedim. Yalnız Süveybe'yi âzâd ettiğimden dolayı şununla (parmaklarımla) bana su veriliyor" demiş.[23]

RİVÂYETLER

Başka bir rivâyete göre Ümmü Habîbe;

"- Bize senin, Ebû Seleme'nin kızı Dürre ile evleneceğin söylendi" dedi. Hz. Peygamber;

"- (Annesi) **Ümmü Seleme'nin üzerine mi? Eğer ben** (onun annesi) **Ümmü Seleme ile evli olmasam bile, yine bana helâl değildir; çünkü onun babası benim süt kardeşimdir"** diye karşılık verdi.

Başka bir rivâyete göre de Ümmü Habîbe Hz. Peygamber'e;

"- Kız kardeşim Azze'yi alsana!" demiş, Hz. Peygamber de;

"- Sen bunu ister misin?" diye karşılık vermişti... Bu rivâyet de yukarıdaki hadîs gibi devam eder.

Bunları **Buharî** ve **Müslim** tahric etti.

Rezîn'in ilavesine göre Urve şöyle demiş:

"Süveybe, Ebû Leheb'in câriyesi idi ve Rasûlullah'ın (as.) doğduğu müjdesini kendisine getirince Ebû Leheb onu âzâd etmişti. O da Hz. Peygamber'i emzirmişti. Ebû Leheb kâfir olarak ölünce,

---

[22] **Süveybe**: ö. 7/628. Ebû Leheb'in câriyesi, Hz. Peygamber'in de süt annesidir. Daha önce de Hz. Hamza'yı emzirmişti. İslâm'a girip girmediği bilinmemektedir. Hayber seferinin akabinde Mekke'de vefat etmişti.

[23] **Buharî**, Nikâh, 21, 26, 27, 34; Nafakat, 16; **Müslim**, Radâ', 4/15-16; **Ebû Davud**, Nikâh, 7/2056; **Nesaî**, Nikâh, 46.

Abbas müslüman olduktan sonra bir gün onu rüyasında azap içinde görmüş. Kendisine;

"- Ne ile karşılaştın?" diye sormuş. O da;

"- Sizden sonra hiç iyi gün görmedim. Yalnız Süveybe'yi Pazartesi günü âzâd ettiğim için her Pazartesi günü bana – parmaklarının ucunu göstererek- şununla su veriliyor" demiş.

Ebû İsa dedi ki:

"**Süveybe** Rasûlullah'ın (as.) dadısı idi. Künyesi **Ümmü Eymen** idi. O ve **Üsâme b. Zeyd**'in annesi, anne tarafından kardeş idiler. **Eymen**'in babası ise, Ensâr'dan bir adamdı."

Ebû Davud ve **Nesaî**, ilk rivâyeti; **"...bana kızlarınızı ve kız kardeşlerinizi teklif etmeyin!"** cümlesine kadar olan kısmı tahric ettiler.

İZAH

Hadîste sözü edilen **Ümmü Seleme**'nin kızının adının **Dürre** olduğu rivâyet edilmiştir. **Ümmü Habîbe**'nin kız kardeşinin adı da **Azze** idi.

Yukarıda süt kardeşinin kızı ile evlenmenin câiz olmadığı açıklanmıştı. Ayrıca üvey kızlarla evlenmenin câiz olmadığı da daha önce ifâde edilmişti. İşte yukarıdaki rivâyette, bu iki yasağın birden tatbiki görülmektedir. **Ümmü Seleme**, Hz. Peygamber'in zevcesidir, dolayısıyla onun kızı, Rasûlullah'ın (as.) da üvey kızıdır. Ayrıca kızın babası, yani **Ümmü Seleme**'nin eski kocası **Ebû Seleme** de Hz. Peygamber'in süt kardeşidir, bu itibarla kız aynı zamanda Rasûlullah'ın (as.) da süt yeğenidir. Bu her iki durum da o kızla evlenmeyi haram kılmaktadır.

Burada üçüncü bir yasağa da işaret edilmektedir; bu da iki kız kardeşin aynı erkeğin nikâhı altında birleştirilmesidir. Eğer biri ölür veya boşanırsa, ancak o zaman ikinci kız kardeşin aynı erkekle evlenmesi câiz olur. Kur'ân-ı Kerîm'de; ***"iki kız kardeşi bir arada almanız size haram kılınmıştır"***[24] buyurulmaktadır. İşte izahına çalıştığımız rivâyette **Ümmü Habîbe** kız kardeşini Rasûlullah'a (as.)

---

[24] Nisâ, 23.

teklif etmiş, ama Hz. Peygamber söz konusu yasak sebebiyle bunu geri çevirmiştir.

Hz. Peygamber'in çok evliliği münasebetiyle burada bir hususa daha dikkat çekmek gerekir. Rivâyetlerde görüldüğü üzere genelde kadınlar, Hz. Peygamber'i çok evlenmeye zorluyorlardı. Hatta bu zorlayanlar arasında bizzat kendi hanımları da vardı. Rasûlullah (as.) da sanki bundan kurtulmanın gayretini gösteriyor gibidir.

٩٠٣٧- (خ م د س- عائشة رضي الله عنها) قالت: « دخل عليَّ النبي صلى الله عليه وسلم ، وعندي رجل ، فقال: **يا عائشة ، مَنْ هذا** ؟ قلت : أخي من الرضاعة ، فقال : **يا عائشة ، انظرن مَنْ إخوانكن ، فإنما الرضاعة من المجاعة** ».

وفي رواية قالت: «دخل عليَّ رسولُ الله صلى الله عليه وسلم، وعندي رجل قاعد فاشتدّ ذلك عليه ، ورأيتُ الغضب في وجهه ، قالت: فقلت: يا رسول الله ، إنه أخي من الرضاعة ، فقال: **انظرْنَ إخوتَكُنَّ من الرضاعة ، فإنما الرضاعة من المجاعة** ». أخرجه البخاري ومسلم وأبو داود والنسائي.

9,037- Hz. Âişe anlatıyor:

"Hz. Peygamber odama geldi, o sırada yanımda bir erkek vardı. Bana;

"- Ya Âişe, kim bu adam?" diye sordu.

"- Süt kardeşim" dedim.

"- Ya Âişe; süt kardeşlik konusunda dikkatli olun, çünkü süt kardeşliği ancak açlıktan (dolayı emilen süt yoluyla) **olur."**[25]

RİVÂYETLER

Başka bir rivâyet şöyledir:

"Rasûlullah (as.) odama geldi, o sırada yanımda bir erkek vardı. Bu durum O'nu rahatsız etmişti. Yüzünde kızgınlık alâmeti gördüm. Bunun üzerine;

---

[25] **Buharî**, Nikâh, 22; Şehâdât, 7; **Müslim**, Radâ', 8/32; **Ebû Davud**, Nikâh, 9/2058; **Nesaî**, Nikâh, 51.

"- Ey Allah'ın Rasûlü; bu benim süt kardeşimdir" dedim.

"- Süt kardeşlik konusunda dikkatli olun, çünkü süt kardeşliği ancak açlıktan (dolayı emilen süt yoluyla) **olur"** dedi.

Hadîsi **Buharî, Müslim, Ebû Davud** ve **Nesaî** tahric etti.

İZAH

Burada söz konusu edilen açlık, süt emme çağındaki çocuğun açlığıdır. Çünkü anne sütünün açlığı izâle etmesi, ancak bebekler için söz konusudur. Zira anne sütü onları doyurmaya yeter. Daha önce de ifâde edildiği gibi bunun süresi, çocuğun iki yaşına gelene kadarki zamandır. Bir âyet-i kerîmede; *"anneler çocuklarını tam iki yıl emzirsinler"*[26] buyurulmaktadır. Dolayısıyla çocuk iki yaşına kadar başka birinin sütünü emerse süt kardeşliği meydana gelir, ondan sonra emecek olursa süt kardeşliği olmaz. İşte yukarıdaki hadîste Rasûlullah'ın (as.) **Hz. Âişe**'den dikkatli olmasını istediği şey, çocuğun iki yaş sınırı içinde süt emmiş olduğundan emin olmasıdır.

"Açlıktan doyuran" ifâdesi bazı fukaha tarafından, süt kardeşliğin meydana gelmesi için az miktarda bir süt değil, ancak doyacak derecede süt içmek gerektiği fikrine de delil gösterilmiştir. Süt kardeşliğinin meydana gelmesi için içilmesi gereken sütün miktarı konusu, İslâm âlimleri arasında tartışmalı bir meseledir.

٩٠٣٨- (م ت د س- عائشة رضي الله عنها) أن النبيّ صلى الله عليه وسلم قال : « **لا تحرّم المصّة والمصتان** ». أخرجه الجماعة إلا البخاري والموطأ. وقد أخرج الحميدي هذا الحديث في جملة الحديث الذي قبله ، وهو غيره كما ترى ، فأفردناه.

9,038- Hz. Âişe'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Bir ve iki emiş, haram kılmaz."[27]

---

[26] Bakara, 233.

[27] **Müslim**, Radâ', 5/17; **Tirmizî**, Radâ', 3/1150; **Ebû Davud**, Nikâh, 11/2063; **Nesaî**, Nikâh, 51.

RİVÂYETLER

Bu rivâyet, **Buharî** ve **Muvatta** hariç Kütüb-ü Sitte'de tahric edilmiştir.

Humeydî bu hadîsi, bundan önceki rivâyetin içinde tahric etti. Ama görüldüğü üzere tamamen farklı bir rivâyettir, bu yüzden biz de onu müstakil bir rivâyet olarak kaydettik.

İZAH

"Bir ve iki emiş" ifâdesi, bir veya iki defa doyasıya emmek anlamına gelir. Buna göre süt haramlığının meydana gelmesi için ikiden çok defa emilmesi gerekir. Buna dayanarak bir kısım fukaha, süt haramlığının meydana gelmesi için en az üç defa emilmesi gerektiğini söylemişlerdir.

Bazı âlimler ise, süt haramlığının meydana gelmesi için en az beş defa emmek gerektiğini söylemişlerdir. Buna delâlet eden bazı rivâyetler aşağıda gelecektir. Hatta yedi defa, on defa emmek gibi bazı rivâyetler de bulunmaktadır.

Hanefîler'in de içinde bulunduğu cumhura göre ise, bir defa emmekle de haramlık meydana gelir. Bu görüşün delili, bu konudaki bazı rivâyetlerin yanında; ***"sizi emziren süt anneleriniz"***[28] şeklindeki âyet-i kerîmedir. Bu âyette bir veya iki defa emmek gibi bir kayıt getirilmemekte, mutlak olarak **sizi emziren anneleriniz** denmektedir. Bu da bir defa emzirmekle gerçekleşmiş olur. Bu görüş, ihtiyat prensibine de uygun düşmektedir. **Hanefîler**'e göre bu konudaki farklı rivâyetlerin hepsi neshedilmiştir. Ancak **Hanefîler** dışında kalan İslâm ulemasının ekserisi, bu konudaki nesih iddiasını doğru bulmazlar. Neshin olmadığı kabul edilecek olursa, hadîslerin hemen tamamının **Hanefîler**'in aleyhine delil olduğu görülür. Ayrıca **Hanefîler**'in ihtiyat gerekçesi de eleştirilmiştir. Çünkü helâl olan bir şeyi haram kılacak derecede bir ihtiyatın kabûlü doğru değildir.

---

[28] Nisâ, 23.

٩٠٣٩- (س- **عبد الله بن الزبير** رضي الله عنهما) أن النبيَّ صلى الله عليه وسلم قال : «**لا تحرم المصة ، ولا المصتان** ». أخرجه النسائي هكذا عن [عبد الله] بن الزبير.

وقد أخرجه مرة أخرى عن ابن الزبير عن عائشة عن النبيّ صلى الله عليه وسلم. وقد ذكرنا ذلك في الحديث الذي قبله ، والظاهر : أن هذه الرواية قد أرسلها ، وأنها هي الحديث الذي قبله ، فإن مسلما وأبا داود والترمذي أخرجوه عن ابن الزبير عن عائشة عن النبيّ صلى الله عليه وسلم.

9,039- Abdullah b. Zübeyr'den rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle buyurdu:

"Bir ve iki emiş haram kılmaz."[29]

RİVÂYETLER

Bunu **Nesaî** bu şekilde Abdullah b. Zübeyr'den rivâyet etti.

Nesaî başka bir rivâyetinde de bunu İbn Zübeyr'den, Hz. Âişe vasıtasıyla Hz. Peygamber'den tahric etmiştir. Biz bu rivâyeti bir önceki hadîste kaydettik. Zâhir olan şudur ki; Abdullah b. Zübeyr bunu mürsel olarak rivâyet etmiştir; bunun aslı da önceki rivâyettir. Çünkü **Müslim, Ebû Davud** ve **Tirmizî** bunu İbn Zübeyr, Âişe, Rasûlullah (as.) şeklinde tahric etmişlerdir.

٩٠٤٠- (م س- **أم الفضل** رضي الله عنها) قالت: دخل أعرابي على رسول الله صلى الله عليه وسلم وهو في بيتي ، فقال: يا نبي الله ، إني كانت لي امرأة ، فتزوّجت عليها أخرى ، فزعمتْ امرأتي الأولى: أنها أرضَعَت امرأتي الحُدْثى رضعة أو رضعتين ، فقال نبي الله صلى الله عليه وسلم: «**لا تحرّم الإملاجة ، ولا الإملاجتان** ».

وفي رواية: «أن رجلا من بني عامر بن صعصعة قال: يا نبيّ الله ، هل تحرّم الرَّضْعة الواحدة؟ قال: **لا**».

وفي أخرى قال : « سأل رجل النبي صلى الله عليه وسلم : أتحرم المصة ؟ قال : **لا** ».

---

[29] **Nesaî**, Nikâh, 51.

وفي أخرى قال: « لا تحرم الرضعة ولا الرضعتان ، والمصّة ولا المصّتان ». أخرجه مسلم.

وفي رواية النسائي : « أنّ رسول الله صلى الله عليه وسلم سُئل عن الرضاع ؟ فقال : لا تحرم الإملاجةُ ولا الإملاجتان ». قال قتادة : « المصّة والمصّتان ».

9,040- Ümmü'l-Fadl anlatıyor:

"Hz. Peygamber benim evimde iken bir bedevî içeri girdi ve;

"- Ey Allah'ın elçisi! Benim bir karım vardı, onun üstüne başka bir kadın daha aldım. İlk karım, yeni eşime bir veya iki defa süt verdiğini iddia ediyor" dedi. Allah'ın elçisi cevaben;

"- Bir ve iki defa emmek haram kılmaz" buyurdu.[30]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyete göre; "Âmir b. Sa'saa kabilesinden bir adam;

"- Bir defa süt (emmek) haram kılar mı, ey Allah'ın elçisi?" diye sormuş, Hz. Peygamber de;

"- Hayır!" demiş.

Başka bir rivâyete göre de; "Bir adam Hz. Peygamber'e;

"- Bir emiş haram kılar mı?" diye sormuş, O da;

"- Hayır!" diye cevap vermiş.

Diğer bir rivâyet de; **"Bir süt-iki süt, bir emiş-iki emiş haram kılmaz"** şeklindedir.

Bunları **Müslim** tahric etti.

Nesaî'nin rivâyetine göre; "Hz. Peygamber'e süt konusu sorulmuş, o da;

"- Bir defa, iki defa içmek haram kılmaz" buyurmuş.

Râvî Katâde; "bir defa-iki defa süt emmek" dedi.

[30] **Müslim**, Radâ', 5/18-23; **Nesaî**, Nikâh, 51.

٩٠٤١- (س- قتادة) قال : كتبت إلى إبراهيم النخعي أسأله عن الرضاع؟ فكتب : إن شريحا حدثنا أن عليًا وابن مسعود رضي الله عنهما كانا يقولان : « يُحَرِّمُ من الرضاع قليله وكثيره » وكان في كتابه : أن أبا الشعثاء المحاربي حدثنا أن عائشة حدثت أن نبي الله صلى الله عليه وسلم كان يقول: «**لا تحرم الخطفة والخطفتان**». أخرجه النسائي.

9,041- Katâde anlatıyor:

"İbrahim en-Nehaî'ye mektup yazıp süt haramlığı meselesini sordum. O da cevaben şöyle yazdı:

"Şureyh'in bize söylediğine göre Hz. Ali ve İbn Mes'ûd; *'sütün azı da çoğu da haram kılar'* diyorlarmış."

Onun mektubunda şu sözler de yer alıyordu:

"Ebû'ş-Şa'sâ el-Muhâribî'nin bize tahdîs ettiğine göre, Hz. Âişe, Allah'ın elçisinin; **'bir yudum, iki yudum haram kılmaz'** dediğini de rivâyet etmiş."[31]

٩٠٤٢- (م ط ت د س- عائشة رضي الله عنها) قالت : « كان فيما أُنْزِل من القرآن : عشر رضعات معلومات تُحرِّمن ، ثم نُسِخْنَ بخمس معلومات ، فتُوُفِّي رسول الله صلى الله عليه وسلم وهنّ فيما يُقرأ من القرآن ». أخرجه الجماعة إلا البخاري.

9,042- Hz. Âişe'den rivâyet edilmiştir:

"Kur'ân-ı Kerîm'de nâzil olan âyetlerden biri de; ***'Bilinen on defa emzirmek haram kılar'*** cümlesi idi. Ama sonradan bu, ***'bilinen beş defa emzirmek'*** âyetiyle neshedildi. Rasûlullah'ın vefatı sırasında bunlar, okunan Kur'ân âyetleri idi."[32]

İZAH

Nevevî ***"beş defa emzirmek"*** âyetinin de Hz. Peygamber'in vefatına yakın neshedildiğini, bu yüzden bir kısım ashâbın nesihten

---

[31] **Nesaî**, Nikâh, 51.

[32] **Müslim**, Radâ', 6/24-25; **Muvatta**, Radâ', 3/17; **Ebû Davud**, Nikâh, 11/2062; **Tirmizî**, Radâ', 3/1150; **Nesaî**, Nikâh, 51.

haberdar olmadığı için onu okumaya devam ettiklerini, bilâhare bunun da neshedildiği konusunda sahâbenin icmâ ettiğini söyler.

Böyle bir yorumla hadîsi te'lîfe çalışmak, tartışılabilecek bir husustur. Buradaki "**on defa**" veya "**beş defa**" emzirmek cümlesinin âyet olarak gösterilmesinin, râvînin hatası olma ihtimali de akla gelmektedir. Çünkü bir sözün âyet sayılmasında tevâtür zorunluluğu vardır. Bu ise âhâd bir rivâyettir. Ayrıca **Hz. Âişe**'nin bununla amel ettiğine dair sağlam bir bilgi de bulunmamaktadır.

Daha önce de işaret ettiğimiz gibi, haramlığın meydana gelmesi için emzirmenin miktarı konusunda, rivâyetlerin farklılığından kaynaklanan farklı ictihatlar bulunmaktadır. Bu rivâyet de, ancak beş defa emmekle süt haramlığı meydana geleceğini ileri sürenlerin delillerindendir.

٩٠٤٣- (ط- **نافع** مولى ابن عمر رضي الله عنهما) أن سالم بن عبد الله أخبره : أن عائشة «أرسلت به -وهو يرضع- إلى أختها أم كلثوم بنت أبي بكر، فقالت: أرضعيه عشر رضعات حتى يدخل علي، فقال سالم: فأرضعتني [أم كلثوم] ثلاث رضعات ثم مرضت فلم ترضعني غير ثلاث مرات فلم أكن أدخل على عائشة من أجل أن أم كلثوم لم تتم لي عشر رضعات». أخرجه الموطأ.

9,043- İbn Ömer'in âzâdlısı Nâfi'den rivâyet edildiğine göre, Sâlim b. Abdullah ona şunu anlatmış:

"Hz. Âişe, kendisini emzirmesi için kız kardeşi Ümmü Gülsüm bint Ebî Bekir'e[33] yollamış ve kız kardeşine; *'benim yanıma girebilmesi için onu on defa emzir!'* diye söylemiş. Sâlim şöyle devam eder:

---

[33] **Ümmü Gülsüm bint Ebî Bekir es-Sdıddîk**: Hanım tâbiîlerdendir. Hz. Ebû Bekir'in kızıdır. Annesi Habîbe bint Hârice'dir. Babası vefat ettiğinde henüz dünyaya gelmemişti. Ablası Hz. Âişe'den rivâyeti vardır. Kendisinden oğlu İbrahim ve Talha b. Yahya rivâyet etti. Hadîsi **Buharî, Müslim, Nesaî** ve **İbn Mâce**'de tahric edilmiştir.

"Ümmü Gülsüm beni üç defa emzirdi, sonra hastalandı. Beni üç defadan fazla emzirmediği, on defa emzirmeyi tamamlamadığı için Âişe'nin yanına (mahremi olmadan) giremiyordum."[34]

İZAH

Bu rivâyeti **Suyûtî**, Hz. Peygamber'in zevcelerine mahsus özel bir durum diye açıklar, başka kadınlar için böyle bir durumun söz konusu olmadığını söyler. Bu rivâyeti *Musannaf*ında zikreden **Abdurrezzak** da, bunun Hz. Peygamber'in hanımlarına mahsus olduğunu, süt haramlığının meydana gelebilmesi için başka insanlar hakkında belli sayıda emmenin gerekli olmadığını söylemektedir.

٩٠٤٤- (ط- **نافع** - مولى ابن عمر رضي الله عنهما) أن صفية ابنة أبي عبيد أخبرته : أن حفصة أم المؤمنين « أرسلت بعاصم بن عبد الله بن سعد إلى أختها فاطمة بنت عمر ، لترضعه عشر رضعات ، وهو صغير يرضع ليدخل عليها ، ففعلت ، فكان يدخل عليها ». أخرجه الموطأ.

9,044- İbn Ömer'in âzâdlısı Nâfi'den rivâyet edildiğine göre, Ebû Ubeyd'in kızı Safiyye, kendisine şöyle anlatmış:

"Mü'minlerin annesi Hafsa, (babası Hz. Ömer'in âzâdlısı olan) Âsım b. Abdullah b. Sa'd'ı, büyüdüğünde yanına girebilmesi için on defa emzirmek üzere kız kardeşi Fâtıma bint Ömer'e gönderdi. Âsım küçüktü, süt çağındaydı. Fâtıma da bu isteği yerine getirdi. Bilâhare Âsım, Hafsa'nın yanına rahatça girebiliyordu."[35]

٩٠٤٥- (ط- **القاسم بن محمد**): «أن عائشة رضي الله عنها كان يدخل عليها من أرضعته أخواتها وبنات أخيها ، ولا يدخل عليها من أرضعه نساء إخوتها ». أخرجه الموطأ.

9,045- Kasım b. Muhammed'den rivâyet edilmiştir:

---

[34] **Muvatta**, Radâ', 1/7.

[35] **Muvatta**, Radâ', 1/8.

"Hz. Âişe'nin yanına kız kardeşlerinin emzirdikleri ile erkek kardeşlerinin kızlarının emzirdiği erkekler girebiliyor, ama erkek kardeşlerinin hanımlarının emzirdiği erkekler giremiyordu."[36]

٩٠٤٦- (ط- عبد الله بن عباس رضي الله عنهما) كان يقول : « ما كان في الحولين وإن كان مصة واحدة ، فهو يحرم ». أخرجه الموطأ.

9,046- Abdullah b. abbas şöyle diyordu:

"İlk iki yıl içersinde bir defa da olsa süt emmekle haramlık meydana gelir."[37]

٩٠٤٧- (ط- نافع مولى ابن عمر رضي الله عنهما) أن ابن عمر رضي الله عنهما كان يقول: «لا رضاعة إلا لمن أرضع في الصغر ، ولا رضاعة لكبير ». أخرجه الموطأ.

9,047- Nâfi'den rivâyet edildiğine göre İbn Ömer şöyle diyordu:

"Ancak küçük yaştaki emzirme ile süt haramlığı meydana gelir, büyüğü emzirmekle haram olmaz."[38]

٩٠٤٨- (خ م [ط] د س- عائشة رضي الله عنها) : « أن أبا حذيفة بن عتبة ابن ربيعة بن عبد شمس - وكان ممن شهد بدرا مع النبي صلى الله عليه وسلم - تَبَنَّى سالما ، وأنكحه بنت أخيه الوليد بن عتبة بن ربيعة ، وهو مولى لامرأة من الأنصار ، كما تَبَنَّى النبي صلى الله عليه وسلم زيدا، وكان مَنْ تَبَنَّى رجلا في الجاهلية دعاه الناس إليه ، ووَرَّثه من ميراثه ، حتى أنزل الله (**ادعوهم لآبائهم**) إلى قوله (**ومواليكم**) [الأحزاب: ٥] فرُدُّوا إلى آبائهم ، فمن لم يُعلَم له أب، كان مولىً وأخا في الدين ، فجاءت سَهْلَة بنت سهيل بن عمرو القرشي ، ثم العامري ، وهي امرأة أبي حذيفة إلى النبيِّ صلى الله عليه وسلم فقالت : يا رسول الله ، إنا

---

[36] **Muvatta**, Radâ', 1/9.
[37] **Muvatta**, Radâ', ¼.
[38] **Muvatta**, Radâ', 1/6.

كنا نرى سالما ولدا ، وقد أنزل الله عز وجل فيه ما قد علمت... وذكر الحديث » هكذا هو عند البخاري ، ولم يُخرج تمامه.

قال الحميدي : وقد أخرجه أبو بكر البَرْقاني في كتابه بطوله من حديث أبي اليمان ، الذي أخرج البخاري عنه ما أخرجه عنه ، وفيه بعد قولها: « وكنا نرى سالما ولدا»: «وكان يأوي معي ومع أبي حذيفة في بيت واحد ، ويراني فُضلا ، وقد أنزل الله عز وجل ما قد علمت فكيف ترى يا رسول الله ؟ فقال لها رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: **أرضعيه**، فأرضعته خمس رضعات، فكان بمنزلة ولدها من الرضاعة فبذلك كانت عائشة تأمر بنات إخوتها وبنات أخواتها أن يرضعن من أحبّتْ عائشة أن يراها ويدخل عليها - وإن كان كبيرا - خمس رضعات ثم يدخل عليها، وأبت أمُّ سلمة وسائر أزواج النبي صلى الله عليه وسلم أن يدخلن عليهن بتلك الرضاعة أحدا من الناس حتى يرضع في المهد، وقلن لعائشة: والله ما ندري لعلها رخصة لسالم من رسول الله صلى الله عليه وسلم دون الناس ».

وفي رواية مسلم عن عائشة قالت : « جاءت سهلة بنت سهيل إلى النبي صلى الله عليه وسلم، فقالت: يا رسول الله ، إني أرى في وجه أبي حذيفة من دخول سالم - وهو حليفه - فقال النبي صلى الله عليه وسلم : **أرضعيه** ، قالت: وكيف أرضعه وهو رجل كبير ؟ فتبسَّم رسولُ الله صلى الله عليه وسلم ، وقال : **قد علمت أنه رجل كبير ، وقد كان شهد بدرا** ».

وفي أخرى « أن سالما مولى أبي حذيفة كان مع أبي حذيفة وأهله في بيتهم ، فأتتْ - تعني سهلة بنت سهيل - النبي صلى الله عليه وسلم ، فقالت: إن سالما قد بلغ ما يبلغ الرجال ، وعَقَلَ ما عقلوا ، وإنه ليدخل علينا ، وإني أظن [أن] في نفس أبي حذيفة من ذلك شيئا ، فقال لها النبي صلى الله عليه وسلم : **أرضعيه** ، **تحرُمي عليه** ، **ويذهبَ الذي في نفس أبي حذيفة** ، **فرجعتْ** ، فقالت: إني قد أرضَعْته ، فذهب الذي في نفس أبي حذيفة ».

وفي أخرى عن زينب بنت أم سلمة قالت : قالت أم سلم لعائشة « إنه يدخل عليك الغلام الأَيْفع الذي ما أُحبُّ أن يدخل عليّ ، قالت: فقالت عائشة : أما لَكِ في رسول الله صلى الله عليه وسلم أسوة ؟ وقالت : إن امرأة أبي حذيفة قالت : يا رسول الله ، إن سالما

يدخل عَلَيَّ وهو رجل ، وفي نفس أبي حذيفة منه شيء ، فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : **أرضعيه حتى يدخل عليك** ».

وفي أخرى عنها : أن أم سلمة قالت لعائشة : « والله ما تطيب نفسي أن يراني الغلام وقد استغنى عن الرضاعة ، فقالت: لِمَ ؟ قد جاءت سهلة بنت سهيل إلى رسول الله صلى الله عليه وسلم ، فقالت : يا رسول الله ، إني لأرى في وجه أبي حذيفة من دخول سالم... فذكر نحوه بمعناه، وفيه: **أرضعيه يَذْهَبْ ما في وجه أبي حذيفة** ».

وفي أخرى عنها أن أمها أم سلمة كانت تقول : « أبى سائرُ أزواج النبي صلى الله عليه وسلم أن يُدْخِلْنَ عليهن أحدا بتلك الرضاعة ، وقلن لعائشة : ما نرى هذا إلا رخصة أرخصها النبي صلى الله عليه وسلم لسالم خاصة ، فما هو بداخل علينا أحد بهذه الرضاعة ولا رائينا ».

وفي رواية الموطأ عن ابن شهاب : أنه سُئِلَ عن رضاعة الكبير ؟ فقال: أخبرني عروة بن الزبير « أن أبا حذيفة بن عتبة بن ربيعة - وكان من أصحاب رسول الله صلى الله عليه وسلم ، وكان قد شهد بدرا - كان قد تبنى سالما الذي يقال له : سالم مولى أبي حذيفة ، كما تبنى رسول الله صلى الله عليه وسلم زيد بن حارثة ، وأنكح أبو حذيفة سالما ، وهو يرى أنه ابنه ، أنكحه ابنة أخيه فاطمة بنت الوليد بن عتبة بن ربيعة ، وهي يومئذ من المهاجرات الأول ، وهي من أفضل أيامى قريش ، فلما أنزل الله تبارك وتعالى في كتابه في زيد بن حارثة ما أنزل فقال : (**ادعوهم لآبائهم هو أقسطُ عند الله ، فإن لم تعلموا آباءهم فإخوانكم في الدين ومواليكم**) [الأحزاب: ٥] رُدَّ كل واحد من أولئك إلى أبيه ، فإن لم يعلم أبوه رُدَّ إلى مواليه ، فجاءت سهلة بنت سهيل - وهي امرأة أبي حذيفة ، وهي من بني عامر بن لؤي - إلى رسول الله صلى الله عليه وسلم ، فقالت : يا رسول الله كنا نرى سالما ولدا وكان يدخل عَلَيَّ وأنا فضل ، وليس لنا إلا بيت واحد ، فما ترى في شأنه ؟ فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم - فيما بَلَغَنَا - : **أرضعيه خمس رضعات** ، فيحرم بلبنها ، وكانت تراه ابنا من الرضاعة ، فأخذت بذلك عائشة أم المؤمنين فيمن كانت تحب أن يدخل عليها من الرجال ، فكانت تأمر أختها أم كلثوم بنت أبي بكر الصديق وبنات أخيها : أن يرضعن مَنْ أَحَبَّتْ أن يدخل عليها من الرجال ، وأبى سائر أزواج النبي صلى الله عليه وسلم أن يدخُل عليهن بتلك

الرضاعة أحد من الناس، وقلن: لا والله ، ما نرى الذي أمر به رسول الله صلى الله عليه وسلم سهلة بنت سهيل إلا رخصة من رسول الله صلى الله عليه وسلم في رضاعة سالم وحده ، والله لا يدخل علينا بهذه الرضاعة أحد ، فعلى هذا كان أزواج النبي صلى الله عليه وسلم في رضاعة الكبير ».

وأخرج أبو داود الرواية الأولى بتمامها الذي أخرجها الحميدي عن البرقاني إلا أن أبا داود قال في أوله : «عن عائشة وأم سلمة » وفيه : « وأنكحه ابنة أخيه هند [بنت] الوليد ».

وأخرج النسائي الرواية الأولى التي لمسلم، وزاد: « فجاءت بعدُ ، فقالت: والذي بعثك بالحق ، ما رأيتُ في وجه أبي حذيفة بعدُ شيئا أكرهه ». وأخرج الرواية الثانية والخامسة اللتين له.

وله في أخرى قالت: «جاءت سهلة إلى رسول الله صلى الله عليه وسلم، فقالت: يا رسول الله، إن سالما يدخل علينا، وقد عقل ما يعقل الرجال، وعلم ما يعلم الرجال، قال: **أرضعيه تحرمي عليه بذلك**».

وله في أخرى عن عروة قال : « أبى سائر أزواج النبي صلى الله عليه وسلم أن يدخل عليهن بتلك الرضاعة أحد من الناس – يريد رضاعة الكبير – فقلن لعائشة: ما نرى الذي أمر به رسولُ الله صلى الله عليه وسلم بنت سهيل إلا رخصة في رضاع سالم واحده من رسول الله صلى الله عليه وسلم، والله لا يدخل علينا أحد بهذه الرضاعة ، ولا يرانا ».

وأخرج أيضا الرواية الأولى التي أخرجها البخاري ، ولم يذكر تمامها الذي للبرقاني ، وقد ذُكر له رواية أخرى في الباب الثاني من كتاب النكاح.

9,048- Hz. Âişe'den rivâyet edilmiştir:

"Hz. Peygamber'le birlikte Bedir savaşına katılanlardan biri olan Ebû Huzeyfe b. Utbe b. Rabîa b. Abdişems, tıpkı Rasûlullah (as.) Zeyd'i evlat edindiği gibi Sâlim'i evlat edinmiş ve onu kardeşi Velîd b. Utbe b. Rabîa'nın kızı ile evlendirmişti. Sâlim, Ensâr'dan bir kadının âzâdlısı idi. Câhiliye döneminde insan birini evlat edinirse, insanlar artık o çocuğu o adamın oğlu olarak kabul ederler ve onu

mirasçı yaparlardı. Bu hal, ***'onları asıl babalarına nispet edin!'***[39] âyeti gelene kadar devam etti. Ondan sonra artık bu çocukları asıl babalarına nispet etmeye başladılar. Babası bilinmiyorsa, onun dinde dostu ve kardeşi sayıldı.

Bir gün Ebû Huzeyfe'nin karısı Sehle bint Süheyl b. Amr el-Kuraşî el-Âmirî Hz. Peygamber'e geldi ve;

"- Ey Allah'ın Rasûlü; biz Sâlim'i kendi çocuğumuz gibi görüyoruz. Ama Azîz ve Celîl olan Yüce Allah, senin de bildiğin şu âyeti indirdi" dedi... Sonra râvî hadîsin devamını nakletti.

Bu rivâyet, **Buharî**'de bu şekildedir, **Buharî** rivâyetin tamamını tahric etmemiştir.[40]

RİVÂYETLER

Humeydî şöyle dedi:

"**Buharî**'nin Ebû'l-Yemân'dan tahric etmiş olduğu bu hadîsi, Ebû Bekir el-Berkânî de kitabında yine Ebû'l-Yemân'dan daha uzun bir metin halinde tahric etmiştir. Oradaki rivâyetin; *'biz Salim'i kendi çocuğumuz gibi görüyorduk'* cümlesinden sonraki kısmı şöyledir:

(Sehle bint Süheyl, Hz. Peuygamber'e dedi ki):

"- Sâlim benimle ve (kocam) Ebû Huzeyfe ile aynı evde kalır ve beni tek kat giysi ile görürdü. Ama Azîz ve Celîil olan Allah, senin de bildiğin şu âyeti indirdi. Ne dersin ey Allah'ın Rasûlü?"

Hz. Peygamber ona;

"- Sâlim'i emzir!" dedi. O da beş defa emzirdi. Böylece Sâlim artık onun süt oğlu olmuştu.

Bundan dolayı Hz. Âişe de, erkek ve kız kardeşlerinin kızlarına, kendisini görmek ve yanına girmek isteyen çocukları –büyük de olsalar- beş defa emzirmelerini emrediyor, sonra bunlar onun yanına (yanında mahremi olmadan da) girebiliyorlardı. Ümmü Seleme ile Hz. Peygamber'in diğer zevceleri ise, beşikte iken emzirilmeyen

---

[39] Ahzâb, 5.

[40] **Buharî**, Nikâh, 16; Megâzî, 11; **Müslim**, Radâ', 7/26-31; **Muvatta**, Radâ', 2/12; **Ebû Davud**, Nikâh, 10/2061; **Nesaî**, Nikâh, 53.

herhangi birinin yanlarına girmesine müsaade etmiyorlardı. Onlar Hz. Âişe'ye de;

"- Vallahi Hz. Peygamber'in Sâlim'e verdiği bu iznin mahiyetini bilemiyoruz; belki de Rasûlullah (as.) bu izni bütün insanlar için bir ölçü değil, sadece Sâlim için bir ruhsat olsun diye vermişti" diyorlardı.

Müslim'in Hz. Âişe'den rivâyeti de şöyledir:

"Sehle bint Süheyl, Hz. Peygamber'e geldi ve;

"- Ey Allah'ın Rasûlü; ben Sâlim'in eve girmesinden dolayı (kocam) Ebû Huzeyfe'nin yüzünde –Sâlim, onun halîfi idi- bir memnuniyetsizlik görüyorum" dedi. Hz. Peygamber de;

"- Öyleyse, onu emzir!" buyurdu. Sehle;

"- Sâlim kocaman adam olmuş, nasıl emzireyim?" deyince, Hz. Peygamber gülümsedi ve;

"- Onun kocaman adam olduğunu ben de biliyorum, çünkü o Bedir savaşına da katılmıştı" dedi.

Başka bir rivâyete göre; Ebû Huzeyfe'nin âzâdlısı Sâlim, Ebû Huzeyfe ve âilesi ile birlikte onların evinde kalıyordu. Evin hanımı Sehle bint Süheyl Hz. Peuygamber'e geldi ve;

"- Sâlim, normal erkekler gibi âkıl-bâliğ olmuş biridir. Buna rağmen bizim yanımıza geliyor. Bundan dolayı (kocam) Ebû Huzeyfe'nin içinde bir rahatsızlık duygusu uyandığını zannediyorum" dedi. Hz. Peygamber ona;

"- Öyleyse onu emzir! Böylece hem sana haram olsun, hem de Ebû Huzeyfe'nin içi rahatlasın!" dedi.

Sehle dönüp gitti. Daha sonra Sehle; "Sâlim'i emzirdim ve Ebû Huzeyfe'nin içindeki rahatsızlık zâil oldu" dedi.

Zeyneb bint Ebû Seleme'den gelen bir başka rivâyete göre; Ümmü Seleme, Hz. Âişe'ye;

"- Senin yanına bülûğ çağına yaklaşan gençler giriyor, ben onların yanıma girmelerini istemem" dedi. Hz. Âişe cevaben şöyle dedi:

"- Rasûlullah (as.) senin için güzel bir örnek değil midir? Hani vaktiyle Ebû Huzeyfe'nin karısı gelmiş ve;

"- Ey Allah'ın Rasûlü; genç bir delikanlı olan Sâlim yanıma geliyor, bundan dolayı (kocam) Ebû Huzeyfe'nin gönlünde bir memnuniyetsizlik uyandı" demişti. Hz. Peygamber de;

"- Yanına rahatça girebilmesi için onu emzir!" buyurmuştu.

Yine Zeyneb'den gelen başka bir rivâyete göre; Ümmü Seleme, Hz. Âişe'ye;

"- Süt olmadığı halde bir gencin beni görmesine vallahi içim elvermiyor" dedi. Hz. Âişe de;

"- Neden? Hani bir zamanlar Sehle bint Süheyl Hz. Peygamber'e gelmişti de;

"- Ey Allah'ın Rasûlü; Sâlim'in yanıma girmesinden dolayı (kocam) Ebû Huzeyfe'nin yüzünde bir hoşnutsuzluk görüyorum" demişti... Sonra yukarıdaki hadîsi aynı manada zikreder. Bu rivâyette Hz. Peygamber ona;

"- Onu emzir, Ebû Huzeyfe'nin yüzündeki hoşnutsuzluk gitsin!" dedi.

Yine Zeyneb'den rivâyet edildiğine göre; annesi Ümmü Seleme şöyle diyordu:

"Rasûlullah'ın (as.) diğer zevceleri, bu şekilde (ileri yaşta) süt emmekle yanlarına birinin gelmesini kabul etmiyorlardı. Hz. Âişe'ye de;

"- Biz bunu, Hz. Peygamber'in sadece Sâlim'e verdiği özel bir ruhsat olarak görüyoruz. Binâenaleyh bu şekilde süt emmek sûretiyle yanımıza ne biri gelebilir, ne de bizi görebilir!" dediler.

Muvatta'nın İbn Şihâb'dan rivâyetine göre; ona büyüğün süt emmesinin hükmü sorulmuş, o da şu karşılığı vermişti:

"Bana Urve b. Zübeyr'in haber verdiğine göre; Rasûlullah'ın (as.) ashâbından ve Bedir ehlinden olan Ebû Huzeyfe b. Utbe b. Rabîa, tıpkı Hz. Peygamber Zeyd'i evlat edindiği gibi, kendisine Sâlim Mevlâ Ebî Huzeyfe denilen Sâlim'i evlat edinmişti. Aynı zamanda Ebû Huzeyfe, Sâlim'i evlendirmişti de. O, Sâlim'i oğlu gibi

görüyordu ve onu kardeşinin kızı Fâtıma bint Velîd b. Utbe b. Rabîa ile evlendirmişti. O gün Fâtıma, ilk hicret eden kadınlardan ve Kureyş'in fazilet sahibi dullarından idi. Yüce Allah, kitabında Zeyd b. Hârise hakkındaki; ***'onları babalarına nispetle çağırın! Bu, Allah katında daha âdildir. Eğer babalarını bilmiyorsanız, onlar sizin dinde kardeşleriniz ve dostlarınızdır'***[41] âyetini indirince, bu durumda olanların hepsi kendi asıl babasına nispet edildi. Eğer babası bilinmiyorsa, onun mevâlîsi olduğuna, yani dostluğuna nispet edildi.

Bir gün Ebû Huzeyfe'nin karısı olan Âmir b. Lüey kabilesine mensup Sehle bint Süheyl, Hz. Peygamber'e gelip;

"- Ey Allah'ın Rasûlü; biz Sâlim'i kendi çocuğumuz gibi görüyoruz. Ben tek kat giysi ile iken de yanımıza geliyor. Bizim bir odadan başka evimiz de yoktur. Bu konuda ne buyurursunuz?" dedi. Bize rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) ona;

"- **Onu beş kez emzir!"** buyurdu. Böylece Sehle'nin sütü sebebiyle o haram olmuştu. Artık Sehle onu süt oğlu olarak görüyordu.

İşte Hz. Âişe buna dayanarak, yanına girmesini istediği erkekler için, kız kardeşi Ümmü Gülsüm bint Ebî Bekir es-Sıddîk'a ve kardeşinin kızlarına, yanına girmelerini arzu ettiği erkekleri emzirmelerini emrediyordu. Ama Hz. Peygamber'in diğer zevceleri, bu şekildeki bir emzirmekle kimsenin yanlarına girmesini kabul etmediler;

"- Vallahi biz, Hz. Peygamber'in Sehle bint Süheyl'e verdiği emrin, sadece Sâlim'i emzirmesi için tanıdığı ona özel bir ruhsattan başka bir şey olmadığını düşünüyoruz. Binâenaleyh böyle bir süt emme ile vallahi kimse yanımıza giremez" dediler.

İşte Hz. Peygamber'in zevcelerinin, büyüğün süt emmesi konusundaki kanâatleri bu idi."

Yukarıdaki ilk rivâyeti **Ebû Davud** da bütün olarak, yani **Humeydî**'nin Berkânî'den rivâyet ettiği uzun metni tahric etti. Yalnız başında; "Âişe ve Ümmü Seleme'den" diye bir kayıt düştü. Bir de

[41] Ahzâb, 5.

içinde; "Ebû Huzeyfe, Sâlim'i kardeşinin kızı Hind bint Velîd ile evlendirdi" dedi.

Nesaî de **Müslim**'in ilk rivâyetini tahric etti. Yalnız şöyle bir ilavede bulundu:

"Bilâhare Sehle geldi ve;

"- Seni hakla gönderen Allah'a yemin ederim ki, emzirmeden sonra (kocam) Ebû Huzeyfe'nin yüzünde hiçbir hoşnutsuzluk eseri görmedim" dedi.

Nesaî ayrıca **Müslim**'in ikinci ve beşinci rivâyetini de tahric etti. Onun başka bir rivâyeti de şöyledir:

"Sehle Hz. Peygamber'e geldi ve;

"- Ey Allah'ın Rasûlü; Sâlim bizim yanımıza geliyor, kendisi normal erkekler gibi âkıl-bâliğ olmuştur, artık erkeklerin bildiklerini bilen biridir" dedi. Hz. Peygamber de;

"- Öyleyse onu emzir, böylece sana haram olsun!" dedi.

Nesaî'nin Urve'den bir rivâyeti de şöyledir:

"Hz. Peygamber'in diğer zevceleri, bu şekildeki bir emzirmekle – büyümüş birinin emmesini kastediyor- kimsenin yanlarına girmesini kabul etmediler. Hz. Âişe'ye de;

"- Hz. Peygamber'in Süheyl'in kızına verdiği emrin, sadece Sâlim için Rasûlullah'tan (as.) özel bir ruhsattan başka bir şey olmadığını düşünüyoruz. Binâenaleyh böyle bir süt emme ile vallahi kimse yanımıza giremez ve bizi göremez" dediler.

Nesaî ayrıca **Buharî**'nin tahric etmiş olduğu ilk rivâyeti de tahric etti. Yalnız Berkânî'nin zikretmiş olduğu tam metni kaydetmedi.

Onun, Kitabu'n-Nikâh'ın ikinci bâbında geçen başka bir rivâyeti daha vardır.[42]

İZAH

Hadîste sözü edilen **Sâlim**, Ensâr'dan **Sübeyte bint Yeâr** adında bir hanımın âzâdlısıdır. Hadîste geçen **"Ebû Huzeyfe'nin âzâdlısı"**

[42] Bkz., hadîs no; 9020.

ifâdesi, mecazî anlamdadır. Kendisi **Ebû Huzeyfe**'nin halîfi idi. Yanından hiç ayrılmıyor, onunla birlikte yaşıyordu. Aynı evi paylaşıyor, adeta onun evladı konumunda bulunuyordu. **Bedir** savaşına da birlikte katılmışlardı. Hatta **Hz. Ebû Bekir** döneminde yapılan **Yemâme** savaşına da birlikte gitmişler ve orada birlikte şehîd olmuşlardı.

Ebû Huzeyfe kendisi İslâm'ı kabul etmesine ve Rasûlullah'ın (as.) yanında yer almasına mukabil, babası **Utbe b. Rabîa** ve kardeşi **Velid b. Utbe** İslâm'ın azılı düşmanı idiler, **Bedir**'de müslümanlara karşı savaşmışlar ve orada öldürülmüşlerdi. Bilâhare **Ebû Huzeyfe**, kardeşi **Velîd**'in kızı **Hind**'i **Sâlim**'le evlendirir. Yukarıda geçen **Muvatta** rivâyetinde bu kadının ismi **Fâtıma** diye verilmiş ise de, bu doğru bulunmamış, rivâyetlerdeki farklılık kadının iki ismi olabileceği ihtimaline bağlanmıştır.[43]

Bazı istisnâlar bir tarafa bırakılırsa, bütün İslâm âlimleri, süt haramlığının meydana gelmesi için süt çağında emmek gerektiğinde müttefiktirler. Ama yukarıdaki rivâyette, yaşını-başını almış bir insanın emmesiyle de bu haramlığın meydana geldiği görülmektedir. Bu durumun, bilinen İslâmî ölçülerle izahı mümkün değildir. Kaldı ki bir kadının, yetişkin bir insana memesini vermesinin hangi ölçüye dayanarak meşrû görüleceği de belli değildir. Ama öte yandan değişik kaynaklarda ve çok farklı senedlerle rivâyet edilen bu hadîs de sahîh bir rivâyettir. Dolayısıyla bu rivâyetin izahı gerçekten zordur. Nitekim **Hz. Âişe** hariç Rasûlullah'ın (as.) diğer hanımları da bu rivâyetin mâhiyetini anlamamışlardı. Bu rivâyete rağmen ileri yaşta emmekle süt haramlığının meydana gelmeyeceği kanâatini muhafaza etmişler ve bu rivâyetin hükmünü kabul etmemişlerdi. Bunun belki de **Sâlim** için istisnâî bir hüküm olduğunu söylemişlerdi. Bazı âlimler de bu hükmün bilâhare neshedildiğini söyleyerek izaha çalışmışlardır. Dolayısıyla bu konuda ya nesih, ya da istisnâ şeklinde bir izah tarzı ortaya çıkmaktadır.[44]

---

[43] Bkz., **İbn Hacer**, VIII, 49.

[44] Bkz., **İbn Hacer**, X, 186.

٩٠٤٩- (ط- عبد الله بن دينار) قال: جاء رجل إلى عبد الله بن عمر رضي الله عنهما وأنا معه عند دار القضاء، يسأله عن رضاعة الكبير ؟ فقال ابن عمر: « جاء رجل إلى عمر بن الخطاب، فقال: إني كانت لي وليدة أطؤها، فعمدتْ امرأتي [إليها]، فأرضعتها، [فدخلتُ عليها]، فقالت لي: دونك، قد أرضَعْتُها ، فقال عمر: أوجعْها ، وائت جاريتَك ، فإنما الرضاعة في الصِّغر » أخرجه الموطأ.

9,049- Abdullah b. Dînâr anlatıyor:

"Ben, Abdullah b. Ömer'le birlikte mahkeme binasında bulunurken bir adam ona geldi, yetişkin birinin süt emmesinin hükmünü sordu. İbn Ömer ona şu olayı anlattı:

"Bir adam (babam) Ömer b. Hattâb'a geldi ve;

"- Benim bir câriyem vardı ve onunla ilişkide bulunuyordum. Ama karım, gidip kasten onu emzirdi. Sonra yanına gittiğimde, bana; *'câriyenden uzak dur! Çünkü ben onu emzirdim'* dedi."

Hz. Ömer, adama;

"- Karının canını sıkmaya devam et ve câriyenle de ilişkide bulun! Çünkü sütün haram kılması, ancak küçükken emmekle olur" dedi.[45]

٩٠٥٠- (ط د- يحيى بن سعيد) أن رجلا سأل أبا موسى الأشعري رضي الله عنه ، فقال: «إني مَصصت من امرأتي من ثديها لبنا ، فذهب في بطني ؟ فقال أبو موسى : لا أُراها إلا وقد حَرُمَتْ عليك ، فقال عبد الله بن مسعود : انظر ما تُفتي به الرجل ، فقال أبو موسى : فما تقول أنت ؟ فقال عبد الله بن مسعود : لا رضاعة إلا ما كان في الحولين ، فقال أبو موسى: لا تسألوني عن شيء ما كان هذا الحَبْر بين أظهركم » أخرجه الموطأ.

واختصره أبو داود ، فقال : « قال ابن مسعود : لا رضاع إلا ما شدّ العَظْمَ ، وأنْبت اللحم ، فقال أبو موسى : لا تسألونا وهذا الحبر فيكم ». وفي رواية « وأنشر العظم ».

9,050- Yahya b. Saîd'den rivâyet edilmiştir:

---

[45] **Muvatta**, Radâ', 2/13.

"Bir adam, Ebû Musa'l-Eş'arî'ye;

"- Ben karımın memesinden süt emdim ve o süt karnıma kadar gitti. Ne yapmalıyım?" diye sormuş, Ebû Musa da;

"- Bana göre karın artık sana haram olmuştur" demişti.

Bunu duyan Abdullah b. Mes'ûd;

"- Adama verdiğin fetvâya dikkat et!" diye ikaz etti. Ebû Musa;

"- Peki sen ne diyorsun?" deyince; Abdullah b. Mes'ûd;

"- Sütün haram kılması, ancak ilk iki yıl içinde emilirse söz konusudur" dedi. Bunun üzerine Ebû Musa;

"- Aranızda böyle deniz (gibi bilgi sahibi) biri varken bir daha bana bir şey sormayın!" dedi.[46]

RİVÂYETLER

Bunu **Muvatta** tahric etti.

Hadîsi **Ebû Davud** muhtasar olarak rivâyet etti. Buna göre İbn Mes'ûd;

"- Kemikleri kuvvetlendirmeyen ve kasları geliştirmeyen sütün hükmü yoktur" demiş, Ebû Musa da;

"- Aranızda şu deniz (gibi bilgi sahibi) biri varken, bana bir şey sormayın!" diye söylemişti.

Ebû Davud'un başka bir rivâyetinde de; "kemikleri kuvvetlendirmeyen" yerine "kemikleri büyütmeyen" ifâdesi yer alır.

İZAH

Kemiklerin kuvvetlenmesi ve kasların gelişmesi, şüphesiz beslenme ile alakalıdır. Sadece anne sütü ile bunların gerçekleşmesi ise, ancak süt çağında, büyüme çağında olabilir. Ayrıca yetişmiş birinin, anne sütü ile tekrar kemiklerinin kuvvetlenmesi ve kaslarının gelişmesi de söz konusu değildir. Dolayısıyla süt haramlığı, ancak küçük yaşta emmekle meydana gelir.

---

[46] **Muvatta**, Radâ, 2/4; **Ebû Davud**, Nikâh, 9/2059-60.

٩٠٥١- (ت- أم سلمة رضي الله عنها) أنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال : « **لا يُحرِّمُ من الرضاع إلا ما فتق الأمعاء في الثَّدْي ، وكان قبل الفطام** ». أخرجه الترمذي.

9,051- Ümmü Seleme'den rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle buyurdu:

"Süt haramlığı ancak, çocuk memede iken onun barsağını açan ve süt kesme zamanından önceki bir dönemde emmesi ile meydana gelir."[47]

İZAH

Burada süt haramlığının meydana gelmesi için iki şeye işaret edilmektedir: İlki çocuğun süt çağında olması, yani iki yaşını geçmemesi gerekir. Bu konuda ulema arasında da ittifak vardır.

Diğeri ise sütün barsakları açacak, mideyi çalıştıracak miktarda çok olması gerekir. Daha önce de kaydettiğimiz üzere bu mesele âlimler arasında tartışmaya konu olmuştur. **Hanefîler**'e göre süt bir damla da içilse haramlık meydana gelir.

٩٠٥٢- (خ د ت س- عقبة بن الحارث رضي الله عنه) « أنه تزوج بنتا لأبي إهاب بن عُزيز، فأتته امرأة فقالت: إني قد أرضعتُ عقبة والتي تزوّج ، فقال لها عقبة: ما أعلم أنك أرضعتني، ولا أخبرتني ، فركب إلى رسول الله صلى الله عليه وسلم بالمدينة ، قال: فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : **كيف وقد قيل؟** ففارقها عقبة ، فنكحت زَوجا غيره».

وفي رواية « أنه تزوج أم يحيى بنت أبي إهاب ، فجاءت أمة سوداء ، فقالت: قد أرضعتكما ، قال : فذكرتُ ذلك للنبي صلى الله عليه وسلم ، فأعرض عني ، فتنحيت ، فذكرت ذلك له ، فقال: **[وكيف] وقد زَعَمَتْ أن قد أرضعتكما؟ انهاه عنها**».

وفي أخرى « **كيف وقد قيل؟ دعها عنك** - أو نحوه ».

وفي أخرى « فأعرض عنه ، وتبسّم النبي صلى الله عليه وسلم ، فقال: **وكيف وقد قيل؟** وكانت تحته بنتُ أبي إهاب التميمي ».

---

[47] **Tirmizî**, Radâ', 5/1152.

وفي أخرى نحوه وفيه : « فأعرض عنه ، قال : فأتيته من قبل وجهه ، قلت: إنها كاذبة ، قال: **كيف بها وقد زعمت أنها قد أرضعتكما؟ دعها عنك** » أخرجه البخاري. وأخرج الترمذي وأبو داود نحوه ، وفي رواية النسائي الرواية الآخرة.

9,052- Ukbe b. el-Hâris, Ebû İhâb b. Azîz'in[48] kızı ile evlenmişti. Sonra bir kadın gelip;

"- Ben Ukbe'yi de onun aldığı kadını da emzirdim" dedi. Ukbe de ona;

"- Senin beni emzirdiğini ben bilmiyorum, daha önce de bana böyle bir şey söylemedin" dedi. Sonra Ukbe atına atladı, Medîne'ye Rasûlullah'ın (as.) yanına gitti. Neticede Hz. Peygamber;

"- (Emzirildiği) **söylendi, artık nasıl** (karı-koca) **kalabilirsiniz?"** dedi. Bunun üzerine Ukbe, karısından ayrıldı, başka bir kadınla evlendi."[49]

RİVÂYETLER

Başka bir rivâyete göre; "Ukbe, Ebû İhâb'ın kızı Ümmü Yahya[50] ile evlenmişti. Siyah bir kadın geldi ve;

"- Ben sizin ikinizi de emzirdim" dedi.

Hemen Hz. Peygamber'e gidip durumu anlattım ise de Rasûlullah (as.) benden yüz çevirdi. Sonra bir kenarda tekrar söyleyince;

"- Kadın îkinizi de emzirdiğini iddia ediyor; bu durumda nasıl (evli) **kalabilirsiniz?"** dedi ve o kadınla evli kalmasını nehyetti.

---

[48] **Ebû İhâb b. Azîz b. Kays b. Süveyd et-Temîmî ed-Dârimî**: Mekkeli sahabîlerdendir. İsmi bilinmemektedir. Mekke'de vefat etti. Mescid-i Haram'da ilk defa cenazesi kılınanan kişi olduğu rivâyet edilir, daha önce orada cenaze namazı kılınmamıştı. Hayatı hakkında fazla bilgi bulunmamaktadır.

[49] **Buharî**, Şehâdât, 4, 13, 14; İlim, 27; Buyû', 3; Nikâh, 24; **Ebû Davud**, Akdıye, 18/3603-3604; **Tirmizî**, Radâ', 4/1151; **Nesaî**, Nikâh, 57.

[50] **Ümmü Yahya bint Ebî İhâb b. Azîz et-Temîmiyye ed-Dârimiyye**: Hanım sahabîlerdendir. İsminin Ğaniyye veya Zeyneb olduğu rivâyet edilir. Ibn Hacer, muhtemelen isminin zeyneb, lakabının Ğaniyye olduğunu veya isminin değiştirilmiş olabileceğini söyler. Hayatı hakkında fazla bilgi bulunmamaktadır.

Başka bir rivâyete göre de Hz. Peygamber;

"- **Nasıl olacak da** (evli kalacaksınız)**? Emzirdiği söylendi bir defa... Bırak o kadını!"** demiş.

Diğer bir rivâyete göre de Hz. Peygamber ondan yüz çevirdi, sonra gülümsedi ve;

"- **Nasıl olacak da** (evli kalacaksınız)**? Emzirdiği söylendi bir defa"** dedi. O, Ebû İhâb et-Temîmî'nin kızı ile evlenmişti.

Buna benzer bir başka rivâyette de şu ifâdeler yer alır:

"Hz. Peygamber önce yüz çevirdi. Ben tekrar yüzünü döndürdüğü tarafa gidip;

"- Kadın yalancıdır" dedim. O zaman Hz. Peygamber;

"Ama nasıl olacak? Kadın ikinizi de emzirdiğini iddia ediyor. Bırak o kadını!" dedi.

Bunları **Buharî** tahric etti.

Tirmizî ve **Ebû Davud** da hadîsi buna benzer şekilde rivâyet ettiler. **Nesaî**'nin rivâyeti ise, yukarıdaki son rivâyet gibidir.

İZAH

Süt kardeş oldukları kesin olarak ortaya çıkan eşlerin ayrılmaları gerekir. Sütün ispatı için kaç kişinin buna şahitlik etmesi gerektiği konusunda ise farklı görüşler bulunmaktadır. Dört kadının şahitlik etmesi gerektiğini söyleyenler olduğu gibi iki kadının şahitlik etmesini yeterli görenler de vardır. Hatta fukahanın bir kısmına göre, bir tek kadının buna şahitlik etmesi de yeterlidir. Hz. Peygamber yukarıdaki hadîste sadece bir kadının beyanını yeterli görmüş ve ayrılmalarını tavsiye etmiştir. Sadece bir kadının şahitliğini yeterli görmeyenler, Hz. Peygamber'in bu tavsiyesini, ayrılmalarının farz olduğuna değil, ihtiyat ve takvâ gereği böyle yapılmasının uygun olacağına hamletmişlerdir.

٩٠٥٣- (ط ت- **عبد الله بن عباس** رضي الله عنهما) « سُئل عن رجل كانت له امرأتان ، فأرضعت إحداهما جارية، والأخرى غلاما: أيحلُّ للغلام أن ينكح الجارية؟ قال: لا، لأن اللقاح واحد».

أخرجه الموطأ. وأخرجه الترمذي ، وقال بدل المرأتين : « جاريتان ».

9,053- Abdullah b. Abbas'a soruldu:

"- Bir adamın iki karısı olur, kadınlardan biri bir kızı, diğeri ise bir oğlanı emzirirse, bu kız ile oğlanın evlenmesi helâl midir?" diye soruldu. İbn Abbas;

"- Hayır! Çünkü tohum aynıdır" dedi.[51]

RİVÂYETLER

Bunu **Muvatta** tahric etti.

Aynı hadîsi **Tirmizî** de tahric etti, yalnız o "iki kadın" yerine "iki câriye" dedi.

İZAH

Burada her ne kadar iki farklı kadının emzirmesi söz konusu ise de, her iki kadın da aynı erkekten tohum almışlar, sütleri de aynı erkekle ilişkilerinin sonucu olarak meydana gelmiştir. İşte yukarıda geçen kız ve erkek, ayrı kadınlardan süt emmiş olmalarına rağmen, bu süt aynı erkeğin tohumundan neş'et ettiği için aynı süt mesabesinde sayılır. Bundan dolayı da bu gençler birbirlerine haram olurlar, çünkü süt kardeş konumundadırlar. Zira farklı kadınlardan emdikleri süt, aynı erkeğin suyundan oluşmuştur.

٩٠٥٤- (د ت س- **حجاج بن حجاج** عن أبيه رضي الله عنه) قال: قلت لرسول الله صلى الله عليه وسلم : «ما يُذهِبُ عني مَذَمّة الرضاع ؟ قال : **غُرَّة : عبد أو أمة** ».

أخرجه الترمذي وأبو داود والنسائي ، إلا أن أبا داود قال : «**الغرة : العبد أو الأمة** ».

9,054- Haccâc b. Haccâc[52], babasından[53] rivâyet ediyor:

---

[51] **Muvatta**, Radâ', 1/5; **Tirmizî**, Radâ', 2/1149.

Hz. Peygamber'e;

"- Süt emmenin hakkını nasıl ödeyebilirim?" diye sordum.

"- **Bir köle veya câriye vererek"** dedi.[54]

İZAH

Hadîsteki *"mezemmet"* kelimesine **İbnu'l-Esîr**, hak karşılığını vermiştir. Burada bize sütünü veren kadının hakkını nasıl ödeyebileceğimiz sorulmaktadır. Bu kelime aynı zamanda zem ve eleştiri anlamına da gelir. Bu durumda da *"mezemmet"*e, ödenmediği takdirde eleştirilmeyi gerektiren borç diye mana verilir. Her halü kârda kastedilen, emzirdiği sütten dolayı kadının çocuk üzerindeki hakkıdır. Hz. Peygamber de süt anneye bir köle veya câriye hediye edilirse, bu hakkın ödenmiş olacağını söylemiştir.

Hz. Peygamber'in bu sözü vücûbu değil, istihbâbı ifâde eder. Binâenaleyh çocuğun velisinin, süt anneye mümkünse bir köle veya câriye hediye etmesi, buna gücü yetmiyorsa, imkânı dahilinde bir hediye vermesi müstahab görülmüştür.

---

[52] **el-Haccâc b. el-Haccâc b. Mâlik el-Eslemî el-Hicazî:** Tâbiîlerdendir. Babası sahabîdir. Babasından ve Ebû Hureyre'den rivâyeti vardır. Kendisinden Urve b. Zübeyr rivâyet etti. Bilinen tek hadîsi **Ebû Davud, Tirmizî** ve **Nesaî**'de tahric edilmiştir.

[53] **el-Haccâc b. Mâlik b. Uveymir el-Eslemî:** Sahabîdir. Kendisinden oğlu Haccâc rivâyet etmiştir. Aslen Medînelidir, ama **Tâif**'te **Arc** vâdisinde otururdu. Bilinen tek hadîsi **Ebû Davud, Tirmizî** ve **Nesaî**'de tahric edilmiştir.

[54] **Ebû Davud**, Nikâh, 12/2064; **Tirmizî**, Radâ', 6/1153; **Nesaî**, Nikâh, 56.

الفصل الثاني

فيما لا يوجب حرمة مؤبدة

وفيه ثلاثة فروع:

الفرع الأول

في الجمع بين الأقارب

II- HARAMLIĞI EBEDÎ OLMAYANLAR

1- YAKIN AKRABA OLAN HANIMLARI BİR NİKÂHTA BİRLEŞTİRMEK

٩٠٥٥- (خ م ط ت د س- أبو هريرة رضي الله عنه) قال : « **نهى رسولُ الله صلى الله عليه وسلم أن تُنكَح المرأة على عمتها ، والمرأة على خالتها** ». فنرى خالة أبيها بتلك المنزلة ، لأن عروة حدثني عن عائشة قالت: « **حَرِّموا من الرضاعة ما تحرّمون من النسب** » هذا لفظ البخاري.

وعند مسلم : أنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال : « **لا تنكح العمة على بنت الأخ ، ولا ابنة الأخت على الخالة** ». وفي أخرى : « نهى رسولُ الله صلى الله عليه وسلم أن يجمع الرجل بين المرأة وعمتها وبين المرأة وخالتها ». قال الزهري : فنرى خالة أبيها وعمة أبيها بتلك المنزلة.

وفي أخرى لهما قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : « **لا يجمع بين المرأة وعمتها ، ولا بين المرأة وخالتها** ». وفي أخرى: « نهى أن تنكح المرأة على عمتها وخالتها ».

ولمسلم: « أنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم : نهى عن أربع نِسْوَة أن يجمع بينهن : المرأة وعمتها ، والمرأة وخالتها ». وفي أخرى له : « نهى أن تنكح المرأة على عمتها أو خالتها ، أو أن تسألَ المرأة طلاق أختها ، لتَكْتَفِئَ ما في صَحْفتها ، فإنَّ الله رازقها ».

وفي أخرى «لا يخطب الرجل على خطبة أخيه ولا يسوم على سَوْم أخيه وذكر الحديث في العمة والخالة».

وفي رواية الموطأ والترمذي وأبي داود أن النبي صلى الله عليه وسلم قال : « **لا يُجمع بين المرأة وعمتها ، ولا بين المرأة وخالتها** ».

وللترمذي وأبي داود « **لا تنكح المرأة على عمتها ، ولا العمة على بنت أخيها ، ولا المرأة على خالتها ، ولا الخالة على بنت أختها ، ولا تنكح الكبرى على الصغرى ، ولا الصغرى على الكبرى** ». وأخرج النسائي هذه الرواية الآخرة إلى قولها: « **بنت أختها** ».

9,055- Ebû Hureyre'den rivâyet edilmiştir:

"Rasûlullah (as.), bir kadının halası veya teyzesi üzerine alınmasını yasakladı."

RİVÂYETLER

(Hadîsin râvîlerinden Zührî) dedi ki:

"Biz, kadının babasının teyzesini de aynı yasak kapsamında görüyoruz. Çünkü Urve bana, Hz. Âişe'nin şöyle söylediğini nakletti:

"Nesep yoluyla haram kıldıklarınızı, süt yoluyla da haram sayınız!"[1]

Bunlar **Buharî**'nin rivâyetleridir.

Müslim'in rivâyetine göre Hz. Peygamber; **"hala, kardeşinin kızı** (yeğeni) **üzerine nikâh edilemez. Kız kardeş kızı da teyzesi üzerine nikâh edilemez"** dedi.

Başka bir rivâyet de; "Rasûlullah (as.), bir kadını halası veya teyzesi ile bir nikâh altında bulundurmayı yasakladı" şeklindedir.

Zührî; "biz kadının babasının teyzesi ile babasının halasını da aynı yasak kapsamında görüyoruz" dedi.

Buharî ve **Müslim**'in başka bir rivâyetinde Hz. Peygamber şöyle dedi:

---

[1] **Buharî**, Nikâh, 28; **Müslim**, Nikâh, 4/33-40; **Muvatta**, Nikâh, 8/20; **Ebû Davud**, Nikâh, 13/2065-66; **Tirmizî**, Nikâh, 31/1126; **Nesaî**, Nikâh, 46, 47.

"Bir kadın, halası ile aynı nikâhta birleşmez. Kadın, teyzesi ile birlikte de nikâh edilemez."

Başka bir rivâyet de; "Hz. Peygamber bir kadının, halası ve teyzesi üzerine nikâh edilmesini yasakladı" şeklindedir.

Müslim'in başka bir rivâyeti de şöyledir:

"Rasûlullah (as.) dört kadını bir nikâhta birleştirmeyi yasakladı: Bir kadını halası ile ve bir kadını teyzesi ile..."

Müslim'in diğer bir rivâyeti de şöyledir:

"Hz. Peygamber bir kadının, halası veya teyzesi üzerine nikâh edilmesini yasakladı. Kezâ bir kadının, din kardeşi olan başka bir kadının kabına konmak için onun boşanmasını istemesini de yasakladı. Şüphesiz onun rızkını verecek olan Yüce Allah'tır."

Bir başka rivâyette Hz. Peygamber; **"Bir erkek, din kardeşinin talip olduğu kıza talip olamaz! Onun pazarlığı üzerine de pazarlık yapamaz!"** buyurdu diyerek, devamında az önceki hala ve teyze hadîsini zikretti.

Muvatta, Tirmizî ve **Ebû Davud**'un rivâyetine göre de Hz. Peygamber; **"bir kadın, ne halası ile ve ne de teyzesi ile birlikte nikâh edilebilir"** buyurdu.

Tirmizî ve **Ebû Davud**'un başka bir rivâyeti de şöyledir:

"Bir kadın halası üzerine nikâh edilemez. Hala da, kardeşinin kızı (yeğeni) **üzerine nikâh edilemez. Kezâ bir kadın, teyzesi üzerine nikâh edilemez. Teyze de, kız kardeşinin kızı üzerine nikâh edilemez. Hâsılı ne büyük küçüğün üstüne, ne de küçük büyüğün üzerine nikâh edilebilir."**

Nesaî de, son cümlesi hariç, bu son rivâyeti tahric etti.

İZAH

Muhtelif senedlerle ve çeşitli kaynaklarda zikredilen bu hadîse göre, bir kadın, kız ve erkek kardeşlerinin kızlarının üzerine nikâh edilemez. Bunun tersi de câiz değildir. Yani hala veya teyze üzerine, yeğeninin alınması haramdır. Yukarıdaki son rivâyette geçen; **"ne**

büyük küçüğün üstüne, ne de küçük büyüğün üzerine nikâh edilebilir" cümlesi, bu yasağı ifâde etmektedir. Buradaki **"büyük"**ten maksat, hala veya teyzedir. **"Küçük"** ile de hala veya teyzenin kız yeğenleri kastedilmiştir. Bu tür evliliğin haram olduğu konusunda icma vardır. Yalnız **Hâricîler** buna karşı çıkarlar. Onlara göre bir kadınla, onun teyzesi veya halası aynı adamın nikâhı altında bulunabilirler. Bunlar, **Nisâ** sûresindeki ***"bunların dışında kalan kadınlar size helâl kılınmıştır"***[2] âyetine dayanırlar ve bu konudaki hadîsleri dikkate almazlar.

Rivâyete göre bir gurup **Hâricî**, halife **Ömer b. Abdülaziz**'e gelerek; recim cezasının ve bir kadınla halası veya teyzesini birlikte nikâhlamayı haram saymanın Kur'ân'da bulunmadığını söyleyerek bunlara karşı çıkmışlardı. **Ömer b. Abdülaziz** onlara günde kaç vakit namaz kıldıklarını, bunların kaç rekât olduklarını, sonra da zekâtın miktarını ve nisabını sormuş, onlar da doğru cevaplar vermişler. Halifenin;

"- **Bu verdiğiniz cevapları Kur'ân'da bulabiliyor musunuz?"** sorusuna;

"- **Hayır!"** diye cevap vermişler.

"- **Peki öyleyse bu bilgilere nereden ve hangi kaynaktan ulaştınız?"** sorusuna;

"- **Rasûlullah (as.) bunu yapmış, müslümanlar da bunu yapmışlar"** dediklerinde, Halife;

"- **İşte şu karşı çıktığınız hükümler de böyledir"** demiş.

İslâm âlimleri, her ne kadar âyette açık bir hüküm yoksa da, bir kadının halası veya teyzesi ile aynı kişinin nikâhı altında bulundurulmasını hadîslere dayanarak haram sayarlar. Bu konuda fukahanın icmâı vardır. Şayet bir nikâh altında bulundurulması câiz olmayan iki kadın bir erkeğe nikâh edilecek olsa, bunlardan ilkinin nikâhı câiz, ikincisinin nikâhı ise geçersizdir. İkisi de aynı anda nikâh edilecek olsa, ikisinin de nikâhı fasittir.

---

[2] Nisâ, 24.

٩٠٥٦- (د ت- عبد الله بن عباس رضي الله عنهما) أنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم: «كره أن يجمع بين العمة والخالة، وبين الخالتين والعمتين». أخرجه أبو داود.
وفي رواية الترمذي: «نهى أن تُزوّج المرأة على عمتها أو على خالتها».

9,056- Abdullah b. Abbas'tan rivâyet edilmiştir:
"Rasûlullah (as.) iki teyze ile iki halayı ve (bir kadını) halası ve teyzesi ile bir nikâh altında birleştirmeyi yasakladı."[3]

RİVÂYETLER
Bunu **Ebû Davud** tahric etti.
Tirmizî'nin rivâyeti; "Hz. Peygamber, bir kadının, halası veya teyzesinin üzerine nikâh edilmesini yasakladı" şeklindedir.

٩٠٥٧- (خ س- عامر الشعبي) قال: سمعت جابرا رضي الله عنه يقول: «نهى رسول الله صلى الله عليه وسلم أن تنكح المرأة على عمتها أو خالتها». أخرجه البخاري والنسائي.

9,057- Âmir eş-Şa'bî'den rivâyet edilmiştir:
"Câbir'in şöyle söylediğini işittim:
"Rasûlullah (as.), bir kadının halası veya teyzesi üzerine nikâh edilmesini yasakladı."[4]

٩٠٥٨- (د ت- الضحاك بن فيروز عن أبيه) قال: قلت: «يا رسول الله إني أسلمتُ وتحتي أختان؟ قال: **طلّق أيّتهما شئت**». أخرجه أبو داود، وأخرج الترمذي نحوه.

9,058- ed-Dahhâk b. Fîrûz, babasından rivâyet ediyor:
Dedim ki:

---

[3] **Ebû Davud**, nikâh, 13/2067; **Tirmizî**, Nikâh, 31/1125-26.
[4] **Buharî**, Nikâh, 28; **Nesaî**, Nikâh, 48.

"- Ey Allah'ın Rasûlü; ben müslüman oldum, ama iki kız kardeşle evliyim" dedim. Bana;

"- İstediğin birini boşa!" buyurdu.[5]

٩٠٥٩- (ط- قبيصة بن ذؤيب) أن رجلا سأل عثمان رضي الله عنه عن أختين مملوكتين لرجل: هل يجمع بينهما؟ فقال عثمان: «أحلّتهما آية، وحرمتهما آية، فأما أنا فلا أحبّ أن أصنع ذلك، فخرج من عنده، فلقي رجلا من أصحاب رسول الله صلى الله عليه وسلم، فسأله عنه؟ فقال: أما أنا فلو كان لي من الأمر شيء لم أجد أحدا فعَل ذلك إلا جعلته نكالا». قال ابن شهاب: أُراه عليّ بن أبي طالب. قال مالك: إنه بلغه عن الزبير بن العوام مثل ذلك. أخرجه الموطأ.

9,059- Kabîsa b. Züeyb'den rivâyet edildiğine göre; "bir adam Hz. Osman'a;

"- Köle iki kız kardeş, bir erkeğin nikâhında birleştirilebilir mi?" diye sordu. Hz. Osman;

"- Bunu bir âyet helâl, başka bir âyet de haram kılmaktadır. Benim kanâatime gelince, ben böyle bir şey yapmayı doğru bulmuyorum" dedi.

Adam oradan çıktı, dışarıda Rasûlullah'ın (as.) ashâbından başka biriyle karşılaştı, aynı şeyi ona sordu. O da;

"- Elimde yetki olsa, bunu yapan birini gördüğümde mutlaka onu cezalandırırdım" dedi.

İbn Şihâb; "bu cevabı veren kişinin Ali b. Ebî Tâlib olduğunu zannediyorum" dedi.

İmâm Mâlik de, buna benzer bir cevabın kendisine Zübeyr b. Avvâm'dan nakledildiğini söyler."[6]

---

[5] **Ebû Davud**, Talâk, 25/2243Ü; ,**Tirmizî**, Nikâh, 34/1129.
[6] **Muvatta**, 14/34.

İZAH

Burada **Hz. Osman**'ın sözünü ettiği iki âyet, **Nisâ** sûresinde geçen konu ile ilgili âyetlerdir. Bunlardan biri; ***"...eğer âdil davranamayacağınızdan korkarsanız, o zaman ya sadece bir tane ile, yahut da eliniz altında bulunan câriyelerinizle yetinin!"***[7] âyetidir. **Hz. Osman**'a göre bu âyet, söz konusu evliliğin helâl olduğu anlamına da gelmektedir. Diğeri ise; ***"aynı anda iki kız kardeşi almanız yasaklanmıştır; yalnız geçmişte olanlar geçmiştir"***[8] âyetidir. Bu âyet de söz konusu evliliğin haram olduğunu ifâde etmektedir.

Hür olan iki kız kardeşin, aynı kişinin nikâhında birleştirilemeyeceği hükmü âyetle sâbit ise de, câriye olan iki kız kardeş hakkında ne bir âyet, ne de bir hadîs bulunmaktadır. **Hz. Osman**, bu konuda müspet ve menfi anlama hamledilebilecek âyetlerin bulunduğunu söylemiş, ama yine de böyle bir şey yapmayı doğru görmediğini ilave etmiştir. **Hz. Ali** de, elinde yetki olsa bunu yapanı derhal tecziye edeceğini söylemiştir. Genel kanâat da bu istikamettedir.

الفرع الثاني

في المبتوتة والمحلل

2- BOŞANMIŞ KADINLAR VE HULLE

٩٠٦٠- (خ م ط ت د س- عائشة رضي الله عنها) « أن رجلا طلق امرأته ثلاثا ، فتزوجها رجل ثم طلقها ، فسئل رسولُ الله صلى الله عليه وسلم عن ذلك؟ فقال : **لا ، حتى يذوق الآخر من عُسَيلتها ما ذاق الأول** ».

وفي رواية قالت : « طلق رجل زوجته ، فتزوجت زوجا غيره فطلقها وكان معه مثل الهُدْبة، فلم تصل منه إلى شيء تريده ، فلم تلبث أن طلقها ، فأتت النبي صلى الله عليه وسلم ،

---

[7] Nisâ, 3.

[8] Nisâ, 23.

فقالت: يا رسول الله ، إن زوجي طلقني ، وإني تزوجت زوجا غيره ، فدخل بي ، فلم يكن معه إلا مثل هذه الهدبة ، فلم يَقْرَبْني إلا هَنَّة واحدة لم يصل مني إلى شيء ، أفَأَحِلُّ لزوجي الأول؟ فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : **لا تحلين لزوجك الأول حتى يذوق الآخر عُسَيْلَتَكِ وتذوقي عسيلته** ».

وفي أخرى قال : « جاءت امرأة رفاعة القُرظي إلى النبيصلى الله عليه وسلم ، فقالت: كنت عند رفاعة القُرظي فطلقني ، فبتَّ طَلاقي ، فتزوجت عبد الرحمن بن الزبير ، وإن ما معه مثل هُدْبة الثوب ، فقال : **أتريدين أن ترجعي إلى رفاعة ؟ لا ، حتى تذوقي عسيلته ويذوق عُسيلَتَكِ** ».

زاد في رواية « وأبو بكر جالس عنده ، وخالد بن سعيد بن العاص بالباب ينتظر أن يؤذن له، فقال : يا أبا بكر ، ألا تسمع إلى هذه وما تجهر به عند رسول الله صلى الله عليه وسلم ؟ ».

وفي أخرى : « ألا تزجُر هذه عمَّا تجهر به عند رسول الله صلى الله عليه وسلم ؟ وما يزيد رسول الله صلى الله عليه وسلم على التبسم » وفيه « وما معه يا رسول الله إلا مثل هذه الهدبة - هدبة أخذتها من جلبابها».

وفي رواية : « أنَّ رفاعة طلقها آخر ثلاث تطليقات ». أخرجه البخاري ومسلم. وأخرج أبو داود والنسائي الرواية الأولى. وأخرج الترمذي والنسائي الرواية الثالثة إلى قوله : « **ويذوق عسيلتك**» وأخرج النسائي أيضا الثالثة بتمامها.

وأما الموطأ : فإنه أخرج هذا المعنى عن القاسم بن محمد موقوفا على عائشة « أنها سُئلت عمن طلق امرأته ثلاثا ، فتزوجها غيره ، فطلقها قبل أن يمسّها ؟ فقالت: لا تحلّ للأول حتى يذوق الآخر عسيلتها ». زاد رزين : « وذكر قصة امرأة رفاعة القرظي ».

9,060- Hz. Âişe anlatıyor:

"Bir adam karısını üç defa boşamış, sonra kadın başka bir erkekle evlenmiş, (ama zifafa girmeden) ondan da boşanmıştı. Hz. Peygamber'e (bu kadının ilk kocası ile evlenmesinin mümkün olup olmadığı) sorulduğunda;

"- **Hayır! İkinci kocası, kadının balcığından ilk kocasının tattığı gibi tatmadıkça** (ilk kocası ile) **evlenemez"** dedi.[9]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyette şöyle dedi:

"Bir adam karısını boşamış, sonra kadın başka bir erkekle evlenmişti. Ama ondan da boşandı. Çünkü adamın erkekliği elbise saçağı gibi idi, dolayısıyla kadın arzu ettiği şeyi onda bulamıyordu. Bu yüzden kadın, kocasının kendisini boşamasını beklemeden Hz. Peygamber'e gitti ve;

"- Ey Allah'ın Rasûlü; kocam beni boşadı, ben de başka bir adamla evlendim. Adam benimle gerdeğe girdi, ama erkeklik âleti, şu elbise saçağı gibi gevşekti. O bana böyle bir defa yaklaşmak istedi, ama emeline ulaşamadı. Şimdi ben ilk kocama helâl olur muyum?" diye sordu. Rasûlullah (as.) cevâben;

"- **İkinci kocan senin balcığından, sen de onun balcığından tatmadıkça, ilk kocana helâl olmazsın!"** dedi.

Başka bir rivâyete göre; "Rifâa el-Kurazî'nin[10] karısı[11] Hz. Peygamber'e geldi;

"- Ben, Rifâa el-Kurazî'nin karısı idim, ama beni kesin şekilde boşadı. Sonra Abdurrahman b. Zübeyr'le[12] evlendim. Ama onun erkeklik âleti, elbisenin saçağı gibi gevşektir" dedi. Hz. Peygamber;

---

[9] **Buharî**, Libâs, 6; Şehâdât, 3; Talâk, 4, 7, 37; Edeb, 68; **Müslim**, Nikâh, 17/111-115; **Muvatta**, Nikâh, 7/18; **Tirmizî**, Nikâh, 27/1118; **Ebû Davud**, Talâk, 49/2309; **Nesaî**, Talâk, 9, 10.

[10] **Rifâa b. Samuel (Simvâl) el-Kurazî**: Sahabîdir. Aslen Yahudidir, Benû Kureyza kabilesine mensuptur. Rasûlullah'ın (as.) zevcesi Safiyye'nin dayılarından olduğu rivâyet edilir. Karısı Temîme bint Vehb'i boşaması sebebiyle useyle hadîsi diye bilinen olayın taraflarından biridir.

[11] Kadının adı şudur: **Temîme bint Vehb el-Kuraziyye**: Hanım sahabîlerdendir. Aslen Benû Kureyza Yahudilerindendir. Rifâa el-Kurazî'nin karısı idi, sonra ondan boşanıp abdurrahman b. Zübeyr el-Kurazî ile evlenmiş, ama onunla gerdeğe girmeden tekrar ilk kocasıyla evlenmek istemiş, Hz. Peygamber ise buna mani olmuştu.

"- Herhalde tekrar Rifâa'ya dönmek istiyorsun; ama sen ikinci kocanın balcığından, o da senin balcığından tatmadıkça olmaz!" buyurdu.

Bir başka rivâyette de şu ilave vardır:

"O sırada Ebû Bekir, Hz. Peygamber'in yanında idi. Halid b. Saîd b. el-Âs[13] da kapıda, içeri girmesine izin verilmesini bekliyordu. Hemen söze girerek;

"- Ya Ebû Bekir! Şu kadını duymuyor musun? Allah Rasûlü'nün huzurunda neler söylüyor görmüyor musun?" dedi.

Diğer bir rivâyete göre de Halid b. Saîd;

"- Rasûlullah'ın (as.) huzurunda böyle konuşan şu kadına mani olsanıza!" demiş. Buna rağmen Hz. Peygamber, gülümsemeye devam etmiş. Bu rivâyete göre kadın, eteğinin ucunu tutarak;

"- Ey Allah'ın Rasûlü; onun erkekliği bunun gibidir" demiş.

---

[12] **Abdurrahman b. ez-Zübeyr b. Bâtâ el-Kurazî el-Medenî**: Sahabîdir. Benû Kureyza Yahudilerindendir. Babası Zübeyr, Benû Kureyza savaşında Zübeyr b. Avvâm tarafından öldürülmüştü.

[13] **Ebû Saîd Halid b. Saîd b. el-Âs b. Ümeyye el-Kuraşî el-Emevî:** ö. 14/635. Mekkeli sahabîlerdendir. İlk müslümanlardandır; **Hz. Ebû Bekir**'den sonra müslüman olmuştu. Babası Ebû Uhayha, Kureyş'in ileri gelenlerindendi, sonra **İslâm**'ın azılı düşmanlarından oldu ve **Bedir** savaşından önce müşrik olarak ölmüştü. Rüyada babasının kendisini ateşe attığını, Rasûlullah'ın (as.) ise onu kurtardığını görerek müslüman olduğu rivâyet edilir. Müslüman olduğu için babası onu feci şekilde dövmüş, kızgın güneş altında günlerce susuz bırakmış, sonra da evden kovmuştu. Kardeşi Amr ise müslüman olmuş ve birlikte **Habeşistan** hicretine çıkmışlardı. Karısı Ümeyme de ilk müslümanlardan olan Saîd b. Halid, **Habeşistan**'da on yıl kadar kaldı ve oğlu Saîd ile kızı Ümmü Halid orada doğdu. **Habeşistan**'da Ümmü Habîbe'yi Hz. Peygamber'e nikâhladı. Hicrî 7'de **Habeşistan**'dan **Medîne**'ye geldi ve **Hayber** savaşına katıldı. Ondan sonra yapılan **Mekke** fethi, **Huneyn, Tâif** ve **Tebük** gazalarına katıldı. Hz. Peygamber onu, **Urene**'ye gönderilen 300 kişilik askerî birliğin komutanı yaptı. Bir ara Rasûlullah'ın (as.) vahiy kâtipliğini de yaptı. Daha sonra Hz. Peygamber onu **Yemen**'de zekât memuru olarak görevlendirmişti. **Yemen**'de bulunduğu sırada Rasûlullah (as.) vefat etti. Daha sonra Hz. Ebû Bekir onu **Suriye**'deki ordulardan birine komutan olarak tayin etti. **Ecnâdeyn** savaşına da katılan Saîd b. Halid, bu savaşta şehid oldu.

Bir rivâyette ifâde; "Rifâa onu üç talâkın sonuncusu ile boşadı" şeklindedir.

Bunları **Buharî** ve **Müslim** tahric etti.

İlk rivâyeti **Ebû Davud** ve **Nesaî** de tahric ettiler.

Tirmizî ve **Nesaî**, üçüncü rivâyeti; **"...sen ikinci kocanın balcığından, o da senin balcığından tatmadıkça olmaz!"** cümlesine kadar tahric ettiler.

Nesaî ayrıca üçüncü rivâyetin tamamını da tahric etti.

Muvatta'ya gelince; o bu manada bir rivâyeti Kasım b. Muhammed'den, Hz. Âişe'ye mevkûf olarak tahric etti. Buna göre; "Hz. Âişe'ye; '*Bir adam karısını üç talakla boşar, sonra kadın başka biriyle evlenir ve o da zifaftan önce kadını boşarsa, ilk kocasıyla evlenmesinin câiz olup olmadığı*' soruldu. Hz. Âişe;

"- İkinci kocası kadının balcığından tatmadıkça, kadın ilk kocasına helâl değildir" dedi.

Rezîn ayrıca; "Rifâa el-Kurazî kıssasını da zikretti" diye ekledi.

İZAH

"Balcık" diye tercüme ettiğimiz ***"useyle"*** kelimesi, kinâî bir lafızdır, cinsel ilişkiden kinâyedir. Burada cinsel ilişkinin zevki, balın tadına benzetilmiştir.

Hadîste adı geçen **Rifâa**, Benû Kurreyza kabilesindendir. Kadın da aynı kabileden **Temîme bint Vehb** adında biridir.

Yukarıdaki rivâyette kadının ikinci kocası **Abdurrahman b. Zübeyr**'in cinsel açıdan güçsüz olduğu için karısının kendisinden ayrılmak istediği ifâde edilmektedir. Ancak 9115 numara ile gelecek olan Buharî hadîsine göre; **Abdurrahman**, yanına başka karısından olma iki çocuğunu da alarak Hz. Peygamber'e geldi ve;

"- Vallahi yalan söylüyor ey Allah'ın Rasûlü! Muhakkak ki ben onu deri silkeler gibi silkelerim; fakat o benimle cinsî münasebetten kaçınıyor, Rifâa'yı istiyor" dedi. Bunun üzerine de Hz. Peygamber;

"- Sen onun balcığından, o da senin balcığından tatmadıkça, ilk kocana helâl olmazsın" buyurdu. Sonra da **Abdurrahman'**ın yanındaki iki çocuğa bakarak, kadına;

"- İktidarsız olduğunu söylediğin adama bak! Vallahi Abdurrahman'ın bu çocuklara benzerliği, karganın kargaya benzerliğinden daha açıktır" dedi.

Bu rivâyetten anlaşıldığına göre kadın, tekrar ilk kocası **Rifâa'**ya dönmek istiyor, bunun için de kendince uygun bir sebep göstermeye çalışıyor.

İslâm hukukuna göre kocasından boşanan bir kadının tekrar onunla evlenebilmesi için, kadın mutlaka başka bir erkekle sahih bir nikâh akdi ile evlenmesi gerekir. Hatta sadece evlenmesi yeterli olmayıp mutlaka onunla gerdeğe girmesi gerekir. Ondan sonra da normal şekilde ikinci kocasından da ayrılması veya kocasının ölüp kendisinin dul kalması lazımdır. Ancak bundan sonra kadın, ilk kocası ile tekrar evlenebilir. Şayet ikinci kocası ile evlenmesi sahih bir nikâh kastıyla değil de anlaşmalı bir evlilik yapılırsa veya nikâhtan sonra gerdeğe girilmezse, kadın ilk kocasına yine helâl değildir. İkinci evliliğin mutlaka sahih bir nikâh akdi ile yapılması ve ortada herhangi bir anlaşmanın olmaması gerekir. Aynı şekilde boşanmanın da hileli bir anlaşma sonucu değil, normal yollarla yapılmış olması gerekir. Aksi halde kadının ilk kocası ile yeniden evlenmesi yine câiz olmaz. Bu konuda mezhep imamları müttefiktirler.

٩٠٦١- (ط- الزبير بن عبد الرحمن بن الزبير رضي الله عنه) « أنَّ رفاعة بن سموال طلق امرأته تميمة بنت وهب في عهد رسول الله صلى الله عليه وسلم ثلاثا ، فنكحت عبد الرحمن بن الزبير، فاعْترضَ عنها ، فلم يستطع أن يمسَّها ، ففارقها ، فأراد رفاعة أن ينكحها - وهو زوجها الأول ، الذي كان طلقها - فذكَرَ ذلك لرسول الله صلى الله عليه وسلم ، فنهاه عن تزويجها ، وقال: **لا تحل لك حتى تذوق العسيلة** ». أخرجه الموطأ.

9,061- Zübeyr b. Abdurrahman b. Zübeyr'den[14] rivâyet edilmiştir:

"Hz. Peygamber döneminde Rifâa b. Samuel (el-Kurazî), karısını üç talakla boşamış, sonra kadını (babam) Abdurrahman b. Zübeyr almıştı. Ama Abdurrahman, kadından yüz çevirdi, ona dokunamadı ve ondan ayrıldı. Sonra kadının ilk kocası Rifâa, tekrar onu almak istedi ve bunu Hz. Peygamber'e sordu. Rasûlullah (as.) da onu bu evlilikten men etti;

"- Kadın (ikinci kocasının) **balcığından tatmadıkça sana helâl değildir"** buyurdu.[15]

٩٠٦٢- (س- عبد الله بن عمر رضي الله عنهما) « أن النبيَّ صلى الله عليه وسلم سُئل عن الرجل يطلّق امرأته ثلاثا ، فيتزوجها الرجل ، فيغلق الباب ويُرخي الستر ، ثم يطلقها قبل أن يدخل بها؟ قال : **لا تحل للأول حتى يجامعها الآخر** ».

وفي أخرى عن النبي صلى الله عليه وسلم : « الرجل تكون له المرأة فيطلقها ، ثم يتزوجها رجل ، فيطلقها قبل أن يدخُلَ بها ، فترجع إلى زوجها الأول ؟ قال : **لا ، حتى تذوق العسيلة** ». أخرجه النسائي.

9,062- Abdullah b. Ömer'den rivâyet edilmiştir:

"Hz. Peygamber'e;

"- Bir adam karısını üç talakla boşar, sonra başka biri o kadını alır, evinin kapısını kapatır ve perdeyi de indirir, sonra kendisiyle ilişkide bulunmadan onu boşarsa, kadının durumu nedir?" diye soruldu. Hz. Peygamber;

"- Kadın ikinci kocası ile ilişkide bulunmadıkça ilk kocasına helâl değildir" buyurdu.[16]

---

[14] **ez-Zübeyr b. Abdurrahman b. ez-Zübeyr b. Bâtâ el-Kurazî el-Medenî:** Aslen yahudidir. Medîneli tâbiîlerdendir. Babası sahabî idi. Babasından ve Rifâa b. Samuel'den rivâyeti vardır. Kendisinden oğlu Abdurrahman ve Misver b. Rifâa el-Kurazî rivâyet etti.

[15] **Muvatta**, Nikâh, 7/17.

[16] **Nesaî**, Nikâh, 12.

RİVÂYETLER

Başka bir rivâyet şöyledir:

"- Bir adam karısını boşar, sonra başka biri o kadınla evlenir, ama o adam da ilişkide bulunmadan önce kadını boşarsa, ilk kocasına dönebilir mi?" diye soruldu. Hz. Peygamber;

"- Hayır! Kadın onun balcığından tatmadıkça dönemez!" buyurdu.

Hadîsi **Nesaî** tahric etti.

٩٠٦٣- (ط- زيد بن ثابت رضي الله عنه) « كان يقول - في الرجل يطلق الأمة ثلاثا ، ثم يشتريها - : إنها لا تحل له حتى تنكح زوجا غيره ». أخرجه الموطأ.

9,063- Zeyd b. Sâbit, (evli olduğu) bir câriyeyi üç talakla boşayan, sonra onu satın alan bir adam hakkında şöyle diyordu:

"- Bu câriye, başka bir erkekle evlenmeden, o adama helâl değildir."[17]

٩٠٦٤- (ط- محمد بن إياس بن البكير) قال: إن ابن عباس وأبا هريرة وابن العاص «سئلوا عن البكر يطلقها زوجها ثلاثا قبل الدخول؟ فكلهم قالوا: لا تحل له حتى تنكح زوجا غيره ». أخرجه الموطأ.

9,064- Muhammed b. İyâs b. el-Bükeyr'den rivâyet edildiğine göre; İbn Abbas, Ebû Hureyre ve (Abdullah b. Amr) b. el-Âs'a;

"- Kocası ile zifafa girmeden önce üç talakla boşanan bâkire bir kız, (ilk kocası ile yeniden evlenebilir mi)?" diye soruldu. Hepsi de;

"- Kız başka bir kocaya varmadan ona helâl değildir" dediler.[18]

٩٠٦٥- (د ت س- علي وجابر وابن مسعود رضي الله عنهم) أنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم : « لعن المحلِّلَ والمحلَّلَ له ». أخرجه الترمذي ، وقال : حديث علي وجابر

[17] **Muvatta**, Nikâh, 13/30.
[18] **Muvatta**, Talâk, 15/37.

معلول ، وصحح حديث ابن مسعود ، وأما أبو داود : فإنه رواه عن عليّ وحده ، وقال: قال إسماعيل : وأُراه قد رفعه إلى النبيُّ صلى الله عليه وسلم قال : « **لعن [الله] المحلِّل والمحلَّل له** ».

وفي رواية أخرى له : « عن رجل من أصحاب النبي صلى الله عليه وسلم – فرأينا أنه عليّ – أن النبي صلى الله عليه وسلم... بمعناه ». وأخرجه النسائي عن ابن مسعود وحده بزيادة في أوله ، وهي مذكورة في كتاب الزينة من حرف الزاي.

9,065- Hz. Ali, Câbir ve İbn Mes'ûd'dan rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle buyurdu:

"Hulle yapana ve yaptırana lanet olsun!"[19]

RİVÂYETLER

Bunu **Tirmizî** tahric etti ve şöyle dedi:

"Ali ve Câbir hadîsi illetlidir, İbn Mes'ûd'un rivâyeti ise sahîhtir."

Ebû Davud ise bunu sadece Hz. Ali'den rivâyet etmiştir. **Ebû Davud**'un râvîlerinden İsmail ise; "zannederim bunu Hz. Peygamber'e ref etti" diyerek Hz. Peygamber'in; **"Allah hulle yapana ve yaptırana lanet etsin!"** dediğini söyledi.

Ebû Davud'un başka bir rivâyetinde de; "Hz. Peygamber'in ashâbından birinden –ki biz onun Hz. Ali olduğunu zannediyoruz- naklen Hz. Peygamber şöyle buyurdu, diyerek aynı hadîsi zikreder.

İZAH

Hulle; üç talakla boşanan bir kadının, kocası ile tekrar evlenebilmesi için başka bir erkekle geçici olarak yapılan anlaşmalı bir evliliktir. İslâm âlimlerinin büyük ekseriyetine göre bu nikâh bâtıldır, yapılması da haramdır. Delilleri de izahına çalıştığımız hadîstir. Lanet, ancak haram bir şeyi işleyen kişi hakkında talep edilebildiğine göre, hadîsteki lanet, haram anlamına gelir. Burada hullenin yasaklanması, aynı zamanda yapılan akdin bâtıl olduğu

---

[19] **Ebû Davud**, Nikâh, 16/2076-77; **Tirmizî**, Nikâh, 28/1119-20; **Nesaî**, Talâk, 13.

anlamını da içerir. 9060 numara ile geçen **Rifâa** olayında Hz. Peygamber'in, kadının ilk kocasına helâl olabilmesi için ikinci eşi ile sadece nikâhlanmasını yeterli saymayıp mutlaka gerdeğe girmelerini şart görmesi, bu konuda yapılabilecek istismarların kapısını da kapatmaktadır.

Yalnız **Ebû Hanîfe**, tahlîl şartı ile kıyılan nikâhın mekruh olduğunu, dolayısıyla kadının bu şartla yaptığı ikinci evliliğinden boşandıktan sonra ilk kocasıyla evlenebileceğini söyler. Onun da delili, yine bu hadîstir. Hadîste **"hulle yapan"** diye tercüme ettiğimiz ***"muhallil"*** kelimesinin tam karşılığı **"helâl kılan"**dır. Hz. Peygamber anlaşmalı evlilik yapan ikinci kocaya **"helâl kılan"** demiştir; bu ifâdeye göre bu evlilik, kadının ilk eşi ile tekrar evlenmesini helâl kılmaktadır. Nikâh esnasında konulan şart da nikâhı bozmayacağına göre, yapılan nikâh sahihtir.

Ebû Hanîfe'nin, lafızların delaletlerinden hareketle vardığı bu mantıkî sonuç, İslâm âlimlerinin cumhuru tarafından doğru bulunmamıştır. Bir kısım **Hanefî** fukahasına göre, tahlil şartı ile kıyılan nikâh câiz olmakla birlikte, ondan sonra kadının tekrar eski kocasına dönmesi câiz değildir. Bu konudaki tartışmalar ve ileri sürülen deliller için fıkıh kitaplarına bakılmalıdır.

الفرع الثالث

في أمور متفرقة

3- DİĞER ÇEŞİTLİ DURUMLAR

٩٠٦٦- (خ م ت د- المسور بن مخرمة رضي الله عنه) قال : « إنّ عليّا خطب بنت أبي جهل وعنده فاطمة ابنة النبي صلى الله عليه وسلم ، فسمعت بذلك فاطمة ، فأتت رسول الله صلى الله عليه وسلم ، فقالت: يزعم قومك أنك لا تغضبُ لبناتك وهذا عليّ ناكحا ابنة أبي جهل ، فقام رسولُ الله صلى الله عليه وسلم ، فسمعته حين تشهد يقول: **أما بعد ، فإني أنكحت أبا العاص بن الربيع ، فحدّثني وصدقني ، وإن فاطمة بَضْعة منّي ، وأنا أكره أن**

يسؤوها – وفي رواية : أن يفتنوها – والله لا تجتمع بنت رسول الله وبنت عدوّ الله عند رجل واحد أبدا ، فترك عليّ الخطبة ».

وفي رواية قال : سمعتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم يقول وهو على المنبر : « إن بني هشام بن المغيرة استأذنوني في أن يُنكحُوا ابنتهم عليَّ بن أبي طالب ، فلا آذن لهم ، ثم لا آذن ، إلا أن يريد ابنُ أبي طالب أن يطلق ابنتي ، وينكح ابنتهم ، فإنما هي بَضْعة مني ، يَريبني ما رابَها ، ويؤذيني ما آذاها ». أخرجه البخاري ومسلم ، وأخرج الترمذي الأولى ، وأخرج أبو داود الثانية ، وفي بعض رواياته أيضا: « ووعدني فوفى لي ». وزاد الترمذي : « ثم لا آذن لهم » مرة ثالثة.

9,066- Misver b. Mahreme anlatıyor:

"Hz. Ali, Rasûlullah'ın (as.) kızı Fâtıma ile evli iken Ebû Cehil'in kızına da talip olmuştu. Fâtıma bunu duyunca hemen Rasûlullah'a (as.) gitti;

"- Kabilen, kızların için bile senin hiç kimseye kızmayacağını düşünüyor. İşte bak Ali, Ebû Cehil'in kızı ile evleniyor" diye şikâyetlendi. Hz. Peygamber hemen kalktı (minbere çıktı), teşehhüd getirdikten sonra şunları söylediğini işittim:

"- Ben kızımı Ebû'l-Âs b. er-Rabî ile evlendirmiştim; o bana söz verdi ve sözünde de durdu. Şüphesiz Fâtıma benden bir parçadır. Ben ona kötülük yapılmasını –bir rivâyette onun fitneye düşürülmesini- **hoş görmem. Vallahi, Allah Rasûlünün kızı ile Allah düşmanının kızı, asla aynı adamın nikâhı altında birleşemezler!"**

Bunun üzerine Hz. Ali, talebinden vazgeçti."[20]

---

[20] **Buharî**, Fedâilu Ashâbi'n-Nebî, 12, 16, 29; Cuma, 29; Humus, 5; Nikâh, 110; Talâk, 13; **Müslim**, Fedâilu's-Sahâbe, 96; **Tirmizî**, Menâkıb, 61/3867; **Ebû Davud**, Nikâh, 13/2071.

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyete göre Misver, Rasûlullah'ın (as.) minberden şöyle söylediğini duydum, dedi:

"Hişâm b. el-Muğîre oğulları, kızlarını Ali b. Ebî Tâlib'le evlendirmek için benden izin istediler. Onlara izin vermiyorum! Onlara asla izin vermiyorum! Ancak Ebû Tâlib'in oğlu benim kızımı boşamak isterse, o zaman onların kızıyla evlenebilir. Fâtıma benim bir parçamdır; onu rahatsız eden şey beni de rahatsız eder, onu üzen şey beni de üzer."

Bunları **Buharî** ve **Müslim** tahric etti. İlk rivâyeti **Tirmizî**, ikinci rivâyeti **Ebû Davud** da tahric etti.

Hadîsin bir rivâyetinde Ebû'l-Âs b. er-Rabî için; **"o bana vaat etti, vadinde vefakâr davrandı"** dediği kaydedilir.

Tirmizî'de; **"onlara izin vermiyorum"** sözü üç defa tekrar edilir.

İZAH

Ebû'l-Âs b. er-Rabî müşrikti ve Hz. Peygamber'in kızı **Zeyneb**'in kocası idi. **Bedir** savaşına Kureyş ordusu ile birlikte katılmış, ama orada müslümanlar tarafından esir alınmıştı. Esaretten kurtuluş fidyesi olarak **Zeyneb,** evlenirken annesi **Hz. Hatice**'nin hediyesi olan gerdanlığını göndermişti. Hz. Peygamber gerdanlığı tanıdı, fevkalâde duygulandı ve ashâbından gerdanlığı **Zeyneb'**e iade etmelerini rica etti. **Ebû'l-Âs**'tan da, **Mekke**'ye gittiğinde **Zeyneb'**i göndereceğine dair söz aldı. O da sözünde durdu, **Mekke**'ye gidince **Zeyneb**'i Hz. Peygamber'e gönderdi. İşte Rasûlullah'ın (as.) yukarıda **"Ebû'l-Âs bana söz verdi ve sözünde de durdu"** derken kasdettiği olay budur.

Hadîste Hz. Peygamber, kızı **Fâtıma**'nın üzerine başka bir kadın alınmasını yasakladığı belirtilmektedir. Bu durum, ideal bir evliliğin tek eşli olması gerektiğini göstermektedir ve Hz. Peygamber bunu kendi kızında uygulamıştır. Taaddüt, ancak zorunlu hallerde başvurulabilecek bir çaredir. Hadîste ifâde edilen Rasûlullah'ın (as.) ortaya koyduğu tavır üzerine, **Fâtıma** sağ olduğu müddetçe **Hz. Ali**'nin bir daha evlenme lafını hiç ağzına almadığı rivâyet edilir.

٩٠٦٧- (ط- محمد بن شهاب) « أن عبد الله بن عامر أهدى لعثمان بن عفان - رضي الله عنه - جارية - ولها زوج - اشتراها بالبصرة ، فقال عثمان: لا أقربها ولها زوج ، فأرضى ابنُ عامر زوجَها ففارقها ». أخرجه الموطأ.

9,067- Muhammed b. Şihâb'dan rivâyet edildiğine göre; Abdullah b. Âmir, Hz. Osman'a, Basra'da aldığı bir câriye hediye etmişti. Câriyenin kocası da vardı. Hz. Osman;

"- Kocası olduğu müddetçe ben ona yaklaşmam!" deyince Abdullah b. Âmir, kocasını razı ederek karısından ayrılmasını sağladı."[21]

İZAH

Daha önce de ifâde edildiği üzere, evli olan bir kadınla başka birinin evlenmesi yasaktır ve haramdır. **Hz. Osman**'a hediye edilen câriye de evli idi. Bu yüzden **Hz. Osman**, aynı yasağı kendisine de uygulayarak ona yaklaşmayacağını söylüyor. Neticede kocasından ayrılması üzerine kabul ediyor.

٩٠٦٨- (ط- نافع - مولى ابن عمر) أنه سمع ابن عمر رضي الله عنهما يقول : « لا يطأ رجل وليدة ، إلا وليدة: إن شاء باعها ، وإن شاء أمسكها ، وإن شاء وهبها ، وإن شاء صنع بها ما شاء ». أخرجه الموطأ.

9,068- Nâfi, İbn Ömer'in şöyle söylediğini işitmiş:

"İnsan ancak istediği anda satabileceği, isterse yanında alıkoyabileceği, isterse başkasına hediye edebileceği ve istediği şeyi yapabileceği bir câriye ile ilişkide bulunabilir."[22]

---

[21] **Muvatta**, Buyû', 6/7.

[22] **Muvatta**, Buyû', 5/6.

İZAH

Burada **İbn Ömer**, bir câriye ile efendisinin ilişkide bulunabilmesi için, ona tamamen mâlik olmasını, herhangi bir şartla tasarrufunun kısıtlanmamış olmasını şart görmektedir. Bu rivâyetin devamında **İmâm Mâlik** şöyle der:

"Satılmamak, bağışlanmamak gibi bir takım şartlarla câriye satın alan birinin, onunla cinsel ilişkide bulunması câiz değildir. Çünkü o, câriyesini satmaya ve bağışlamaya mâlik değildir. Buna mâlik olmayınca da, câriyedeki mülkiyet hakkı tam değildir demektir."

٩٠٦٩– (ط– مالك بن أنس رحمه الله) بلغه: أن عبد الله بن عباس وعبد الله بن عمر رضي الله عنهم « سئلا عن رجل كان تحته امرأة حرَّة ، فأراد أن ينكح عليها أمة ؟ فكرها أن يجمع بينهما». أخرجه الموطأ.

9,069- Mâlik b. Enes'e haber verildiğine göre; Abdullah b. Abbas'a ve Abdullah b. Ömer'e; "özgür bir kadınla evlenen bir adamın, onun üstüne bir câriye ile evlenmesinin câiz olup olmadığı soruldu. Onlar, hür kadınla câriyenin bir nikâh altında birleştirilmesini hoş görmediler."[23]

[23] **Muvatta**, Nikâh, 12/28. Senedi munkatı bir rivâyettir.

الفصل الثالث

في نكاح المشركات ، وإسلام الزوج عليهن

III- MÜŞRİK KADINLARLA EVLENMEK VE KOCANIN ONLARI İSLÂM'A ZORLAMASI

٩٠٧٠- (خ- نافع مولى ابن عمر) أن ابن عمر رضي الله عنهما « كان إذا سُئل عن نكاح النصرانية واليهودية ؟ قال : إن الله تعالى حرم المشركات على المؤمنين ، ولا أعلم من الإشراك شيئا أكثر من أن تقول المرأة : ربُّها عيسى ، وهو عبد من عباد الله ». أخرجه البخاري.

9,070- Nâfi'den rivâyet edildiğine göre; İbn Ömer'e, Hıristiyan ve Yahudi kadınlarla evlenmenin hükmü sorulduğunda şöyle söylemiş:

"- Yüce Allah, müşrik kadınları mü'minlere haram kılmıştır. Hz. İsa Allah'ın kullarından biri olduğu halde bir kadının, Rabbinin İsa olduğunu söylemesinden daha büyük bir şirk olur mu, bilmiyorum."[1]

İZAH

Müşrik kadınlarla evlenmek konusunda **Bakara** sûresinde; ***"iman etmedikleri takdirde müşrik kadınlarla evlenmeyin! Mü'min bir câriye, hoşunuza gitse de müşrik bir kadından daha hayırlıdır"***[2] buyurulmaktadır. Bu âyet, bir genelleme yaparak müşrik olan kadınlarla evlenmeyi kesin olarak yasaklamaktadır. **Mâide** sûresinde ise; ***"iffetli mü'min kadınlarla, sizden önce kendilerine kitap verilmiş olan iffetli kadınlar size helâldir"***[3] buyurulmaktadır. Burada da kitap ehli kadınlarla evlenmenin câiz olduğu belirtilmektedir. Dolayısıyla bu âyet, önceki âyetin hükmünü tahsis etmektedir.

---

[1] **Buharî**, Talâk, 18.

[2] Bakara, 221.

[3] Mâide, 5.

Yukarıdaki rivâyetten **İbn Ömer**'in, kitap ehli kadınları da müşrikler kategorisinde gördüğü anlaşılmaktadır. Bu ise, **Mâide** sûresindeki âyetle çelişmektedir. Burada **İbn Ömer**'in, ya takva gereği olarak böyle düşünmüş olabileceği, yahut da **Mâide** sûresindeki âyetin, **Bakara**'daki âyetle neshedildiği kanâatinde olduğu ihtimalinden söz edilmiştir. Ulemanın cumhuruna göre kitap ehli kadınlarla evlenmek câizdir.

Müslüman erkeklerin kitap ehli olan yahudi ve hıristiyan olan, daha genel bir ifâde ile ilahî bir dine inanan kadınlarla evlenmeleri câiz olmasına karşı, müslüman kadınların gayri müslim erkeklerle evlenmeleri câiz değidir. Bunun sebebi öncelikle erkeğin âile reisi ve âilenin hâkim unsuru olmasıdır. Kadın genelde kocasına tabidir, onun evine ve muhitine katılmaktadır. Bu da bir müslümanın, gayri müslim bir ortama atılması ve orada kendi değerlerini eritip kaybetmesi tehlikesi ile yüzyüze kalması demektir.

Diğer bir sebep de şudur: Bilindiği üzere Yahudiler, kendilerinden sonra gelen dini, kitabı ve Peygamber'i tanımamaktadırlar. Kezâ hıristiyanlar da kendilerinden sonra gelen dini, kitabı ve Peygamber'i tanımamaktadırlar. Halbuki bir müslüman, hem yahudiliğin ve hem de hıristiyanlığın peygamberlerini ve kitaplarını tanır ve onların hak olduklarına inanır. O kitaplara ve o peygamberlere layık oldukları saygıyı gösterir, onlara değer verir. İşte bir yahudi veya hıristiyan kadın, müslümanlar arasına geldiğinde, kendi inanç değerlerine gerekli saygının gösterildiğini görecek ve bu bakımdan bir sıkıntı yaşamayacaktır. Ama aynı şey, bir yahudi veya hıristiyan âilesine katılan müslüman bir kadın için söz konusu olmayacaktır. Kitap ehli bir kadınla evlenen müslüman bir erkek, karısının kiliseye gitmesine, kendi dinine göre oruç tutup ibadet yapmasına karışamaz. Kadın, İslâmî bir çevrede yaşamasına rağmen, hiçbir engelle karşılaşmadan kendi inançlarını rahatça yerine getirebilir.

Hukuki durum böyle olmakla birlikte, huzurlu ve âhenkli bir âile hayatının devamı için karı ile kocanın her açıdan birbirleriyle tam uyum halinde olmaları da gereklidir. İnsanların birbirleriyle

uyuşmaları veya ayrışmalarının en önemli sebeplerinden biri de, hiç şüphesiz ki dinî inançlarıdır. Aynı inanç değerlerine bağlı olan kişilerin kurdukları âile yuvasının daha uyumlu ve huzurlu olacağı ise şüphe götürmez.

٩٠٧١- (ت- **عبد الله بن عمر** رضي الله عنهما) أن رجلا قال : « يا رسول الله ، ما ترى فيمن أسلم وله عشر نسوة ؟ قال : **يتخير منهن أربعا** ».

وفي رواية : « أن غيلان بن سلمة الثقفي أسلم وله عشر نسوة في الجاهلية فأسلمن معه ، فأمره النبي صلى الله عليه وسلم أن يتخير منهن أربعا ». أخرج الترمذي الثانية.

9,071- Abdullah b. Ömer'den rivâyet edilmiştir: "Bir adam;

"- Ey Allah'ın Rasûlü; on tane karısı olduğu halde İslâm'ı kabul eden bir adam hakkında ne buyurursunuz?" diye sordu. Hz. Peygamber;

"- Onlardan dört tanesini seçer" buyurdu.[4]

RİVÂYETLER

Başka bir rivâyet de şöyledir:

"Ğaylân b. Seleme es-Sekafî'nin[5] câhiliye döneminde on tane karısı vardı. Sonra kendisi İslâm'ı kabul etmiş, karıları da onunla birlikte müslüman olmuşlardı. Bunun üzerine Hz. Peygamber ona, karılarından dört tanesini seçmesini (diğerlerini boşamasını) emretti."

Bu ikinci rivâyeti **Tirmizî** tahric etti.

٩٠٧٢- (ت- **أبو وهب الجيشاني** رحمه الله) أنه سمع ابن فيروز الدَّيلمي يحدّث عن أبيه : أنه قال لرسول الله صلى الله عليه وسلم : « أسلمتُ وتحتي أختان ؟ فقال له رسول الله صلى الله عليه وسلم : **اختر أيتهما شئت ، وطلّق الأخرى** » أخرجه الترمذي.

---

[4] **Tirmizî**, Nikâh, 33/1128.

[5] **Gaylân b. Seleme b. Muğîs b. Mâlik es-Sekafî**: ö. 24/645. Sahabîdir. Sakîf kabilesinin reislerindendi. Şairdi. **Tâif** seferinden sonra İslâm'a girmişti. İslâm'a girdiğinde on karısı vardı, Hz. Peygamber bunlardan dördünü seçmesini ve diğerlerini boşamasını emretmişti. Hz. Ömer'in halifeliğin son yılında vefat etti.

9,072- Ebû Vehb el-Ceyşânî, İbn Fîrûz'un babasının rivâyet ederken işitmiş:

"İbn Fîrûz, Hz. Peygamber'e;

"- Ben müslüman oldum ve iki kız kardeşle evliyim" demiş. Hz. Peygamber de;

"- Onlardan istediğin birini seç, diğerini boşa!" buyurmuş.[6]

٩٠٧٣- (د- **الحارث بن قيس أو قيس بن الحارث**) قال : « أسلمتُ وعندي ثمان نسوة ، فذكرتُ ذلك لرسول الله صلى الله عليه وسلم ، فقال [رسولُ الله صلى الله عليه وسلم] : **اختر منهن أربعا** ». أخرجه أبو داود.

9,073- el-Hâris b. Kays[7] –yahut Kays b. el-Hâris- anlatıyor:

"Ben İslâm'ı kabul ettiğimde sekiz kadınla evli idim. Bu durumu Rasûlullah'a (as.) söylediğimde, bana;

"- Onlardan dört tanesini seç!" buyurdu.[8]

٩٠٧٤- (ط- **محمد بن شهاب** رحمه الله) قال : بلغني أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال لرجل منْ ثَقيف أسلمَ وعنده عشْرُ نسْوَة ، حين أسلم الثقفي : « **أمْسِكْ منهن أربعا ، وفارق سائرهن**». أخرجه الموطأ. ويحتمل أن يكون الحديث الذي أخرجه الترمذي عن ابن عمر ، إلا أن ذاك سَمّى الثقفيّ ، وهذا لم يسمّه.

9,074- Muhammed b. Şihâb anlatıyor:

---

[6] **Tirmizî**, Nikâh, 34/1129. Musannıf işaret etmemekle birlikte bu hadîsi **Ebû Davud** da tahric etmiştir, Talâk, 25/2243.

[7] **el-Hâris b. Kays b. Amîra el-Esedî el-Kûfî:** Sahabîdir. İsminin Kays b. el-Hâris olduğu da söylenmiştir. Kays b. er-Rabî'in dedesidir. İslâm'a girdiğinde sekiz karısı vardı, Hz. Peygamber bunlardan dordünü seçmesini ve diğerlerini boşamasını emretmişti. Hz. Peygamber'den sonra **Kûfe**'de oturdu. Kendisinden Humeyda b. eş-Şumurdil rivâyet etti. Bilinen tek hadîsi **Ebû Davud** ve **İbn Mâce'**de rivâyet edilmiştir.

[8] **Ebû Davud**, Talâk, 25/2241-42.

"Bana haber verildiğine göre Sakîf kabilesinden, nikâhı altında on kadın bulunan bir adam İslâm'a girince, Rasûlullah (as.) kendisine;

"- O kadınlardan dördünü nikâhında tut, diğerlerinden ayrıl!" buyurdu.[9]

RİVÂYETLER

Bunu **Muvatta** tahric etti.

Bunun, **Tirmizî**'nin İbn Ömer'den tahric etmiş olduğu hadîsle[10] aynı rivâyet olması muhtemeldir. Yalnız orada adamın Sakîfli olduğundan söz edilmişti, burada ise edilmedi.

---

[9] **Muvatta**, Talâk, 29/76. Senedi munkatı bir rivâyettir.

[10] Bkz., hadîs no; 9071.